دا کتاب له اصلاح انلاین څخه ډانلوډ شوی دی
www.EslahOnline.Net

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د کتاب پېژندنه

دکتاب نوم: سپيڅلی نبوي سيرت(الرحيق المختوم)

مؤلف:صفي الرحمن مبارکفوري

مترجم: سلطان محمود صلاح

کمپوز: د القلم کمپوز ځانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

ددې پښتو چاپ په اړه

نحمده و نستعينه ونستغفره و نعوذ بالله من شرور انفسنا و سيئات اعمالنا من يهده الله فلا مضل له و من يضلله فلا هادي و نشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريک له ، له الملک و له الحمد و هو على كل شيئ قدير. اما بعد:

دروند لوستونکی نيکمرغه دی چې د داسې يوه کتاب لوستلو ته يې اراده کړېده چې د مخلوقاتو د سردار او نبيانو (عليهم السلام) د امام حضرت محمد (صلى الله عليه وسلم) د مبارک ژوند په هکله د قدر وړ معلومات وړاندې کوي.

انسان د خپل فطرت په حکم تل د ګټې، خير، آرامۍ، نيکمرغۍ او برې په تکل کې وي، خو متاسفانه ډېر کسان خپل دا هدف نه شي موندلی، د برې ساحل ته د رسيدو په تمه د سفر په پېيل يا جريان کې د سمندر د وژونکو څپو ښکار شي، په تيارو سر او ډوب شي.

يوازې هغه څوک به اصلي هدف ته رسيږي، د سعادت او فلاح په درشل به پل ږدي چې د حضرت محمد (صلى الله عليه وسلم) اواره او سيده لاره ونيسي او تر وروستي منزله يې د همغه د هداياتو مطابق تعقيب کړي.

د کائناتو پروردګار راته څرګنده کړېده چې له اسلام نه پرته نورې ټولې لارې کږې، تياره او وروستی منزل يې بدمرغي او تباهي ده. قرآنکريم فرمايي: ((**ان الدين عند الله الاسلام**...)). د خدای په نزد غوره او مقبول دين اسلام دی.

که وغواړو د اسلام لنډ تعريف وکړو، نو ويلی شو: هغه دين چې حضرت محمد (صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) د الله تعالى له لوري راوړی، بيا يې پخپلو اقوالو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

افعالو، اخلاقو اوصفاتو د عمل په ډګر کې ټکی په ټکی عملي کړی، د قرآن او سنت په بڼه کې یې د ځمکې اوسیدونکو ته په میرات پریښی تر څو تر قیامته د هر بنده په هر موقف مکان او مقام کې چې وي لارښوونه وکړي.

نو که څوک نجات او بری، خیر او ښیګڼه غواړي، باید مسلمان شي، او که څوک غواړي رښتونی مسلمان وي، نو باید د حضرت محمد (صلی الله علیه واله وصحبه وسلم) په سپیڅلي شریعت ایمان او عمل ولري.

د مطلوب ایمان او مقبول عمل لپاره دکائناتو د سردار حضرت محمد (صلی الله علیه واله و صحبه وسلم) په مبارک سنت او سیرت سیي پوهه درلودل ډیر ضروري او حتمي دي.

دا کتاب (سپیڅلی نبوي سیرت) چې د هند مشهور عالم الشیخ صفي الرحمن مبارکپوري (رحمه الله) په عربي ژبه د (الرحیق المختوم) په نوم لیکلی بیا یې اردو ته هم پخپله اړولی دی، د حضرت محمد (صلی الله علیه و آله وصحبه وسلم) د مبارک ژوند په مختلفو اړخونو د پوهیدو لپاره ډیره سوچه او غني چینه ده.

د خوښۍ ځای دی چې پښتو ژباړه یې د دوهم ځل لپاره پداسې حال کې چاپ ته سپارل کیږي چې د لومړي چاپ ډیرې غلطۍ پکې اصلاح شویدي. د لومړي ځل لپاره کتاب هغه وخت چاپ ته وسپارل شو چې زه د شهادت ورځپاڼې د مسئول مدیر په توګه پدې ونه توانیدم کتاب ته مراجعه وکړم، د تصحیح چارې یې هم نورو ورونو سرته رسولې وې نو څه داسې غلطۍ وې پکې چې باید تصحیح شوې وای.

دا دی د رحمان خدای په توفیق سره پدې بریالی شوم، کتاب ته له سره مراجعه وکړم او په نوې بڼه یې د سیرت قدرمنو مینه والو ته وړاندې کړم.ددې چاپ نوي شیان او زیاتونې دا دي:

- ټول کتاب له سره کمپوز شوی.
- تیرې طباعتې غلطۍ تصحیح شوې .
- د ځینو عباراتو ژباړه تجدید او سمه شوې.
- د احادیثو اصلي نصوص را نقل شوي.

له خدای تعالی نه سوال کوم دا عمل مې پخپل کرم سره قبول کړي، او همدا ارزښتمن اثر د لوستونکو د علمي تندې د خړبولو او سم عمل وسیله او د آخرت توښه وګرځوي.له رحمان خدای نه د مغفرت او له لوستونکو نه د دعا په هیله. و صلی الله علی سیدنا محمد و علی آله واصحابه و من تبعهم باحسان الی یوم الدین. په احترام

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلطان محمود صلاح
حیات آباد_ پیښور
پنجشنبه ۱۳۸۶/۸/۱۰=۲۰۰۷/۱۱/۱م

د مترجم سریزه

الحمدلله، الحمدلله الذي أرسل رسوله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله، و الصلاة و السلام علی سیدنا و مولانا محمد و علی آله و أصحابه أجمعین .

شکردی چې رحیم خدای یو ځل بیا د دې توفیق راکړ چې د حضرت محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د سیرت له کتابونو نه یو بل کتاب په پښتو وژباړم او د اسلام په ګناه ځورول شوي افغان ولس ته یې نذرانه کړم .

دا یو واقعیت دی چې هیڅوک تر هغې پورې د ایمان دعوی نه شي کولی تر څو پورې یې چې د الله تعالی او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) احکامو ته د اطاعت غاړه نه وي ایښې. مسلمان هغه دی چې اسلام یې د ژوند د قانون په حیث منلی او عملی کړی وي. اسلام هغه دین دی چې الله تعالی د خپلو بندګانو لپاره غوره او خوښ کړیدی. همدغه غوره دین الله تعالی د خپل افضل او وروستي پیغمبر حضرت محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پواسطه مونږ ته رالیږلی دی. حضرت محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د الله تعالی دین په پوره اخلاص او امانت سره لومړی پخپل ځان عملي کړی او بیایې امت ته رسولی دی. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مبارک سیرت یعنی د هغه اقوال، افعال او اخلاق، د اسلامي مقدس دین مکمله او عملي نمونه ده. که څوک غواړي ریښتونی مسلمان وي باید د خپل ژوند په هره لویه او وړه کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اطاعت او پیروي وکړي. الله تعالی فرمایي: ((**وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ...**)) (المائدة:۹۲) [د الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اطاعت وکړئ.]

د الله تعالی او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اطاعت فرض دی. مسلمان باید د الله تعالی دا حکم په بشپړه توګه عملي کړي، خو دا باید له یاده ونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

باسو چې د دې الهي حکم پوره تعمیل هغه وخت ممکن دی چې مسلمان د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په مبارک سیرت خبر او پدې هکله پوره علم ولري، ځکه حضرت محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د الله تعالی رسول او داسې بنده ؤ چې د اسلام له نیغې لارې نه یې د یوه ویښته په اندازه هم انحراف ندی کړی. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ژوند یا د اسلام عملي بڼه او شکل، له عائشې (رضي الله عنه) نه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د اخلاقو او ژوند په هکله پوښتنه وشوه هغې په ځواب کې وفرمایل: ((**کان خلقه القرآن**)) یعنې د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اخلاق او عملي ژوند قرآن و،د هغه مبارک ژوند د قرآنکریم عملي نمونه او مثال و. نبوي سیرت د اسلامي دین عملي توضیح او بیان دی. سیرت مو د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له شخصیت نه خبروي، د قرآنکریم بشپړ او صحیح تفسیر راته بیانوي او د ژوند په ټولو برخو کې د هدایت داسې ډیوې راته بلوي چې که اقتدا پسې وکړو نو دنیوي او اخروي نیکمرغي به مو په برخه شي. الله تعالی فرمایي:

((**لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ**)) (الاحزاب : ۲۱)

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په شخصیت کې د تاسو لپاره ډیره نیکه نمونه ده.

په تاسف سره باید اعتراف وکړو چې زمونږ هیوادوال که څه هم له اسلام سره ډیره مضبوط تړاو لري، خو د سیرت د زده کړې او پوهې په اړه یې مطلوبه او لازمه توجه نده کړی. کیدای شي ډیرو افغانانو د سیرت کتابونه لوستلي او مطالعه کړي وي، خو ډیر کم به داسې وي چې د سیرت کتاب یې پدې نیت لوستی وي چې د خپل دین احکام ورنه زده کړي او څه چې لولي هغه پخپل ژوند کې پلی کړي، همدا وجه ده چې زه له درنو لوستونکو نه هیله کوم چې ددې کتاب له لوستلو نه مخکې پدې هکله خپل تصور تصحیح او برابر کړي. د دې کتاب او د سیرت د نورو موثقو کتابونو لوستلو ته پدې نیت ملا وتړي چې له همدې مبارک سیرت نه د خپل دین احکام زده کړي، همدا یې د لارې مشال وي اوپه مکمله توګه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په مبارک قدم پل کیږدي. سیرت باید د نورو تاریخي کتابونو حیثیت ونلري، چې یوازې په تیرو واقعاتو د خبریدو او پوهیدو لپاره ویل کیږي، بلکه د سیرت لوستنې او زده کړې هدف باید خپل ژوند د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ژوند په شان برابرول اوعیارول دي. مسلمانان مکلف دي د خپل رسول (صلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله علیه و اله و صحبه و سلم) پیروي وکړي، الله تعالی امر کوي: ((قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمْ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ)).(آل عمران: ۳۱)

[ووایه اې محمده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! که چیرې تاسې له الله تعالی سره محبت کوئ نو زما (محمد(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) متابعت وکړئ تر څو الله تعالی هم محبت درسره وکړي اوګناوې مو وبښي.]

دا هم یو واقعیت دی چې زموږ په ټولنه کې د زیاترو ناخوالو عوامل له اسلام نه بې خبري او لیرې والی دی . نو اې زما ځوریدلیه وروره! ته که د ژوند په هره مرحله کې قرار لرې، او اجتماعي موقف دې که هرڅه وي کولی شې په همدې کتاب سره چې اوس ستا په لاس کې دی خپلې ډیرې ستونزې حل کړې، ځکه دا کتاب د هغه رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سیرت دی چې اطاعت یې د کاملې نیکمرغۍ او بشپړ بریالیتوب ضامن دی. زه ځان نیکمرغه او بختور شمیرم چې الله تعالی توفیق راکړ چې د صفي الرحمن مبارکپوري ((الرحيق المختوم)) نومی کتاب له عربي نه په پښتو وژباړم. دا ژباړه مې لومړی ځل په ۱۹۹۱ کال کې پیل کړې وه، خو د ژوندنیو ستونزو له امله ایله په ۲۰۰۲ کال کې بشپړ شوه، او دا ده اوس دالله تعالی په فضل سره دکتاب په بڼه کې ستاسې مخې ته قرار لري. په ژباړه کې مې تر ډیره حده له احتیاط او دقت نه کار اخیستی د شعرونو په ترجمه کې مې د همدې کتاب له اردو نسخې نه استفاده کړې، خو بیا هم د اشتباهاتو امکان نه شم ردولی. دکتاب په کمپوز او تصحیح کې د خواجه محمد اسحق او سید سلیمان هاشمd مرستې دقدر وړ دي. الله تعالی دې ټولو ته لا زیات توفیق ورپه برخه کړي. و صلی الله تعالی علی سیدنا محمد وعلی آل سیدنا محمد و أصحابه و بارك وسلم علیهم أجمعین .

سلطان محمود صلاح

پیښور

۲۰۰۲/۱۰/۱۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ا کـتـا ب

الحمدلله رب العالمين، والصلاة و السلام على عبده و رسوله محمد افضل الرسل و خاتم النبيين، و على آله و صحبه و من اهتدى بهديه الى يوم الدين . و بعد

دا هغه کتاب دی چې د سيرت ليکنې د هغه نړيوالې سيالۍ لپاره مې ليکلی و چې د رابطة العالم الاسلامي له اړخه تنظيم شوې وه. د دې سيالۍ اعلان د نبوي سيرت له لومړي کنفرانس نه وروسته وشو، کوم چې د ۱۳۹۲ هـ قمري کال د ربيع الاول په مياشت کې د پاکستان د حکومت له خوا جوړ شوی و.

الله تعالى دې کتاب ته داسې مقبوليت او برى ليکلی و چې ما يې د ليکلو په مهال تمه نه درلوده، په سيالۍ کې يې لومړی مقام وګاټه، عامو او خاصو داسې خوښ کړ چې رشک (غبطة) ورباندې کيږي.

خبره داسې وه چې زه د رابطې له خوا د مسابقې په اعلان پخپل وخت خبر نه شوم، وروسته مې چې خبر واورېد، نو په سيالۍ کې د ګډون څه فکر مې ونکړ، بلکه پدې اړه مې وړانديز هم ونه مانه، خو تقدير پکې ورګډ کړم.رابطې د ليکنو د تسليمولو لپاره د ۱۳۹۷هـ.ق کال د محرم مياشتې لومړۍ نيټه ټاکلې وه. د سيالۍ له اعلان نه تر دې نيټې پورې له تقريبا نهو مياشتو نه څو مياشتې له ما نه هسې ضايع شوې وې، او پاتې موده راته ددې ډول ليکنې لپاره کافي نه ښکاريده. خو چې اراده وکړه نو له الله سبحانه وتعالى نه مرسته وغوښته، متې مې بډ وهلې تر څو ليکنه بشپړه او پخپل وخت وليږل شوه.

هغه وخت نه يوازې دا چې وخت کم و، بلکه زه په نورو مصروفيتونو هم بوخت وم، د ليکنې لپاره کافي مصادر په لاس کې نه وو، او موجودو منابعو ته مراجعه هم ستونزمنه وه. زما هيله دا وه چې له ډير دقت نه کار واخلم، زياتې او اضافي خبرې را نه وړم، او تر وسه د موضوع حق ادا کړم. د ليکنې په مهال مې څو داسې موضوع تر نظر تير شول چې خالي او ناکافي راته ښکاريدل او ددې وړ وو چې بايد بشپړ او زياتونه پکې وشي، خو هغه ددې کار د تر سره کولو جوګه نه وم، بس دومره مې کولی شوای چې په لاس کې موجود مواد تسويد او ترتيب کړم او بيا يې له مراجعې او تدقيق پرته کافي او نقل کړم.

نو په زړه کې مې دا پاتې شوه چې بايد هغه کمبود پوره شي، او د لازمو زياتونو هيله

(c) ketabton.com: The Digital Library

مې همداسې نیمه خوا وه ، ورځې او کلونه تیر شول، فرصت را نه لاړ. وروسته به مې په کتاب کې ګوتې وهلې، څه به مې مخکې او څه وروسته کول، ځنې عبارتونه به مې بدلول، څه به مې پکې زیاتول، او دا ټول که څه هغه څه ه وو کوم چې د لیکنې په مهال مې سترګې پرې لګیدلې وې ، خو بیا هم ګټور او مهم دي ان شاء الله . همدا راز اوس پدې بریالی شوم تر ډېره حده پخواني مصادر وګورم چې له امله یې د هغو نویو مراجعو له احتیاج نه خلاص شوم کومې چې د لیکنې په وخت کې مې مراجعه ورته کړې او حواله مې یې ورکړې وه، دا دی پدې چاپ کې دا هم ورزیاتوم.
دا تمه مې هم درلوده چې د کتاب په اړه علمي او ارزښتناک ملاحظات تر لاسه کړم، تر څو د موضوعات په اصلي محتوی کې ګټه ورنه واخلم، خو پدې برخه کې چې کوم ملحوظات را رسیدلي هغه یو هم د موضوعاتو تر جوهر او اصل پورې اړه نلري، ټول د جانبي امورو په هکله دي چې څه ګټه ورنه نشي کیدلی، بلکه ځنې ملاحظات خو بالکل غلط او دومره بې اساسه دي چې متخصصین خو څه کوې باید عام ځیرونکي یې هم په خوله رانه وړي.
دا چاپ به چې زیاتونې او بدلونونه پکې شوې له مخکنیو چاپونو نه زیات ګټور او غوره وي ان شاء الله. او همدا اصلي اوقانوني چاپ دی . دا کتاب تر اوسه څو ځله د رابطې له خوا او څو ځله د مؤلف په اجازه د یو شمیر ورونو له خوا چاپ شویدی، خو په لس ګونو طبعې یې داسې دي چې د مؤلف له اجازې پرته په غیر قانوني توګه چاپ شوې ، خپروونکو د کتاب ښه شهرت ته کتلي او چاپ کړی یې دی، ځینو خو دومره جرات کړی چې د کتاب ټول حقوق یې هم دځان لپاره محفوظ بللي، الله تعالی دې هدایت ورته وکړي، او دا توفیق دې ورکړي چې د هغې ورځې له راتګ نه مخکې چې نه دوستي شته پکې او نه سوداګري، ټول حقوق پخپلو حقدارانو وسپاري.
و صلی الله علی خیر خلقه محمد و علی آله و صحبه و بارک وسلم.

١٨ ربیع الاول ١۴١۵هـ ق
٢٢ اګست ١٩٩۴م
صفي الرحمن مبارکپوري
الجامعة الاسلامیة ، المدینة المنورة

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښاغلي دکتور عبد الله عمر نصيف خبرې

الحمد لله الذي بتعمته تتم الصالحات، و اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريک له، و اشهد ان محمدا عبده و رسوله و صفيه و خليله، ادى الرسالة و بلغ الامانة و نصح الامة و ترکها على المحجة البيضاء ليلها کنهارها، صلى الله عليه و على آله و صحبه اجمعين، و رضي الله عن کل من تبع سنته و عمل بها الى يوم الدين، و عنا معهم بعفوک و رضاک يا ارحم الراحمين. اما بعد:

[ټولې ستاينې هغه الله لره دي چې په نعمت سره يې نيکۍ سرته رسيږي، شاهدي وايم چې له الله پرته بل د عبادت وړ معبود نشته، الله يوازې دی، شريک نلري، او شاهدي وايم چې محمد يې بنده او رسول، او غوره او خليل دی. محمد (صلى الله عليه وسلم) خپل رسالت ادا کړی، امانت يې رسولی ، امت ته يې نصيحت کړی، او پداسې سپين غولي يې پريښی چې شپه يې له ورځ داسې رڼا ده، د الله درود دې وي پر محمد (صلى الله عليه وسلم) آل او اصحابو يې. الله دې راضي وي له هغه نه چې تر قيامته دهغه د سنت پيروي کوي او عمل ورباندې کوي. اې ارحم الراحمين خدايه! مونږ هم له خپلې عفوې او رضا نه برخمن کړه.]

سپيڅلی نبوي سنت هغه ذخيره او توښه ده چې تر قيامته به پاتې وي، خلک به يې په هکله خبرو او ليکنو کې سيالۍ او مسابقې کوي، د موضوعاتو په اړه يې د خبرو، کتابونو او ليکنو لړۍ د رسول (صلى الله عليه وسلم) له بعثت نه پيل شوې او تر هغې به دوام لري تر څو قيامت قايم شي. دا سنت هغه مشال دی چې د ژوند تر پايه د مسلمانانو لپاره لاره روښانه ساتي، د سلوکياتو، افعالو، اقوالو، له خدای سره اړيکو، له کورنۍ، خپلوانو، ورونو، امت او ټول بشريت سره د اړيکو په برخه کې عملي قدوه او نمونه ورته وړاندې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله تعالی فرمایلي: {لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللهَ كَثِيراً} [الأحزاب: ۲۱].[یقینا د تاسو هر هغه چا لپاره په رسول الله کې ډېره غوره اسوه ده، چې د الله او آخرت هیله لري او الله ډېر یادوي.]

له حضرت عائشة (رضوان الله علیها) نه چې د رسول (صلی الله علیه وآله وسلم) د اخلاقو په هکله پوښتنه وشوه ، نو ویې فرمایل: (کان خلقه القرآن). قرآن یې اخلاق و.

پدې کې شک نشته څوک چې برې او نجات غواړي، نو په ټولو دنیوي او اخروي چارو کې به د الهي منهج پیروي کوي او د رسول (صلی الله علیه وسلم) په قدمونو به پل ږدي، نبوي سیرت به د خپل فکر او تدبر اساس ګرځوي او پدې ایمان پیدا کوي چې دا الهي منهج چې رسول (صلی الله علیه وسلم) د ژوند په ټولو برخو کې په عملي توګه پلی کړی، هغه خزانه ده چې د هر چا لپاره د هدایت ضمانت کوي،پدې کې د مشرانو،کشرانو، قومندانانو، افرادو، حاکمانو، محکومینو، وعظ کوونکو، وعظ اوریدونکو او مجاهدینو ټولو لپاره لارښووني او هدایت شته. د ژوندانه په هر ډګر کې بشپړې لارښوونې لري، په سیاست، حکومت، اقتصاد، اجتماع، انساني اړیکو، اخلاقو او نړیوالو اړیکو کې د هدایت او چت ځلی او نیکه قدوه ده.

مسلمانان چې لدې سیده لارې او الهي منهج نه د لیرې والي او انحراف له امله د جهالت او وروسته والي په کنده کې لویدلي، باید بیرته خپلې اصلي لارې ته راوګرځي، سپیڅلي نبوي سیرت ته مخه کړي، په تعلیمي نصاب کې یې شامل کړي. او پدې پوه شي چې دا سیرت تش تاریخ او فکري تسکین نه دی ، بلکه دا الله تعالی ته د عودت او رسیدو لار ده. پدې سره انسانان اصلاح کیږي، دا د خلکو د نجات او برې لار ده، او دا د الله تعالی د کتاب عملي ترجمه، تصویر او تمثیل دی، او دا هغه نظام دی چې په تطبیق سره یې مسلمان او مؤمن د ژوند په ټولو چارو کې د الهي شریعت تابع او خاضع ګرځوي.

دا کتاب [الرحیق المختوم] د مؤلف محترم الشیخ صفي الرحمن المبارکفوري له خوا یوه غوره او د ستاینې وړ هڅه ده. محترم مؤلف د رابطة العالم الاسلامي غوښتنې ته په ځواب سره د نبوي سیرت په هغه مسابقه کې ګډون وکړ، کومه چې په ۱۳۹۲هـ ق کال کې د همدې ادارې له خوا تنظیم شوې وه. او لکه چې د کتاب د لومړي چاپ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقدمه کې د رابطې پخواني عمومي سکرتر محترم الشيخ محمد علي الحرکان (رحمه الله، و جزاه الله عنا خير الجزاء) ويلي دغه کتاب په همغه مسابقه کې لومړی مقام وګاټه.

خلکو ډېر خوښ کړ، زياتې ستاينې يې وشوې، د لومړي چاپ ټولې نسخې خلاصې شوې، له ما نه يې وغوښتل د دريم چاپ لپاره څه وليکم، چې دادی دا لنډه مقدمه مې وليکله، له الله عزوجل نه سوال کوم چې دا عمل د خپل ذات لپاره خاص کړي، مسلمانانو ته يې د ګټې، خير او غوره بدلون وسيله وګرځوي ، او امت ته بيرته هغه له لاسه وتلی برم او د بشريت د مشرتابه مقام ورکړي، تر څو امت ددې الهي قول عملي مصداق شي چې فرمايي: {كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّهِ } [آل عمران: ١١٠]. [تاسو هغه غوره امت ياست چې د خلکو لپاره پيدا شوي يئ، په نيکۍ امر او له بدۍ نه نهی کوئ، او په الله ايمان لرئ.]

و صلی الله علی المبعوث رحمة للعالمين، رسول الهدی و مرشد الانسانية الی طريق النجاة والفلاح، و علی آله و صحبه و سلم. والحمد لله رب العالمين.

دکتور عبدالله عمر نصيف

د رابطة العالم الاسلامي عمومي سکرتر (پخوانی)

د سعودي عربستان د مجلس الشوری د رئيس مرستيال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محترم الشيخ محمد بن علي الحركان خبرې

الحمد لله رب العالمين، خالق السموات و الارض، و جاعل الظلمات و النور، و صلى الله على سيدنا محمد خاتم الانبياء والرسل اجمعين، بشر و انذر و وعد و اوعد، انقذ الله به البشر من الضلالة، و هدى الناس الى صراط مستقيم، صراط الله الذي له ما في السموات و ما في الارض الا الى الله تصير الامور. و بعد:

[ټولې ستاينې هغه الله لره دي چې د عالميانو پروردګار دی. د آسمانونو او ځمکې، تيارو او رڼا پيدا کونکی دی، د الله تعالی درود دې وي زمونږ پر سردار د ټولو نبيانو او رسولا پر خاتم محمد باندې، هغه چې زيرى راوړونکی او ويرونکی و، وعده کونکی او ګواښونکی، الله تعالی په همده سره بشريت له ګمراهۍ نه وژغوره او د همده په واسطه يې خلک نيغې لارې ته هدايت کړل، د هغه الله لارې ته چې د آسمانونو او ځمکې واکمني له همده سره ده، ياده دې وي چې هر څه د الله لوري ته ورتلونکي دي.]

الله سبحانه و تعالی چې خپل رسول ته د شفاعت حق او لوړه درجه ورکړه، مسلمانانو ته له ده سره د محبت امر او هدايت وکړ، او د ده پيروي يې د الهي محبت نښه وبلله، الله تعالی فرمايي:

{قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ} [آل عمران: ۳۱].

[ورته ووايه که چيرې له الله سره محبت لرئ، نو زما (محمد) پيروي وکړئ، الله به له تاسو سره محبت وکړي او ګناوې مو دربښي.]

همدا هغه اسباب دي چې له امله يې زړونه له رسول (صلی الله عليه وسلم) د محبت هيله من کيږي، او د هغه په لټه پسې په حرکت راځي چې رسول (صلی الله عليه وسلم) ته د وصول او رسيدو سبب کيږي. د اسلام له لمر ځرک نه را پديخوا مسلمانان د رسول اکرم (صلی الله عليه وسلم) د محاسنو په بيان او سپېڅلي سيرت په خوړولو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سيالي او مسابقې کوي. د رسول (صلی الله عليه وسلم) اقوال، افعال او لوړ اخلاق د هغه سيرت دی، ام المؤمنين حضرت عائشة (رضي الله عنها) يې د اخلاقو په هکله وايي: (**کان خلقه القرآن**). قرآن دمحمد (صلی الله عليه وسلم) اخلاق و. او معلومه ده چې قرآن خو د الله کتاب او بشپړ کلمات دي، او څوک چې پدې لوړ مقام کې قرار ونيسي په رښتيا چې هغه له ټولو خلکو نه غوره، اکمل، او له ټولو نه د زيات محبت حقدار دی.

له رسول (صلی الله عليه وسلم) سره د همدې مسلسل او دوامدار محبت له امله وه چې په ۱۳۹۲هـ.ق کال کې د پاکستان له خوا د سپيڅلي نبوي سيرت لومړنی اسلامي کنفرانس جوړ شو، او هملته وه چې رابطة العالم الاسلامي د سيرت په هکله دمسابقې اعلان وکړ او ژمنه يې وکړه چې پدې برخه کې ليکل شويو لومړنيو پنځو کتابونو يا څيړنو ته به د يو سل او پنځوس زره سعودي ريالونو په اندازه جايزه ورکوي. خو د کتاب يا څيړنې لپاره يې دا شروط وټاکل:

۱. بحث يا ليکنه بايد بشپړه وي، او تاريخي پيښې پکې د واقع کيدو د نيټې په اساس ترتيب شوې وي.

۲. څيړنه بايد په زړه پورې وي او مخکې نه وي خپره شوې.

۳. څيړونکی بايد ټول هغه مخطوطات او علمي مصادر ذکر کړي، کوم چې په ليکنه کې يې استفاده وره کړې وي.

۴. ليکونکی بايد خپل بشپړ ژوند ليک وليکي، تعليمي سويه وښيي او که تاليفات ولري نومونه يې واخلي.

۵. ليکنه دې په ښه او واضح خط وليکل شي، که ټيپ شي غوره به وي.

۶. ليکنې په عربي ژبه او يا نورو ژونديو ژبو د منلو وړ دي.

۷. د بحث د منلو نيټه د ۱۳۹۲ هـ کال د ربيع الثاني له لومړۍ نيټې نه پيل او ۱۳۹۷هـ.ق دمحرم په لومړۍ پای ته رسيږي.

۸. ليکنې په بنده لفافه کې په مکه کې د رابطة العالم الاسلامي عمومي سکرتريت ته سپارل کيږي، او د ادارې له خوا ځانګړې مسلسله شماره ورکول کيږي.

۹. بحثونه به پدې برخه کې له لويو علماوو نه جوړه شوې کميټه ګوري.

دې اعلان هغه علماء مسابقې ته وهڅول چې الله تعالی د خپل رسول (صلی الله عليه وسلم) محبت ور په برخه کړيدی. د رابطې دفتر تياري ونيوله چې په عربي، انګليسي، اردو او يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کومه بله ژبه لیکل شوې لیکنې به مني.
ورونږ خپل بحثونه ولیکل او مونږ یو سل یو اویا بحثونه راورسیدل، لدې جملې نه۸۴ بحثونه په عربي ، ۲۴ په اردو ، ۲۱ په انګلیسي، یو په هوساوي او یو په فرانسوي ژبه لیکل شوی و.
رابطې د لویو علماوو کمیته جوړه کړه تر څو دا بحثونه او لیکنې وګوري، او په درجه یې برابرې کړي. هغه لیکنې او بحثونه چې د جائزې وړ وبلل شول پدې ترتیب دي:

١. د لومړۍ جائزې ګټونکی د هند له الجامعة السلفية نه الشيخ صفي الرحمن المباركفوري وپیژندل شو او د جائزې اندازه یې پنځوس زره ریاله وه.
٢. دوهمه جائزه د د دکتور ماجد علي خان چې د هند د نوي ډیلي له الجامعة الملية نه دی، په برخه ورسیده او اندازه یې څلویښت زره ریاله کیږي.
٣. دریمه جائزه په پاکستان د الجامعة الاسلامية رئیس دکتور نصیر احمد ناصر وګټله او دا دیرش زره ریاله وه.
۴. څلورمه جائزه د مصر استاذ حامد محمود محمد منصور لیمود و ګټله او د هغې اندازه شل زره ریاله وه.
۵. پنځمه جائزه د سعودي عربستان د مدینې منورې استاذ عبد السلام هاشم تر لاسه کړه او هغه لس زره ریاله وه.

د بریالیو پنځو خیړونکو نومونه د رابطې له خوا په هغه اسلامي کنفرانس کې اعلان شول چې د ۱۳۹۸هـ.ق په شعبان میاشت کې د پاکستان په کراچۍ ښار کې جوړ شوی و. همدا راز د بریالیو نومونه په ټولو اخبارونو کې هم خپاره شول.
په همدې مناسبت د رابطې عمومي سکرتریت پخپل دفتر مکه مکرمه کې د مکې د امارت د وکیل شهزاده سعود بن عبد المحسن بن عبد العزیز تر لارښوونې او اشراف لاندې یوه لویه غونډه را وبلله. او همدلته د۱۳۹۹کال د ربیع الاول په دوولسمه نیټه د هفتې په سهار شهزاده سعود د مکې مکرمې د امیر شهزاده فواز بن عبد العزیز په استازیتوب جائزې ګټونکو ته وسپارلې.
په همدې غونډه کې رابطې اعلان وکړ چې دا بریالي بحثونه به چاپوي او په څو ژبو به یې خپروي، د همدې ژمنې په اساس دا دی د چاپ لړۍ د همغه بحثونو د سر په ګل سره پیلوو. دا د هند د سلفیه جامعې د شیخ صفي الرحمن مبارکفوري بحث دی، څکه همده لومړی مقام ګټلی و. وروسته نورې لیکنې او بحثونه په خپل ترتیب سره چاپ ته سپارو. له

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله تعالی نه سوال کوو چې زمونږ ټولو اعمال خالص دځان لپاره قبول کړي، انه نعم المولی و نعم النصیر.

و صلی الله علی سیدنا محمد و علی آله و صحبه وسلم.

محمد بن علي الحرکان

د رابطة العالم الاسلامي عمومي سکرتر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مؤلف خبرې

الحمد لله الذي أرسل رسوله بالهدي ودين الحق ليظهره على الدين كله، فجعله شاهدًا ومبشرًا ونذيرًا، وداعيًا إلى الله بإذنه وسراجًا منيرًا، وجعل فيه أسوة حسنة لمن كان يرجو الله واليوم الآخر وذكر الله كثيرًا. اللهم صل وسلم وبارك عليه وعلى آله وصحبه ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين، وفجّر لهم ينابيع الرحمة والرضوان تفجيرا.

وبعد:

[ټوله ثنا هغه الله لره ده چې خپل رسول يې له هدايت او حق دين سره رالېږلی، تر څو پر ټولو اديانو برلاسي ورکړي، نو هغه يې شاهد، زيری ورکونکی او ويرونکی، د خدای په امر د خدای لوري ته بلونکی او روښانونکی چراغ ګرځولی، او د هغو کسانو لپاره يې نيکه قدوه ګرځولې کوم چې الله ډېر يادوي او په الله او آخرت پورې زړونه تړي. يا خدايه! پر رسول(صلی الله عليه وسلم) درود، سلام او برکت وکړه، په آل، اصحابو او دقيامت تر ورځې پيروانو يې هم همدا پيرزوينه وکړه، د رحمت او رضا چينې ورته را وخوټوه.]

د رخې (غبطې) او خوښۍ ځای دی چې رابطة العالم الاسلامي په پاکستان کې د سپيڅلي نبوي سيرت د کنفرانس په پای يعنې د ۱۳۹۲هـ کال د ربيع الاول په مياشت کې د سيرت په اړه د ليکنې او څېړنې نړيواله مسابقه اعلان کړه، تر څو په سپيڅلي سيرت کې تر ټولو غوره بحث وليکل شي، او تر څو ليکونکي تشويق او وهڅول شي او خپلې فکري هڅې ترتيب او تنظيم کړي. زه فکر کوم چې دا ډېر ارزښتناک کار دی. ځکه که څېر شو نبوي سيرت ـ علی صاحبها مايستحق من الصلاة والسلام ـ هغه يوازينې منبع او چينه ده چې د اسلامي ټولنې ژوند او بشريت نيکمرغي ورپورې تړلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما نیکمرغي ده چې پدې مبارکه مسابقه کې پخپلې لیکنې سره ونډه اخلم، خو چیرته زه او چیرته دا مقام چې د سید المرسلین، سید الاولین والاخرین په ژوند رڼا واچوم. زه هغه څوک یم چې ټوله نیمکرغي او نجات مې پدې کې وینم چې د هغه له نور نه رڼا واخلم تر څو په تیارو کې ورک او هلاک نه شم، او زه هغه عاجز یم چې په ژوند یې له امت نه یم ، مرم به او امتي به یې وم، او دهمده په شفاعت سره به مې الله تعالی ګناوې راته ببښي.

پدې کتاب کې زما اسلوب هسې دی چې د رابطې د شروطو له پوره کولو سره سره مې پوره اعتدال مراعات کړی، له سترې کونکي اوږدوالي او مخل یا ناقصونکي لنډوالي نه مې ځان ساتلی. ځینې موضوعات مې داسې مخې ته راغلي چې په هکله یې د مصادرو تر منځ داسې اختلاف وجود درلود چې جمع او توفیق یې ممکن نه و، پداسې حالت کې مې له ترجیح نه کار اخیستی او هغه څه مې په کتاب کې لیکلي چې له څیړنې، تدقیق او نقد نه وروسته راجح او قوي راته ښکاره شویدي، خو د ترجیح دلایل او وجوهات مې له اوږدوالي نه د ویرې له امله نه دي ذکر کړي.

د روایاتو د منلو او ردولو په اړه مې د محققو امامانو له لیکنو نه استفاده کړیده، او د صحیح، حسن او ضعیف په پیژندلو کې مې د دوی پر حکم او فیصلو باور او تکیه کړیده، ځکه وخت د نور تدقیق او بحث اجازه نه راکوله.

په ځینو ځایونو او موضوعاتو کې مې یو شمیر دلایلو او د ترجیح وجوهاتو ته اشاره کړیده، او دا په هغه ځای کې چې ویریدلی یم لوستونکي حیران نه شي، عجیبه ورته ښکاره نه شي، او یا په هغه موضوع او ځای کې چې لیدلي مې دي لومړنیو او وروستنیو ټولو هسې خبره کړیده او په داسې څه یې اتفاق کړی چې صحیح نه دی. والله ولي التوفیق.

اللهم قدر لي الخیر في الدنیا والآخرة انک انت الغفور الودود، ذو العرش المجید.

صفي الرحمن المبارکفوري

بنارس ـ هند

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعربو موقعیت اوقومونه

نبوي پاک سیرت په حقیقت کې له هغه رسالت (پیغام) نه عبارت دی کوم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بشري ټولنې ته راوړی، او په هغه سره یې خلک له تیارو نه رڼا او د بندګانو له عبادت نه دیوه الله (جل جلاله) عبادت ته رابللي دي.
د دې سپیڅلي سیرت ریښتونې اوحقیقي څیره تر هغې پورې په سیي توګه نه شي څرګندیدی ترڅو د دې رسالت نښې او آثار له هغه نه مخکنیو شیانو او حالاتو سره نه وي پرتله شوي، نو له همدې کبله مونږ د کتاب په لومړني فصل کې له عربي قومونو له اسلام نه وړاندې د هغوی له تطور او بدلون، او له هغې وضعې او حالاتو نه خبرې کوو په کومه کې چې محمد(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په نبوت مشرف شوی و.

د عربو موقعیت

العرب په لغت کې دښتو، ډاګونو او هغه وچو ځمکو ته ویل کیږي چې نه پکې اوبه وي او نه بوټي. عربي جزیره او د دې سیمې اوسیدونکي له ډیري پخوا زمانې راهیسې پدې نامه یادیږي. د دې جزیری لویدیځ ته سره بحیره او د سینا ټاپوزمه، ختیځ ته خلیج او د عراق جنوبي زیاتره برخې، جنوب ته عربي بحیره چې له بحرالهند نه امتداد مومي، او شمال ته یې شام اوعراق (که څه هم هلته د پولو په هکله اختلاف وجود لري) پروت دی. مساحت یې د یو ملیون متر مربع او یو میلیون او دری سوه زره میله مربع تر منځ اټکل شویدی. داجزیره د طبیعي جغرافیایي موقعیت له پلوه ډیره ارزښتناکه ده. چارچاپیره ئې داسې پراخه او ارتې دښتې او ریګستانونه دي چې دې جزیرې ته یې د یوې داسې پخې کلا بڼه ورکړیده چې پردي ورباندې په آسانۍ سره تسلط او قبضه نشي لګولی، او همدا وجه ده چې ددې سیمې خلک له ډیرې پخوا زمانې راهیسې پخپلو ژوندونو او کارونو کې آزاد او خود مختاره دي. که دا دښتې او ریګستانو نه نه وای نو بیا د عربو له وسه نه وه پوره چې د خپلو پولو نه اخوا پرتو دوو لویو امپراطوریو حملې او یرغلونه په شا وتمبوي او یا د هغوی له تسلط نه آزاد پاتې شي.
له بله پلوه دا جزیره د نړۍ د مشهورو وچو په مینځ کې پرته ده او له هغو ټولو سره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وچې او اوبو له لارې ترل شويده، پدې معنی چې په شمال کې له افريقا، شمال ختيځ کې له اروپا، او لويديځ کې له عجمو، منځني او نژدې ختيځ او همداسې له هند او چين سره لاره لري. همدا راز د اوبو له لارې له دې ټولو وچو نه کښتۍ او بحري جهازونه سيخ سيده د دې جزيرې بندرګاه ته راتلی شي.
او د همدې جغرافيايي موقعيت له برکته د عربي جزيرې شمالي او جنوبي برخو په تيره زمانه کې د مختلفو ولسونو لپاره د ورکړې راکړې (تجارت) فرهنګ، ديانت، هنر، فن او علم د يوه لوی مرکز حيثيت درلود.

عربي قومونه

تاريخ پوهانو عربي قومونه د عربو د اصل او نسل په اساس په دريو برخو ويشلي دی:

١ ـ (البائدة) له مينځه تللي عربان: دا هغه پخواني عربان دي چې په هکله يې پوره تاريخي معلومات په لاس ندي راغلي، او دا لکه د عاد، ثمود، طَسْم، جَدِيس، عِمْلاق، أُمَيْم، جُرْهُم، حَضُور، وَبَــــار، عَبِيل، جاسم، حَضْرَمَوت او نور قومونه.

٢ ـ عاربة عربان: دوی د يَشْجُب بن يَعْرُب بن قَحْطان اولاده ده، او قحطاني عربان ورته ويل کيږي.

٣ ـ مستعرب عربان: دوی د اسماعيل (عليه السلام) اولاده ده او عدناني عربان بلل کيږي.

د عاربة **عربانو (قحطان پښه)** اصلي ځای يمن دی. **د سبأ بن يشجب بن يعرب بن قحطان** له اولادې نه زياتې قبيلې لري، **خو دوې قبيلې يې حِمْيَر بن سبأ، او کَهْلان بن سبأ ډيرې مشهورې دي،** او نورې يې ولس يې دومره شهرت **نلري.** او دغه عربان د **سبأ له اولادې نه پرته نورې قبيلې نلري.**

الف: **حِمْيَر بن سبأ**، چې مشهورې کورنۍ يې :

١ ـ قُضَاعة: او له هغې نه **بَهْراء، بَلِيٌّ، القَيْن، كَلْب، عُذْرَة** او **وَبَرَة** منځته راغلې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ـ السَّكاسك: دا د بنو زيد بن وائلة بن حمير كورنۍ ده، او د زيد لقب سكاسك و. او دوی د كِنْدة له سكاسك نه بيل قوم دی.

۳ ــ زيـــد الجمهـــور: او پښې يې حمير الأصغر، سبأ الأصغر، حضور، او ذو أصبح دي.

ب: كَهْلان بن سبأ، مشهورې كورنۍ يې دا دي:
هَمْدان، أَلْهَان، الأشْعَر، طيئ، او مَذْحِج [له مذحج نه: عَنْس او النَّخْع]، او لَخْم [له لخم نه: كندة، او له كندة نه : بنو معاوية، السَّكُون او السكاسك]، او جُذَام، عاملة، خَوْلان، مَعَافِر، او أنمار [او له أنمار نه: خَثْعَم، بَجِيلَةَ، او له بجيلة نه: أحْمَس] او الأزْد، [او له الأزد نه: الأوس، الخزرج، خُزَاعة او د جَفْنَة اولاده چې د شام پاچايان وو او آل غسان شهرت لري].
د كهلان كورنۍ پخوا له يمن نه وتلې او د جزيرې په مختلفو برخو كې خورې شويدي زياتره يې له عرم سيلاب نه مخكې هغه وخت له يمن نه ووتلې كله چې روميانو مصر او شام ونيول او د يمن په تجارتي بحري لارو يې هم قبضه ولګوله، د وچې لارې يې هم ګډې وډې كړې. ددې تر څنګ د كهلان او حمير كورنيو خپل مينځي جګړې او مقابلې هم د دې سبب شوې چې كهلان وطن پريږدي او د حمير قبيله پخپل ځای پاتې شي.

د كهلان قبيلې مهاجرين په څلورو برخو ويشلی شو:

۱ - ازد – دوی د خپل مشر عمران بن عمرو مزيقباء په امر خپل وطن پريښود، لومړی په يمن كې د ننه له يوه ځای نه بل ته تلل، راتلل، د حالاتو د معلومولو پخاطر يې د ځار ګروپونه استول تر څو په پای كې د شمال په لور لاړل او مختلفې كورنۍ يې په مختلفو سيمو كې ميشتې شوې چې تفصيل يې داسې دی:
ثعلبه بن عمرو په حجاز كې د ثعلبيه او ذي قار تر مينځ واړول او كله يې چې اولادونه لوی شول او شميره يې ډيره شوه نو مدينې ته ننوت او هملته ميشت شو، اوس او خزرج او د حارثه بن ثعلبه اولاده له همدې (ثعلبه) قبيلې څخه دي.
حارثه بن عمرو (خزاعه) او اولاده يې په ظهران كې ځای په ځای شول، وروسته يې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکه حمله وکړه او د مکې اصلي اوسيدونکي (جرهميان) يې له مکې نه وايستل او دوی پکې ميشت شول.

عمران بن عمرو او اولاده يې عمان ته لاړل، همدوی د عمان ازديان دي.

د نصر بن ازد کورنۍ په تهامه کې ميشته شوه او دوی ته ازد شنوءه وايي.

جفنه بن عمرو او اولاده يې شام ته ورسيدل او همهلته ميشت شول، جفنه په شام کې د غساسنه پاچايانو پلار و، دوی ته غساسنه ځکه ويل کيږي چې مخکې لدينه چې شام ته لاړ شي په حجاز کې يې د غسان په نامه مشهورې چينې تر خوا اړولي وو او همدې چينې ته د نسبت په اساس غساسنه وبلل شول.

۲ـ لخم او جذام – دوی د ختيځ او شمال په لوري لاړل. او **د لخم** له کورنۍ نه يو هم په حيره کې د مناذره پاچايانو پلار نصر بن ربيعه و.

۳ـ بنو طيئ – د ازد کورنۍ له وتلو وروسته بنو طيئ د شمال په لور وخوځيدل تر څو د اجا او سلمی نوميو غرونو تر مينځ ځای په ځای شول چې وروسته دا دواړه غرونه د طيئ د غرونو په نامه مشهور شول.

۴ـ کِنده- دوی لومړی بحرين ته لاړل، خو وروسته مجبور شول چې حضرموت ته ولاړ شي، هلته يې هم ګذاره ونشوه نجد ته لاړل او هلته يې لوی حکومت جوړ کړ، خو هغه هم ډير ژر له مينځه لاړ.

د حمير يوه قبيله (قضاعه) هم له يمن نه ووتله او د عراق د سرحدي برخو په السماوه نومي کلي کې ميشته شوه[1] خو پدې کې اختلاف شته دی چې قضاعه له حمير څخه وه او که نه.

مستعرب عربان

د مستعربه عربانو نيکه حضرت ابراهيم (عليه السلام) اصلا د عراق د (ار) نومي ښار ګوټي اوسيدونکي و. (ار) د فرات سيند په لويديځه غاړه له کوفې سره نژدې پروت دی، په اوس وخت له ځمکې کيندنې او څيړنې وروسته د نوموړي ښارګوټي او د ابراهيم (عليه السلام) د کورنۍ او د دوی د ټولنيزې او ديني وضعې په هکله زيات

---

[1]. د نوموؤو قبيلو د هجرت او نورو تفصيلاتو په هکله د الخضري تاريخ الامم الاسلاميه نومي کتاب ۱/۱۱-۱۳ او د قلب جزيره العرب کتاب ۲۳۱ او ۲۳۵ مخ ته مراجعه وکؤه. د نوموؤو قبايلو د هجرت د نيټګيګ او عواملو په هکله تاريخي منابع پخپل مينځګ کي زيات اختلافات لري خو مونږ دلته له زيات دقت او څېړنيګ وروسته هغه خګه رانقل کؤيدي چيګ د دليل له پلوه راته سيي او پياوؤي ښګکاره شويدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلومات په لاس راغلي دي.[۲]

څرګنده ده چې ابراهيم (عليه السلام) د عراق له (ار) نومي ځای نه حاران يا حران او له هغه ځای نه فلسطين ته تللی و او همدغه ځای يې د خپل دعوت لپاره مرکز ټاکلی و پدې ملک کې د ننه او بهر يې ډېر سفرونه کړيدي[۱]. يو ځل مصر ته تللی و هلته چې د وخت د فرعون له فريب او مکر سره مخ شوی و، فرعون غوښتل چې د ابراهيم (عليه السلام) ښځې حضرت ساره ته ضرر ورسوي، خو الله تعالی د هغه دا چل او ول ناکام کړ، فرعون پدې پوه شو چې ساره له خپل خدای (جل جلاله) سره ځومره نژدې او ټينګې اړيکې لري، همغه وه چې خپله لور (هاجر)[۲] يې ساره ته د خادمې او نوکرې په صفت ورکړه او بيا ساره هغه (هاجر) ابراهيم (عليه السلام) ته په نکاح ورکړه.[۳]

ابراهيم (عليه السلام) بيرته فلسطين ته راستون شو او هلته الله تعالی له هاجر نه زوی ورکړ، دغه وخت له ساره سره څه ضد پيدا شو او ابراهيم (عليه السلام) يې دېته اړ يوست چې هاجر او وړوکی زوی يې (اسماعيل عليه السلام) له دې ځای نه وباسي، نو ابراهيم (عليه السلام) هغوی دواړه له ځان سره بوتلل او د بيت الله شريف سره خوا کې تر هغې لوی ونې لاندې يې ځای په ځای کړل چې په هغه لړ اوچت شانته ځای چې شا او خوا يې د سيلاب اوبو وهلي و ولاړه وه، هغه وخت په مکه کې هيڅوک هم نه اوسيدل ځکه هلته نه اوبه وې او نه واښه.

ابراهيم (عليه السلام) هاجر او اسماعيل (عليه السلام) ته لږ څه اوبه او يوه کمه اندازه خواړه (خرما) پريښودل او خپله بيرته فلسطين ته ستون شو، څو ورځې لانه وې تيرې شوې چې د دوی د څښاک اوبه او خواړه خلاص شول په همدې وخت کې د الله تعالی په فضل او کرم سره د زمزم چينه را وخوټيده او پدې ترتيب سره رحيم خدای د دوی د څښاک او خوراک تدبير وکړ. دا کيسه اوږده او مشهوره ده.[۴]

وروسته د يمانيه قبيلې خلک (دوهم جرهميان) راغلل او د اسماعيل (عليه السلام) د مور په اجازه په مکه کې ميشته شول. ويل کيږي هغوی لدينه مخکې د مکې په شا او خوا درو کې اوسيدل.

---

[۲] تفهيم القران د سيد ابو الاعلی مودودي ليکنه ۱/ ۵۵۳-۵۵۴-۵۵۵-۵۵۶

[۱] تفهيم القران ۱/۱۰۸

[۲] مشهوره دا ده چې (هاجر) وينحګه وه خو سر محقق او ليکوال قاضي محمد سليمان المنصور پوري دا ثابته کړيده چې (هاجر) د فرعون لور وه، او هغه وينحګه نه بلکه آزاده وه. رحمة للعالمين ۲/ ۳۶-۳۷.

[۳] رحمة للعالمين ۳۴/۲ . د تفصيل لپاره صحيح بخاري ۱/ ۴۷۴ وګګوره.

[٤] صيح البخاري کتاب الانبياء ۱/ ۴۷۴ –۴۷۵ ته مراجعه وکؤه.

د بخاري شريف له روايت نه دا په ډاګه کيږي چې يمانيان له اسماعيل (عليه السلام) نه وروسته خو مخکې لدينه چې هغه ځوان شي په مکه کې ميشت شوي وو، پداسې حال کې چې لدينه وړاندې به هم هغوی پدې دره باندې تيريدل.[١]

ابراهيم (عليه السلام) به کله کله د اسماعيل (عليه السلام) او حضرت هاجر د ليدو پخاطر مکې ته تشريف ووړ، خو دا نده معلومه چې څو ځله مکې ته تللی دی، تاريخي مصادرو مکې ته د ابراهيم (عليه السلام) يوازې څلور سفرونه ذکر کړيدي:

١- قرآنکريم فرمايي چې الله تعالی ابراهيم (عليه السلام) ته داسې خوب ورولید چې خپل زوی اسماعيل (عليه السلام) ذبح کوي، نو هغه هم د الله تعالی د دې امر د تعميل لپاره اقدام وکړ: (فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ (١٠٣) وَنَادَيْنَاهُ أَنْ يَا إِبْرَاهِيمُ (١٠٤) قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ (١٠٥) إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ (١٠٦) وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ) (الصافات: ١٠٣– ١٠٧)

[ترجمه: ((او کله چې غاړه کيښوده (دواړو حکم د الله ته) او وايې چاوه دغه (اسماعيل) پر ښي اړخ دده او غږ وکړ مونږ ده ته داسې چې اې ابراهيم! په تحقيق رښتيا کړ تا خوب (خپل او ومو مانه هغه له تا) بيشکه مونږ همداسې (نيکه جزا لکه د ابراهيم نېکه) جزا ورکوو (نورو محسناتو نيکو کارانو ته، بيشکه چې هم دا ذبحه خوا مخوا دا ابتلا ازموينه وه ښکاره او فديه مو ورکړه دغه (اسماعيل) ته په مذبوحې لويې سره)).]

په سفر التکوين (بايبل) کې راغلي چې اسماعيل (عليه السلام) له اسحاق (عليه السلام) نه (١٣) ديارلس کاله مشر و، او د نومووړي کيسې له سياق نه داسې معلوميږي چې دا پيښه د اسحاق (عليه السلام) له زيږيدو نه مخکې واقع شويده ځکه د اسحاق (عليه السلام) د پيدا کيدو زيری د کيسې په پای کې راغلی دی.

لدې کیسې نه دا ثابتیږي چې د اسماعیل (علیه السلام) له ځوانیدو نه مخکې ابراهیم (علیه السلام) لږ تر لږه یو ځل مکې ته سفرکړیدی. او د پاتې دریو نورو **سفرونو** تفصيلات يې بخاري شريف د ابن عباس (رضي الله عنهما) په روايت را نقل کړيدي چې لنډيز يې داسې دی [٢]:

٢- کله چې اسماعيل (عليه السلام) ځوان شو او له جرهميانو نه يې عربي ژبه زده

---

[١] البخاري ج١/٤٧٥

[٢] البخاري ج ٤٧٥/١ - ٤٧٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه، د جرهمیانو مینه ورسره پیدا شوه، نو یوه ښځه یې ده ته په نکاح ورکړه، دغه وخت یې مور (حضرت هاجر) وفات شوه. په همدې وخت کې حضرت ابراهیم (علیه السلام) هم د دوی د احوال او لیدو پخاطر مکې ته راغی، اسماعیل (علیه السلام) یې ونه موند، له ښځې نه یې دده او د ژوند د حال، احوال په هکله پوښتنه وکړه، ښځې یې له ژوند نه ډیرې ګیلې او شکوې وکړې، نو ابراهیم (علیه السلام) ورته وویل کله چې اسماعیل (علیه السلام) راغی ورته ووایه چې د دروازې ته دری دې بدله کړه. اسماعیل (علیه السلام) چې راغی د پلار په مقصد پوه شو، نو خپله دا ښځه یې طلاقه کړه، او د جرهم قبیلې د مشر مضاض بن عمرو له لور سره یې واده وکړ.[1]

۳ - د اسماعیل (علیه السلام) له دوهم واده نه وروسته ابراهیم (علیه السلام) یو ځل بیا مکې ته راغی، خو دا ځل یې هم خپل زوی ونه ولید، له ښځې نه یې د حال او احوال پوښتنه وکړه هغې د الله تعالی حمد او ثنا ویله او پخپل ژوند یې شکر یوست، نو ابراهیم (علیه السلام) ورته وویل:اسماعیل (علیه السلام) ته ووایه چې د خپلې دروازې ته دری دې ټینګه ساته، او پخپله بیرته فلسطین ته ستون شو.

دریم ځل چې کله ابراهیم (علیه السلام) مکې ته راغی اسماعیل (علیه السلام) زمزم اوبو ته نژدې تر یوې لویې ونې لاندې غشي جوړول، کله یې چې خپل پلار ولید ورپاڅید یو له بل سره یې د مینې او محبت څرګندونه وکړه. د دوی دا لیدنه له ډیرې مودې جدایۍ وروسته شوې وه، ډیره ګرانه ده چې دومره اوږده موده دې د ابراهیم (علیه السلام) په شان مشر، مهربان او مشفق پلار د خپل زوی جدایي وزغملی شي، او یا دې د اسماعیل (علیه السلام) په شان نیک صالح، او مطیع زوی له خپل پلار نه بیل او جدا و اوسیدلی شي!! همدا ځل دوی دواړو (علیهما السلام) کعبه شریفه جوړه کړه او ابراهیم (علیه السلام) د الله تعالی په امر خلکو ته د حج کولو بلنه او دعوت ورکړ.

الله تعالی اسماعیل (علیه السلام) ته د مضاض له لور نه دولس زامن ورکړل چې نومونه یې دادي[2]:

نابت یا نبایوط، قیدار، ادبائیل، مبشام، مشماع، دوما، میشا، حدد، یتما، یطور، نفیس، قیدمان، بیا له دوی نه دولس کورنۍ جوړې شوې، یو څه موده ټول په مکه کې

---

[1] قلب جزیره العرب ص. ۲۳۰

[2] قلب جزیره العرب.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسیدل او د یمن، شام او مصر تر مینځ یې تجارت کاوه، بیا وروسته دا کورنۍ په ټوله عربي جزیره او حتی چې له جزیرې نه اخوا هم خورې شوې لدې معلوماتو نه علاوه د قیدار او نابت له اولادې پرته د نورو په هکله څه نور معلومات په لاس کې نشته.
انباطي تمدن د حجاز په شمال کې ډیر پرمختګ وکړ،هغوی هلته یو پیاوړی حکومت جوړ کړ (بطراء) د دوی پایتخت و، هیچا یې هم مقابله نشوای کولای، تر څو رومیان راغلل او هغوی یې له مینځه یوړل. سلیمان ندوي له ډیر بحث او څیړنې وروسته وایي چې د آل غسان پاچایان او انصار (اوس او خزرج) د ال قحطان له اولادې څخه نه وو، بلکه هغوی د نابت بن اسماعیل (علیه السلام) له اولادې څخه دي[1].
د قیدار بن اسماعیل (علیه السلام) اولاده په مکه کې پاتې شوه، تر څو عدنان او وروسته یې زوی معد پیدا شول د عدناني عربو د نسب سلسله تر همدې ځایه پورې په سیي توګه محفوظ ده. عدنان د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یوویشتم نیکه دی. په یوه حدیث شریف کې راځي: کله به چې رسول الله (صلی الله علیه وسلم) د خپل نسب شجره ویله نو چې عدنان ته به ورسید توقف به یې وکړ او نور نومونه به یې نه یادول ویل به یې:(**کذب النسابون**). شجره ویونکو دروغ ویلي دي[2].
یو شمیر عالمان له عدنان نه پورته هم د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د نسب د شجرې ویل روا بولي ځکه هغوی پدې هکله دا مخکې یاد شوی حدیث ضعیف بولي، دوی وایي چې د عدنان او ابراهیم (علیه السلام) تر مینځ څلویښت پلرونه (پوښته) تیر شویدي.[3]
ویل کیږي چې (معد) یو زوی درلود چې (نزار) نومیده، د نزار څلور زامن پیدا شول چې له هغوی نه د (ایاد)، (انمار)، (ربیعه)، او (مضر) څلور لویې کورنۍ جوړې شوې، خو ربیعه او مضر ډیرې لویې او د زیاتو ښنو درلودونکې کورنۍ دي. د ربیعه کورنۍ ښې دا دي: اسد بن ربیعه، عنزه، عبدالقیس، د وائل دوه زامن (بکر، تغلب) حنیفه او نورې.
مضر قبیله په دوو لویو کورنیو قیس عیلان بن مضر او الیاس بن مضر باندې ویشل شویده، بیا له قیس عیلان نه بنو سلیم، بنو هوازن، بنو غطفان، او له غطفان نه عبس، ذبیان، اشجع او غني بن اعصر، او له الیاس بن مضر نه تمیم بن مره، هذیل بن

---

[1]. تاریخ ارض القرآن ۲/ ۷۸ تر ۸۲
[2]. الطبري ۱۹۱/۱ تر ۱۹۴. الاعلام ۲/۵
[3]. رحمة للعالمین ۷/۲- ۸ -۱۴- ۱۵-۱۲ - ۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدرکه، بنو اسد بن خزيمه او د کنانه بن خزيمه کورنۍ، او له کنانه نه د قريشو قبيله چې د فهر بن مالک بن النضر بن کنانه له اولادې څخه دي جوړه شويده.

بيا قريش په مختلفو کورنيو ويشل شويدي چې مشهورې يې د جمح، سهم، عدي، مخزوم، تيم، زهره او د قصي بن کلاب کورنۍ دري واړه پښې يعنی (عبدالدار بن قصي، اسد بن عبدالعزی بن قصي، او عبدمناف بن قصي) کورنۍ دي.

د عبدمناف کورنۍ څلور پښې لري چې عبد شمس، نوفل، المطلب، او هاشم نوميږي، او د همدې هاشم له کورنۍ نه الله تعالی خپل رسول حضرت محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بن عبدالله بن عبدالمطلب بن هاشم د رسالت لپاره غوره کړيدی.[1]

رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فرمايلي:

((إن الله اصطفى من ولد ابراهيم اسماعيل، واصطفى من ولد اسماعيل كنانه، واصطفى من بني كنانه قريش، و اصطفى من قريش بني هاشم و اصطفاني من بني هاشم)) .(رواه مسلم عن وائله بن الاسقع، باب فضل نسب النبي (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ٢٤٥/٢ و الترمذي ٢٠١/٢.) [الله تعالی د ابراهيم (عليه السلام) له اولادې نه اسماعيل (عليه السلام) او د اسماعيل (عليه السلام) له اولادې نه کنانه او له بني کنانه نه قريش، او له قريشو نه بني هاشم او له بني هاشم نه يې زه غوره کړی يم.]

له عباس بن عبدالمطلب (رضي الله عنه) نه روايت دی چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فرمايي:**((إن الله خلق الخلق فجعلني من خير فرقهم و خير الفريقين، ثم تخير القبائل فجعلني من خير القبيلة، ثم تخير البيوت فجعلني من خير بيوتهم، فأنا خيرهم نفسا و خيرهم بيتا))**.(رواه الترمذي باب ماجاء فى فضل النبي (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ٢٠١/٢.

[الله تعالی مخلوق پيدا کړ، نو زه يې په له ټولو نه غوره فرقه او ډله کې وګرزولم، بيايې د هغوی په دوو غوره ډلو کې هم له هغې ډيرې غورې ډلې نه وګرزولم، بيايې قبيلې غوره کړې او زه يې په له ټولو نه غوره قبيله کې

---

[1]. محاضرات تاريخ الامم الاسلامية للخضري بك ١٤/١-١٥

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګرزولم، بيايې کورنۍ غوره کړې زه يې له ټولو نه په غوره کورنۍ کې وګرزولم، نو زه د خپل ذات له پلوه او د خپلې کورنۍ له اړخه (يعنی له دواړو خواوو نه) له ټولو نه غوره او بهتر يم.]

او کله چې د عدنان اولاده زياته شوه، نو د عربي وطن په مختلفو برخو کې خواره شول. عبدالقيس، د بکر بن وائل او د تميم ځنې کورنۍ بحرين ته لاړې، بنوحنيفه بن صعب بن علي بن بکر يمامه ته لاړل او په حجر نومي ځای کې ميشته شول، د بکر بن وائل نورې کورنۍ له يمامه، بحرين سيف کاظمه، خليج او ان د عراق تر شا او خوا سيمو لکه ايله او هيت پورې ورسيدلې، د تغلب ځنې کورنۍ د فرات په جزيره او نور يې له بکر سره ميشته شول، بنو تميم د بصرى په دښته کې واړول.

بنوسليم مدينې ته نژدې د القرى له درې نه تر خيبره او له خيبر نه د مدينې تر ختيځ، او د مدينې له ختيځ نه تر جبلين او پدې ترتيب سره ان تر حره نومې سيمې پورې خواره شول. ثقيف په طائف او هوازن د مکې په ختيځ د اوطاس په برخه کې چې د مکې او بصرى په لاره کې پرته ده ځای په ځای شول. بنو اسد د تيماء په ختيځه او د کوفې په لويديځه خوا کي ميشت شول، د دوی او تيماء تر مينځه د طي قبيلې بحتر نومې کورنۍ اوسيدله، د دوی له ځای نه تر کوفې پورې د پنځو شپو مزل و. ذبيان کورنۍ د تيماء سره خوا کې تر حوران پورې پرته وه. د کنانه کورنۍ په تهامه او د قريشو ښنه په مکه او شا او خوا سيمو کې پاتې شول، خو هغوی ډير خپل مينځي اختلافات درلودل، اتفاق يې نه درلود بلکه تيت او پرک و تر څو چې قصي بن کلاب ځوان شو، او دوی ې سره متحد او يو موټی کړل، د نفاق اور يې ګل کړ، او خپل قوم يې د يووالي په رسۍ سره وتاړه، او د همدې اتفاق او وحدت له برکته هغوی د قدر، مقام او منزلت خاوندان شول[1].

---

[1]. محاضرات تاريخ الامم الاسلامية للخضري بك ۱/۱۵-۱۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عربو حکومت او امارت

کله مو چې وغوښتل له اسلام نه وړاندې د عربو له حال او احوال نه خبرې وکړو، نو لازمه مو ولیده چې د عربو د حکومت، امارت، قومونو او مذهبونو د تاریخ په هکله هم لنډ شانته معلومات وړاندې کړو، تر څو د اسلام د ظهور په وخت کې د وضعې څرګندونه او پېژندنه راته آسانه شوې وي. د اسلام له لمر څرک نه مخکې عربي واکداران په دوه ډوله وو، یو ډول یې داسې تاج لرونکي پاچایان وو چې په حقیقت کې یې پوره استقلال او آزادي نه درلوده، بل ډول د قبائلو او کورنیو مشران وو چې د پاچایانو په شان د پوره صلاحیت او امتیازاتو خاوندان وو، او زیات شمیر یې د پوره استقلال درلودونکي هم وو، او کیدای شي چې یو شمیر نورو به یې د کوم پاچا تابعیت هم درلود. د یمن، آل غسان او الحیره پاچایان تاج لرونکي او نور پاتې بې تاجه پاچایان وو.

د یمن پاچايي

په یمن کې د العاربه عربو له مینځ نه تر ټولو لومړی پیژندل شوی قوم د سبا قوم دی. د (اور) په څمکه کیندنه چې پدې وروستیو کې شوې ځنې داسې معلومات په لاس راغلي دي چې له میلاد نه (۲۵) پیړۍ مخکنیۍ زمانه پورې اړه لري او د ددی قوم (سباء) یادونه هم پکې شویده. د دوی د تمدن پرمختګ او واکمنۍ وسعت او پراختیا له میلاد نه یوولس (۱۱) پیړۍ مخکې شروع شویدی .

د دوی واکمنې په لاندې ډول په مختلفو مرحلو ویشلی شو:

<u>۱_ له ۶۵۰ ق. م نه مخکې پیړۍ</u>، پدې وختونو کې د دوی پاچایان د ((مکرب سبا)) په نامه یادیدل، پایتخت یې د (صرواح) ښار و چې لا تر اوسه پورې یې د مارب ښار لویدیځ لوري ته د یوې ورځې مزل په اندازه لیرې مسافه کې نښې نښانې لیدلې کیږي او د (خریبه) په نامه یادول کیږي. د یمن په تاریخ کې مشهور بند (سدمارب) هم په همدې دوره کې جوړ شویدی. ویل کیږي چې د سبا قوم د واکمنۍ لمن دومره پراخه وه چې د عربي وطن په د ننه او بهر کې یې ډیرې مستعمرې درلودې.

<u>۲_ له ۶۵۰ ق.م نه تر ۱۱۵ ق.م پورې</u>، پدې دوره کې د دوی پاچایان د سبا د پاچایانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نامه یادیدل، او د مکرب لقب یې پرېښود پایتخت یې له صرواح نه مارب ته انتقال کړ، او اوس هم د صنعاء ختیځې خواته شپیته (۶۰) میله لیرې د دې ښار (مارب) نښې نښانې لیدل کیږي.

۳ ــ له ۱۱۵ق. م نه تر ۳۰۰م پورې، پدې دوره کې حمیر قبیلې د سبا پاچایانو ته ماتې ورکړه او د (مارب) په ځای یې د (ریدان) ښار خپل پایتخت وټاکه دا ښار وروسته د (ظفار) په نامه ونومول شو، ځنې آثار یې تر اوسه پورې (یریم) ته نژدې د مدور په غره باندې باقي پاتې دي. د هغوی انحطاطه (ځوړتیا) له همدې دورې نه پیل شوه، تجارت یې له ناکامۍ سره مخ شو ځکه چې لومړی د حجاز پر شمال انباطیانو خپل تسلط ټینګ کړ او د سبا قوم یې له دې ځایه ویوست ورپسې رومیانو په مصر، سوریې او د دوهم ځل لپاره په شمالي حجاز باندې له تسلط او واکمنۍ وروسته بحري تجارتي لارې هم تر خپل کنترول لاندې راوستلی، او لدې نه علاوه د مختلفو قبیلو خپل مینځي اختلافات هم د دې سبب شول چې ال قحطان د ورکې او تباهۍ په څنډه ودریږي او له خپل وطن نه بې وطنه او در په در شي.

۴ ــ له ۳۰۰م کال نه تر اسلامي لمر ځرک پورې- پدې دوره کې هغوی له ډول ډول ستونزو، کودتا ګانو، او خپل مینځي جنګونو سره لاس او ګریوان وو، تر څو دوی خپل هر څه حتی آزادي هم له لاسه ورکړه. په همدې وخت کې رومیان عدن ته ننوتل، حبشیانو د دوی په مرسته او د همدان او حمیر قبیلو له داخلي جګړو نه په استفادې سره په (۳۴۰)م کال کې د لومړي ځل لپاره یمن ونیو چې تر (۳۷۸م) پورې له همدوی سره و.

وروسته یمنیانو بیرته خپله آزادي وګټله، خو پدې وخت کې د مارب په بند کې درزونه پیدا شول تر څو په ۴۵۰ یا ۴۵۱م کال کې هغه لوی سیلاب چې قرآنکریم د سیل العرم په نوم یاد کړی راوبهید، هر څه یې په مخه کړل او ډیره تباهي او بربادي یې جوړه کړه.

په (۵۲۳م) کال یهودي مشر ذو نواس د نجران پر مسیحیانو سخته حمله وکړه او غوښتل یې هغوی په زور او جبر سره له مسیحیت نه واړوي، خو کله چې هغوی دا ونه منله نو ذونو اس ورته د اور کندې وایستلې او هغه مسیحیان یې پکې ورواچول. همدې کیسې ته قرآنکریم د (البروج) په سورت کې اشاره کوي فرمايي:

((قُتِلَ أَصْحَابُ الأُخْدُود * النَّارِ ذَات الْوَقُود * إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ * وَهُمْ عَلَى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ * وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلاَّ أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ * الَّذِي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ)) (البروج: ٤ ــ ٩)

[ترجمه : مړه دې شي کندې ایستونکي، اور ډیر خس و خاشاك لرونکی.کله چې دوی پر هغوی ناست وو، او هغه څه يې ليدل چې پر مسلمانانو يې کول. اوله هغوی نه يې بدله نه اخيسته مګر ددې چې هغوی په عزيز او حميد خدای ايمان درلود، هغه خدای چې د اسمانونو او ځمکې پاچايي ورسره ده او الله پر هر څه شاهد او خبر دی.]

او د همدې پيښې په نتيجه کې نصرانيان د خپل انتقام پخاطر د روم د امپراطور تر مشرۍ لاندې په عربو باندې د تسلط او د خپلې واکمنۍ د پراختيا په تکل کې شول، حبشيان يې راپورته کړل، بحري قوت (کښتۍ او جهازونه) يې ورته برابر کړل، بالاخره اويا زره (٧٠٠٠٠) حبشي سپاهيان په يمن وروختل او په (**٥٢٥**م) کال يې يمن ونيو او ارياط يې حاکم وټاکل شو. نوموړی تر يو وخته د يمن حاکم و، تر څو د خپلو لښکرو د يوه قوماندان (ابرهه) له لاسه ووژل شو. ابرهه د قدرت واګې پخپل لاس کې ونيولې، او دا همغه ابرهه دی چې د مکې دورانولو لپاره يې لښکرې را ايستلې وې، دی او لښکر يې د اصحاب الفيل په نامه شهرت لري.

د الفيل له پيښې نه وروسته يمنيانو له فارسيانو نه د مرستې غوښتنه وکړه او بالاخره يې د يوې کلکې مقابلې په نتيجه کې حبشيان له خپل وطن نه وشړل او په (**٥٧٥**م) کال يې د معديکرب بن سيف ذي يزن الحميري تر مشرۍ لاندې خپله آزادي اعلان کړه، او معديکرب يې پاچا وټاکل شو.

نوموړي يو شمير حبشيان د خپل خدمت او چوپړ لپاره له ځان سره وساتل تر څو يوه ورځ د همدې حبشي خدمتګارانو له خوا ووژل شو او دده په مرګ سره د ذي يزن د کورنۍ حکومت هم پای ته ورسيد.

ورپسې کسری په صنعاء کې فارسي والي مقرر کړ او يمن د فارس يو ولايت اعلان شو، دې سلسلې تر (٦٣٨م) کال پورې دوام درلود، خو په همدې کال فارسي والي باذان اسلام راوړ او پدې ترتيب سره په يمن باندې د فارس تسلط او واکمني ختمه شوه[1].

[1]. د زياتو معلوماتو لپاره مراجعه وکوئ تفهيم القرآن **١٩٥/٤** تر ١٩٨ او تاريخ ارض القران ج١٣٣/١ مخ ته د کتاب تر پايه. د کلونو د تعيين په هکله تاريخي روايات يو له بل سره أير تو پير لري، حګنيګ ليکوالان وايیګ چيګ دا تګوليګ هسيګ پخوانۀ کيسيګ دي، نه نور څه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حیره پاچایي

له کومې ورځې نه چې لوی قوروش په (۵۵۷-۵۲۹ ق.م) کې فارسیان سره یو کړي وو له همغې ورځې نه په عراق او شا او خوا سیمو کې د فارسیانو حکومت چلیده، دا وخت د دوی د زور او دبدبې وخت و هیڅا یې هم مقابله نشوای کولای تر څو په (۳۲۶ ق. م) کال کې اسکندر مقدوني د فارسیانو پاچا (لومړنی دارا) ته ماتې ورکړه، او پدې ډول سره دا دولت تجزیه شو، ملک الطوایفی وربانديې حاکمه شوه. دا لړۍ تر (۲۳۰م) پورې جاري وه، په همدې وخت کې قحطانیانو هجرت وکړ او د عراق ځنې کلیوالې سیمې یې ونیولې، ورپسې عدنانیان راغلل او له دوی سره له کشمکش او جنجال وروسته یې د فرات جزیرې څه برخې قبضه کړې.

فارسیان د دوهم ځل لپاره له (۲۲۶م) کال نه را پدیخوا د ساساني دولت د بنسټ اېښودونکي (اردشیر) په دوره کې د قدرت خاوندان شول. نوموړي فارسیان سره متحد کړل او په ګاونډیو عربانو یې قبضه ولګوله، په نتیجه کې د قضاعه قبیلې خلک مجبور شول چې شام ته لاړ شي، حیره او انبار هم د اردشیر تر ولکې لاندې راغلل.

د ارد شیر په دوره کې په حیره او د عراق او عربي جزیرې په کلیوالو سیمو کې د میشته قبیلو لکه مضر او ربیعه والي جذیمه الوضاح نومیده. ارد شیر پوهیده چې په عربو باندې حکومت کول او د هغوی له حملو نه ځان ساتل تر هغه پورې ممکن ندي تر څو یې پر دوی داسې یو څوک نه وي ګمارلی چې له قومي او ملي قوت نه برخمن وي، په قوم کې ځای ولري او وکولی شي چې له رومیانو سره د مقابلې په وخت د دوی مرسته لاسته راوړي، او هم د عراق عربان د روم تر قبضې لاندې شام کې اوسیدونکو عربانو په مقابل کې ودروي. همدا راز د الحیرې له والي سره به د فارسي لښکرو یو غونډ هم موجود و، تر څو د حکومت په خلاف د صحرا نشینو عربانو د پاڅون په ټکولو کې ورنه کار واخلي. جذیمه د (۲۶۸م) کال په شا او خوا کې مړ شویدی.

د جذیمه له مرګ نه وروسته د سابور بن اردشیر په دوره کې عمرو بن عدي بن نصر اللخمي- د لخمیانو د لومړني حاکم په توګه د حیرې والي وټاکل شو. لخمیانو تر هغې پورې په حیره باندې حکومت کاوه تر څو قباذ بن فیروز د فارس واکدار وټاکل شو، پدې وخت کې مزدک هم را پیدا شو، نوموړي د فساد، فحشاء او اباحیت لور ته بلنه پیل کړه، قباذ او نورو ډیرو د مزدک دا بلنه ومنله، وروسته قباذ د حیرې مشر المنذر بن ماء السماء ته لیک واستاوه او هغه یې هم دې نوي دعوت ته راوباله، خو هغه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل غرور له کبله دا غوښتنه ونه منله، نو قباذ هغه عزل او په ځای یې د مزدکي مذهب یو پیرو حارث بن عمرو بن حجر الکندي د حیرې والي مقرر کړ.
له قباذ نه وروسته د فارس مشري د کسری نوشیروان په غاړه ولویده، نوموړي له مزدکي مذهب سره ډیر کینه درلوده، مزدک او د هغه ډیر پیروان یې ووژل، منذر یې بیرته د حیران والي وټاکه، حارث یې راوغوښت خو هغه دارکلب ته وتښتید او بیا هملته مړ شو.
له منذر بن ماء السماء نه وروسته حکومت له همدوی سره و، تر څو د نعمان بن منذر دوره پیل شوه پدې وخت کې زید بن عدي العبادي د نعمان په خلاف یوه توطئه جوړه کړه او د همدې توطئې په نتیجه کې کسری ورباندې په غوصه شو او هغه یې راوغوښت خو نعمان لومړی په پټه سره د آل شیبان مشر هاني بن مسعود ته ورغی، خپل مال او اولاد یې له هغه سره پریښودل، بیا دکسری په لور وخوځیده، کسری هغه بندي کړ په بندیخانه کې مړ شو، او د ده پر ځای یې ایاس بن قبیصه الطائي د حیرې والي وټاکه. او هغه ته یې امر وکړ چې له هاني بن مسعود نه د نعمان مال وغواړي، خو هاني دا ونه منله چې د نعمان مال ورکړي، نو کسری د هاني په خلاف د جګړې اعلان وکړ او خپلې لښکرې یې د ایاس په مشرۍ د هغه په لور ور مرش کړې، پدې ترتیب سره د ذي قار په سیمه کې د دواړو خواوو تر منځ سخته جګړه ونښته چې په پای کې بنو شیبان بری وموند او فارسیانو ماتې وخوړه، او دا لومړی ځل ؤ چې عربو عجمانو ته ماتې ورکړه. دا پیښه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له ولادت نه لږه موده وروسته واقع شویده، رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په حیره باندې د ایاس بن قبیصه د حکمرانۍ له پیل نه اته میاشتې وروسته زیږیدلی دی. په ایاس پسې د حیرې ولایت یوه فارسي نژاده شخص ته وسپارل شو، خو په (۶۳۲م) کال کې د حیرې ولایت بیرته د آل لخم کورنۍ ته په لاس ورغی او منذر چې په معرور سره مشهور و والي وټاکل شو، خو د ده د ولایت لا اته میاشتې نه وې پوره شوې چې د خالد بن الولید (رضي الله عنه) تر مشرۍ لاندې اسلامي لښکرې ورباندې وروختلې.[1]

د شام حکومت

[1]. محاضرات تاریخ الامم الاسلامیة للخضري بك ۲۹/۱ تر ۳۲ پورې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې عربانو له خپل اصلي ټاټوبي نه کوچېدل پیل کړل، نو د قضاعه کورنۍ ځنې پښې لکه بني سلیح بن حلوان چې بنو ضجعم بن سلیح یې له اولادې نه وو، د شام په پولو کې مېشته شوې. رومیانو دا کورنۍ د ځان کړې او غوښتل یې په دوی سره له یوې خوا د صحرا او وچې د عربانو مخه ونیسي او له بل پلوه د فارس په مقابل کې ورنه ګټه واخلي. پدې ترتیب سره یې د هغوی لپاره بیل پاچا وټاکه، د دوی پاچایي د دوهمې میلادي پېړۍ له پیل نه تقریبا تر پایه پورې دوام درلود، تر ټولو مشهور پاچا یې زیاد بن الهبوله و. او د دوی د پاچایۍ لړۍ هغه وخت پای ته ورسیده کله چې د آل غسان کورنۍ ضجاعمه ته ماتې ورکړه، او پدې سره د رومیانو له خوا د شام پاچایي هم آل غسان ته وسپارله شوه، نوموړې کورنۍ د رومیانو د مزدورانو په صفت تر (۱۳) ه کال پورې د شام په عربانو حکومت وچلاوه، خو په نوموړي کال د حضرت عمر (رضي الله عنه) د خلافت په دوران کې د یرموک د غزا په نتیجه کې د دوی حکومت پای ته ورسید، او د دوی وروستی پاچا (جبله بن الایهم) اسلام راوړ او له مسلمانانو سره یو ځای شو[1].

د حجاز پاچایي

ترڅو چې اسماعیل (علیه السلام) ژوندی و د مکې مشري او د بیت الله شریف مسئولیت له همده سره و،[2] خو کله چې هغه د (۱۳۷) کلونو په عمر له دنیا نه رحلت وکړ،[3] نو دا مسئولیت یې زامنو نابت وریسې قیدار او په بل روایت قیدار بیا نابت په غاړه واخیست. او له دوی نه وروسته د مکې مشري د دوی نیکه مضاض بن عمرو الجرهمي ته وسپارله شوه، خو د اسماعیل (علیه السلام) اولاده که څه هم مشري له نورو سره وه د ډېر قدر او عزت خاوندان وو ځکه د دوی پلار او نیکه کعبه شریفه جوړه کړې وه.[4]

د وخت په تیریدو سره د اسماعیل (علیه السلام) د اولادې نوم او نښان مخ په ورکیدو شو، جرهمیان هم د بخت نصر له دورې مخکې کمزوري شول، او په همدې وخت د مکې په سیاسي آسمان کې د عدنان د کورنۍ ستوری وځلید. په ذات عرق کې په عربانو باندې د بخت نصر د تیرې په هکله را نقل شوی روایت هغه چې وایي پدې

(1). نفس المصدر ۳۴/۱ و ارض القرآن ۸۰/۲-۸۲

(2). قلب جزیرة العرب ص ۲۳۰-۲۳۷

(3). سفر التکوین ۱۷:۲۵

(4). قلب جزیرة العرب ۲۳۰- ۲۳۷ ابن هشام ۱۱۱/۱-۱۱۳ ابن هشام یوازیګ د نابت له مشرة نه یادونه کوّیده

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیښه کې د عربو مشر د جرهم له قبیلې څخه نه و، زمونږ د یادې شوې خبرې پخلاوی کوي.[(۱)]

د عدنان کورنۍ د بخت نصر د دوهمې حملې (۸۷ ۵ ق .م) په وخت کې یمن ته وتښتیدلې، برمیاه (علیه السلام) چې د اسرائیلو نبي و، معد له ځان سره شام ته بوتلا، او کله چې د بخت نصر فشارونه کم شول معد بیرته مکې ته راستون شو، خو هغه وخت په مکه کې له جرهمیانو نه یوازې جرشم بن جلهمه پاتې وو،معد د هغه له لور سره واده وکړ او له هغې نه یې زوی (نزار) پیدا شو.[2]

نوره د جرهمیانو وضعه هم مخ په خرابیدو شوه، څوک به چې مکې ته راتلل نو دوی به ورباندې ظلمونه کول دکعبې ټول مال ئې ځان ته خاص کړ[3]. دې کار عدنانیان په غوصه کړل،او کله چې د خزاعه قبیلې خلک په مرظهران نومې منطقه کې میشته شول او ویې لیدل چې د جرهمیانو او عدنانیانو وضعه ښه نده، نو له همدې وضعې نه په استفادې او د عدنان قبیلې دځینو کورنیو په مرسته یې د جرهمیانو په خلاف جګړه پیل کړه، بالاخره یې د دوهمې میلادي پیړۍ په نیمایي کې جرهمیان له مکې نه وشړل او د مکې مشري دوی په غاړه واخیسته.

جرهمیانو چې کله مکه پریښوده، نو ځنې شیان یې د زمزم په څاه (کوهي) کې واچول او خوله یې ورپټه کړه.ابن اسحاق وایي:عمرو بن الحارث بن مضاض الجرهمي[۴] دکعبې شریفې دوې هوسۍ [4] او حجر اسود دواړه د زمزم په کوهي کې ښخ کړل او بیا له خپلو ملګرو سره د یمن په خوا وخوځیده.

د مکې پریښودل جرهمیانو ته ډېر غم اوخفګان باعث وو پدې هکله عمرو داسې وایي :

كأن لم يكن بين الحجون الى الصفا أنيس و لم يسمر بمكة سامر

[(۱)]. قلب جزیرة العرب ص. ۲۳.

[2]. رحمة للعالمین۲/۴۸.

[3]. قلب جزیرة العرب ص ۲۳۱.

[٤]. دا هغه مضاض الجرهمي نه دی کوم چې د اسماعیل (علیه السلام) په کیسه کې یې یادونه شوید.

[۴]. مسعودي وایي: په تیره زمانه کې به فارسیانو کعبې ته پیسې او جواهرات اهداء کول. پدې لړ کې ساسان بن بابک دوې د سرو زرو هوسۍ جواهرات، تورې او ډیر نور سره زر اهداء کړي وو. عمرو بیا دا ټول شیان د زمزم په کوهي کې واچول او پټې ښخ یې کړل.مروج الذهب ۱/ ۲۰۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلی نـــحن كـــنا أهلها فأبـــادنا صروف الليالي والجدود العواثر[١]

د شعر ترجمه داسې کيږي:

[ته به وايې چې دحجون او صفا ترمنځ هيڅوک نه وو (آشنا اودوست نشته) اونه دمکې د شپې له خوا جوړو شويو محفلوکې کوم کيسه ويونکی د شپې کيسې ويلې دي.مونږ د دې ځای اوسيدونکي وو، خو د وخت ناکردو اوخرابو قسمتونو اونيمه خوا نصيبونو تباه او برباد کړو.]

اسماعيل (عليه السلام) په شلمې قبل الميلاد پيړۍ کې تير شوی وُ. نو پدې سره ويلی شو چې جرهم قبيله تقريبا يوويشت پيړۍ په مکه کې اوسيدلی،او د شلو پيړيو په شا اوخوا کې يې حکومت ورباندې کړی دی.پدوی پسې د مکې مشري د خزاعه کورنۍ ته رسيدلې، خو دری لاندينې مسئوليتونه له مضر کورنۍ سره پاتې شوي وو:

١_ له عرفات نه مزدلفې ته د خلکو ليږدول او په (يوم النفير) (يعنی دذي الحجې ديارلسمه ورځ) له منی نه د تللو اجازه ورکول.دا وظيفه د بنوالغوث بن مره چې د الياس بن مضر له کورنۍڅخه و په غاړه وه.دوی ته صوفه ويل کيدل،د(يوم النفير) په ورځ به تر هغه پورې بل هيڅوا هم جمرې نه ويشتلې ترڅو به چې د صوفه يوه کس جمرې ويشتل نه وو پيل کړي، اوکله به چې خلک له جمرې ويشتلو فارغ شول، نو د صوفه خلکو به د عقبې دواړه خواوې ونيولې او تر هغې به بل چاته دتګ اجازه نه وه ترڅو به چې دوی ټول نه ووتللي،او چې دوی به ټول لاړل نو بيا به يې نورو خلکو ته د تګ اجازه ورکړه، د صوفه له ختميدو وروسته دا ميراث د تميم قبيلې د بنوسعد بن زيد مناه کورنۍ په برخه ورسيد.

٢_ د نحر (قربانۍ) يا لوی اختر په سهار له مزدلفې نه منی ته تلل، دا دنده د بني عدوان په غاړه وه .

٣_ د الاشهرالحرام وروسته، مخکې کول چې دا د بني کنانه قبيلې د بني تميم بن عدي کورنۍ وظيفه وه.[٢] هغه وخت هم دوی د الاشهرالحرام احترام درلود، پدې مياشتو کې به ئې جګړې نه کولې، خوکله به چې جګړه روانه وه نو بيا به يې داسې فيصله کوله چې دا مياشتی به وروسته کړو،يعنی اوس به جګړې ته ادامه ورکړو او بيا به راتلونکې مياشتې الاشهرالحرام وګرځوو.

په مکه باندې د خزاعه کورنۍ مشري دری سوه (٣٠٠) کاله دوام موند[١]. د دوی په

[١]. ابن هشام ١/١١٤-١١٥.

[٢]. ابن هشام ١/٤٤-١١٩-١٢٠-١٢٢.

١. ياقوت/ د مکة لفظ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوره کې عدنانيان په نجد، بحرين او د عراق شا او خوا کې خواره شول، د قريشو ځنې کورنۍ لکه حلول او حرم او د بني کنانه مختلفې پښې د مکې په څنډو کې پاتې شوې خو دوی د قصي بن کلاب تر وخته د مکې اوکعبې شريفې په کارونو کې هيڅ ونډه نه درلوده[٢].

د قُصي په هکله ويل کيږي چې دوی لا د مور په غيږ کې و چې پلار يې مړشو، موريې د بني عذره کورنۍ له (ربيعه بن حرام) نومي سړی سره واده وکړ او ورسره د هغه اصلي وطن يعنی د شام سرحدي سيمې ته لاړه، خو کله چې قصي ځوان شو بيرته مکې ته راستون شو، پدې وخت کې دمکې مشر د خزاعه کورنۍ حليل بن حبشه و. قصي د هغه له لورحبي سره واده وکړ[٣]، خو کله چې حليل مړ شو نو د خزاعه او قريشو ترمنځ جګړه ونښته، په پای کې دمکې اوکعبې شريفې ټول کارونه قصي پخپله غاړه واخيستل.

د دې جګړې د اسبابو په هکله درې روايتونه رانقل شويدي:

١ـ کله چې قُصي د مال او ډيرو سړيو خاوند شو، حليل مړ شو نو ده ځان د مکې اوکعبې شريفې د مشرۍ لپاره تر خزاعه او بني بکر نه غوره وباله، او ويل به يې:

ځرنګه چې قريش د اسماعيل (عليه السلام) د اولادې مشران دي نو بايد دا مشري هم له دوی سره وي، پدې هکله يې له قريشو او بني کنانه سره خبرې اترې اومشورې وکړې هغوی د ده دا خبره ومنله او په يوه اتفاق يې خزاعه او بني بکر له مکې نه وايستل[۴].

٢ـ بل دا- د خزاعه په ګومان ـحليل وصيت کړی و چې دمکې اوکعبې شريفې مشري به قصي ته سپارل کيږي.[۵]

٣ـ حليل دکعبې شريفې مشري خپلې لور (حبي) ته سپارلې وه او ابو غبشان خزاعي يې ورته وکيل نيولی و. او پدې سره دکعبې شريفې مشري د حبي په نمايندګۍ د ابو غبشان په غاړه وه، خوکله چې حليل مړ شو نو قصي دا مشري له ابو غبشان نه په يوه ژي (مشک) شرابو واخيستله، خو خزاعه پدې قانع نه شول، او غوښتل يې قصي له کعبې شريفې نه منع کړي، نو قصي هم د دوی د مقابلې لپاره د قريشو اوبني کنانه

---

٢. محاضرات تاريخ الامم الاسلامية للخضري بک ٣٥/١. ابن هشام ١١٧/١.

٣. ابن هشام ١١٧/١-١١٨.

٤. ابن هشام ١١٧/١-١١٨.

٥. ابن هشام ١٨٨/١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک راټول کړل ترڅو خزاعه بيخي له مکې نه وشړي او هغوی هم ټول پدې خبره کې له قصي سره موافق شول[1].

په هر حال کله چې حليل مړ شو صوفه خپل کارونه سرته رسول،يو وخت قصي له قريشو اوکنانه سره يوځای له عقبې سره د دوی مخې ته ودريد او ورته ويې ويل : د دې کار د سرته رسولو لپاره مونږ له تاسو نه غوره يو او په همدې سره ونښتل په پای کې قصي وربانديې بريالی شو، او پدې سره خزاعه او بنوبکر د قصي خوا پرېښوده، قصي هم د هغوی په خلاف د جګړې تياري ونيوله. سخته جګړه پيل شوه دواړو طرفونو ته زيات ځاني اومالي تاوانونه واوښتل بالاخره په سوله راضي شول او د بني بکر کورنۍ يوغړی (يعمر بن عوف) يې مينځګړی وټاکه او هغه داسې فيصله وکړه: د مکې او کعبې شريفې د مشرۍ لپاره قصي له خزاعه نه غوره او مناسب دی قصي که څوک وژلي د هغه وينې ورته ښښل شويدي، خو خزاعه او بنوبکر به د وژل شويو کسانو ديت ورکوي، اوکعبه دې قصي ته پريښووله شي. نومړی دهمدې فيصلې له امله له همدې ورځې نه په شداخ ونومول شو[2].

پدې ترتيب سره قصي د پنځمې ميلادي پيړۍ په نيمائې برخه يعنی (۴۴۰م) کال کې د مکې او کعبې شريفې مشري په غاړه واخيسته[3].او په همدې سره په مکه باندې د خزاعه مشرۍ پای وموند او د قريشو او قصي د مشرۍ دوره پيل شوه. قصي خپل قوم د مکې له شاوخوا نه راټول کړ، هرې قبيلې ته يې بيل بيل ځايونه وټاکل،او النساه، آل صفوان، عدوان او مره بن عوف ته يې خپلې خپلې دندې هم وروسپارلې، ځکه ده دا په ځان پور باله چې بايد پوره يې ادا کړي[4].

د قصي بل مهم کار دا و چې دکعبې شريفې شمال ته يې دارالندوه (د مشورو کوټه) جوړه کړه، د دې کوټې دروازه جومات ته راختلې وه، قريش به دلته د خپلومهمو مسائلو د حل و فصل لپاره راټوليدل. هغوی دې کوټې ته په ډيره درنه سترګه کتل، ځکه د همدې کوټې له برکته د دوی په منځ کې يووالی راغلی و،او همدلته به د دوی لويې لويې پيښې په ښې طريقې سره حل کيدلې[1].

---

[1]. رحمة للعالمين ۵۵/۲.

[2]. ابن هشام ۱۲۳/۱-۱۲۴.

[3]. قلب جزيرة العرب ص ۲۳۲.

۴ . ابن هشام ۱۲۴/۱-۱۲۵.

[1]. ابن هشام ۱۲۵/۱. محاضرات تاريخ الامم الاسلامية ۳۲/۱. اخبار الکرام ص ۱۵۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قصي پخپله دا تشریفاتي دندې په غاړه لرلې

۱_ د دارالندوه مشري- دلته به قریشو د خپلو مهمو مسایلو په هکله بحثونه کول، او همدلته به یې دخپلو لوڼو ودونه تر سره کول (د ودونو عقد او تړون به همدلته ترسره کیده).

۲_ اللوا (بیرغ) - د جګړې جنډه به له ده پرته نه پورته کیدله .

۳_ الحجابه (ساتنه) - د کعبې شریفې دروازه به یوازې ده پرانستله،اوهمده به یې خدمت او سرپرستي کوله .

۴_ سقایه یعنې حاجیانو ته اوبه ورکول- دوی به د حاجیانو لپاره په خرما اوممیزو سره خوږې شوې اوبه برابرولې او د حج په وخت کې به یې حاجیانو ته ور څښلې[۲].

۵_ حاجیانو ته خوراک ورکول (رفاده الحاج)- دا هغه خوراک و چې دوی به حاجیانو ته د میلمستیا په دود ورکاوه. قصي په قریشو باندې دا لازمه کړې وه چې د حج په موسم کې څه اندازه مال ده ته ورکړي تر څو هغه ورباندې بې وسه حاجیانو ته خوراک برابر کړي[۳].

دا ټولې دندې د قصي په غاړه وې، نومورې لا ژوندی و چې زوی یې عبدمناف د مقام او منزلت خاوند شو، خو عبدالدار چې له هغه نه مشر و پدې خوښ نه و، نو ځکه قصي ورته وویل:اې عبدالداره! زه به تا په قوم کې مطرح کوم که څه هم هغوی له تانه تکړه او عزتمن دي او له تانه یې میدان ګټلی دی او که څه هم هغوی ستا ورور له تا نه غوره بولي، په همدې اساس یې عبدالدار ته د دارالندوه، حجابه،اللوا او السقایه او الرفاده مسئولیتونه وسپارل. د قصي خبره به هیچا هم په ځمکه نه غورځوله، د هغه هر امر که په ژوند و او یا پس له مرګه داسې و لکه د دین حکم او امر،او همدا وجه وه چې د ده له مرګه وروسته هم د ده امر په ځای پاتې شو او زامنو یې بیله کوم مخالفته عمل ورباندې کاوه، خوکله چې عبدمناف هم مړ شو نو بیا د هغه زامنو د خپل تره (عبدالدار) له زامنو سره د دې دندو په سر اختلاف پیل کړ.

پدې ډول قریش په دوو برخو وویشل شول،او نژدې وه چې د دواړو ډلو ترمنځ جګړه ونښلي، خو بالاخره سوله وشوه او دا منصبونه یې سره وویشل. د السقایه او الرفاده مسئولیت د عبدمناف زامنو په غاړه واخیست، دارالندوه، اللوا او الحجابه له بني

---

[۲]. محاضرات تاریخ الامم الاسلامیة ۳۲/۱.

[۳]. ابن هشام ۱۳۰/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالدار سره پاتې شول. بیا بنو عبدمناف هم پخپل منځ کې پچه واچوله (قرعه اندازي یې وکړه) او دا وظیفه د هاشم بن عبدمناف په برخه ورسیده.
کله چې هاشم مړ شو نو دا وظیفه یې ورور المطلب بن عبدمناف ته وسپارله شوه،او له هغه نه وروسته عبدالمطلب بن هاشم بن عبدمناف ددې منصب لپاره غوره کړای شو.
دا دنده (د السقایه او الرفاده مسئولیت) د عبدالمطلب له زامنو سره و، چې اسلام راغی او پدې وخت دا وظیفه د عباس بن عبدالمطلب (رضي الله عنه) په غاړه وه[1] .
قریشو لدېنه علاوه نورمنصوبه او وظیفې هم درلودلې چې پخپل منځ کې یې سره ویشلې وې،او یوه دموکراتیک دولت ته ورته اداره یې جوړه کړې وه، او د اوسنۍ زمانې پارلماني تشکیلاتو ته ورته تشکیلات یې درلودل .

او هغه ادارې او دندې عبارت دي له :

۱ـ الایسار- د ویش پخاطر د بوتانو په غشو باندې قرعه اندازي (پچه اچول) دا دنده د بني جمح په غاړه وه .
۲ـ تحجیرالاموال - بوتانوته وړاندې شویو او اهداء شویو نذرونو اوقربانیو تنظیمول، د شخړو، دښمنیو او داسې نورو مسایلو هوارول، دا دنده او مسئولیت له بني سهم سره و.
۳ـ شوری - چې مسئولیت یې د بني اسد په غاړه و.
۴ـ الاشناق - د دیتونو او جریمو تنظیمول، دا د بني تیم دنده وه .
۵ـ العقاب - د ملي بیرغ وړل او اوچتول، دا د بني امیه وظیفه وه.
۶ـ القبة – د لښکرو برابرول او د آسونو مشري، دا د بني مخزوم مسئولیت و.
۷ـ السفارة - دا دنده د بني عدي په غاړه وه[2].

دنورو عربانو حکومت

لکه مخکې مو چې وویل د عربو قحطاني او عدناني قبیلو د عربي جزیرې مختلفو

---

[1] . ابن هشام ۱۲۹/۱-۱۳۰-۱۳۱-۱۳۲-۱۳۷-۱۴۲-۱۷۸-۱۷۹.
[2] . تاریخ ارض القرآن ۱۰۴/۲-۱۰۵-۱۰۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخو ته هجرت وکړ، او عربي خاوره د دوی ترمنځ وويشل شوه. بيا هغه قبيلې چې حيرې ته نژدې وې په حيره کې د عربي پاچايانو ترظاهري نفوذ او اغيزې لاندې وې،او هغه چې د شام له پولو سره پرتې وې هغوی د غساسنه پاچايانو تر حکم لاندې وې. خو حقيقت دا و چې هغوی عملاً د دې پاچايانو تابعيت نه درلود بلکه دا تش په نوم تابعيت و، مګر هغه قبيلې چې د جزيرې په مينځنيو برخو او ميرو کې اوسيدلې هغوی په پوره ډول آزادې اومستقلې وې. دې قبيلو بيل بيل رئيسان درلودل، هره قبيله لکه د يوه وړوکي دولت غوندې وه چې د سياسي تشکيل اوجوړښت اساس يې په قومي يووالي او د پرديو نه د وطن د دفاع په اړوند په مشترکه ګټو باندې ولاړ و. د هرې قبيلې مشر لکه پاچا داسې و، ټولو به په سوله اوجنګ کې ورنه اطاعت کاوه، نظر به يې هرچا قبلاوه، او خپلې غوښتنې به يې لکه د يوه ديکتاتور په شان پر خلکو تحميلولې او کله به که کوم مشر په غوسه کيده، نو بيا به ډيرې تورې له تيکيو وتلې وې او چا به د پوښتنې جرات هم نه درلود چې دا ولې؟

خو يوشې چې مشران به يې له عادي خلکو سره معاملې ته اړ ايستل هغه د مشرۍ او قدرت لاسته راوړلو پخاطر د تربرونو تر مينځ مسابقه او مقابله وه، هر يوه به زيار ايست چې په ميلمه پالنه، شجاعت، حلم او زغم کې له نورو نه وړاندې شي، تر څو د خلکو خصوصاً شاعرانو چې د قوم د ژبې حيثيت يې درلود په مينځ کې ځای پيدا کړي. رئيسانو خاص او فوق العاده حقوق درلودل، رئيس به د غنيمت په مال کې د المرباع (د غنيمت څلورمه برخه) او الصفى (هغه چې له ويش نه مخکې يې رئيس د ځان لپاره اخلي) النشيطه (هغه چې رئيس ته په لاره کې مخکې لدې چې د دښمن قوم عسکري مرکز ته ورسيږي په لاس ورځي) او الفضول يعنى هغه چې له ويش نه اضافي پاتې شي، يعنى هغه څه چې په جګړه مارو پوره نه ويشل کيږي لکه له ويش نه اضافه شوی آس، اوښ او نور....) په نامه برخې درلودې.

يو شاعر وايي:

لك المرباع فينا و الصفايا و حكمك و النشيطة و الفضول

دا څيزونه مخکې توضيح شويدي.

سياسي حالت

د عربانو د مشرانو په هکله مو خبرې وکړې، اوس بايد په مجموعي توګه د هغوی په

(c) ketabton.com: The Digital Library

سياسي حالت باندې هم لږ شانته رڼا واچوو. د هغو دريو سيمو کومې چې له پولو سره نژدې وې سياسي حالت ډېر خراب اوګډوډ و، هلته خلک په دوو برخو بادار او غلام او يا حاکم او محکوم ويشل شوي وو، هره ګټه او وټه به د بادارانو خصوصاً پرديو لپاره وه او هر تاوان او جريمه به د غلامانو (محکومانو) په برخه وه، په بل عبارت په هغه ځای کې رعيت لکه يوزراعتي فارم داسې و چې ټول حاصلات به يې د حاکمانو او واکدارانو په مزو، چړچو، ظلمونو اوتيريو کې خرڅيدل، خو رعيت به ډول ډول ربړونه اوکړاوونه ګالل، که هر څو به ورباندې زور، زياتی کيده خو هغوی د شکوې او شکايت حق اوجرئت نه درلود. په ټولنه کې ظلم او استبداد حکومت کاوه، د هيچا حقوق خوندي نه وو. دې برخوته څيرمه پرتې قبيلې هم مذبذبې او بې ارادې وې کله به د خپلې هوی او هوس په اساس عراق ته اوکله به شام ته ورګډې شوې. د جزيرې په مينځ کې پرتې قبيلې هم يوله بل نه بيلې اوجدا وې، قومي، نژادي، او ديني تعصب ورباندې مسلط و، له دوی نه يوکس وايي :

و ما أنا إلا من غزية إن غوت غويت، وإن ترشد غزية أرشد

[زه هم د غزيه قبيلې يوغړی يم که هغه په غلطه لاره ځي زه هم په غلطه ورسره روان يم او که سمې لارې ته شي نو زه هم ورسره په سمه لار روان وم.]

هغوی داسې څوک نه درلودل چې د دوی له استقلال او آزادۍ نه تاييد او ملاتړ وکړي، او يا د مشکلاتو او سختيو په وخت مخ ورواړوي اويا په بده ورځ د دوی په ښه راشي

خو دا وه چې هغه وخت خلکو دحجاز حکومت ته په درنه سترګه کتل، اوهغوی يې د ديني مرکز مشران ګڼل. د حجاز حکومت په حقيقت کې د ديني او دنيوي مشرۍ او زعامت يوګډ شکل و، او له حرم نه بهرعربو ته يې د ديني مشرتابه حيثيت درلود، خو په حرم کې د ننه او شاوخوا نژدې برخوکې يې د يوه داسې حکومت ښه درلوده چې کعبې شريفې ته د راتلونکو(زيارت کونکو) خلکو د امورو مشري او د ابراهيمي شريعت جاري کول او تطبيق يې په غاړه و. دې حکومت د نننی دور پارلمان ته ورته تشکيلات او ادارې درلودې، خو په هيڅ صورت هم دا يو پياوړی او مضبوط حکومت نه و، او خپلې دندې يې په ښه توګه سرته نه شوای رسولی بلکه په خپلو کارونو کې ډېر پاتې راغلی و، چې د حبشيانو د تيري په ورځ دا خبره ښه په ډاګه شوه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعربو دینونه اومذهبونه

زیات شمیر عربو د اسماعیل (علیه السلام) بلنه منلې وه ،او د هغه د پلارحضرت ابراهیم (علیه السلام) دین ته یې غاړه ایښې وه، یوازې د الله تعالی عبادت یې کاوه ، خو د وخت په تیریدو سره ورو ورو له نیغې لارې بې لارې کیدل، خپل اصلي دین یې هیر کړ، یوازې توحید او د ابراهیمي دین ځنې شعائر یې ساتلي وو ترڅو د خزاعه قبیلې مشر عمرو بن لحي راپیداشو. نوموړی په دیانت، خیرات ورکولو او نیکۍ سره مشهورۀ خلکو ډیر احترام ورته درلود ، او د ستر عالم په سترګه ورته کتل. یو وخت هغه شام ته سفر وکړ که ګوري چې هلته خلک د بتانو عبادت کوي، دا کار یې خوښ شو او داسې ګومان یې وکړ ځرنګه چې دا د رسولانو او آسماني کتابونو د نازلیدو وطن دی نو دا بت پرستي به هم حق وي، او د همدې ګومان په اساس یې له ځان سره یو بت چې ((هبل)) نومیده راوړ او دکعبې شریفې په منځ کې یې ودراوه، او نور د مکې خلک یې هم دې شرک او بت پرستۍ ته راوبلل، هغوی د ده دا بلنه ومنله، لږ موده وروسته د حجاز خلکو هم د شرک لاره خپله کړه او د کعبې له مشرانو سره په بت پرستۍ کې شریک شول.[(١)]

د هغوی (عربانو) تر ټولو پخوانی بت (منات) و، چې د سرې بحیرې په څنډه قدید ته نژدې د المشلل په سیمه کې پروت و[(٢)]. وروسته یې (لات) نومی بت په طائف کې ودراوه، او بیا یې په وادي النحله نومې سیمه کې د (العزی) په نامه بل بت نصب کړ. همدا درې د دوی تر ټولو ستر بتان وو، وروسته شرک او بت پرستي په ټول حجاز کې خوره شوه. وایي: چې عمرو بن لحي یو پیری ملګری کړی و، هغه ورته وویل: چې د نوح (علیه السلام) د قوم بتان (ود، سواع، یغوث، یعوق او نسر) په جده کې ښخ شویدی، نو عمرو ورغی او هغه یې راوایستل او تهامه نومې منطقې ته یې راوړل او بیا یې د حج په وخت کې په مختلفو قبیلو وویشل هغوی بیا له ځان یووړل.

لنډه دا چې بتان دومره ډیر شول چې هر قبیلې بلکه هر کور بیل بیل بت درلود ، مسجد حرام یې هم له بتانو ډک کړی و، او کله چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و

(1). مختصر سیره الرسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) للشیخ محمد بن عبدالوهاب ص ١٢

(2). صحیح البخاري ٢٢٢/١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحبه و سلم) مکه فتحه کړه د کعبې شريفې په شا او خوا کې (۳۶۰) بتان موجود وو، رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغه ټول دړې وړې کړل، او بيا يې امر وکړ چې دا ټوټې دې د باندې وايستل شي، او پدې ترتيب سره هغه ټول له مسجد نه د باندې وسوځيدل او توري ايرې شول.[1]

دا خلک چې ځانونه يې د ابراهيم (عليه السلام) د دين پيروان بلل، پدې ترتيب سره د جاهليت په لومو کې راګير او په شرک او بت پرستۍ کې تر ستوني پورې ډوب شول.

هغوی د بتانو په عبادت کې ډول ډول رسمونه او رواجونه درلودل، چې زياتره يې د عمرو بن لحي له خوا رواج شوي وو، دوی داسې عقيده درلوده چې هغه څه چې عمرو بن لحي رواج کړی يو حسنه بدعت دی نه دا چې دا د ابراهيم (عليه السلام) په دين کې بدلون وي.

په جاهلي ټولنه کې د بت پرستۍ ځنې مراسم:

۱ ـ هغوی به د مشکلاتو او سختيو په وخت کې بتانو ته مخ کاوه، له بتانو نه به يې مرسته غوښتله او د هغوی په نامه به يې نارې وهلې، د خپلو حاجتونو د پوره کولو سوالونه به يې ورنه کول، او دا عقيده يې درلوده چې دا بتان الله تعالی ته د دوی شفاعت کوي، او د دوی اړتياوې پوره کولی شي.

۲ ـ له بتانو به يې طواف کاوه زاری او سجدې به يې ورته کولې.

۳ ـ بتانو ته د تقرب او نژديوالي پخاطر به يې قربانۍ کولې، د بتانو په نامه او لپاره به يې مالونه (څاروي) حلالول، الله تعالی دا دواړه ډوله قربانۍ او حلالول داسې يادوي: ((**وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ**)) (المائدة–۳)

[ترجمه: او (حرام دي) هغه چې حلال کړی شوي وي (په نامه د کوم ځای يا شي).**]**

بل ځای فرمايي: ((**وَلا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرْ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ**)) (الأنعام–۱۲۱)

[ترجمه: او مه خورئ تاسې له هغې (مردارې) چې نه وي ياد کړی شوی نوم د الله پر هغې باندې (عمداً).**]**

۴ ـ بتانو ته د تقرب پخاطر به يې له خپل خوراک او څښاک نه يوه اندازه د بتانو په نامه کوله.

همدا راز د هغوی په حاصلاتو او څارويو کې به هم د بتانو لپاره خاصه برخه وه، عجيبه خو لا دا وه چې هغوی عادت درلود چې لدې شيانو نه به يې يوه برخه د الله

[1]. مختصر سيرة الرسول لمحمد بن عبد الوهاب ص ۱۳ - ۵۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعالی لپاره هم ټاکله، خو بيا د دوی په وړاندې او د دوی په عقيده داسې علتونه او اسباب موجود وو چې د هغې له امله به يې د الله تعالی لپاره ټاکل شوې برخه د بتانو په نامه ګرزوله، خو داسې به کله هم نه پيښېدل چې د بتانو برخه د الله تعالی لپاره وګرزوي، الله تعالی پدې هکله فرمايي: ((وَجَعَلُوا لِلَّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنْ الْحَرْثِ وَالأَنْعَامِ نَصِيباً فَقَالُوا هَذَا لِلَّهِ بِزَعْمِهِمْ وَهَذَا لِشُرَكَائِنَا فَمَا كَانَ لِشُرَكَائِهِمْ فَلا يَصِلُ إِلَى اللَّهِ وَمَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَى شُرَكَائِهِمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ)) (الأنعام– ۱۳۶)

[ترجمه: او مقرر کړې دي دغو (مشرکانو) الله تعالی ته له هغه شي چې پيدا کړيدی الله تعالی هغه له کښته او چارپايانو يوه برخه، نو وايي دوی دا برخه د الله لپاره په زعم د دوی سره، او دا (بله برخه) د پاره د شريکانو زمونږ ده، نو هغه برخه چې وي د پاره شريکانو د دوی، پس (هغه) نه رسيږي الله ته، او هغه برخه چې وي د پاره د الله نو هغه رسيږي شريکانو د دوی ته (چې بتان دي ډير) بد دی هغه حکم (انصاف) چې کوي يې دوی.]

۵ ـ بتانو ته د هغوی د تقرب بله طريقه دا وه چې د بتانو په نامه به يې پخپلو مالونو او کښتونو کې نذرونه ايښودل، الله تعالی فرمايي: ((وَقَالُوا هَذِهِ أَنْعَامٌ وَحَرْثٌ حِجْرٌ لا يَطْعَمُهَا إِلاَّ مَنْ نَشَاءُ بِزَعْمِهِمْ وَأَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَأَنْعَامٌ لا يَذْكُرُونَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا افْتِرَاءً عَلَيْهِ ...)) (الانعام – ۱۳۸)

[ترجمه: او وايي دوی چې (دغه برخه د بتانو) که چارپايان دي او (که) کښت ممنوع (حرام) دی چې نه به خوري له دې مګر هغه څوک چې زمونږ خوښ وي په ګومان د دوی او ځينې چارپايان دي چې حرامې کړی شويدي شاګانې د دوی (له سوريدلو) او ځينې نور چار پايان دي چې نه يادوي دغه (مشرکان په وخت د ذبح کې) نوم د الله پر دوی بلکه نوم د بتانو پرې يادوي او نسبت کوي د دغو احکامو الله ته، په طريقه د دروغ تړلو په الله پسې.]

۶ ـ لدې ډول نذرونو نه د البحيره، السائبه، الوصيله، او الحامه په نامه ياد شوي نذرونه- ابن اسحاق وايي: البحيره د السائبه لور (بچي) ته وايي: السائبه هغې اوښې ته ويل کيده چې په مسلسله توګه به يې لس جونګيانې وزيږولې، نو بيا به نه څوک ورباندې سپريدل، او نه به يې وړۍ اخيستل روا وو، شيدې يې له ميلمنو پرته بل چا نه خوړلې، او که چيرته به يې يوولسمه جونګۍ هم راوړه، نو د هغې جونګۍ غوږ به

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې څيراوه او له مور سره به يې همداسې آزاده خوشې كوله، نو بيا به پدې هم نه څوك سپريدل، نه به يې وړۍ اخيستل كيدلې او شيدې به يې هم يوازې ميلمنو خوړلې او دې ډول اوښې ته البحيره ويل كيدله چې د سائبه لور به وه، او الوصيله هغې ميږې ته ويل كيدله چې په مسلسله توګه به يې په پنځو خيټو كې لس وری چې نر وری به بالكل نه و پكې راوړې، نو بيا به دوی ويل اوس دا ميږه وصيله شوه، او لدينه وروسته به دې ميږې كه هر څه راوړل هغه به يوازې نارينوو خوړلی شوی او ښځو نه شوای كولی هغه وخوري، خو كه به ورنه كوم وری مړ پيدا شو او يا به ورنه كوم يو مرداريده نو هغه بيا ښځو او نرو ټولو ته روا و. حام هغه وينده اوښ ته ويل كيده چې اوښو ته په ورخوشې كيدو سره به يې په مسلسله توګه لس جونګۍ رازيږولې وې او هيڅ نر جونګی به نه و پكې، نو بيا به د دې وينده شا محفوظه وه، نه به څوك ورباندې سپريدل، نه به يې وړۍ اخيستل كيدلې، يوازې په اوښو كې به خوشی و، يوازې همدا كارئې ٔ چې اوښې به يې ورته نيولې او بس. الله تعالی د جاهليت دا طريقې ردوي او فرمايي: ((مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلا سَائِبَةٍ وَلا وَصِيلَةٍ وَلا حَامٍ وَلَكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَأَكْثَرُهُمْ لا يَعْقِلُونَ)). (المائدة–۱۰۳)

[ترجمه: نه دي روا كړي الله هيڅ بحيره او نه سائبه او نه وصيله او نه حام، او ليكن هغه كسان چې كافران شويدي تړي دوی پر الله دروغ (بهتان) او ډير له دوی ځنې نه پوهيږي (په حق او باطل).]

بل ځای فرمايي:

((وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَذِهِ الأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَى أَزْوَاجِنَا وَإِنْ يَكُنْ مَيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ)). (الأنعام:۱۳۹)

[ترجمه: او وايي چې هغه شی چې په ګیډو د دې چارپايانو كې دي خالص دي لپاره د نارينوو زمونږ، او حرام كړی شويدي پر ښځو زمونږ، او كه وي هغه مرداره نو دوی (نر او ښځې) پكې شريكان دي.]

د دې ډول څارويو (نذرونو) د توضيح په هكله نور روايتونه او تفسيرونه هم موجود دي[۱]. سعيد بن المسيب وايي چې دا ډول څاروي يوازې د دوی د طاغوتيانو (باطلو معبودانو) لپاره وو[۲].

په صحيح البخاري كې مرفوعاً روايت دی چې عمرو بن لحي لومړنی كس و چې اوښه

(1). ابن هشام ۸۹/۱-۹۰.

(2). صحيح البخاري ۴۹۹/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې سائبه ونوموله (البته په تيرو شرطونو سره)[1].

عربانو به دا ټول کارونه د بتانو پخاطر تر سره کول، ځکه د دوی دا عقيده وه چې بتان به دوی له الله تعالی سره نژدې کوي او د دوی شفاعت به ورته کوي. قرآنکريم دي ته اشاره کوي او فرمايي:((مَا نَعْبُدُهُمْ إِلاَّ لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى)). (الزمر:۳)

[ترجمه: وايي :نه کوو عبادت ددوی مگر د پاره د دې چې نژدې کړي دوی مونږ طرف د الله ته نژدې کول...]

((وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لا يَضُرُّهُمْ وَلا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّه)). (يونس:۱۸)

[ترجمه :اوعبادت کوي دغه (کفار) غير له الله (جل جلاله) د هغو بتانو چې نه شي رسولی هيڅ ضرر دوی ته (که يې عبادت ونکړي) اونه نفع رسولی شي دوی ته (که يې عبادت وکړي) اووايي دغه (کفار) چې دغه بتان شفاعت کوونکي زمونږ دي په نزد دالله.]

مشرکينو به ازلام (دپال اچولوغشي) هم استعمالول، ازلام د زلم جمع ده او زلم هغه غشي ته ويل کيږي چې بڼکه نه وي ورباندې لگيدلی. ددوی ازلام (غشي) دری ډوله وو:

يو ډول يې دا وو چې (نعم) او (لا) ورباندې ليکل شوی و، او کله به يې چې غوښتل سفر وکړي، يا نکاح وتړي اويا دېته ورته بل کوم کار ترسره کړي، نو د کار له پيل نه مخکې به يې پدې غشي سره پال اچاوه که به (نعم) راووت، نو هغه مطلوب کار به يې کاوه اوکه (لا) به راووت نو بيا به يې هغه کار تر يوه کاله پريښوده، ترڅو بيا د بت په وړاندې پال واچوي. په بل ډول يې يوازې المياه (اوبه) او الديه (ديت) ليکل شوي و، او دريم ډول يې دا و چې (منکم) او (من غيرکم) او (ملصق) به ورباندې ليکل شوي و او دا به يې هغه وخت استعمالاوه چې د چا د نسب په هکله به څه شک او شبهه پيدا شوه نو نوموړی کس به يې له سلو اوښانو سره د(هبل) مخې ته بووه، اوښان به يې (قداح) پال اچوونکي ته ورکول، هغه به ټول غشي سره گډوډ کړل بيا به يې يو ورنه راوکيښ، نوکه به (منکم) راووت نو هغه سړی به بيا د دوی له عزتمندو څخه شميرل کيده، اوکه به (من غيرکم) راووت نو هغه به بيا د دوی حليف (ملگری) يعنی د دوی

---

[1]. نفس المصدر

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تړون کې شامل و، او که ((ملصق)) به راووت، نو هغه به بیا د دوی په منځ کې پخپل حالت پاتې و او خپل منزلت به یې درلود خو هم نسب اوحلیف به نه شمیرل کیده[1].

دېته ورته یوه بل رواج قداح (د قمارغشي) او میسر(قمار وهل) هم د مشرکینو په منځ کې عمومیت درلود دا د قمار یو ډول و، چې د غشي په راوتلو سره به هغوی د قمار اوښ حلالاوه اود هغه غوښه به یې وربانديې ویشله[2].

هغوی د کاهنانو، نجومیانو اوعرافینو په خبرو هم ایمان اوعقیده درلوده،کاهن هغه چا ته ویل کیږي چې د راتلونکو پیښو او حالاتو په هکله خبرې کوي چې داسې به وشي، او دا به نه کیږي، دا او هغه به هسې او داسې شي.کاهن ادعا کوي چې په پټو شیانو خبر لري، او ځنې خو یې لا داسې وایي چې: زما پیریان ملګري دي، هغوی ټول معلومات راته راوړي، او ځنې نور یې وایي چې له پټو او غیبي شیانو نه زما خبرې زما د خپل علم او پوهې په اساس ولاړې دي، او نور یې وایي چې مونږ د پوښتونکي د خبرو یا کار او یا وضعې او حالت د مقدماتو او اسبابو په نظر کې نیولو په اساس د راتلونکو پیښو په هکله معلومات ورکوو او دې ډول کاهن ته عراف ویل کیږي، او دا داسې دی لکه څوک چې ووایي: زه کولی شم د غلا، د غلا شویوشیزونو او د غلا د ځای په هکله معلومات ورکړم. نجومي هغه ته ویل کیږي چې د راتلونکو پیښو او حالاتو په هکله د ستورو حرکت او وختونو ته د کتلو په اساس څه معلومات وړاندې کوي[3]. څوک که د نجومیانو په خبرو باور لري نو هغه په حقیقت کې په ستورو باندې ایمان لري، او په ستورو باندې د هغوی د ایمان یوشکل دا و چې هغوی په الانواء (ستورو راختلو) باندې داسې عقیده درلوده چې ویل به یې د فلاني ستوري د راختلو په وجه راباندې ووریدل[4].

په مشرکینوکې (طیره) یعنې بد شاګوم نیول هم رواج و. د دې اصلي حقیقت او شکل داسې و چې کله به کوم مشرک د کوم کار سرته رسولو نیت وکړ نو کومې هوسۍ او یا مرغه ته به ورغی او هغه به یې له خپله ځایه پورته کړه، وبه یې شاړه، نوکه هغه

[1] . محاضرات تاریخ الامم الاسلامیة للخضري ۵۲/۱. ابن هشام ۱۵۲/۱-۵۳.

۲ . ددې طریقه داسې وه چې قمار وهونکو به یو اوښ حلال کړ، بیا یې په لسو یا آته ویشتو برخو وویشه، ورپسې به یېپه غشو سره پچه واچوله. دا غشي به داسې وو چې پر ځینو به هیڅ نښه نه وه، بې نښانه به وو او پر ځینو به د وړلو (بري) نښه وه. د چا په نامه به که د بري یا وړلو غشی راووت، نو هغه به کامیاب و، خپله برخه به یې اخیستله او که د چا په نوم به بې نښانه غشی راووت، نو هغه بۀ قیمت ادا کاوه او بایلیې به یې وه.

۳ . مرقاة المفاتیح شرح مشکاة المصابیح ۲/۲-۳.

۴ . د صحیح مسلم شرح نووي باب کفر من قال مطرنا بالنوء، کتاب الایمان ۵۹/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوسۍ یامرغه به ښۍ خوا ته لاړه مطلوبه کار به یې تر سره کاوه، او که به کیڼې خوا ته لاړه نو بیا به یې له هغه کار نه ډډه کوله او دا به یې بدشاګوم باله. همدا راز هغوی ته به که په لاره کې مرغه یا کوم حیوان مخی ته ورغی نو هغه یې هم په بد شاګون نیوه. همدېته ورته د هغوی یو بل کار دا و چې د سویې د ښنګري هډوکي به یې په غاړو کې اچول یا ځوړندول، او همدا راز هغوی ځنې ورځې، میاشتې، څاروي،کورونه او ښځې او داسې نور شیان په بد شاګون نیول. هغوی د بیماریو په ساري بودن یعنې یو له بل نه په لېږیدو هم عقیده درلوده او پدې یې هم باور درلود چې دوژل شوي شخص روح تر هغه وخته نا کراره وي تر څو یې انتقام نه وي اخیستل شوی، روح یې لکه د بوم په شان ګرزي، په دښتو او ډاګونو کې الوزي را الوزي، تنده او یا اوبه راکړئ، اوبه راکړئ چیغې وهي، خوکله یې چې انتقام واخیستل شي نو بیا آرام او ځای په ځای شي[1].

په ابراهیمي دین کې د قریشو بدعتونه

دا وو د هغه وخت د جاهلیت د پیروانو ځنې عادتونه، خو لدې سره سره هغوی د ابراهیمي مقدس دین ځنې شعائر هم ساتلي وو، لکه د بیت الحرام احترام او درناوی ، طواف، حج، عمره، په عرفات او مزدلفه دریدل او په حج کې قرباني کول، خو پدې شیانو کې یې هم ځنې بدعتونه رواج کړي وو. لدې ډول بدعتونو نه ځنې دا وو:

قریشو به ویل: مونږ د ابراهیم (علیه السلام) اولاده، اهل حرم، د بیت الله مشران او د کعبې اوسیدونکي یوو، هیڅوک هم زمونږ په شان منزلت او حقوق نلري. همدا راز دوی ځانونه الحمس (ډیرغیرتي اوګرمجوش) بلل، او دا عقیده یې درلوده چې هغوی باید د حرم شریف له حدودو نه د باندې ونه وزی، او د همدې عقیدې له امله وه چې په عرفات به نه دریدل، یعنې عرفات ته به نه تلل او نه به یې ور نه افاضه کوله، بلکه همتله مزدلفه کې به پاتې کیدل او له هماغه ځای نه (مزدلفې) نه به یې افاضه کوله (بیرته به راتلل)[2]. قرآنکریم د دې بدعت اصلاح کوي او فرمایي:

((ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ...)). (البقرة :۱۹۹)

[ترجمه : بیا راکوزیږئ (اې قریشو د طواف د پاره) له هغه ځایه (عرفات څخه) چې

---

۱. صحیح بخاري ۸۵۱/۲-۸۵۷، مع حواشیه للشیخ احمدعلي السهارنفوري.

۲ . ابن هشام ۱۹۹/۱. صحیح البخاري ۲۲۲/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راکوزيږي نور خلک (مزدلفې ته)]
دوی به دا هم ويل: چې د حمس (قريشو) لپاره نه ښايي د احرام په وخت کې کروت جوړ کړي او غوړي ويلې کړي (ځينې وايي کروت خوړل به يې نه ښه نه ګڼل). لکه چې دا هم ورته مناسبه نده د وړيو په کوټو (د سنيو په خيمو) کې ننوزي، بايد د څرمنې له خيمې پرته د بل شي ترسيوري لاندې و نه دريږي[1]. د دوی يو بل بدعت دا و چې ويل به يې اهل الحل (د حرم شريف نه باندې خلکو) ته دا نده روا چې په حرم کې د ننه هغه خوراک وخوري کوم چې دوی له ځان سره له حل نه حرم ته راوړی وي، خو پدې شرط چې د حج او يا عمرې لپاره راغلي وي[2]. دوی اهل الحل (له حرم نه د باندې اوسيدونکي) پدې مکلف کړي وو چې هغوی بايد پخپل لومړني طواف کې د الحمس (قريشو) جامې واغوندي، او که دا جامې يې پيدا نکړی شوای نو بيا به نارينه وو لوڅ لغړ طواف کاوه، ښځو به هم ټولې جامې ايستلې وې او يوازې مخصوص ځايونه به يې په يوه ټوټه سره پټ کړي وو او يا دا چې يو وړوکیخلاص کميس به ئې اغوستی و او د طواف په دوران کې به يې دا شعر وايه :

اليوم يبدو بعضه أوكله و مابدا منه فلا أحله

[نن ورځ د شرمګاه څه برخه او ياټول ښکاري، خو هغه چې ښکاري زه هغه ته د کتلو جواز نه ورکوم.]

الله تعالی دا خرافات باطل اعلانوي اوفرمايي: ((يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ)).(الأعراف: ۳۱)

[ترجمه :اې زامنو د آدمه ! واخلئ تاسې ښايست خپل په نزد (د وخت) د هرلمانځه].
خوکه کوم سړي او يا ښځې به ځان لدې قانون نه اوچت وباله او پخپلو (له حل نه راوړل شويو) جامو کې به يې طواف وکړ، نو له طواف نه وروسته به يې دا جامې ايستې اچولې او بيا به هيڅا هم نه استعمالولې[3]. د هغوی بل ډول بدعت دا و چې د احرام په دوران کې به خپلو کورونو ته د دروازو له لارې نه ننوتل بلکه دکورونو په شا کې به يې غټ غټ سوري جوړول اوله همغې لارې نه به کورته داخليدل او بيرته به له همغه لارې نه وتل، او دا ددوی په نظر يونيک عمل و، خو قرآنکريم لدې کار نه نهی کوي او فرمايي : ((وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى وَأْتُوا

---

[1] . ابن هشام ۲۰۲/۱.
۲ . ابن هشام ۲۰۲/۱.
[3] . ابن هشام ۲۰۲/۱-۲۰۳. صحيح البخاري ۲۲۲/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ)) (البقرة:۱۸۹)
[ترجمه :او نه ده نيکي (دا کار) چې راځئ تاسې کورو ته د شا له لوري او ليکن (خاون) دنيکی هغه څوک دی چې ويريږی (له الله (جل جلاله) په ترک د مخالفت، او راځئ کورونو ته له طرفه د دروازو د هغوی، او ويريږئ له الله (جل جلاله) څخه د دې لپاره چې تاسې خلاص شئ (دالله تعالی له عذاب نه) او پخپل مراد ورسيږئ.]
د عربي جزيرې زياتره برخې پدې جاهليت، بت پرستی او خرافاتو کې راګير وې، يهوديت، نصرانيت، مجوسيت، او د ستورو نمانځنه هم لدې لارې نه عربو ته ننوتې ده.

په عربي جزيره کې د يهودانو لږ ترلږه دوې دورې د يادولو وړ دي:
لومړی: په فلسطين باندې د بابليانو او آشوريانو له قبضې وروسته د فشار او زور په نتيجه کې ديهودانو هجرت، بخت نصر پاچا په (۵۸۷ق .م) کې د يهودانو هيکل (معبد) او کورونه وران کړل، زيات شمير يهودان يې ونيول له ځان سره يې بابل ته بوتلل، بله برخه يې مجبورشول له فلسطين نه حجاز ته هجرت وکړي چې د حجاز په شمالي برخو کې ميشته شول[1].
دوهمه: دا مرحله په (۷۰م) کال کې د روماني تيطس (ټايټس) ترمشرۍ لاندې په فلسطين باندې د روميانو له تسلط نه پيليږي، روميانو د هغوی (يهودانو) هيکل وران کړ، او د دوی د زيات فشار په وجه ځنې يهودي قبيلې حجاز ته لاړې او په يثرب، خيبر، او تيماء کې ځای په ځای شوې او هلته يې کلياو کورونه جوړکړل، نو ويلی شو چې يهودان له اسلام نه وړاندې او د اسلامي دين په لومړيو وختونو کې په سياسي ډګر کې يومطرح قوت او ځواک وو. کله چې اسلام راغی نو هغه وخت يهودي مشهورې قبيلې دا وې: خيبر، نضير، مصطلق، قريظه او قينقاع، خو سمهودي د وفاء الوفاء نومي کتاب په (۱۶۶) مخ کې ليکي چې د يهودي قبيلو شمير له شلو نه زيات و[2].
يمن ته يهوديت د تبان اسعد ابو کرب په لاس داخل شويدی، نوموړی د جګړې لپاره يثرب ته تللی و او همدلته يهودي شو، او کله چې بيرته راته نو له ځان سره يې دوه يهودي پوهان چې له بني قريظه قبيلې څخه وو يمن ته راوستل. پدې ترتيب سره په

[1] . قلب جزيرة العرب ص ۲۵۱.
۲ . قلب جزيرة العرب.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يمن کې هم يهوديت خور شو، او کله چې د اسعد زوی يوسف ذو نواس د يمن مشر وټاکل شو د نجران په مسيحيانو يې حمله وروړه، هغوی يې يهوديت ته راوبلل، خو چې هغوی يهوديت ته غاړه ټيټه نکړه نو يوسف ذو نواس د اورکندې وايستلې او هغوی يې پکې وسيځل. ويل کيږي چې پدې پيښه کې تقريباً له شلو نه ترشلويښتو زرو پورې نارينه، ښځې، ماشومان او زاړه (بوډاګان) سيځل شويدي. دا پيښه د (۵۲۳م) کال د اکتوبر په مياشت کې واقع شويده[1]. او قرآنکريم هم د البروج په سورت کې ورته اشاره کړيده.

خو نصراني دين عربي جزيرې ته د حبشې او روميانو د تسلط او واکمنۍ له لارې ننوتی دی، حبشي حکومت په لومړي ځل په (۳۴۰م) کال کې يمن ونيو چې تر (۳۷۸م) کال پورې ورسره و[2]. د مسيحي دين دعوت هم په همدې وخت کې پدې سيمه کې خور شويدی او دې وخت ته نژدې کلونو کې يو زاهد او دکرامت خاوند چې فيميون نوميده نجران ته راغی د سيمې خلک يې د مسيحيت په لور وبلل، خلکو هم چې دده صدق او کرامت وليد نو بلنه يې ومنله اومسيحيان شول[3].

او هغه وخت چې حبشيانو يمن ونيو او ابرهه هلته خپل حکومت ټينګ کړ نو مسيحي دين پدې خاوره کې زيات خور شو، ډير پيروان يې پيداکړل، ان تر دې چې ابرهه په همغه ځای کې دده په خوله کعبه جوړه کړه غوښتل يې عربان هم بايد لدې وروسته په يمن کې دده کعبې ته د حج لپاره ورشي.

او د دې پخاطر چې خلک دده کعبې ته راشي قصد يې وکړ بيت الله شريف ورانه کړي، خو الله تعالی د هغه دا توطئه شنډه کړه او هغه يې له دنيوي او اخروي شرم او رسوايۍ سره مخ کړ. همدا راز له روم سره خوا کې ميشته قبيلو لکه غسانه، تغلب اوطئ او د حيرې پاچايانو هم مسيحي دين ومانه.

مجوسيت په هغو عربانو کې رواج درلود کوم چې له فارس سره نژدې پراته وو لکه د عربو په عراق، بحرين، الاحساء، حجر او د عربي خليج (خليج فارس) په نژدې څنډوکې ميشته خلک.

همدا راز يمن ته هغه وخت مجوسيت لاس اوږد کړ کله چې فارس ورباندې قبضه ولګوله. پاته شوه د صبائي مذهب خبره، هغه معلومات چې په عراق او نورو سيمو کې له ځمکې کيندنې نه لاسته راغلي وايي چې صبائيت د کلدانيانو دين و، د شام زياتره

---

[1] تفهيم القرآن للسيد مودودي ۲۹۷/۲-۲۹۸. ابن هشام ۲۰/۱_۲۱_۲۲_۲۷_۳۱_۳۵_۳۲.

[2] . تفهيم القرآن ۲۹۷/۲.

[3] . ابن هشام ۳۱/۱تر ۳۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک او همداراز یمنیان ډېر پخوا د دې دین پیروان وو خو کله چې یهودیت او نصرانیت خور شو او زور یې وموند، تقریباً د دې دین اثر کمزوری اوپیروان یې کم شول خو لاتر اوسه هم په عراق او د عربي خلیج په څنډو کې د ځینو خلکو په منځ کې چې له مجوسیانو سره ګډ شوي او یا د هغوی ګاونډیان وو د دې دیانت ځنې آثار، نښې او نښانې لیدلې کېږي[1].

دیني حالت

دا وو له اسلامي لمر څرک نه مخکې ځنې عربي ادیان او مذهبونه، چې ټول له خپلې اصلي لارې نه بې لارې، شکل او څېره یې بلکل بدله شوې وه.هغه مشرکان چې ځانونه ئې د ابراهیمي دین پیروان بلل د ابراهیم (علیه السلام) له دین نه بالکل په بله خواتللي وو، د دین اوامر، نواهي او ټول فضیلتونه یې هیر کړي وو، ټول تر ستوني پورې په ګناهونو کې ډوب وو، په مینځ کې یې لکه د بت پرستانو په شان خرافات، بې اساسه عادات او رواجونه خواره شوي وو، او همدې خرافاتو د هغوی د ژوند ټولې (سیاسي، ټولنیزې، دیني) برخې تر خپل تاثیر او اغیزې لاندې راوستې وې.

یهودیت هم په ریا کارۍ او استبداد بدل شوی و. د هغوی مشران لکه خدایان داسې ګرزیدلي وو، په خلکو به یې د خپلې خوښې حکمونه چلول. تر دې چې د هغوی د پټو خیالاتو او د شونډو د ښوریدو او خوځیدو حساب به یې هم ورسره کاوه.

د قدرت او پیسو په غم کې ډوب وو، هر څه یې یوازې د همدې پخاطر وو، دین او دیني احکام یې د پیسو او قدرت په مقابل کې هیڅ بلل، دا مادي هدف به یې چې پوره کیده نور نو د څه شي غم نه و ورسره. دا فکر به هم نه و ورسره چې الحاد او کفر خور شو، او د هغه دین احکام تر پښو لاندې کیږي د کوم په هکله چې الله تعالی امر کوي چې هر څوک باید د هغه احترام او پیروي وکړي.

له نصرانیت نه داسې یو دین جوړ شوی و چې پوهیدل ورباندې ګران وو، دې دین د انسان او الله تعالی تر مینځ یو عجیب غوندې ترکیب جوړ کړی و او پدې سره دا هم یو باطل او وثني (مشرکانه) دین ګرزیدلی و.

په همدې دین متدینو عربانو باندې یې هم اغیزه کمه وه، ځکه د دې دین لارښوونې

[1] . ارض القرآن ۱۹۳/۲ تر ۲۰۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د دوی عادات او رواجونه ډیره سره لیرې او مختلف وو او په څه چې دوی عادت شوي وو هغه یې د دین پخاطر نه شوای پریښودای.
همدا راز د عربو د نورو ادیانو پیروان هم لکه مشرکین داسې وو، د هغوی زړونه، عقیدې عادات او رواجونه ډیر سره ورته او نژدې وو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عربي جاهلي ټولنې څونمونې

د عربي جزيرې د اوسيدونکو د سياسي او ديني وضعې په هکله مو څه نا څه خبرې وکړې، اوس غواړو د دې خلکو د ژوند پر ټولنيزه او اقتصادي برخه هم لږ شانته رڼا واچوو:

ټولنيز حالت

په عربو کې د مختلفو طبقاتو او بيلا بيلو عاداتو او حالاتو درلودونکي خلک موجود وو، په اشرافي کورنيو کې د سړي اړيکې له خپل کور او خپلې ښځې سره ډيرې ښې او پر مخ تللې وې. ښځو يې پوره آزادي درلوده، خبرې او نظريات يې زيات منل کيدل، په ټولنه کې ډير د قدر او احترام په سترګه ورته کتل کيدل، ان تردې چې د ښځې پخاطر دا هم کيدای شوای تورې له تيکيو ووزي او ډيرې وينې تويې شي او که چا به غوښتل په کرم (سخا) او شجاعت کوم چې د عربو په وړاندې تر ټولو لوړ او اوچت صفات شميرل کيدل د ځان ستاينه وکړي، نو هغه به هم زياتره ښځې ته په خطاب سره د ځان ستاينه او صفت کاوه. همدا راز د ښځې له وسه دا هم پوره وه چې مختلفې قبيلې د سولې له لارې سره را ټولې کړي، او دايې هم کولی شوای چې د هغوی په مينځ کې د جګړې اور بل کړي، خو لدې ټولو سره سره د کورنۍ مشري او صلاحيت له نارينه سره و. ښځې او سړي به د واده او نکاح له لارې يو له بل سره اړيکې ټينګولې، خو ښځې پخپل سر واده نه شوای کولی بلکه واده به يې د مشرانو تر نظر لاندې او د هغوی په خوښه ترسره کيده.

دا و د اشرافي کورنيو ټولنيز حالت، خو په نورو کورنيو کې ښځې او نارينه داسې سره ګډ شوي وو چې له فساد، فحشا، او فتنو پرته بل نوم نه شو ورباندې ايښودی. ابو داود له حضرت عايشې (رضي الله عنها) نه په روايت سره وايي: د جاهليت په دوران کې نکاح په څلور ډوله وه : يو ډول يې د اوسنۍ نکاح په شان وه، يوه سړي به د بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کس لور يا خور او... ورنه غوښتله هغه به موافقه کوله او نکاح به يې ترل کيدله. بل ډول نکاح داسې وه چې کله به د کوم سړي ښځه له حيض نه پاکه شوه نو ميړه به يې ورته ويل: لاړه شه له فلاني سړي سره يو ځای شه (زنا ورسره وکړه) او خپل ميړه به يې بيا تر هغه نه ورسره يو ځای کيده تر څو به يې له هغه بل سړي نه حمل نه وڅرګند شوی او کله به يې چې حمل ښکاره او ثابت شو نو بيا به يې که زړه غوښتل ورسره يو ځای کيده به، دا نکاح د استبضاع په نامه يادېدله او دا صرف د اولاد پيدا کيدو پخاطر ترسره کيدله. دريم ډول داسې وه چې له لسو نه کم کسان به له يوې ښځې سره يو ځای شول، او کله به چې ښځه حامله شوه او بيا به يې اولاد پيدا شو نو څو ورځې وروسته به يې دا ټول کسان راوغوښتل، هغوی به راغلل هيڅوا هم سر غړاوی نه شوای کولی بيا به دې ښځې ورته ويل: پوهيږئ چې څه مو وکړل، دادی زما اولاد پيدا شو، نو دا ستا زوی دی اې فلانيه! له همغو کسانو نه به يې د کوم يوه نوم واخيست، دا ماشوم به نور د همغه سړي زوی و. څلورم ډول نکاح داسې وه چې زيات شمير خلک به له يوې فاحشې ښځې سره يو ځای کيدل، هغه داسې فاحشې وې چې د کورونو په دروازو به يې جنډې درولې وې ترڅو خلک پوه شي چې دا د فاحشې کوردی اوبې تشويشه ورشي خو کله به يې چې اولاد پيدا شو نو بيا به يې څيره پيژندونکی راووست او هغه به د خپلې تجربې په اساس دا ماشوم يوه کس ته منسوبوه نو همغه ماشوم به د همغه سړي زوی و، د اعتراض او انکار حق يې نه درلود، خو کله چې الله تعالی محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په نبوت مشرف کړ نو د نکاح دا ټول ډولونه يې باطل کړل، او نن ورځ يوازې اسلامي نکاح شته او بس.[١]

داسې هم پيښيدل چې خلکو به د تورې او نيزې په زور ښځې د ځان کولې، کله به چې څوک په جګړه کې بريالی شو نو د ماتې خوړلي دښمن ښځې به يې نيولې او د ځان لپاره به يې روا بللې، او د دې ښځو اولاد به د مرګ تر ورځې د شرم او خجالت ژوند تيراوه.

د جاهليت پدې دوره کې هر چا حق درلود چې بې شميره ښځې ولري، د ښځو لپاره څه حد او اندازه نه وه، په يوه وخت کې د دوو خويندو نکاح هم دوی روا کړې وه، زوی د پلار له طلاقې شوې او يا کونډې ښځې سره (چې ميره يا ميرنۍ موركيږي) نکاح کولی شوای. (د نساء سورت ۲۲ = ۲۳ ايت).هغه وخت د طلاق حق له نارينه سره

---

[1]. ابو داود، کتاب النکاح، باب وجوه النکاح التي کان يتناکح بها اهل الجاهلية.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و، خو کومه ټاکلې شميره او حد يې نه درلود[۲].

زنا خو دومره زياته وه چې دهرې طبقې خلکورباندې مبتلا وو، ډيرکم کسان به داسې وو چې لدې مرض نه يې ځان ساتلی وي، خو بيا هم آزادې او اصيلې ښځې د وينځو په نسبت ښې اوغوره وې. داسې ښکاري چې د جاهليت زياتو پيروانو زنا د ځان لپاره شرم اوعيب نه ګڼله، ابو داود له عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده نه روايت کوي وايي : يوسړی پاڅيد او ويې ويل: يارسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! دا فلانی سړی زما زوی دی، د جاهليت په وخت کې مې د هغه له مور سره زنا کړيده. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: ((**لا دعوة في الاسلام، ذهب امر الجاهيلة الولد للفراش، وللعاهر الحَجَرُ**)) يعنې په اسلام کې دا ډول دعواګانې ځای نلري، د جاهليت خبره پای ته رسيدلې ماشوم د هغه چا دی چې مور يې د هغه ښځه او يا وينځه وي، او د زنا کار لپاره تيږې (کاڼي) دي.

همدا راز د عبدالرحمن بن زمعه چې د زمعه د وينځې زوی و په سر چې د سعد بن ابي وقاص (رضي الله عنه) او عبد بن زمعه ترمنځ کوم اختلاف اوجنجال تير شوی د هغه کيسه هم مشهوره ده[۱]

د جاهليت پدې دوره کې د زوی او پلار اړيکې هم ډول ،ډول وې، ځينو به ويل :

انمـــــــــــاولادنا بيننا اكبادنا تمشي على الارض

[زمونږ اولادونه زمونږ په ځمکه ګرزيدونکي زړونه دي.]

خو داسې پلرونه هم وو چې خپلې لوڼې به يې د شرم او يا فقر له امله ژوندۍ ترخاورو لاندې کولې،او د بې وسۍ په وجه يې خپل اولادونه په قتل رسول (قرانکريم:الانعام:**۱۵۱**. النحل:**۵۸-۵۹**.الاسراء: **۳۱**. التکوير:**۸**). خو دا جرم ډير عام ځکه نه و چې هغوی به تل په جګړو کې بند وو، او د دښمن د مقابلې لپاره يې زامنو ته زياته اړتيا درلودله .

له ورونو، د تره له زامنو او نورو تربرونو سره به اړيکې ډيرې ټينګې اونژدې وې، هغوی په قومي تعصب کې نوم درلود، د قوم پخاطر به هم مړه وو او هم ژوندي، د ټولنيز نظام اساس او تهداب يې په قوميت، نژاد پرستۍ، او خپلولۍ سره ولاړ و.

---

۲ . ابو داؤود باب نسخ المراجعة بعد التطليقات الثلاثة. مفسرينو د (الطلاق مرتان) آيت په شان نزول کې همدا خبره کړيده.

۱ . ابو داؤود باب الولد للفراش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عقيده يې داسې وه چې سړی بايد د قوميت په اساس په حق او باطل دواړو کې له خپلوانو سره ودرېږي، خو د مقام او قدرت په سر به کله کله د يوه پلار د زامنو ترمنځ هم جګړې پيښېدلې لکه د اوس او خزرج، او يا عبس او ذبيان او يا بکر او تغلب خپل مينځی جګړې. لکه اشاره مو چې وکړه هرڅه د قوميت په اساس وو، نو له همدې کبله د مختلفو او بيلابيلو قبايلو ترمنځ هيڅ ډول اړيکې او همکاري نه وه، بلکه د هغوی ټول توان او قوت به يو د بل سره په مقابله اومسابقه کې خرڅېده، خو کله کله به دا دښمني د ديني، خرافاتي او يا نورو عاداتو په وجه کيدله، او داسې به هم پيښېدل چې د همکارۍ، تعاون، اطاعت او دوستۍ داسې تړون وشي چې څو بيلا بيلې قبيلې او کورنۍ سره يوځای کړي. لدې نه علاوه د حرام مياشتې هم د دوی د ژوند او ژونديتو اړتياوو د پوره کولو لپاره ډيرې مهمې او ارزښناکې وې، دا مياشتې د دوی لپاره غټ رحمت او طلايي فرصت و. لنډه دا چې د هغوی ټولنيز نظام ډير کمزوری اوګډوډ و، خلکو د څارويو په شان ژوند درلود، جهل، ناپوهي، خرافات او بې ديني هرلوري ته خوره وه، ښځه لکه د حيواناتو په شان خرڅيدله، ځنې وخت به له ښځې سره له حيوان نه هم بده رويه کيدله، د خلکو په منځ کې کوم قانون او نظام وجود نه درلود، او هغه تش په نامه حکومتونه که موجود هم وو خو د هغوی لومړنی او وروستنی کار او هدف د ملت له خزانو او پيسو نه د خپلو خيټو او جيبونو ډکول، او د ملت د وينې په قيمت له دښمنانو سره جګړې کول وو.

اقتصادي حالت

د عربو اقتصادي حالت او نظام د هغوی د ټولنيز نظام تر بشپړې اغيزې لاندې و، د دوی د ژوندنيو اړتياوو د پوره کولو تر ټولو ستره وسيله تجارت و، او دا خو ښکاره ده چې امن نه وي نو تجارت به څنګه ترسره کيږي، هغه وخت امن او امان بالکل وجود نه درلود، جګړې به يوازې د حرام په مياشتو کې بنديدلې او په همدې مياشتو کې به د عربو مشهور بازارونه لکه عکاظ، ذي المجاز، مجنه او نور پرانيستل کيدل.

صنعت خو ډير کمزوری و، يوازې په يمن، حيره، د شام په سرحدي برخو کې د ټوکر اوبدلو (په لاس سره) څرمنو رنګولو او آش ورکولو او داسې نورو صنعتونو رواج درلود، خو د جزيرې په منځنيو برخو کې کرهڼه او مالداري هم وه، د عربو ټولې ښځې په سنې او بدلو او جوړولو بوختې وې، خو څرنګه چې هر څه په جګړو کې په مصرف رسيدل نو ځکه خلک له لوږې، فقر، او نيستۍ سره لاس او ګريوان وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخلاق

هیڅوک لدینه انکار نه شي کولی چې د جاهلیت پیروان د ډیرو سپکو اخلاقو، خرابو عاداتو او رواجونو درلودونکي وو، خو لدینه هم انکار نه شي کیدلی چې لدې سره سره دوی ځني داسې نیک او غوره اخلاق او عادات هم درلودل چې هر چاته د ویاړ او فخر وړ دي، د مثال په توګه :

١ـکرم (سخاوت): هغوی په کرم او سخاوت کې یو له بل سره سیالي کوله، د هغې دورې نیمایي شعرونه پدې هکله ویل شویدي چې یا یې پکې ځان پدې صفت ستایلی او یا یې د همدې صفت له کبله د بل چا ستاینه کړیده. کرم او سخاوت ډیر عمومیت درلود چا ته به چې په ډیره یخنۍ او لوږه (نیستۍ) کې هم میلمه راغی او هغه (کوربه) به له یوې اوښې پرته چې ټول ژوند به یې وربانديې روان و بل څه نه درلودل خو بیا به یې هم د کرم او سخا په حکم خپله لوږه او سختیه ورځ هیروله او خپله یوازینۍ اوښه به یې میلمه ته حلالوله. د هغوی د کرم له آثارو نه یو هم دا و چې د انساني ژوند او انساني وینې د ساتنې پخاطر به یې ډیر زیات دیتونه او جریمې منلې او دا به یې د ځان لپاره فخر او ویاړ وباله او د نورو سردارانو په مقابل کې به یې پدې افتخار کاوه.

د همدې کرم او سخا د حس قوت و چې هغوی به په شرابو څښلو ویاړ کاوه، دا ویاړ پدې خاطر نه و چې ګویا شراب څښل پخپله یو ویاړ دی بلکه دا لدې امله و چې شراب څښل هم د کرم او سخا یوه طریقه ده او دا کار انسان ته د خرڅ او مصرف لاره ښیي، او له همدې امله ده چې هغوی د انګورو ونې ته کرم وایي، او د انګورو شرابو ته یې بنت الکرم (د انګورو لور) ویل، که د جاهلي دورې د اشعارو دیوانونو ته مراجعه وشي، نو هلته به پدې هکله د فخر او ویاړ بیل باب وموندل شي. عنتره بن شداد العبسي وایي:

ولقد شربت من المدامة بعدما	ركـــد الهواجربالمشوف المعلم
بزجاجةصـــفراء ذات اســـرة	قرنت بازهر بالشمال مفـــدم
فـــاذا شربت فانني مستهلك	مالي، و عرضي وافـــر لم يكلم
واذاصحوت فما اقصرعن ندى	وكما علمت شمائلي وتكـــرمي

[کله چې د غرمې د ګرمۍ زور مات شو نو ماله یو زیړ، لیکې دار بلورین جام نه چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له چیچې خوا ته اینښودل شوي ځلیدونکي (تابناک) او سرپټي خم (د شرابو لوښي) سره و، ننښه شوي صاف او شفاف شراب وڅښل، او کله چې زه شراب څښم نو خپل مال خرڅوم، عزت او آبرو ته مې څه زیان نه رسیږي (آبرو مې نه لکه داره کیږي)، او کله چې را په حال او په خود کیږم نو بیا هم په سخاوت کې کوتاهي نه کوم، او زما اخلاق او کرم خو تا ته معلوم دي چې څه دي.]

همدا راز دوی قمار (جواری) ته هم کرم او سخا ویله ځکه کوم مال به یې چې لدې لارې نه ګاټه هغه به یې ټول، او یا هغه برخه چې د ګټونکو له برخو نه به زیاته وه (نه به وربانديې ویشل کیدله) هغه به یې په مسکینانو او فقیرانو ویشله، او له همدې ځایه ده چې قرآنکریم د شرابو او قمار ګټې بالکل نه نفي کوي بلکه فرمایي: ((...وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا...)) (البقرة: ۲۱۹) [ګناه یې له ګټې ډیره ده.]

۲ _ وفا- د هغوی له ښو اخلاقو نه یو هم په عهد وفا وه، په قول او عهد به ټینګ ولاړ وو، حتی چې پدې لاره کې به د ځان، اولاد، او مال قربانۍ ته هم حاضر وو، د دې مطلب د وضاحت او بیان لپاره د هاني بن مسعود الشیباني، سموال بن عادیا او حاجب بن زراره کیسې کافي دي.

۳ _ بل ښه خوی او خصلت چې د هغوی په مینځ کې رواج درلود هغه عزت النفس، ذلت او سپکاوي ته نه تسلیمیدل وو، د دوی غیرت او شجاعت ډیر زیات و، ظلم او جبر یې نه مانه، کله به یې هم چې سپکه او د ذلت خبره واوریده نو فورا به یې توري ته لاس کړ او جګړه به پیل شوه. هغوی د خپل عزت په خاطر ځانونه هم قربانول.

۴_ کلکه او پخه اراده هم د هغوی له غوره صفتونو څخه وه، کوم کارته به یې چې اراده وکړه نو بیا به یې هغه په هر قیمت چې و تر سره کاوه.

۵_حلم او برده باري او سنجیدګي هم د دوی لپاره د افتخار وړ صفتونه وو، خو دا چې د غیرت او ژر احساساتي کیدلو روحیه وربانديې غالبه وه نو ځکه حلم پکې کم و.

۶_ د اوسنۍ زمانې له چلونو، فریبونو او مکرونو نه پاکه سادګي، رښتیا، امانتداري، او اخلاص هم د دوی له غوره اخلاقو څخه شمیرل کیدل. وینو چې د عربي جزیرې د جغرافیایي موقعیت تر څنګ د دوی دا پورته ذکر شوي او داسې نور غوره صفتونه او اخلاق د دې سبب شول چې الله تعالی همدا عربان د رسالت د درانده پیټې د اوچتولو او د بشري نړۍ د لارښوونې او مشرتابه لپاره انتخاب کړل، ځکه دا اخلاق که څه هم ځنې یې له شر او ضرر نه خالي نه وو خو هغه پخپل ذات کې له اصلاح وروسته ډیر د قدر وړ او ارزښتناک وو، او کله چې اسلام راغی او هغه یې سم او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلاح کړل نو خیریې ټولې دنیا ته ورسید. په وفا پسې د دوی تر ټولو غوره صفت عزت النفس او پخه اراده وه، ځکه که عزت النفس، غیرت او پخه اراده نه وي، نو فساد او شر له مینځه نه شي تللی. له پورته ذکر شویو غوره اخلاقو او صفاتو علاوه هغوی نور هم ښه صفتونه درلودل خو مونږ دلته ورنه یادونه ونه کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله(ﷺ)نسب او کورنۍ

د نبي (ﷺ) نسب:

د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د نسب سلسله په دريو برخو ويشلی شو: يوه برخه داسې ده چې اهل السير او نسب پوهان يې په صحت اتفاق لري او دا برخه تر عدنان پورې ده، او بله برخه داسې ده چې ځنې اهل السير يې صحيح بولي او ځنې نورو توقف پکې کړيدی او دا له عدنان نه تر ابراهيم (عليه السلام) پورې ده، دريمه برخه يې هغه ده چې بې له شکه دروغ او غير صحيح امور پکې موجود دي او دا له ابراهيم (عليه السلام) نه تر آدم (عليه السلام) پورې رسيږي. اوس راځئ دا درې واړه برخې په مفصله توګه تر نظر تيرې کړو.

لومړنۍ برخه: محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) بن عبدالله بن عبدالمطلب- اصلي نوم يي شيبه دی- بن هاشم – اصلي نوم يې عمرو دی- بن عبدمناف_ اصلي نوم يې مغيره دی- بن قصي- اصلي نوم يې زيد دی – بن کلاب بن مره بن کعب بن لوئ بن غالب بن فهر_ چې لقب يې قريش واو د قريشو قبيله همده ته د انتساب له امله قريش بلل کيږي_ بن مالک بن النضر- چې اصلي نوم يې قيس دی – بن کنانه- بن خزيمه بن مدرکه – اصلي نوم يې عامر دی – بن الياس بن مضربن نزار بن معد بن عدنان[1].

دوهمه برخه: له عدنان نه پورته، يعنی عدنان بن اد بن هميسع بن سلامان بن عوص بن بوز بن قموال بن ابي بن عوام بن ناشد بن حزا بن بلداس بن يدلاف بن طابخ بن جاحم بن ناحش بن ماضي بن عيض بن عبقر بن عبيد بن الدعا بن حمدان بن سنبر بن يثربي بن يحزن بن يلحن بن ارعوي بن عيض بن ديشان بن عيصر بن افناد بن ايهام بن مقصر بن ناحث بن زارح بن سمي بن مزي بن عوضه بن عرام بن قيدار بن اسماعيل بن ابراهيم (عليهما السلام).[2]

[1] . ابن هشام ا/١_٢. تلقيح فهوم اهل الاثر ۵_٧. رحمة للعالمين ٢/١٢_١٣_١۴_۵٢.

(2). محمد سليمان المنصور پوری د کلبي په روايت سره د نسب دا برخه جمع کؤيده، همدا راز ابن سعد له أير دقيق تحقيق وروسته. رحمه للعالمين ٢/ ١۴- ١۵-١٢-١٧ وکگوره، د دی برخي په هکله تاريخي مصادر بوله بل سره أير توپير او اختلاف لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه برخه : له ابراهیم (علیه السلام) نه پورته یعنی ابراهیم بن تارح ـ اصلي نوم يې آزر دی ـ بن ناحور بن ساروع یا ساروغ بن راعو بن فالخ بن عابر بن شالخ بن ارفخشد بن سام بن نوح (علیه السلام) بن لامک بن متوشلخ بن اخنوخ ـ ویل کیږي چې همدا ادریس (علیه السلام) دی ـ بن یرد بن مهلائیل بن قینان بن آنوشته بن شیث بن آدم ـ علیهما السلام[1].

نبوي کورنۍ

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کورنۍ دده جد هاشم ته د انتساب له امله په هاشمي کورنۍ مشهوره ده، نو بې ځایه به نه وي که د هاشم او له ده نه وروسته حالاتو باندې لږ رڼا واچوو:

۱- هاشم- لکه مخکې مو چې وویل هغه وخت چې بنو عبد مناف او بنو عبدالدار د سولې په نتیجه کې منصبونه سره وویشل نو د سقایې او رفادې مسئولیت د بني عبدمناف کورنۍ هاشم نومي سړي په غاړه واخیست.

هاشم یو مالدار او معزز سړی و او هغه لومړنی شخص و چې په مکه کې یې حاجیانو ته شوربا او ډوډۍ ورکړیده. اصلي نوم یې عمرو و، خو څرنګه یې چې ډوډۍ په شوربا کې میده وله، نو په هاشم مشهور شو، ځکه هاشم میده کوونکي ته وایي. د قریشو دواړو سفرونه د ژمي سفر او اوړي سفر هم د لومړي ځل لپاره ده رواج کړیدي، دده په هکله یو شاعر وایي:

عمرو الذي هشم الثريد لقومه	قـــوم بمكة مسنتين عجاف
سنت إليه الرحلتان كلاهـــما	سفر الشتاء ورحلة الاصياف

[داعمرو و چې خپل قحطي ځپلي، کمزوري او ډنګر قوم ته یې په شوربا کې ماته شوې ډوډۍ ورکړه، او همدا عمرو و چې د ژمي او اوړي دواړو سفرونو تهداب یې ورته اېښی دی.]

دده د ژوند یوه پیښه داده چې وایي: هغه شام ته د تجارت لپاره روان شو، خوکله چې مدینې ته ورسید هلته یې د بني عدي بن النجار کورنۍ له سلمی بنت عمرو سره واده

[1] . ابن هشام ۲/۱_۳. تلقیح فهوم الاثر ص ۷. خلاصة السیر للطبري ص ۷. رحمة للعالمین. ۱۸/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړ، هملته څه موده ورسره پاتې شو. وروسته بيا شام ته وخوځيد ،دغه وخت يې ښځه حامله شوې وه، هاشم په همدې سفرکې د فلسطين په غزه نومې سيمه کې وفات شو، او په (۴۹۷م) کال يې زوي عبدالمطلب پيداشو، اوځرنګه چې د زوی په سرکې يې سپين ويښتان وو، نو مور يې (سلمی) شيبه نوم ورباندې کيښود[۱]. او همدلته د پلار په کور(يثرب) کې يې د خپل زوی روزنه کوله او په مکه کې د هاشم له کورنۍ نه هيڅوک نه وو ورباندې خبر. هاشم څلور زامن او پنځه لوڼې درلودې چې نومونه يې دا دي: اسد، ابو صيفي، نضله او عبدالمطلب، او د لوڼو نومونه يې: شفاء، خالده، ضعيفه، رقيه، او جنه وو[۲].

۲_ عبدالمطلب _ په هاشم پسې سقايه او رفاده (حاجيانو ته اوبه ورکول او د هغوی ميزباني کول او خواړه ورکول) يې د ورور مطلب بن عبدمناف په غاړه ولويده. مطلب هم يو شريف، پخپل قوم کې د عزت او اعتبار خاوند و، خلکو به يې خبرې منلې ، او د زيات سخاوت له امله به قريشو فياض باله. شيبه (عبدالمطلب) چې کله په مدينه کې لس کلن شو، تره يې (مطلب) ورنه خبرشو، وريسې ورغی چې مکې ته يې راولي کله يې چې وليد له سترګو يې اوښکې روانې شوې، په غيږ کې يې ټينګ ونيو او پخپله سپرلۍ يې ورسره سپورکړ چې مکې ته يې بوزي، خو عبدالمطلب ورته وويل زه ترهغې نه درسره ځم ترڅو مې چې مور راته اجازه نه وي کړې، نو مطلب يې مورته وويل چې وراره مې راسره وليږه، خو مور يې دا خبره ونه منله. ده ورته وويل: اجازه ورکړه، هغه د خپل پلار وطن او د الله (جل جلاله) حرم ته ځي، پدې خبرې سره يې مور اجازه ورکړه، او پدې ترتيب مطلب هغه له ځان سره په اوښ سپورمکې ته راووست،کله چې خلکو وليد ويې ويل: دا (عبدالمطلب) دی، خو ده ورته وويل نه داسې نده، دا زما د ورور هاشم زوی دی. عبدالمطلب همدلته مکه کې د خپل تره (مطلب) تر روزنه لاندې لوی شو، ترڅو مطلب د يمن په ردمان نومې سيمه کې وفات شو، نو نوموړی مسئوليت عبدالمطلب ته وسپارل شو. ده هم خپل قوم ته ټول هغه خدمتونه وړاندې کول کوم چې دده پلرونو به کول، بالاخره پخپل قوم کې د دومره شرف او عزت خاوند شو چې پلرونه او اجداد يې هم هغې درجې ته نه وو رسيدلي خلکو ورسره ډيره مينه لرله او ډير درناوی يې ورته درلود[۳].

[۱]. ابن هشام ۱۳۸/۱. رحمة للعالمين ۲۴/۲۲,۲/۱.
[۲]. ابن هشام ۱۰۷/۱.
[۳]. ابن هشام ۱۳۷/۱_۱۳۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې مطلب وفات شو، نوفل د عبدالمطلب په ځينو عبادتخانو يا څه جايداد قبضه ولګوله، يا دا چې ديني مشرتابه يې ورنه غصب کړه، عبدالمطلب د خپل تره په مقابل کې له قريشو نه مرسته وغوښته، خوقريشو ورته وويل: مونږ ستا او ستا د تره ترمنځ مداخله نه کوو. بيا يې خپلو ماماخيلو (بني النجار) ته يو څوشعرونه واستول چې د کومک غوښتنه يې پکې کوله، نو ماما يې (ابوسعد بن عدي) له اتياوو سپرو سره روان شو، د مکې په ابطح کې يې واړول. عبدالمطلب ورغی او ورته ويې ويل: راځئ کور ته. ماما يې وويل: نه، تر څومې چې نوفل نه وي ليدلی کورته به درسره لاړ نه شم، بيا نوفل ته ورغی، هغه په حطيم کې د قريشو له مشرانو سره يوځای ناست و، ابوسعد خپله توره له تيکي را وايسته او ورته ويې ويل: د دې کوټې د رب په نامه قسم يادوم که چيرته زما خوريي ته د هغه حق او يا مشري بيرته ورنکړې نو پدې توره به دې وهم. نوفل وويل: سيي ده ما هغه بيرته ورکړه، د قريشو مشران ورباندې شاهدان شول. بيا ابوسعد د عبدالمطلب کورته لاړ، درې ورځې ورسره ميلمه و، بيا يې عمره اداکړه او بيرته مدينې ته ستون شو.

پدې پيښه پسې مناف د بني هاشم په خلاف له بني عبدشمس بن عبدمناف سره تړون وکړ، اوکله چې خزاعه وليدل چې بني النجار د عبدالمطلب ملاتړ وکړ نو ويې ويل : هغه (عبدالمطلب) لکه څرنګه چې ستاسې له اولادې نه دی همدا ډول زمونږ له اولادې څخه هم دی او په مونږ هم حق لري چې مرسته يې وکړو.او دا ځکه چې د عبدمناف مور له خزاعه کورنۍ څخه وه، نو همدا وه چې د خزاعه کورنۍ خلکو په دارالندوه کې د نوفل او بني عبدشمس په خلاف له بني هاشم سره تړون وکړ، او همدا تړون و چې بيا وروسته د مکې د فتحې سبب شو، تفصيلات به پخپل ځای کې راشي[1].

د بيت الله شريف په امورو کې عبدالمطلب له دوو مهمو پيښو[2]سره مخامخ شوی و چې يوه د زمزم کوهي کيندل او بله د فيل واقعه وه .

د زمزم کوهي کيندل

د دې پيښې لنډيز داسې دی: عبدالمطلب په خوب کې د زمزم کوهي په کيندلو مامور کيږي، ټاکلی ځای هم ورته ښودل کيږي، نو هغه هم شروع وکړه او کوهي يې را لوڅ کړ

---

[1] . مختصر سيرة الرسول (ص) للشيخ محمد بن عبد الوهاب ص ۴۱_۴۲.

[2] . ابن هشام ۱۴۲/۱ تر ۱۴۷ پورې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او تړول هغه شیان یې پکې ومونډل کوم چې جرهمیانو د هجرت په وخت کې پکې ښخ کړي وو، هغه توري، زغري، دواړه طلائي هوسۍ، تړول یې را وایستل، توري او هوسۍ ئې دکعبې شریفې په دروازه کې نصب کړې، او د حاجیانو لپاره یې د زمزم اوبه څښلو ته برابرې کړې.

کله چې د زمزم څاه را ښکاره شو، قریشو عبدالمطلب ته وویل: چې مونږ هم پدې کار کې درسره شریک کړه، ده ورسره ونه منله، او ورته ویې ویل: چې زه خاص پدې کار ټاکل شوی یم، خو هغوی مخالفت ورسره کاوه تر څو د بني سعد یوې کاهنې ته د محاکمې لپاره لاړل، خو دوی لا په لاره وو چې الله تعالی دا ور وښودله چې عبدالمطلب زمزم ته خاص شویدی. په همدې وخت کې عبدالمطلب نذر کېښود او ویې ویل: که چیرته الله تعالی لس زامن راکړل او تړول ځوانان شول نو یو به ورنه په کعبه کې ذبح کوم.

د فیل واقعه

د دې کیسې خلاصه داسې ده چې ابرهه الصباح الحبشي چې په یمن کې د نجاشي نماینده و، ولیدل چې عرب کعبې شریفې ته د حج لپاره ځي، نو ده په صنعاء کې یوه لویه کلیسا جوړه کړه او غوښتل یې عرب هم دکعبې په ځای د دې کلیسا حج وکړي. د ابرهه دا خبره د بني کنانه یوه سړي واوریده، نو د شپې په تیاره کې کلیساته ننوت او قبله یې په مرداری ورته ولړله. ابرهه چې له پیښې خبرشو، ډیر په غوسه شو، شپېته زره پیاوړی لښکر یې د مکې په لور روان کړ ترڅو کعبه شریفه ونړوي، ورسره (۹) یا (۱۳) فیلان هم وو، پخپله په یوه لوی فیل سپور و. وخوځیدل ترڅو مغمس نومې منطقې ته ورسیدل، هلته یې لښکرې برابرې کړې، فیلان یې آماده کړل اومکې ته د ننوتلو په تکل کې شول، خوکله چې د مزدلفې او منی مینځ کې د محسر سیمې ته ورسیدل، فیل یې چو شو، او د مکې په طرف ئې قدم نه اوچتاوه، بل هرطرف ته به یې چې روان کړ یوځل به په منډو شو، خو چې د کعبې په طرف به یې مخ شو په ځای به څملاست. دوی په همدې حالت کې وو چې الله تعالی یوسیل مرغان ورباندې وګمارل، او هغوی یې په پخو شویو ګټو وویشتل، او په دې سره الله تعالی هغوی لکه خېل شوي او خوړل شوي بوس داسې وګرزول. دې مرغانو له ابابیل او قمري سره ورته والی درلود، اوږدې مښوکې، نري وزر او پیرړې لکۍ یې درلودې، له هر مرغه سره د نخود د دانې په اندازه دری دری ګاټې وو چې یوه به یې په مښوکه او دوی نورې به یې په منکولو کې نیولې وې، په هر چا به چې دا ګاټې (وړوکې تیږه) ولګیده اندامونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

به یې پرې شول او مړ به شو، ټول پدې ګاټو ونه لګیدل خو هغوی له ډیرې ویرې په هره خوا منډې وهلې، یو بل یې تر پښو لاندې کاوه، که کتل به دې هرې خواته او په هره چینه به د دوی مړی پراته وو. ابرهه پخپله په یوه داسې مرض ګرفتار شو چې دګوتو سرونه یې ولویدل او ترڅو چې صنعاء ته رسیده نو یو بې ښکو چرګوړی ورنه جوړ شوی و او هملته یې سینه دوه پړکې شوه ، زړه یې ترې راووت او مردار شو.
قریش د دې لښکرو له ویرې خوړونو، غارونو او د غرو سرونو ته تللي وو، او کله چې الله تعالی هغه لښکر دړې وړې کړ نو دوی بیرته ډاډه خپلو کورونو ته راوګرزیدل[1].
دا پیښه د زیاتره تاریخ پوهانو په نظر د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر مبارک میلاد پنځه پنځوس (۵۵) ورځې مخکې د محرم په میاشت کې واقع شوې ده، چې دا نیټه د (۵۷۱م) کال د فبروري میاشتې د وروستیو او یا د مارچ له لومړیو سره سمون خوري.
دا پیښه په حقیقت کې یوه مقدماتي او تمهیدي نښه وه چې الله د خپل رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او خپل کور (بیت الحرام) لپاره ښکاره کړه، ځکه وینو پداسې حال کې چې د بیت المقدس اوسیدونکي مسلمانان دي خو مشرکین او د الله تعالی دښمنان وراندې مسلط کیږي لکه په (۵۷۸م) کال کې د بخت نصر حمله او (۷۰م) کال کې د رومیانو سیطره، خو کعبه شریفه سره لدې چې اوسیدونکي یې مشرکان وو نصرانیان چې هغه وخت مسلمانان وو تسلط نه شي وراندې موندلی.
د دې پیښې خبر د وخت په ټوله متمدنه نړۍ کې خورشو، ځکه هغه وخت حبشې له رومیانو سره نژدې اړیکې درلودې، فارسیانو خو د دوی هر څه تر نظر لاندې لرل او په کمین کې ورته ناست وو، او دا یې کتل چې رومیان او ملګري یې څه کوي او له څه سره مخامخ کیږي، او همدا وجه وه چې پدې پیښه پسې فارسیان سملاسي یمن ته راغلل. هغه وخت د متمدنې نړۍ مشري له رومیانو او فارسیانو سره وه. دې واقعې دنیا حیرانه کړه، د هر چا توجه یې د بیت الله شریف مقام او درجې ته راواړوله، او دا یې ورته وښودله چې یوازې همدا خونه ده چې الله تعالی ورته قدر او شرف ورکړی دی، او یوازې همدا د تقدیس وړ ده، نو که د دې مقدس ځای کوم اوسیدونکی په نبوت مشرف کیږي، نو دا د همدې پیښې غوښتنه او مقتضی ده. او پدې سیمه کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ظهور په حقیقت کې د الله تعالی هغه

[1]. ابن هشام ۱/ ۴۳ تر ۵۲، تفهیم القران ۴۲۲/۲/۲ تر ۴۲۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکمت په ګوته کوي کوم چې پدې پیښه کې یې د همغه حکمت په اساس مشرکین پر نصرانیانو باندې پداسې طریقې سره برلاسي کړي وو چې د اسبابو له دایرې نه لوړه او اوچته وه.

عبدالمطلب لس زامن درلودل چې نومونه یې دا دي: حارث، زبیر، ابو طالب، عبدالله، حمزه (رضي الله عنه)، ابولهب، غیداق، مقوم، صفار، عباس (رضي الله عنه). او دا هم ویل شوي چې یوولس زامن یې درلودل او ((قثم)) نوم یې ورسره زیات کړی دی. ځنی وایي: دیارلس زامن یې وو او هغوی د عبدالکعبه او حجل نومونه ور زیات کړیدي، او دا هم ویل کیږي چې عبدالعکبه همدا مقوم، او حجل همدا غیداق و او د قثم په نامه یې زوی نه درلود، خو لوڼې یې شپږ وې او نومونه یې دا دي: ام حکیم (البیضاء)، بره، عاتکه، صفیه، اروی او امیمه.[1]

۳- د رسول اکرم (ﷺ) محترم پلار عبد الله

د عبدالله مور فاطمه بنت عمرو بن عائذ بن عمران بن مخزوم بن یقظه بن مره وه. د عبدالمطلب په اولادونو کې عبدالله تر ټولو ښکلی، شریف، غوره او ټولو ته ګران، او په ذبیح سره مشهور و. ذبیح یې له دې امله باله کله چې د عبدالمطلب زامن پوره لس شول او ټول ځوانۍ ته ورسیدل، نور یې د ده ملاتړ او دفاع کولی شوی، نو له خپل هغه نذر نه چې ایښی یې و خبر کړل، زامنو یې خبره ورسره ومنله. عبدالمطلب د دوی ټولو نومونه د پال په غشو ولیکل او بیایې د هبل مینجور ته ورکړل، مینجور غشي سره ګډ کړل او بیایې یو ورنه راویوست که ګوري د عبدالله نوم راوتلی دی، نو عبدالمطلب چاړه راوخیسته، خپل زوی (عبدالله) یې راونیو تر څو کعبې ته یې بوزي او هلته یې ذبح کړي، خو قریشو خصوصا د عبدالله ماما خیلو او ورور یې ابو طالب عبدالمطلب لدې کارنه منع کړ. عبدالمطلب ورته وویل: نو چاره څه ده؟ زه خپل نذر څنګه ادا کړم؟ دوی ورته وویل: له فلانۍ عرافې ښځې نه پدې هکله مشوره وغواړه. عبدالمطلب عرافې ته ورغی هغې ورته وویل چې د عبدالله او لسو اوښانو تر مینځ قرعه اندازي وکړه، که د عبدالله نوم راووت، نو لس نور اوښان ورباندې ورزیات کړه، پدې ترتیب سره لس، لس ور زیاتوه تر څو خدای راضي شي او د اوښانو پچه وخیژي. پدې ترتیب سره هغه راغی، د عبدالله او لسو اوښانو تر مینځ یې پچه واچوله، د

---

[1]. تلقیح فهوم الاثر ص ۸-۹. رحمة للعالمین ۲/۵۲_۲۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالله نوم راووت، نو عبدالمطلب لس نور ورزيات کړل، خو بيا هم د عبدالله نوم راووت، نو لس، لس يې ورزياتول تر څو سل اوښان پوره شول بيا د اوښانو پچه وختله، عبد المطلب دا سل اوښان د عبدالله په ځای حلال کړل او همداسي يې واچول هر چا چي وړل، وړل يې، نه يې انسان ترينه منع کاوه او نه حيوان. لدې پيښې نه مخکې په عربو او قريشو کي د ديت بيه لس اوښان وه خو لدينه وروسته سل اوښان شوه، اسلام هم همدا سل اوښان تاييد کړل. له رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه په روايت کي راځي چي فرمايي: (انا ابن الذبيحين) [زه د دوو ذبيحانو يعنی اسماعيل (عليه السلام) او عبدالله زوی يم].[1]

عبدالمطلب خپل زوی عبدالله ته آمنه بنت وهب بن عبدمناف بن زهره بن کلاب په نکاح کړه. آمنه هغه وخت په قريشو کي د نسب او مقام له پلوه تر ټولو غوره ښځه وه، پلار يې د نسب او شرف له پلوه د بني زهره مشر و، د عبدالله او آمني واده په مکه کي ترسره شو، خو له واده نه څه موده وروسته عبدالمطلب هغه مديني ته واستاوه تر څو دوی ته خرماوې راوړي. عبدالله لاړ او هملته مدينه کي وفات شو، او ځني وايي: چي عبدالله د تجارت لپاره شام ته تللی و، او بيرته د قريشو له يوه کاروان سره راتله چي مديني ته راورسيدل عبدالله مريض او بيا هملته د ۲۵ کلو په عمر وفات شو، او د النابغه الجعدي په کورکي خاورو ته وسپارل شو. هغه وخت رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه و زيږيدلی، که څه هم ځني روايتونه وايي چي عبدالله د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له ميلاد نه دوې مياشتې وروسته وفات شوی دی.[2] خو زياتره مورخين لومړنی نظر تاييدوي او کله چي د عبدالله د مړيني خبر مکې ته راورسيد نو آمني دده په مرثيه کي دا شعر ووايه:

عفاجانب البطحاء من ابن هاشم — و جاورلحدا خارجـــا في الغمـــاغم
دعـــته المنايا دعوة فـــأجـــابهـــا — و ما تركت في الناس مثل ابن هاشم
عشـــية راحـــوا يحملون ســـريره — تعـــاوره اصحابـــه في التـــزاحـــم
فإن تـــك غالته المنـــايا و ريـــبها — فقـــد كان معطاء كثير التـــراحـــم[3]

[1]. ابن هشام ۱/۱۵۱ تر ۱۵۵. رحمة للعالمين ۲/ ۸۹ – ۹۰. مختصر سيرة الرسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) للشيخ عبدالله نجدي ص ۱۲-۲۲-۲۳.

(2). ابن هشام ۱/158_156. فقه السيرة لمحمد الغزالي ص ۴۵. رحمة للعالمين ۲/ ۹۱.

[3]. طبقات ابن سعد ۱/ ۷۲.

Comment: شپشپشيسپيسش

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه:[د بطحا غیږ د هاشم له زوی نه خالي شوه، هغه د آوازونو او ژړاګانو (غوغا) په مینځ کې د لحد ملګری شو، مرګي وغوښت هغه هم دې بلنې ته لبیک ووایه، اوس مرګي د خلکو په مینځ کې د ابن هاشم د زوی په شان څوک نه دي پرېښي، (څومره غمجن و) هغه ماښام چې خلکو د ده کټ په اوږو اخیستی؛ که څه هم مرګ او د مرګ حوادثو هغه ختم کړ (خو د هغه د کړو یاد به تل وي) هغه ډېر پوه، رحیم او سخي سړی و.]

د عبدالله ټول میراث پنځه اوښان، یوه رمه (یوشمیر) میږې او یوه حبشي وینځه وه چې نوم یې برکه او کنیه نوم یې ام ایمن و، او دا همغه ام ایمن ده چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به یې په غیږ کې ګرځاوه پالنه به یې کوله.[1]

---

[1]. مختصر سیره الرسول (ص) للشیخ النجدی ص ۱۲. تلقیح فهوم اهل الاثر ص ۴. صحیح مسلم ۹۲/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نيکمرغه ميلاد

او

د سپيڅلي ژوند لومړني ځلوېښت کلونه

نيکمرغه ميلاد

سيدالمرسلين حضرت محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د بني هاشم په شعب (مينه) کې، د دوشنبې په سهار چې د فيل د پيښې د لمړنۍ کال د ربيع الاول نهمه نيټه وه دنيا ته سترگې وغړولې، دغه وخت د کسرى نوشيروان د پاچايۍ ځلوېښت کاله تير شوي وو، د ستر عالم محمد سليمان المنصور فورى او فلکي محقق محمود باشا د تحقيق په اساس دا تاريخ د (۵۷۱م) کال د اپريل د مياشتی له شلمی او يا دوه ويشتمی نيټې سره سمون خوري.[۱]

ابن سعد روايت کوي چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مور وايي: کله چې هغه (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وزيږيده نو زما له جسم نه يو نور ووت چې د شام قصرونه يې روښانه کړل، احمد هم له عرباض بن ساريه نه دی ته ورته يو روايت نقل کړيدی.[۲]

ځنې روايتونه وايي چې د نيکمرغه ميلاد په وخت کې ځنې ارهاصات (د نبي له بعثت نه مخکې خارق العاده پيښې) واقع شوي وو، وايي د کسرى د قصر څوارلس کنگرې راولويدلې. د مجوسو آتش کده چې نمانځنه به يې کيدله مړه اوسړه شوه، د ساوه بحيره وچه شوه او په شا او خوا کې يې موجودې کليسا گانی راپريوتې، دا روايتونه بيهقي رانقل کړيدي، خو محمد الغزالي يې نه منی.[۳]

کله چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پيدا شو، نو مور يې عبدالمطلب ته څوک ورواليږل چې د لمسی زيرى ورکړي، عبدالمطلب خوشاله راغی خپل لمسی

---

(1). محاضرات تاريخ الامم الاسلامية للخضري ۲۲/۱. رحمة للعالمين ۳۸/۱ - ۳۹ . د ميلادي جنتريو د توپير او اختلاف له امله د اپريل د شلمې او دوه ويشتمې نيټې په ټاکلو کې اختلاف راغلی دی.

(2). مختصر سيرة الرسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) للشيخ النجدي ص. ۱۲ ابن سعد ۲۳/۱.

(3). فقه السيرة لحمد الغزالی ص ۴۲ وگوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې په غيږ کې واخيست او کعبې شريفې ته يې داخل کړ، د الله تعالى شکرونه يې ادا کول، دعايې کوله او نوم يې محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورباندې کيښود. هغه وخت د محمد نوم په عربو کې شهرت او رواج نه درلود، او د عربو د عادت تر مخې يې په اوومه ورځ سنت کړ.[1]

لومړنۍ تی ورکونکی ښځه چې له مور (آمنې) نه وروسته يې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته تی (شيدې) ورکړيدي د ابو لهب وينځه ثويبه ده، چې هغه وخت يې خپل زوی مسروح ته هم تی (شيدې) ورکاوه ، او لدينه مخکې يې حمزه (رضي الله عنه) او بيا وروسته يې ابو سلمه بن عبدالاسد مخزومي ته هم تی (شيدې) ورکړيدي .

له بني سعد سره

د ښار اوسيدونکو عربانو عادت درلود چې خپلو اولادونو ته به يې له صحرايي خلکو نه دايې (شيدې ورکوونکې ښځې) نيولې، تر څو هغوی له ښاري مرضونونه سالم پاتې شي، اندامونه يې پياوړي، اعصاب يې مضبوط وي، او په زانګو کې فصيحه عربي ژبه زده کړي، نو د همدې عادت په بنا عبدالمطلب هم د خپل لمسي لپاره دايه لټوله، بالاخره يې د بني سعد بن بکر کورنۍ يوه ښځه چي حليمه بنت ابي ذويب نوميده د هغه لپاره دايه ونيوله. د حليمې ميړه حارث بن عبدالعزی نوميده، کنيه نوم يې ابو کبشه و او له همدې قبيلې (بني سعد بن بکر) څخه و.

هلته د رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) رضاعي وروڼه او خويندې دا وو: عبدالله بن الحارث، انيسه بنت الحارث، حذافه او يا جذامه بنت الحارث (لقب يې شيماء و، خو همدا لقب يې ته نامه نه زيات مشهور و (نوموړې به رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په غيږ کې ګرځاوه او کراراوه به يې) او ابوسفيان بن الحارث بن عبدالمطلب چې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د تره زوی هم کيږي او د حليمې له طرفه د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) رضاعي ورور دی.

د رسول کريم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) تره حمزه (رضي الله عنه) هم له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه مخکې د بني سعد بن بکر په قبيله

---

[1]. ابن هشام ۱۵۹/۱ - ۱۲۰، محاضرات تاريخ الامم الاسلامية للخضري ۲۲/۱. دا هم ويلی شوي چي رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سنت کړی شوی پيدا شويدی تلقيح فهوم الاثر ص ۴ وګوره، خو ابن القيم وايي پدې هکله ثابت حديث نشته، زاد العاد ۱۸/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې و، يوه ورځ د حمزه (رضي الله عنه) رضاعي مور هم رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته شيدې ورکړېدې نو پدې اساس حمزه (رضي الله عنه) له دوو خواوو نه د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) رضاعي ورور و، يو د ثويبې له خوا نه او بل د همدې سعديې ښځې له پلوه [1]. د رضاعت په دوران کې حليمې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) داسې برکتونه ليدلي چې بالکل ورته حيرانه وه، راځئ پدې هکله يوه کيسه پخپله د حليمې له خولې نه واورو:
ابن اسحاق وايي: حليمې به ويل: زه له خپل ميړه او کوچني زوی چې شيدې مې ورکولی د بني سعد کورنۍ له يوې ډلې ښځو سره له کوره پدې نيت ووتلو چې د شيدو ورکولو لپاره ماشومان پيدا کړو. وايي: دغه کال ډېر وچ و، مونږ ته هيڅ هم نه و را پاتې. وايي: پدې سفر کې زه پخپله سپينه خره سپره وم، زمونږ سره يوه زړه اوښه هم وه، چې هيڅ شيدې يې نکولې، ماشوم مو هم ډير وږی و، ټوله شپه مو د ده له لاسه خوب نه درلود ځکه له لوږې به يې ژړل، زما په تيو کې څه نه و او اوښې هم دومره شيدې نه کولې چې د ده بس شوې وی، خو دا طمعه او هيله مو درلوده چې باران به وشي او لاس به مو لږ آزاد شي.
لنډه دا چې زه په همدې خره سپره وم چې د ډيرې کمزورۍ له امله په ځای ودريده، دومره ورو، ورو تلو چې د کاروان ټول ملګري رانه په تنګ شول، په هر ترتيب چې وو مکې ته ورسيدو هلته مو ماشومان کتل. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) زمونږ د کاروان ټولو ښځو ته وړاندې شو، خو کله به چې خبرې شوې چې دا يتيم دی، نو نه به يې اخيست، ځکه مونږ خو دا غوښتل چې د ماشوم پلار به راسره مرسته کوي، نو دا چې يتيم دی، مور او نيکه به يې څه راسره وکړي؟ نو له همدې امله هيچا هم هغه وانخيست. په پای کې ټولو ښځو ماشومان پيدا کړل، خو زه يوازينۍ ښځه وم چې ماشوم مې نه و موندلی، او کله مو چې د ستنيدو اراده وکړه خپل ميړه ته مې وويل: زما ټولو ملګرو ماشومان واخيستل، دا د ځان لپاره شرم ګڼم چې زه همداسې تش لاس بيرته ستنه شم، قسم په خدای ورځم او همدا يتيم ماشوم له ځان سره اخلم. ميړه مې وويل: بده نده، کيدای شي الله تعالی هغه را ته د برکت سبب کړي. حليمه وايي: لاړم، هغه (محمد "صلی الله عليه وسلم") مې له ځان سره راوړ، او دا هم ځکه چې بل ماشوم را ته پيدا نشو. وايي: هغه مې له ځان سره راووست کله مې چې تي ته

[1]. زاد المعاد ۱۹/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

واچاوه، يو ځل مې په تيو کې شيدې را پيدا شوې، ويې رودلې او موړ شو، بيا يې ورور هم دومره شيدې ورودلې تر څو ښه موړ شو، بيا ويده شو، پداسې حال کې چې لدينه مخکې نه ده خوب درلود او نه موړ ورنه ويده کيدای شوای. ميړه مې پاڅيد چې هغه زړه اوښه را ولوشي که ګوري چې غولانځه يې ډکه ده، را ويې لوشله دومره شيدې يې وکړې چې دواړه ښه ورباندې ماړه شوو، دا شپه مو ډيره په خير او آرامۍ سره تيره کړه. وايي: سهار مې ميړه راته وايي: پوه شه اې حليمې! قسم په خدای چې تا ډيره مبارکه روح اخيستې ده. حليمه وايي: ما ورته وويل: زه له الله تعالی نه همدا غواړم. وايي: بيا مو حرکت وکړ، زه پخپله خره سپره شوم هغه ماشوم مې هم راسره واخيست، قسم په خدای چې دا خره داسې ګړندۍ تله چې يوه خره هم نه شوی پسې رسيدلی تر دې چې ملګرو مې راته ويل: اې د ابي ذويب لورې، په مونږ لږ مهربانۍ وکړه، آيا دا هماغه خره ده چې له هغه بل طرف نه پرې راغلې؟ ما به ورته ويل: هو دا هماغه خره ده، نو دوی راته ويل: چې حتماً څه خاصه خبره شته ده. بالاخره خپل مېنې ته راورسيدو، او دغه وخت لدې ځای نه بل ځای زيات وچ او قحطۍ ځپلی نه و، خو کله مو چې دا مبارک ماشوم له ځان سره يووړ، له همغې ورځې نه به زمونږ ميږې مړې او غولانځې به يې له شيدو ډکې وې، لوشلې به مو او شيدې به مو خوړلې، دا پداسې حال کې چې نورو خلکو به خپلو شپنو ته ويل: تاسې هم ميږې په هغه ځای‌کې څروئ چېرته يې چې د بنت ابي ذويب شپون څروي، ځکه د هغوی ميږې به وږې او نرې بيرته راتللې، يو څاڅکی شيدې يې هم نه کولې، خو زما ميږې به مړې او له شيدو ډکې راتللې. په همدې ترتيب سره همداسې د خير او برکت را ته مخه وه تر څو د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دوه کاله پوره شول، او له شيدو نه مې بيل کړ. دا مبارک به د نورو ماشومانو په نسبت ډير ژر، ژر لوئيده، په دوو کلونو کې هغه يو پياوړی او تکړه هلک شو. حليمه وايي: بيا مو هغه خپلې مور ته وروست، خو آرزو مو دا وه چې نور هم له مونږ سره پاتې شي، ځکه د هغه برکتونه مو ليدل. مورته مو يې وويل: زوی دې څه موده نور هم له مونږ سره پريږده، تر څو لوی شي، زه ويريږم چې دا په مکه کې ګډه شوې وبا زيان ور و نه رسوي. حليمه وايي: تر هغې هملته ورسره وو، تر څو يې مور پدې راضي شوه چې بيرته يې له مونږ سره واستوي.[1]

شق الصدر (سينې څيرلو) پيښه

[1]. ابن هشام ۱۲۲/۱ – ۱۲۳-۱۲۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې ډول سره رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر هغې په بني سعد کې پاتې شو تر څو څلور کلن او یا پنځه کلن شو[۱] او په همدې عمر کې د شق الصدر (سینې څیرولو) پیښه وشوه. امام مسلم له انس (رضي الله عنه) نه په روایت سره وایي: یوه ورځ رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له ماشومانو سره لوبې کولې چې جبرئیل (علیه السلام) ورته راغی، را ویې نیو، په ځمکه یې څملاوه، سینه یې ورڅیرې کړه، زړه یې ترې راویوست، یوه ټوټه غوښه یې ورنه لیرې کړه او ویې ویل: دا ستا په وجود کې د شیطان برخه ده، بیایې د سرو زرو په یوه طشت کې د زمزم په اوبو ومینځه، بیایې بیرته سره یو ځای کړ او پخپل ځای کې یې ورکیښود. ماشومان په منډو منډو دده رضاعي مورته ورغلل او ورته ویې ویل: چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ووژل شو. د کور خلک یې پسې راووتل او محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې پداسې حال کې مخې ته راغی چې مبارک رنګ یې الوتی و.[۲]

د مور په له محبت نه ډکه غیږ کې

له دې پیښې نه وروسته حلیمه وربانديې وویریده او خپلې مورته یې ور تسلیم کړ، او بیا تر شپږ کلنۍ پورې له خپلې قدرمنې مور سره و.[۳]

آمنې نیت وکړ چې د وفا په دود د خپل میړه د قبر زیارت وکړي، نو یې د یثرب په لور حرکت وکړ، او تقریبا دا پنځه سوه کیلو متره لار یې ووهله. پدې سفر کې یې یتیم زوی محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)، خادمه یې (ام ایمن) او سر پرست یې (عبدالمطلب) هم ورسره ملګري وو. آمنه هلته یوه میاشت پاتې شوه، خو چې د بیرته راتګ اراده کوي مریضه کیږي، او د لارې په اوږدو کې یې تکلیف زیاتیږي چې بالاخره د مکې او مدینې تر مینځ ابواء نومې سیمه کې وفات شوه.[۴]

---

[۱]. دا د زیاتره تاریخ پوهانو نظریه ده، خو د ابن اسحاق له روایت نه داسې معلومیږي چې دا پیښه په دری کلنۍ کې شویده، ابن هشام ۱۲۴/۱ - ۱۲۵ وګوره.

[۲]. صحیح مسلم، باب الاسراء ۹۲/۱.

[۳]. تلقیح فهوم الاثر ص ۷.

[۴]. ابن هشام ۱۲۹/۱. تلقیح فهوم الاثر ص ۷ . محاضرات تاریخ الامم الاسلامیة للخضري ۲۳/۱. فقه السیرة للغزالي ص ۵۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مهربان نیکه ترسیوري لاندې

سپین ږیري عبدالمطلب خپل یتیم لمسی مکې ته راووست، زړه یې د لمسي له مینې او محبت نه ډک، ډیر وربادنې زهیر و، ځکه هغه له نوي داسې غم سره مخ شوی و چې پخواني غمونه یې ټول را تازه کول. او همدا وجه وه چې عبدالمطلب لدې لمسي سره دومره مهرباني او نرمي کوله چې له بل هیڅ یوه اولاد سره یې نه وه کړې. هغه یې نه پریښوده چې د بې کسۍ او تنهایۍ احساس وکړي، له خپلو زامنو نه یې هغه ته توجه ډیره وه. ابن هشام وایي: د کعبې تر سیوري لاندې به عبدالمطلب ته ځای برابریده، زامن به یې شاوخوا کیناستل ترڅو هغه به راغی، هیڅوک به هم ده ته د احترام او تقدیر له امله د ده په ځای نه کیناستل، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به چې لا تراوسه ځوان شوی هم نه و راته او د خپل بابا په ځای به کیناست، ترونو به یې منع کاوه، اجازه به یې نه ورکوله چې هلته کیني، خو عبدالمطلب به چې کله ولیدل نو ورته ویل به یې: زما زوی پریږدئ قسم په خدای (جل جلاله) چې د لوړ شان خاوند دی. کله به محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خپل بابا سره ناست و، بابا به یې ورته په سر او شا د مینې لاس راتیراوه، او په کړو وړو (نقل او حرکت) به یې ډیر خوشالیده[1].

خو کله چې د حضرت محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عمر آته کاله، دوې میاشتې او لس ورځې پوره شوې، مهربان بابا یې (عبدالمطلب) هم په مکه کې وفات شو. عبدالمطلب له خپل مرګ نه مخکې د خپل خواږه لمسي کفالت ابوطالب ته چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د پلار (عبدالله) سکنی ورور کیده سپارلی و[2].

د شفیق تره په کفالت کې

ابو طالب د خپل وراره حقوق کامل او پوره ادا کړل، هغه یې له خپلو زامنو سره یوځای کړ، بلکه له هغوی نه یې زیات ځان ته رانژدې کړ، ډیر شفقت او محبت یې ورسره درلود. ترڅلویښتو کالو زیاته موده یې خوا ته ولاړ و، هیڅ ډول مرسته او همکاري یې نه ورنه سپموله، د ده په سر به یې دوستي او دښمني کوله، د دې خبرې څه تفصیلات به په راتلونکو پاڼو کې راشي.

---

[1]. ابن هشام ۱۲۸/۱.

[2]. تلقیح فهوم الاثر ص ۷. ابن هشام ۱۲۹/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد(ﷺ) له رويه باران غوښتل کيږي

ابن عساکر له جلهمه بن عرفطه نه روايت کوي چې وايي:زه مکې ته راغلم، دغه وخت خلک له وچ کالۍ او قحطۍ سره لاس اوګريوان وو، قريشو ابوطالب ته وويل : وادي او سيمه وچکالۍ وهلې، خلک قحطۍ ځپلي، راځه د باران دعا وکړه، نو ابوطالب له يوه داسې هلک سره راووت چې مخ يې لکه د لمر په شان ځليده، تا به ويل همدا اوس له لمر نه توري وريځې ايسته شوې او روڼ، روښانه لمر ورنه راښکاره شويدی. د هلک شا و خوا نور هلکان هم وو، ابوطالب راونيو او مبارکه شا يې د کعبې شريفې له ديوال سره ولګوله، هلک يې ګوته نيولې وه، د باران دعا يې وکړه ، پدې وخت کې په آسمان کې د وريځې يوه ټوټه هم نه ليدل کيده، خو ورو، ورو له يوې او بلې خوا نه وريځې را پيدا شوې، سره ټينګې شوې او داسې باران وشو چې سيمه اوبو په سر واخيسته، ټول وطن خړوب او شاداب شو. ابوطالب همدې پيښې ته په اشارې سره د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) داسې ستاينه کوي:

وابيض يستسقی الغمام بوجهه ثمال اليتامی عصمة للأرامل[1]

[هغه سپين او ښکلی دی، د ده له رويه د باران سوال کيږي، هغه د يتيمانو د پناه ځای او دکونډو محافظ او ساتونکی دی.]

بحيرا راهب

کله چې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دولس کلن، او په بل روايت د دولسو کلو دوو مياشتو او لسو ورځو شو[2]، نو ابوطالب له ځان سره شام ته د تجارت لپاره يوووړ. شام ته لاړل تر څو بصری نومې سيمې ته چې په شام کې د حوران د منطقې يو ښار و ورسيدل. دا ښار هغه وخت په عربي جزيره کې د رومي مستعمرو مرکز و، دلته يو راهب چې په بحيرا سره مشهور و هم اوسيده، اصلي نوم يې جرجيس و. کله چې کاروان ور ورسيد راهب ورته راووت ټول يې ميلمانه کړل مخکې لدينه به هغه د چا مخې ته نه راووت.

[1] . مختصر سيرة الرسول (ص) للشيخ عبد الله النجدي ص ۱۵_۱۲.

۲ . دا د ابن جوزي خبره ده تلقيح فهوم الاثر ص ۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې د نښو او صفاتو له مخې وپیژانده، او پداسې حال کې چې د ده مبارک لاس یې نیولی و ویل یې : دا د ټول عالم سید او پیشوا دی، الله تعالی به دا د عالمیانو لپاره رحمت رالیږي. ابوطالب پوښتنه ورنه وکړه، ته له کومه پدې موضوع خبر شوې؟ راهب ورته وویل:
کله چې تاسې لدې غونډۍ نه راښکاره شوئ، نو ټولې ونې اوتیږې په سجده شوې،.ونې اوکاڼي په انسانانو کې یوازې نبي ته سجده کوي. او همدا راز زه یې د نبوت د هغه مهر له مخې هم پیژنم کوم چې د ده د اوږې په لاندیني کرپیدونکې باندې د منې په شکل ایښودل شویدی. مونږ پخپلو کتابونو کې هم د ده په هکله معلومات لیدلي او د ده صفات مو لوستلي دي. بیا یې له ابوطالب نه وغوښتل چې بیرته یې مکې ته بوزي، او شام ته لاړ نشي، ځکه کیدای شي هلته یهود څه زیان ور ورسوي، نو ابوطالب هم هغه له خپلو ځینو کسانو سره بیرته مکې ته واستاوه[1].

د فجار جګړه

د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په پنځلس کلنۍ کې د فجار جګړه ونښته. پدې جګړه کې قریش اوکنانه یوې خواته او قیس عیلان بلې خواته وو. د قریشو اوکنانه مشري د حرب بن امیه په غاړه وه ځکه هغه له ټولو نه مشر او د زیات شرف خاوند و.
د ورځې په لومړي سر کې قیس په کنانه باندې برلاسې وه، خو د ورځې په نیمایې برخه کې دجنګ حالت بدل شو او بری د کنانه په برخه شو.
دې جګړې ته ځکه حرب الفجار وایي چې پدې سره د حرم شریف او د حرام د میاشتو حرمت تر پښو لاندې شوی و. رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم پدې جګړه کې برخه درلوده، او خپلو ترونو ته به یې غشي برابرول[2].

حلف الفضول

---

[1] . مختصر سیرة الرسول (ص) ص ۱۲. ابن هشام ۱۸۰/۱تر ۱۸۳. په ترمذي او ځینو نورو کتابونو کې راغلي چې ابو طالب له خپل وراره محمد (ص) سره بلال (رض) بیرته مکې ته ولیږه (تحفة الاحوذي)خو دا څرګنده غلطي ده ځکه کیدای شي بلال به هغه بالکل وجود نه درلود او که چیرته موجود هم و، نو نه له ابوبکر (رض) سره و او نه له ابو طالب سره، زاد المعاد ۱۷/۱.

[2] . ابن هشام ۱۸۴/۱_۱۸۵_۱۸۶_۱۸۷. قلب جزیرة العرب ص ۲۲.محاضرات تاریخ الامم الاسلامیة ۲۳/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دي جګړې نه وروسته د ذي القعدې په مياشت کې چې د حرم له مياشتو څخه ده حلف الفضول ((د فضول تړون)) ترسره شو. ددې کار اهتمام د قريشو ځينو کورنيو لکه بني هاشم، بنوالمطلب، اسد بن عبدالعزی، زهره بن کلاب او تيم بن مره کړی و.
ټول د عبدالله بن جدعان التيمي په کور کې چې مشر او د شرف خاوند و، سره راغونډ شول او داسې عهد او تړون يې وکړ چې: په مکه کې به له هر مظلوم سره ولاړ وي د هر مظلوم مرسته به کوي هغه د دې ځای اوسيدونکی وي اوکه دبل ځای، او تر هغه به د مظلوم خوا نه پريږدي ترڅو يې له ظالم نه ورته خپل حق نه وي اخيستی.
رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هم پدې تړون کې حضور درلود، اوکله چې په رسالت مشرف شو نو فرمائل يې: ((**لقد شهدت في دار عبدالله بن جدعان حلفا ما أحب أن لي به حمر النعم، ولو ادعى به في الإسلام لأجبت**[1])).
[زه د عبدالله بن جدعان په کورکې په يوه داسې تړون کې حاضر وم چې د هغه په بدل کې سره اوښان هم نه خوښوم، او که چېرته اوس د اسلام په دورکې هم ورته بلل شم نو لبيک به ورته ووايم.]
دغه تړون او د تعصب په اساس جاهلي حميت (غيرت) يو له بل سره تناقض او منافات لري. ددې تړون د سبب او علت په هکله ويل کيږي چې د زبيد قبيلې يوه سړي مکې ته څه سامان راوړی و، چې عاص بن وائل السهمي په بيه ورنه واخيست، خو بيا يې د هغه حق ادا نکړ، نوموړي سړي پدې هکله له ملګرو قبيلو لکه عبدالدار، مخزوم، جمح، سهم او عدي نه مرسته وغوښته، خو هيچا هم ورته توجه ونکړه او خبره يې وانه وريده، نو هغه د ابي قبيس غره سرته وخوت او په لوړ آواز سره يې داسې اشعار وويل چې خپل مظلوميت ته يې پکې اشاره کوله.
زبير بن عبدالمطلب دې خواته متوجه شو، او ويې ويل دا سړی ولې داسې بې ياره او مددګار دی؟ يوې خوا بلې خواته لاړ اوپه پای کې مخکې يادې شوې قبيلې سره راټولې شوې، دا تړون يې لاسليک کړ، بيا عاص بن وائل ته ورغلل اود زبيدي حق يې ورنه واخيست[2].

د کړاوونو ژوند

---

[1]. ابن هشام ۱/۱۱۳_**۱۳۵**. مختصر سيرة الرسول (ص) ۳۰_۳۱.
۲ .مختصر سيرة الرسول (ص) ص ۳۰_۳۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ځوانۍ په لومړیو کې څه خاص کار او عمل نه درلود، خو متواتر روایتونه وایي چې مېږی به یې څرولې[1]. د بني سعد مېږی یې څرولې، او د څو قیراطو په بدل کې یې د مکې د خلکو رمه هم پوولې ده[2].
(یو قیراط (۰،۲۱۲۵) ګرامه سپین زر کېږي او پدې حساب یو مثقال له شل قیراطه سره برابر دی) . خوکله چې پنځه ویشت کلن شو، نو د خدیجې (رضي الله عنها) مال یې د تجارت لپاره شام ته یووړ. ابن اسحاق وایي : خدیجه بنت خویلد (رضي الله عنها) د مال، شرف او عزت خاونده میرمن وه، خپل مال به یې د تجارت لپاره خلکو ته ورکاوه، او د مضاربت د اصولو په اساس به یې هغوی ته یوه برخه ټاکله، هغه وخت زیاترو قریشو د تجارت کار و بار کاوه، او کله چې خدیجه (رضي الله عنها) د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د رېښتینولۍ،امانتدارۍ، سپېڅلتیا، کرم او ښو اخلاقو نه خبره شوه، نو احوال یې ورولیږه چې د دې مال د تجارت لپاره شام ته یوسي او ده ته به له نورو خلکو نه زیاته برخه وټاکي، او خپل غلام میسره به هم ورسره واستوي. رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خدیجې (رضي الله عنها) پیشنهاد ومانه، او له میسره سره یوځای د تجارت په خاطر شام ته وخوځید[3].

له خدیجې (رضي الله عنها) سره واده

کله چې رسول اکرم (صلی الله علیه وسلم) له شام نه راستون شو، او خدیجې (رضي الله عنها) ولیدل چې په مال کې یې د پخوا په نسبت ډېر زیات امانت او دیانتداري شوې او دومره برکت دی پکې چې مخکې یې هیڅکله هم دومره برکت نه و لیدلی. همدا راز میسره هم د رسول اکرم (صلی الله علیه وسلم) د ښو او اوچتو اخلاقو، قوي او پاخه فکر، رېښتني منطق او امانتدارۍ خبرې د خدیجې (رضي الله عنها) غوږونو ته ورسولې، نو همدا وه چې هغې خپل هدف وموند. خدیجه داسې ښځه وه چې د عربو رئیسانو او مشرانو ور سره د واده هیلې درلودې، وړاندیزونه به یې کول، خو دې به نه منل، مګر کله چې د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لدې اوچت شخصیت نه خبره شوه دومره ورنه متاثره شوه چې پخپله یې ورسره د واده اراده وکړه، د زړه دا

---

[1] . ابن هشام ۱۶۶/۱.
۲ . فقه السیرة لمحمد الغزالي. صحیح البخاري، الاجارات، باب رعي الغنم علی قراریط ۳۰۱/۱.
۳ . ابن هشام ۱۸۷/۱_۱۸۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبره يې خپلې ملګرې نفيسه بنت منيه ته وکړه، هغه د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورغله اوله خديجې (رضي الله عنه) سره يې د واده خبره ورسره مطرح کړه. رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) هم ومنله، له ترونو سره يې خبره وکړه، هغوی د خديجې (رضي الله عنها) تره ته ورغلل اوپدې ترتيب سره يې د واده عقد او تړون تر سره شو او ورپسې دواړو نکاح وکړه. د واده په مراسمو کې د بني هاشم خلک او د مضر قبيلې مشران حاضر وو. دا مبارک واده له شام نه د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د راستنيدو له ورځې نه دوې مياشتې وروسته ترسره شو. رسول اکرم (صلى الله عليه وسلم) خديجې (رضي الله عنها) ته په مهر کې شل اوښان ورکړل، خديجه (رضي الله عنها) هغه وخت څلويښت کلنه وه او د خپل وخت ترټولو ښځو نه د شرف، عزت، مال او پوهې له مخې وړاندې او اوچته وه. دا د رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) لومړنۍ بي بي وه او تر څو چې هغه نه وه وفات شوې رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) بل واده ونکړ[1].

له ابراهيم پرته نور ټول اولادونه يې له خديجې (رضي الله عنها) نه وو، لومړنی او مشر زوی يې قاسم نوميده او دده مبارک (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) کنيه نوم هم (ابوالقاسم) و، ورپسې زينب بيا رقيه، بيا ام کلثوم، بيا فاطمه او بيا عبدالله پيداشوي، د عبدالله لقب طيب او طاهر و. زامن يې ټول په وړوکوالي کې وفات شويدي، خو لوڼو يې اسلام راوړی او هجرت يې کړی دی، او له فاطمې (رضي الله عنهم اجمعين) پرته نورې درې واړه د خپل پلار (صلى الله عليه وسلم) په ژوند کې وفات شويدي، فاطمه (رضي الله عنه) د رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له رحلت نه شپږ مياشتې وروسته وفات شويده (رضي الله عنهم اجمعين)[2].

دکعبې ودانول او د حجر اسود د شخړې حل

رسول اکرم (صلى الله عليه وسلم) پنځه ديرش کلن و چې قريشو د کعبې شريفې بيا ودانول پيل کړل، او دا هم ځکه چې کعبې شريفې هغه وخت له انساني قد نه د لږ شانته لوړې څلور ديوالۍ شکل درلود. د حضرت اسماعيل (عليه السلام) په زمانه

---

[1] . ابن هشام ۱/۱۸۹_۱۹۰. فقه السيرة لمحمد الغزالي ص ۵۹. تلقيح فهوم الاثر ص ۷.

۲ . ابن هشام ۱/۱۹۰_۱۹۱. فقه السيرة ص ۲۰. فتح الباري ۷/۵۰۷. که څه هم دا مصادر يو له بل سره ددې موضوع په هکله څه کم شانته اختلاف لري، خو مونږ ارجح قول را نقل کړيدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د کعبې اوچتوالی نه (۹) ګزه و، خو چت یې نه درلود، او له همدې نه په استفادې سره د کعبې شریفې په منځ کې ایښودل شوې خزانه غلو ووهله، د دې ترڅنګ ډیره زمانه وربانديې تیره شوې وه، تعمیر یې خراب شوی او دیوالونه یې چاودیدلي وو. او په همدې کال یعنې له بعثت نه پنځه کاله مخکې یو ډیر لوی سیلاب راغی چې مخه یې د کعبې شریفې په خوا وه، کعبه یې ډیره کمزورې کړه او هر وخت ددې احتمال موجود و چې پر ځمکه راپریوزي، نو قریش مجبورشول ددې مبارکې خونې د مقام او منزلت د بقا پخاطر هغه بیا ودانه کړي.

ټولو پدې فیصله وکړه چې د کعبې شریفې په بیا ودانولو کې به یوازې حلالې پیسې لګوي، پدې کې به د رنډۍ اجرت (مهر)، د سود مال او په ظلم اخیستل شوې پیسې بالکل نه استعمالیږي. د بیا ودانولو لپاره ضروري وه چې پخوانی تعمیر ونړول شي، خو هیچا هم دا جرات نه شوای کولی چې کعبه ورانه کړي، ترڅو ولید بن مغیره المخزومي په ړنګولو پیل وکړ، خلکو وکتل چې څه زیان ور ونه رسید، نو ټولو کار پیل کړ. هرې قبیلې ته خپله، خپله، خپله برخه ورکړه شوه، هرې قبیلې بیلې بیلې تیږې راوړې او کار پیل شو، باقوم نومې یو رومې معمار د کعبې شریفې معماري کوله، خوکله چې خبره د حجر اسود ایښودلو ته ورسیده د دوی ترمنځ اختلاف راولاړ شو چې دا شرف به د چا په برخه کیږي؟ دا جنجال څلور پنځه ورځې روان و، نژدې وه یوه سخته او خونړۍ جګړه ونښلي، خو ابو امیه بن مغیره مخزومي داسې فیصله وکړه هرڅوک چې لومړی د جومات (مسجد حرام) له دروازې نه را داخل شو هماغه به پدې هکله پریکړه کوي، ټولو دا خبره ومنله. د الله تعالی اراده داسې وه چې دا لومړی راتلونکی شخص به رسول (صلی الله علیه وسلم) وي، کله چې را ننووت ټولو وویل: بالکل سیي ده، دا امین دی، قبول مو دی، اوکله چې دوی ته راورسید، له پیښې یې خبر کړ، نو ده مبارک یو ځادر واخیست حجر اسود یې پکې کیښودله او بیا یې د قبیلو مشرانو ته وویل چې هر یو د ځادر یوه یوه څنډه ونیسي او حجراسود پورته کړي اوکله یې چې خپل ځای ته ورسوله، نو پخپل مبارک لاس یې را اوچته کړه او پخپل ځای یې کیښوده. دا یوه داسې معقوله پریکړه وه چې ټول خلک وربانديې خوښ شول.

پدې وخت کې له قریشو سره پاک مال اوپیسې کمې شوې، نو مجبورشول چې د شمال خوا ته له کعبې نه تقریباً شپږ ګزه اوږده ځمکه پریږدي، او همدې ټوټې ته حجر یا حطیم وایي. دا ځل قریشو د کعبې دروازه له ځمکې نه اوچته جوړه کړه تر څو بې له اجازې څوک ورداخل نه شي، او کله چې کعبه شریفه پنځلس ګزه لوړه شوه نو په شپږو ستنو سره یې چت وربانديې ودراوه. له تکمیل نه وروسته د کعبې شریفې خونې مربع

(c) ketabton.com: The Digital Library

شکل ځان ته ونیو چې لوړوالی یې تقریباً پنځلس متره دی. هغه دیوال چې حجر اسود پکې ده او هغه ته مقابل دیوال یعنی جنوبي او شمالي دیوالونه لس، لس متره اوږدوالی لري، حجر اسود د مطاف (طواف له ځای) نه یو نیم متر اوچته ایښودل شویده، دروازې واله دیوال او هغه ته مقابل دیوال دولس، دولس متره اوږده دي، دروازه له مځکې نه دوه متره اوچته ده. د کعبې شریفې تر دیوالونو چارګرد لاندې د کرسۍ په شکل یوه ضلعه را تاو شوې چې متوسط لوړوالی یې ۲۵ سانتي متره، او متوسط پلنی والی یې ۳۰ سانتي متره دی چې دا د شاذروان په نامه یادیږي، او په حقیقت کې دا هم د کعبې شریفې برخه ده خو قریشو دا هم د باندې پرې ایښې ده[۱].

له نبوت نه مخکې اجمالي سیرت

رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ټولو هغو نیکو او غوره اخلاقو او عاداتو درلودونکی و کوم چې هغه وخت یې ځنې شریف خلک په متفرقه توګه درلودونکي وو. هغه جناب د قوي او روښانه فکر، پیاوړي نظر او استعداد لوړ څلی و د زیات ذکاوت، تیز او رڼا دماغ د سیبي او درست هدف او وسیلې ټاکونکی و. د هغه جناب له اوږدې خاموشۍ نه ورته د غور، تفکر، او حق پلټنې ښه فرصت په لاس ورتله، د الله تعالی رسول (صلی الله علیه وسلم) پخپل تیز او پیاوړي ذهن او روښانه فطرت سره د ژوند ټولې پاڼې، د خلکو او ډلو ټول حال اواحوال لوستلي او څیړلي وو، او په کومو خرافاتو کې چې دا خلک راګیر وو له هغه نه یې ځان پاک او ډیر لیرې ساتلی و، له ټولو بې لاریو نه پاک او په عقل او بصیرت مبني او لوړ ژوند یې تیراوه. خلکو به چې هر د خیر کار کاوه نو هغه جناب به پکې له ټولو نه وړاندې و، او که به د خیر کار نه و نو تنهایي او ګوشه نشیني به یې غوره کوله. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کله هم شراب ندي څښلي، د بتانو په نامه حلال شویو مالونو غوښه یې نده خوړلې، او د بتانو په ویاړ جوړو شویو میلو او مجالسو کې یې بالکل برخه نده اخیستې. د ژوند له پیل نه یې لدې باطلو معبودانو او هرډول خرافاتو سره سخته کینه او کرکه وه، تردې چې د لات او عزی په نامه قسم یادول یې هم نه شوای تحمل کولی[۲].

---

[۱] . ابن هشام ۱۹۲/۱_۱۹۷. فقه السیرة ص ۲۲_۲۳. صحیح البخاري، باب فضل مکة و بنیانها ۲۱۵/۱.

[۲] . له بحیرا سره یې خبرو کې ددې خبرې د اثبات دلیل موجود دی، ابن هشام ۱۲۸/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې کې هيڅ شک او شبهه نشته چې هغه (صلی الله عليه وسلم) د تقدير په حفاظت او ساتنه کې و، ځکه هرکله به يې چې د دينوي لذتونو د حصول پخاطر نفساني جذبات راوپاريدل، او يا به يې زړه دېته تيار شو چې د کوم ناپسنديده او ناخوښ عادت او يا رواج تقليد او پيروي وکړي، نو سمدلاسه به الهي رحمت او عنايت مداخله کوله او دې ډول کارته به يې نه پريښود.د ابن اثير په روايت سره رسول اکرم (صلی الله عليه وسلم) فرمايي: ((**ما هممت بشئ مما كان أهل الجاهلية يعملون غير مرتين، كل ذلك يحول الله بيني و بينه ثم ما هممت به حتى أكرمني برسالته قلت ليلة للغلام الذي يرعى معي الغنم بأعلي مكة: لو أبصرت لي غنمي حتى أدخل مكة أو أسمر بها كما يسمر الشباب! فقال:افعل فخرجت حتى إذا كنت عند أول دار بمكة سمعت عزفا، فقلت: ما هذا ؟فقالوا: عرس فلان بفلانة، فجلست أسمع، فضرب الله على أذني فنمت، فما أيقظني إلا حرالشمس. فعدت إلى صاحبي فسألني، فأخبرته، ثم قلت ليلة أخرى مثل ذلك، و دخلت بمكة فأصابني مثل أول ليلة .. ثم ما هممت بسوء**[1])).

[له دوه مرتبو پرته ما د هغو کارونو چې د جاهلي دورې خلکو به کول تصور او تش خيال هم ندی کړی، خو دا دواړه مرتبې هم الله تعالی زما او هغه کار ترمنيځ حايل او خنډ پيداکړې يعنی هغه مې سرته ندي رسولي او پدې پسې مې بيا هيڅکله هم داسې اراده او تصور ندیکړی ترڅو الله تعالی په رسالت مشرف کړم. يوه شپه مې خپل ملګري ته چې د مکې په پاسنۍ برخه کې يې ميږې راسره پوولې، وويل: که ته مې ميږو ته ګورې، نو زه به مکې ته لاړ شم او هلته به لکه د نورو ځوانانو په شان د شپې د کيسو ويلو په مجلس کې ګډون وکړم. ملګري راته وويل : سيي ده لاړشه. زه وخوځيدم د مکې لومړني کورته چې ورسيدم د باجې (موسيقۍ) آواز مې ترغوږو شو، پوښتنه مې وکړه څه خبره ده؟ دوی راته وويل: چې د فلاني او فلانۍ واده دی. زه کيناستم او دا آواز اورم، يو ځل مې الله تعالی غوږونه بندکړل، خوب راباندې راغی اوهمدلته ويده شوم ترڅو د لمر ګرمۍ راويښ کړم او بيرته خپل ملګري ته ورغلم او د هغه د پوښتنې په ځواب کې مې ټوله کيسه ورته بيان کړه. يوځل مې بيا يوه بله شپه خپل ملګري ته همداسې وويل او مکې ته لاړم، نو دا ځل هم هماغه پيښه راسره

[1] . حاکم او ذهبي دا حديث صحيح بولي، خو ابن کثير په البداية والنهاية ۲۸۷/۲ کې همدا حديث ضعيف بللی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشوه، او لدينه وروسته مې کله هم د بد کار اراده نده کړې.
امام بخاري (رحمه الله) له جابر بن عبدالله (رضي الله عنه) نه روايت کوي وايي: کله چې کعبه شريفه جوړيدله، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او عباس (رضي الله عنه) لاړل تيږې يې راوړې، حضرت عباس(رضي الله عنه) رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وويل: خپل لنګ په اوږه کيږده دا دې اوږې له تيږو نه ساتي (نه به خوږيږي) خو پدې سره رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ځمکه راپريوت، سترګې يې د آسمان په لور وختلې، او کله چې را په حال کې شو چېغې يې وهلې،(ازاري، ازاري) زما لنګ، زما لنګ، چی بيا يې د هغه جناب لنګ وروتاړه. په يوه بل روايت کې راځي چې لدېنه وروسته هيڅکله دده مبارک عورت ندی ليدلی شوی[1].
رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د غوره اخلاقو، پاک سيرت، اوچت کردار او سپيڅلي عمل خاوند و، له ټولو نه زيات غيرتي، له هر چا نه زيات د ښو او خوږو اخلاقو او نيکې معاملې درلودونکی و. نيک او عزيز ګاونډی، په حلم اوريښتينولۍ، نرمۍ او عفت کې له هر چا نه مخکې، د خير خاوند، نيک عمله، کريم، امين، با وفا او په عهد ټينګ ولاړ انسان و. هر څوک يې په عظمت او عزت قايل وو، هغه د ټولو نيکيو مجموعه او نمونه وه، خپل قوم ورته د امين لقب ورکړی و، او لکه چې حضرت خديجه (رضي الله عنها) دده مبارک په هکله فرمايي:
((**يحمل الکل، ويکسب المعدوم، ويقرئ الضيف، ويعين علي نوائب الحق**[2])). **[**هغه به د بې وزلانو مرسته کوله، د هغوی بار به يې اوچتاوه، د فقيرانو او تش لاسيو لپاره به يې بندوبست کاوه، د ميلمه قدر او درناوی به يې کاوه، او په پيښو، او حوادثو کې به يې د حق مرسته او پلوي کوله.**]**

---
[1] . صحيح البخاري باب بنيان الکعبة ۵۴۰/۱.
۲ . صحيح البخاري ۳/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نبوت او رسالت په سيورو کې

د حراء په غار کې

کله چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) څلويښت کلنۍ ته نږدې شو، نو تفکر او تاملاتو يې دده او نور قوم ترمنځ فکري او ذهني واټن ډير سره ليرې کړئ و. همدا وه چې نوريې تنهايې ډيره خوښيدله، له ځان سره به يې څه سويق (يو ډول خواړه دي چې د غنمو او وربشو له ډيرو ميدو اوړو نه تيا ريږي) او اوبه واخيستې او په جبل نورکې به يې د حراء غار ته تشريف يووړ. دغه ځای له مکې مکرمې نه تقريباً دوه ميله فاصله لري، دا يو برابر شانته غار دی چې اوږدوالی يې څلور گزه اوعرض يې پاوکم دوه گزه دی، دا غار په ځمکه کې د ننه ندی بلکه د دوو لويو تيږو له يوځای کيدو نه جوړ شوی يوکت دی .

رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به چې کله دې غار ته تشريف وړه، نو حضرت خديجه (رضي الله عنها) به هم ورسره تلله او ده ته نږدې چېرې به اوسيدله. محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به د رمضان مياشت په غار کې تيروله، څوک فقيران به که ورباندې پيښيدل نو څه خوراک به يې ورکاوه، ټول وخت به په عبادت بوخت و په کائناتو او د هغه قدرت په هکله به يې غور فکر کاوه چې دا ټول شيان يې پيداکړيدي. ده د خپل قوم عقيده او مسلک نه شوای منلی، د هغوی ټول باطل افکار او تصورات يې ردول، خو خپله يې هم له ځان سره کوم واضح او څرگند منهج او مسلک نه درلود، او نه يې داسې لاره پيژندله چې زړه يې ورباندې مطمئن او ډاډه شوی وی[1]. لدې تنهايۍ او گوښه والي سره د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مينه او محبت په حقيقت کې يو الهي تدبير و، تر څو هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د رسالت د درانده پيتې اوچتولو لپاره تيار او برابر کړي. ښکاره خبره ده هغه روح او شخصيت چې د انساني ژوند د بدلون او د انساني ژوند په واقعيتونو او حقايقو باندې د اغيزې لپاره انتخاب شوی وي، د داسې روح او شخصيت لپاره دا ضروري ده چې څه موده گوښی او تنها وي، د ځمکې له کارونو، د

[1] . رحمة للعالمين ۴۷/۱. ابن هشام ۳۵/۱_۳۶. في ظلال القرآن ۱۲۲/۲۹.

ژوند له شور او هسکو، تيتو، د خلکو له وړو وړو امورو او مسائلو نه ليرې چېرته ګوښه کې وي.
همدا و د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) لپاره د الله تعالى تدبير، غوښتل يې هغه د لوى امانت د اوچتولو، په ځمکه او نړۍ کې د يوه ستر انقلاب، او د تاريخ د مسير د بدلون لپاره آماده کړي، نو له بعثت نه درى کاله مخکې يې د تنهايۍ او ګوښوالي دا سلسله ورته پيل او برابره کړه، پوره يوه مياشت به رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په کائناتو کې فکر کاوه، او د کائناتو تر شا د هغه غيبي قوت او قدرت په هکله به يې فکر او تدبر کاوه چې دا ټول شيان يې پيدا کړيدي، تر څو د پوره تيارۍ سره د الله تعالى په اذن او ارادې سره لدې غيبي قدرت سره د تعامل نيته او فرصت راورسيږي.[1]

جبريل (عليه السلام) وحي راوړي

کله چې د رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ژوند څلويښت کاله پوره شول او همدا د ذهني او عقلي کمال عمر دى، ويل کيږي چې رسولان په همدې عمر کې په نبوت مشرف شوي، نو د ژوند له افق نه يې د نبوت آثار او نښانې راښکاره او څرګندې شوې. دغه آثار او نښې خوبونه وو، رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) به چې هر خوب ليده هغه به لکه د سپيده داغ په شان را ښکاره او څرګنديده (خوبونه يې حقيقت وو). دې حالت شپږ مياشتې دوام وموند او څرنګه چې د نبوت ټوله دوره درويشت کاله وه نو دا موده د نبوت د دورې شپږ څلويښتمه برخه کيږي. د حراء په غار کې د رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د عزلت او ګوښه والي په دريم کال د رمضان په مياشت کې د ځمکې پر خلکو د الهي رحمت باران وشو، الله تعالى محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په نبوت مشرف کړ او د جبريل (عليه السلام) په واسطه يې د قرآنکريم څو آيتونه ورباندې نازل کړل.[2]
که پدې هکله موجود قرائن او دلايل لږ په غور او دقت سره تر نظر تير کړو نو ويلى شو

---

[1]. في ظلال القران ۲۹/۱۲۲-۱۲۷

[2]. ابن حجر وايي: بيهقي ويلي چې د خوب ليدو مرحله شپږ مياشتې وه، او پدې سره ويلى شو چې د خوب له لارې د نبوت پيل په خګلويشګت کلنى او د ربيع الاول په مياشت کى شوى دى، او په ويشګه د وحي راتلل د رمضان په مياشت کې شروع شويدي. فتح البارى ۱/۲۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا د رمضان د میاشتې یوویشتمه او د دوشنبې شپه وه چې د (۶۱۰م) کال د اګست له لسمې نیټې سره سمون خوري. دغه وخت د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عمر په قمري حساب پوره څلویښت کاله، شپږ میاشتې او دوولس ورځې او په شمسي حساب نهه دیرش کاله، درې میاشتې او دوولس ورځې و.[1]

---

[1]. د بعثت او د وحي د نزول د لومړنۍ میاشتې د تحدید په هکله مورخین پخپل منځ کې اختلاف لري، زیاتره دا نظر لري چې دا د ربیع الاول میاشت وه، نور وايي د رمضان میاشت وه، او ځینو نورو ویلي چې دا د رجب میاشت وه (مختصر سیرة الرسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) للشیخ النجدي ص ۷۵) خو زمونږ په رایه دوهم نظر (د رمضان میاشت) د تایید وړ دی. ځکه الله تعالی فرمایي: ((شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ)) (البقرة: ۱۸۵) ترجمه: میاشت د رمضان هغه میاشت ده چې نازل کړی شوی پدې کې قرآن. او بل ځای فرمایي ((إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ)). (القدر: ۱) بېشکه مونږ نازل کړیدی دغه (قرآن) په شپه د قدر کې. د قدر شپه خو د رمضان په میاشت کې ده، او د همدې قدر شپې ته الله تعالی اشاره کوي فرمایي: ((إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ)) (الدخان:۳)
بله دا چې رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به د رمضان میاشت د حراء په غار کې تیروله، او دا خو په ډاګه ده چې جبرئیل (علیه السلام) د لومړي ځل لپاره د حراء په غار کې ورته راغلی و.
هغه کسان چې وايي د وحي نزول د رمضان له میاشتې پیل شوی دوی بیا پدې کې سره اختلاف لري چې دا کومه ورځ وه، ویل کېږي چې دا د رمضان اوومه، او ځنې نور وايي د رمضان اوولسمه او په بل روایت سره اتلسمه نیټه وه [مختصر سیرة الرسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ص ۷۵. رحمة للعالمین ۴۹/۱]. خو خضري پخپل کتاب کې پدې تاکید کړی چې دا د رمضان اوولسمه نیټه وه (محاضرات تاریخ الامم الاسلامیه للخضری ۶۹/۱).
خو مونږ دا د رمضان یوویشتمه نیټه بولو که څه هم هیچا دا ندي ویلي چې دا یوویشتمه نیټه وه، خو څرنګه چې ټول او یا اکثر سیرت پوهان پدې اتفاق لري چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دوشنبې په ورځ په نبوت مبعوث شویدی، ددې نظر تایید هغه حدیث هم کوی چې د حدیث امامانو روایت کړیدی. له ابو قتاده (رضي الله عنه) نه روایت دی چې د دوشنبې د ورځې د روژې په هکله له رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه پوښتنه وشوه، ده ورته وفرمایل: په همدې ورځ زه پیدا شوی یم او په همدې ورځې وحي راته راغلې ده، او بل عبارت داسې دی: دا هغه ورځ ده چې زه پکې پیدا شوی یم، او دا هغه ورځ ده چې زه پکې په نبوت مشرف شوی یم او یا وحي رابانديې را نازله شویده. (صحیح مسلم ۱: ۳۶۸. احمد ۲۹۷/۵ - ۲۹۹
په نوموړي کال کې د رمضان د میاشتې اوومه، څلوارلسمه، یوویشتمه او اته ویشتمه نیټه د دوشنبې له ورځې سره سمون لري او صحیح روایتونه دا ښیي چې د قدر شپه د رمضان د درېمې لسیزې په طاق شپو کې ده، او پدې شپو کې له یوې نیټې نه بلې نیټې ته انتقال مومي. او کله چې د الله تعالی دا قول ((إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ)) او د ابو قتاده دا روایت چې وايي چې د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) بعثت د دوشنبې په ورځ و، او همدا راز د علمي، تجربوي جنترۍ له مخې د نوموړي کال د رمضان د میاشتې د دوشنبې ورځې تر نظر تیرې کړو او بیا دا ټول سره مقایسه کړو نو دا به راته

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس راځئ حضرت عايشې (رضي الله عنها) ته غوږ شو چې د دې عظيمې پيښې کيسه راته واوروي، هغه پيښه چې د الهي نور يوه داسې شعله وه چې د کفر او جاهليت تيارې يې له مينځه يوړې د ژوند تګلاره يې او مسير يې بدل کړ، د تاريخ مخه يې بلې خوا ته وګرځوله، حضرت عايشې (رضي الله عنها) فرمايلي:

((أول ما بدئ به رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) من الوحي الرويا في النوم، فكان لايرى رويا إلا جاءت مثل فلق الصبح، ثم حبب إليه الخلاء وكان يخلو بغار حراء فيتحنث فيه – و هوالتعبد– الليالي ذوات العدد قبل أن يترع إلى أهله، ويتزود لذلك، ثم يرجع إلى خد يجة فيتزود لمثلها حتى جاءه الحق و هو في غار حراء، فجاءه الملك فقال: اقرأ، فقلت: ما أنا بقارئ، قال: فأخذني فغطني حتى بلغ مني الجهد، ثم أرسلني فقال: اقرأ، فقلت: ما أنا بقارئ فأخذني فغطني الثالثة، ثم أرسلني فقال:((اقْرَأْ باِسْمِ رَبِّكَ الَّذي خَلَقَ (١) خَلَقَ الإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ (٢) اقْرَأْ وَرَبُّكَ الأَكْرَمُ (٣) الَّذي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ (٤) عَلَّمَ الإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ (٥))(١)

فرجع بها رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) يرجف فواده، فدخل علي خديجة بنت خويلد فقال: زملوني، زملوني فزملوه حتى ذهب عنه الروع، فقال لخديجة: مالي، و أخبرها الخبر، لقد خشيت على نفسي. فقالت خديجة: كلا، والله ما يخزيك الله أبدا، إنك لتصل الرحم، و تحمل الكل، و تكسب المعدوم و تقرئ الضيف، و تعين على نوائب الحق، فانطلقت به خديجة حتى أتت به ورقة بن نوفل بن اسد بن عبدالعزى بن عم خديجة.

وكان امرءا تنصر في الجاهلية، وكان يكتب الكتاب العبراني، عمي، فقالت له خديجة: يا ابن عم! اسمع من ابن اخيك، فقال له ورقة: يا ابن اخي ماذا ترى؟ فاخبره رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) خبر ما رأى، فقال له

په ألاكګه شي چيګ د رسول اكرم (صلى الله عليه وسلم) بعثت د رمضان د يوويشتميګ نيتګيګ په شپه پيل شويدی.

[1]. دا آيتونه د الله تعالی تردې قول پورې (علم الانسان مالم يعلم) پورې را نازل شوي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورقة: هذا الناموس الذي نزله الله على موسى يا ليتني فيها جذعا، ليتني أكون حيا إذ يخرجك قومك، فقال رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم): أو مخرجي هم؟ قال: نعم، لم يأت رجل قط بمثل ما جئت به إلا عودي، و إن يدركني يومك انصرك نصرا موزرا، ثم لم ينشب ورقة أن توفي و فتر الوحي)).[1]

[يعني: پر رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) باندې د وحي پيل له نيکو او رينښتينو خوبونو نه شويدی، رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) به چې هر خوب ليده لکه د سپيده داغ په شان به ښکاره او څرګنديده، (تحقق به يې موند) وروسته رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته تنهايي او ګوښه والی محبوب او ګران شو، نو د حراء په غار کې به يوازې او تنها په عبادت بوخت و، څو شپې به يې کورته تشريف نه ووړ، ددې څو شپو توښه، خوراک او څښاک به يې له ځان سره وړه (کله به چې خلاص شول) نو بيا به حضرت خديجې (رضي الله عنها) ته راتله او تقريباً د همدومره نورو شپو آذوقه (توښه) به يې له ځان سره وړله، تر څو حق ورته راغی، دغه وخت حضرت رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د حراء په غار کې تشريف درلود چې فرښته ورته راغله، او ورته ويې ويل: چې ووايه، رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: زه لوستونکی نه يم، فرمايي: چې دغه وخت نوموړې فرښتې ونيوم او په داسې زور سره يې په غيږ کې ورټينګ کړم چې بالکل بې سېکه شوم، بيا يې پرېښودم، او راته ويې ويل: ووايه، ما ورته وويل: زه لوستونکی نه يم نو بيايې په همداسې زور سره راونيوم چې بالکل بې سېکه شوم، بيايې پرېښودم او راته ويې ويل: ووايه، ما بيا ورته وويل: زه لوستونکی نه يم، نو د دريم ځل لپاره يې په همداسې زور سره راټينګ کړم چې بالکل بې سېکه شوم بيا يې پرېښودم او دا آيتونه يې راته ولوستل ((**اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذي خَلَقَ (١) خَلَقَ الإنسَانَ مِنْ عَلَقٍ (٢) اقْرَأْ وَرَبُّكَ الأَكْرَمُ (٣) الَّذي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ (٤) عَلَّمَ الإنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ (٥)**)) (ولوله اې محمده! (قرآن) په برکت د نامه د رب خپل، هغه رب چې پيداکړې يې دي ټول مخلوقات، پيدا کړی يې دی انسان له ټوټو د ترلېو شويو وينو څخه، ولوله (اې محمده! قرآن) حال دا چې ستا رب لوی کريم دی (پرټولوکريمانو).

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) لدې آيتونو سره کورته راستون شو،

---

[1]. صحيح البخاری ١/ ٢-٣ باب کيف کان بدء الوحي. د الفاظو د لږ اختلاف سره دا روايت د بخاري شريف په کتاب التفسير او تعبير الرويا کې هم روايت شويدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړه یې رپیده، حضرت خدیجې (رضي الله عنها) ته ورغی او ورته ویې فرمایل: ما ونغاړئ، ما ونغاړئ، په څادر کې مې پټ کړئ، هغې هم په څادر کې پټ کړ، تر څو ویره او خوف یې له زړه نه ووتل. بیا رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې پیښې کیسه ورته بیانوله او ویې فرمایل: په ماڅه شوي؟ کیسه یې ورته وکړه او زیاته یې کړه، زه پخپل ځان ویریدم. خدیجې (رضي الله عنها) ورته وویل: نه داسې نده، قسم په الله چې خدای به تاکله هم رسوا او خوار نکړي، ته د خپلوۍ اړیکې ټینګې ساتې د صله رحمۍ خاوند یې، د بې وزلانو بار او پیټی اوچتوې، د نادراه او بې وسه خلکو لاس نیوی کوې، د میلمنو قدر او عزت کوې، او د حق په مصیبتونو کې مرسته او کومک کوې یا تل د حق پلوي کوې. بیا خدیجی (رضي الله عنها) د خپل تره زوی ورقه بن نوفل بن اسد بن عبدالعزی ته ورووست. ورقه د جاهلیت په وخت کې عیسایي شوی و په عبراني ژبه یې لیکل کولی شوی، او په همدې ژبه به یې د خپل توان تر اندازې انجیل لیکه، خو دغه وخت ډیر زوړ شوی و سترګو یې نه لیدل. حضرت خدیجې (رضي الله عنه) ورته وویل: اې د تره زویه! د وراره کیسه دې واوره چې څه وایي. ورقه وویل: وراره! وایه څه دې لیدلي؟ رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خپلو سترګو لیدلی حال ورته بیان کړ. بیا ورقه ورته وویل: دا همغه فرښته ده کومه چې الله تعالی موسی (علیه السلام) ته رالیږلې وه، کاشکې زه پیاوړی او توانمند وای، اې کاش زه هغه وخت ژوندی وم کله چې تا خپل قوم شړي. رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: آیا دا خلک به ما شړي؟ ورقه وویل: هو، هر وخت چې چا ستا په شان پیام راوړی دی، نو له هغه سره حتما دښمني شویده، که زه ژوندی پاتې شوم نو پوره مرسته به دې وکړم. مګر څه وخت وروسته ورقه وفات شو او وحي هم په موقتي توګه بنده شوه.]

د طبري او ابن هشام له روایت نه دا څرګندیږي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د وحي له ناڅاپي راتلو وروسته د حراء له غار نه وتلی و، خو بیا بیرته ورته را ګرزیدلی او خپل ټاکلی وخت یې هملته پوره کړی و او وریسې یې مکې ته تشریف وړی و. د طبري روایت له غار نه د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د وتلو سبب هم په ګوته کوي، هغه روایت داسې دی:

رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د وحي د راتلو یادونه کوي فرمایي: د الله تعالی په مخلوقاتو کې مې له شاعر او لیوني نه بل شی زیات بد نه ایشیدل (یعنی لدې دواړو سره مې له بل هر شي نه زیاته کینه درلوده) ان تر دې چې هغوی ته مې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هسې کتل هم نه شوی تحمل کولی، (کله چې وحي راته راغله) نو له خپل ځان سره مې وويل: چې دا زه (خپل مبارک ځان ته يې اشاره ده) شاعر يا ليونی دی! نه ، زما په هکله به قريش کله هم داسې خبره و نشي کړی، زه د غره سرته خيژم او له هغه ځای نه ځان را خطا کوم، تر څو مړ شم او د تل لپاره په راحت شم! رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فرمايي: زه په همدې فکر ووتلم، خو کله چې د غره نيمايې ته ورسيدم له آسمان نه مې آواز واورید چې راته وايي: اې محمده! ته د الله رسول يې (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) زه جبريل (عليه السلام) يم. فرمايي: کله مې چې د آسمان په لوري وکتل که ګورم چې جبرئيل (عليه السلام) د يوه سړي په شکل او څيره کې د آسمان په افق کې پښې اېښې دي او وايي: اې محمده، ته د الله تعالی رسول يې، او زه جبريل يم. فرمايي: ودريدم او ورته کتل مې، او په همدې مشغول شوم او خپله اراده مې عملي نکړه، په ځای ولاړ وم هيڅ وروسته او مخکې نه تلم، د آسمان هرې خوا ته به مې چې وکتل نو هملته به مې جبرئيل (عليه السلام) په همغه شکل ليده، همدلته ځای په ځای ولاړ وم نه مخکې تلم او نه وروسته ترڅو خديجې (رضي الله عنها) څوک راپسې را واستول، هغوی تر مکې رسيدلي وو اوبيرته خديجې (رضي الله عنها) ته راستانه شوي وو، او زه هملته ولاړ وم، بيا جبرئيل (عليه السلام) رانه لاړ، او زه هم بيرته خپل اهل ته راستون شوم[1]. خديجې (رضي الله عنها) ته ورغلم او د هغې له زنګانه سره پداسې حال کې چې تکيه مې ورباندې کړې وه کيناستم، راته ويې ويل : اې ابوالقاسمه: چېرته وې؟ قسم په خدای (جل جلاله) چې ما خلک درپسې وليږل تر مکې لاړل او بيرته راستانه شول، نو ما د سترګو ليدلی حال ورته بيان کړ، دې راته وويل: د تره زويه! خوشاله اوسه، له ثبات نه کار واخله زما دې په همغه ذات قسم وي چې د خديجې ځان د هغه په واک کې دی چې زما دا هيله ده چې ته به ددې امت نبي او رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وې[2]. بيا ورقه بن نوفل ته ورغله او هغه يې له پيښې خبرکړ، نو ورقه ورته وويل: قدوس، قدوس، قسم په هغه ذات چې د ورقه ژوند د هغه په واک کې دی چې ده ته همغه ناموس اکبر (فرښته) راغلې ده کومه به چې موسی (عليه السلام) ته راتله، دا ددې امت نبي دی، ورتهووايه ټينګ او ثابت اوسه. بيا خديجه (رضي الله عنها) ورته راغله او د ورقه بن نوفل خبرې يې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وکړې. وروسته کله چې رسول اکرم د حراء په غار کې خپل مقرر وخت پوره کړ او مکې ته يې تشريف يووړ، نو

---

[1] . دا د طبري متن دی ۲۰۷/۲.

۲ . دا د ابن هشام متن دی ۲۳۷/۱_۲۳۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ورقه سره يې وکتل او کله چې ورقه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خبرې واورېدې ورته وېې ويل: قسم په هغه ذات چې زما نفس د هغه په واک کې دی ته ددې امت نبي يې او تا ته هماغه ناموس اکبر (فرښته) راغلي دی کوم چې موسی (عليه السلام) ته راغلی و.

د وحي موقتي بنديدل

د وحي ددې موقتي بنديدو په هکله ابن سعد له ابن عباس (رضي الله عنهما) نه يو روايت رانقل کړيدی دا ښيي چې وحي صرف څو ورځې بنده شوې وه[1]. د مسئلې په ټولو اړخونو کې له غور او څیړنې وروسته همدا نظر له نورو نه سيي او قوي بلکه يقيني ښکاری. او دا چې ويل کيږي دغه موده دری او يا دوه نيم کاله وه، د دا ډول نظر په هکله دلته يوازې دومره ويلی شو چې دا له حقيقت نه ليرې او بې اساسه خبره ده. د وحي د بنديدو پدې ورځو کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ډيرغمګين او پريشانه و، ويرې او حيرت اخيستی و. امام بخاري (رحمه الله) په کتاب التعبير کې يو روايت داسې رانقلوي :

((و فترالوحي فترة حتی حزن النبي (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فيما بلغناحزنا عدا منه مرارا كي يتردى من رووس شواهق الجبال فكلما أوفى بذروة جبل لكي يلقي نفسه منه تبدى له جبريل فقال يا محمد! انك رسول الله حقا، فيسكن لذلك جأشه، و تقر نفسه، فيرجع، فإذا طالت عليه فترة الوحي غدا [2]لمثل ذلك، فإذا أوفى بذورة الجبل تبدى له جبريل فقال له مثل ذلك[3])). [د څه وخت لپاره وحي بنده شوه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دومره خفه او غمګين شو چې څو ځله يې د غره لوړې څوکې ته په منډه، منډه تشريف وړی ترڅو له

---

[1] . ابن هشام ۱۳۸/۱ لنډيز. د بخاري شريف له سياق او بدې هکله د نورو روايتونو له تقابل او څیړنې وروسته ويلی شو چې مکې ته د رسول (ص) ستنيدل او له ورقه سره ملاقات د وحي له نزول وروسته به همغه ورځ تر سره شوی و. او له مکې له بيرته ستنيدو وروسته يې پاتې موده په غار حراء کې پوره کړې وه.

[2] . په عين (ع) سره دی چې له العدو نه اخيستل شوی او تيز تګ ته وايي او په ځينو نسخو کې په غين(غ) هم راغلی دی.

[3] . صحيح البخاري كتاب التعبير باب اول ما بدئ به رسول الله (ص) من الوحي الرويا الصالحة ۱۰۳۴/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ځای نه ځان راوغورځوي، خو کله به چې د غره څوکې ته ورسید ترڅو ځان راوغورځوي، نو جبریل (علیه السلام) به ورته را څرګند شو او ورته ویل به یې: اې محمده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته په حقه د الله تعالی رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې. پدې سره به د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زړه ډاډه شو، پریشاني به یې ورکه شوه او بیرته به ستون شو، خو بیا به چې د وحي بندیدلو موده ورباندې اوږده شوه، نو بیا به په همدې اراده ووت او د غره څوکې ته به چې ورسید، نو یوځل به بیا حضرت جبریل (علیه السلام) ورته راښکاریده او هماغه خبره به یې ورته تکراروله.]

جبریل (علیه السلام) بیا وحي راوړي

ابن حجر (رحمه الله) وایي چې: دا (د وحي څو ورځې بندیدل) ددې پخاطر وو چې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه هغه ویره لیرې شي کومه چې د وحي له نزول سره پیداشوې وه او تر څو د وحي بیا راتګ ته یې تنده زیاته شي[1]. کله چې د ویرې اوحیرت پردې څیرې شوې د حقیقت او واقعیت تهداب ټینګ شو، او رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په علم الیقین سره پوه شو چې هغه د لوی او متعال خدای (جل جلاله) له پلوه په نبوت مشرف شویدی، او هغه فرښته چې ورته راغلې وه د وحي را وړونکې فرښته ده چې ده ته له آسمان نه وحي راوړي، نو د وحي بیا راتګ ته یې شوق او انتظار د وحي د بیا راتګ په صورت کې د ثبات او ټینګار سبب شو. بالاخره جبریل (علیه السلام) بیاورته راغی، امام بخاري (رحمه الله) له جابر بن عبدالله نه روایت کوي وایي: له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه مې اوریدلي چې د وحي د بندیدو په هکله فرمایي :

((فبينا أنا أمشي سمعت صوتا من السماء، فرفعت بصري قبل السماء، فإذا الملك الذي جاءني بحراء قاعد على كرسى بين السماء والارض، فجئثت منه حتى هويت إلى الأرض فجئت أهلي فقلت زملوني، زملوني، فزملوني، فأنزل الله تعالى:((ياايهاالمدثر)) إلى قوله ((فاهجر)) ثم حمي الوحي وتتابع)) [2].

[یعني زه روان وم چې له آسمان نه مې یو ناڅاپي آواز واورید، پورته آسمان ته مې

[1] . فتح الباري ۲۷/۱.

[2] . صحیح البخاري کتاب التفسیر باب والرجز فاهجر ۷۳۳/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکتل که ګورم چې هماغه فرښته چې د حراء په غارکې راته راغلې وه د آسمان او ځمکې ترمنځ پر چوکۍ ناسته ده، زه ورنه وویریدم او په ځمکه را پریوتم بیا خپل اهل (کور) ته راغلم، ورته ومې ویل : ما ونغاړئ، ما ونغاړئ (په څادر کې مې پټ کړئ) هغوی به څادر کې ونغښتلم، اوبیا الله تعالی (یاایها المدثر) – تر (والرجز فاهجر) پورې راباندې نازل کړ، پدې پسې د وحي سلسله ګرمه شوه او په مسلسله توګه به راتله .

د وحي ډولونه

مخکې لدینه چې د رسالت او نبوت د مبارک ژوند تفصیلاتو ته داخل شو، لازمه وینو چې د وحي ډولونه وپیژنو ځکه وحي د رسالت مصدر او منبع او د دعوت اصل او اساس ده. ابن القیم (رحمه الله) د وحي ډولونه داسې بیانوي:

لومړی: ریښتینی خوب: او له همدې ریښتیني خوب نه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته د وحي پیل شویدی.

دوهم: فرښتې به پداسې حال کې د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په زړه کې وحي وراچوله چې هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به فرښته نه لیدله، لکه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې فرمایلي : ((**إن روح القدس نفث في روعي ّنه لن تموت نفس حتى تستكمل رزقها، فاتقوا الله واجملوا في الطلب، ولا يحملنكم استبطاء الرزق على أن تطلبوه بمعصية الله، فإن ما عندالله لا ينال إلا بطاعته**)).

[یعني روح القدوس زما په زړه کې دا خبره پوکړه (وا یې چوله) هیڅ یونفس ترهغې نه مری ترڅو یې خپله روزي نه وي پوره کړې، نو له الله تعالی نه وویریږئ په غوره او نیکې طریقې سره طلب او لټه کوئ او د رزق او روزۍ تاخیر او کمی دې تاسې دېته ونه هڅوي چې خپله روزي د الله تعالی په معصیت او نافرمانۍ کې ولټوئ ځکه هغه څه چې له الله (جل جلاله) سره دي هغه له اطاعت او فرمانبرۍ پرته په بل څه نه شي تر لاسه کیدلی.]

دریم : فرښته به د سړي په شکل کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته راتلله، هغه ته به یې خطاب کاوه، او هرڅه به یې چې ورته وحي کول هغه به رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ټول یادول، پدې صورت کې به کله کله اصحابو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(رضي الله عنهم) هم دا فرښته ليدله.

څلورم : رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته به وحي د ګړونګي د آواز په شان راتلله. د وحي دا صورت تر ټولو سخت اوګران و پدې صورت کې به فرښته د رسول اکرم له مبارک جسد سره يوځای کيده او وحي به يې ورته راوړله او دا دومره ګرانه وه چې د سختې يخنۍ په وخت کې به هم د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له مبارکې تندې نه خولې بهيدلې،او که به پدې صورت کې په اوښ سپور و، نو اوښ به يې پر ځمکه څملاست. يو ځل په همدې صورت کې وحي ورته راغله او دا وخت د محمد(صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مبارک ورون د زيد بن ثابت (رضي الله عنه) په ورانه ايښی و، نو په زيد (رضي الله عنه) دومره زور راغی چې خيال يې کاوه ورون يې بوټ مات شو.

پنځم: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به فرښته په اصلي شکل او څيره کې ليدله، او په همدې حالت کې به فرښتې د الله تعالی په امر او ارادې سره وحي ورته کوله. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته پدې صورت کې دوه ځله وحي راغلې ده چې الله (جل جلاله) د النجم په سورت کې ورنه يادونه کړيده .

شپږم: هغه ډول وحي چې الله (جل جلاله) پاس په آسمانونو کې د معراج په شپه د لمونځونو د فرضيت او نورو مسائلو په هکله رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته کړيده.

اووم: پرته لدې چې فرښته د وحي واسطه وي له رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره د الله تعالی مستقيمې يعنی بلا واسطه خبرې، لکه څرنګه چې الله تعالی له موسی (عليه السلام) سره خبرې کړې. له الله تعالی سره د موسی (عليه السلام) بلا واسطه خبرې د قرآنکريم په نص سره ثابتې دي، او له محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره د الله تعالی د مستقيمو خبرو دليل د معراج او اسراء حديث شريف دی.

ځينې پوهانو د وحي آتم ډول هم رابښولی دی چې الله تعالی له خپل رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره پداسې حال کې مخامخ خبرې کړې چې هيڅ پرده او حجاب يې تر منځ نه و، خو ددې ډول وحي په هکله له سلفو نه رانيولې ترخلفو پورې اختلاف را روان دی او حقيقت دا دی چې دا آتم ډول ثابت ندی[1].

[1] . زاد المعاد ۱۸/۱. د لومړني او آتم ډول په بيان کې مو لنډيز کړيدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله تعالی لور ته د بلنې حکم

د قرآنکریم پدې آیتونو کې د اسې امر وشو: ((يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ (١) قُمْ فَأَنذِرْ (٢) وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ (٣) وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ (٤) وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ (٥) وَلا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ (٦) وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ (٧).)) (المدثر: ١-٧)

[ترجمه : اې په جامه کې نغښتونکیه (له هیبته د وحي) پورته شه! (له ځایه د خوبه) نو وویروه (خلک له عذابه د الله که ایمان نه راوړي) او د خپل رب لویې بیان کړه او کالي خپل پاک وساته، او ګندګې او بتان ترک کړه، او مه کوه داسې احسان چې بدل یې ډیر غواړې او د پاره د رب خپل صبرکوه (او هیله ورته ولره احکامو ته یې منتظر اوسه)]

پدې آیتونو کې د الله تعالی له لوري رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته داسې امرونه شویدي چې په ظاهرکې ډیر ساده او عادي ښکاري، خو په حقیقت کې د ډیرو اوچتو او لویو اهدافو او د واقعیتونو په دنیا کې د ژورې اغیزې او لوی عمل درلودونکي دي:

١ـ له انذار (ویرولو) نه هدف او غوښتنه دا ده چې ټول هغه کسان چې پدې دنیا کې له الهي اوامرو نه سرغړوي او د الله (جل جلاله) د رضا مخالفت کوي باید له خپل وخیم او خطرناک انجام او عاقبت نه خبر او وویرول شي، ترڅو په زړه کې یې ویره او لړزه را ولاړه شي.

٢ـ د رب العالمین د تکبیر او په لویۍ سره د هغه د یادولو تقاضا او غوښتنه دا ده چې د ځمکې په مخ باید بل هیچا ته هم لویي او کبریا پاتې نه شي، بلکه د داسې کبریاء او لویۍ مانۍ باید رانسکورې کړی شي تر څو د ځمکې په مخ له الله (جل جلاله) پرته بل هیڅوک د لویۍ اوکبریا درلودونکی نه وي.

٣ـ د جامو د پاکۍ او له هر ډول چټلۍ نه د ځان ساتلو هدف دا دی چې په ظاهري او باطني صفایۍ او پاکۍ، له هر ډول ګندګۍ او شائبو نه د نفس په تزکیه کې د کمال هغه لوړې پوړۍ ته وخیژي چې انسان ورته یوازې د الله تعالی په رحمت، حفظ، هدایت او نور سره رسیدی شي. هدف دا دی چې هغه د کمال دې درجې ته په رسیدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره د انساني ټولنې لپاره داسې قدوه او عظيمه نمونه وي چې سليم زړونه ور پورې نښلي، او له حق نه منحرف او کاږه زړونه يې له هيبت او عظمت نه په لړزه راځي، او بالاخره ټوله دنيا د موافقت او يا مخالفت په صورت کې د هغه په شاوخوا راوڅرخي.

۴_ دا چې امر ورته کوي چې په نيکۍ او احسان سره د کثرت يا زيات بدل هيله او غوښتنه مه کوه، مطلب يې دا دی چې خپل عمل، کړه او هلې ځلې لويې او غټې ونه شميرې، بلکه په مسلسله توګه په يوه عمل پسې د بل په لټه او کوښښ کې وې، زيات مشقت وګالې، عظيمې قربانۍ وړاندې کړې، خو بيا دا ټول هيرکړې او داسې وانګيرې چې دا د الله تعالی په وړاندې هيڅ هم ندي يعنی د الله تعالی په ياد او د هغه په وړاندې د ځواب ورکولو له ويرې خپلې ټولې قربانۍ، مشقتونه او تکليفونه له ياده وباسې او په هيڅ يې وشميرې.

۵_په وروستي آيت کې الله تعالی دېته اشاره کوي چې د دعوت او بلنې په لاره کې به هغه (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د دښمنانو او معاندينو له خوا ډول ډول کړاوونه او تکليفونه ويني، مخالفت به ورسره کيږي، ملنډې به ورباندې وهل کيږي، ان تر دې چې دده او دده (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د اصحابو (رضي الله عنهم) د قتل او وژلو کوښښونه به کيږي. نو الله تعالی ورته امر کوي چې ددې ټولو مشکلاتو په وړاندې له صبر او زغم نه کار واخلي او د فولادي غره په شان ثابت او ټينګ ودريږي، خو دا صبر او ثبات به ددې پخاطر نه وي چې کومه شخصي ګټه او نفسي غوښتنه يې پرې پوره شي بلکه دا ټول به يوازې او يوازې د الله تعالی د رضا پخاطر وي.

الله اکبر! دا حکمونه او اوامر په ظاهره څومره بسيط خو الفاظ يې څومره جذاب، اوچت او د ژور اثر درلودونکي دي، او همدا په ظاهر کې بسيط او آسانه اوامر د عمل او هدف په ډګر کې ډير عظيم، سخت او لوی دي. او د همدې اوامرو په نتيجه کې څومره عظيم الشان طوفان را اوچت شويدی چې د نړۍ ګوټ ګوټ ته رسيدلی، لوی انقلاب يې راوستی او نړۍ يې يو له بل سره وصل او يو ځای کړيده.

همدا مبارک آيتونه د تبليغ او دعوت مواد او اصول هم په ګوته کوي، د انذار مطلب او مقصد دا دی چې دا وښيي د انسان ځينې کارونه او اعمال داسې دي چې نتيجه او عاقبت يې ډير خطرناک او وخيم دی، او څرنګه چې هرچا ته دا معلومه ده چې انسان پدې دنيا کې د خپلو ټولو کړو نتيجه او جزا نه ويني، نو پدې صورت کې د انذار يوه تقاضا دا ده چې د انسان د ټولو اعمالو او کړو وړو د بدلې او جزا لپاره له دنيا نه علاوه يوه بله ورځ هم وجود ولري، او دا همغه ورځ ده چې د قيامت، د جزا، او دين د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځې په نامه یادیږي، او دا بیا ددې غوښتنه کوي چې باید له دنیوي ژوند نه پرته بل ژوند هم وجود ولري.
او نور آیتونه له بندګانو نه دا غواړي چې باید یوازې د توحید لاره غوره کړي، ټول کارونه واحد خدای ج ته وسپاري، د خدای تعالی د امر او رضا په مقابل کې خپلې هیلې، غوښتنې او د خلکو خوښي او رضا شا ته واچوي.

نو د دعوت مواد او اصول به دا وي:

الف: توحید.
ب: د قیامت په ورځ ایمان.
ج: د نفس تزکیه، له هر ډول منکراتو، بدیو او چټلیو نه ځان ساتل، او د ټولو هغو امورو پریښودل چې د خطرناک عاقبت او وخیم انجام درلودونکي وي. همدا راز د هر ډول نیکۍ، خیر، فضیلت او کمال خپلول او سرته رسول.
د: ټول کارونه الله تعالی ته سپارل.
هـ: ددې سلسلې آخرینۍ کړۍ د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په رسالت باندې ټینګ او پوخ ایمان درلودل، او دا ټول د هغه تر قیادت لاندې او د هغه له لارښوونې سره سم سرته رسول دي.
بله دا چې دا مبارک آیتونه ددې عظیم کار او مسولیت د ادا لپاره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته امرکوي چې نور خوب، آرام، ګرمه بستره پریږدي د کړاو، مشقت، او جهاد لاره غوره کړي: ((يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ (١) قُمْ فَأَنذِرْ (٢))) دا ددې معنی ورکوي لکه چې وویل شي: هغه څوک چې یوازې د ځان لپاره ژوند کوي، کیدای شي خوب او آرام ولري، خو ته اې محمده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دومره مسولیت په غاړه لرې چې باید نور د خوب، آرام او ګرمې بسترې په فکر کې نه وې، ستا پیټی دومره دروند دی چې له هغه سره له کړاو او مشقت پرته بل څه نه شې لیدلئ، پاڅه، ډیرعظیم مسولیت در په غاړه دی، دا تر ټولو ستر پیټی همدا ستا دی، پاڅه د جهاد او تکلیفونو دا اغزنه لار ووهه، پاڅه! نور د خوب او آرام وخت نشته نور د بې خوابۍ، مسلسل کړاو دور شروع شویدی، پاڅه او ددې لوی او درانده بار د اوچتولو لپار ځان تیار او چمتوکړه. دا ډیره عظیمه او هیبتناکه کلمه او خبره ده چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له ګرمې بسترې او آرام ژوند نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

راپاڅوي او د تندو توپانونو، خونړیو جګړو، او عظیمو حادثو په سمندر کې یې ورلاهو کوي، د کور له آرام ژوند نه یې را باسي او د خلکو د ضمیرونو او ژوندنیو حقایقو د مقابلې او کشمکش په میدان کې یې دروي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم ددې الهي حکم د اوریدو سره سم را پاڅید او څه د پاسه شل کاله د جهاد او مقاومت په ډګر کې ولاړ و، خوب او آرام یې نه درلود. ددې عظیم مسولیت د ادا په لارکې یې ځان، اهل او اولاد ټول هیرکړي وو، په پوره ثبات او میړانه سره یې د الله تعالی لورته بلنه کوله، او ددې دومره ستر او درانده بار او پیټې په اوچتولو او وړلو کې یې د ستومانۍ او کمزورۍ احساس ونکړ. رښتیا هم چې دا ډیر درونд بار و ځکه دا د ټول بشریت، او د ټولې عقیدې مسئولیت و، دا د ژوند په ټولو اړخونو کې د جهاد او انقلاب لار وه. دا ټوله موده د الله تعالی رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د جهاد، جګړې او کړاو په ډګر کې و، داسې کله هم پیښنه نه شوه، چې د یوه کار له امله دې بل کار ورنه پاتې شوی وي. له کومه وخته یې چې دا الهي حکم تر غوږو شویدی له همغې ورځې نه یې ټول ژوند د مسلسل جهاد او دوامدارې جګړې په میدان کې تیر کړیدی، جزاه الله عنا و عن البشریة کلها خیرالجزاء[1].

په راتلونکو پاڼو کې به د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې مسلسل او نه ستړیکیدونکي جهاد په هکله څه لنډې او مختصرې خبرې وکړو.

[1]. في ظلال القرآن ۱۲۸/۲۹ تر ۱۸۲ پورې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دعوت مرحلې (پړاوونه)

د محمد (ﷺ) د نبوت مبارک ژوند په دوو بیلابیلو دورو ویشلی شو:

ا_ مکي دور_ تقریبا دیارلس کاله.
۲_ مدني دور_ پوره لس کاله.

بیا هر دور مختلفې مرحلې لري چې هره مرحله د خاصو ځانګړتیاوو او بیلوونکو خصائصو درلودونکې ده، که د دعوت او بلنې پر دې دواړو دورو لږ دقیق او ژور نظر واچوو، نو همدا خبره به راته ښه څرګنده او په ډاګه شي.

مکي دور په دریو مختلفو مرحلو ویشل کیدای شي:
۱_ د پټې بلنې مرحله چې موده یې درې کاله وه .

۲_ د مکې خلکو ته د بلنې د اعلان مرحله، د بعثت د څلورم کال له پیل نه د بعثت د لسم کال تر وروستۍ برخې پورې.

۳_ له مکې نه د باندې د دعوت د اعلان او خوریدو مرحله، د بعثت د لسم کال له وروستیو نه مدینې ته د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر هجرته .
د مدني دور د مراحلو تفصیل به پخپل ځای کې راشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ مرحله

دعوت او تبليغ

دری کاله پټه او سري بلنه

دا خو هرچا ته په ډاګه ده چې مکه هغه وخت د عربو ديني مرکز و، د کعبې شريفې ساتونکي، د امورو مشران او د عربو په نزد د مقدسو بتانو ساتونکي هم همدلته مکه کې وو، نو ددې ځای اصلاح او ددې خلکو په نيغه لار روانول د نورو په نسبت ډيرګران او مشکل کار و. دلته د دعوت او اصلاح لپاره داسې پخې ارادې او ټينګ عزم ته ضرورت و چې د مصيبتونو او مشکلاتو طوفانونه يې له ځايه ونه شي خوځولی. او پداسې حالاتو کې د حکمت تقاضا او غوښتنه هم دا وه چې دعوت او بلنه بايد په لومړي سرکې په پټه او مخفي توګه ترسره شي، ترڅو د مکې اوسيدونکي په ناڅاپي او نابېره توګه له يوه راپاروونکي حالت سره مخامخ نه شي .

د اسلام لومړني لارويان

طبيعي خبره وه چې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بايد لومړی هغه کسان اسلام ته راوبولي چې له ده او آل بيت سره دوستي او نژدې اړيکې ولري. همداسې وشول رسول کريم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لومړی خپل دوستان اسلام ته راوبلل، او هغو کسانو ته يې د اسلام بلنه ورکړه چې د خير تمه يې ورنه کوله، پيژندل يې چې هغوی تل د حق او حقيقت خواته دريږي، او دده (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په صدق، ريښتينولی او صلاح باندې پوخ باور لري.
لدې ډلې نه هغو کسانو د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بلنه ومنله چې کله يې هم د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د عظمت، صلاح، صدق، او صداقت په هکله شک نه و کړی. دا د الله تعالی غوره بندګان په اسلامي تاريخ کې د السابقون الاولون په نامه شهرت لري، ددې ډلې په سرکې د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بي بي حضرت خديجه (رضي الله عنها)، د رسول کريم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) آزاد شوی غلام زيد بن حارثه بن شرحبيل

(c) ketabton.com: The Digital Library

الکلبي[۱]، او د محمد مصطفی (علیه السلام) د تره زوی علي بن ابي طالب، چې هغه وخت لا ماشوم و او د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر کفالت لاندې و او د رسول کریم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر ټولو نژدې ملګری حضرت ابوبکر صدیق (رضي الله عنهم) وو، دوی هغه کسان دي چې د دعوت په لومړنیو ورځو کې په اسلام مشرف شویدی.

پدې پسې ابوبکر الصدیق (رضي الله عنه) د اسلام لورته د بلنې لپاره متې راونغښتلې. ابوبکر (رضي الله عنه) پخپل قوم کې یو منل شوی او مخور سړی و، د خپلو نیکو اخلاقو، تدبر، پوهې او په تجارت کې د تجربې له برکته به همیش خلک ده ته ورتلل، ناسته ولاړه یې ورسره درلوده، نو له همدې فرصت او حیثیت نه په استفادې سره یې هغه کسان اسلام ته رابلل چې اعتماد او باور یې ورباندې درلود، او خپل راز یې ورته ویلی شوای، بالاخره د ابوبکر (رضي الله عنه) د دعوت او تبلیغ په نتیجه کې عثمان بن عفان الاموي، زبیر بن العوام الاسدي، عبدالرحمن بن عوف، سعد بن ابي وقاص (الزهریان)، طلحه بن عبیدالله التیمي (رضي الله عنهم اجمعین) په اسلام مشرف شول او پدې ترتیب سره دا آته کسان د اسلام لومړني لاروي او مخکښان دي.

همدا راز بلال بن رباح الحبشي (رضي الله عنه) هم د لومړنیو مسلمانانو څخه دی، ورپسې د اسلامي امت امین ابو عبیده عامر بن الجراح[۲] (د بني الحارث بن فهر له کورنۍ نه)، ابو سلمه بن عبدالاسد، ارقم بن ابي الارقم (المخزومیان)، عثمان بن مظعون او وروڼه یې قدامه او عبدالله، عبیده بن الحارث بن المطلب بن عبدمناف، سعید بن زید العدوي او ښځه یې فاطمه بنت الخطاب العدویه (د عمر بن الخطاب خور)، خباب بن الارت، عبدالله بن مسعود الهذلي او داسې نور (رضي الله عنهم) په اسلام مشرف شول. او همدوی السابقون الاولون دي چې د قریشو په مختلفو کورنیو پورې يې اړه درلوده. ابن هشام یې شمیره څلویښت ښوولې او نومونه یې هم ذکر

---

[1]. زید په جګګړه کي نیول شوي او غلام (اسیر) شوي و، حضرت خدیجه (رضي الله عنها) د هغه مالکه وه او بیا یي رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته هبه کړ بو وخت د هغه پلار او تره راغلل تر خګو له حګان سره یي بوزي، خو هغه رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خپل تره او پلار په مقابل کیګ غوره کړ. نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه متبني (خپل نسبتی زوی) وباله او په زید بن محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یي شهرت وموند تر خګو اسلام راغی او د عربو دغه عادت یي لغوه کړ.

[۲]. پدي هکله صحیح البخاری مناقب ابي عبیده بن الجراح ۵۳۰/۱ وګګوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړيدي[۳]. خو پدې لست کې ځنې کسان داسې دي چې له السابقون الاولون نه يې شميرل پوره ثابت ندي او په هکله يې اختلاف وجود لري.
ابن اسحاق وايي: وروسته ډله ډله خلک (نارينه او ښځې) په اسلام مشرف شول تر دې چې په ټوله مکه کې د اسلام نوم خور شو او د خلکو په ژبو به ياديده.[۱]
خو لومړنيو ټولو په پټه اسلام راوړی و، رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به هم په مخفي توګه غونډې ورسره کولې او د دين ښوونه به يې ورته کوله، ځکه دغه وخت دعوت مخفي او ګرېز (فردي) و. وحي هم د المدثر سورت له لومړيو آيتونو وروسته په مسلسله توګه راتلله. دغه وخت به چې کوم آيتونه را نازليدل هغه به لنډ لنډ وو خاتمه به يې په ډيرو زړه راښکونکو الفاظو سره کيده. دا آيتونه به پر زړونو د ژورې اغيزې درلودونکي او د هغه وخت له سکون او رقت نه ډکې فضا عين مطابق وو. دې آيتونو د نفس تزکيې او پاکۍ ته بلنه ورکوله او په دنيوي چټليو باندې د ملوث کيدو او ککړيدو زيانونه يې په ګوته کول، له جنت او دوزخ نه به يې خبرې کولې او داسې به يې ترسيمول تا به ويل چې همدلته اوس حاضر موجود دي، مومنان به يې د وخت له بشري ټولنې نه اوچت او يوې بلې فضا اوچتول.

لمونځ

د لمانځه امر د اسلام په لومړيو کې رانازل شوی ، مقاتل بن سليمان وايي: د اسلام په لومړيو کې الله تعالی دوه رکعته سهار او دوه رکعته مابنام لمونځ فرض کړی و، الله تعالی فرمايي: ((وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالإِبْكَارِ)). (غافر– ۵۵)
ترجمه: (او تسبيح وايه سره له ثنا د رب خپل هم په آخره د ورځې کې او (هم) په اوله د ورځې کې...). ابن حجر وايي: له معراج نه مخکې هم رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو (رضي الله عنهم) په قطعي توګه لمونځ کاوه، خو اختلاف پدې کې دی چې د پنځه وخته لمانځه له فرضيت نه مخکې هم کوم لمونځ فرض و او که نه؟ ويل کيږي چې هغه وخت يوازې له لمرختلو او لمر لويدلو نه مخکې لمونځ فرض و او بس. حارث بن اسامه د ابن لهيعه له لارې له زيد بن حارث نه موصول روايت کوي: په لومړيو کې چې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وحي راغله، جبريل (عليه السلام) ورته راغی، د اوداسه طريقه يې وروښودله، او کله

---

[۳]. سيره ابن هشام ۱/۲۴۵ الی ۲۲۲.
[۱]. ابن هشام ۱. ۲۲۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له اوداسه فارغ شو نو يوه لپه اوبه يې واخيستی او په عورت (شرمګاه) يې وروشيندلې. ابن ماجه هم پدې مفهوم يو حديث رانقل کړيدی. له براء بن عازب اوله ابن عباس (رضي الله عنهم) نه هم دې ته ورته يو حديث روايت شويدی د ابن عباس (رضي الله عنهما) په حديث کې راځي: ((وكان ذلك من أول الفريضة))[1]. دا لمونځ له لومړنيو فرائضو څخه و.

ابن هشام وايي: کله به چې د لمانځه وخت شو نو رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب (رضي الله عنهم) به درو او خوړونو ته تلل او هلته به يې له خپل قوم نه پټ لمونځ اداء کاوه. يو ځل ابو طالب وليدل چې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او علي (رضي الله عنه) لمونځ کوي، نو پدې هکله يې پوښتنه ورنه وکړه، او چې په حقيقت پوه شو نو د ثبات او ټينګار امر يې ورته وکړ.[2]

قريش په اجمالي توګه له مسئلې نه خبريږي

د دعوت او بلنې په مختلفو پيښو او واقعاتو کې له غور او دقت نه وروسته دا په ډاګه کيږي چې دعوت که څه هم پدې مرحله کې پټ، مخفي او انفرادي شکل درلود، خو بيا هم قريش ورباندې خبر وو البته دا وه چې چندان باک يې نه ورباندې راوړ او دې خوا ته يې زياته توجه نه درلوده.

محمد الغزالي وايي: دا خبرونه د قريشو غوږونو ته رسيدلي وو، خو ځان يې نه خوځاوه، باک يې نه ورباندې راوړ، کيدای شي به دا ګومان به يې کاوه چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به هم د هغو ديني خلکو په شان وي کوم چې د الوهيت او الهي حقوقو په هکله خبرې کوي، لکه اميه بن ابي الصلت، قس بن ساعده، عمرو بن نفيل او داسې نور، خو کله چې د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دعوت مخ په خوريدو شو، اغيزه يې زياته شوه، همدا وه چې هغوی هم ورنه وويريدل او د وخت په تيريدو سره يې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او دده دعوت تر نظر او مراقبت لاندې ونيو.[3]

دری کاله تير شول خو اسلامي دعوت همداسې پټ او انفرادي (وګړيز) شکل درلود،

---

[1]. مختصر سيرة الرسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) للشيخ النجدي ص ۸۸.

(۲). ابن هشام ۱/ ۲۴۷.

[3]. فقه السيرة ص ۷۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې موده کې یو داسې مومن ټولګی جوړ شو چې غړي يې د ورورۍ او تعاون په مزي یو له بل سره تړل شوي وو. د رسالت تبلیغ جریان درلود ، او اوچت منزل ته د رسالت او دعوت د رسولو هڅې جاري وې، په همداسې حالت کې د الله تعالی له لوري وحي راغې او رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته امر کوي چې خپل قوم په ښکاره او علني توګه اسلام ته راوبولي، له باطل سره ډاګیزې مقابلې ته ملا وتړي او د دوی پر بتانو د حقیقت ګوزار وکړي او له مخ نه يې پردې پورته کړي تر څو خلک يې په حقیقت او محتوی پوه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه مرحله

ښکاره دعوت او تبليغ

د دعوت د اعلانولو لومړی فرمان

پدې هکله تر ټولو لومړی د الله تعالی دا قول را نازل شوي ((**وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الأَقْرَبِينَ**)). (الشعراء:٢١٤)

[ترجمه: او ويروه ته (له عذابه اې محمده! هغه) خپلوان د تا چې ډير نژدې دي (درته).**]**

دا آيت د الشعراء په سورت کې دی، ددې سورت په پيل کې د موسی (عليه السلام) کيسه راغلي ده او دا ښيي چې د موسی (عليه السلام) د نبوت پيل څنګه او څه ډول و، بيا هغه له خپل قوم (بني اسرائيلو) سره هجرت وکړ الله تعالی دوی ته له فرعون نه نجات ورکړ، فرعون او لښکرې يې غرقې شوې. په بل عبارت دغه کيسه د موسی (عليه السلام) د دعوت پر ټولو مرحلو رڼا اچوي. پداسې وخت کې د موسی (عليه السلام) د کيسې بيان چې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ښکاره او علني بلنه مامور کيږي، زما په نظر ددې پخاطر و چې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب يې (رضي الله عنهم) د دعوت له پيل نه د خپلې لارې له هر څه نه خبر وي، په وړاندی يې يوه داسې نمونه او يو داسې مثال موجود وي چې د هغه په رڼا کې دې ته آماده او تيار شي چې د ښکاره او علني دعوت په مرحله کې به له راز راز مشکلاتو سره مخامخ کيږي، د دروغو نسبت به ورته کيږي او ډول، ډول ظلمونه به ويني.

دا سورت د هغو قومونو له عاقبت او انجام نه هم يادونه کوي کوم چې د الله تعالی رسولان (عليهم السلام) يې تکذيب کړي او د هغوی له اطاعت نه يې سر غړولی دی لکه د نوح (عليه السلام) قوم، عاد، ثمود د ابراهيم او لوط (عليهما السلام) قومونه او اصحاب ايکه. د فرعون او ددې قومونو له عاقبت او انجام نه يادونه او خبرې ددې پخاطر دي چې د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تکذيبونکي او د هغه له امر نه سر غړونکي پدې پوه شي چې که هغوی سمې لارې ته برابر نه شي او د حق پيروي ونکړي نو هغوی به هم له يوه خطرناک انجام سره مخ کيږي او الله تعالی به يې مواخذه کوي، او بل هدف يې دا و چې مومنان له خپل راتلونکي نه مطمئن او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې باوري شي چې پای او راتلونکی د دوی دی، بری د دوی او ناکامي د دښمنانو په برخه ده.

نژدې خپلوانو ته بلنه

ددې آیت له نازلیدو وروسته رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپله کورنۍ (بني هاشم) راوبلل، هغوی بلنه ومنله راغلل، او د بني المطلب بن عبدمناف له کورنۍ نه هم څو کسان ورسره وو، ټول پنځه څلویښت کسان راټول شول.

ابو لهب وړاندې شو د خبرې سر یې ونیو او محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته په خطاب سره یې وویل: ګوره! دا ستا ترونه او د ترونو زامن دي، خبرې وکړه خو ناپوهي پریږده، پدې ښه پوه شه چې ستا کورنۍ د ټولو عربو زور نلري، نو زه حق لرم چې و دې نیسم (لدې کارنه دې منع کړم).ستا لپاره همدا ستا کورنۍ کافي ده چې مخه دې ونیسي که چېرې ته پخپله خبره همداسې ټینګ پاتې شې، نو ستا د قوم لپاره ستا مخنیوی لدینه آسانه دی چې قریش ټول ستا په خلاف را پورته شي، او نور عرب یې هم مرسته وکړي، زه نه پوهیږم هغه وخت به بیا بل څوک داسې پیدا شي چې ستا په شان د خپل قوم د تباهۍ او بربادۍ دا ډول سبب وګرزي؟! رسول اکرم (صلی الله علیه وسلم) چوپ پاتې شو او پدې مجلس کې یې هیڅ خبرې ونکړې.

وروسته رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دوهم ځل بیا هغوی راوبلل، کله چې غونډ شول ویې فرمایل: ((**الحمد لله أحمده، و أستيعنه، و أومن به، و أتوكل عليه، و أشهد أن لا إله إلاالله وحده لا شريك له**)) **ثم قال**: ((**إن الرائد لا يكذب أهله و الله الذي لا إله إلا هو، إني رسول الله إليكم خاصة و إلى الناس عامة و الله لتموتن كما تنامون، و لتبعثن كما تستيقظون، و لتحاسبن بما تعملون، و إنها الجنة أو النار أبدا**)). یعنی: ټول حمد او ثنا الله تعالی لره ده، زه د هغه ثنا وایم، له هغه نه مرسته غواړم، په هغه ایمان لرم، او په هغه باندې بروسه او توکل کوم، او پدې شاهدي وایم چې له الله تعالی پرته بل هیڅوک هم د عبادت وړ ندي، هغه واحد دی هیڅ شریک نلري، بیا یې وویل: مشر او لارښود خپل اهل او د خپل کور خلکو ته دروغ نه وایي قسم په هغه خدای چې لده پرته بل اله (د عبادت وړ معبود) نشته، زه د الله تعالی له لوري ستاسې لپاره په خاصه توګه او د ټولو خلکو لپاره په عامه توګه رسول او استازی رالیږل شوی یم، قسم په الله (جل جلاله) داسې به مرئ لکه څرنګه چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویده کیږئ، او داسې به بیرته را ژوندي کیږئ لکه څرنګه چې له خوب نه را پاڅیږئ، او د خپل هر عمل حساب او کتاب به درسره کیږي، بیا به د تل لپاره یا جنت وي او یا دوزخ.

ور پسې ابو طالب داسې وویل: ستا سره زمونږ لپاره د ویاړ خبره ده، مونږ له هر چا نه زیات ستا نصیحت ته غوږ ږدو او منو یې، مونږ له هر چا نه زیات ستا خبره ربښتیا ګڼو، دا دي ستا ترونه او ترېرونه ټول حاضر دي، زه هم د دوی یو غړی یم، خو زه ستا د خوښې او هدف د تکمیل په لار کې له دوی نه وړاندې یم، په پوره ډاډ او اطمینان سره مخ په وړاندې درومه، خپله دنده په ښه توګه ادا کړه، قسم په الله تل به دې خوا ته ولاړ وم او ملاتړ به دې کوم، خو طبیعت او نفس مې د دې اجازه نه راکوي چې د عبدالمطلب دین پریږدم.

دلته ابو لهب وویل: والله چې دا ډیره بده ده، مخکې لدینه چې نور خلک یې له دې کارنه منع کړي باید تاسو یې لاس ونیسئ او له دې لارې نه یې را واړوئ. ابو طالب په ځواب کې ورته وویل: قسم په الله تر څو ژوندي یو دفاع به ور نه کوو[1].

د صفا پر غونډۍ

کله چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لدینه ډاډه شو چې نور به ابو طالب د دعوت په لاره کې له ده نه دفاع او ملاتړ کوي، نو یوه ورځ د صفا غونډۍ ته وخوت او په لوړ آواز یې وفرمایل: یا صباحاه.[2]! (اې سهاره)؟ ددې غږ په اوریدو سره د قریشو خلک راټول شول، او رسول کریم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) توحید، په رسالت او آخرت باندې ایمان ته راوبلل. بخاري شریف ددې کیسې یوه برخه له ابن عباس (رضي الله عنهما) نه روایت کوي وایي:

((لما نزلت ((و انذر عشيرتك الاقربين)) صعد النبي (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) علي الصفا فجعل ينادي يا بني فهر! يا بني عدي! لبطون قريش، حتى اجتمعوا، فجعل الرجل إذا لم يستطع أن يخرج أرسل رسولا لينظر ما هو؟ فجاء أبو

---

[1]. ابن الاثیر، فقه السیرة ص ۷۷- ۷۸.

(2). د عربو دا عادت و' چې د دښمن له حملې نه د خبریدو او اعلان په وخت کې به په کوم اوچت ځای دریدل او پدې الفاظو (یا صباحاه) سره به یې نارې وهلې.

لهب و قريش فقال: أرايتكم لو أخبرتكم أن خيلا بالوادي تريد أن تغير عليكم أكنتم مصدقي؟ قالوا: نعم، ما جربنا عليك إلا صدقا. قال: فإني نذير لكم بين يدي عذاب شديد. فقال أبولهب: تبا لك سائر اليوم، ألهذا جمعتنا؟ فنزلت ((تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ))[1] . [يعنی کله چې د ((وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الأَقْرَبِينَ)) آیت را نازل شو رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د صفا غونډۍ ته وخوت او د قریشو کورنیو ته یې جدا جدا غږ وکړ، اې بني فهر، اې بني عدي! تر څو ټول قریش راغونډ شول، ابولهب هم راغی، نو رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: که درته ووایم چې پدې دره یا خوړکې یوه ډله شهسواران دي غواړي حمله درباندې وکړي، نو آیا تاسې به زما دغه خبره ومنئ؟ دوی وویل: هو، مونږ له تا نه همیشه رښتیا اوریدلي دي. بیا یې ورته وفرمایل: زه تاسې ته له یوه سخت عذاب نه د خبر ورکونکي په حیث راغلی یم. پدې وخت کې ابو لهب وویل: ټوله ورځ هلاک اوسې، همدا نن هلاک شې آیا د همدې لپاره دې راټول کړي وو؟ نو پدې پسې (تبت یدا ابی لهب و تب) (مات، هلاک دې شي دواړه لاسونه د ابي لهب او پخپله دې هم هلاک شي)) سورت رانازل شو.]

مسلم شریف له ابو هریره (رضي الله عنه) نه په روایت سرهددې کیسې بل اړخ رانقلوي وایي: کله چې د(**وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الأَقْرَبِينَ**) آیت را نازل شو، رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) آواز وکړ، دا آواز عام هم و او خاص هم، ویې فرمایل:**((یا معشر قریش انقذوا انفسکم من النار،یا معشر بني کعب! انقذوا انفسکم من النار، یا فاطمةبنت محمد! انقذي نفسک من النار، فاني والله لا املک لکم من الله شیئا، الا ان لکم رحما سابلها ببلالها))**.

[اې قریشو! ځانونه له جهنم نه وساتئ، اې بني کعب! ځانونه له دوزخ نه وساتئ، اې د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لورې فاطمې! (رضي الله عنها) ځان له اور نه وساته، ځکه قسم په خدای چې زه د الله تعالی له مواخذې او ګرفت نه ستاسې د خلاصون په لاره کې هیڅ واک او اختیار نلرم، خو دا ده چې ستاسې سره د نسب او قرابت اړیکې لرم، او کوښښ کوم چې حق يې ادا کړم ، ټینګې او برقرارې يې

[1]. صحیح البخاري ۲/ ۷۰۲- ۷۴۳ په صحیح مسلم کې هم دا روایت شته دی ۱۱۴/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وساتم.[1]

دا بلنه پوره او بشپړ اعلان او تبلیغ و، رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپلو خپلوانو ته دا وښووده چې نور د اړیکو ټینګښت پدې رسالت باندې تر ایمان راوړلو پورې اړه لري او د الله تعالی له لوري ددې اعلان او انذار له نازلیدو وروسته د عربو باطل قومیت او قومي تعصب له مینځه تللی دی.

د حق اعلان او د مشرکینو عکس العمل

ددې آواز انګازې د مکې په شا او خوا کې لا اوریدل کیدلې چې د الله تعالی یو بل امر رانازل شو او هغه داسې و: ((فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنْ الْمُشْرِكِينَ)). (الحجر: ٩٤)

[ترجمه: نو ښکاره (او په جهر کړه اې محمده!) هغه چې ته مامور یې پرې او مخ واړوه له مشرکانو څخه (او مه کوه هیڅ التفات او پروا ددوی ویلو ته)).] نو رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم پیل وکړ د شرک او خرافاتو له مخ نه پردې اوچتوي، ضررونه یې په ګوته کوي د بتانو اصلي څیره خلکو ته ښیي او د مثالونو په رڼا کې ددې باطلو معبودانو کمزوري او ناتواني په ګوته کوي او دا اعلانوي هر څوک چې د بتانو عبادت کوي او یا بتان د ځان او الله تعالی تر مینځ وسیله ګرزوي هغوي ټول ګمراهان او بې لاری دي.

کله چې د مکې خلکو واوریدل چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په بتانو پسې خبرې کوي او په ډاګه سره وایي چې مشرکان او د بتانو عبادت کوونکي ټول ګمراهان او په باطله روان دي، نو دا د حق آواز لکه تندر داسې وربانديې ولګید، اور وربانديې بل شو، ویرې واخیستل چې هسې نه دا عظیم انقلاب د هغوی ټول عادات او عنعنات ختم نکړي، نو همدا وه چې ددې بر حق انقلاب په وړاندې ودریدل او د دښمنۍ لاره یې ورسره ونیوه.

مشرکان ځکه ددې لوی بدلون او عظیم انقلاب په وړاندې ودریدل چې پدې پوهیدل چې له یوه الله تعالی نه پرته له بل هر چا نه د الوهیت نفي، او په رسالت او آخرت باندې ایمان دا معنی لري چې انسان باید دې دین ته په کامله توګه مطیع او فرمانبردار وي او دې رسالت ته داسې تسلیم شي چې بیا د ځان او مال سودا او خبره ورسره نه وي، هر څه یې الله تعالی ته سپارلي وي. څرګنده ده چې پدې صورت کې خو

[1]. صحیح مسلم ۱/۱۱۴. صحیح بخاري ۱/ ۳۸۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيا د مشرکينو هغه باطله مشري او واکداري له مينځه تلله، او بيايې نه شوی کولی خلکو ته د دين په نامه بازي ورکړي، ويې غولوي او دا ممکنه نه وه چې نور يې پر مظلومانو باندې خپلو ظلمونو ته ادامه ورکړې وی. هو، هغوی د ايمان په رښتينې معنی پوه وو ځکه يې زړه نه شوی ورته ښه کولی. هغوی خپله ګمراهي او باطله مشري نه شوای پريښودلی نو ځکه يې د رسالت له قبلولو نه انکار کاوه، الله تعالی فرمايي:

((بَلْ يُرِيدُ الإِنسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ)) (القيامة:٥)

هغوی پدې ټولو ښه پوه وو، خو حيران وو، چې د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په شان صادق، امين، کريم، عزيز او د داسې عظيم شخصيت درلودونکي چې په اوچتو اخلاقو او سپيڅلتيا کې يې په ډيرو پيړيو کې مثال ندې ليدل شوی، په وړاندې څه وکړي؟ او کومه لاره ورسره ونيسي؟ له سلا او مشورو، غور او فکر وروسته دې فيصلې ته ورسيدل چې د رسول اکرم(صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تره ابوطالب ته ورشي او سوال ورنه وکړي چې خپل وراره لدې کارنه واړوي . زيار يې يوست چې خپله دا غوښتنه جدي اوکلکه وښيي، نو دا خبره يې سره غوټه کړه چې ابوطالب ته به داسې وايي: د بتانو د عبادت پريښودلو ته بلنه، او دا خبرې چې دا بتان باطل دي، هيڅ وس او توان نلري، دا ټول په حقيقت کې د دوی (مشرکانو) او د دوی د پلرونو سپکاوی او د دوی د دين توهين دی چې دوی يې نه شي زغملی .

ابوطالب ته د قريشو جرګه

ابن اسحاق وايي: د قريشو ځينې مشران ابوطالب ته ورغلل اوداسې يې ورته وويل: ابوطالبه! ستا وراره زمونږ خدايانو ته د بدو نسبت کوي، زمونږ دين باطل ګڼي، زمونږ پلرونه بې لارې اوګمراهان بولي، مونږ ته بې عقلان او احمقان وايي، نو يا يې لدې کار نه واړوه، او يا ته له مينځه ليرې شه چې مونږ ورسره پوه شوو او خپل حساب ورسره تصفيه کړو، پوهيږو ته هم زمونږ په شان اختلاف ورسره لرې، نو پريږده چې ورنه بې غمه دې کړو. ابوطالب په ډيره ښه او نرمه لهجه هغوی ته ځواب ورکړ او رخصت يې کړل. رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل دعوت جاري ساته او د الهي دين د قيام او حاکميت لپاره يې نه ستړيدونکې هلې ځلې کولې.[١]

د حج په موسم کې د دعوت د مخنيوي پخاطر د قريشو مشورتي

[١] . ابن هشام ٢٢٥/١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غونډه

د ښکاره بلنې له پیل نه یوازې څو میاشتې تیرې شوې وې چې د حج وخت را نژدې شو قریش متوجه شول چې پدې وخت کې د مختلفو ځایونو خلک راځي، نو په کار ده چې داسې یو تدبیر ونیول شي او داسې یوه خبره سره جوړه شي چې عربان ورباندې قانع کړی شو ترڅو د محمد(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبره و نه منې او دعوت یې اغیزه ورباندې ونکړی شي. نو همدا وه چې ټول ولید بن مغیره ته ورغلل ترڅو پدې هکله مشوره ورسره وکړي. ولید ورته وویل: په کار ده پدې هکله یوه خبره جوړه کړو، داسې و نه شي چې یو به یو څه وایي او بل به بل څه، ځکه دا پخپله یو د بل د خبرې اثر کموي او ارزښت یې له منځه وړي. دوی ورته وویل: ته ووایه چې څه باید ووایو؟ ولید وویل: نه، لومړی تاسې خپل نظرونه څرګند کړئ زه به یې اورم. دوی وویل: داسې به وایو چې محمد(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)کاهن دی. ولید وویل: نه والله که هغه کاهن وي، کاهنان خو مونږ لیدلي هغوی داسې نه وي، د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبرې د کاهنانو له خبرو سره نه په سجع اوقافیه او نه زمزمه په هیڅ شي کې هم ورته والی نلري. قریشو وویل: وایو به چې محمد(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) شاعردی. ولید وویل: نه هغه شاعر هم ندی، مونږ په شعر پوهیږو، د شعر ټول ډولونه رجز، هجز، قریض، مقبوض، او مبسوط راته معلوم دي د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اقوال او خبرې شعر ندی. بیا دوی وویل: نو وایو به چې محمد(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ساحر دی. ولید وویل: ساحر هم ندی، ساحران مو لیدلي. هغوی داسې نه وي. نو دوی ورته وویل:اوس ته ووایه څه ووایو؟ ولید وویل: قسم په خدای (جل جلاله) د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبرې ډیرې خوږې دي، ریښې یې ډیرې ټینګې، اصل یې مضبوط او څانګې یې میوه دارې دي، تاسې یې چې په هکله هرڅه ووایئ خلک یې منې،ستاسو په خبرو باور نه کوي، خو زما په نظر تر ټولو مناسبه دا ده چې وویل شي هغه جادوګر دی، داسې څه یې راوړي چې د هغه په واسطه د پلار او زوی، ورونو، میړه او ښځې، قوم او قبیلې ترمنځ بیلتون راولي، یو له بل سره یې اړیکې شلوي، بالاخره ټول په همدې خبره سره متفق شول او مجلس یې پای ته ورسید[1].

ځنې نور روایتونه وایي: کله چې ولید د قریشو ټولې خبرې او نظریې ردکړې نو دوی

[1]. ابن هشام ۱/۲۷۱.

Comment: ۱_ ابن هشام ۱/۲۷۱
Comment:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته وويل: اوس ته خپل سيي او بې داغه نظر راته څرګند کړه، ووايه ستا رايه څه ده؟ وليد وويل: اجازه راکړئ چې پدې هکله څه سوچ او فکر وکړم، له ډير سوچ او فکر ورسته يې دوی ته خپل مخکې ذکرشوی نظر وړاندې کړ چې د ټولو سلا ورباندې راغله.[1] الله تعالی د وليد په هکله د مدثر په سورت کې (۱۶) آيتونه نازل کړيدي، او دا مبارک آيتونه د نوموړې خبرې په هکله د وليد د فکر او سوچ کولو حالت ته هم اشاره کوي، فرمايي : ((إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ (١٨) فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ (١٩) ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ (٢٠) ثُمَّ نَظَرَ (٢١) ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ (٢٢) ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ (٢٣) فَقَالَ إِنْ هَذَا إِلاَّ سِحْرٌ يُؤْثَرُ (٢٤) إِنْ هَذَا إِلاَّ قَوْلُ الْبَشَرِ (٢٥))(المدثر: ١٨٠-٢٥).

[ترجمه: بيشکه هغه فکر وکړ (چې څرنګه طعن وکړم په قرآن) کې او اندازه يې وکړه په زړه خپل کې (کار د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)) ووژلی شو (ملعون کړی شو) څرنګه يې اندازه کړه بيا دې ووژلی شي (ملعون دی کړی شي) څرنګه اندازه يې وکړه (په طعن د قرآن او محمد کې) بيا يې وکتل (محمد يا قرآن ته) بيايې مخ تريو کړ او تندی يې غوټه کړ (له کراهيته) بيايې شا واړوله (له محمده) او غاړه يې وغړوله (له اسلاميته) نو ويې ويل نه دی دا (قرآن) مګر خو سحر دی چې نقل کاوه شي (له نورو ساحرانو نه) نه دی دا (قرآن) مګر خو خبره د بشر (بني آدم) ده.]

د قريشو په همدې خبره سلا راغله، او کله چې د حج وخت راورسيد نو قريشو به د مکې ټولې لارې ونيولې هر څوک به چې راتلل د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په هکله به يې هماغه مخکې جوړه شوې خبره ورته کوله، او کوښښ به يې کاوه د خلکو توجه له محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه بلې خواته واړوي.[2]

ددې باطلې وظيفې په سرته رسولو کې ابو لهب تر ټولو مخکې و، رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به د حج په دوران کې حاجيان پخپلو ځايونو او مېنو لکه عکاظ، مجنه او ذي المجاز کې د الله تعالی لوري ته رابلل، هلته به يې تشريف وروړه او هغوی ته به يې د اسلام دعوت ورکاوه، ابو لهب به ورپسې و او خلکو ته به يې ويل: د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خيره ونه منئ، دا يو دروغجن او له خپل دين نه اوښتی شخص دی.[3]

---

[1] . في ظلال القرآن ١٨٨/٢٩.

[2]. ابن هشام ٢٧١/١.

[3]. روي فعله هذا الترمذی عن يزيد بن رومان و... عن طارق عبدالله المجاري، ورواه الامام احمد في مسنده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې هلو ځلو نتيجه دا شوه چې عربو د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د نبوت خبر له ځان سره خپلو ځايونو ته يووړ، او پدې ترتيب سره د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نوم او د دعوت خبر په ټولو عربو کې خور شو.

له اسلامي دعوت سره د مقابلې بيلابيل شکلونه

کله چې قريشو وليدل محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په هيڅ ډول خپله لاره او بلنه نه پريږدي، نو يو ځل يې بيا سوچ وکړ او د اسلامي دعوت د له مينځه وړلو پخاطر يې لاندينۍ هلې ځلې او توطيې په کار واچولې:

١_ تکذيب، ملنډې، خنداګانې، استهزاء او مسخرې – قريشو غوښتل پدې ډول سره او لدې لارې نه د مسلمانانو روحيات کمزوري، ارادې يې ماتې او د ذلت او سپکاوي معامله ورسره وکړي. نو همدا وه چې په رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پورې يې ډول ډول تورونه او تهمتونه وتړل، د هغه جناب (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په شان کې يې ډيره بې ادبي او ګستاخي کوله، کله به يې ليونی باله، قرآنکريم فرمايي:

((وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ)) (الحجر: ٦) [او ويلې (دغو کفارو محمدته) اې هغه سړبه چې نازل کړی شويدی پر هغه باندې ذکر(قرآن ، پند) (په زعم د منکرينو) بيشګه ته خوا مخواه ليونی يې.] کله به يې د سحر او دروغو نسبت ورته کاوه، الله تعالی فرمايي: ((وَعَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ)) (ص: ٤) [او تعجب کوي (کفار) له دې نه چې راغلی دی دوی ته (نبي) ويروونکی له دوی نه او وايي دا کافران چې دغه (ويروونکی نبي) ساحر کوډګر دی، دروغجن.] د قريشو کفارو به رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته په ډيره بده سترګه کتل، له حد نه زياته کينه او عداوت يې ورسره درلود، تل به په دې هڅه کې وو چې په سترګو کې يې وخوري. الله تعالی داسې خبر راکوي:

((وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ)) (القلم: ٥١)

[او بيشکه نژدې وو هغه کسان چې کافران شويدي خوامخواه وبه ښويوي تا (وبه دې غورځوي پر ځمکه) پخپلو سترګو سره هر کله چې واوريده دوی قرآن (ستا له ژبې) او

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي دوی (د کينې له مخې) بيشکه دغه (محمد) ليونی دی.]
رسول کريم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) به چې کله له خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) سره ناست و، قريشو به له استهزاء نه په ډکه لهجه سره ويل: وګورئ دا دده ملګري دي!! قرآنکريم فرمايي: ((...أَهَؤُلاء مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا)) (الأنعام: ٥٣).
[آيا هم دا (خواران) فضل کړيدی الله پردوی په منځ زمونږ کې (په هدايت سره).] الله تعالى ددې په ځواب کې فرمايي: ((أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ)) (الأنعام: ٥٣) [آيا نه دی الله ښه عالم په شکر کوونکو (په نعمت د اسلام بلکه دی، نو ځکه تفضلا احسان پرې کوي).]
قرآنکريم د مشرکينو دا کيفيت او حالت په ګوته کوي فرمايي: ((إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنْ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ (٢٩) وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ (٣٠) وَإِذَا انقَلَبُوا إِلَى أَهْلِهِمْ انقَلَبُوا فَكِهِينَ (٣١) وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا إِنَّ هَؤُلاءِ لَضَالُّونَ (٣٢) وَمَا أُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ حَافِظِينَ)).(المطففين: ٢٩- ٣٣). [بيشکه هغه کسان چې کافران شويدي، وو دوی په هغو کسانو باندې چې ايمان يې راوړی و خندل به يې، او مسخرې به يې پرې کولې) او کله چې تيرېدې منکران پر مومنانو باندې هغوی ته پخپلو منځونو کې سره سترګکونه وهي (لپاره د استهزاء) او کله چې وګرځي خپلو کورونو ته (نو) ګرځي دوی خوشاله (خبرې جوړوونکي په سبب د تمسخر او استهزاء پر مومنانو باندې) کله چې وبه ليدل (کفارو) دغه (مومنان) نو ويل به يې پخپل منځ کې چې بيشکه دغه (مومنان) خامخواه بې لارې دي حال دا چې ندي ليږل شوي (کافران) پردغو (مومنانو) باندې ساتونکي څارونکي.]
٢- شکوک: د رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ذات، شخصيت او هداياتو په خلاف د بې اساسه شکوکو او شبهاتو راولاړول، او د هغه په خلاف دروغ او دومره زيات پروپاګند په کار اچول چې عوام خلک هيڅ ددې فرصت ونه مومي چې د رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د دعوت او رسالت په هکله غور، تفکر او تامل وکړي. مشرکانو چې د قرآنکريم په هکله څه عقيده درلوده الله تعالى هغه داسې بيانوي:
((وَقَالُوا أَسَاطِيرُ الأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلَى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلاً)) (الفرقان:٥). [او وايي (کفار) دا کيسې دي د ړومبنيو خلکو چې ليکلې دي هغه (محمد) پر ليکونکو پس هغه لوستل کيږي په ده سهار او ماښام.] ((إِنْ هَذَا إِلاَّ إِفْكٌ افْتَرَاهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قَوْمٌ آخَرُونَ)) (الفرقان:٤)مشرکینو به دا هم ویل: ((إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ)) (النحل: ۱۰۳)
[بیشکه همدا خبره ده چې ښوونه کوي ورته انسان.]
د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په هکله به یې د اعتراض په توګه دا هم ویل: ((وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الأَسْوَاقِ))(النحل:۷).
[او وایي (کفار) چې څه دی دغه رسول ته چې خوري طعام او ګرځي په بازارونو کې (لکه نور خلک د پاره طلب د معاش).]
قرآنکریم ځای ځای د مشرکینو دې ډول پروپاګند، ناروا تبلیغاتو او له دښمنۍ نه ډک او بې اساسه انتقاداتو ته اشاره کړې او د هغې ځواب یې ویلی دی.

۳ـ د پخوانیو کیسو په بیان سره د قرآنکریم مقابله، او په همدې کیسو سره له قرآنکریم نه د خلکو لیرې ساتل. ویل کیږي چې نضر بن حارث یو ځل قریشو ته وویل: اې قریشو! قسم په خدای چې تاسې له یوې داسې پیښې سره مخامخ شوي یاستئ چې تر اوسه پورې مو یې هیڅ بند او بست ندی کړی، محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یو داسې ځوان و، چې ستاسې په مینځ کې تر ټولو زیات منل شوی، ریښتونی او امین شخصیت و، تر څو په سرکې یې سپین ولګیدل، او دا نوی دین یې درته راوړ، نو بیا تاسې ساحر وباله، خو قسم په الله هغه ساحر ندی، ساحران خو مونږ لیدلي هغوی داسې نه وي، دا مو وویل چې هغه کاهن دی، قسم په خدای هغه کاهن هم ندی، ومو ویل چې شاعر دی قسم په الله، شاعر هم ندی، شعر او د شعر ډولونه خو مونږ پیژنو هغه داسې نه وي، دا مو وویل چې هغه لیونی دی، خو قسم په الله هغه لیونی هم ندی. اې قریشو، بیدار شئ، متوجه شئ تاسې له یوې ډیرې لویې پیښې سره مخ شوي یاستئ.
وروسته نضر بن حارث (حیره) ته لاړ او هلته یې د فارس د پاچایانو لکه رستم او اسفندیار کیسې او نکلونه زده کړل او بیرته راغی. او کله به چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په کوم مجلس کې وعظ او تبلیغ کاوه خلک به یې له الهي عذاب نه ویرول، نضر به ورپسې ورته او ویل به یې: قسم په خدای، محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له ما نه ښې او غوره خبرې نه شي کولی او شروع به یې وکړه خلکو ته به یې د رستم او اسنفدیار کیسې اورولې بیا به یې ویل: د محمد (صلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله عليه و اله و صحبه و سلم) خبرې زما له خبرو نه په څه غوره او ښې دي[1] ؟
له ابن عباس (رضي الله عنهما) نه په يوه روايت کې رانقل شوي چې نضر بن حارث يو شمير ډمې په بيه اخيستې وې، کله به چې خبر شو چې فلاني سړي د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خوا ته ميلان پيدا کړيدی، نو يوه ډمه به يې ورپسې کړه، ډمې به نوموړي سړي ته خوراک او څښاک برابراوه، خدمت به يې کاوه او سندرې به يې ورته ويلې تر څو به يې له اسلام سره د نوموړي اړيکې وشلولې، الله تعالی پدې هکله فرمايي:((وَمِنْ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ))(لقمان:٦). [ځنې خلک داسې هم دي چې بيهوده او لهوه خبرې اخلي تر څو د الله له لارې نه خلک وربانديې بې لارې کړي.]
٤ـ تـوطئې: قريشو د سازش او توطيې لاره هم نيولې وه، غوښتل يې د يوې سودا بازۍ په نتيجه کې اسلام او جاهليت سره ګډ کړي. پيشنهاد يې وکړ چې له څه نه به مونږ تير شو او له يو څه نه دې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تير شي. قرآنکريم دېته اشاره کوي او فرمايي: ((وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ)) (القلم:٩) [خوښوي دوی چې که ته نرمي کوې(له دوی سره) نو دوی به هم نرمي کوي (له تاسره).]
د ابن جرير او طبراني يو روايت دی چې وايي: مشرکينو رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وړانديز وکړ چې يو کال ته زمونږ د خدايانو عبادت وکړه، او يو کال به مونږ ستا د خدای عبادت وکړو. خو د عبد بن حميد روايت وايي چې هغوی رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وويل: که ته زمونږ خدايان ومنې نو مونږ به ستا د رب عبادت وکړو.[2]
ابن اسحاق وايي: يو ځل رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له بيت الله شريف نه طواف کاوه چې د قريشو مشران لکه الاسود بن المطلب بن اسد بن عبدالعزی، وليد بن مغيره او اميه بن خلف او عاص بن واثل السهمدي ورته راغلل او ورته وې ويل: راځه ته زمونږ د خدايانو عبادت کوه، او مونږ به ستا د خدای عبادت کوو، پدې ډول به عبادت سره شريک کړو، که چېرته ستا معبود زمونږ له معبودانو نه غوره وي، نو مونږ به هم څه فايده کړې وي، او که زمونږ معبودان ستا له معبود نه غوره وي، نو بيا به تا هم څه ګټه کړې وي. د دوی دا پيشنهاد الله تعالی رد کړ او دا

---

[1]. ابن هشام ١/ ٢٢٩ – ٣٠٠- ٣٥٨. تفهيم القران ٤/ ٨،٩. مختصر سيره الرسول (صلی الله عليه وسلم) للشيخ عبدالله النجدی ص ١١٧،١١٨.
[2]. تفهيم القران ٦/ ٥٠١- ٥٠٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

سورت يې را نازل کړ[1]:

((قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ (١) لا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ (٢) وَلا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ (٣) وَلا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ (٤) وَلا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ (٥) لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ (٦)).

[ووايه (اې محمده! چې) اې کافرانو، نه کوم زه عبادت د هغه شي چې تاسې يې عبادت کوئ.....]

پدې ترتيب سره الله تعالی د دوی دا سازش هم له خاورو سره خاورې کړ، او په ډاګه سره يې اعلان وکړ چې د مشرکينو لاره له اسلام نه بيله او جدا ده. پدې هکله د روايتونو له اختلاف نه دا څرګنديږي چې کيدای شي مشرکينو څو ځله ددې سازش هڅې کړې وي.

پر مسلمانانو باندې ظلمونه

د نبوت د څلورم کال په لومړيو کې قريشو د اسلامي دعوت د مخنيوي پخاطر پورته يادې شوې لارې چارې يوه په بله پسې په کار واچولې، څو مياشتې همداسې تيرې شوې، خوکله پوه شول چې نور دا هلې ځلې ناکامې دي، او نه شي کولی پدې سره د اسلامي دعوت مخه ونيسي، نو يو ځل بيا سره راغونډ شول او يوه پنځه ويشت کسيزه کوميټه يې جوړه کړه مشر يې ابو لهب و. د کوميټې غړو له ډير غور او بحث وروسته فيصله وکړه چې نور بايد د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)، اسلام او اصحابو (رضي الله عنهم) په خلاف له زور، زياتي، وحشت او تيري نه کار واخيستل شي.[2]

هغوی دا فيصله وکړه او د فيصلې د پلي کولو لپاره يې متې راونغښتلې. مشرکينو په آسانۍ سره کولای شوي په اصحابو (رضي الله عنهم) خصوصاً په بې وسه کسانو هر ډول ظلم او زياتی وکړي، خو د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په هکله هر چا دا جرات نه شوی کولی، ځکه هغه د داسې عظيم شخصيت درلودونکی و چې له دوستانو وړاندې دښمنانو ورته د قدر او احترام په سترګه کتل، او د هغه په وړاندې يوازې هغو کسانو بې ادبي او ګستاخي کولی شوی چې له عقل او حيا به بالکل خلاص وو. او ددې تر څنګ محمد (صلی الله عليه وسلم) د ابو طالب غوندې

---

[1]. ابن هشام ۳۶۲/۱.

[2]. رحمة للعالمين ۵۹/۱ - ۶۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهم سړي له تائید او ملاتړ نه هم برخمن و، هغه ابو طالب چې د مکې سردار او د خلکو په مینځ کې د قدر او منزلت خاوند و. چا دا جرات نه شوی کولی چې هغه کم وشمیري، تړون یې مات کړي او د کورنۍ پر غړو یې تجاوز وکړي. دې وضعې قریش څه اندیښمن کړي وو، او جرات یې ورنه سلب کړی وو، خو کله چې د هغوی زعامت او د دین په نامه تر لاسه شوې مشري د نوي اسلامي دعوت تر تهدید لاندې راغله، نور نو لکه لیونیان را پورته شول او د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خلاف یې هم ظلمونه او تیري شروع کړل. پدې کار کې ابو لهب له هر چا نه وړاندې و، ومو کتل چې د بني هاشم په غونډه او د صفا په غونډۍ یې له رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره څه وکړل.

ځنې روایتونه وایي چې د صفا په غونډۍ وروسته له هغې چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپله بلنه واوروله، ابو لهب یوه تیږه واخیسته او غوښتل یې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورباندې وولي.[۱] له بعثت نه مخکې د ابو لهب زامنو عتبه او عتیبه د رسول اکرم (صلی الله علیه وسلم) له لوڼو (رقیې او ام کلثوم رضي الله عنهما) سره ودونه کړي وو، خو له بعثت نه وروسته ابو لهب خپل زامن دېته اړ ایستل چې د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لوڼو ته طلاق ورکړي.[۲]

هغه وخت د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دوهم زوی عبدالله وفات شو، ابو لهب له ډیرې خوشالۍ نه منډې کړې او خپلو ملګرو ته یې زیری ورکاوه چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ابتر (میراث) شو.[۳]

لکه مخکې مو چې وویل ابو لهب به د حج په دوران او بازارونو کې په رسول کریم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پسې روان وو او خبرې به یې ورتکذیبولې. طارق بن عبدالله محاربي وایي: ابو لهب نه یوازې دا چې د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبرې به یې تکذیبولې بلکه هغه جناب به یې په تیږو هم ویشته او د بشریت د عظیم لارښود(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مبارکې پوندې به یې په وینو رنګولې. [۱]

د ابو لهب ښځې ام جمیل اروی بنت حرب بن امیه چې د ابوسفیان خور وه، هم له

---

[۱]. دا روایت ترمذي را نقل کړیدی.
[۲]. في ظلاق القران ۳۰/ ۲۸۲. تفهیم القران ۶/ ۵۲۲.
[۳]. تفهیم القران ۶/ ۴۹۰.
[1]. جامع الترمذي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د ابو لهب په شان عداوت او کینه درلوده، اغزي به یې راټولول او د شپې له مخې به یې د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په دروازه او لارو کې ورته شیندل. نوموړې ډیر خرابه ژبه درلوده، د الله تعالی د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په شان کې یې ډیره ګستاخي او بې شرمي کوله، تورونه او تهمتونه به یې ورپسې تړل، فتنې او فسادونه به یې جوړول، او همدا وجه ده چې قرآنکریم ورته حماله الحطب ویلي دي.

اروی چې کله واوریدل قرآنکریم ددې او د میړه یې (ابو لهب) غندنه کړیده، نو پداسې حال کې جومات (مسجد الحرام) ته راغله چې یو موټی تیږې هم ورسره وې، رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او ابوبکر (رضي الله عنه) د کعبې شریفې خوا ته ناست وو. کله چې ورنژدې شوه نو الله تعالی یې په سترګو پرده ور واچوله او رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې نه لیده، ابوبکر (رضي الله عنه) ته یې وویل: ملګری دې چېرته دی؟ خبره شوې یم چې زما بدي یې بیان کړیده، قسم په خدای که مې ولید نو پدې تیږو به یې په ده خوله وولم! ګوره، زه یوه شاعره یم، بیایې داسې وویل:

مذمما عصینا — و أمره ابینا — و دینه قلینا[۲]

موږ د مذمم (په بدو یاد شوي) نافرماني کړې، د هغه مو نده منلې او د هغه دین مو د نفرت او حقارت له مخې پریښی دی، دا خبره یې وکړه او ووتله.

وروسته ابوبکر (رضي الله عنه) وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) آیا هغې ته ونه لیدلې؟ رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**ما رأتني، لقد أخذ الله ببصرها عني**). نه زه یې ونه لیدلم ځکه الله تعالی یې پر سترګو پرده واچوله[۳]. ابوبکر بزار دا کیسه رانقلوي او وایي: کله چې اروی راغله ابوبکر (رضي الله عنه) ته یې وویل: ستا ملګري زمونږ هجوه (بدي) ویلې ده. ابوبکر (رضي الله عنه) ځواب ورکړ، نه، قسم په الله هغه شعر نه وایي. ام جمیل ورته وویل: ته مصدق یې خبره دې د منلو ده .

ابو لهب سره لدې چې د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تره هم و او

(2). زیاتره مشرکینو به محمد (صلی الله علیه وسلم) د مذمم په نامه یادوه، د مذمم معنی د محمد د معنی بالکل مخالفه یعنی ضد ده.

(3). ابن هشام ۱/ ۳۳۵ - ۳۳۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګاونډی هم، خو بیا یې هم دا ټول ظلمونه ترسره کول. د ابو لهب کور د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له کور سره بالکل جوخت، څنګ په څنګ و، نوموړي به لکه د نورو مشرکینو په شان رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته پخپل کورکې هم ضرر او اذیت رساوه. ابن اسحاق وایي: د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ګاونډیانو له جملې نه ابو لهب، حکم بن ابي العاص بن امیه، عقبه بن ابي معیط، عدي بن حمراء الثقفي، او ابن الاصداء الهذلي دومره شریر او خبیث وو چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې حتی پخپل کورکې هم له شره په امن نه و. دې شریرانو به په کور کې هم اذیت ورساوه، او لدې جملې نه یوازې حکم بن ابي العاص چې د اموي خلیفه مروان پلار و په اسلام مشرف شوی نور ټول مشرک مړه شویدي! د هغوی د اذیت رسولو یوه طریقه دا وه چې کله به رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لمونځ کاوه نو کوم یوه به یې د میږې پریوان ورباندې وراچاوه، او یا به چې کله رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دیګ باندې کړی و، نو دوی به پریوان را واخیست او د دیګ پر سر به یې وراچاوه. بالاخره رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مجبور شو چې یوه پنایي جوړه کړي تر څو د لمانځه په وخت کې د دوی له شره په امن وي. او کله به چې نوموړو مشرکینو پریوان او یا کثافت ورباندې ورواچاوه، نو د الله تعالی رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به په یوه لرګي سره را پورته کړ، په دروازه کې به ودرید او فرمایل به یې: اې بني عبدمناف! دا څه ډول ګاونډیتوب دی؟ بیا به یې پریوان ایسته واچاوه.(1)

عقبه بن ابي معیط پدې خباثت کې نور هم وړاندې تللی وو. بخاري شریف له عبدالله بن مسعود (رضي الله عنه) نه روایت کوي چې: یو ځل رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د کعبې شریفې خوا ته لمونځ کاوه، ابو جهل او ډله یې ناست وو، کوم یوه یې وویل: څوک به د بني فلان د اوښ لری او کولمې راوړي او کله چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په سجده ځملي دا شیان یې په شا ورواچوي؟ پدې وخت کې تر ټولو بدبخته او خبیث سړی (عقبه بن ابي معیط) پاځید هغه شیان یې راوړل او کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سر په سجده کیښود هغه شیان یې ورباندې ورواچول. ابن مسعود (رضي الله عنه) وایي: ما کتل خو هیڅ مې هم له لاسه نه و پوره، ویل مې کاشکې مرستندوی مې درلودی، ابو جهل او ډلې

---

(1). ابن هشام ۴۱۲/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې خندل او له ډيري خوشالی او غرور نه يو پر بل ورکږيدل يوې خوا بلې خواته اوړيدل، رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) همداسې سر په سجده پروت و تر څو فاطمه (رضي الله عنها) راغله او هغه شيان يې ورنه ايسته کړل. رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سر را اوچت کړ او درې ځله يې وفرمايل: ((**اللهم عليك بقريش**)) اې خدايه! له قريشو سره پوه شې، چاره يې وروکړې. په مشرکينو هم د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دې دعا اثر وکړ او ډيره سخته ورباندې تمامه شوه ځکه هغوی داسې باور درلود چې دلته دعاګانې قبليږي. رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بيا وفرمايل: (**اللهم عليك بأبي جهل، وعليك بعتبة بن ربيعة، وشيبة بن ربيعة، والوليد بن عتبة، وأمية بن خلف، وعقبة بن أبي معيط**) اې خدايه! ته د ابو جهل، عتبه بن ربيعه، شيبه بن ربيعه، وليد بن عتبه، اميه بن خلف او عقبه بن ابي معيط چاره ور وركړې. ابن مسعود (رضي الله عنه) وايي اووم نوم يې هم ياد کړ خو زما په ياد ندی. ابن مسعود بيا وايي: قسم په خدای دا ټول کسان چې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې نومونه واخيستل د بدر په ورځ مې وليدل چې ټول مړه او مردار پراته او په کنده کې غورځيدلي وو[١].

اميه بن خلف به چې کله رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وليد نو استهزاء به يې وريپورې کوله، اشارې او سترګکونه به يې کول، نو د ده په هکله الله تعالی دا آيت را نازل کړ: ((**وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ**) (الهمزة: ١)

ابن هشام وايي: ((همزه)) هغه سړي ته ويل کيږي چې په ښکاره سره بل سړی کنځي، په سترګکونو او اشارو سره ملنډې ورباندې وهي، او ((لمزه)) هغه ته وايي چې په پټه سره د خلکو بد وايي او اذيت ورسوي.[٢]

د اميه ورور ابي بن خلف د عقبه بن ابي معيط ډير نږدې ملګری و، يو ځل عقبه د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په حضور کې کيناست او څه خبرې يې ورنه واوريدې، خو کله چې ابي بن خلف ورباندې خبر شو، نو عقبه يې ډير بې زړه وباله، زيات يې تهديد کړ، او غوښتنه يې ورنه وکړه چې لاړ شي او رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورتف کړي. هغه خبيث هم همداسې وکړل، او ده

---

[١]. صحيح البخاري، كتاب الوضوء، باب اذا القي علي المصلي قذر او جيفة. ٣٧/١.
[٢]. ابن هشام ١/ ٣٥٢ - ٣٥٧.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخپله یعني ابي بن خلف یو وروست شوی هډوکی راواخیست، میده یې کړ او د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په طرف یې ور پوکړ.[1]

اخنس بن شریق الثقفي به هم رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته زیات تکلیف او اذیت رساوه. قرآنکریم د نوموړي نهه هغه ناوړه صفتونه کړیدي چې دده حقیقي بڼه لوڅوي او فرمايي: (وَلا تُطِعْ كُلَّ حَلاَّفٍ مَهِينٍ (١٠) هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ (١١) مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ (١٢) عُتُلٍّ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ)) (القلم: ١٠– ١٣) [نو ته خبره مه منه د هر ډیر قسم خوړونکي سپک عجیب ویونکي، تلونکي په چغلۍ سره، منع کوونکي د خیر، له حده تیریدونکي (په ظلم کې) ډیر ګنهګار بدخوی، سخت ویونکي، وروسته له دې ټولو عیبو حرام زاده.]

ابو جهل به کله نا کله د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په حضور کې حاضریده او قرآنکریم به یې ورنه اوریده، خو ایمان به یې نه راوړ، نه به یې اطاعت کاوه، او نه به یې په زړه کې خوف او ویره پیدا کیدله، بلکه رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته به یې هر ډول زیان او تکلیف رساوه، خلک به یې د خدای له دین څخه منع کول، او بیا به یې پخپل دې باطل او ناروا کار فخر او ویاړ هم کاوه. قرآنکریم دده (ابوجهل) په هکله فرمايي:

(فَلا صَدَّقَ وَلا صَلَّى) (القيامة:٣١)[2] [بیا یې یقین ونکړ (په مومن باندې) او نه یې لمونځ وکړ.]

ابو جهل به تل ددې کوښښ کاوه چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له لمانځه نه منع کړي، یوه ورځ یې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ولید چې له مقام ابراهیم (علیه السلام) سره لمونځ کوي نو ورته ویې ویل: اې محمده! (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) آیا ته مې لدې کاره نه یې منع کړی؟ لدې سره یې اخطارونه او تهدیدونه هم شروع کړل. رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) همورباندې په غوصه شو او کلک ځواب یې ورکړ، نو ده ورته وویل: اې محمده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په څه مې ویروې؟ پدې منطقه کې هیڅوک هم له ما نه زیات زور او ځواک نلري. پدې پسې الله تعالی دا آیت را نازل کړ: (فَلْيَدْعُ نَادِيَه) (العلق:١٧) [1] [پس را دې بولي اهل د مجلس خپل.]

---

[1]. ابن هشام ١/ ٣٢١ – ٣٢٢.
[2]. في ظلال القران ٢٩ / ٢١٢.
[1]. في ظلال القرآن ٢٠٨/٣٠.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بل روايت کې راځي چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ابو جهل تر غاړه راونيو او خو ځاوه را خوځاوه يې او ورته فرمايل يې: (({أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى (٣٤) ثُمَّ أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى})) (القيامة: ٣٤-٣٥) [ورې ده تا ته (اې کافر انسانه! هغه شی (چې بد يې بولې سختې د مرګ) پس ورې ده (هغه شی چې بد يې بولې چې سختې د قبر ده) بياورې ده تا لره هغه شی چې بد يې بولې (چې سختې د ورځې د قيامت ده) پس ورې ده (تا لره هغه شی چې بد يې بولې چې هميشه عذابيدل ستا په دوزخ کې).

دلته د خدای دښمن (ابوجهل) ورته وويل: اې محمده! (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) آيا ته ما ويروې؟ قسم په خدای چې ته او ستا رب زما هيڅ هم نه شي کولئ، زه ددې سيمې تر ټولو غوره او عزيز اوسيدونکی يم.[٢]

په هر ترتيب ابو جهل له خپل رذالت او خباثت نه لاس وانخيست، بلکه لا پسې بدبخت شو. مسلم شريف له ابو هريره (رضي الله عنه) نه روايت کوي وايي: ابو جهل يو ځل د قريشو سردارانو ته وويل: آيا محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ستاسې په وړاندې خپل مخ په خاورو کې ږدي؟ دوی ورته وويل: هو، نو ده وويل: په لات او عزی قسم يادوم که ما هغه پداسې حال (سجده) کې وليد، نو په غاړه به يې پل ورکيږدم او مخ به يې په خاورو ولړم. بيا وروسته کله چې ابو جهل وليد رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لمونځ ادا کوي هغه وروان شو او غوښتل يې چې پر مبارکه غاړه يې پل ورکيږدي، خو خلکو کتل چې بيرته په شا را روان دی او لاسونه يې داسې مخې ته نيولي چې ته به وايې له څه شي نه د ځان دفاع کوي، خلکو ورته وويل: ابو الحکمه! څه خبره ده؟ ده وويل: زما او محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر منځ د اور يوه کنده ده، او هغه وزرې لرونکې! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمايي: (**لو دنا مني لاختطفته الملائكة عضوًا عضوًا**). [که چېرې ابو جهل ماته را نژدې شوی وای، نو ملائکو به ټوټه ټوټه کړی وای.][٣] دا هغه ظلمونه وو چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په حق کې ترسره کيدل، هغه رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې د ټولو په وړاندې عزيز او قدرمن و، او د ابو طالب چې د مکې ډير محترم او مخور شخصيت و تاييد او ملاتړ هم ورسره و، نو ويلی شو هغه ظلمونه چې مشرکانو په نورو اصحابو (رضي الله عنهم) خصوصا هغو

(2). في ظلال القرآن ٢٩ /٣١٢.
(٣). رواه مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې وزله او بې کسه کسانو باندې راوستلې ؤ لدې نه څو چنده سخت او دردوونکې وو. د هرې قبیلې مشرکانو به د خپلې قبیلې مسلمان غړي په ډول ډول عذابونو تعذیبول، او که څوک داسې مسلمان به پیدا شو چې دلته به یې خپل خپلوان نه درلودل بې کسه او بې وطنه به و، نو د قریشو سردارانو به داسې ظلمونه ورباندې کول چې وجدان یې له یاد نه شرمیږي.

ابو جهل به چې خبر شو فلانی سړی مسلمان شویدی، نو که هغه به د مقام او شرف خاوند و د تهدید او اخطار لاره به یې ورسره نیوله، او پدې به یې ویراوه که له اسلام نه وانه وړي نو د ځاني او مالي زیان انتظار دې باسي، او که به دا نوی مسلمان کمزوری او بې وسه و، نو بیا به یې تر متروکو لاندې نیوه او واهه به یې، او د وهلو ټکولو له لاری به یې د هغه د بې لارۍ او ارتداد کوښښ او هڅې کولې[1]. او همدا راز نور خلک به یې هم د هغه په خلاف را پاڅول.

د حضرت عثمان بن عفان (رضي الله عنه) تره به هغه د کجورو په پوزي کې نغښت او بیا به یې له لاندې نه دویه ور پسې لګوله دودونه (لوګي) به یې ورته جوړول.[2]

د مصعب بن عمیر (رضي الله عنه) مور چې کله د خپل زوی له اسلام راوړلو نه خبریږي، نو خپل هغه نازولی او په نعمتونو کې پټ زوی له کوره شړي او دومره لوږه او تنده ورباندې راولي چې هغه نرمه څرمن یې وچیږي، درز، درز چوي، او بدن یې لکه د مار په شان پټوکي (پوستکي) اچوي.[3]

بلال بن رباح (رضي الله عنه) چې د امیه بن خلف الجمحي غلام و کله چې په اسلام مشرف شو، نو امیه بن خلف به یې په غاړه کې پړی وراچاوه او هلکانو ته به یې په لاس ورکړ چې د مکې په غرونو کې یې تاو راتاو کړي. پړي به یې غاړه ووهله، امیه به په ډیر شدت سره راکاږه او په لرګي به یې واهه، سره لمرته به یې کیناوه، سخته لوږه به یې ورباندې راوستله، او په ټکنده غرمه کې به یې په سرو شګو کې څملاوه او په سینه به یې لویه تیږه وراینبودله او ورته ویل به یې: قسم په الله چې همداسې به پروت وې تر څو یا ومرې اویا په محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) باندې کافرشې او د لات او عزی عبادت وکړې خو بلال (رضي الله عنه) به په همدې سخت حالت کې ویل: احد، احد (الله یو دی، الله یو دی) تر څو یوه ورځ ابوبکر (رضي الله عنه) تیریده او بلال (رضي الله عنه) یې په همدې حالت کې ولید، نو یې هغه په یوه تور غلام، او

---

(1). ابن هشام ۱/ ۳۲۰.

(2). رحمة للعالمین ۱/ ۵۷.

(3). رحمة للعالمین ۱/ ۵۸. تلقیح فهوم اهل الاثر ص ۲۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بل روایت د سپینو زرو په اوو یا پنځو اوقیو یعنې دوه سوه اتیا درهمه چې له یو کیلو نه زیات سپین زر کیږي او په بل روایت په دوه سوه درهمه چې (۷۳۵) ګرامه سپین زر کیږي، ورنه واخیست او آزاد یې کړ.[۱]

عمار بن یاسر (رضي الله عنهما) چې د بني مخزوم غلام و، ده، مور او پلاریې چې کله ایمان راوړ، نو مشرکانو خصوصاً ابو جهل به هغوی په تکنده غرمه کې له کوره ایستل او په سرو شګو به یې تعذیبول. یوه ورځ رسول کریم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تیریده او دوی هملته په عذاب او ځور کې وو، نو د الله رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: ((صبرا آل یاسر! فإن موعدکم الجنة)) اې د یاسر اولادې صبر کوئ، ستاسې ځای جنت دی. یاسر د همدې تعذیبونو په نتیجه کې مړ شو، سمیه (د عمار مور) هم د ابو جهل له خوا په فرج کې په نیزه ووهل شوه او په شهادت ورسیده، پدې ترتیب سره نوموړې د اسلام لومړنۍ شهیده شمیرل کیږي. په عمار یې تکلیفونه او عذابونه نور هم زیات کړل، کله به یې سره لمر ته دراوه، او کله به یې پر سینه سرې تیږې ورایښودلې او کله به یې په اوبو کې اچاوه او ورته ویل به یې تر هغې دې نه پریږدو تر څو محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته بد ونه وایې، او د لات او عزی ستاینه او په غوره والي یې اعتراف ونکړې! عمار (رضي الله عنه) مجبور شو چې په خوله دا ورسره ومني، خو وروسته په ژړا د رسول کریم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغی او عذرونه یې ورته وړاندې کول، نو الله تعالی دا آیت شریف را نازل کړ.[۲]

((مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلاَّ مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالإِيمَانِ...)) (النحل: ۱۰۶)

[هر څوک چې کافر شو پر الله وروسته له ایمان راوړلو (نو پرې غضب دی د الله) مګر هغه څوک چې زور پرې وکړی شو (او مجبوراً یې د کفر کلمه وویله) حال دا چې زړه دده آرام نیوونکی دی په ایمان سره.]

ابو فکیهه چې نوم یې افلح و د بني عبدالدار غلام و، هغوی به یې پښه په رسۍ تړله او بیا به یې په ځمکه راکشاوه.[۱]

---

[1]. رحمة للعالمین ۱/ ۵۷. تلقیح الفهوم ص ۲۱. ابن هشام ۱/ ۳۱۷ - ۳۱۸.

(2). ابن هشام ۳۱۹/۱ - ۳۲۰، فقه السیرة لمحمد الغزالي ص ۸۲، همدا راز عوفي هم له ابن عباس نه ددې یوه برخه روایت کړیده. د الشیخ عبدالله مختصر السیرة ص (۵۳) ته مراجعه وکړه.

[1]. رحمة للعالمین ۵۷/۱. من اعجاز التنزیل ص ۵۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خباب بن الارت چې د انمار بنت سباع الخزاعیه غلام و هم د مشرکینو له خوا په ډول ډول ربړونو ربړولی شویدی، د سر له ویښتانو به یې رانیوه او راکشاوه به یې، ورمیږ به یې ورتاواوه ډیر ځله به یې په سرو سکروټو څملاوه او د پاسه به یې تیږې وربانديې ایښودلې چې راپورته نه شي. (۲)

زنیره، نهدیه او لور یې او ام عبیس هغه وینځې وې چې اسلام یې راوړی و، او د اسلام پخاطر یې د مشرکینو له خوا ډیر زیات تکلیفونه او ربړونه ګاللي دي. د بني عدي قبیلې د بني مومل کورنۍ یوې وینځې اسلام راوړ، نو عمر (رضي الله عنه) چې هغه وخت مشرک و همغه وینځه تر هغې ووهله چې بنه ستړی شو او ویې ویل: که ستړی شوی نه وای، نو وهله به مې پسې(۳). بیا ابوبکر صدیق (رضي الله عنه) دغه وینځې واخیستلې او آزادې یې کړې، لکه څرنګه یې چې بلال او عامر بن فهیره اخستي او آزاد کړي وو. (۴)

مشرکینو به ځینې اصحاب (رضي الله عنهم) د اوښ او یا غوایه په څرمنه کې نغښتل او بیا به یې سره لمر ته اچول، ځینې نورو ته به یې د اوسپنې زغرې وراغوستې او پر سرو تیږو به یې څملول. (۵)

هغه کسان چې د الله تعالی په لار کې ربړیدلي او ځوریدلي ډیر دي، خو په لنډه توګه دا ویلی شو هر چا به چې ایمان راوړ که مشرکان به وربانديې خبر شول، نو په ارام به یې نه پریښود او ډیر عذابونه به یې وربانديې راوستل.

دارالارقم (د ارقم کور)

د مشرکینو ددې شکنجو او فشارونو په مقابل کې د حکمت تقاضا او غوښتنه دا وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) ته هدایت ورکړي خپل اسلام پټ وساتي. همدا راز له هغوی سره خپل لیده کاته هم په پټه تر سره کړي، ځکه هغه پدې پوهیده که چېرې په ښکاره توګه سره غونډ شي نو

(۲). نفس المصدر ۵۷/۱. تلقیح فهوم اهل الاثر ص ۷۰.

(۳). رحمة للعالمین ۵۷/۱، ابن هشام ۳۱۹/۱

(٤). ابن هشام ۳۱۸/۱ - ۳۱۹.

(٥) رحمة للعالمین ۵۸/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرکان به مخالفت کوي او پرې به نږدي چې د الله رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل اصحاب وروزي، د الله کتاب او حکم ورزده کړي.
او دا هم کيدای شوای چې دا ښکاره غونډې د دواړو ډلو تر منځ د تصادم او ټکر سبب شوی وای، لکه څرنګه چې د نبوت په څلورم کال همداسې يوه پيښه وشوه. پيښه داسې وه چې اصحاب (رضي الله عنهم) به په يوه خوړ کې سره راټوليدل او هلته به يې په پټه لمونځونه کول، يوه ورځ مشرکينو وليدل نو بد رد يې ورته وويل او بالاخره يې ترمنځ جګړه ونښته، سعد بن ابي وقاص (رضي الله عنه) يو سړی وواهه او وينې يې پرې راماتې کړې او دا په اسلامي تاريخ کې لومړۍ پيښه وه چې وينې پکې تويې شوې.[١]
څرګنده ده که چېرې دغه ډول ټکرونه په پرله پسې او مکرر ډول پيښ شوي وای نو دا به حتماً د مسلمانانو د ورکې او تباهۍ سبب کيدل. نو د حکمت غوښتنه دا وه چې اصحاب (رضي الله عنهم) خپل اسلام، عبادت، دعوت او غونډې پټې وساتي.
خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به پخپله عبادت په ډاګه تر سره کاوه، او خپل دعوت به يې هم په ښکاره توګه مشرکينو ته اعلانوه، که څه هم له اصحابو (رضي الله عنهم) سره به يې ليده کاته په پټه و، او دا هم د اسلام او مسلمانانو د مصلحت پخاطر.
او څرنګه چې د ارقم بن ارقم المخزومي کور د صفا پر غونډۍ او د مشرکينو له نظر نه ګوښه پروت و، نو رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) همدغه ځای له مسلمانانو سره د غونډو لپاره مناسب وباله او د نبوت له پنځم کال نه يې همدا کور د خپل دعوت مرکز وټاکه.[٢]

حبشې ته لومړنی هجرت

په مسلمانانو باندې د مشرکينو ظلمونه د نبوت د څلورم کال په منځنۍ او يا آخرينۍ برخه کې پيل شول، دغه ظلمونه په لومړي سر کې لږ خو ورځ په ورځ مخ په زياتيدو وو تر څو چې د پنځم کال په نيمايي کې خپل اوج ته ورسيدل. مسلمانان دومره په تنګ شول چې نور يې په مکه کې ټيکان نه شوی کولی، او پدې فکر کې وو چې لدې عذاب

---

(1). ابن هشام ١/ ٢٢٣. مختصر سيرة الرسول لمحمد بن عبدالوهاب ص ٢٠.
(2). نفس الصدر الاخير ص ٢١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه څه ډول ځانونه خلاص کړي. په همدې سختو شپو او ورځو کې د کهف سورت رانازل شو، دې سورت د مشرکینو هغه پوښتنې ځواب کړې چې له رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه یې کړې وې، خو ددې تر څنګ یې دری داسې کیسې هم بیان کړې چې په هره یوه کې د مسلمانانو لپاره ښکاره هدایات او لارښوونې دي. د اصحاب الکهف کیسه دا په ګوته کوي چې کله مسلمانان د دین له پلوه له خطر سره مخ شي نو باید په الله باندې په توکل سره د کفر او ظلم له مرکز نه د امن ځای ته هجرت وکړي، الله تعالی فرمایي:

((وَإِذْ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلاَّ اللَّهَ فَأْوُوا إِلَى الْكَهْفِ يَنشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيُهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ مِرفَقاً)) (الکهف: ۱۶) [او کله چې په تنګ شوئ تاسې له دغو مشرکانو او له هغو (بتانو) چې عبادت یې کوي دوی بې له الله نه، نو ځای ونیسئ هغه غارته (او دیره شئ پکې) خپور به کړي تاسې ته رب د تاسې له رحمته خپل او تیار به کړي تاسې ته له کار ستاسې اسباب د ګزران (او خوشالۍ).]

د حضرت خضر او موسی (علیه السلام) کیسه دا ښیي چې د حالاتو او واقعاتو نتیجه او پای تل داسې نه وي لکه څرنګه چې په ظاهره معلومیږي، بلکه ډیر ځله داسې کیږي چې د پیښو او حالاتو نتیجه د ظاهري شکل بالکل مخالفه او بر عکس وي، او دا دې ته اشاره کوي چې دا د مسلمانانو او مشرکینو ترمنځ پیل شوې جګړه به بالکل د اوسنۍ ظاهري بڼې په خلاف وي، پدې معنی چې همدا مشرکین او ظالمان به چې اوس یې د مسلمانانو په خلاف جګړه پیل کړې، که چېرې اسلام را نه وړي، حتماً به د همدې مظلومو مسلمانانو په وړاندې له ماتې او رسوايۍ سره مخ کیږي.

د ذوالقرنین کیسه دا ثابتوي چې ځمکه د الله تعالی ده هر چا ته چې وغواړي همغه ته یې په میراث ورکوي، او همدا راز دا په ګوته کوي چې بری او نیکبختي په ایمان کې ده، نه په کفر کې، او بله دا چې الله تعالی همیشه د خپلو مظلومو بندګانو د مرستې او د زمانې د یاجوج او ماجوج له شرنه د هغوی د نجات لپاره خپل ځنې بندګان رالیږي. دا کیسه دا هم ښیي چې د ځمکې د واکدارۍ تر ټولو مستحق خلک د الله تعالی صالح بندګان دي.

پدې پسې بیا د ((الزمر)) سورت را نازل شول، دا سورت د هجرت پلوته اشاره کوي او دا اعلانوي چې د الله تعالی ځمکه ډیره پراخه ده، قرآنکریم فرمایي: ((لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ)) (الزمر: ۱۰). [شته هغوکسانو ته چې نیکي یې کړیده په دغه دنیا کې (په طاعت سره)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیکي (په آخرت کې چې جنت او رضوان دی) او ځمکه د الله ارته ده، بیشکه همدا خبره ده پوره ورکولی شي صابرانو ته اجر (ثواب) د دوی بې حسابه (ډیر زیات).]

رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبر و چې د حبشې پاچا اصحمه (النجاشي) یو عادل سړی دی، او په پاچاهۍ کې یې ظلم او زیاتی نشته، نو یې مسلمانانو ته امر وکړ چې حبشې ته هجرت وکړي.

پدې ترتیب سره د نبوت په پنځم کال د رجب په میاشت کې د اصحابو (رضي الله عنهم) لومړنۍ ډلې چې دوولس سړي او څلور ښځې پکې وې د عثمان بن عفان (رضي الله عنه) تر مشرۍ لاندې حبشې ته هجرت وکړ. له عثمان (رضي الله عنه) سره یې بي بي چې د رسول کریم (صلی الله علیه وسلم) لور وه او حضرت رقیه (رضي الله عنها) نومیدله هم ملګرې وه. رسول اکرم (صلی الله علیه وسلم) ددې دواړو په هکله فرمایلي:

((إنهما أول بیت هاجر في سبیل الله بعد إبراهیم و لوط (علیهما السلام))[1].

یعنی: له ابراهیم او لوط (علیهما السلام) وروسته دوی دواړه (عثمان او رقیه رضي الله عنهما) لومړنۍ کورنۍ ده چې د الله په لاره کې هجرت کوي.

نوموړي مهاجرین ددې پخاطر چې قریش ورباندې خبر نشي د شپې په تیاره کې په پټه سره له مکې نه ووتل او د الشعیبه نومې بندرګاه په لور لاړل، هلته ورته خدای دوې تجارتی کښتۍ برابرې کړې او حبشې ته یې یووړل. قریش چې ورباندې خبر شول ورپسې ووتل، خو هغه وخت بندر ته ورسیدل چې هغوی مخکې په خیر او سلامتۍ سره تللې وو. پدې ډول سره نوموړي مسلمانان حبشې ته لاړل او هلته یې د امن ژوند پیل کړ.[2]

د همدې کال د رمضان په میاشت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حرم ته لاړ، چېرته چې د قریشو یو زیات شمیر مشران او لویان موجود وو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پاڅید او په ناڅاپي توګه یې د (النجم) سورت تلاوت کړ، پداسې حال کې چې دې کفارو مخکې لدینه د الله تعالی کلام نه و اوریدلی، ځکه د هغوی اسلوب او لاره داسې وه چې قرآنکریم ته به یې غوږ نه نیوه، او یو بل ته به یې توصیه کوله چې د الله تعالی کلام وانه وري، قرآنکریم د دوی دې کارته اشاره کوي او فرمایي: ((وَقَالَ الَّذِینَ كَفَرُوا لا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِیهِ

---

[1]. مختصر سیرة الرسول للشیخ عبدالله النجدي ص ۹۲ - ۹۳. زاد المعاد ۱/ ۲۴. رحمة للعالمین ۱/ ۲۱.

(2). رحمة للعالمین ۲۱/۱. زاد المعاد ۲۴/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ)) (فصلت: ۲٦) [او وايي هغه کسان چې کافران شويدي (په وخت د قرائت (د قرآن) چې مه اورئ دغه قرآن (چې محمد يې لولي) او شور ما شور واچوئ (په وخت د لوستلو د) ده کې ښايي چې تاسې غالب شئ (پرې اوله تبليغه يې ساکت کړئ).]

خو دلته چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د قرآنکريم دا سورت ورته تلاوت کړ، او د الله تعالی هغه اوچت، ښکلی او عظيم کلام يې ور واوراوه چې انساني ذهن او ژبه يې له بيان نه عاجز دي، نو د مشرکينو حالت يو ځل بدل شو، پخواني وصيتونه يې هير کړل، ټولو په ډير دقت قرآن کريم اوريدو، يوازې همدې ته غوږ وو، نور هر څه ورنه هير شول، تر دې چې ددې سورت وروستي آيتونه يې ورته تلاوت کړل هغه چې لهجه يې دومره تنده او سخته ده چې زړونه ويلې کوي، او کله يې چې دا آيت ((**فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا**)) (النجم: ٦۲) [پس سجده کوئ تاسې (خاص) الله ته او عبادت کوئ د هم دغه (الله (جل جلاله) نه د نورو)] تلاوت کړ او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سجده وکړه، نو يو ځل ټول په سجده پريوتل، ځکه د حق قوت د هغوی عناد، کبر او باطل له مينځه يووړ او ټول د خدای په وړاندې سر په سجده شول.[1] خو کله چې متوجه شول چې د الله تعالی کلام د هغوی حالت بدل کړی، او هغه څه يې پخپله وکړل چې د له مينځه وړلو پخاطر يې خپل ټول توان په کار اچولی و، او ددې تر څنګ هغو مشرکينو چې پدې مجلس کې حاضر نه وو دغه سجده کوونکي مشرکين ډير ورټل، پړه او ملامتي يې ورباندې اچوله، نو له همدې ځايه وه چې هغوی په رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پورې دروغ وتړل او داسې افتراء يې جوړه کړه چې ګويا رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هغوی د بتانو ستاينه وکړه او داسې يې وويل: ((**تلك الغرانيق العلی، و إن شفاعتهن لترتجی**)) [دا اوچت ديوان دي، چې د شفاعت هيله او اميد يې کيږی]. دوی دا دروغ او افتراء ددې پخاطر جوړ کړل تر څو خپله هغه سجده توجيه کړي چې له رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره يو ځای يې کړې وه او تر څو دا د هغې په هکله د عذر او دليل په توګه وړاندې کړي. او دا څه نوې او عجيبه خبره نه وه چې هغوی کړې وه

[1]. امام بخاري ددې سجدې کيسه په لنډه توګه له ابن مسعود او ابن عباس (رضي الله عنهم) نه روايت کړی. د معلوماتو لپاره د باب سجدة النجم او باب سجود المسلمين و المشرکين ۱/ ۱۴۲ او باب ما لقي النبي (صلی الله عليه وسلم) و اصحابه من المشرکين بمکة. ۱/ ۵۴۳ وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکه هغوی به تل همداسې دروغ او افتراګانې جوړولې.[١]
دغه خبر په نیمګړې توګه په حبشه کې مهاجرینو ته ورسید، د پیښې له واقعیت او حقیقت نه پوره خبر نه وو، داسې یې واوریدل چې ګویا قریشو اسلام راوړی، نو د همدې کال د شوال په میاشت کې بیرته مکې ته راستانه شول، خو کله چې مکې ته را لنډ شول او د موضوع په حقیقت خبر شول نو ځنې یې بیرته حبشې ته ورګرځیدل، او نور یې یا په پټه توګه او یا د کوم چا په ضمانت او تړون مکې ته ننوتل.[٢]

حبشې ته دوهم هجرت

وروسته قریشو په همدوی (له حبشې نه بیرته راغلیو) او ټولو مسلمانانو باندې خپل ظلمونه څو چنده کړل. مشرکینو دا هم نه شوای زغملای چې مسلمانان دې د نجاشي په پاچاهۍ کې د امن ژوند ولري، دا ډیره سخته ورباندې تمامیدله. او چې پر مسلمانانو یې ظلمونه زیات شول نو رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لازمه ولیده چې یو ځل بیا خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) ته حبشې ته د هجرت امر وکړي، خو دا دوهم هجرت مشکل و، ځکه قریش ورته بیدار او تیار وو کوښښ یې وکړ چې دا هجرت ناکام کړي، خو الله تعالی مسلمانانو ته لاره اواره کړه او د نجاشي وطن ته ورسیدل.
دا ځل مهاجرین دري اتیا (٨٣) سړي (که عمار هم ورسره وشمیرل شي، ځکه پدې هکله اختلاف دی چې آیا عمار هم ورسره واو که نه) اتلس (١٨) یا (١٩) نولس ښځې وې.[٣]
علامه محمد سلیمان منصور پوري لومړنۍ شمیره تاییدوي او په ټینګار سره وایي چې پدې هجرت کې د ښځو شمیره اتلس وه.[1]

په حبشه کې د مهاجرینو په خلاف د قریشو توطئه

---

[١]. تفهیم القرآن ٥/ ١٨٨. محدثین هم همدا توجیه تاییدوي.
[٢]. نفس الصدر (تفهیم القران) ٥/١٨٨. زاد المعاد ١/٢٤، ٢/ ٤٤. ابن هشام ١/٣٦٤.
[٣]. زاد المعاد ١/٢٤. رحمة للعالمین ١/٦١.
[1]. نفس المصدر الاخیر (رحمة للعالمین).

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرکینو دا نشوای زغملای چې مسلمانان دې په امن ژوند وکړي، او هلته حبشه کې دې همداسې په امن پاتې شي، نو يې عمرو بن العاص او عبدالله بن ابي ربيعه چې دواړه ډیر پوه او ځیرک سړي وو حبشې ته واستول. د نجاشي او د هغه د درباريانو لپاره يې ډيرې قيمتي تحفې هم ورکړې. نوموړو د نجاشي درباريانو ته هغه تحفې وړاندې کړې او ټول هغه دلايل يې وروښوول چې بايد مسلمانان ورباندې وشړل شي.
او کله چې درباريان پدې راضي شول چې نجاشي ته به د مسلمانانو د شړلو مشوره ورکوي، نو دوی دواړه نجاشي ته ورړاندې شول، تحفې يې ورکړې او ورته وېې ويل:
اې پاچا! ستا وطن ته داسې څو کم عقله ځوانان راغلي دي، چې د خپل قوم دين يې پرېښی او ستا دين يې هم ندی منلی، د ځان لپاره يې يو نوی دين غوره کړی، دا داسې يو دين دی چې نه يې مونږ پيژنو او نه تاسې، نو اوس د هغوی پلرونو، ترونو، خپلوانو او د قوم مشرانو مونږ تا ته راليږلي يو چې هغوی بيرته ورواستوی (لدې ځای نه يې وباسې)، ځکه هغوی د دوی په احوال ښه خبر دي، د دوی عيبونه ښه ورته معلوم دي او پدې هکله يې ملامت کړي او رټلي هم دي.
درباريانو هم ورته وويل: زمونږ پاچا! دوی رښتيا وايي، هغوی (مهاجرين) دې دواړو ته وسپاره تر څو خپل وطن او قوم ته يې بوزي.
خو نجاشي وغوښتل چې د مسئلې په ټولو اړخونو ځان پوه کړي او له دواړو خواوو نه دلايل واوري. مسلمانان يې راوغوښتل، هغوی پدې اتفاق کړی و چې رښتيا به وايي نور که هر څه پيښ پيښيږي پيښ دې شي. او کله چې دربار ته راغلل، نجاشي ورته وويل:
دا کوم دين دی چې په هغه سره مو خپل قوم پرې ايښی، زما او يا لدې موجوده اديانو نه بل کوم دين مو هم ندی منلی؟
په ځواب کې جعفر بن ابي طالب (رضي الله عنه) د مسلمانانو په نمايندګۍ وويل: اې پاچا! مونږ د جاهليت په تيارو کې ژوند کاوه، د بتانو عبادت به مو کاوه او مردارې به مو خوړلې، فساد او فحشاء عموميت درلود د خپلوۍ اړيکې به مو شلولې، د ګاونډيتوب حقوق مو نه مراعاتول، د زور خاوندانو به د بې وزله خلکو وينې زبيښلې.
مونږ په همداسې يوه حالت کې وو چې الله تعالی زمونږ له مينځ نه رسول راته راواستاوه، داسې رسول چې مونږ يې د توحيد او د يوه خدای د عبادت په لور دعوت کړو، او دا يې راته وښوول چې د توحيد لاره غوره کړو، د تيږو او بتانو عبادت چې مونږ او زمونږ پلرونو به کاوه پريږدو. نوموړی (رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)) مونږ ته دا امر کړی چې رښتيا به وايو، امانت به ساتو، د خپلوۍ اړيکې به ټينګې او مضبوطه وو، له ګاونډيانو سره به نيکي کوو، له وينې تويولو او محارمو نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

به ځان ساتو. له هر ډول فساد او فحشاء، دروغو، د يتيم له مال خوړلو، په پاک لمنو ښځو پسې له تور او تهمت ويلو نه يې په کلکه منع کړي يو. او دا امر يې راته کړی چې يوازې د يوه الله عبادت به کوو، له هغه سره به شريک نه نيسو. د لمانځه او روژې امر يې راته کړی، او داسې نور اسلامي امور يې ورته ياد کړل زياته يې کړه :
نو مونږ هم د هغه خبره ومنله او ايمان مو ورباندې راوړ، او هغه دين مو ومانه چې د الله تعالی له لوري نه يې راته راوړی دی. د يوه الله عبادت مو پيل کړ، هيڅ شريک نه ورسره نيسو، څه يې چې حرام کړي هغه حرام او څه يې چې روا بللي هغه روا شميرو.
او همدا وجه وه چې زمونږ قوم پر مونږ ظلمونه پيل کړل، ډير يې وکړولو تر څو د الله تعالی له عبادت نه مو واړوي، او بيرته د بتانو عبادت پيل کړو او بيرته هماغه خباثت او جاهليت ته وګرځو. هغوی په مونږ هر ډول ظلمونه وکړل، مونږ يې نه پريښودو چې خپل ديني شعائر ادا کړو، مونږ يې له خپل دين نه منعې کولو، نو مجبور شو چې خپل وطن پريږدو او ستا وطن ته راشو، مونږ ته غوره کړئ يې، او ستا ګاونډيتوب مو اختيار کړئ، او دا هيله لرو چې ستا په پاچاهۍ کې په مونږ ظلم ونشي.
نجاشي ورته وويل له هغه څه نه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د الله تعالی له لوري راوړي، څه شی درسره شته؟
جعفر (رضي الله عنه) ورته وويل: هو. نجاشي ورته وويل: نو راته ويې لوله. جعفر (رضي الله عنه) د (کهيعص) د پيل څو آيتونه ورته تلاوت کړل. نجاشي دومره وژړل چې ږيره يې لمده شوه، اساقفه (ديني عالمانو) هم د قرآنکريم په اوريدو سره وژړل. بيا نجاشي ورته وويل: قسم په خدای چې دا او هغه څه چې حضرت عيسی (عليه السلام) راوړي دواړه له يوې منبعې نه سر چينه اخلي. بيا يې عمرو بن العاص او عبدالله بن ابي ربيعه ته په خطاب سره وويل: چې لاړ شئ قسم په خدای چې دوی به تاسې ته ونه سپارم. نو هغوی دواړه له نجاشي نه راووتل. بيا عمرو بن العاص خپل ملګري عبدالله بن ابي ربيعه ته وويل: سبا به زه ورسره ګورم، داسې کار به پرې وکړم چې دوی به هم حيران شي بيخې به يې ورباندې ورک کړم. عبدالله بن ربيعه ورته وويل: نه، داسې مه کوه، ځکه هغوی هم خپلوان لري، که څه هم له مونږ سره مخالف دي. خو عمرو بن العاص پخپل نظر ټينګار کاوه او د عبدالله خبره يې ونه منله.
په سبا يې نجاشي ته وويل: اې پاچا! آيا ته خبر يې چې دا خلک (مهاجرين) دعيسی (عليه السلام) په هکله څه وايي؟ نجاشي هغوی راوغوښتل چې پوښتنه ورنه وکړي چې د عيسی (عليه السلام) په هکله څه عقيده لري؟ هغوی لومړی وويريدل خو بيا يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په رښتیا ویلو اتفاق وکړ، او دربار ته ورغلل. نجاشي ورنه پوښتنه وکړه. جعفر (رضي الله عنه) ورته وویل: مونږ د عیسی (علیه السلام) په هکله هغه څه وایو چې زمونږ نبي (علیه السلام) راته راوړي دي، مونږ وایو چې عیسی (علیه السلام) د الله بنده، د الله رسول او د الله روح او هغه کلمه ده چې پاک لمنې او پیغلې مریمې ته یې القاء کړې وه.
ددې خبرې په اوریدو سره نجاشي له ځمکې نه یو ډکی را اوچت کړ او ویې ویل: قسم په خدای چې عیسی (علیه السلام) لدینه چې تاسې وویل ددې ډکي په اندازه هم اخوا دیخوا ندی. درباریان یې وپښیدل او وځمبیدل، نجاشي ورته وویل: که تاسې هر څو وپښیږئ خبره همداسې ده.
بیا یې مسلمانانو ته وویل: ځئ، تاسې زما په ملک کې په امن یې، که چا درته بد وویل، جریمه به شي، دری ځله یې دا خبره وکړه، زیاته یې کړه، که څوک راته د سرو زرو غرونه هم راکړي له تاسو نه کوم یوه ته به تکلیف او اذیت رسولو ته زړه ښه نکړم.
بیا یې خپلو کسانو ته امر وکړ چې ددې دواړو تحفې بیرته ورکړي، زه ورته څه اړه نلرم، قسم په خدای، الله تعالی چې کله ماته خپله پاچایي بیرته راکړې نو رشوت یې ندی رانه اخیستی، تر څو زه پدې لاره کې رشوت واخلم، همدارنګه الله تعالی زما په هکله د خلکو خبرې ندي منلې چې اوس زه د الله تعالی په هکله د خلکو خبرې ومنم.
ددې کیسی روایت کوونکې ام سلمه (رضي الله عنها) وایي: هغوی دواړه له خپلو تحفو سره په ډیر شرم او خجالت سره راووتل، او مونږ هملته په همغه غوره ځای او له غوره ګاونډي سره پاتې شوو.[1]
دا د ابن اسحاق روایت دی نور وایي چې عمرو بن العاص نجاشي ته له بدر نه وروسته ورغلی و، ځنې نور وایي چې عمرو بن العاص دوه ځله حبشې ته ورغلی و.[2]
خو هغه روایتونه چې وایي عمرو بن العاص دوه ځله حبشې ته ورغلی و، دوی په دوهم ځل ورتګ کې تقریباً هماغه سوال او ځواب رانقلوي کوم چې په لومړي ځل کې د جعفر (رضي الله عنه) او نجاشي تر مینځه شوی او ابن اسحاق رانقل کړی دی. او بله دا چې د همدې سوال او ځواب موضوع او مطلب پدې دلالت کوي چې دا مناقشه د نجاشي په وړاندې په لومړنۍ مرافعه کې تر سره شوې وه.
د مشرکینو دا توطئه شنډه شوه، مکر او فریب یې ونه چلیده، او پدې پوه شول چې د خپلو پولو نه اخوا د دوی مکرونه اغیزه نلري، نو په بل فکر کې شول، او بالاخره دې نتیجې ته ورسیدل چې ددې مشکل حل دا دی چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و

[1]. ابن هشام (لنډیز) ۱/ ۳۸۴ تر ۳۳۸.
[2]. مختصر سیرة الرسول للشیخ عبدالله النجدي ص ۹۲ - ۹۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحبه و سلم) له خپل دعوت نه واړوي او که نه اعدام يې کړي، خو پدې لاره کې ستر خنډ ابو طالب و ځکه هغه د خپل وراره ترخوا ولاړ و او د مشرکينو له ظلمونو نه يې خوندي ساته، نو مشرکينو تصميم ونيو چې پدې هکله له ابو طالب سره مقابله وکړي.

قريش ابو طالب تهديدوي

د قريشو مشران او مخور خلک ابو طالب ته ورغلل او ورته ويې ويل: اې ابو طالبه! ته زمونږ يو شريف مشر يې، په ډېر اهميت درته قايل يو، مونږ درنه غوښتي و چې خپل وراره لدې دعوت نه منع کړې خو تا هغه منع نکړ، نو مونږ نور دا نه شو زغملای چې زمونږ پلرونو ته دې بد رد وويل شي، زمونږ په عقلونو پورې دې ملنډې ووهل شي، او زمونږ معبودان دې توهين او ورټل شي او خبرې دې ورپسې وشي، ستا خوښه وراره دې لدې کارنه اړوې او يا زمونږ سره مخامخ جګړه اعلانوې تر څو چې يو طرف تباه او مسئله هواره شي.

په ابو طالب باندې دا تهديد او اخطار سخت تمام شو، خپل وراره حضرت محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې راوغوښت او ورته ويې ويل: وراره! ستا د قوم خلک راته راغلي وو، داسې خبرې يې راته وکړې، نو لږ زما او د خپل ژوند خيال وساته، او ما په داسې څه مه مجبوره وه چې له وسه مې اوچت وي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ګومان وکړ لکه چې تره يې هم د ده مرسته پرېښوده نور کومک نه ورسره کوي، نو ويې فرمايل: ((**يا عم، و الله لو وضعوا الشمس في يميني و القمر في يساري على أن أترك هذا الامر – حتى يظهره الله أو أهلك فيه ما تركته**)

اې تره! قسم په خدای که هغوی لمر راته په ښي لاس او سپوږمۍ راته په چپ لاس کې راکړي چې دا کار پرېږدم، خو زه به دا کار (دعوت) تر هغې پورې پرې نه ږدم چې يا يې الله تعالی بريالی کړي او يا يې زه په لاره کې ووژل شم. دا خبره يې وکړه له سترګو يې اوښکې روانې شوې او پاڅيد. ابو طالب غږ پسې وکړ، هغه مخ ورته راواړوه، نو ده ورته وويل: وراره! ورځه څه دې چې زړه وي هماغه وايه، قسم په الله چې له مرستې به دې لاس وانخلم او نه به دې چاته پرېږدم[1]. او بيايې دا شعر ووايه:

والله لن يصـــلوا إليك بجـــمعهم ‌ ‌ ‌ ‌ حتى أوسـّـد في التـــراب دفينا

---

[1]. ابن هشام ۱/ ۲۶۵ - ۲۶۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاصدع بأمرك ما عليك غضاضة وابشر و قربذلك منك عيونا(۲)

[قسم په خدای که هغوی له خپلو ډلو سره تر هغې تا ته در ورسيدی شي، تر څو زه په خاورو کې ښخ شوی نه يم. خپله خبره په ډاګه کوه په تا هيڅ اعتراض نشته، خوشاله اوسه او سترګې دې پدې سره روښانه.**]**

قريش د دوهم ځل لپاره د ابو طالب په وړاندې

کله چې قريشو وليدل رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل دعوت په مخ بيايي، ابو طالب هم د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مرسته نه پريږدي، او پدې لاره کې د قريشو دښمنۍ او مقابلې ته تيار دی. نو مشرکان سره راټول شول او عماره بن وليد بن مغيره يې ابو طالب ته ورووست او ورته ويې ويل: ابو طالبه! دا د قريشو تر ټولو غيرتي، پوه او ښکلی ځوان دی، ته دا واخله له عقل او قوت نه يې ګټه اخله، او د ځان لپاره يې زوی ونيسه په بدل کې يې خپل هغه وراره مونږ ته راکړه کوم چې ستا او ستا د پلرونو له دين نه اوړيدلی، په قوم کې يې بې اتفاقي اچولې، تر څو مړ يې کړو، سړی به دې په سړي وي نور څه غواړې؟

ابو طالب ورته وويل: دا ستاسې ډيره غلطه فيصله ده او دا څومره خرابه سودا ده چې له ماسره يې کوئ. تاسې خپل زوی ددې لپاره ماته راکوئ چې درته لوی او چاغ يې کړم او له مانه غواړئ خپل زوی درته وسپارم چې مړ يې کړئ، قسم په الله چې هيڅکله به هم داسې ونشي. پدې وخت کې مطعم بن عدي بن نوفل بن عبد مناف وويل: ابو طالبه! دې خلکو د انصاف خبره درته وکړه، هغوی له خپله طرف ډيرې هلې ځلې وکړې او څه چې نه خوښوي له هغه نه د خلاصون هڅې يې هم وکړې، خو ته نه غواړې چې د دوی پيشنهادونه ومنې! ابو طالب ورته وويل: قسم په خدای که دا انصاف وي، تاسو بالکل د انصاف خبره نده کړې، تا زما د ذلت پريکړه کړيده، او لدې قوم سره زما په خلاف دريدلی يې، نو هر څه چې کوې کوه يې.[1]

تاريخي مصادرو ددې دواړو ليدنو او يا په بل عبارت ابو طالب ته د قريشو ددې پيشنهادونو وخت او نيټه نده ښوولې، خو د قرائنو او شواهدو له ليدو او پلټلو وروسته دا په ډاګه کيږي چې دا دواړه پيښې د نبوت د شپږم کال په منځنۍ برخه کې

(2). مختصر سيرة الرسول للشيخ محمد بن عبدالوهاب النجدي ص ۲۸.

(1). ابن هشام ۱/ ۲۶۶ – ۲۶۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقع شوي، او د دواړو لیدنو تر مینځ ډیره کمه موده وه.

د رسول اکرم (ﷺ) د مرګ توطئه

کله چې د مشرکینو دا چلونه ټول ناکام شول او لدې لاری نه یې څه تر لاسه نشوای کړی، نو یې بیرته هماغه د ظلم او زیاتي پخوانۍ لاره ونیوه، خپل ظلمونه او وحشتونه یې څو چنده کړل، او پدې لټه کې شول چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له کومې لارې په شهادت ورسوي. خو د دوی دا فریب او چل هم بیرته د دوی په زیان او د مسلمانانو په ګټه تمام شو، او د قریشو د همدې ظلمونو او همدې توطئې په نتیجه کې د مکې دوه قهرمانان حمزه بن عبدالمطلب او عمر بن الخطاب (رضي الله عنهما) په اسلام مشرف شول.

د قریشو لدې وحشتونو او ظلمونو نه دلته څو د مثال په توګه وړاندې کوو: یوه ورځ عتیبه بن ابي لهب رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورغی او ورته ویې ویل: زه په ((وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَى)) کافر یم، او((دَنَا فَتَدَلَّى)) نه منم. وروسته یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کمیس ورڅیرې کړ، په مخ یې ورتف کړل خو لاړې یې ورباندې ونه لګیدې. پدې وخت کې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ښیره ورته وکړه او ویې فرمایل: (اللهم سلط علیه کلبا من کلابك) اې خدایه! له خپلو سپیو نه یو سپی ورباندې و ګماره. الله تعالی د خپل رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا دعا قبوله کړه، څه وخت وروسته عتیبه بن ابي لهب د قریشو له یوې ډلې سره په سفر لاړ او کله یې چې د شام په (زرقا) نومې ځای کې واړول، په همدې شپه یو زمری راغی، عتیبه چې ولید نو ویې ویل: افسوس اې وروره! قسم په خدای چې دا زمری به ما خوري، لکه څرنګه چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ښیره راته کړیده، اوس هغه په مکه کې دی خو زه یې دلته (په شام کې) ووژلم. زمري ورباندې ور ټوپ کړ، له سر نه یې راونیو دانګې دانګې یې کړ.[1]

ویل کیږي چې یو ځل رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د الله په حضور کې سر په سجده ایښی و چې عقبه بن ابي معیط راغی او د الله د رسول پر مبارکه

---

[1]. تفهیم القران ۲/ ۵۲۲ ، الاستیعاب، الاصابة، دلائل النبوة، الروض الانف، مختصر سیرة الرسول للشیخ عبدالله النجدي ص ۱۳۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غاړه یې ښه ورکیښوده او دومره زور یې ورباندې وکړ چې نژدې وه د رسول کریم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مبارکې سترګې راووزي.[۲]
دا چې د قریشو طاغوتیانو غوښتل رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په شهادت ورسوي، ددې خبرې د صحت او اثبات لپاره د ابن اسحاق هغه اوږد روایت کافي دی چې وايي:
ابو جهل وویل: اې قریشو، وینئ چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زمونږ دین عیبجن کوي، عیوب یې بیانوي، زمونږ پلرونو ته بد وایي، زمونږ په عقلونو پورې خاندي، زمونږ معبودان هم کنځي، نو زه له خدای سره عهد کوم چې یوه دومره لویه تیږه به اخلم چې پورته کولی یې شم او کله چې هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سجده وکړه نو په ده سره به یې وروولم چې ککره یې میده میده شي. تاسې بیا ما و ساتئ او دفاع رانه وکړئ، بیا دې د بنو عبد مناف لاس خلاص وي څه چې کړی شي ویې دې کړي. قریشو ورته وویل: قسم په خدای که دې هیڅا ته هم ورکړو، ته خپل کار وکړه، مونږ درسره یوو.
سبا سهار ابو جهل همداسې یوه تیږه واخیسته او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په انتظار کیناست. رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خپل عادت سره سم راغی او په عبادت یې پیل وکړ، قریش هم ټول راغلي وو او پخپلو ځایونو ناست وو، کتل یې چې ابو جهل څه کوي. کله چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په سجده پریوت، ابو جهل هغه تیږه راپورته کړه او د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خوا ور روان شو، خو چې ور نژدې شو په ویره سره په شا راغی بښه یې الوتې وه، دومره ویرې اخیستی و چې تیږه یې له لاسونو خطا شوه او پر ځمکه ولویده. د قریشو مشرکان ورپورته شول او ورته ویې ویل: څه درباندې وشول اې ابا الحکمه؟ ده ورته وویل: زه ور روان شوم تر څو لکه پرون مې چې تاسې ته ویلی و هغه تیږه یې په سر وروولم، خو کله چې ورلنډ شوم یو داسې اوښ مې مخې ته راغی چې ډیر لوی سر او لوی لوی غاښونه او اوږده غاړه یې درلوده او ما پخپل ژوند کې داسې اوښ ندی لیدلی غوښتل یې ما وخوري.
ابن اسحاق وايي: اوریدلي مې دي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمایلي: ((**ذلك جبریل (علیه السلام) لو دنا لأخذه**)) هغه جبریل (علیه السلام) و

(2).مختصر سیرة الرسول لعبد الله النجدي ص ۱۳۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که نژدې شوی وای نو را نيولی به يې وای.[۱]
وروسته ابو جهل له رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره هغه څه وکړل چې د حمزه بن عبدالمطلب (رضي الله عنه) د اسلام راوړلو سبب شول او په راتلونکير کې به ورنه يادونه وکړو.
د قريشو طاغوتيانو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د قتل توطئه په خپلو زړونو کې ښه پخه کړې وه. ابن اسحاق له عبدالله بن عمرو بن العاص نه روايت کوي چې وايي: قريش د کعبې تر خوا غونډ ناست وو، زه هم ورغلم او له دوی سره کيناستم. د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په هکله يې خبرې پيل کړې او ويل يې مونږ لدې سړي سره له دومره صبر او حوصلې نه کار واخيست چې بل هيچا ته مو هم دومره صبر ندی کړی. دوی همدا خبرې کولی چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) راښکاره شوه، راغی حجر اسود يې مچې کړ د بيت الله طواف يې پيل کړ او کله چې د طواف په ضمن کې له قريشو نه تير شو، نو دوی ځنې بدې خبرې ورته وکړې، طعنې يې ورکړی. ما د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مبارک مخ کې ددې خبرو اثر وليد. دوهم ځل چې بيا ورنه تير شو بيايې همغسې بدې خبرې ورته وکړې، بيا مې هم ددې خبرو اثر دده په مبارک مخ کې وليد. دريم ځل چې بيا ورنه تير شو، بيا يې همداسې خبرې ورته وکړې، نو رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ودريد او ويې فرمايل: (**أتسمعون يا معشر قريش، أما والذي نفسی بيده، لقد جئتكم بالذبح**) [اې قريشو! واورئ، قسم په هغه ذات چې زما نفس د هغه په واک کې دی چې ما تاسې ته ستاسې د قتل او ذبحې حکم راوړی دی.] د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دې ارشاد خلک تر خپل تاثير لاندې راوستل، او داسې چوپ او آرام کيناستل تا به ويل چې د هر يوه په سر مرغه ناست دی، تر دې چې د رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مقابل کې تر ټولو شديد او سخت سړي به هم ډير نرم الفاظ او خوږې خبرې کولې او پدې سره به يې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه د رحمت سوالونه کول او ورته ويل به يې، اې ابو القاسمه بيرته لاړشه، قسم په خدای ته کله هم نادان نه وې!
په سبا باندې بيا پداسې حال کې چې هغوی د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په هکله خبرې کولی هغه مبارک تشريف راوړ، چې هغوی وليد يو ځل ټول

---

[1]. ابن هشام ۱/ ۲۹۸ - ۲۹۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورپاڅيدل او د الله تعالى رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې راګير کړ.
عبدالله بن عمرو بن العاص وايي: ما وليدل چې يوه سړي رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) تر چادر کلک رانيولی و، ابوبکر (رضي الله عنه) د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) خواته ولاړ دی او پداسې حال کې چې ژاړي وايي: آيا تاسو هغه څوک وژنۍ چې وايي: الله زما رب دی؟ وروسته بيا قريشو رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) پريښود، راوي وايي: تر کومه چې ما ليدلي دا په رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) باندې د قريشو تر ټولو ستر ظلم و.[1]
امام بخاري له عروه بن الزبير نه روايت کوي وايي: ابن عمرو بن العاص ته مې وويل چې پر رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) باندې د قريشو د تر ټولو ستر ظلم په هکله معلومات راکړه. هغه راته وويل: پداسې حال کې چې نبي اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د کعبې سره خوا کې په عبادت بوخت و عقبه بن ابي معيط راغی او خپل چادر يې د رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په غاړه کې وروا چاوه او دومره يې تاوکړ چې نژدې و زندۍ شي، پدې وخت کې ابوبکر الصديق (رضي الله عنه) راغی هغه يې ټينګ راونيو او له رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه يې ايسته ټيل واهه او ويې ويل: آيا هغه څوک وژنې چې وايي الله مې رب دی؟[2]
او په هغه حديث کې چې اسماء (رضي الله عنها) روايت کړی راځي: يو چا ابوبکر (رضي الله عنه) ته چيغه وکړه چې هله د ملګري کومک ته دې ورشه! نو ابوبکر (رضي الله عنه) په منډه ور ووت، دغه وخت چې له کوره ووت د سر ويښتان يې څلورکوڅۍ وو او ويل يې: آيا تاسې هغه څوک وژنۍ چې وايي: الله مې رب دی؟ يعنې يوازې پدې ګناه يې وژنۍ چې وايي الله زما رب دی؟ پدې وخت کې مشرکينو رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) پريښود او په ابوبکر (رضي الله عنه) ورټول شول، او کله چې بيرته کورته راغی نو په سر يې يو ويښته هم نه و کوڅۍ يې ټولې ورباندې شکولې وې، او که کوم يو ويښته پاته و، نو هغه زمونږ له لاسونو سره تويې شو.[1]

حمزه (رضي الله عنه) د ايمان په لار

---

[1]. ابن هشام ۲۸۹/۱ - ۲۹۰
[2]. صحيح البخاري - باب ذکر مالقي النبي (صلى الله عليه وسلم) و اصحابه من المشرکين بمکة ۱/ ۵۴۴.
[1]. مختصر سيرة الرسول (ص) للشيخ النجدي ص ۱۱۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پداسې حال کې چې د مکې فضا د ظلم او طغيان تورو تيارو نيولې وه، د حمزه بن عبدالمطلب (رضي الله عنه) په ايمان راوړلو سره د مومنانو زړونو ته نويو هيلو او آرزوګانو لاره ومونده. حمزه (رضي الله عنه) د نبوت د شپږم کال په وروستيو په غالب ګمان د ذي الحجې په مياشت کې ايمان راوړی دی.

د حمزه (رضي الله عنه) د ايمان راوړلو کيسه داسې ده: يوه ورځ ابو جهل د صفا له غونډۍ سره رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته اذيت ورساوه، بدې خبرې يې ورته وکړې، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چوپ و هيڅ يې هم نه ورته ويل: بيا ابو جهل پورته شو او رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې په يوه تيږه وواهه، مبارک سر يې ورمات کړ او وينې ترې روانې شوې، بيا ابو جهل ورنه روان شو اود کعبې تر خوا له قريشو سره کيناست. د عبدالله بن جدعان يوې وينځې چې د صفا پر غونډۍ پخپل کورکې وه دا صحنه وليده، پدې وخت کې حمزه (رضي الله عنه) له ښکار نه راغی، ليندۍ يې په لاس کې وه. نوموړې وينځې د ابو جهل د دې ناروا کيسه ورته وکړه. حمزه (رضي الله عنه) چې د قريشو تر ټولو زړور او غيرتي ځوان و يو ځل په قهر او جوش راغی، روان شو تر څو ابو جهل ووينې او حمله ورباندې وکړي، مسجد ته ننووت د ابو جهل سرته ودريد، او ورته ويې ويل: (يا مصفراسته) ـځکه چې ابوجهل په مقعد کې په پيس مرض اخته وـ اې بې غيرته! ته زما هغه وراره ته کنځلې کوې چې زه يې په دين يم؟ بيا يې په ليندۍ يو کلک ګوزار وربانديې وکړ او سر يې ورمات کړ. پدې وخت کې د ابو جهل د کورنۍ (بني مخزوم) او د حمزه (رضي الله عنه) د کورنۍ (بنو هاشم) خلک سره راپورته شول، خو ابو جهل وويل: ابو عماره (حمزه) پريږدئ ما يې وراره ته ډيرې بدې خبرې کړيدي.[٢]

د حمزه (رضي الله عنه) ايمان راوړل په لومړي سر کې د يوه ننګ او غيرت له امله وو پدې ننګ کې ګير راغلی و چې وراره ته يې چا په سپکه سترګه کتلي وو، اذيت يې ور رسولی و، خو وروسته يې الله تعالی سينه پراخه کړه، او په اسلام ټينګ ودريد[١]. او د حمزه (رضي الله عنه) ايمان هغه حمزه چې په غيرت او شجاعت کې يې ساری نه درلود د مسلمانانو لپاره د ډير عزت او قوت سبب شو.

---

[٢]. مختصر سيرة الرسول (ص) للشيخ محمد بن عبدالوهاب ص ٦٢. رحمة للعالمين ١/ ٦٨. ابن هشام ١/٢٩١، ٢٩٢.

[١]. پدې باندې هغه روايت دلالت کوي کوم چې الشيخ عبدالله النجدي پخپل مختصر سيرة الرسول (صلی الله عليه وسلم) ص (١٠١) کې روايت کړيدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمر (رضي الله عنه) د مومنانو په ليکو کې

په همدې وخت کې چې مکه د کفر او طغيان وريځو تياره کړې وه، د الله تعالى له پلوه مسلمانانو ته يو بل د اميد څراغ بل شو يعنى عمر (رضي الله عنه) د مومنانو په ډله ورګډ شو. عمر (رضي الله عنه) د حمزه (رضي الله عنه) له اسلام منلو نه درى ورځې وروسته [٢] د نبوت د شپږم کال د ذي الحجې په مياشت کې په اسلام مشرف شو [٣].

رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له الله تعالى نه د هغه د اسلام سوال کړى و. ترمذي له ابن عمر (رضي الله عنه) او طبراني له ابن مسعود (رضي الله عنه) نه روايت کوي چې رسول الله (عليه السلام) فرمايلي: ((**اللهم أعز الإسلام بأحب الرجلين إليك: بعمر بن الخطاب أو بأبي جهل بن هشام**)). يعنې اې خدايه! ته اسلام ته په عمربن الخطاب او يا ابو جهل بن هشام هر يو چې تا ته ګران وي عزت او قوت ورکړې. الله تعالى ته عمر (رضي الله عنه) منظور و او همدى په اسلام مشرف شو [۴].

که ټولو هغو روايتونو ته کوم چې د عمر (رضي الله عنه) د اسلام راوړلو په هکله راغلي دي نظر واچوو، نو دا به راته په ډاګه شي چې اسلام د عمر (رضي الله عنه) زړه ته په تدريجي توګه لاره موندلې ده، خو مخکې لدينه چې ددې روايتونو لنډيز وړاندې کړو، لازمه وينم چې د عمر (رضي الله عنه) د احساساتو او عاطفې په هکله څه خبره وکړم:

عمر (رضي الله عنه) په شجاعت او غيرت مشهور و، حساس او تندخوى يې درلود، له لاسه يې مسلمانانو ډير کړاوونه ليدلي دي، خو په ذهن کې به يې تل کشمکش او مقابله وه، له يوې خوا يې د پلرونو او اجدادو عاداتو او تقاليدو ته زيات احترام درلود، له لهو او لعب او شرابو سره روږدى او عادت شوى و، خو له بلې خوا به دېته هم په تعجب کې و چې مسلمانان د خپلې عقيدې په لار کې دا دومره تکليفونه او ستونزې څه ډول ګالي؟! د مسلمانانو له غيرت او ثبات نه ډير متاثر شوى و، او کله کله به يې په زړه کې دا هم راګرزيدل چې کيداى شي اسلام له نورو نه پاک او اوچت وي. لکه غزالي چې وايي[١]: دده په ذهن کې د همدغه متناقضو نظرياتو له امله وه کله

---

٢ . پدې هکله به يو روايت په راتلونکې کې راشي.
٣ . تاريخ عمر بن الخطاب لابن الجوزي ص ١١.
۴ . الترمذي، ابواب المناقب، مناقب ابي حفص عمر بن الخطاب ٢٠٩/٢.
(1). فقه السيرة لمحمد الغزالي ص ٩٢، ٩٣.

(c) ketabton.com: The Digital Library

به چې احساساتي شو نو ډیر ژر به بیرته نرم او آرام شو.

د عمر (رضي الله عنه) د اسلام په هکله د مختلفو روایاتو جمع او لنډیز

یوه شپه عمر (رضي الله عنه) له کور نه د باندې ویده کیدو په نیت راووت، حرم شریف ته لاړ او د کعبې شریفې تر پوښ لاندې ننوت، دا په داسې حال کې چې رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په لمانځه ولاړ دی او د (الحاقه) سورت لولي. عمر (رضي الله عنه) قرآنکریم ته غوږ ونیو، ډیر ورته په تعجب کې شو. عمر (رضي الله عنه) وایي: له ځان سره مې وویل: لکه قریش چې وایي محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) شاعر دی، وایي په همدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا آیت تلاوت کړ ((**إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ * وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلاً مَا تُؤْمِنُونَ**)) (الحاقة: ٤٠ –٤١) [بیشکه دا (قرآن) خبره د رسول مکرم عزتمن ده او نه ده دا خبره د کوم شاعر، بیخې لږ ایمان راوړئ تاسې (بلکه نه مومنان کیږئ).

وایي: بیا مې وویل: دا کاهن دی، نو هغه دا آیت تلاوت کړ: ((**وَلا بِقَوْلِ كَاهِنٍ قَلِيلاً مَا تَذَكَّرُونَ (٤٢) تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ (٤٣)** د سورت تر پایه. [او نه ده دا خبره د کاهن (تیروتي لکه چې تاسو ګومان کوئ) لږ پند اخلئ تاسې (بلکه نه یې اخلئ).]

وایي: نو پدې وخت کې مې اسلام پر زړه اغیزه وکړه.[۲]

دا د عمر (رضي الله عنه) پر زړه د اسلام لومړنۍ اغیزه وه، خو جاهلي عادات او د پټو سترګو تقلید دومره وربانديې زورور وو چې نه یې پرېښود حق ته سلامي شي، هماغه د جاهلیت په لار روان و او د اسلام په خلاف یې خپلو هلو ځلو ته ادامه ورکوله.

له رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې زیاته کینه او دښمني درلوده، یوه ورځ یې توره واخیسته او پدې نیت له کوره ووت چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به په شهادت رسوي. د لارې په اوږدو کې له نعیم بن

(2). تاریخ عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) لابن الجوزي ص: ۷. دې ورته یو روایت ابن اسحاق له عطاء او مجاهد نه هم را نقل کړیدی. که څه هم د هغه پای لدې سره څه اختلاف لري . ابن هشام ۱/ ۳۴۲ تر ۳۴۸ ته مراجعه وکړه. او همدې ته ورته هغه روایت دی چې ابن الجوزی له جابر نه رانقل کړیدی خو د هغه آخرینۍ برخه هم لدې روایت سره اختلاف لري، تاریخ عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) ص ۹ – ۱۰ وګورئ..

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالله النحام العدوي سره مخ شو[۱]. څوک وایي د بني زهره قبیلې له کوم سړي[۲] او په بل روایت د بني مخزوم قبیلې[۳] له کوم کس سره مخامخ شو. هغه ورته وویل: اې عمره! چیرته روان یې؟ ده وویل: ځم چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ووژنم. هغه ورته وویل: بیا به له بني هاشم او بني زهره نه څنګه ځان خلاصوې؟ عمر (رضي الله عنه) په ځواب کې ورته وویل: داسې ښکاري لکه چې ته هم له خپل دین نه اوړیدلی یې؟ هغه ورته وویل: عمره! له یوې عجیبې پیښې نه دې خبر نکړم؟ هغه دا چې ستا خور او ستا د خور خاوند دواړه ستا له دین نه اوړیدلي دي. عمر (رضي الله عنه) بیرته راوګرځید او خپلې خور او د هغې خاوند ته ورغی، د هغوی په کور کې خباب بن الارت (رضي الله عنه) و او یوه صحیفه (پاڼه) هم ورسره وه چې د (طه) سورت ورباندې لیکل شوی و، او دوی دواړو ته یې ورزده کاوه. خباب (رضي الله عنه) چې کله پوه شو عمر (رضي الله عنه) راغی نو ژر پټ شو، او د عمر خور فاطمې (رضي الله عنهما) هغه صحیفه هم پټه کړه، خو عمر (رضي الله عنه) د خباب (رضي الله عنه) غږ اوریدلی و چې دوی ته یې قرآنکریم تلاوت کاوه، کله چې کورته ور دننه شو ویې ویل: دا څه و چې ما واوریدل؟ هغوی ورته وویل: مونږ پخپل منځ کې خبرې کولې، نور څه خو نه وو. ده ورته وویل: دا څه و چې ما واوریدل؟ هغوی بیا ورته وویل: مونږ پخپل مینځ کې خبرې کولی، نور څه خو نه و. ده ورته وویل: لکه چې له خپل دین نه ګرزیدلي یئ؟ د خور خاوند یې ورته وویل: اې عمره! که حق ستا له دین نه پرته په بل څه کې وي، نو بیا؟ عمر (رضي الله عنه) ورباندې ورټوپ کړ او په ځمکه یې راچپه کړ، خور یې راغله او عمر (رضي الله عنهم) یې له خپل میړه نه راپورته کړ، نو هغې ته یې هم داسې یوه څپیړه ورکړه چې پر مخ یې وینې را روانې شوې. ابن اسحاق وایي هغه یې هم ووهله او سر یې ورمات کړ. نوموړې (رضي الله عنها) پداسې حال کې چې غوسې اخیستې وه ورته وویل: اې عمره! پداسې حال کې چې حق ستا له دین نه پرته په بل څه کې دی، نو زه شاهدي وایم چې: له یوه الله پرته بل څوک د عبادت وړ نشته او شاهدي وایم چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د الله تعالی رسول دی (**أشهد أن لا إله إلا الله و أشهد أن محمدا رسول الله**).

نو کله چې عمر (رضي الله عنه) نا امیده شو، او دا چې د خور وینې یې ولیدې، خفه او

---

[1]. دا د ابن اسحاق روایت دی ابن هشام ۱/ ۳۴۴ وګورئ.

[2]. دا انس بن مالك (رضي الله عنه) روایت کړی، تاریخ عمر بن الخطاب ص ۱۰ او مختصر سیرة الرسول للشیخ النجدي ص ۱۰۳ وګوره.

۳ . دا د ابن عباس (رض) روایت دی، الصدر الاخیر ص ۱۰۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپلو کړو پښېمانه شو، او ويی ويل: دا کتاب چې درسره و، راکړئ چې ويې لولم. خور يې ورته وويل: ته نجس او ناپاک يې او دا کتاب نا پاکان نه شي اخيستئ (نه يې شي لمس کولئ)، ولاړ شه، غسل وکړه. هغه هم پاڅيد او غسل يې وکړ، او بيا يې هغه صحيفه واخيستله او ((**بسم الله الرحمن الرحيم**)) يې تلاوت کړه ويې ويل: پاک او سپيڅلي نومونه، بيا يې (طه) تر ((**إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لا إِلَهَ إِلاَّ أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمْ الصَّلاةَ لِذِكْرِي** (١٤). پوري تلاوت کړ.

[بيشکه زه چې يم هم دا زه الله يم، نشته لايق د عبادت بل هيڅوک مګر هم دا زه يم پس عبادت کوه زما او سم دروه (ادا کوه) لمونځ د پاره د ذکر (يادولو) زما.]

او ويې ويل: دا څومره ښکلی او اوچت کلام دی، ما ته محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) راوښاياست. خباب (رضي الله عنه) چې کله د عمر (رضي الله عنه) دا خبرې واوريدې راووت او ويې ويل: زيری مې درباندې اې عمره! هيله ده چې د پنجشنبې په شپه د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دعا ستا لپاره وي، هغه دعا چې فرمايلې يې وو ((**اللهم أعز الإسلام بعمر بن الخطاب أو بأبي جهل بن هشام**)) او رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اوس د صفا سره په دارالارقم کې تشريف لري.

نو عمر (رضي الله عنه) خپله توره له تيکي راوايستله او له کوره ووت تر څو دارالارقم ته ورسيد، دروازه يې وټکوله يو صحابي (رضي الله عنه) راپاڅيد او د دروازې له چولو يې وکتل چې عمر (رضي الله عنه) توره په لاس ولاړ دی، ژر يې رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته خبر ورکړ. موجود خلک سره راټول شول، حمزه (رضي الله عنه) ورته وويل: څه خبره ده؟ دوی ورته وويل: عمر (رضي الله عنه) دی. ده وويل: دروازه ورته خلاصه کړئ، که چيرته په خير او ښه نيت راغلي وي، مرسته به يې وکړو، او که چيرې د شر پخاطر راغلي وي، نو پخپله توره به يې ووژنو. پدې وخت کې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ننه و وحي ورته کيدله، وروسته راووت او عمر (رضي الله عنه) يې په کوټه کې وموند، هغه يې له جامو او د تورې له بند نه راونيو، په شدت سره يې راکش کړ او ورته ويې فرمايل: (**أما أنت منتهيًا يا عمر حتى ينزل الله بك من الخزى والنكال ما نزل بالوليد بن المغيرة؟ الله م، هذا عمر بن الخطاب، اللهم أعز الإسلام بعمر بن الخطاب**) [عمره! آيا ته تر هغې له خپلې لارې نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ګرزې تر څو چې الله تعالی د ولید بن المغیره په شان سپکاوی او عذاب درباندې نازل کړي؟ دا عمر بن الخطاب دی، یا خدایه! ته اسلام ته په عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) باندې عزت او قوت ورکړې.] همدا وه چې عمر (رضي الله عنه) وویل: ((أشهد أن لا إله إلا الله و أنك رسول الله)) او پدې ترتیب سره هغه هم په اسلام مشرف شو. کله چې عمر (رضي الله عنه) د شهادت کلمه وویله په دار الارقم کې په یوه آواز سره د تکبیر چیغه او چته شوه چې ټولو خلکو واوریده.[۱]

عمر (رضي الله عنه) د بې ساري غیرت او شجاعت درلودونکی و، او دده اسلام راوړل د مشرکینو لپاره د ذلت او سپکاوي او د مسلمانانو لپاره د عزت او قوت پیغام و.

ابن اسحاق په خپل سند سره له عمر (رضي الله عنه) نه روایت کوي وایي: کله مې چې اسلام راووړ نو فکر مې وکړ چې په مکه کې څوک له رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره ډیره کینه او دښمني لري؟ ومې ویل: دا ابو جهل دی، نو کورته یې ورغلم دروازه مې ورووټکوله، هغه راووت، او راته ویې ویل: په خیر راغلې، خیریت دی، څنګه راغلی یې؟ ما ورته وویل: ددې لپاره راغلم چې پدې دې خبر کړم چې ما په الله او د الله په رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ایمان راوړ، او ټول هغه څه مې ومنل چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راوړي دي. وایي: نو ابو جهل دروازه ورپسې بنده کړه او ویې ویل: خدای دې تا او هغه څه چې راوړي دې دي خراب او برباد کړي.[۲]

ابن جوزي وایي چې عمر (رضي الله عنه) ویلې: کله به چې چا اسلام راوړ، نو خلکو به هغه نه پریښود، جګړې به یې ورسره کولې، هغوی به هغه او هغه به دوی وهل، خو کله چې زه په اسلام مشرف شوم، نو خپل ماما (عاصي بن هاشم) ته ورغلم او له پیښې مې خبر کړ هغه په خونه ننوت. وایي: بیا د قریشو یوه بل مشر لکه چې ابوجهل وي ته ورغلم ورته ومې ویل چې زه مسلمان شوم هغه هم پخپل کور رانه ننوت[۱].

ابن هشام او همدا راز ابن جوزي په لنډه توګه دا روایت رانقل کړیدی: کله چې عمر (رضي الله عنه) ایمان راوړ نو جمیل بن معمر الجمحي ته ورغی، نوموړي به د قریشو خبرونه یو بل ته وړل راوړل. معمر ته مې وویل چې زه په اسلام مشرف شوم، جمیل بن معمر لاړ او په لوړ آواز چیغه کړه چې اې خلکو: عمر (رضي الله عنه) له دین نه

---

[۱]. تاریخ عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) ص ۷- ۱۰ – ۱۱ مختصر سیرة الرسول (صلی الله علیه وسلم) للشیخ عبدالله ص ۱۰۲ – ۱۰۳ . ابن هشام ۱/ ۳۴۳ – ۳۴۲.

[۲]. ابن هشام ۱/ ۳۴۹ – ۳۵۰.

[۱]. تاریخ عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) لابن الجوزي ص ۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوړيدلی دی. عمر (رضي الله عنه) چې ورپسې و وويل: دروغ وايي، بلکه ما اسلام راوړی دی. يو ځل مشرکين ورباندې راټول شول او وهل ټکول شروع شول تر څو چې لمر ښه رابره شو، عمر (رضي الله عنه) ډير ستړی شو نو کيناست هغوی يې په سر ور کيناستل، ده ورته ويل: کوئ څه چې کولئ شئ، قسم په خدای که مونږ دری سوه کسه وای، نو بيا به يا مونږ دا وطن پريښوده او يا تاسو.[۲]

لدينه وروسته مشرکينو د عمر (رضي الله عنه) په کور حمله وروړه او غوښتل يې هغه په شهادت ورسوي. بخاري شريف له عبدالله بن عمر (رضي الله عنهما) نه روايت کوي وايي: پداسې حال کې چې عمر (رضي الله عنه) په کور کې و او ويرې اخيستی و، چې عاص بن وائل السهمي (ابو عمرو) ورته راغی، ښکلې ليکه داره چپنه او وريښمين کميس يې اغوستې وُ. نوموړی له بني سهم قبيلې څخه وُ، په جاهليت کې زمونږ او هغوی تر مينځ تړون هم وُ، ورته وېې ويل:څه پيښه ده؟ ده ورته وويل: قوم دې غواړي ما ووژني ځکه ما اسلام راوړی. عاص ورته وېې وويل: په تا هيڅوک هم لاس نه شي پورته کولی، کله يې چې دا خبره وکړه، مونږ ډاډه شوو. بيا عاص بيرته ووت، هلته ګوري چې خوږ خلکو په سر اخيستې، ورته وېې ويل: چيرته ځئ؟ هغوی وويل: دا د خطاب زوی عمر (رضي الله عنه) له خپل دين نه اوړيدلی، هغه پسې ورځو. ده ورته وويل: هغه ته څوک څه نه شي ويلی، نو يو ځل خلک په شاشول. او د ابن اسحاق په روايت کې راځي چې داسې شول لکه دمه چې ورنه ختلې وي.

دا خو د مشرکينو دريځ او حال وُ، د مسلمانانو په هکله، مجاهد له ابن عباس (رضي الله عنهم) نه روايت کوي وايي: له عمر (رضي الله عنه) نه مې وپوښتل، تا ته ولې الفاروق ويل کيږي؟ ده وويل: حمزه (رضي الله عنه) له مانه دری ورځې مخکې ايمان راوړی وُ، بيا يې د خپل اسلام راوړلو کيسه راته تيره کړه، او د کيسې په پای کې يې وويل: کله مې چې اسلام ومانه نو ومې ويل: اې د الله رسوله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! آيا مونږ په حقه نه يو که مړه شو او يا ژوندي وو؟! هغه راته وفرمايل: (**بلى، والذي نفسي بيده، إنكم على الحق وإن متم وإن حييتم**). [هو، مونږ په حقه يو، قسم په هغه ذات چې زما ځان د هغه په واک کې دی چې تاسې په حقه ياست که مړ شئ او که ژوندي وئ.] عمر (رضي الله عنه) وايي نو ما ورته وويل: چې د اسې ده نو دا پټه څه معنی لري؟ قسم په هغه ذات چې ته يې په حق مبعوث کړی يې مونږ به خوا

---

[۲]. تاريخ عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) ص ۸ . ابن هشام ۱/ ۳۴۸ - ۳۴۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخوا د باندې وزو. پدې ترتیب سره مونږ په دوو صفونو (لیکو) کې له رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یو ځای د باندې راووتلو، په یوه صف کې حمزه ؤ او په بل کې زه (عمر رضي الله عنهما) وم، زمونږ له پښو سره لکه د اوړو د ګرد په شان ګرد هم اوچتیده تر څو مسجد حرام ته ننوتو. عمر (رضي الله عنه) وايي کله چې قریشو زه او حمزه (رضي الله عنهما) ولیدو نو پداسې غم غمجن شول چې کله یې هم دومره لوی غم نه و لیدلی، او په همدغه ورځ رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ما ته د الفاروق لقب راکړ.[1]

ابن مسعود (رضي الله عنه) وايي: مونږ تر هغې پورې له کعبې شریفې سره لمونځ نشو کولی تر څو عمر (رضي الله عنه) اسلام راوړ.[2]

صهیب بن سنان رومي (رضي الله عنه) وايي: کله چې عمر (رضي الله عنه) ایمان راوړ، نو اسلام ښکاره شو دعوت هم په ځرګند ډول کیده، مونږ د کعبې تر څنګ حلقه ووهله، طواف مو وکړ، او هغه چا چې ظلمونه راباندې کړي وو له هغوی نه مو څه ناڅه انتقام واخیست او حساب مو ورسره وکړ.[3]

عبدالله بن مسعود (رضي الله عنه) وايي: له کومې ورځې نه چې عمر (رضي الله عنه) په اسلام مشرف شوی مونږ عزتمن او سر لوړی یوو.[4]

د قریشو استازی د رسول (ﷺ) په حضور کې

کله چې د مکې هغه دواړه قهرمانان حمزه بن عبدالمطلب او عمر بن الخطاب (رضي الله عنهما) په اسلام مشرف شول، نو د قریشو په زړونو کې ماتې ګډه شوه، د مکې له آسمان نه د ظلم تورې وریځې مخ په شاکیدو شوې، مشرکان له خپلې مستۍ نه لږ په هوش راغلل، پوه شول چې نور ځورول او رنځول څه ګټه نلري، نو یې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د سازش او سولې لاره ونیوه او ددې پخاطر چې د الله تعالی رسول یې له خپل دعوت نه منع کړی وي تشویقونکي وړاندیزونه یې ورته وړاندې کړل، خو هغوی لدینه بې خبر وو چې دا ټوله دنیا د هغه د دعوت په مقابل کې د ماشې د یوه وزر په اندازه هم ارزښت نلري، نو ځکه د دوی دا هیلې هم له

---

(1). تاریخ عمر بن الخطاب لابن الجوزي ص ۶- ۷

(2). مختصر سیرة الرسول (صلی الله علیه وسلم) للشیخ عبدالله النجدي ص ۱۰۳

(3). تاریخ عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) لابن الجوزی ص ۱۳.

(4). صحیح البخاري، باب اسلام عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) ۵۴۵/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاورو سره خاورې شوې.
ابن اسحاق وايي: يزيد بن زياد له محمد بن كعب قرظي نه راته روايت كوي وايي: راته ويل شوي چې د قريشو مشر عتبه بن ربيعه يوه ورځ د قريشو په ديره كې ناست وُ، او رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هلته په جومات كې يوازې تشريف درلود، عتبه وويل: اې قريشو، خوښه مو نده چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورشم، خبرې ورسره وكړم، څه وړانديزونه ورته وكړم كيداى شي څه ومني، او چې مونږ يې شرط پوره كړو بيا به هغه هم له مونږ نه لاس واخلي. دا داسې وخت وُ چې حمزه (رضي الله عنه) هم ايمان راوړى و او دوى ليدل چې د رسول اكرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د اصحابو شميره مخ په زياتيدو ده. قريشو ورته وويل: سمې ده ورشه اې ابو وليده او خبرې ورسره وكړه! عتبه پاڅيد او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په حضور كې كيناست او ورته وې ويل: وراره، ته خو زمونږ په مينځ كې د اوچتې او قدرمنې كورنۍ، محترم او لوړ نسب خاوند يې، او تا خپل قوم ته يوه لويه مساله راوړې، او پدې سره دې هغوى بې اتفاقه كړې د هغوى دين او معبودان دې عيبجن او توهينوې، د هغوى د پلرونو دين او عادات دې پرېښې، نو اوس واوره، زه څو پيشنهادونه درته كوم، فكر پكې وكړه، كيداى شي كوم يو يې ومنې. راوي وايي: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وويل: (**قل يا أبا الوليد أسمع**).وايه، ابو الوليده څه وايې اورم؟ **هغه وويل**: وراره! كه غواړې او هدف دې دا وي پدې دعوت چې شروع كړى دې دى، مال او دارايي لاسته راوړې، نو مونږ به درته دومره مال او دارايي راټوله كړو چې له ټولو نه به زيات مالدار شې، او كه لدې لارې مشري غواړې، نو مونږ به دې خپل مشر وټاكو، او هيڅ فيصله به ستا له مشورې پرته نه كوو، او كه پاچايي غواړې نو پاچا به دې كړو، او كه چيرته دا څه چې درته راځي جن يا پيرى وي چې ته يې وينې او ځان نه شې ورنه خلاصولى، نو مونږ به دې پخپلو پيسو علاج او تداوي وكړو تر څو جوړ شې ځكه كله كله داسې پيښيږي چې جن پر انسان غلبه مومي او بيا د هغه د علاج ضرورت پيدا كيږي. عتبه چې خبرې پاى ته ورسولې، رسول اكرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**أقد فرغت يا أبا الوليد؟**). [ابو الوليده، خبرې دې خلاصې شوې؟] **هغه وويل**: هو، ده ورته وفرمايل: (**فاسمع مني**).اوس ماته غوږ شه، **هغه وويل**: وايه غوږ مې دى، نو رسول اكرم

(c) ketabton.com: The Digital Library

(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبرې داسې پیل کړی:

((حم (١) تَنْزِيلٌ مِنْ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (٢) كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآناً عَرَبِيّاً لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ(٣) بَشِيراً وَنَذِيراً فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لا يَسْمَعُونَ (٤) وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ...)) (فصلت : ١ــ٥) [(دغه قرآن) را لیږلی شوی دی (له هغه الله) نه چې خورا مهربان، ډیر رحم والا دی، داسې کتاب دی چې په تفصیل سره بیان شویدي آیتونه دده، پدې حال چې لوستلی شوی دی په عربي ژبه د پاره د هغه قوم چې پوهیږي. زیری ورکوونکی دی (دا کتاب مؤمنانو ته په جنت) او ویروونکی دی دا کتاب (کفارو لره له دوزخ نه)، پس مخ وګرځاوه زیاترو د دغو (کفارو) پس دوی نه اوري (حق په اوریدلو د قبول سره)، او وایي (دغه کفار محمد ته) زړونه مو په پردو کې دي له (فهم) د هغه څیزه چې بولې ته موږ هغه ته (چې توحیدیا قرآن دی).]

رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) قرآنکریم تلاوت کوي او عتبه چوپ ورته ناست دی، غوږ یې ورته ایښې دی، لاسونه یې شاته ایښي او تکیه یې ورباندې کړې ده، تر څو رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د سجدې آیت تلاوت کړ او سجده یې وکړه او بیا یې وویل: ابو الولیده وا دې وریدل، اوس پخپله فکر وکړه، ته پوه شه او کار دې! ابو الولید پاڅید او خپلو ملګرو ته ور روان شو. هلته هغوی سره ویل چې قسم په خدای د ابو الولید بڼه بدله شویده، کله چې هغه راغی او کیناست، دوی ورته وویل: څه کیسه ده؟ ده وویل، خبره خو دا ده، چې اوس ما داسې خبرې واوریدې چې قسم په خدای که مې په ټول عمر کې اوریدلې وي، قسم په خدای چې هغه نه شعر وُ، نه سحر وُ، نه جادو ګري او مداري ګري وه، اې قریشو زما خبره ومنئ او مسئولیت یې هم زما په غاړه، دا سړی یعنې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پریږدئ، قسم په خدای چې دا خبرې مې چې ورنه واوریدې پدې دلالت کوي چې هغه د لوی خیر خاوند دی، او کومه لویه پیښه به رامنځته کوي، تاسې هغه پریږدئ که چیرې عربو له مینځه یووړ، نو تاسې به ورنه بې غمه شئ، او که چیرته هغه پر عربو بریالی شو، نو بیا خو د هغه پاچایي ستاسې پاچایي ده، د هغه عزت ستاسې عزت دی. دوی ورته وویل: لکه چې سحر یې درباندې کړی اې ابو الولیده! ده ورته وویل: چې د هغه په هکله زما نظر همدا دی، د تاسې خپله خوښه څه مو چې زړه وي هماغه وکړئ.[١]

---

[1]. ابن هشام ١/ ٢٩٣ - ٢٩۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بل روایت کې راځي چې عتبه همداسې غوږ ورته اېښي ؤ تر څو رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا آیت تلاوت کړ ((فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ))(فصلت:۱۳)
[پس که چیرې مخ وګرځاوه (دغه کفارو له حقه) پس ووایه (اې محمده! دوی ته) چې ویروم زه تاسې له سخت عذابه په مثل د سخت عذاب د عادیانو (لکه باد د صرصر) او ثمودیانو (لکه چیغه دجبریل) .]
عتبه یو ځل وار خطا شو پاڅید او خپل لاس یې د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په مبارکه خوله ور کېښود او ورته ویل یې : د خدای پخاطر رحم راباندې وکړه! دا ځکه چې وویرید هسې نه الهي عذاب یې راګیر نکړي، بیا خپلو ملګرو ته ورغی او هغوی ته یې خپل نظر بیان کړ .[۲]

ابوطالب له بني هاشم او بني عبدالمطلب سره غونډه کوي

که څه هم وضعې او حالاتو بدلون موندلی ؤ، خو ابو طالب ویریده چې هسې نه مشرکین بې واره حضرت محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته څه زیان ورسوي. د هغه په ذهن کې هغه پخوانۍ پېښې ترسیمدلې او دا یې ښه په یاد ؤ چې قریشو یو ځل د جګړې اخطار ورکړی ؤ، دا یې هم له یاده نه و ایستلې چې قریشو عماره بن الولید ورته راوستلی ؤ چې دا واخله او خپل وراره مونږ ته راکړه چې مړ یې کړو، دا به یې تل په سترګو کې ګرزیدل چې ابو جهل څنګه هغه لویه تیږه واخیستله چې دده خوږ وراره (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورباندې ووژني ، مبارک سر یې پرې میده کړي، او هغه چې عقبه بن ابي معیط د ده زړه ته ډیر نژدې او د الله تعالی مختار رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر چا در نیولی ؤ او نژدې ؤ چې زندۍ یې کړي، عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) توره را ایستلې وه چې هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په شهادت ورسوي، دا ټولې پېښې به د ابو طالب د دماغ په پرده تلې راتلې، ډیر یې ځوراوه او پدې فکر کې به ؤ چې دا پېښې هسې عادي پېښې ندي، لدینه د لوی شر بوی راځي، مشرکین غواړي چې دده ترون مات کړي او وراره (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې په شهادت ورسوي،

(2). تفسیر ابن اکثیر ۲/ ۱۵۹ – ۱۲۰- ۱۲۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چیرې کوم مشرک په ناڅاپي توګه په محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حمله وکړي، نو بیا به حمزه او عمر (رضي الله عنهما) څه وکړي؟
ابو طالب پدې ښه متیقن وُ، او واقعیت هم همداسې وُ، مشرکینو پدې اتفاق کړی وُ چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به په ښکاره توګه وژني، د دوی دې ګډ تصمیم ته قرآنکریم داسې اشاره کوي: ((أَمْ أَبْرَمُوا أَمْراً فَإِنَّا مُبْرِمُونَ)) (الزخرف: ۷۹) [بلکه محکم کړیدی (کفارو په خلاف د انبیاوو) یو کار، پس بیشکه مونږ هم محکم کوونکي یوو (د تدبیر خپل).]
نو پداسې حالت کې ابو طالب څه باید وکړي؟کله چې ده د خپل وراره په خلاف د قریشو دا دریز او پلان ولید، نو خپل خپلوان یعنې د بني هاشم او بني عبدالمطلب خلک یې را ټول کړل، او له هغوی نه یې دا وغوښتل چې دده د وراره (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په دفاع او ملاتړ کې له ده سره ودریږي. هغوی ټول ورسره ودریدل، مسلمانانو د ایمان او کافرو د قومي تعصب په اساس خپل ملاتړ ورنه څرګند کړ، خو یوازې ابو لهب (د ابو طالب ورور) دا خبره ورسره ونه منله، او لاړ د قریشو په خوا کې ودرید.[1]

[1]. ابن هشام ۲۲۹/۱. مختصر سیرة الرسول (صلی الله علیه وسلم) للشیخ عبدالله بن محمد النجدي ص ۱۰۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمومي پريکون

په ځلورو هفتو یا لدې نه هم کمه موده کې مشرکین له ځلورو لویو پېښو سره مخ شول: حمزه (رضي الله عنه) اسلام راوړ، وروسته عمر (رضي الله عنه) په اسلام مشرف شو، بیا رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مشرکینو سازشونه او پیشنهادونه رد کړل، پدې پسې بني المطلب او بني هاشم ټول له یوه سره مسلمان وو او که کافر پدې متفق شول چې له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه به دفاع او ملاتړ کوي. پدې پیښو پسې قریش هک پک او حیران ودریدل، او د هغوی حیرانتیا بې ځایه ځکه نه وه چې پدې ښه پوه شوي وو که چیرې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په قتل ورسوي، نو په مکه کې به د وینو لښتې روان شي، او یا کیدای شي د هغوی د کاملې تباهی او بربادی سبب وګرزي، نو له همدې امله وه چې د قتل منصوبه یې پرېښوده او دیوه بل داسې ظلم فیصله یې وکړه چې تر مخکې یاد شویو ټولو ظلمونو نه زیات او سخت و.

د ظلم او عدوان تړون

مشرکین د محصب په وادي د بني کنانه په خیف کې سره راغونډ شول، او د بني هاشم او بني المطلب په خلاف یې یو ظالمانه تړون وکړ، او داسې پریکړه یې وکړه چې: نور به څوک له دې دوو کورنیو (بني هاشم او بني مطلب) سره نه دوستي او خپلوي (واده او نکاح کوي، نه به ورسره بیع (اخیستل او پلورل) کیږي، نه به ورسره ناسته ولاړه کیږي، نه به څوک د دوی کورونو ته ورځي، یعنې حتی خبرې ورسره منع دي. لنډه دا چې له هغوی سره به تر هغې دا عمومي او بشپړ پريکون دوام لري تر څو یې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مشرکینو ته نه وي سپارلی.

دوی ددې تړون لپاره یوه صحیفه (لیک یا خط) ولیکه. په دې صحیفه کې یې پدې خبره تړون او اتفاق کړی و ((د بني هاشم د سولې وړاندیزونه به هیڅکله هم نه مني او نه به ورسره کوم ډول همدردي او مرسته کوي تر څو محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د قتل لپاره ورته تسلیم کړي)). ابن القیم وایي: ویل کیږي دا خط

(c) ketabton.com: The Digital Library

منصور بن عکرمه بن عامر بن هاشم لیکلی ؤ، او دا هم ویل شوي چې ددې صحیفې لیکونکی نضر بن الحارث ؤ، خو سیي خبره او روایت دا دی چې دا صحیفه بغیض بن عامر بن هاشم لیکلې وه چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته ښیره وکړه او لاس یې شل شو.[1]

تړون وشو، او دا صحیفه د کعبې شریفې په مینځ کې راوځړول شوه، او ددې په نتیجه کې له ابو لهب پرته د بني هاشم او بني المطلب ټول غړي مسلمان وو او که کافر، ټول یو ځای د ابو طالب په شعب (دره یا خوړ) کې محاصره شول. دا د نبوت د اووم کال د محرم د میاشتې د لومړنۍ شپې واقعه ده.

دری کلنه محاصره

محاصره او کلا بندي سخته شوه، په محاصره شویو مظلومانو باندې غله، د خوراک او څښاک ټول شیان بند شول ځکه مکې ته به چې څه خوراکي مواد او یا نور د اخیستلو او پیرودلو شیان راتلل، نو فوراً به مشرکینو اخیستل. پدې ترتیب سره د محاصره شویو کسانو وضعه ډیره خرابه شوه د خوراک لپاره یې څه نه درلودل او له ډیرې مجبورۍ به یې پاڼې او پوستکي خوړل. له لوږې نه به د ماشومانو او ښځو د ژړا آوازونه له دې درې نه د باندې هم اوریدل کیدل، په پټه به که لږ څه ور ورسیدل خو ښه به وو او که نه نورې ټولې لارې وربانديې بندې وې د خپلو اړتیاوو د پوره کولو او ضروري شیانو د اخیستلو لپاره یوازې په حرمت لرونکو میاشتو (الاشهر الحرام) کې له شعب (خوړ) نه روانی شوای او بس. او پدې موده کې به یې له باندې نه راغلیو کاروانونو نه مواد اخیستل، خو مشرکینو پدې کې هم داو وربانديې واهه او د موادو بیه به یې دومره زیاتوله چې د دوی وس به نه ورته رسیده. حکیم بن حزام به کله کله په پټه سره خپلې ترور (عمې) خدیجې (رضي الله عنها) ته په غالب ګومان سره غنم وروړل، یو ځل ابو جهل په مخه ورغی او قصد یې وکړ چې حکیم منع کړي، خو ابو بختري مداخله وکړه او حکیم یې پریښود چې غنم خپلې ترور (عمه) ته ورسوي.

ابو طالب په رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) باندې ډیر ویریده، او دده امنیت ته یې ډیره پاملرنه درلوده کله به چې خلک ویده کیدل، نو رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته به یې وویل چې پخپل ځای دې ویده شه، دا د دې پخاطر و که چیرې څوک د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د قتل

---

[1]. زاد المعاد ۲/ ۴۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیت لري او ځارنه کوي چې وګوري هغه چیرته ویده شو، خو کله به چې خلک ویده شول، نو بیا به یې خپل کوم زوی، یا ورور، یا د تره زوی ته وویل چې لاړ شه او د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په ځای ویده شه، او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته به یې ویل چې راشي او د هغه پر ځای ویده شي.

د حج په دوران کې به رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او نور مسلمانان له شعب نه د باندې وتل، خلکو ته به ورتلل او هغوی به یې اسلام ته رابلل او دا چې ابو لهب به څه کول هغه ته خو مو مخکې اشاره کړې ده.

تړون مات شو

پوره درې کاله تیر شول، خو حالات همداسې وو، تر څو د بعثت په لسم کال د محرم په میاشت کې[1] صحیفه نقض او تړون مات شو. ددې تړون د ماتیدو سبب هم دا وُ چې ځنې قریش له پیل نه پدې تړون نه وو خوښ، او همدې نا خوښو کسانو د تړون د ماتولو لپاره هلې ځلې کولې تر څو مات شو.

د تړون ماتولو اصلي محرک د بني عامر بن لوئ کورنۍ غړی هشام بن عمرو وُ، نوموړي به د شپې له خوا بني هاشم ته خواړه استول، یو ځل هشام د ابو طالب خوریي زهیر بن ابي امیه المخزومي ته ورغی ـ د زهیر مور عاتکه د عبدالمطلب لور وه – او ورته وېې ویل: اې زهیره! پداسې حال کې چې ته خورې او څښې، نو څنګه پدې راضي یې چې د ماما خیلو دې هسې حال وي؟ زهیر وویل: افسوس، افسوس، زه په یو سر څه کولای شم؟ قسم په الله که یو بل کس راسره ملګری وای، نو ددې تړون د ماتولو لپاره به راپورته کېدم ! هشام ورته وویل: څه، یو بل کس هم درسره دی، ده ورته وویل: هغه به څوک وي؟ هشام ورته وویل: هغه زه یم. زهیر وویل: اوس دریم کس راګوره.

پدې پسې هشام، مطعم بن عدي ته ورغی، هغه ته یې د بني عبد مناف له اولادې

[1]. ددې خبرې دلیل دادی چې ابو طالب د صحیفې له نقض نه شپږ میاشتې وروسته وفات شویدی. او سیې روایت دا دی چې ابو طالب د رجب په میاشت کې وفات شویدی، او هغه کسان چې وایي ابو طالب د رمضان په میاشت کې وفات شوی، نو د دوی په نظر ابو طالب د صحیفې له نقض نه اَته میاشتې او څو ورځې وروسته وفات شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(بني هاشم، بني المطلب) سره د ده د دوستۍ او نژدې نسبي اړيکو يادونه وکړه، ملامتي او پړه يې وربانديې واچوله چې ته ولې پدې ظالمانه تړون او عهد کې د قريشو خوا ته ولاړ يې! مطعم ورته وويل: افسوس، نو زه څه وکړم؟ زه يو تن يم! هشام ورته وويل: دويم هم درسره دی، ده ورته وويل: هغه څوک دی؟ ده ورته وويل: هغه زه يم. نو مطعم ورته وويل:اوس دريم راگوره ، هشام وويل: دريم کس مې هم پيدا کړی، هغه ورته وويل څوک دی؟ ده ورته وويل: هغه زهير بن ابي اميه دی. مطعم وويل: اوس څلورم را گوره. بيا هشام ابي البختري بن هشام ته ورغی، هغه ته يې هم داسې خبرې وکړې لکه مطعم ته يې چې کړې وې، نو ابو البختري ورته وويل: آيا داسې څوک به وي چې پدې هکله مرستې ته حاضر شي؟ هشام بن عمرو ورته وويل: هو، شته، هغه وويل: څوک دي؟ ده ورته وويل: زهير بن ابي اميه، مطعم بن عدي او زه هم درسره بيا هغه ورته وويل: اوس پنځم کس راگوره.

بيا زمعه بن اسود بن المطلب بن اسد ته ورغی، پدې هکله يې خبرې ورسره وکړې، او له بني عبد مناف سره دده د قرابت (خپلولۍ) او د هغوی د حقوقو يادونه يې ورته وکړه. زمعه ورته وويل: کوم څوک داسې شته چې ستا ددې نظر او پيشنهاد تاييد او ملاتړ وکړي؟ هشام بن عمرو ورته وويل هو، پدې هکله فلانی او فلانی او... ټول نومونه يې ورته واخيستل کلک ولاړ دي، بالاخره ټول له حجون سره راټول شول، او ددې صحيفې د نقض او تړون د ماتولو عزم او پريکړه يې وکړه، زهير وويل: د کار پيل به له ما نه وي، يعنی لومړی به زه پدې هکله خبرې کوم.

سهار شو، خلک ټول خپلو خپلو مجلس ځايونو ته راغلل، زهير هم پداسې کې چې ښکلې جامې يې اغوستې وې راغی، له بيت الله شريف نه يې اوه ځله طواف وکړ، بيا يې خلکو ته مخ کړ او ورته ويې ويل: اې د مکې خلکو! مونږ دې خورو او څښو، خو بني هاشم دې له لوږې نه مري، نه دي څه ورنه اخيستل کيږي او نه دې څه ورباندې پلورل کيږي؟ قسم په الله، زه به تر هغې کښينم تر څو دا ظالمانه تړون مات شوی نه وي او تر څو دا صحيفه نقض او څيرې شوې نه وي.

ابو جهل چې د مسجد حرام په کوم کنج کې ناست ؤ وويل: دروغ دې وويل، قسم په الله، دا صحيفه به څيرې نه شي! پدې وخت کې زمعه بن اسود وويل: قسم په الله چې ته ډير دروغ وايې، پدې صحيفه د ليکلو په وخت کې هم مونږ راضي نه وو، ابو البختري هم غږ وکړ او ويې ويل: زمعه رښتيا وايي پدې صحيفه کې چې څه ليکل شوي مونږ نه ورباندې خوښ يوو او نه يې ملاتړ کوو.

مطعم بن عدي هم وويل: تاسې رښتيا وويل، او څوک چې بل څه وايي هغه دروغجن

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، مونږ لدې صحیفې او له هغه څه نه چې پکې لیکل شوي خپل براءت اعلانوو. بیا هشام بن عمرو هم دې ته ورته څه خبرې وکړې.

ابوجهل وویل: ددې خبرې ترون د شپې شویدی، او پدې هکله مشوره چیرته بل ځای شویده. پدې وخت کې ابو طالب هم د مسجد حرام په کومه ګوښه کې ناست ؤ، د هغه د راتګ سبب هم دا ؤ چې الله تعالی خپل رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته د صحیفې په هکله خبر ورکړی ؤ چې الله تعالی ورباندې وینه (ویه) مقرره کړې چې د الله له نامه پرته ټولې د ظلم، زیاتي او دښمنۍ کلمې یې خوړلې دي. رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا خبره خپل تره ته وکړه، نو ابو طالب هم قریشو ته راغی او ورته ویې ویل چې وراره مې داسې وایي که چیرې دروغ یې ویلي ؤ نو بیا تاسې پوهیږئ او هغه، او که چیرې پدې ادعا کې ریښتونی ؤ نو بیا لدې ظلم نه لاس واخلئ او زمونږ محاصره ختمه کړئ. هغوی ورته وویل: دا د انصاف خبره ده. او کله چې د ابوجهل او دې نورو تر مینځ دا خبرې تبادله شوې، نو مطعم پاڅید چې هغه صحیفه څیرې کړي، صحیفه یې چې رواخستله ګوري چې د صحیفې ټول ټکي وینه خوړلي او یوازې (باسمک اللهم) او هر چیرته چې د الله نوم ؤ هغه پاتې دی، نور ټول خوړل شوي هیڅ هم نه ؤ پاتې .

نو صحیفه نقض شوه، ترون مات شو، او رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره له ټولو محاصره شویو کسانو له شعب نه راووتل. مشرکینو د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د نبوت یوه عظیمه نښانه او معجزه د سر په سترګو ولیدله، خو لدې سره هم د هغوی رویه داسې وه لکه چې دا آیت ورته اشاره کوي:

((وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ)) (القمر: ۲) [او که ویني دغه (کفار د قریشو) کوم دلیل (د قدرت) نو پر څنګ به شي دوی (مخ به واړوي) ترې او وایي به دوی (دغه) سحر کوډې دي قوي، چې له پخوا راهیسې راځي.]

هوکې، مشرکینو لدې نښانې او معجزې نه هم مخ واړاوه، اعراض یې وکړ، او پخپل کفر او ګمراهۍ کې لا پسې وړاندې لاړل.[۱]

[1]. ددې عمومي پریکون تفصیلات مو لدې مراجعو نه اخیستی دي: صحیح البخاري، باب نزول النبي (صلی الله علیه وسلم) بمکة ۱/ ۲۱۲، او باب تقاسم المشرکین علی النبي (صلی الله علیه وسلم) ۱/ ۵۴۸. زاد المعاد ۲/۴۶. ابن هشام ۱/ ۳۵۰، ۳۵۱، ۳۷۴، ۳۷۵، ۳۷۲، ۳۷۷. رحمة للعالمین ۱/۲۹. ۷۰ مختصر سیرة الرسول (صلی الله علیه وسلم) للشیخ عبدالله النجدي ص ۱۰۲- ۱۰۷- ۱۰۸ - ۱۰۹- ۱۱۰. مختصر السیرة للشیخ محمد بن

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابو طالب ته د قريشو وروستۍ جرګه

رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ابو طالب له خوږ (درې) نه په راوتو سره د دعوت او تبليغ کارته د پخوا په شان ادامه ورکوله قريشو که څه هم په ظاهر کې دا محاصره او بايکاټ ختم کړی وُ، خو په حقيقت کې يې پر مسلمانانو باندې خپل ظلمونه او فشاورنه همداسې جاري ساتل، او خلک يې د الله تعالی له دين نه منع کول. ابو طالب هم د پخوا په شان د خپل وراره تر شا ټينګ ولاړ و خو عمر يې له اتيا کلونو نه اوښتی وُ، او ددې څو کلونو سختيو او دردوونکو پيښو خصوصاً درې کلنې محاصرې ډېر کمزوری او ملا ماتی کړی وُ. له محاصرې نه د خلاصون لا څومياشتې نه وې تيرې شوې چې ابو طالب ناروغ شو، بيماري يې زياته شوه. دغه وخت مشرکينو وويل که ابو طالب مړ شي او بيا مونږ دده له وراره سره ظلم او زياتی کوو، نو دا به زمونږ لپاره لويه بدنامي وي، د همدې بـدنـامـی له ويرې نه هغوی يو ځل بيا د خبرو اترو لاره ونيوه، او نيت يې وکړ چې د ابو طالب په وړاندې له محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره د خبرو له لارې معامله وکړي، او دا ځل د داسې شيانو په ورکړه هم راضي شول چې مخکې يې هغه نه ورکول، نو همدا وه چې ابو طالب ته يې خپله وروستۍ جرګه ور واستوله.

ابن اسحاق او نور وايي: کله چې ابو طالب بيمار شو، او قريش پوه شول چې حالت يې مخ په خرابيدو دی، نو پخپل منځ کې يې سره وويل: عمر او حمزه (رضي الله عنهما) په اسلام مشرف شول، د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دين د قريشو په ټولو کورنيو کې خور شويدی، راځئ ابو طالب ته ورشو، تر څو هغه خپل وراره زمونږ په اړه د کومې خبرې پابند کړي او زمونږ نه هم په دې اړه عهد او وعده واخلي، قسم په خدای ويريږو چې خلک به بيا زمونږ له ادارې او کنترول نه ووزي. په بل روايت کې داسې راځي: ويريږو چې که دا بوډا مړ شي او بيا پر محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) کوم ظلم او زياتی وشي نو بيا به عرب مونږ ته دا طعنه را کوي چې وګورئ دوی محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پرې ايښی وُ او د هغه په مقابل کې يې د ظلم او زياتي جرات نه درلود، خو کله يې چې تره وفات شو نو را

عبدالوهاب النجدي ص ٢٨ - ٢٩- ٧٠-٧١- ٧٢-٧٣. د موضوع په هکله نوموړی مصادر څه کم شانته اختلاف سره لري، خو مونږ د قرائنو له څېړلو وروسته زمونږپه نظر له ټولو نه قوي نظريه اخيستې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و ي‌ې نیو او ظلمونه یې ورباندې شروع کړل! د قریشو دا وفد ابو طالب ته ورغی، د وفد (هیئت) غړي د قریشو اشراف او مخور خلک وو لکه عتبه بن ربیعه، شیبه بن ربیعه، ابو جهل بن هشام، امیه بن خلف، ابو سفیان بن حرب او د قریشو نور اشرافیان چې د ټولو شمیر (۲۵) کسانو ته رسیده.
د هیئت غړو له ابو طالب سره خبرې اترې وکړې او داسې یې ورته وویل: ته چې زمونږ په مینځ کې کوم مقام او منزلت لرې هغه ښه درته معلوم دی، په کوم حال کې چې اوس قرار لرې هغه هم وینې، زمونږ ویره ده چې دا ستا آخري شپې ورځې دي، زمونږ او ستا د وراره تر مینځ چې کوم کشمکش روان دی په هغه هم ښه خبر یاست، نو لازمه ده چې ته هغه راوغواړې او زمونږ نه د هغه لپاره، او له هغه نه زمونږ لپاره قول او تړون واخلې یعنې داسې چې هغه له مونږ نه لاس واخلي او مونږ له ده نه، مونږ دې پرېږدي چې پخپل دین و اوسو، او هغه به پرېږدو چې پخپل دین وي. ابو طالب خپل وراره حضرت محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راوغوښت، هغه راغی، ابو طالب ورته وویل: وراره! دا ستا د قوم مشران او مخور درته راغلي دي، غواړي چې د څه شیانو قول او وعده درنه واخلي او د څه شیانو قول او وعده دوی درکړي. بیا یې د هغوی وړاندیزونه ورته واورول او دا یې ورته وویل چې غواړي داسې تړون سره وکړئ چې نور به یو پر بل غرض نه سره لرئ.
رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې خبرو په ځواب کې د هیئت غړو ته مخ ور واړاوه او داسې یې ورته وفرمایل: (**أرأیتم إن أعطیتکم کلمة تکلمتم بها، ملکتم بها العرب، ودانت لکم بها العجم**). [دا راته ووایئ که زه داسې کلمه او خبره درته وړاندې کړم چې د هغې په ویلو سره به تاسې د عربو پاچایان شئ، عجم به ټول درته سلامي شي، نو تاسې څه نظر لرئ؟] په ځینو روایتونو کې راځي چې رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ابو طالب ته وفرمایل: (**إني أریدهم علی کلمة واحدة یقولونها تدین لهم بها العرب، وتؤدی إلیهم بها العجم الجزیة**) [زه له دوی نه د داسې یوې خبرې غوښتونکی یم چې که چیرې هغه ووایي نو عربان به ټول ورته تسلیم شي او عجم به ورته جزیه ورکوي.] په بل روایت ک‌ې راځي چې خپل تره ته یې وفرمایل: (**أي عم، أفلا أدعوهم إلی ما هو خیر لهم؟**) [کاکا جانه! ته و‌لې هغوی داسې یوې کلمې ته نه رابولې چې هغه د دوی لپاره غوره او بهتره ده؟] ابو طالب ورته وویل: ته هغوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه شي ته رابولې؟ ده ورته وفرمايل: (**أدعوهم إلى أن يتكلموا بكلمة تدين لهم بها العرب، ويملكون بها العجم**) [زه غواړم هغوی داسې يوې کلمې ته راوبولم چې د هغې په ويلو سره به دوی د ټولو عربو مشري وګټي او په عجمو باندې به يې پاچايي قايمه شي.]

د ابن اسحاق يو روايت داسې دی: رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل:(**کلمة واحدة تعطونها تملکون بها العرب، وتدين لکم بها العجم**). [تاسې زما يوازې يوه خبره ومنئ، هغه داسې خبره ده چې په ويلو سره به يې د عربو پاچايان او عجم به ټول درته سلامي شي.]

په هر حال کله چې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا خبره وکړه دوی ټول چوپ او حيران شول چې څنګه کيدای شي تر دې حده يوه ګټوره خبره رد کړي؟ بالاخره ابو جهل ورته وويل: دا کومه خبره ده؟ ستا په پلار قسم، ووايه داسې يوه خبره څه لس خبرې خو وکړه مونږ يې منلو ته تياريو. رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: تاسې دا ووايئ چې: ((**لا إله إلا الله ، وتخلعون ما تعبدون من دونه**))[**له الله پرته بل حق معبود نشته، او پرته له يوه الله نه د بل هر څه عبادت پريږدئ**]. ددې خبرې په اوريدو سره دوی لاسونه سره ووهل او وي‌ې ويل: اې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته غواړې چې ددې ټولو خدايانو په ځای يوازې يو خدای ونيسو؟ په رښتيا چې ستا دا معامله ډيره عجيبه او غريبه ده، بيا يې يو بل ته سره وويل: قسم په الله چې دا سړی ستاسې هيڅ خبره هم نه مني، ځئ چې ځو، او د خپلو پلرونو په دين به ټينګ اوسو تر څو الله تعالی زمونږ او ده تر مينځ فيصله وکړي، پدې ترتيب سره هغوی هر يو پخپله لار لاړ.

او د همدې خلکو په باره کې په قرآنکريم دا آيتونه رانازل شول:

((**ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ (١) بَلْ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ (٢) كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ فَنَادَوْا وَلاتَ حِينَ مَنَاصٍ (٣) وَعَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ (٤) أَجَعَلَ الآلِهَةَ إِلَهاً وَاحِداً إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ (٥) وَانطَلَقَ الْمَلأُ مِنْهُمْ أَنْ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلَى آلِهَتِكُمْ إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ (٦) مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمِلَّةِ الآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلاَّ اخْتِلاقٌ (٧)** (ص: ١ _ ٧))[1]

---

[1]. ابن هشام ۴۱۷/۱ – ۴۱۸- ۴۱۹ . تفهيم القران ۴/ ۳۱۲ – ۳۱۷ – ۳۱۸. مختصر السيرة للشيخ عبدالله النجدي ص ۹۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

[ص، قسم دی په قرآن چې ښتنتن د پند، ذکر، بيان، شرف، شهرت، عظمت دی (داسې ندي چې کفار د معبودانو په نسبت وايي) بلکه هغه کسان چې کافران شويدي په کبر، سر کشۍ کې دي (له قبوله د حق) او په مخالفت کې دي (له مسلمانۍ سره)، (نه ګوري منکران چې) څومره ډير هلاک کړيدي مونږ پخوا له دې څخه له اهل د زمانې پس نارې به يې وهلې (عند نزول العذاب) حال دا چې نه به و هغه وخت د خلاصيدلو (او د تښتيدلو) او تعجب کوي (کفار) له دې نه چې راغلی دی دوی ته (نبي) ويروونکی له دوی نه او وايي دا کافران چې دغه (ويروونکی نبي) ساحر کوډګر دی دروغجن آيا ده ګرځولي دي دغه (۳۶۰) معبودان الله يو معبود؟ بيشکه دغه (ګرځول د ډيرو معبودانو يوه ته چې تاسې نور معبودان پريږدئ او د يو الله عبادت کوئ) خوامخواه يو څيز ډير عجيب دی (چې مثل نلري) او لاړل په تلوار سره مشران له دوی نه (له مجلسه چې سره ويونکي وو يو بل ته) چې ځئ (پاڅئ له دې ځايه) او صبروکړئ (او محکم اوسئ) پر(عبادت د) معبودانو خپلو، بيشکه دغه شی (توحيد) خوامخواه يوشی دی چې اراده يې کړې شوې ده (له مونږ څخه)، ندی اوريدلی مونږ دغه (توحيد، و حدانيت په دين وروستني (عيسوی کې) نه دی دغه (توحيد) مګر له خپله ځانه جوړ کړې شوې دروغ دي.]

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غم کال

د ابو طالب وفات

د ابو طالب ناروغي سخته شوه بالاخره د بعثت په لسم کال د رجب[۱] په میاشت کې وفات شو. دغه وخت د اقتصادي محاصرې له ماتيدو نه يوازې شپږ مياشتې تيرې شوې وې.[۲] په بل روايت سره ابو طالب د خديجې (رضي الله عنها) له وفات نه درې ورځې مخکې د رمضان په مياشت کې وفات شويدی.

په صحيح البخاري کې له مسيب (رضي الله عنه) نه روايت شوی: کله چې د ابو طالب ځنکدن وُ، ابو جهل ورسره ناست وُ رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هم ورغی او ورته ويې وفرمايل: **(أي عم، قل: لا إله إلا الله ، كلمة أحاج لك بها عند الله).** [کاکا جانه! د (لا اله الا الله) کلمه ووايه، يوازې همدا يوه کلمه تر څو د الله تعالی په وړاندې يې ستا لپاره د حجت او دليل په توګه وړاندې کړی شم.]

دلته ابوجهل او عبدالله بن ابي اميه ورته وويل: ابو طالبه! آيا د عبدالمطلب له دين نه ګرزې؟ دوی دواړو همداسې خبرې ورته کولې تر څو له خلکو سره د ابو طالب وروستۍ خبره دا شوه چې ويې ويل: د عبدالمطلب په ملت (دين) يم. نو بيا رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: **(لأستغفرن لك ما لم أنه عنـــه)** [تر هغې به له الله تعالی نه درته ببنبنه غواړم تر څو لدينه منع کړی شوی نه وم.] پدې پسې دا آيت شريف را نازل شو[۳]:**((مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ))**

---

(1). تاريخ اسلام للشاه اکبر النجيب آبادي ۱/۱۲۰. تاريخي مصادر پدې هکله چې ابو طالب په کومه مياشت کې وفات شويدی، زيات اختلاف سره لري خو مونږ د رجب مياشت ځکه غوره کړې چې زياتره مصادر پدې اتفاق لري چې ابو طالب له شعب نه له راوتلو نه شپږ مياشتې وروسته وفات شوی، اقتصادي محاصره درې کاله وه، او پيل يې د بعثت د اووم کال د محرم له لومړۍ شپې نه وُ نو پدې حساب سره دده د مرګ نيټه د نبوت د لسم کال د رجب مياشت راځي.

(2). مختصر السيرة للشيخ عبدالله النجدي ص ۱۱۱.

۳- صحيح البخاري باب قصة ابي طالب ۱/۵۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

(التوبة: ۱۱۳) [نه دي لایق او (روا) نبي ته او (نه دي لایق او روا) هغو کسانو ته چې ایمان لرونکي دي دغه چې مغفرت وغواړي دوی د پاره د مشرکانو او اګر که وي دا (مشرکان) خاوندان د خپلولۍ وروسته له دې خبرې چې ښکاره شي دوی ته چې بیشکه دوی صاحبان دي د دوزخ (او په کفر مړه دي).]

او دا آیت هم را نازل شو: ((إِنَّكَ لا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ...)). (القصص: ٥٦)[بیشکه ته (اې محمده) نشي ښوولی (لاره حقه) هغه چا ته چې خوښ وي ستا.]

دلته ددې ضرورت نه وینو چې ووایو ابو طالب څومره او څه ډول د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حفاظت او ملاتړ کړی وُ، ابو طالب د مکې د جاهلو او لویانو د حملو په وړاندې د اسلامي دعوت لپاره د یوې پخې او اوچتې کلا حیثیت درلود، خو هغه د خپلو پلرونو او مشرانو په ملت او دین مړ شو، نو ځکه یې پوره او کامله کامیابي او رستګاري په برخه نه شوه.

په بخاري شریف کې له عباس بن عبدالمطلب (رضي الله عنه) نه روایت دی وایي: حضرت عباس (رضي الله عنه) رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته وفرمایل: ته خپل تره ته څه کولی شې؟ پداسې حال کې چې هغه به ستا ساتنه کوله او د تا په سر به یې له نورو سره شخړې او جګړې کولی او د تا پخاطر به په نورو غوصه کیده؟ رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل:

(هو في ضَحْضَاح من نار، ولو لا أنا لكان في الدرك الأسفل من النار).

[هغه د دوزخ په باندینۍ برخه یا څنډه کې دی، او که چیرته زه نه وی، نو هغه به د دوزخ په له ټولو نه ژوره کنده کې وای.][1]

ابو سعید الخدري (رضي الله عنه) وایي چې: یو ځل د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په وړاندې دده د تره (ابو طالب) یادونه وشوه نو ده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل:

(لعله تنفعه شفاعتي يوم القيامة، فيجعل في ضحضاح من النار تبلغ كعبيه).

[کیدای شي د قیامت په ورځ زما شفاعت ګټه ور ورسوي، او د دوزخ په باندینۍ برخه (څنډه)کې یې ځای شي چې اور به یې یوازې تر ښنګریو پورې ورسیږي.]

---

(1). صحیح البخاري باب قصه ابي طالب ۱/ ۵۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدیجه (رضي الله عنها) د عقبی په لور

د ابو طالب له وفات نه دوی میاشتې او یا یوازې درې ورځې وروسته د روایتونو د اختلاف په اساس د بعثت په لسم کال د رمضان په میاشت کې ام المؤمنین حضرت خدیجه الکبری (رضي الله عنها) د (۶۵) کلنۍ په عمر کې له دې فاني دنیا نه سترګې پټې کړې او دغه وخت د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مبارک عمر پنځوسم کال ؤ.[۱]

حضرت خدیجه (رضي الله عنها) د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لپاره د الله تعالی له خوا لوی او ډیر ګرانبها نعمت و، پنځه ویشت کاله یې یو ځای سره تیر کړل. خدیجه (رضي الله عنها) د غم او خفګان په وخت د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لپاره خوشالي او ډاډ ګیرنه وه، په سختیو کې به یې خوا ته ولاړه وه، د رسالت د تبلیغ په لاره کې به یې مرسته ورسره کوله، د جهاد کړاوونه او سختۍ به یې ورسره ګاللې، په ځان او مال سره به یې له رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره غمشریکي کوله. رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ام المؤمنین خدیجې (رضي الله عنها) په هکله فرمایي: (آمنت بي حین کفر بي الناس و صدقتني حین کذبني الناس،و اشرکتنی في مالها حین حرمني الناس، ورزقني الله ولدها، و حرم ولد غیرها))[۲] [خدیجې (رضي الله عنها) هغه وخت پر ما ایمان راوړ چې خلک راباندې کافر وو، او هغه وخت یې زما تصدیق وکړ چې خلکو تکذیبولم او هغه وخت یې زه پخپل مال کې شریک کړم چې خلکو زه محروم کړی وم او الله تعالی ما ته له هغې نه اولاد راکړ او له نورو نه یې اولاد رانکړ.]

بخاري شریف له ابو هریره (رضي الله عنه) نه روایت کوی وایي:(اتی جبریل (علیه السلام) النبي (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فقال:یا رسول الله هذه خدیجة (رضي الله عنها) قد اتت، معها اناء فیه ادام او طعام او شراب فاذا هي اتتك فاقرا علیها السلام من ربها، و بشرها ببیت في الجنة من قصب لا خصب فیه ولانصب)[۳]

---

(۱). ابن جوزي او علامه منصور پوري وایي خدیجه (رضي الله عنها) د رمضان په میاشت کې وفات شویده: تلقیح الفهوم ص ۷، رحمة للعالمین ۱۲۴/۲

(۲). رواه الامام احمد في مسنده ۱۱۸/۲

(۳). صحیح البخاری باب تزویج النبي (صلی الله علیه وسلم) خدیجة و فضلها ۱/ ۵۳۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعنی جبريل (عليه السلام) د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته تشريف راوړ او ورته وويل فرمايل: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا ده خديجه (رضي الله عنها) تشريف راوړي او ورسره يو لوښی دی چې پکې څه کتغ (سالن) خواړه يا څه د څښلو شی (مشروب) دی او کله چې هغه تا ته راورسيده نو ته ددې د رب له طرفه ورته سلام ورسوه، او په جنت کې د زمردو او ياقوتو د داسې يوه کور زيری ورکړه چې هلته به نه څوږ او شور وي او نه ستوماني او درماندګي.

د غمونو لړۍ

دا دواړه ډيرې دردوونکې پيښې وې، چې په ډيره کمه موده کې يوه په بله پسې پيښې شوې، رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې ډير ودرداوه او زړه يې ډير غمجن او خفه شو، او په همدې پسې د نورو غمونو ورته مخه شوه. د ابو طالب له وفات وروسته مشرکين ورباندې ور روږدي شول او جرات يې وموند، رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يې په ښکاره اذيت رساوه او ظلمونه يې ورباندې کول.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دومره غمونو واخيست، او زړه يې دومره ودريده چې نور يې لدې خلکو اميد قطع شو او پدې هيله يې د طائف لاره ونيوه چې کيدای شي هلته يې څوک دعوت ومني، پناه ورکړي او د خپل قوم په مقابل کې مرسته ورسره وکړي، خو هلته هم چا د الله تعالی د رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دعوت ونه مانه، پناه يې ور نکړه ، هيڅ ډول مرسته يې ورسره ونکړه، او د هغه ځای خلکو د نيکۍ په ځای دومره بدي ورسره وکړه چې په مکه کې چا نه وه ورسره کړې.

څومره چې په رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مکې د مشرکينو ظلمونه زيات شول، هومره په اصحابو (رضي الله عنهم) هم ظلمونه او ربړونه ډير شول، تر دې چې د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نژدې ملګری ابوبکر الصديق (رضي الله عنه) هم مجبور شو د حبشې په لور د هجرت لار ونيسي، له کوره ووت او تر برک الغماد پورې ورسيد ، خو هلته ابن الدغنه وليد بيرته يې پخپل جوار او پناه کې مکې ته راووست.[1]

---

[1]. شاه اکبر خان نجيب آبادي وايي چې دا واقعه په همدې کال شويده تاريخ اسلام ۱/ ۱۲۰ وګوره، دا اړده کيسه په ابن هشام ۱/ ۳۷۲، ۳۷۴ او صحيح البخاري ۱/ ۵۵۲، ۵۵۳ کې هم رانقل شويده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابن اسحاق وايي: د ابو طالب له وفات نه وروسته قريشو په رسول اكرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) باندې داسې ظلمونه وكړل چې د ابو طالب په ژوند كې يې تصور قدرې هم نه شوى كولى، ان تر دې چې د قريشو يوه گمراه او جاهل يوه ورځ د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) پر مبارک سر خاورې ور واچولې، او د الله تعالى رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) همداسې گردجن او په خاورو لړلي سر كور ته تشريف يووړ، هلته يې يوه لور ورپاڅيده او د خپل گرانقدر پلار (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) مبارک سر يې ومينځه، خاورې يې ورنه پاكولې او ژړل يې. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل:

(**لا تبكي يابنية، فإن الله مانع أباك**). لورې! ته ژاړه مه، الله تعالى ستا د پلار ساتنه او حفاظت كوي. پدې وخت كې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا هم وفرمايل: (**ما نالت منى قريش شيئًا أكرهه حتى مات أبو طالب**).

[تر څو چې ابو طالب ژوندى و قريشو زما په هكله هسې كار نه شواى كولى چې زما نه خوښيده، يعنې اذيت يې نه شواى رارسولى.].[1]

او څرنگه چې پدې كال كې رسول اكرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يو په بل پسې غمونه او دردونه پيښيدل نو دا كال يې د عام الحزن (د غم كال) په نامه ونوماوه، او په همدې نامه په تاريخ كې شهرت لري.

له حضرت سوده (رضي الله عنها) سره واده

په همدې كال يعنى د بعثت په لسم كال د شوال په مياشت كې رسول اكرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له حضرت سوده (رضي الله عنه) سره واده وكړ. حضرت سوده (رضي الله عنها) په اسلام مشرفه شوې وه او په دوهم ځل هجرت كې يې حبشې ته هجرت كړى و.

لومړنى ميړه يې سكران بن عمرو نوميده هغه هم مسلمان ؤ او له دې سره يې يو ځاى هجرت كړى ؤ خو هملته حبشه كې وفات شو، يا دا چې مكې ته راستون شو او وفات شو. او كله چې د سوده (رضي الله عنها) عدت پوره شو، نو رسول اكرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) خطبه (كوزده) ورسره وكړه او بيا يې نكاح كړه.

---

[1]. ابن هشام ۴۱۲/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

او سوده (رضي الله عنها) لومړنۍ ښځه وه چې د خديجې (رضي الله عنها) له وفات نه وروسته رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نکاح ورسره کړې ده. وروسته په مدينه منوره کې سوده (رضي الله عنها) د رسول الله (صلی الله عليه وسلم) د خوشالۍ پخاطر خپل نوبت حضرت عائشې (رضي الله عنها) ته هبه کړی (ببښلی) و[۱].

(1). رحمة للعالمين ٢/ ١١٥. تلقيح فهوم الاثر ص١٠.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړنيو مسلمانانو
د
صبر او ثبات عوامل

دلته د ډير پياوړي عقل او غښ زړه خاوندان هم له حيرت نه ګوته په غاښ دريږي، او د لوی علم او پوهې خاوندان هم دا پوښتنه کوي چې هغه کوم عوامل او اسباب وو کوم چې د مسلمانانو د دومره عظيم صبر او ثبات سبب شويدي؟ هغوی د داسې ظلمونو په وړاندې چې تش په اوريدو يې ويښتان په غوني نيغ دريږي او له ياد نه يې زړونه په لړزه راځي، څنګه او څه ډول ټينګ ولاړ وو؟ او دا کوم زور ورسره ؤ چې داسې ظلمونه او کړاوونه يې ګاللی شوی؟ نو ددې پخاطر چې دا ډول پوښتنې ځواب شوې وي، لازمه وينو چې د لومړنيو مسلمانانو د صبر او ثبات ځنې عوامل تر نظر تير کړو:

١. ددې ثبات او مقاومت لومړنی او اساسي عامل او سبب په واحد الله (جل جلاله) باندې ټينګ ايمان، او د هغه حقيقي پيژندنه او درست معرفت دی. ځکه يو ځل چې زړه د ايمان په نور منور شي، او د ايمان شمعه په زړه کې بله شي، نو بيا هغه له غرونو نه هم ټينګ وي او هم دروند، او د داسې ايمان خاوند د دنيا ټول مشکلات او کړاوونه که هر څومره ډير او خطرناک وي په هيڅ شميري، او هغه ټول د خپل ايمان په مقابل کې لکه د اوبو ځګ او يا لکه د يوه طوفاني او نړوونکي سيلاب په مخ کې د شګو بند شميري. هغه د ايماني لذت او خپل اعتقادي راحت او طراوت په وړاندې هيڅ مشکل ته مشکل نه وايي، او د ايمان په لاره کې د هيڅ کړاو پروا هم نه ساتي: ((...فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الأَرْضِ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الأَمْثَالَ)) (الرعد: ١٧) [نو هر څه ځګ او خيری نو لاړ به شي په دغه حال کې چې پريوتی وي له نظره (او بې نفعې به وي) او هر څه هغه شيز چې نفع رسوي خلکو ته، نو پاتې کيږي په ځمکه کې (د ګټې پخاطر).

دا اساسي علت او سبب نورې څانګې هم لري چې هر يوه يې د ثبات او صبر په لاره کې د بيل بيل اهميت درلودونکې ده او هغه دا دي:

٢. داسې قيادت او مشرتابه چې په زړونو حکومت کوي، رسول الله (صلی الله عليه و

(c) ketabton.com: The Digital Library

اله و صحبه و سلم) چې نه یوازې د اسلامي امت بلکه د ټول بشریت قائد او لارښود دی د داسې جسماني جمال، نفساني کمال، کریمانه او نیکو اخلاقو، عظیم کردار او ډیرو غوره عاداتو او خصائلو درلودونکی ؤ چې زړونه به پخپله ورته تسلیمیدل، او خلک به ورنه ځاریدل ځکه هغه کمالات او ښیګڼې چې خلک ځانونه ورنه قربانوي رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته له هغو نه دومره برخه ورکړل شوې وه چې بل هیڅ بني بشر ته هم دومره لویه برخه نده ورکړل شوې. رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د شرف، عظمت، فضل او کمال تر ټولو لوړ او اوچت ځلی ؤ، د هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په عفت، امانتدارۍ، صدق، رینښتینولۍ، او نورو ټولو ښینګڼو باندې له دوستانو وړاندې دښمنانو هم اعتراف کاوه. هره خبره به چې د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له مبارکې خولې وتله حتی ډیر غټ دښمنان به هم د هغې په صدق باندې پوره متیقن وو ډیرې داسې پیښې او شواهد وجود لري چې زمونږ د مخکې تیرې شوې خبرې تصدیق او تایید کوي. یو ځل له قریشو نه دری کسان سره راټول شول، دوی هر یو بیل، بیل او په پټه توګه قرآنکریم اوریدلی ؤ لومړی یو له بل نه خبر نه وو خو بالاخره یې راز فاش او یو په بل خبر شول، لدې دریو نه یو ابو جهل ؤ، کله چې دری واړه سره راټول شول نو یوه یې له ابو جهل نه وپوښتل چې ووایه د هغه څه په هکله چې له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه دې اوریدلي ستا نظر څه دی؟ ابو جهل په ځواب کې ورته وویل: ما څه اوریدلي؟ اصلي خبره دا ده چې په شرف او عظمت کې زمونږ او بنو عبدمناف تر مینځ مقابله او مسابقه وه، هغوی غریبانو ته خواړه ورکول مونږ هم ورکول، هغوی خلکو ته د سپرلۍ بند وبست کاوه مونږ هم ورته سپرلۍ برابرولې، هغوی خلکو ته مرستې ورکولې، مونږ هم ورسره کومکونه کول، یعنی څه به چې هغوی کول مونږ به هم همداسې کول تر څو دواړه سره بالکل برابر شوو، مونږ او هغوی لکه په یوه مسابقه کې دشرط دوه آسان داسې شولو چې هر یو دا کوښښ کوي له بل نه مخکې شي، خو اوس بنو عبدمناف وایي چې زمونږ په مینځ کې داسې نبي (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دی چې له آسمانه وحي ورته راځي، نو اوس ووایئ مونږ به کله دې ته ورسیدی شو؟ قسم په خدای، مونږ به کله هم پدې سړي ایمان را نه وړو، او کله به یې هم تصدیق ونکړو.[1]

---

[1]. ابن هشام ۳۱۲/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز ابو جهل به دا هم ویل: اې محمده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مونږ تا دروغجن نه بولو، خو هغه څه تکذیبوو چې تا راوړي دي، نو الله تعالی دا آیت شریف را نازل کړ:((**فَإِنَّهُمْ لا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ**))[1] (الانعام: ۳۳). [نو بیشکه دوی نه کوي تکذیب ستا (په واقع کې) و لیکن دا ظالمان په ایتونو د الله انکار (مسخري) کوي.]

دا کیسه خو مخکې تیره شوه چې یوه ورځ کفارو رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته دری ځله طعنې ورکړې، او په دریم ځل رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: اې قریشو! ما تاسې ته قتل او ذبح راوړې ده، یعنی دا یو ډول تهدید وُ چې هغوی ته یې ویل ما درته ستاسې د قتل خبر راوړی دی. دې خبرې په هغوی باندې دومره اغیزه وکړه چې په هغه مجلس کې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره له ټولو نه د زیات عداوت او دښمنۍ درلودونکي هم په ډیره نرمه لهجه او خوږو کلماتو د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د رضا او خوښۍ حاصلولو کوښښ کاوه.

دا مو هم مخکې وویل چې یوه ورځ رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په لمانځه ولاړ وُ کله یې چې سر په سجده کېښود کفارو د اوښ لرۍ او کولمې ورباندې وراچولې، خو کله چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له سجدې نه سر راپورته کړ، نو دوی ته یې ښیره وکړه، یو ځل د مشرکینو خنداګانې په خولو کې ور وچې شوې، غم او ویرې واخیستل او پدې باوري شول چې حتماً به هلاکیږی نور یې نجات نشته.

دا کیسه هم مخکې تیره شوې چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ابو لهب زوی عتیبه ته ښیرې وکړې، عتیبه پدې پوره یقین درلود چې دا ښیرې به حتماً ورته لګیږي، او کله یې چې په شام کې زمری ولید نو ويې ویل: قسم په خدای چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زه پداسې حال کې ووژلم چې پخپله په مکه کې ناست دی.

همدا راز ابي بن خلف به تل رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته د قتل اخطارونه ورکول، یو ځل رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دده په ځواب کې ورته وفرمایل: (**بل أنا أقتلك إن شاء الله**) [چې ته نه، بلکه زه به تا وژنم (ان شاء الله).] او کله چې د احد په غزا کې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و

[1]. رواه الترمذي في تفسير سورةالانعام ۱۳۲/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلم) د ابي بن خلف په غاړه د نیزې ګوزار وکړ، که څه هم هغه معمولي ټپي شوی وُ، خو داسې یې ویل: محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ما ته په مکه کې دا ویلی وُ چې زه به تا وژنم، قسم په خدای که هغه ما ته لاړې هم را تو کړي نو زما روح به له کالبد نه وزي (ددې پیښې تفصیل به په راتلونکو پاڼو کې راشي).(۱)

همدارنګه یو ځل سعد بن معاذ په مکه کې امیه بن خلف ته وویل: ما له رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه اوریدلي چې فرمایل یې: (**إنهم ـــ أي المسلمين ـــ قاتلوك**) چې ته (امیه) به د مسلمانانو په لاس وژل کیږې. ددې خبرې په اوریدو سره د امیه زړه ولوید ویرې واخیست او له ځان سره یې دا عهد وکړ چې له مکې نه به د باندې نه وځي، او د بدر د غزا په وخت کې چې د ابو جهل د ډیر اصرار په وجه مجبور شو له مکې نه ووځي، نو یو ډیر تند او تیز اوښ یې واخیست تر څو د خطر په وخت کې یې ژر له صحنې راوایستلی شي، پدې وخت کې چې امیه له مکې نه د مدینې په لور تګ ته تیار شو، نو ښځې یې ورته وویل: اې ابو صفوانه! تا د هغه یثربي ورور خبره هیره کړیده؟ ابو صفوان په ځواب کې ورته وویل: نه، نه مې ده هیره شوې، خو قسم په خدای چې له هغوی سره تر دې نژدې ځایه پورې ځمه.(۲)

دا وُ د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دښمنانو حال، خو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یاران او اصحاب (رضي الله عنهم) دومره د خپل عظیم لاربنود په مینه کې ډوب وو چې مرګ او ژوند یې په همغه پورې تړلی وُ هغه یې د سترګو تور او د زړه سر وُ، زړونه یې داسې ورپورې نښتي وو لکه اوسپنه په آهن ربا پورې.

فصورته هیولی کل جسم — و مغناطیس افئدة الرجل

[یعنی د هغه صورت د هر جسم هیولی او وجود یې د خلکو د زړونو آهن ربا (مقناطیس) وه.] د همدې مینې، محبت، فـد ا کـا رئ او ځان قربانولو نتیجه دا وه چې اصحابو کرامو (رضي الله عنهم) به خپل ځانونه مرګ ته ورکول خو دا یې نه شوی زغملی چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نوک دې پټ شي او یا یې دې په ګوته کې اغزی لاړ شي.

یوه ورځ په مکه کې ابوبکر صدیق (رضي الله عنه) ډیر زیات ووهل شو، خلکو تر لغتو

---

(1). ابن هشام ۲/ ۸۴

(2). صحیح بخاري ۵۲۳/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې اچولی و، عتبه بن ربیعه په دوو پیوند شویو څپلیو واهه، په مخ یې ډېر ګوزارونه ورکول بیا یې په خېټه ور وختوت، دومره وټکول شو چې مخ او پزه یې سره یو شول، وروسته د بنو تیم خلکو په یوه ټکه کې ونغښت او کور ته یې یووړ، چا هم دا ګومان نه کاوه چې ژوندی به پاتې شي، خو د ورځې په وروستۍ برخه کې په حال شو خبرې یې وکړې او داسې یې وویل: د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) څه حال دی؟ پدې خبره د قوم خلک وربانديې په غوسه شول، پرېږه او ملامتي يې وربانديې وويله، بيا پاڅېدل او دده مور ام الخير ته يې وويل: څه ورکړه چې ويې خوري او یا څه وروڅښه. او کله يې چې مور ورسره ګوښې پاتې شوه ډېر اصرار يې وربانديې وکړ چې څه وخوري او یا څه وڅښي، خو ابوبکر صدیق (رضي الله عنه) به همدا ویل چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) څه حال دی؟ نو مور یې ورته وویل: قسم په خدای زه د تا د ملګري په حال نه یم خبره. ابوبکر (رضي الله عنه) ورته وویل: لاړه شه او له ام جمیل بنت الخطاب نه د هغه په هکله پوښتنه وکړه، موريې ووتله او ام جميل ته ورغله او ورته وې ویل: زما زوی ابوبکر (رضي الله عنه) د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په هکله له تا نه معلومات غواړي چې هغه څنګه دی؟ ام جمیل (رضي الله عنها) ورته وویل: زه نه ابوبکر (رضي الله عنه) پېژنم او نه محمد بن عبدالله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)، خو که ته غواړې چې زه ستا زوی ته درسره لاړه شم نو ځه چې ځو، دواړه راووتلې او کور ته راغلې که ګوري چې د ابوبکر الصدیق (رضي الله عنه) حال بل دی، د چا خبره له ډېرو وهلو څلور زره پروت دی. ام جمیل ور لنډه شوه او چیغه یې کړه، قسم په خدای دا خلک چې ته یې دې حال ته راوستی يې فاسقان او کافران دي، له الله تعالی نه دا غواړم چې ستا غچ او انتقام ورنه واخلي. ابوبکر (رضي الله عنه) ورته وویل د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) څه حال دی؟ ام جمیل ورته وویل: دلته خو ستا مور ده هغه خو زمونږ خبرې اوري! ده ورته وویل: له هغې نه مه ویرېږه، نو ام جمیل ورته وویل: رسول الله (ص جوړ او روغ دی، ده ورته وویل: اوس چیرته دی؟ دې ورته وویل: هغه اوس په دار الارقم کې تشریف لري بیا ابوبکر (رضي الله عنه) وویل: له خدای تعالی سره دا عهد کوم چې تر هغې به نه څه وخورم او نه به څه وڅښم تر څو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خدمت کې حاضر شوی نه وم، مور او ام اجمیل ورته وویل: اوس صبر وکړه، تر څو لږ آرامي شوه خلک کورونو ته لاړل، تګ راتګ بند شو بیا هغوی د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ملاقات پخاطر ووتل، ابوبکر (رضي الله عنه) پداسې حال کې چې په ام الخیر او ام جمیل باندې یې تکیه کوله د رسول اکرم

(c) ketabton.com: The Digital Library

(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر شو.[۱]

له رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د اصحابو (رضي الله عنهم) د مینې اوله ده نه د ځان قربانولو نورې اهمې او نادرې پېښې به هم په راتلونکو پاڼو کې سره ولولو، خصوصا د احد د غزا پیښې او د خبیب (رضي الله عنه) او نورو اصحابو (رضي الله عنهم) تاریخي واقعې.

۳. د مسئولیت احساس – اصحابو (رضي الله عنهم) دا ښه درک کړې وه چې د بشریت په هکله د دوی په غاړه د مسئولیت څومره دروند پیټی پروت دی. هغوی د خپل انساني مسئولیت پوره احساس درلود، او پدې باوري وو چې ددې مسئولیت ادا کول حتمي او لازمي دي، او لدینه غاړه غړول او اوږه خالي کول، لدې اوسنیو کړاوونو او ظلمونو نه ډیر خطرناک او ضررناک عواقب لري، او ددې عظیم مسئولیت له ادا نه سرغړول د دوی او ټول بشریت لپاره دومره بدبختي او زیانونه راوړي چې له هغو تکلیفونو نه چې ددې دندې د ترسره کولو په لاره کې یې ګالي څو چنده زیات او دردونکي بلکه له هغې سره بالکل د مقایسې وړ ندي.

۴. په آخرت باندې ایمان – په آخرت باندې ایمان د دوی په زړونو کې د مسئولیت احساس نور هم پیاوړی کاوه هغوی پدې ټینګه عقیده درلوده چې له مرګ نه وروسته به بیا راژوندي کیږي، الله تعالی به د ټولو وړو او لویو پټو او ښکاره عملونو حساب ورسره کوي، بیا به د تل لپاره یا جنت ته ځي او یا به د جهنم په سوزیدونکو لمبو کې وي. ژوند یې د خوف (ویرې) او رجاء (تمې او هیلې) تر مینځ و. یعنی د الله تعالی رحمت او مهربانۍ ته هیلمن وو او له عذاب نه یې ویریدل، د هغوی حالت داسې ؤ لکه دا مبارک آیت چې ورته اشاره کوي:

((وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَى رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ)) (المومنون:۶۰) [او هغه کسان چې ورکوي هر هغه چې ورکوي (له زکاتونو او خیراتونو) حال دا چې زړونه د دوی ویریدونکي دي (له عدم قبوله څکه چې) بیشکه دوی رب خپل ته ورتلونکي دي.] هغوی پدې پوخ باور درلود چې دا ټوله دنیا د آخرت په مقابل کې د مچ او ماشې د یوه وزر قدرې ارزښت هم نلري نو همدا ټینګه عقیده او درست معرفت ؤ چې د دنیا هر مشکل یې ورته آسانه کړی ؤ، هر ډول کړاو او درد یې زغملی شوی، له ټولو نه ستر ستر مشکلات او کړاوونه یې هم د هدف په لار کې خنډ او مانع نه شوی ګرزیدلی.

---

(1). البدایة و النهایة ۳۰/۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. قرآنکريم _ مشکلاتو او کړاوونو پدې له ټولو نه سخت وخت کې د قرانکريم هغه سورتونه او اياتونه رانازليدل چې د اسلام د اساسي اصولو او مبادئو لپاره يې په زړه راښکونکي انداز او قاطعانه لهجه دلايل او براهين قائم کړيدي. دغه وخت اسلامي دعوت د همدې اصولو په محور چورليده، او دې آيتونو مسلمانانو ته هغه بنيادي او اساسي امور او مسايل په ګوته کول کوم چې الله تعالی د بشريت له ټولو نه اوچتې او سپيڅلې ټولنې (اسلامي ټولنې) جوړښت په همغو امورو پورې تړلی دی. همدا راز دې آيتونو مسلمانانو ته د زغم او صبر، ثبات او پايمردۍ درس هم ورکاوه، پدې هکله يې مثالونه ورته راوړل او پدې کې نغښتې حکمتونه يې ورته بيانول:

((أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللَّهِ أَلا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ)). (البقرة: ٢١٤) [بلکه آيا ګومان کوئ تاسي (اې موٴمنانو) چې ننه به وځئ تاسې جنت ته حال دا چې راغلې به نه وي په تاسې باندې په مثل (دسختيو) د هغو کسانو چې تير شويدي پخوا له تاسې نه چې رسيدلې وه دوی ته سختي (لکه فقر او مرض) او ګرځول شوي وو دوی (په سختيو سره) تر هغه پورې چې ويل به (هم) رسول او (هم) هغو کسانو چې ايمان يې راوړی ؤ سره له ده چې کله به وي نصرت د الله؟ خبردار شئ! چې بيشکه نصرت د الله نژدې دی (موٴمنانو) ته.]

((الم (١) أَحَسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لا يُفْتَنُونَ (٢) وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ)) (العنکبوت: ١-٣).
[آيا ګومان کوي دا خلک ددې چې پرې به ښودی شي دوی (په هم دې قدر) چې ووايي دوی چې ايمان راوړی دی مونږ حال دا چې دوی به ونه ازمويل شي، او خوامخواه په تحقيق ازمويلي ؤ مونږ هغه کسان چې له دوی نه ړومبی وو پس هرومرو معلوم به کړي الله (په علم ظاهري سره هم) هغه کسان چې رينښتيني دي (په دعوی د ايمان کې) او خوامخوا معلوم به کړي الله (هغه) دروغجن (په علم ظاهري هم).]

ددې تر څنګ دغه وخت داسې آيتونه هم نازليدل چې کفارو او ټولو معاندينو او مخالفينو ته به يې غاښ ماتوونکي ځوابونه ورکول، د هغوی ټولې حيلې به يې ورماتولې او هيڅ بهانه مانه به يې نه ورته پريښوده. او په پوره څرګنده او صريحه توګه به يې دا ورته اعلانول چې که هغوی حق ته غاړه تيټه نکړي او همداسې ګمراه او بې لارې پاتې شي نو پای او عاقبت به يې ډير خراب او زيانمن وي، پدې هکله به يې د پخوانيو قومونو کيسې او نور داسې تاريخي شواهد ورته وړاندې کول چې دا به ورنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلومیده چې د مسلمانانو او کافرانو په هکله د الله تعالی سنت او فیصله څه ده، خو لدې تهدید او ویرې سره سره داسې آیتونه هم رانازلیدل چې له کرم او مهربانۍ نه به ډک وو، لهجه یې نرمه وه د افهام او تفهیم، و عظ او اراشاد خوا به یې نیولې وه تر څو گمراهان له خپلې گمراهۍ او ضلالت نه حق او هدایت ته واوړي.
قرانکریم په حقیقت کې مسلمانانو ته یوه بله دنیا او بیل جهان جوړکړی وُ، لدې خاورینې دنیا نه یې اوچت کړي وو هلته یې د کائناتو مشاهد، د ربوبیت جمال او کمال، د الوهیت عظمت او رفعت، او د رحمت، رضا او مهربانۍ داسې صحنې ورښودلې چې په لیدو سره به یې هغوی دومره پیاوړي کیدل چې بیا به ورته د کړاوونو او مشکلاتو غرونه لکه د یوه طوفاني سیلاب په وړاندې د شگو بندونه داسې وو.
دې آیتونو به مسلمانانو ته د الله تعالی له طرفه د رحمت، رضا، او له همیشنیو نعمتونو نه ډک جنت زیري هم ورکول، او د دوی د ظالمو او کافرو دښمنانو هغه حالت به یې هم ورته تمثیل او ترسیماوه، چې د قیامت په ورځ به د الهي عدالت محکمې ته راوستل کیږي، محاسبه به ورسره کیږي او بالاخره به پړمخې په دوزخ کې اچول کیږي چې ځئ اوس د اور خوند وگورئ.
۶. د بري زیري ـ ددې ټولو تر څنگ مسلمانان له کله نه چې له کړاوونو سره مخ شول بلکه له هغې نه هم وړاندې پدې ښه پوهیدل چې اسلام قبلول او مسلمان کیدل یوازې دا معنی نلري چې تل به دردونه، ظلمونه او کړاونه گالي، بلکه د اسلامي دعوت هدف دا دی چې د جاهلیت دا تورې تیارې ختمې کړي، او دا د ظلم مانۍ را نسکوره او په ځای یې د عدل څلی ودروي. همدا راز ددې دعوت دا غوښتنه ده چې د نړۍ په سیاسي ډگر کې له نورو نه مخکې شي هلته خپل نفوذ او حاکمیت قایم کړي تر څو اسلامي امت او ټول بشریت د بندگانو له عبادت نه آزاد او یوازې د یوه الله عبادت ته یې بوزي او الهي رضا یې په برخه شي.
قرآنکریم به مسلمانانو ته کله په صریحه لهجه او کله په کنایه سره دا ډول زیري ورکول، پدې سختو شپو او ورځو کې چې تر مسلمانانو لاندې ځمکه سور اور گرځیدلې وه، له هرې خوا راگیر وو نژدې وو چې له غمه یې زړونه وچوي، په همدې غمجنو حالاتو کې به قرآنکریم د پخوانیو انبیاوو (علیهم السلام) او د دوی د مشرکو اقوامو حالات او واقعات بیانول، او دې آیتونو به د هغو حالاتو او واقعاتو کیسې کولې چې د مکې د مسلمانانو او کفارو له حالاتو سره به یې ډیر ورته والی او شباهت درلود. او پدې ترتیب سره به یې مسلمانانو ته د پخوانۍ زمانې د حق او باطل د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړې هغه نقشه په مخ کې اېښودله چې دوی به اوس د سر په سترګو لیدله، بیا به یې ددې جګړې نتیجه هم ورته اعلانوله او دا به یې ورته ښووله چې الله تعالی کافران او ظالمان څه ډول هلاک او برباد کړي او د ځمکې حاکمیت یې خپلو نیکو بندګانو ته سپارلی وٟ. له دې ډول کیسو نه دا په ډاګه کېدله چې د مکې مشرکان به په ډېر نژدې وخت کې له شرمېدونکې ماتې سره مخ کېږي، مسلمانان به بری مومي او اسلامي دعوت به خپل منزل ته رسیږي.

له هغو آیتونو څخه چې د دعوت پدې مرحله کې نازل شوي او د مسلمانانو د بري او فتحې زیری ورکوي ځنې دا دي:

((وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ (١٧١) إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنصُورُونَ (١٧٢) وَإِنَّ جُندَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ (١٧٣) فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّى حِينٍ (١٧٤) وَأَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ (١٧٥) أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ (١٧٦) فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنذَرِينَ)) (الصافات: ١٧١ –١٧٧) [په تحقیق پخوا لا صادر شوی دی حکم زمونږ د پاره د مرسلینو بندګانو زمونږ، چې بیشکه دوی له هم دوی سره مدد کړی شوی دی، او بیشکه لښکرې زمونږ خوامخواه هم دوی کامیاب دي (په کافرو) پس مخ وګرځوه ته (اې محمده) له دوی نه تر یوه وخته پورې، اوګوره ته دوی ته پس ژر ده چې وبه ویني دوی (عاقبت خپل)، آیا پس (په راتلو) د عذاب زمونږ تلوار کوي دوی، پس کله چې نازل شي (عذاب) په میدان (غولي) د دوی پس بد به وي سبا د ویرولیو شویو.]

((سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ)) (القمر: ٤٥) [ژر ده چې ماته به کړه شي جمع (د دوی) او وبه ګرزوي دوی شاوې خپلې (مسلمانانو ته له جنګه). ((جُندٌ مَا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِنَ الأَحْزَابِ)) (ص: ١١) [دوی خو یو لښکر ګوتی دی په دغه ځای کې چې ماتې ورکړی شوې له هغو ډېرو لښکرو څخه دي.

د هغو اصحابو (رضي الله عنهم) په هکله چې حبشې ته یې هجرت کړی وٟ د الله تعالی دا قول را نازل شویدی:

((وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ)) (النحل: ٤١). [او هغه کسان چې هجرت یې کړی دی په (لیاره د) الله کې وروسته له هغه چې ظلم پرې وکړی شو، نو خوا مخواه ځای به ورکړومونږ دوی ته په دنیا کې ښه (ځای) او خوامخواه اجر (بدل) ثواب د آخرت ډېر لوی دی که وئ دغه (کفار) چې پوهیدئ (په ثواب د هجرت....)]

(c) ketabton.com: The Digital Library

کفارو له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه د یوسف (علیه السلام) د کیسې پوښتنه وکړه، نو په ځواب کې الله تعالی داسې ورته وفرمایل: ((لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٌ لِلسَّائِلِينَ)) (یوسف:۷) [په تحقیق چې وؤ په (کیسې د) یوسف او ورونړو دده کې دلائل (د قدرت د الله او نبوت ستا) لپاره د پوښتونکو] یعنی دا چې د مکې مشرکین د یوسف (علیه السلام) د کیسې پوښتنه کوي نو دوی به هم لکه د یوسف (علیه السلام) د ورونړو په شان له ناکامۍ سره مخامخ کیږي، او آخر به دوی هم لکه د هغوی په شان د تسلیمۍ سر پر ځمکه ږدي.

بل ځای قرآنکریم له رسولانو نه یادونه کوي فرمایي: ((وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ أَرْضِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِينَ (۱۳) وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الأَرْضَ مِنْ بَعْدِهِمْ ذَلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِي وَخَافَ وَعِيدِ)) (ابراهیم: ۱۳. ۱٤) [او وویل هغو کسانو چې کافران شوي وو رسولانو خپلو ته چې خوامخواه و به باسو مونږ تاسې هرو مرو له ځمکې خپلې یا به خوامخواه وګرځئ تاسې خوامخواه په دین زمونږ کې پس وحي وکړه دوی ته رب د دوی چې هرومرو هلاک به کړو مونږ ظالمان او خوامخواه به و اوسوو مونږ تاسې په ځمکه د دوی کې وروسته (د هلاکت) د دوی، دغه (اهلاک او اسکان حق دی) د پاره د هغه چا چې ویریږي له دریدلو په مخ زما کې او ویریږي له وعدې (د عذاب زما).]

هغه وخت چې د فارسیانو او رومیانو تر مینځ جګړه ګرمه وه د کفارو دا هیله وه چې فارسیان بری ومومي ځکه هغوی هم مشرکین وو، خو د مسلمانانو امید دا وؤ چې بری د رومیانو په برخه شي ځکه رومیانو هم په الله، رسولانو، وحي، کتاب او آخرت باندې ایمان درلود، خو دا ځل بری د فارسیانو په برخه شو، خو په همدې وخت کې الله تعالی مسلمانانو ته زیری ورکوي چې پدې څو لنډو کلونو کې به رومیان پر فارسیانو غلبه ومومي، او د دې زیري تر څنګ یې د مسلمانانو د فتحې او بري زیری هم ورکړ، الله تعالی فرمایي : ((...وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ (٤) بِنَصْرِ اللَّهِ...)) (الروم: ٤. ٥) [او په دغه ورځ (د غلبې د روم په فارس) خوشاله به شي مؤمنان په نصرت د الله (له کتابیانو سره په مجوسیانو).

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به پخپله هم وخت په وخت دا ډول زیري ورکول، د حج په وخت کې به یې چې په عکاظ، ذي المجاز، او مجنه کې خلک د الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

دين ته رابلل، نو نه يوازې دا چې مؤمنانو ته به يې د جنت زيري ورکول بلکه په ډاګه سره به يې دا هم فرمايل : اې خلکو (لا اله الا الله) ووايئ، تر څو بريالی شئ، او تر څو په همدې کلمې سره عربان لاندې کړئ او عجم هم تر خپلې قبضې لاندې راولئ، او که پدې لاره کې ومرئ نو په جنت کې به پاچايان وئ. د حديث شريف متن دا دی: ((**يا ايها الناس قولوا لا اله الا الله تفلحوا، تملكوا بها العرب، و تدين لكم بها العجم، فاذا متم كنتم ملوكا في الجنة**)).[1]

مخکې مو دا هم ولوستل چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) عتبه بن ربيعه ته چې غوښتل يې له رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره د دينوي هيلو او غوښتنو په سر سودا او سازش وکړي څه ډول ځواب ورکړی وُ، او عتبه د رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خبرو نه څنګه پدې پوه شوی و او دا يې ويلي و چې بالاخره رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او دين به يې غلبه او بری مومي. رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ابو طالب ته د قريشو وروستي هيئت ته هم په صريحو ټکو کې فرمايلي وو چې زه له تاسې نه يوه خبره غواړم چې راسره ويې منئ او هغه داسې خبره ده چې په منلو سره به يې د عربو او عجمو ټولو پاچايي ستاسې وي.

خباب بن الارت (رضي الله عنه) وايي: ((**اتيت النبي (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وهو متوسد برده، و هو في ظل الكعبة، و قد لقينا من المشركين شدة، فقلت: الا تدعوالله، فقعد و هو محمر وجهه، فقال لقد كان من قبلكم ليمشط بمشاط الحديد مادون عظامه من لحم و عصب ما يصرفه ذلك عن دينه وليتمن الله هذا الامر حتى يسير الراكب من صنعاء الى حضرموت ما يخاف الا الله – زاد بيان الراوي – و الذئب على غنمه**[1] **وفي رواية ولكنكم تستعجلون**))[2]

[ترجمه: يو ځل زه د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خدمت کې حاضر شوم، رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د کعبې شريفې سيورې ته په يوه چادر تکيه وهلې وه. دغه وخت مونږ د کفارو له لاسه ډير په عذاب وو، ما ورته وويل: اې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) !الله تعالی ته سوال او

---

[1]. رواه الترمذي

[1]. صحيح البخاري ۵۴۳/۱

[2]. صحيح البخاري ۵۱۰/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعا نه کوي؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې خبرې په اوریدو سره را کیناست مبارک مخ یې تک سور شو او ویې فرمایل: هغه خلک چې له تاسې نه مخکې تیر شویدي، غوښې، رګونه او اعصاب به یې تر هډوکو پورې د اوسپنې په ږومنځو توږل کیدل، خو پدې سختیو سره به هم هغوی له خپل دین نه اوړیدل، او بیا یې وفرمایل: الله تعالی به دا دین مکمل، غالب او بریالی کوي تر دې چې سپور به له صنعاء نه تر حضرموت پورې سفر کوي او له الله نه پرته به د بل څه ویره ورسره نه وي ـ راوي زیاتوي ـ او میږو ته به د لیوه خطره او ویره هم ور سره وي. په بل روایت کې دا هم راځي خو تاسې عجله او بیړه کوئ.

دا هم باید وویل شي چې د فتحې دا زیري څه پټ او مخفي نه وو بلکه دا د مسلمانانو او کفارو ټولو غوږونو ته رسیدلي وو، وایي چې اسود بن المطلب او ملګرو به یې چې کله د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اصحاب (رضي الله عنهم) ولیدل، نو د استهزاء او ریشخند له مخې به یې ویل: دا دي د ځمکې پاچایان راغلل وګورئ دوی به په کسری او قیصر باندې بریالي کیږي!! بیا به یې شپیلي کول، چک چک او لاسونه به یې سره پرکول.[۳]

همدا د ځلانده مستقبل، او بالاخره په جنت کې د ابدي او دایمي ژوند زیري او امیدونه وو چې مسلمانانو ته یې د هغه لویو دردونو او سختو ظلمونو ګالل او زغمل آسانه کړي وو، او هغوی یې پدې باوري کړي وو چې دا تیارې به حتماً روښانه کیږي، او دا د غم دور به خاتمه مومي نور به بیا خوشالي وي او سعادت.

ددې تر څنګ به رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تل هغوی ته روحي غذا هم ورکوله، د هغوی زړونه او دماغونه به یې د ایمان په وړانګو روښانه کول، د قرآنکریم او حکمت (احادیثو) په واسطه به یې د هغوی نفساني تزکیه کوله، په ایمان او عقیده به یې روزل، د روحاني اوچتوالي، قلبي سپیڅلتیا، غوره او لوړو اخلاقو، له مادیاتو او شهواتو نه د آزادۍ او یوازې له یوه خدای ج سره د مینې او د یوه الله ج د بندګۍ لور ته به یې بلل، په زړونو کې به یې د واقعیت او حقیقت شعلې را اوچتولې، له تیارو نه یې روښنایۍ ته را ایستل، د زغم، صبر او حوصلې درس به یې ورکاوه، نو ددې لارښوونو او هدایاتو نتیجه دا شوه چې د هغوی په زړونو کې دین او ایمان کلک ځای ونیو، له مادیاتو او شهواتو سره یې اړیکې وشلیدلې، د الله تعالی

(۳). فقه السیرة ص ۸۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ج) د رضا د حصول په خاطر هر ډول قربانۍ ته آماده وو، د جنت په تمه او هيله اوسيدل، علمي تنده يې لا پسې زياته شوه، له نفس سره د محاسبې روح او احساس يې پياوړی شو، خپل اعصاب، احساسات او عواطف يې تر ادارې او کنترول لاندې ساتل، د صبر، سکون، عزت او وقار په وسيله يې د هر مشکل مقابله کوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه مرحله

اسلامي دعوت له مکې نه د باندې

رسول الله (ﷺ) په طایف کې

د نبوت په لسم کال د شوال په میاشت کې چې د ۶۱۹م کاله د مې میاشتې له وروستیو او د جون له لومړیو سره سمون خوري[1]، رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د طائف په لور روان شو.

طائف له مکې نه تقریباً شپیته میله لیرې دی، رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا ټوله مسافه تګ او راتګ په پښو ووهله. پدې سفر کې دده آزاد کړی شوی غلام زید بن حارثه هم ورسره ملګری و. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به چې هرې قبیلې ته ورسید، د اسلام بلنه به یې ورکوله خو هیچا یې هم دعوت ونه مانه. طائف ته له رسیدو وروسته د ثقیف له قبیلې نه دریو ورونو ته چې دری واړه یې رئیسان یا مشران وو او نومونه یې عبدیالیل، مسعود او حبیب او د پلار نوم یې عمرو بن عمیر الثقفي و، ورغی. د الله تعالی لورته یې راوبلل، د اسلام د تایید او ملاتړ غوښتنه یې ورنه وکړه، نو له هغوی نه یوه ورته وویل: که الله تعالی ته رسول رالیږلی وې نو زه به د کعبې پردې (پوښ) څیرې کړم. بل ورته وویل: الله تعالی له تا نه پرته بل څوک ندي پیدا کړي چې ته یې رسول رالیږلی یې! دریم ورته وویل: قسم په خدای که زه له تاسره خبرې وکړم، ځکه که چیرې ته په رښتیا سره رسول وې، نو بیا ستا خبرې ردول او نه منل زیات خطر لري او که چیرې ریښتونی رسول نه وې او په الله پورې دروغ تړې، نو بیا ددې وړ نه یې چې خبرې درسره وکړم. لدې ځواب نه وروسته رسول الله ورنه پاڅید یوازې دومره یې ورته وفرمایل: تاسې چې وکړل، هغه مو وکړل خو ګورئ دا خبره او راز به پټ ساتئ.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لس ورځې په طائف کې پاتې شو، ددې ځای ټولو مشرانو او سردارانو ته ورغی او د اسلام بلنه یې ورکړه، خو هیچا هم ونه منله او ټولو په یوه خوله ورته وویل: زمونږ له وطن نه ووزه. دې خلکو نه

[1]. دا د تاریخ اسلام د مولف نجیب آبادي خبره ده او زما په نظر همدا سمه ده تاریخ اسلام ۱۲۲/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوازې دا چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دعوت یې ونه مانه بلکه خپلو اوباشانو او بدماشانو ته یې امر وکړ چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته اذیت ورسوي. همغه وه کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د بیرته ستنیدو اراده وکړه هغه جاهل او ګمراه خلک ورباندې راټول شول لیکې لیکې ورپسې روان وو، نارې او سورې یې جوړې کړې وې، کنځلې به یې ورته کولې، له بدو ردو سره سره به یې په ډبرو هم ویشته. او له مبارکو پښو یې دومره وینې وبهیدلې چې دواړه څپلۍ (پایزار) یې په وینو لمدې شوې. زید بن حارثه (رضي الله عنه) به لکه ډال داسې دفاع ورنه کوله ځان به یې ګوزار ته وړاندې کاوه تر څو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورنه په امن پــا تې شي. بالاخره د زید (رضي الله عنه) سر هم مات شو. دا احمقان او جاهلان همداسې ورپسې وو تر څو له طائف نه درې میله لیرې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پدې مجبور شو چې د ربیعه د زامنو عتبه او شیبه باغ ته پناه یوسي، او همدلته بیا هغه ظالمان احمقان ورنه وګرځیدل. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د انګورو تر سیوره لاندې یوه دیوال ته تکیه وکړه، او کله یې چې دمه جوړه شوه نو یې هغه دعا وکړه چې د مستضعفینو د دعا په نامه مشهوره ده. ددې دعا له هرې فقرې نه دا څرګندیږي چې د طائف د خلکو ددې ظلم، بدسلوکۍ او لدې انکار نه چې هیڅا هم اسلام ونه مانه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زړه څومره ځوریدلی او دردمند شوی و او لدې دعا نه دا معلومیږي چې هغه وخت رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) څومره خفه، غمجن او دردیلی ؤ هغه دعا داسې ده چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل:

((**اللهم إليك أشكو ضَعْف قُوَّتي، وقلة حيلتي، وهواني على الناس، يا أرحم الراحمين، أنت رب المستضعفين، وأنت ربي، إلى من تَكِلُني؟ إلى بعيد يَتَجَهَّمُني؟ أم إلى عدو ملكته أمري؟ إن لم يكن بك عليّ غضب فلا أبالي، ولكن عافيتك هي أوسع لي، أعوذ بنور وجهك الذي أشرقت له الظلمات، وصلح عليه أمر الدنيا والآخرة من أن تنزل بي غضبك، أو يحل علي سَخَطُك، لك العُتْبَى حتى ترضى، ولا حول ولا قوة إلا بك**)). [اې خدايه، زه د خپلې کمزورۍ، بې بسۍ او د خلکو په وړاندې د خپلې بې قدرۍ شکایت تا ته کوم، اې له ټولو نه رحیم او مهربان خدايه! ته د بې وزلانو رب یې او ته زما رب یې، ته مې چا ته سپارې؟ پردي او بیګانه ته مې سپارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ظلم او زياتی راسره وکړي؟ او يا مې کوم داسې دښمن ته سپارې چې زما معامله دې هغه ته سپارلې ده؟ که ته را ته په غضب او قهر نه وې نو زما هيڅ پروا هم نشته، خو ستا عافيت ما ته ډير وسيع او پراخه دی، زه ستا د وجه (مخ) په هغه نور پناه غواړم کوم چې تيارې يې رڼا کړيدي او هغه چې دنيا او آخرت ورباندې جوړ شوی او برابر شويدی ستا له غضب نه پناه غواړم او پناه غواړم چې ستا د عتاب مورد ونګرځم، ستا رضا غواړم تر څو ته راضي شې او پرته له تا نه بل د زور او قوت خاوند وجود نلري.]

کله چې د ربيعه زامنو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وليد زړه يې پرې وسوو، خپل غلام يې چې عداس نوميده او نصراني ؤ راوغوښت او ورته وويې ويل: دا يو وړی انګور واخله او هغه سړي ته يې وروړه. کله چې عداس انګور د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مخکې کيښودل، رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) (بسم الله) وويله لاس يې وراوږد کړ او انګور يې وخوړل. عداس ورته وويل: ددې وطن خلک خو دا خبره يعنی (بسم الله) نه وايي! رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**من أي البلاد أنت؟ وما دينك؟**) ته د کوم ځای يې او د کوم دين پيروي کوې؟ عداس وويل: زه په دين نصراني او د((نينوی)) اوسيدونکي يم. رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: ((**من قرية الرجل الصالح يونس بن مَتَّى**)) ښه، ته د صالح سړي يونس بن متی (عليه السلام) کليوال يې! عداس ورته وويل: ته يونس بن متی (عليه السلام) له کومه پيژنې؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: ((**ذاك أخي، كان نبيًا وأنا نبي**)).زما ورور ؤ هغه نبي ؤ او زه هم نبي يم. نو عداس يو ځل د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په سر، لاسونو او پښو ورپريوت او مچې کول يې. هلته د ربيعه زوی خپل ورور ته وويل: غلام خو يې درته بې لارې کړ. عداس چې بيرته راغی دوی ورته وويل: دا څه کيسه وه اې عداسه؟ عداس ورته وويل: باداره! پدې ټوله دنيا کې لدې سړي نه غوره شخص وجود نلري ما ته يې داسې معلومات راکړل چې په هغې له نبي پرته بل څوک نه پوهيږي. دوی ورته وويل: عداسه! ګوره چې تا له خپل دين نه وانهړوي، ستا دين د هغه له دينه غوره دی.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له باغ نه راووت او پداسې حال کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې په لور روان شو چې زړه یې له حسرتونو او غمونو ډک وُ، او کله چې قرن المنازل ته ورسید نو الله تعالی جبریل (علیه السلام) ورته راولیږه له هغه سره د غرونو فرښته هم ملګرې وه، هغوی ورته وویل: که غواړې نو امر راته وکړه چې د مکې په خلکو د اخشبین دواړه غرونه راچپه کړو.

بخاري شریف دا کیسه په مفصله توګه له عروه بن زبیر نه روایت کړیده وایي عائشې (رضي الله عنها) راته ویلي چې:

((انها قالت للنبي (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم): هل اتی علیك یوم کان اشد علیك من یوم احد؟ قال: لقیت من قومك ما لقیت، وکان اشد ما لقیت منهم یوم العقبة، اذ عرضت نفسي علی ابن عبد یا لیل بن عبد کلال، فلم یجبني الی ما اردت، فانطلقت و انا مهموم، علی وجهي، فلم استفق الا و انا بقرن الثعالب، و هو المسمی بقرن المنازل، فرفعت راسي فاذا انا بسحابة قد اظلتني، فنظرت فاذا فیها جبریل، فناداني، فقال ان الله قد سمع قول قومك لك، ما ردوا علیك، و قد بعث الله الیك ملك الجبال لتامره بما شئت فیهم فناداني ملك الجبال، فسلم علي ثم قال: یا محمد، ذلك، فما شئت، ان شئت ان اطبق علیهم الاخشبین اي لفعلت، و الاخشبان: هما جبلا مکة، ابو قیس و الذي یقابله و هو قعیقعان. قال النبي (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم): بل ارجو ان یخرج الله (عزوجل) من اصلابهم من یعبد الله (عزوجل) وحده لا یشرك به شیئا).(۱)

[حضرت عائشه (رضي الله عنها) وایي: یو ځل ما له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه پوښتنه وکړه چې آیا په تا باندې د احد له ورځې نه هم کومه سخته ورځ راغلې ده؟ رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: هو! ستا د قوم له لاسه مې چې څه ناکردې لیدلې هغه مې لیدلې خو له ټولو نه زیات او سخت مصیبت هغه وُ چې د عقبې په ورځ ورسره مخ شوم هغه وخت چې د عبدیالیل بن عبد کلال زوی ته ورغلم، دعوت مې ورکړ، خو هغه زما خبره او بلنه ونه منله نو زه پداسې حال کې چې غمونو او حسرتونو اخیستې وم بیرته را روان شوم، هیڅ په ځان نه وم خبر، تر څو قرن ثعالب ته چې قرن المنازل ورته ویل کیږي راورسیدم

---

(1) صحیح البخاري: کتاب بدء الخلق ۴۵۸/۱. مسلم: باب ما لقي النبي (صلی الله علیه وسلم) من اذی المشرکین و المنافقین ۱۰۹/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته متوجه شوم، پورته مې وکتل که ګورم یوه ټوټه وریځ مې په سر روانه ده او سیوره راباندې کوي په ځیر مې ورته وکتل که ګورم چې جبریل (علیه السلام) پکې دی، آواز یې راته وکړ او راته ویې فرمایل: ستا قوم چې څه خبرې درته وکړې الله تعالی هغه واوریدې، نو اوس الله تعالی د غرونو فرښته درته رالیږلې ده، ستا خوښه چې څه امر ورته کوې هغه به همداسې کوي، پدې پسې د غرونو فرښتې غږ راته وکړ سلام یې راباندې واچاوه او راته ویې ویل: اې محمده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! ستا خوښه څه امر راته کوې؟ که امر راته کوې چې دا دواړه غرونه (ابو قیس او قعیقعان چې اخشبین ورته وایي) وربانډې راچپه کړم، نو همداسې به وکړم، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: نه، زما هیله دا ده چې الله تعالی له هغوی نه داسې زوزاده (نسل) پیدا کړي چې یوازې د یوه الله تعالی عبادت به کوي او هیڅ شریک به نه ورسره نیسي.]

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لدې ځواب نه دده د شخصیت، عظمت، او دده د مبارکو اخلاقو رفعت او اوچتوالی ښه څرګندیږي، او ددې ځواب په اوریدو سره سلیم عقل دا حکم کوي چې رښتیا هم رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دومره عظیم شخصیت او لوړو اخلاقو درلودونکی و چې انساني عقل یې له ادراک نه عاجز دی.

لنډه دا چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پدې الهي او غیبي نصرت او کومک چې الله تعالی له آسمانه ورته رالیږلی و، ډیر ډاډه او مطمئن شو، غمونه او حسرتونه یې له زړه نه ووتل او په پوره ډاډ سره د مکې په خوا مخکې لاړ تر څو وادي نخله ته ورسید، هلته څو ورځې پاتې شو. هغه وخت پدې ځای کې یوازې د السیل الکبیر او الزیمه دوې سیمې د اوسیدو وړ وې ځکه هلته اوبه او شنه بوټې وو، خو موږ له تاریخي مصادرو نه دا معلومه نه شوای کړی چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دلته په کومه یوه سیمه کې اوسیدلی و.

په همدې موده او همدې ځای کې الله تعالی رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یوه ډله پیریان هم راولیږل، قرآنکریم دوه ځایه لدې پیریانو نه یادونه کوي او فرمایي: ((وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَراً مِنْ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنْصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَى قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ (٢٩) قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَاباً أُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقاً لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ (٣٠) يَا

(c) ketabton.com: The Digital Library

قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ (٣١) (الاحقاف: ٢٩ – ٣١)

[او یاد کړه (هغه وخت اې محمده!) کله چې وګرزول مونږ تا ته یو ټولی له پیریانو څخه چې غوږ به یې ایښوده قرآن ته پس کله چې حاضر شول دوی (دې قرآن ته) وویل دوی پخپل منځ کې چپ شئ تاسې اې پیریانو بیا کله چې تمام شو (د قرآن تلاوت) بیرته وګرځیدل قوم خپل ته ویروونکي (له عذابه که همغسې کافران پاتې شې) وویل دوی اې قومه زمونږ بیشکه مونږ واوریده داسې یو کتاب چې نازل کړی شویدی وروسته له موسی پداسې حال کې چې تصدیق کوونکی موافق دی له هغو (کتابونو) سره چې پخوا له دې نه وو. لیاره ښیي حق دین ته او لیارې سمې ته، اې قومه زمونږ! قبول کړئ تاسې قول د بلونکي د الله او ایمان راوړئ په ده باندې چې مغفرت درته وکړي (الله) تاسې ته ګناهونه ستاسې، او خلاص به کړي (الله) تاسې له عذاب دردناک څخه.]

بل ځای د جن په سورت کې داسې فرمایي:

((قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآناً عَجَباً (١) يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَداً (٢))) (الجن: ١–٢)

[ووایه (اې محمده! دوی ته) وحي راغلې ماته چې بیشکه شان دا دی چې واوریده (قرائت زما) یوه ټولي له پیریانو نه، نو وویل (دوی نورو قومونو خپلو ته کله چې بیرته ورغلل چې) بیشکه مونږ واوریده یو قرآن عجیب (په فصاحت او بلاغت سره) چې هدایت کوي رشد (ایمان او حق) ته نو ایمان راوړ مونږ پر هغه (قرآن) او هر ګز به شریک نه کړو (پس له دې ورځې) له رب خپل سره بل هیڅوک.]

ددې آیتونو له سیاق او همداراز ددې پیښې په هکله له رانقل شویو روایتونو نه دا څرګندیږي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر هغې پورې د پیریانو ددې ډلې په راتګ نه ؤ خبر تر څو الله تعالی د همدې آیتونو په ذریعه خبر ورکړ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته دا د پیریانو لومړی ځل راتګ و او له احادیثو نه دا په ډاګه کیږي چې پدې پسې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته د پیریانو تګ راتګ څو ځله تکرار شویدی.

د پیریانو دا راتګ او د هغوی اسلام منل په حقیقت کې یو بل غیبي کومک ؤ چې الله تعالی د خپل غیب مکنون له خزانې نه د هغو لښکرو په واسطه له رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره وکړ کوم چې له الله تعالی (ج) نه پرته بل څوک ورباندې خبر ندي. او بل دا چې ددې پیښې په هکله را نازل شویو آیتونو د رسول الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

(صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د دعوت د بري زيری هم ورکاوه او دا يې په ډاګه اعلانوله چې د ځمکې پر مخ هيڅ قوت هم ددې دعوت مخه نه شي نيولی او نه يې له خپل منزل نه په شا کولی شي لکه چې فرمايي:

((وَمَنْ لا يُجِبْ دَاعِيَ اللَّهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِنْ دُونِهِ أَوليَاءُ أُوْلَئِكَ فِي ضَلالٍ مُبِينٍ)) (الاحقاف: ٣٢)

[او هغه څوک چې ونه مني (بلنه د) بلونکي پس نه به وي عاجز کوونکی (د الله، په تيښته سره) په ځمکه کې (بلکه هيچيرې) او نه به وي ده ته بې له هغه (الله) څخه دوستان مددګارانو دغه کسان په ګمراهۍ ښکاره کې دي.**]**

((وَأَنَّا ظَنَنَّا أَنْ لَنْ نُعجِزَ اللَّهَ فِي الأَرْضِ وَلَنْ نُعْجِزَهُ هَرَباً)) (الجن: ١٢) **[**او بيشکه مونږ يقين کاوه چې له سره به مونږ عاجز نه کړو الله په ځمکه کې (چې تري پټ او خلاص شو) او له سره به نه عاجز کوو دغه (الله) په تيښتې سره (که تري وتښتو).**]**

د الله تعالی پدې بشارتونو، او کومکونو سره د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له زړه او دماغ نه غمونو او تشويشونو کوچ وکړ، هغه پداسې حال کې له طائف نه راوتلی ؤ چې په سينه کې يې د نورو غمونو ځای نه ؤ، ناهيلي او نا اميدي يې سترګو ته کيدله، خلکو نه يوازې چې خبره يې نه وه منلې بلکه له خپلې سيمې يې راشړلی وو، خو د لارې په اوږدو کې الله تعالی داسې زيري او غيبي کومکونه ورسره وکړل چې غمونه او دردونه يې ټول هير شول، په ټينګ عزم سره د مکې په لور وخوځيد، تر څو هلته له نوي عزم، او نوې روحيې سره خپل دعوت مخکې بوزي او خلکو ته د الله تعالی دين ورسوي.

پدې وخت کې زيد بن حارثه (رضي الله عنه) ورته وايي: جنابه (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! ته څنګه بيا مکې ته ننوزې پداسې حال کې چې د مکې خلکو (قريشو) ددې ځای پريښودو ته اړ کړی يې؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: **(يا زيد، إن الله جاعل لما ترى فرجًا ومخرجًا، وإن الله ناصر دينه، ومظهر نبيه)**. **[**اې زيده(رضي الله عنه)! دا حالات چې ته ګورې، الله تعالی به خوامخوا مونږ ته پکې د نجات او خلاصون لاره پيدا کوي، الله تعالی حتماً د خپل دين مرسته کوي او خپل نبي (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته برى ور په برخه کوي.**]**

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وخوځيد تر څو د حراء لمنې ته ورسيد هلته معطل (تم) شو، او له هغه ځای نه يې د خزاعه کورنۍ يو کس اخنس بن شريق ته احوال واستاوه او له هغه نه يې د پناه غوښتنه وکړه، خو هغه معذرت و غوښت او ويې ويل چې زه پخپله د مکې د اوسيدونکو حليف يم (د تړون او عهد خاونديم) او حليف خو چا ته چې ملګرې قبيلې شړلی وي د پناه ورکولو حق او صلاحيت نلري. نو بيا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سهيل بن عمرو ته پيغام ورولیږه چې ده ته پناه ورکړي، خو سهيل په ځواب کې ورته وويل: چې بني عامر د بني کعب په مقابل کې چا ته پناه نه شي ورکولی. نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مطعم بن عدي ته د پناه غوښتنې پيغام واستاوه، په ځواب کې مطعم ورته وويل: هو زه ستا پناه په غاړه اخلم، نور يې خپله وسله راواخيسته، زامن او د قوم خلک يې راوغوښتل ورته ويې ويل خپلې وسلې را واخلئ او د کعبې شريفې سره شا او خوا کې ودريږئ، ځکه ما محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته پناه ورکړيده.

بيا يې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته پيغام واستاوه چې اوس راځه، مکې ته را دننه شه، نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هم پداسې حال کې چې زيد بن حارثه (رضي الله عنه) هم ورسره ؤ مکې ته ننوت مسجد حرام ته يې تشريف يوور پدې وخت کې مطعم بن عدي په خپله سپرلۍ ودريد او اعلان يې وکړ اې قريشو! ما محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته پناه ورکړيده، نور به هيڅوک ورسره غرض نلري. هلته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حجر اسود ته ورغی، مچې يې کړه، دوه رکعته لمونځ يې وکړ بيا خپل کورته روان شو، مطعم او زامن او نور د قوم خلک يې همداسې مسلح تر شا و خوا روان وو تر څو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل کور ته تشريف يوور.

ويل کيږي چې ابو جهل له مطعم بن عدي نه پوښتنه وکړه: چې تا محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته پناه ورکړه او که د هغه دين دې ومانه او د هغه پيرو شوې؟ مطعم ورته وويل: ما پناه ورکړه، نو ابو جهل ورته وويل: چا ته چې تا پناه ورکړيده مونږ هم پناه ورکوو.[1]

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مطعم بن عدي دا نيکي کله هم نده هيره کړې، هلته د بدر په ورځ چې مسلمانانو يو شمير مشرکان په اسارت نيولي وو،

---

[1]. د طائف د سفر تفصيلات مو له دې کتابونو نه اخيستي دي: ابن هشام ۴۱۹/۱- ۴۲۲ . زاد المعاد ۴۲/۲_۴۷. مختصر سيرة الرسول (ص) للشيخ عبد الله النجدي ۱۴۱_۱۴۳ .رحمة للعالمين ۷۲/۱ . تاريخ اسلام للنجيب آبادي ۱۲۳/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او جبیر بن مطعم د ځینو بندیانو (اسیرانو) د آزادولو پخاطر د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغلی ؤ، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) داسې فرمایلي وو:

((**لو كان المطعم بن عدی حيًا ثم كلمنی في هؤلاء النتنی لتركتهم له**))[1] **[یعنی که** چیرې مطعم بن عدي ژوندی وای او ددې بوینو په هکله یې راته خبره کړې وای، نو ما به دده پخاطر دوی ټول آزاد کړي وو.**]**

---

[1]. صحیح البخاري **۵۷۳/۲**

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو خلکو او قبایلو ته د اسلام بلنه

د بعثت په لسم کال د ذي القعدې په میاشت کې چې د ۶۱۹م کال د جون د وروستیو او یا جولای له لومړیو سره سمون خوري، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له طائف نه مکې ته راستون شو او دلته یې بیا خلک، او قبیلې د اسلام لور ته رابللې. او څرنګه چې د حج وخت راتلونکی ؤ نو خلک له هر لیرې او نژدې ځای نه د حج پخاطر سواره او پیاده مکې ته راتلل، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به لدې موقع نه په استفادې سره هرې قبیلې ته بیل بیل ورته د اسلام بلنه به یې ورکوله او د ملاتړ غوښتنه یې ورنه کوله او پدې سره یې د نبوت له څلورم کال نه پیل شوې لړۍ یو ځل بیا را ژوندۍ کړه.

هغه قبیلې چې اسلام ته رابللې شوې وې

امام زهري (رحمه الله) وایي: له هغه قبیلو نه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغوی ته تشریف وروړی او اسلام ته یې را دعوت کړې وې ځنې دا وې: بنو عامر بن صعصعه، محارب بن خصفه، فزاره، غسان، مره، حنیفه، سلیم، عبس، بنونصر، بنوالبکاء، کلب، حارثه بن کعب، عذره، حضارمه، خو لدې ټولو نه یوه قبیله هم په اسلام مشرفه نه شوه.[۱]

یادونه باید وکړو دا قبیلې چې امام زهري یې نومونه یاد کړیدي ټولې په یوه کال یا د حج په یوه موسم کې اسلام ته ندې رابللې شوې بلکه دا د نبوت له څلورم کال نه تر هجرته مخکې وروستني حج پورې په لس کلنه موده کې اسلام ته رابللې شویدي.[۲]

او دا نشو ویلای چې فلانۍ قبیله په فلاني کال اسلام ته رابلل شویده، که څه هم علامه منصور پوري د ځینو قبیلو نومونه اخستي او دا یې ویلي دي چې دا قبیلې د بعثت په لسم کال اسلام ته رادعوت شویدي. ابن اسحاق اسلام ته د ځینو قبایلو د

---

[۱]. ترمذي - مختصر السیرة للشیخ عبدالله ۱۴۹

(2). رحمة للعالمین ۷۴/۱ وګوره. تاریخ اسلام ۱/ ۱۳۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

رابللو کیفیت او د هغوی ځوابونه بیان کړیدي چې مونږ یې لنډیز په لاندې ډول وړاندې کوو:

۱- بنوکلب- رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې قبیلې یوې ښنبې ته چې بنو عبدالله نومیده ورغی، د الله تعالی لور ته یې راوبلل، د ملاتړ غوښتنه یې ورنه وکړه او دا یې ورته وویل چې دی (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له ځان سره بوزي، د خپلو خبرو په ترځ کې یې دا هم ورته وفرمایل: ((**یا بني عبدالله ان الله قد احسن اسم ابیکم**)). [اې د عبدالله اولادې! الله تعالی ستاسې نیکه ته ډیر غوره نوم ورکړی دی] خو نوموړې قبیلې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دعوت و نه مانه.

۲- بنوحنیفه: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هغوی دیرې ته ورغی د الله تعالی لور ته یې راوبلل، د اسلام غوښتنه یې ورنه وکړه، او له دوی سره یې د تګ خبره ورته وکړه، خو ددې قبیلې خلکو په ټولو عربو کې ډیر خراب او ناوړه ځواب ورکړ.

۳- بني عامر بن صعصعه- رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) دې قبیلې ته هم ورغی، د الله تعالی دین ته یې راوبلل او له دوی سره د تګ هیله یې ورته څرګنده کړه. په ځواب کې له دوی نه یوه کس چې بحیره بن فراس نومیده داسې ورته وویل: قسم په خدای که زه دا ځوان له قریشو نه خپل کړم، نو ټول عرب به وربانده وخورم یعنی ټول عرب به د ځان کړم، بیا یې رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته وویل: ښه دا راته ووایه که چیرته مونږ ستا په دې دین بیعت درسره وکړو، بیا الله تعالی پر دښمنانو غلبه او بری در په برخه کړي، نو هغه وخت به بیا د کارونو واګې (واکداري) مونږ ته راکوې او که څنګه؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمایل: د کارونو واک او اختیار له الله تعالی سره دی، هغه چاته یې ورکوي چې خوښه یې وي. بیا هغه سړي ورته وویل: ته دا غواړې چې مونږ له عربو نه ستا د دفاع په لار کې خپل سرونه قربان کړو، خو کله چې الله بری د رکړي، نو بیا دې واک او قدرت له بل چاسره وي، نو مونږ ستا دې دین ته اړتیا نلرو. پدې ترتیب سره دې قبیلې هم اسلام ونه مانه.

خو کله چې ددې قبیلې خلک له حج نه وروسته بیرته خپل وطن ته ستانه شول هلته یې خپل مشر ته چې د کمزورۍ او زړښت له وجې حج ته نه و راغلی دا کیسه واوروله

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ورته ويې ويل: د قريشو د بني عبدالمطلب کورنۍ يو ځوان چې د نبوت دعوی يې کوله مونږ ته راغی او دا يې رانه وغوښتل چې مونږ يې ملاتړ وکړو ورسره ودريږو او هغه خپلې سيمې ته راولو. بوډا چې دا خبرې واوريدې غبرگ لاسونه يې په سر کيښودل او ويې ويل: اې د عامر اولادې! آيا ستاسې دا خطا جبران کيدای شي؟ آيا دا له لاسه وتلی مرغه بيرته لاسته راتلی شي؟ قسم په هغه ذات چې د فلانی نفس د هغه په اختيار کې دی چې اسماعيلي کله هم په دروغو د نبوت دعوه نده کړې، يقيناً چې دا حق دی، هغه وخت ستاسې عقل چيرته و؟؟[1]

د ايمان وړانگې له مکې نه د باندې

لکه څرنگه چې رسول الله (صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) قبيلې، پلاوي او هيئتونه اسلام ته رابلل، همدا راز يې ځينې افراد او وگړې هم د الله تعالی دين ته رادعوت کړل، چې د ځينو عکس العمل هم ښه و، او لدې موسم نه څه موده وروسته يو شمير افراد په اسلام مشرف هم شول. راځئ ددې کسانو او پيښو په هکله لاندينی څرگندونې سره ولولو.

۱- سويد بن صامت: د يثرب اوسيدونکی، ډير زيرک او ذکي شاعر و، او د خپلې سنجيدگۍ، شاعرۍ شرف او نسب له امله په کامل سره مشهور و. مکې ته د حج يا عمرې لپاره راغلی و، رسول الله (صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) د اسلام بلنه ورکړه، نو ده ورته وويل: کيدای شي دا کوم څه چې له تاسره دي داسې وي لکه زما سره چې دي. رسول اکرم (صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمايل: (**وما الذي معك؟**). له تاسره څه دي؟ سويد ورته وويل: **قال:حكمة لقمـــان**. له ماسره د لقمان حکمت (علم) دی. رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمايل: **قال:(اعرضها عليَّ)**. ما ته يې وړاندې کړه، نو هغه له دې حکمت نه څه ورته تير کړل. بيا رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمايل:).**فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم: (إن هذا لكلام حسن، والذي معي أفضل من هذا؛ قرآن أنزله الله تعالى عليّ، هو هدى ونور)**. دا غوره کلام (خبرې) دي، خو هغه څه چې له ما سره

---

[1]. ابن هشام ۴۲۴/۱، ۴۲۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي لدينه غوره او افضل دي، هغه قرآنكريم دى چې الله تعالى پر ما را نازل كړى دى، هغه رڼا ده او هدايت دى. بيايې يو څو آيتونه ورته تلاوت كړل او اسلام ته يې راوباله، نو سويد هم بلنه ومنله او په اسلام مشرف شو او ويې ويل: دا له ټولو نه غوره قول دى. نوموړى چې بيرته مدينې ته ستون شو هلته د بعاث په جګړه كې ووژل شو[1] سويد د نبوت د يوولسم كال په پيل كې په اسلام مشرف شوى و.[2]

۲- اياس بن معاذ- د يثرب اوسيدونكى ؤ، نوموړى نوى رسيدلى ځوان ؤ چې د اوس قبيلې له يوه هيئت (پلاوي) سره مكې ته راغلى ؤ. دا د نبوت د يوولسم كال پيل او د بعاث له جګړې نه مخكې پيښه وه. نوموړى وفد پدې نيت مكې ته راغلى ؤ چې د خزرج په مقابل كې له قريشو سره حلف او تړون وكړي، هغه وخت د اوس او خزرج تر مينځ د دښمنۍ اور تود ؤ، د اوس قبيلې شميره هم كمه وه.رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) چې له نوموړي وفد نه خبر شو تشريف يې وروړ او ورته ويې فرمايل: تاسې چې د كوم مقصد لپاره دلته راغلى ياست آيا له هغه نه غوره څيز قبلوئ؟ دوى ورته وويل: هغه به څه وي؟ رسول الله (صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمايل: زه د الله تعالى رسول يم، خلكو ته يې راليږلى يم، زه انسانان دې ته رابولم چې يوازې د يوه الله عبادت وكړي، هيڅ شريک ورسره ونه نيسي، الله تعالى پر ما كتاب هم رانازل كړيدى، بيا يې د اسلام يادونه ورته وكړه، قرآنكريم يې ورته تلاوت كړ. نو اياس بن معاذ وويل: اې قومه! قسم په الله تعالى دا له هغه څه چې تاسې ورپسې راغلي يئ ډير غوره دى، پدې وخت كې د وفد له غړو نه يوه كس چې ابو الحيسر انس بن رافع نوميده يو موټى خاورې راواخيستې او د اياس مخ ته يې وروشيندلې او ورته ويې ويل: زما په عمر قسم چې مونږ ددې لپاره نه يو راغلي، زمونږ د راتلو مقصد بل څه دى. اياس چوپ شو او رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) هم پاڅيد، وفد هم وروسته لدې چې له قريشو سره په تړون او عهد كولو كې ناكام شو بيرته مدينې ته ستون شو.

مدينې ته له رسيدو وروسته اياس مړ شو، خو د ځنكندن په وخت كې يې (**لا الـــه الا الله، الله اكبر، الحمدلله، سبحان الله**) په ژبه جاري وو، نو بيشكه چې هغه مسلمان مړ

---

[1]. ابن هشام ۴۲۵/۱- ۴۲۲-۴۲۷ رحمة للعالمين ۷۴/۱

[2]. تاريخ اسلام للنجيب آبادي ۱۲۵/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شویدی.[۳]

۳- ابوذر الغفاري : د یثرب د شاو خوا سیمو اوسیدونکی ؤ. کله چې د سوید بن صامت او ایاس بن معاذ پواسطه د رسول اکرم(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د بعثت خبر په مدینه کې خپور شو، نو ابوذر (رضي الله عنه) غوږ ته هم ورسید او همدایې د اسلام راوړلو سبب شو.

امام بخاري له ابن عباس (رضي الله عنهما) نه روایت کوي وایي: **قال ابوذر: کنت رجلا من غفار، فبلغنا ان رجلا قد خرج بمكة یزعم انه نبي، فقلت: لاخي انطلق الی هذا الرجل و کلمه و اءتني بخبره، فانطلق، فلقیه ثم رجع، فقلت: ما عندك؟ فقال: و الله لقد رایت رجلا یامر بالخیر و ینهي عن الشر، فقلت له: لم تشفني من الخبر، فاخذت جرابا و عصا، ثم اقبلت الی مكة، فجعلت لا اعرفه، و اکره ان اسال عنه، و اشرب من ماء زمزم و اکون في المسجد، قال: فمر بي علي فقال: کاَن الرجل غریب؟ قال: قلت: نعم. فقال: فانطلق الی المنزل، فانطلقت معه، لا یسالني عن شي و لا اساله و لا اخبره. فلما اصبحت غدوت الی المسجد لا اسال عنه و لیس احد یخبرني عنه بشيء. قال: فمر بي علي، فقال: اما زال للرجل یعرف منزله بعد؟ قال: قلت: لا. قال: فانطلق معي، قال: فقال: ما امرك؟ وما اقدمك هذه البلدة؟ قال: قلت له: ان کتمت علي اخبرتك، قال: فاني افعل. قال: قلت له: بلغنا انه قد خرج ههنا رجل یزعم انه نبي الله، فارسلت اخي یکلمه، فرجع و لم یشفني من الخبر، فاردت ان القاه. فقال له: اما انك قد رشدت، هذا وجهي الیه، ادخل حیث ادخل، فانی ان رایت احدا اخافه علیك قمت الی الحائط کاني اصلح نعلي و امض انت. فمضی، مضیت معه حتی دخل و دخلت معه علي النبي (صلی الله علیه و آله وصحبه وسلم) فقلت له: اعرض علي الاسلام، فعرضه، فاسلمت مکاني. فقال لي: یا اباذر، اکتم هذا الامر، وارجع الی بلدك، فاذا بلغك ظهورنا فاقبل، فقلت: والذي بعثك بالحق لاصرخن بها بین اظهرهم، فجئت الی المسجد و قریش فیه! فقلت: یا**

---

[۳]. ابن هشام ۴۲۷/۱- ۴۲۸. تاریخ اسلام للنجیب آبادي ۱۲۲/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

معشر قريش. اني اشهد ان لا اله الا الله، و اشهد ان محمدا عبده و رسوله. فقالوا: قوموا الى هذا الصابئ. فقاموا، فضربت لاموت، فادركني العباس فاكب علـــي، ثم اقبل عليهم فقال: ويلكم تقتلون رجلا من غفار؟ و متجركم و ممركم على غفـــار فاقلعوا عني، فلما ان اصبحت الغد، رجعت فقلت مثل ماقلت بـــالامس، فقـــالوا: قوموا الى هذا الصابئ فصنع بي ما صنع بالامس، فادركني العباس، فاكب علي وقال مثل مقالته بالامس.))[1]

يعنى: ابوذر (رضي الله عنه) فرمايي: زه د بني غفار قبيلې يو كس وم، خبر شوم چې په مكه كې يو داسې څوک پيدا شوى چې ځان نبي بولي، ما خپل ورورته وويل: ته دې كس ته ورشه، خبرې ورسره وكړه او ما ته يې احوال راوړه، هغه لاړ، ملاقات يې ورسره وكړ او بيرته راغى، ما پوښتنه ورنه وكړه چې څه خبر دې راوړى؟ ده راته وويل: په الله قسم چې ما يو داسې شخصيت وليد چې په نيكۍ امر او له بدۍ نه نهي كوي. ما ورته وويل: پوره خبر دې نه دې راوړى، زړه مې پرې ډاډه نه شو، نو بيا مې د توښې توبره او همسا راواخيسته او د مكې په لور روان شوم، (مكې ته ورسيدم) خو رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) مې نه پيژانده، او دا هم ښه نه راته ښكاريده چې له چا نه يې پوښتنه وكړم، د زمزم اوبه به مې څښلې او په مسجد حرام كې به وم، بالاخره علي (رضي الله عنه) راغى راته وې‌ى ويل: بيګانه معلوميږې! ما ورته وويل: هو، ده راته وويل: نو راځه زما سره كورته لاړ شه، زه هم ورسره لاړم، خو نه هغه رانه د څه پوښتنه كوله او نه ما ورنه پوښتل او نه مې څه ورته ويل.كله چې سهار شو نو بيا مسجد حرام ته لاړم تر څو د رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) په هكله څه معلومات حاصل كړم خو هيڅوک هم نه ؤ چې د رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) په هكله يې معلومات راكړي واى، بيا علي (رضي الله عنه) راته راغى ويې ليدم، راته وې‌ى ويل: دې سړي تر اوسه خپل ځاى (كور) ندى پيژندلئ؟ ما ورته وويل: نه، ده راته وويل: ښه، نو راځه زما سره لاړ شه، بيا يې راته وويل دا راته ووايه ستا كار څه دى؟ او د څه پخاطر دې ښارته راغلى يې؟ ما ورته وويل: كه ته زما راز ساتې نو درته وبه وايم: هغه راته وويل: سيي ده، (راز دې ساتم) نو ما ورته وويل: خبر شوى يم چې دلته يو داسې كس پيدا شويدى چې ځان د الله تعالى نبي (صلى الله عليه و اله

[1]. صحيح البخاري باب قصة زمزم ۴۹۹/۱ - ۵۰۰ و باب اسلام ابي ذر ۱/ ۵۴۴ - ۵۴۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وصحبه وسلم) بولي، ما خپل ورور دلته را استولی ؤ چې راشي خبرې ورسره وکړي، هغه بیرته تـه راستون شو، خو څه اطمیناني او تسلي بخش خبر یې نه ؤ راوړی، نو تصمیم مې ونیـو چې زه باید پخپله لدې شخص سره وګورم. حضرت علي (کرم الله وجهه) راته وویل ته سیي ځای ته رارسیدلی یې، ګوره زه د همغه په طرف روان یم، په کومه چې زه تلم په همغه لار راپسې راځه او که د لارې په اوږدوکې لـه داسې چا سره مخامخ شوو چې ستا لپاره خطرناک ؤ، نو زه به د دیوال خوا تـه پدې بهانـه دریږم چې ګویا زه خپلې څپلۍ جوړوم، خو ته به تیریږې او خپله لار بـه وهې، بیا علي (کرم الله وجهه) روان شو، زه ورپسې وم تر څو هغه ننوت او زه هم ورپسې د رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) حضور ته ور ورسیدم او عرض مې ورتـه وکړ چې اسلام راتـه را وړاندې کړه! رسول اکرم(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) اسلام راتـه بیـان کـړ، نـو زه په همغه ځای مسلمان شوم، بیا رسول الله(صلی الله علیـه و الـه وصحبه وسلم) راتـه وویـل: (**یا أبا ذر، اکتم هذا الأمر، وارجع إلی بلدك، فإذا بلغك ظهورنا فأقبل**).ابـو ذره! دا خبره پټه ساته او بیرته خپـل وطن تـه لاړ شـه، او کلـه چې زمونږ د بـري خبـر در ورسید نو بیا راشه. ما ورته وویل: په هغه ذات قسم چې ته یې په حقه رالیږلی یې، زه به د دوی په مینځ کې دا په ډاګه اعلانوم. بیا مسجد حرام ته راغلم، قریش ناست وو، ما ورته وویل: اې قریشـو! واورئ : (**اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا عبده و رسوله**)، زه شاهدي ورکوم چې لـه الله تعـالی پرتـه بـل د عبـادت وړ څوک نشـته، او زه شـاهدي ورکـوم چـې محمـد(صـلی الله علیـه و الـه وصـحبه وسـلم) د الله تعـالی بنـده او رسول دی.

دوی وویل: دا بې دین راونیسئ، یو ځل خلک را پاڅیدل او په مرګ یې ووهلم، تر څو عباس (رضي الله عنه) راغی پر مـا یې ځان را واچاوه بیـا یې قریشـو تـه مـخ ورواړه او ورتـه وې ویـل: تبـاه شـئ، تاسې د غفـار قبیلې سړی وژنئ؟ پداسې حال کې چې ستاسې تجارت او ستاسې لار په غفار قبیله باندې ده! نو پدې سره خلکو زه پرېښـودم او رانه لاړل. سبا سهار بیـا همـلته ورغلـم او هماغـه پرونۍ خبـره مې بیـا اعـلان کـړه، خلکو بیا وویل: دا بې دینه ونیسئ، او بیاېې همغه پرونۍ معامله راسره وکړه (ډیر یې ووهلم) دا ځـل بیـا حضرت عبـاس (رضـي الله عنـه) ورنـه خـلاص کـړم، پـر مـایې ځـان راواچاوه او هماغه پرونۍ خبره یې ورته وکړه.

۴- طفیل بن عمرو الدَوسِي: دا یو شریف انسان، د عقل او پوهې خاوند، زیرک

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعر او د خپل قوم مشر وُ. دده قبیلې (دوس) د یمن پر ځینو برخو پوره حاکمیت او یا څه نا څه تسلط درلود. نوموړی د نبوت په یوولسم کال مکې ته راغی. د مکې خلکو یې ډېر تود هرکلی وکړ، ډېر قدر او عزت یې ورکړ، او دا یې ورته وویل: طفیله! تا زمونږ ښار ته تشریف راوړی، او دا شخص چې زمونږ په مینځ کې پیدا شوی زمونږ لپاره د ډیرو مشکلاتو سبب شویدی، زمونږ اتحاد ته یې صدمه رسولې، زمونږ یووالی یې ختم کړیدی، خبرې یې لکه د سحر او جادو په شان اثر او اغیزه لري، د پلار او زوی، ورونړو، میړه او ښځې تر مینځ بیلتون راولي، مونږ ویریږو دا مشکلات چې مونږ ورسره مخ یو، ته او ستا قوم هم ورسره لاس او ګریوان شي، نو ته به ورسره هیڅ خبرې نه کوې او له هغه نه هیڅ هم باید وا نهورې.

حضرت طفیل (رضي الله عنه) وایي: دې خلکو ماته همدا خبرې کولی تر دې چې ما کلکه اراده وکړه چې له رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره به نه خبرې کوم او نه به څه ورنه اورم، ان تر دې چې کله سهار مسجد حرام ته لاړم، نو په غوږونو کې مې مالوچ کېښودل چې هسې نه د رسول الله(صلی الله علیه و آله وصحبه وسلم) کومه خبره مې تر غوږو شي، رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) له کعبې سره لمونځ کاوه او زه خوا کې ورسره ودریدم او څرنګه چې د الله تعالی اراده داسې وه چې زه به د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) څه خبرې اورم، نو همداسې وشول ما ورنه ډیره غوره خبره واوریدله، بیا مې په زړه کې وویل: مور دې رابانديې بوره شي! زه یوه زیرک او پوه شاعر یم، ښه او بد پیژنم، نو بیا ولې ددې شخص خبرې نه اورم؟ که یې خبرې ښې او سیې وې وبه یې منم او که خرابې وې، نو نه به یې قبلوم، دا سوچ مې وکړ او همدلته پاتې شوم تر څو رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) کورته روان شو، نو زه هم ورپسې شوم او کله چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) کورته ننوت زه ورپسې وم او هلته مې د خپل راتګ، د خلکو د خبرو، په غوږونوکې د مالوچو ایښوولو او لدې سره سره د رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د ځینو خبرو اوریدلو ټول تفصیلات ورته بیان کړل، بیا مې عرض ورته وکړ چې ته خپلې خبرې راته واوروه! رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) اسلام راته بیان کړ او قرآنکریم یې راته ولوست، الله شاهد دی چې ما کله هم لدې نه غوره قول او لدې نه د زیات عدل او انصاف خبرې نه وې اوریدلې، نو همدا وه چې همدلته په اسلام مشرف شوم او د حق شهادت مې ادا کړ یعنی د شهادت کلمه مې وویله. بیا مې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته عرض وکړ چې زما

(c) ketabton.com: The Digital Library

قوم زما خبرې مني، زه بيرته ورځم او هغوی اسلام ته رابولم، نو ته الله تعالی ته سوال وکړه چې ماته څه نښانې راکړي! رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورته دعا وکړه. حضرت طفيل (رضي الله عنه) ته چې کومه نښه ورکړل شوې وه هغه دا وه چې کله هغه خپلې قبيلې ته ورلنډ شو، نو الله تعالی يې په مخ کې لکه ډيوه داسې رڼا پيدا کړه، ده پدې وخت کې دعا وکړه او ويې ويل: يا الله! د مخ په ځای دا رڼا په کوم بل ځای کې پيدا کړه، هسې نه چې خلک وواييې چې مُثله دی، نو دعايې قبوله شوه او دا رڼا يې همسا يا متروکې ته لاړه. بيا يې خپل پلار او خپله ښځه اسلام ته راوبلل او هغوی دواړه مسلمان شول، خو قوم يې ژر اسلام رانهووړ. طفيل (رضي الله عنه) خپل دعوت جاري وساته تر څو د خندق له غزا نه وروسته هغه پداسې حال کې هجرت وکړ چې د خپل قوم (۷۰) يا (۸۰) کورنۍ ورسره وې. حضرت طفيل (رضي الله عنه) د اسلام لپاره ډيره خدمتونه سرته رسولي دي او له ډيرو هلو ځلو وروسته د يمامه په جګړه کې په شهادت رسيدلی دی.

۵- ضِماد الازدي- نوموړی د يمن اوسيدونکې او د ازد شنوءه، قبيلې غړی وُ، دم او چوپ يې وظيفه وه. مکې ته راغی هلته يې د سيمې له جاهلانو نه واوريدل چې محمد(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ليونی دی. ضماد وويل: زه دې سړي ته ورځم، کيدای شي الله تعالی يې زما په دم جوړ کړي. ورغی او له رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) سره يې ملاقات وکړ او ورته ويې ويل: اې محمده (ص)! زه د مرضونو او دې باد دم او چوپ کوم څنګه ته دم او چوپ ته ضرورت لرې؟ رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) په ځواب کې ورته وفرمايل:

(إن الحمد لله نحمده ونستعينه، من يهده الله فلا مضل له، ومن يضلله فلا هادی له، وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، وأشهد أن محمدًا عبده ورسوله. أمـــا بعد). يعنی: ټول ثنا او صفت خاص د الله تعالی لپاره دی، مونږ د هغه حمد او ثنا وايو، او له همده نه مرسته غواړو چا ته چې الله تعالی هدايت وکړي، نو هيڅوک هم هغه نه شي بې لارې کولی، او الله تعالی چې څوک بې لارې کړي، نو هيڅوک هم هغه ته هدايت نه شي کولی، او زه شاهدي وايم چې له الله پرته هيڅ بـل معبود نشته، هغه واحد دی هيڅ شريک نلري، او زه شاهدي وايم چې محمد (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د الله تعالی بنده او رسول دی. اما بعد.

ضماد ورته وويل: دا خبرې يو ځل بيا راته واوروه! رسول الله(صلی الله عليه و اله

(c) ketabton.com: The Digital Library

وصحبه وسلم) دا خبرې درې ځله ورته تکرار کړې. بیا ضماد وویل: ما د کاهنانو، جادوګرانو او شاعرانو خبرې اوریدلې دي، خو کله مې هم ستا د خبرو په شان خبرې ندي اوریدلې، دا د سمندر تل ته رسیدلی خبرې دي، راوړه، لاس دې را اوږد کړه تر څو بیعت درسره وکړم. پدې ترتیب سره په اسلام مشرف شو او له رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره یې د اسلام بیعت وکړ.[۱]

د مدینې منورې شپږ نیکبخته کسان

د نبوت په یوولسم کال د حج په موسم کې چې د (۶۲۰م) کال د جولای له میاشتې سره سمون خوري اسلامي بلنې داسې نیالګي وموندل چې ډیر ژر په داسې لویو ونو بدل شول چې په کلونو کلونو ستړیو او ظلم ځپلیو مسلمانانو یې تر یخې سیورې لاندې د امن او راحت ژوند پیل کړ.

د مکې مشرکنیو د رسول اکرم(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د تکذیب او له اسلام نه د خلکو د منع کولو لپاره چې کومې لارې چارې او هلې ځلې په کار اچولې وې، رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د هغوی د دې کوښښونو د ناکامولو پخاطر دا لاره نیولې وه او دا حکمت یې په کار اچولې وُ چې د شپې په تیاره کې به قبایلو ته د دعوت لپاره ورته، تر څو د مکې مشرکینو څه موانع ورته ایجاد نه کړای شي[۲].

یوه شپه رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د دعوت په منظور ووت ابوبکر او علي (رضي الله عنهما) هم ورسره ملګري وو د بنو ذهل او بنو شیبان بن ثعلبه هستوګنځې ته ورغلل او د اسلام په هکله یې خبرې ورته وکړې، هغوی که څه هم نیک او هیله من کوونکی ځواب ورکړ خو في الحاله یې اسلام قبول نکړ. پدې وخت کې د حضرت ابوبکر (رضي الله عنه) او بنو ذهل د یوه کس تر مینځ د نسب د شجرې په هکله ډیر په زړه پورې سوال او ځواب هم وشو ځکه دوی دواړه نسب پوهان وو.[۳]

بیا رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په منی کې له عقبې نه تیریده چې د

---

(1). صحیح مسلم، مشکاة المصابیح باب علامات النبوة ۵۲۵/۲

(2). تاریخ اسلام للنجیب آبادي ۱۲۹/۱

(3). مختصر السیرة للشیخ عبدالله ص ۱۵۰ - ۱۵۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکو خبرې يې تر غوږو شوې، نو د هغوی په طرف ور روان شو او ورغی دا له يثرب نه راغلي شپږ ځوانان وو، چې ټول د خزرج له قبيلې څخه وو او نومونه يې دا دي:

۱. اسعد بن زراره (له بني النجار قبيلې څخه)
۲. عوف بن الحارث بن رفاعه بن عفراء (له بني النجار قبيلې څخه)
۳. رافع بن مالک بن العجلان (له بني زريق قبيلې څخه)
۴. قطبه بن عامر بن حديده (له بني سلمه قبيلې څخه)
۵. عقبه بن عامر بن نابي (له بني حرام بن کعب قبيلې څخه)
۶. جابر بن عبدالله بن رئاب (له بني عبيد بن غنم قبيلې څخه)

د مدينې د خلکو يوه نيکبختي دا هم وه چې هغوی به د خپلو حليفانو يعنی د مدينې له يهودانو نه دا اوريدل چې ويل به يې پدې زمانه کې يو نبي مبعوث کيدونکې دی، ډير ژر به را ښکاره شي، مونږ به يې متابعت او پيروي وکړو او د هغه په ملګرتيا به تاسې لکه د عاد او ارم په شان ووژنو.(۱)

کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) هغوی ته ور ورسيد پوښتنه يې ورنه وکړه چې تاسې څوک ياست؟ هغوی ورته وويل: مونږ د خزرج قبيلې غړي يوو. رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمايل: د يهودانو حليفان؟ دوی وويل: هو. رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمايل: نو تاسې کينئ چې څه خبرې درسره وکړم! هغوی کيناستل، رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د اسلام حقيقت ورته بيان کړ، د الله تعالی لور ته يې راوبلل، او قرآنکريم يې ورته تلاوت کړ، هغوی پخپل مينځ کې سره وويل: داسې ښکاري چې دا همغه نبي(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) وي کوم چې يهودان يې يادونه کوي او په همدې سره تاسې ويروي او اخطارونه درکوي، نو په کار ده چې يهود درنه مخکې نه شي. پدې پسې هغوی د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) دعوت ومانه او په اسلام مشرف شول.

دا د يثرب پوه او زيرک خلک وو، هغوی خپل مينځي جګړو چې اورونه يې لا بل وو ډير ستړي کړي وو، نو له همدې امله دا هيله ورسره پيدا شوه چې کيدای شي د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) دا دعوت جګړې او جنګونه پای ته ورسوي.

رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ته يې داسې وويل: مونږ خپل قوم پداسې حال کې پريښی دی چې بل څوک به د دوی په شان په عداوت او بدبختۍ نه وي

(1). زاد المعاد ۲/ ۵۰. ابن هشام ۱/ ۴۲۹ - ۵۴۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخته، هيله ده چې الله تعالی هغوی ستا په برکت سره يو کړي، مونږ ورځو او خلک ستا دعوت ته رابولو، او دا دين چې مونږ ومانه هغوی ته يې هم ور وړاندې کوو، که الله تعالی ستا په واسطه هغوی سره متحد کړل، نو بيا ستا په شان عزيز او معزز کس نشته. او کله چې دا خلک مدينې ته ستانه شول، له ځان سره يې د اسلام پيغام هم يووړ، او د همدوی په واسطه د مدينې په هر کور کې د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) يادونه پيل شوه.[۱]

له حضرت عائشې (رضي الله عنها) سره د رسول الله(ﷺ) نکاح

په همدې کال يعنی د نبوت د يوولسم کال په شوال مياشت کې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) له حضرت عائشې (رضي الله عنها) سره نکاح وکړه. دغه وخت د عائشې (رضي الله عنها) عمر شپږ کاله وُ، او واده يې په مدينه کې د هجرت په لومړي کال د شوال په مياشت کې تر سره شو چې هغه وخت عائشه (رضي الله عنها) نهه (۹) کلنه وه.[۲]

---

[۱]. ابن هشام ۱/ ۴۲۸ – ۴۲۹ - ۴۳۰

[۲]. تلقيح فهوم اهل الاثر ص ۱۰، صحيح البخاري ۱/ ۵۵۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسراء او معراج

پداسې حال کې چې د رسول اکرم(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) دعوت او تبليغ د ظلم او ستم په مينځ کې د بري لار وهله، او د فتحې د افق په ليرو څنډو کې د برلاسی او غلبې د ستورو تته شانته رڼا تر سترګو کيدله، په همدې وخت کې د اسراء او معراج پيښنه وشوه.

ددې پيښې د نيټې په هکله اهل سير (تاريخ پوهان) مختلف نظرونه لري:

١_ ويل کيږی په کوم کال چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) په نبوت مشرف شو په هماغه کال د اسراء پيښنه وشوه (دا د طبري قول دی).

٢_ له بعثت نه پنځه کاله وروسته دا پيښنه شوې ده (امام نووي او امام قرطبي دا قول راجح بولي).

٣_ د نبوت د لسم کال د رجب مياشتې په اوه ويشتمه د اسراء او معراج واقعه پيښنه شويده، (دا قول علامه منصور پوري غوره کړيدی).

۴_ ويل کيږی چې دا پيښنه د بعثت د دوولسم کال د رمضان په مياشت يعنی له هجرت نه شپاړس مياشتې مخکې واقع شويده.

۵_ ويل شوي چې دا پيښنه له هجرت نه يو کال او دوې مياشتې مخکې يعنی د نبوت د ديارلسم کال د محرم په مياشت کې واقع شوې ده.

۶_ يو روايت دا هم دی چې دا پيښنه له هجرت نه يو کال مخکې يعنی د نبوت د ديارلسم کال د ربيع الاول په مياشت کې واقع شوې ده.

لدې اقوالو نه دری لومړني قولونه ځکه سيي نه شميرل کيږي چې خديجه (رضي الله عنها) د نبوت د لسم کال د رمضان په مياشت کې وفات شويده، او دا خو ثابته ده چې نومورې د پنځ ګونو لمونځونو له فرضيت نه مخکې وفات شوې، او دا هم ثابته ده چې د پنځګونو لمونځونو ادا کول د اسراء په شپه فرض شويدي[1].

خو د دريو وروستيو روايتونو په هکله هم ما داسې څه ونه موندل چې له هغو نه

[1]. دديګ اقوالو په هکله دا کتابونه وکګوره. زاد المعاد ۴۹/۲. مختصر سيرةالرسول للشيخ عبدالله النجدي ص ۱۴۸ - ۱۴۹ رحمة للعالمين ۷۲/۱، تاريخ الاسلام للنجيب آبادي ۱۲۴/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم یو ورباندې غوره او راجح وبولم، یوازې دومره ویلی شم چې د اسراء سورت له سیاق نه دا څرګندیږي چې اسراء او معراج ډیر وروسته واقع شویدی.
حدیث پوهانو ددې پیښې ټول تفصیلات رانقل کړیدي، مونږ ورنه په لاندې توګه لنډه غوندې یادونه کوو:
ابن القیم وایي: د صحیح روایت مطابق رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) جسماً پداسې حال کې چې په براق سپور او جبریل (علیه السلام) ورسره ملګری ؤ له مسجد الحرام نه بیت المقدس ته بوتلی شو، هلته کوز شو، براق یې د جومات د دروازې له یوې کړۍ سره وتاړه او نبیانو (علیهم السلام) ته یې لمونځ ورکړ. بیا په همدې شپه کې له بیت المقدس نه د دنیا تر آسمان پورې پورته یوووړل شو، هلته جبریل (علیه السلام) د دروازې خلاصولو (ننوتلو) اجازه ورته وغوښتله، دروازه ورته بیرته شوه او هملته یې آدم (علیه السلام) ولید سلام یې ورباندې واچاوه، هغه هم د سلام ځواب ورکړ او ښه راغلاست یې ورته ووایه او د رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په نبوت یې اقرار وکړ. او هملته الله تعالی خپل رسول(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته د هغه (آدم "علیه السلام") ښی خوا نه د شهیدانو او په کیڼې خوا ته یې د بدبختانو ارواوې وربښودلې.
وریسې دوهم آسمان ته وخیژول شو، د ننوتلو اجازه ورته واخیستله شوه، رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) هلته یحیی بن زکریا او عیسی بن مریم (علیهم السلام) وکتل، سلام یې ورکړ هغوی دواړو د سلام ځواب او ښه راغلاست ورته وویل او دده په نبوت یې اقرار وکړ.
بیا دریم آسمان ته هسک کړی شو، هلته یې له یوسف (علیه السلام) سره ملاقات وشو سلام یې ورکړ، هغه د سلام ځواب او ښه راغلاست ورته وویل او دده په نبوت یې اقرار وکړ.
پدې پسې څلورم آسمان ته بوتلل شو، هلته له ادریس (علیه السلام) سره مخامخ شو، سلام یې ورباندې واچاوه، هغه د سلام ځواب ورکړ، مرحبا یې ورته وویل او دده په نبوت یې اقرار وکړ.
بیا پنځم آسمان ته وخیژول شو، هلته یې هارون بن عمران (علیه السلام) ولید، سلام یې ورکړ، هغه د سلام ځواب او ښه راغلاست ورته وویل او دده په نبوت یې اقرار وکړ.
بیا شپږم آسمان ته وخیژل شو، هلته یې له موسی بن عمران (علیه السلام) سره ملاقات وشو، سلام یې ورکړ، د هغه د سلام ځواب او هرکلی ورته ووایه او دده په

(c) ketabton.com: The Digital Library

نبوت یې اقرار وکړ، خو کله چې محمد (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) مخ په وړاندې روان شو، موسی (علیه السلام) وژړل، پوښتنه ورنه وشوه چې ولې ژاړې؟ ده په ځواب کې ورته وویل: لدې امله ژاړم چې له ما نه وروسته یو داسې ځوان په نبوت مشرف شویدی چې زما د امتیانو په نسبت به دده د امت زیات شمیر خلک جنت ته داخلیږي.

وریسې محمد (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) اووم آسمان ته هسک کړی شو، هلته یې له ابراهیم (علیه السلام) سره ملاقات وشو، سلام یې ورباندې واچاوه، هغه د سلام ځواب او ښه راغلاست ورته ووایه او دده په نبوت یې اقرار وکړ.

بیا سدره المنتهی ته وخیژول شو، وریسې محمد (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته بیت المعمور وښودل شوه، بیا د جبار خدای (جل جلاله) حضور ته یوووړل شو، او رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) خپل رب (جل جلاله) ته دومره ورلنډ شو چې د دوو لیندیو د لرګي په اندازه او یا له دې نه هم کمه فاصله پاتې وه. همدلته الله تعالی خپل رسول(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته هغه څه وحي کړل چې وحي یې کړل، او پنځوس لمونځونه یې ورباندې فرض کړل. بیا رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) بیرته راستون شو تر څو موسی (علیه السلام) ته ورسید، هغه وپوښته چې الله تعالی په څه مامور کړې؟ محمد(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په ځواب کې ورته وویل: الله تعالی د پنځوسو لمونځونو امر راته وکړ. موسی (علیه السلام) ورته وویل: ستا امت د پنځوسو لمونځونو توان نلري، بیرته خپل رب ته ورشه او د خپل امت لپاره د تخفیف سوال ورنه وکړه.

رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) جبریل (علیه السلام) ته پداسې انداز کې وکتل لکه چې مشوره ورنه غواړي. هغه ورته وویل: سیې ده که ستا خوښه وي، نو همدا وه چې جبریل (علیه السلام) بیا رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د الله تعالی حضور ته حاضر کړ، او هغه پخپل ځای وُ- په ځینو طریقو (روایاتو) کې او دا د بخاري شریف لفظ دی- الله تعالی لس لمونځونه ورنه کم کړل، بیا محمد(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) راکوز شو او موسی (علیه السلام) ته یې لدې نه خبر ورکړ. موسی (علیه السلام) ورته وویل:بیرته د خپل رب حضور ته ورشه او د نور تخفیف سوال ورنه وکړه. پدې ډول سره رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د الله تعالی او موسی (علیه السلام) تر مینځ تر هغې پورې تله، راتله تر څو الله تعالی یوازې پنځه لمونځونه فرض پرینښودل. بیا هم موسی (علیه السلام) ورته وویل: بیرته خپل رب ته ورشه او د نور تخفیف (آسانی) سوال ورنه وکړه، خو محمد(صلی الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

عليه و اله وصحبه وسلم) ورته وويل: **[قد استحييت من ربي، ولكني أرضى وأسلم]** نور له الله تعالى نه شرم او حيا راځي، زه ورنه راضي او ورته تسليم يم. او کله چې رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) لږ ليرې لاړ، نو آواز وشو چې ما خپله فريضه نافذه کړه او پخپلو بندګانو مې تخفيف او آساني وکړه.(١)

پدې پسې ابن القيم ددې خبرې په هکله اختلاف ذکر کړی چې آيا رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) الله تعالى ليدلی او که نه؟ بيا يې د ابن تيميه تحقيق رانقل کړی چې د هغه لنډيز داسې دی: په سترګو سره د الله تعالى ليدل ثابت ندي شوي او نه هم کوم صحابي (رضي الله عنه) پدې قول قايل دی، او دا چې له ابن عباس (رضي الله عنهما) نه په يوه روايت مطلق ليدل او په بل روايت د زړه ليدل را نقل شويدي، نو دا لومړنی روايت (مطلق ليدل) د دوهم روايت (زړه ليدلو) منافي ندي.

ابن قيم بيا وايي: ((د الله تعالى دا قول چې فرمايي: ((**ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى**)) (النجم: ٨) [بيا نژدې شو (جبريل، محمد ته) پس ښه نژدې شو] د اسراء په کيسه کې ذکر شوی نژديوالی پدې آيت شريف کې له ذکر شوي نژديوالي سره توپير لري، ځکه د نجم سورت پدې پورته ذکر شوي آيت کې نژديوالی د جبريل (عليه السلام) له نژديوالي او تدلي څخه عبارت دی، لکه څرنګه چې حضرت عائشې او حضرت ابن مسعود (رضي الله عنهما) فرمايلي او همدا راز د جملې سياق هم په همدې دلالت کوی، او هلته د اسراء په حديث کې نقل شوی نژديوالی په صريحه د الله تعالى له نژديوالي او تدلي څخه عبارت دی، پدې هکله هيڅ اشکال نشته او د نجم په سورت کې دې ته اشاره نده شوې بلکه هلته داسې ويل شوي چې رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) هغه د دوهم ځل لپاره له سدره المنتهى سره وليد او دا جبريل (عليه السلام) وُ چې رسول الله (صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) دوه ځله پخپل اصلي شکل کې ليدلی، يو ځل يې په ځمکه کې ليدلی او بل ځل يې هلته له سدره المنتهى سره ليدلی دی.(٢) (الله تعالى له هر چانه ښه پوهيږي).

په همدې ځل د رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) د مبارکې سينې د

---

(1). زاد المعاد ٤٧/٢ - ٤٨

(2). زاد المعاد ٤٧/٢ –٤٨ صحيح البخاري: ٥٠/١، ٤٥٥، ٤٥٦، ٤٧٠، ٤٧١، ٤٨١، ٥٤٨، ٥٤٩، ٥٥٠، ٢/ ٧٨٤. صحيح مسلم: ١/ ٩١/ ٩٢/ ٩٣/ ٩٤/ ٩٥/ ٩٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځیرولو پیښه هم شوې ده، او په همدې سفر کې رسول الله(صلی الله علیه واله وصحبه وسلم) ډیر شیان لیدلي دي.

رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته شیدې او شراب وړاندې شول هغه جناب(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) شیدې غوره کړې، نو ورته وویل شول: د فطرت لاره درته ښودل شویده، یا دا چې فطرت دې غوره کړ، او په یاد ولره که چیرې دې شراب غوره کړي وای، نو امت به دې بې لارې شوی وای.

رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په جنت کې څلور رودونه ولیدل چې دوه یې ظاهري او دوه نور یې باطني وو، ظاهري یې د نیل او فرات رودونه وُو او ددې معنی دا ده چې د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) رسالت به د نیل او فرات په حاصلخیزه ځمکو کې خورېږي، او د هغه ځای خلک به پشت په پشت د اسلام پیروان وي، او ددې معنی دا نده چې ګویا ددې دواړو رودونو اوبه له جنت نه راوزي.

رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) مالک د دوزخ خازن هم ولید، هغه نه خندل او نه یې په مخ کې د خوشالۍ او خوښۍ څه نښې نښانې ښکاریدې. همدا راز د الله تعالی رسول(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) جنت او دوزخ هم ولیدل. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) هغه کسان هم ولیدل چې په ظلم او ناحقه د یتیمانو مالونه خوري، هغوی د اوښانو په شان شونډې لرلې، د تیږو په شان د اور سکروټې به یې په خوله کولې چې بیرته به یې د مقعد له لارې وتلې.

سود خواره یې هم ولیدل چې دومره لویې، لویې خیټې یې وې چې له ځایه به نه شوای خوځیدای او کله به چې آل فرعون (د فرعون لښکرې یا پیروان) د دوزخ په لور بیول کیدل، نو پدې سود خورو به د پاسه تیریدل او تر پښو لاندې کول به یې.

رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) هلته زنا کاران هم ولیدل چې مخې ته یې ښه پاکه، تازه او چاغه غوښه ایښې وه او خوا ته یې نوره خوسا، وچه او بد بویه غوښه وه، هغوی به دا پاکه او تازه غوښه پریښووله او هغه مرداره او خوسا غوښه به یې خوړله.

هلته رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) هغه ښځې هم ولیدلې چې په خپلو میړونو پسې د بل چا اولاد تړي (پدې معنی چې له بل چا سره زنا کوي او له زنا نه حمل اخلي، او بیا په بې خبرۍ کې دا اولاد د هغې د میړه شمیرل کیږي) رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) دا ډول ښځې ولیدلې چې د آسمان او ځمکې تر مینځ په تیو (سینو) راځړوندې شوې وې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په تګ راتګ کې د لارې په سر د مکې د خلکو یوه قافله هم ولیدله، او هغوی ته یې هغه اوښ هم وروښود کوم چې ورنه تښتیدلی او ورک شوی ؤ. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ددې کاروان له یوه سر پټي لوښي نه اوبه هم وڅښلې، د کاروان خلک ټول ویده وو، او د هغه لوښي سر یې همداسې پټ پریښود، او همدغه خبره د اسراء د شپې په سهار د رسول الله (ص)، د صدق او ریښتینولی یو د لیل هم شو.[1]

ابن قیم وایي: کله چې سهار شو، نو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) خپل قوم ته د هغه لویو، لویو نښو نښانو خبر ورکړ کومې چې الله تعالی ده ته ورښوولې وې. قوم یې دا خبرې ونه منلې، د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) تکذیب یې وکړ، او دده په خلاف یې ظلمونه او جبرونه لا پسې زیات کړل، او له رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) نه یې وغوښتل چې دوی ته د بیت المقدس کیفیت بیان کړي، نو پدې وخت کې الله تعالی خپل رسول(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته بیت المقدس را ښکاره کړ، د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سترګو ته ودرید ورته کتل یې او خپل قوم ته یې د هغه نښې او نښانې ویلې، هغوی ونه شوای کولای چې دده مبارک کومه خبره رد کړي. همدا راز رسول اکرم(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) قریشو ته د دوی د هغه کاروان خبره هم وکړه کوم چې دده معراج ته د تګ او راتګ په وخت کې لیدلی ؤ، او دوی ته یې د نومړي کاروان د راتګ نیټه هم وښودله، او د هغه اوښ نښې یې هم ورته وویلې کوم چې د کاروان په سرکې روان ؤ. وروسته څرګنده شوه چې حقیقت همداسې ؤ لکه څرنګه چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) بیان کړی ؤ، خو لدې ټولو سره سره هغوی حق و نه مانه بلکه لا پسې بې لارې شول او د خپل کفر او انکار له امله یې هیڅ ډول حقیقت ته غاړه نه ایښوده.[2]

ویل کیږي چې ابوبکر (رضي الله عنه) ته په همدې وخت کې د صدیق لقب ورکړ شو، ځکه نومړي پداسې وخت کې ددې پیښې (اسراء او معراج) تصدیق وکړ چې نورو خلکو یې تکذیب کاوه.[1]

د اسراء او معراج د سفر د ګټو او علتونو د بیانولو په هکله تر ټولو نه لویه او تر ټولو

---

[1] مخکې یاد شوي مصادر. ابن هشام ۱/ ۳۹۷، ۴۰۲ _ تر _ ۴۰۲

[2] زاد المعاد ۴۸/۱. صحیح البخاري ۲/ ۲۸۴. صحیح مسلم ۹۲/۱. ابن هشام ۴۰۲/۱. ۴۰۳

[1] ابن هشام ۳۹۹/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه لنډه خبره د الله تعالى دا قول دى چې فرمايي: ((لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا)) (الاسراء : ١) [چې (هلته وښيو مونږ دغه (محمد) ته ځينې له دلايلو (د قدرت) خپل.] د انبياؤ (عليهم السلام) په هكله د الله تعالى سنت همدادى، فرمايي: ((وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنْ الْمُوقِنِينَ)) (الانعام: ٧٥) [او (لكه مو وښوده ابراهيم ته دده د قوم د گمراهۍ قبحه) هم دا رنگه ښيو مونږ ابراهيم ته عجائبات د آسمانونو او د ځمكې (دپاره ددې چې دليل ونيسي په وحدانيت زما) او له پاره ددې چې شي له يقين كوونكو (عياناً هم لكه چې ؤ بياناً).]

بل ځاى حضرت موسى (عليه السلام) ته خطاب كوي او فرمايي: ((لِنُرِيَكَ مِنْ آيَاتِنَا الْكُبْرَى)) (طه: ٢٣). [دپاره ددې چې وښيو تاته ځينې له هغو معجزاتو چې ډيرې لوې دي.

الله تعالى ددې ښو ښانو د ښوولو هدف او مقصد ته اشاره كوي فرمايي: ((وَلِيَكُونَ مِنْ الْمُوقِنِينَ)) [تر څو له يقين كوونكو څخه شي.] او كله چې د انبياء (عليهم السلام) علومو ته د داسې مشاهداتو ليدنه او كتنه هم ورزياته شي، نو ورته د عين اليقين هغه درجه حاصليږي چې اندازه كول يې ممكن ندي، په فارسى كې يو متل دى وايي ((شنيدن كى بود مانند ديدن)). او همدا وجه ده چې انبياوو (عليهم السلام) د الله تعالى په لار كې داسې مشكلات او كړاوونه گاللي چې د بل چا له وسه نه وو پوره، او د همدې عين اليقين په بركت د دنيا ټولو قوتونو د دوى په وړاندې د ماشې د يوه وزرقدرې ارزښت هم نه درلود، او له همدې امله وه چې هغوى د هيڅ كړاو او عذاب پروا نه ساتله.

دا چې د معراج ددې عظيم سفر تر شا نور كوم حكمتونه او اسرار پراته دي د هغې د بيانولو اصلي ځاى د شريعت د اسرارو كتابونه دي، خو څه داسې حقايق هم شته چې له دې مبارك سفر نه سرچينه اخلي او د نبوي سيرت د گلشن په لور امتداد مومي، نو دې ډول حقايقو ته داسې اشاره كوو:

گورو چې الله تعالى د اسراء سورت يوازې په يوه آيت كې د اسراء كيسه ياد كړيده او بيا يې د يهودانو جرائم بيان كړي او د هغوى له جناياتو يې پرده اوچته كړيده، وروسته يې هغوى ديته متوجه كړيدي چې دا قرآن تر ټولو نه نيغې او سمې لارې ته هدايت او لارښوونه كوي. كيداى شي چې د قرآنكريم تلاوت كوونكي ددې آيتونو په تلاوت سره داسې وانگيري چې د دواړو خبرو او مسئلو تر مينځ څه ارتباط او

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړاو نشته، خو حقيقت داسې ندی، بلکه الله تعالی پدې اسلوب سره دې ته اشاره کوي چې دا سفر (اسراء) د بيت المقدس په خوا او له همغه ځای نه ترسره شويدی، او دا هم ځکه چې يهودان به نور د انساني امت له قيادت او مشرتابه نه ليرې کيږي، ځکه دوی داسې جرائم او جنايتونه کړيدي چې نور ددې وړ ندي چې د بشريت رهبري وکړي شي، نو الله تعالی اوس دا منصب خپل رسول(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ته سپاري، او د ابراهيمي دعوت دواړه مرکزونه (مکه – بيت المقدس) دده تر امر لاندې راولي، اوس هغه وخت رارسيدلی دی چې معنوي مشرتابه او قيادت له يوه امت نه بل امت ته وسپارل شي. په بل عبارت اوس ددې وخت دی چې دا معنوي قيادت له هغه امت نه واخستل شي کوم چې تاريخ يې ټول له غدر، خيانت، ظلم او بدکاريو نه ډک دی، او داسې يوه امت ته وسپارل شي چې نيکي او صلاح يې شعار، او رسول(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) يې له ټولو نه نيغې لارې ته د لارښوونکي قرآن په وحي مشرف دی.

خو خبره دا ده چې دا قيادت به څه ډول انتقال مومي، پداسې حال کې چې ددې امت رسول(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د خلکو د ظلم له لاسه د مکې په غرونو کې لالهانده ګرزي؟ دا سوال له يوه بل حقيقت نه پرده اوچتوي او هغه دادی چې د اسلامي دعوت دا پړاو نور سرته رسيدلی، اوس به بل نوی پړاو پيليږي او له همدې امله ده چې قرآنکريم په صريحه او شديده لهجه مشرکين تهديدوي لکه چې فرمايي:

((وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيراً)) (الاسراء: ١٧) [او کله چې اراده وفرمايو مونږ ددې چې هلاک کړو کوم کلی (ښار) نو امر وکړو مونږ غټانو (او متمولانو) د هغه (ښار) ته (په طاعت د الله سره) نو فسق وکړي دوی په هغه کې نو حق (او ثابت) شي پر (ذمه د اوسيدونکو) هغه خبره (د عذاب) نو هلاکوو مونږ دوی په هلاکولو سختو سره له ګډولو کليو او ښارونو د دوی).]

((وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ نُوحٍ وَكَفَى بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيراً بَصِيراً)) (الاسراء: ١٧)

[او ډير هلاک کړيدي مونږ له (اهل د) قرنونو پس له نوح (لکه عاديان او ثموديان) او کافي دی رب ستا په ګناهونو د بندګانو خپلو ښه خبردار ښه ليدونکی(عالم په پټو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکاره وي.]

او ددې وعيد لرونکو آيتونو تر څنګ داسې آيتونه هم راغلي چې مسلمانانو ته د هغه تمدن اصول او قواعد ور په ګوته کوي په کوم سره چې د دوی اسلامي ټولنه ودانيږي، داسې ښيي لکه چې دوی په کوم ځای کې ميشته شوي، ټول کارونه د دوی په لاس کې دي او يو له بل سره د يووالي پداسې مزي تړل شويدي چې ټولنه د همغې په محور را څرخي، نو پدې آيتونو کې دې ته اشاره ده او يا دا په ګوته کوي چې رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) به ډير ژر داسې يوه پناه ګاه او مېنــه ومومي چې هلته به يې دين استقرار پيدا کړي، او همدا نوی مېنــه به يې په ټوله دنيا کې د دعوت د خوريدو مرکز وي. دا و د اسراء او معراج د مبارک سفر له پټو حکمتونو او اسرارو نه هغه حکمت او راز چې زمونږ له بحث او موضوع سره يې پيوند درلود او له همدې کبله مو دلته ورنه يادونه وکړه.

پدې ترتيب سره دې حکمت او دې ته ورته نورو حکمتونو ته له نظر کولو وروسته ويلی شو چې اسراء او معراج يا له بيعت عقبه اولی نه مخکې او يا د دواړو بيعتونو تر مينځ واقع شويدی. (والله اعلم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عَقَبه لومړنی بیعت

مخکې مو وویل چې د نبوت د یوولسم کال د حج په موسم کې د یثرب له خلکو نه شپږو کسانو ایمان راوړ، او له رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره یې ژمنه وکړه چې د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) رسالت به خپل قوم ته رسوي. ددې نتیجه دا شوه چې په راتلونکې کال یعنی د نبوت د دوولسم کال د حج په موسم کې چې د ۶۲۱م کال د جولای له میاشتې سره سمون خوري دوولس کسان د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) حضور ته راغلل، له دې جملې نه پنځه کسان هماغه وو کوم چې تیر کال حاضر شوي وو، او جابر بن عبدالله بن رئاب د هغوی شپږم وُ چې پدې کال نه وُ راغلی، او ددې دوولسو کسانو د پاتې اوو کسانو نومونه دا دي:

۱. معاذ بن الحارث بن عفراء له بني النجار کورنۍ نه (خزرج)
۲. ذکوان بن عبدالقیس له بني زریق کورنۍ نه (خزرج)
۳. عباده بن الصامت له بني غنم کورنۍ نه (خزرج)
۴. یزید بن ثعلبه د بني غنم له ملګرو (حلیفانو) نه (خزرج)
۵. عباس بن عباده بن نضله له بني سالم کورنۍ نه (خزرج)
۶. ابو الهیثم بن التیهان له بني عبدالاشهل کورنۍ نه (اوس)
۷. عویم بن ساعده له بني عمرو بن عوف کورنۍ نه (اوس)

لدې کسانو نه یوازې دوه وروستي له اوس قبیلې څخه وو، نور ټول د خزرج قبیلې غړي وو.[۱]

دې کسانو په منی کې له عقبې سره خوا کې له رسول اکرم(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره ملاقات وکړ، او له رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره یې د داسې خبرو بیعت وکړ، چې بیا وروسته یعنی د مکې د فتحې په وخت کې له ښځو نه د همغه خبرو بیعت واخیستل شو، او دې بیعت ته بیعه النساء (د ښځو بیعت) ځکه وایي چې د بیعت بندونه (مادې) لکه د ښځو د بیعت د بندونو او مادو په شان وې.

---

[1]. رحمة للعالمین ۸۵/۱. ابن هشام ۱/ ۴۳۱_ ۴۳۲_۴۳۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام بخاري له عباده بن صامت نه روایت کوی وایي: رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) وفرمایل: **[تعالوا بايعوني على ألا تشركوا بالله شيئًا، ولا تسرقوا، ولا تزنوا، ولا تقتلوا أولادكم، ولا تأتوا ببهتان تفترونه بين أيديكم وأرجلكم، ولا تعصوني في معروف، فمن وفي منكم فأجره على الله ، ومن أصاب من ذلك شيئًا فعوقب به في الدنيا، فهو له كفارة، ومن أصاب من ذلك شيئًا فستره الله ، فأمره إلى الله ؛ إن شاء عاقبه، وإن شاء عفا عنه]. قال: فبايعته ــ وفي نسخة: فبايعناه ــ على ذلك.**

[راشئ له ماسره پدې بیعت وکړئ چې : له الله تعالی سره به هیڅ شریک نه نیسئ، غلا به نه کوئ، زنا به نه کوئ، خپل اولادونه به نه وژنئ، بهتان به نه کوئ، په ښو کارونو کې به زما نافرماني نه کوئ، چا چې پدې خبرو پوره عمل وکړ نو اجر یې په خدای دی، او که څوک لدې امورو نه د کوم یوه مرتکب شو یعنی پدې هکله یې په کوم څه کې زما له امر نه سرغړونه وکړه او بیا یې په دنیا کې د همغه عمل جزا ولیده، نو همدا دده لپاره کفاره ده، او که چا پدې امورو کې کوم یو تر سره کړ یعنی له دې کارونونه د یوه کار مرتکب شو، بیا الله تعالی د هغه پرده وکړه، نو دده معامله له الله تعالی سره ده که د جزا اراده یې وکړه نو جزا به ورکړي، او که یې د عفوې اراده وکړه، نو عفوه به ورته وکړي. عباده بن صامت وایي نو پدې شیانو مې بیعت ورسره وکړ، او په بل نسخه کې د جمعې په صیغه راغلي یعنې: نو په همدې شیانو مو بیعت ورسره وکړ.[1]]

د اسلام سفیر په مدینه کې

کله چې بیعت سرته ورسید او د حج موسم هم تیر شو، نو رسول اکرم(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) له هغو خلکو سره مدینې ته خپل لومړنی سفیر واستاوه، تر څو مسلمانانوته د اسلام احکام او هدایات ور زده کړي او د مشرکینو په مینځ کې د اسلام تبلیغ وکړي. رسول اکرم(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ددې دندې لپاره د سابقین اولین له جملې نه یو ځوان انتخاب کړ چې نوم یې مصعب بن عمیر عبدري (رضي الله عنه) وٴ.

[1] صحیح البخاري، باب علامة الایمان، حب الانصار ۱ /۷، باب و فود الانصار ۱/ ۵۵۰، ۵۵۱ دلته را نقل شوی لفظ له همدې باب نه دی)، باب قوله تعالی: (اذا جاءك المؤمنات) ۷۲۷/۲ باب الحدود، کفارة ۱۰۰۳/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

لويه کاميابي

کله چې مصعب بن عمير يثرب ته ورسيد نو د اسعد بن زراره (رضي الله عنهما) په کورکې يې واړول، دوی دواړو په ډيره مينه او جوش او خروش سره د اسلام تبليغ کاوه، مصعب بن عمير (رضي الله عنه) د مقرئ په نامه مشهور شو.(مقرئ يعنی ويونکی هغه وخت به يې استاذ او معلم ته مقرئ ويل).

د دعوت او تبليغ په ډګر کې د مصعب (رضي الله عنه) له سترو کاميابيو څخه يوه دا ده چې يو ځل اسعد بن زراره (رضي الله عنه) هغه د بني عبدالاشهل او بني ظفر ځای ته ور ووست، هلته د بني ظفر د يوه باغ په د ننه کې له مرق نومي څاه سره کيناستل. څه شمير مسلمانان ورته راټول شول، هغه وخت د بني عبدالاشهل دواړه سرداران سعد بن معاذ او اسيد بن حضير مشرکان وو او لا تر اوسه په اسلام نه وو مشرف شوي. دوی دواړه چې کله لدينه خبر شول، نو سعد د بني عبدالاشهل بل سردار اسيد ته وويل: لاړ شه او دغه دواړه (مصعب او اسعد (رضي الله عنهما) ښه تهديد کړه او زمونږ ځای ته له راتلو نه يې منع کړه ځکه دوی دواړه راغلي تر څو زمونږ کمزوري کسان بې لارې او خراب کړي، او که چيرې اسعد بن زراره (رضي الله عنه) زما د خاله (ترور) زوی نه وای نو دا کار ما پخپله کاوه.

پدې سره اسيد خپله نيزه واخيسته او د دوی په لور ور روان شو، او کله چې د اسعد (رضي الله عنه) سترې ورباندې ولګيدلې نو مصعب (رضي الله عنه) ته يې وويل: دا دی د خپل قوم سردار را روان دی، دده په هکله له الله تعالی سره رينښتينولي غوره کړه. مصعب (رضي الله عنه) ورته وويل: که کيناست نو خبرې به ورسره وکړم. اسيد راغی، دوی ته ودريد او سختې سختې خبرې يې ورته وکړې ورته ويې ويل: تاسې د څه پخاطر دلته راغلي يئ؟ راغلي يئ تر څو زمونږ کمزوري کسان احمقان جوړ کړئ؟ که خپل ژوند درته ګران وي، نو له مونږ ته ليرې شئ! مصعب (رضي الله عنه) ورته وويل: بده به نه وي که لږ څه کينې او زما خبرې واورې، که دې کومه خبره خوښه شوه، نو قبوله به يې کړې او که دې خوښه نه شوه، نو مه يې منه. حضرت اسيد ورته وويل: د انصاف خبره دې وکړه، خپله نيزه يې ودروله او کيناست. مصعب (رضي الله عنه) د اسلام خبره ورته وکړه او قرآنکريم يې ورته ولوست، هغه وايي: قسم په خدای مخکې لدينه چې حضرت اسيد خبرې وکړي مونږ يې په مخ کې د اسلام رڼا وليدله، بيا يې وويل: دا څومره ښکلی او خوږ کلام دی؟ دا راته ووايئ چې که څوک پدې دين کې شامليدل وغواړي، نو څه به کوي؟

هغوی ورته وويل: لومړی غسل وکړه، پاکې جامې واغونده، بيا د حق او شهادت کلمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ووایه، او دوه رکعته لمونځ ادا کړه. حضرت اسید پاڅید غسل یې وکړ، جامې یې پاکې کړې، د شهادت کلمه یې وویله او دوه رکعته لمونځ یې وکړ، پدې پسې یې دا خبره وکړه: ما پسې یو بل شخص هم دی، که چیرې هغه ستاسې متابعت غوره کړ، نو د هغه قوم به ټول په تاسې پسې روان شي او له دوی نه به هیڅوک هم ستاسې مخالفت ونکړي، زه اوس هغه تاسې ته رالیږم. سعد بن معاذ ته اشاره ده.

بیا حضرت اسید (رضي الله عنه) خپله نیزه واخیستله او سعد بن معاذ ته ورغی، هغه له خپل قوم سره په دیره کې ناست وُ، سعد چې کله هغه ولید نو ویې ویل: قسم په خدای دا چې په کوم مخ تللی وُ په هغه بیرته ندی راغلی. حضرت اسید (رضي الله عنه) راورسید، نو سعد بن معاذ وپوښته چې څه دې وکړل؟

ده ورته وویل: ما له هغو دواړو سره خبرې وکړې، خو قسم په خدای چې څه مشکل مې پکې ونه لید، ما هغوی منع کړل، او دوی راته وویل څه چې ستا خوښه وي هغه به کوو. او بله دا چې زه خبر شوم بني حارثه راوتلي تر څو اسعد بن زراره ووژني، او دا پدې خاطر چې هغوی پدې خبر دي اسعد ستا د ترور زوی دی او غواړي پدې دول له تا سره خپل ترون مات کړي. سعد بن معاذ چې دا خبرې واوریدلې، قهر او غوسې په سر واخیست فوراً راپاڅید، خپله نیزه یې راواخیستله او د هغوی دواړو په خوا ورغی، خو کله یې چې هغوی ډاډه ولیدل پوه شو چې پدې خبره سره اسید غوښتل چې هغه (سعد) د دوی خبرې واوري، او کله چې ښه ورلنډ شو ورته ودرید او دوی دواړو ته یې ډیرې سپورې ستوغې وا ورولې بیایې اسعد بن زراره (رضي الله عنه) ته وویل: اې ابو امامه! قسم په الله که زما او ستا تر مینځ خپلوي نه وای، نو بیا به تا له مانه دا طمعه او امید نه وُ کړی، ته راځې او زمونږ په کلي او کور کې داسې کارونه کوې چې زمونږ نه خوښیږي؟

لدینه مخکې حضرت سعد، حضرت مصعب (رضي الله عنهما) ته ویلي وُ: دا دی داسې سردار درته را روان دی چې تر شا یې ټول قوم ولاړ دی که چیرې ده ستا پیروي غوره کړه ټول قوم به یې ستا پیروان ګرزي. همدلته وه چې مصعب (رضي الله عنه) ورته وویل: مهرباني وکړه لږ کینه او زما څو خبرې واوره، که د کومه خبره خوښه شوه قبوله به یې کړې، او که د خوښه نه وه نو مه یې منه! سعد بن معاذ په ځواب کې ورته وویل: د انصاف خبره دې وکړه، بیا یې خپله نیزه ودروله او کیناست. حضرت مصعب (رضي الله عنه) اسلام ورته بیان کړ او د قرآنکریم تلاوت یې ورته وکړ. وایي: قسم په خدای مخکې لدینه چې څه ووایي مونږ یې په مخ کې د اسلام رڼا ولیدله، بیا یې راته وویل: کله چې اسلام منئ نو څه کوئ؟ دوی دواړو ورته وویل: ته لومړی غسل وکړه، خپلې جامې پاکې کړه، بیا د حق او شهادت کلمه ووایه او ورپسې دوه رکعته

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمونځ ادا کړه. حضرت سعد بن معاذ (رضي الله عنه) هم پاڅېد او دا ټول کارونه یې تر سره کړل. بیا یې خپله نیزه واخیستله او د خپل قوم په لور ور روان شو، هغوی چې ولید یو بل ته یې وویل: قسم په خدای په کوم مخ چې تللی ؤ په هغه بیرته ندی راغلی، او چې مجلس ته را ورسید نو وې ویل: اې بني عبدالاشهل! ستاسې په مینځ کې زما مقام او معامله څنګه ده؟ دوی ورته وویل: ته زمونږ سردار یې، او له مونږ ټولو نه د پاخه نظر خاوند، او له مونږ ټولو نه برکتي او زمونږ نماینده او سرپرست یې. نو ده ورته وویل: ښه واورئ، ستاسې ټولو (نارینه او ښځو) سره تر هغې زما خبرې حرامې دي تر څو مو په الله تعالی او د هغه په رسول(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ایمان نه وي راوړی. د سعد بن معاذ (رضي الله عنه) ددې خبرې اثر دا ؤ چې تر ماښامه پورې دده ټول قوم نر او ښځې په اسلام مشرف شول، یوازې یوه کس چې (اصیرم) نومیده اسلام رانه ووړ هغه هم بیا وروسته د احد په جګړه کې مسلمان شو د الله په لار کې یې جګړه وکړه او پداسې حال کې په شهادت ورسید چې الله تعالی ته یې یوه سجده هم نه وه کړې. رسول اکرم(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) دده په هکله فرمایلي: ((عمل قلیلا و اجر کثیرا)) یعنی نوموړی عمل کم کړی، خو اجر یې زیات تر لاسه کړ.حضرت مصعب (رضي الله عنه) تر هغې پورې د اسعد بن زراره (رضي الله عنه) په کور کې ؤ او د اسلام تبلیغ یې کاوه تر څو په انصارو کې داسې کورنۍ پاتې نه شوه چې څو کسان (نر او ښځې) نه وي پکې مسلمان شوي، یوازې د بني امیه بن زید او خطمه او وایل کورنۍ داسې وې چې څوک نه وو ورنه مسلمان شوي، او دا هم ځکه چې مشهور شاعر قیس بن اسلت د دوی له ألی نه ؤ او دوی به دده خبره په کلکه سره منله، او همدې شاعر دوی د خندق تر غزا (پنځم هجري کال) پورې له اسلام نه بیل او لیرې ساتلي وو. حضرت مصعب بن عمیر (رضي الله عنه) د بعثت د دیارلسم کال د د حج له موسم نه مخکې مکې مکرمې ته ستون شو او هلته یې خپل عظیم لاربنود حضرت محمد(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته د فتحې زیري وارول، او هغه یې د یثرب د خلکو له حال احوال، د دوی له جنګي او دفاعي صلاحیتونو او نورو ښو ښو استعدادونو نه خبر کړ.[1]

---

[1]. ابن هشام ۴۳۵/۱. ۲۳۲، ۴۳۷. ۴۳۸، ۲ / ۹۰ زاد المعاد ۵۱/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عَقَبه دوهم بیعت

د نبوت د دیارلسم کال د حج په موسم یعنی د (۶۲۲م) کال د جون په میاشت کې د مدینې منورې له اوسیدونکو نه له اویاوو نه زیات مسلمانان د خپل قوم له مشرکانو سره یو ځای د حج ادا کولو پخاطر مکې ته ورسیدل. دا مسلمانان لا په مدینه او یا د مکې په لاره وو چې دا خبره یې سره یاده کړه ترکومه به رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د مکې په غرونو کې لا لهانده او له غمونو او مشکلاتو سره لاس او ګریوان پاتې وي؟

دوی مکې ته له رسیدو نه وروسته په پټه له رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره تماس ونیو او پدې سره سلا شول چې د ذي الحجې په دولسمه شپه به په منی او د جمره عقبه خوا کې سره غونډيږي.

اوس راځئ کعب بن مالک الانصاري (رضي الله عنه) ته غوږ شو چې ددې تاریخي غونډې په هکله کومې چې د کفر او اسلام د جګړې مخه یې بدله کړه څه وایي:

((حج ته لاړو، او له رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره مو د تشریق منځنۍ ورځ وعده وټاکله، بالاخره ټاکل شوې شپه را ورسیده، مونږ دا خبره د خپل قوم له مشرکینو نه پټه ساتله، خو یوازې له عبدالله بن عمرو بن حرام سره مو پدې هکله څه خبرې وکړې، نوموړی زمونږ له مشرانو او شریفو خلکو نه شمیرل کیده. مونږ ورته وویل: ابو جابره! ته زمونږ له مشرانو او شریفانو نه یې، مونږ نه غواړو چې د دوزخ په اور کې وسوځې، بیا مو اسلام ته راوباله، او له رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره له کړې وعدې نه مو خبر کړ، کعب وایي: نو هغه هم په اسلام مشرف شو او د عقبې په بیعت کې یې ګډون وکړ او د خپل قوم نقیب (استازی) وټاکل شو)).

کعب وایي: ((د نوموړې شپې په سر کې له خپل قوم سره یو ځای پخپله مېنه کې ویده شوو، خو د شپې د دریمې برخې له تیریدو نه وروسته راپاڅیدو او په پټه سره د ټاکل شوي ځای په خوا وخوځیدو تر څو د عقبې خوا کې سره غونډ شوو. زمونږ شمیره درې اویا سړي او دوه ښځې چې یوه یې د بني مازن بن النجار نسیبه د کعب لور (ام عماره) او بله یې د بني سلمه قبیلې اسماء د عمرو لور (ام منیع) وه)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

هملته ټول سره راټول شوو، او د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د راتلو انتظار مو یوست، تر څو تشریف یې راوړ، له ده سره یې تره عباس (رضي الله عنه) هم وٌ، نوموړی هغه وخت لا مسلمان شوی نه وٌ خو دا یې غوښتل چې د خپل وراره پدې معامله کې برخه ولري او ټینګ عهد ورته واخلي، او ددې غونډې لومړنی خبرې کوونکی هم عباس (رضي الله عنه) وٌ.[۱]

د خبرو پیل او د عباس (رضي الله عنه) له پلوه د مسئلې په اهمیت رڼا اچول

کله چې د مجلس غړي پوره شول، نو د دیني او عسکري تړون په اړوند خبرې پیل شوې، له ټولو نه مخکې عباس (رضي الله عنه) په پوره صراحت سره د مسئلې د ارزښت او د دوی د مسئولیت د دروندوالي په هکله خبرې وکړې او وی ویل:

((اې خزرجیانو! -د هغه وخت عربو ټول انصارو یعنی اوس او خزرج دواړو ته خزرجیان ویل – تاسې زمونږ په مینځ کې د محمد(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) مقام او منزل وینئ، مونږ هغه د خپل قوم له مونږ سره په عقیده کې شریکوخلکو نه په امن ساتلی، هغه پخپل قوم کې د عزت خاوند دی، او دلته پخپل وطن کې زمونږ له ملاتړ او حمایې نه برخمن دی، خو هغه غواړي تاسې ته درشي، ستاسې لوري ته میلان لري، نو اوس که چیرې تاسې له ده سره په کړې وعده وفا کوئ، او له مخالفینو نه یې ساتئ، نو سیي ده، تاسې پوه شئ او مسئولیت مو، خو که ستاسې خیال دا وي چې له دې ځای نه له وتو وروسته یې ملاتړ پریږدئ، نو سر له اوس نه یې پریږدئ، ځکه پخپل وطن کې د عزت خاوند او زمونږ له ملاتړ نه برخمن دی)).

کعب وایي: مونږ په ځواب کې ورته وویل: مونږ ستا خبرې واوریدې، نو اوس ته خبرې وکړه یا رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم)! او د خپل ځان او رب لپاره پخپله خوښه عهد او تړون واخله[۲]. د انصارو له دې ځواب نه دا ښه په ډاګه کیږي چې هغوی د دې عظیم مسئولیت په ادا کولو کې څومره مخلص او ټینګ ولاړ وو، او پدې لاره کې یې د هر راز مشکلاتو زغمولو ته په پوره ایمانداری سره اوږه ورکوله. پدې پسې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) خپلې خبرې وکړې، او بیعت

---

[1]. ابن هشام ۱/ ۴۴۰ - ۴۴۱

[۲]. ابن هشام ۱/۴۴۱ - ۴۴۲

ورسره وشو.

د بيعت بندونه

امام مالک پدې هکله د جابر روايت په مفصله توګه رانقل کړيدی. جابر وايي: مونږ رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ته وويل: په څه شي بيعت درسره وکړو؟ ويې فرمايل: پدې بيعت راسره وکړئ چې: **[على السمع والطاعة في النشاط والكسل. وعلى النفقة في العسر واليسر. وعلى الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر. وعلى أن تقوموا في الله ، لا تأخذكم في الله لومة لائم.وعلى أن تنصروني إذا قدمت إليكم، وتمنعوني مما تمنعون منه أنفسكم وأزواجكم وأبناءكم، ولكم الجنة]**.

١_ په هر حالت، سستئ او چالاکۍ (کمزورئ او پياوړتيا) کې به زما خبرې اورئ او منئ به يې يعني اطاعت به مې کوئ.

٢_ په فقر اوشتمنئ دواړو يا نيستئ اوهستئ کې به مال خرڅوئ او مصرفوئ.

٣_ په نيکئ به امر او له بدئ نه به نهي کوئ.

۴_ د خدای د دين په خاطر راپورته شئ، او پدې لاره کې د هيچا پروا ونه ساتئ.

۵_ کله چې زه درغلم نو ملاتړ به مې کوئ، او د خپلو ځانونو، ښځو او اولادونو په شان به زما دفاع هم کوئ، او ددې ټولو په بدله کې زه د جنت وعده درکوم.[1]

د کعب په هغه روايت کې چې ابن اسحاق راوړی دی يوازې وروستی بند ذکر شويدی او هغه داسې دی چې: کعب وايي: نو بيا رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) خبرې وکړې، د قرآنکريم له تلاوت، د الله لور ته له بلنې او اسلام ته له ترغيب او هڅونې وروسته يې وفرمايل: **[أبايعكم على أن تمنعوني مما تمنعون منه نسائكم وأبناءكم]**.پدې بيعت درنه اخلم چې زما داسې دفاع او ملاتړ وکړئ لکه څرنګه چې دخپلو ښځو او اولادونو دفاع کوئ. نو براء بن معرور په خپل لاس دده مبارک لاس ونيو او وې ويل: قسم په هغه ذات چې ته يې په حقه نبي را استولی يې چې د خپلو اولادونو په شان به دفاع درنه کوو، له مونږ نه بيعت واخله اې د الله رسوله ! مونږ د جنګ بچيان يو، وسله زمونږ سينګار ده، دا مونږ ته له پلرونو نه په ميراث را پاتې ده.

---

[1]. امام احمد دا په حسن اسناد را نقل کؤيدی، حاکم او ابن حبان دا روايت صحيح بللی دی، د عبدالله النجدي مختصر سيره الرسول نومی کتاب **١٠٥** مخ هم وګګوره، ابن اسحاق هم له عباده بن الصامت نه دې ته ورته روايت راوؤی خو په هغه کيګ دا ماده زياته ده چيګ وايي: د حکومت پخاطر به له حاکمانو سره مخالفت نه کوو. ابن هشام ١/ **۴۵۴**

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوي وايي: ابو الهيثم بن التيهان د براء خبرې ور پرې کړې او و يې ويل: اې رسول الله (ص)! زمونږ او يهودو تر منځ اوس ښې اړيکې دي، خو زمونږ هغه غوښتو، هسې نه چې اوس مونږ دا اړيکې هم غوڅې کړو، بيا ته له فتحې او برې نه وروسته مونږ په ډاګ پريږدې او بيرته خپل قوم ته راشې؟ رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) تبسم وکړ او ويې فرمايل: **[بل الدَّمُ الدَّمُ، والهَدْمُ الْهَدْمُ، أنا منكم وأنتم مني، أحارب من حاربتم، وأسالم من سالمتم]**. نه، داسې نده ستاسې وينه زما وينه، او ستاسې تباهي زما تباهي ده، زه د ستاسې او تاسې زما يئ، له چا سره چې تاسې جګړه کوئ زه هم ورسره جنګيږم، او له چاسره چې سوله کوئ نو زه هم ورسره سوله کوم.[1]

د بيعت په هکله نور ټينګار

وروسته له دې چې د بيعت د شرطونو په هکله خبرې وشوې او خلکو يې د تړون اراده وکړه. د لومړۍ ډلې مسلمانانو له جملې نه دوه هغه کسان چې د نبوت په (۱۱) او (۱۲) کال يې اسلام راوړی وُ يو په بل پسې پاڅېدل تر څو خپل قوم ددې بيعت له اهميت او خطر نه يو ځل بيا خبر کړي، چې هغوی له بيعت کولو نه مخکې ښه پوه شي، او په پټو سترګو او ناپوهۍ کې دا مسئوليت په غاړه وانخلي او تر څو دا معلومه کړي چې قوم يې پدې لاره کې څومره قربانۍ ورکولو ته تيار دی.

ابن اسحاق وايي: کله چې خلکو د بيعت کولو اراده وکړه عباس بن عباده بن نضله وويل: اې خلکو آيا تاسې پوهيږئ چې لدې سړي سره د څه بيعت کوئ؟ دوی وويل: هو. ده ورته وويل: تاسې ددې بيعت ورسره کوئ چې له ټولو خلکو سور پوټکو او تور پوټکو سره به جنګيږئ نو که ستاسې دا خيال وي چې د خپلو مالونو له مکملې تباهۍ او د مشرانو له وژلو نه وروسته د هغه ملاتړ پريږدئ، نو همدا اوس يې پريږدئ، ځکه هغه وخت دده له ملاتړ نه لاس اخيستل د دنيا او آخرت تباهي او رسوايي ده، او که دا اراده لرئ چې د مالونو له تباهۍ او سردارانو له مرګ سره سره به له ده سره پخپل تړون وفا کوئ، نو بيا يې له ځان سره واخلئ، ټينګ يې کړئ ځکه دا د دنيا او آخرت خير او ګټه ده.

---

[1]. ابن هشام ۴۴۲/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی وويل: پدې لاره کې مونږ د مالونو د تباهۍ مشرانو او رهبرانو د مرګ ژوبلې خطر په ځان منو، يا رسول الله (ص)! دا راته ووايه که مونږ پدې وفا وکړو، نو ددې په بدله کې به زمونږ لپاره څه وي؟ ده وفرمايل: ددې په بدله کې د تاسې لپاره جنت دی.
دوی وويل: لاس دې را اوږد کړه، ده(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) خپل مبارک لاس ور اوږد کړ او دوی بيعت ورسره وکړ.[۱]
او د جابر په روايت کې راځي (وايې ويل): پاڅيدو تر څو بيعت ورسره وکړو کله يې چې اسعد بن زراره لاس ونيو، نوموړی تر ټولو کشر ؤ او وايې ويل: لږ تم شئ اې د يثرب خلکو، مونږ دده حضور ته د حاضرۍ پخاطر دا اوږد سفر لدې يقين او باور سره کړی چې بيشکه هغه د الله رسول دی، نن ورځ دده وتل له ټولو عربو سره د مقاطعې او دښمنۍ معنی لري، دا ستاسې د سردارانو د مرګ او تورو چلولو غوښتنه کوي که تاسې دې قربانۍ ته تيار وئ، نو درسره وايې خلئ، خدای به اجر درکوي، او که چيرې تاسې پخپلو ځانونو ويريږئ نو بيا يې پريږدئ او دا به د الله په وړاندې ستاسې څه نا څه مقبول عذر وي.[۲]

د بيعت تړون

د بيعت په شرطونو او بندونو له موافقې او له ياد شوي تاکيد وروسته د بيعت سلسله په مصافحې (لاس ورکولو) سره پيل شوه. جابر د اسعد بن زراره د خبرو له روايت نه وروسته وايي: نو هغوی وويل: اې اسعده! لاس دې ليرې کړه، قسم په خدای چې مونږ دا بيعت حتماً کوو او بيا يې نه ماتوو[۳]. پدې سره اسعد پوه شو چې قوم يې پدې لاره کې څومره قربانۍ ورکولو ته تياردی، دی له دې پلوه ډاډه او مطمئن شو، نوموړی د بيعت کوونکو ديني رئيس ؤ ځکه د مصعب بن عمير ملګری داعي ؤ او له ټولو نه لومړی همده بيعت وکړ. ابن اسحاق وايي: بنو النجار دا ګومان کوي چې ابو امامه اسعد بن زراره لومړنی کس ؤ چې له رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) سره يې د بيعت لاس ورکړ.[۴]
ورپسې عام بيعت پيل شو، جابر وايي: مونږ يو يو ورپاڅيدو او بيعت به مو کاوه، په

---

(1). ابن هشام ۴۴۲/۱
(2). د امام احمد له خوا د جابر په روايت نقل شوی حديث
(3). پخوانی مصدر
(4).ابن اسحاق وايي: بنو عبدالاشهل وايي: چيګ لومړنی بيعت کونکی ابو الهيثم بن التيهان دی او کعب بن مالك وايي: لومړنی کس چې بيعت يې وکړ براء بن معرور ؤ (ابن هشام ۱/ ۴۴۷) خو زه وايم: شايد دوی به د بيعت کوونکو او رسول الله (ص) تر مينځګ تيری شوی خبريګ بيعت ګڼلګي، خو سيېګ دا ده چيګ لومړنی بيعت کوونکی اسعد بن زراره دی. و الله اعلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقابل کې به يې د جنت وعده راکوله.[۱]
خو د هغو دوو ښځو چې هلته موجودې وې بيعت يوازې زباني ؤ ځکه رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) له پردۍ ښځې سره کله هم لاس نه دی ورکړی.[۲]

د دوولسو مشرانو (استازيو) ټاکل

د بيعت له تکميل نه وروسته رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د دوولسو کسانو د انتخاب غوښتنه وکړه، دا کسان به د خپل قوم مشري او د بيعت د بندونو د تطبيق او تنفيذ مسئوليت په غاړه لري. دوی ته يې وفرمايل: تاسې له خپل مينځ نه دوولس کسه وټاکئ چې دوی به د خپل قوم استازي او د هغوی له طرفه مسئول وي، نو فوراً دا دوولس کسه وټاکل شول، چې نه (۹) يې د خزرج او (۳) د اوس قبيلې څخه وو.

د خزرج نقيبان (استازي):

۱ـ اسعد بن زراره بن عدس.
۲ـ سعد بن الربيع بن عمرو.
۳ـ عبدالله بن رواحه بن ثعلبه.
۴ـ رافع بن مالک بن العجلان.
۵ـ البراء بن معرور بن صخر.
۶ـ عبدالله بن عمرو بن حرام.
۷ـ عباده بن الصامت بن قيس.
۸ـ سعد بن عباده بن دليم.
۹ـ المنذر بن عمرو بن خنيس.

د اوس قبيلې نماينده ګان:

۱ـ اسيد بن حضير بن سماک.
۲ـ سعد بن خيثمه بن الحارث.

---

(۱). مسند امام حمد.
(۲). صحيح مسلم باب کيفية بيعة النساء ۱۳۱/۲ مخ وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ رفاعه بن عبدالمنذز بن زبير.[۳]
دا هم ويل کيږي چې دا وس دريم نماينده ابو الهيـثم بـن التيهـان وُ. کله چې دا دوولس کسه وټاکل شول، نو رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) له دوی نه د رئيسانو او مسئولينو په حيثيت يو بل تړون هم واخيست، او داسې يې ورتـه وفرمايـل: **[أنتم على قومكم بما فيهم كفلاء، ككفالـــة الحواريين لعيسى ابن مريم، وأنا كفيل على قومي]** تاسې د خپل قوم داسې استازي او کفيلان يئ لکه څرنګه چې حواريون د عيسى (عليه السلام) کفيلان وو، او زه د خپل امت يعنی مسلمانانو کفيـل يـم. دوی وويل: هو، سيي ده.[۱]

شيطان د تړون راز افشا کوي

تړون او بيعت ترسره شو، خلک د خوريدو په حالت کې وو، پـه همدې وخت کې يـوه شيطان د تړون او بيعت راز افشا کړ، خو څرنګه چې غونډه تقريباً پای ته رسيدلې وه او دا ممکنه نه وه چې د قريشو مشران په پټه سره خبر کـړي تـر څـو بيعت تـه حاضر شوي کسان په نابېره توګه راګير کړي، نـو دا شـيطان پـه يـوه هسـک ځـای ودريـد او پـه ډير لوړ آواز يې چيغه کړه، اې خلکو! اې ددې کورونـو اوسيدونکو! محمد(صلی الله عليـه و الـه وصـحبه وسـلم) او ورسـره بـې دينـان – لـه خپـل ديـن نـه اوړيـدلي – کسـان وګورئ، چې ستاسې سره د جګړې پخاطر راټول شويدي.
رسول الله(صلی الله عليه و الـه وصـحبه وسـلم) وفرمايـل: **[هذا أزَبُّ العقبة، أما والله يا عدو الله لأتفرغن لك. ثم أمرهم أن ينفضوا إلى رحالهم]**. (دا ددې عقبې شيطان دی، اې د الله دښمنـه! واوره، زه اوس درتـه وزګاريـږم) بيـا يـې حاضـرو کسـانو تـه امـر وکـړ چې خپلو مېنو ته لاړ شي.[۲]

له قريشو سره د مقـابـلې لپاره د انصارو تياري

د شيطان ددې آواز په اوريدو سره عباس بن عباده بن نضله وويـل: ((قسم پـه هغـه ذات

---

[۳]. زبير په ب سره ، که څګه هم حګينو په ن يعنی زنير ذکر کؤيدی، او يو شمير مور خينو د رفاعه په حګای د ابوالهيثم بن تيهان نوم راوؤی دی.
[۱]. زاد ابن هشام ۱/۴۴۳–۴۴۴- ۴۴۶
[۲]زاد المعاد ۵۱/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ته یې په حقه رسول رالیږلی یې، که ته وغواړې نو مونږ به سبا د منی پر اوسیدونکو د تورو حمله وکړو)).

رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمایل: **[لم نؤمر بذلك، ولكن ارجعوا إلى رحالكم]** تر اوسه ددې اجازه نه ده راکړل شوې، خپلو مېنو ته ستانه شئ. بیا دوی هم ستانه او هملته خپلو ځایونو کې ویده شول.[1]

قریش د یثرب مشرانو ته خپل احتجاج رسوي

دې آواز د قریشو غم او غصه راوپاروله، ځکه دوی ښه پوهیدل چې پردوی او د دوی پر مالونو به د داسې یوه بیعت اغیزه او اثر څه وي، نو کله چې سهار شو د قریشو له مشرانو نه یوه لویه ډله خلک د یثربیانو مېنې ته ورغلل تر څو هغوی ددې بیعت په هکله له خپل عکس العمل او احتجاج نه خبر کړي، او داسې یې ورته وویل: ((خزرجیانو! مونږ خبر شوي یو چې تاسې راغلي یئ تر څو زمونږ ملګری لدې ځای نه وباسئ او له مونږ سره د جګړې بیعت مو هم ورسره کړیدی، خو قسم په خدای چې مونږ د ټولو عربې قبیلو په نسبت ستاسې سره جګړه بده ګڼو)).[2]

خو څرنګه چې دخزرج مشرکان لدې مسئلې څخه نه وو خبر، ځکه دا بیعت د شپې په تیاره کې په ډیره پټه ترسره شوی وٌ، یو ځل راپورته شول، قسمونه یې خوړل چې هیڅ داسې پیښه په مینځ کې نشته او مونږ لدې نه هیڅ خبر نه لرو. بالاخره د قریشو وفد عبدالله بن ابي بن سلول ته ورغی، هغه هم ورته وویل: چې دا خبره دروغ ده، داسې څه ندي تر سره شوي، او دا هم امکان نلري چې زما قوم دې له مانه پټ داسې کار وکړي، که هلته مدینه کې هم وم، زما قوم زما له مشورې پرته داسې کار نه کوي. مسلمانانو هم یو بل ته وکتل، او چپ ناست وو پدې هکله یې هیڅ هم ونه ویل: قریشو هم د مشرکانو خبره ومنله، او بې فایدې ستانه شول.

د بیعت د خبر په هکله د قریشو باور او د یثربیانو تعقیبول

د قریشو مشران د دوی له مېنی نه پداسې حالت کې ستانه شول، چې د بیعت د خبر

---

(1). ابن هشام ۴۸۸/۱

(2). ابن هشام ۱/ ۴۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دروغوالي څه نا څه یقیني شوي وو، خو سر بیره پر دې پدې لټه کې وو چې سیې معلومات لاسته راوړي او پدې هکله یې خپله پلټنه جاري وساتله. بالاخره پدې باوري شول چې د بیعت خبر سیې دی، خو دا داسې وخت ؤ چې حاجیان ټول د خپلو وطنونو په لور خوځیدلي وو.په هر ترتیب د قریشو سپاره په یثربیانو پسې ووتل، مخکې لاړل تر څو سعد بن عباده او منذر بن عمرو یې ولیدل، تعقیب یې کړل منذر ورنه وتښتید، خو سعد یې ونیو، لاسونه یې له ورمیږه سره دده د کجاوې په رسۍ وتړل، تر وهلو او ټکولو لاندې یې ونیو ویښتان یې کشول او په کښولو کښولو یې مکې ته ورساوه. هلته مطعم بن عدي او حارث بن حرب بن امیه ولید او د دوی له بنده یې آزاد کړ، ځکه سعد به په مدینه کې د دوی له قافلو نه ملاتړ کاوه. انصار چې پوه شول سعد ورنه پاتې شویدی، نو پدې سره سلا شول چې بیرته ورپسې ورشي، خو دوی لا خوځیدلي نه وو چې هغه ورته راورسید، او ټول یو ځای مدینې ته ورسیدل.[1]

دا و د عقبې دویم بیعت چې د لوی بیعت په نامه یادیږي، دا بیعت پداسې حالت کې ترسره شو چې د مسلمانانو زړونه یو له بل سره له مینې او محبت نه ډک وو، او پدې لاره کې په پوره همت او میړانه سره هر راز قربانۍ ورکولو ته چمتو وو. د مدینې مسلمان په مکه کې پخپل مسلمان ورور باندې شفقت کوي، زړه وربادې سیځي، غم شریکي ورسره کوي، د هغه چا په وړاندې چې د مکې پر مسلمان ظلم کوي خپل قهر او غوسه ځرګندوي، لنډه دا چې د خپل دیني ورور سره په هر څه کې ځان ګډ او شریک بولي. دا مینه او محبت هسې هم نه و چې د وخت په تیریدو سره له مینځه لاړ شي، ځکه ددې مینې سبب او مصدر پر الله، رسولانو او کتابونو باندې ایمان ؤ، داسې ایمان چې هیڅ ظالم او جابر یې د مینځه وړلو توان او قدرت نلري. دا داسې ایمان ؤ چې د عمل او عقیدې په ډګر کې به یې داسې کارنامې ترسره کولې چې د عادي بشر له وسه ندي پوره او پدې ایمان سره د هغه وخت مسلمانانو داسې کارونه او قهرمانۍ ترسره کړې چې نه یې اوس مثال شته، نه پخوا او نه به یې هم په راتلونکې کې مثال ولیدل شي.

[1]. زاد المعاد ۵۱/۲. ابن هشام ۴۴۸/۱ –۴۴۹_ ۴۵۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هجرت پیل

وروسته له هغې چې د عقبې دویم بیعت ترسره شو، او اسلام وتوانید له کفر او جهالت نه ډکې بیدیا کې د ځان لپاره مېنه ومومي او د فتحې په درشل پښه کېږدي. -په ربښتیا چې دا د دعوت له پیل نه د اسلام لویه سوبه او لاسته راوړنه وه ـ رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) مسلمانانو ته د هجرت کولو اجازه ورکړه.

دغه وخت د هجرت معنی د ځان د احتمالي نجات او خلاصون پخاطر د ټولو ګټو او مصلحتونو تر پښو لاندې کول، او هر راز مالي قرباني په ځان منل وُ. هر هجرت کوونکی به پدې ښه پوهېده چې سر یې هم په باوري توګه په امن ندی، کیدای شي د لارې په سر او یا پای کې ووژل شي، راتلونکې یې هم مجهول او نامعلوم دی، خدای خبر چې سبا به له څه ډول مشکلاتو او کړاوونو سره مخ کیږي.

مسلمانانو د هجرت سفر پیل کړ، دا ټول تکلیفونه یې په ځان ومنل، مشرکینو هم د خطر په درک کولو سره زیار ایسته د دوی د هجرت مخه ونیسي، راځئ پدې اړه لاندې خبرې واورو:

۱. لومړنی مهاجر ابو سلمه وُ- ابن اسحاق وایي: نوموړي د عقبې له دویم بیعت نه یو کال وړاندې هجرت کړی وُ –کله چې ده د هجرت اراده وکړه، نو خپله ښځه او زوی هم یې له ځان سره روان کړل، خو خسرګنۍ یې ورته وویل: د خپل ځان په هکله څه نه شو درته ویلی، خو دا ستا ښځه چې زمونږ خپله ده، څنګه یې درسره پریږدو چې لیرې وطن ته یې بوزې؟ همدا وه چې ښځه یې ورنه ستنه کړه. پدې وخت کې د ابو سلمه کورنۍ په غوسه شوه او ويې ویل: مونږ هم خپل ماشوم نه پریږدو چې له مور سره یې ستاسې سره وي. د دواړو قبیلو خلکو ماشوم ونیو یو له بل نه یې را کاږه تر څو د ماشوم لاس ووت او بیا د ابو سلمه کورنۍ واخیست، او ابو سلمه یوازې د هجرت لاره ونیوه لاړ. ښځه به یې هر سهار له کوره وته او ابطح نومې ځای ته به تلله او ترماښامه به یې هلته ژړل، پوره یو کال یې همداسې بده ورځه وه. بالاخره یې د خپلوانو له جملې نه دیوه تن زړه ورباندې وسوځیده او نورو ته یې وویل: دا مسکینه پریږدئ، له زوی او میړه نه مو جدا کړیده! نو دوی ورته وویل: که غواړې خپل میړه ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورشي، تلی شي، لاړه شه، همغه وه چې دې خپل زوی د میړه له پلرګنی نه بیرته راواخیست، او د مدینې په لور وخوځیده. هو، دې اوږد سفر ته یې چې تقریباً پنځه سوه کیلو متره اوږد و په یوازې صورت ملا وتړله. لاړه پسې لاړه تر څو تنعیم ته ورسیده هلته عثمان بن طلحه بن ابي طلحه ولیده، د حال احوال له پوښتنې وروسته ورسره روان شو تر څو قباء ته ورسیدل هلته یې ورته وویل: میړه دې دلته دی، ورشه، او دی پخپله بیرته مکې ته روان شو.(۱)

۲- هغه وخت چې صهیب د هجرت نیت وکړ، د قریشو کفارو ورته وویل: ته چې کله دلته را غلې یو حقیر او ناداره سړی وې، همدلته د مال او شتمنۍ خاوند شوې، اوس غواړې دلته ګټلی مال له ځان سره یوسې، دا کله هم نه شي کیدلی. صهیب په ځواب کې ورته وویل: که زه خپل مال تاسې ته درکړم، نو بیا مې پریږدئ چې ولاړ شم؟ دوی وویل: هو. ده ورته وویل: ځه زما مال ستاسې شو. دا خبره رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته ورسیده نو ویې فرمایل: صهیب ګټه کړې، صهیب ګټه کړې.(۲)

۳- عمر بن الخطاب، عیاش بن ابي ربیعه او هشام بن العاصي بن وائل یو ځای سره وټاکه چې سهار به هملته سره غونډیږي بیا به مدینې ته هجرت کوي، خو سهار عمر او عیاش راغلل او هشام ورنه وګرزول شو. او کله چې دوی دواړه قباء ته ورسیدل ابوجهل او ورور یې حارث راغلل او عیاش ته یې وویل: مور دې قسم خوړلئ چې تر هغې به نه سر موږمنځوی او نه به سیورې ته کیني تر څو یې ته نه وې لیدلی، نو د عیاش زړه پرې وسوځید ورته خفه شو.- د دوی دری واړو مور یوه وه - پدې وخت کې عمر (رضي الله عنه) ورته وویل: عیاشه! دوی غواړي تا له خپل دین نه واړوي، متوجه اوسه، مور دې که له سپږو نه په عذاب شي حتماً به خپل سر ږومنځ کړي، او که ګرمي یې پسې واخلي خوامخوا به سیورې ته ځي. خو عیاش تصمیم ونیو چې له دوی سره بیرته مکې ته لاړ شي، تر څو د خپلې مور قسم رینښتونی کړي، نو عمر ورته وویل: اوس چې دا اراده لرې، نو دا زما اوښه درسره بوزه، دا ډیره ښه ارامه او چټکه اوښه ده، مه ورنه کوزیږه که چیرې دې د خلکو له طرف نه څه شکمن حرکت ولید فوراً را تښته. بیا دری واړه روان شول، په لاره کې ابو جهل ورته وویل: قسم په خدای چې دا زما اوښه سرکښه ده، څه کیږي که زه هم ستا سره سپور شم؟ عیاش وویل: سمې ده، اوښې یې ودرولې بیا یې چو کړې، په همدې وخت کې دواړو (ابوجهل او حارث)

---

(1). ابن هشام ۱/ ۴۲۸ – ۴۲۹ - ۴۷۰

(2). ابن هشام ۴۷۷/۱

ناڅاپي حمله ورباندې وکړه راوېې نيو، ټينګ يې وتاړه، او مکې ته يې يوړ، هلته يې خلکو ته وويل: تاسې هم له خپلو بې عقلانو سره داسې چلن وکړي لکه څرنګه چې مونږ له خپل دې جاهل سره وکړ.[1]

دا ډول ځ له هجرت کوونکو سره د مشرکينو چلن، خو سربيره پردې هم مسلمانان يو په بل پسې له مکې نه ووتل او د عقبې له دويم بيعت نه يوازې دوی مياشتې او څو ورځې تيرې شوې وې چې په مکه کې له رسول الله (صلی الله عليه واله وصحبه وسلم)، ابوبکر، علي او له هغو مسلمانانو نه پرته چې مشرکينو په زور نيولي وو، بل مسلمان نه ځ پاتې شوی. ابوبکر او علي (رضي الله عنهما) د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) په امر دلته پاته شوي وو، رسول(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) او ابوبکر (رضي الله عنه) د سفر تياري نيولې وه، خو پدې انتظار ځ چې کله به ورته د وتو امر کيږي.[2]

امام بخاري له حضرت عايشي (رضي الله عنها) نه روايت کوی فرمايي: رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) مسلمانانو ته وويل: **[أني أريت دار هجرتكم، ذات نخل بين لابَتَيْن]** ما ته ستاسې د هجرت ځای راښودل شويدی، د لارې د دوو غرونو تر مينځ يوه نخلستاني علاقه ده. پدې پسې مسلمانانو مدينې ته هجرت وکړ، د حبشې مهاجرين هم ټول مدينې ته راغلل، ابوبکر (رضي الله عنه) هم مدينې ته د سفر تياري ونيوله، خو رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمايل: **[على رِسْلِك، فأني أرجو أن يؤذن لي]**. لږ څه صبر وکړه، هيله ده ما ته هم د هجرت اجازه راکړل شي. نو ابوبکر (رضي الله عنه) ورته وويل: زما پلار له تا قربان، آيا ته ددې اميد لرې؟ رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) وفرمايل: **[نعم]** هو زه اميد لرم. نو ابوبکر (رضي الله عنه) هم پاتې شو تر څو له رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) سره ملګری شي. ده دوې اوښې هم برابرې کړې وې او پوره څلور مياشتې يې د سمر ونې پاڼې ورکړې او ښې يې وساتلې.[3]

---

(1). هشام او عياش همداسې د کفارو په قيد کې وو تر څو رسول الله (ص) هجرت وکړ، يوه ورځ يې وفرمايل: څوك به هشام او عياش راخلاص کړي؟ د وليد زوی وليد وويل: زه يې درته راخلاصوم يا رسول الله (ص)! همدا وه چې وليد په پټه مکې ته لاړ، هلته يې يوه ښځه وليده چې دوی ته خواړه وروړي په دې سره يې د دوی د اوسيدو ځای معلوم کړ او دا بو بې چته کور و، ماښام په ديوال ورواوښت ، دواړه يې را خلاص کړل او له ځان سره يې مدينې ته بوتلل ابن هشام ۱/۴۷۴- ۴۷۲.عمر له ۲۰ نورو کسانو سره يو ځای مدينې ته تللی وُ بخاري ۱/ ۵۵۸

(2). زاد المعاد ۵۲/۲

(3). صحيح بخاري باب هجرة النبي (صلى الله عليه وسلم) و اصحابه ۵۵۳/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دارالندوه يا د قريشو د پارلمان غونډه

کله چې قريشو وليدل د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) اصحاب مهاجر شول، اولادونه او څه اندازه مالونه يې د مدينې اوس او خزرج ته يووړل، نو يو ځل يې په زړونو کې بې ساري غم او غوبه را وپاريده. اور ورباندې بل شو، خپل ديني او اقتصادي وجود يې په خطر کې وليد ، ځکه دوی محمد(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ښه پيژانده او پوهيدل چې هغه څومره عظيم او موثر لاربښود دی. پدې هم پوه وو چې اصحاب (رضي الله عنهم) څومره د صبر، استقامت خاوندان او قرباني ته تيار کسان دي، د اوس او خزرج قوت او زور يې هم ليده او پدې هم پوره باوري وو چې ددې دواړو قبيلو مشران او د عقل خاوندان ددې توان او استعداد لري چې خپل مينځي دښمنۍ ختمې کړي او يو بل ته د ورورۍ او همکارۍ لاس ورکړي.

د مدينې استراتيژيک موقعيت يې هم له سترګو پټ نه ؤ، او پدې خبر وو چې دا علاقه د هغه تجارتي لارې لپاره د څومره اهميت درلودونکې ده کومه چې د سرې بحيرې په غاړه له يمن نه تر شام پورې غزيدلې ده. د مکې خلکو به هر کال شام ته د (۲۵۰) زرو طلايي ديناورونو په بيه تجارت درلود د طائف او نورو ځايونو د اوسيدونکو تجارت لدينه جدا ؤ، او ښکاره ده چې ددې لارې امن او آرامې د دوی د تجارت لپاره ډيره ضروري وه. خو دا هم بايد ووايو چې قريشو په مدينه کې د اسلامي دعوت له ځای په ځای کيدو او د دوی په مقابل کې د هغه ځای د خلکو له راپاريدو نه هم غټ خطر احساساوه، دا ټول خطرونه يو ځای د قريشو سترګو ته ودريدل، نو پدې لټه کې شول چې د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) په لاس را پيدا شوی خطر بالکل او په پوره توګه له مينځه يوسي.

د عقبې له دويم بيعت نه تقريباً دوې نيمې مياشتې وروسته د پنجشنبې په سهار د نبوت د څوارلسم کال د صفر مياشتې په (۲۶) مه چې د (۶۲۲)م کال د سپتمبر مياشتې له (۱۲) مې سره سمون خوري[1] د قريشو پارلمان (دارالندوه) پخپل تاريخ

---

[1]. دا نيتګه مو د هغه تحقيقاتو له خګيړنې وروسته غوره کړه کوم چيګ علامه محمد سليمان منصور پوري په رحمه للعالمين نوميګ کتاب کيګ ليکلي دي ۱/ ۹۵ -۹۷_ ۱۰۲، ۲/ ۴۷۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې له ټولو نه خطرناکه غونډه پرانيستله[1]، پدې غونډه کې د قريشو د ټولو قبيلو استازو برخه واخيسته، تر څو د اسلامي دعوت د ستر لاربنود د له مينځه وړو او اسلامي ډيوې د وژلو لپاره لارې چارې ولټوي او پدې هکله پريکنده فيصله وکړي.
پدې غونډه کې د قريشو له استازو نه لاندنيو مشهورو کسانو برخه اخيستې وه:
۱_ ابو جهل بن هشام د بني مخزوم له قبيلې نه.
۲_ جبير بن مطعم، طعيمه بن عدي، او حارث بن عامر د بني نوفل بن عبد مناف نه.
۳_ د ربيعه زامن شيبه او عتبه، او ابو سفيان بن حرب له بني عبد شمس بن عبد مناف قبيلې نه.
۴_ نضر بن حارث له بني عبدالدار قبيلې نه، دا همغه سړی دی کوم چې پر رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) يې د اوښې پريوان وراچولې وُ.
۵_ ابو بختري بن هشام، زمعه بن اسود او حکيم بن حزام له بني اسد بن العزی قبيلې نه.
۶_ د حجاج زامن نبيه او منبه له بني سهم قبيلې نه.
۷_ اميه بن خلف له بني جمح قبيلې نه.
ټول د وعدې سره سم راغلل، که ګوري چې شيطان د يوه مخور مشر په شکل کې په دروازه کې ولاړ دی، قيمتي چپنه يې اغوستې، دوی ورته وويل: دا مشر څوک دی؟ ده ورته وويل: زه د نجد قبيلې يو مشر يم ستاسې د غونډې خبر مې واوريد، راغلم تر څو ستاسې خبرې واورم، او کيدای شي پدې هکله ښه مشوره درکړم. دوی ورته وويل: ډير ښه، راځه، او پدې ترتيب هغه هم په غونډه کې شريک شو.

له مناقشې وروسته د رسول الله(ﷺ) د وژلو پريکړه

د پارلمان غړي ټول حاضر شول، خبرې او مناقشې پيل شوې، هر چا خپله طرحه وړاندې کوله، ابو اسود وويل: راځئ محمد(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) له خپل وطن نه وشړو، هر چيرته چې ځي لاړ دې شي، زمونږ څه کار ورسره نشته، خو دده په اخراج به زمونږ مشکل حل شي او اړيکې به مو بيرته سره ټينګې او وحدت به مو

[1]. ابن اسحاق روايت کوی چيګ جبريل (عليه السلام) رسول الله (صلی الله عليه وسلم) ته دديګ غونأيګ په هکله خبر ورکؤ او د هجرت اجازه ييګ ورکؤه. او پديګ هکله بل دليل د عايشی (رضي الله عنها) روايت دی چيګ وروسته به ييګ سره ولولو.

قائم شي.

خو نجدي سپين ږيري وويل: نه دا سيي نظر ندی، تاسې نه ګورئ چې محمد(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) څومره بلیغ او منطقي شخصیت دی، د هغه زړه وړونکې او خوږې خبرې نه وینئ، او دا نه ګورئ چې هغه د نورو زړونه څه ډول ځانته راکاږي، نو ددې ویره موجوده ده چې هغه یوی بلې عربي قبیلې ته لاړ شي، او هغوی د ځان پیروان وګرزوي، بیا به پر تاسې حمله وکړي او دلته پخل وطن کې به مو تس او نس کړي او بیا به خپله رایه درباندې تحمیل کړي، بهتره دا ده چې پدې هکله نور فکر وکړئ او بل پلان جوړ کړئ.

ابو البختري وويل: هغه د ا وسپنې په پنجرو کې بند کړئ، تر څو د پخوانیو شاعرانو زهیر او نابغه په څیر مړ شي. د نجد مشر بیا وویل: نه دا هم چندان سيي نظریه نده، ځکه که تاسې هغه بند هم کړئ، هغه به خپل ارشادات خپلو اصحابو ته رسوي، کیدای شي هغوی حمله وکړي او له قید نه یې آزاد کړي، بیا به یې پیروان ډیر شي او پر تاسې به برلاسي ومومي، نو یوه بله لاره وګورئ.

پارلمان دا دواړه پیشنهادونه رد کړل، خو دا ځل د مشرکانو مشر او د مکې غټ مجرم ابو جهل داسې ظالمانه وړاندیز وکړ چې ټولو ورسره موافقه وکړه. او هغه داسې ؤ چې ابو جهل وویل: زه دده په هکله داسې نظر لرم چې تاسې یو به یې هم نلرئ، دوی ورته وویل: وایه ستا څه نظر دی؟ ده وویل: چې مونږ باید له هرې قبیلې نه یو یو غښتلی، تکړه او د ښه نسب خاوند ځوان غوره کړو، دوی ټولو ته تورې ورکړو او دده (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د مرګ لپاره یې ورواستوو، ټول به یو ځای ورباندې ګوزار وکړي او په قتل به یې ورسوي، نو مونږ به ورنه بیغمه شو، که داسې وکړو خون به یې په ټولو قبیلو وویشل شي او عبدمناف به هم ددې وس ونلري چې له ټولو قبیلو سره جګړه وکړي، نو مجبور به شي دیت اخیستل ومني او مونږ به یې دیت ورکړو. نجدي مشر وویل: ددې سړي خبره او نظریه د منلو وړ ده، زما نظر هم دا دی[1]. نو د پارلمان ټولو غړو دا نظریه او وړاندیز ومانه، او تصمیم یې ونیو چې دا طرحه به ژر او فوراً عملي کوي، او په همدې سره غونډه پای ته ورسیده.

---

[1]. ابن هشام ۱/ ۴۸۰، ۴۸۱، ۴۸۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله(ﷺ) هجرت

کله چې قريشو د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د وژلو ظالمانه فيصله وکړه، نو جبريل (عليه السلام) وحي راوړه، رسول (عليه السلام) يې د قريشو لدې توطئې نه خبر کړ، او د ا يې ورته وويل چې الله تعالی د هجرت اجازه درکړيده، د هجرت کولو وخت يې ورته وټاکه او داسې يې ورته وويل: نن پخپل ځای مه ويده کيږه.[١]

نو رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) په همدې غرمه کې د ابوبکر (رضي الله عنه) کورته ورغی تر څو د هجرت په هکله پلان جوړ کړي. عائشه (رضي الله عنها) وايي: تڼکنده غرمه وه مونږ د ابوبکر (رضي الله عنه) په کور کې ناست وو، چې يو کس آواز وکړ، دا دی رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) راغی سر يې پټ کړيدی. دا داسې وخت ؤ چې عادتاً به هغه(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) پدې وخت کې زمونږ کره نه راته. ابوبکر وويل: زما مور او پلار دې ورنه قربان شي، قسم په خدای چې د کوم مهم کار لپاره راغلی دی.

عائشه (رضي الله عنها) وايي: رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) راغی او له اجازې وروسته کور ته را ننوت، ابوبکر ته يې وويل: **[أخـــرج مَـــنْ عنـــدك]**. دا حاضرين وباسه. ابوبکر (رضي الله عنه) ورته وويل: زما پلار له تا قربان يا رسول الله (صلی الله عليه وسلم)! دا خو ټول ستا اهل دی. ده وفرمايل: **[فـــأني قـــد أذن لي في الخروج]**. ما ته د هجرت اجازه شويده، نو ابوبکر ورته وويل: اې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) پلار مې درنه قربان، آيا ما درسره ملګری کوې، زما لپاره به د ملګرتيا شرف وي؟ رسول(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) وفرمايل: هو.[٢]

د هجرت له پلان جوړولو وروسته رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) بيرته خپل کورته لاړ، او د شپې انتظار يې يوست.

---

(1). ابن هشام ۴۸۲/۱، زاد المعاد ۵۲/۲

(2). صحيح بخاري، باب هجرة النبي (ص) و اصحابه ۵۵۳/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله (ﷺ) د کور محاصره

د قريشو مجرمانو مشرانو ټوله ورځ پدې تيره کړه چې د مکې پارلمان (دارالندوه) پريکړه به څنګه عملي کوي، او له تياری وروسته يې ددې کار د عملي کولو لپاره يوولس مشران وټاکل چې نومونه يې دا دي:

١- ابو جهل بن هشام. ٢- حکم بن ابي العاص.٣- عقبه بن ابي معيط.۴- نضر بن حارث.۵- اميه بن خلف.۶- زمعه بن اسود.٧- طعيمه بن عدي. ٨- ابو لهب. ٩- ابي بن خلف.١٠- نبيه بن حجاج.١١- منبه بن حجاج.[١]

ابن اسحاق وايي: کله چې د شپې تياره خوره شوه، هغوی ټول د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) تر کور راتاو شول او ددې انتظار يې يوست چې هغه ويده شي او دوی حمله ورباندې وکړي.[٢]

مشرکانو پوره باور درلود چې د دوی دا توطئه به حتما کاميابيږي، تر دې حده چې ابو جهل د کبر او غرور په حالت کې خپلو ملګرو ته مخ کوي او وايي: محمد(صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وايي که تاسې دده پيروی وکړئ نو د عربو او عجمو پاچايان به شئ، او بيا به له مرګ نه وروسته بيا راژوندي شئ، او هلته به د اردن د باغونو په شان باغونه درکړل شي، او که داسې مو ونه کړل- دده دين مو ونه ما نه – نو بيا به دده له لاسه ستاسې په مينځ کې قتل و قتال وشي، او چې بيا را ژوندي کړی شي، نو بيا به په اور کې سوځئ[٣]!!

د توطئې د پلي کولو وخت نيمه شپه ټاکل شوی و، هغوی ټول بيدار او ويښ ولاړ وو، د ټاکل شوي وخت انتظار يې يوست، خو الله تعالی تر ټولو لوی او غالب ذات دی، د ځمکې او آسمان پاچايي له ده سره ده څه يې چې اراده وي همغه کوي، هغه پناه ورکوونکې دی، چا ته چې پناه ورکړي هيڅوک هغه ته ضرر نه شي رسولی، او که وغواړي څوک را ګير کړي، نو بيا د هغه خلاصون نشته. پدې ترتيب سره غالب الله تعالی خپل رسول وساته، د قرآنکريم لاندينی آيت چې لدې پيښې وروسته را نازل شوی دا موقف داسې تشريح کوي:

((وَ إِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ

---

[١]. زاد المعاد ۵٢/٢

[٢]. ابن هشام ۴٨٢/١

[٣]. ابن هشام ۴٨٣/١

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ)). (الانفال: ۳۰)
[او یاد کړه (اې محمده) هغه وخت چې مکر فریب به کاوه له تا سره کافرانو لپاره د دې چې بندي کړي تا یا ووژني تا، یا وباسي تا (له مکې نه) او پټ فریب کوي دوی (له تا سره) او جزا د قریب ورکوي الله (دوی ته) او الله بهتر د جزا ورکوونکو د مکر دی.]

رسول الله (ﷺ) خپل کور پرېږدي

سره لدې چې قریشو د خپل وحشیانه پلان د تطبیق لپاره پوره تیاري نیولې وه، خو بیا هم له فـا حشې ناکامۍ سره مخ شول. په همدې سخت او مشکل وخت کې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د ابو طالب زوی علي (رضي الله عنه) ته وویل: ته نن شپه زما په بستره کې ویده شه، او دا زما شین حضرمي چادر دربانديې واچوه[1] ویده شه تا ته به د هغوی له لاسه هیڅ ضرر در و نه رسیږي. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) به په همدې چادر کې ویده کیده.[2]
بیا رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ووت، د دوی له مینځه تیر شو، او یو موټی شګلنه خاوره یې واخیسته او د دوی پر سرونو یې ووروشنله، الله تعالی د هغوی سترګې ورباندې ړندې کړې او ویې نه لیده او ده مبارک دا آیت تلات کاوه: ((وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدّاً وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدّاً فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لا يُبْصِرُونَ)) (یس: ۹). [او ګرځولی مو دی په مخ د دوی کې سد (دیوال) او له وروسته د دوی دیوال، پس پټې کړې مو دي (سترګې د دوی) پس دوی هیڅ نه ویني.]
رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د ټولو مشرکانو پر سرونو خاوره واچوله، او سیخ د ابوبکر (رضي الله عنه) کورته ورغی، له هغه ځای نه دواړه د شپې له مخې د یوې کړکۍ له لارې ووتل د یمن په طرف روان شول ترڅو غار ثور ته ورسیدل[3]. هلته محاصره کوونکي د ټاکل شوي وخت د رارسیدو انتظار باسي، خو د وخت له رارسیدو لږ شیبه مخکې پخپله نامرادۍ او ناکامۍ پوه شول. یو سړی ورته راغی او

---

[1]. په حضرموت (جنوبیګ یمن) کیګ جوړ شوی خګادر په حضرمي چادر شهرت لري.
(2). ابن هشام ۴۸۲/۱ - ۴۸۳
(3). ابن هشام ۴۸۳/۱- زاد المعاد ۵۲/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته ويې ويل: د څه انتظار باسئ؟ دوی ورته وويل: د محمد (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) انتظار باسو. ده ورته وويل: نامراده شوئ، ناکام شوئ، هغه خو در نه تللی، او ستاسې پر سرونو يې خاورې در اچولې، هغه پخپله لار تللی. دوی وويل: قسم په خدای مونږ خو ندی ليدلی، سرونو ته يې لاس کړ او خاورې يې ورنه پاکې کړې.

خو د دروازې له چاک نه يې د ننه وکتل، که ګوري چې علي (رضي الله عنه) ويده دی، دوی وويل: قسم په خدای هغه دی محمد (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) تر اوسه لا ويده دی. هغوی تر سهاره منتظر وو تر څو سهار شو او علي (رضي الله عنه) له ځايه پاڅيد، دوی هغه را ونيو او د محمد (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په هکله يې معلومات ورنه وغوښتل. ده ورته وويل: زه د هغه په هکله هيڅ معلومات نلرم.[1]

له کور نه تر غاره

رسول (صلی الله علیه وسلم) د نبوت د څوارلسم کال د صفر مياشتې په (۲۷) مه شپه چې د (۶۲۲م) کال د سپتمبر مياشتې له ۱۲/ ۱۳[2] سره سمون خوري له خپل کور نه ووت، د ابوبکر (رضي الله عنه) کورته ورغی، او له هغه ځای نه دواړه د کور له وروستۍ کړکۍ نه لدې ويرې نه چې ورباندې سهار نه شي په ډيره چټکۍ ووتل.

رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) پدې پوهيده چې مشرکين به يې په لټه پسې را وزي او لومړنۍ لار چې دوی به يې نيسي هغه دشمال خوا ته د مدينې لويه لاره ده، نو ده پخپل حکمت سره ددې مقابله يعنی د جنوب لاره ونيوله، دا لاره يمن ته تللې وه، تقريباً پنځه ميله مخکې لاړل تر څو د ثور غره ته ورسيدل. دا ډير لوړ، سخت او د لويو لويو تيږو درلودونکې غر دی.

د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) دواړه پښې لوڅې وې بلکه دا هم ويل کيږي چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د پښو په سرو (ګوتو) تله تر

---

[1]. ابن هشام – زاد المعاد

[2]. رحمة للعالمين ۹۵/۱. که د دې کلونو پيل له محرم مياشتی نه فرض کؤو نو دا مياشت (صفر) د نبوت د خگوارلسم کال مياشت راحگي او که د کلونو پيل د بعثت له مياشتی نه فرض کؤو نو بيا دا د نبوت ديارلسم کال مياشت راحگي.

او د سيرت زيات ليکونکيگ کله لومؤنی او کله هم دوهمه فرضيه سييگ ککنگي او همدا وجه ده چيگ د حوادثو په ترتيب کيگ خگه غلطی هم ورنه وشي، نو مونږ ددیگ شيانو په پام کيگ نيولو سره دا غوره ککنگو چيگ د کلونو پيل د محرم له مياشتيگ وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو د پلونو اثر يې پاتې نه شي او پدې سره يې پښې زخمي شوې. په هر حال ابوبکر (رضي الله عنه) د غره له لمنې نه د غره په څوکه کې تر واقع غار پورې چې په تاريخ کې د ثور غار په نامه يادېږي رسول(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په بېړه، بېړه په خپله شا يووړ. (۱)

په غار کې

کله چې غار ته ورسيدل ابوبکر (رضي الله عنه) وويل: يا رسول الله (صلی الله علیه وسلم)! ته به تر هغې پورې غار ته نه ننوزې تر څو زه پکې ننوتلی نه وم او کتلی مې نه وي، ځکه که هلته څه مضر شی وي، نو لومړی به زه ورسره مخامخ شم. ابوبکر (رضي الله عنه) غار ته ننوت او جارو يې کړ، ټول سوري يې د خپل لنګ په ټوټو پټ کړل، يوازې دوه سوري (سوړې) پاتې شول چې هغه يې هم پخپلو پښو بند کړل پښې يې پکې کېښودلې بيا يې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته وويل: مهرباني وکړه غار ته را ننوزه. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) غار ته تشريف يووړ او هلته يې د ابوبکر (رضي الله عنه) په غېږ کې سر کېښود او ويده شو. ابوبکر (رضي الله عنه) له يوه سوري نه په پښه څه شي وچیچه، او ددې له ويرې چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) راويښ نه شي هيڅ ونه خوځيد، خو اوښکې يې د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) پر مبارک مخ را تويې شوې هغه را ويښ شو او ورته ويې فرمايل:څه خبره ده ابوبکره؟ ده ورته وويل: څه شي وچیچلم زما مور او پلار له تا قربان شه! نو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په هغه ځای خپلې مبارکې لاړې (زبېښې) واچولې او پدې سره د ابوبکر (رضي الله عنه) درد ورک او آرام شو.(۲)

دوی دواړه درې شپې يعنی د جمعې، هفتې او يکشنبې شپې په غار کې پټ وو(۳).

د ابوبکر زوی عبدالله (رضي الله عنهما) به د شپې له دوی سره ويده کېده. عائشه (رضي الله عنها) وايي: عبدالله (رضي الله عنه) تنکی، پوه او زيرک ځوان ؤ سهار د

---

(1). رحمة للعالمين ۹۵/۱. مختصر سيرة الرسول للشيخ عبدالله النجدي ص ۱۲۷

(2). دا روايت رزين له عمر (رضي الله عنه) نه هم روايت کړی خو په هغه کې دا هم شته چې د دې زهرو اثر د ابوبکر (رضي الله عنه) د مرګ په وخت کې بيرته را ښکاره شو او همدا زهر يې د مرګ سبب شول، مشکاة المصابيح باب مناقب ابي بکر ۵۵۲/۲

(3). فتح الباري ۷/ ۳۳۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخته به له دوی نه راووت، او داسې وخت به مکې ته رارسیده چې ګومان به کیده شپه یې همدلته تیره کړیده.

او قریشو به چې د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په خلاف کومې خبرې کولې، ټولې به یې اوریدلې ځان به یې وربادنې پوهاوه او بیا به د شپې په تیاره کې دوی ته ورتله او دا خبرې به یې ورسولې. د ابوبکر (رضي الله عنه) غلام (عامر بن فهیره) به رمه پووله، او کله به چې شپه پخه شوه، نو رمه به یې د غار خولې ته راوستله، او د غار دواړو ملګرو به شیدې څښلې او ارام به ویده کیدل، او عامر به بیا سهار وختې رمه بیرته بیوله. هغه دا درې واړه شپې همداسې کول[1] او د سهار له خوا به یې رمه په هغه لاره بیوله په کومه به چې عبدالله بن ابوبکر (رضي الله عنهما) تللی ؤ تر څو د هغه پلونه رنګ کړي اثر او نښه یې پاتې نه شي.[2]

د قریشو منډې ترړې

هلته د توطئې د تطبیق د شپې په سهار قریش له خپلې ناکامۍ او د رسول(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) له نجات نه باوري شول نژدې وو چې لیونیان شي، لاره ورنه ورک شوه، لومړی خو یې علي (رضي الله عنه) راونیوه ښه یې وواهه، کعبې ته یې یووړ او هلته یې بندي کړ تر څو د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په هکله معلومات ورنه واخلي.[3] او کله یې چې له علي (رضي الله عنه) نه څه بود (تر لاسه) نکړل، نو د ابوبکر (رضي الله عنه) کور ته ورغلل دروازه یې ور وټکوله د ابوبکر لور اسماء (رضي الله عنها) راووته، دوی ورته وویل: پلار دې چیرته دی؟ دې ځواب ورکړ، والله که خبره وم چې پلار مې چیرته دی. پدې ځواب سره خبیث ابوجهل داسې کلکه څپیړه ورکړه چې د غوږ لښتۍ یې ایسته ولویده.[4]

قریشو د یوې عاجلې او فوق العاده غونډې په نتیجه کې فیصله وکړه چې باید د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) او ملګري د نیولو لپاره یې ټول وسایل او امکانات په کار واچول شي، نو فوراً یې له مکې نه د باندې وتلې ټولې لارې تر کلکې وسله والې څارنې لاندې ونیولې، او اعلان یې وکړ هر چا که هغوی دواړه مړه یا

---

[1]. صحیح البخاري ۵۵۳/۱ . ۵۵۴

[2] ابن هشام ۴۸۲/۱

[3]. رحمة للعالمین ۹۲/۱

[4]. ابن هشام ۱/ ۴۸۷

ژوندي دوی ته راوستل، نو دوی به د هريوه په بدل کې سل اوښان جائزه ورکړي.[1]
ددې لويې جائزې له اعلان نه وروسته ټولو خپلې هڅې ګړندۍ کړې، پلي او سپاره او پل پیژوندونکي یوې خوا بلې خوا ته خواره شول، غرونه، دښتې، خوړونه او درې يې پلټلې، خو ټول نامراده وو او هيڅ يې په لاس نه ورتلل.
څنې پلټونکي ان د غار خولې ته ورغلل، خو الله پخپل کار کې غالب او برلاسی دی.
امام بخاري له انس او هغه له ابوبکر (رضي الله عنه) نه روايت کوي وايي: زه له نبي(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره په غار کې وم، کله مې چې سر راپورته کړ که ګورم چې د خلکو پښې راته ښکاريږي، نو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته مې وويل: که د هغوی کوم يو هسې لاندې وګوري نو مونږ به ويني.
ده وفرمايل: **[اسکت يا أبا بکر، اثنان، الله ثالثهما]، وفي لفظ: [ما ظنك يا أبا بکر باثنين الله ثالثهما]**. چپ يا ابوبکره! مونږ دوه يو دريم مو الله دی، او په بل لفظ کې راځي: ابوبکره! د هغو دوو کسانو په هکله څه ګومان کوې چې دريم يې الله دی.[3]
دا يوه معجزه وه چې الله تعالی خپل رسول پرې مشرف کړ، پلټونکي بيرته نا مراده ورنه وګرځيدل پداسې حال کې چې دده(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) او هغوی تر مينځ يوازې څو قدمه فاصله وه او بس.

د مدينې په لار

کله چې د لټې او پلټنې هلې ځلې غلې شوې، او قريش له دريو ورځو مسلسلو خو بې نتيجې منډو، ترړو نه وروسته څه نا څه آرام شول. نو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) او ملګري يې له غار نه د وتو تياري ونيوله.
دوی له مخکې نه له عبدالله بن اريقط الليثي سره چې په صحرايي لارو پيژندنه کې يې خاص مهارت درلود د پيسو په مقابل کې مدينې ته د رسولو خبره کړې وه.

---

[1]. صحيح البخاري ۱/۵۵۴

(3). صحيح البخاري ۱/۵۱۲ – ۵۵۸. د ابوبکر (رض) ويره د خپل حګان پخاطر نه وه، بلکه د ويرې سبب ييګ دا وْلکه چيګ په يوه روايت کيګ راحګي ده چيګ کله هغوی وليدل نو د رسول الله (ص) په هکله أير غمجن شو او ويی ويل: که زه ووژل شم نو يو سؤي يم پروا ميګ نشته، خو که ته ووژل شی يا رسول الله !نو تګول امت هلاك شو ، پديګ وخت کيګ رسول الله (ص) ورته وويل:مه خفه کيإه الله زمونإ سره دی، مختصر سيرة الرسول (صلی الله عليه وسلم) ۱۲۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومـوړی هغـه وخـت لا مشـرک و، خـو دوی تـه د اعتمـاد وړ و خـپلې اوښـې يـې ورتـه سپارلې وې او دا وعده يې ورسره کړې وه چې درې ورځې وروسته بـه د غـار خولې تـه راځي. همدا وه چې عبدالله بن اريقط د دوشنبې په شپه د هجرت د لومړي کال د ربيع الاول پـه لومړۍ نيټه چې د (۶۲۲م) کـال د سپتمبر لـه (۱۶) مې سره سمون خوري اوښې د غار خولې ته راوستې. ابوبکر (رضي الله عنه) رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ته وويل: پلار مې له تا قربان شه يا رسول الله! لـه دې دوو اوښـو نـه يوه د تا، او هغه بهتره اوښه يې ور وړاندې کړه. رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورته وويل سيې ده خو په بيه.

پدې وخت کې اسماء بنت ابي بکر (رضي الله عنهما) ورته د لارې توښه راوړه، خو ددې د تړلو لپـاره يې څه نـه و ورسره راوړي، او کله چې دوی د سفر اراده وکړه اسماء (رضي الله عنها) څه پيدا نکړل چې هغه توښه پکې وتړي، نو فوراً يې د خپلې مـلا کمربند دوه ځايه کړ، په يوه ټوټه يې خوراک وتاړه او بله يې تر مـلا کړه او پـه دې سره ذات النطاقين وبلله شوه.[1]

بيا رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) او ابوبکر (رضي الله عنـه) روان شـول، عـامر بـن فهيـره هـم ورسره و او لارې پيژنـدونکې عبدالله بـن اريقط د بحـر د غـاړې (ساحل) لاره غوره کړه او همداسې مخکې لاړل.کله چې لـه غـار نـه ووتـل لومړی د جنوب پلو ته د يمن په لور لاړل، بيـا د بحر د غـاړې پـه خوا د غـرب (لويديز) لـوري تـه راوګرځيـدل او مخکې لاړل تـر څـو داسې لارې تـه ورسيدل چې عـام خلـک بـه نـه ورباندې تلل، بيا د شمال لوري ته وګرځيدل او د سرې بحيرې غاړې ته نژدې په داسې لار روان شول چې له کوم يوه سړي پرته بل هيڅوک هم نه ورباندې تلل.

ابن اسحاق د هغو ځايونو نومونه ذکر کړيدي لـه کومـو نـه چې رسـول الله(صلی الله عليـه و الـه وصحبه وسلم) پـه دې سفر کې تيـر شـويدی. هغـه وايـي: لارې پيژنـدونکي لومړی هغوی د مکې په لانديني برخه کې بوتلل، بيـا د سـاحل پـه لاره روان شـول او د عسفان په لانديني برخه کې يې لاره غوڅه کړه، بيا د امج پـه لانـديني برخـه کې روان وو او کله چې له قديد نـه تيـر شـول،نو بيـا يې لاره غوڅه کـړه، همداسې مخکې د خرار په لاره لاړل بيا په ثنيه المره او ورپسې په لقفا او بيا د لقف له بيابان نه تير شول، ورپسې يې د مجاح بيابان (دښته) ونيوه، بيا د مجاح له ګرزندي (موړ) نه پورې وتل او د ذي الغضوين ګرزندی يې ونيو په ذي کشر ورننوتل او داسې په جداجد بيا پـه اجرد،

---

[1]. صحيح بخاري ۵۵۳/۱ – ۵۵۵. ابن هشام ۴۸۲/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذاسلم او د اعداء لـه لاري د تعهـن پـه دښتـه او مخکې پـه عبابیـد او داسې پـه فاجـه بالاخره په عرج راکوز شول، بیا د رکوبه په ښې خوا کې له ثنیه العائر نـه تیـر شـول، او د رئم په وادۍ کې راکوز شول او مخکې د قبا[١] په لور لاړل.
اوس راځئ د لارې په دوران کې واقع شوې ځنې پیښې تر نظر تیرې کړو:
١- بخاري روایت کوي چې ابوبکر الصدیق (رضي الله عنه) وایي: کله چې د شپې (له غاره ووتلو) نو دا ټوله شپه او سبا ورځ تر غرمې مو مزل وکړ، دغـه وخت لاره بالکل خالي وه هیڅ لاروی هم نه لیدل کیده، کـه گـورو چې یـوه لویـه پرښـه ده او پـه سیوره یـې تـر اوسـه لا لمـر نـه ؤ راغلـی، مونـږ همدلتـه واړول. مـا پخپـل لاس رسـول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) تـه ځای برابـر کړ، او یـو پوستین مې وربانـدې اوار کړ او ورته ومې ویل: دلته ویده شه یا رسول الله (ص)! زه به د شا او خوا څارنـه او مراقبت کوم. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ویده شو او ما څارنه کوله، پدې وخت کې مې یو شپون ولیـد چې رمـه یـې د پـــرښـې پـه خـوا را روانـه کړیـده، غواړي زمونږ په شان دلته واړوي، ما ورته وویل: ته د چا یې؟ هغه د مکې یا د مـدینې د کوم سړي نوم واخیست. ورته ومې ویل: میږې دې شیدې لري؟ ده وویـل: هـو. ورتـه و مې ویل : آیا لــوشې یې؟ و يې ویل: هو، یوه میږه یې راونیوه تر څو ویې لوشي. ما ورته وویل: دا تی یې له خاورو، ویښتـانو او نـورو شیـانو نـه پـاک کـړه، بیـا یـې پـه یـوه لوښي کې شیدې ر ا ولــوشلې. له ما سره یوه چرمې بدنۍ وه چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) بـه اوبـه ورنـه څښلې او اودس بـه یـې وربانـدې کـاوه. بیـا رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته راغلم، خو مناسبه مې ونـه لیـده چې راویښ یې کړم، همدلتـه ورتـه ولاړم تـر څـو راویـښ شـو، نـو فـورا مې پـه شیدو لـږ اوبـه وراچولې تر څو لاندینۍ برخه یې یخه شوه او ورتـه ومې ویـل: مهربـاني وکـړه شیـدې وڅښـه یـا رسـول الله (صلی الله علیـه وسلم)! رسـول الله(صلی الله علیـه و الـه وصحبه وسلم) دومره شیدې وڅښلې چې زه ډیر پرې خوښ شوم، بیـا یې وفرمایـل: د حرکت وخت ندی؟ ما ځواب ورکړ: هو د تگ وخت دی، بیا روان شوو.[٢]
٢- پدې سفر کې د ابوبکر (رضي الله عنه) عـادت دا ؤ چې پـه رسـول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) پسې به وروسته په اوښـه سپور ؤ. او څرنگـه چې لـه عمـره

[1]. ابن هشام ۴۹۱/۱ - ۴۹۲
(2). صحیح بگخاري ۵۱۰/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوخ ښکاريده نو د خلکو توجه به هم همده ته وه، او د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) په ځيره کې د ځوانۍ نښې ډيرې وې، نو د خلکو زياته توجه به نه وه ورته. او همدا وجه وه چې کله به له چاسره مخامخ شول نو لومړی به يې له ابوبکر (رضي الله عنه) نه پوښتنه کوله چې دا سړی څوک دی؟ ابوبکر (رضي الله عنه) به يې په ځواب کې ويل: دا زما لارښود دی، اوريدونکي به داسې گومان کاوه چې دا لار ښيې په کومه چې روان دي، خو دده مراد به هغه د خير او دين لاره وه.[1]

۳- سراقه بن مالک چې د هغوی په لټه پسې وتلی ؤ وايي: زه د خپل قوم بني مدلج له خلکو سره ناست وم چې له دوی نه يو سړی راغی راته ودريده او وې ويل: اې سراقه! ما همدا اوس له ساحل سره څو کسان وليدل، فکر کوم چې هغه محمد(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) او ملگري يې دي. سراقه وايي: زه پوه شوم چې دا کسان همدوی دي، خو ده ته مې وويل: دا هغوی نه شي کيدلای، او دا تا چې څوک ليدلي هغه فلانی او فلانی دي چې زمونږ له مخې تير شول، بيا څه وخت همدلته مجلس کې پاتې شوم، وروسته پاڅيدم او کور ته لاړم. خپلې وينځې ته مې امر وکړ، چې آس وباسي او هلته د غونډۍ شا کې راته انتظار وکړي. ما خپله نيزه راواخيسته او د کور له وروستنۍ دروازې نه پداسې حال کې ووتلم چې د نيزې څوکه مې په ځمکه لگوله او پورتنۍ خوا مې يې هم کښته نيولې وه، آس ته ورغلم وربانديې سپور شوم او پوه شوم چې هغه مې د معمول په شان په منډو منډو مخکې وړي ان تر دې چې دوی ته ورلنډ شوم، دلته مې آس بودري وکړه او زه ورنه راپريوتم، بيا راپورته شوم توبرې ته مې لاس کړ او د فال غشي مې ورنه راوايستل، فال مې وربانديې واچوه چې آيا دوی ته زيان ور ورسوم او که نه؟ نو هغه غشی راووت چې زما خوښ نه ؤ، خو ددې غشي پروا مې ونکړه، په آس سپور شوم او په چټکۍ سره يې دوی ته دومره ورلنډ کړم چې د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د قرائت آواز مې واوريد. هغه خپل قرائت کاوه هيڅ بل طرف ته يې التفات نه کاوه، خو ابوبکر (رضي الله عنه) ډير يوې خوا بلې خواته کتل، پدې وخت کې زما د آس پښې ان ترگونډو په ځمکه کې ښخې شوې زه هم ورنه ولويدم، بيا مې آس وواهه او هغه په ډير مشکل سره خپلې پښې راوايستلې کله چې نيغ ودريد، نو د پښو له نښانو نه يې د دود په شان گرد پورته شو، دلته مې بيا په غشو فال واچوه، بيا هغه غشی راووت چې زما نه ؤ خوښ، نو د امان غږ مې وربانديې وکړ.

[1]. صحيح بخاري له انس (رضي الله عنه نه ۱/ ۵۵۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی راته ودریدل، ما په آس پښه وروا ړوله او ورغلم او هغه وخت چې زه له دوی نه منع کړی شوی وم، نو دا خبره مې په زړه کې پخه شوې وه چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) به غالب او امر به یې برلاسی کیږي، ورته ومې وویل: ستا قوم ستا په سر جایزه ټاکلې ده، او لدینه مې هم خبر کړ چې خلک دده په هکله څه نیت او اراده لري، او خپل زاد او توښه مې ور وړاندې کړه، خو هغوی څه ورنه وانخستل نه یې تکلیف راکړ او نه یې د څه سوال رانه وکړ، یوازې دومره یې راته وویل: چې حال پټ ساته. ما ورته وویل: د امن خط راته ولیکه، نو عامر بن فهیره ته یې د خط لیکلو امر وکړ، هغه د پوستکي په یوه ټوټه خط ولیکه، بیا رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) مخ په وړاندې لاړ.[1]

پدې هکله له ابوبکر (رضي الله عنه) نه هم یو روایت را نقل شویدی هغه وایي: مونږ روان شوو، او خلک زمونږ په لټه کې وو، خو له سراقه پرته هیڅوا هم و نه موندو، او کله چې د سراقه آس را لنډ شو ما وویل: یا رسول الله! دا دی دا پلټونکی راورسیده ده وفرمایل: (**لا تحزن ان الله معنا**)[2]

سراقه بیرته مکې ته ستون شو او خلک لا په تپ او تلاش کې وو، ده ورته وویل: ما مکمل او پوره احوال درته راوړی، نور دلته ستاسې هلې ځلې بې ګټې دي، پدې خوا کې چې څه لازم ؤ هغه وشول. (او پدې سره یې خلک راستانه کړل، نوموړی د ورځې په پیل کې د هغوی په لټه پسې وتلی ؤ،خو د همدې ورځې په پای کې د هغوی نګهبان او ساتونکی ګرزیدلی ؤ.[3].

<u>**۴**- پدې سفر کې یې د خزاعیه کورنۍ</u> د ام معبد نومې ښځې په دوو خیمو هم ګذر وشو. نوموړې مشهوره او تکړه ښځه وه، زیاتره به څرخ په لاس د خیمې په خوله کې ناسته وه، او چې څوک به ورتلل نو د خوراک او څښاک بند وبست به یې ورته کاوه. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) او ملګري یې د څه شي غوښتنه ورنه وکړه، دې ورته وویل: قسم په خدای که مو څه درلودلی نو ستاسې په میزبانۍ کې به مو کوتاهي نه وای کړې، زمونږ میږې هم ډیرې لیرې دي. دغه کال هم ډیر وچ ؤ.

---

(1). نفس المصدر **۵۵۴/۱**. د بني مدلج مېنه رابغ ته نژدې وه، سراقه هغه وخت ورپسيې ووت چې دوی له قدید نه بر ختلي وو. په غالب ګومان سره سراقه د دوی د سفر په دريمه ورځ ورپسې وتلی ؤ.

(2). صحیح البخاري **۵۱۲/۱**

(3). زاد المعاد **۵۳/۲**

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) وکتل او د خیمې په کنج یې یوه میږه ولیده، نو یې وفرمایل: **[ما هذه الشاة یا أم معبد؟]**دا څه ډول میږه ده؟ اې ام معبد! دې وویل: دا د ډیرې کمزورۍ له امله له رمې پاتې شویده. هغه (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) وفرمایل: **[هل بها من لبن؟]**شیدې کوي؟ دې وویل: دا له پښو لویدلې او شیدې؟! ده ورته وفرمایل: **[أتأذنین لی أن أحلبها؟]** اجازه راکوې چې ویې لوشم؟ دې وویل: مور او پلار مې له تا قربان، که لازم وینې نو ویې لوشه!

نو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) پخپل مبارک لاس د هغې غولانځه مسحه کړه، بسم الله یې وکړه او دعا یې ولوستله، یو ځل یې غولانځه ډکه شوه، او پښې یې سره لیرې کړې، نو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د ام معبد هغه لوی لوښی وغوښت کوم چې د یوه ټولګي لپاره بس وُ، میږه یې پکې ولوشله تر څو په مورګو يې ځګ ودرید، بیا یې ام معبد ته شیدې وروڅښلې تر څو ښه مړه شوه، بیا یې خپل ملګري ماړه کړل په پای کې یې پخپله وڅښلې، او ورپسې یې میږه بیا ولوشله تر څو لوښی ښه ډک شو او له دې سره یې پریښود او دوی وخوځیدل.

لږ ساعت وروسته ابو معبد له خپلو کمزوریو، سستو او ډنګرو وزو سره راورسید، او کله یې چې شیدې ولیدلې، حیران شو، خپلې ښځې ته یې وویل: دا شیدې له کومه شوې؟ رمه خو لیرې ده، او په کور کې هم شیدې ورکوونکې میږه نشته. دې ورته وویل: قسم په خدای همدا اوس یو ډیر مبارک سړی رانه رخصت شو، چې دا او داسې خبرې یې وې، او حال یې داسې او داسې وُ. ده وویل: هو فکر کوم دا هغه څوک دی چې قریش یې لټوي، نو اې ام معبد راته معرفي یې کړه او ښنې یې راته ووایه! دې هم پخپله بلیغه ژبه د هغه عظیم صفات داسې ورته بیان کړل که ته به وايې همدا اوس یې په مخ کې ولاړ دی، د کتاب په پای کې به دا بیان رانقلوو. ابو معبد وویل: قسم په خدای چې دا د قریشو هماغه ملګری دی د کوم په هکله چې دوی مختلفې خبرې کوي، زه د هغه د ملګرتیا اراده لرم، او د امکان په صورت کې به حتماً دا کار سرته رسوم.

له بلې خوا هلته مکه کې یو داسې آواز پورته شو چې ټول خلک یې اوري، خو ویونکی یې نه ښکاري دا آواز داسې وُ:

جزی الله رب العرش خیر جزائه — رفقین حــلا خیمــتي ام معبد

هــما نــزلا بالبر و ارتحــلا به — و افلــح من امسی رفیق محمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

فیـــا لقصـــي ما زوی الله عنکم به من فعال لا یجازی و سؤدد

لیهـــن بني کعـــب مـــکان فتاهم و مقعـــدها للمـــؤمنین بمرصد

سلـــوا اختـــکم عن شاهٔا و انائها فانکم ان تســـالوا الشاة تشهد

[ترجمه: د عرش مالک الله دې دوو هغو ملګریو ته بهترینه جزا او بدلـه ورکړي کوم چې د ام معبد خیمې ته راغلي وو، دوی دواړه هلتـه په خیـر او نیکۍ راغلي وو او بیرته په خیر او نیکۍ سره ولاړل، او بریالي دي هغـه څوک چې د محمد(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ملګرتیا کوي، اې قصي! الله تعالی لـه هغـه سره څومره بې مثاله کارنامې او سرداری له تاسې نه یووړه (او یا: مبارکې دې وي تا قصي ته چې الله (جل جلاله) د محمد(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) پـه واسطه لـه تاسـې نـه یـې ساري سـرداري وانـه خسـتله). بنـو کعـب تـه دې د دوی د سـیاه سـرې کـور او د مؤمنـانو د نګهداشت ځـای مبـارک وی، تاسـې لـه خپلـې خور نـه ددې د میـږې او لـوښي پـه هکلـه پوښتنه وکړئ، که تاسې له هغه میږې نه هم وپوښتئ نو هغه به هم شاهدي ووایي.]

اسـماء (رضـي الله عنهـا) وایـي: مونـږ نـه و خبـر چې رسـول الله(صـلی الله علیـه و الـه وصحبه وسلم) کومې خوا ته تللی، تر څو د مکې لـه لاندینۍ برخـی نـه یـو جـن (پیـری) راغی او دا پورتني ابیات یې وویـل، خلـک ورپسـې ورغلـل او ورپسـې ورتلـل آواز یـې اوریده خو هغه یې لیده نه، تر څو هغه د مکې له پورتنۍ برخې نه ووت. اسماء (رضـي الله عنها) وایي: کله مو چې دا خبرې واوریدلې نو پوه شـوو چې رسـول الله(صـلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د مدینې لوري ته تللی دی.[1]

۵- رسـول الله(صـلی الله علیـه و الـه وصـحبه وسـلم) د لارې پـه اوږدو کې لـه بریـده بـن حصیب اسلمي سره هم مخامخ شوی ؤ. نوموړی د خپل قوم مشر ؤ او د قریشو له طرفه د اعلان شوې لـویې جـایزې ګټلو پـه طمعـه د رسـول الله(صـلی الله علیـه و الـه وصـحبه وسلم) او ابوبکر (رضي الله عنه) په لټه پسې وتلی ؤ، خو کله چې له رسـول الله(صـلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره مخ شو او د هغه مبارکې خبرې یې واوریـدې، نـو پـه همغه ځای د خپل قوم له اویا کسانو سره یـو ځـای پـه اسـلام مشـرف شـو، بیـا یې خپلـه پګړۍ را خلاصه کړه او د بیرغ په څیر یې د نیزې په څوکه کې ټینګه کړه، پدې سره یې دا اعلانول غوښتل چې دا دی د امن او سلامتیا پاچا را روان دی تـر څـو دا دنیـا پـه

(1). زاد المعاد ۲/۵۳ - ۵۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

عدل او انصاف سره ودانه کړي.[۲]

وعن عبد الله بن بريدة أن النبي صلى الله عليه وسلم كان يتفاءل ولا يتطير، فركب بريدة في سبعين راكبًا من أهل بيته من بني سهم، فلقى النبي صلى الله عليه وسلم، فقال له: [ممن أنت؟] قال: من أسلم، فقال: لأبي بكر: سلمنا، ثم قال: [مِمنْ بني مَنْ؟] قال: من بني سهم. قال: [خرج سهمك].

له عبد الله بن بريده نه روايت دی چې رسول (صلی الله عليه وسلم) به بد شګوني نه کوله هر څه يې په نيک فال نيول، د خپل قوم بني سهم له اويا سپرو کسانو سره ووت، کله چې له رسول (صلی الله عليه وسلم) سره مخ شو، پوښتنه يې ترې وکړه: له کوم قوم نه يې؟ ده وويل: له اسلم نه. رسول (صلی الله عليه وسلم) وفرمايل: په امن شوو. بيا يې وفرمايل: له کومې کورنۍ نه. ده وويل: له بني سهم نه. رسول (صلی الله عليه وسلم) وفرمايل: برخه دې ووته.

۶- د هجرت په لاره زبير (رضي الله عنه) هم د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) په ملاقات مشرف شو، زبير (رضي الله عنه) چې له يوې ألې مسلمانو تاجرانو سره له شام نه راګرزيدلی ؤ، رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) او ابوبکر (رضي الله عنه) ته يو يو جوړ سپينې جامې هديه کړې.[۱]

قبا ته د رسول الله(ﷺ) تشريف راوړل

د د وشنبې په ورځ د نبوت د څوارلسم او د هجرت لومړني کال د ربيع الاول په اتمه چې د (۶۲۲م) کال د سپتمبر له (۲۳) مې سره سمون خوري رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) قبا ته ورسيد.[۲]

عروه بن الزبير وايي: په مدينه کې مسلمانانو له مکې نه د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د روانيدو خبر اوريدلی ؤ، نو هر سهار وختي به د حره (ډاګ) په خوا

(2). رحمة للعالمين ۱۰۱/۱

[۱] دا له عروة بن الزبير نه د امام بخاري روايت دی ۵۵۴/۱

[۲]. رحمی للعالمين ۱۰۲/۱. پدې ورځ د رسول الله (ص) عمر پوره ۵۳ کاله ؤ او که د نبوت پيل دعام الفيل د (۴۱) کال د ربيع الاول له ۹ نه ومنو، نو پدې ورځ د نبوت پوره ديارلس کاله تير شوي وو او که د هغوکسانو رايه ومنو چې وايي رسول الله (ص) د عام الفيل په (۴۱) کال د رمضان په مياشت کې په نبوت مشرف شوی ؤ، نو پدې ورځ (قباء ته رسيدو په ورځ) د نبوت (۱۲) کاله پنځه مياشتې (۱۸) يا (۲۲) ورځې تيرې شوې وې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوتل او هلته به يې تر ټکنده غرمې پورې د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) انتظار يوست. يوه ورځ هغوی له ډير انتظار وروسته بيرته کورونو ته ستانه شول، پدې وخت کې يو يهودی د کوم شي د کتلو لپاره خپل برج ته ختلی ؤ که ګوري چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) او ملګري يې په سپينو جامو کې چې د سپوږمۍ په شان ړنا کوي را روان دي، نو يو ځل يې له خولې نه په لوړ آواز داسې الفاظ ووتل: اې عربو! دا دی ستاسې هغه پلار چې تاسې يې په انتظار کې وئ! ددې آواز په اوريدو سره مسلمانان ټول راپورته شول خپلې وسلې يې واخيستې او د خپل رهبر استقبال ته ور روان شول.[1]

ابن قيم وايي: په همدې وخت کې په بني عمرو بن عوف (د قبا اوسيدونکي وو) کې هم د تکبير آوازونه اوچت شول. مسلمانانو له ډيرې خوشالۍ نه په لوړ آواز تکبيرونه ويل او دده مبارک استقبال ته ور روان وو، تر څو حضور ته ورسيدل او د نبوت په تحيه (سلام) سره يې دده استقبال وکړ او لکه د بوراګانو په شان له خپل لاربنود نه راتاو وو، او رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د وقار او عظمت د لوی غر په شان د دوی په مينځ کې تشريف درلود او د الله تعالی له خوا نه دا آيت ورباندې نازل شو[2] :

((...فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلائِكَةُ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ)) (التحريم-٤) [نو بيشکه الله همغه مدد ګار دی د هغه (نبي) او جبريل او صالح د مومنانو (يې هم مدد ګاران دي) او ملائکې (يې هم) وروسته له دغه (مددګارۍ نه) مددګارانې دي.]

عروه بن الزبير وايي: له خلکو سره له ليدو کتو وروسته رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) له خلکو سره يو ځای ښي طرف ته لاړ او د بني عمرو بن عوف په مېنه کې يې واړول. دا د ربيع الاول مياشت او د دوشنبې ورځ وه.

دلته ابوبکر (رضي الله عنه) د خلکو د هرکلي لپاره ودريد او رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) چوپ ناست ؤ او هغه انصار (رضي الله عنهم) چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) يې مخکې نه ؤ ليدلی هغوی به د سلام او ښه راغلاست پخاطر مستقيما ابوبکر (رضي الله عنه) ته ورتلل، تر څو په رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) لمر راغی، نو ابوبکر (رضي الله عنه) خپل ځادر

---

[1]. صحيح البخاري ۱/۵۵۵

[2]. زاد المعاد ۲/۵۴

و اخيست او په رسول (صلی الله عليه وسلم) يې سيوره جوړه کړه، پس لدينه خلکو رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) وپيژانده.[1]

مدينه د استقبال او هرکلي پخاطر ټوله شور او زوږ اخيستې وه، او داسې يوه ورځ وه چې د مدينې په تاريخ يې سارى نه موندل کيږي. پدې ورځ يهودانو هم د نبي حبقوق (عليه السلام) د هغه زيري رېښتينوالی په سترګو ليده چې ويل به يې: الله د جنوب تيمان له لوري او هغه چې قدوس دی د فاران د غرونو له خوا راغلی.[2]

رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) په قبا کې د کلثوم بن هدم او په بل روايت د سعد بن خيثمه په کور کې واړول، خو لومړنی قول راجح دی.

علي (رضي الله عنه) درې ورځې نور په مکه کې پاتې شو، تر څو يې له رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) سره د خلکو ايښودل شوي امانتونه يې ټول خپلو خاوندانو ته تسليم کړل. بيا يې په پليو پښو د هجرت لار ونيوه، له مکې مکرمې نه د مدينې منورې په لور وخوځيد تر څو په قبا کې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) او ابوبکر (رضي الله عنه) سره د کلثوم بن الهدم په کور کې يو ځای شو.[3]

رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) په قبا کې څلور ورځې (دوشنبه، سه شنبه، چارشنبه، پنجشنبه)[4] تيرې کړې او دلته يې د قباء جومات جوړ کړ او لمونځ يې پکې ادا کړ. دا دده له نبوت نه وروسته لومړنی جومات دی چې تهداب يې په تقوی سره ايښودل شويدی، تر څو په پنځمه يعنی د جمعې په ورځ د الله تعالی د امر مطابق په خپله سپرلۍ چې ابوبکر يې رديف (ملګری) وُ سپور شو، خپلو ماما خيلو (بني نجار) ته يې اطلاع ورکړه، هغوی له تورو سره ورته راغلل او بيا د مدينې په لور ورسره روان شول. او کله چې بني سالم بن عوف ته ورسيدل، نو د جمعې د لمانځه وخت شو، رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د بطن وادي په هغه ځای کې د

---

(1). صحيح البخاري ۵۵۵/۱

(2). صحيفی حبقوق بايبل (۳: ۳)

(3). زاد المعاد ۵۴/۲. ابن هشام ۴۹۳/۱. رحمت للعالمين ۱۰۲/۱

(4). دا د ابن اسحاق روايت دی. ابن هشام ۴۹۴/۱وګوره، علامه منصور پوري هم همداروايت غوره ګڼلی دی. رحمۍللعالمين ۱۰۲/۱ وګوره، په بخاري کې راځي چې رسول الله (ص) په قبا کې (۲۴) ورځې تم شوی وُ (۱-۶۱) په بل روايت له لسو ورځو نه څو شپې زياته موده (۵۵۵/۱) او په دريم روايت (۱۴) ورځې پاتی شوی وُ، ابن قيم دا (۱۴) ورځې غوره ګڼی او پخپله وايي چې رسول الله (ص) په دوشنبه قباته رسيدلی او د جمعی په ورځ ورنه روان شويدی. (زاد المعاد ۵۴/۲-۵۵) او ښکاره ده چې د دوشنبي او جمعی تر مينځ له لسو ورځو زياتی نه وی بيله دې چې د وتو او رسيدو دوی ورځې ورسره حساب کړو او پدې سره هم له (۱۲) ورځو نه شی زياتيدای البته په دوو هفتو کې.

جمعې لمونځ ادا کړ چيرته چې اوس يو جومات ورباندې جوړ شويدی، او ددې لمونځ کوونکو شميره سلو تنو ته رسيده[1].

رسول الله(ﷺ) په مدينه کې

د جمعې له لمانځه وروسته رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) مدينې ته تشريف يوړ، او له همدې ورځې نه د يثرب نوم مدينه الرسول شو، او اوس د اختصار په توګه مدينه ورته ويل کيږي. دا يوه تاريخي او بې سارې ورځ وه، د مدينې ټولی لارې او کوڅې د تکبير، تحميد او تقديس نارو په سر اخيستې وې.
او د انصارو لوڼو له ډيرې خوشالۍ نه دا ابيات ويل:

طلع البـــدر علينا	من ثنيات الوداع
وجب الشكر علينا	مـــا دعا لله داع
ايهـــا المبعوث فينا	جئت بالامر المطاع

[ترجمه: د جنوبي لورې له غرو (ثنيات وداع) نه په مونږ باندې د څوارلسمې سپوږمۍ راوختله. په مونږ تر هغې د الله شکر واجب دی، تر څو بلونکی د خدای لورته بلنه کوي. اې مونږ ته راليږلی شويه! دا ستا د حکم اطاعت فرض دی.][2]
انصار (رضي الله عنهم) که څه هم د زياتې سرمايې خاوندان نه وو، خو هر يوه يې دا هيله او آرزو درلوده چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) يې ميلمه شي، او دده په کورکې واړوي، نو په هر يوه کور به چې تيريده د کور مالک به يې د اوښې واګې نيولې او ورته ويل به يې: تشريف راوړئ دلته زيات تعداد ډير ساز او سامان،

---

[1].صحيح البخاري ۱/۵۵_۵۶۰. زاد المعاد ۲/۵۵. ابن هشام ۱/۴۹۴. رحمۍ للعالمين ۱/۱۰۲.

[2]. ابن قيم ليکې چې دا اشعار له تبوک نه د رسول الله (ص) د راستنيدو په وخت کې ويل شويدی او وايي څوک چې ګمان کوي دا اشعار مدينې ته د رسول الله (ص) د داخليدو په وخت کې ويل شوي هسې بې اساسه خبره کوي (زاد المعاد ۳/۱/۱۰ خو ابن قيم پدې هکله څه قوي دليل ندی وړاندې کړی. او دده په خلاف منصور پوري دا خبره ثابته او راجحه بولي چې وايي دا اشعار مدينې ته د داخليدو په وخت کې ويل شويدي او له ده سره د خپلې خبرې د اثبات لپاره کافي او معقول دلايل هم موجود دي چې ردول يې ممکن ندي . رحمۍ للعالمين ۱/۱۰۶ وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسله او حفاظت ستاسې په خدمت کې دي. رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) به ورته فرمايل: [خلوا سبيلها فإنها مأمورة]اوښه پرېږدئ دا ماموره شويده! او ښه روانه وه تر څو د مسجد نبوي ځای ته ورسيده او هلته چو شوه، خو رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورنه کوز نه شو، اوښه پاڅيده لږ وړاندې لاړه، بيايې يوې خوا بـلې خواته وکتل بيرته راوګرځيده او پخپل لومړني ځای چو شوه. رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورنه کوز شو. دا د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د ماما خيلو بني النجار ځای ؤ، او دا د الله له لوري اوښې ته توفيق ؤ ځکه ده غوښتل چې د خپلو ماما خيلو د عزت او احترام پخاطر له دوی سره واړوي، پدې وخت کې خلکو رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ته له دوی سره د تلو پيشنهادونه کول، خو ابو ايوب الانصاري (رضي الله عنه) وار رومبی کړ او د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) بار او کجاوه يې خپل کورته يووړه، نو رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) وفرمايل: [المرء مع رحله]. مسافر له خپل بار او کجاوې سره وي. او اسعد بن زراره راغی او د اوښې پړی يې ونيوه او له ځان سره يې بوتلله او له همده سره وه.[1]

امام بخاري له انس نه روايت کوي وايي: رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) وفرمايل: [أي بيوت أهلنا أقرب؟] . زمونږ د خلکو نه دکوم يوه سړي کور ډير نژدې دی؟ ابو ايوب ورته وويل: فقال أبو أيوب: أنا يا رسول الله ، هذه داری، وهذا بأبي، زما کور ډير نژدې دی يا رسول الله ! دا مې کور او دا يې دروازه ده. نو رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمايل: قال: [فانطلق فهيئ لنا مقيلًا] درځه، او زمونږ لپاره د قيلولی (د غرمې په وخت د خوب) ځای برابر کړه. هغه عرض وکړ: قال: قوما على بركة الله تاسې دواړه مهرباني وکړئ د الله په برکت سره[2].

څو ورځې وروسته د رسول (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) بي بي ام المؤمنين سوده او دواړه لوڼې يې فاطمه او ام کلثوم، او اسامه بن زيد او ام ايمن له عبدالله بن ابوبکر چې عائشه او د ابوبکر نوره کورنۍ يې را ايستلې وه را ورسيدل (رضي الله

[1]. رحمة للعالمين ۱۰۲/۱ زاد المعاد ۵۵/۲
[2]. صحيح البخاري ۵۵۲/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنهم اجمعين) خو حضرت زينب (رضي الله عنها) هملته په مکه کې له ابو العاص سره پاتې شوه ځکه هغه اجازه نه ورکوله، تر څو له بدر وروسته را مهاجره شوه.[۳]
عائشه (رضي الله عنها) وايي: کله چې رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) مدينې ته ورسيد ، هلته ابوبکر او بلال (رضي الله عنه) سختې تبې ونيوله، زه ورغلم او ورته ومې ويل: پلار جانه څنګه يې؟ او بلاله ته څنګه يې؟ دا وايي چې ابوبکر (رضي الله عنه) به د تبې په وخت کې داشعر وايه:

کل امرئ مصبح في اهله و الموت ادنى من شراك نعله

هر چا ته پخپل کور کې سهار په خير (صبح بخير) ويل کيږي، پداسې حال کې چې مرګی يې د څپلۍ له تسمې نه هم ورلنډ دی. او وايي کله به چې د بلال حالت لږ غوندې ښه شو نو پخپل ښکلي آواز سره به يې داسې ويل:

الا ليت شعري هل ابيتن بواد و حولي اذخر و جليل

وهل اردن يوما مياه مجنة وهل يبدون لي شامة و طفيل

[کاشکي خبر واى چې کومه شپه په وادي (مکه) کې تيرولی شم او شا او خوا مې اذخر او جليل بوټي واى او آيا کومه ورځ به مې د مجنی په چينه ګذر شي، او آيا د شامې او طفيل غرونه به بيا ووينم.] عائشه (رضي الله عنها) وايي: زه بيا رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) ته ورغلم او لدې حال نه مې خبر کړ. نو رسول (صلى الله عليه وسلم) د اسې وفرمايل: [اللهم العن شيبة بن ربيعة، وعتبة بن ربيعة، وأمية بن خلف، كما أخرجونا من أرضنا إلى أرض الوباء].
خدايه! په شيبه بن ربيعه او عتبه بن ربيعه، او اميه بن خلف لعنت وکړې، هغوی موږ له خپل وطن نه د رنځونو ځمکې ته راوشړلو. ثم قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: [اللهم حبب إلينا المدينة كحبنا مكة أو أشد، وصححها، وبارك في صاعها ومدها، وانقل حماها فاجعلها بالجُحْفَة]. يا الله ته زمونږ په زړونو کې د مکې د محبت په شان او يا له هغې نه هم زيات د مدينې محبت واچوې، اې خدايه! ته د مدينې فضا او هوا صحيح او صحت ورکوونکې وګرزوې، او ددې ځاى د غله جاتو په پيمانو کې برکت واچوې، او ددې

---

[۳]. زاد المعاد ۵۵/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

Comment:

ځای تبه له دې ځایه اوچته کړې او په جحفه کې یې و ګرځوې [۱].
الله تعالی د رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) دعا قبوله کړه د مدینې حالات یې بدل کړل. دلته د دعوت مکي دور پای ته ورسید ، او د رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د ژوند د لومړۍ برخې حالات او واقعات مو هم همدلته تر نظر تیر کړل.

۱. صحیح البخاري ۵۸۸/۱ - ۵۸۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مدينې ژوند

مدني دور په دريو مختلفو مرحلو ويشلای شو:

۱- لومړنۍ مرحله چې مختلف مشکلات او فتنې پکې راولاړې شوې وې، له يوې خوا کورني خنډونه بې شميره وو، له بلې خوا دښمنانو له بهر نه د مدينې د ختمولو کوښښونه کول. دا مرحله د حديبيې په سوله يعنی د شپږم هجري کال د ذي القعدې په مياشت کې پای مومي.

۲- له شرک او بت پرستانو سره د اوربند، او اسلام ته د پاچايانو د رابللو مرحله، چې د مکې په فتحه يعنی د اتم هجري کال د رمضان په مياشت کې پای ته رسيږي.

۳- د الله په دين کې د ډلو ډلو خلکو داخليدلو، او مدينې ته د بيلابيلو اقوامو او قبايلو د راتګ مرحله، او دا د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د ژوند تر پايه يعنی د يوولسم هجري کال تر ربيع الاول پورې ادامه مومي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړنۍ مرحله

د هجرت په وخت کې د مدینې حالات

هجرت یوازې له شر، فتنې او ملنډو نه د نجات په معنی نه ؤ، بلکه ددې تر څنګ هجرت په نوي او آرام وطن کې د یوې نوې ټولنې د جوړېدو ګډکوښښ او پیغام هم ؤ. او همدا وجه وه چې په هر مسلمان باندې دا فرض شول چې د خپل توان په اندازه ددې نوي وطن په جوړېدو کې برخه واخلي، او ددې وطن په ترقۍ، آرامۍ او دفاع کې خپل ټول زور او توان په کار واچوي.

بیشکه چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ددې نوې ټولنې یوازینی امام، مشر، او لارښود و، او د ټولو امورو او کارونو واګې په بشپړه توګه د همده په لاس کې وې.

رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په مدینه کې له دریو مختلفو او بیلا بیلو داسې قومونو سره مخامخ ؤ چې حالاتو یې یو له بل سره ډېر توپیر درلود، مسائل او مشکلات یې هم سره بیل او ګوښې وو، دا درې قومونه عبارت وو له:

۱_ نیک، مکرم او غوره اصحاب (رضي الله عنهم).

۲_ د مدینې هغه اصلي اوسیدونکي چې لا تر اوسه یې له شرک نه نجات نه ؤ موندلی.

۳_ یهود.

الف: د اصحابو (رضي الله عنهم) له هغه مسایلو نه چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ورسره مخ ؤ، یوه هم دا مسئله وه چې دلته د مدینې حالات د مکې له حالاتو نه بالکل جدا او بیل وو، ځکه هغوی په مکه کې که څه هم د یوې کلمې او یوه هدف درلودونکي وو، خو په بیلابیلو کورونو کې ویشل شوي، رټل شوي، غم ځپلي او مظلومان وو، د هیڅ شي واک او اختیار یې نه درلود، ټول کارونه د دوی د دښمنانو په لاس کې وو، هغوی هلته ددې وس او توان نه درلود چې د ځانګړیو موادو او اصولو درلودونکې داسې یوه نوې اسلامي ټولنه جوړه کړي چې له همغو اصولو پر ته په نړۍ کې هیڅ یوه انساني ټولنه په پښو نه شي دریدای، او همدا علت دی چې مکي سورتونه یوازې اسلامي اصول او مبادئ په ګوته کوي، داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امرونه نه کوي چې هر څوک په ګوښې توګه عمل ورباندې کولی شي، او ورسره د نیکو اخلاقو، خیر او نیکۍ لورته بلنه او له رذائلو او بد اخلاقیو نه منع کوي.
خو په مدینه کې وضعه بدله وه، دلته له لومړنۍ ورځې نه مسلمانان د خپل واک او اختیار خاوندان وو، هیچا ورباندې تسلط او واکمني نه درلوده. نو اوس ددې وخت ؤ چې هغوی نور باید د تـرقۍ، آبـادۍ، اقتصاد، سیاست، حکومت، سولې، جنګ، او نورو ژوندینو امورو په هکله فکر وکړي، او نور دا په کار وه چې دوی ته حلال، حرام، عبادت ، اخلاق او نور مسایل په مفصله توګه بیان او توضیح کړای شي.
اوس ددې وخت رارسیدلی ؤ چې هغوی یوه بیله ټولنه جوړه کړي، داسې اسلامي ټولنه چې په هر څه کې له جاهلي ټولنې نه مختلفه، او د بشري نړۍ له هرې بلې ټولنې نه اوچته او ځانګړې وي.او د هغه اسلامي دعوت ممثله او نماینده ټولنه وي د کوم په لار کې چې مسلمانانو پوره لس کاله ډول ډول کړاونه او تکلیفونه ګاللي وو.
او دا خو څرګنده ده چې ددې ډول یوی ټولنې جوړول د ورځې، میاشتې او کال خبره نده، بلکه دا اوږد وخت په کار لري تر څو تشریع او قانون جوړول له تربیې، تعلیم او عملي تمرین سره خوا په خوا په تدریجي توګه د تکامل پړاو ووهي. الله تعالی پخپله ددې تشریع کفیل ؤ، او د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) وظیفه ددې قانون تنفیذ او تطبیق او دې لور ته لارښوونه او په همدې قانون سره سم د مسلمانانو روزنه وه: ((هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الأُمِّيِّينَ رَسُولاً مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمْ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ)) (الجمعة: ۲) [دغه (الله) هغه ذات دی چې پورته کړی (لیږلی یې دی) په ایمانو ناپوهانو کې یو رسول (محمد (صلی الله علیه وسلم) له دوی څخه چې لولي پر دوی باندې آیتونه ددې (قرآن) او پاکوي دوی (له شرکه له نورو رذیله (اخلاقو) او ښیي دوی ته کتاب (قرآن) او احکام (د قرآن)...]
د اصحابو (رضي الله عنهم) زړونه پخپل رهبر او قانون پورې تړلي وو، د هغه احکام به یې په ډیره خوشالۍ سره پلي کول ((وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا)) (الانفال: ۲) [او کله چې ولوستی شي پر دوی باندې آیتونه (کلام) د الله نو زیاتوي (پیاوړی کوي) دغه (آیتونه) دوی لره ایمان.]
او څرنګه چې دا مسائل زمونږ د بحث موضوع نده، نو ځکه یوازې هغو امورو ته اشاره کووچې یادول یې ضروري بولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر حال دا د مسلمانانو له هغو لويو مسايلو نه يوه مساله ده چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورسره مخ ؤ، او په حقيقت کې دا په پراخه پيمانه سره د محمدي رسالت او اسلامي دعوت هدف او مقصد هم ؤ. خو دا مساله عاجله نه بلکه مستقله او دايمي مساله وه، هلته داسې نور مسايل هم وو چې عاجل او فوري حل او اقدام ته يې اړه درلوده.

په مدينه کې د مسلمانانو ټولگی له دوه ډوله خلکو نه جوړ شوی ؤ:

يوه ډله انصار وو چې د خپلې ځمکې وطن او مال خاوندان وو، او پدې هکله د دوی فکر او غم د هغه چا د فکر او غم په اندازه ؤ چې له خپل عيال او اولاد سره يو ځای د امن په کور کې شپې او ورځې تيروي، خو دومره وه چې د دوی تر مينځ ډيره زړه او کلکه دښمني موجوده وه. بله ډله هغه مهاجرين وو چې هيڅ يې هم نه درلودل ټول يې له لاسه وتلي وو، يوازې ځانونه يې مدينې ته رارسولي وو او بس، دلته يې نه ځای و نه ځايگی، نه د کار او کسب درک ؤ، او نه يې دومره څه درلودل چې خپل ژوند ورباندې روان کړي. ددې مهاجرينو تعداد هم ډير ؤ، او ورځ په ورځ پسې ډيريده، ځکه دا اعلان شوی و چې هر مسلمان بايد مکه پريږدي او مدينې ته هجرت وکړي. او دا هم په ډاگه ده چې د مدينې اقتصادي بنسټ هم دومره پياوړی نه ؤ چې دا ډول مشکلات وزغملی شي، نو همدا وه چې يو ځل يې اقتصادي حالت مخ په خرابيدو شو، او په همدې سختو شرايطو کې اسلام دښمنه ځواکونو له بهر نه له مدينې سره د اقتصادي پريکون (بنديز) او ديته ورته لار او پاليسي غوره کړه او پدې سره د وارداتو اندازه کمه او مشکلات نور پسې زيات او حالات کړکيچن شول.

<u>ب:</u> دوهم قوم يعنی د مدينې اصلي اوسيدونکې مشرکان – دوی پر مسلمانانو څه واک او حاکميت نه درلود، ځنې يې داسې وو چې له شکوکو سره مخ وو او د پلرنـي دين پريښودو ته يې زړه نه شوی ښه کولی، خو له مسلمانانو او اسلام سره يې کينه او دښمني هم نه درلوده، بالاخره لږ وخت وروسته په اسلام مشرف شول.

په مشرکينو کې ځنې داسې هم وو چې زړونه يې له رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) او مسلمانانو سره له بغض او دښمنۍ نه ډک وو، خو په عين وخت کې يې ددې جرات او همت هم نه درلود چې مخامخ مقابله ورسره وکړي، او دې حالاتو ديته مجبور کړي وو چې له مسلمانانو سره د مينې او خلوص ښکارونه وکړي، ددې ډلې مشرکانو مشر عبدالله بن ابي ؤ. اوس او خزرج چې د هيچا په مشرۍ نه وو راضي شوی د بعاث له جنگ نه وروسته يې پدې اتفاق کړی ؤ چې نوموړی به خپل مشر ټاکي. او عملاً يې دده د پاچايی لپاره تياري پيل کړې وه، قيمتي مرۍ او غمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې راټول کړي وو تر څو تاج ورته جوړ کړي او په تخت يې کينوي، خو يو ځل رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) مدينې ته تشريف راوړ او ټول قوم د هغه په خوا ورمات شو، نو له عبدالله بن ابي سره دا عقيده پيدا شوه چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) دده تخت او پاچايي په لغته ووهله. او له همدې امله يې سخته کينه ورسره درلوده، خو کله چې پوه شو نور شرک دده په ګټه ندی او حالات داسې دي چې د شرک په واسطه يې ډيرې دنيوي ګټې له لاسه وزي، مجبور شو چې د بدر له غزا نه وروسته په خوله اسلام راوړي، خو زړه يې هماغسې له کفر او شرک نه ډک وُ. او هر کله به يې چې لاس بر شو نو د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) او مسلمانانو په خلاف به يې له هيڅ ډول فريب او غدر نه ډډه نه کوله. له ده سره هغه کسان هم ملګري ووکوم چې دده په ناجوړه شوې پاچايۍ کې لوی لوی منصبونه ورته په نظر کې نيول شوي وو. هغوی به دده د شيطاني پلانونو او توطئو په پلي کولو کې مرسته ورسره کوله، او کله کله به يې له ځينو واقعاتو او پيښو او حتی له ځينو کمزورو او کم عقلو مسلمانانو نه هم د خپلو شومو اهدافو د تحقق په لاره کې ګټه اوچتوله.

ج: دريم قوم (يهودان): هغه چې د آشوريانو او روميانو له ظلم نه حجاز ته راغلي وو. دوی اصلا عبرانيان وو، خو دلته په حجاز کې له ميشته کيدو وروسته يې ژبه، عادات، د افرادو او قبايلو نومونه عربي شوي وو له عربانو سره يې د خپلوۍ اړيکې هم ټينګې کړې وې، خو له دې ټولو سره سره يې خپل ملی هويت ساتلی وُ او په پوره توګه په عربي ټولنه کې نه وو منحل شوي، بلکه پخپل يهودي مليت (اسرائيليت) يې فخر او وياړ کاوه. عربان يې ډير زيات تحقير او سپکول ان تر دې چې هغوی ته به يې اميين يعنی چارپايان، مرتجعين او رذيلان ويل، د عربو مالونه يې د ځان لپاره مباح بلل، او کله به يې چې لاس پرې بر شو نو خوړل به يې ((**قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الأُمِّيِّينَ سَبِيلٌ**)) (آل عمران: ۷۵). [وويل (کتابيانو) نشته پر مونږ باندې په (حق) ددې اميانو کې هيڅ ګناه (چې مالونه يې وخورو).]

هغوی د خپل دين په نشر او ترويج کې ډير فعال نه وو، او د دوی ټول دين په دم، چپ ، فال، سحر او جادو کې خلاصه کيده. او يوازې په همدې سره يې ځانونه د پوهې، روحانيت، قيادت او صلاحيت خاوندان ګڼل. هغوی په کسب او کار، مال ګټلو او لاسته راوړلو کې خاص مهارت درلود، د غلې دانې، خرما، شرابو او ټوکر تجارت له

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدوی سره وې. ټوکر، غلې دانې او شراب به يې راوړل او په مقابل کې به يې خرما صادروله، او د تجارت تر څنګ يې نور کسبونه هم کول، له عربانو نه به يې څو چنده ګټه اخيستله پدې يې هم اکتفا نه کوله بلکه د سود بازار يې هم ښه تود کړی وې. د عربانو مشايخو او مشرانو ته به يې قرضونه ورکول، هغوی به دا پيسې بې مطلبه او بې ځايه په مداحانو، شاعرانو او ځان ښوونه او ستاينه کې خرڅولې. يهودانو به لومړی ددې قرضونو په بدل کې د دوی ځمکې، باغونه او پټې ګرو کړل، خو څو کاله وروسته به يې د ملکيت قبضه ورباندې ولګوله. دوی په فتنو، فساد، توطئو او دسيسو کې له هر چانه مخکې وو، په دې مکر او چالاکۍ سره به يې شا او خوا پرتې عربې قبيلې يو بل کې سره اچولې، او تر مينځ به يې د اوږدو جګړو اور بلاوه او په ډيره مرموزه توګه به يې ددې اور لمبې غوړې ساتلې. عربان به سره جنګيدل او دوی به ورته د خير په غونډۍ ناست وو، خو که به د کوم طرف پيسې کمې شوې، نو دوی به په سود باندې ډير قرض ورکاوه تر څو د پيسو د کمي له امله جګړه بنده نه شي. يهودانو به پدې سره دوه ګټې کولې يعنی په يوه غشي به يې دوه مرغۍ ويشتلې يو به يې خپل يهودي موجوديت، شخصيت او هويت ژوندی ساته او له بل پلوه به يې د سود بازار ښه ګرم ساته، ډيرې پيسې او سرمايې به يې ګټلې.

<u>په مدينه کې د يهودانو درې مشهورې قبيلې اوسيدلې:</u>

۱. بنو قينقاع، دې قبيلې له خزرج سره تړون درلود او کورونه يې په مدينه کې د ننه وو.

۲. بنو نضير.

۳. بنو قريظه. دوی دواړو له اوس سره تړون درلود، او د مدينې په شا او خوا برخو کې اوسيدل.

همدې قبيلو به له ډير پخوا نه د اوس او خزرج تر مينځ د جګړو اور بلاوه، د بعاث په جګړه کې خو پخپله دوی هم هره يوه له خپل حليف سره په جنګ کې شريکه وه.

طبيعي وه چې يهودو به له اسلام او مسلمانانو سره کينه او عداوت کاوه، له هغوی نه د خير طمعه بې ځايه وه ځکه رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) له دوی څخه نه و تر څو د دوی نژادي او توکمي عصبيت ته چې په ذهن او زړه يې حاکم وې سکون او اطمينان حاصل شي. او بله دا چې اسلامي دعوت د سولې او يووالي داسې يو پيغام او آواز و چې مات زړونه يې سره پيوندول، د کينې او دښمنۍ اورونه يې مړه کول، په ټولو کارونو کې د امانت او امانتدارۍ غوښتونکی وې، او په هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه کې يې يوازې د پاک او حلال څيز د خوړلو اجازه ورکوله او ددې لازمي معنی دا وه چې نور به په مدينه کې ميشتې عربي قبيلې سره يوکېږي او پدې سره به د يهودانو له خبيثو پنجو نه آزادي مومي، چې په نتيجه کې به د يهودانو تجارت زيانمن کېږي او د سود له هغو ګټو به بې برخې کېږي چې د دوی دکار و بار او شتمنيو اساس ورباندې ولاړ وُ.

او دا هم کيدای شوای چې دا عربي قبيلې متوجه شي او هغو مالونو ته يې فکر شي کوم چې يهودانو په سود کې ورنه اخيستي وو، او له يهودانو نه په سود کې د تللو ځمکو، باغونو او پټيو د بيرته اخيستلو هڅې وکړي.

يهودانو دا ټول حساب کړی و، او له کومې ورځې نه چې پوه شول اسلام په مدينه کې ميشته کيدل غواړي نو دا ټول شيان يې د ذهن پر پرده تير را تير شول، او له همدې امله يې مدينې ته د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) له تشريف آوری سره سم له اسلام او رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) سره دښمني پيل کړه، خو دا دښمني يې څه موده پټه وه چې وروسته يې ښکاره او په ډاګه کړه.

ددې موضوع ښه تصوير او تفسير د ابن اسحاق هغه روايت کولی شي کوم چې له حضرت صفيه (رضي الله عنها) نه يې رانقل کړيدی، ابن اسحاق وايي:

له صفيه بنت حيي بن اخطب نه روايت دی چې وايي: زه مې په پلار او تره (ابو ياسر) له ټولو اولادونو نه زياته ګرانه وم، او هر کله به چې د دوی له بل کوم يوه اولاد سره زه ورسره مخامخ شوم، نو حتماً به يې زه اخيستلم.

وايي: خو کله چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) مدينې ته را روان و او په قبا کې يې له بني عمرو بن عوف سره واړول، پلار مې (حيي بن اخطب) او تره مې (ابو يا سر بن اخطب) سهار وختي ورغلل، او ان له لمر لويدو سره بيرته راستانه شول، وايي: داسې سست پست، له پښو لويدلي، کشال کشال را روان وو. وايي: زه د خپل عادت سره سم ورپه منډو شوم، خو قسم په خدای هغوی دومره غم اخيستي وو چې يوه يې هم زما خوا ته التفات او توجه ونکړه.

وايي: وا مې وريدل چې تره مې (ابو ياسر) پلار ته وايي: ايا ته يې ښه سيي پيژنې؟ ده وويل: بالکل ښه يې پيژنم. تره مې بيا ورته وويل: نو ته د هغه په هکله څه نظر لرې؟ پلار مې ورته وويل: دښمني، قسم په خدای تر مرګه به ورسره دښمني کوم.[۱]

---

[1]. ابن هشام ۱/ ۵۱۸- ۵۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې خبرې تایید د بخاري هغه روایت هم کوي کوم چې د عبدالله بن سلام (رضي الله عنه) د اسلام راوړلو په هکله یې را نقل کړیدی.

نوموړی د یهودانو لوی او عظیم عالم و، کله چې خبر شو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) مدینې ته د بني النجار مېنې ته تشریف راوړی، نو په بیړه سره د هغه(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) حضور ته ورغی، او داسې پوښتنې یې ورنه وکړې چې ځواب یې یوازې نبي ویلی شي. او څنګه یې چې د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ځوابونه واوریدل نو فوراً په هماغه ځای په اسلام مشرف شو.

بیا یې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته وویل: یهودان خبرې جوړونکي او بهتان کوونکي خلک دي که هغوی مخکې لدینه چې ته ورنه زما په هکله پوښتنه وکړې پدې خبر شي چې زه په اسلام مشرف شوی یم، نو بهتانونه به راپسې وتړي. همدا وه چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) یهودان راوغوښتل، هغوی راغلل، عبدالله بن سلام په کور کې د ننه ناست و، رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ورته وویل: عبدالله بن سلام څنګه سړی دی؟ او ستاسې په مینځ کې د کوم مقام خاوند دی؟

دوی وویل: هغه د لوی عالم زوی او له مونږ ټولو نه د زیات علم څښتن دی او له مونږ ټولو نه غوره او د ډیر غوره سړي زوی دی. په بل روایت کې راځي چې وایي: هغه زمونږ مشر او زمونږ د مشر زوی دی، او په بل لفظ – هغه له مونږ ټولو نه بهتر او د بهترین سړي زوی دی، او په بل لفظ هغه زمونږ افضل او د افضل سړي زوی دی. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ورته وویل: ښه، نو اوس دا راته ووایاست که هغه اسلام راوړ نو بیا؟ یهودانو دوه، درې ځله وویل: الله دې هغه لدینه وساتي! همدلته عبدالله بن سلام راووت او ویې ویل: ((اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا رسول الله)) نو دوی یو ځل خپلې ژبې بدلې کړې او ویې ویل: دا زمونږ په مینځ کې تر ټولو زیات شریر او د شریر زوی دی او داسې نورې خبرې یې وریسې وکړې. ده (عبدالله) په ځواب کې ورته وویل: یهودانو! له خدای نه وویریږئ، قسم په هغه ذات چې له ده پرته بل د عبادت مستحق نشته تاسې پدې ښه پوهیږئ چې دا د الله رسول دی، او په حقه راغلی دی. دوی ورته وویل دروغ دې وویل.[1]

دا وه په مدینه کې د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د ژوند په لومړنۍ ورځ له یهودانو سره لومړنۍ تجربه.

(1). صحیح البخاري ۴۵۹/۱- ۵۵۲-۵۲۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا وو د مدينې داخلي حالات، او له مدينې نه د باندې د اسلام تر ټولو ستر او سخت دښمن قريش وو. قريشو پوره لس کاله د مسلمانانو په خلاف له هر ډول، ظلم، زياتي، تهديد او جبر نه کار اخيستی و، د مظلومو مسلمانانو د ځورولو او ځپلو پخاطر يې د ورې کولو او اقتصادي بنديزونه سياست خپل کړی ؤ او د مصيبتونو او کړاوونو تر څنګ يې د هغوی په خلاف ستړی کوونکی عصبي، نفسياتي او تبليغاتي جنګ هم پيل کړی و. او کله چې مسلمانانو مدينې ته هجرت پيل کړ، نو دوی به يې ځمکې او مالونه مصادره کول، او هغوی به يې له خپلو ښځو او اولادونو نه بېلول، او که به يې په چا لاس ورسيده، نو ښه به يې تعذيباوه. دا خو لا څه هغوی د دعوت د لاربښود (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د مرګ او وژلو اراده او فيصله وکړه، او ددې توطئې د عملي کولو لپاره يې ډيرې منډې ترړې هم وکړې. او له دې نه اخوا هغه وخت چې مسلمانان مدينې ته ورسيدل او د دوی له ظلمونو نه يې نجات وموند، او له دوی نه (۵۰۰) کيلو متره ليرې لاړل، نو دوی (قريش) دلته هم په آرام کيناستل. او څرنګه چې دوی د حرم اوسيدونکي او د بيت الله ګاونډيان وو، نو د عربو په مينځ کې يې په ديني او دنيوي لحاظ اوچت او د قدر وړ مقام درلود، نو دلته يې له خپل همدې اثر او رسوخ نه په استفادې سره يو سياسي رول لوبول وغوښتل، پاڅيدل او د عربې جزيرې نور مشرکان يې د مدينې د اوسيدونکو په خلاف راوپارول او مدينه يې له اقتصادي بحران سره لاس او ګريوان کړه. نژدې وه تر بشپړې اقتصادي محاصرې لاندې راشي، واردات يې ډير کم شول، دا هم پداسې حال کې چې د مهاجرينو شمير ورځ په ورځ مخ په زياتيدو و. حقيقت دا دی چې د مکې د مشرکينو او مسلمانانو تر منځ د اسلام په نوی مېنه (مدينه) کې د جنګ حالات او اسباب برابر شوي وو، او دا به ډيره بې عقلي او بې انصافي وي چې ددې جګړو او دښمنيو پړه پر مسلمانانو ور واچول شي.[۲]

مسلمانانو حق درلود چې د خپلو مصادره شويو مالونو په بدل کې د قريشو مالونه مصادره کړي او حق يې درلود چې د دوی د ظلم ځواب ورکړي. او د دوی د ژوند د قافلې په وړاندې داسې خنډونه را پيدا کړي لکه چې دوی د مسلمانانو د ژوند په مخه کې پيدا کړيدي. او حق يې درلود د خپل ځان او هويت دفاع وکړي او د دوی ټولې هغه توطئې شنډې کړي چې هدف يې د اسلام ختمول و.

---

(2). دا وروستی خبره د محمد الغزالي خبره ده، فقه السيرة ص ۱۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ا وو هغه مشکلات او مسائل چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) مدینې ته د رسول، رهبر، امام او لارښوونکي په صفت له رسیدو نه وروسته ورسره لاس او ګریوان و.

رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په مدینه کې د رسول او رهبر په څیر معامله کوله، له هر چا او هر قوم سره یې د هغه د مقام او اهلیت سره برابر عمل کاوه، څوک چې د رحم او کرم وړ وو د هغوی په سر یې د رحمت او شفقت لاس راکاږه، او که د چا چاره او علاج به یوازې شدت او سختي وه، نو د هغه دوا او علاج به یې په سختۍ سره کاوه، خو دا باید له یاده ونه باسو چې د رحمت او شفقت پله یې ډیره درنده وه. او د همدې حکیمانه قیادت په برکت په څو لنډو کلونو کې ټول کارونه د اسلام او مسلمانانو لاس ته ورغلل، لوستونکي ته به راتلونکو پاڼو کې پدې هکله پوره معلومات وړاندې کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نوې ټولنې جوړول

مخکې مو وويل چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د جمعې په ورځ د هجرت د لومړي کال د ربيع الاول په (۱۲) مه چې د (۶۲۲م) کال د سپتمبر له (۲۷) مې سره سمون خوري په مدينه کې د بني النجار ...ته تشريف يووړ، د ابو ايوب د کور مخې ته يې واړول او ويې فرمايل: همدلته زمونږ منزل دی (ان شاء الله) بيا د ابو ايوب کور ته منتقل شو.

د نبوي مسجد ودانول

لدينه وروسته د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) لومړنی کار د نبوي مسجد جوړول وُ. د مسجد لپاره يې هغه ځای وټاکه په کوم کې يې چې اوښه چو شوې وه، دغه ځمکه د دوو يتيمانو وه، چې په بيه يې ورنه واخيستله. رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) پخپله د مسجد په جوړولو کې فعاله ونډه درلوده، خښتې او تيږې به يې رانقلولې او داسې به يې فرمايل:

اللهم لا عيش الا عيش الاخرة فاغفر للانصار و المهاجرة

[اې خدايه زندګي او ژوند خو يوازې د آخرت ژوند دی، نو ته انصارو او مهاجرينو ته بخشش وکړه.]

او دا شعر به يې هم زمزمه کاوه:

هذا الحمال لاحمال خيبر هذا ابر ربنا و اطهر

[دا بار د خيبر بار ندی دا زمونږ د رب پاک او سپيڅلی بار دی]

د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) کار به د اصحابو (رضي الله عنهم) نشاط او فعاليت نور هم زياتوه، او يوه صحابي به د کار په وخت کې داسې ويل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لئن قعدنا والنبي يعمل لذاك منا العمل المضلل

[که چیرته مونږ کینو او نبي(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) کار کوي، نو دا به زمونږ د گمراهۍ او بې لارۍ کار وي.]

پدې ځای کې د مشرکینو یو شمیر قبرونه، خرابه، د غرقد او خرما څه ونې هم وې، رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) امر وکړ چې قبرونه را لوځ او پاک شي، دا خرابه هوار کړی شي، ونې یې ووهل او لرگي یې د قبلې لور ته واچول شي (هغه وخت قبله بیت المقدس و).

د دروازې دواړه پایې (څنگدرې) یې له تیږو جوړې کړې، دیوالونه یې د خښتو او ختو وو، چت یې د خرما په تنو ، ښاخونو او پاڼو پټ کړ، په غولي کې یې ریګ او شګې اوارې کړې، ټول جومات ته یې درې دروازې ورکړې وې. د قبلې د دیواله او د مخامخ دیوال اوږده سل ګزه، او د څنګ دواړو نورو دیوالونو اندازه یې هم تقریبا همدومره وه، تهداب یې نژدې درې ګزه راته.

د جومات له خوا سره یې د ختو او تیږو څو خونې هم جوړې کړې، چتونه یې د خرما په تنو او شاخونو پټ کړل، دا د امهات المؤمنین (رض) خونې وې. او کله چې تکمیلې شوې، نو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د ابو ایوب (رضي الله عنه) له کورنه ور منتقل شو.[1]

دغه جومات یوازې د لمانځه ځای نه ؤ، بلکه د یوه داسې پوهنتون حیثیت یې درلود چې مسلمانانو به پکې خپل دین زده کاوه، او داسې یو غونډه ځای ؤ چې پخپل زړه کې به یې په ډیره مینه او محبت سره هغه کسان سره راغونډول چې کلونه کلونه د جاهلیت او عداوت لمبو سیځلي وو.

او همدا جومات د داسې یوه عمومي مرکز په شان ؤ چې د مسلمانانو ټول کارونه له همدې ځایه اداره کیدل، د هر څه قومانده له همدې ځایه وه او په ننني ژبه دا یو داسې پارلمان ؤ چې ټول مشورتي او تنفیذي (اجرایوي) مجلسونه به همدلته ترسره کیدل. او ددې تر څنګ دا جومات د هغو فقیرانو مهاجرینو کور هم ؤ کوم چې نه یې کور درلود ، نه مال او نه خپل او خپلوان.

د هجرت په لومړیو کې د آذان حکم هم وشو. آذان دا آسماني آواز چې هره ورځ پنځه ځلې د ځمکې او آسمان تر مینځ انګازې کوي، او ټول عالم په لړزه راولي.

پدې هکله د عبدالله بن زید بن عبد ربه د خوب کیسه مشهوره ده، چې تفصیلات

[1]. صحیح البخاري ۱/ ۷۱-۵۵۵- ۵۲۰. زاد المعاد ۵۲/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې پدې کتابونو جامع الترمذي، سنن ابي داود، مسند احمد او صحيح ابن خزيمه کې روايت شوي او کولی شو هملته يې ولولو.[١]

د مسلمانانو تر مينځ ورورګلوي

لکه څرنګه چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د نبوي جومات په جوړولو سره د غونډېدو او يو کېدو يو عظيم مرکز مينځ ته راوړ همدا ډول يې د انصارو او مهاجرينو په ورورۍ سره په انساني تاريخ کې يوه بل نه هيريدونکې او بې ساري کارنامه تر سره کړه. ابن قيم وايي: بيا رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د انس بن مالک په کور کې (٩٠) کسه چې نيم يې انصار او نيم نور يې مهاجرين وو سره ورونه کړل، ددې ورورګلوۍ اصل او اساس دا و چې دا ورونه به يو له بل سره همدردي او غمشريکي کوي، او د نسبي خپلولۍ په ځای به دوی يو د بل ميراث وړي. دا حکم د بدر غزا تر وخته باقي پاتې و،تر څو د الله تعالی دا حکم رانازل شو: ((وَأُوْلُوا الأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ)) (٨-٧٥). [او خاوندان د خپلوۍ ځينې د دوی غوره دي (د ميراث په وړلو سره) په ځينو نورو...]

دې آيت د ديني وروڼو تر مينځ د ميراث وړلو حکم لغوه کړ، خو د ورورۍ عقد او پيمان همداسې باقي پاتې دی. ويل کيږي چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) دويم ځل د مهاجرينو تر مينځ ورورګلوي ټينګه کړې وه، خو دا خبره کمزورې غونډې بريښي، ځکه مهاجرين چې يو له بل سره يې ديني، وطني، نژادي او نسبي ورورې او خپلوي درلوده د ورورۍ دې ډول عقد او تړون ته اړ نه وو، په داسې حال کې چې د انصارو او مهاجرينو خبره او معامله بيا دغه ډول نه وه[٢].

لکه چې محمد غزالي وايي ددې ورورۍ معنی دا وه چې جاهلي تعصب او عصبيت له مينځه يوسي، ننګ، حميت او غيرت که وي، نو بايد يوازې د اسلام پخاطر وي او بس، د رنګ، نسل، وطن او نسب په بناء د برترۍ او امتياز دور نور ختم دی، ځکه د بلندۍ او پستۍ يوازينی معيار انسانيت، مروت او تقوی ده نه بل څه.

رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) دا ورورې يوازې تر ژبې او کلماتو پورې محدوده نه وه ساتلې، بلکه دې تړون ته يې د عمل داسې جامه وراغوستې وه چې له

---

(1). بلوغ المرام د ابن حجر عسقلاني ليکنه ص ١٥ وګوره.

(2). زاد المعاد ٥٢/٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

امله یې دا ژمنه تر وینې او مال پورې تړلې وه. دا تړون د ژبې او الفاظو له دایرې نه وتلی د قربانۍ، همدردۍ، او غمشریکۍ په ډګر کې داسې پلی شوی و، چې دې نوې ټولنې ته یې تر ټولو لوړ مثالونه وړاندې کول او دا ورورولي له نسبي ورورولۍ نه زیاته په مینه او خلوص ولاړه وه.[1]

بخاري روایت کوي، کله چې مهاجرین مدینې ته راغلل، رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) عبدالرحمن بن عوف له سعد بن الربیع سره د ورورۍ په مزي وتاړه. سعد خپل ورور عبدالرحمن ته وویل: زه په انصارو کې د ډیر مال او دارایۍ خاوند یم، ته زما مال دوې برخې کړه، (نیم یې ستا) همدا راز زه دوې ښځې لرم، وګوره کومه یوه دې چې خوښه وي ما ته ووایه، زه هغه طلاقوم، او چې عدت یې پوره شو، نو ته یې په نکاح کړه. ده (عبدالرحمن) ورته وویل: خدای دې ستا په مال او اولاد کې برکت واچوي، ما ته بازار راوښیه. هغوی د بنو قینقاع بازار وروښود، هغه بازار ته لاړ او کله چې بیرته راوګرځید، نو یوه اندازه غوړي او کــروت یې هم له ځان سره راوړل. په همدې ترتیب هغه هره ورځ بازار ته تلو او ګټه یې کوله څه وخت وروسته داسې ورځ راغله، چې د څه زیړوالي اثر وربانـدې ښکاریده. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ورته وویل: دا څه دي؟ ده ورته وویل: واده مې کړی. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) وفرمایل: څومره مهر دې ورکړ؟ ده وویل: تقریباً پاو باندې یوه توله سره زر (تقریبا **۱۵** ګرامه)[2].

له ابو هریره (رضي الله عنه) نه روایت دی وایي: انصارو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته وویل: ته زمونږ د خرما باغونه زمونږ او زمونږ د وروڼو (مهاجرینو) تر منځ وویشه! ده وفرمایل: نه. نو دوی وویل: نو تاسې (مهاجرین) زمونږ سره کار وکړئ او مونږ به تاسې په میوو کې را سره شریک کړو، دوی (مهاجرینو) وویل: دا بالکل سمې او مقبوله ده.[3]

لدینه دا ښه په ډاګه کیږي چې انصارو د خپلو مهاجرینو وروڼو د عزت او احترام، همکارۍ او همدردۍ پخاطر له څومره زیات اخلاص، قربانۍ، مینې او محبت نه کار اخیسته. او لدینه دا هم څرګندیږي چې مهاجرینو د دوی د عزت او همکارۍ، احسان او کرم څومره قدر او پاس درلود، او د دوی له همکارۍ او اخلاص نه یې یوازې دومره ګټه اخیستله چې خپل مات او ګوډ ژوند یې وربانـدې روانولی شوای.

---

[1]. فقه السیرة ص ۱۴۰ - ۱۴۱

[2]. صحیح البخاري، باب اخاء النبي (ص) بین المهاجرین و الانصار **۵۵۳/۱**

[3]. صحیح البخاري - باب اذا قال: اکفني مئونة النخل ۱-۳۱۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیشکه چې دا ورورولي لویه وه او دا یو عظیم حکمت، پوخ، عاقلانه سیاست، او د مسلمانانو د زیات شمیر یاد شویو مشکلاتو لپاره کافي او شامل حل و.

د اسلامي یووالي تړون

لکه څرنګه چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) مؤمنان د ورورلۍ په ټینګ مزي سره وتړل، همدا ډول یې یو بل داسې عهد او تړون هم ترسره کړ چې د هغه پواسطه یې د جاهلیت ټول کشمکشونه، ناروا قومي او قبیلوي عصبیتونه له هر ډول جاهلانه رسم او رواج سره یو ځای له مینځه یو وړل. دا دی لاندې ددې تاریخي تړون مادې په لنډه توګه وړاندې کوو:

دا د محمد رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) له خوا لیک دی د قریشي ، یثربي او نورو هغو مؤمنانو او مسلمانانو ترمنځ چې د دوی پیروي وکړي، ورسره یو ځای شي او یو ځای جهاد ورسره وکړي:

۱_ دوی ټول له دوی نه پرته ټولو انسانانو نه جدا یو امت دی.

۲_ قریشي مهاجرین به د خپلو پخوانیو روایاتو مطابق یو بل ته دیت او د مؤمنانو په مینځ کې به په نیکۍ او انصاف سره د خپلو بندیانو فدیه ورکوي. د انصارو ټولې قبیلې به هم د پخوا په شان یو بل ته دیت ورکوي، او د دوی هره ډله او طایفه به د مؤمنانو په مینځ کې په نیکۍ او انصاف سره د خپلو بندیانو فدیه ورکوي.

۳_ مؤمنان به د فدیې او دیت په معامله کې خپل بې وسه او بې کسه له خپلې نیکې ورکړې او سخا نه بې برخې کوي.

۴_ ټول رینښتیني مؤمنان به یو موټی د هر هغه چا مقابلې ته دریږي چې پر دوی ظلم کوي، یا غواړي د مؤمنانو تر مینځ ظلم، ګناه، تیری او فساد خور کړي.

۵_ دوی (مؤمنان) به ټول یو لاس د دا ډول کس په خلاف وي، که څه هم هغه د دوی د کوم یوه زوی وي.

۶_ هیڅ مؤمن به د کافر په بدل کې بل مؤمن نه وژني.

۷_ او نه به د مؤمن په مقابل کې د کوم کافر ملاتړ کوي.

۸_ د الله ذمه (عهد) یوه ده، تر ټولو بې وسه مسلمان هر چا ته چې وغواړي پناه ورکولی شي د یوه معمولي انسان له خوا ورکړل شوې ذمه (ژمنه) پر ټولو مسلمانانو لازمه او واجب ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹ـ هغه یهودان چې زمونږ پیروي غوره کړي، نو د هغوی مدد او کومک به کیږي، نه به ظلم ورباندې کیږي، او نه به د دوی په خلاف د چا ملاتړ کیږي.
۱۰ـ د ټولو مسلمانانو سوله یوه ده، هیڅ مسلمان له بل مسلمان پرته د خدای په لار کې په جنګ او جګړه کې سوله او جوړه نه کوي، بلکه ټول به یو ځای د عدل او برابرۍ په بناء کوم عهد او تړون سرته رسوي. (د مسلمانانو سوله به د ټولو په موافقه وي، فردي سوله نشي کولی).
۱۱ـ مسلمانان په هغه خون (وینه) کې یو له بل سره برابر دي، کومه چې څوک یې د خدای په لار کې تویوي.
۱۲ـ هیڅ مشرک به قریشو ته د ځان یا مال پناه نه ورکوي، او نه به د هغوی د ساتنې پخاطر د مسلمان په وړاندې دریږي.
۱۳ـ که هر چا کوم مومن بې موجبه وواژه، او قتل په شاهدۍ او دلیل سره ورباندې ثابت شو، نو هغه (قاتل) به قصاص کیږي، خو که د مقتول ولي راضي شو بیا به نه وژل کیږي.
۱۴ـ دا ټول مؤمنان به د هغه په خلاف راپورته کیږي، او پرته لدې چې د هغه په خلاف ودریږي په بل څه یې نه مسئولیت ادا کیږي او نه بل څه ورته روا دي.
۱۵ـ هیڅ یوه مسلمان ته ندي روا چې د کوم مشکلات را پیدا کوونکي یا بدعتي مرسته وکړي، او یا پناه ورکړي، او که څوک یې مرسته کوي یا پناه ورکوي، نو پر هغه به د قیامت په ورځ د الله تعالی لعنت او غضب وي، او د هغه به هیڅ هم نه قبلیږي یعنی نه به یې فرض قبلیږي او نه نفل.
۱۶ـ تاسې که په هر کار کې له اختلاف سره مخ شوئ، نو هغه باید یوازې الله او محمد(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته راجع کړئ.[1]

---

[1]. ابن هشام ۵۰۲/۱-۵۰۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر ټولنه د معنوياتو اغيزه

په دومره عظيم حکمت او زيرکۍ سره رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ددې نوې ټولنې تهذاب کيښود، خو د ټولنې دا ظاهري بڼه د هغو معنوياتو اثر او تصوير ؤ چې د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د صحبت او ملګرتيا په برکت ددې عظيمو پرګنو په برخه شوی ؤ. رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) به هميشه د هغوی د ښوونې او روزنې، تزکيې او نيکو اخلاقو باندې د آراسته کولو زيار يوست، او هغوی به يې په مينه، ورورۍ، عزت، شرف، عبادت او اطاعت سره روزل.

يوه صحابي له رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) نه وپوښتل: کوم ډول اسلام ډير غوره دی؟ (يعنی په اسلام کې کوم يو عمل ډير بهتر دی؟)

رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه وسلم) ورته وفرمايل: **[تطعم الطعام، وتقرئ السلام على من عرفت ومن لم تعرف]**.[1]. خلکو ته خواړه ورکوه، په ټولو پيژندګلو او نا پيژندګلو سلام اچوه .

عبدالله بن سلام وايي: **لما قدم النبي صلى الله عليه وسلم المدينة جئت، فلما تبينت وجهه، عرفت أن وجهه ليس بوجه كذاب، فكان أول ما قال: [يا أيها الناس، أفشوا السلام، وأطعموا الطعام، وصلوا الأرحام، وصلوا بالليل والناس نيام، تدخلوا الجنة بسلام]**. رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) چې مدينې ته تشريف راوړ، زه ورغلم، او کله مې چې د مبارک مخ وليد، نو پوه شوم چې دا د کوم دروغجن مخ نه شي کيدای. او د رسول (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) لومړنۍ خبره دا وه چې ويې فرمايل: اې خلکو سلام خور کړئ، خواړه ورکړئ، صله رحمې کوئ (د خپلوۍ اړيکې ټينګې ساتئ) د شپې هغه وخت لمونځ کوئ چې خلک ويده وي، نو په سلام او سلامتۍ سره به جنت ته داخليږئ.[2]

---

[1]. صحيح بخاري ۱/ ۲-۹

[2]. رواه الترمذي، ابن ماجة، الدارمي. مشكاة المصابيح ۲۸/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) فرمايي: **[لا يدخل الجنة من لا يأمن جاره بوائقه]**. هغه څوک به جنت ته داخل نه شي چې ګاونډيان يې له شر او زيان نه په امن نه وي.[۳]

همدا راز فرمايي: **المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده]**. کامل مسلمان هغه دی چې نور مسلمانان يې د ژبې او لاس له شر نه په امن وي.[۴]

بل ځای فرمايي: **[لا يؤمن أحدكم حتى يحب لأخيه ما يحب لنفسه]**. له تاسې نه هيڅوک ترهغې کامل مؤمن نه شي کيدای تر څو يې د خپل ورور لپاره هغه څه نه وي خوښ کړي کوم چې د خپل ځان لپاره يې خوښوي.[۱]

او فرمايي: **[المؤمنون كرجل واحد، إن اشتكى عينه اشتكى كله، وإن اشتكى رأسه اشتكى كله]**. ټول مؤمنان د يوه سړي په شان دي، که سترګه يې په درد شي، نو ټول جسد يې په درد راځي، او که يې سر وخوږيږي، نو ټول بدن يې دردمند کيږي.[۲]

او فرمايي: **[المؤمن للمؤمن كالبنيان يشد بعضه بعضاً]** مؤمن بل مؤمن ته د عمارت او تعمير حيثيت لري چې پخپل مينځ کې يو بل سره مضبوط او پياوړی کوي.[۳]

او فرمايي: **[لا تباغضوا، ولا تحاسدون، ولا تدابروا، وكونوا عباد الله إخواناً، ولا يحل لمسلم أن يهجر أخاه فوق ثلاثة أيام]**. يو له بل سره بغض، کينه او حسد مه کوئ، يو بل ته شا مه اړوئ (يو له بل نه نفرت مه کوئ) د الله بندګان او يو د بل ورونه اوسئ، هيڅ مسلمان ته نده روا چې له خپل مسلمان ورور نه له دريو ورځو نه زيات مرور و اوسي.[۴]

فرمايي: **[المسلم أخو المسلم لا يظلمه ولا يسلمه، ومن كان في حاجة أخيه كان الله في حاجته، ومن فرج عن مسلم كربة فرج الله عنه كربة من كربات يوم القيامة، ومن ستر مسلماً ستره الله يوم القيامة]** مسلمان د مسلمان ورور دی، نه پر هغه ظلم

(۳). مسلم، مشکاة المصابيح ۱/ ۴۲۲
(٤). صحيح بخاري ۱/۲

(1). بخاري ۱/۲
(2). مسلم، مشکاة ۲/۴۲۲
(3).متفق عليه، مشکاة۲/۴۲۲
(4). صحيح بخاري ۲/۸۹۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي او نه به یې دښمن ته سپاري، څوک چې د خپل ورور د حاجت او ضرورت پوره کولو زیار باسي، الله تعالی به د هغه ضرورتونه رفع کوي، او هغه څوک چې د کوم مسلمان غم او درد دوا کړي، الله تعالی به له هغه نه د قیامت د ورځې له غمونو او دردونونه کوم غم لیرې کړي، او څوک چې د مسلمان پرده کوي الله تعالی به قیامت په ورځ د هغه پرده کوي.(۵)

فرمايي: **[ارحموا من في الأرض يرحمكم من في السماء]**. د ځمکې پر اوسیدونکو رحم وکړئ تر څو هغه ذات رحم درباندې وکړي چې په آسمان کې دی.(۶)

فرمايي: **[ليس المؤمن بالذي يشبع وجاره جائع إلى جانبه]**. هغه څوک کامل مؤمن ندی چې پخپله موړ او په خوا کې ګاونډی یې وږی وي.(۱)

فرمايي: **[سِباب المؤمن فسوق، وقتاله كفر]**. د مسلمان کنځل فسق او جګړه ورسره کفر ده.(۲)

په همدې ترتیب سره رسول (صلی الله علیه وسلم) له لارې نه د ضرري څیزونو لیرې کول صدقه بولي، او دا د ایمان له ښاخونو نه یو ښاخ شمیري.(۳)

اصحاب یې خیرات او صدقې ورکولو ته هڅول، او د صدقې دومره فضائل یې ورته بیانول چې زړونه به پخپله ورماتیدل. فرمایل به یې: **[الصدقة تطفئ الخطايا كما يطفئ الماء النار]**. صدقه ګناهونه داسې له مینځه وړي لکه اوبه چې اور وژني.(۴)

همدا راز فرمايي: **[أيما مسلم كسا مسلماً ثوباً على عُرى كساه الله من خُضر الجنة، وأيما مسلم أطعم مسلماً على جوع أطعمه الله من ثمار الجنة، وأيما مسلم سقى مسلماً على ظمأ سقاه الله من الرحيم المختوم]** کوم مسلمان چې بل لوڅ مسلمان په جامو پټ کړي، الله تعالی به هغه ته د جنت شنې جامې ورواغوندي. او کوم مسلمان چې بل مسلمان ته د لوږې په حال کې خواړه ورکړي الله تعالی به هغه ته د جنت میوه وروخوري. او کوم مسلمان چې بل تږي مسلمان ته اوبه ورکړي، الله به هغه ته د جنت

---

(5). متفق علیه – مشکاة ۴۲۲/۲

(6). سنن ابیگ داوُد ۳۳۵/۲. الترمذی ۱۴/۲

(۱). البیهقي، مشکاه: ۴۲۴/۲

(۲). بخاري ۸۹۳/۲

(۳). پدې هکله حدیث په بخاري او مسلم کې روایت شویدی. مشکاة ۱۲/۱-۱۲۵

(٤). احمد، ترمذي، ابن ماجة، مشکاة ۱۴/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهر شوي پاک شراب وروښبي.[۵]

فرمايي: **[اتقوا النار ولو بشق تمرة، فإن لم تجد فبكلمة طيبة]** له اور نه ځان وساتئ، که څه هم د خرما د يوې ټوټې په صدقه کولو سره وي، او که دا هم نلرئ، نو په نيکې خبرې سره.[۶]

او ددې تر څنګ يې له سوال نه د ځان ساتلو کلک امر هم کاوه، د صبر اوقناعت فضائل يې بيانول، او سوال کول يې د سوال کوونکي لپاره د مخ داغ، درز او زخم باله،[۱] خو لدينه هغه فقير او محتاج مستثنی دی چې له سوال نه پرته بله هيڅ چاره ونلري.

رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) به د عبادتونو فضائل، اجر او ثواب هم بيانوه. او مسلمانان به يې پر ده (صلی الله عليه وسلم) باندې له آسمان نه را نازل شوې وحي سره ټينګ تړل. وحي به يې دوی ته لوستله، او هغوی به پخپله هم لوستله، او تکراروله تر څو پدې کار سره له پوهې او تدبر نه علاوه د هغوی په زړونو کې د دعوت د حقوقو او رسالت د مسئوليتونو احساس ښه پوخ او ژوندی شي. پدې ترتيب سره رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د اصحابو معنويات او روحيات اوچت کړل، د هغوی استعدادونو ته يې نيکه وده ورکړه، هغوی يې د فضل او کمال هغې درجې ته وخيژول چې په انساني تاريخ کې يې له انبياوو (ع) پرته مثال نه ليدل کيږي.

عبدالله بن مسعود (رضي الله عنه) وايي: څوک که په چا پسې اقتداء کوي يا کومه لاره غوره کول غواړي، نو ورته ښايي، د مخکې تلليو خلکو په لار پل کيږدي، ځکه د ژونديو په هکله د فتنې احتمالات شته، خو هغه مخکيني خلک د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) اصحاب وو، هغوی ددې امت غوره او افضله ډله وه. له ټولو نه د نيکو او صافو سپيڅلو زړونو، زيات او ژور علم او د ډير کم تکلف خاوندان وو. الله تعالی هغوی د خپل نبي (ع) د صحبت، او خپل دين د قيام او حاکميت لپاره غوره کړي وو، نو د هغوی فضل او مقام و پيژنئ، متابعت او پيروي يې وکړئ، او د امکان تر اندازې د هغوی اخلاق او سيرت خپل کړئ، ځکه هغوی د هدايت په نيغه لار برابر خلک وو.[۲]

---

[۵]. ابو داود، الترمذي، مشكاة

[۶]. بخاري ۱/۱۹۰، ۲/ ۸۹۰

[۱]. ابو داوْد، ترمذي، نسائي، ابن ماجة، دارمي، مشكوة ۱۶۳/۱ وکګوره

[۲]. د رزين روايت – مشكوة ۳۲/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

بله دا چې زمونږ عظيم رسول او لارښود(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) پخپله د دومره اوچتو معنوي او ظاهري صفاتو، مجد، عظمت، فضل او نيکو اخلاقو، غوره کردار او بې ساري عمل درلودونکی وُ چې زړونه به ورپورې نښتل، ځانونه او نفسونه به ورنه قربانيدل. او کله به يې چې له مبارکې خولې نه کوم امر صادريده، نو اصحابو (رضي الله عنهم) به فورا هغه ته د عمل جامه وراغوستله او که به يې د کومې نيکۍاو هدايت خبره کوله نو هغوی به فوراً خپل ځانونه په هغې سره سينګارول.

پدې ډول کوښښونو او هلو ځلو سره رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) پدې وتوانيد چې په مدينه کې يوه نوې ټولنه جوړه کړي. داسې ټولنه چې په ټول تاريخ کې له ټولو نه اوچته او د زيات شرف درلودونکې ټولنه وه. او ددې ټولنې مشکلاتو ته يې داسې يو حکيمانه حل راويوست چې له اوږدو زمانو په تورو تيارو کې ستړې انسانيت پکې د اطمينان او آرامۍ ساه وکښله.

ددې نوې ټولنې عناصرو او اجزاوو پدې ډول لوړو ارشاداتو او معنوياتو سره د تکامل داسې پړاو وواهه، چې نور د زمانې هر ډول مقابلې ته تيار وُ، په پوره ځوانمردۍ يې د حالاتو مقابله کوله. بالاخره يې د زمانې مخه او د تاريخ تګلاره بدله او په نيغه برابر کړه.

له يهودانو سره معاهده

کله چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) مدينې ته له هجرت نه وروسته د نظام، سياست او عقيدې د يووالي په واسطه د نوې اسلامي ټولنې تهدابونه ټينګ کړل، نو يې خپله توجه له نامسلمانو قوتونو سره د اړيکو ټينګولو خواته واړوله. د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) هيله او هدف دا وُ چې ټول انسانان د امن، نيکبختۍ، خير او آرامۍ تر سيورې لاندې ژوند وکړي. او دا يې غوښتل چې مدينه او شا و خوا سيمې تر يوې ادارې لاندې سره راټولې کړي، د زغم، عفوې او ګذشت داسې قوانين يې جوړ کړل چې د هغه وخت له تعصب او افراط نه ډکې دنيا کې يې تصور غوندې هم نه شوای کيدای.

د مدينې تر ټولو نژدې ګاونډيان يهودان وو، هغوی که څه هم په زړه کې له مسلمانانو سره دښمني درلوده خو په خوله يې لا تر اوسه ددې دښمنۍ اظهار نه وُ کړی. نو رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) له هغوی سره داسې يو تړون لاسليک کړ چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه په رڼا کې يهودانو ته د دين او مال پوره آزادي ورکړل شوې وه، او له دوی سره د دښمنۍ، مال او جائيداد ضبطولو او اخراج يا شړلو له سياست نه بالکل ډډه شوې وه. دا تړون د مسلمانانو د خپل مينځي تړون – کوم چې مخکې تير شو – په ضمن کې ترسره شوې و، دا دی ددې تړون ځنې مهم ټکي:

د معاهدې مادې

۱- د بني عوف يهودان له مسلمانانو سره يو دي، يهودان به پخپل او مسلمانان به په خپل دين عمل کوي. دا د دوی او د دوی د پيروانو او غلامانو حق دی. له بني عوف نه علاوه د نورو يهودانو هم همدا حقوق دي.

۲- مسلمانان او يهودان هره ډله بيله بيله د خپلو مصارفو او لګښتونو مسئوليت او ضمانت په غاړه لري.

۳- هر څوک چې ددې تړون د کوم طرف په خلاف جګړه اعلان کړي، د تړون ټول اطراف به د هغه په خلاف دريږي.

۴- ددې معاهدې د تړون کوونکو اړيکې به د خير خواهی، نصيحت او ګټې رسولو پر بنا ولاړې وي نه د ګناه پر اساس.

۵- هيڅوک هم د خپل حليف د جرم په وجه مجرم نه شميرل کيږي.

۶- له مظلوم سره به مرسته او مدد کيږي.

۷- تر څو چې جګړه روانه وي تر هغې پورې به يهودان له مسلمانانو سره د جنګ په خرڅ او مصرف کې پوره ونډه اخلي.

۸- د معاهدې په ټولو اړخونو باندې په مدينه کې فتنه او فساد راولاړول او وينه تويول حرام دي.

۹- که د معاهدې د اړخونو تر مينځ کومه داسې منازعه او اختلاف را پيدا شي چې د خطر او فساد احساس ورنه کيږي، نو د هغه فيصله به الله او محمد رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) کوي.

۱۰- قريشو او د دوی همکارانو ته به پناه نه ورکول کيږي.

۱۱- هر څوک که په مدينه حمله وکړي، نو د معاهدې ټول اطراف به د هغوی په خلاف يو ځای جګړه کوي او هر څوک به د خپل طرف دفاع او ساتنه کوي.

۱۲- دا تړون د ظالم او مجرم لپاره پناه او د نجات سبب نه شي کيدلی[1].

---

[1]. ابن هشام ۵۰۳/۱، ۵۰۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـدې تـړون سـره مدينـه او شـا و خـوا سـيمې د يـوه فـدرالي حكومـت تـر ادارې لانـدې راټول ی شوې. ددې حكومت مركز مدينه او رئيس يې رسـول الله(صـلی الله عليـه و الـه وصحبه وسلم) ؤ چې واک او خبره د مسلمانانو پکې چليده، او پدې سره مدينه واقعاً د مسلمانانو او اسلام مركز وګرزيد.

په ټوله سيمه کې د امن او آرام ی د ټينګښت پخاطر له نورو قبايلو سره هم د حالاتو او واقعاتو مطابق معاهدې وشوې چې په راتلونكو پاڼو کې به ورنه يادونه وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسله واله مبارزه

له هجرت نه وروسته د مسلمانانو په خلاف د قریشو فتنې او له عبدالله بن ابي سره یې تماسونه

مخکې مو ولوستل چې د مکې کفارو پر مسلمانانو څه ډول ظلم او زیاتی کاوه، او د هجرت په وخت کې یې څه ډول وحشیانه معامله ورسره کوله، نو د دا ډول ظلمونو او تیریو له امله کفار ددې مستحق وو چې مالونه یې ضبط او د جنګ لاره ورسره ونیوله شي. هغوی په سد نه راتلل، ظلم او وحشت یې نه پریښوده، بلکه د مسلمانانو په خلاف یې غوسه او کینه هغه وخت نوره هم پسې زیاته شوه کله چې مسلمانانو د دوی له ظلم نه نجات وموند او په مدینه کې د امن د کور خاوندان شول. همغه وه چې عبدالله بن ابي بن سلول ته یې چې هغه وخت لا مشرک وُ لیک واستاوه. نوموړی له هجرت نه وړاندې د انصارو رئیس وُ که رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) هجرت نه وی کړی او انصارو وړباندې ایمان نه وی راوړی، نو عبدالله بن ابي به یې خپل پاچا ټاکلی وای. قریشونوموړي او مشرکانو ملګروته یې ډېر تونډ لیک ولیکه چې پکې راغلي وو:
تاسې زمونږ ملګري ته پناه ورکړې، قسم په خدای چې یا به ورسره جنګیږئ او یا به یې له وطن نه شړئ، او که نه نو مونږ ټول درځو تر څو ستاسو ټول جنګیالي ووژنو، او د ښځو عزت او حرمت موتر پښو لاندې کړو.[1] د لیک له رسیدو سره سم عبدالله بن ابي د خپلو مشرکینو وروڼو د امر د تنفیذ او پلي کولو پخاطر متې را ونغښتلې.
دده زړه لـه مخکې نـه رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) تـه ډک وُ ځکه ګومان یې کاوه چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) یې پاچایي ورخرابه کړه. عبدالرحمن بن کعب وایي: کله چې عبدالله بن ابي او ورسره مشرکو ملګرو ته یې د قریشو دا خبر ورسید، نو له رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره د جګړې لپاره راټول شول، خو کله چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) له

[1]. ابو داوٗد باب خبر النضير

(c) ketabton.com: The Digital Library

موضوع نه خبر شو، ورغی او ویې فرمایل: (**لقد بلغ وعید قریش منکم المبالغ، ما کانت تکیدکم بأکثر ما تریدون أن تکیدوا به أنفسکم، تریدون أن تقاتلوا أبناءکم وإخوانکم**).د قریشو اخطار او تهدید پر تاسې ډیره ژوره اغیزه کړیده، خو تاسې پخپله خپل ځانونه دومره زیانمن کوئ چې قریش درته دومره لوی زیان او ضرر نه شي رسولی، آیا تاسې غواړئ له خپلو زامنو او وروڼو سره جګړه وکړئ؟! مشرکینو چې د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) دا خبرې واوریدې، نو بیرته سره خواره شول.[۱]

پدې سره عبدالله بن ابي د جنګ اراده پرېښوده، ځکه ویې لیدل چې ملګري یې وتریږدل او یا دا چې په خبره پوه شول او سد یې سر ته راغی. خو دا ښکاره وه چې نوموړي له قریشو سره سر خوځاوه، او کله به یې چې مناسب فرصت موند، نو د مسلمانانو او مشرکانو تر منځ به یې د شر او فتنې اور بلاوه. له ده سره د یهودو همکاري هم وه، خو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) به تل د دوی د شر او فتنې په اور د خپل حکمت یخې اوبه اچولې او فساد به یې سر اوچتولو ته نه پرېښوده.[۲]

د مسلمانانو په مخ د مسجد حرام د دروازې تړلو اعلان

څه وخت وروسته سعد بن معاذ (رضي الله عنه) د عمرې ادا کولو پخاطر مکې ته لاړ. هلته د امیه بن خلف میلمه شو او امیه ته یې وویل: داسې مناسب او د فرصت وخت راته ګوره چې طواف وکړم. هغه غرمې ته نژدې وخت کې حرم شریف ته بوته، هلته ابو جهل ورسره مخامخ شو او امیه ته یې وویل: ابو صفوانه ! دا څوک دی ؟ امیه ورته وویل: دا سعد دی. ابو جهل ورته وویل: ته ګوره دلته مکه کې په امن او آرام سره طواف کوې، خو هلته مدینه کې مو زمونږ بې دینانو ته پناه ورکړیده او دا مو هم پتیلې ده چې د دوی مرسته او مدد به کوئ، قسم په خدای که ته له ابو صفوان سره نه وای، نو بیرته به ژوندی نه وای رانه تللی! سعد په لوړ آواز ځواب ورکړ ورته وې ویل: قسم په خدای که ته ما لدینه (طواف) منع کړې، زه به دې له هغه څه نه منع کړم

---

[۱]. نفس المصدر

[۲]. صحیح البخاري۲/ ۲۵۵، ۲۵۲، ۹۱۲، ۹۲۴ وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې تـا تـه لـه دینـه ډیـر سـخت او درونـد دی، یعنـی لـه مـدینې نـه تیـره شـوې ستاسـې (تجارتي) لار به ستاسې په مخ بنده کړم.[١]

مهاجرینو ته د قریشو ګواښ

بیا قریشو مسلمانانو ته داسې اخطار او تهدید ولیږه: ګورئ پدې غره نه شئ چې مدینې ته رانه ولاړئ، مونږ در پسې درځو، او هملته مو تس، نس کوو.[٢] دا هسې لفظي تهدید او اخطار نه وُ. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د قریشو له فتنو او فاسدو ارادو نه ښه خبر وُ، نو ځکه به یې ټوله شپه په رڼو سترګو تیروله او یا به د اصحابو (رضي الله عنهم) تر پیرې لاندې ویده کیده. مسلم له عائشې (رضي الله عنها) نه روایت کوي وایي: رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) مدینې ته له راتګ نه وروسته یوه شپه همداسې ویښ ناست وُ، او ویې فرمایل: (**ليت رجلاً صالحاً من أصحابي يحرسني الليلة**)، **قالت: فبينما نحن كذلك سمعنا خشخشة سلاح، فقال: (من هذا ؟) قال: سعد بن أبي وقاص، فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم: (ما جاء بك؟) فقال: وقع في نفسي خوف على رسول الله صلى الله عليه وسلم، فجئت أحرسه، فدعا له رسول الله صلى الله عليه وسلم، ثم نام.** کاشکي له اصحابو نه مې یوه صالح سړي نن شپه پیره راباندې کړې وای. عائشه وایي: مونږ په همدې حالت کې وو چې د وسلې کړپ کړوپ مو واورید، رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) وفرمایل: څوک دي؟ هغه وویل: سعد بن ابي وقاص یم، نو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ورته وویل: ولې راغلی یې؟ ده وویل: هسې په زړه کې مې د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په هکله ویره را پیدا شوه، نو راغلم چې پیره ورباندې وکړم. بیا رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) دعا ورته وکړه او ویده شو.[٣]

دا پیره او بیداري د کومې یوې دوو شپو خبره نه وه، بلکه د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) همدا حال وُ. له عائشې نه روایت دی فرمایي: په رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) باندې به د شپې پیره کیدله تر څو دا آیت را نازل شو:

---

(1) صحیح بخاري کتاب المغازي ٥٦٣/٢

(2).رحمة للعالمین ١١٢/١

(3).مسلم باب فضل سعد بن ابي وقاص ٢٨٠/٢ . البخاري ٤٠٤/١

(c) ketabton.com: The Digital Library

((وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنْ النَّاسِ)) (المائدة:٦٧) [الله تعالی تا له خلکو نه ساتي.]
نو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) خپل مبارک سر له قبې نه را ویوست او ویې فرمایل: (يا أيها الناس، انصرفوا عني فقد عصمني الله عز وجل). اې خلکو! ورځئ لاړ شئ الله تعالی زما حفاظت کوي.[1]
داسې هم نه وه چې دا خطر یوازې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته متوجه وئ، بلکه ټول مسلمانان تر ویرې او خطر لاندې وو. ابي بن کعب روایت کوي وايي: کله چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) او اصحاب یې مدینې ته راغلل، انصارو پناه ورکړه، ټول عرب د دوی په خلاف سره یو موټی شول، نو مسلمانان به د شپې او ورځې له مخې بې وسلې نه ګرزیدل.

مسلمانانو ته د جنګ اجازه

پدې حساسو او خطرناکو حالاتو کې چې د مسلمانانو وجود تر خطر لاندې وئ، او داسې ښکاریده چې قریش په سد نه راځي، او په هیڅ قیمت هم خپل کبر او ظلم نه پریږدي. په همدې وخت کې الله تعالی مسلمانانو ته د جنګ اجازه ورکوي، خو دا جنګ ورباندې فرض کوي نه بلکه ورته فرمایي: ((أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ)) (الحج: ٣٩). [حکم ورکړی شویدی (د قتال) هغو کسانو ته چې قتال ورسره کاوه شي (د کفارو له خوا) پدې سبب چې بیشکه په دوی ظلم شویدی، او بیشکه چې الله په مرسته د دوی ښه قادر دی.]
دا آیت له هغو آیاتونو سره رانازل شو چې مسلمانان یې پدې پوهول چې ددې اجازی هدف جنګ د جنګ پخاطر نه بلکه ددې اصلي هدف دا دی چې باطل له مینځه یووړل شي او د الله احکام او شعائر په ځای شي. الله فرمايي: ((الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنْ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ)). (الحج: ٤١) [دغه مهاجر مظلومان، هغه کسان دي چې که چیرې قدرت ورکړو مونږ دوی ته په ځمکه کې (په دښمن باندې دغلبې په اعتبار) نو قائموي دوی (سم ادا کوي له سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکوي به زکات، او امر (حکم) به کوي

[1]. جامع الترمذي ابواب التفسير ١٣٠/٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

(خلکو ته) په معروف (نیک شرعي کار) سره او منع کوي به (خلک) له بد کار څخه او د کارونو پایله له الله سره ده.]

سیي خبره دا ده چې د جنګ دا اجازه له هجرت نه وروسته په مدینه کې نازله شویده، خو دا مو و نه شوای کړی چې د نزول معین او دقیق تاریخ یې وټاکو.

د جنګ اجازه خو وشوه، خو پداسې حالاتو کې چې د قریشو زور او زیاتی ښه په جوش کې ؤ د حکمت تقاضا دا وه چې مسلمانان د مکې او شام تر مینځ د قریشو تجارتي لارې تر خپلې ولکې لاندې راولي. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ددې هدف د تحقق لپاره دوې لارې غوره کړې:

۱- د مکې او شام تر مینځ د لارې په سر او یا ددې لارې او مدینې تر مینځ پرتو قبیلو سره د همکارۍ او یا یو پر بل د عدم تجاوز او نه تیري تړونونه ترسره کول. مخکې مو له یهودو سره د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) له معاهدې نه یادونه وکړه. له وسلې والې مبارزې نه مخکې همدې ته ورته یو تړون له جهینه قبیلې سره هم شوی ؤ. ددې قبیلې مېنې له مدینې نه د دریو مزلونو یا تقریبا ۴۰- ۵۰ میله په مسافه کې پرتې وې. همدا راز رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) له نورو قبایلو سره هم د خپلو عسکري عملیاتو په وخت کې تړونونه لاسلیک کړیدي چې په راتلونکې کې به ورنه یادونه وکړو.

۲- دی لارې نه د ګزمې او ګشتي ګروپونو استول. ددې تفصیل به په راتلونکو پاڼو کې راشي:

له بدر نه مخکې سریې او غزا ګانې[1]

د جنګ د اجازې له نزول نه وروسته مسلمانانو د پورته یادو شوو دواړو پلانونو د تطبیق پخاطر عملاً په عسکري تحرکاتو لاس پورې کړ.

شا و خوا ته به یې د کشف او ګزمې ګروپونه استول تر څو له یوې خوا د مدینې تر څنګ له پرتو برخو نه مکې ته غزیدلې لارې ځانته معلومې کړي، او له بلې خوا دلته له پرتو قبایلو سره د همکارۍ تړونونه لاسلیک کړي او د مدینې مشرکینو، یهودانو او نورو اعرابو (کوچیانو) ته دا وښیي، چې نور مسلمانان د پخوا په شان کمزوري ندي

---

[1]. مؤرخین هغې پوځې اقدام ته چې پخپله رسول الله (صلی الله علیه وسلم) پکې وتلی دی، جګړه یې کړې ده که نه غزوه وایي، او په کومو عملیاتو کې یې چې پخپله ګډون ندی کړی کوم بل قوماندان یې استولی وي هغې ته سر یه وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکه اوس د قوي ځواک او زيات قدرت خاوندان ګرزيدلي.
ددې عسکري تحرکاتو بل هدف دا هم ؤ چې قريش وويروي، سد يې سر ته راولي ترڅو د کبر او غرور له نيلي نه راکوز شي، او د خپل اقتصاد او مهمو ژونديو لارو په هکله د خطر احساس وکړي او د سولې لاره غوره کړي، له مسلمانانو سره د جنګ اراده پريږدي، د الله په لاره کې نور خنډونه را پيدا نکړي، په مکه کې د مسلمانانو له تعذيب او ځورولو نه لاس واخلي او مسلمانان پريږدي په پوره آزادۍ سره په عربي جزيره کې د الله پيغام خپور کړي.

راځئ اوس په لنډه توګه لدې سراياوو نه يادونه وکړو:

۱- د سيف البحر سريه: د هجرت د لومړي کال د رمضان په مياشت کې چې د (۶۲۳م) کال د مارچ له مياشتې سره سمون خوري، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مهاجرينو يو ديرش کسيز ګروپ چې مشري يې د حمزه (رضي الله عنه) په غاړه وه، پدې وګوماره چې د قريشو د هغې درې سوه کسيزې قافلې مخه ونيسي کومه چې ابو جهل هم پکې ؤ او له شام نه را روانه وه. مسلمانان چې کله د عيص[1] له خوا د سيف البحر منطقې ته ورسيدل او همله له مشرکينو سره مخامخ شول. دواړو طرفونو د جنګ تياري ونيوله، خو مجدي بن عمرو الجهني چې له دواړو لوريو يعنې مسلمانانو او مشرکينو سره يې تړون درلود راغی، منځګړيتوب يې وکړ او هغوی يې له جنګ نه واړول.
د حمزه (رضي الله عنه) بيرغ لومړنی بيرغ ؤ چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پورته کړ يا يې وتاړه، رنګ يې سپين او وړونکی يې ابو مرثد کناز بن حصين الغنوي(رضي الله عنه) ؤ.

۲- د رابغ سريه: د هجرت د لومړي کال د شوال په مياشت کې چې د ۶۲۳م کال د اپريل له مياشتې سره سمون خوري، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د عبيده بن الحارث بن المطلب (رضي الله عنه) په مشرۍ د مهاجرينو يو شپيته کسيزه ګروپ تيار کړ او ويې ليږه. دا ګروپ د ابو سفيان په مشرۍ د قريشو له دوه سوه کسيز کاروان سره د رابغ په سيمه کې مخامخ شو، په يو بل يې غشي و ورول، خو لاس په

[1]. عيص: دع په زبر سره د ينبع او مروه چې له سرې بحيرى سره واقع دی په مينځ کې د يوې سيمې نوم دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاس جګړه ونه شوه. پدې سریه کې د مشرکینو له لښکر نه دوه کسه مقداد بن عمرو البهراني او عتبه بن غزوان المازني له مسلمانانو سره یو ځای شول. دوی دواړه له مخکې نه په اسلام مشرف شوي وو او له مشرکینو سره پدې خاطر راوتلي وو، تر څو ځانونه مسلمانانو ته ور رسولی شي. د عبیده بیرغ سپین او وړونکی یې مسطح بن اثاثه بن المطلب بن عبد مناف وُ.

۳- د خرار سریه [۱]: د لومړي هجري کال د ذي القعدې په میاشت کې چې د ۶۲۳م کال د مې له میاشتې سره سمون خوري رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د سعد بن ابي وقاص تر مشرۍ لاندې د سپرو یوه شل کسیز ګروپ ته امر وکړ چې د قریشو د کاروان مخې ته ورشي، خو دا یې ورته وویل چې د خرار له سیمې نه به اخوا نه تیریږي. دوی پیاده حرکت وکړ، د شپې یې مزل کاوه او د ورځې به چیرته غلي کیدل تر څو د پنځمې ورځ په سهار خرار ته ورسیدل. او هلته خبر شول چې کاروان پرون لدې سیمې نه تیر شویدی.د سعد (رضي الله عنه) بیرغ سپین او علمبردار یې مقداد بن عمرو وُ.

۴- د ابواء یا ودان غزا:[۲] د دویم هجري کال د صفر په میاشت کې چې د۶۲۳م کال د اګست له میاشتې سره سمون خوري، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله له او یا کسو مهاجرینو سره ووت. سعد بن عباده یې په مدینه کې خلیفه وټاکه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) غوښتل د قریشو د کاروان مخه ونیسي، مخکې تر ودان پورې ورسید، خو له کوم خطر سره مخامخ نه شو. پدې غزا کې یې د بني ضمره له رئیس عمرو بن مخشي الضمري سره د تعاون تړون وکړ ددې تړون متن دا دی: (**هذا کتاب من محمد رسول الله لبني ضمره، فإنهم آمنون علی أموالهم وأنفسهم، وإن لهم النصر علی من رامهم إلا أن يحاربوا دين الله ن ما بل بحر صوفة وأن النبي إذا دعاهم لنصره أجابوه**).

[دا بني ضمره ته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لیک دی، د دوی

---

[۱]. خرار – دخ په زور او د را په تشدید له جعفی سره نژدې د یوه ځای نوم دی

[۲]. ودان – د واو په زور او د دال په تشدید سره ویل کیږي دا د مکې او مدینې ترمنځ د یوې سیمې نوم دی، ددې ځای او رابغ ترمنځ (۲۹) میله مسافه ده . او ابواء د ودان تر خوا یوه بله منطقه ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرونه او مالونه په امن دي که چا ورباندې حمله وکړه، نو مرسته به يې کيږي، خو که هغوی د الله د دين په خلاف جګړه وکړي نو بيا ورسره کومک او مرسته نشته.] (دا معاهده) تر هغه وخته د اعتبار وړ ده تر څو د سمندر اوبه وجود لري. يعنی د هميشه لپاره معتبره ګڼلی شي. او هر کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له دوی نه مرسته وغواړي، نو دوی به يې مرستې ته ور دانګي[1]. دا د رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لومړنۍ غزا وه، ده مبارک (۱۵) ورځې له مدينې نه د باندې تيرې کړې، بيرغ يې سپين او وړونکی يې حمزه بن عبدالمطلب (رضي الله عنه) ؤ.

۵- د بواط غزا: د دويم هجري کال د ربيع الاول په مياشت کې چې د ۶۲۳م کال د سپتمبر له مياشتې سره سمون خوري رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له دوه سوه اصحابو (رضي الله عنهم) سره د قريشو د کاروان مخې ته ورغی. پدې کاروان کې اميه بن خلف الجمحي، او د قريشو سل نور کسان او دوه زره پنځه سوه اوښان ؤو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخکې لاړ تر څو د رضوی له طرفه بواط ته ورسيد، خو له څه واقعې سره مخامخ نه شو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په دې غزا کې سعد بن معاذ (رضي الله عنه) په مدينه کې خپل خليفه ټاکلی ؤ. ددې غزا بيرغ سپين او وړونکی يې سعد بن ابي وقاص (رضي الله عنه) ؤ. (بواط او رضوی د جهينه د غرونو د لړۍ دوه فرعي غرونه دي چې له مکې نه د شام د لارې پر غاړه پراته دي او له مدينې نه ۴۸ ميله مسافه لري.)

۶- د سفوان غزا: د دويم هجري کال د ربيع الاول په مياشت کې چې د ۶۲۳م کال له سپتمبر سره سمون خوري، د جابر الفهري زوی کرز له يو شمير مشرکانو سره د مدينې په څړ ځايونو يا ورشو حمله وکړه او څه شمير څاروي يې بوتلل. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له اويا کسه اصحابو (رضي الله عنه) سره ورپسې ووت او د بدر له طرفه د سفوان سيمې ته ورسيد. خو کرز يې له لاسه وتلی ؤ او بيرته بې جګړې راستون شو. دا غزا د بدر د لومړنۍ غزا په نامه ياديږي.دا ځل يې زيد بن حارثه (رضي الله عنه) په مدينه کې خليفه وټاکه، بيرغ يې سپين او وړونکی يې علي

[1]. المواهب اللدنية ۷۵/۱ و شرحه للزرقاني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بن ابي طالب (رضي الله عنه) ؤ.

۷- د ذي العشيرة[5] غزا: د هجرت د دويم کال د جمادي الاولی او جمادي الاخر په میاشت کې چې د ۶۲۳م کال له نومبر او دیسمبر سره سمون خوري، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له (۱۵۰) یا (۲۰۰) کسو مهاجرینو سره ووت. هيڅوک يې له ځان سره په زور نه ؤ بوولي، ټول په خپله رضا او خوښه روان شول. له دوی سره يوازې ديرش اوښان ؤ چې په نوبت به وربانديې سپريدل. هدف يې د هغې کاروان نيول ؤ چې له مکې نه شام ته روان و؛ داسې خبر راغلی ؤ د قریشو په خاص او قیمتي مالونو بار کاروان له مکې نه روان شویدی، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخکې لاړ تر څو د ذي العشيرې سيمې ته ورسيد، هلته خبر شو چې کاروان څو ورځې مخکې تير شويدی. او دا همغه کاروان دی چې له شام نه د بیرته ستنیدو په وخت کې يې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بيا مخې ته ورغلی ؤ کاروان نجات وموند خو د بدر لويه غزا پيښه شوه.
د ابن اسحاق په خوله دا ځل رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د جمادي الاولی په وروستيو کې وتلی او د جمادي الاخر په لومړيو ورځو کې بيرته راستون شوی ؤ.کيداې شي همدا د مورخينو تر مينځ د دې غزا د نيتې په هکله د اختلاف سبب وي.پدې غزا کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له بني مدلج او د دوی له حليفانو سره د عدم تجاوز تړون هم لاس ليک کړ.ابو سلمه بن عبدالاسد المخزومي يې په مدينه کې خپل خليفه پرې ايښی ؤ، بيرغ سپين او وړونکی يې حمزه بن عبدالمطلب (رضي الله عنه) ؤ.

۸- د نخله سريه: د دوهم هجري کال د رجب په میاشت کې چې د ۶۲۴م کال د جنوري له میاشتې سره سمون خوري رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عبدالله بن جحش اسدي تر مشرۍ لاندې د مهاجرينو يو دوولس کسيز ګروپ د نخلې سيمې ته واستاوه. له دوی سره شپږ اوښان وو چې په نوبت به وربانديې سپريدل.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ګروپ قوماندان ته يو خط ليکلی ؤ او امر يې ورته کړی ؤ چې ليک به له دوو ورځو مزل نه وروسته ګوري. عبدالله دوه

[5]. ذي العشيرة په تصغير سره، ځينو يې نوم العشيراء او العسيرة هم بللی دی چې د ينبع خواته د يوې سيمې نوم دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځې مزل وکړ بیايې لیک ولوست چې داسې پکې لیکل شوي وُ: (**إذا نظرت في كتابي هذا فامض حتى تنزل نخلة بين مكة والطائف، فترصد بها عير قريش وتعلم لنا من أخبارهم**). [کله دې چې زما دا لیک ولوست، نو مخکې لاړ شه د مکې او طائف تر مینځ پرتې نخلې سیمې کې واړوه، هلته د کاروان لاره څاره او مونږ ته خبر راکوه].
خط یې چې ولوست ویې ویل: امر په سترګو قبول دی، خپل ملګري یې خبر کړل، خو دا یې ورته وویل: چې زه تاسې نه مجبوروم، څوک که شهادت غواړي نو راسره ځي دي او که د چا مرګ نه وي خوښ، نو بیرته دې وګرځي، زه به ځم. ملګري یې ورسره موافق شول، ټول وخوځېدل، د لارې په اوږدو کې سعد بن ابي وقاص او ملګري یې عتبه بن غزوان خپل اوښ ورک کړ چې په لټه کې یې له ګروپ نه پاتې شول.
عبدالله بن جحش مخکې لاړ او نخلې ته ورسید، چې ګوري د قریشو یو کاروان چې ممیز، څرمنې او نور تجارتي سامان یې نقلاوه لدې ځای نه تیریږي. له کاروان سره عمرو بن الحضرمي، د عبدالله بن المغیره دوه زامن، عثمان او نوفل او د بني مغیره مولی (غلام) حکم بن کیسان یې ملګري وو. مسلمانانو په خپل مینځ کې سلا او مشوره وکړه چې څه باید وکړو نن د رجب وروستۍ شپه ده، که اوس ورسره جنګیږو، نو د شهر حرام بې حرمتي کیږي او که یې نن پریږدو، نو بیا د حرم حدودو ته داخلیږي! بالاخره فیصله پدې وشوه چې همدا نن مقابله ورسره وکړي او له دوی نه کوم یوه عمرو بن الحضرمي وویشت او مړ یې کړ، عثمان او حکم یې اسیران کړل، نوفل ورنه وتښتید. بیایې کاروان له اسیرانو سره یو ځای مدینې ته راوست، لدې مال نه یې خمس بیل کړ دا په اسلام کې لومړنی خمس او لومړنی مړی او لومړني اسیران وو.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دوی دا کار وغانده، او ورته ویې فرمایل: (**ما أمرتكم بقتال في الشهر الحرام**) [ما خو په شهر حرام کې د قتال امر او اجازه نه وه درکړې.] د کاروان او اسیرانو په هکله یې خپله فیصله محفوظه وساتله، او فعلاً یې هر ډول تصرف پکې متوقف کړ.
پدې پیښې سره مشرکینو ته فرصت په لاس ورغی چې د مسلمانانو په خلاف خپل زهرجن تبلیغات لا پسې زیات کړي. هغوی دا پروپاګند شروع کړ چې مسلمانان د شهر حرام احترام نه ساتي، او د الله تعالی له خوا حرام شوي شیان حلال ګرزوي. پدې هکله یې ډیر څه ویل، تر څو د قرآن کریم آیتونه نازل شول او دا مسئله یې حل کړه، په ډاګه یې کړه چې د مسلمانانو ددې کار په انډول د مشرکینو جرم او ګناه ډیره لویه ده...

(c) ketabton.com: The Digital Library

((يَسْأَلُونَكَ عَنْ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنْ الْقَتْلِ...)) (البقرة: ۲۱۷). [پوښتنه کوي خلک له تا نه (اې محمده) له میاشتې حرامې څخه له جنګ کولو پدې کې (چې روا دی که ناروا؟) ووایه (اې محمده) دغه (سائلینو ته) چې جنګ کول پدې (اشهر الحرام) کې (عمدا) لویه ګناه ده، او منع کول له لارې (دین) د الله څخه او کافر کیدل په الله او (منع کول له) مسجد حرام او ایستل د اهل د مسجد حرام له ده څخه (ګناه) ډیره لویه ده په نزد د الله (له قتاله په اشهر الحرام کې) او فتنه (له دین څخه د خلکو ایستل) ډیر لویه (ګناه) ده له جنګ څخه.]

قرآنکریم پدې سره دا په ډاګه کړه چې د مسلمانو جنګیالیو د سیرت او اخلاقو په هکله چې مشرکینو دا ناړې سورې په کار اچولې دي ټولې بې ځایه او بې بنیاده دي، ځکه قریشو له اسلام سره په دښمنۍ او پر مسلمانانو باندې په ظلم زیاتي سره ټول حرمتونه تر پښو لاندې کړیدي. آیا قریشو له هجرت نه وروسته د مسلمانانو د مالونو د ضبط او غصب، او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د قتل او وژلو فیصله په همدې حرم (مکه) کې نه وه کړې؟ اوس څه وشول چې د دوی له خوا تر پښو لاندې شوی حرمت بیرته را پیدا شو او څه وشول چې اوس ددې شیانو د حرمت ماتول د شرم او عیب خبره وګرزیده؟ بې شکه د مشرکانو له خوا د ناروا او بې بنیاده پرو پاګند د د دوی د بې شرمۍ او بې حیایۍ یوه نمونه ده. لدینه وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دواړه اسیران خوشې کړل، او د وژل شوي کس خپلوانو ته یې د هغه دیت ورکړ.[1]

دا وې له بدر نه مخکې پیښې شوې غزا ګانې او سریې، پدې ټولو کې تر هغې د مالونو لوټ او د خلکو وژلو ته خبره نه وه رسیدلې، تر څو پورې چې مشرکینو د کرز بن جابر فهري تر مشرۍ لاندې د مسلمانانو څاروي نه وو لوټ کړي. بناءً ددې شروع هم د مشرکینو له خوا شوې ده، دا خو پریږده چې لدینه مخکې یې څه کړي وې. د عبدالله بن جحش له سریې نه وروسته د مشرکینو په زړه کې ریښتینې ویرې ځای ونیو، لوی خطر یې سترګو ته ودرید، او د څه ویره یې چې درلوده همغه وشول. او پدې

-[1]. ددې غزاګانو او سرایاوو تفصیلات مو لدې کتابونو اخیستې دي!. زاد المعاد ۸۳/۲. ۸۴. ۸۵ ابن هشام / ۵۶۱ تر ۶۰۵، رحمة للعالمين ۱۱۵/۱، ۱۱۶، ۲۱۵/۲، ۲۱۶، ۴۶۹، ۴۷۰. دا مراجع د غزواتو او سرایاوو د ترتیب او ګډون کوونکو د شمیرې په هکله اختلاف لري خو مونږ د ابن قیم او علامه منصور پوري په تحقیق تکیه کړیده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

باوري شول چې د مدینې قیادت ویښ، او با حکمته قیادت دی، د دوی ټول تجارتي حرکات یې تر کلکې څارنې لاندې نیولي. اوس مسلمانان ددې توان لري چې ان دری سوه میله مخکې لاړ شي، او بیا هلته مشرکان ووژني یا یې اسیران کړي او مالونه یې له ځان سره یوسي او پخپله روغ رمټ مدینې ته ستانه شي. مشرکین پدې پوه شول چې نور شام ته د دوی تجارت تر دایمي خطر لاندې دی، خو لدې ټولو سره سره هغوی خپله د کبر او حماقت لاره نه پرېښوده، او په ځای ددې چې د بني ضمره او جهینه په شان د سولې او اخلاص لاره ونیسي، کینه او دښمني یې نوره هم په څوښ راغله. مشران یې د خپلو تهدیدونو او اخطارونو د پلي کولو لپاره میدان ته راوړاندې شول، او اراده یې وکړه چې د مسلمانانو پر وطن حمله وکړي او همدلته خپل وطن کې یې تصفیه کړي. د مسلمانانو وینو ته د دوی همدا تنده وه چې هغوی یې د بدر تر میدانه را ورسول.

د عبدالله بن جحش له سریې وروسته یعنې د دویم هجري کال د شعبان په میاشت کې په مسلمانانو باندې جنګ او قتال فرض شو، او پدې هکله دا څرګند آیتونه را نازل شول: ((وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (١٩٠) وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنْ الْقَتْلِ وَلا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ (١٩١) فَإِنْ انتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (١٩٢) وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنْ انتَهَوْا فَلا عُدْوَانَ إِلاَّ عَلَى الظَّالِمِينَ)). (البقرة: ١٩٠ – ١٩٣)

ترجمه: [او جنګ کوئ (اې مؤمنانو) په لاره دالله کې له هغو کسانو سره چې جنګ کوي له تاسې سره، او مه کوئ زیادت (پر هیڅا باندې) بیشکه چې الله نه خوښوي تیریدونکي له حده. او وژنئ دوی په هر ځای کې چې مومئ دوی او وباسئ دوی له هغه ځایه چې ایستلي وئ دوی تاسې او فتنه (شرک او له دین څخه اړول) ډېر سخت دي له وژلو څخه. او جنګ مه کوئ له دوی سره په نزد د مسجد الحرام کې تر هغه پورې چې وجنګیږي دوی له تاسې سره په دغه (حرم) کې پس که جنګ وکړي دوی له تاسې سره نو وژنئ دوی هم داسې. (لکه تیرې شوې جزا) جزا ده د کافرانو. پس که منع راوړي (له شرکه نو الله به یې وبښي) نو بیشکه الله ډېر ښښونکی پوره رحم لرونکی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او جنګ کوئ تاسي له دوی سره تر هغه پورې چې پاتې نشي فتنه (شرک او فساد) او شي دين (حکم) خاص الله لره، پس که چيرې وګرځيدل (دوی له شرکه نو تاسې تجاوز مه کوئ پر دوی باندې) نو نشته هيڅ تيرې مګر (خو شته جزا د ظلم) پر ظالمانو باندې.]

پدې پسې لږ وخت وروسته الله تعالی بل ډول آيتونه نازل کړل چې په هغې کې يې د جنګ طريقه ښوولې او مسلمانان يې د جنګ لور ته هڅول او پدې هکله يې څه احکام ورته بيانول هغه مبارک آيتونه دا دي: ((**فَإِذا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنّاً بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ذَلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لانتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَكِنْ لِيَبْلُوَ بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ * سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ * وَيُدْخِلُهُمْ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ * يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ**)).(۱) (**محمد: ٤ – ٧**)

ترجمه: [نو کله چې مخامخ شوئ (په جنګ کې) له (هغو کسانو) سره چې کافران شويدي نو ووهئ وهل د ورمېږونو (د هغو) تر هغه پورې چې ښه ډېر مو ووژل دوی او پرې غالب شوئ نو (وتړئ دوی) بيا سخت محکم کړی تړل (د دوی چې ورڅخه خلاص نشي) پس بيا احسان ورسره وکړئ احسان کول وروسته (له بندي کولو او تړلو نه يې) او يا تاسې فديه کړئ دوی فديه کول (په عوض کې يې مال واخلې يا مسلمانان بنديان را خلاص کړئ) (جنګ) ورسره کوئ تر هغه پورې چې کيږدي (جنګياليان د) جنګ وسلې خپلې دغه (حکم الله په دوی کې) دی او که اراده فرمايلی وی الله (د بدل اخيستلو) نوخوا مخواه به بدل اخيستی وُ الله له دوی څخه (بې له جنګه) او ليکن (امر يې درته وکړ په جهاد له دوی سره) لپاره ددې چې ازموينه وکړي الله د ځينو ستاسو په ځينو نورو (په جنګ کې) او هغه کسان چې وژلی شويدي په ليار د الله کې پس له سره به ضايع نکړي (الله) عملونه د دوی ژر به سمه لياره وښيي دوی ته (الله په دنيا او آخرت کې) او ښه به کړي حال د دوی (په دارينو کې) او داخل به کړي (الله) دوی په جنت کې چې معلوم کړيدی (الله) دغه (جنت) دوی ته. اې هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعنی اې مؤمنانو) که مددګاري وکړئ تاسی (له دين (الله او رسول) د الله سره نو مدد به وکړي (الله) تاسې سره (په غلبه پر (دښمن) او ثابت به کړي قدمونه ستاسې (په

(1). استاذ سيد ابو الاعلی مودودي له مـدلـل ې څيړنې وروسته وايي چې د محمد سورت د بدر له غزا وروسته نازل شويدی.تفهيم القرآن **۵**/۱۱-۱۲ ته مراجعه وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای د جنګ کې].
پدې پسې الله تعالی د هغې خلکو مذمت وکړ او ویې غندل کوم چې د جنګ د حکم په اوریدو سره ویرې اخیستي وو، او له ډیر خوف نه یې زړونه رپیدل. الله تعالی فرمایې:
((وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا لَوْلا نُزِّلَتْ سُورَةٌ فَإِذَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ مُحْكَمَةٌ وَذُكِرَ فِيهَا الْقِتَالُ رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ مِنْ الْمَوْتِ فَأَوْلَى لَهُمْ)).(محمد: ۲۰) [نو پس کله چې نازل کړ شي یو سورت محکم او یاد کړی شي په هغه کې جنګ نو وینې به ته هغه کسان چې وي په زړونو د دوی کې ناروغي (د نفاق) ګوري تا ته لکه کتنه د هغه چا چې بیخودي راغلې وي پر هغه باندې له ویرې د مرګ نه، هلاکت دې وي دوی لره.]
حقیقت دادې چې د جنګ فرضیت، او جنګ ته د تیارۍ امر او دې لور ته هڅونه د هغه وخت د حالاتو او شرایطو له غوښتنې سره بالکل مطابقه او برابره خبره وه. که له حالاتو خبر او زیرک کوم قوماندان هم وای، نو هغه به هم خپل لښکر ته ددې فوق العاده او عاجلو حوادثو او حالاتو د مقابلې لپاره خپل پوځ ته د نمبر اول احضاراتو او آماده باش حکم صادراوه، نو په هر څه عالم او له هر څه لوړ خدای به ولې له حالاتو سره برابر حکم نه کاوه. دا واقعیت دی چې حالاتو د حق او باطل تر مینځ د یوې سرنوشت ټاکونکې او فیصله کونکې جګړې غوښتنه کوله. خصوصاً د عبدالله بن جحش له سریې وروسته کومه چې د مشرکینو په غیرت او حمیت لوی او ملاماتونکی ګذار وُ او کومه چې ټول مشرکان یې په سرو سکروټو کینولي وو.
د جنګ د آیتونو له سیاق او سباق نه دا څرګندیده چې نور د داسې خونړیو جګړو وخت را لنډ شویدی چې بری او برلاسي به پکې د مؤمنانو وي. ګوره الله تعالی مسلمانانو ته څه ډول حکم کوي چې مشرکان له هغه ځایه وباسئ له کوم نه یې چې تاسې ایستلې یې، بیا هغوی ته د فاتح لښکر په حیث څه ډول د اسیرانو د تړلو، نیولو او د دښمنانو تر مکملې خاتمې پورې د جګړې کولو ښوونه کوي. دا ټول دې لوري ته اشاره وه چې وروستی بری د مسلمانانو دی. خو دا خبره یې همداسې د اشارو تر پردو لاندې پټه وساتله، تر څو هر مسلمان د الله په لار کې د خپلی جذبې عملي ښکارونه هم وکړی شي.
په همدې ورځو یعنې د دوهم هجري کال د شعبان په میاشت کې چې د ۶۲۴م میلادي کال د فبروري له میاشتې سره سمون خوري الله تعالی د بیت المقدس په ځای کعبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریفه د مسلمانانو قبله اعلان کړه. ددې فایده دا شوه چې هغه کمزوري او منافق یهودان چې یوازې د شر او فتنې را ولاړولو پخاطر مسلمان شوي وو، بیرته خپل حالت ته وګرزیدل، له مسلمانانو نه بیل شول او پدې سره د مسلمانانو لیکې له ډیرو غدارانو او فساد کارانونه پاکې شوې.

د قبلې بدلولو دیته هم اشاره کوله چې اوس یوه نوې داسې مرحله شروع کیدونکی ده چې پر قبله باندې د مسلمانانو تر تسلط او حاکمیت نه مخکې پاې نه مومي. ځکه دا د ډیر حیرت او تعجب خبره ده چې د کوم قوم قبله دې د هغوی د دښمنانو ترولکې لاندې وي، او که فرضاً د هغوی تر قبضې لاندې وي، نو باید حتماً د هغوی له سلطې نه آزاده کړی شي.

لدې اوامرو او اشاراتو وروسته د مسلمانانو حرکت او نشاط زیات شو، د خدای په لار کې یې د جهاد جذبی په مستۍ راغلې او له دښمن سره د پریکندې جګړې لپاره لیوال شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بدر لویه غزا
د اسلام لومړنۍ پریکنده جګړه

د غزا سبب: د عشیرې په غزا کې مو وویل چې د قریشو یو کاروان چې له مکې نه شام ته روان وُ د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له لاسه ووت، خو کله چې همدا کاروان له شام نه بیرته راستنیده، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) طلحه بن عبیدالله او سعید بن زید د کاروان د خبر راوړلو پخاطر د شمال لوري ته واستول. دوی تر حوراء پورې لاړل او هملته پاتې شول تر څو د ابو سفیان کاروان ورباندې تیر شو، دوی په منډه ځانونه مدینې ته ورسول او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې له احوال نه خبر کړ.
پدې کاروان کې د قریشو ډیر مالونه وو یعنې زر اوښان چې د پنځوس زره طلایي دینارونو (دوه سوه دوه شپیته نیم کیلو سره زر) په اندازه سامان وربانديې بار وُ، او یوازې څلویښت ساتونکي ورسره وو.
دا د مدینې د خلکو لپاره طلایي موقع وه، خو د مکې د مشرکینو لپاره لدې دومره ډیر مال نه محرومیدل ملاماتونکې نظامي، سیاسي او اقتصادي ضربه وه. همدا وجه وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مسلمانانو ته وفرمایل:(**هذه عير قريش فيها أموالهم، فاخرجوا إليها لعل الله ينفلكموها**). [دا د قریشو په مال او سامان بار کاروان دی، مخې ته یې ورشئ کیدای شي الله تعالی هغه تاسې ته د غنیمت په ډول درکړي.]
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د کاروان مخې ته ورتلل په هیچا لازمي نکړل، ټول یې خپلې خوښې ته پریښودل، ځکه پدې وخت کې دا ګومان نه کیده چې د قافلې په ځای به د بدر په میدان کې له مشرکینو سره یوه پریکنده جګړه صورت مومي. له همدې امله ډیر اصحاب (رضي الله عنهم) په مدینه کې پاتې شول ځکه هغوی فکر کاوه چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا عملیات به له پخوانیو عملیاتو سره څه توپیر ونلري. او په همدې سبب له جګړې نه پاتې شویو کسانو باندې څه عتاب او ملامتیا هم نه شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي لښکر شميره او په ګروپونو ويشل

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د روانيدو لپاره تيار شو، (۳۱۳ يا ۳۱۴ يا ۳۱۷) کسان ورسره وو، له دې جملې نه ۸۲ يا ۸۳ يا ۸۶ مهاجرين، نور انصار چې (۶۱) له اوس او (۱۷۰) له خزرج قبيلې څخه وو. دې لښکر د جګړې څه انتظام نه وُ کړی او نه يې پوره تياري نيولې وه، په ټول لښکر کې يوازې دوه آسان چې يو يې د زبير بن عوام او بل يې د مقداد بن اسود کندي وُ. او د پاتې کسانو د هرو دوو يا دريو په سر يو اوښ رسيده څکه ټول ايله اويا اوښان ورسره وو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او علي او مرثد بن ابي مرثد غنوي درې واړه په يوه اوښ په نوبت سره سپريدل.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لومړی د مدينې د ادارې او لمانځه ادا کولو لپاره ابن ام مکتوم خپل خليفه وټاکه، خو کله چې روحاء ته ورسيد، نو ابو لبابه بن عبد المنذر يې په مدينه کې د خليفه په حيث ور وليږه.

د لښکر عمومي بيرغ سپين او علمبردار يې مصعب بن عمير قرشي عبدري وُ. لښکر يې په دوو برخو يا غونډونو وويشه:

۱- د مهاجرينو غونډ چې بيرغ يې له علي (رضي الله عنه) سره وُ.

۲- د انصارو غونډ او علمبردار يې سعد بن معاذ (رضي الله عنه) وُ.

د ميمنې (ښي اړخ) قوماندانې يې زبير بن عوام، او د ميسرې قوماندانې يې مقداد بن عمرو او د ساقې مشرې يې قيس بن ابي صعصعه ته سپارلې وه، او د لښکر عمومي قومانده رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د لښکر د عمومي قوماندان په توګه پخپل لاس کې اخيستې وه.

د بدر په لور د لښکر روانيدل

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له دې غير مجهز لښکر سره روان شو، له مدينې نه ووت او مکې ته غزيدلې عمومي لاره يې ونيوه مخکې د روحاء تر کوهي پورې ورسيد. او کله چې له هغه ځاې نه وخوځيد نو د مکې لاره يې خپلې چپې خوا ته پريښوده او ښی خواته وګرزيد، نازيې ته ورسيد، د بدر په لور د نازيې له يوې برخې تير شو او د صفراء د تنګي او نازيې تر مينځ پرته رحقان نومې وادي يې ووهله بيا له تنګي تير، او د صفراء په خوا مخکې لاړ، له هغه ځای نه يې د جهينه قبيلې دوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کسه بسیس بن عمرو او عدي بن ابي الزغبا جهیني د کاروان په هکله د معلوماتو راټولولو پخاطر د بدر لور ته واستول.

په مکه کې د خطر اعلان

له بل پلوه د کاروان مشر ابو سفیان په ډیر احتیاط سره د حالاتو څارنه کوله، ځکه هغه پوهیده چې د مکې لاره له ډیرو خطرونو سره مخامخ ده، هر وخت یې په اوضاع ځان پوهاوو او له نورو کاروانونو نه یې د لارې په هکله معلومات اخیستل. بالاخره پدې خبر شو چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل اصحاب پر قافلې باندې د حملې لپاره تیار کړیدي، نو فورا یې ضمضم بن عمرو غفاري ته پیسې ورکړې او مکې ته یې واستاوه تر څو قریشو د کاروان د نجات او مرستې لپاره راوبولي. ضمضم په ډیره بیړه ځان مکې ته ورساوه، او هلته یې د عربو د عاداتو سره سم د اوښ پزه او خپل کمیس څیرې کړ، کجاوه یې چپه کړه او پاس پر اوښ ودرید او په لوړ آواز یې نارې کړې اې قریشو! قافله.... قافله...... محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب یې له ابو سفیان سره ستاسې پر مالونو حمله کوي، فکر نه کوم چې په لاس به درشي، کومک... کومک.....

د مکې خلک د جنګ تیاري نیسي

ددې اواز په اوریدو سره د مکې ټول مشرکین په حرکت راغلل، او ویې ویل: آیا محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب یې فکر کوي چې دا هم د ابن حضرمي کاروان دی؟ قسم په خدای چې ژر به پوه شي چې زمونږ معامله بل ډول ده ټول پدې سلا شول چې یا به هر څوک پخپله ځي او یا به خپل عوض لیږي، خو زیاترو جنګ ته تلل غوښتل خصوصا مشرانو او رئیسانو. پدې سره له ابو لهب پرته نور ټول مشران جنګ ته تیار شول ابو لهب د ځان په عوض خپل پوره وړی واستاوه. قریشو شاو خوا عربي قبیلې هم له ځان سره ملګرې کړې او له بني عدي پرته چې یو کس یې هم جنګ ته ونه ووت نورې ټولې قریشي قبیلې جګړې ته روانې شوې.

د مکې لښکر شمیره

د روانيدو په وخت کې ددې لښکر شميره يو زر او درى سوه (۱۳۰۰) جنګيالو ته رسيده چې ورسره سل آسان (۶۰۰) زغرې او بې شميره اوښان چې دقيقه شميره يې نده معلومه. عمومي قومندان يې ابو جهل ؤ او د قريشو (۹) مشرانو د لښکر لوژستيکي امور، تمويل او رسد په غاړه اخيستى ؤ، دوى به هره ورځ (۹) او کله (۱۰) اوښان حلالول.

د بني بکر قبيلو لانجه

کله چې لښکر د تلو تياري ونيوله، نو قريشو ته يو ځل له بني بکر سره خپله دښمني او لانجه ورپه ياد شوه، او وويريدل چې هسې نه هغوى د شا له خوا ورباندې حمله وکړي چې پدې سره به دوى له دوو خواو نه راګير شي! نژدې ؤ چې دا تشويش يې له مخکې تګ نه پښېمانه کړي، په همدې وخت کې شيطان د بني کنانه د مشر سراقه بن مالک بن جعشم المدلجي په شکل کې ورته راغى او ورته ويې ويل: زه ستاسې ملګرى يم او ضمانت درکوم چې کنانه به د شا له خوا ستاسې په حق کې داسې څه نه کوي چې تاسې يې نه خوښوئ.

د مکي لښکر روانيدل

لدې اطمينان او ډاډ ګيرنې وروسته د مشرکينو لښکر په ډير کبر او غرور سره له مکې نه روان شو. قرآنکريم د دوى حالت ته اشاره کوي فرمايي:((بَطَراً وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّه)) (الانفال: ۴۷).ترجمه :[په ډير کبر، خيال او خلکو ته ځان ښودنې په حالت (روان دي) او د خداى له لارې نه منع کوي]

او لکه چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) فرمايي له خپل زور او وسلې سره پداسې حال کې چې له الله تعالى او رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يې د دښمنۍ بيرغ اوچت کړى ؤ د مدينې په لور وخوځيدل ((وَغَدَوْا عَلَى حَرْدٍ قَادِرِينَ)) (القلم: ۲۵) [ترجمه: سهار مهال پداسې حال کې دخپل کښت د ريبلو لپاره ووتل (چې فقيرانو ته د نه ورکولو نيت يې درلود) او ځانونه يې توانمند شميرل.]

د ټولو زړونه له کينې، غوسې او غضب نه په جوش راغلې وو تر څو له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو نه ددې انتقام او پور واخلي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی څنګه او په کوم جرات سره د دوی په کاروان کې سترګې خښې کړېدي؟
لنډه دا چې په ډېره بېړه د شمال په لور د بدر خوا ته لاړل، د عسفان له وادي، قديد او جحفی نه تير شول او هلته يې د ابو سفيان له طرفه داسې خبر تر لاسه کړ چې ورته وايي: تاسې د خپلو مالونو، کاروان، او افرادو د ساتلو پخاطر راوتلي يئ، الله تعالی هغه ټول وساتل، نجات يې ورکړ، نو بيرته ستانه شئ.

کاروان نجات وموند

هلته ابو سفيان په ډېر احتياط او تدبير سره په عمومي لار روان ؤ، د څارنې او کشف عمليات يې څو چنده کړي وو، خو کله چې بدر ته را لنډ شول خپله د قافلې تر مخ شو وړاندې لاړ او مجدي بن عمرو يې وليد د مدينې د لښکر په هکله يې معلومات ورنه وغوښتل. هغه ورته وويل: ما خو څه نا آشنا څوک ندي ليدلي، يوازې دوه سواره وو دلته راغلل له هغه غونډۍ سره يې اوښان چو کړل، ژي يې له اوبو ډک کړل او بيرته لاړل. ابو سفيان فورا دې ځای ته ورغی او د اوښانو پچې يې راواخيستې، ماتې يې کړې که ګوري چې د خرما مندکې (زړي) دي پکې، نو ويې ويل: قسم په خدای چې دا د مدينې واښه دي. بيا په بيړه خپل کاروان ته ورغی عمومي لاره يې چې په بدر ورغلې وه چپې خوا ته پريښوده، او په لويديځ کې د ساحل په لور روان شو، او پدې سره يې قافله د مدينې له لښکر نه خلاصه کړه او د مکې مشرانو ته يې هغه پيغام ورواستوه چې هغوی ته په جحفه کې ورسيد.

مکي لښکر د بيرته ستنيدو له ارادې وروسته سوړه کوي

د ابو سفيان د پيغام له رسيدو نه وروسته د مکې لښکر د بيرته ستنيدو تکل وکړ، خو ابو جهل په ډېر کبر او غرور سره وويل: نه والله که تر هغه ستانه شو تر څو بدر ته نه وو تللي او هلته مو درې شپې نه وي تيرې کړي. هلته به څو اوښان حلالوو، خلکو ته به ډوډۍ ورکوو، د شرابو څښلو ګرم محفلونه به د ډمانو په آوازونو او سندرو لا پسې ګرموو، تر څو عربان زمونږ د راتګ دبدبې او غونډېدو خبر واوري، او د تل لپاره زمونږ رعب ورباندې کيني.
خو اخنس بن شريق د ابو جهل لدې خبرې سره سره د بيرته ستنيدو خبره وکړه، مګر چا وا نه وريده. بالاخره يوازې هغه د بني زهره له تقريبا درى سوه کسانو سره بيرته ستون

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو. ابن شريق د بنو زهره حليف او پدې وخت کې د دوی قوماندان وُ. د بدر په غزا کې د بنو زهره قبيلې يوه فرد هم ګډون ونکړ، د اخنس پدې نظريه او عمل د بنو زهره خلک له حده زيات خوشاله وو، او هميشه يې ده ته خاص احترام او اطاعت درلود.
د بنو هاشم خلکو هم د بيرته ستنيدو اراده وکړه، خو ابو جهل په ډيره سخته او تونده لهجه ورته وويل:تاسې به له مونږ څخه نه جدا کيږئ، او تر هغه به راسره وئ تر څو مونږ ټول نه وو ستانه شوي. د بنو زهره له جدا کيدو وروسته د مکې لښکر پاتې تقريبا زر کسان د بدر په لور روان شول مخکې لاړل، او د هغه غونډۍ شا ته يې واړول چې د بدر په وادي کې د ننه له جنوبي خولې (العدوه القصوی) سره پرته ده.

د اسلامي لښکر لپاره د حالاتو حساسيت او نزاکت

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لا د لارې په اوږدو کې د ذفران له سيمې سره وُ چې استخباراتو ورته د کاروان او مکې د لښکر خبرونه راوړل. ده مبارک ته پدې خبرونو کې له غور او څيړنې وروسته دا ثابته شوه چې بې له جګړې بله چاره نشته او اوس داسې يوه جراتمندانه، غيرتي او مدبرانه اقدام ته ضرورت دی چې د شرک د لښکر دا غرور ورمات کړي. واقعيت دا دی که چيرې قريش همداسې پريښودل شوي وای چې پدې سيمه کې د غرور او فساد نيلې وزغلوي، نو پدې سره به په عسکري ډګر کې د هغوی لاس نور هم مضبوط او په سياسي ميدان کې به يې نفوذ او اثر زيات شوی وای. او ددې په مقابل کې به د مسلمانانو شان او عظمت زيانمن کيده، بلکه اسلامي حرکت به د يوه بې روحه کالبد حيثيت غوره کاوه او د اسلام دښمنانو ته به نوره دا آسانه وه چې پر مسلمانانو باندې د حملې او تيري جرات وکړي.
بله مهمه خبره دا چې مسلمانانو ته ددې ضمانت چا ورکاوه چې د مکې لښکر به د مدينې په لور وړاندې نه ځي، او هملته به پردوی حمله او تيری نه کوي؟! هيچا هم دا ضمانت نه شوی ورکولی، که پدې حساس وخت کې مسلمانانو ابتکار له لاسه ورکړی وی، نو د خلکو په مينځ کې به د دوی هيبت او عظمت ډير زيانمن شوی وای.

د شورى غونډه

پدې خطرناک، او ناڅاپه رامخ ته شوي وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مشورتي شوری غونډه دايره کړه. ده پخپله په حالاتو رڼا واچوله، او له اصحابو سره يې پدې هکله نظريات تبادله کړل. ځنې خلک داسې هم وو چې په حالاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

له خبریدو وروسته ویرې واخیستل، زړونه یې په رپیدو راغلل او دا همغه کسان دي چې الله تعالی یې په هکله فرمایي:

((كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقاً مِنْ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ (٥) يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنظُرُونَ)). (الانفال: ٥-٦)

ترجمه: [همداسې لکه چې ستا رب ته له خپل کور نه له حق سره راویستې، او یوې ډلې مسلمانانو ته دا کار سخت ښکاریده، او د همدې حق (جګړې) په هکله یې له معلوماتو وروسته په همدې حق کې له تا سره مناقشه کوله او داسې ښکاریدل لکه چې په رڼو سترګومرګ نه بوول کیږي.]

خو د لښکر د قوماندانانو موقف بل ډول وُ، ابوبکر (رضي الله عنه) پاڅید او ډیرې ښې خبرې یې وکړې، وروسته عمر (رضي الله عنه) پاڅید دې ته ورته نیکې خبرې یې وکړې. بیا مقداد بن عمرو (رضي الله عنه) وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! مونږ درسره یو هغه وکړه چې الله یې امر کړی، قسم په خدای مونږ به کله هم د بنو اسرائیلو په شان درته و نه وایو چې ته او ستا رب جنګ ته لاړ شئ، او مونږ به دلته ناست وو، بلکه مونږ داسې درته وایو: ته او ستارب جنګ ته لاړ شئ، مونږ هم په جګړه کې درسره یو، قسم په خدای که امر راته وکړې چې تر برک الغماد پورې درسره لاړ شو، نو تر همغه ځایه به له تاسره اوږه په اوږه جګړې ته ادامه ورکوو.رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مننه ورنه وکړه او دعا يې ورته وفرمایله.

دا درې واړه مشران مهاجرین وو، او څرنګه چې پدې لښکر کې د مهاجرینو تعداد لږ و، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) غوښتل د انصارو رایه هم معلومه کړي، ځکه له یوې خوا په جګړه کې د هغوی رول اساسي وُ، او له بلې خوا د عقبې د معاهدې په اساس هغوی پدې نه وو مجبور چې له مدینې نه د باندې جګړې ته داخل شي، نو همدا وجه وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هغوی درې واړو د خبرو له اوریدو نه وروسته وفرمایل: اې خلکو ستاسې رایه څه ده؟ مقصد يې انصار وو. د انصارو مشر او علمبردار سعد بن معاذ (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په مطلب پوه شو او ویې فرمایل: لکه چې د تا اشاره زمونږ خوا ته ده یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفرمایل: هو. سعد (رضي الله عنه) وویل: مونږ ایمان درباندې راوړی، او ستا تصدیق مو کړی، او ددې شاهدي مو ورکړې څه چې تا راوړي هغه ټول حق دي، او پدې مو د اطاعت او پیروۍ عهد او پیمان درسره کړئ، یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! څه چې غواړې همغه وکړه، قسم په هغه خدای چې ته یې په حق رالیږلی یې، که وغواړې پدې بحر کې ځانونه واچوو، نو مونږ به ټول له تاسره یو ځای ځانونه په بحر کې ور لاهو کړو، ددې پروا نلرو چې سبا مو له دښمن سره مخامخ کړې، مونږ په جګړو کې د ډیر صبر او د مقابلې په وخت کې د ځوانمردۍ او پایمردۍ خاوندان یو، کیدای شي الله تعالی زمونږ هغه جوهردروښیي چې د تا مبارکې سترګې پرې یخې او رڼې شي، نو د خدای په برکت سره حرکت وکړه.

په یوه بل روایت کې راځي چې سعد بن معاذ (رضي الله عنه) رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته وویل: فکر کوم چې ته لدینه ویریږې چې انصار به یوازې پخپل وطن کې ځانونه ستا په دفاع ملزم ګڼي! زه د انصارو خبره کوم او د هغوی ځواب وایم، لاړ شه چیرته دې چې زړه وي، پوره واک لرې چې له خپلې خوښې سره سم د هر چا سره اړیکې ټینګې کړې، او که غواړې چې له چا سره اړیکې وشلوې، نو ویې شلوه. زمونږ له مالونو نه د خپلې خوښې په اندازه واخله، او څه چې دې زړه وي همغه راکړه او مونږ ته هغه مال چې ته یې رانه اخلې د هغه په نسبت ډیر غوره دي چې راته پرې یې ږدې. او په څه چې ته امر کوې هغه مونږ ته منظوره ده. والله که تر برک الغماد پورې لاړ شې، مونږ به هم درسره روان وو او که وغواړې پدې بحر کې به له تاسره یو ځای ځانونه لاهو کړو.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د سعد (رضي الله عنه) له خبرو نه ډیر ډاډه او راضي شو، بیا یې وفرمایل: (**سيروا وأبشروا، فإن الله تعالى قد وعدني إحدى الطائفتين، والله لكإني الآن أنظر إلى مصارع القوم**). [حرکت وکړئ، او زیری واورئ، الله تعالی له ماسره له دې دوو شیانو (کاروان یا لښکر) نه د یوه وعده کړې ده قسم په خدای دا دی لکه چې زه همدا اوس ددې خلکو (مشرکینو) د وژلو ځایونه وینم.]

اسلامي لښکر مخ په وړاندې درومي

بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له ذفران نه وخوځید، د اصافر غرونه یې ووهل او (الدبه) نومې باندې ته کوز شو وروسته یې حنان نومې غونډۍ ښۍ خوا ته پریښوده مخکې لاړ او له بدر سره نژدې یې واړول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله (ﷺ) له خوا د کشف او څارنې عمليات

په همدې ځای کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خپل ملګري ابوبکر (رضي الله عنه) سره يو ځای د کشف او څارنې لپاره ووت، د قريشو د لښکرو په شاو خوا سيمو کې يې يو عربي سپين ږيری وليد. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: د قريشو او محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په هکله څه معلومات لرې؟- د راز پټ ساتلو پخاطر يې د دواړو لښکرو پوښتنه ورنه وکړه – هغه بوډا ورته وويل: لومړی دا راته ووايئ چې تاسې څوک يئ؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وويل: (**إذا أخبرتنا أخبرناك**). لومړی ته خبر راته ووايه، بيا به مونږ ځانونه در معرفي کړو. بوډا وويل: سمه ده دا پدې. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: هو. بوډا وويل: خبر شوی يم چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب يې په فلانۍ ورځ راخوځيدلي دي، که دا خبر رښتيا وي، نو نن به محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په فلانۍ سيمه کې وي. همغه ځای يې ښوولی ؤ په کوم کې چې د مدينې لښکر پروت ؤ- او د مکې د لښکر په هکله خبر راکړل شوی چې هغوی په فلانۍ ورځ حرکت کړی، که خبر ورکوونکی رېښتونی وي نو هغوی به نن په فلاني ځای کې وي- او همغه ځای يې ښوولی ؤ کوم ته چې قريش را رسيدلي وو. او کله يې چې خبره خلاصه کړه، نو دوی ته يې وويل: تاسې څوک يئ (تاسې له چا نه يئ؟) رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: مونږ له ماء (اوبو) څخه يو. دا يې وويل او روان شو. بوډا له ځان سره وايي: د کومو اوبو؟ آيا د عراق له اوبو؟

د مکې لښکر په هکله د مهمو معلوماتو لاسته راوړل

د همدې ورځې په ماښام رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مهاجرينو درې سرداران علي بن ابي طالب، زبير بن عوام او سعد بن ابي وقاص (رضي الله عنهم) له يو شمير نورو اصحابو (رضي الله عنهم) سره پدې مکلف کړل چې لاړ شي او د دښمن په هکله تازه معلومات راوړي. هغوی د بدر اوبو ته ورغلل هلته د مکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لښکر دوه کسه وو چې لښکر ته یې اوبه وړې. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عسکرو هغوی دواړه ونیول او له ځان سره یې راوستل، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دغه وخت لمونځ ادا کاوه، نو اصحابو (رضي الله عنهم) ورنه تحقیقات شروع کړل. بندیانو ورته ویل: مونږ د قریشو سقاوان یو اوبو پسې راغلي وو. اصحابو (رضي الله عنهم) دا نه منل او ګومان یې کاوه چې دا به د ابو سفیان د کاروان خلک وي، ځکه هغوی لا تر اوسه په کاروان باندې د قبضې هیله او طمعه درلودله. په دواړو یې د وهلو شروع وکړه تر هغه یې ووهل تر څو دې ته اړ شول چې ووایي مونږ د ابوسفیان کسان یوو، نو بیا یې پریښودل. کله چې رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لمونځ خلاص کړ، اصحابو ته یې په تهدید آمیزه لهجه وفرمایل: (**إذا صدقاكم ضربتموهما، وإذا كذباكم تركتموهما، صدقا والله، إنهما لقريش**). [**کله یې چې رښتیا درته ویل نو وهل مو، خو کله یې چې دروغ درته وویل،** نو پرې مو ښوول، دوی رښتیا وایي دا دواړه د قریشو کسان دي.]

بیا یې هغو دواړو ځوانانو ته مخ وروااړاوه او ورته ویې فرمایل: (**أخبراني عن قريش**) د قریشو په هکله معلومات راکړئ! دوی ورته وویل: هغوی ددې وادي په وروستۍ خوله کې پرتې غونډۍ شاته دي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (**کم القوم؟**) شمیر یې څومره دی؟ دوی وویل: ډیر زیات دی. ده وفرمایل: (**ما عدهم؟**) څومره؟ دوی وویل: په دقیق شمیر یې نه پوهیږو. ده وفرمایل: (**کم ینحرون کل یوم؟**) د ورځې څو اوښان حلالوي؟ دوی وویل: یوه ورځ نهه او یوه ورځ لس. نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**القوم فیما بین التسعمائة إلی الألف**) د دوی تعداد د (۹۰۰) او (۱۰۰۰) تر مینځ اټکل کیدای شي.

بیا یې بندیانو ته وفرمایل: (**فمن فیهم من أشراف قریش؟**) له دوی سره کوم مشران راغلي دي؟ دوی وویل: له دوی سره د ربیعه زامن عتبه او شیبه، ابو البختري بن هشام، حکیم بن حزام، نوفل بن خویلد، حارث بن عامر، طعیمه بن عدي، نضر بن حارث، زمعه بن اسود، ابو جهل بن هشام، امیه بن خلف او نور....

بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) ته مخ کړ او ویې فرمایل: (**هذه مکة قد ألقت إلیکم أفلاذ کبدها**). مکې د خپل زړه کترې (د جګر ټوټې) درته رالیږلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رحمت باران

الله تعالی په همدې شپه ښه باران وکړ. همدا باران د مشرکينو لپاره عذاب او وبال ؤ هغوی يې له وړاندې تګ نه منع کړل، او د مسلمانانو لپاره رحمت ؤ د هغوی زړونه او بدنونه يې ورباندې پاک کړل ځمکه يې ورته برابره کړه، تر پښو لاندې يې ريګ کلک شو، حالات برابر او زړونه مضبوط شول.

اسلامي لښکر د مهمو عسکري مرکزونو په لور وړاندې ځي

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل لښکر ته د وړاندې تګ قومانده ورکړه، تر څو له مشرکينو نه مخکې د بدر اوبو ته ورسيږي او هغوی ته اجازه ورنکړي چې پر اوبو ولکه ولګوي.

لښکر مخکې لاړ او لماسختن يې د بدر له ټولو نه نژدې چينې سره واړول. په دې وخت کې حباب بن منذر لکه د نظامي امورو د متخصص په حيث رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وويل: آيـا الله تعالی پدې ځای کې د اړولو امر درته کړيدی؟ او مونږ همدلته تم کيدو باندې مامور يو د مخکې او وروسته تګ اجازه نلرو؟ او که نه تا خپله د جنګي حکمت او تدبير په اساس دا ځای غوره کړيدی؟

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**بل هو الرأي والحرب والمكيدة**). دا زما نظر او يو جنګي تاکتيک دی. نو ده ورته وويل: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! دا مناسب ځای ندی، لښکر ته امر وکړه چې قريشو ته تر ټولو نه لنډې چينې باندې واړوي، هلته به بيا مونږ نورې ټولې چينې پټوو او پخپله چينه به حوض جوړوو او له قريشو سره به په جګړه لاس پورې کوو، نو هغه وخت به له مونږ سره اوبه وي او دوی به له اوبو نه محروم وي.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**لقد أشرت بالرأي**). تا ډيره ښه مشوره راکړه.

ورپسې يې لښکر ته د وړاندې تګ امر وکړ، او په نيمايي شپه کې يې دښمن ته له ټولو نه نژدې چينه باندې واړول، هلته يې د اوبو ډنډونه جوړ کړل، او نورې ټولې چينې يې پټې کړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قیادت مرکز

وروسته له هغه چې مسلمانان ځای په ځای شول، سعد بن معاذ (رضي الله عنه) رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته وړاندیز وکړ چې باید د خاصو او عاجلو حالاتو سره د مقابلې او احتمالي ماتې د جبران لپاره د قیادت لپاره یو خاص مرکز جوړ شي. خپل وړاندیز یې داسې وړاندې کړ: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! خوښه دې نده چې ستاسې لپاره یوه څپره جوړه کړو ته به پکې تشریف لرې، او ستاسې سورلې به هم هملته تیاره درته ولاړه وي، مونږ به له دښمن سره د جګړې ډګر ته ننوزو که چیرته الله عزت راکړ او پر دښمن یې بر لاسي کړو، نو دا به هغه څه وي چې مونږ یې غواړو، او که داسې ونه شول نو بیا به ته پخپله سپرلۍ سپور او له مونږ نه پاتې شوو کسانو سره به یو ځای شي. یا نبي الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! زمونږ له قوم نه هغه کسان وروسته پاتې دي چې مونږ له تاسره له هغوی نه ډیره مینه نلرو، که چیرې هغوی خبر وای چې ته به له دښمن سره مخامخ کیږې، نو چیرې به هم نه وای پاتې شوي، الله تعالی به د هغوی په واسطه د تا ساتنه کوي، هغوی به ستا خیر غواړي او په جهاد کې به ستا ملګري وي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د سعد (رضي الله عنه) ستاینه وکړه او د خیر دعا یې ورته وفرمایله.مسلمانانو خپل عظیم قائد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته د جګړې د میدان شمال ختیځې خوا ته د غونډۍ په سر په یوه حاکمه نقطه کې څپره جوړه کړه.او د سعد بن معاذ (رضي الله عنه) تر مشرۍ لاندې د انصارو ځوانانو یو ګروپ پدې موظف شو چې د قیادت د مرکز یعنې د لښکر د عمومي قوماندانۍ ساتنه او حفاظت وکړي.

د لښکر ترتیب او د شپې سبا کول

بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لښکر ترتیب او تنظیم کړ[1]. د جګړې په میدان کې وګرزید او پخپل مبارک لاس سره به یې اشاره کوله. چې دا سبا د فلاني د وژل کیدو ځای دی (ان شاء الله)[2] او دا د فلاني. وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هلته د یوې ونې سره لمونځ کاوه، مسلمانانو ټولو په ډاډ او

---

[1]. جامع الترمذي ابواب الجهاد، باب ما جاء في الصف والتعبئة ۱/ ۲۰۱.
(2). مسلم له انس نه روایت کړی، مشکاة المصابیح ۲/ ۵٤۳ وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راحت سره شپه سبا کړه، زړونه یې له سکون او هیلو نه مالا مال وو او ددې طمعه یې درلوده چې سبا د خپل رب رحمت او کرم د سر په سترګو ووینې ((إِذْ يُغَشِّيكُمْ النُّعَاسَ أَمَنَةً منْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ منْ السَّمَاء مَاءً لِيُطَهِّرَكُمْ به وَيُذْهِبَ عَنكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ به الأَقْدَامَ)) (الانفال-١١). [یاد کړه هغه وخت چې د الله له لوري د امن پخاطر خوب درباندې راغی، او له آسمان نه یې اوبه درباندې نازلې کړې تر څو تاسې وربانديې پاک کړي او د شیطان پلیتي درنه لیرې کړي، او زړونه مو سره وتړي او قدمونه وربانديې استوار او ثابت وګرزوي.]

دا شپه د جمعې مبارکې شپه وه چې د دوهم هجري کال د رمضان میاشتې له اوولسمې سره سمون خوري او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د همدې میاشتې په ۸ یا ۱۲ له مدینې نه راخوځیدلی ؤ.

د جنګ په میدان کې د مکې لښکر اختلاف

قریشو هلته العدوه القصوي (لیرې خوا) کې شپه سبا کړه، او سهار ټول له غونډۍ نه راکوز او د بدر په لور روان شول، یو څو کسان یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د حوض په خوا راغلل، چې اوبه وڅښي. رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: پرې یې ږدئ. وروسته له حکیم بن حزام پرته نور ټول چې لدې حوض نه یې اوبه څښلی وې په همدې جګړه کې مړه شول، حکیم وروسته په اسلام مشرف شو، او کله به یې چې کلک قسم کاوه، نو ویل به یې: قسم په هغه ذات چې ماته یې د بدر په ورځ نجات راکړی.

کله چې قریش ډاډه شول، نو عمیر بن وهب الجمحي ته یې وظیفه ورکړه چې لاړ شي او د مدینې د لښکر په قوت او اندازه ځان پوه کړي. عمیر په خپل آس سپور او د اسلامي لښکر له قرار ګاه نه راتاو شو، بیا قریشو ته ورغی ویې ویل: دوی څه کم یا څه زیات دری سوه کسان دي، خو اجازه راکړئ وګورم چې هغوی خو کوم کمین او یا نور کومک نلري؟ آس یې د وادي په مینځ کې تر ډیره وزغلوه خو هیڅ یې هم ونه لیدل، بیرته راغی او ورته ویې ویل: ماڅه ونه لیدل، خو اې قریشو! داسې بلاوې مې ولیدلې چې د مرګ پیغام یې درلود، د مدینې اوښانو خالص مرګ راوړی دی، دا داسې خلک دي چې له تورو پرته هیڅ ملجا د تیښتې ځای او پناه ګاه نلري، د قوت راز یې هم په تورو کې دی، زه قسم خورم چې له هغوی نه هیڅوک تر هغې نه مري تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځو يې له تاسې نه څوک نه وي وژلي، نو که چيرې هغوی ستاسې د سرکسان ووژني، نو بيا به د ژوند خوند او ارزښت څه وي؟ درته وايم چې ښه فکر وکړئ.
دلته د ابوجهل په خلاف يو بل مخالفت راولاړ شو، چې غوښتل يې د ابو جهل د نظر بر عکس بې له جګړې بيرته مکې ته ستانه شي. حکيم بن حزام پدې هکله د خلکو په مينځ کې فعاليت شروع کړ، عتبه بن ربيعه ته ورغی او ورته ويې ويل: ابو الوليده! ته د قريشو مشر او سردار يې ټول ستا خبرې اوري، نو ته ولې يو داسې نيک کار نکوې چې تر قيامته د نوم ښه پرې ياديږي؟! ده وويل: حکيمه دا به کوم کار وي؟ ده ورته وويل: هغه دا چې دا خلک بيرته ستانه کړې، او په سريه نخله کې د وژل شوي عمرو بن الحضرمي چې ستا حليف ؤ معامله ته پخپله غاړه واخلې! عتبه وويل: سيې ده، دا خبره زما قبوله ده، ته زما له خوا ددې ضامن يې، هغه زما حليف ؤ زه يې د ديت او ټول ضايع شوي مال ضامن او ذمه وار يم. بيا عتبه ورته وويل: لاړ شه حکيمه بن حنظليه ته ورشه - حنظليه د ابو جهل مور وه - ځکه زه د خلکو په معاملاتو کې له ده پرته له بل چا نه د مخالفت او مشاجرې تشويش نلرم. بيا عتبه بن ربيعه پاڅيد او خلکو ته په خطاب سره يې وويل: اې قريشو! تاسې له محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو سره يې له جګړې نه څه نه شئ ګټلئ او نه پدې سره کومه خاصه کارنامه تر سره کولای شئ که چيرې تاسې هغه ووژنئ هم، نو داسې مخونه به ووينئ چې ليدل يې نه خوښوئ، ځکه هر چا به يا د تره زوی، يا د ماما زوی او يا بل خپلوان وژلی وي، نو بيرته ستانه شئ او محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له نورو عربو سره پريږدئ، وګورئ که عربانو هغه وواژه، نو ستاسې هيله به پوره شوې وي، او که داسې ونه شول نو بيا به هم تاسې پداسې حالت کې ورسره مخامخ کيږئ چې له ده سره به مو هغه څه نه وي کړي چې کړل مو يې غوښتل.
حکيم بن حزام ابوجهل ته ورغی، هغه خپله زغره برابروله او ورته ويې ويل: ابو الحکمه! عتبه دا پيغام درته را استولی دی. ابو جهل ددې خبرې په اوريدو سره وغوړمبيد او ويې ويل: د محمد او اصحابو په ليدو سره د عتبه سينه پړسيدلې ده، يعنې ويرې اخيستې دی، دا نه منو، قسم په خدای تر هغې به ستانه نه شو تر څو الله زمونږ او محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تر مينځ فيصله نه وي کړې. عتبه دا خبره ځکه کړې چې فکر کوي محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب يې اوښ خوړونکي دي. او بله دا چې زوی يې حذيفه چې مخکې مسلمان او مهاجر شوی ؤ هم له دوی سره دی. او له همدې کبله تاسې له هغوی نه ويروي. کله چې عتبه د ابو جهل په خبرو خبر شو نو ويې ويل: ابو جهل ويرې اخيستئ، دا په کوناټې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشبويي وهونکی به پوه شي چې د چا سينه له ويرې نه پړسيدلې ده، ډارن زه يم او که هغه؟ ابو جهل لدې ويرې چې هسې نه دا مخالفت زور و نه نيسي، په حرکت راغی او ژر يې په سريه نخله کې د وژل شوي عمرو ورور عامر بن الحضرمي ته احوال وليږه چې وګوره ستا حليف (عتبه) غواړي خلک بيرته ستانه کړي، تا خو خپل انتقام پخپلو سترګو ليدلی، پاڅه او خلک له خپل مظلوميت او د ورور د مرګ له انتقام نه خبر کړه. پدې پسې عامر پاڅيد خپل کوناټی يې لوڅ کړ او چيغه يې کړه، واعمراه! و اعمراه! خلک يو ځل را سره شول، معامله سخته او د جنګ اراده پخه شوه، د عتبه د عقل مندی خبره هيره شوه، او پدې ترتيب سره جوش پر هوش يعنې جذبه پر عقل بر لاسې شوه او دا مخالفت هم ختم شو.

دواړه لښکرې يو بل ته مخامخ

کله چې مشرکين را ښکاره شول، او دواړه لښکر يو بل ته مخامخ ودريدل، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**اللهم هذه قريش قد أقبلت بخُيَلائها وفَخْرها تُحَادُّك وتكذب رسولك، اللهم فنصرك الذي وعدتني، اللهم أحْنِهُم [الغداة]**). يا الله! دا قريش چې په ډير کبر او غرور سره دلته پداسې حالت کې راغلي چې ستا سره دښمني کوي او ستا رسول تکذيبوي، يا الله! ستا مدد... هغه چې تا يې وعده راسره کړيده، يا الله! ته نن د دوی ملا ورماته کړې! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې کله عتبه بن ربيعه وليد چې په يوه سره اوښ سپور دی، نو ويې فرمايل: (**إن يكن في أحد من القوم خير فعند صاحب الجمل الأحمر، إن يطيعوه يَرْشُدُوا**).که چيرې پدې خلکو کې له چا سره خير وي، نو هغه د سره اوښ له خاوند سره دی، که خلک دده خبره ومني، نو په نيغه لار به تللي وي. بيا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مسلمانانو ليکې برابرول پيل کړل، په همدې وخت کې يوه عجيبه پيښه وشوه، هغه داسې چې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يو غشی ؤ چې خلک به يې پرې برابرول، همدا غشی يې د سواد بن غزيه چې له صف نه لږ وتلی ؤ په خيټه ور چوخ کړ او ورته ويې فرمايل: (**استو يا سواد**) سواده! برابر شه. سواد وويل: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) زه خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې خوږ کړم، بدله غواړم! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپله مبارکه خیټه ورته لوڅه کړه او ویې فرمایل: (**استقد**) بدله دې واخله. سواد یو ځل ورنه تاو شو او مبارکه خیټه یې ورته مچې کړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل:(**ما حملك على هذا یا سواد؟**).ولې دې داسې وکړل؟ سواد عرض وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! حالات خو وینی چې څه ډول دي، ما وغوښتل چې له تاسره مې آخري معامله دا وي چې زما پوستکی ستا له مبارك جلد سره ولګیږي. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته د خیر دعا وفرمایله. کله یې چې صفونه برابر کړل نو ورته ویې فرمایل: تر هغې به جنګ نه شروع کوئ تر څو زما آخرینی قوماندہ نه وي صادره شوې، بیایې د جنګ په هکله خصوصي لارښوونه ورته وکړه او ویې فرمایل: (**إذا أكثبوكم ـــ یعنی اقتربوا منكم ـــ فارموهم، واستبقوا نبلكم، ولا تسلوا السیوف حتی یغشوكم**).کله چې د قریشو ټولي درته را لنډ شول، نو د غشو باران ورباندې وکړئ، د غشو ساتلو خیال کوئ یعنې هسې بې فایدې غشي مه ولئ.[1] او تر هغه پورې توري مه وهئ تر څو دوی درنه را تاو شوي نه وي[2] بیایې له ابوبکر سره څپرې ته تشریف یووړ، او سعد بن معاذ د ساتنې له ګروپ سره د څپرې په خوله کې ولاړ و.

د مشرکینو له مینځه ابو جهل پدې ورځ د فتحې دعا وکړه او ویې ویل: اې خدایه! زمونږ نه هغه ډله ماته او ټوټې ټوټې کړه چې د خپلوی د مزي شلوونکې وي، او هغه څوک مات کړې چې موږ ته یې داسې څه راوړي چې مونږ یې نه پیژنو. اې خدایه! هر څوک چې تاته ډیره ګران او نژدې وي هغه نن بریالی کړه. الله تعالی دې ته په اشارې سره فرمایي:

((**إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ وَإِنْ تَنتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَعُودُوا نَعُدْ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئاً وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ**)). (**الانفال:۱۹**) [که تاسو د فتحې او فیصلې غوښتنه کوئ، نو فیصله خو درشوه ، اوس که منع شئ نو همدا ستاسې لپاره ډیره ښه ده او که بیا وګرځئ او هماغه حماقت تکرار کړئ نو مونږ به هماغه سزا تکرار کړو او ستاسې ډله که هر څومره زیاته هم وي ستاسې په درد به هیڅ ونه شي خوږ لای، الله د مؤمنانو ملګري

---

(1). صحیح البخاري ۵۶۸/۲

(2). سنن ابي داود باب في سل السیوف عند اللقاء ۱۳/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی.]

د صفر گړی او د جگړې لومړۍ قرباني

ددې جگړې لومړنۍ قرباني اسود بن عبدالاسد المخزومي وُ. دا ډير شرير او بد اخلاق انسان وُ پدې وخت کې د لښکر له مينځ نه راووت او ويې ويل: په خدای مې دې قسم وي چې يا به د دوی له حوض نه اوبه څښم، يا به يې ړنگوم او يا به همدلته مرم. مقابلې ته يې حمزه (رضي الله عنه) راووت او له حوض سره خوا کې يې د توري داسې گوزار پرې وکړ چې پښه يې په پنډۍ کې بوټه ور پرې کړه او د شا په تخته ولويد، خو هغه پداسې حال کې چې له پښې نه يې وينو دارې وهلې په خپوړو خپوړو حوض ته ځان ورساوه او غوښتل يې حوض ړنگ او خپل قسم پوره کړي، خو حمزه (رضي الله عنه) بل گوزار ورباندې وکړ او همدلته حوض کې د ننه په وينو کې خولم شو.

مقابله

دا لومړنی فتل وُ چې د جگړې اورورباندې بل شو، پدې پسې د قريشو د سردارانو د يوې کورنۍ درې غړي د ربيعه زامن عتبه او شيبه، او وليد بن عتبه ميدان ته را وړاندې شول او د مقابلې چيلنج يې ورکړ. په ځواب کې د انصارو درې ځوانان د حارث او عفراء زامن عوف او معوذ، او عبدالله بن رواحه ميدان ته ور ووتل. مشرکانو ورته وويل: تاسې څوک يئ؟ دوی ځواب ورکړ، مونږ انصار يو. هغوی وويل: تاسې قدرمن سيالان يئ، مونږ له تاسې سره غرض نلرو، مونږ خپل تربرونه غواړو. بيايې غږ اوچت کړ اې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! مونږ ته له خپل قوم نه زمونږ سيالان رامخکې کړه! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ او ويې فرمايل: عبيده بن حارث، حمزه اوعلي (رضي الله عنه) راووزئ. هغوی را مخکې شول او کله چې مشرکينو ته ورنژدې شول، ورته ويې ويل: تاسې څوک يې؟ دوی ځانونه وروپيژندل.

مشرکينو وويل: تاسې قدرمن سيالان يئ. مقابله پيل شوه. عبيده چې له ټولو نه مشر

ؤ د عتبه بن ربیعه او حمزه د شیبه او علي د ولید مقابلې ته ودرید.[1] حمزه او علي (رضي الله عنه) په دیر لږ وخت کې خپل حریفان د مرګ په خوله ورکړل، خو د عبیده او مقابل لوري تر مینځ د تورو ګوزارونه تبادله شول او دواړه سخت ټپیان شول، پدې وخت کې حمزه او علي (رضي الله عنهما) په عتبه ورتاو شول او ویې واژه. عبیده یې له ځان سره یوور. د هغه پښه غوڅه شوې وه او له خبرو لویدلې ؤ، بالاخره د جنګ په څلورمه یا پنځمه ورځ کله چې مسلمانان د مدینې په لور روان وو د صفرا په سیمه کې وفات شو. علي (رضي الله عنه) به قسم یا داوه او ویل به یې چې دا لاندینی آیت د دوی په حق کې نازل شویدی ((**هَذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ**)) (**الحج: ۱۹**) [دا دواړه مخالفان دي چې د الله په خاطر یې مخالفت سره کړی.]

عمومي یرغل

ددې مقابلې پای د مشرکینو لپاره د یوې لویې غمیزې پیلامه وه، هغوی په یو ځل د درې تکړه او پیاوړي مشران له لاسه ورکړل. ټول یو ځل له قهراو غوسې نه په جوش راغلل او په مسلمانانو یې ور ودانګل. مسلمانان پداسې حال کې چې له خپل رب نه یې په پوره عجز او زاریو د مرستې او نصرت سوالونه کول، پخپلو ځایونو ټینګ ولاړ وو، ژبې یې د احد احد په ویلو لمدې وې، کلکه دفاع یې کوله او مشرکینو ته یې ډیر زیانونه ور واړول.

رسول الله (ﷺ) خپل رب ته د سوال لاس اوږدوي

له کله نه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) صفونه برابر کړل او څپرې ته راغی له همغه وخت نه یې خپل پروردګار ته د سوال لاسونه پورته کړې وو او د کړې وعدې د پوره کیدو غوښتنه یې ورنه کوله، داسې یې فرمایل: (**اللهم أنجز لي ما وعدتني، اللهم إني أنشدك عهدك ووعدك**) ((اې خدایه! له ماسره خپله وعده پوره کړه، خدایه! زه له تانه ستا د عهد او وعدې سوال کوم)). کله چې جګړه ښه ګرمه شوه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا دعا فرمایله: (**اللهم إن تهلك هذه**

---

[1]. دا د ابن اسحاق خبره ده. د احمد او ابو داود په روایت کې راغلي چې عبیده د ولید، علي د شیبة او حمزة د عتبة مقابلې ته ودرید. مشكاة المصابیح ۳۴۵/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

العصابة اليوم لا تعبد، اللهم إن شئت لم تعبد بعد اليوم أبدًا. ((اې پروردګاره! که نن دا ډله هلاکه شوه، نو بيا به ستا عبادت ونشي، خدايه! که ستا اراده وي نو له ننه وروسته به هيڅکله هم ستا عبادت ونشي)). ده مبارک دومره خشوع او خضوع کوله چې ان چادر يې له مبارکو اوږو نه ولويد، ابوبکر (رضي الله عنه) هغه بيرته ورسم کړ او ورته ويې ويل: بس کړه يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! تا له خپل رب نه په ډير اصرار سوال وکړ. الله تعالی هم خپلوملائکو ته وحي وفرمايله :((**أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ**)) (الانفال:۱۲) [زه له تاسې سره يم موٴمنانو ته ثبات ورکړئ او زه به د مشرکينو په زړونوکې ويره اچوم.] او خپل رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يې داسې وفرمايل:((**أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ**)) .(الانفال:۹) [ترجمه : زه مو په زرو فرښتو سره چې يو په بل پسې وي مرسته کوم.]

د ملائکو نزول (راکوزيدل)

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يوه لحظه پرمخې پريوت، ژر يې خپل سر را پورته کړ او ويې فرمايل: (**أبشر يا أبا بكر، هذا جبريل على ثَنَاياه النَّقْعُ**) **[أي الغبار] وفي رواية ابن إسحاق: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: (أبشر يا أبا بكر، أتاك نصر الله، هذا جبريل آخذ بعنان فرسه يقوده، وعلى ثناياه النقع)**. زيری مې درباندې ابوبکره! دا دی جبريل له مخې سره يې ګرد او غبار را ولاړ شويدی.

د محمد بن اسحاق په روايت کې راغلي: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: ابوبکره! خوشاله اوسه، د الله تعالی کومک درته راورسيد، دا دی جبريل (ع) پداسې حال کې چې د آس قيزه يې نيولې او له مخې سره يې ګرد او دوړې اوچتې شوې را روان دی. بيا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له څپرې نه پداسې حال کې راووت چې زغره يې اغوستې او دا خبرې يې په خوله وې: ((**سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ**)) (القمر: ٤٥)) ترجمه :[ژر به د دښمن ټولي ماتې وخوري او په تيښته به شي].

په ډير جوش او هيبت سره روان و، يو موټی شګې يې واخيستې د قريشو خوا ته يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخ واړاوه او ويې فرمايل: ((**شاهت الوجوه**)) (ورک دې دا مخونه شي) او شګې يې ددوی په طرف وروشيندلې، دا شګې د ټولو مشرکينو په سترګو، سږمو، او خولو کې ولګيدې. الله تعالی پدې هکله فرمايي: ((**وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى**)) (الانفال:۱۷) **[حقيقت دادی چې تا و نه ويشتې بلکه الله وويشتلې.]**

ځوابي بريد

په همدې وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل لښکر ته د ځوابي يرغل قومانده ورکړه او ورته ويې فرمايل: (**شدوا**) يعنی پرې ور ودانګئ. بيا يې جنګ ته وهڅول ويې فرمايل: (**والذي نفس محمد بيده، لا يقاتلهم اليوم رجل فيقتل صابرًا محتسبًا مقبلًا غير مدبر، إلا أدخله الله الجنة**).په هغه ذات مې دې قسم وي چې د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نفس دده په واک دی، هر څوک چې نن له دښمنانو سره جګړه کوي، بيا پداسې حال کې ووژل شي چې د جګړې په ميدان کې دښمن ته مخامخ د ثواب په نيت ټينګ او صابر ولاړ او له ميدان نه تښتيدلی نه وي، الله تعالی به يې جنت ته داخلوي. د خپل لښکر حماسې راپاروي او ورته فرمايي: (**قوموا إلى جنة عرضها السموات والأرض**).پاځئ د هغه جنت په لور پاڅئ چې د ځمکې او آسمانونو په اندازه پراخه دی. پدې وخت کې عُمَيْر بن الحُمَام وويل: بَخْ بَخْ. (واه، واه څومره ښه). رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وويل: (**ما يحملك على قولك: بخ بخ؟**) ولې دې بخ، بخ وويل؟ ده ورته وويل: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! دا مې يوازې پدې هيله او اميد وويل چې زه هم دې جنت ته له داخليدونکو نه شم. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**فإنك من أهلها**). ته جنتي يې. وروسته هغه له خپلې توبرې نه څوداني خرماوې را وايستلې او خوړلی يې، بيا يې وويل: که زه دومره ژوندی پاتې شم چې دا خرماوې وخورم، نو دا به هم ډير اوږد ژوند وي، نو ژر يې پاتې خرماوې وغورځولې او په مشرکينو ورګډ شو، تر هغې وجنګيد تر څو شهيد شو.[1] همدا راز د مشهورې ښځې عفرا زوی عوف بن حارث له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه پوښتنه وکړه: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! الله تعالی د

[1]. مسلم ۱۳۹/۲. مشکاة المصابيح ۳۳۱/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنده په کوم کار دومره خوښيږي چې وخاندي؟ ده ورته وفرمايل: (**غَمْسُه يده فِي العَدُوِّ حاسرًا**). الله تعالی پدې سره ډير خوښيږي چې بنده بې له زغرې او ډال نه خپل لاس په دښمن کې ور د ننه کړي، يعنی په دښمنانو وردانگي. نو عوف خپله زغره وايسته او توره په لاس د دښمن په ليکو ورګډ شو تر هغې وجنګيد تر څو د شهيدانو له کاروان سره يوځای شو.

کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ځوابي حملې قومانده ورکړه هغه وخت د دښمن څو حملې تيرې شوې وې، د هغوی جوش او خروش مخ په سړيدو و، نو دا يو داسې با حکمته تاکتيک و چې د مسلمانانو د موقف په ټينګولو کې يې ژوره اغيزه درلوده، ځکه هغوی ته پداسې وخت کې د حملې او يرغل امر ورکړ شوی و چې د دوی د جهاد روحيه ځوانه او په پوره زور کې وه. همدا وه چې پر مشرکينو يې داسې سخته او پريکنده حمله وکړه چې ليکی يې ورماتې او ډيرې ککرۍ يې پر ځمکه راوغورځولې. د اسلام د سپاهيانو جوش او خروش هغه وخت لا پسې ډير شو کله چې دوی خپل عظيم رهبر پداسې حال کې وليد چې زغره يې په تن ده په ډير کلک عزم او لوړ همت را روان دی او فرمايي: ((**سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ**)) **[دا لښکر به ماتې خوري او شا به را اړوي، تښتي به.]**

مسلمانانو ډيره سخته جګړه وکړه، ملائکو يې هم مرسته کوله. ابن سعد له عکرمه نه په يوه روايت کې وايي: پدې ورځ به موږ کتل چې د سړي سر پرې کيږي خو دا نه معلوميږي چې چا وواهه او د بل سړي به لاس پرې کيده او دا به نه معلوميده چې چا وواهه. ابن عباس وايي: يوه مسلمان د جنګ په ميدان کې يو کافر تعقيباوه او ورپسې و، پدې وخت کې ناڅاپه پر مشرک باندې د درې (متروکې) د ګوزار آواز واوريدل شو او د يوه سواره غږ پورته شو چې ويل يې: ((**اقدم حيزوم**)) حيزومه! وړاندې ځه، مسلمان هغه مشرک وليد چې په شا راولويد، ورته راوګرزيد که ګوري چې پزه يې زخمي او مخ يې داسې څيرې شويدی لکه چې په متروکه وهل شوی وي، دا ټول زخمونه يې نوي او تازه وو، دا انصاري مسلمان راغی او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يې ټوله کيسه بيان کړه، نو ده ورته وفرمايل: (**صدقت، ذلك من مدد السماء الثالثة**). ته رښتيا وايې دا د دريم آسمان کومک او مدد ؤ.[1]

---

[1]. مسلم ۹۳/۲ او نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابو داود مازني وايي: زه په يوه مشرک پسې وم چې ويې وهم، خو مخکې لدينه چې زما توره وروسيږي د هغه سر راپريوت، نو زه پوه شوم چې بل چا وواژه. يوه انصاري حضرت عباس (رضي الله عنه) اسير کړی او له ځان سره يې راووست. عباس (رضي الله عنه) وويل والله که زه دې سړي اسير کړی وم، زه يوه داسې سړي اسير کړم چې په سر يې ويښتان نه وو، ښکلی او روڼ مخ او په يوه تور و سپين آس سپور وُ، زه اوس هغه دلته نه وينم. انصاري وويل: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! دا ما اسير کړيدی. ده ورته وفرمايل: (اسكت فقد أيدك الله بملك كريم). چپ شه، الله تعالی د کريمې ملکې په واسطه ستا مرسته کړيده.

ابليس د جنګ له ډګر نه پښې سپکوي

ابليس چې د سراقه بن مالک بن جعشم مدلجي په شکل کې له قريشو سره راغلی وُ، تر هغې پورې له دوی سره حاضر وُ تر څو يې ملائکی وليدلې چې پر مشرکينو باندې حملې کوي، نو پدې وخت کې يې شا واړوله او د تيښتې لاره يې ونيوه. دلته حارث بن هشام هغه راونيو ځکه ګومان يې کاوه چې سراقه دی، خو ابليس ټټر کې داسې ګوزار ورکړ چې ايسته يې ورغوځاوه او په تيښته له ميدان نه ووت. مشرکينو ورته وويل: سراقه چيرته ځې تا خو ويلي وُ چې زه به تر پايه درسره ولاړ اوملګری وم؟ ده ورته وويل: زه هغه څه وينم چې تاسې يې نه وينئ، زه له خدايه ويريږم، الله تعالی شديد عذاب ورکوونکی دی، بيا همداسې تښتيده تر څو ځان يې په بحر کې لاهو کړ.

بشپړه ماتې

د مشرکينو په مينځ کې ماتې ګډه شوه، ټول ويرې او پريشانۍ ونيول. د مسلمانانو د ملاماتوونکو ګوزارونو په وړاندې يې قوت او مقاومت ختم شو، جګړه د ختميدو حالت ته نژدې کيده. مشرکينو د جګړې له ډګر نه د تيښتې کوښښونه کول، مسلمانان ور پسې وو څوک به يې ورنه وژل او نور به يې ژوندي رانيول، پدې ترتيب سره د کفر او شرک لښکر له پريکنده او کاملې ماتې سره مخ شو.

د ابو جهل مقاومت

ابو جهل چې کله پخپل لښکر کې د ماتې نښې او آثار وليدل، نو هڅه يې کوله چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې عظيم طوفان مخې ته بند واچوي، خپلو عسکرو ته يې په ډېر کبر او غرور سره آواز وکړ: ګورئ د سراقه ماتې او تيښته ستاسې د ماتې سبب نه شي، هغه له مخکې نه له محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره سازش کړی وُ. او ګورئ د عتبه، شيبه او وليد په وژل کيدو خپل همت له لاسه ورنکړئ، هغوی بيځايه بيړه وکړه، په لات او عزی مې دې قسم وي چې تر هغې به بيرته ستانه نه شو تر څو مو هغوی په رسيو نه وي تړلي، تاسې د هغوی د وژلو کوښښ مه کوئ، بلکه هغوی ژوندي رانيسئ تر څو د خپلو کړو مزه وروڅکو.

خو ډېر ژر ده ته د خپل کبر او بې ځايه غرور حقيقت څرګند شو، د لښکر ليکې يې د مسلمانانو د حملو په وړاندې دړې وړې، تيت او پرک شوې.د ابو جهل شا و خوا يو ګروپ پاتې وُ چې تر ده يې د تورو او نيزو کلا راتاو کړې وه، خو د مسلمانانو د ايمان او تورې زور د شرک دا کلا هم ونړوله او ستر طاغوت په آس سپور د مسلمانانو مخې ته راښکاره شو، دا هغه وخت وُ چې مرګی هم ورته رارسيدلی وُ او ددې انتظار يې يوست چې دوه انصار ځوانان دده سر پرې کړي او مرګی يې وينې وڅښي.

د ابو جهل وژل کيدل

عبدالرحمن بن عوف وايي: زه د بدر په ورځ په صف کې د ننه وم، که ګورم چې ښی او چپې خوا ته مې دوه تنکي ځوانان دي، زه د دوی په ليدو حيران شوم. په همدې وخت کې له دوی نه کوم يوه پټ راته وويل: تره! ابو جهل راوښيه. ما ورته وويل: وراره! په ابوجهل څه کوې؟ ده وويل زه خبر شوی يم چې هغه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په حق کې نا مناسبه ژبه استعمالوي، او خپلو خبرو ته يې ادامه ورکړه ويې ويل: قسم په هغه ذات چې زما نفس د هغه په لاس کې دی، که زه ابو جهلووينم نو تر هغې به يې پرې نه ږدم تر څو چې له مونږ دواړو نه هغه يو مړ شوی نه وي کوم ته چې مرګ مخکې ليکل شوی دی. عبدالرحمن زياتوي: زه د ځوان دې خبرو ته ډېر تعجب شوم، بيا وايي: دلته يې هغه دوهم ځوان هم په پټه همدا ډول خبرې راته وکړې، لږ درنګ وروسته مې ابوجهل وليد چې د خلکو په مينځ کې کارته پورته کيږي. نو دوی دواړو ته مې وويل: نه وينئ؟ هغه دی هغه څوک چې تاسې يې پوښتنه کوئ.

عبدالرحمن وايي: دوی دواړو ورمنډه کړه او د تورو ګوزارونه يې پرې وکړل او ويې واژه. بيا دواړه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضورته ورغلل، ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

مبارک پوښتنه ورنه وکړه چې: (**أيكما قتله؟**) له تاسې دواړو نه کوم یوه وواژه؟ دوی هر یوه ویل ما وواژه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (**هل مسحتما سيفيكما؟**)آیا تاسې خپلې تورې پاکې کړیدي؟ دوی وویل: نه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې تورې وکتلې او ویې فرمایل: (**كلاكما قتله**). تاسو دواړو وژلی دی، خو د ابو جهل مال او سامان یې معاذ بن عمرو بن جموح ته ورکړ. دا دواړه تنکي ځوانان ورونه د یوه نوم معاذ بن عمرو بن جموح او د بل نوم یې مُعَوِّذ بن عفراء وْ[1].

ابن اسحاق وایي: معاذ بن عمرو بن جموح ویل: ما له مشرکینو نه واوریدل چې وایي: ابو الحکم ته څوک نه شي ورسیدی، ځکه هغه دغه وخت د خپلو سپاهیانو د تورو او نیزو پداسې یوه دایره کې د ننه وْ چې مشرکینو له هغې ونې سره تشبیه کاوه چې رسیدل ورته ممکن نه وي. وایي: ما چې دا واوریدل: نو خپل هدف مې په نښه کړ، ځان مې ورته برابر کړ او کله چې موقع په لاس راغله، نو حمله مې وربانديې وکړه او داسې ګوزار مې ورکړ چې پښه یې په پنډۍ کې بوټه ماته شوه او ایسته پریوته، پښه یې داسې والوته لکه چې کوم زړی د زړیو ماتوونکي د سوټې له ګوزار نه والوزي. معاذ وایي: پدې وخت کې یې زوی عکرمه ګوزار راباندې وکړ او زما لاس یې بوټې پرې کړ، لاس مې تش په پوستکي ځوړند وْ، خو څرنګه چې زه په جنګ بوخت وم ډیر فکر مې ورته نه وْ ټوله ورځ مې جګړه وکړه او لاس مې همداسې راپسې ځړیده، خو کله یې چې درد زیات شو، نو پښه مې وربانديې کېښوده، کش مې کړ او ایسته مې واچاوه[2]، بیا معوذ ورغی او په ابوجهل یې چې دغه وخت ما زخمي کړی وْ یو داسې ګوزار وکړ چې همدلته پریوت، خو نفس لا پکې چلیده، او معوذ تر هغې وجنګیده تر څو شهید شو. او کله چې جګړه پای ته ورسیده نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**من ينظر ما صنع أبو جهل؟**).څوک به وګوري چې ابوجهل څه کړیدي؟ خلک وریسې لاړل،ګوري یې، دا دی چې عبدالله بن مسعود وربانديې ور برابر شو او هغه آخرینۍ سلګۍ وهي، عبدالله بن مسعود یې په غاړه پښه ورکېښوده، تر ږیره یې راونیو چې سر یې وریرې کړي او ورته ویې ویل: د خدای دښمنه! خدای

---

[1]. صحیح بخاري ۴۴۴/۱، ۵۶۸/۲. مشکاة المصابیح ۴۵۲/۲. د ابو جهل مال یې ځکه یوه ته ورکړ چې هماغه بل په همدې غزا کې شهید وی وْ. خو د ابو جهل توره یې عبدالله بن مسعود ته ورکړه ځکه هغه د ابو جهل سر غوڅ کړی وْ. سنن ابو داود ۳۷۳/۲.

(2). همدا معاذ د عثمان (رضي الله عنه) تر وخته ژوندی وْ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځنګه سپک کړي؟ ده ورته وويل: څه يې سپک کړم؟ آيا له هغه چا غوره څوک شته چې ستاسې په لاس وژل شوی وي؟ يعنې دا څه سپکاوی ندی چې څوک د خپل قوم له لاسه ووژل شي. بيا يې وويل: کاشکې د بزګر په ځای بل چا وژلی وای؟ زياته يې کړه: وايه چې نن برى د چا دی؟ عبدالله بن مسعود ورته وويل: برى د الله او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دی. بيا يې ابن مسعود ته چې دده پر غاړه يې پښه ايښې وه وويل: شپونکيه! نن ډېر لوړ او خطرناک ځای ته پورته شوی يې. (عبدالله بن مسعود (رضي الله عنه) به په مکه کې رمه پووله).لدې خبرو نه وروسته عبدالله بن مسعود (رضي الله عنه) د ابوجهل سر پرې کړ او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته يې وړاندې کړ، او عرض يې ورته وکړ: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! دا دی د الله د دښمن ابوجهل سر. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) درې ځله داسې وفرمايل: **الله الذي لا اله الا هو**) بيا يې وويل: (**الله أكبر، الحمد لله الذي صدق وعده، ونصر عبده، وهزم الأحزاب وحده، انطلق أرنيه**). الله اکبر، ثنا او صفت دی هغه خدای لره چې خپله وعده يې رېښتونې کړه، د خپل بنده مرسته يې وکړه، او يوازې (الله) ټولو مشرکينو ته ماتې ورکړه. بيا يې ابن مسعود ته وويل: راځه راو يې ښيه. هغه وايي: بيا لاړو او د هغه جسد مې ور وښود، هلته يې وفرمايل:(**هذا فرعون هذه الأمة**).دا د دې امت فرعون ؤ.

پدې جګړه کې د ايماني عظمت ځو ښناني

مخکې مو د عمير بن حمام او عوف بن حارث دوی مثالي کارنامې تر نظر تيرې کړې. پدې غزا کې نورې هم ډېرې داسې پيښې شويدي چې د عقيدې قوت او د مبدا عظمت له ورايه پکې ښکاري. پدې جګړه کې زوی د پلار، ورور د ورور په ضد سنګر نيولی ؤ د عقيدې او اصولو د اختلاف له وجې يو بل ته تورې له تکيو راووتې، او فيصله د تورې وه. او په همدې جګړه کې مظلومان د ظالمانو مخې ته ودريدل او خپل زړونه يې ښه ورباندې يخ کړل.

۱- ابن اسحاق له ابن عباس (رضي الله عنهما) نه روايت کړی چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اصحابو ته وفرمايل: (**إني قد عرفت أن رجالًا من بني هاشم وغيرهم قد أخرجوا كرهًا، لا حاجة لهم بقتالنا، فمن لقى أحدًا من بني هاشم**

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلا يقتله، ومن لقى أبا البَخْتَرِيّ بن هشام فلا يقتله، ومن لقى العباس بن عبد المطلب فلا يقتله، فإنه إنما أخرج مستكرهًا)، فقال أبو حذيفة بن عتبة: أنقتل آباءنا وأبناءنا وإخواننا وعشيرتنا ونترك العباس، والله لئن لقيته لألحمنه ــ أو لألجمنه ــ بالسيف، فبلغت رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقال لعمر بن الخطاب: (يا أبا حفص، أيضرب وجه عم رسول الله صلى الله عليه وسلم بالسيف)، فقال عمر: يا رسول الله، دعني فلأضرب عنقه بالسيف، فوالله لقد نافق. زه پوه يم چې بني هاشم او ځه نور خلک دلته په راتلو باندې مجبور شويدي، هغوی زمونږ سره جګړې ته اړتيا نلري، نو که هر چا ته د بني هاشم کوم کس په لاس ورغی نه يې دې وژني، او که چا ته ابو البختري بن هشام په مخه ورغی هغه دې هم نه وژني، او که چا ته عباس بن عبدالمطلب په مخه ورغی هغه دې نه وژني، ځکه هغه په زور او جبر راوستل شويدی. نو ابو حذيفه بن عتبه وويل: مونږ به خپل پلرونه، زامن، وروڼه او نور خپلوان وژنو او عباس به پريږدو، قسم په خدای که هغه زما مخې ته راغی نو په توره به يې ووژنم او يا به يې سوری کړم. دا خبره رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورسيده هغه مبارک (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) عمر (رضي الله عنه) ته وفرمايل: ابو حفصه! آيا د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د تره مخ په توره وهي؟ عمر (رضي الله عنه) ورته وويل: اجازه راکړه چې سر يې په توره غوځ کړم، والله چې هغه منافق شويدی. وروسته ابو حذيفه (ض) وويل: زه له هغې خبرې نه آرام او مطمئن نه يم کومه مې چې هغه ورځ (د بدر په ورځ) کړې وه، او لا تر اوسه ورنه په ويره او خوف کې يم، خو يوازې دومره ويلی شم چې کيدای شي شهادت زما د هغې خبرې کفاره شي. وروسته نوموړی د يمامه په جګړه کې په شهادت ورسيد.

۲- <u>د ابو البختري</u> له وژلو نه پدې خاطر منع شوې وه، چې نوموړی له هغو کسانو ځخه وُ چې په مکه کې يې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته زيان او ضرر نه رساوه، نه يې په لاس ضرر ورساوه، او نه يې په ژبه. او دا هماغه کس دی چې د بنو هاشم او بنو مطلب په خلاف ليکل شوې ظالمانه معاهدې په ماتولو کې يې مهم رول لوبولی دی. خو ابو البختري په همدې جګړه کې ووژل شو، او دا داسې چې په جګړه کې مجذر بن زياد البلوي ورباندې برابر شو له ابو بختري سره دده يو ملګري هم و، دواړو يو ځای جګړه کوله، مجذر ورته وويل: ابو البختري! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مونږ ستا له وژلو نه منع کړي يوو، ده وويل: او زما د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګري له وژلو هم؟ مجذر ورته وويل: نه د ملګري خلاصون دې نشته. ده وويل: نو چې داسې ده اوس به مونږ داوړه يو ځاى مرو، بيايې جګړه پيل کړه، نو مجذر مجبور شو چې ويې وژني.

۳- عبدالرحمن بن عوف او اميه بن خلف په مکه کې د جاهليت د دوران کلک ملګري وو. د بدر په ورځ عبدالرحمن د خپل ملګري اميه چې د خپل زوى علي لاس يې نيولى او ولاړ دى، خواته تير شو، له عبدالرحمن سره د غنيمت څو زغرې وې چې له ځان سره يې وړلې، اميه چې هغه وليد ، نو ورته يې ويل: آيا ما ته د څه حاجت نشته؟ زه درته لدې زغرو نه غوره او بهتر يم، ما کله هم داسې بده ورځ نده ليدلې، آيا تاسې شيدو ته ضرورت نلرئ؟ يعني که زه چا اسير ونيولم، نو په فديه کې به ښې شيدې ورکوونکې اوښانې ورکړم- عبدالرحمن زغرې ورغوځولې، اودوى دواړه يې اسيران او له ځان سره يې روان کړل. عبدالرحمن وايي: پداسې حال کې چې زه د اميه او د هغه د زوى تر منځ روان وم، را ته ويې ويل: عبدالرحمانه! دا چې په سينه کې يې د فيل مرغ بڼکه ټومبلې ده څوک دى؟ ما ورته وويل: هغه حمزه بن عبدالمطلب دى. ده وويل: همدغه په مونږ باندې ناتار جوړ کړى ؤ، او همدغه مونږ تباه کړو. عبدالرحمن زياتوي: ما دوې دواړه بوول چې د بلال سترګې پرې ولګيدې، اميه خو همغه کس ؤ چې پر بلال يې په مکه کې ډير ظلمونه کړي ؤ، دلته بلال وويل: د کفر مشر اميه بن خلف! اوس به يا زه ژوندى وم يا هغه! ما ورته وويل: بلاله! دا زما اسير دى. ده وويل: نن به يا زه مرم او يا دى. ما وويل. د تورې زويه زما خبره نه اورې. ده وويل: يا به زه ژوندى پاته کيږم او يا دى، بيايې په لوړ آواز چيغه کړه: يا انصار الله! دا د کفر سر لښکر اميه بن خلف، نن به يا زه مرم او يا دى. عبدالرحمن وايي: يو ځل خلک راباندې راټول شول مونږ يې محاصره کړو، زه له اميه نه دفاع کوم، خو يو چا توره را تيره کړه او د اميه زوى يې په ده پښه وواهه هغه په ځمکه پريوت پدې وخت کې اميه داسې يوه چيغه وکړه چې پخپل ژوند کې مې داسې هولناکه چيغه نه وه اوريدلې. عبدالرحمن وايي: ما اميه ته وويل: اوس د ځان چاره پخپله کوه، لکه چې د نجات لاره دې نه وي زه اوس هيڅ هم نه شم کولى، همدا وه چې خلکو تورې ترې تيرې کړې او د دواړو کار يې تمام کړ. عبدالرحمن به وروسته ويل: الله دې په بلال رحم وکړي، زما زغرې هم لاړې، او په بندي يې هم وځورلم. په زاد المعاد کې راځي چې عبدالرحمن بن عوف، اميه ته وويل: څمله، هغه څملاست، او عبدالرحمن پاس ځان ورباندې ورواچاوه، نورو خلکو هغه له لاندې نه تر هغې په تورو وواهه تر څو مړ شو، پدې وخت کې د عبدالرحمن پښه هم څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زخمي شوې وه.[۱]

۴- په همدې ورځ عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) خپل ماما عاص بن هشام بن مغيره وواژه.

۵- ابوبکر (رضي الله عنه) خپل زوی عبدالرحمن ته چې هغه وخت لا مشرک وُ غږ وکړ، اې خبيثه زما مال او دارايي چيرې ده؟ عبدالرحمن ورته وويل:

لم يبق غير شكة و يعبوب　　و صارم يقتل ضلال الشيب

[له وسلې، تيز رفتار آس او له هغې تورې پرته بل هيڅ هم ندي پاته، کومه چې زړه ګمراهي د مرګ کندې ته اچوي.]

۶- کله چې مسلمانانو د مشرکينو نيول او بندول پيل کړل، رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په څپره کې تشريف درلود او سعد بن معاذ (رضي الله عنه) توره په لاس پيره وربانديې کوله. رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خلکو د کړو له امله د سعد په مخ کې د ناخوښۍ آثار وکتل، ورته وېې فرمايل: سعده! لکه چې د مسلمانانو دا کار دې خوښ نه شو؟ څه خفه غوندې ښکارې؟ ده عرض وکړ: هو، يا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم)، له مشرکينو سره دا لومړنۍ جګړه او لومړنۍ موقه وه چې الله تعالى مونږ ته په لاس راکړې، زه دې دوی له ژوندي پاته کيدو نه د دوی په وژل کيدو او تباهۍ ډير خوښ يم.

۷- په همدې ورځ د عکاشه بن محصن الاسدي توره ماته شوه، او کله چې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغی نو هغه ورته يو لرګی ورکړ او ورته وېې فرمايل: (قاتل بهذا يا عكاشة). عکاشه! ځه پدې سره جنګيږه. عکاشه دا لرګی واخيست او وېې غورځاوه که ګوري په يوه اوږده، مضبوطه او تکه سپينه توره بدل شويدی. او په همدې تورې سره تر هغې پورې وجنګيد تر څو الله تعالى مسلمانانو ته بری ورپه برخه کړ. دغه توره په العون مشهوره وه، عکاشه به هرې جګړې ته له همدې تورې سره تله. تر څو د ردت په جګړه کې پداسې حال کې شهيد شو چې همدا توره يې په لاس کې وه.

۸- د جګړې له ختميدو وروسته مصعب بن عمير العبدري خپل ورور ابي عزيز بن عمير وليد، نوموړی د مسلمانانو په خلاف له جګړې نه وروسته اسير شوی وُ، يوه انصاري يې لاسونه ورتړل، مصعب هغه انصاري ته وويل: ددې سړي په واسطه خپل لاسونه مضبوط کړه، دده مور مالداره ده، کيدای شي په بدل کې يې ښه فديه درکړي.

---

[1]. زاد المعاد ۸۹/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابو عزیز خپل ورور مصعب ته وویل: زما په باب دې همدا وصیت او سفارش دی؟ مصعب په ځواب کې ورته وویل: ستا په ځای دا انصاري زما ورور دی.

۹- کله چې امر وشو د مشرکینو جسدونه دې په کنده کې واچول شي، او عتبه بن ربیعه د کندې په لور کشول کیده، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عتبه د زوی ابو حذیفه مخ ته وکتل، ویې لیده چې غمګین او خفه ښکاري، بڼه یې اوښتې ده، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (**یا أبا حذیفة، لعلك قد دخلك من شأن أبيك شيء؟**) ابو حذیفه! لکه چې د پلار په هکله دې په زړه کې څه ګرزي؟ ده وویل: نه، یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! والله که مې په زړه کې د پلار او د هغه د مرګ په هکله څه غم او تشویش وي، خو خبره داده چې زما پلار یو پوه، دور اندیشه، حلیم او د فضل خاوند وٍ او زما هیله دا وه چې ددې پوهې او نورو ښو خصلتونو په برکت به په اسلام مشرف شي، خو اوس مې چې دده دا حال ولید، او زما د هیلې په خلاف کافر له دنیا تیر شو، نو ربښتیا هم چې غمجن شوم. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حذیفه ته د خیر دعا وفرمایله او نیکې او خوږې خبرې یې ورته وکړې.

د دواړو ډلو مړي

جګړه د مشرکینو په پوره او کاملې ناکامۍ او د مسلمانانو په پریکنده بري سره پای ته ورسیده. پدې غزا کې له مسلمانانو نه (۱۴) کسه چې (۶) مهاجر او (۸) یې انصار وو په شهادت ورسیدل.خو مشرکینو ته ډیر زیان ور واښتی وٍ، اویا تنه ورځخه وژل شوي، اویا نور یې ژوندي نیول شوي وو، د مړیو او اسیرانو زیاتره برخه یې مشران او مخور خلک وو.

کله چې د جګړې اور مړ شو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تشریف راوړ، د مشرکینو مړیو ته ودرید او ویې فرمایل: (**بئس العشيرة كنتم لنبيكم؛ كذبتموني وصدقني الناس، وخذلتموني ونصرني الناس، وأخرجتموني وآواني الناس**).

تاسې زما له ټولو نه بد او خراب خپلوان وئ، تاسو زه تکذیب کړم پداسې حال کې چې نورو خلکو زه ریښتینی وبللم، تاسو یوازې پریښودم او نورو خلکو زما مرسته وکړه، تاسو له خپل کور نه وایستلم، خو نورو خلکو ځای او پناه راکړه. بیا یې امر وکړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د بدر په یوه کنده کې دې واچول شي.
له ابو طلحه نه روایت دی چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په امر د بدر په ورځ د قریشو (۲۴) مشران او سرداران د بدر په یوه مرداره او خبیثه کنده کې واچول شول. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا عادت ؤ چې کله به په کوم قوم بریالی او برلاسی شو یعني جګړه به یې ورنه وګټله، نو درې ورځې به هملته د جګړې په میدان کې پاتې کېده.
د بدر د غزا چې دریمه ورځ شوه نو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د امر سره سم سواري تیاره شوه زین او کجاوه پرې کیښودله شوه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) همداسې پیاده روان شو، اصحاب (رضي الله عنهم) وروسته ورپسې روان وو مخکې لاړ او د هغې کندې په څنډه ودرید، چې د کفارو مړي پکې اچول شوي وو (مړیو) ته یې د هر یوه نوم او د پلار نوم اخیسته فرمایل یې:
(یا فلان بن فلان، یا فلان بن فلان، أیسرکم أنکم أطعتم الله ورسوله؟ فإنا قد وجدنا ما وعدنا ربنا حقًا، فهل وجدتم ما وعد ربکم حقًا؟) فقال عمر: یا رسول الله، ما تکلم من أجساد لا أرواح لها؟ قال النبي صلی الله علیه وسلم: (والذي نفس محمد بیده، ما أنتم بأسمع لما أقول منهم) وفي روایة: (ما أنتم بأسمع منهم، ولکن لا یجیبون). [آیا پدې خوشالیدئ چې د الله او د هغه د رسول اطاعت مو کړی وئ؟ ځکه زمونږ رب له مونږ سره کړې وعده پوره کړه او د څه یې چې وعده راسره کړې وه هغه مو تر لاسه کړل، آیا تاسې هغه څه په حق سره ولیدل کوم چې ستاسې رب یې وعده درسره کړې وه؟ دلته عمر (رضي الله عنه) ورته وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! آیا ته له بې روحه جسدونو سره خبرې کوې؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: قسم په هغه ذات چې د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نفس یې په لاس کې دی، تاسې زما خبرې له دوی نه ښې نه اورئ. او په بل روایت کې راځي چې تاسې له هغوی نه ښه اوریدونکي نه یئ، خو دا خلک ځواب نه شي ورکولی].[1]

د مشرکینو د ماتې خبر مکې ته رسیږي

---

(1). متفق علیه، مشکاة المصابیح ۲/۳٤٥.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بدر له میدان نه مشرکین هرې خوا ته وتښتیدل، هر څوک د ځان په غم کې ؤ، په کومه یې چې مخه وه په همغه وتښتید، په خوړونو او درو کې تیت پرک شول، د ټولو وروستی منزل مکه وه، خو له شرم او خجالت نه لاره ورنه ورکه وه چې څه ډول مکې ته داخل شي.

ابن اسحاق وایي: لومړی کس چې مکې ته یې د قریشو د ماتې خبر راوړ حیسمان بن عبدالله خزاعي ؤ. هغه چې ورغی خلکو ورته وویل: څه خبر دې راوړئ؟ ده وویل: د عتبه، شیبه، ابو الحکم، امیه بن خلف او نورو سردارانو د مرګ خبر مې راوړی. ده چې د قریشو د سردارانو نومونه اخیستل صفوان بن امیه چې په حجر (حطیم) کې ناست ؤ، وویل: قسم په خدای که دا په هوش کې وي، تاسې زما په هکله پوښتنه ورنه وکړئ! دوې ورته وویل: په صفوان بن امیه څه وشول؟ ده وویل: هغه خو دا دی په حطیم کې ناست دی، قسم په خدای چې ما یې پلار او ورور ولیدل چې ووژل شول.

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مولی (آزاد شوی غلام) ابو رافع وایي: زه د عباس (رضي الله عنه) غلام وم، اسلام زمونږ کورنۍ ته داخل شوی ؤ، ما، عباس او میرمنې یې (ام الفضل) ټولو اسلام راوړی و، خو عباس (رضي الله عنه) خپل دین پټ ساته. ابو لهب بدر ته نه ؤ تللی او کله یې چې د ماتې خبر واورید، نو الله تعالی ډیر خوار او ذلیل کړ، خو مونږ د قوت او عزت احساس وکړ. زه یو کمزوری سړی وم، د زمزم په حجره کې به مې غشي جوړول، قسم په خدای چې زه ناست وم او غشي مې جوړول، ام الفضل هم دلته ناسته وه، مونږ ددې خبر په اوریدو سره ډیر خوشاله وو، چې یو ځل ابو لهب راغی پښې یې وریسې ښبیدلې، د حجرې په یوه څنډه کې کیناست شا یې زما شا ته وه، هغه لا همدلته ناست ؤ چې غږ وشو: ابو سفیان بن حارث بن عبدالمطلب راغی، ابو لهب ورته وویل: دلته راشه، تا به حتماً خبر راوړی وي. ابو رافع وایي، ابو سفیان راغی او له ابو لهب سره کیناست نور خلک ټول ورته ولاړ دي، ابو لهب ورته وویل: وراره! وایه د خلکو څه حال ؤ؟ ده ورته وویل: څه حال ؤ، خبره دا ده چې مونږ له داسې یوه قوم سره مخامخ شوي وو، چې په مقابل کې یې زمونږ زور وتلی ؤ، مونږ خپل ځانونه دوی ته حواله کړي وو، خوښه د دوی وه چې څنګه مو وژني او څنګه مو بندیانوي، خو قسم په خدای زه لدې ټولو سره سره خپل خلک نه ملامتوم، ځکه مونږ له داسې سپینو خلکو سره مخامخ شوي وو، چې د ځمکې او آسمان تر منځ په تورو و سپینو آسونو سپاره وو، والله چې هغوی نه څه پریښودل او نه یې څوک مخې ته ټینګیدی شوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

. ابو رافع وايي: ما د خيمې څنډه پورته کړه او ومې ويل: والله، چې دا ملائکې دي، زياتوي: ابو لهب لاس پورته کړ او په ده مخ يې يوه کلکه څپېړه راکړه، زه هم ورپاڅېدم او ورسره په جګړه شوم، خو څرنګه چې زه کمزوری وم، نو پورته يې کړم او پر ځمکه يې راوويشتم او د پاسه رابانديې کيناست او وهلم يې، پدې وخت کې ام الفضل پاڅيده او د خيمې يوه ستنې يې راواخيسته او ابولهب ته يې په ده سر داسې يوکلک ګوزار ورکړ چې سر يې ډير زيات مات شو، بيايې ورته وويل: دا چې مالک يې نشته، نو کمزوری دې وليد! پدې ګوزار پسې ابو لهب ذليل او سپک پاڅيد ، قسم په خدای چې لدينه وروسته يوازې اوه ورځې نور ژوندی وئ، الله تعالی په عدسه مبتلا کړ، (عدسه يو قسم دانه يا يو قسم طاعون دی چې عرب يې په بدفال نيسي) او له همدې عدسې نه مړ شو. له مرګ نه وروسته دری ورځې همداسې پروت وئ، زامنو يې لاس نه ورووړ، نه يې څوک خوا ته ورنژدې کيدل او نه يې چا د ښخولو فکر کاوه، خو کله يې چې زامن د خلکو له شرم او عار نه وويريدل او فکر يې وکړ که يې همداسې پريږدي، نو خلک به خبرې ورپسې وکړي، مجبور شول چې يوه کنده ورته وکيندي، بيايې له ليرې . نه په يوه لرګي سره پدې کنده کې ورواچاوه، او له ليرې. نه يې تيږې وربانديې وروغورځولې او پټ يې کړ.

پدې ترتيب سره د بدر په ميدان کې د مشرکينو د رسوا ماتې خبر مکې ته ورسيد ، دې خبر د مکې په اوسيدونکو ډير بد اثر وکړ، ان تر دې چې هغوی په مړيو باندې ژړا منع اعلان کړه، دا پدې خاطر چې د مدينې خلک د دوی په ژړا نور پسې خوشاله نه شي.

يوه په زړه پورې واقعه دا هم ده چې پدې غزا کې د اسود بن مطلب دری زامن وژل شوي وو. نوموړی په سترګو ړوند وُ او زړه يې غوښتل چې د زامنو په مرګ ښه په چيغو چيغو وژاړي، يوه شپه يې د يوې ښځې د ژړا آواز واوريد ، فورا يې خپل غلام واستاوه او ورته ويې ويل: وګوره چې په مړيو د ژړلو اجازه ورکړل شويده او که څنګه؟ آيا قريش پخپلو مړيو ژاړي؟ چې زه پخپل زوی ابو حکيمه وژاړم، زما سينه خو له ډيره غمه په چاوديدو ده.

غلام يې لاړ او کله چې بيرته راغی ورته ويې ويل: دا د هغې ښځې د ژړا آواز دی چې پخپل ورک شوي اوښ پسې ژاړي. دلته اسود له کنترول نه ووت او په خوله يې دا شعرونه جاري شول:

اتبکي ان يضـــــــل لها بعير	و يمنعها من النوم الســـــهود
فلا تبـــکی علی بکر و لکن	علی بدر تقاصرت الجدود

(c) ketabton.com: The Digital Library

علی بـــدر سراة بني هصيص و مخزوم و رهط ابي الوليد
وبکي ان بکيـــت علی عقيل و بکي حارثا اسد الاسود
و بکيهم، ولا تســـمي جميعا ومـــا لابي حکيمة من نديد
الا قد ســـاد بعـــدهم رجال ولولا يوم بـــدر لم يسودوا

[آيا دا پدې ژاړي چې اوښ يې ورک شويدی؟ او پر هغه باندې بې خوابی يې خوب ورک کړيدی. په اوښ مه ژاړه، بلکه په بدر وژاړه چيرته چې قسمتونه ايرې شويدي،هو په بدر وژاړه چيرته چې بني هصيص، بني مخزوم او ابوالوليد د قبيلې سرداران دي، که ژاړې نو په عقبل وژاړه په هغه حارث وژاړه چې د زمريانو زمری ؤ نو په هغو خلکو وژاړه او د ټولو نومونه مه اخله، او د ابو حکيمه خو هيڅ مثل او سيال نه ؤ، وګوره، له هغوی نه وروسته داسې خلک سرداران شول، که د بدر ورځ نه وای، نو کله به هم نه وو سرداران شوي.]

په مدينه کې د فـتحې زيری

کله چې د مسلمانانو فتحه او بری په برخه شو، نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مدينې اوسيدونکو ته د عاجل زيري لپاره دوه کسان عبدالله بن رواحه د مدينې د پاسنۍ برخې اوسيدونکو ته او زيد بن حارثه د مدينې د لانديني برخې اوسيدونکو ته د زيري لپاره واستول.

هلته مدينه کې يهودانو او منافقانو پخپلو دروغو خبرونو او پروپاګند سره بده ورځ جوړه کړې وه ان تر دې چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مرګ خبر يې هم خپور کړی ؤ. او کله چې يوه منافق زيد بن حارثه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په اوښه (قصواء) باندې سپور وليد، نو ويې ويل: محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وژل شوی دی، او دا يې اوښه ده، مونږ خو يې پيژنو، دا هم زيد بن حارثه دی چې راتښتيدلی دی او له ډيرې ويرې يې هيڅ هم تر خوله نه خيژي. په هر حال دواړه زيري وړونکي مدينې ورسيدل، مسلمانان ورنه تاو شول، او خبرو ته يې غوږ شول، بالاخره پدې باوري شول چې د مسلمانانو فتحه او بری په برخه شويدی.

په مدينه کې هرې خوا ته خوښې او خوشالي خوره شوه، د تکبير او لا اله الا الله نارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوچتې شوې، مدینه ټوله له خوښۍ نه په حرکت راغله. مسلمان مشران یې د بدر لارې ته ورغلل تر څو خپل عظیم رهبر رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ددې لویې فتحې مبارکي ووایي. اسامه بن زید وایي: مونږ ته د فتحې خبر هغه وخت راورسید چې مونږ په مدینه کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په لور رقیه (رضي الله عنها) باندې چې د عثمان (رضي الله عنه) په نکاح کې وه خاورې اړولې وې. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زه هم د رقیې (رضي الله عنها) د خدمت لپاره له عثمان (رضي الله عنه) سره په مدینه کې پرې ایښی وم.

د غنیمت مسئله

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له جګړې نه وروسته درې ورځې نور هم د بدر په میدان کې پاتې شو، او لدې ځای نه لا نه ؤ خوځیدلی چې د غنیمت د مالونو په سر د مسلمانانو تر مینځ اختلاف پیدا شو. او کله چې دا مخالفت او اختلاف زیات شو، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې ټول کسان دې د غنیمت مالونه ده ته وسپاري. سپاهیانو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر عملي کړ او ټول شیان یې ورته تسلیم کړل، وروسته وحي راغله او دا مشکل یې حل کړ.

له عباده بن صامت (رضي الله عنه) نه روایت دې وایي: له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره له مدینې نه ووتلو، تر څو بدر ته ورسیدو له خلکو (مشرکانو) سره جګړه وشوه، الله تعالی دښمنانو ته ماتې ورکړه ، له مونږ یوه ډله خلک داسې وو چې کافران یې پسې اخستي وو او وژل به یې، خو بله ډله داسې وه چې په غنیمتونو پسې شوي وو او راټولول او جمع کول به یې، یوه بله ډله خلک په رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راټول شوي وو ویریدل چې هسې نه دښمن په فریب او چل سره څه ضرر وررورسوي، نو هغوی د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ساتنه کوله، خو کله چې شپه شوه خلک سره راغونډ شول، هغو کسانو چې د غنیمت مالونه یې راوړي وو وویل: مونږ دا مالونه راټول کړیدي، د هیڅ چا برخه نشته پکې، او هغو کسانو چې په دښمنانو پسې تللي وو ویل: پدې مالونو کې ستاسې برخه زمونږ له برخې نه ډیره نده، ځکه دا مونږ وو چې دښمنان مو مات کړل او لدې مالونو نه مو لیرې، وساتل. او هغو کسانو چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ساتنه یې کړې وه ویل: مونږ خو لدې ویرې نه چې دښمنان په پټه او چل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته زيان و نه رسوي د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ساتنه او دفاع مشغول وو. پدې ترتيب سره دا مشکل را پيدا شو تر څو وحي را نازله شوه او پدې هکله يې داسې فيصله وکړه:

((يَسْأَلُونَكَ عَنْ الأَنْفَال قُلْ الأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ)) (الانفال: ۱)

[ترجمه: پوښتنه کوي دوی له تانه (اې محمده (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له (حکمه) د غنائمو څخه ووايه دوی ته چې دا اموال د غنيمتونو خاص الله لره دي او رسول (د الله) لره دي (چې تقسيم يې کړي سم له شرعي اصولو سره) پس ووېرېږئ تاسې له الله نه او اصلاح وکړئ تاسې د هغه حال چې په مينځ ستاسې کې دی (يعنې په خپلو مينځونو کې سره دوستي وکړئ او نزاع پرېږدئ) او حکم ومنئ تاسې د الله او (حکم ومنئ تاسې) د رسول د الله که يئ تاسې مؤمنان (په حقه سره).] او لدينه وروسته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د غنيمت مال د مسلمانانو تر مينځ وويشه.[1]

اسلامي لښکر د مدينې په لار

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په بدر کې له درې ورځې اقامت نه وروسته د مدينې په لور وخوځيد. مشرکان بنديان او د غنيمت مالونه هم ورسره وو او ددې نګرانی يې عبدالله بن کعب (رضي الله عنه) ته سپارلې وه. کله چې د صفراء درې له تنګي نه ووت، ددې تنګي او نازيه سيمې تر مينځ پرتې يوې غونډۍ باندې يې واړول او د غنيمت له مال نه يې خمس (پنځمه برخه) جدا کړه او نور پاته يې په مساويانه ډول پر مسلمانانو باندې وويشه.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د صفراء په دره کې د نضر بن حارث د وژلو حکم صادر کې. نوموړی د بدر په ورځ د مشرکينو علمبردار و د هغوی بيرغ يې اوچت کړی و او د قريشو له هغو لويو مجرمينو او اسلام دښمنه عناصرو څخه شميرل کيده چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يې زيان او تکليف رساوه. همغه وه چې علي (رضي الله عنه) يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و

[1]. احمد ۵/۳۲۳-۳۲۴. الحاکم ۲/ ۳۲۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحبه و سلم) په امر سر وواهه.
لدینه وروسته کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عرق الظبیه ته ورسید هلته یې د عقبه بن ابي معیط د وژلو فرمان صادر کړ. دا هغه کس ؤ چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې ډیر تکلیفونه رسولي ؤ، او مونږ مخکې څه دا ډول پیښنو ته اشاره هم کړیده. دا هماغه رذیل ؤ کوم چې د لمانځه په وخت کې یې پر رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) باندې د اوښ پریوان ور اچولی ؤ، او دا هماغه شیطان ؤ چې پخپل چادر سره یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د زندی کولو کوښښ کړی ؤ او که ابوبکر (رضي الله عنه) نه وای راغلی، نو نژدې وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مړ کړي. کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هغه (عقبه) د وژلو امر وکړ، نو ده ورته وویل: یا محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! زما د ماشومانو لپاره به څوک وي؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: اور.[1] ویل کیږي چې دده سر عاصم بن ثابت انصاري او په بل روایت علي بن ابي طالب (رضي الله عنه) وواهه.
د جنگی تاکتیک او استراتیژۍ له مخې ددې دوو رذیلانو وژل څکه ضروري ؤ، چې دا دواړه نه یوازې جنگي اسیران بلکه په نننۍ ژبه جنگي مجرمان هم وو.

د مبارکۍ وفدونه (پلاوي)

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) روحاء ته ورسید د مسلمانانو هغه مشران یې استقبال او مبارکۍ ته حاضر شول چې له مدینې نه د همدې غرض پخاطر راوتلي وو. پدې وخت کې سلمه بن سلامه مبارکي ویونکو مسلمانانو ته وویل: تاسې مونږ ته د څه مبارکي راکوئ؟ قسم په خدای مونږ د اوښانو په شان له زړو بوډاگانو گنجیانو سره مخ شوي وو. پدې خبرې سره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تبسم وکړ او ویې فرمایل: وراره! هغوی د قوم مشران وو.
اسید بن حضیر عرض وکړ: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! حمد او ثنا دې وي هغه خدای لره چې ته یې برلاسی او بریالی کړی او ستا سترگې یې رڼې او یخې کړې، یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! قسم په خدای زه له بدر نه پدې گومان نه یم پاتې شوې چې ته به له دښمن سره جگړه کوې، زما خیال خو دا وو

---

[1]. دا حدیث په صحاح کتابونو کې روایت شویدی سنن ابو داود د هغه له شرحې عون المعبود سره وگوره ۱۲/۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې یوازې د کاروان خبره ده، که زه خبر وای چې له دښمن سره مقابله ده، نو کله به هم نه وای درنه پاتې شوی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: ته رښتیا وایې. وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پداسې حال کې مدینې منورې ته سر لوړی، کامیاب او منصور ننوت چې پر دښمنانو یې په مدینه کې د ننه وو که د باندې ویره او هیبت لویدلی و. ددې عظیمې فتحې په نتیجه کې د مدینې ډیر خلک په اسلام مشرف شول، عبدالله بن ابي بن سلول او ملګري یې هم په همدې وخت په ظاهري توګه د مسلمانانو لیکو ته داخل شول.

مدینې ته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له تشریف راوړلو نه یوه ورځ وروسته بندیان هم راورسیدل. هغوی یې پخپلو اصحابو (رضي الله عنهم) وویشل، امر یې ورته وکړ چې له بندیانو سره ښه او نیکه معامله وکړي. اصحابو (رضي الله عنهم) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د امر د تعمیل پخاطر له بندیانو سره دومره نیکي کوله چې پخپله به یې خرما خوړلي، خو بندیانو ته به یې ډوډی ورکوله (هغه وخت په مدینه کې خرماوې له ټولو نه ارزانه او بې ارزښته وې، خو ډوډی ډیره قیمته او مهمه بلل کیدله).

د بندیانو مسئله

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مدینې ته ورسید، نو د بندیانو په هکله یې له اصحابو (رضي الله عنهم) سره مشوره وکړه چې څه ورسره وشي؟ ابو بکر (رضي الله عنه) وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! دوی (بندیان) زمونږ ورونه، د تره زامن او خپلوان (تربرونه) دي، زما رایه خو دا ده چې فدیه ورنه واخلې، ځکه دا به له یوې خوا د مشرکینو په مقابل کې زمونږ لپاره مالي او اقتصادي تقویه او کومک وي، او له بلې خوا کیدای شي الله تعالی دوی ته هم د نیکۍ هدایت وکړي او زمونږ مرستندویان شي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: ته څه وایې یا ابن خطابه! عمر(رضي الله عنه) وایي ما وویل: زه د ابوبکر (رضي الله عنه) نظریه نه تاییدوم، بلکه زه دا وایم چې ما ته فلانی – نوموړی د عمر (رضي الله عنه) خپلوان وُ، په لاس راکړئ چې سر یې ووهم، او علي (رضي الله عنه) ته عقیل بن ابي طالب وسپارئ چې سر یې غوڅ کړي، او فلانی چې د حمزه (رضي الله عنه) ورور وُ حمزه (رضي الله عنه) ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړئ چې مری یې وړیړې کړي، تر څو الله تعالی ووینې چې زمونږ په زړونو کې د کفارو او مشرکینو لپاره رحم او مهرباني ځای نلري، دوی (اسیران) خو د مشرکانو، سرداران او مشران دي.

عمر (رضي الله عنه) وایې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ابوبکر (رضي الله عنه) رایه غوره کړه او زما نظر یې و نه ما نه، فیصله یې وکړه چې له بندیانو نه فدیه واخلي. عمر (رضي الله عنه) وایي سبا سهار رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او ابوبکر ته ورغلم، که ګورم دواړه ژاړي، ما ورته وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ولې؟ ته او ملګری دې په څه ژاړي؟ پوه مې کړه که د ژړا وجه راته ښکاره شوه، زه به هم درسره وژاړم، او که د ژړا وجه نه وه، نو ستاسې حضراتو په ژړا به وژاړم. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**أبكي للذي عرض على أصحابك من أخذهم الفداء، فقد عرض عليّ عذابهم أدنى من هذه الشجرة**) په هغه څه ژاړم چې د فدیې قبلولو له امله ستا ملګرو ته پیښ شویدي، ما ته د دوی عذاب له دې ونې نه – یوې نژدې ونې ته یې اشاره وکړه[1] هم لنډ راښوودل شویدی. الله تعالی دا آیتونه رانازل کړیدي: ((**مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُثْخِنَ فِي الأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (٦٧) لَوْلا كِتَابٌ مِنْ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ**)) (**الانفال: ٦٧– ٦٨**)

[نه ښایي نبي لره دا چې وي ده لره بندیان (چې ترې فدیه واخلي) تر هغه وخته چې قوي شي په ځمکه کې (د مشرکینو د ډیر قتل او جرحې په سبب) آماده کوئ تاسې (اې مؤمنانو) اسباب د دنیا (په اخیستلو د فدیې سره) او الله اراده لري (تاسې لره ثواب) د آخرت (د مشرکینو د قتل په سبب) او الله ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو، ښه حکمت والا دی چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي. او که نه وی ازلي حکم له جانبه د الله چې وړومبی لیکل شویدی (په لوح محفوظ کې) نو خوامخاه رسیدلی به وٌ تاسې ته په عوض د) هغې (فدیې) کې چې اخیستی ده تاسې عذاب ډیر لوی.]

او هغه کتاب (نوشته) چې د الله له لوري یې سبقت کړی وٌ دا وٌ چې ((**فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً**)) (**محمد:٤**) [یعنې چې یا احسان ورباندې وکړئ او یا یې د فدیې په بدل کې خوشې کړئ.]

---

[1]. تاريخ عمر بن الخطاب لابن الجوزي ص ۲۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا آيت د بنديانو په مقابل کې د فديې اخيستلو اجازه ورکوي، او همدا وجه وه چې اصحاب (رضي الله عنهم) د فديې قبلولو په وجه په عذاب نه شول، بلکه يوازې عتاب او سر زنش ورباندې رانازل شو هغه هم پدې خاطر چې دوی مشرکين له ښو ځپلو او ډير وژلو نه مخکې اسيران کړل. او بله دا چې هغوی له داسې خلکو نه فديه واخيستله چې نه يوازې جنګي بنديان وو بلکه جنګي لوی لوی مجرمان هم وو، داسې جنګي مجرمان چې د جنګ نننی قانون يې هم بې له محاکمې نه خوشې کوي او ځرګنده ده چې په دا ډول مجرمينو به يا د اعدام حکم کيږي او يا به په دايمي بند محکوميږي.
په هر حال د ابوبکر (رضي الله عنه) د مشورې سره سم له بنديانو نه فديه واخيستله شوه، د فديې اندازه څلور زره او درې زره درهمه او يو زر درهمه ټاکل شوې وه. او څرنګه چې د مکې خلک په ليک لوست پوهيدل او د مدينې خلک لدې نعمت نه محروم وو، نو دا فيصله هم وشوه هغه بنديان چې د فديې ادا کولو وس نلري هغوی دې د مدينې لسو هلکانو ته ليک لوست ور زده کړي او هر کله چې دې هلکانو ليک لوست ښه زده کړ، نو همدا ددې بندي فديه شوه.
رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ځينو بنديانو ځانګړی احسان او منت هم کيښود، هغوی يې بيله فديې آزاد کړل. له دې جملې نه مطلب بن حنطب، صيفي بن ابي رفاعه، او ابو عزه الجمحي وو دا وروستی بيا د احد په غزا کې اسير او ووژل شو (د پيښې تفصيل وروسته راځي).
همدا راز رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپل زوم ابي العاص هم احسان وکړ، خوشی يې کړ، خو دا شرط يې ورباندې کيښود چې د زينب (رضي الله عنها) مخه به نه نيسي يعنی اجازه به ورکوي چې هجرت وکړي. ددې وجه دا وه چې زينب (رضي الله عنها) د خپل ميړه ابي العاص د خوشې کيدو او فديې ادا کولو پخاطر څه اندازه مال را استولی وُ، پدې شيانو کې يو اميل هم وُ، دغه اميل په اصل کې د خديجی (رضي الله عنها) وُ، چې خپلې لور زينب (رضي الله عنها) ته يې د ابو العاص کور ته د رخصتيدو په وخت ورکړی وُ. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې دا آميل وليد زړه يې ډير نرم شو، اصحابو (رضي الله عنهم) نه يې د ابو العاص د خوشې کيدو خبره وکړه. اصحابو (رضي الله عنهم) قبوله کړه، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ابو العاص دا شرط کيښود چې زينب (رضي الله عنها) ته به اجازه ورکوي چې مدينې ته راشي. ابو العاص په خپل شرط وفا وکړه او زينب (رضي الله عنها) مدينې ته مهاجره شوه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحبه و سلم) زید بن حارثه او یو انصاري ته وظیفه ورکړه امر يې ورته وفرمایه : (کونا ببطن يَأجَج حتى تمر بکما زینب فتصحباها). چې لاړ شي او د یاجج په دره کې تر هغې انتظار وباسي تر څو زینب درباندې راشي او بیایې له ځان سره راولي. هغوی لاړل او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لور يې راوستله، ددې د هجرت کیسه ډیر اوږده او له حده نه زیاته دردونکې ده.

د بندیانو په ډله کې مشهور او تیز ژبانه خطیب سهیل بن عمرو هم وُ. عمر (رضي الله عنه) رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته عرض وکړ چې دده د مخې دواړه غاښونه ورمات کړه، بیا به يې ژبه بنده بنده غوندی کیږي، او هیچرته به هم ستا په خلاف مغرضانه خطبې نه شي ویلی، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عمر (رضي الله عنه) دا وړاندیز رد کړ، ځکه دا د مثلې په حکم کې راځي او پدې ډول عمل سره د قیامت په ورځ د الله د ګرفت ویره هم ده.

سعد بن نعمان (رضي الله عنه) د عمرې ادا کولو لپاره مکې ته لاړ، هلته ابو سفیان بندي کړ د ابو سفیان زوی عمرو هم د بندیانو په ډله کې وُ، نو هغه يې خپل پلار ابو سفیان ته ورولیږه چې هغه يې په بدل کې سعد بن نعمان را خوشی کړ.

ددې غزا په هکله د قرآنکریم تبصره

ددې غزا په هکله د انفال سورت نازل شو، او که چیرې دا تعبیر درست وبلل شي، نو ویلی شو چې دا سورت په حقیقت کې پدې غزا باندې یوه الهي تبصره وه، خو دا داسې تبصره ده چې له هغو تبصرو سره ډیر توپیر لري کومې چې پاچایان او د لښکر قوماندانان يې له فتحې وروسته خلکو ته اوروي.

الله تعالی په پیل کې د مسلمانانو نظر د هغو تقصیراتو او اخلاقي کمزورویو په لور راوګرزاوه، کومې چې لا تر اوسه له دوی سره موجودې وې، او ځینی خو يې په همدې وخت کې له دوی نه پیښې شوې وې دا هم پدې خاطر چې مسلمانان ځانونه لدې نقایصو نه پاک کړي، د کمال او عظمت لوړ مقام ته پورته شي.

پدې پسې يې له مسلمانانو سره د الله تعالی له نصرت او غیبي کومک نه یادونه وکړه، ددې هدف دا وُ چې مسلمانان په خپل قوت او شجاعت غره نه شي، کبر او غرور يې زړونو ته لار پیدا نکړي. هغوی باید تل په الله توکل ولري، د الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په وړاندې تسلیم او فرمانبردار و اوسي.وروسته يې هغو لوړو او غوره اهدافو ته اشاره وفرمایله د کومو لپاره چې رسول الله (صلی الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

علیه و اله و صحبه و سلم) دې خونړۍ جګړې ته ننوتی وُ، او هغه صفات او اخلاق یې په ګوته کړل د کومو په وجه چې دوی ته فتحه او بری ور په برخه شوی وُ او یا چې د هغې پذریعه جنګونه ګټل کیدای شي. بیا یې مشرکینو، منافقینو، یهودو او جنګي بندیانو ته خطاب فرمایلی، ډیر فصیح او بلیغ نصیحت یې ورته کړی تر څو هغوی د حق په وړاندې تسلیم شي او په حقیقت اعتراف وکړي. وروسته یې مسلمانان مخاطب ګرزولي او د غنیمت په هکله یې اساسي او ځرګند اصول او قوانین ورته بیان کړیدي.

پدې پسې یې د جنګ او سولې هغه قوانین او اصول توضیح او تشریع کړي کوم چې پدې وخت کې اسلامي دعوت ورته اړتیا درلوده. دا ددې لپاره چې د مسلمانانو جنګ باید د جاهلیت له جنګ نه بیل او اوچت وي، او مسلمانان باید په اخلاقي، عملي او ټولو نورو اړخونو کې له نورو نه مخکې او وړاندې وي. او دنیا باید پدې پوه شي چې اسلام خالي نظریه نده، بلکه اسلام خپل پیروان په ټولو هغه اصولو او مقرراتو به عملي توګه سینګاروي د کومو چې دغه دین غوښتونکی دی او نور خلک ورته رابولي.

بیا یې د اسلامي حکومت د قانون او دستور د ځینو موادو یادونه کړیده. او له هغه نه دا په ډاګه کیږي چې د اسلامي حکومت په حدودو کې د ننه او له پولو نه د باندې اوسیدونکو مسلمانانو تر مینځ څه توپیر وجود لري.

ځنې نورې پیښې

د دوهم هجري کال د رمضان په میاشت کې د رمضان روژه، او د فطر صدقه فرض شوه. د زکات د مختلفو نصابونو تفصیل او بیان هم راغی، د فطر صدقې او زکات د نصاب په فرضیت او بیان سره د هغو فقیرانو او بې وسه مهاجرینو ډیر مشکلات او ستونزې حل شوې کومو چې د سفر او کار توان او قدرت نه درلود.

له ټولو نه د خوشحالۍ خبره او ډیر نیک تصادف دا وُ چې مسلمانان لومړنی عید چې د دوهم هجري کال د شوال په لومړۍ ورځ وُ هغه وخت ولمانځه چې د بدر په میدان کې یې لویه فتحه او کامیابی هم تر لاسه کړې وه. څومره بختور وُ دغه عید چې الله مسلمانانو ته د بري او عزت له تاج ور په سر کولو نه وروسته راوستې وُ، څومره زړه راښکونکی وه د هغه لمانځه صحنه چې مسلمانان له خپلو کورونو نه پداسې حال کې ورته راوتلي وو چې په ژبو یې د توحید، تکبیر او تحمید کلمې جاري وې. هو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانان پداسې حال کې د لومړني عيد لمونځ په هغه ميدان کې ادا کوي چې د تکبير نارې يې آسمان ته اوچتې شوې، زړونه يې د الله له مينې ډک وو، او په ژبو يې د الله د نعمتونو او مهربانيو له امله شکرانې او شکرونه ايستل، د عجز سرونه يې ورته ټيټ‌ول او سترګې يې د خپل رب د لا زيات رحمت او رضا په لور کړې وې. الله تعالی خپلو دې نعمتونو ته اشاره کوي فرمايي: ((**وَاذْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الأَرْضِ تَخَافُونَ أَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَآوَاكُمْ وَأَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهِ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ**)).(الانفال: ٢٦) [او ياد کړئ تاسې هغه وخت چې تاسې لږ ضعيفان (مغلوبان کړی شوي وئ په ځمکه کې، ويريدئ تاسې له دې نه چې وبه تښتوي په تيزی سره تاسې خلق ((يعنی مغلوب به کړي تاسې قريش يا فارس ياروم)) نو ځای درکړ ((الله)) تاسې ته او قوت يې درکړ تاسې ته په کومک (مدد) سره او روزي يې درکړه تاسې ته له طيباتو (پاکو شيانو لکه غنائم)) لپاره ددې چې تاسې شکر وباسئ.]

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بدر او احد تر مینځ پوځي عملیات

بدر د مسلمانانو او مشرکانو تر مینځ لومړنۍ پریکنده وسله واله نښته وه. پدې غزوه کې فتح او برى د مسلمانانو په برخه شو. ددې جګړې له نتائجو نه دوې ډلې خلک ډیر غمجن او نا آرامه وو، لومړنۍ ډله هغه مشرکین وو چې په جګړه کې مستقیماً زیانمن شوي وو د مال او سر ډیر تاوان وراوښتی و. او دوهمه ډله یهودان وو ځکه دوی د مسلمانانو عزت او کامیابي خپل دیني او اقتصادي موجودیت ته لوی خطر او ملاماتونکې ګوزار باله، نو د دوی ټولو په زړونو اور بل شوی ؤ او له ډیر غم او غوسې نه په ځان نه پوهیدل ((لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا)) (المائدة:۸۲) [له مسلمانانو سره تر ټولو زیاته دښمني د یهودانو او مشرکانو ده.]

په مدینه کې داسې کسان هم وو چې په ښکاره خو یې له مجبوریت نه او د خپل وقار ساتلو پخاطر اسلام راوړی ؤ، خو په پټه او واقعیت کې له مشرکینو او یهودانو سره ملګري وو. دا د عبدالله بن ابي بن سلول ډله وه، دې دریمې ډلې هم له مسلمانانو سره لکه د دوو نورو ډلو په شان زیاته کینه او عداوت درلود.

څلورمه ډله خلک هم وو، هغوی د مدینې شاو خوا میشته بدویان او کوچیان وو، دوی ته کفر او اسلام اهمیت نه درلود، ژوند یې په غلا او چور روان ؤ، د مسلمانانو لدې فتحی او بري نه ډیر په تشویش کې شول، ځکه فکر یې کاوه که چیرې په مدینه کې یو پیاوړی حکومت قایم شي، نو بیا خو به حتماً له چور او چپاول نه د دوی لاسونه ورلنډوي پداسې حال کې چې د دوی د روزۍ ګټلو طریقه او لاره همدا ده، نو د دوی زړونه هم د مسلمانانو له دښمنۍ او عداوت نه ډک شول.

پدې ترتیب سره مسلمانان له ټولو خواو نه له خطرونو او تهدیدونو سره مخ شول، خو مخکی یادوشویو ډلو له مسلمانانو سره د معاملې بیلې بیلې لارې ونیوې. هرې ډلې هغه طریقه غوره کړه چې د خپلو اهدافو د تحقق لپاره یې مناسبه بلله. د مدینې او شاو خوا برخو هغو خلکو چې په ښکاره یې ځانونه اسلام ته منسوبول د مسلمانانو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاف د فتنو، دسیسو، توطئو او نورو مشکلاتو راولاړولو لاره خپله کړې وه.
د یهودانو یوه ډله داسې وه چې له مسلمانانو سره یې د ښکاره او علني دښمنۍ لاره نیولې وه. هلته د مکې مشرکینو د انتقام او غچ اخیستلو لپاره متې رانغښتلې او د حملې تیاري یې نیوله، او لکه چې مکې مسلمانانو ته د حال په ژبه داسې پیغام ورلیږلی وي:

و لابد من یوم اغر محجل   یطول استماعي بعده للنوادب

[داسې یوه رڼا او ځلانده ورځ ډیره ضروري ده چې له هغې نه وروسته تره ډیره وخته په مړو د ژړیدونکو ژړا واورم.]

وروسته همداسې وشول، یو کال وروسته د مکې مشرکینو د مدینې په پولو کې د احد په نامه مشهوره جګړه توده کړه کوم چې د مسلمانانو په هیبت او منزلت یې ډیر منفي اثر واچاوه. خو مسلمانان ددې ټولو خطرونو مقابلې ته ودریدل او ددې خطرونو په خنثی کولو کې یې داسې رول ولوباوه چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په قیادت، عظمت، ویښتابه، د خطرونو په پوره پیژندنه او ادراک د خطرونو د له مینځه وړلو پخاطر په حکیمانه تدبیر او تخطیط دلا لت کوي، چې په راتلونکو پاڼو کې به ورته لنډه غونډې اشاره هم وکړو.

د کدر په سیمه کې د بني سلیم غزا

د بدر له غزا نه وروسته د مدینې استخباراتو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته لومړی دا خبر راوړ چې د غطفان قبیلې یوه څانګه (بني سلیم) په مدینه باندې د حملې تیاري نیسي، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له دوو سوو کسانو سره په ناڅاپه توګه د دوی مقابلې ته ور روان شو، او د کدر [1] تر سیمې مخکې ورغی. بنو سلیم په ځان کې د مقابلې توان ونه لید، وتښتیدل او پنځه سوه اوښان یې دلته په ځای پریښودل، چې مسلمانانو راونیول او وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خمس اخیستلو نه وروسته پر لښکر باندې وویشل، هر چا ته دوه دوه اوښان ورسیدل، پدې وخت کې یې ده (یسار) په نامه یو غلام هم ونیو، چې بیا یې آزاد کړ.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دلته له دریو ورځو تم کیدو نه وروسته

---

[1]. کدر داسې یو مرغه دی چې په رنګ کې یې څه خړوالی دی، او کدر د مکې او شام په تجارتي لاره د نجد په سیمه کې د بنو سلیم یو اوبه خور هم وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيرته مدينې ته ستون شو. دا غزا له بدر نه له راستنيدو نه اوه ورځې وروسته يعنې د دوهم هجري کال د شوال په مياشت کې پيښه شوې وه. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) پدې غزا کې سباع بن عرفطه او په بل روايت ابن ام مکتوم[1] په مدينه کې خپل خليفه ټاکلی ؤ.

۲- د رسول الله (ﷺ) د قتل توطئه

د بدر په غزا کې د ماتې له امله مشرکين ټول په لړزه راغلي وو، اور پرې بل ؤ او مکه له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره له دښمنۍ او کينې نه د جوش کټوې په شان خوټکيده. بالاخره دوه قهرمانان يا غښتلي ځوانان فيصله کوي او تصميم نيسي چې د دوی په ګومان د دوی د اختلاف او بدبختۍ، ذلت او سپکاوي اصلي عامل يعنی رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له مينځه يوسي. له بدر نه کمه موده وروسته عمير بن وهب جمحي له صفوان بن اميه سره په حطيم کې ناست ؤ، عمير خو د مکې هغه شيطان ؤ چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو ته يې ډير تکليف رساوه، او زوی يې وهب په بدر کې اسير شوی ؤ. دلته يې په بدر کې د وژل شويو مشرکينو (اصحاب قليب) کيسه وکړه، نو صفوان ورته وويل: لدينه وروسته په ژوند کې خير او مزه نشته. عمير ورته وويل: رښتيا دې وويل، قسم په خدای که دا قرض راباندې نه وای چې وجه يې هم نه ورته لرم، او دا اولاد مې نه وای چې له مرګ نه وروسته ورباندې ويريږم، نو همدا اوس به په اوښ ورسپريدم او محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) به مې واژه، زما بهانه هم جوړه ده زوی مې ور سره بندي دی.
صفوان دا فرصت غنيمت وګاڼه ورته ويې ويل: قرض دې په ما، زه يې ادا کوم، ستا اولاد به هم زما له اولاد سره يو ځای وي، يعنی لکه زما د خپل اولاد په شان به وي، او تر څو چې ژوندي دي کفالت او سرپرستي به يې کوم. او داسې به پيښه نه شي چې زه څه ولرم او دوی ته يې ورنه کړم. عمير ورته وويل: سيې ده خو دا راز پټ ساته. صفوان وويل: بې غمه اوسه. بيا عمير لاړ توره يې تيره او زهرجنه کړه او مدينې ته روان شو. کله چې هلته ورسيد او د مسجد له دروازې سره يې خپله اوښه چو کوله پدې وخت کې

[1]. زاد المعاد ۲/ ۹۰ ابن هشام ۲/ ۴۳- ۴۴ مختصر سيره الرسول ص ۲۳۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمر (رضي الله عنه) چې له مسلمانانو سره يې د بدر په غزا کې د الله تعالی له کرم او نصرت نه خبرې کولې، متوجه شو او سترګې يې په عمير ولګيدې، ويې ويل: دا سپی، دا د الله دښمن، د څه شر او فتنې لپاره راغلی دی؟! فورا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورغی او ورته ويې ويل: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! د خدای دښمن عمير توره په لاس راغلی دی. رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: **قال: (فأدخله علي)**. رايې ولئ. عمر (رضي الله عنه) راغی او عمير يې له غاړې سره دده د تورې له پړي نه ونيو، څو کسه انصارو ته يې وويل: لاړ شئ له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره کينئ، ددې خبيث (عمير) خواته متوجه اوسئ ځکه دا باوري او مطمئن سړی ندی. بيا يې عمير د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته وړاندې کړ. کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وليد، نو ويې فرمايل: **ال: (أرسله يا عمر، ادن يا عمير)**. عمره! دا پريږده او عميره! ته را لنډ شه. هغه ورغی او ورته ويې ويل: سهار په خير! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: **(قد أكرمنا الله بتحية خير من تحيتك يا عمير، بالسلام تحية أهل الجنة)**. عميره! الله تعالی ستاسې له تحيې نه غوره تحيه چې د اهل جنت تحيه ده راکړې او هغه (سلام) دی. بيايې ورته وويل:**(ما جاء بك يا عمير ؟)**. عميره ولې راغلی يې؟ ده وويل: له تاسې سره دې بندي راوستې يم، نيکي ورسره وکړئ! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل:**(فما بال السيف في عنقك؟)**. نو دا توره دې ولی په غاړه کې اچولې ده؟ عمير وويل: خدای دې دا تورې په بلا ووهي، ددې تورو مونږ ته څه ګټه راورسيده؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وويل: **(اصدقني، ما الذي جئت له ؟)**. رښتيا وايه د څه لپاره راغلی يې؟ ده وويل: زه صرف د همدې غرض لپاره راغلی يم. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: **قال: (بل قعدتَ أنت وصفوان بن أمية في الحِجْر، فذكرتما أصحاب القليب من قريش، ثم قلت: لولا دين علي وعيال عندي لخرجت حتى أقتل محمداً، فتحمل صفوان بدينك وعيالك على أن تقتلني، والله حائل بينك وبين ذلك)**.نه داسې نده، ته او صفوان چې په حطيم کې سره ناست وئ، د قريشو د قليب (کندې) خاوندان (هغه چې په بدر کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ووژل شول) مو ياد کړل، بيا تا وويل: که زما د قرضدارۍ او اولاد غم نه وای، نو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مرګ لپاره به ورغلی وم، بيا صفوان ستا قرض او اولاد پخپله غاړه واخيستل، تر څو ته ما ووژنې، خو الله تعالی ستا دا شوم هدف نه ترسره کوي. ددې په اوريدو سره عمير وويل: زه شاهدي وايم چې ته د الله رسول يې، يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! کله به چې تا د وحي او آسمان خبر راوړ، نو مونږ به نه مانه، خو دا خبره چې له ما او صفوان نه پرته بل هيچا هم نده اوريدلې، قسم په خدای چې ته الله تعالی ورباندې خبر کړی يې، ثنا او صفت دی هغه خدای لره چې د اسلام په لور يې زما لارښوونه وکړه، او دې ځای ته يې راوستم. ورپسې يې د شهادت کلمه وويله، نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اصحابو ته وفرمايل: وسلم: (**فقهوا أخاكم في دينه، وأقرئوه القرآن، وأطلقوا له أسيره**). خپل ورور ته دين ورزده کړئ، قرآن ورته ولولئ او بندي يې ورته آزاد کړئ.

هلته په مکه کې به صفوان خلکو ته ويل: صبر وکړئ ډير ژر به د داسې پيښې زيری واورئ چې د بدر غم به مو ورباندې هير شي. او تل به يې له خلکو نه د عمير په هکله پوښتنې کولې، بالاخره يوه سواره لدينه خبر کړ چې عمير مسلمان شويدی، نو صفوان قسم ياد کړ چې نور به نه ورسره خبرې وکړي او نه به ورته څه ګټه ورسوي. عمير بيا مکې ته راستون شو او همله ديره شو، خلک يې اسلام ته رابلل او د همده په لاس ډير کسان په اسلام مشرف شول.[1]

۳-د بني قينقاع غزا

په تيرو پاڼو کې مو له يهودانو سره د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د معاهدې يادونه وکړه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپل ټول وس سره ددې معاهدې د تطبيق کوښښ کاوه د عملي کولو هيله يې درلوده. او د تطبيق په ميدان کې له يوه مسلمان نه هم داسې کوم کار ندی صادر شوی چې د نوموړې معاهدې له کوم بند او مادې سره دې تناقض ولري، خو يهودانو چې تاريخ يې ټول له غدر، خيانت، بی وفايۍ، جفا او عهد شکنۍ نه ډک دی، دا ځل هم وفا ونه شوی کړی، ډير ژر خپل پخواني حالت ته واوښتل د مسلمانانو په مينځ کې يې د توطئو،

[1] ابن هشام ۱/ ۶۶۱- ۶۶۲- ۶۶۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

فتنو، پريشانيو او سازشونو راولاړولو لپاره هلې ځلې پيل کړې. راځئ د يهودانو ددې ډول مکاريو او توطئو يو مثال هم تر نظر تير کړو:

د يهودانو د مکر او فريب يوه نمونه

ابن اسحاق وايي:يو ځل يهودي شاس بن قيس چې ډير بوډا ، غټ کافر او د مسلمانانو له ټولو نه لوی دښمن ؤ د اصحابو (رضي الله عنهم) په يوه مجلس تيريده، که ګوري چې هلته د اوس او خزرج خلک ګډ سره ناست دي يو له بل سره خبرې اترې کوي. يهودي چې دا حالت وليد چې اسلام هغه د جاهليت په دوران کې سره دښمنې قبيلې څه ډول سره يو کړيدي، د مينې او محبت په مزي يې سره تړلې دي، نو په زړه کې يې د عداوت او حسد د اور لمبې بلې شوې، ويې ويل: دلته د بنو قيله سرداران سره يو شوی دي، قسم په خدای د دوی له اتحاد او يووالي نه وروسته دلته زمونږ ټيکان او ګذران ډير ګران دی، دا فکر يې وکړ او هغه يهودي ځوان ته يې چې ور سره ملګری ؤ وويل: د دوی مجلس ته ورشه ورسره کينه د بعاث د جګړې او له هغه نه مخکې حالاتو يادونه وکړه او هغه اشعار ورته ووايه کوم چې دواړو طرفونو (اوس – خزرج) پدې هکله ويلي وو. هغه ځوان لاړ او همداسې يې وکړل، نو اوس او خزرج خبرې او مناقشې پيل کړې، يو په بل يې د فخر او وياړ څرګندونه کوله، سره مخالف شول تر څو له دوی نه دوه کسان راپورته شول، يو د بل په خلاف يې خبرې وکړې، بالاخره يوه بل ته وويل: که غواړې، نو همدا اوس به بيا د هغې خپل منځې جګړې اور بيا راتازه کړو! دواړه قبيلې په غوسه شوې او سره ويې ويل: سيي ده نو راځئ د حره ميدان ته چې سره معلومه يې کړو! نارې يې وکړې وسله راوړئ ، ټول راووتل او نژدې وه چې د جګړې اور بل شي.

دا خبر رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورسيد ، هغه مبارک له يو شمير مهاجرينو سره يو ځای تشريف راوړ او ويې فرمايل: (**يا معشر المسلمين، الله الله، أبدعوي الجاهلية وأنا بين أظهركم بعد أن هداكم الله للإسلام، وأكرمكم به، وقطع به عنكم أمر الجاهلية، واستنقذكم به من الكفر وألف بين قلوبكم**).اې مسلمانانو! الله در په ياد کړئ، خدای ته وګورئ، بيا د جاهليت ناره او دعوه، هغه هم پداسې حال کې چې زه ستاسې په مينځ کې يم او وروسته له هغې چې الله تعالى په اسلام مشرف کړئ، له جاهليت نه يې را بيل او له کفر نه يې نجات درکړ، او په زړونو کې يې درته يو د بل مينه او الفت واچاوه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا وه چې دوی (اوس او خزرج) پوه شول چې دا یو شیطاني حرکت، وسواس او د دښمنانو چل او فریب وۀ، ژر په حقیقت پوه شول، له سترګو یې اوښکې رواني شوې، یو بل یې په غیږ کې ونیوه او بیا له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره په پوره اخلاص او اطاعت او داسې حال کې روان شول چې الله تعالی ورته د اسلام د دښمن شاس بن قیس له مکر او فریب نه نجات وربه برخه کړی و.[1].

دا د مسلمانانو په مینځ کې د یهودانو د توطئو او فتنو یوه وړه نمونه وه او د هغې سلسلې یوه کړۍ وه کومه چې یهودانو د اسلامي دعوت د مخنیوي لپاره په کار اچولې وه. هغوی ددې شوم هدف او مقصد لپاره مختلفې لارې او ډیرې منصوبې جوړې کړې وې، بې اساسه او دروغجن تبلیغات به یې کول، سهار به یې ایمان راوړ او ماښام به بیرته کفر ته اوړیدل دا ددې پخاطر چې له کمزورو مسلمانانو سره د اسلام په هکله شکوک او شبهې را پیدا شي.

او پر هغو مسلمانانو به یې اقتصادي فشار راوړ، ژوند به یې وربانديې تنګاوه له کومو سره به یې چې مالي معامله درلوده. که قرض به یې وربانديې وۀ ، نو سهار، ماښام به یې دروازې ته ولاړ او د قرض د ادا غوښتنه به یې ورنه کوله او که د مسلمان قرض به پر دوی و، نو نه به یې ورکاوه، په ظلم او زیاتي سره به یې ورنه خواړه او ورته ویل به یې: ستا قرض خو هغه وخت راباندی وۀ چې ته پخپل پلرني دین وې، اوس چې تاسو خپل دین پرې ایښی، نو زمونږ او ستاسې څه معامله نشته.[2]

دا باید په یاد ولرو چې یهودانو دا ډول کارونه او فتنې له بدر نه مخکې شروع کړې وې، دا سره لدې چې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې معاهده هم درلوده.

د یهودانو ددې ناوړه اعمالو په وړاندې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو له صبر او زغم نه کار اخیست، او دا طمعه یې درلوده چې کیدای شي هغوی د هدایت او حقیقت لاره غوره کړي. او بله دا چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) غوښتل په سیمه کې امن او آرامي حاکمه وي.

---

[1]. ابن هشام ۱/۵۵۵ - ۵۵۶

[2]. مفسرینو د ال عمران او نورو سورتونو په تفسیر کې د یهودو له دې ډول اعمالو نه یادونه کړیده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بني قینقاع له خوا د تړون ماتول

کله چې یهودو ولیدل الله تعالی د بدر په میدان کې د مسلمانانو ښې کچه مرسته وکړه، عزت او شوکت یې ور په برخه کړاو د هر چا لیرې . دی که نژدې پر زړه د اسلام او مسلمانانو د هیبت او عظمت اثر پریوت، نو د دوی په زړونو کې د دښمنۍ او حسد اور په لمبو شو، نور یې خپل عداوت پټ نه شوای کړی په ښکاره یې د بغاوت بیرغ اوچت کړ او د مخامخ مقابلې میدان ته راووتل.

په یهودانو کې له ټولو نه لوی کینه ناک او ډیر شریر انسان کعب بن اشرف وُ چې وروسته به ورنه خبرې وکړو، او له ټولو نه زیاته شریره ډله او طایفه د بني قینقاع قبیله وه. دا قبیله په مدینه کې د ننه اوسیدله، کلی یې په همدې نامه یادیده. زیاتره خلک یې یا زرګران وو یا آهنګران او یا لوښي جوړونکي کلالان، او د همدې کسب و کار له برکته له هر یوه سره د جنګ ساز و سامان هم وُ. دوی اوه سوه جنګیالان درلودل په غیرت کې هم له نورو یهودانو نه وړاندې وو، او همدوی له ټولو نه ړومبی عهد او تړون مات کړ.

وروسته له هغې چې الله تعالی مسلمانان په بدر کې بریالي او برلاسي کړل، نو ددې یهودانو طغیان او سرکشي زیاته شوه د مسلمانانو په خلاف یې خپل شرارتونه او خباثتونه زیات کړل. له هیڅ ډول ګډوډۍ نه یې لاس نه نیوه، هر مسلمان به چې د دوی بازار ته ورتله ملنډې او مسخرې به یې ورپورې کولی او تکلیف به یې ورساوه، ان تردې چې ددې خبیثانو له شر نه مسلمانې ښځې هم په امن نه وې. او کله چې د دوی سرکشي او شرارتونه له حده نه زیات شول، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راټول کړل، وعظ او نصیحت یې ورته وکړ، د حق او هدایت لور ته یې راوبلل، د ظلم او بغاوت له بد انجام نه یې وویرول، خو هغوی له خپل شر او تکبر نه لاس وانه خیست او خپله بد معاشي یې جاري وساتله. ابو داود او نور له ابن عباس (رضي الله عنهما) نه روایت کوي چې وایي: کله چې د بدر په ورځ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) قریشو ته ماتې ورکړه، او بیا مدینې ته راغی، یهودان یې د بني قینقاع په بازار کې راټول کړل او ورته ویې ویل: (**یا معشر یهود، أسلموا قبل أن یصیبکم مثل ما أصاب قریشاً**). یهودانو! مخکې لدینه چې د قریشو له سرنوشت سره مخامخ شئ اسلام راوړئ. دوی ورته وویل: اې محمده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! ګوره دا دې په غوره کې نکړي او په دې غره نشي چې یو څو له جګړو سره نا اشنا قریشان دې ووژل، ته که له مونږ سره د جګړې ډګر ته ووزې، نو پوه به شې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مونږ څوک یوو، او باور به دې راشي چې مخکې زمونږ په شان خلکو سره نه یې مخ شوی. نو پدې هکله الله تعالی دا آیتونه رانازل کړل:
((قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَى جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمِهَادُ (١٢) قَدْ كَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأُخْرَى كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَيْهِمْ رَأْيَ الْعَيْنِ وَاللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَنْ يَشَاءُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِأُولِي الْأَبْصَارِ)) [1].
(آل عمران: ١٢، ١٣)
[ووایه (اې محمده!) هغو کسانو ته چې کافران شویدي ژر به مغلوب کړی شئ تاسې په وژلو یا شړلو سره په دنیا کې او جمع به کړی شئ ((شړلی به شئ په عقبی کې)) طرف د دوزخ ته، او بد ځای د هستوګنی دی ((دغه دوزخ)) په تحقیق سره دی تاسې ته لوی عبرت (نمونه اې ناظرینو!)) په هغو دوو فرقو کې چې سره مخامخ شولی (په ((بدر)) کې له پاره د جنګ) یوه فرقه چې جنګ یې کاوه په لاره د الله کې او بله فرقه وه چې کافره وه، لیدل به دوی هغوی لره دوه چنده د هغوی په لیدلو د سترګو سره او الله قوت ورکوي په نصرت مرسته خپله سره هرچا ته چې اراده وکړي (د نصرت) بیشکه په دې ((لا زیات او کم لیدلو)) کې خامخاه عبرت (پند) دی له پاره د خاوندانو د بصیرت.]
 څرګنده ده چې د بنو قینقاع ددې ځواب معنی په حقیقت کې د جنګ اعلان ؤ، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او مسلمانانو له صبر او زغم نه کار واخیست، او د فرصت انتظار یې کاوه.
پدې سره د بني قینقاع یهودان نور هم سپین سترګي شول، او په ډیره لږ موده کې یې په مدینه کې داسې یوه فتنه راولاړه کړه چې لومړی یې همدوی وخوړل او پخپلو لاسونو یې ځانونه د مرګ او ورکې خولې ته ورتیل وهل.
ابن هشام له ابي عون نه روایت کوي وایي: یوې عربي ښځې څه سامان د خرڅلاو لپاره د بني قینقاع بازار ته راوړ او د یوه زرګر له دکان سره کیناستله. یهودانو د فتنې پخاطر غوښتل مخ یې لوڅ کړي، خو نوموړې خپل مخ نه لوڅاوه، نو همدا وه چې زرګر پاڅید او په پټه سره یې ددې ښځې د کالیو (کمیس) وروستۍ برخه په شا پورې وروتړله، دا نه وه پرې خبره، او کله چې پاڅیده نو بې پردې شوه. د یهودانو له

[1]. سنن ابي داود مع شرحه عون المعبود ٣/ ١١٥، ابن هشام ٥٥٢/١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خنداګانو نه خولې وازې شوې. ښځې چيغه وکړه، يوه مسلمان چې دا چيغه واوريدله فورا راغی او هغه يهودی زرګر يې وواژه. وروسته يهودان راټول شول او دا مسلمان يې وواژه، بيا د مسلمان خپلوانو نورو مسلمانانو ته د يهودانو په مقابل کې د فرياد چيغه وکړه، او نتيجه دا شوه چې د مسلمانانو او بني قينقاع يهودانو تر مينځ شر او جګړه جوړه شوه.[١]

محاصره بيا تسليميدل او له وطن نه شړل

نور نو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د صبر او زغم کاسه په ډکيدو شوه. ابو لبابه بن عبدالمنذر يې د مدينې خليفه وټاکه، د لښکر بيرغ يې حمزه بن عبدالمطلب ته ورکړ او د بني قينقاع په لور وخوځيد.د دوهم هجري کال د شوال له نيمايي نه يې چې د هفتې ورځ وه د هغوی محاصره پيل کړه. دا محاصره ترذي القعدې پورې يعنی پوره پنځلس ورځې اوږده شوه. بالاخره الله تعالی د يهودانو په زړونو کې ويره او ترهه واچوله ټول تسليم شول، ځانونه، مالونه او اولادونه يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر او فيصلې ته وړاندې کړل. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فوراً د يهودانو د تړلو امر صادر کړ او پدې ترتيب سره ټول وتړل شول.

پدې وخت کې د منافقانو مشر عبدالله بن ابي بن سلول را وړاندې شو او په ډير اصرار سره يې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه د هغوی د عفوې او خوشي کولو غوښتنه وکړه او ورته ويې ويل: اې محمده(صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! زما له حليفانو سره نيکي وکړه! ځکه بنو قينقاع له خزرج قبيلې سره د دوستۍ تړون درلود. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ځواب ورنکړ، هغه (منافق عبدالله) خپله غوښتنه بيا تکرار کړه، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخ ورنه واړاوه، منافق پدې هم نه شو بلکه را وړاندې شو او خپل لاسونه يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ګريوان کې ورواچول. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ډير په غوسه شو او ويې فرمايل: پرې مې ږده، خوار شې، پرې مې ږده! خو منافق په پوره سپين سترګۍ خپله غوښتنه تکراروله او ويل يې: تر هغې دې نه پريږدم تر څو زما دوستان معاف نکړې، دا درې سوه زغره لرونکي او څلور سوه بې زغرو ځوانان چې زه يې له سرو او تودو نه ساتلی يم

---

[1]، ابن هشام ۴۷/۲ - ۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

په يوه ورځ وژني؟ قسم په خداى چې زه د زمانې له ګردشونو نه ويره لرم.
په پاى کې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له نوموړي منافق سره چې د اسلام ښکارولو نه يې تقريباً يوه مياشت تيره شوې وه د نرمۍ او بخښنې معامله وکړه او دده په مخ يې ټول يهودانو وبښل، خو دايې ورته وويل: چې په مدينه او شاو خوا سيمو کې د اوسيدو اجازه نلري. پدې ډول سره هغوى له مدينې نه ووتل او د شام په اذرعات نومي ځاى کې يې واړول، چې يو زيات شمير يې څه موده وروسته په هلاکت ورسيدل.
رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د هغوى مالونه او جايدادونه ضبط کړل، او له هغې جملې نه يې درى ليندى، درى زغرې، درى تورې او درى نيزې د ځان لپاره خوښې کړې، نور غنيمتونه يې چې د محمد بن مسلمه په واسطه راټول شوي وو د خمس (پنځمې) له بيلولو نه وروسته په حساب برابر وويشل.

۴- د سويق غزا

پداسې حال کې چې صفوان بن اميه، يهودان او منافقان د اسلام په خلاف په توطئو او هلو ځلو بوخت وو، ابو سفيان د يوه داسې تحرک او عمل په لټه کې وُ چې خطر او تکليف يې کم، خو اثر او نوم يې ډير وي، تر څو له يوې خوا د خپل قوم حيثيت او منزلت بيا را ژوندى کړي او له بل پلوه د دوى د زور او توان ښکارندوى شي. قسم يې خوړلى وُ نذر يې ايښې وُ چې تر هغې به له جنابته ځان نه مينځې تر څو يې پر محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) حمله نه وي کړې. همدا وه چې په خپل قسم د وفا په اساس له دوو سوو سپرو سره روان شو او د قناه نومې سيمې په برنۍ خوا کې پراته نيب نومي غره په لمن کې يې چې له مدينې نه تقريباً دولس ميله ليرې پروت و واړول، خو څرنګه چې پر مدينه باندې د ښکاره او مخامخ حملې توان او جرات يې نه درلود، نو د يوه غلچکي او تروريستي پلان د عملي کولو په لټه کې شو. د شپې په تياره کې مدينې ته ننوت، د يهودانو د مشر حيي بن اخطب کور ته ورغى، خو هغه له ويرې نه دروازه ورته خلاصه نکړه، نو د بني نضير قبيلې د يوه بل مشر او خزانه دار سلام بن مشکم دروازه يې ورټکوله، هغه کور ته د ننه کړ، ښه مهماني يې ورکړه، شراب يې وربانديې وڅښل او د خلکو پټ ښکاره حالات يې ورته بيان کړل. بيا ابو سفيان د شپې په وروستۍ برخه کې خپلو ملګرو ته ورغى او له هغه ځاى نه يې يوه ډله

(c) ketabton.com: The Digital Library

راولیږله، هغوی د مدینې عریض نومې سیمې ته ننوتل او هلته یې د خرما ځنې ونې غوڅې کړې ځنې نورو ته یې اور ورته کړ، او یو انصاري یې چې له خپل حلیف (ملګري) سره یې په فصل (پټیو) کې کار کاوه وواژه او وروسته بیرته د مکې په لور وتښتیدل.

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له پیښې خبر شو، نو په چټکۍ سره ورپسې ووت، خو ابو سفیان او ملګري یې ډیر ګړندي تښتیدلي وو. او پدې خاطر چې ځانونه خلاص او بار سپک کړي د خپلې توښې او خوراک زیاته برخه د سویق (د غنمو یا اوربشو ډیر میده اوړو) توبرې یې په لاره غورځولی وې.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) يې په لټه پسې ان تر قرقره الکدر پورې وړاندې لاړ، خو هغوی په تیښته بریالي شوي وو. مسلمانانو د هغوی د اوړو توبرې راټولی کړې او بیرته مدینې ته راستانه شول. او د سویق (میده اوړو) د همدې توبرو له امله دا غزا د سویق د غزا په نامه ونومول شوه، چې د بدر له غزا نه دوې میاشتې وروسته یعنې د دوهم هجري کال د ذي الحجې په میاشت کې پیښه شویده.
او دا ځل هم رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مدینې لپاره ابو لبابه (رضي الله عنه) خپل خلیفه ټاکلی وُ.[1]

۵- د ذي امر غزا

دا غزا چې د دریم هجري کال د محرم په میاشت کې واقع شویده له احد نه مخکې او له بدر نه وروسته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر مشرۍ لاندې له ټولو نه لویه عسکري حمله وه.
ددې غزا سبب څه داسې وُ: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبر تر لاسه کړ چې د بنو ثعلبه او محارب زیات شمیر کسان پر مدینه باندې د حملې لپاره تیاري نیسي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې خبر له اوریدو سره سم څلور نیم سوه سواره او پیاده له ځان سره کړل، عثمان بن عفان (رضي الله عنه) یې په مدینه کې د خلیفه په توګه پریښود او پخپله د دښمن په لور وخوځید.
د لارې په اوږدو کې اصحابو (رضي الله عنهم) د بني ثعلبه قبیلې جبار نومی شخص ونیو او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته یې راووست.

---

[1] . زاد المعاد ۲/ ۹۰ – ۹۱. ابن هشام ۲/ ۴۴ - ۴۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د اسلام بلنه ورکړه او هغه په اسلام مشرف شو. بيا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغه د بلال (رضي الله عنه) په لاس ورکړ تر څو د دښمن تر سيمې پورې مسلمانانو ته لار وښيي.

هلته دښمنانو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د راتګ د خبر له اوريدو سره سم خپل ځايونه پريښودل او شاو خوا غرونو ته وتښتيدل. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخکې لاړ او تر ذي امر نومې چينې (اوبه خوړ) پورې چې دښمنانو د غونډيدو لپاره ټاکلی ؤ ورسيد او هلته يې واړول. او ددې پخاطر چې د غليم په زړه کې نوره ويره هم واچوي، د خپل زور او توان اندازه وروښيي، پوره يوه مياشت يعنې د دريم هجري کال صفر ټوله مياشت يې هملته تيره کړه او وروسته بيا مدينې ته ستون شو.(۱)

۶- د کعب بن اشرف ترور

کعب بن اشرف هغه يهودي ؤ چې له هر چا نه يې له اسلام او مسلمانانو سره زياته دښمني او کينه درلوده او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته په زيان او آزار رسولو کې تر ټولو وړاندې و. د نوموړي مور له بني نضير او پخپله د طيي قبيلې له بني نبهان کورنۍ څخه ؤ، ډير مالدار او د آرام ژوند خاوند ؤ، د عربو په مينځ کې يې په شاعرۍ سربيره په حسن او ښکلا کې هم شهرت درلود، کلا يې د بنو نضير د آبادۍ تر شا د مدينې د جنوبي برخې په ختيځ کې پرته وه.

کله يې چې د بدر په غزا کې د مسلمانانو د بري او قريشي سردارانو د ماتې او سردارانو دمړينې خبر واوريد، نو ويې ويل: آيا دا خبره ريښتيا ده، هغه د عربانو مشران او د خلکو پاچايان ووژل شول؟! که دا رښتيا وي چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغوی مات کړي او وژلي دي نو بيا خو مرګ له ژوند نه غوره دی.

او کله چې له پيښې نه ښه باوري شو، نو ژبه يې راويستله، په رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او مسلمانانو پسې يې بد رد ويل او د مشرکينو ستاينه يې کوله او هغوی يې غچ او انتقام اخيستلو ته هڅول. پدې يې هم زړه يخ نه شو، سپور شو مکې ته لاړ او هلته د ابي وداعه السهمي د زوی مطلب ميلمه شو. د قريشو په

---

(1). ابن هشام ۴۶/۲ .زاد المعاد ۹۱/۲ .ويل کيږي چې دعثور يا غورث محاربي په همدې غزا کې د رسول الله (ص) ترور هڅه کړې وه، خو صحيح قول دا دی چې هغه توطئه پدې غزا کې نه وه .صحيح البخاري : ۹۳/۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مړیو یې ډیر وژړل او په غم کې یې اوږده شعرونه وویل. زیار یې ایست چې د مشرکینو په زړونو کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دښمنۍ اور نور هم تازه کړي. په همدې وخت کې ابو سفیان او نورو مشرکانو ورنه وپوښتل چې زمونږ دین دې خوښ دې او که د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دین؟ او له زمونږ نه کوم یو طرف په حق بولې؟ ده په ځواب کې ورته وویل: تاسې له محمده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه غوره او حق په جانب یاست! همدا وه چې الله تعالی دا آیتونه را نازل کړل: ((**أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيباً مِنْ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَؤُلاءِ أَهْدَى مِنْ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلاً**)) (النساء: ۵۱)

[ترجمه: ایا ندي کتلي تا هغو کسانو ته چې ورکړې شویده دوی ته برخه له کتاب څخه ایمان راوړی دوی په بت او په شیطان او وایي دوی په حق د هغو کسانو کې چې کافران شویدي، دا (مشرکین) ښه لاره موندونکي دي له هغو کسانو څخه چې مؤمنان دي له جهته د لوري.]

کعب بن اشرف دا ټول په مکه کې ترسره کړل بیا مدینې ته ستون شو، او هلته یې خپله اوږده ژبه په مسلمانانو پسې راوایسته ان تردې چې د اصحابو (رضي الله عنهم) په پاک لمنو پسې یې قصیدې او غزلې و ویلې او هغوی یې له حده زیات په تنګ کړل.

په همدې حالاتو کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**من لكعب بن الأشرف ؟ فإنه آذى الله ورسوله**). د کعب بن اشرف له شر نه به مو څوک خلاص کړي؟ او لدې غم نه به مو څوک آرام کړي؟ ځکه نوموړي الله تعالی او د الله رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته آزار او اذیت رسولی دی! په ځواب کې محمد بن مسلمه، عباد بن بشر، د کعب رضاعي ورور ابو نائله چې نوم یې سلکان بن سلامه ؤ، حارث بن اوس، او ابو عبس بن حبر دې کار ته خپله آمادګي څرګنده کړه، او همدې ټولګي د محمد بن مسلمه تر مشرۍ لاندې د کعب د ترور لپاره کار پیل کړ.

نور روایات وایي: کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وویل: (**من لكعب بن الأشرف ؟ فإنه قد آذى الله ورسوله) قام محمد بن مسلمة فقال: أنا يا رسول الله، أتحب أن أقتله ؟ قال: (نعم). قال: فائذن لي أن أقول شيئاً. قال: (قل)**.څوک به مو د کعب له شر نه وژغوري؟ ځکه ده الله او د هغه رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته اذیت رسولی دی؟ نو محمد بن مسلمه پاڅید او ویې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويل: دا کار به زه کوم يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! او زياته يې کړه: غواړې چې ويې وژنم؟ ده (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: هو. محمد بن مسلمه ورته وويل: د پلان د تطبيق پخاطر د څو خبرو اجازه راکړه! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: څه هر څه چې وايې ورسره ويې وايه.

بيا محمد بن مسلمه د کعب بن اشرف کور ته ورغی او ورته ويې ويل: دا سړی (اشاره يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خوا ته وه، له مونږ نه صدقه غواړي او که رښتيا درته ووايم مونږ يې ډېر ستومانه او په جنجال اخته کړي يوو. کعب ورته وايي: دا به مو نور هم تر ستونيه کړي. محمد بن مسلمه په ځواب کې ورته وايي: اوس څه وکړو، اوس خو دا شويدي او د هغه پيروي مو منلې ده مناسبه به نه وي چې لاره ورنه بيله کړو، اوس به ورسره يوو او ګورو به چې د کار نتيجه يې څه خيژي، اوس راغلی يو تر څو يو او يا دوه وسقه غله پور راکړې، (يو وسق ۶۰ صاعه يا تقريباً ۱۵۰ کيلو ګرامه کېږي).

کعب ورته وويل: سيي ده خو څه شی راته ګرو کړئ! ابن مسلمه ورته وويل: څه غواړې؟ هغه ورته وويل: ښځې راته ګرو کړئ. محمد بن مسلمه په ځواب کې ورته وايي: پداسې حال کې چې ته په عربو کې له ټولو نه ښايسته ځواني لرې، ښځې به څنګه درسره ګرو کړای شو؟! کعب ورته وايي: نو بيا مو بچيان راسره ګرو کړئ! ابن مسلمه وايي: بچيان به څنګه درته ګرو کړو، سبا به خلک پيغور ورکوي چې دا په يوه، دوو وسقه غله ګرو شوي وو دا خو ستر عيب او ننګ دی، څه مونږ به خپله وسله درته ګرو کړو. کعب پدې سلا شو دواړو نيته سره وټاکله چې محمد بن مسلمه به وسله ورته راوړي.

ابو نائله هم د محمد بن مسلمه په شان پلان جوړ کړی وٌ. کعب ته ورغی څه وخت يې له يو ځای بل ځای نه شعرونه سره واورول، بيايې ورته وويل: ياره! زه خو د يوې ډېرې مهمې خبرې او ضرورت په خاطر درته راغلی يم او پدې شرط يې درته وايم چې پټ يې وساتې! کعب ورسره ومنله او ډاډ يې ورکړ چې وايه راز دې نه افشا کوم.

ابو نائله ورته وويل: ددې سړي (اشاره يې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ده) راتګ خو زمونږ لپاره غم او مصيبت شو، ټول عربان مو دښمنان شول، ټولو په يوه خوله او يوه لاس زمونږ په خلاف کاره وايي وکړه، لارې راباندې وتړل شوې، دومره سختې راباندې راغله چې ځان او اولاد مو په خطر کې دی، بربادي ده او

(c) ketabton.com: The Digital Library

تباهی. دا ډول خبرې وشوې او په پای کې يې دا هم ورته وويل: زما يو څو نور ملګري هم دي او بالکل زما په شان رايه او نظريه لري، غواړم هغوی هم درته راولم تر څو څه شی ورباندې خرڅ او په مونږ خپل احسان وکړې. پدې ترتيب محمد بن مسلمه او ابو نائله وکولای شوای کعب پخپل دام کې راګير کړي، اوس که هغوی له وسلې او ملګرو سره ورځي، نو کعب به يې بد نه ګڼي.

بالاخره د دريم هجري کال د ربيع الاول په څوارلسمه شپه دا ټولګی د رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر شو، او د سپوږمۍ په سپينه رڼا کې رسول مبارک (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپله تر بقيع غرقد پورې ورسره لاړ او پدې مبارک قول سره يې رخصت کړل: (**انطلقوا علی اسم الله، اللهم أعنهم**).د الله په نامه حرکت وکړئ، اې خدايه ته د دوی مرستندوی شې. بيا خپل کورته راستون شو او هلته يې په لمانځه او دعا شروع وکړه تر څو الله هغوی پخپل هدف کې بريالي کړي.

نوموړي مجاهدين د کعب کلا ته ورغلل، ابو نائله غږ پرې وکړ چې راووزه! کعب راپورته شو چې د باندې راووزي، ښځې چې نوی يې واده ورسره کړی و ورته وويل: پدې وخت کې چيرته وزې، دا آواز ما ته خطرناک ښکاره شو؟! کعب ورته وايي: مه ويريږه دا زما ورور محمد بن مسلمه او بل مې رضاعي ورور ابو نائله دی، بله دا چې مرد که د تورې ګوزار ته هم وغوښتل شي ورځي او پښه په شا نهږدي، دا خبره يې وکړه او د باندې پداسې حال کې راووت چې فضا يې په خوشبويۍ اخيستې وه.

هلته ابو نائله خپلو ملګرو ته ويلي وُ، کله چې کعب راشي، نو زه به يې د سر بويولو په بهانه ويښتان رانيسم او کله مې چې پدې بهانه ټينګ راونيو، نو تاسې به ورباندې ګوزارونه وکړئ. کعب راغی څه وخت يې خبرې اترې سره وکړې، ابو نائله ورته وويل: خوښه مو نده عجوز نومی دری (خوړ) ته لاړ شو، د شپې دا پاته برخه به هلته تيره کړو. ده وويل: سيي ده، نو روان شول. د لارې په اوږدو کې ابو نائله وايي: په ژوند کې مې دا ډول اعلی او بهترينه خوشبويي نده ليدلې! کعب ته دې خبرې ډير خوند ورکړ او ويې ويل: زه د عربو له ټولو نه زياته خوشبويه ښځه لرم. ابو نائله ورته وويل: اجازه دې ده سر دې يو ځل بوی کړم. کعب اجازه ورکړه، نو ده يې لاس په ويښتانو کې ننه ايست پخپله يې بوی کړ او ملګرو ته يې هم وربوی کړ.

لږ ساعت وروسته يې بيا دده په اجازه همدا کار تکرار کړ، تر څو کعب ښه ډاډه شو او دوی لږ نور هم مخکې لاړل، نو بيا يې اجازه ورنه غوښتله، کعب اجازه ورکړه، نو لاس يې په ويښتانو کې وربند کړ، ټينګ يې راونيو او خپلو ملګرو ته يې وويل: وهئ دا د خدای دښمن! هغوی د تورو څو ګوزارونه پرې وکړل، خو تورې سره تيرې بيرې شوې او

یو یې هم کاري واقع نه شو. پدې وخت کې محمد بن مسلمه خپل کلنګ ته لاس کړ او له نامه نه لاندې یې داسې کلک ګوزار ورباندې وکړ چې شا ته ورنه وخوت او د خدای دښمن داسې یوه چیغه وکړه چې هر چا واوریدله او همدلته ځای په ځای شو.

د مسلمانانو لدې ټولي نه یو تن حارث بن اوس د خپلو ملګرو د تورو په څوکو زخمي شوی ؤ او وینې ترې روانې وې. نور ملګري یې روان شول او کله چې د عریض ډاګ ته ورسیدل پام یې شو چې حارث خو ورسره نشته، څه وخت ورته ودریدل چې هغه هم ورپسې راورسید، نو دوی هغه اوچت کړ او روان شول او کله چې بقیع غرقد ته ورسیدل په لوړ آواز یې د تکبیر ناره اوچته کړه.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دوی دا ناره واوریدله او پوه شو چې هغه د خدای دښمن یې وژلی دی، نو پخپله یې هم تکبیر ووایه، او کله چې دوی ورته راورسیدل ورته ویې فرمایل: (**أفلحت الوجوه**). بریالی اوسئ.

دوی په ځواب کې ورته وویل: او ته هم بریالی اوسې یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! او د کعب سر یې مبارک حضور ته وړاندې کړ، ده د خدای شکرانې په ځای کړې، د حارث په زخم (ټپ) یې خپلې مبارکې لاړې پورې کړې هغه فوراً جوړ او روغ شو بیا یې هیڅ درد و نه لید.[۱]

د کعب ترور او وژلو د یهودانو په زړونو کې ویره او ډار واچولو. ټول پدې پوه شول چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د امن دښمنان، عهد ماتونکي او فتنه اچونکي نه پریږدي چې په مدینه کې فساد خور کړي، لومړې ورته نصیحت کوي او که نصیحت اغیزه ونکړي، نو بیا یې په اوسپنیز سوک برابروي.

یهودان دومره وویریدل چې د خپل دې سرکش مشر په وژلو نه یوازې چپ او آرام کیناستل بلکه زیار یې ویوست ځانونه په عهد او تړون پابند وښیي. پدې ډول سره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر یوه وخته پورې د مدینې له داخلي مشکلاتو او ستونزو نه بې غمه شو او د ډیرو هغو خطراتو مخه ونیول شوه چې په مدینه کې یې د پیښدو امکانات ډیر زیات وو.

اوس رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرصت درلود چې له بهرنیو مشکلاتو او خطرونو سره مقابله وکړي.

---

[1].. ابن هشام ۵۱/۱ – ۵۷ بخاري ۱/ ۳۴۱ – ۴۲۵. سنن ابي داود ۴۲/۲ – ۴۳. زاد المعاد ۲/ ۹۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- د بحران غزا

دا يو لوی عسکري تحرک يا ګزمه وه هغه داسې چې د دريم هجري کال د ربيع الاخر په مياشت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د درې سوو کسانو په مشرۍ بحران نومې سيمې ته وتـلـی وُ. دا سيمه د حجاز په فرع نومي ځای کې يو معدنياتي مقام دی. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د همدې کال ربيع الاخر او جمادي الاولی مياشتې همدلته تيرې کړې او بيا مخکې لدينه چې جګړه وشي مدينې ته ستون شو.[1]

۸- د زيد بن حارثه (رضي الله عنه) سريه

دا له احد نه مخکې د مسلمانانو وروستی نظامي تحرک وُ چې د دريم هجري کال په جمادي الاخره کې واقع شويدی او تفصيل يې داسې دی:

قريش د بدر له غزا وروسته ډير پريشانه او بد حاله وو، د اوړي په رارسيدو چې شام ته د دوی د کډې او کوچ وخت وُ نور هم پريشانه شول. ددې کال د تجارتي قافلې مشر صفوان بن اميه قريشو ته وويل: محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو يې زمونږ تجارتي لاره بنده کړيده، نه پوهيږو څه ورسره وکړو، ساحل خو د همدوی تر کنترول لاندې دی، دوی همدلته وجود لري، او ددې منطقې (سرې بحيرې د ساحل) اوسيدونکو هم سوله او تړون ورسره کړيدی، نه پوهيږو په کومه لار لاړ شو؟ که دلته په مکه کې پـاتې کيږو نو څه چې لرو هغه به وخورو، بيا به څه کړو؟ زمونږ ژوند خو په اوړي کې شام او ژمي کې حبشې ته تجارت باندې ولاړ دی.قريشو په دې هکله مشورې کولی اسود بن عبدالمطلب وويل: صفوانه! د ساحل لاره پريږده، بلکه له نجد نه تيريدونکې د عراق اوږده او سخته لاره ونيسه. دغه لار چې د مدينې په ختيځ کې تيره شوې وه قريشو ته نه وه معلومه، نو اسود پيشنهاد وکړ چې د بني بکر بن وائل قبيلې فرات بن حيان د لاروي په حيث ورسره بوزي.

د قريشو دا تجارتي کاروان د صفوان په مشرۍ په همدې نوې لاره روان شو، خو راز يې پټ پاته نه شو او خبره مدينې ته داسې ورسيده، چې مسلمان شوی سليط بن

---

[1]. ابن هشام ۲/ ۵۰ زاد المعاد ۹۱/۲ .ددې غزا د سبب په هکله ځنې وايي چې رسول الله (ص) ته خبر راغی چې بني سليم پر مدينه باندې د حملې لپاره ډير قوتونه راټول کړيدي، او نور مصادر لکه ابن هشام وايي چې رسول الله (ص) د قريشو په لټه پسې ووت، ابن القيم همدا قول غوره کړيدی او دا سيي هم ښکاري ځکه د بني سليم مېنــه په نجد کې له فرع نومي ځای نه ډيره ليرې پرته وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نعمان د شرابو څښلو په یوه مجلس کې (دغه وخت شراب لانه ؤ حرام شوي) له نعیم بن مسعود اشجعي سره یو ځای شو، کله چې نعیم مست او خمار شو نو د تجارتي کاروان او نوې لارې ټوله کیسه یې وکړه. سلیط په ډیره چټکۍ سره د مدینې لاره ونیوه تر څو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له قضیې خبر کړي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خبر له اوریدو سره سم د زید بن حارثه الکلبي په مشرۍ یوه سل (۱۰۰) کسیزه ډله تیاره کړه او د کاروان مخې ته یې ورولیږله. زید وخوځید او د نجد په سیمه کې له قرده نومې چینې (اوبه خور) سره یې په کاروان ناڅاپي حمله وکړه، ټول مالونه یې ونیول، صفوان او ملګرو یې پښې سپکې کړې او د تیښتې لاره یې ونیوه. مسلمانانو د قافلې لاروی او په بل روایت دوه نور کسان هم ژوندي ونیول، او تقریباً د سلو زرو په قیمت غنیمتونه یې چې لوښي او سپین زر پکې وو له ځان سره راوړل. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خمس ورنه بیل کړ او نور یې د سریه (ګروپ) په غړو وویشل، او هغه لاروی فرات بن حیان په اسلام مشرف شو.[1]

له بدر وروسته د قریشو لپاره دا یو بل لوی غم او مصیبت ؤ حالت یې ډیر خراب شو له هرې خوا وربانديې غم او خفګان راغی. اوس یې په وړاندې یوازې دوې لارې پاته وې لومړې دا چې نور د کبر او غرور له نیلي نه را کوز شي او له مسلمانانو سره د سولې او مصالحت لاره غوره کړي، بله دا وه چې د داسې یوې جګړې اور بل کړي چې د مسلمانانو قوت او زور ویلې کړي، د هستۍ له صحنې یې وباسي، ترڅو د دوی (قریشو) له لاسه تللی مجد او دبدبه بیرته راژوندی کړي. د قریشو سرکشانو همدا دوهمه لاره غوره وبلله، د انتقام او غچ ناره یې پورته کړه او له مسلمانانو سره د پریکنده جګړې تیاري یې پیل کړه. دا او لدینه مخکې پیښې د احد غزا لپاره تمهید او سبب شوې.

---

[1]. ابن هشام ۵۰/۲ فقه السیره ص ۱۹۰ رحمه للعلمین ۲۱۹/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احد غزا

د انتقامي جګړې لپاره د قريشو تياري

د بدر په ډګر کې د قريشو ماتې او هملته د دوی د مخورو مشرانو مړينې د مکې د مشرکينو په زړونو کې اور بل کړی ؤ، د هر يوه په سر د انتقام او غچ اخيستلو لېوني سرې وې، خو ددې پخاطر چې غم له مسلمانانو نه پټ وساتي، نو په ښکاره يې پخپلو مړو ژړا ګانې بندې کړې وې او د خپلو بنديانو فديه يې هم ځنډوله.
ټول پدې سره سلا شوي وو چې په مسلمانانو به خپل زړونه يخوي او د يوې خونړۍ جګړې اور به وربلندي بلوي.د همداسې يوې عامې جګړې لپاره يې تيارياني پيل کړې وې، داسې يوی جګړې ته خو د دوی هر يو تږی ؤ، خو عکرمه بن ابو جهل، صفوان بن اميه، ابو سفيان بن حرب او عبدالله بن ابي ربيعه غوندې سرداران پدې کار کې له ټولو نه مخکې وو.
جګړې ته د تيارۍ په سلسله کې د قريشو د مشرانو لومړنی دا کار ؤ چې هغه تجارتي کاروان يې پخپل لاس کې ونيو کوم چې د بدر د غزا سبب شوی ؤ هغه چې د ابو سفيان په مشرۍ له شام نه سلامت راستون شوی ؤ. په دغه کاروان کې زر اوښان او د پنځوس زره دينارونو په بيه نور مالونه وؤ د مالونو خاوندانو ته يې وويل: تاسو ته معلومه ده چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) څومره زيان درواړاوه، سرداران يې در ووژل، نوددې مالونو په ذريعه دده په خلاف جګړه کې زمونږ مرسته وکړئ، کيدای شي انتقام ورنه واخلو! هغوی هم ورسره ومنله او دا ټول مالونه د جنګ لپاره تخصيص شول. الله تعالی پدې اړه دا آيت را نازل کړ: ((**إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَسَيُنفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ**)).
(الانفال: ۳٦)
[بيشکه هغه کسان چې کافران شويدي نفقه کوي (لګوي) دوی مالونه خپل، د پاره ددې چې منع کړي دوی (خلک) له لارې د الله څخه نو ژر به نور هم ولګوي دغه مالونه بيا به شي (دغه انفاق) پر دوی حسرت (پښيماني چې مال يې ځي او مطلب يې نه پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصلیږي) بیا به په آخر کې مغلوب شي.]
په دوهم قدم کې یې احابیش، کنانه او د تهامه خلک خپلې خوشګۍ ته پرېښودل چې د مسلمانانو په خلاف جګړه کې په څومره اندازه برخه اخلي، خو هغوی ټول یې په مختلفو طریقو سره دې لور ته هڅول، ان تردې پورې چې صفوان بن امیه د عربو هغه شاعر باټې (غره) کړ کوم چې د بدر په غزا کې اسیر شوی ؤ او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بې فدیې پدې شرط آزاد کړی ؤ چې بیا به د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خلاف کوم اقدام نه کوي. صفوان هغه ته هوا ورکړه تر څو عربې قبیلې د مسلمانانو په خلاف را پورته کړي، او ددې کار په بدل کې یې وعده ورکړه که له جګړې نه ژوندی راغلې نو دومره څه به درکړم چې ما لا مال به شې او که مړ شوې نو د لوڼو کفالت او سرپرستي دې زما په غاړه. نو دې شاعر (ابو عزه) له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره خپل شرط مات کړ او شروع یې وکړه عربان یې په شعرونو سره د اسلام مقابلې ته رابلل او په زړونو کې یې د انتقام او دښمنۍ اورونه را تازه کول. مشرکانو د همدې کار لپاره یو بل شاعر چې نوم یې مسافع بن عبد مناف جمحي ؤ هم ګمارلی ؤ.
ابو سفیان هغه وخت د مسلمانانو په خلاف نور هم زیات سوریدلی او پاریدلی ؤ کله چې د سویق له جګړې نه نامراده راوګرزید او نه یوازې دا چې خپل هدف یې تر لاسه نکړ بلکه خپل ډیر امکانات یې هم له لاسه ورکړل. ددې تر څنګ د زید بن حارثه ناڅاپي حملې او په همدې سریه کې قریشو ته زیات ځاني او مالي ور اوښتي تاوان خبره نوره سخته کړه، له ډیره غمه د مشرکینو زړونه په چاودیدو شول. همدا وه چې په ډیره بیړه او بې صبرۍ یې د فیصله کن (پریکنده) جنګ تیاري ونیوله.

د قریشو د لښکر شمیره او مشرتابه

د یوه کال په تیریدو سره د قریشو او د دوی د ملګرو او احابیشو پوره دری زره کسان جګړې ته تیار شوي وو.مشرانو یې دا مناسبه وبلله چې د جنګیالیو د تشویق او د جنګ په ډګر کې له ناموس نه د ساتنې د حماسو راپارولو پخاطر یو شمیر ښځې هم له ځان سره بوزي، نو پدې حساب سره پنځلس ښځې ورسره روانې شوې.
لدې لښکر سره دری زره اوښان، دوه سوه جنګي آسونه[1] چې ټوله لار څوک وربانديې

---

[1]. زاد المعاد ۹۲/۲. په فتح الباري کې د آسونو شمیره سل ښودل شویده ۷/ ۳۴۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپاره نه شول او اوه سوه زغرې وې. د جګړې عمومي قومانده د ابو سفيان په لاس کې وه، د سپرو مشر خالد بن وليد معاون يې عکرمه بن ابو جهل او بيرغ له بنو عبدالدار سره ؤ.

د مکې لښکر وخوځيد

د مکې لښکر پداسې حال کې د مدينې په لور وخوځيد چې په زړونو کې يې د انتقام او دښمنۍ اور لمبې وهلې، او د يوې شديدې خونړۍ جګړې نه يې خبرې کولې.

د رسول (ﷺ) استخبارات د دښمن د تحرکاتو خبر راوړي

د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تره عباس (رضي الله عنه) د قريشو ټول نظامي تحرکات او تيا ريانې په ډير غور سره تر نظر تيرولې او کله چې د دوی لښکر د مدينې په لور وخوځيد، نو په ډير بيړه سره يې پدې هکله رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته خبر واستاوه. د عباس (رضي الله عنه) ډاکې (ليک وړونکې) له مکې نه تر مدينې پورې تقريباً پنځه سوه کيلو متره اوږده فاصله په دريو ورځو کې ووهله او ځان يې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته چې هغه وخت د قبا په جومات کې ؤ ورساوه، د عباس (رضي الله عنه) ليک يې ورکړ، چې ابي بن کعب ورته ولوست. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې دا خبره پټه وساتي او پخپله په بيړه مدينې ته ستون شو تر څو پدې هکله د انصارو او مهاجرينو له مشرانو سره مشوره وکړي.

د فوق العاده او اضطراري حالاتو لپاره د مسلمانانو تياري

مدينه د فوق العاده او اضطراري حالت په اساس د پوره تيارسۍ په حال کې شوه، ته به وايې نمبر اول احضارات نيول شوي، مسلمانانو ان د لمانځه په وخت کې هم وسله له ځانه نه ليرې کوله.

د انصارو يوې ډلې او له هغې جملې نه سعد بن معاذ، اسيد بن حضير او سعد بن عباده به ټوله شپه وسله په لاس د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په دروازه په پيره ولاړ وو. نور ګروپونه مدينې ته د راتلونکو لارو او بندرونو ساتلو لپاره په پيره ګمارل شوي وو تر څو دښمن په ناڅاپي توګه حمله ونکړي. همدا راز د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغو لارو د ځارلو لپاره هم ګزمې ټاکل شوې وې کومې چې د دښمن د راتګ او حملې احتمال ورنه موجود ؤ.

د مکې لښکر د مدینې په پولو کې

د مکې لښکر په لویدیځه عمومي لار د مدینې خواته روان ؤ، او کله چې د ابواء سیمې ته ورسید، نو د ابو سفیان ښځې هند بنت عتبه پیشنهاد وکړ چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د قدرمنې مور قبر را لوڅ کړي، خو د لښکر مشرانو ددې کار له بدو عواقبو نه د ځان ساتلو پخاطر دا خبره و نه منله. لښکرې وړاندې د مدینې پولو ته ډیرې را نژدې شوې کله چې له عقیق نومې درې نه تیرې شوې نو لږ ښي خوا ته کږې شوې او همداسې مخکې لاړې تر څو د احد غره ته نژدې د مدینې د شمالي درې په څنډه کې پرتېقناه نومې سیمې د ښوره زارې په مینځ کې پراته عینین نومې ځای کې یې واړول، دغه وخت د جمعې ورځ د دریم هجري کال د شوال شپږمه نیټه وه.

په مدینه کې دفاعي مشورتي غونډه

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) استخباراتو د مکې لښکرو د تحرکاتو خبرونه وخت په وخت مدینې ته راوړل اخرینې خبر یې دا ؤ چې مشرکینو د احد تر خوا واړول. پدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نظامي مشورتي شورى دایره کړه تر څو لازمې دفاعي فیصلې وکړي. په غونډه کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل خوب هم بیان کړ او داسې یې وفرمایل: (**إني قد رأيت والله خيراً، رأيت بقراً يذبح، ورأيت في ذُبَاب سيفي ثُلْماً، ورأيت أني أدخلت يدي في درع حصينة**).قسم په خدای چې ما ډیر ښه خوب لیدلی دی، خوب مې لیده چې یو غویی حلال شي، د تورې د تیغ په څوکه کې مې درز وي او لاس په یوه کلکه زغره کې ورکړم. بیا یې غویی د څو کسه اصحابو (رضي الله عنهم) او د تورې درز یې د خپلې کورنۍ د کوم غړي په شهادت، او زغره یې په مدینه تعبیر کړه، او حاضرینو ته یې وویل: زما رایه خو داده چې همدلته مدینه کې پاتې شو او سنګرونه ونیسو، که مشرکان پخپل ځای کې پاتې شي نو هیڅ ګټه به ونکړي او دا به

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته له ټولو خراب ځای ثابت شي، او که فرضاً مدينې ته را ننوزي نو مسلمانان به ورسره په ټولو لارو، کوڅو کې مقابله وکړي او ښځې به يې د بامونو له سرونو نه ولي. او همدا په حقيقت کې تر ټولو معقوله او ګټوره رايه وه.

د منافقانو رئيس عبدالله بن ابي بن سلول چې د خزرج قبيلې د مشرانو په ډله کې غونډې ته راغلی وُ د رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له رايې سره موافقه وکړه او همدا رايه يې غوره وبلله. کيدای شي د نوموړي موافقه پدې خاطر وي چې پداسې يوه طريقه ځان له جنګ نه وساتي چې څوک ورباندې پوه نه شي، او داسې به نه وه چې ګويا ده د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نظريه د جنګي تاکتيک او استراتيژۍ له پلوه غوره بللې وي. په هر حال الله تعالی غوښتل د منافقينو له مخې نه چادر پورته کړي تر څو کفر او نفاق يې ټولو ته څرګند او بربنډ شي.

ځينو قدرمنو خصوصاً هغو اصحابو (رضي الله عنهم) چې د بدر له فيض او شرفه بې برخې پاتې شوي وو دا غوښتل چې مسلمانان بايد له مدينې نه د باندې د دښمن مقابله وکړي. له هغوی نه ځينو په ډير اصرار سره رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته داسې عرض کاوه: مونږ خو داسې ورځ له خدايه په سوال غوښتله دادی اوس يې دلته لنډه راوستې ده، ورځو به او د مدينې نه د باندې به له دښمن سره جنګيږو تر څو ونه وايي چې مونږ مخه ورنه واړوله. ددې په ځوښ راغليو اصحابو (رضي الله عنهم) په سر کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تره حمزه (رضي الله عنه) وُ. ده ته د خپل ايمان قوت او د بدر په غزا کې د خپلې تورې د خرپ او شرنګ اندازه لګيدلې وه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يې ووېل: قسم په هغه ذات چې کتاب يې درباندې نازل کړيدی، چې زه به تر هغې پورې څه ونه خورم تر څو مې له مدينې ته د باندې له دښمنانو سره وسله واله مقابله نه وي کړې.[1] نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د اکثريت په وړاندې له خپلې رايې نه تير شو، او فيصله پدې شوه چې له مدينې نه د باندې به د دښمن مقابله کوي.

د اسلامي لښکر ګروپ بندي او د جګړې ډګر ته روانيدل

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د جمعې لمونځ ادا کړ، خلکو ته يې د وعظ او نصيحت په ضمن کې د زيات زيار او کوښښ امر وکړ او ورته ويې فرمايل چې

---

[1]. السيرة الحلبية ٢/ ١٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

برى يوازې په صبر او حوصله تر لاسه كيداى شي. بياېې له دښمن سره د مقابلې لپاره د تيارۍ حكم صادر كړ. خلک د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ارشاداتو په اوريدو سره خوشاله او مطمئن شول. په همدې ورځ يې د لمازديګر لمونځ هم په مدينه كې وكړ. خلک راټول شوي وو، او د عوالي نومې سيمې اوسيدونكي هم راغلي وو، په لمانځه پسې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خپلو يارانو ابوبكر او عمر (رضي الله عنهما) سره يو ځاى كور ته ننوت هغوى پګړۍ ور په سر كړه جامې يې ورواغوستې، ځان يې ښه مسلح كړ، دوې زغرې يې واچولې او توره په لاس راووت.

كله چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) كور ته ننوت، نو سعد بن معاذ او اسيد بن حضير خلكو ته وويل: تاسې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له مدينې نه وتلو باندې مجبور كړ، خبره بيرته ده ته وسپارئ! دوى هم پخپل اصرار پښېمانه شول، او كله چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) راووت دوى ورته وويل: يا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم)! مونږ ته لازمه نه وه چې ستاسې د رايې مخالفت وكړو، اوس خوښه ستا، كه غواړې په مدينه كې د ننه سنګرونه ونيسو نو زمونږ خوښه او رضا ده. په ځواب كې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**ما ينبغي لنبي إذا لبس لأْمَتَه ــ وهي الدرع ــ أن يضعها حتى يحكم الله بينه وبين عدوه**). دا د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له شان سره نه ښايي چې يو ځل وسله را واخلي يا زغره واغوندي او بيا مخكې لدينه چې الله تعالى دده او دښمن تر مينځ فيصله وكړي بيرته كښيني.[1]

بيا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) لښكر په دريو ټوليو وويشه:

١ـ د مهاجرينو ټولى او بيرغ يې مصعب بن عمير عبدري ته وركړ.

٢ـ د انصارو د اوس قبيلې ټولى او بيرغ يې اسيد بن حضير ته وركړ.

٣ـ د انصارو د خزرج قبيلې ټولى او بيرغ يې حباب بن المنذر ته وركړ.

د ټول لښكر شميره زر كسان و چې سل يې زغره لرونكي او پنځوس يې سواره وو، كه

---

[1]. رواه احمد، نسائي، حاكم، ابن اسحق.

څه هم ځنې روايات وايي چې پدې غزا کې له مسلمانانو سره آسونه نه وو[۲]. په مدينه کې پاتې کيدونکو لپاره يې عبدالله بن ام مکتوم د لمانځه امام وټاکه، او د جګړې د ډګر په لور د خوځيدو اجازه يې وکړه. پدې ترتيب سره اسلامي لښکر پداسې حال کې د شمال په لور وخوځيد چې دواړه سعدان (سعد بن معاذ او سعد بن عباده) وسله په لاس او زغره په ځان د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تر مخ مخ روان وو.

کله چې اسلامي لښکر له ثنيه الوداع نه تير شو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سترګې په يوه وسله بند ټولي ولګيدې چې له نور لښکر نه جدا روان دی، پوښتنه يې وکړه چې دا څوک دي؟ په ځواب کې ورته وويل شول دا د خزرج دوستان يهودان دي[۱]، غواړي د مشرکينو خلاف جګړه کې برخه واخلي. رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وپوښتل آيا دوی مسلمان شويدي؟ په ځواب کې ورته وويل شول: نه اسلام خو يې ندی راوړی، نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د هغوی د بيرته ستنيدو امر وکړ او خوښه يې نه شوه چې د مشرکينو په خلاف جګړه کې له کفارو نه مرسته وغواړي.

د لښکر معاينه

شيخان نومي ځای ته په رسيدو سره رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خپل لښکر معاينه پيل کړه، او هغه کسان يې له لښکر نه بيل کړل کوم چې عمر يې کم او د جګړې توان يې نه درلود.

پدې ډله کې عبدالله بن عمر، اسامه بن زيد، اسيد بن ظهير، زيد بن ثابت، زيد بن ارقم، عرابه بن اوس، عمرو بن حزم، ابو سعيد الخدري، زيد بن حارثه الانصاري، او سعد بن حبه (رضي الله عنهم) شامل وو. که څه هم د براء بن عازب نوم هم پدې ډله کې اخستل کيږي، خو د بخاري هغه روايت چې له براء نه يې نقل کړی پدې دلالت کوي چې نوموړي په دې غزا کې برخه اخيستې وه.

د کشرانو او کم عمره ځوانانو له جملې نه يې يوازې رافع بن خديج او سمره بن جندب

(2). د پنځوسو آسونوخبره ابن القيم په الهدی ۹۲/۲ کې نقل کړيده، خو ابن حجر وايي چې دا خبره بالکل غلطه ده. او موسی بن عقبه په تائيد سره وايي چې په احد کې له مسلمانانو سره يو آس هم نه ؤ، واقدي وايي چې په احد کې يو آس د رسول الله (ص) او بل د ابو برده ؤ (فتح الباری ۷/ ۳۵۰)

[۱]. دا د ابن سعد روايت دی، او وايي چې دا يهودان د بني قينقاع له قبيلې څخه وو (طبقات ۳۴/۲) پداسې حال کې چې دا قبيله مخکې له مدينې نه شړل شوې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته اجازه ورکړه چې په جګړه کې برخه واخلي، او دا هم ځکه چې رافع یو ډیر ماهر غشي ویشتونکی و، نو په همدې سبب په جګړه کې د اشتراک اجازه ورکړه شوه، پدې وخت کې سمره وویل: ماته هم اجازه را کړه ځکه زه خو له رافع نه زیات قوي او پیاوړی یم او هغه راځملولی شم! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: راځئ په غیږو ورشئ چې کوم یو ډیر پیاوړی دی. په مقابله کې سمره بریالی شو او رافع یې راچپه کړ، په دې ترتیب ده ته هم په جنګ کې د اشتراک اجازه ورکړل شوه.

د مدینې او احد تر مینځ یوه شپه

په همدې ځای کې ورباندې شپه شوه د ماښام ورپسې د ماسختن لمونځونه یې ادا کړل او بیا همدلته ویده شو. پنځوس کسان یې د محمد بن مسلمه تر مشرۍ لاندې د پیرې لپاره وټاکل، ددې ګروپ اتل کعب بن اشرف و او ذکوان بن عبد قیس په خاصه توګه په رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) باندې پیره کوله.

د عبدالله بن ابي بغاوت

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له سپیده داغ نه لږ څه د مخه حرکت وکړ، د سهار لمونځ یې په شوط نومي ځای کې ادا کړ او دغه وخت دښمن ته دومره ور لنډ شوی و چې یو بل یې ښه لیدل. په همدې حساسو شیبو کې د منافقانو مشر له خپلو دری سوه ملګریو سره بغاوت وکړ، دا خبره یې بهانه ونیوله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زما رایه ونه منله، نو اوس ولې او د څه لپاره ځانونه ووژنو؟

دوی ټول بیرته له لارې وګرزیدل. څرګنده ده چې د دوی د بغاوت او بیرته ګرزیدو سبب همغه نه و کوم چې دوی عنواناوه، که رښتیا دوی په همدې خفه شوي وای، نو بیا تر دې ځایه ولې راتلل؟! اصلاً د دوی هدف دا و چې دلته د دښمن سره نژدې مسلمانانو کې هله ګوله راولاړه کړي، په لښکر کې ماتې ګډه کړي تر څو دښمنان نور وربان‌دې را تیز او زړور شي او په دې ترتیب سره به د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او مخلصو اصحابو (رضي الله عنهم) د له مینځ وړلو امکانات ډیر زیات

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او که دا وشول نو میدان به بیادې منافق ته خالي وي چې بیا به يې راج چلیږي.
نژدې وه چې منافقان پخپل دې شوم هدف کې بریالي شي. له اوس نه بني حارثه او له خزرج نه د بنو سلمه پښې سستی شوې، د په شاتګ په هڅه کې شول، خو د میدان پرېښودو په وخت کې الله تعالی د هغوی زړونه را تکیه کړل او په الهي مدد سره ددې جوګه شول چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خوا ته په میړانه ودریږي. الله تعالی دې حالت ته اشاره کوي او فرمایي:
((إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلاَ وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلْ الْمُؤْمِنُونَ)) (آل عمران: ۱۲۲)

[ترجمه: کله چې قصد وکړ دوو طائفو له تاسې نه ددې خبرې چې بې زړه شي دوی (له جنګه) حال دا چې الله ولي (مددګار) د دوی دۍ او خاص پر الله دې نو توکل وکړي مؤمنان.]

د جابر پلار عبدالله بن حرام (رضي الله عنهما) ډیره هڅه وکړه منافقان خپلې دندې ته متوجه کړي. ورپسې ورغی، بیرته راتګ ته یې هڅول او ورته ویل یې: راشئ، بیرته راوګرزئ د خدای په لاره کې وجنګیږئ او یا دفاع وکړئ!
منافقانو په ځواب کې ورته ویل: که مونږ پدې باوري وای چې تاسې جنګیږئ، نو مونږ به بیرته نه ګرزیدو.
پدې سره عبدالله بن حرام (رضي الله عنه) ورنه راستون شو او داسې یې ویل: خدای مو له مونږ نه ورک کړه اې د خدای دښمنانو! خدای به خپل رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تاسې ته نه اړ باسي.
قرآنکریم دې منافقینو ته په اشاره کولو سره فرمایي:
((وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ ادْفَعُوا قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالاً لاتَّبَعْنَاكُمْ هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلإِيمَانِ يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ)) (آل عمران– ۱۶۷)

[ترجمه: او (بل) له پاره ددې ۍ چې معلوم (ښکاره) کړي (الله) هغه کسان چې نفاق یې کړی ۍ او وویلی شو دغو (بیرته تلونکو منافقانو) ته چې راځئ (احد ته) غزا وکړئ (له مشرکینو سره) په لاره د الله کې یا مدافعه وکړئ ! (د دښمن له نفسونو او مالونو او کورونو خپلو!) نو وویل دې (منافقانو) که مونږ پوهیدئ په جنګ، نو هرومرو (خامخا) به مونږ متابعت کړی ۍ ستاسې. دوی کفر ته په دغې ورځې کې (چې دغه خبره یې کوله) ډیر نژدې وو، له دوی نه په نسبت د ایمان، وایي دوی (منافقان) په خولو خپلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره هغه (خبره) چې نشته (پرې تصدیق) په زړونو د دوی کې، او الله ښه پوه دی په هغه څه (هم) چې پټوي یې دوی (په زړونو خپلو کې له حسد او کفره).]

اسلامي لښکر د احد په لور

د عبدالله بن ابي له ماتې او په شاتګ وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پاتې لښکر چې اوه سوه تنه ؤ د احد په لور روان کړ، خو څرنګه چې د دښمن سپایان په څو ځایونو کې احد ته غزیدلې لاره کې پراته وو، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: داسې څوک به وي چې مونږ په یوه لنډه خو داسې لاره بوزي چې پر دوی (مشرکانو) ورنه شو؟ په ځواب کې ابو خیثمه وویل: زه تیار یم یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! بیا یې د مشرکینو د لښکرو لویدیځې خوا ته د بني حارثه په بیدیا او کښتونو کې غزیدلې لنډه لار ونیوله. او کله چې اسلامي لښکر د یوه منافق (مربع بن قیظي) چې په سترګو هم ړوند ؤ په باغ تیریده، هغه منافق راپاڅید، مسلمانانوته یې خاورې ورشیندلې او ویل یې : که ته د خدای رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وې، نو باغ ته د ننوتلو اجازه نه درکوم! ځینې کسان ورتاو شول چې ویې وژني، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل:

(**لا تقتلوه، فهذا الأعْمَى أعمى القلب أعمى البصر**). مه یې وژنئ، دا په سترګو او زړه دواړو ړوند دی.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) همداسې مخکې لاړ تر څو د درې خوا ته د احد غره په یوه خوړ کې داسې ځای په ځای شو چې مخ یې د مدینې او شا یې د احد د پوښتو خوا ته وه. او پدې ترتیب سره د دښمنانو لښکر د مدینې او اسلامي لښکر تر مینځ واقع شوی ؤ.

دفاعي پلان

په همدې ځای کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل لښکر د جګړې لپاره تیار او په منظمو لیکو برابر کړ. د عبدالله بن جبیر بن نعمان انصاري اوسي بدري په مشرۍ یې پنځوسو ماهرو غشو ویشتونکو ته وظیفه ورکړه چې د قناه د درې په جنوبي څنډه کې د پراته غره په غاښي کې سنګر ونیسي. دغه غر چې وروسته د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جبل الرماه په نوم یاد شو د اسلامي لښکر جنوب لویدیځ لور ته د قوماندانۍ له مرکز نه (۱۵۰) متره لیرې پروت وُ.
ددې پنځوس کسیز ګروپ قوماندان ته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لارښوونې په هغه کنډو کې د دوی د توظیفولو هدف او غرض ښه په ګوته کوي، ورته فرمایي: (**انضح الخيل عنا بالنبل، لا يأتونا من خلفنا، إن كانت لنا أو علينا فاثبت مكانك، لا نؤتين من قبلك**). په خپلو غشو سره د دښمن آسونه له مونږ نه منع کړه، مه پریږده چې د شا له خوا راباندې راشي،که هر څه وُ مونږ بریالي شوو او یا دوی، خپل ځای مه پریږده، ګوره چې ستاسې له پلوه دښمن راباندې رانشي.[1]
بیا یې غشي ویشتونکو ته د اسې امر وکړ: (**احموا ظهورنا، فإن رأيتمونا نقتل فلا تنصرونا، وإن رأيتمونا قد غنمنا فلا تشركونا**). تاسې به خپله خوا ټینګه ساتئ، خپل سنګر به نه پریږدئ، که مونږ ټول وژل کیدلو هم تاسې به مو مرستې ته نه راځئ، او که مو ولیدل چې مونږ غنیمتونه راټولوو بیا به هم د غنیمت لپاره نه راځئ[2].
د بخاري په روایت کې راځي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (**إن رأيتمونا تخطفنا الطير فلا تبرحوا مكانكم هذا حتى أرسل إليكم، وإن رأيتمونا هزمنا القوم ووطأناهم فلا تبرحوا حتى أرسل إليكم**).که مو ولیدل چې مرغان زمونږ غوښې وړي بیا به هم خپل ځای نه خوشې کوئ، او تر هغې به نه راځئ تر څو ما نه وئ راغوښتي، او که مو ولیدل دښمن ته مو ماتې ورکړه، دړې وړې مو کړ بیا به هم تاسې له خپل سنګر نه تر هغې نه پورته کیږئ تر څو پورې ما احوال نه وي درلیږلی.[3]
هغه یوازینۍ لار چې دښمن کولی شوای د شا له خوا ورباندې را تاو شي او مسلمانان محاصره کړي د همدغه کنډو لاره وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پکې دا پنځوس کسیز ګروپ وټاکه او داسې کلکې، څرګندې عسکري لارښوونې یې ورته وکړې چې هغوی باید هملته په سنګر کې وي تر څو دا لار د دښمن په مخ همداسې بنده پاته وي.
نور لښکر یې داسې برابر کړ: منذر بن عمرو یې په میمنه، زبیر بن عوام چې مقداد بن اسود یې معاون کاوه په میسره وټاکه. ددې تر څنګ زبیر بن عوام دا دنده هم لرله

---

(1). ابن هشام ۲/۶۵-۶۶
(2). دا له ابن عباس نه د احمد، طبراني او حاکم روایت دی، فتح الباري ۷/ ۳۵۰ وګوره.
(3). صحیح البخاري کتاب الجهاد ۱/ ۴۲۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د مشرکانو د سپرو چې خالد بن ولید یې مشري کوله مخه هم ونیسي، او د لښکر په لومړنۍ لیکه کې یې داسې کسان ځای په ځای کړل چې په غیرت او میړانه کې یو په زر شمیرل کیده.

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) جنګي پلان او برنامه دومره دقیقه او بشپړه وه چې د بل هیڅ یوه مشر او عسکري قوماندان له وسه نه ده پوره داسې یو پلان او برنامه طرحه کړي. او دا پخپله د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د قیادت په عظمت او عسکري امورو په ښه پوهه دلالت کوي. سره لدې چې د جګړې میدان ته له دښمن نه وروسته راغی، خو د لښکر لپاره یې تر ټولو غوره او مهم ځای اشغال کړ او هغه داسې چې وروستنۍ او ښۍ خوا ته یې غر واقع ؤ، چپه او وروستۍ خوا یې په غشو ویشتونکو حمایه او وساتله، او په عمومي توګه دا ځای لوړ او هسک ؤ، چې د احتمالي ماتې په وخت کې ښه حمایه کیدی شوای او مسلمانانو د تیښتې په ځای دلته ځان ټینګولی او له اسارت نه ژغورلی شوای، او که دښمن د دوی د سنګرونو د نیولو کوښښ کړی وای، نو په ډیرو تلفاتو به یې هم دا کار نه وی ترسره کړی. ددې بر عکس دښمن یې داسې یوه ځاې ته ایسار کړی ؤ، چې که بریالی شوی هم وی، نو د فتحې ګټې لکه غنیمتونه، اسیران او نور یې نه شوی تر لاسه کولای، او که مسلمانان وربانډې برلاسي کیدی نو بیا یې د خلاصون او تیښتې لار نه وه. همدا راز رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خپل لښکر د شمیر کمښت په لومړۍ لیکه کې د هغو مشهورو میړنو په ځای کولوسره جبیره کړ.

پدې ترتیب سره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل لښکر د دریم هجري کال د شوال په اوومه د هفتې په ورځ د دښمن مقابلې ته تیار او برابر کړ.

رسول (ﷺ) د سپاهیانو په زړونو کې د غیرت روح پوکي

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې تر هغې به جګړه نه پیل کوي تر څو ده ورته امر نه وي کړی. او پداسې حال کې چې دوې زغرې یې اغوستې وې سپاهیانو ته یې د جګړې په ډګر کې د خیر او ثبات لارښوونه کوله او د دوی په زړونو کې یې د همت او میړانې روح پوکوله. یوه ډیره تیره توره یې راوایستله او اصحابو ته یې وفرمایل: (**من یأخذ هذا السیف بحقه؟**). دا توره څوک پدې شرط اخلي چې حق

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې ادا کړي؟ څو کسان لکه علي بن ابي طالب، زبير بن العوام او عمر بن الخطاب ورپاڅيدل چې توره ورنه واخلي، پدې ضمن کې أبو دُجَانة سِمَاك بن خَرَشَة ورپاڅيد او ويې ويل: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې تورې حق څه دی؟ ده ورته وفرمايل: (أن تضرب به وجوه العدو حتى ينحني). ددې توری حق دادې چې پر دښمنانو تر هغې پورې گزارونه پرې وکړې تر څو ښه کږه وږه شي. ابودجانه عرض وکړ قبوله مې ده، زه به يې همدا حق په ځای کړم. بيا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) توره همده ته ورکړه.

ابو دجانه ډير زړور سړی وُ د جگړې په وخت کې به په ډير غرور او خيال روان وُ، يوه سره پگړۍ يې درلوده کله به يې چې وتړله نو خلک به پوه شول چې اوس به تر مرگه جنگيږي او کله يې چې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه توره واخيستله نو هغه پگړۍ يې وتړله او د لښکر په مينځ کې په خيال او غرور روان شو. پدې وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (إنها لمشية يبغضها الله إلا في مثل هذا الموطن).دا هغه رفتار دی چې الله تعالی ېې له دا ډول حالت نه (له دښمن سره د مقابلې له وخت نه) پرته بالکل نه خوښوي.

د مکي لښکر تنظيم

مشرکانو خپل لښکر د ليکو په حساب برابر کړ، عمومي قومانده له ابو سفيان صخر بن حرب سره وه چې د لښکر په قلب (زړه) کې يې ځای نيولې وُ، په ميمنه يې خالد بن وليد او ميسره يې عکرمه بن ابي جهل ټاکلی وُ پداسې حال کې چې د پليو (پياده) قواوو مشر صفوان بن اميه او د غشو ويشتونکو مشر عبدالله بن ابي ربيعه وُ.

بيرغ د بني عبدالدار له يوې ډلې سره وُ، او دا منصب دوی ته ان د قصي بن کلاب له وخت نه په ميراث پاتې و، هيچا دا حق نه درلود پدې هکله جنجال ورسره وکړي، خو د جگړې عمومي قوماندان (ابو سفيان) د بدر په غزا کې د قريشو بده ورځ او د بيرغ وړونکي (نضر بن حارث) اسارت ور په يادوي او ددې پخاطر چې بني عبدالدار په غيرت راولي ورته وايي: تاسې د بدر په ورځ هم د بيرغ وړونکی وئ او و مو وليدل چې په څه حال گرفتار شولو! جنگيالي خلک هميشه د بيرغ له پلوه ضربه ويني، يعنې کله يې چې بيرغ پريوزي، دوی هم تباه کيږي، نو اوس به يا بيرغ ښه په ميړانه اوچت ساتئ، او که دا نه شئ کولئ نو مونږ ته يې راکړئ چې د ساتنې ضمانت يې درکړو.

ابو سفيان پدې خبره سره خپل هدف تر لاسه کړ، بنو عبدالدار دده په خبرو راوپاريدل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په ډیره غوسه یې ورته وویل: بیرغ تا ته درکړو؟! سبا به ګورې چې مونږ څه کوو او رښتیا چې هغوی د جګړې په ډګر کې تر هغې وجنګیدل تر څو ټول ختم او تباه شول.

د قریشو سیاسي چلبازي

د جګړې له پیل نه مخکې قریشو هڅه وکړه پخپلې چلبازۍ سره د مسلمانانو تر مینځ درز او نفاق پیدا کړي. ابو سفیان انصارو ته داسې احوال ورولیږه چې: مونږ او زمونږ د تره زوی محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره پریږدئ، تاسې غرض مه لرئ مونږ له تاسې سره د جګړې ضرورت نه وینو. خو انصارو پخپل فولادین ایمان سره د دوی دا توطئه له خاورو سره خاورې کړه او ابو سفیان ته یې داسې څه ور واورول چې ښه پرې خفه شو.

د جګړې اور په بلیدو وُ، دواړه لښکرې یو بل ته ورلنډې شوې، په دې وخت کې قریشو د مسلمانانو په منځ کې د نفاق اچولو یوه بله ناکامه هڅه وکړه.

او هغه داسې چې د جاهلیت په زمانه کې د اوس قبیلې یو خائن او مزدور مشر چې نوم یې عبد عمرو بن صیفي وُ او په ابو عامر راهب سره یې شهرت درلود او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فاسق نوم ورباندې ایښی وُ را میدان ته شو. نوموړي له اسلام او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره ښکاره دښمني درلوده او کله چې اسلام راغی، نو هغه ونه شوای زغملی، له مدینې نه ووت، قریش یې د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مقابلې ته راټولول او تشویقول او دا خبره یې ورته کوله چې که زما قوم ما ووینې، نو اطاعت به مې وکړي او زما خوا ته به ودریږي. نوموړی فاسق لومړنی کس وُ چې د احد په غزا کې یې له احابیشو او د مکې د خلکو له غلامانو سره د مسلمانانو مقابلې ته راودانګل. د احد په میدان کې را وړاندې شو خپل قوم ته یې ځان داسې وروښود، اې د اوس خلکو! زه ابو عامر یم! دوی په ځواب کې ورته وویل: خدای دې مه ښادوه، نامراد اوسې اې فاسقه! ده چې دا واوریدل ویې ویل: له ما نه وروسته زما قوم په شر او بدۍ اخته شویدی. او کله چې جګړه ونښتله نو له خپل قوم سره سخت جنګیده او مسلمانان یې په تیږو ویشتل.

پدې ترتیب سره د قریشو دوهمه توطئه هم خنثی شوه. دا سیاسي چل ول او ناکامې

(c) ketabton.com: The Digital Library

توطئې پدې دلالت کوي چې د هغوی په زړونوکې د مسلمانانو ويره او هيبت پروت ؤ، او د سپايانو د شمير او وسلو ډيروالي يې هم زړونه نه وو ډاډه کړي.

د قريشو ښځې د جنګيالانو حوصلې لوړوي

د قريشو ښځو هم په جګړه کې خپل رول ولوباوه، دغه ډله ښځې چې د ابو سفيان ښځې هند بنت عتبه يې مشري کوله د لښکر په مينځ کې ګرزيدې، ډولکي او دايرې يې وهلې، خلک يې په غيرت راوستل جنګ ته يې هيڅول، د قهرمانانو حماسې يې راپارولې، د نيزه بازانو، تورزنو، او غشو ويشونکو احساسات يې په جوش راوستل، کله به يې بيرغ وړونکو ته داسې ويل:

ويها بني عبدالدار　　　ويها حماة الادبار

ضربا بكل بتار

اې د عبدالدار زامنو! اې د لښکر د وروستيو ليکو ساتونکو! پخپلو تيرو تورو ښه ميړني ګوزارونه وکړئ. کله به يې د خپل قوم حماسې داسې راپارولې:

ان تقبـــلوا نعانق　　　و نفرش النمارق

او تدبروا نفارق　　　فراق غير وامـــق

که دښمن ته ورمخکې شوی نو غيږ په غيږ به شو او قالينچې به درته وغوړوو، او که مو شا کړه ورته نو بيا مو درسره جدايې ده نه په خلا کيدونکې جدايي.

د جګړې لومړنی لمبې

دواړه لښکري نورې هم يو بل ته ورلنډې شوې، د جګړې نغارې وډنګيدې.د مشرکانو بيرغ وړونکی طلحه بن ابي طلحه العبدري لومړنی کس ؤ چې د جنګ اور ته يې پلته ورته کړه. دا يو ډير زړور او غيرتي انسان ؤ مسلمانانو ورته د لښکر ګډ (پسه) وايه پداسې حال کې چې په اوښ سپور ؤ را مخکې شو او د مقابلې ټټر يې وواهه، هيچا يې هم مقابلې ته زړه نه شو ښه کولی، خو زبير بن العوام (رضي الله عنه) د زمري په

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان ورپاځيد ورټوپ يې کړ په اوښ ور سپور شو او سمدستي يې په ځمکه رانسکور کړ او سر يې په توره ورنه بيل کړ.
رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې دا ميړنۍ مقابله وليدله، د تکبير چيغه يې پورته کړه مسلمانانو هم ورسره تکبير ووايه او د زبير (رضي الله عنه) ستاينه يې وکړه ويې فرمايل: ((ان لکل نبي حواريا، وحواري الزبير)) هر نبي يو خاص دوست او ملګری لري، زما دوست او ملګری زبير دی . (السيرة الحلبية ۱۸/۲)

د بيرغ شاو خوا سختې جګړې او د علمبردارانو له مينځه وړل

پدې ترتيب سره د جګړې اور هرې خوا ته خور شو، خو ډير زور يې د مشرکينو د بيرغ شاو خوا وُ چې د دوی د علمبردار او د بني عبدالدار مشر طلحه بن ابي طلحه ووژل شو. ورور يې عثمان را وړاندی شو بيرغ يې اوچت کړ او دا شعر يې ووايه:

ان علی اهل اللواء حقا ان تخضب الصعدة او تندقا

د علمبردارانو وظيفه داده چې نيزې يې ښې په وينو سرې شي او يا هم بوټې ماتې شي.
په همدې وخت کې حمزه (رضي الله عنه) پرې ورټوپ کړ او په مټ يې داسې ګوزار ورباندې وکړ چې لاس يې ورنه بيل او ان تر نامه پورې څيرې شو، سږې يې راښکاره شول، ولويد. بيرغ ابو سعد بن ابي طلحه پورته کړ، چې سعد بن ابي وقاص په ستوني کې په غشي وويشت ژبه يې تر خوله راووتله او ځای په ځای ستړی شو. او بل روايت داسې دی چې ابو سعد ميدان ته رامخکې شو، مسلمانانو ته يې د مقابلې بلنه ورکړه علي (رضي الله عنه) ورمخکې شو توري يې سره تيرې بيرې کړې ترڅو علي (رضي الله عنه) پخپل مرګوني ګوزار سره پر مځکه رانسکور کړ. نو وراره يې مسافع بن طلحه بن ابي طلحه توغ پورته کړ، خو هغه هم د عاصم بن ثابت بن ابي الاقلح په غشي ووژل شو. بيايې ورور کلاب بن طلحه بيرغ ته لاس کړ جګړه يې پيل کړه تر څو زبير بن عوام ورمخې ته شو او ويې واژه. بيا بيرغ د دوی دواړو ورور جلاس بن طلحه واخيست، خو طلحه بن عبيدالله ده ته هم ډير وخت ورنکړ او په يوه ګوزار يې نسکور کړ، او په بل روايت سره دا هم د عصام بن ثابت په غشي سره ووژل شو.
دا شپږ واړه د ابو طلحه عبدالله بن عثمان بن عبدالدار له کورنۍ څخه وو چې ټول د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرکينو د توغ او بيرغ نه د دفاع په ميدان کې ووژل شول. بيا د همدې کورنۍ (بنو عبدالدار) ارطاه بن شرحبيل توغ پورته کړ تر څو هغه هم دعلي (رضي الله عنه) او يا حمزه (رضي الله عنه) په ګوزار سره ستې شو. بيا شريح بن قارظ بيرغ اوچت کړ هغه هم د يوه منافق چې قزمان نوميده او د تعصب په اساس جنګ ته راغلی وُ په لاس ووژل شو. بيا ابو زيد عمرو ابن عبد مناف العبدري د شرک بيرغ په لاس کې واخيست هغه هم د قزمان په لاس مړ شو.

په ده پسې د شرحبيل بن هاشم العبدري زوی بيرغ پورته کړ، خو هغه هم د همدې قزمان په ګوزار ووژل شو. پدې ترتيب سره د بنو عبدالدار پوره لس علمبرداران په همدې ډګر کې ستې شول، نور له دوی نه څوک نه وُ پاتې چې بيرغ اوچت وساتي، همدا وه چې د دوی يو حبشي غلام (مريې) چې صواب نوميده بيرغ پورته کړ او له خپلو بادارانو نه په زياته ميړانه تر هغې وجنګيد تر څو دواړه لاسونه يې غوڅ شول، خو بيا يې هم زيار ايست چې پخپله غاړه او سينه سره بيرغ اوچت وساتي او په همدې حالت کې يې دا خبره په خوله وه چې اې خدايه اوس خو به مې عذر درته مقبول وي او په هلاکت ورسيد.

د صواب له وژل کيدو وروسته بيرغ په ځمکه راپريووت او بيا چا و نه شوای کولای د کفر دا نسکور بيرغ اوچت کړي.

د جګړې نورې صحنې

پداسې حال کې چې د جګړې زيات زور د مشرکينو د بيرغ شاو خواته و، د احد ډګر په نورو برخو کې هم جګړې رواني وې. مسلمانان د ايمان په وسله سنبال او د اسلام په مينه مست د يوه داسې سيل په شان چې ډير کلک بندونه هم نشي ورته ټينګيدی د کفر په لښکر ورګډ شول او هر يوه يې د احد غزا شعار اَمِت، اَمِت (يعنې مړ کړه، مړ کړه) زمزمه کاوه.

ابو دجانه چې تر سر يې سره پټۍ تاوکړې وه او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) توره يې پدې نيت په لاس کې نيولې وه چې حق يې ادا کړي را وړاندې شو وجنګيد د مشرکينو په ليکو کې ورننوت هر مشرک يې چې مخې نه راغی ځای په ځای يې وواژه، د کفر لښکر يې تار په تار کړ. زبير (رضي الله عنه) وايي هغه وخت چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) توره ابو دجانه ته ورکړه او ما ته يې رانکړه، ما پخپل زړه کې وويل: زه يې د عمه (صفيې) زوی او د قريشو مهم غړی وم ورغلم توره مې ترې وغوښتله، خو هغه ابو دجانه ته ورکړه، ګورم به چې ابو دجانه څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي؟ څاره مې، که ګورم چې سر يې په سره پټۍ وتاړه، پدې وخت کې انصارو وويل ابو دجانه د مرګ پټۍ راوايستله، راوړاندې شو او دا شعر يې زمزمه کړ:

انا الـــذي عاهـــدني خليلي	و نحن بالسفح لدى النخيل
ان لا اقوم الدهر في الكيول	اضرب بسيف الله و الرسول

زه هغه چې خليل (دوست) مې د غره په لمن او د خرماوو له باغ سره عهد راسره کړی چې هميشه به د لښکر په مخ کې وم او هيڅکله به د لښکر شا ته نه جنګيږم، او د خدای او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په توره به پر دښمنانو ګوزارونه کوم.

ابو دجانه همداسې مخکې روان ؤ هر مشرک به يې چې مخې ته راته نو سمدلاسه به يې رانسکوراوه. زبير (رضي الله عنه) وايي: د مشرکينو په ډله کې يو کس داسې ؤ چې زخميان به يې لټول او وژل به يې، ما پدې وخت کې خدای ته سوال وکړ چې ابو دجانه پدې کافر ور برابر کړي. همدا وه چې دوی دواړه سره مخامخ شول يو پر بل يې ګوزارونه وکړل خو سره تير او بير شول، دې مشرک بل ګوزار ورباندې وکړ خو ابو دجانه پخپل ډال سره ځان ورنه وساته توره يې په ډال کې بنده شو، په ځواب کې ابودجانه داسې ګوزار ورباندې وکړ چې کافر ځای په ځای شو.(۱)

ابو دجانه مخ په وړاندې روان ؤ د کفر ليکې يې څيرولې ترڅو د مشرکينو د ښځو قومندانۍ ته ور ورسيد، لـومړی يې نه پيژندله چې دا ښځه ده، پدې هکله (ابو دجانه) وايي: يو څوک مې وليد چې په خلکو ډير کلک کلک ګوزارونه کوي، زه ور مخې ته شوم خو کله مې چې توره ورباندې پورته کړه چې ګوزار پرې وکړم چيغه يې وکړه پوه شوم چې ښځه ده، لاس مې ونيو او زړه مې ونه منله چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په توره ښځه ووژنم، دا ښځه هند بنت عتبه وه. زبير (رضي الله عنه) وايي ما ليدل چې ابو دجانه پر هندې توره پورته کړه، خو بيا يې لاس ورنه ونيو په دغه وخت کې ما وويل: بيشکه چې الله او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له بل هر چا نه ښه پوهيږي.(۲)

---

(1). ابن هشام ٦٨/٢-٦٩ .
(2). ابن هشام ۲/ ۶۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمزه (رضي الله عنه) هم د سوريدلي زمري په شان جنګيده، په ډيره ميړانه او بې باکۍ سره يې د شرک د لښکر زړه ته ځان ورساوه او د کافرانو هغه ډير زړور جنګيالان يې هم داسې په مخکې لويدل لکه د توپان په مخکې چې پاڼې توئيږي. حمزه (رضي الله عنه) نه يوازې د مشرکينو څو تنه علمبرداران له پښو وغورځول بلکه د دوی نور ډير ميړني يې هم رانسکور کړل، خو په پای کې پداسې حال کې چې په ډيره ميړانه يې د کافرانو مقابله کوله، په يوه غلچکي، او د يوه نامرد په مکارانه ګوزار سره په شهادت ورسيد.

د اسدالله حمزه (رضي الله عنه) شهادت

د حمزه (رضي الله عنه) قاتل وحشي بن حرب پدې هکله وايي: زه د جبير بن مطعم غلام (مريې) وم. په بدر کې دده تره طعيمه بن عدي هم وژل شوی و، او کله چې قريش د احد په لور روان شول، نو بادار مې راته وويل: که زما د تره په بدل کې دې د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تره حمزه (رضي الله عنه) وواژه نو ته آزاد يې.
وحشي زياتوي:
زه په همدې طمعه له خلکو سره روان شوم، زه يو حبشي ماهر نيزه ويشتونکی وم، نښه به مې ډيره کمه خطا کيده. کله چې دواړه خواوې سره ونښتلې زه د حمزه په لټه کې شوم که ګورم چې د خاکستري (خړ) اوښ په شان د خلکو ليکې ماتوي هيڅوک يې مخې ته نه شي دريدی، په خدای قسم چې زما سترګې په همده کې خښې وې، ځان مې ورته برابراوه، او پدې خاطر چې را لنډ شي د ونې يا کومې تيږې شا ته به پټيدم. پدې وخت کې سباع بن عبدالعزی له ما نه مخکې ور وړاندې شو او کله چې د حمزه (رضي الله عنه) سترګې پرې ولګيدې نو ورته وېې ويل: را وړاندې شه د سنت کونکې مور زويه! پرې را تاو شو او په يو ګوزار يې سر ورنه بوټ قلم کړ. دلته ما خپله نيزه برابره کړه او ښه نښه مې ورباندې ونيوله او پرې ورخوشې مې کړه، په خيټه يې داسې وربرابره شوه چې له شا نه يې ووتله، هڅه يې وکړه چې زما خوا ته راشي خو و نه توانيد، په همدې حالت مې پريښود تر څو مړ شو. وروسته ورغلم او نيزه مې ورنه وايستله، بيرته لښکر ته راغلم او آرام کيناستم، ځکه له بل چا سره مې کار نه و، حمزه (رضي الله عنه) مې پدې خاطر وواژه چې آزاد شم، او کله چې مکې ته ورسيدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو آزاد شوم.[۱]

په جګړه کې د مسلمانانو برلاسي

سره لدې چې د حمزه (رضي الله عنه) شهادت د مسلمانانو لپاره نه جبران کيدونکې خساره وه، خو بيا هم د جګړې په ميدان کې بر لاسي د همدوی وه. ابوبکر، عمر، علي، زبير، مصعب بن عمير، طلحه بن عبيدالله، عبدالله بن جحش، سعد بن معاذ، سعد بن عباده، سعد بن الربيع، انس ابن النضر او نور (رضي الله عنهم اجمعين) داسې په میړانه جنګيدل چې مشرکان يې تار او مار کړل. د مشرکانو مورال دومره لويدلی ؤ چې نور د ټينګيدو نه وو.

د ښځې له غيږې نه د تورو تر ميدانه

ددې ورځې له قهرمانو سرتيرو نه يو هم حنظله غسيل ؤ. دا د هغه ابو عامر راهب زوی ؤ چې په فاسق مشهور شوی ؤ او څو صفحې مخکې يې يادونه شويده.
حنظله نوی واده کړی ؤ، او پداسې حال کې يې د جنګ آواز واوريد چې له خپلې ښځې سره پروت ؤ سمدستي يې د ښځې غيږه پريښوده او د جګړې ډګر ته روان شو. هلته چې له مشرکينو سره مخامخ شو، ناتار يې ورباندې جوړ کړ په لښکر ورننوت او ابو سفيان ته يې ځان ورساوه، نژدې وه چې ابو سفيان را نسکور کړي، خو شداد بن اسود وار ورباندې رومبی کړ او حنظله يې په شهادت ورساوه.

په جګړه کې د غشو ويشتونکو رول او ونډه

د هغو غشو ويشتونکو ډلې چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د الرماه غره په کنډو کې ځای په ځای کړې وه، په جګړه کې ډير مهم رول درلود او حالات يې د مسلمانانو په ګټه ساتلي وو. د مشرکينو سپرو د خالد بن الوليد په

---

[۱]. ابن هشام ۲/ ۶۹ – ۷۲ صحيح بخاري ۲/ ۵۸۳. همدا وحشي بيا د طائف له غزا وروسته مسلمان شو او په همدې نيزه سره يې مسيلمه الكذاب وواژه، او د روم په خلاف مشهوره جګړه (برموک) کې يې هم برخه درلوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشری چې ابو عامر الفاسق يې مرسته کوله درې ځله هڅې وکړې چې د اسلامي لښکر چپ وزر مات کړي تر څو د مسلمانانو شا لوري ته لار ومومي او ناتار ورباندې ګډ کړي، خو غشو ویشتونکو د غشو باران پرې جوړ کړ او درې واړه حملې یې ورناکامې کړې.[۱]

مشرکان ماتې خوري

خونړۍ جګړه روانه وه، کم شمیر اسلامي لښکر حالات تر خپل کنترول لاندې راوستې وُو. په مشرکینو کې له هرې خوا ماتې ګډه شوه، داسې وارخطا وو لکه چې درې زره کسیزه لښکر يې له دیرش زره مسلمانانو سره مخ وي. مسلمانان د شمیر او وسلې له کمښت سره سره په پوره میړانه او پایمردۍ جنګیدل.

قریشو ډیر زور وواهه چې د مسلمانانو مخه ونیسي حمله یې دفع کړي خو هیڅ یې هم ونه شوی کړای بې وسې شول، ارادې یې ماتې او پښې یې سستې شوې، زړونه یې ولویدل او په یوه کې یې هم دومره متره نه وه چې د صواب له لاس نه لویدلی بیرغ راپورته کړي. همدا وه چې د تیښتې لار یې ونیوله، ترپ یې له خرپ نه غوره وګاڼه. هغه د غچ انتقام، عزت او دبدبې، دا او هغه ټولې باتې، لاپې یې هیرې شوې له جګړې نه په منډه شول. ابن اسحاق وایي: الله تعالی مسلمانانو ته برۍ ور په برخه کړ، مشرکین یې د تورې په څوکه له ډګر نه وایستل، حتمي ماتې یې ورباندې ګډه کړه. عبدالله د خپل پلار زبیر (رضي الله عنهما) له خولې وایي: قسم په خدای چې ما هنده او نورې ښځې لیدلې چې جامې يې له پنډیو نه ورپورته کړې او د تیښتې په حالت کې وې، هیڅ څوک هم نه وو ورسره چې له اسارت او نیولو نه یې وژغوري.[۱]

بخاري له براء بن عازب نه روایت کوي وایي: کله چې له مشرکینو سره مخامخ شوو، مات مو کړل او وتښتیدل، لیدل مې چې ښځې یې په ډیره بیړه تښتې او خپلې جامې یې دومره ورښې وهلې چې پایزیبونه یې ښه ښکاریدل.[۲] مسلمانان ورپسې وو، مشرکین یې په تورو وهل او ورنه پاتې غنیمتونه یې راټولول.

---

[۱]. فتح الباري ۷/ ۳۴۶

[۱]. ابن هشام ۲/۷۷

[۲]. بخاري ۲/ ۵۷۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غشو ويشتونکو ستره غلطي

پداسې حال کې چې اسلامي لښکر د بدر په شان د يوه بل عظيم او بې نظير بري او فتحې په درشل ولاړ وو، د هغه پنځوس کسيزې غشي ويشتونکې ډلې اکثريت يوه داسې غلطي کوي چې وضع او حالات پوره بدلوي مسلمانانو ته ډېر تاوان اړوي، او د بدر په ډګر کې ګټل شوی هيبت او منزلت يې زيانمنوي. او تردې نه لويه دا چې نژدې وه همدا غلطي د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د شهادت سبب شي.
لکه مخکې مو چې يادونه کړېده رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دې غشو ويشتونکو ته په ډېرو کلکو الفاظو امر کړی ؤ چې خپل سنګر به نه پرېږدي، د فتحې او ناکامۍ په دواړو حالاتو کې به پخپل ځای ټينګ پاته کېږي.
خو لدې جدي امر سره سره کله چې دوی وليدل مسلمانان د غنيمت مالونه راټولوي يو ځل يې په زړونو کې د دنيا مينه راښکاره شوه، يو بل ته يې وويل: غنيمت دی، غنيمت، راځئ مسلمانان بريالي شول نور د څه انتظار کوئ؟
خو قوماندان يې (عبدالله بن جبير) د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اوامر ور په يادوي او ورته وايي: د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اوامر مو هير کړل؟ خو زيات شمير يې دې يادونې ته غوږ نه ايښود او ويل يې نور مونږ ورځو تر څو خپله برخه غنيمت په لاس راوړو.[1] همدا وه چې څلويښت کسان غشي ويشتونکي له کنډو نه کوز شول او په نور لښکر ورګډ شول تر څو غنيمتونه را ټول کړي. اوس د مسلمانانو شا خالي وه يوازې عبدالله بن جبير له خپلو نهو ملګرو سره په ټينګ عزم پخپل ځای وو، او دا يې اراده وه چې تر هغې پورې به همدلته وي تر څو پورې ټول مړه شوي نه وي او يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) راغونبتي نه وي.

خالد بن الوليد د اسلامي لښکر د محاصرې په تکل

خالد بن وليد لدې طلايي موقع نه پوره ګټه پورته کړه، په ډېره چټکۍ سره په مسلمانانو را تاو شو عبدالله بن جبير او ملګري يې له مينځه يووړل او په نورو

[1]. بخاري ۴۲۶/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانانو يې د شا له خوا برید وکړ. آسونه يې داسې وشیشنیدل چې مشرکان پوه شول حالات بدل شویدي، نو هغوی هم په مسلمانانو مخ راوړاوه د علقمه الحارثیه لور عمره په ډیره چټکۍ د بیرغ خوا ته ورغله، له خاورو نه يې را پورته کړ. یو ځل مشرکین ورنه تاو شول، یو بل ته يې ناري کړې، راغونډ شول، او پدې ترتیب سره مسلمانان له شا او مخې نه د مشرکینو تر محاصرې لاندې راغلل.

د محاصرې په وخت کې د رسول الله (ﷺ) میړنی دریځ

پدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له یوه نهه کسیز[١] ګروپ سره د لښکر په وروستۍ برخه کې و[٢]، جګړه يې څارله او کتل يې چې مسلمانانو مشرکین په مخه کړي دي، خو یو ناڅاپه د خالد سپرو برید پرې وکړ، نو اوس يې یوازې دوې لارې په مخه کې وې لومړۍ دا چې په بیړه له خپل ګروپ سره کوم محفوظ ځای ته ځان وباسي او لښکر خپل قسمت او تقدیر ته پریږدي، دویمه لار دا وه چې ژوند په خطر کې واچوي همدې ځای ته خپل اصحاب راوبولي یوه قوي جبهه ورنه جوړه کړي تر څو محاصره ماته او لښکر د احد غره ته وباسي.
همدلته یو ځل بیا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بې مثله میړانه او عظمت څرګندیږي، خپلو اصحابو، ته چیغه کوي: (**إلي عباد الله**). اې د خدای بندګانو! زما خوا ته راشئ! دا پداسې وخت کې چې ښه پوهیده چې دا نارې به له مسلمانانو مخکې مشرکین اوري، خو ددې پروا يې ونکړه ځان يې خطر ته ورکړ، خپل اصحاب يې راوبلل، او د همدی غږ په اوریدو سره مخکې لدینه چې مسلمانان راورسیږي مشرکین متوجه شول او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته يې ځانونه ورسول.

د مسلمانانو ماتې

کله چې مسلمانان د دښمن تر محاصرې لاندې راغلل، نو یو شمیر دومره وارخطا او بې واره شول چې له ځان نه پرته هر څه ورنه هیر شول، د جګړې میدان يې پریښود د تیښتې لاره يې ونیوه. ځنې مدینې ته ورسیدل نور يې د غره څوکې ته وختل، یو شمیر نور بیرته شاته راوګرځیدل او له مشرکانو سره داسې ګډ شول چې کافر له مسلمان

---

[١]. صحیح مسلم ۱۰۷/۲: رسول الله (ص) د احد په ورځ له (۷) انصارو او (۲) قریشو سره ګوښی پاتې شوی و..
[٢]. پدې د الله تعالی دا قول دلالت کوي ((الرسول بدعوکم في اخراکم)) (ال عمران/ ۱۵۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه نه پیژندل کیده تردې حده چې مسلمانانو یو بل سره ووژل. بخاري له عایشې (رضي الله عنها) نه روایت کوي وايي: د احد په ورځ لومړی مشرکانو ماتې وخوړه، په همدې وخت کې شیطان چیغه وکړه اې د خدای بندګانو شا ته متوجه اوسئ یعنې له دیخوا نه ځانونه وساتئ، همدا وه چې د رومبنۍ لیکې کسان را وګرځیدل او له وروستۍ لیکې سره په جګړه شول. حذیفه کتل چې پلار یې د مسلمانانو تر حملو لاندې دی چیغه یې وکړه اې د الله بندګانو دا زما پلار دی! دا زما پلار دی! خو چا وا نه وریدل او هغه مسکین یې وواژه. حذیفه وویل: خدای دې تاسې و ښښي.[1]

عروه وايي: په خدای قسم چې په حذیفه کې تر مرګ ورځې خیر موجود و. ددې ډلې په مینځ کې یو ډول هرج و مرج را پیدا شو، خلک یې بې نظمه شول، له ډیرو نه لاره ورکه شوه نه پوهیدل په کومه خوا ولاړ شي. په همدې وخت کې یو چا په لوړ آواز غږ وکړ چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په قتل ورسید. همدا وه چې هغه پاتې نور هم له خوده ووتل، مورال یې مات شو، زړونه یې ولویدل، ډیرو له بې وسۍ او سستۍ نه وسله وغورځوله جنګ یې بند کړ د ځینو په زړونو کې دا وګرزیدل چې لاړ شي له عبدالله بن ابي سره یو ځای شي تر څو هغه ورته له ابو سفیان نه امان واخلي.

انس بن النضر راغی او دا کسان یې ولیدل ورته ویې ویل د څه انتظار کوئ؟ دوی ورته وویل: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په شهادت رسیدلی، (حیران یو څه وکړو)! ده ورته وویل: نو اوس ژوندون څه کوئ، پورته شئ او په هغه څه ځانونه ووژنئ په کوم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ځان په شهادت ورساوه. او زیاته یې کړه: اې خدایه! زه ددې مسلمانانو له کړو نه عذر او ښښنه غواړم، او د مشرکانو له کړو نه برائت اعلانوم. بیا مخکې لاړ تر څو د سعد بن معاذ سترګې پرې ولګیدی غږ یې پرې وکړ چیرته یا ابو عمره؟ انس ورته وویل: آه دا د جنت بوی چې د احد له خوا راځي، بیا همداسې وړاندې لاړ او تر هغې وجنګید تر څو په شهادت ورسید. او دومره ګوزارونه یې خوړلي وو چې د جګړې په پای کې نه پیژندل کیده، خو خور یې د ګوتو له بندونو نه وپیژانده، په بدن یې له اتیاوو نه زیات د

---

[1]. بخاري ۱/ ۵۳۹ – ۲/ ۵۸۱ او نور روایتونه وايي چې رسول الله (ص) وغوښتل حذیفه ته دده پلار دیت ورکړي خو حذیفه په ځواب کې ورته وویل: دا دیت دې زما له خوا د مسلمانانو لپاره صدقه شي، نو رسول الله (ص) نور هم ورنه راضي شو، سیره الرسول للشیخ النجدي ص ۲۴۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیزې، تورې، او غشي تېپونه وو.[۲]

همدا راز ثابت بن دحداح هم خپل قوم ته غږ وکړ چې اې انصارو! که چیرې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وژل شوی وي، نو خدای خو حي (ژوندي) دی او نه مري، پورته شئ په دین وجنګیږئ، الله مو حامي او ناصر دی. همدا وه چې یوه ډله انصار ور پورته شول او په ګډه یې د خالد بن ولید په ګروپ حمله وروړه او تر هغې ورسره و جنګیدل تر څو خالد بن ولید هغه په نیزه سره په شهادت ورساوه او نور ملګري یې هم ټول ورسره شهیدان شول.[۱]

له مهاجرینو نه یو کس ولیدل چې یو انصاري پخپلو وینو کې لت و پت پروت دی، مهاجر ورته وویل: فلانیه! خبر یې چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په قتل رسیدلی دی؟ انصاري ځواب ورکړ او ویې ویل: که محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وژل شوی وي، نو خپل مسوولیت یې ادا کړ، اوس تاسې پخپل دین ننګ وکړئ او وجنګیږئ.[۲]

همدا بې مثاله میړانه او ډاډ ګیرنه ددې سبب شوه چې یو ځل بیا د مسلمانانو زړونه پورته شي په خود راشي، عقل یې بیرته سر ته ورشي. نور یې له منافقینو سره د یو ځای کیدو فکرونه پریښوول خپلې وسلې یې بیرته راپورته کړې او په مشرکینو یې ورودانګل. پدې وخت کې پدې هم پوه شول چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مرګ خبر دروغ دی، پدې نور هم تقویه او زړه ور شول، په مشرکینو ورولویدل، ډیر سخت وجنګیدل او په پای کې پدې بریالي شول چې له محاصرې نه ووزي او د قیادت مرکز ته ځان ورسوي.

د مسلمانانو دریمه ډله داسې وه چې یوازې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په غم کې وه او په هیڅ شي کې یې فکر نه کاوه، ان د محاصرې له پیل نه یې ځانونه خپل لاربښود (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورسول. ددې ډلې په سر کې ابوبکر، عمر، علي او نور (رضي الله عنهم) وو، دوی د جګړې په لومړۍ کربښه کې وو، خو کله چې پوه شول د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ژوند په خطر کې دی نو سمدستي ورته راتاو شول او له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه د دفاع په خط کې ودریدل.

---

(2). زاد المعاد ۲/ ۹۳ – ۹۶ . بخاري ۲/ ۵۷۹

[۱]. السیرة الحلبیة ۲/۲۲

[۲]. زاد المعاد ۲/ ۹۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله (ﷺ) په شاو خوا کې سخته جګړه

پداسې حال کې چې تر اسلامي لښکر د محاصرې کړۍ راتاویده او مسلمانان د مشرکینو د حملو تر مینځ داسې واقع شوي وو لکه د ژرندې د دوو پلو تر مینځ، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) شا و خوا ته سخته جګړه روانه وه. او لکه مخکې مو چې وویل د محاصرې په پیل کې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یوازې (۹) کسان موجود وو، خو کله یې چې مسلمانانو ته غږ وکړ او ویې فرمایل: (**هلموا إلي، أنا رسول الله**). زما خوا ته راشئ، زه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یم!

مشرکانو دا غږ واورید رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې وپیژانده ورباندې را تاو شول (ځکه د دوی تر مینځ ډیره کمه فاصله وه) حمله یې وربانډې وکړه او مخکې لدینه چې نور مسلمانان راورسیږي مشرکینو خپل ټول زور په کار واچاوه تر څو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ځان ورسوي. همدلته له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره موجود نهه کسان په ډیره میړانه او غیرت دفاع کوي او د مشرکینو په وړاندې دومره کلک مقاومت کوي چې د مینې، سرښندنې او میړانې په میدان کې یې مثال نه لیدل کیږي.

مسلم له انس بن مالک (رضي الله عنه) نه روایت کوي چې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د احد په ورځ یوازې اوه کسان انصار او دوه قریش پاتې وو. کله چې جګړې ډیره سخته شوه او مشرکین را لنډ شول، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**من یردهم عنا وله الجنة ؟ أو هو رفیقي في الجنة ؟**). څوک به د دوی (مشرکینو) مخه ونیسي که دا کار چا وکړ د هغه لپاره جنت دی؟ او یا هغه به په جنت کې زما ملګری وي؟ د همدې خبرې په اوریدو سره یو انصاري را مخکې شو او تر هغې وجنګید تر څو په شهادت ورسید. جګړه لا پسې تودیده او مشرکین د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خوا ته را لنډیدل، یو، یو انصاري (رضي الله عنهم) په شهادت رسیده تر څو اوه واړه شهیدان شول پدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغو دوو قریشیانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته وفرمایل: (**ما أنصفنا أصحابنا**). مونږ له خپلو یارانو سره انصاف و نه شوای کړی.[۱]
د هغو اوو انصارو (رضي الله عنهم) آخرینی کس عماره بن یزید بن السکن ؤ چې دومره وجنګید تر څو ټول زخمي زخمي شو او په ځمکه راپریوت.[۲]

د رسول الله (ﷺ) په ژوند کې تر ټولو سخته ګړی

د ابن السکن له لویدو نه وروسته له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یوازې دوه تنه قریشیان پاتې وو. په بخاري او مسلم کې له ابو عثمان نه روایت دی وایي: د جګړې پدې ورځو کې یوه ورځ له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یوازې طلحه بن عبیدالله او سعد بن ابي وقاص (رضي الله عنه) پاتې وو [۱].
دا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ژوند تر ټولو سخته ګړی وه، او همدا د مشرکینو لپاره یو طلایي چانس هم ؤ. هغوی ټول زور په کار واچاوه تر څو لدې فرصت نه ګټه اوچته کړي ټولو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په لوري حمله راوړه او کوښښ یې کاوه هغه مبارک له مینځه یوسي. عتبه بن ابي وقاص تیږه پورته کړه او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې د مبارک مخ په یوه طرف وویشت او لاندینی ښی رباعي غاښ یې مات شو او لاندینۍ مبارکه شونډه یې هم زخمی شوه. عبدالله بن شهاب زهري ورمخکې شو او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې په مبارکه ټنډه زخمي کړ. په همدې وخت کې یو بل بدبخت عبدالله بن قمئه چې په آس سپور راغی د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په مبارکه اوږه یې د توري دومره سخت ګوزار وکړ چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پوره یوه میاشت شکایت ورنه درلود، خو بیا هم د توري په ګوزار دده مبارک غبرګې زغرې پرې نه شوې، هغه بدبخت دشمن ورپسې بل د توري همدومره کلک ګوزار وکړ او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په مبارک مخ سترګې ته نژدی برابر شو او د زغره والې خولۍ دوې کړۍ یې د غومبوري په هډوکي کې ننوتې، هغه بدبخت له ګوزار سره دا هم وویل: دا درواخله زه د قمئه زوی یم. په ځواب کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پداسې

---

(1). صحیح مسلم، باب غزوه احد ۲/ ۱۰۷

(2). له لږ ځنډ وروسته د مسلمانانو یوه ډله د رسول الله (ص) خواته راورسیده، مشرکین یې له عماره (رضي الله عنه) نه په شا کړل او عماره یې د رسول الله (ص) خواته راوړ، رسول الله (ص) هغه ته خپلې مبارکی پښې تکیه کړې او پداسې حال کې په شهادت ورسید چې مخ یې د رسول الله (ص) په مبارکه پښه ایښی ؤ (ابن هشام ۲/ ۸۱)

۱ .صحیح البخاري ۱/۲،۵۲۷/۵۸۱.

حال کې چې وینې یې له مبارک مخ نه پاکولې ورته وفرمایل: الله تعالی دې ټوټې ټوټې کړه.[٢]

په بخاري کې روایت دی چې پدې غزا کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) رباعي غاښ په شهادت ورسید، مبارک سر یې زخمي شو، وینې ورنه روانې وې او ده مبارک (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمایل: (**کیف یفلح قوم شجوا وجه نبیهم، وکسروا رباعیته، وهو یدعوهم إلی الله**). هغه قوم به څنګه کامیاب شي چې د خپل نبي (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخ یې زخمي کړ او رباعي غاښ یې ورمات کړ، پداسې حال کې چې نبي (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغوی د الله لوري ته رابولي، نو الله تعالی دا آیت را نازل کړ: ((**لَيْسَ لَكَ مِنْ الأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ**)) (**آل عمران: ١٢٨**) . [**ترجمه**: نشته تا لره له امره هیڅ شی (بلکه الله اختیار لري (د هر شي) یا به رجوع وکړي (الله په قبلولو د توبې سره) په دوی باندې یا به عذابوي (الله) دوی پس بیشکه دوی ظالمان دي.]

طبراني روایت کوي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پدې ورځ وفرمایل: (**اشتد غضب الله علی قوم دموا وجه رسوله**). په هغه قوم دې الله (جل جلاله) لوې عذاب نازل کړي کوم چې د خپل رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخ یې زخمي کړ، بیا څه وخت چپ پاتې شو ورپسې یې وفرمایل: (**اللهم اغفر لقومي فانهم لا یعلمون**).[١] اې خدایه زما قوم ته ببښنه وکړه ځکه دوی نه پوهیږي.

همدا راز په صحیح مسلم کې روایت دی چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمایل: (**رب اغفر لقومي فانهم لا یعلمون**)[٢] اې خدایه زما قوم ته مغفرت وکړه ځکه دوی نه پوهیږي. د قاضي عیاض په الشفاء نومي کتاب کې راځي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**اللهم اهد قومي فانهم لا**

---

[٢]. الله تعالی د رسول الله (ص) دا دعا قبوله کړه ابن عائذ روایت کوي چې وروسته لدې چې ابن قمئه له جنګ نه کور ته راستون شو، د خپلې رمې لیدو ته ورغی او هغه یې د غره په څوکه کې پیدا کړه او پکې ګډ شو په همدې وخت کې یوه ښکرور وزګوړي حمله ورباندې وکړه او په ښکرو یې وواهه او د غره نه یې د لاندې ورغورځاوه او ټوټې ټوټې شو (فتح الباری: ٧/ ٣٧٣). د طبراني روایت وایي چې الله تعالی یو غرڅه ورباندې مسلط کړ او تر هغې یې په ښکرو واهه تر څو ټوټې ټوټې شو (فتح الباری: ٧ / ٣٦٦ .

[١]. فتح الباري ٧/ ٣٧٣

[٢]. صحیح مسلم باب غزوة احد ١/٨١

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعلمون)[۳]. خدايه! زما قوم ته هدايت وکړې څکه دوی نه پوهيږي.
پدې کې هيڅ شک نشته چې مشرکينو کلکه اراده کړې وه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په شهادت ورسوي، خو هغه دوه قريشيان سعد بن ابي وقاص او طلحه بن عبيد الله په دومره ميړانه، همت او غيرت وجنګيدل چې د مشرکينو دا شوم هدف يې له خاورو سره خاورې کړ. هغوی دواړه د عربو مشهور غشي ويشتونکي وو او پداسې ميړانه يې مقابله کوله چې په غشو سره يې حمله کوونکي مشرکين له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه په شاتګ ته اړ ايستل. سعد بن ابي وقاص (رضي الله عنه) ته خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپله د غشو توبره خلاصه کړه او ورته ويې فرمايل: (**ارم فداك أبي وأمي**). وله زما مور او پلار له تا قربان! له همدې قول نه د سعد (رضي الله عنه) د مقام، اهليت او صلاحيت اندازه ښه څرګنديږي څکه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بل هيچا ته هم داسې ندې ويلي چې زما مور او پلار دواړه له تا قربان.[۱]
د طلحه بن عبيدالله (رضي الله عنه) په هکله نسائي له جابر نه، پر رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مشرکينو ددې حملې او ورسره د څو انصارو د موجوديت په يادونې سره روايت کوي وايي: مشرکين رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته را ورسيدل، نو ده وفرمايل:(**من للقوم ؟**) څوک به د دوی مقابله وکړي؟ طلحه وويل: زه. جابر زياتوي: انصار ور وړاندې شول او لکه مخکې مو چې د مسلم شريف په روايت کې وليدل يو په بل پسې په شهادت ورسيدل کله چې انصار ټول شهيدان شول، نو طلحه ور مخکې شو. جابر وايي: بيا طلحه د يوولسو کسانو په شان جنګيده په همدې وخت کې په لاس ولګيد ،ګوتې يې پرې شوی او له خولې نه يې د حس يا آه آواز ووت. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**لو قلت: بسم الله، لرفعتك الملائكة والناس ينظرون**).که د بسم الله ويلې وای نو خلکو به درته کتل او ته به ملائکو اوچتولې. راوي وايي: بيا الله تعالی مشرکين په شا کړل[۲] حاکم په اکليل کې روايت کوي وايي چې طلحه (رضي الله عنه) د احد په ورځ (**۳۹**) يا پنځه ديرش ټپه خوړلي وو او د شهادت او لمنځۍ ګوتې يې شلې شوې وې.[۳]
بخاري له قيس بن ابي حازم نه روايت کوي وايي: ما وليدل چې د طلحه (رضي الله

---

۳ . کتاب الشفاء بتعريف حقوق المصطفى ۸۱/۱.
[۱]. صحيح البخاري ۱/ ۴۰۷ - ۲/ ۵۸۰ - ۵۸۱
[۲]. فتح الباري ۷/ ۳۶۱. سنن النسائي ۲/ ۵۲ - ۵۳
(۳). نفس المصدر الاول ۷/ ۳۶۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنه) لاس شل شوی ؤ، او په همدې لاس سره يې د احد په ورځ له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه دفاع کړې وه.[۴]

ترمذي روايت کوي چې پدې ورځ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د طلحه په هکله فرمايلي: (**من أحب أن ينظر إلى شهيد يمشي على وجه الأرض فلينظر إلى طلحة بن عبيد الله**). که څوک غواړي چې داسې شهيد ته وګوري چې ژوندی د ځمکې پر مخ ګرزي نو طلحه بن عبيدالله ته دې وګوري.[۱]

ابو داود الطيالسي له عائشې (رضي الله عنها) نه روايت کوي چې وايي: ابوبکر (رضي الله عنه) به چې کله د احد ورځ يادوله نو فرمايل به يې چې دا ورځ ټوله د طلحه ورځ ده.[۲]

همدارنګه ابوبکر دده په هکله ويلي:

يا طلحة بن عبيدالله قد وجبت لك الجنان و بوات المها العينا[۳]

[اې د عبيدالله زويه طلحه تا ته جنت واجب شو او له حورو سره دې کور جوړ کړ.]

په همدې سخته ګړۍ کې الله تعالی له غيبه خپل نصر را نازل کړ. په بخاري او مسلم کې له سعد نه روايت دی وايي: د احد په ورځ مې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وليد چې دوه داسې کسان ورنه دفاع کوي چې سپين کالي يې اغوستي او ډير په ميړانه جنګيږي، ما هغه کسان نه مخکې ليدلي وو او نه مې وروسته وليدل. او په بل روايت کې راځي چې هغه دوه کسان جبريل او ميکائيل(عليهما السلام) وو.[۴]

د رسول (ﷺ) شاو خوا ته د اصحابو (رضي الله عنهم) راټوليدل

دا ټولې پيښې په ډيره چټکۍ او ناڅاپي توګه د سترګو په رپ کې ترسره شوې او که نه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) غوره جنګيالي اصحاب (رضي الله عنهم) چې د جګړې په لومړۍ کربنه کې وو د جګړې د حالت له بدليدلو او د رسول الله

---

(٤). صحيح البخاري ١/٥٢٧، ٢/٥٨١.
(١). مشکاه المصابيح ٢/ ٥۶۶. ابن هشام ٢/٨۶
(٢). فتح الباري ٧/ ٣۶١
(٣). مختصر تاريخ دمشق ٧/ ٨٢ (من هامش شرح شذور الذهب ص ١١۴)
(٤). صحيح البخاري ٢/ ٥٨٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د آواز له اوریدو سره سم د خپل رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په لور په ډیر بیړه راو ګرزیدل تر څو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له څه نا ګواره پیښې سره مخ نه شي. خو دوی پداسې حال کې راورسیدل چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زخمي شوی ؤ شپږ تنه انصار په شهادت رسیدلي او اووم په څمکه زخمي پروت ؤ، سعد او طلحه په ډیره میړانه دفاع ورنه کوله او په جګړه بوخت وو، نو ټول له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه تاو شول خپل ځانونه او وسلې یې دده مبارک نه د دفاع پخاطر لکه دیوال داسې ورنه تاو کړې، د دښمن ګوزارونو ته یې ځانونه ډال کړل، حملې یې په شا وتمبولې. ابوبکر د غار ملګری یې لومړي شخص ؤ چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې ځان راورساوه.

ابن حبان له عائشه (رضي الله عنها) نه روایت کوي چې وایي: ابو بکر (رضي الله عنه) وویل: د احد په ورځ خلک ټول له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه لیرې شوي وو، زه لومړنی کس وم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته بیرته راوګرزیدم، هلته مې ولیدل چې یو شخص دفاع ورنه کوي په جګړه بوخت دی، په زړه کې مې وویل چې دا به طلحه وي، مور او پلار مې ورنه قربان، په همدې وخت کې ابو عبیده بن الجراح را پسې راورسید هغه لکه د مرغه په شان تیز را روان ؤ، دواړو ځانونه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورسول که ګورو چې طلحه یې په مخکې لویدلې، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راته وفرمایل: **(دونكم أخاكم، فقد أوجب)**. د خپل ورور غم وخورئ ده ځانته جنت واجب کړ. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مبارک مخ هم زخمي شوی ؤ د اوسپنیزې خولۍ دوې کړۍ یې په غومبوري کې ننبنې شوې وې. ابوبکر (رضي الله عنه) وایي ما وغوښتل چې دا کړۍ یې له مبارک غومبوري نه راوباسم، خو ابو عبیده (رضي الله عنه) راته وویل: د خدای په روی ما پریږده چې دا کړۍ زه ورنه راوباسم! او پدې ترتیب هغه یوه کړۍ په خوله ټینګه ونیوله او ورو ورو یې را ایستله تر څو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په تکلیف نه شي، بالاخره یې یوه راوایستله خو پدې کوشش کې د ابو عبیده له ثنایا غاښونو نه یو غاښ هم ووت. ابوبکر وایي: بیا زه ورغلم چې هغه بله زه راوباسم، ابو عبیده بیا راته وویل: د خدای په روی ما پریږده چې راویې باسم، نو دوهمه یې هم په خوله راونیوله او ورو ورو یې راوایستله خو دا ځل یې بل غاښ هم ووت. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: د خپل ورور غم وخورئ ده ته جنت واجب شو یا یې جنت ځانته واجب کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابوبکر وايي: بيا مو طلحه ته مخه کړه او درملنه مو يې پيل کړ له ديارلسو نه يې زيات زخمونه خوړلي وُ[1].
دا پدې ورځ په جګړه کې د طلحه د غيرت او شجاعت، همت او استعداد يو بل دليل دی.
په همدې سخته شيبه کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تر شاو خوا يو شمير قهرمان اصحاب راغونډ شول، په دې ډله کې ابودجانه، مصعب بن عمير، علي بن ابي طالب، سهل بن حنيف، مالک بن سنان (د ابو سعيد الخدري پلار)، ام عماره نسيبه بنت کعب المازنيه، قتاده بن النعمان، عمر بن الخطاب، حاطب بن ابي بلتعه او ابو طلحه (رضي الله عنهم) شامل وو.

د مشرکينو حملې تندې شوې

دلته د مشرکينو شمير لحظه په لحظه زياتيده او حملې يې تندې دې. په مسلمانانو فشار دومره زيات شو چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له هغو کندو نه په يوه کنده کې ولويد کومې چې ابو عامر الفاسق د همدې شرارت لپاره کيندلې وې، په مبارکه ګونډه کې يې وبرېښدل علي (رضي الله عنه) لاس ورکړ او طلحه بن عبيدالله په غيږ کې راونيو تر څو راپورته شو او ودريد. نافع بن جبير وايي: له مهاجرينو نه يوه کس به ويل: د احد په ورځ مې ليدل چې غشي له هر لوري را وريدل، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مينځ کې وُ خو ټول به ورنه چپيدل (يعنې اصحابو به ورنه دفع کول) او په همدې ورځ مې عبدالله بن شهاب الزهري وليد چې ويل يې: محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) راوښاياست، اوس به يا زه ژوندی پاتې کيږم او يا هغه (صلی الله عليه وسلم)! دا پداسې حال کې چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې بالکل خوا ته وُ او هيڅوک هم نه وُ ورسره، خو هغه ورنه تير شو، صفوان ورباندې په قهر شو (چې ولې ورنه تير شوې) هغه په ځواب کې ورته وويل: قسم په خدای که مې ليدلی وي، قسم په خدای لکه چې هغه (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له مونږ نه ساتل شويدی. په دې پسې مونږ څلور کسانو عهد وکړ او د عبدالله په مرګ پسې ورمخکې شوو خو ونه توانيدو چې ويې

[1]. زاد المعاد ۲/ ۹۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

وژنو.[۲]

بې مثاله قرباني او اتلولي

په دې ورځ مسلمانانو د قرباني او فدا کارۍ، میړانې، اتلولۍ او سربازۍ په ډګر کې داسې قهرماني او کارنامې وکړې چې په تاریخ کې یې مثال نه لیدل کیږي. ابو طلحه (رضي الله عنه) ځان د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخې ته لکه سپر داسې نیولی ؤ په خپله سینه یې د دښمن غشي ور نه دفع کول. انس (رضي الله عنه) وایي: د احد په ورځ خلک د ماتې په حال کې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه بېل شول، خو ابو طلحه په داسې حال کې چې یو ډال ورسره ؤ د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخې ته ولاړ ؤ، هغه ډیر ماهر غشي ویشتونکی ؤ په ډیر زور سره یې غشي ویشتل، په دې ورځ یې دوې یا درې لیندۍ ماتې کړې. دلته له مسلمانانو نه یو سړی چې د غشو توبره ورسره وه تیریده رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (**انثرها لأبي طلحة**).غشي دې ابو طلحه ته واچوه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به چې کله سر پورته کړ چې خلک ووینې ابو طلحه به ورته ویل: مور او پلار مې درنه قربان سر مه اوچتوه هسې نه د دښمن کوم غشی درباندې برابر نه شي، زما غاړه ستا له غاړې قربان.[۱]

همدا راز انس (رضي الله عنه) روایت کوي چې ابو طلحه او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دواړو په یوه ډال له ځان نه دفاع کوله. ابو طلحه ډیر ښه غشي ویشتل او کله به یې چې غشی وویشته نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به سر اوچت کړ او کتل به یې چې غشی یې چیرته ولګیده.[۲]

ابو دجانه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخې ته ودرید خپله شا یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ډال کړه، غشي به راتلل او ورباندې لګیدل به، خو دی به له ځایه نه خوځیده.

حاطب بن ابي بلتعه په عتبه بن ابي وقاص هغه چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مبارک غاښ یې شهید کړی ؤ پسې شو، تعقیب یې کړ او د تورې داسې

---

(2). زاد المعاد ۲/ ۹۷

(1). صحیح البخاری ۲/ ۵۸۱

(2). نفس المصدر ۱/ ۴۰۶

ګوزار يې وربانديې وکړ چې سر يې بوټ وربانديې قلم کړ، آس او توره يې ورنه را واخيستل. سعد بن ابي وقاص ډير کوښښ وکړ چې خپل ورور عتبه ووژني، خو حاطب ورنه مخکې شو او د هغه کار يې ورجوړ کړ.

سهل بن حنيف يو ميړنى غشي ويشتونکى وُ، له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يې د مرګ بيعت وکړ او په ډيره ميړانه يې د مشرکينو په وړاندې مقابله کوله.

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپله هم غشي ويشتل. قتاده بن النعمان روايت کوي چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خپلې ليندۍ نه دومره غشي وويشتل چې دا يوه څنډه يې بالکل نرۍ او يا ماته شوې وه، بيا همدا ليندۍ قتاده ورنه واخيستله او له همده سره وه. په همدې ورځ د قتاده سترګه ولګيده پوچه راووتله په مخ يې څړيدله، رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپل مبارک لاس بيرته ور په ځاى کړه جوړه روغه شوه ان تر دې چې همدا سترګه يې له بلې سترګې نه هم ګلالۍ وه او هم د تيز نظر درلودونکې.

عبدالرحمن بن عوف ډير په ميړانه جنګيده په خوله ولګيد او د مخې غاښ يې مات شو، له شلو نه زيات ټپونه يې وخوړل په پښه هم کلک ولګيد او له همدې نه بيا ګوډ شو. د ابو سعيد الخدري پلار مالک بن سنان د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مبارک مخ له زخم نهويني په خوله زبيښلې او تر هغې يې څټلې تر څو پاکې شوې. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**مُجَّه**).تو يې کړه. ده وويل قسم په خداى که يې تو کړم. بيا يې جګړې ته مخه کړه رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**من أراد أن ينظر إلى رجل من أهل الجنة فلينظر إلى هذا**).څوک غواړي جنتي ته وګوري، نو ده ته دې وګوري. او هغه تر هغې پورې وجنګيد تر څو په شهادت ورسيد.

ام عماره هم په ډير لوړ همت جنګيده، د مسلمانانو له يوه ګروپ سره ابن قمئه ته ور مخکې شوه، ابن قمئه وربانديې د تورې ګوزار وکړ او اوږه يې ډيره ژوره ور زخمي کړه، دې هم پر ابن قمئه بانديې څو مسلسل ګوزارونه وکړل، خو هغه دوى زغرې اغوستې وې، ژوندى پاتې شو، ام عماره همداسې په ميړانه جنګيده تر څو دولس ټپونه يې وخوړل.

مصعب بن عمير په ډيره ميړانه سربازي کوله له رسول الله (صلى الله عليه و اله و

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحبه و سلم) نه يې د ابن قمئه او نورو مشرکينو حملې په شا کولې او ځان يې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مخکې ډال جوړ کړی وُ، له ده سره د اسلامي لښکر بيرغ هم وُ. مشرکينو حمله ورباندې وکړه او ښی لاس يې ور پرې کړ، ده فورا بيرغ په چپ لاس کې ونيو او د مشرکينو مقابلې ته لکه غر داسې ولاړ وُ، بالاخره يې چپ لاس هم پرې شو، خو بيا يې هم نه غوښتل بيرغ په ځمکه پريوزي ځان يې ورباندې ورواچاوه په سينې او غاړې سره يې اوچت ساته تر څو په شهادت ورسيد. دده قاتل هم ابن قمئه وُ او داسې گمان کاوه چې دا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) دی، ځکه مصعب (رضي الله عنه) رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ډير ورته وُ او کله يې چې مصعب (رضي الله عنه) په شهادت ورساوه، نو ابن قمئه مشرکينو ته مخ کړ او چيغه يې وکړه چې محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په قتل ورسيد.[1]

د رسول الله (ﷺ)د شهادت خبر او پر جگړه يې اغيزې

د ابن قمئه لدې چيغې سره د مشرکينو او مسلمانانو په مينځ کې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د شهادت خبر خور شو. دا ډيرې حساسې شيبې وې له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه بيل او د مشرکينو له خوا محاصره شوي اصحاب (رضي الله عنهم) ډير وارخطا شول، ارادې يې کمزورې شوې، گډوډې او بی نظمي پکې گډه شوه، غمجن او پريشانه شول، خو پدې چيغې سره دا هم وشول چې د مشرکينو حملې څه نا څه کمې شوې، فشار يې څه کم غوندې شو، ځکه دوی دا وېتيېله چې نور خپل هدف ته ورسيدل، يو شمير مشرکينو خو جگړه پريښوده او د شهيدانو په مثله کولو لگيا شول.

رسول الله (ﷺ) جگړې ته ادامه ورکوي او حالات کنترولوي

کله چې مصعب (رضي الله عنه) په شهادت ورسيد رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) بيرغ علي (رضي الله عنه) ته وسپاره. علي (رضي الله عنه) او نور موجود اصحاب (رضي الله عنهم) ډير په ميړانه جنگيدل، دفاع يې کوله او په دښمن يې

[1]. ابن هشام ۲/ ۷۳- ۸۴. زاد المعاد ۲/ ۱۹۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرګوني ګوزارونه کول.
په همدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وتوانید محاصره ماته کړي او خپل محاصره شوي لښکر ته لار وباسي. کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خپل لښکر خوا ته ورغی لومړی د کعب بن مالک سترګې پرې ولګیدې ویې پیژانده او په لوړ آواز یې چیغه کړه: اې مسلمانانو! زیری مې درباندې، دا دی رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم). رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اشاره ورته وکړه چې چوپ شه. او دا هم پدې خاطر تر څو مشرکانو ته دده مبارک د موجودیت او ځای معلومات ونه شي، خو د کعب دا چیغه د مسلمانانو غوږونو ته ورسیده ټول ورته راتاو شول او تقریباً دیرش کسان یې شاو خواته راټول شول.
کله چې یو شمیر اصحاب راټول شول، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په ډیره منظمه توګه د غره د درې خوا ته په شاتګ پیل کړ. او څرنګه چې لدې شاتګ نه هدف د محاصرې ماتول وُ، نو مشرکینو په ټول زور سره خپلې حملې جاري ساتلې او زیار یې یوست چې د مسلمانانو د شاتګ مخه ونیسي خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مشرکینو حمله کوونکو په مینځ کې خپله لاره وایستله او مشرکین د اسلام د زمریانو په وړاندې بې بسه شول.
پدې وخت کې د مشرکینو یو سپور عثمان بن عبدالله بن مغیره د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خوا را مخکې شو او ویل یې: یا به زه ژوندی پاتې کیږم او یا هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې د مقابلې لپاره مخې ته ودرید، خو د مقابلې نوبت را نغی ځکه د هغه مشرک آس په یوه کنده کې ولوید او فوراً حارث بن الصمه ورته راورسید او په پښه یې د تورې ګوزار پرې کړ ځای په ځای یې کیناوه او بیا یې هملته ستی کړ وسله یې ورنه را واخیستله او ځان یې بیرته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورساوه. پدې وخت کې د مشرکینو له لښکر نه یو بل سپور عبدالله بن جابر په حارث بن الصمه حمله ورووړه په مټ یې په توره وواهه او کلک زخمي شو چې بیا مسلمانانو پورته کړ او یو یې ووړ. پدې وخت کې ابو دجانه هغه چې سره پټۍ یې په سر تړلې او له مرګ سره لوبیده راغی او د توری په یوه وار سره یې د مشرک عبدالله بن جابر سر قلم کړ.
د خونړۍ جګړې پدې سختو شیبو کې په مسلمانانو د خوب غوټې هم راتللې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څرنګه چې قرآنکریم فرمايي دا خوب د الله له طرفه مسلمانانو ته امن او اطمینان وؤ. ابو طلحه وايي: زه د احد په ورځ له هغه کسانو نه یو وم چې خوب ورباندې راته او داسې به خوب راباندې غالب شو چې څو ځله مې توره له لاس نه پریوته، بیرته به مې واخیسته، بیا به ولویده او وابه مې خیسته.[1]

په همدې قربانۍ او سربازۍ سره د مسلمانانو دا ګروپ په منظمه توګه د غره درې ته ورسید او د نور لښکر لپاره یې د امن ځای ته لاره پرانیستله. پاته لښکر هم ورسره یو ځای شو او د خالد عسکري تدبیر د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عسکري تدبیر په وړاندې ماتې وخوړه.

د ابي بن خلف وژل

ابن اسحاق وايي: کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د غره درې ته تشریف یووړ، ابي بن خلف راغی او ویل یې: محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چیرته دی؟ اوس به یا زه ژوندی پاتې کیږم او یا هغه! اصحابو وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)، اجازه راکوې کوم یو حمله ورباندې وکړو؟

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: پرې ایږدئ، کله چې رانژدې شو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له حارث بن الصمه نه یوه وړه نیزه واخیسته. کله یې چې نیزه واخیستله، نو په ډیر زور سره راپورته شو او خلک داسې یوې بلې خوا ته ولویدل لکه چې اوښ ځان وخوځوي او د شا ویښتان یې ورنه باد شي. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هغه مخې ته ورغی د زغرې او خوز (اوسپنیزې خولۍ) تر مینځ د ورمیږ یوه برخه یې په نظر ورغله او په همدې ځای یې د نیزې داسې وار ورباندې وکړ چې څو ځله له آس نه را وښوئید. او کله چې نوموړی بیرته د قریشومشرکینو ته ورغی په غاړه یې لږ غوندې زخم و، وینه یې بنده شوې وه خو ویل یې: په خدای قسم چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ووژلم! مشرکینو ورته وویل: زړه دې اچولی، ته خو څه زیات نه یې ټپي شوی! ده ورته وویل:محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ماته په مکه کې ویلي وؤ چې زه دې

[1]. صحيح البخاري ۲/ ۵۸۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

وژنم،[۲] قسم په خدای که هغه را تو کړي نو هم وژني مې.
او همداسې وشوه نوموړی د خدای دښمن مکې ته د بيرته تلو په وخت په سرف نومي ځای کې مړ شو.[۱]
او له عروة نه د ابو الاسود په روايت کښ راځي: نوموړی (ابي) به لکه غويي بغيده داسې بغيده او ويل به يې: قسم په هغه ذات چې زما نفس يې په لاس کښ دی که دا تکليف (رنځ) چې په ما دی د ذي المجاز په ټولو اوسيدونکو لګيدلی وای، نو ټول به مړه شوي وو[۲].

طلحه (رضي الله عنه) رسول الله (ﷺ) راپورته کوي

غره ته د شاتګ په دوران کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخې ته يوه لويه پرښه راغله، اراده يې وکړه چې ورباندې وخيژي، خو و نه توانيد ځکه دغه وخت يې وزن هم څه زيات وُ، زغرې يې هم دوې اغوستې وې او سخت زخمي شوی هم وُ، نو طلحه بن عبيد الله (رضي الله عنه) ورته ټيټ شو لاندې ورته کيناست او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په پرښه ورهسک شو او ويې فرمايل: (أَوْجَبَ طَلحةُ)[۳] طلحه جنت واجب کړ.

د مشرکانو وروستۍ حمله

کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د غره په دره کې د قيادت او مشرتابه په مرکز کې ځای په ځای شو مشرکانو پخپلې وروستۍ حملې لاس پورې کړ تر څو مسلمانانو ته نور زيان هم ورواړوي. ابن اسحاق وايي: هغه وخت چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په دره کې وُ د قريشو يو ګروپ د ابو سفيان او خالد بن وليد په مشرۍ غره ته راوخوت، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و

---

(2). دا کيسه داسې ده همدغه ابي به چې په مکه کی له رسول الله (ص) مخامخ شو نو ورته ويل به يې: اي محمده (ص) ما عود نومی يو آس ساتلې او هره ورځ (۷،۵۰) کيلو ګرامه دانه (جوار) ورکوم او په همدې آس به سپور وم او تا به وژنم، رسول الله (ص) به ورته فرمايل: بلکه زه به تا وژنم (ان شاء الله).
(۱). ابن هشام ۲/ ۸۳ . زاد المعاد ۹۷/۲.
۲ . مختصر سيرة الرسول (ص) للشيخ عبدالله النجدي ص ۲۵۰.
(۳). ابن هشام ۲/ ۸۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلم) دعا وکړه او ویې فرمایل: یا خدایه! دوی له مونږ نه مه هسکوې، نه ښایي دوی له مونږ نه اوچت وي. په همدې سره عمر (رضي الله عنه) او یو ټولی مهاجرین مقابلې ته ورغلل او هغوی یې له غره نه کوز کړل.[۴]

په مغازي اموي کې روایت دی چې: مشرکان غره ته وختل، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سعد ته وویل: ارادې یې ور خاورې کړه. یعنې کوز یې کړه مخه یې ونیسه! سعد وویل: په یوه ځان یې څنګه مخه ونیسم او څنګه یې حوصلې ورتیټې کړم؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپله خبره درې ځله تکرار کړه، نو سعد له خپلې توبرې نه یو غشی راواخیست یو سړی یې پرې وویشت او ویې واژه. سعد وایي: بیا مې همغه غشي راواخیست ښه مې پیژانده بل کس مې ورباندې وویشت هغه مې هم سټې کړ، دریم ځل مې بیا همغه غشی راواخیست ښه مې پیژانده او دریم کس مې ورباندې وواژه، نور مشرکان ټول له غره نه کوز شول، نو ما له ځان سره وویل: چې دا مبارک غشی دی، همغه مې پخپله توبره کې واچاوه.

سعد (رضي الله عنه) همدا غشی د مرګ تر ورځې له ځان سره ساته او له ده وروسته یې له زامنو سره وُ.[۱]

د شهیدانو مثله کول

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خلاف دا د مشرکینو وروستې حمله وه. د هغوی ګمان دا وُ چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په شهادت رسیدلی، نو خپل مرکز ته ورغونډ شول او مکې ته د تګ تیاري یې پیل کړه. ځنې مشرکین او ورسره مشرکې ښځې د شهیدانو په مثله کولو بوخت شول، د هغوی غوږونه، پزې، او تناسلي غړي یې ورنه پرې کول، خیټې یې څیرلې. هند بنت عتبه د حمزه (رضي الله عنه) سینه څیره کړه ینه یې را پرې کړه او په خوله یې کړه، خو تیره یې نه شوی کړی بیرته یې تو کړه، او مشرکینو ښځو لدې پرې شویو غوږونو او پزو نه آمیلونه او پازیبونه جوړ کړل.[۲]

قهرمان مسلمانان تر پایه د جګړې تیاري لري

---

[۴]. نفس المصدر.

[۱]. زاد المعاد ۲/ ۹۵

[۲]. ابن هشام ۲/ ۹۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جګړې په وروستیو شیبو کې دوې داسې پیښې وشوې چې د مسلمانانو همت او قهرماني په ګوته کوي او دا ښیي چې هغوی د خدای په لار کې هر ډول قربانۍ ته آماده وو:

۱- کعب بن مالک (رضي الله عنه) وايي: زه له هغو مسلمانانو نه يو وم کوم چې د غره له درې نه راووتلو، کله مې چې وليدل مشرکين لګيا دي مسلمان شهيدان مثله کوي، نو ودريدم او بيا روان شوم که ګورم چې يو مشرک چې زغره يې اغوستې په مسلمانانو شهيدانو تيريږي او وايي: دوی خو لکه د ذبح شويو پسونو په شان ټوټې ټوټې ډيرې پراته دي!! او يو مسلمان چې زغره يې په ځان کې ده دده لاره څاري انتظار يې کوي، زه وړيسې ورغلم او بيا مې دواړو مسلمان او کافر ته په ځير وکتل چې کوم يې قوي او کوم يې کمزوری دی او دا مې وپتيیله چې دا کافر د وسلې او ساز و سامان له پلوه ورنه مخکې دی، خو همداسې ورته ګورم تر څو دواړه سره ونښتل، مسلمان داسې يو ګوزار ورباندې وکړ چې دوه شقه يې کړ له سر نه تر پښو پورې دوې ټوټې شو او بيا همدې قهرمان مسلمان خپل مخ لوڅ کړ او راته وې ويل: څنګه ګوزار و اې کعبه؟ زه ابو دجانه (رضي الله عنه) يم.[1]

۲- د جګړې په پای کې يو شمير مسلمانې ښځې د جنګ ميدان ته راغلې. انس (رضي الله عنه) وايي ما عائشه بنت ابی بکر او ام سليم (رضي الله عنهم) وليدلې چې بډې يې وهلې او د پښو پازيبونه يې ښکاري، پخپلو اوږو د اوبو مشکونه راوړي او د خلکو په خولو کې يې ورخالي کوي، بيا ځي او بيرته يې را ډکوي، راوړي يې او د خلکو په خولو کې يې ورخالي کوي[2]. عمر (رضي الله عنه) وايي: ام سليط (رضي الله عنها) به د احد په ورځ زمونږ لپاره ډک ډک مشکونه راوړل[3].

او لدې مسلمانو ښځو نه يوه هم ام ايمن وه کله يې چې ځنې ماتې خوړلي مسلمانان وليدل چې د مدينې په لور روان دي، مخونو ته يې خاورې وروشيندلې او ځينو ته به يې ويل: واخله دا د سنيو څرخ واخله او توره دې ماته راکړه! بيا ام ايمن په ډيره بيړه د جګړې ميدان ته لاړه او زخميانو ته يې اوبه ورکولې چې حبان بن ابي العرقه په غشي وويشتله ولويده او بې پردې شوه، د خدای دښمن ورته په خندا شو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته دا ډيره سخته ښکاره شوه سعد بن ابي وقاص ته يې

(۱). البداية والنهاية ۱۷/٤.
۲. صحيح البخاري ٤۰۳/۱، ۵۸۱/۲.
۳. نفس المصدر ٤۰۱/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو داسې غشی ورکړ چې نوک یې هم نه ؤ او ورته ویې فرمایل: (**ارم به**). وله! سعد غشی ورخوشی کړ او د حبان په غاړه ولګید، د شا په تخته ولوید او بې ستره شو، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) داسې وخندل چې ان نواجذ (ز ا م ې) غاښ یې ښکاره شول او ویې فرمایل: (**استقاد لها سعد، أجاب الله دعوته**). سعد د ام ایمن انتقام او پور واخیست، الله تعالی ې ې دې سوال قبول کړي.[١]

په دره کې له ځای په ځای کیدو وروسته

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په دره کې د ننه پخپل مرکز کې ځای په ځای شو، نو علي بن ابي طالب (رضي الله عنه) لاړ او خپل ډال یې له مهراس نه ډک کړ (ځنې وایي مهراس په احد کې د یوې چینې نوم دی او ځنې نور وایي مهراس داسې یوې پربښې ته وایي چې مینځ یې ژور وي او ډیرې اوبه پکې غونډیږي) په هر حال هغه خپل ډال له اوبو نه را ډک کړ او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې راوړ تر څو اوبه ورنه وڅښي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې اوبه ولیدې یو ډول بوی یې درلود، نو ویې نه څښلې خو خپل مبارک مخ یې ورباندې ومینځلو، پاکې وینې یې ورنه پاکې کړې او یوه اندازه یې په مبارک سر واچولې او فرمایل یې: (**اشتد غضب الله علی من دَمَّی وجه نبیه**).

د الله تعالی لوی عذاب دې پر هغه چا وي چې د الله د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخ یې وینې کړ.[٢]

سهل (رضي الله عنه) وایي: قسم په خدای چې زه هغه کسان ښه پیژنم چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زخمونه یې ومینځل په سر یې اوبه ور واچولې او دا ښه راته معلومه ده چې په څه شي دده مبارک تداوي وشوه؟ د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لور فـا طم ې (رضي الله عنها) یې سر مینځه او علي (رضي الله عنه) له ډال نه اوبه ورباندې اچول ې، کله چې فاطمې (رضي الله عنها) ولیدل چې په اوبو سره وینه نه دریږي همداسې روانه ده، نو د پوزي (بوریا) یوه ټوټه یې وسیځله او په زخم یې ور واچوله او په همدې سره ې ې وینه ودریده.[٣]

محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) ډیری پاکې او خوږې اوبه راوړې، رسول الله (صلی

(١). السیرة الحلبیة ٢/ ٢٢
(٢). ابن هشام ٢/ ٨٥
(٣). صحیح البخاري ٢/ ٥٨٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله عليه و اله و صحبه و سلم) وشبنل ي او د خير دعا يې ورته وکړه[۴].
رسول الله (صلی الله عليه وسلم) د زخمونو له امله د ماسپښين لمونځ په ناستي وکړ او مسلمانانو هم په ناسته لمونځ ورپسې ادا کړ.[۱]

د ابو سفيان پسخند او له عمر (رضي الله عنه) سره خبرې

وروسته لدې چې مشرکينو د بيرته تګ تياري مکمله کړه ابو سفيان غره ته پورته شو او چيغه يې کړه: آيا محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ستاسې په مينځ کې شته؟ مسلمانانو ځواب ورنکړ. بيا يې چيغه کړه: ابن ابي قحافه شته؟ مسلمانانو ځواب ورنکړ. بيايې چيغه کړه: عمر بن الخطاب شته؟ مسلمانانو بيا هم ځواب ورنکړ، ځکه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغوی له ځواب ورکولو نه منع کړي وو. ابو سفيان له دوی دريو پرته د بل چا پوښتنه ونکړه، ځکه هغه پوهيده چې د اسلام قيام په همدې دريو پورې تړلی دی. پدې پسې ابو سفيان وويل: ځه له دې دريو نه خو خلاص شوو. دلته عمر (رضي الله عنه) صبر ونه شوای کړی او په ځواب کې يې ورته وويل: اې د الله دښمنه دا دری واړه چې تا ياد کړل ژوندي دي، او الله هغه څه پرې اېښي دي چې ستا د خفګان او رسوايۍ سبب به کيږي! ابو سفيان وويل: ستاسې مړي مثله شوي، خو ما ددې نه امر کړی او نه مې دا کار غندلی او بد ګڼلی دی. او زياته يې کړه: (اعلی هبل) يعنی هبل لوړ دی. پدې وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل:(ألا تجيبونه؟). ځواب يې نه ورکوئ؟ اصحابو (رضي الله عنهم) وويل: څه ورته ووايو؟ ده وفرمايل: (قولوا: الله أعلی وأجل). ووايئ: الله تعالی له ټولو نه لوړ او لوی دی.ابو سفيان بيا وويل: مونږ عزی لرو او تاسې يې نلرئ.رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (ألا تجيبونه؟). آيا ځواب يې نه ورکوئ؟ اصحابو (رضي الله عنهم) عرض وکړ څه ورته ووايو؟ ده وفرمايل: (قولوا:الله مولانا، ولا مولی لکم). ووايئ: الله زمونږ مولی دی او تاسې مولی نلرئ.

ابو سفيان وويل: څومره ښه کار وشو، نن ورځ د بدر د ورځې بدله ده، په جنګ کې خو

---

(٤). السيره الحلبيه ٢/ ٣٠
[۱]. ابن هشام ۲/ ۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله مــاتې او کله برى حتمی دى. عمر (رضي الله عنه) په ځواب کې ورته وایي: نه، برابر ندي، زمونږ مړي په جنت کې دي او ستاسې مړي په دوزخ کې.
پدې پسې ابو سفیان زیاته کړه: اې عمره (رضي الله عنه)! راشه ما ته لنډ راشه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (**ائته فانظر ما شأنه؟**). ورشه وګوره چې څه وایي؟ عمر (رضي الله عنه) ورغی. ابوسفیان ورته وویل: د خدای په روی راته ووایه چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مو وژلی دی که نه؟ عمر (رضي الله عنه) ورته وویل: نه، والله نه، هغه همدا اوس ستا خبرې اوري. ابو سفیان ورته وویل: ته زما په نزد له ابن قَمِئَة نه ډیر رښتینی او غوره یې.[1]

د بدر په میدان کې د یوې بلې مقابلې وعده

ابن اسحاق وایي: کله چې ابو سفیان او لښکر بیرته تلل نو داسې یې وویل: په راتلونکې کال کې مو د بدر په میدان کې د یوې بلې مقابلې وعده ده درسره. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یوه صحابي ته وویل: (**قل: نعم، هو بيننا وبينك موعد**).ورته ووایه سیي ده، دا به زمونږ او ستاسې تر مینځ وعده وي.[2]

د مشرکانو د دریځ او پلان په هکله تحقیق

بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و سلم) علي (رضي الله عنه) ته امر ورکړ چې: (**اخرج في آثار القوم فانظر ماذا يصنعون؟ وما يريدون؟ فإن كانوا قد جَنَبُوا الخيل، وامْتَطُوا الإبل، فإنهم يريدون مكة، وإن كانوا قد ركبوا الخيل وساقوا الإبل فإنهم يريدون المدينة. والذي نفسي بيده، لئن أرادوها لأسيرن إليهم فيها، ثم لأناجزنهم**).
لاړ شه وګوره مشرکین څه کوي؟ څه اراده لري؟ [وګوره که دې ولیدل په اوښانو سپاره دي او آسان یې همداسې ورسره روان کړیدي، نو پوه شه چې د مکې لورته روان دي او که په آسانو سپاره وو او اوښان یې همداسې ورسره روان کړي وو، نو بیا پوه شه چې دوی د مدینې په لور روان دي، قسم په هغه ذات چې زما مرګ او ژوند دده په واک کې دی که د مدینې اراده یې وکړه ورپسې ورځم به او دړې وړې کوم به یې.] علي

(1). ابن هشام ۲/ ۹۳ – ۹۴ ، زاد المعاد ۲/ ۹۴ صحیح البخاري ۲/ ۵۷۹
(2). ابن هشام ۲/ ۹۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

(رضي الله عنه) وايي: زه ورپسې ورغلم تر څو په حالاتو ځان خبر کړم هلته مې وليدل چې په اوښانو سپاره او آسان يې همداسې ورسره د مکې په لور روان کړي وو.[۳]

د شهيدانو او زخميانو کتل

د مشرکينو له ستنيدو وروسته مسلمانانو ته ددې فرصت په لاس ورغی چې د خپلو شهيدانو او زخميانو خبر واخلي. زيد بن ثابت (رضي الله عنه) وايي: د احد په ورځ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وليږلم تر څو سعد بن الربيع (رضي الله عنه) ولټوم او امر يې راته وکړ: **(إن رأيته فأقرئه مني السلام، وقل له: يقول لك رسول الله صلى الله عليه وسلم: كيف تجدك؟)**.که د سعد وليد، نو سلام مې ورته وايه او پس له سلام دا ورته ووايه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) درته وايي چې ځنگه يې؟ زيد (رضي الله عنه) زياتوي زه لاړم او د شهيدانو په مينځ کې گرزيدم تر څو سعد ته ورسيدم که گورم چې هغه خپل آخريني نفسونه باسي، د ځنکدن په حال کې دی، د تورو، غشو او نيزو اويا گوزارونه يې خوړلي. ورته مې ويل: سعده! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سلام درباندې وايي او پوښتنه دې کوي چې ځنگه يې؟ ده راته وويل: په رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دې سلامونه وي او زما له خوا نه ورته عرض کړه چې يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! د جنت خوشبويي مو تر سږمو کيږي، او زما قوم انصارو ته ووايه: که د تاسې يو کس هم ژوندی وي او دښمن پدې وتوانيږي چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ځان ورسوي، نو د خدای په وړاندی به عذر ونلرئ! په همدې وخت کې يې روح له مبارک بدن نه ووته او له فاني دنيا نه يې سترگی پټې کړې.[۱]

خلکو د زخميانو په مينځ کې اصيرم (عمرو بن ثابت) هم وموند لدينه مخکې به يې چې هغه ته د اسلام بلنه ورکوله ده به نه منله او اسلام به يې نه قبلاوه. له همدې امله خلک حيران شول چې اصيرم دلته څه کوي او ځنگه راغلی؟ هغه خو په اسلام نه ؤ مشرف شوی، پوښتنه يې ورنه وکړه: ځنگه او ولې دلته راغلی يې؟ له خپل قوم نه د دفاع پخاطر راغلی يې او که له اسلام سره د مينې په اساس؟ ده په ځواب کې ورته

(3). ابن هشام ۲/ ۹۴ به فتح الباري کې روايت دی چې سعد بن ابي وقاص (رضي الله عنه) د قريشو د احوال معلومولو په خاطر ورپسې ورغلی ؤ ۷/ ۳۴۷.

(1). زاد المعاد ۲/ ۹۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

وويل: زه له اسلام سره د مينې پخاطر دلته راغلی يم، ما په الله او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ايمان راوړی او له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه د دفاع پخاطر دومره وجنګيدم چې حالت مې تاسې ګورئ، په همدې خبره يې سترګې پټې شوې. هغوی دا خبره بيا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورسوله، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**هو من أهل الجنة**).هغه جنتي دی. ابو هريره (رضي الله عنه) وايي: دا پداسې حال کې چې يو لمونځ يې هم نه و کړی.[1]

د زخميانو په ډله کې قُزْمَان هم و چې د زمري په شان جنګيدلی و اوه يا اته تنه مشرکان يې وژلي وو، خو اوس د زخمونو له وجې پروت و مسلمانانو را اوچت کړ او د بني ظفر محلې ته يې يووړ او زيري يې ورکول خو ده ورته وويل: قسم په خدای چې زه صرف د خپل قوم د ناموس پخاطر جنګيدلی يم او که دا نه وای نو هيڅ جګړه به مې نه وی کړې! او کله يې چې د زخمونو دردونه زيات شول نو ځان يې پخپله حلال کړ او خودکشي يې وکړه.

کله به يې چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په حضور کې يادونه وشوه، نو فرمايل به يې: (**إنه من أهل النار**).؛ هغه دوزخي دی.[2]

او دا د هر هغه چا جزا او سزا ده چې د قوم او يا بل کوم دنيوي غرض په خاطر جنګيږي او وژل کيږي. هر څوک چې د الله له رضا نه پرته بل هدف ولري که څه هم د مسلمانانو په لښکر کې ومري او ان که د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په لښکر او د اصحابو په مينځ کې هم وي جزا يې همغه ده چې د قزمان وه.

ددې په خلاف د شهيدانو په مينځ کې د بني ثعلبه د يهودانو يو کس هم و، کله چې د جګړې خبرې کيدلې هغه خپل قوم ته ويلي و: اې يهودانو! قسم په خدای چې تاسې ښه پوهيږئ چې د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مرسته او مدد په تاسې فرض دی. دوی ورته وويل: نن خو د هفتې ورځ ده. ده ورته وويل: د تاسې لپاره کومه هفته نشته، بيايې خپله توره او وسله واخيسته او ويې ويل: که زه مړ شوم، نو مال مې ټول د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دی، هر څنګه يې چې زړه وي هغسې دې وکړي. بيا د جګړې ډګر ته ننوت او تر هغې پورې وجنګيد تر څو ووژل شو،

---

[1]. نفس المصدر ۲/ ۹۴. ابن هشام ۲/ ۹۰

[2]. نفس المصدر الاول ۲/ ۹۷ – ۹۸ ابن هشام ۲/ ۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**مُخَیرِیق خیر یهود**).مخیریق غوره یهودی و.[۳]

د شهیدانو را غونډول او د فن کول

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله د شهیدانو لیدلو ته ورغی او ویې فرمایل: (**أنا شهید علی هؤلاء، إنه ما من جریح یُجرَح في الله إلا والله یبعثه یوم القیامة، یَدْمَي جُرْحُه، اللون لون الدم، والریح ریح المِسْك**).زه د دوی شاهد یم. حقیقت دا دی هر څوک چې د خدای په لار کې زخمي کیږي، الله تعالی یې د قیامت په ورځ پداسې حال کې بیرته را ژوندی کوي چې له زخم نه به یې وینې روانې وي رنګ به یې د وینو وي، خو بوی به یې د مشکو بوی وی.][۱]

ځینو اصحابو (رضي الله عنهم) خپل شهیدان مدینې ته وړي وو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې هغوی بیرته راوړي او د شهادت په ځای کې دې دفن شي، غسل دې نه ورکوي او له خپلو جامو سره دې خاورو ته وسپارل شي، خو ا وسپنې او پوستې شیان دې ورنه لیرې کړی شي. دا شهیدان به دوه دوه او یا درې درې په یوه قبر کې دفن کیدل او دوه دوه شهیدان به یې په یوه جامه کې سره پټول او فرمایل به یې: (**أیهم أکثر أَخْذًا للقرآن؟**).کوم یو یې ډیر په قرآن پوه وُ؟ خلکو به چې هر یوه ته اشاره وکړه همغه به یې په لحد کې له هغه بل نه مخکې کړ او فرمایل به یې: (**أنا شهید علی هؤلاء یوم القیامة**).د قیامت په ورځ به زه د دوی شاهد وم. عبدالله بن عمرو بن حرام او عمرو بن الجموح (رضي الله عنهما) چې دواړه سره دوستان وو په یوه قبر کې دفن شول.[۲]

پدې وخت کې د حنظله (رضي الله عنه) مبارک جسد نه و مسلمانان ورپسې وګرزیدل که ګوري چې یو ځای په ځمکه ایښودل شوی او اوبه ورنه څاځي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) ته وفرمایل چې دا دې ملائکې ده (حنظله) ته غسل ورکوي. او بیا یې وفرمایل: (**سلوا أهله ما شأنه؟**). دده

[۳]. ابن هشام ۲/ ۸۸ - ۸۹

(1). نفس المصدر ۲/ ۹۸

(2) . زاد المعاد ۲/ ۹۸ صحیح البخاري ۲/ ۵۸۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

له کورنۍ نه پوښتنه وکړئ چې څه خبره ده؟هغوی یې له ښځې نه پوښتنه وکړه. هغې کیسه ورته وکړه، او له همدې ځایه حنظله په غسیل الملائکه مشهور شو.[۳]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې کله د خپل تره او رضاعي وروره حمزه (رضي الله عنه) حال ولید بې حده زیات خفه شو، تروره یې صفیه (رضي الله عنها) هم راغله چې خپل شهید ورور حمزه (رضي الله عنه) وګوري، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم یې زوی زبیر (رضي الله عنه) ته وویل چې مور دې بیرته بوزه تر څو خپل ورور حمزه (رضي الله عنه) پدې حالت و نه ګوري! خو صفیه (رضي الله عنها) ویل آخر ولې څه وجه ده چې ما د خپل ورور لیدو ته نه پرېږدئ؟ زه خبره شوې یم چې ورور مې مثله شویدی، خو څرنګه چې دا د الله تعالی په لار کې دی، نو مونږ ورباندې راضي یوو، زه دا ثواب شمیرم او ان شاء الله صبر به کوم. بیا راغله او حمزه (رضي الله عنه) یې ولید، دعا یې ورته وکړه، انا لله وانا الیه راجعون یې وویل او له الله تعالی نه یې د مغفرت سوال وکې. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکې چې حمزه (رضي الله عنه) له خپل خوریي او رضاعي ورور عبدالله بن جحش (رضي الله عنه) سره په یوه قبر کې دفن کړي.

ابن مسعود (رضي الله عنه) وایي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې په حمزه (رضي الله عنه) څومره وژړل مونږ کله هم دده مبارک دومره ژړا نده لیدلې، د حمزه جنازه یې د قبلې لور ته کینبوده بیا ورته ودرید په ژړا شو او دومره یې وژړل چې د ژړا آواز یې لوړ او په سلګو شو.[۱]

د شهیدانو منظر ډېر دردونکی او غمونکی وُ، زړونه یې چاودول. خباب (رضي الله عنه) وایي د حمزه (رضي الله عنه) کفن نه وُ، یو تور لیکدار چادر وُ چې سر به یې پرې پټ شو نو پښې به یې لوڅې شوې او چې پښې به یې ورباندې پټې شوې نو سر به یې لوڅ شو، بالاخره یې سر پرې پټ شو او په پښو یې د اذخر واښه ورواچول شول.[۲]

عبدالرحمن بن عوف (رضي الله عنه) وایي: مصعب بن عمیر (رضي الله عنه) شهید شو، هغه له ما نه غوره وُ او پداسې یوه چادر کې په کفن شو چې سر به یې پرې پټ شو پښې به یې لوڅې وې او چې پښې به یې پټې شوې نو سر به یې لوڅیده. همدې ته ورته یو روایت له خباب بن ارت (رضي الله عنه) نه هم روایت شویدی چې پکې راځي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راته وفرمایل: سر یې پدې چادر پټ

_3). زاد المعاد ۲/ ۹۴

(۱). رواه ابن شاذان، مختصر سیره الرسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) للشیخ عبدالله النجدي ص ۲۵۵

(۲). رواه احمد، مشکاه المصابیح ۱۴۰/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړئ او په پښو کې اذخر واچوئ.[۳]

رسول الله (ﷺ) د خپل رب ثنا وايي او سوالونه ورنه کوي

امام احمد روايت کوي چې د احد په ورځ وروسته له دې چې مشرکان بیرته ستانه شول، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل:(استووا حتى أثني على ربي عز وجل)، فصاروا خلفه صفوفاً، فقال: (اللهم لك الحمد كله، اللهم لا قابض لما بسطت، ولا باسط لما قبضت، ولا هادي لمن أضللت، ولا مضل لمن هديت، ولا معطي لما منعت، ولا مانع لما أعطيت، ولا مقرب لما باعدت، ولا مبعد لما قربت. اللهم ابسط علينا من بركاتك ورحمتك وفضلك ورزقك).

(اللهم إني أسألك النعيم المقيم، الذي لا يحُول ولا يزول. اللهم إني أسألك العون يوم العيلة، والأمن يوم الخوف. اللهم إني عائذ بك من شر ما أعطيتنا وشر ما منعتنا. اللهم حبب إلينا الإيمان وزينه في قلوبنا، وكره إلينا الكفر والفسوق والعصيان، واجعلنا من الراشدين. اللهم توفنا مسلمين، وأحينا مسلمين، وألحقنا بالصالحين، غير خزايا ولا مفتونين. اللهم قاتل الكفرة الذين يكذبون رسلك، ويصدون عن سبيلك، واجعل عليهم رجزك وعذابك. اللهم قاتل الكفرة الذين أوتوا الكتاب، إله الحق).

تيار شئ چې زه مې د خپل رب حمد او ثنا ووايم. اصحاب (رضي الله عنهم) ټول ورپسې صفونه صفونه ودریدل، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل:

اې خدايه! ټول حمد او ثنا ستا لپاره ده، اې خدايه! څه شی چې تا پراخه کړي هغه هیڅوک نه شي تنګولی او څه چې تا تنګ کړي هغه هیڅوک نه شي پراخولی، او څوک چې تا ګمراه او بې لارې کړي وي هغه ته هیڅوک هدايت نه شي کولی، او چا ته چې تا هدايت کړيدی هغه څوک نه شي ګمراه کولی، او څه چې تا بند کړي هغه هیڅوک نه شي ورکولی، او څه چې تا ورکړي هغه هیڅوک نه شي بندولی، او څه چې تا لیرې

---

(۳). صحيح البخاري ۲/ ۵۷۹ - ۵۸۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي هغه څوک لنډولی نه شي او څه دي چې لنډ کړي هغه څوک لیرې کولی نه شي، اې خدایه! پر مونږ خپل رحمتونه برکتونه، فضل او رزق را نازل کړه.
اې خدایه! زه درنه د دایمي نعمت سوال کوم، هغه نعمت چې نه وروسته کیږي او نه له مینځه ځي، اې خدایه! زه د بې وسۍ په ورځ د کومک او د ویرې په ورځ د امن او امان سوال کوم، اې خدایه! زه د هغه څه د شر نه چې را کړي دې دي او د هغه چې نه دې دي را کړي له شر نه په تا باندې پناه غواړم. اې خدایه! له ایمان سره مو مینه پیدا کړه او زمونږ په زړونو کې یې ښایسته کړې، له کفر، فسق او نافرمانۍ نه مو وساته، او مونږ د راشدینو (هدایت کړی شویو) له ډلې نه وګرزوه، اې خدایه! مسلمان مو له دنیا تیر کړه او له ایمان سره مو راژوندي کړه، او له رسوایۍ او فتنو څخه مو په امن کړه د صالحینو (نیکانو) په ډله ورګډ کړه، اې خدایه! هغه کافران ووژنې چې ستا د رسولانو تکذیب کوي او ستا له لارې نه خلک منع کوي، خدایه! دوی پخپل عذاب اخته کړې، اې خدایه! هغه کافران هم ووژنې چې کتاب ورکړ شویدی. یا اله الحق.[1]

مدینې ته ستنیدل، د مینې او فداکارۍ څو نمونې

وروسته له دې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د شهیدانو له تدفین، د الله تعالی له حمد او ثنا، دعا او زاریو نه فارغ شو نو د مدینې په لور یې مخه کړه. د لارې په اوږدو کې مؤمنو صحابیاتو (رضي الله عنهن) د مینې سر ښندنې او فدا کارۍ داسې مثالونه وړاندې کړل لکه څرنګه چې مؤمنو اصحابو (رضي الله عنهم) د جګړې په میدان کې وړاندې کړي وؤ.
په لار کې حمنه بنت جحش (رضي الله عنها) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخې ته ورغله، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې د ورور عبدالله بن جحش په شهادت خبره کړه او غمرازي یې ورسره وکړه، دې **انا لله و انا الیه راجعون** وویل، خپل ورور ته یې له الله تعالی نه د مغفرت سوال وکړ. بیا یې د ماما حمزه بن عبدالمطلب (رضي الله عنه) د شهادت خبر ورکړ او غمشریکی یې ورسره وکړه. دې **انا لله و انا الیه راجعون** وویل او د مغفرت دعا یې ورته وکړه. بیا یې دخاوند مصعب بن عمیر (رضي الله عنه) د شهادت خبر ورکړ پدې سره حمنه یو ځل په چیغو شوه په تړمو تړمو یې وژړل. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)

---

(1). رواه البخاري في الادب المفرد، امام احمد في مسنده ۳/ ۴۲۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفرمايل: (**إن زوج المرأة منها لبِمَكان**).ميړه د ښځې په وړاندې خاص مقام لري.[٢]
همدا راز له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره د بني دينار د يوې داسې ښځې ملاقات وشو چې ميړه، ورور او پلار يې په احد کې شهيدان شوي وو. اصحابو (رضي الله عنهم) د هغوی د شهادت خبر ورکړ او د غمشريکۍ څرګندونه يې ورسره وکړه. نوموړې مؤمنې وويل: د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) څه حال دی؟ دوی ورته وويل: هغه په خير او سلامت دی يا ام فلان، الحمدلله همغسې په خير دی لکه ته يې چې غواړې! دې وويل: ما ته يې راوښيئ چې ورته وګورم! هغوی په اشارې سره رسول (صلی الله عليه وسلم) وروښود ،دې وليد او ويې ويل: (**کل مصيبة بعدك جلل** – له تا نه پرته بل هر غم او مصيبت کم دی) [١] (ستا له غمه پرته بل غم، غم ندی).
همدا راز د سعد بن معاذ (رضي الله عنه) مور په منډو منډو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخې ته راغله، سعد بن معاذ (رضي الله عنه) چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د آس قيزه يې نيولې وه عرض وکړ يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغه زما مور ده! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: په خير راغله او ورته ودريد، چې را نژدې شوه د زوی عمرو بن معاذ (رضي الله عنه) په شهادت يې غمشريکي ورسره وکړه. دې وويل: دا چې ته مې روغ وليدې، نور غم راباندې سپک شو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د احد د شهيدانو خپلوانو ته دعا وکړه او ويې فرمايل: (**يا أم سعد، أبشري وبشري أهلهم أن قتلاهم ترافقوا في الجنة جميعاً، وقد شفعوا في أهلهم جميعاً**).

[اې د سعد مورې! خوشاله اوسه او د نورو شهيدانو خپلوانو ته هم د خوشالۍ زيری ورکړه او ورته ووايه چې ټول شهيدان يو ځای په جنت کې دي او د ټولو خپلوانو په هکله يې شفاعت کړيدی.] دې عرض وکړ يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مونږ راضي يو، څوک به لدې وروسته ورباندې ژاړي؟ بيا يې عرض وکړ يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د شهيدانو پسمانده ګانو ته دعا وکړه! رسول

(2). ابن هشام ٢/ ٩٨
(1). نفس المصدر ٢/ ٩٩

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**اللهم أذهب حزن قلوبهم، واجبر مصیبتهم، وأحسن الخَلفَ علی من خُلِّفُوا**).اې خدایه د دوی له زړونو نه غم وباسه، د مصیبتونو بدله یې ورکړه، او د دوی سبب ساز شې.[۲]

رسول الله (ﷺ) په مدینه کې

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دریم هجري کال د شوال په اوومه د شنبې په ماښام مدینې ته ورسید، کله یې چې کورته تشریف یووړ خپله توره یې فاطمې (رضي الله عنها) ته ورکړه او ورته ویې فرمایل: (**اغسلي عن هذا دمه یا بنیة، فوالله لقد صدقني الیوم**). [لورې دا وینې ورنه ومینځه، قسم په خدای چې دا توره ډیره راسره رینښتونې او سیې وه.]

علي (رضي الله عنه) هم خپله توره ورکړه او ورته وېې ویل دا هم ومینځه په خدای قسم چې ډیره رینښتونې وه راسره. نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**لئن کنت صدقت القتال، لقد صدق معك سهل بن حُنَیف وأبو دُجَانة**). که ته په سیې او رینښتونې توګه جنګیدلی یې، نو سهل بن حنیف او ابو دجانه هم رینښتني جنګیدلي دي.[۱]

د دواړو ډلو مړي

زیاتره روایات پدې اتفاق لري چې د مسلمانانو د شهیدانو شمیر اویا تنه ؤ چې زیاتره یې له انصارو څخه وو. د انصارو پنځه شپیته (۶۵) تنه په شهادت رسیدلي وو، یو څلویښت یې د خزرج قبیلې او څلور ویشت نور له اوس قبیلې څخه وو. یو یهودی هم مړ شوی ؤ او له مهاجرینو نه یوازې څلور کسان په شهادت رسیدلي وو.

د مشرکانو د مړیو په هکله ابن اسحاق وایي چې: له دوی نه دوه ویشت کسان وژل شوي وو، خو که ددې غزا په هکله د مغازي د لیکونکو او اهل السیر هغو روایتونو ته چې د جګړې په مختلفو مراحلو کې د مشرکینو د مړیو په هکله روایت شوي دقیق نظر وکړو نو دا به راته په ډاګه شي چې له مشرکینو نه دوه ویشت

---

(2). السیرة الحلبیة ۲/ ۴۷

(1). ابن هشام ۲/ ۱۰۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

نــه ، بــلــکــه اوه دیرش کسه وژل شوي وو[۲]. (والله اعلم)

په مدینه کې فوق العاده حالت

مسلمانانو د یــکشنبې شپه د دریم هجري کال (د شوال میاشتې اتمه) په مدینه کې پداسې حال کې تیره کړه چې حالات فوق العاده (اِضطراري) وو، ټول تیارسې وو. که څه هم ډیر ستومانه وو، خو د مدینې ټولې لارې او دروازې یې څارلې، پخپل رهبر حضرت محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې خاصه پیره کوله ځکه له هرې خوا یې ویره درلوده او په زړونو کې یې شکونه او شبهې راولاړیدې.

د حمراء الاسد غزا

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دغه شپه ټوله د جګړې او له جګړې نه د راپیدا شویو حالاتو په هکله په فکر او سوچ کې سبا کړه لدې نه یې تشویش درلود هسې نه مشرکین دا فکر وکړي چې د جګړې په میدان کې له برلاسې سره سره مو څه خاصه ګټه ونکړه، پښېمانه نه شي او له لارې نه بیرته د مدینې په لور حمله رانه وړي، نو ددې تشویش د دفع کولو پخاطر یې تصمیم ونیو چې د مکې لښکر تعقیب کړي وریسې ووځي.

اهل مغازي (سیرت لیکونکي) وایي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د احد د غزا په سبا یعنې د دریم هجري کال د شوال په اتمه د یکشنبی په ورځ اعلان وکړ چې:(**لا یخرج معنا إلا من شهد القتال**). د دښمن مقابلې ته ورځو، تیار اوسئ، او یوازې هغه کسان به راسره ځي چې د احد په غزا کې یې برخه اخیستې ده. عبدالله بن ابي ورته وویل: زه هم درسره ځم. ده ورته وفرمایل: نه، ته مه ځه. مسلمانان که څه هم ټپیان وو او زړونه یې له غمونو او ویرې ډک وو، خو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د امر تطبیق ته تیار شول، ویې ویل: د سر په سترګو آماده یوو. جابر بن عبدالله (رضي الله عنه) عرض وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و

---

[۲]. ابن هشام ۲/ ۱۲۲ تر ۱۲۹. فتح الباري ۷/ ۳۵۱. غزوة احد لمحمد احمد باشمیل ص ۲۷۸ تر ۲۸۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلم) زما دا هیله ده چې په هره جګړه کې درسره وم خو ځرنګه چې پدې غزا کې پلار پدې مکلف کړی وم چې د خپلو خویندو سر پرستي او کفالت وکړم، نو کور کې پاته شوی وم، خو اوس د تلو اجازه غواړم! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اجازه ورکړه، نو ورسره روان شو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خپل لښکر سره روان شو او له مدینې نه اته میله لیرې په حمراء الاسد نومي ځای کې مستقر شو، په همدې ځای کې معبد بن ابي معبد الخزاعي د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ملاقات ته راغی اسلام یې راوړ. او ځنې وایي چې په اسلام نه ؤ مشرف شوی، خو له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې خوا خوږي درلوده ځکه د بني خزاعه او بني هاشم تر مینځ د تعاون تړون شوی ؤ راغی او عرض یې وکړ: یا محمده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! تا ته او ستا اصحابو (رضي الله عنهم) ته چې کوم تکلیف رسیدلی مونږ ډیر پرې خفه یو، ډیره سخته راباندې تمامه شوې، زمونږ دا هیله ده چې الله تعالی دې عافیت په برخه لره. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر ورته وکړ چې لاړ شه او د ابو سفیان حوصله شکني وکړه، روحیات یې ور کمزوري کړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې د مشرکینو د بیرته را تاویدو او پر مدینې د حملې کوم تشویش درلود هغه رښتیا ؤ. کله چې مشرکین له مدینې نه ۲۶ میله لیرې روحاء نومي ځای کې دمه شول یو په بل یې پړه اچوله یو بل ته یې ویل: هیڅ مو ونکړل، د مسلمانانو شان او شوکت مو ورمات کړ نور مو همداسې پریښودل د هغوی مشران مو پریښودل چې بیا به خلک درته راغونډوي او مشکلات به درته راولاړوي، راځئ بیرته ورتاو شو او له ریښو نه یې راوباسو.

داسې ښکاري چې دا یوه عادي او سطحي رایه وه او هغو کسانو وړاندې کړې وه چې د دواړو ډلو د قوت او روحیاتو سیې اندازه یې نه وه لګولې. او همدا وجه وه چې یو مسوول مشر صفوان بن امیه مخالفت کوي او وایي: اې خلکو! دا کار مه کوئ، زه ویریږم که دا ځل ورتاو شئ نو هغه مسلمانان به هم ستاسې خلاف را ټول شي کوم چې د احد غزا ته نه وو راغلي، ځئ مکې ته ځئ، بری ستاسی دی، او که بیرته وروګرځیدئ نو هسې نه چې حالات ستاسې په خلاف بدل شي او د ماتې سیلۍ درباندې راتاو شي! خو د صفوان رایه ونه منل شوه ځکه زیاترو بیرته مدینې ته ستنیدل غوښتل او فیصله وشوه چې د مدینې په لور به حمله وروړي خو مخکې لدې نه چې ابو سفیان خپل لښکر د مدینې په لور مرش کړي، معبد بن ابي معبد را ورسید ابو سفیان لدې نه خبر ندی چې هغه په اسلام مشرف شوی، پوښتنه یې ورنه وکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

معبده وایه څه خبر دې راوړی؟ معبد د ابو سفیان په خلاف د عصبي او تبلیغاتي جنګ له اسلوب نه کار واخیست او ورته ویې ویل: خبر خو دا دی چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له یو زیات شمیر لښکر سره په تاسې پسې راوتلی دی، دومره کسان ورسره دي چې ما کله هم دومره زیات لښکر ندی لیدلی، ټول له ډیرې غصې درته شنه دي، هغه کسان هم ورسره راوتلي کوم چې د احد په ورځ نه وو موجود، او څه یې چې له لاسه ورکړي سخت ورباندې پښېمانه دي، تاسې ته یې زړونه دومره ډک دي چې ما یې مثال ندی لیدلی! ابو سفیان ورته وویل: خوار شې، دا څه وایې؟ معبد وویل: والله چې زما ګمان خو دا دی چې مخکې لدینه چې ته حرکت وکړې د آسانو ټنډې به ووینې او د دوی د لښکر لومړنی ګروپ به لدې غونډۍ نه راښکاره شي. ابو سفیان وویل: قسم په خدای مونږ خو ورباندې د بیا حملې فیصله کړې تر څو ریښې یې له بیخه وباسو! معبد ورته وایې: دا کار مه کوه، زه نصیحت درته کوم، زه دې خیر غواړم.

په همدې سره د مکي لښکر روحیات کمزورې شول، حوصلې یې ماتې شوې، ویرې او ډار واخیستل خیر یې پدې کې ولید چې د مکې په لور شاتګ ته ادامه و رکړي، خو ابو سفیان ددې پخاطر چې له اسلامي لښکر سره د بل ټکر مخه ونیسي او پرې نه ږدي چې نور هم د دوی لښکر تعقیب کړی د مسلمانانو په خلاف یې یوه تبلیغاتي حمله وکړه او هغه داسې چې د عبدالقیس یو کاروان مدینې ته روان ؤ او لدې ځایه تیریده ابو سفیان ورته وویل اې خلکو زما یو پیغام محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته رسوئ؟ او زه وعده در کوم کله چې مکې ته راغلئ نو ددې کار په بدل کې به د عکاظ په بازار کې دومره ممیز درکړم چې ستاسې اوښان یې وړی شي. دوی ورته وویل: هو، رسوو یې. ابو سفیان وویل: محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ووایئ چې مونږ دده او د اصحابو (رضي الله عنهم) په خلاف د بیا حملې فیصله کړی او اراده لرو چې دا ځل یې ریښې له بیخه راوباسو.

دا کاروان حمراء الاسد ته ورسید چیرته چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خپل لښکر سره اړولي وو، د ابو سفیان خبره یې ورته وکړه او زیاته یې کړه: مشرکین درته راټول شوي، ورنه وویریږئ، خو د دوی دې خبرې د مسلمانانو په زړونو کې د غیرت څپې راوپارولې، ایما یې نور هم پیاوړی شو ((**الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَاناً وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ**

الْوَكِيلُ (١٧٣) فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنْ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ (١٧٤) (آل عمران: **١٧٣-١٧٤**).

[هغه (مومنان) چې خلکو ورته وویل خلك درته راټول شویدي ورنه وویرېږئ، (پدې سره د دوی ایمان لاپسې پیاوړی شواو وویل دوی بس دی مونږ ته الله او ښومره ښه وکیل (کار جوړونکی) دی الله. نو بیرته راوګرځیدل (دا مؤمنان) په نعمت سره له (جانبه د) الله او (په) فضل (احسان او رحمت سره له الله نه) چې ونه رسیده دوی ته هیڅ بدي (نه زخم نه قتل نه هزیمت) او تابعان شول دوی د رضامندۍ د الله او الله څښتن (مالک) د فضل (احسان رحمت) ډیر لوی دی.]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دلته حمراء الاسد ته د یکشنبې په ورځ راغلی ؤ دوشنبه، سه شنبه او چار شنبه د شوال ۹ – ۱۰- ۱۱ یې همدلته تیره کړه او بیا د مدینې په لور ستون شو. مدینې ته له ستنیدو نه مخکې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ابو عزه الجمحي په ګوتو ورغی او دا هغه کافر ؤ چې د بدر په غزا کې اسیر شوی ؤ، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ډیر فقر او زیاتو لوڼو درلودلو (د هغوی د کفالت) پخاطر پدې شرط خوشی کړی ؤ چې بیا به د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خلاف څه نه وایي او پخپل شعر سره به خلک د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خلاف نه تشویقوي. خو هغه خپل عهد مات کړ، غدر او خیانت یې وکړ خلک یې پخپل شعر سره د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مقابلې ته هڅول او د مقابلې لپاره یې د احد میدان ته راغی. کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ونیو، نو عرض یې وکړ: اې محمده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! ما وبښه پر ما احسان وکړه، او د لوڼو پخاطر مې پریږده، هغوی بل څوک نلري، وعده درکوم چې بیا به داسې ونکړم! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (**لا تمسح عارضيك بمكة بعدها وتقول: خدعت محمداً مرتين، لا يلدغ المؤمن من جحر مرتين**).اوس به داسې و نه شي چې بیرته مکې ته لاړ شې پخپل مخ به لاس راکاږې او وایې به: دوه ځله مې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته بازي ورکړه، مؤمن له یوه غار نه دو ځله نه چیچل کیږي. بیا یې زبیر (رضي الله عنه) او یا عاصم بن ثابت (رضي الله عنه) ته امر وکړ چې ويې وژنې، نو هغه یې سر ورنه قلم کړ.

همدا راز د مکې له جاسوسانو په یوه جاسوس هم د اعدام حکم تطبیق شو. دا جاسوس

(c) ketabton.com: The Digital Library

معاويه بن المغيره بن ابي العاص ؤ چې د عبدالملک بن مروان د مور له پلوه بابا کيده. کله چې مشرکين له احد نه ستانه شول نوموړی (معاويه) د خپل تره زوی عثمان بن عفان (رضي الله عنه) ته راغی، عثمان (رضي الله عنه) دده لپاره له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه امن وغوښت، او هغه (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پدې شرط امن ورکړ چې له دريو ورځو نه به زيات نه پاتې کيږي او که پاتې شو، نو وژل کيږی به. او کله چې اسلامي لښکر له مدينې نه ووت نو ده د قريشو لپاره جاسوسي پيل کړه او له دريو ورځو نه زيات پاتې شو، خو کله چې اسلام لښکر بيرته راستون شو، معاويه هڅه وکړه وتښتي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) زيد بن حارثه او عمار بن ياسر (رضي الله عنهما) ورپسې واستول هغوی تعقيب کړ او ويې واژه.[1]

حقيقت دا دی چې حمراء الاسد بيله او مستقله غزا نده بلکه دا د احد غزا تـکمـلـه او يوه صحنه ده.

د احـد پـه غـزا کـې بـری او مـاتـې

دا وه د احد غزا سره له ټولو تفصيلاتو او مختلفو مراحلو. محققينو ددې غزا د پای په هکله زيات بحثونه کړيدي چې آيا دا د مسلمانانو ماتې وه او که نه؟ خو پدې کې شک نشته چې د جګړې په دوهم پړاو کې مشرکان له عسکري پلوه برلاسي وو او د جنګ په ډګر دوی مسلط وو، مسلمانانو ته د سر زيات تاوان وروانښتی ؤ، بيشکه يوه ډله مسلمانان له ماتې سره مخ شوي وو، جګړه د مشرکينو په ګټه روانه وه، خوځنې داسې دلايل شته چې د هغې په اساس د مشرکينو دې برلاسی ته فتح او کاميابي نه شو ويلی.

يو دا چې د مکې لښکر ونه شوای کړی د مسلمانانو مرکز ونيسي، او د مدينې د لښکر زيات شمير کسانو خپل مقاومت ته دوام ورکړ، د تيښتې لاره يې ونه نيوه که څه هم ګډوډي او ويره پرې ګډه شوې وه، خو په پوره ميړانه يې د جګړې په ډګر کې مقابله کوله او بالاخره له خپل قيادت نه شاوخوا راټول شول، او دومره هم نه وو کمزوري شوي چې مشرکين يې تعقيب کړي او ويې ځغلوي. د مسلمانانو له لښکر نه

---

[1]. د احد غزا او حمراء الاسد تفصيلات مو له ابن هشام ۲/ ۶۰ – ۱۲۹ – زاد المعاد ۲/ ۹۱ – ۱۰۸ فتح الباري ۷/ ۳۴۵ – ۳۷۷. صحيح البخاري مختصر سيره الرسول (ص) ۲۴۲ – ۲۵۷. او نورو ياد شويو مصادرو نه اخيستي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو کس هم د مشرکینو په لاس اسیر نه شو، همدا راز مشرکینو ته د مسلمانانو له مالونو نه هم هیڅ شی په لاس ورنه غلل. او بل دا چې که څه هم مسلمانان هملته خپل مرکز کې موجود وو، خو مشرکینو د جګړې دریم پړاو ته زړه ښه نه کړ، او نه داسې وشول چې مشرکین لکه د هغه وخت د فاتحانو په شان د جګړې په میدان کې یوه، دوې یا درې ورځې پاتې شي او خپله فتحه ونمانځي، بلکه هغوی په ډیره بیړه په شا شول او له مسلمانانو نه مخکې یې د جګړې میدان پریښود. او دا جرات یې هم ونه شوای کړی چې مدینې ته وورننوزي او د اوسیدونکو اولادونه یې اسیران او مالونه یې لوټ کړي دا سره لدې چې مدینه ډیره ورته لنډه هم وه او هم له سر تیرو نه خالي وه.

نو پدې اساس ویلی شو چې قریشو د جګړې په میدان کې یوازې دا وکړای شوی چې مسلمانانو ته د سر زیات تاوان ور واړوي، خو پدې کې پاتې راغلل چې له محاصرې نه وروسته مسلمانان بالکل وځپي ټول له مینځه یوسي. ډیر ځله فاتحان همداسې تاوانونه ګالي لکه دلته چې مسلمانانو وګالل، خو په هیڅصورت سیي نده چې د قریشو دا عمل فتحه، برې او نصر وبولو. بلکه د ابو سفیان په بیړه په شاتګ دا په ګوته کوي چې هغه لدینه ویره درلوده که چیرې د جګړې دریم پړاو شروع شي نو لښکر به یې له ماتې او تباهۍ سره مخ کیږي. نو ځکه یې بیړه وکړه او بیرته ستون شو او دا خبره هغه وخت لا زیاته پخیږي کله چې د حمراء الاسد د غزا په هکله د ابو سفیان رایه تر نظر تیره کړو.

نو اوس ویلی شو چې دا جګړه یوه داسې جګړه وه چې فاتح یې نه درلود، دواړو طرفونو هر یو پخپله اندازه په یوه برخه کې برې تر لاسه کړ او په بل طرف کې له ماتې سره مخ شو. او هر یوه یې پداسې حال کې له جګړې نه لاس واخیست چې نه له میدانه وتښتید او نه یې خپل مرکز دښمن ته پریښود چې قبضه وربانديې وکړي، همدې مطلب ته قرآنکریم داسې اشاره فرمایي:

((وَلا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ إِنْ تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ وَتَرْجُونَ مِنْ اللَّهِ مَا لا يَرْجُونَ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيماً حَكِيماً)) (النساء: ۱۰٤)

[او سستي (بې همتي اې! مؤمنانو) مه کوئ په طلب (تعقیب او جنګ) د قوم د کفارو کې، که یئ تاسې چې دردمن کیږئ، نو بیشکه دوی (هم) دردمن کیږي همغسې چې تاسې دردمن کیږي! او هیله (امید) لرئ تاسې له (جانبه د) الله د هغه (ثواب) چې نه لري دوی (کفار) امید (یې) او الله علیم او حکیم دی.]

دلته قرآنکریم دواړه ډلې په درد کې سره تشبیه کړیدي، ورته یې بللی او ددې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطلب دا دی چې د دواړو حالت او موقف يو و او دواړه پداسې حال کې له جګړې نه په شا شول چې يو يې هم فاتح او غالب نه وٶ.

قرآنکريم ددې غزا په هکله فرمايي:

بيا د قرانکريم آيتونه رانازل شول او ددې غزا په مهمو مراحلو يې رڼا واچوله، يوه يوه يې وڅېړله، تبصرې يې ورباندې وکړې. او هغه اسباب يې په ګوته کړل کوم چې ددې زيات تاوان سبب شوي وو، او پداسې حساسو او خطرناکو حالاتو کې يې د مسلمانانوځنې کمزورۍ په ګوته کړې، د خپل مسووليت د ادا په هکله يې د دوی غفلت او کوتاهي څرګنده کړه او د هغو لوړو اهدافو د تحقق په لار کې يې د دوی سستي په ګوته کړه د کوم لپاره چې دا وسط امت جوړ شويدی.

همدا راز قرآنکريم د منافقينو د دريځ او موقف په هکله هم خبرې وکړې، له هغوی نه يې پردې اوچتې کړې ټولو ته يې وروپيژندل، له الله او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يې د دوی دښمني څرګنده کړه، او ددې تر څنګ يې د ځينو کمزوريو مسلمانانو په زړونو کې موجود هغه شکوک او شبهات هم ليرې کړل چې منافقانو او يهودانو ورته پيدا کړي وو.

او هغه اهداف او حکمتونه يې په ګوته کړل کوم چې لدې غزا نه په لاس راځي. د احد د غزا په هکله د آل عمران سورت شپيته (۶۰) آيتونه نازل شول چې پيل يې د جګړې د لومړني پړاو په هکله دی او فرمايي: ((وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ)) (آل عمران: ۱۲۱)

[او (ياد کړه اې محمده (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! چې راووتې ته په اول د ورځې کې له کوره خپله چې تيارول دې موٶمنانو ته (په احد کې) ځايونه له پاره د جنګ او الله اوريدونکی عليم دی.]

او په پای کې د جګړې نتايجو اوحکمتونو ته اشاره کوي فرمايي: ((مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ)) (آل عمران: ۱۷۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

[نه دی الله چې پرېږدي مؤمنان په هغه حال (د اختلاط) چې يئ تاسې (اې خلکو!) پر هغه تر څو چې جلا کړي (الله) ناپاکه له پاکه څینی او نه دی الله چې خبر کاندي تاسې په غيب باندې (چې د منافقانو تميز دی له مخلصانو څخه)، لکن الله غوره کوي له رسولانو خپلو څخه چې اراده وفرمايي (د غوره کولو يې)، نو ايمان ولرئ تاسې اې مؤمنانو! پر الله او پر رسولانو د الله، او په ايمان قايم پاتې اوسئ! او پرهيز ګاري وکړئ (له بدو کارونو) پس دی تاسې ته اجر ډېر لوی.]

ددې غزا ګټې او حکمتونه

ابن قيم پدې هکله مفصل بحث کړيدی.[1] ابن حجر وايي: علماء وايي: د احد په غزا او مسلمانانو ته اوښتې تاوان کې ډيرې ګټې او الهي لوی حکمتونه وو چې څنې يې عبارت دي له: مسلمانانو ته د معصيت او نافرمانۍ د جزا او نتيجې ښوول، هغوی د منهياتو د ارتکاب په ضرر پوهول. او هغه هم هلته چې غشو ويشتونکو خپل هغه سنګر پرېښود چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې د نه پرېښودلو امر ورته کړی و، خو کله چې دوی د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له امر نه سر غړونه کوي او هغه څه کوي چې ورنه منع شويدي، نو جزا يې هم دا ده چې ټولو وليده.

ددې غزا بل حکمت دا دی چې د رسولانو د اسې وي چې وخت نا وخت له مختلفو ابتلا آتو او ازميښتونو سره مخامخ کيږي، خو پای بيا د همدوی وي. او که دا ازميښتونه نه وای او دوی تل فاتح او غالب وای، نو د مسلمانانو په مينځ کې به داسې کسانو هم ځای نيولی وای چې اصلاً به يې ايمان نه درلود. او که دا امتحان نه وای نو رينښتوني به له دروغجنو نه څنګه بيليدل او څرنګه به پيژندل کيدل؟ او که هميشه ناکام او مات وای، نو بيا خو د نبوت اهداف او مقاصد نه ترسره کيدل. نو د الهي حکمت تقاضا هم همدا وه چې کله ماتې او کله بری وي تر څو دروغجن له رينښتوني نه بيل شي، ځکه تر دې وخته منافقان پټ وو چا نه پيژندل خو کله چې دا پيښه وشوه نو منافقانو له خپلو مخونو نه پردې پورته کړې، په ژبه او عمل سره يې د خپل نفاق اعلان وکړ. او مسلمانان پوه شول چې په کور کې د ننه هم دښمنان لري نو د لستوڼي دې مارانو ته متوجه شول او لازم اقدامات يې وکړل.

بل حکمت يې دا دی چې په څنې ځايونو کې د برې او فتحې ځنډيدل د انساني نفس

[1]. زاد المعاد ۲/ ۹۹ – ۱۰۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

غرور وژني د کبر ملا ماتوي او په انسان کې خاکساري او تواضع پيدا کوي. او کله چې مسلمانان له دې امتحان سره مخامخ شول نو د صبر لمن يې ونيوه خو منافقانو چيغې ګډې کړې او په واويلا شول.
بل حکمت يې دا دی چې الله تعالی خپلو مؤمنو بندګانو ته د خپل کرامت په کور (جنت) کې داسې درجې او مقامات تيار کړيدي چې په عمل سره هلته رسيدل ممکن ندي، نو پدې خاطر هغوی له داسې ازميښتونو او مصيبتونو سره مخ کوي تر څو همغه اوچتې درجې يې په برخه شي. او بل دا چې شهادت د اولياؤ له ټولو نه لوړه درجه ده، نو الله تعالی دا مرتبه د دوی په برخه کړه. او همدا راز الله تعالی غوښتل خپل دښمنان په هلاکت ورسوي، نو د دوی د هلاکت اسباب لکه کفر، سرکشي، طغيان او مسلمانانو ته ضرر رسول يې هم ورته برابر کړل او په همدې سره يې د مسلمانانو ګناوې وبښلی اوکافران يې هلاک او برباد کړل.[۱]

(1). فتح الباري ۷/ ۳۴۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

له احد نه وروسته نظامي عملیات

د احد غمیزې د مسلمانانو لپاره منفي اغیزې درلودې. د هغوی شهرت ته یې زیان ورساوه، زور یې مات شو، د خلکو په زړونو کې یې هیبت او شوکت کم شو، له ډیرو داخلي او بهرنیو مشکلاتو سره لاس او ګریوان شول. مدینه منوره له هر لوري تر تهدید او خطر لاندې راغله، یهودانو، منافقانو او اعرابو (بدویانو – صحرایانو) خپله دښمني په ډاګه کړه. هرې یوې ډلې زیار یوست مسلمانانو ته زیان ورسوي او ختم یې کړي، بالکل یې له مینځه یوسي او له جرړو یې وباسي.

ددې غزا لا دوی میاشتې نه وې پوره شوې چې بنو اسد پر مدینه باندې د حملې تیاري ونیوله. او د څلورم هجري کال د صفر په میاشت کې عضل او قاره قبیلو د مسلمانانو په خلاف توطئه جوړه کړه، لس کسه اصحاب (رضي الله عنهم) یې په شهادت ورسول. او په همدې میاشت کې د بنو عامر قبیلې پداسې یوې توطئې لاس پورې کړ چې پوره اویا کسه اصحاب (رضي الله عنهم) پکې شهیدان شول او دا پیښه د بئر معونه په نامه شهرت لري. د یهودانو بنو نضیر قبیلې هم خپله دښمني په ډاګه کړه او دڅلورم هجري کال د ربیع الاول په میاشت کې یې یوه لویه توطئه جوړه کړه، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د په شهادت رسولو کوښښ یې وکړ. بنو غطفان هم جرات وکړ او د څلورم هجري کال په جمادي الاولی کې یې پر مدینه منوره د حملې پلان جوړ کړ.

څرنګه چې د احد په غزا کې مسلمانانو ته تاوان اوښتی او زور یې ختلی وۀ نو له همدې امله تر یوه وخته له خطراتو او تهدیدونو سره مخ وو، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپل حکمت او تدبر سره د پیښو مخه بدله کړه د مسلمانانو شان شوکت، هیبت او عظمت یې بیرته را ژوندی کړ.او پدې لار کې یې لومړنی ګام د حمراء الاسد په لور حرکت او د مشرکینو څغلول وُو پدې مدبرانه عمل سره یې د خپل لښکر شهرت او عظمت ژوندی وساته، شان او هیبت یې اعاده او خوندي کړ، یهودان او منافقان یې وویرول. وروسته یې پداسې عملیاتو لاس پورې کړ چې نه یوازې د مسلمانانو تیر عظمت یې را ژوندی کړ بلکه د هغوی شان و شوکت یې نور هم پسې اوچت کړ، په راتلونکو صفحاتوکې به ددې عملیاتو تفصیلات سره ولولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

١- د ابي سلمه سريه

د احد له غزا نه وروسته تر ټولو لومړی بنو اسد بن خزيمه د مسلمانانو په خلاف راپورته شول. د مديني منورې استخباراتو خبر تر لاسه کړ چې د خويلد زامن طلحه او سلمه له خپل قوم او نورو پيروانو سره راپورته شوي او بني اسد بن خزيمه د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خلاف جګړې ته رابولي.

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) فوراً يو ګروپ چې شميره يې يو سل او پنځوس انصار او مهاجرين جنګيالان وو د مقابلې لپاره ورواستاوه. ابو سلمه يې ددې ګروپ امير وټاکه .بيرغ يې ورته وتاړه. او مخکې لدينه چې بنو اسد بن خزيمه په اقدام لاس پورې کړي ابو سلمه (رضي الله عنه) وربانديې حمله وکړه، کفار دومره وارخطا شول چې تيت او پرک شول، يوې خوا بلې خوا ته وتښتيدل. مسلمانانو ته ډير اوښان او پسونه په لاس ورغلل او سالمين غانمين، جوړ، روغ او له غنيمتونو سره يو ځای مديني ته ستانه شول او خبره جګړې ته ونه رسيده.

دا سريه د څلورم هجري کال د محرم په لومړۍ نيټه واقع شوې، او له بيرته راستنيدو وروسته د ابو سلمه (رضي الله عنه) هغه زخم چې په احد کې خوړلې ؤ وبليد په بد واوښت او لږه موده وروسته وفات شو.(١)

٢- د عبدالله بن انيس (رضي الله عنه) سريه

د څلورم هجري کال د محرم په پنځمه د مديني استخباراتو خبر تر لاسه کړ چې خالد بن سفيان الهذلي له مسلمانانو سره د جګړې پخاطر تياري نيسي خلک راټولوي.

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) عبدالله بن انيس (رضي الله عنه) ته امر وکړ چې لاړ شي او هغه له مينځه يوسي.

عبدالله بن انيس (رضي الله عنه) اتلس ورځې له مديني نه غائب ؤ او د هفتې په ورځ چې د محرم مياشتې اوه ورځې پاتې وې بيرته مديني ته پداسې حال کې راستون شو چې د خالد سر يې له ځان سره راوړی ؤ او د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مخکې يې کيښود.

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په دی وخت کې ده ته يوه لکړه ورکړه او ورته ويې فرمايل: (**هذه آية بيني وبينك يوم القيامة**).دا به د قيامت په ورځ زما او

---

(1). زاد المعاد ١٠٨/٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا تر مينځ نښه وي. او کله چې د عبدالله بن انيس (رضي الله عنه) ځنکدن شو وصيت يې وکړ چې هغه لکړه يې په کفن کې ورسره کېښودله شي.[1]

۳- د رجيع حادثه

د همدې څلورم هجري کال د صفر په مياشت کې د عضل او قاره قبيلو څو کسان رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته راغلل او عرض يې وکړ چې د دوی ځنې کسان په اسلام مشرف شوي کـه څوک ورسره واستوي تر څو د دين ښوونه ورته وکړي او قرآنکريم ورزده کړي! نو رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ابن اسحاق په روايت شپږ کسان او د بخاري په روايت لس کسان ورسره واستول او د ابن اسحاق د يوه روايت په اساس يې مرثد بن ابي مرثد الغنوي مشر ورته وټاکه. او د بخاري او ابن اسحاق د بل روايت له مخې ددې ډلې مشر عاصم بن ثابت د عاصم بن عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) نيکه ؤ. اصحاب (رضي الله عنهم) ورسره روان شول او کله چې د رابغ او جدې تر مينځ د هذيل قبيلې رجيع نومې چينې ته ورسيدل، د عضل او قاره قبيلو نومړو کسانو د هذيل قبيلې بنو لحيان څانګه ورباندې را وپاروله، تقريباً سل کسه غشي ويشتونکی ورپسې راووتل د هغوی پل يې پسې واخيست او بالاخره ور ورسيدل محاصره يې کړل. نوموړی اصحاب (رضي الله عنهم) يوې غونډۍ ته ختلي وو، مشرکينو ورته وويل: زمونږ له پلوه د تاسې لپاره عهد او پيمان دی که راکوز شوئ، نو نه مو وژنو! عاصم (رضي الله عنه) له راکوزيدو نه انکار وکړ او له خپلو ملګريو سره يې د مشرکينو په خلاف جګړه پيل کړه اوه کسان يې د مشرکينو په غشو په شهادت ورسيدل او يوازې درې تنه حضرت خبيب، زيد بن دثنه او يو بل صحابي (رضي الله عنهم) ژوندي پاتې شول. مشرکينو يو ځل بيا د تړون او عهد يادونه ورته وکړه، نو دوی درې واړه ورته راکوز شول، خو کفارو خپل عهدمات کړ غدر يې وکړ او درې واړه يې د خپلو لينديو په تارونو وتړل.

پدې وخت کې هغه دريم صحابي (رضي الله عنه) وويل: دا د دوی لومړنی غدر دی، نو له دوی سره له تګ نه يې انکار وکړ، هغوی کش کړ او کوښښ يې وکړ له ځان سره يې بوزي، خو ورسره لاړ نه شو نو بيا يې په شهادت ورساوه. خبيب او زيد (رضي الله عنهما) يې له ځان سره بوتلل او په مکه کې يې خرڅ کړل. دوی دواړو د بدر په غزا کې د مشرکينو مشران وژلي وو. خبيب (رضي الله عنه) څه وخت په مکه کې بندي پاتې شو

---

[1]. نفس المصدر ۲/ ۱۰۹ ابن هشام ۲/ ۶۱۹- ۶۲۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

بالاخره يې مشركينو د وژلو فيصله وكړه او له حرم نه يې تنعيم ته بوته. او كله يې چې په دار خيژاوه نو خبيب (رضي الله عنه) ورته وويل: لږ مې پريږدئ چې دوه ركعته لمونځ وكړم. مشركينو پرېښوده، دوه ركعته لمونځ يې وكړ او كله يې چې سلام وګرزاوه ويې ويل: كه تاسو دا نه ويلئ چې له مرګ نه ډارېږي، نو لمونځ به مې اوږداوه، بيا يې دعا وكړه او ويې ويل اې خدايه! ته دوی يو يو له منځه يـوسې، يو، يو يې كړې بيا ټول هلاک كړې، يوه ته هم نجات و رنـکړې. او ورپسې يې دا شعرونه وويل:

لقد اجمع الاحزاب حولي و البوا　　قبائلهم واستجمعوا كل مجمع

خلک ډلې ډلې رانه تاو دي او خپلې قبيلې يې راباندې را ټولې كړيدي او ټولې ډلې يې راجمع كړيدي.

و قد قربوا ابناء هم و نساء هم　　و قربت من جذع طويل ممنع

خپل اولادونه او ښځې يې هم راوستلې دي او زه د خرما يوې اوږدې او مضبوطې تنې ته نژدې كړی شوی يم.

الى الله اشكو غربتي بعد كربتي　　و ما جمع الاحزاب لي عند مضجعي

د خپلې بې كسۍ بې وطنۍ او غم، او د خپلې قتل ګاه شا و خوا ته ددې ډلو د راغونډيدو نه الله ته فرياد كوم.

فذا العرش صبرني على مايراد بي　　فقد بضعوا لحمي و قد بوْس مطعمي

اې د عرش مالكه! دښمن چې زما په خلاف كومه اراده لري په هغه باندې صبر راكړه، دوی خو زه بوټۍ بوټۍ كړی يم او خوراک مې يې خراب كړيدی.

و قد خيروني الكفر و الموت دونه　　فقد ذرفت عيناي من غير مدمع

هغوی د كفر او مرګ تر منځ اختيار را كړئ خو مرګ له كفر نه ډير راته آسانه دی، سترګې مې له اوښكو پرته ډكې كيږي.

ولست ابالي حين اقتل مسلما　　على اي شق كان في الله مضجعي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې مسلمان ومرم نو پروا مې نشته چې د الله په لار کې په کومه ډډه ووژل شوم.

وذلك في ذات الاله و ان يشاء يبارك على اوصال شلو ممزع

دا د الله لپاره دي او که د هغه اراده وشوه نو په بوټی بوټی او ټوټه ټوټه اندامونو کې به هم برکت واچوي.

پدې مهال ابو سفیان ورته وویل: آیا پدې خوښیږې چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دلته له مونږ سره وي مونږ یې غاړه ووهو او ته پخپل کور کې وې؟

خبیب (رضي الله عنه) وویل: نه قسم په خدای پدې هم نه یم خوښ چې زه دې پخپل کور کې وم او محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دې هلته وي چیرته چې تشریف لري او یو اغیزی دې تکلیف ور ورسوي. بیا مشرکانو په دار و ځیژاوه او چاته یې وظیفه ورکړه چې په جسد یې همدلته پیره وکړي. خو عمرو بن امیه الضمري (رضي الله عنه) د شپې له خوا په یوه چل د هغه مبارک جسد لدې ځای نه اوچت کړ او خاورو ته یې وسپاره.

خبیب (رضي الله عنه) د عقبه بن الحارث په لاس شهید کړی شو ځکه د بدر په غزا کې خبیب (رضي الله عنه) د نوموړي پلار حارث وژلی ؤ.

په صحیح بخاري کې روایت دی چې خبیب (رضي الله عنه) لومړنی شخص دی چې دمرګ په وخت کې یې د دوه رکعته لمانځه طریقه پریښې ده. او کله چې خبیب (رضي الله عنه) له مشرکینو سره اسیر ؤ نو پداسې حال کې لیدل شوی چې د انګورو وږی یې په لاس او انګور ورنه خوري او دا پداسې وخت او موسم کې چې په مکه کې حتی خرما هم نه موندل کیده انګور خو لا پریږده.

او زید بن الدثنه (رضي الله عنه) صفوان بن امیه واخیست او د خپل پلار په بدل کې یې په شهادت ورساوه.

همدا راز قریشو څه کسان واستول تر څو د عاصم (رضي الله عنه) د بدن کومه داسې ټوټه راوړي چې دوی یې ورباندې وپیژني چې همدا هغه عاصم دی کوم چې د بدر په ورځ یې د مشرکانو یو لوی او مهم مشر په هلاکت رسولی ؤ. خو الله تعالی د هغه په جسد یو سیل غومبسې مقرري کړې او مشرکین یې پرې نه ښودل جسد ته یې لاس ورووړي. حضرت عاصم (رضي الله عنه) له الله تعالی سره دا عهد کړی ؤ چې نه به کوم مشرک هغه ته لاس وروړي او نه به دی پخپله مشرک ته لاس ورنژدې کوي. او کله چې دا خبر عمر (رضي الله عنه) ته ورسیده نو ویل به یې: الله تعالی خپل مؤمن بنده پس له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرګه همداسې ساتي لکه څنګه یې چې په ژوندون ساتنه کوي.[۱]

۴- د بئر معونة غمیزه

په همدې میاشت کې د الرجیع له غمیزې نه وروسته یوه بله لویه او ډېره دردناکه غمیزه وشوه چې د بئرمعونه په غمیزې سره شهرت لري.
ددې پېښې لنډه کیسه څه داسې ده: ابو براء عامر بن مالک چې په نیزه باز سره مشهور ؤ په مدینه منوره کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته راغی. رسول الله (ص اسلام ته راوباله، خو نوموړی نه په اسلام مشرف شو او نه یې بالکل رد کړ، عرض یې وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! که څو تنه اصحاب (رضي الله عنهم) د اهل نجد د دعوت لپاره واستوې کیدای شي هغوی دعوت ومني او ستا دین قبول کړي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**إني أخاف علیهم أهل نجد**).زه پخپلو اصحابو (رضي الله عنهم) ویرېږم هسې نه د نجد خلک څه زیان ور ورسوي. ابو براء وویل: زه یې ملاتړ کوم، زه پناه ورکوم، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ابن اسحاق په روایت (۴۰) او د بخاري په روایت (۷۰) کسان د بني ساعده قبیلې د منذر بن عمرو په مشرۍ چې په المعتق لیموت (مرګ ته آزاد کړی شوي) باندې یې شهرت درلود واستول.
نوموړي اصحاب (رضي الله عنهم) له غوره، مخورو او له ټولو نه په قرآنکریم پوهو کسانو څخه وو. دوی (رضي الله عنهم) چې ورسره روان شول، نو د ورځې به یې خس او لرګي راټولول خرڅول به یې او اصحاب صفه ته به یې غله وربانديې اخیسته، قرآنکریم به یې تلاوت او تدریس کاوه او د شپې به یې د الله تعالی عبادت کاوه. پدې ترتیب سره د بئر معونه منطقې ته ورسیدل، معونه د یوه کوهي نوم ؤ چې د بني عامر او حره بني سلیم (د بني سلیم د ډاګ) تر مینځ پرتې ځمکه کې واقع ؤ. دوی همدلته واړول بیا یې دام سلیم ورور حرام بن ملحان ته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لیک ورکړ چې د خدای دښمن عامر بن الطفیل ته یې ورسوي. هغه چې کله خط وروړ،کافر عامر خط ته هیڅ ونه کتل ویې نه لوست او یوه کس ته یې اشاره

---

[1]. ابن هشام ۲/ ۱۶۹ – ۱۷۹ زاد المعاد ۲/ ۱۰۹ صحیح البخاري ۲/ ۵۶۸- ۵۷۰، ۵۸۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړه هغه د شا له خوا د نیزې وار پرې وکړ نیزه ترې ووته، وینې ورنه روانې شوې حرام چیغه کړه الله اکبر، د کعبې په رب قسم چې بریالی شوم.

ورپسې سمدلاسه د الله تعالی دښمن (عامر) په نورو اصحابو (رضي الله عنهم) باندې د حملې پخاطر خپله قبیله راوپاروله، خو هغوی د ابو براء د پناه ورکولو د احترام پخاطر د عامر خبره ونه منله. د خدای دښمن بني سلیم ته ورغی او د پاتې اصحابو (رضي الله عنهم) په خلاف یې د حملې غوښتنه ورنه وکړه. د بني سلیم دریو کورنیو عصیه، رعل او ذکوان دا غوښتنه ومنله راغلل او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اصحاب (رضي الله عنهم) یې محاصره کړل. جګړه ونښته اصحاب (رضي الله عنهم) تر هغې پورې وجنګیدل تر څو ټول په شهادت ورسیدل یوازې کعب بن زید بن النجار ژوندی پاتې ؤ چې زخمي د شهیدانو په مینځ کې پروت ؤ او بیا د خندق په غزا کې په شهادت ورسید.

هلته عمرو بن امیه الضمري او منذر بن عقبه بن عامر اوښان پوول وېې لیدل چې د پیښې په ځای مرغان ګرزي، راغلل او ویې لیدل چې جګړه روانه ده. منذر (رضي الله عنه) په جګړه ورګډ شو او له خپلو ملګرو (رضي الله عنهم) سره یو ځای په شهادت ورسید، خو عمرو بن امیه الضمری (رضي الله عنه) د مشرکینو په لاس اسیر شو خو کله یې چې ورته وویل زه له مضر قبیلې نه یم، نو عامر یې د ټنډې څه ویښتان پرې کړل او د خپلې مور له طرفه یې چې د یوه غلام آزادول ورباندې نذر ؤ، آزاد کړ. بیا عمرو بن امیه الضمري (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغی او دا درد ونکې یعنې د اویا غوره کسانو د شهادت خبر یې ورته واوراوه. دغې غمیزې د احد غم را تازه کاوه، خو په دومره فرق سره چې په احد کې مخامخ جګړه وه مسلمانان د جګړې په ډګر کې شهیدان شوي وو او دلته په غدر او خیانت سره په شهادت رسیدلي وو.

کله چې عمرو بن امیه الضمري (رضي الله عنه) مدینې ته روان ؤ او د قناه وادي په سر کې قرقره نومي ځای ته ورسید تر یوې ونې لاندې یې دمه وکړه. دلته د بني کلاب قبیلې دوه کسان هم راغلل او تر همدې ونې لاندې ویده شول. عمرو (رضي الله عنه) په دې نیت چې د خپلو ملګرو انتقام واخلي دواړه په خوب ویده ووژل، خو حقیقت دا ؤ چې لدې دواړو سره د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پیمان او عهد موجود ؤ چې عمرو (رضي الله عنه) نه ؤ پرې خبر. کله چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورسید کیسه یې ورته وکړه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**لقد قتلت قتیلین لأدِیَنَّهما**).تا دوه داسې کسان وژلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې زه به يې حتماً ديت ورکوم، او شروع يې وکړه د دوی دواړو ديت يې له مسلمانانو او د دوی له حليفانو يهودانو نه راټولاوه. [1] او همدا پيښه بيا د بني نضير د غزا سبب شوه.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پدې غمجنه پيښه او د رجيع په غميزه ډير زيات غمجن شو، دواړه په څو ورځو کې پيښې شوې[2].

په رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) غم او درد دومره غالب شو چې په خائنو او غدارو خلکو پسې يې ښيرې شروع کړې[3].

بخاري روايت کوي چې انس (رضي الله عنه) وايي: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په هغو کسانو پسې چې دده اصحاب (رضي الله عنهم) يې په بئر معونه کې په شهادت رسولي وو، پوره ديرش ورځې ښيرې کولې، د سهار په لمانځه کې به يې ورته بد دعايي کوله. رعل، ذکوان ، عصيه او لحيان ته به يې ښيرې کولې فرمايل به يې:

(عُصَيَة عَصَتْ الله ورسوله)، فأنزل الله تعالى على نبيه قرآناً قرأناه حتى نسخ بعد: (بلغوا عنا قومنا أنا لقينا ربنا فرضي عنا ورضينا عنه) فترك رسول الله صلى الله عليه وسلم قُنُوتَه .

[عصيه د الله او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له امر نه عصيان او سرکشي وکړه، تر څو الله تعالی پدې هکله په رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) داسې آيتونه رانازل کړل چې مونږ لوستل او وروسته منسوخ شول او دا آيتونه داسې وو: "زمونږ له خوا زمونږ قوم ته خبر ورکړئ چې مونږ له خپل رب سر ملاقي شوو هغه له مونږ نه او مونږ له ده نه راضي يوو". لدې نه وروسته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا قنوت پريښود].[4]

---

(1). ابن هشام ۲/ ۱۸۳- ۱۸۸ زاد المعاد ۲/ ۱۰۹- ۱۱۹، صحيح البخاري ۲/ ۵۶۴ - ۵۸۶

(2). واقدی وايي چې د دواړو پيښو خبر رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته په يوه شپه کې ورسيد.

[3]. ابن سعد له انس نه روايت کړی وايي: رسول (ص) مې نه دی ليدلی چې د بئر معونة اصحابو له غم نه په بل چا زيات غمجن شوی وي، مختصر سيرة الرسول للشيخ عبد الله النجدي ص ۲٦۰ وګوره.

(4). بخاري ۲/ ۵۸۶ - ۵۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- د بني نضیر غزا

مخکې مو وویل چې د یهودانو په زړونو کې له اسلام او مسلمانانو سره د دښمنۍ اور لمبې وهلې، خو څرنګه چې هغوی د میدان میړونه نه وو، نو تل یې له غدر، چل، فریب او دسیسو نه کار اخیست. کینې او دښمنۍ یې زړونه سيځل، ډول ډول فتنې او توطیې یې په کار اچولې. او د مخامخ جګړې په ځای یې مسلمانانو ته د چل او فریب له لارې تکلیفونه رسول. او سره لدې چې له مسلمانانو سره یې پیمان او عهد هم درلود خو بیا یې هم د دوی په لار کې راز راز مشکلات راولاړول. لکن د بني قینقاع له غزا او د کعب بن اشرف له ترور نه وروسته غلي شول، وویریدل، او څه نا څه آرام شول.

د احد له غزا نه وروسته یو ځل بیا زړور شول، وخوځیدل، دښمنۍ او کینې یې راپورته شوې. د مسلمانانو په خلاف یې له منافقانو او د مکې له مشرکانو سره پټې اړیکې جوړې کړې او د اسلام په ضد یې خپله دښمني یو ځل بیا را څرګنده کړه.[1]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دوی دا کړه لیدل، خو بیا یې هم له صبر او زغم نه کار اخیست. مګر د رجیع او بئر معونه له پیښو نه وروسته یهودان نور هم سپین سترګي شول او ان د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د قتل توطئه یې جوړه کړه. د دې تفصیل داسې دی: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له څو تنو اصحابو (رضي الله عنهم) سره د بني نضیر مېنې ته ورغی تر څو هغوی د کلاب قبیلې د هغو دوو کسانو په دیت کې له معاهدې سره سم مرسته وکړي کوم چې عمرو بن امیه الضمري وژلي وو. یهودانو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته وویل: سیي ده یا ابا القاسم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! دلته تشریف کیږده تر څو ستا غوښتنه پوره کړو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د یوه دیوال خوا ته د دوی د وعدې په انتظار ناست ؤ، ابوبکر، عمر، علي او نور اصحاب (رضي الله عنهم) هم ورسره موجود وو.

یهودان سره ګوښه شول، شیطان تیر ایستل او د هغې بدبختۍ خوا ته یې وبلل چې ورته لیکل شوې وه د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د قتل توطئه یې جوړه کړه، یو بل ته یې وویل څوک به دا د ژرندې پل اوچت کړي چې د رسول الله

---

[1]. ابو داود باب خبر النضیر ۳/ ۱۱۶ – ۱۱۷. عون المعبود شرح سنن ابي داود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په سر یې ور واچوي او له مینځه یې یوسي؟ خدای وهلي او بدبخت عمرو بن جحاش وویل دا کار زه کوم. پدې وخت کې سلام بن مشکم ورته وویل: ګورئ دا کار مه کوئ قسم په خدای چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ددې توطئې خبر ورکول کیږي، او دا خو د هغه تړون مخالفت هم دی کوم چې مونږ ورسره امضاء کړیدی. خو نورو یهودانو دې خبرې ته غوږ ونه نیو او د خپلې توطئې عملي کول یې پیل کړل.

په همدې شیبو کې رب العالمین جبریل امین (علیه السلام) ته امر وکړ چې ورشه او محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د یهودانو له توطئی نه خبر کړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فوراً له خپل ځایه پاڅید او د مدینې په لور روان شو. اصحاب (رضي الله عنهم) وروسته ورغلل او عرض یې وکړ، تا تشریف راوړ مونږ پوه نه شوو! ده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د یهودانو له توطئی نه خبر کړل.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مدینې ته له رسیدو سره سم محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) ته امر وکړ چې بني نضیر ته ورشه او ورته ووایه:(**اخرجوا من المدینة ولا تساکنوني بها، وقد أجلتکم عشراً، فمن وجدت بعد ذلك بها ضربت عنقه**). له مدینې نه ووزئ، نور دلته د اوسیدو حق نلرئ، لس ورځې مهلت درکوم، لدې نه اخوا که هر څوک په ګوتو راغلل سر یې قلموم. یهودان مجبور شول د وتو تیاري یې پیل کړه خو د منافقانو مشر عبدالله بن ابي خبر ورکړ چې مه وزئ، همدلته پاتې شئ مقاومت وکړئ، زه دوه زره کسان درلیږم چې له تاسې سره یو ځای ستاسی په کلا ګانو کې، تر مرګه درنه دفاع وکړي. قرآنکریم دې مطلب ته اشاره کوي فرمایي:

((**لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَکُمْ وَلا نُطِیعُ فِیکُمْ أَحَداً أَبَداً وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّکُمْ**)) (الحشر: ۱۱)

[که خامخا وایستل شئ تاسې (له مدینې څخه) نو خامخا وبه وځو مونږ مونږ هرو مرو له تاسې سره او نه به منو مونږ (په ضرر د تاسې کې) د هیچا هیڅکله او که چیرې جنګ شروع کړ شي له تاسې سره نو خامخا مدد به وکړو مونږ هرو مرو له تاسې سره.]

منافق دا هم ورته وویل: لدې نه علاوه ستاسې حلیفان غطفان اوقریظه به هم ستاسې مرسته کوي. په همدې سره یهودانو زړه پیدا کړ، د مقاومت او مقابلې نیت یې وکړ. مشر یې حیي بن اخطب د منافقانو د مشر خبره ومنله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې داسې ځواب ولیږه: مونږ له خپل وطنه نه وځو څه چې کوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاس دې آزاد!
ښکاره خبره ده چې دا حالت د مسلمانانو لپاره زيات خطرناک وُ، پداسې حساسو شيبو کې له دښمن سره مقابله آسانه نه وه. هلته ټول مشرکين عرب د دوی په خلاف را پاڅيدلي وو د دوی له هيئتونو او پلاويو سره يې لوی ظلم او غدر کړی و، برسيره پر دې د بنو نضير يهودان خپله هم د زور او ځواک خاوندان وو تسليميدل يې ممکن نه بريښيدل، نو له هغوی سره جګړه ډير خطرناکه او له بدو عواقبو نه خالي نه وه. خو د رجيع او بئر معونه غميزې مسلمانان ډير حساس کړي وو د غدارانو په خلاف يې په زړونو کې د انتقام او غچ لمبی بلې وې، نو ځکه يې فيصله وکړه چې له دې غدارانو سره به چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د قتل توطئه يې جوړه کړې وه، مقابله او جګړه کوي نـتـيـجـې يې که هر څه وي.
کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته د يهودانو د مشر حيي بن اخطب ځواب ورسيد، الله اکبر يې وويل اصحابو (رضي الله عنهم) هم د تکبير ناره وکړه او د مقابلې لپاره راپورته شول. عبد الله بن ام مکتوم يې په مدينه کې خپل قائم مقام وټاکه او خپله د بنو نضير په لور روان شو. علي (رضي الله عنه) بيرغ وړه او پدې ترتيب سره يې يهودان پخپلو کورونو کې محاصره کړل، هغوی خپلو کلا ګانو ته ننوتل او له هغه ځای نه يې مسلمانان په تيرو او غشو ويشتل. د خرما ونې او نور باغونه هم د دوی په ګټه وو او جنګي استفاده يې ورنه کوله، نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ونو او باغونو د پرې کولو او سيځلو امر صادر کړ، حسان (رضي الله عنه) دا مطلب داسې بيانوي:

و هان علی سراة بني لوْئ حريق بالبويرة مستطير

د بني لويي د سردارانو لپاره دا آسانه خبره وه چې په بويره کې د اور لمبې ګډې شي.
بويره د بنو نضير د خرما د باغونو نوم وُ، الله تعالی پدې هکله فرمايي:
((مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّه)) (الحشر: ٥)
[هغه چې پرې کوئ تاسې له تنو د ونو د (کم اصلو) خرماوو څخه يا يې پريږدئ هغه ولاړې په بيخونو خپلو باندې نو دغه (ټول) په اذن (حکم) د الله سره دی.]
په هر حال کله چې بنو نضير محاصره شول نو بنو قريظه يې مرستې ته رانغلل، عبدالله بن ابي او بنو غطفان هم نامردي ورسره وکړه د هيچا خير ور ونه رسيد، هيڅوک يې دفاع ته راپورته نه شول. او همدا وجه ده چې الله تعالی د دوی دا کيسه لدې حالت سره تشبيه کړيده او فرمايي: ((كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلإِنسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بَرِيءٌ مِنْكَ)). (الحشر: ١٦)

[(مثال د منافقانو په مخالفت د وعدې کې) لکه مثل (کیسه) د شیطان داسې ده کله چې وایي انسان ته چې کافر شه نو کله چې (انسان) کافر شي وایي (شیطان) زه بیزار جلا (جدا) یم له تا څخه.]

محاصره یوازې شپږ شپې او په بل روایت (**۱۵**) ورځې اوږده شوه، الله تعالی د یهودانو په زړونو کې ویره واچوله، حوصلې یې تنګې او ارادې یې ماتې شوې د سلامي کیدو او وسلې کیښودو فیصله یې وکړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې احوال ولیږه: مونږ له مدینې څخه وځو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دوی دا غوښتنه ومنله او موافقه یې وکړه چې دوی کولې شي له خپلو اولادونو سره له مدینې نه په امن ووزي او کولی شي له وسلې پرته نور دومره سامان او کالي چې په اوښانو یې وړئ شي له ځان سره یوسي.

یهودان تسلیم شول وسلې یې کیښودې او پدې شرایطو سره له مدینې نه وتل او خپل کورونه یې پخپله ړنګول. ورونه، کړکۍ حتی څنګ درۍ ، دستک او تیرونه یې هم له ځان سره وړل، ماشومان او ښځې ټول یې له ځان سره بوتلل د شپږ سوه اوښانو یوه قافله ورنه جوړه شوه او له مدینې نه په کډه شول.ځنې مشران یې لکه حیي بن اخطب او سلام بن ابي الحقیق خیبر ته لاړل، ځنې نور شام ته کډه شول یوازې دوو کسانو ورنه ایمان راوړ او هغه یامین بن عمرو او ابو سعد بن وهب وُ چې په اسلام سره یې خپل مالونه هم وساتل. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د بني نضیر وسله را ټوله کړه، مځکې، کورونه او جایدادونه یې قبضه کړل، په وسله کې پنځوس زغرې، پنځوس اوسپنیزې خولۍ او درې سوه څلویښت تورې شاملې وې.

د بنو نضیر ځمکې، مالونه او باغونه ټول خاص د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حق وُ او صلاحیت یې درلود چې هر ډول تصرف پکې وکړي ځانته یې پریږدي او یا یې په نورو ویشي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لدې مالونو نه خمس (پنځه حصه) بیله نکړه ځکه دا غنیمت نه وُ بلکه فې وُ ځکه مسلمانانو د تورې په زور نه وُ نیولی بلکه بیله جګړې د دوی لاس ته ورغلی وُ، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا مالونه او ځمکې په لومړنیو مهاجرینو وویشل او د انصارو له ډلې نه یې یوازې ابو دجانه او سهل بن حنیف ته چې فقیران وو برخه پکې ورکړه. او یوه ټوټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځمکه یې د ځان لپاره وساتله چې د خپل مبارک کور کلنی خرڅ به یې ترې پوره کاوه او که نور څه به ورنه پاتې شول هغه به یې د جهاد په لار کې مصرفول وسله او یا آسونه به یې ورباندې تیارول.
د بنو نضیر غزا د څلورم هجري کال د ربیع الاول په میاشت (۶۲۵ م اګست) کې واقع شویده. الله تعالی د حشر مبارک سورت ټول د همدې غزا په هکله را نازل کړیدی او په همدې سورت سره یې د یهودانو شړل، بیان کړي. له منافقانو نه یې پردې اوچتې کړی، هغوی یې افشا کړي، د فې احکام یې ښوولي، د انصارو او مهاجرینو ستاینه یې کړی. او د جنګي اهدافو پخاطر یې د ونو او باغونو پرې کول او سېځل جائز بللې او مسلمانانو ته یې د تقوی او آخرت ته د تیارۍ امر کړی، او په پای کې یې خپله ثنا بیان کړی، حمد او صفت یې ویلی او خپل مبارک نومونه او صفات یې یاد کړیدي.
ابن عباس (رضي الله عنهما) به د حشر سورت ته د بنو نضیر سورت هم وایه.[1]

۶- د نجد غزا

د بنو نضیر په غزا کې له قربانۍ او سخت کړاو نه پرته د مسلمانانو په دې لوی بري سره په مدینه کې د اسلام حکم نور هم مضبوط شو. واکمني یې نوره هم کلکه شوه. منافقان وویریدل، ذلیل شول د ښکاره دښمنۍ توان ورنه لاړ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ددې فرصت په لاس ورغی چې د هغو اعرابو (بدویانو) د تصفیې لپاره اقدام وکړي کوم چې له احد نه وروسته یې مسلمانانو ته تکلیفونه رسول، د اسلام داعیان یې په ډیره نامردۍ او ظالمانه طریقې سره په شهادت رسولي وو او داسې زړه ور شوي وو چې ان پر مدینه باندې یې د حملې سوچونه کول[2].
مخکې لدینه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې غدارانو او عهد ماتونکو د تادیب او غوږ تاوولو لپاره کوم عملي اقدام وکړي د مدینې استخباراتو خبر ورکړ چې د بنو غطفان قبیلې دوې کورنۍ بني محارب او بنو ثعلبه د جګړې لپاره تیاري نیسي. نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فیصله وکړه چې د نجد بدویانو او اعرابو ته د عبرت درس ورکړي، روان شو او د نجد په صحراګانو کې تر لیرې ـ لیرې ـ پورې لاړ تر څو ددې سخت زړو، عهد ماتوونکو بدویانو په مینځ کې ویره واچوي او داسې یې وډار کړي چې بیا د تیر په شان د عهد ماتولو، غدر او خیانت

---

(1). ابن هشام ۲/ ۱۹۰- ۱۹۲. زاد المعاد ۲/ ۷۱ – ۱۱۰. صحیح البخاري ۲. ۵۷۴. ۵۷۵.
۲. دا د محمد الغزالي خبرې دي فقه السیرة ص ۲۱٤.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو جرات شانته هم ونکړي.
د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې ناڅاپي حملې د خبر په اوريدو سره هغه اعراب چې د قتل او غارت، غلا او لوټمار لپاره يې تيارۍ نيولې ټول وتښتيدل او د غرو په څوکو کې پټ شول. پدې ترتيب سره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا غداران او لوټماران وويرول او خپله بيرته په امن او سلامتۍ سره مدينې ته راستون شو.
اهل السير (سيرت ليکونکو) په دې سلسله کې د ذات الرقاع په نامه يوه غزا ياد کړيده چې د څلورم هجري کال د ربيع الثاني او يا جمادي الاولی په مياشت کې په نجد کې شويده. پدې کې هيڅ شک نشته چې په دې وخت کې دې دا غزا شوې وي، ځکه د مدينې د شرائطو تقاضا هم دا وه چې بايد په دی وخت کې اعرابو ته درس ورکړی شوی وای ځکه د ابو سفيان سره د وعدې په اساس د بدر د راتلونکې غزا وخت رارسيدونکی ؤ.
او مخکې لدينه چې د اعرابو (بدويانو) غوړونه تاو شي زور يې مات شي او وويرول شي د مشرکانو مقابلې ته وتل او مدينه همداسې خوشې پرېښودل د کاميابې جنګي استراتيژۍ خلاف وه او لازمه وه چې لومړی بايد ددې لوټمارانو لاس ورلنډ شي او بيا د ابو سفيان د لښکر مقابلې ته ووزي. خو د دوی (سيرت ليکونکو) دا خبره سيې نده چې د څلورم هجري کال په ربيع الثاني او يا جمادي الاولی کې پيښه شوې غزا د ذات الرقاع غزا ده، ځکه د ذات الرقاع په غزا کې ابو هريره او ابو موسی اشعري (رضي الله عنهما) هم برخه درلودله او ابو هريره (رضي الله عنه) خو د خيبر غزا نه څو ورځې مخکې ايمان راوړی همدا راز ابو موسی اشعري (رضي الله عنه) په يمن کې په اسلام مشرف شو، بيا په کښتۍ کې سپور شو چې کښتۍ يې د حبشې په ساحل کې ودريده او بيا له حبشې نه هغه وخت راغی کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خيبر کې تشريف درلود. نو پدې اساس د ذات الرقاع غزا له خيبر نه وروسته پيښه شويده.
او پدې هکله بل دليل دا دی چې د ذات الرقاع غزا په وخت رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خوف (ويرې) لمونځ ادا کړيدی او د خوف لمونځ د لومړي ځل لپاره د عسفان د غزا په وخت روا شويدی او دا ثابته ده چې د عسفان غزا له خندق غزا نه وروسته وه او د خندق غزا خود پنځم هجري کال په وروستيو کې پيښه شويده، نو پدې اساس د ذات الرقاع غزا په څلورم هجري کال کې نه ده واقع شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- د بدر دوهمه غزا

وروسته لدې چې مسلمانانو د بدويانو (کوچيانو) لوټمارانو غرور مات کړ، غوږونه يې ورتاو کړل او د دوی له شرنه يې ځانونه ډاډه کړل، نو له خپل لوی دښمن (قريشو) سره يې د مقابلې تياري شروع کړه ځکه کال مخ په پوره کېدو ؤ او د احد په ميدان کې له مشرکينو سره د شوې وعدې ورځې رارسيدونکې وې. او دا د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو (رضي الله عنهم) حق ؤ چې د ابو سفيان د لښکر مخې ته ورووزي او د داسې يوې جګړې ميدان ته ودانګي چې ګټه به يې د هغه چا وي چې د بقاء وړ او له مقابل لوري نه د اهليت او هدايت له پلوه وړاندې وي.

په همدې اساس د څلورم هجري کال د شعبان چې د (۶۲۶م) کال له جنوري سره سمون خوري، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له (۱۵۰۰) کسانو سره چې لس آسان هم ورسره وو د جنګ په لور روان شو. (علم) بيرغ يې علي (رضي الله عنه) ته ورکړ، عبدالله بن رواحه يې په مدينه کې خپل قائم مقام وټاکه، او مخکې لاړ تر څو بدر ته ورسيد هملته يې واړول او د مشرکانو د راتګ انتظار يې يوست. ابو سفيان زړه نا زړه له دوو زرو کسانو او پنځوسو آسونو سره له مکې نه را روان شو او له مکې نه يو براو ليرې مرالظهران وادي ته ورسيد او له مجنه چينې سره يې واړول.

ابو سفيان ان په مکه کې سوچونو اخيستی ؤ له مسلمانانو سره د مقابلې انجام ته انديښمن ؤ، زړه يې درزيده، ويرې اخيستی ؤ، خو مر الظهران ته له رسيدو وروسته نور هم وډار شو، اراده يې کمزورې شوه، زړه يې ولويد، د په شا تګ بهانې يې جوړې کړې خپلو ملګرو ته يې وويل: اې قريشو! جنګ هغه وخت ښه دی چې آبادي او پريماني وي مالونه مو هم ماړه وي او تاسو ته هم شيدې در رسيږي، دا کال خو وچ کال دی هيڅ هم نشته، نو زه خو بيرته ګرځم راځئ تاسې هم په شا تاو شئ.

داسې ښکاري لکه چې د نور لښکر په زړونو کې هم ويره موجوده وه ځکه ددې رايې په اوريدو سره ټول وګرځيدل هيچا هم مخالفت ونکړ او چا هم له مسلمانانو سره د مقابلې په خبره تاکيد ونکړ.

مسلمانان اته ورځې د بدر په ميدان کې وو د دښمن د راتګ انتظار يې يوست، خپل تجارتي مالونه يې په ښه ګټه يو په دوه خرڅ کړل او بيا مدينې ته پداسې حال کې روان شول چې يو ځل يې بيا برلاسي په برخه شوې، حالات يې تر کنترول لاندې راوستي او هيبت يې د خلکو په زړونو کې بيا ځای نيولی او په اوضاع مسلط شوي دي. دا غزا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدر موعد، دوهم بدر، بدر الاخره، او بدر الصغری په نومونو شهرت لري.[۱]

۸- د دومة الجندل غزا

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له بدر نه تشريف راوړ هرې خوا ته امن او آرامي وه، د اسلامي دولت په ټولو برخو کې پوره ډاډ او اطمينان حاکم ؤ. همدا وه چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) توجه د عربو د ليرې ليرې پولو خواته واوښته، اراده يې وکړه هلته هم بايد د مسلمانانو غلبه وي، تر څو دوستان او دښمنان ټول د دوی په وجود اعتراف وکړي. له بدر صغری نه وروسته شپږ مياشتې په مدينه کې پاتې شو، پدې وخت کې خبر راغی چې د دومه الجندل شا و خوا ته پرتې قبيلې لارې شو کوي او خلک لوټي، زيات شمير کسان يې راټول کړي او پر مدينه د حملې تياري نيسي. نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مدينه کې سباع بن عرفطه الغفاري خپل قائم مقام وټاکه او پخپله له زرو کسانو سره، د پنځم هجري کال د ربيع الاول په ۲۵ د دومه الجندل په لور وخوځيد د بني عذره قبيلې مذکور نامی يو کس يې لاروي ونيو او روان شو.

پدې غزا کې به رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د شپې مزل کاوه او د ورځې به يې پدې خاطر دمه کوله چې دښمن اغفال او ناڅاپي حمله ورباندې وکړي. کله چې ورنژدې شو نو معلومه شوه چې د لارې شوکونکي لدې ځايه تللي، نو د هغوی په رمو او شپنو يې حمله وکړه، ځنې يې ورنه ونيول او نور وتښتيدل. د دومه الجندل اوسيدونکي ټول يوې خوا بلې خوا ته وتښتيدل او کله چې مسلمانان ورغلل نو هيڅوک هم په ګوته ورنه غلل. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) څو ورځې دلته پاتې شو جنګي ګروپونه يې يوې خوا بلې خوا ته واستول خو بيا هم څوک په لاس ورنه غلل، بالاخره بيرته مدينې ته ستون شو. په دې غزا کې يې له عيينه بن حصن سره سوله او مصالحه هم وکړه. دومه الجندل د – دال په پيښ – د شام په پولو کې يوه سيمه ده چې له دمشق نه د پنځو شپو مزل او له مدينې نه د ۱۵ شپو په اندازه ليرې پرته ده.

پدې چټکو او ناڅاپي حملو او دې حکيمانه او مدبرانه پلان او سياست سره رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وتوانيد هرې خوا ته امن او آرامي خوره کړي،

---

[1]. ابن هشام ۲/ ۲۰۹ – ۲۱۰ زاد المعاد ۱۱۲/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

حالات په قابو کې وساتي. او د زمانې مخه د مسلمانانو په ګټه بدله کړي، داخلي او خارجي مشکلات چې له هرې خوا ورنه را تاو وو يو په بل پسې له مېنځه يوسي، د منافقانو کړې خولې ورسمې کړي، غړې يې غلی کړي. همدا راز يې د يهودانو يوې کورنۍ (بنو نضير) نه د هغوی د کړو سزا ورکړه له مدينې نه يې وشړله او نورې يې داسې پاتې شوې چې د تړون او عهد پابندې وې د ګاونډيتوب حقوق يې مراعاتول. همدا راز بدويان، کوچيان او اعراب هم ډير وډار شول ارادې يې کمزورې شوې، غرور يې مات شو، قريشو په مسلمانانو د حملې فکرونه له زړه نه وايستل، او مسلمانانو ته دا فرصت په لاس ورغی چې خلک د الله تعالی دين ته راوبولي او د اسلام رڼا تورو زړونو ته ورسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احزاب غزا

له يو کال نه اوږدو جګړو او نظامي عملياتو نه وروسته امن او آرامي شوه، په عربي جزيره کې امنيت قائم شو، خو يهودان چې د غدر، خيانت، توطئو او سازشونو په نتيجه کې ډير رسوا، سپک او ذليل شوي وو لا اوس هم له مستۍنه نه وو لويدلي عقل يې سرته نه وُ راغلی له غدر او خيانت څخه نه وو اوښتي. خيبر ته له شړلو وروسته د مسلمانانو او مشرکانو تر مينځ د روانې جګړې نتيجې ته منتظر وو، خو کله چې حالات د مسلمانانو په ګټه وڅرخيدل او د وخت په تيريدو سره د اسلامي حکومت دائره نوره هم پراخه شوه په منطقه کې د اسلام حاکميت لاپسې ټينګ شو، نو د يهودانو په زړونو اور بل شو او د مسلمانانو په خلاف يې نوې توطئې جوړې کړې او د داسې يوه سازش پلان يې جوړ کړ چې د مسلمانانو وجود بالکل له مينځه يوسي. او لدې امله چې له مسلمانانو سره يې د مخامخ مقابلې توان او جرات نه درلود، نو د نفاق او توطئې لار يې خپله کړه.
د بنو نضير قبيلې شل مشران يهودان د مکې قريشو ته ورغلل د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خلاف يې يوې لويې حملې ته راوبلل له خپل طرف نه يې د پوره مرستې وعده ورکړه. قريشو دا خبره ومنله جګړې ته تيار شول او څرنګه چې دوی د احد له غزا نه وروسته له مسلمانانو سره د بدر په ميدان کې د بلې مقابلې وعده کړې وه او بيا يې ددې وعدې مخالفت کړی وُ، د مسلمانانو مقابلې ته نه وو راوتلي نو دغه فرصت يې د ځان په ګټه وباله او غوښتل يې پدې جګړې سره له لاسه تللی حيثيت بيرته را ژوندی کړي او خپله وعده پوره کړي.
د يهودانو همدغه هيئت بيا بنو غطفان ته ورغی هغوی يې هم د قريشو په شان د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خلاف جګړې ته راوبلل دوی هم دا پيشنهاد ومانه، جنګ ته تيار شول. بيا همدغه يهودان نورو عربي قبيلو ته ورغلل او پدې جګړه کې د برخه اخيستو بلنه يې ورکړه چې ډيرو جنګ ته خپله آمادګي څرګنده کړه. پدې ترتيب سره يهودي مشران پدې وتوانيدل چې د کفر لښکرې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او مسلمانانو په خلاف راغونډې او د اسلام په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاف يې يوې لوې حملې ته تيارې کړي.
پدې پسې له جوړ شوي پلان سره سم د جنوب له خوا قريش، کنانه او په تهامه کې له اوسيدونکو قبيلو نه د دوی نور ملګري او حليفان چې ټول څلور زره کسان وو د ابو سفيان په مشرۍ د مدينې په لور روان شول او مر الظهران ته له رسيدو وروسته بنو سليم هم ورسره ملګري شول. او د شرق له لوري د غطفان قبيلې لکه بنو فزاره د عيينه بن حصن په مشرۍ او بنومره د حارث بن عوف په مشرۍ او بنو اشجع د مسعر بن رخيله په مشرۍ او ورسره د بنو اسد او نورې قبيلې هم د مدينې په لور وخوځيدې.
د کفر دا لښکرې له پلان سره سم په ټاکلي وخت د مدينې په لوري وخوځيدې او په څو ورځو کې د مدينې په شا و خوا کې له لس زره کسانو نه جوړ شوی لوی لښکر راغونډ شو چې دا شميره په مدينه کې د ټولو اوسيدونکو ځوانانو، بوډاګانو، ماشومانو او ښځو له شميرې نه زياته وه. که چيرې دا لښکرې د ناخبرۍ په حالت او نابېره توګه د مدينې پولو ته رسيدلی وای نو بې شکه چې د مسلمانانو لپاره به يوه نه جبران کيدونکې خساره وه او دا هم ممکنه وه چې د مسلمانانو ريښې يې له بيخه ايستلې وی او د هستۍ له ميدان نه يې نابود کړي وای، خو د مدينې قيادت ويښ او د پيښو مقابلې ته تيار او له پيښو نه با خبر قيادت ؤ حالا ت به يې کتل او د وضعې مطابق اقدام به يې کاوه.
د احزابو لښکرې لا خوځيدلی نه وې چې د مدينې استخباراتو خپل قيادت ته پدې اړه مکمل راپور ورکړ. د همدې خبر له رسيدو سره سم رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لوړه مشورتي غونډه راوغوښتله، او له مدينې نه د دفاع په مساله غور پيل شو. د قيادت او شورى د نورو غړو تر مينځ له خبرو او مناقشاتو وروسته د رايو په اتفاق سره د قدرمن صحابي حضرت سلمان الفارسي (رضي الله عنه) وړانديز ومنل شو، او په همغه فيصله وشوه. سلمان (رضي الله عنه) عرض وکړ يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! مونږ به چې کله په فارس کې محاصره کيدلو، نو شا و خوا به مو خندقونه ايستل، راځئ دلته هم له مدينې چارپيره خندق (کنده) وباسو. دا ډير عاقلانه وړانديز ؤ، عربان مخکې لدينه له دې ډول دفاعي سيستم نه خبر هم نه وو.
رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د شورى فيصله فورا د عمل په ډګر کې پـلې کړه، هرو لسو کسانو ته يې وظيفه ورکړه چې څلويښت ګزه کنده (خندق) وباسي. اصحابو (رضي الله عنهم) په ډيره مينه او رغبت سره د خندق په کيندلو پيل وکړ. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به نه يوازې تشويقول بلکه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

عملي توګه يې هم د دوی مرسته کوله، او پخپل مبارک لاس به يې خندق کيندلو.
بخاري (رح) له سهل بن سعد (رضي الله عنه) نه روايت کوي چې وايي: مونږ د خندق کيندلو په وخت کې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره وو، مونږ کار کولو او خاورې به مو په خپلو اوږو سره وړلې، په همدې وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فرمايل:

اللهم لا عيش الا عيش الاخرة فاغفر للمهاجرين و الانصار [1]

[اې خدايه! ژوند خو يوازې د آخرت ژوند دی، نو مهاجرينو او انصارو ته مغفرت وفرمايې.]
انس (رضي الله عنه) روايت کوي: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پداسې حال کې خندق ته تشريف راوړ چې مهاجرينو او انصارو په ساړه سهار کې خندق کيندلو، هغوی مزدوران نه درلودل چې دا کار يې ورته کړی وای. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې د دوی ستړيا او لوږه وليدله نو ويې فرمايل:

اللهم ان العيش عيش الاخرة فاغفر للانصار و المهاجرة

[لويه خدايه! ژوند خو يوازې د آخرت ژوند دی، نو ته انصارو او مهاجرينو ته بښنه وکړه.]
اصحابو (رضي الله عنهم) د خپل محبوب رهبر په ځواب کې عرض وکړ او ويې ويل:

نحن الذين بايعوا محمدا على الجهاد ما بقينا ابدا[2]

[مونږ هغه کسان يوو چې د ژوند تر پايه مو له محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره د جهاد ژمنه او بيعت کړيدی.]
همدا راز بخاري له براء بن عازب نه په روايت سره وايي: ما رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وليد چې د خندق خاورې يې وړلې او دومره په دوړو کې پټ ؤ چې د مبارکې خېټې پوستکی يې نه ښکاريده، او په مبارک بدن يې ډير ويښتان وو. ما ورنه اوريدل چې په همدې وخت کې چې خاورې يې وړلې د عبدالله بن رواحه

(1). صحيح بخاري د خندق غزا باب ۲/ ۵۸۸
(2). صحيح بخاري ۲/ ۵۸۸

(رضي الله عنه) دغه کلمات يې زمزمه کول:

اللهم لو لا انت ما اهتدينا ولا تصدقنا و لا صلينا

فانزلن ســــــكينة علينا و ثبت الاقدام ان لاقينا

ان الاولى رغـــبوا علينا و ان ارادوا فتنة ابينا

[اې الله! که ته نه وای نو مونږ به د هدايت لاره نه وای موندلی، نه به مو خيرات ورکړی وی او نه به مو لمونځ ادا کړی وای، نو اوس پر مونږ سکينت (استقامت) رانازل کړه، او که مقابله پيښه شوه نو پښې مو ټينګې کړه (ثبات مو په برخه کړه) هغوی زمونږ په خلاف خلک راپارولي دي او که لويه فتنه يې وغوښتله نو مونږ به يې کله هم و نه منو.]

حضرت براء (رضي الله عنه) وايي چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به ددې شعر وروستي لفظونه اوږدول. او په بل روايت کې ددې شعر وروستی فرد داسې راغلی دی:

ان الاولى قد بغوا علينا و ان ارادوا فتنة ابينا[1]

[هغوی زمونږ په خلاف ظالمانه بغاوت کړی او که هغوی وغواړي مونږ په فتنه کې واچوي نو کله به يې هم ورسره قبوله نکړو.]

مسلمانانو له يوې خوا په پوره مينه او ولوله خندق کيندلو، خو له بـلې خوا داسې لوږه ورباندې ر ا غلې وه چې زړونه يې چول. انس (رضي الله عنه) وايي چې خندق ايستونکو ته به دوه لـپې ا و ربـشې راوړل شوې او په بوينو زړو غوړيو کې به ورته پـخې شوې، بيا به د خوړلو لپاره ور وړاندې شوې، هغوی به دومره لوږې اخيستي وو چې همدا بد بوی لرونکي خواړه به يې چې له ستوني تيريدل يې هم ګران وو، خوړل.[2]

ابو طلحه (رضي الله عنه) وايي: مونږ له خـپلې لوږې نه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته شکايت وکړ، او ور ومو ښودل چې مونږ هر يوه پخپله خيټه يوه يوه تيږه تړلې ده، نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) راوښودله چې پخپله مبارکه خيټه پورې يې دوې تيږې تړلې دي.[3]

په همدې وخت يعنې د خندق کيندلو په جريان کې د نبوت ډيرې نښـانې ليدل شوې. جابر بن عبدالله (رضي الله عنه) وليدل چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و

---

[1]. صحيح البخاري ۲/ ۵۸۹

[2]. بخاري ۲/ ۵۸۸

[3]. ترمذي – مشکاه المصابيح ۲/ ۴۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلم) ډير وږی شويدی، نو يوه بيزه (وزه) يې حلاله کړه او ميرمنې يې يوه صاع يا پيمانه (دوه نيم کيلو) اوربشې اوړه کړې، بيا يې په پټه سره رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وويل چې له يو څو محدودو اصحابو (رضي الله عنهم) سره دده کورته تشريف وروړي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې خبرو په اوريدو سره پاڅيد او د خندق ټول کار کوونکي يې چې زر کسه وو له ځان سره ملګري کړل، ټول لاړل او د جابر (رضي الله عنه) ډوډۍ يې وخوړه، ټول ماړه شول، د غوښې ديګ همداسې ډک پاتې وُ، اوړه همداسې پخپل حالت وو هيڅ شی هم نه وو کم شوي.[1]

د نعمان بن بشير (رضي الله عنه) خور خندق ته راغله او يوه لپه خرما ورسره وه، غوښتل يې خپل پلار، او ماما ته يې ورکړي. کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورسيده، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل خرما دلته راوړه! خرما يې ورنه واخيستله او په چادر يې واچوله، بيا يې د خندق کار کوونکي راوبلل، ټول راغلل او دا خرماوې يې خوړلې، خرماوې همداسې زياتيدلې، ټول ماړه شول، خو خرماوې دومره زياتې پاتې وې چې د څادر له څنډو نه وتلې.[2]

په همدې ورځو کې له دې دوو پيښو نه يوه بله لويه پيښه هم واقع شويده. بخاري له جابر (رضي الله عنه) نه روايت کوي وايي: مونږ په خندق کيندلو بوخت وو چې يوه سخته کلکه پربنه مخې ته راغله، اصحاب (رضي الله عنهم) د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورغلل او ورته ويې ويل: په خندق کې سخته کلکه پربنه را پيدا شويده! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: پريږدئ زه پخپله ورکوزيږم، بيا پداسې حال کې پاڅيد چې په خيټه يې تيږه تړلې وه، او دا داسې وخت وُ چې مونږ درې ورځې په څه شي څک هم نه وُ وهلی، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) کلنګ واخيست او په پربنه يې وار وکړ، په همدې ګوزار سره هغه سخته پربنه لکه ريګ داسې دانې دانې شوه.[3]

حضرت براء (رضي الله عنه) وايي: د خندق ايستلو په دوران کې يوه داسې پربنه مخې ته راغله چې کلنګونو هيڅ اثر نه پرې کاوه، ورغلو او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)

---

[1]. صحيح البخاري ۲/ ۵۸۸ - ۵۸۹

[2]. ابن هشام ۲/ ۲۱۸

[3]. صحيح بخاري ۲/ ۵۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحبه و سلم) ته مو شکايت وکړ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راغی کلنګ يې واخيست او ويې فرمايل: بسم الله او ګوزار يې وکړ، بيايې وفرمايل: (**الله أكبر، أعطيت مفاتيح الشام، والله إني لأنظر قصورها الحمر الساعة**). الله اکبر د شام د فتحې کلياني راکړې شوې، دا دی زه همدا اوس د هغه ځای سرې ماڼۍ وينم. بيا يې دوهم ګوزار وکړ، پرښه يې ماته کړه او ويې فرمايل: (**الله أكبر، أعطيت فارس، والله إني لأبصر قصر المدائن الأبيض الآن**). الله اکبر د فارس واک هم راکړل شو، قسم په خدای چې اوس د مدائن سپين قصر وينم. بيايې په بسم الله سره دريم ګوزار ورباندې وکړ او پرښه ټوله ميده شوه، ويې فرمايل: (**الله أكبر، أعطيت مفاتيح اليمن، والله إني لأبصر أبواب صنعاء من مكاني**).الله اکبر د يمن د فتحې کلياني راکړل شوې، قسم په خدای چې له همدې ځای نه د صنعاء دروازې ګورم.[1]

ابن اسحاق همدې ته ورته روايت له سلمان الفارسي (رضي الله عنه) نه رانقل کړيدی.[2]

د مدينې موقعيت څه داسې و چې له شمالي لوري پرته نورو ټولو خواوو ته يې د خرماوو باغونه، غرونه او ريګستاني پوښتې وې. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د يوه عسکري متخصص په حيث پدې ښه پوهيده چې د مشرکينو دا لوی لښکر پر مدينه باندې يوازې له شمالي لوري نه حمله کولی شي، او له همدې خوا نه ورباندې راتلی شي، په همدې اساس يې خندق د مدينې په شمالي خوا کې وکينده. مسلمانانو خندق کيندلو ته ادامه ورکړه، ټوله ورځ به يې کار کاوه ماښام به کورونو ته ستنيدل او مخکې لدينه چې د مشرکينو لوی او بې شميره لښکر مدينې ته را لنډ شي دوی د خندق کار بشپړ کړی ؤ.[3]

د قريشو څلور زره کسيز لښکر د مدينې پولو ته راورسيد، د رومه سيمې زعابه او جرف په مينځ کې يې په مجتمع الاسيال (د سيلابي اوبو د يو ځای کيدو په محل)کې واړول. د غطفان، نجد او ملګرو يې شپږ زره پوځيان هم راغلل د احد په شرقي خوا کې يې په ذنب نقمي سيمه کې خيمې ودرولې. ((**وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلاَّ إِيمَاناً وَتَسْلِيماً**)) (**الاحزاب:۲۲**) [او کله چې وليدل مؤمنانو لښکرې (د مشرکينو) نو وويل

---

[1]، سنن النسائی ۲/ ۵۶، احمد فی مسنده لفظ د نسائی ندی، په هغه کې راغلی: وعن رجل من الصحابه.

[2]. ابن هشام ۲/ ۲۱۹

[3] ابن هشام ۲/ ۳۳۰ - ۳۳۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

(مؤمنانو) دا هغه دی چې وعده کړې ده له مونږ سره الله او رسول د دغه (الله د نصرت) او ربښتیا ویلي و الله او رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددغه (الله په وعده کې) او زیات نکړ دغو (لښکرو) د مشرکینو) مؤمنانو ته مګر ایمان او تسلیم (احکامو د الله ته).]

خو د منافقانو او کمزوري ایمان د خاوندانو حالت بیا بل څه ؤ، هغوی ددې لښکرو په لیدو سره ویرې واخیستل، الله تعالی د دوی حالت ته اشاره کوي فرمایي:

((وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلاَّ غُرُوراً)) (الاحزاب: ۲۲)

[او (یاد کړه هغه وخت) کله چې وویل: (ابن ابي، ابن قشر او نورو) منافقانو او (وویل) هغو کسانو چې په زړونو د دوی کې مرض (د نفاق) و چې نه ده وعده کړې له مونږ سره الله او رسول ددغه (الله په فتح د شام، یمن، پارس) مګر په غرور، تیر ایستلو سره.]

له مشرکینو سره د مقابلې پخاطر رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له دری زره اصحابو (رضي الله عنهم) سره له مدینې نه راغی، شا یې د سلع غره ته وګرزوله او هملته یې سنګر ونیو خندق د دوی او مشرکینو تر منځ واقع ؤ شعار او شفر یې ((حم – لا ینصرون)) و.

ابن ام مکتوم یې په مدینه کې خلیفه وټاکه، ښځې او ماشومان یې د مدینې په کلاګانو او برجونو کې سره ټول کړل. کله چې مشرکینو پر مسلمانانو او مدینې باندې د یرغل تکل وکړ، ویې لیدل چې ډیر ژور او سورور خندق یې مخې ته دی، بله چاره یې ونه لیده د مسلمانانو د محاصرې په فکر کې شول. دا پداسې حال کې چې له مکې نه د روانیدو په وخت کې ورسره د محاصرې فکر او پلان نه ؤ. دوی دې ډول یوه اقدام ته تیاري نه درلوده، بلکه د دوی پخپله خبره دا خندق داسې یو چل او تاکتیک ؤ چې عربانو نه پیژانده او نه پرې پوهیدل، اصلاً یې د خندق فکر ذهن ته راغلی هم نه ؤ.

مشرکان به په ډیره غوسه د خندق په غاړه تاویدل، او هلته به یې د کمزورۍ او ضعف د نقطو پلټنه کوله، تر څو له همغې نه په استفادې سره اخوا تیر شي. مسلمانانو حالات څارل مشرکین یې تر کـلـکـې څ ا ر نې لاندې نیولي وو، هغوی به یې په غشو ویشتل تر څو له خندق نه د تیریدو جرات ونکړي، نه به یې پریښودل خندق ته ورلنډ شي، ځانونه پکې واچوي او یا یې په خاورو سره د ډکولو هڅه وکړي او ځانته لاره پکې جوړه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قريشو ځينو جنګياليو دا نه شواى زغملى چې د محاصرې نتيجې او پايلې ته انتظار وباسي، او بې فايد د خندق په څنډو ولاړ وي، دا د دوى لپاره د زغم نه وه. همدا وه چې يوه ډله چې عمرو بن عبد ود، عكرمه بن ابي جهل، ضرار بن الخطاب او نور پكې وو راووتل، د خندق يوه تنګه نقطه يې انتخاب كړه او ورداخل شول، آسونه يې له خندق نه تير شول د خندق او سلع غره تر مينځ پدې ساحه كې يې وځغلول. حضرت علي (رضي الله عنه) له يو شمير مسلمانانو سره د دوى مقابلې ته را ووت او همغه ځاى يې ورته ونيو له كوم نه چې دوى راتير شوي وو.

پدې وخت كې عمرو غږ وكړ چې څوک مقابلې ته تيار دي؟ حضرت علي (رضي الله عنه) ور وړاندې شو او داسې يوه خبره يې ورته وكړه چې عمرو له ډيرې غوسې نه له آس نه وركوز شو، د آس پښې يې پرې كړې او پر مخ يې هم ګوزارونه ورباندې وكړل. عمرو د قريشو له ډيرو مشهورو غيرتي جنګياليو څخه شميرل كيده، دواړه سره مخامخ شول، يو پر بل يې د ګوزارونو هڅې كولې. بالاخره علي (رضي الله عنه) وتوانيد چې خپل دښمن (عمرو) له پښو وغورځوي او په هلاكت يې ورسوي، نورو مشركينو د تيښتې لاره ونيوله او داسې ويرې اخيستي وو چې له عكرمه نه خپله نيزه هم پاتې شوې وه او له ميدان نه يې منډې وهلې.

څو ځله داسې هم شوي چې مشركينو له خندق نه د تيريدلو سخت كوششونه كړيدي، ډيرې هڅې به يې كولې چې ځانته پكې لاره ومومي، لكن مسلمانانو په ډيره ميړانه مقابله كوله په غشو به يې ويشتل او كلكه دفاع به يې كوله. د مسلمانانو د همت او شجاعت له بركته د مشركينو ټولې هڅې ناكامې او شنډې شوې. مسلمانان په داسې كلكه او مسلسله مقابله بوخت وو چې له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو (رضي الله عنهم) نه څو لمونځونه هم قضا شول. په بخاري او مسلم كې له جابر (رضي الله عنه) نه روايت دى وايي: د خندق د غزا په ورځ عمر (رضي الله عنه) راغى او مشركينو ته يې بد رد ويل، بيا يې وويل: يا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ! نن مې په ډير مشكل سره د لمازديګر لمونځ د لمر پريوتو په وخت كې ادا كړ. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: قسم په الله چې ما لا تر اوسه هم لمونځ ندى ادا كړى.

جابر (رضي الله عنه) زياتوي: بيا مونږ له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره بطحان ته كوز شوو، هلته يې اودس وكړ مونږ هم اودسونه وكړل، بيا يې د لمازديګر لمونځ پداسې وخت كې راكړ چې لمر لويدلى ؤ، ورپسې يې د ماښام لمونځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادا کړ[١].
رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د لمانځه د قضا کيدو له امله دومره خفه شو چې د مشرکينو لپاره يې ښيرې وکړې. بخاري له علي (رضي الله عنه) نه روايت کوي وايي: رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خندق په ورځ وفرمايل:(**ملأ الله عليهم بيوتهم وقبورهم ناراً، كما شغلونا عن الصلاة الوسطي حتى غابت الشمس**).الله تعالى دې د مشرکينو کورونه او قبرونه له اور نه ډک کړي، هغه چې مونږ يې داسې مصروف وساتلو چې د لمازديګر لمونځ مو دومره ناوخته شو چې له لمر پريوتو نه وروسته مو ادا کړ.[٢]
په مسند امام احمد او امام شافعي کې روايت دى چې مشرکانو داسې سختې حملې کولې او مسلمانان يې دومره مصروف ساتلي وو چې د ماسپښين، لمازديګر، ماښام او لماسختن ټول لمونځونه ورنه قضا شول، بيا وروسته يې ټول يو ځاى ادا کړل. امام نووي وايي: ددې روايتونو تر مينځ جمع داسې کيدى شي چې خندق غزا څو ورځې وه، کيداى شي يوه ورځ يو لمونځ ورنه قضا شوى وي، او په بله ورځ ټول قضا شوي وي.[٣]
لدينه دا خبره ثابتيږي چې مشرکينو څو ورځې مسلسل هڅه کوله له خندق نه تير شي، او مسلمانان هم په مسلسله توګه په کلکه دفاع او مقابله بوخت وو. او څرنګه چې خندق د دواړو لوريو تر مينځ حايل و، نو مخامخ جګړه او خونړۍ نښته نده شوې، بلکه دواړو لوريو يو پر بل غشي ويشتل او له ليرې نه مقابله روانه وه. د غشو ويشتلو په نتيجه کې له دواړو لښکرو نه څو کسه ووژل شول، پدې جمله کې شپږ مسلمانان شهيدان شول او لس مشرکين په هلاکت ورسيدل. پداسې حال کې چې يوازې يو او يا دوه کسان په توره وژل شوي دي.
همدا راز پدې دوران کې سعد بن معاذ (رضي الله عنه) هم په غشي ولګيد او د مټ لوى رګ يې پرې شو. نومورى د قريشو د يوه تن چې حبان بن العرقه نوميده په غشي ولګيد. پدې وخت کې سعد (رضي الله عنه) دعا وکړه خدايه! ته ښه عالم يې، چې زه له ټولو نه زيات له هغو کسانو سره جګړه خوښوم کوم چې ستا د رسول (صلى الله عليه

(1). صحيح بخاري ٢/ ٥٩٠
(2). همدا مصدر
(3). مختصر سيره الرسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) للشيخ عبدالله النجدي ص ٢٨٧ شرح مسلم للنووي / ٢٢٧

(c) ketabton.com: The Digital Library

و اله و صحبه و سلم) تکذیب یې کړی او هغه یې له خپل کور نه په هجرت کولو مجبور کړی، اې الله! داسې ښکاري لکه چې زمونږ او دوی تر مینځ جګړه وروستي پړاو ته رسیدلی وي، که چیرې له قریشو سره زمونږ د جګړې څه وخت پاته وي، نو خدایه، ما ورته ژوندی پریږده، تر څو زه ستا په لاره کې جهاد ورسره وکړم، او که له دوی سره جګړه دې پای ته رسولې وي، نو بیا دا زخم وشړوه او مرګ مې له همدې ټپ نه وګرزوه،[1]. د دعا په پای کې یې وویل:اې خدایه! تر هغې پورې مې مه وژنه تر څو مې په بنو قریظه زړه نه وي یخ شوی.[2]

پداسې حال کې چې مسلمانان د جګړې په ډګر کې له دا ډول ستونزو سره لاس او ګریوان وو، د فریب او غدر لښکر لکه د زهرجنو مارانو په شان اوریدل را اوریدل، او زیار یې یوست چې مسلمانانو ته زیان ورسوي.

د بنو نضیر مشر او لوی مجرم روان شو، د بني قریظه مېېنې ته ورغی، هلته یې له کعب بن اسد قرظي سره چې د بني قریظه مشر ؤ ولیدل. بني قریظه له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره دا عهد کړی ؤ چې که جنګ پیښیږي نو دوی به د مسلمانانو څنګ ته دریږي او مرسته به یې کوي. حیي ورغی د کعب دروازه یې وټکوله، کعب دروازه نه ورته پرانیستله، خو هغه اصرار کاوه تر څو چې دروازه یې ورته خلاصه کړله. حیي ورته وویل: ما تا ته همیشنی عزت او بې شمیره لښکرې راوستې دي، قریش، د هغوی مشران او مخور ټول مې درته راوستلي دي، هغوی اوس د رومه په مجمع الاسیال کې دي، ما غطفان او د هغوی مشران او رهبران ټول درته راوستلي دي، هغوی د احد په خوا په ذنب نقمي کې اړولي دي، دوې ټولو له مونږ سره دا عهد کړیدی چې تر هغې به په شا نه ځي تر څو یې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب (رضي الله عنهم) له مینځه نه وي وړي.

کعب ورته وویل: قسم په خدای چې تا عزت نه، بلکه ذلت راته راوړی، او داسې یو لښکر دې راوستلئ چې هغه وریځې ته ورته دی چې هیڅ اوبه نه وي پکې پاتې. هغه وریځ چې رعد او برق یې وي خو د باران درک یې نه وي، اې حیي! ستا په حال افسوس، ما پریږده، ما له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه له رښتیا او وفاء نه پرته بل څه ندي لیدلي.

خو حیي همداسې لګیا وو په یوه او بله لار یې د کعب د قانع کولو کوښښ کاوه، تر څو دا عهد یې ورکړ ورته ویې ویل: د خدای په نامه دا عهد درسره کوم که چیرې

---

(1). صحیح بخاري ۳/ ۵۹۱

(2)ابن هشام ۲/ ۳۳۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

قريش او غطفان پدې ونه توانيدل چې محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له مينځه يوسي، او بيرته مکې ته ستانه شول، نو پدې صورت کې به زه ستا سره يو ځای ستاسې په کلا کې پاتې کيږم، او څه چې پر تا راځي هغه دې په ما هم راشي، پدې سره کعب بن اسد له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره خپل تړون مات کړ، او له مسلمانانو نه يې د دوستۍ پيمان بيرته واخيست، او د هغوی په خلاف د مشرکينو په خوا کې ودريدل.[1]

همدا وه چې د بني قريظه يهودو عملاً د مسلمانانو په خلاف جنګي عمليات پيل کړل.

ابن اسحاق وايي: صفيه بنت عبدالمطلب (رضي الله عنها) د حسان بن ثابت (رضي الله عنه) په فارع نومي کلا کې وه، هلته له حسان سره د مدينې ماشومان او ښځې هم وې. صفيه (رضي الله عنها) وايي: يو يهودی زمونږ کوټې ته راغی، تر کلا شاو خوا تاويده، دا هغه وخت ؤ چې بنو قريظه له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره خپل تړون مات کړی ؤ او د مسلمانانو په خلاف جګړې ته داخل شوي وو. له مونږ سره هيڅوک هم نه وو چې دفاع رانه وکړي، رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) او مسلمانان له دښمنانو سره په مقابله بوخت وو، که مونږ ته څه مشکل پيدا کيدلې، هغوی مو مرستې ته نه شوای راتللی. صفيه (رضي الله عنها) زياتوي: حسان ته مې وويل: حسانه! دا يهودی خو وينې چې له کلا نه د باندې ګرزي، قسم په خدای زه فکر کوم چې غواړي زمونږ خبر نورو يهودانو ته يوسي، رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب (رضي الله عنهم) خو هلته مشغول دي، ته ورشه او دا يهودی ووژنه. حسان وويل: ته خو ښه پوهيږې، چې زه ددې کار لپاره تيار او مناسب نه يم. صفيه (رضي الله عنها) وايي: همدا وه چې ما خپله ملا وتړله او يو کوټک مې راسره واخيست، ورکوزه شوم پر هغه کوټک يا ستنه چې راسره وه يو سخت ګوزار مې پرې وکړ او يهودی مې وواژه، بيرته کلاته راغلم. حسان ته مې وويل: اوس ورشه او له هغه نه يې وسله را واخله، ځکه ما لاس ورنه وور. حسان (رضي الله عنه) راته وويل: زه دده وسلې او سامان ته هيڅ اړتيا نلرم.[2]

---

[1]. ابن هشام ۲/ ۲۲۰ - ۲۲۱

[2]. ابن هشام ۲۲۸/۲ . لدې حديث نه داسې معلوميږي چې حسان (رضي الله عنه) بې زړه او ډارن و، خو يو شمير علماوو ددې ځواب ويلی او دا حديث يې منکر بللی ځکه سند يې منقطع دی، او که حديث صحيح وي، نو د حسان هجوه ورنه څرګنديږي، پدې صورت کې ځواب دا دی چې کيدای شي هغه ورځ به حسان ناروغ و. زه دا تر ټولو غوره تاويل بولم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې ډول سره د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) عمه حضرت صفيې (رضي الله عنها) داسې يوه عظيمه کارنامه تر سره کړه چې د مسلمانانو د ميرمنو او اولادونو د ساتنې سبب شوه، يهودانو داسې ګمان وکړ چې ګويا يو شمير مسلمانان لدې کلاګانو او برجونو نه ساتنه کوي. پداسې حال کې چې اصلاً دا ټول خالي وو، هيڅوک هم دلته موجود نه وو. همدا يو جراتمندانه اقدام ددې سبب شو چې يهودانو بيا دې ډول اقدام ته زړه ښه نه شواى کړى. خو په عملي توګه يې له مشرکانو سره مرسته کوله کومکي مواد يې ور استول، او له همدې کومکي موادو نه مسلمانانو يو ځل شل اوښان ونيول.

کله چې دا خبر رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او مسلمانانو ته ورسيد، نو د خبر د تحقيق او د بني قريظه د دريځ معلومولو پخاطر يې سعد بن معاذ، سعد بن عباده، عبدالله بن رواحه، او خوات بن جبير (رضي الله عنهم) هغوى ته واستول او ورته يې فرمايل: (**انطلقوا حتى تنظروا أحق ما بلغنا عن هؤلاء القوم أم لا ؟ فإن كان حقاً فالحنوا لي لحناً أعرفه، ولا تَفُتُّوا في أعضاد الناس، وإن كانوا على الوفاء فاجهروا به للناس**). لاړ شئ او وګورئ چې دا خبر رښتيا دى او که نه؟ که فرضاً خبره رښتيا وه يعني هغوى له مونږ سره خپل تړون مات کړى او له قريشو سره يې تړون کړى وئ نو خبره په رموز کې وکړئ، داسې څه راته ووايئ چې يوازې زه پرې پوه شم، خبره ټولو خلکو ته مه اعلانوئ، او که فرضا هغوى تر اوسه پورې له مونږ سره وفادار پاتې شوي وو، عهد يې نه و مات کړئ، نو بيا يې ټولو خلکو ته اعلان کړئ. پلاوى چې ورلنډ شو نو له يهودو نه يې دومره بده معامله وليده چې ګمان يې هم نه کيده. فوراً يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په شان کې ګستاخي وکړه د هغه پلاوي ته يې بد رد وويل. په ډيره بې شرمۍ سره يې ورته وويل: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) څوک دى؟ زمونږ او محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تر مينځ هيڅ تړون نشته. ځئ بيرته لاړ شئ. هيئت همداسې ورنه روان شو او کله چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورسيدل، نو په شفر کې يې ورته وويل: (عضل و قاره) يعني بنو قريظه هم داسې غدر کړيدى لکه څرنګه چې د عضل او قاره خلکو له اصحاب الرجيع سره کړى وُ.

که څه هم کوشش وشو چې خبره پټه وساتل شي، خو اصحاب (رضي الله عنهم) په حقيقت پوه شول او د لوى خطر احساس يې وکړ. دا د مسلمانانو لپاره تر ټولو سخته

(c) ketabton.com: The Digital Library

شيبه وه، د دوی او بنو قريظه تر مينځ هيڅ حايل نه وُ، هغوی هر وخت کولی شوای پر مسلمانانو د شا له خوا نه بريد وکړي. دا هم په داسې وخت کې چې مخې ته يې د مشرکينو داسې يو لوی لښکر پروت وُ چې يوه لحظه يې هم له سترګو نه شوای پناه کولی. د مسلمانانو پر ماشومانو او ميرمنو د يهودو د بريد د مخنيوي لپاره څوک نه وو، ټول مسلمانان ډير غمجن وو، د دوی دغه حالت قرانکريم داسې تر سيموي او فرمايي: ((وَإِذْ زَاغَتْ الأَبْصَارُ وَبَلَغَتْ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا (١٠) هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالاً شَدِيداً)) (الاحزاب: ١٠- ١١)

[او کله چې کږې خړې شوې سترګې (له ډيرې ويرې) او ورسيدل زړونه بيخونو د مريو ته (له ډيره خوفه) او ګمانونه وکړل تاسو پر الله راز راز ګمانونه، پدې وخت کې وازمويل شول مؤمنان (له منافقانو څخه) او وخوځول شول په خوځولو سختو سره (له ډيرې ويرې).]

دلته يو ځل بيا د ځينو منافقينو نفاق څرګند شو او ويې ويل: محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) مونږ ته د کسرې او قيصر د خزانو وعده راکوي، خو نن مونږ حتی نه شو کولی د قضاء حاجت لپاره د باندې ووزو! ځينې منافقين خو راغلل او دروغ بهانې يې جوړې کړې چې زمونږ په کورونو کې څوک نشته، يا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) مونږ ته اجازه راکړه چې خپلو کورونو ته لاړ شو! زمونږ کورونه له مدينې نه د باندې واقع دي، تر زيات خطر لاندې دي! په بنو سلمه کې هم بالکل ماتې ګډه شوه، د همدوی په هکله الله تعالی دا آيتونه نازل کړل: ((وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلاَّ غُرُوراً (١٢) وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمْ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِنْ يُرِيدُونَ إِلاَّ فِرَاراً)) (الاحزاب : ١٢- ١٣)

[او (ياد کړه هغه وخت) کله چې وويل (ابن ابي، ابن قيشر او نورو) منافقانو او (وويل) هغو کسانو چې په زړونو د دوی کې مرض (د نفاق) و چې نه ده وعده کړې له مونږ سره الله او رسول ددغه (الله په فتح د شام، يمن، پارس) مګر په غرور، تير ايستلو سره. او کله چې وويل يوې طايفې له دغو (منافقانو) چې اې اهل د يثربه (مدينې) نشته ځای (د هستوګنې) تاسې ته پس بيرته وګرځئ او اذن (د بيرته تللو) غواړي يو فريق ډله له دوی له نبي نه وايي (بنو حارثه او بنو سلمه) چې بيشکه کورونه زمونږ تش پراته دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(له سړيو) حال دا چې ندي تش پراته کورونه د دوی نه لري اراده دوی (په دغه تګ سره) مګر د تيښتې (له جنګه).]

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته چې د بنو قريظه د غدر خبر راغی، نو خپل مبارک سر او مخ يې په چادر کې پټ کړ وغزيد، څه ځنډ يې وکړ. اصحابو (رضي الله عنهم) چې دا حالت وليد نور هم پريشانه شول. په همدې وخت کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په زړه کې د هيلې او اميد نوې څپه راغله، را پاڅيد د الله اکبر ناره يې وکړه، ويې وفرمايل: (**الله أكبر، أبشروا يا معشر المسلمين بفتح الله ونصره**).مسلمانانو! د الله تعالی له لوري د برې او فتحې مبارکي درکوم. بيا يې پيل وکړ له حالاتو سره د مقابلې په فکر کې شو، په عملي اقداماتو يې لاس پورې کړ، يوه جامعه طرحه يې جوړه کړه. د همدې طرحې په اساس به يې يوه ډله وسله وال کسان مدينې ته وليږل تر څو په ماشومانو او کورونو بريد ونه شي. د وخت غوښتنه دا وه چې بايد يو داسې اقدام وشي چې د مشرکانو ليکې دړې وړې کړي. د همدې غرض پخاطر رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اراده وکړه د غطفان قبيلې له مشرانو عيينه بن حصن او حارث بن عوف سره مصالحه وکړي. هغوی ته يې وړانديز وکړ چې که دوی بيرته ستانه شي او خپل قوم له ځان سره بوزي، نو په بدل کې به ورته د مدينې د ميوې دريمه برخه ورکړل شي. دوی ته دا وړانديز وشو چې تاسو لاړ شئ، قريش يوازې پريږدئ تر څو مونږ حساب ورسره وکړو. پدې وړانديز څه خبرې وشوې، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له سعدينو (سعد بن معاذ او سعد بن عباده (رضي الله عنهما)) سره مشوره وکړه. هغوی دواړو ورته وويل: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! که چيرې الله تعالی دا امر درته کړی وي، نو په سترګو مو منلی، او که دا ستا له خوا زمونږ د نجات لپاره يوه هڅه وي، نو بيا عرض دا دی چې د جاهليت او بت پرستۍ په زمانه کې هم هغوی په زور سره زمونږ ميوې ندي خوړلې، هغه وخت يې د مدينې يوازې هغه ميوې خوړلې دي چې يا يې اخيستې او يا چا په ميلمستيا کې ورکړې دي، اوس چې الله په اسلام مشرف کړو، هدايت يې راته وکړ، او د ستاسو په وجود سره يې عزت راوبښلو، نو بيا ولې دا ميوې ورکړو؟ قسم په الله چې له تورې پرته به هيڅ ورنکړو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هم د دوی رايه غوره وبلله او ورته ويې فرمايل: (**إنما هو شيء أصنعه لكم لما رأيت العرب قد رمتكم عن قوس واحدة**).دا زما طرحه وه ما ددې پخاطر وړاندې کړې وه چې له خطر نه مو وژغورم ځکه ما ليدل چې عرب ټول ستاسې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاف دریدلي دي. بیا الله تعالی د خپل رحمت له مخې داسې کار برابر کړ چې د دښمنانو د ماتې، رسوایی او بیلتون سبب شو، غرور یې مات او مستي یې له مینځه لاړه. او دا کار داسې وشو چې د غطفان قبیلې یو شخص چې نعیم بن مسعود بن عامر الاشجعی (رضي الله عنه) نومیده رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته راغی عرض یې وکړ: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! زه مسلمان شوی یم، خو قوم مې راباندې خبر ندی، امر راته کوه څه وکړم؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل:((**انما انت رجل واحد،فخذل عنا ما استطعت فان الحرب خدعة**)). ته یو کس یې، دښمن چې په هرې طریقې سره له مونږ نه دفع کولی شي، هغه وکړه، ځکه جګړه چل دی. نعیم فوراً بني قریظه ته ورغی، له دوی سره یې له پخوا نه ښې اړیکې درلودې، ورغی او ورته ویې ویل: تاسو خو پدې پوهیږئ چې زه له تاسو سره څومره مینه لرم، زمونږ او ستاسې اړیکې ډیرې نژدې دي. دوی ورته وویل: پدې کې خو شک نشته. ده ورته وویل: ګورئ قریش خو ستاسې په شان ندي، دا وطن ستاسې دی، ستاسې مالونه ، ښځې، اولادونه او ټول شیان همدلته دي، دا خو امکان نلري چې دا ټول پریږدئ او بل ځای ته کوچ وکړئ ، قریش او غطفان چې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د جګړې په نیت راغلي، دا دی تاسې له هغوی سره مرسته کوئ، د هغوی اولادونه، مالونه او ښځې ټول پخپل وطن کې دي که فرصت ورته برابر شو بریالي شول نو ښه، او که نه نو ولاړ به شي، تاسې به محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یوازې پریږدي! دوی ورته وویل: نو څه کول په کار دي یا نعیم! ده ورته وویل: تر هغې پورې په جګړه کې مرسته مه ورسره کوئ تر څو مو ورنه څه کسان ګرو نه وي اخیستې. دوی دده رایه خو ښه کړه او ویې ویل: ښه مشوره دې راکړه.

بیا نعیم سیخ قریشو ته ورغی او ورته ویې ویل: پدې خو پوه یاستئ چې زه ستاسې سره ډیره مینه او همدردي لرم. دوی وویل: بیشکه ته زمونږ دوست یې، ده وویل: د بني قریظه یهود له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره پخپل عهد او تړون ماتولو پښیمانه شوي، هغوی له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره بیا رابطه ټینګه کړې، او دا وعده یې ورسره کړیده چې دوی به له تاسې نه ځینې کسان ګرو اخلي او بیا به یې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته سپاري، او پدې سره به له هغه سره خپله دوستي ټینګوي، که فرضاً یهودو له تاسو نه د څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کسانو د ګرو کولو غوښتنه وکړه، نو مه يې منئ او ګروګان مه ورکوئ. بيا له دوی نه لاړ او غطفان ته ورغی، هغوی ته يې هم همداسې خبره وکړه. کله چې د پنځم هجري کال د شوال مياشتې د هفتې ورځ را ورسيدله، قريشو بني قريظه ته احوال وليږه، چې مونږ خو دلته مسافر يوو، پخپل وطن کې نه يوو، اوښان او آسونه مو مري، راځئ زمونږ مرسته وکړئ تر څو په محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بريد وکړو. يهودو ځواب ورواستاوه چې نن خو د هفتې ورځ ده، تاسې خو خبر يئ چې پدې ورځ زمونږ د شريعت له حکم نه سرغړوونکو ته کومه سزا ورکړل شوې ده، په هر حال مونږ تر هغې پورې ستاسې په ګټه په جګړه کې برخه نه اخلو تر څو پورې مو مونږ ته څو کسان د يرغمال په توګه نه وي را کړي. د قريشو قاصد چې دا خبر راوړ، قريشو او غطفان يو بل ته وويل چې قسم په الله نعيم رښتيا ويلي وو. فوراً يې يهودو ته خبر وليږه چې قسم په خدای که يو کس هم يرغمال درکړو، راځئ چې په ګډه پر محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حمله وکړو. قريظه ددې خبر په اوريدو سره وويل: نعيم رښتيا راته ويلي او په همدې طريقې سره د يهودو او مشرکينو تر مينځ بې اتفاقي او نفاق را مينځته شو، ارادې يې سستې او حوصلې يې ټيټې شوې.

مسلمانانو خپل رب ته زاری او سوالونه کول او ويل به يې: (**اللهم استر عوراتنا وآمن روعاتنا**).اې الله! ته زمونږ پرده وکړې، له خطراتو نه مو په امن وساتې. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مشرکينو په حق کې ښيرې کولې، او له الله (جل جلاله) نه يې د هغوی د ماتې سوالونه کول فرمايل يې:(**اللهم منزل الكتاب، سريع الحساب، اهزم الأحزاب، اللهم اهزمهم وزلزلهم**).اې د قرآنکريم نازلونکيه ربه! اې په چټکی سره حساب کونکيه! ته د مشرکينو دا ټولی مات کړې، خدايه دوی ته شکست او ماتې ورکړې او وېې لړزوې.[1]

الله تعالی د خپل رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او مسلمانانو سوالونه قبول کړل، وروسته له هغې چې د مشرکينو، يهودو او مشرکينو تر مينځ نفاق او درز پيدا شو، الله تعالی داسې باد ورباندې مسلط کړ چې خيمې يې ورته پورته کړې، ديګونه يې ورته چپه کړل، د خيمو تناوونه يې له بيخه راوايستل، هيڅ شی يې په امن نه وو. همدا راز الله تعالی د ملايکو لښکر هم ورواستاوه، مشرکين يې ولړزول او په زړونو کې يې ويره او رعب ور واچاوه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)

---

[1]. صحيح البخاري، كتاب الجهاد ١/ ٤١١. كتاب المغازي ٢/ ٥٩٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

په همدې سخته سړه شپه کې حذيفه بن اليمان د مشرکينو ميځ ته ورواستاوه تر څو د هغوی په هکله معلومات راوړي. حذيفه (رضي الله عنه) ورغی او ويې ليدل چې د مشرکينو هر څه په بل مخ چپه دي ټولو د بيرته تلو تياري پيل کړې. همدا احوال يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته وړاندې کړ. او چې سهار شو، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وليدل چې الله (جل جلاله) يې دښمنانو ته ماتې ورکړې، او پداسې حال کې بيرته تللي چې د الله تعالی له قهر او غضب نه پرته يې هيڅ هم لاسته ندي راوړي. او په همدې سره الله تعالی خپله وعده رېښتونې کړه، خپل لښکر (مسلمانانو) ته يې عزت ورکړ، د خپل بنده (محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)) مرسته يې وکړه، او ټولو مشرکينو ته يې ماتې ورکړه، په پای کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بريالی مدينې ته ستون شو.

د خندق غزا په صحيح روايت سره د هجرت په پنځم کال د شوال په مياشت کې وه. مشرکينو تقريباً يوه مياشت رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب (رضي الله عنهم) محاصره کړي وو. له رواياتو داسې ښکاري چې د محاصرې پيل د شوال په مياشت او په ذي القعدې کې پای ته رسيدلی ؤ. ابن سعد وايي چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خندق نه د چارشنبې په ورځ چې د ذي القعدې يوازې اوه ورځې پاتې وې مدينې ته ستون شو.

د خندق غزا د تلفاتو جګړه نه وه، بلکه دا د اعصابو جنګ ؤ، که څه هم پدې غزا کې سختې نښتې ندي شوې، خو بيا هم د اسلامي تاريخ له پريکنده جګړو څخه شميرل کيږي. پدې جګړه کې مشرکينو ماتې وخوړه، حوصلې يې پريوتې. ددې غزا په ترڅ کې دا په اثبات ورسيدله چې د عربو هيڅ ځواک هم ددې توان نلري چې په مدينه کې مخ په وده وړوکی قوت له مينځه يوسي. ځکه ټولو وليده چې عربان ټول په پوره شور او ځواک سره راغلي وو، خو هيڅ يې هم ونه شوای کړی، همدا وجه وه کله چې احزاب د الله تعالی په امر له مدينې نه ستانه شول، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: اوس به مونږ ورباندې حملې کوو، نور به دوی راباندې حملې نه کوي، مونږ به ورپسې ورځو.[1]

---

[1]. صحيح بخاري ۲/ ۵۹۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بني قريظه غزا

په هماغه ورځ چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بيرته مدينې ته تشريف راوړ، ماسپښين جبريل (عليه السلام) پداسې حال کې ورته راغی چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ام سلمه (رضي الله عنها) په کور کې غسل کاوه، ورته ويې ويل: ايا تا خپله وسله ايښې ده؟ ملايکو خو تر اوسه وسلې ندي اينښې او زه همدا اوس د دوی (مشرکانو) له تعقيب نه راوګرځيدم، لاړ شه له خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) سره د بني قريظه په لور لاړشه، زه له تا نه مخکې ور روان يم، کلا ګانې يې ورباندې لړزوم، په زړونو کې يې ويره اچوم . ورپسې جبريل (عليه السلام) له ملايکو سره روان شو.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې ټولو ته دا اعلان وشي: څوک چې امر قبلونکی وي بايد د لمازديګر لمونځ بني قريظه ته ورسوي. عبدالله بن ام مکتوم يې د مدينې والي وټاکه، بيرغ يې علي (رضي الله عنه) ته ورکړ، او د بني قريظه په لور يې واستاوه. علي (رضي الله عنه) لاړ او کله چې د بني قريظه کلا ګانو ته ورلنډ شو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په هکله يې له يهودو نه نا مناسبې خبرې واوريدلې.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د انصارو او مهاجرينو (رضي الله عنهم) له يوه ټولي سره روان شو، مخکې لاړ او د بني قريظه له (انا) نومې څاه سره تم شو. مسلمانانو ټولو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د امر تعميل وکړ، فوراً روان شول، دوی په لاره کې وو چې د لمازديګر د لمانځه وخت را ورسيد، ځينو وويل: امر راته شوی چې لمونځ بايد په بني قريظه کې وکړو، له همدې ډلې نه ځينو د لمازديګر لمونځ ان له ماسختن نه وروسته ادا کړ، نورو اصحابو (رضي الله عنهم) وويل چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هدف دا وُ چې په بيړه لاړ شو نه دا چې لمونځ له هغه ځای پرته بل ځای ادا نکړو، نو هغوی همدلته د لارې په اوږدو کې لمونځ وکړ. وروسته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يوې ډلې ته هم عتاب ونکړ او ملامتي يې ورباندې ونه ويله (ځکه دواړو د خپل اجتهاد پيروي کړې وه). پدې ډول مسلمانان ډلې ډلې د بني قريظه په لور لاړل، ټول له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يو ځای شول. د ټولو شميره

دری زره وه، ورسره ډيرش آسانونه هم وو. لاړل د بني قريظه له کلا ګانو نه راتاو شول او محاصره يې کړل، کله چې د محاصرې کړی تنګه شوه، کعب بن اسد چې د بني قريظه رئيس وُ، خپل قوم ته دری وړانديزونه وړاندې کړل او ورته ويې ويل:
اې زما قومه! يا اسلام راوړئ او د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دين ومنئ تر څو مالونه، وينې، اولادونه او ښځې ټول مو په امن شي، او زياته يې کړه: قسم په الله چې ښه درته څرګنده او ثابته شويده چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د الله تعالی رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دی، او تاسې پخپل کتاب کې دده ذکر ليدلی دی.
دوهم وړانديز دا دی، که ايمان نه راوړئ نو لومړی خپل اولادونه او ښځې ټول ووژنئ، بيا د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مقابلې ته ووزئ او تر هغې ورسره وجنګيږئ تر څو يا وربانديې برلاسي شئ، او يا ټول له مينځه لاړ شئ.
او دريم دا چې د هفتې په ورځ ټول پر رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو (رضي الله عنهم) يې حمله وکړی، دا ځکه چې د هفتې په ورځ به هغوی دا فکر کوي چې يهود خو نن بريد نه کوي، پدې ورځ جګړه نه راسره کوي، اغفال به شي.
بنو قريظه د خپل مشر يوه خبره هم ونه منله، دری واړه يې رد کړې، نو کعب بن اسد په ډير قهر او غوسه ورته وويل: په تاسې کې د فيصلې او پريکنده خبرې سړی نشته، کله مو هم د عقل مندۍ کار ندی کړئ.
وروسته له هغې چې بني قريظه د سعد دری واړه وړانديزونه ونه منل، نو مجبور وو چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر ته يې غاړه اېښې وئ، خو دا يې غوره وګڼله چې لومړی بايد له هغو مسلمانانو نه چې د دوی ملګري دي پدې هکله پوښتنه وکړي، تر څو پوه شي که د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر ته غاړی کيږدي نو څه به ورسره کيږي؟ هماغه وه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يې خبر وليږه چې ابو لبابه راته راوليږه تر څو مشوره ورسره وکړو! ابو لبابه له دوی سره تړون درلود، کورنۍ او مالونه يې د دوی په سيمه کې وو. کله چې ابو لبابه ورغی، ټول ورته راپاڅيدل، ښځو او ماشومانو ژړل، ددې حالت په ليدو سره د ابو لبابه زړه پرې وسوځيد. ټولو يهودانو ورته وويل: ابو لبابه! آيا دا مشوره را کوې چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته تسليم شو؟ ده ورته وويل: هو: خو لاس يې په غاړه راکش کړ، مطلب يې دا وُ که تسليم شي نو مرۍ به مو پرې شي، حلال به کړی شئ. په همدې حالت کې متوجه او پوه شو چې پدې عمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره د الله (جل جلاله) او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په حق کې د خیانت مرتکب شویدی، فورا روان شو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته هم ورنغی، سیخ نبوي جومات ته لاړ، ځان یې په یوې ستنې پورې وتاړه، او قسم یې یاد کړ تر څو چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپل لاس نه وي خلاص کړئ، ځان به خوشی نکړي، همداسې به تړلی وي. او بله ژمنه یې دا وکړه چې بیا به تر ابده د بني قریظه سیمې ته نه ورځي. کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبر شو، نو ویې فرمایل: (**أما إنه لو جاءني لاستغفرت له، أما إذ قد فعل ما فعل فما أنا بالذي أطلقه من مكانه حتى يتوب الله عليه**).که ابو لبابه ماته راغلی وای، نو مغفرت به مې ورته غوښتی وای، خو اوس یې چې ځان تړلئ، نو تر هغې پورې یې نه خلاصوم تر څو یې چې الله تعالی توبه نه وي قبوله کړې.
د ابو لبابه له دغه مشورې سره سره بني قریظه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر ته تسلیم او سلامي شول. یهودو د اوږدې محاصرې تاب او توان هم درلود ځکه ښه ډیر خوراکي مواد، اوبه هر څه ورسره وو، کلا ګانې یې ښه مضبوطې وې، په مقابل کې مسلمانان په خالی میدان کې وو، له لوږې او یخنۍ سره مخ وو، ستړیا خو یې دومره وه چې اندازه یې ګرانه ده. خو دا جګړه هم د اعصابو جګړه وه، الله تعالی د یهودو په زړونو کې ویره واچوله، حوصلې یې ټیټې شوې. په همدې وخت کې علي (رضي الله عنه) او زبیر (رضي الله عنه) ورمخکې شول، علي (رضي الله عنه) چیغه وکړه: اې د ایمان لښکره! قسم په خدای چې یا به د حمزه (رضي الله عنه) په شان شهید شم او یا به دا کلا فتحه کړم. د همدې آواز له اوریدو سره یهود د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په وړاندې سلامي شول.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې نارینه یهودان دې بندیان شي، د همدې امر په اساس د محمد بن مسلمه انصاري (رضي الله عنه) تر مراقبت لاندې د هغوی په لاسونو کې زولنې واچول شوې، ښځې او ماشومان بیل ځای ته یووړل شول. د اوس قبیلې خلک رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورغلل عرض یې وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! تا زمونږ د وروڼو خزرج له حلیفانو (بني قینقاع) سره هسې ښه معامله وکړه، دا بني قریظه زمونږ حلیفان او دوستان دي له دوی سره هم ښه وکړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وویل:(**ألا ترضون أن يحكم فيهم رجل منكم؟) قالوا: بلى. قال: (فذاك إلى سعد بن معاذ**). آیا تاسې پدې خوښ یاستئ چې ستاسې یو شخص د دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هکله فيصله وکړي؟ دوي وويل: هو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: دا فيصله دې سعد بن معاذ (رضي الله عنه) وکړي. دوی وويل: بالکل سمې ده. ټول پرې راضي يو.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مدينې ته خبر وليږه چې سعد بن معاذ (رضي الله عنه) دې را حاضر شي. نوموړی د احزاب په غزاکې ټپي شوی او د مټ رګ يې پرې شوی وُ، او له همدې امله په مدينه کې پاتې وُ. کله چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خبر ورورسيد، نو په خره باندې سپور شو او پداسې حال کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په لور روان شو چې د قوم خلک يې يوې او بلې خوا ته روان وو ورته ويل يې: سعده! له خپلو حليفانو سره ښه وکړه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ددې لپاره حکم ګرزولی يې چې د دوی په هکله نرمه او غوره فيصله وکړې! سعد (رضي الله عنه) د دوی خبرې اوريدلې، څه يې نه ويل، خو کله چې دوی ډير اصرار وکړ نو ده ورته وويل: اوس هغه وخت رارسيدلی دی چې سعد د الله (جل جلاله) پخاطر د هيچا پروا ونه ساتي. خلکو چې دا خبره واوريده يو شمير له همدې ځايه ورنه وګرځيدل، يو له بل سره يې غمشريکي وکړه او خفګان يې څرګند کړ.

کله چې سعد (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورلنډ شو، اصحابو ته يې امر وکړ چې: (**قوموا إلی سيدکم**). خپل مشر ته پاڅيږئ! خلک پاڅيدل او سعد (رضي الله عنه) يې له خره نه راکوز کړ او ورته ويې ويل: سعده! بني قريظه ستا حکم او فيصلې ته تسليم شوي. ده وويل: آيا زما فيصله پر دوی نافذه ده؟ دوی ورته وويل: هو. ده وويل: آيا مسلمانان به هم زما حکم مني؟ دوی ورته وويل: ولې نه. بيايې ويل: ايا زما فيصله هغه چاته هم د منلو وړ ده چې دلته تشريف لري؟ او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خوا ته يې د تکريم او تعظيم په دود اشاره وکړه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**نعم، وعلي**). هو. زه هم ستا فيصله منم. سعد وويل: نو زما فيصله دا ده چې نارينه يې بايد ووژل شي، اولادونه او ښځې زوزاده يې دې اسيران کړی شي او مالونه يې دې وويشل شي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې فيصلې په اوريدو سره وفرمايل: (**لقد حکمت فيهم بحکم الله من فوق سبع سموات**). تا د دوی په هکله هغه فيصله وکړه کومه چې الله تعالی له اوو آسمانو پاس کړې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بني قریظه په هکله د سعد (رضي الله عنه) حکم ډیر عادلانه او په انصاف ولاړ و، ځکه دوی نه یوازې له مسلمانانو سره غدر او خیانت کړی ؤ بلکه د مسلمانانو د له مینځه وړلو لپاره یې ۱۵۰۰ تورې، دوه زره نیزې، ۳۰۰ زغرې او ۵۰۰ ډالونه هم تیارکړي وو او دا ټول شیان له فتحې وروسته مسلمانانو غنیمت کړل.
د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په امر سره د بني قریظه ټول افراد د بني النجار قبیلې د بنت الحارث نومې ښځې په کور کې بندیان شول هلته د مدینې په بازار کې ورته کندې وایستل شوې، وروسته دوی ډلې، ډلې ورته راوستل کیدل او هملته به یې سرونه پرې کیدل. په همدې حالت کې یوه یهودي خپل مشر کعب بن اسد ته وویل: څه فکر کوې له مونږ سره به څه معامله کیږي؟ ده ورته وویل: تاسې هیڅرته هم له عقل نه کار نه اخلئ،نه ګورئ چې بلونکي نه دریږي؟ او څوک چې ځي بیرته نه راستنیږي، قسم په خدای چې زمونږ سرنوشت (برخلیګ) مرګ دی. پدې ترتیب سره د بني قریظه د شپږ یا اوه سوه کسانو سرونه قلم شول.
ددې فیصلې په تنفیذ سره د غدر او خیانت جرړې له بیخه ووتلې، او هغه خاینان پخپله سزا ورسیدل کوم چې تړون یې مات کړی و، او په ډیر سخت وخت کې یې د مسلمانانو د تباهۍ په نیت له مشرکینو سره لاس یو کړی و، او پدې عمل او کړو سره د هغو جنګي مجرمینو په ډله ورګډ شوي وو کوم چې د محاکمې او اعدام وړ دي.
دلته له دوی سره د بني نضیر قبیلې لوی شیطان او د احزاب جګړې لوی مجرم حیي بن اخطب هم ووژل شو نوموړی د ام المؤمنین صفیه (رضي الله عنها) پلار ؤ. هغه وخت چې قریش او غطفان د جګړې له ډګر نه په شا شول، نو حیي راغی او له بني قریظه سره یو ځای پاتی شو، خپله هغه وعده یې پوره کړه چې د جګړې په دوران کې یې له کعب بن اسد سره کړې وه. ده هغه وخت کعب دیته اړ ایستلی ؤ چې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره خپل تړون مات کړي او له مشرکینو سره یو ځای د هغه په خلاف په جګړه کې برخه واخلي او په مقابل کې یې دا ورته ویلي و چې زه به تر آخره درسره وم. همداسې یې وکړل له بني قریظه سره یو ځای اسیر شو، او کله چې د وژلو لپاره راوستل شو، چپنه یې په غاړه وه خو سورۍ سورۍ کړی یې وه تر څو څوک ورنه ګټه وانخلي، راوستل شو لاسونه یې له غاړې سره تړل شوي وو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې وویل: ستا سره په دښمنۍ پښیمانه نه یم، خو بری او غلبه د خدای په لاس کې ده، بیا یې زیاته کړه: اې خلکو! همدا به د الله امر ؤ، همدا به لیکل شوي او همدا مو تقدیر و، الله تعالی بني اسرائیلو ته وژل مقرر کړي ؤ، وریسې کیناست او همدلته یې سر پرې شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې پیښه کې له یهودو نه یوازې یوه ښځه ووژل شوه، هغه هم پدې دلیل چې نوموړې پر خلاد بن سوید (رضي الله عنه) باندې د میچنۍ تیږه ورغورځولې وه او هغه یې وژلی و، نو ددې په بدل کې دغه ښځه هم ووژل شوه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر کړی و چې یوازې هغه کسان دې ووژل شي چې ږیرې یې راغلې وي او د چا چې ږیره نه وي راغلې، نه دې وژل کیږي. پدې ډله کې عطیه القرظي هم و چې هغه وخت یې ږیره نه وه راغلې، نو ژوندی پاتې شو اسلام یې ومانه او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د صحبت شرف یې وګاټه.

ثابت بن قیس (رضي الله عنه) له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه سوال وکړ چې زبیر بن باطا، مال او کورنۍ یې ده ته وروبښي! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه وروبښل. زبیر له ثابت (رضي الله عنه) سره نیکي کړې وه، او د همدې نیکۍ په بدل کې یې هغه ته وویل: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ما ته را وبښلې، ستا مال او اولاد یې راوباښه، اوس دا ټول بیرته ستا. زبیر چې د خپل قوم له مرګ نه خبر شو، نو ثابت (رضي الله عنه) ته یې وویل: زه د خپلې نیکۍ په نامه له تا نه ددې سوال کوم چې ما هم له خپلو دوستانو سره یو ځای کړه، یعنې ما هم ووژنه، نو بیایې دده سر هم پرې کړ او په نورو یهودانو پسې یې ورولیږه. ثابت د زبیر زوی عبدالرحمن ژوندی وساته، عبدالرحمن په اسلام مشرف شو او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) صحبت یې وګاټه.

همدا راز ام المنذر سلمی بنت قیس النجاریه له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه هیله وکړه چې رفاعه بن سموال القرظي ورته وروبښي! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې غوښتنه ومنله، او هغه یې وروباښه. رفاعه ژوندی پاتې شو ایمان یې راوړ او د اصحابو (رضي الله عنهم) په ډله کې شامل شو.

د تسلیمۍ په شپه هم یو شمیر یهودانو ایمان راوړ، او په همدې اساس د هغوی ژوند او مال په امن پاتې شول. په همدې شپه عمرو چې له خپل قوم بني قریظه سره په غدر او خیانت کې شریک نه و، له خپل کور نه د باندې راووت، د نبوي لښکر د پاسدارانو مشر محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) ولید، خو څه یې ورته ونه ویل، لاره یې ورکړه، او معلومه نه شوه چې هغه به چیرته تللی وي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د بني قریظه له مالونو نه خمس بیل کړ او نور مالونه یې په مسلمانانو باندې وویشل، سواره ته یې درې برخې، دوې برخې یې د آس او یوه د سواره، او د پیاده (پلي) لپاره یې یوه برخه وټاکله. وینځې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د سعد بن زيد الانصاري تر سرپرستۍ لاندې نجد ته واستولې، هلته يې وسله او آسونه ورباندې راونيول. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د وينځو له ډلې نه ريحانه بنت عمرو بن خناقه د خپل ځان لپاره خوښه کړه، او د ژوند تر پايه ورسره وه، دا د ابن اسحاق روايت دی.[1] خو کلبي وايي چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغه (ريحانه) آزاده کړه او په شپږم هجري کال يې په نکاح سره واخيستله، چې له حجه الوداع نه له راستنيدو وروسته وفات شوه او په بقيع کې خاورو ته ورسپارل شوه.[2]

وروسته له هغې چې د بني قريظه مساله ختمه شوه، الله تعالی د خپل صالح بنده سعد بن معاذ (رضي الله عنه) هغه سوال قبول کړ چې مخکې يې يادونه شويده. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د سعد (رضي الله عنه) لپاره په جومات کې خيمه درولې وه تر څو هملته يې عيادت وکولی شي. د بني قريظه له فتحې وروسته د سعد (رضي الله عنه) ټپ خلاص شو او په بد واوښت. عائشه (رضي الله عنها) وايي: د سعد (رضي الله عنه) له ټپ نه وينې روانې شوې، په جومات کې د بنو غفار څو خيمې هم وې ټولو د سعد (رضي الله عنه) وينې وليدلې ځکه ډيرې زياتې بهيدلې وې، د وينو په ليدو سره هغوی چيغه کړه اې د خيمو خلکو! دا څه دي چې ستاسې له لوري زمونږ خوا ته را روان دي؟ ټولو وکتل چې د سعد (رضي الله عنه) له زخم نه وينې را روانې دي او په پای کې له همدې کبله وفات شو.[3]

په بخاري او مسلم کې له جابر (رضي الله عنه) نه روايت دی چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) فرمايلي: (**اهتز عرش الرحمن لموت سعد بن معاذ**). د سعد بن معاذ (رضي الله عنه) په مرګ د الله تعالی عرش ولړزيد[4].

همدا راز ترمذي له انس (رضي الله عنه) نه په روايت سره وايي: **قال: لما حملت جنازة سعد بن معاذ قال المنافقون: ما أخف جنازته، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: (إن الملائكة كانت تحمله)**.کله چې د سعد بن معاذ (رضي الله عنه) جنازه پورته شوه، منافقانو وويل: دا څومره سپکه جنازه وه. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: دا ځکه چې ملائکو وړله يعنې د هغه (سعد بن معاذ (رضي الله

(1). ابن هشام ۲/ ۲۴۵
(2). تلقيح فهوم اهل الاثر ص ۱۲
(3).صحيح البخاري ۲/ ۵۹۱
(4). صحيح البخاري ۱/ ۵۳۶. صحيح مسلم ۲/ ۲۹۴ جامع الترمذي ۲/ ۲۲۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنه) جنازه ملائکو وړله.[1]

د بني قريظه د محاصرې په دوران کې له مسلمانانو نه يو تن (خلاد بن سويد) په شهادت ورسيد، يوې يهودۍ ښځې د ميچنې تيږه ورباندې وروغورځوله او مړ شو. همدا راز پدې ترڅ کې د عکاشه ورور ابو سنان بن محصن هم مړ شو.

ابو لبابه هملته مسجد کې شپږ ورځې تړلی ؤ د لمانځه په وخت کې به يې ښځه ورته راتلله خلاصاوه به يې او له لمانځه نه وروسته به بيرته په ستنې پورې تړل کيده، تر څو يوه ورځ سهار وختي يې الله تعالی توبه قبوله کړه او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يې چې د ام سلمه (رضي الله عنها) په کور کې ؤ خبر ورکړل شو. ابو لبابه (رضي الله عنه) وايي ام سلمه (رضي الله عنها) د خپلې حجرې په دروازه کې ودريده او راته ويې ويل: ابو لبابه! مبارک شه، الله تعالی دې توبه قبوله کړه! ددې خبرې په اوريدو سره په جومات کې ناست اصحاب (رضي الله عنهم) را پاڅيدل تر څو خلاص يې کړي، خو ابو لبابه وويل: نه، تر څو چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپله تشريف نه وي راوړئ او زه يې نه وم خلاص کړئ بل څوک به مې نه خلاصوي. او کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د سهار لمانځه ته تشريف راوړ په ابو لبابه تيريده ورغی او خوشی يې کړ.

دا غزا (بني قريظه) د هجرت د پنځم کال د ذي القعدې په مياشت کې شوې وه، او د بني قريظه کلا بندۍ **۲۵** ورځې دوام کړی ؤ.[2]

الله تعالی د احزاب او بني قريظه غزا ګانو په اړه د احزاب سورت څو آيتونه نازل کړيدي. او په هغې کې يې د مؤمنانو او منافقانو د حال او احوال په هکله څرګندونې کړي، د مشرکينو ماتې ته يې اشاره فرمايلې، او د اهل کتابو د غدر او خيانت نتايج او پايلې يې په ګوته کړيدي.

---

[1]. جامع الترمذي **۲۲۵/۲**

[2]. ابن هشام ۲/ ۲۳۷. ۲۳۸. صحيح البخاري ۲/ **۵۹۰**، **۵۹۱**. زاد المعاد ۲/ ۷۲-۷۴۰ مختصر سيرۍ الرسول للشيخ النجدي ص ۲۸۷ تر ۲۹۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بني قريظه غزا نه وروسته پوځي عمليات

۱- د سلام بن ابي الحقيق وژل

سلام بن ابي الحقيق چې کنيه نوم يې ابو رافع ؤ، هغه لوی يهودي مجرم ؤ چې د مسلمانانو په خلاف يې د مشرکينو ډيرې لښکرې راوپارولې او زياته اندازه مال او پيسې يې ورکړې، بې حسابه مرستې يې ورسره وکړې.[۱]

دې مجرم به رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته هم زيات اذيت او ضرر رساوه، کله چې مسلمانانو د بني قريظه مشکل حل کړ، خزرج قبيلې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه د ابو رافع د وژلو اجازه وغوښتله، ځکه لدينه مخکې اوس قبيلې کعب بن اشرف وژلی ؤ. اوس خزرج غوښتل چې دوی هم هغوی ته ورته يو وياړ وګټي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د دوی غوښتنه ومنله او اجازه يې ورکړه چې ابو رافع ووژني، خو پدې امر يې تاکيد وکړ چې بايد ښځې او ماشومان ونه وژل شي او هغوی ته خطر متوجه نه شي. خزرج ددې وظيفې د انجام لپاره پنځه کسيز ګروپ جوړ کړ، د ګروپ ټول غړي له بنو سلمه کورنۍ څخه وو او مشر يې عبدالله بن عتيک نوميده. دغه ګروپ د خيبر په لور روان شو، چيرته چې د ابو رافع کلا وه، ماښام وررسيدل، خلک ټول خپلو کورونو ته راغلي وو. عبدالله بن عتيک خپلو ملګرو ته وويل تاسې ټول همدلته کينئ، زه ځم او له دروازه وان سره خبرې کوم، غواړم د هغه زړه په لاس راوړم، کيدای شي له همدې لارې نه کلا ته ورد ننه شم. لاړ او دروازې ته لنډ يو ځای داسې کيناست چې خپل چادر يې په سر واچاوه او داسې يې ښودله چې ګويا د قضاء حاجت لپاره ناست دی. خلک ننوتل، دروازه وان غږ پرې وکړ اې د خدای بنده! که غواړې چې ننوزې،نو زر داخل شه زه دروازه بندوم.

عبدالله بن عتيک کيسه کوي وايي: په همدې خبرې سره لاړم ، کلا ته د ننه شوم، او د ننه پټ شوم کله چې خلک ټول داخل شول، دروازه وتړل شوه، پيره دار کلياني ټولې له

---

(1). فتح الباري ۷/ ۳۴۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دروازې سره خوا کې په ځنګ درې وځړولې. زیاتوي وروسته زه ورغلم او دا کلیانې مې راواخستلې، راتلونکې دروازه مې خلاصه کړه، ابو رافع په بالاخانه کې ؤ همته یې مجلس بنه ګرم ؤ ما ځاره، کله چې د مجلس او کیسو خلک ورنه لاړل، زه وروختلم، هره دروازه به مې چې پرانیستله، نو بیرته به مې له ننه خوا نه تړله، او له ځان سره مې ویل که چیرې خلک دربانديې خبر شي نو مخکې لدینه چې هغوی ما ته راورسیږي زه به ابو رافع ووژنم. ابو رافع ته وروسیدم، کوټه یې تیاره وه او له خپلې کورنۍ سره ؤ نه پوهیدم چې ځای یې چیرته دی؟ غږ مې وکړ ابو رافع! ده وویل: څوک یې؟ په غږ پسې لاړم او پداسې حال کې مې د توري ګوزار پرې وکړ چې ویرې اخیستی وم، پدې ګوزار هیڅ هم ونه شول هغه چیغې کړې. زه يې له کور نه راووتلم او لږ انتظار مې وکړ، بیا بیرته ورغلم، ورته ومې ویل: دا څه غږ دی اې ابو رافع! ده وویل: مور دې بوره شه، همدا اوس یوه سړي د توري ګوزار راباندې وکړ. ابو رافع زیاتوي: همدلته مې یو قوي ګوزار پرې وکړ، سخت ټپي شو، خو مړ نه شو، بیا مې د توري څوکه د هغه په خیټه کینبوده او زور مې ورکړ تر څو له شا یې ووتله او پوه شوم چې مړ شو، نور د باندې راووتلم دروازې مې یو په بل پسې خلاصولې، په یوه زینه کې راکوزیدم فکر مې کاوه چې پښه مې ځمکې ته رسیدلې خو داسې نه وه د لاندې ولویدم، سپوږمۍ بنه رڼا کوله، پښه مې ماته شوه خپل پټکی (پګړی) مې را خلاص کړ او پښه مې ورباندې وتړله، روان شوم او له دروازې سره کیناستم. له ځان سره مې فیصله وکړه چې تر هغې پورې به نه ځم تر څو یې له مرګ نه بنه مطمئن شوی نه وم، چرګ غږ چرګانو آذانونه وکړل، او د کلا په چار دیوالې هم غږ وشو د حجاز د تاجر د مرګ خبر اعلانوم. دا مې چې واوریدل راغلم او خپلو ملګرو ته مې وویل: چې ځئ، الله تعالی ابو رافع وواژه. راغلو او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضورته حاضر شوو، خبر مې ورته تیر کړ. ده راته وفرمایل: پښه دې وغزوه، پښه مې اوږده کړه هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل مبارک لاس ورباندې راتیر کړ او داسې جوړه شوه لکه چې بالکل ماته شوې نه وي.[1]

دا د بخاري شریف روایت دی. ابن اسحاق وایي چې د هغه ګروپ ټول غړي کلا ته ورد ننه شوي وو او ټولو په ګډه ابو رافع وژلی و، او هغه څوک چې توره یې د ابو رافع په خیټه کې د ننه کړې وه د توري وار یې پرې کړی و د هغه نوم عبدالله بن انیس

[1]. صحیح البخاري ۲/ ۵۷۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

(رضي الله عنه) وُ. په دې روايت کې دا هم راځي کله چې دوی هغه وواژه، او د شپې د عبدالله بن عتيک پښه ماته شوه، ملګرو يې هغه پورته کړ او ټول له کلا سره خوا کې د يهودو په يوه چينه کې پټ شول، يهودانو اورونه بل کړل، يوې خوا بلې خوا يې پـلټنې پيل کړې، بالاخره مايوس او نامراده د خپل مشر سر ته ورغلل، په همدې وخت کې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) اصحاب (رضي الله عنهم) روان شول او مدينې ته لاړل.[١]

دغه سريه د پنځم هجري کال د ذي القعدې او يا ذي الحجې په مياشت کې وه.[٢]

پدې وخت کې چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مشرکينو،کفارو او يهودو، او نورو جنګي مجرمينو له مشکل نه فارغ شو، د هغوی حساب يې تصفيه کړ، نو د نورو مشرکو قبايلو او اعرابو (کوچيانو) په خلاف يې د يو لړ تاديبي بريدونو امر ورکړ، ځکه دا هغه کفار وو چې بې له زوره يې له خپلو شرارتونو او اذيتونو لاس نه اخيست، امنيت يې خراباوه، نو د دوی د شر او بې امنۍ له مينځه وړل يو ضرورت وُ چې بايد تر سره شوی وای.

٢- د محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) سريه

له احزاب او قريظه غزا نه وروسته لومړنۍ سريه د محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) ده. پدې سريه کې (٣٠) سواره وو، دغه ډله اصحاب (رضي الله عنهم) د نجد د بکرات سيمې د ضريه څنډې قرطاء ته لاړل، د ضريه او مدينې تر مينځ د اوو ورځو لار وه. دوی د شپږم هجري کال د محرم مياشتې په شلمه د بني بکر بن کلاب مېنې ته ور روان شول، کله يې چې حمله وربانديې وکړه، خلک يې ټول وښتيتدل، مسلمانانو يې ټول څاروي (ميږې او پسونه) ونيول، او وريسې پداسې حال کې چې د محرم د مياشتې يوه ورځ پاتې وه بېرته مدينې ته ورسيدل.

له مشرکينو سره ثمامه بن اثال الحنفي د بني حنيفه قبيلې مشر هم وُ، نوموړی په پټه سره د مسيلمه الکذاب په امر د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ترور لپاره وتلی وُ،[٣] چې مسلمانانو ونيو رايې ووست جومات ته يې بوته او هلته يې په يوه ستنې پورې وتاړه. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) تشريف ورووړ او ويې فرمايل: ثمامه څه دي درسره؟ ده وويل: له ما سره خير دی يا محمد

[١]. ابن هشام ٢/ ٢٧٤ - ٢٧٥

[٢]. رحمه للعالمين ٢٢٣/٢ – ابن هشام ٢٣٧/٢ – ٢٣٨ صحيح البخاري ٥٩٠/٢ – ٥٩١ زاد المعاد ٩١

[٣]. السيره الحلبيه ٢/ ٢٩٧

(c) ketabton.com: The Digital Library

(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! که مې ووژنې نو یو وینه لرونکی به دې وژلی وي او که احسان راباندې وکړې، نو په یوه قدر دان او احسان منونکي به دې احسان کړی وي، او که چیرته مال او پیسې غواړې، نو څومره چې غواړې همدومره به درکړم!
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هیڅ ورته ونه ویل همداسې ورنه لاړ، بیا ورته راغی او هماغه خبره یې ورته تکرار کړه. د ثمامه ځواب هم هماغه وُ. دریم ځل یې بیا تشریف راوړ او د همغې خبرې له تکرار نه وروسته یې وفرمایل: ثمامه خوشې کړئ، اصحابو (رضي الله عنهم) خوشی کړ. هغه لاړ او له جومات سره نژدې د خرما یوه باغ ته ورغی، غسل یې وکړ او بیرته راغی په اسلام مشرف شو او ویې ویل:
یا محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! قسم په الله د ځمکې پر مخ مې له تا نه زیاته دښمني له بل چا سره نه درلوده، خو اوس له ټولو نه زیاته مینه درسره لرم، قسم په خدای له ټولو نه مې ستا له دین نه ډیر نفرت درلود، خو اوس له ټولو ادیانو نه ستا دین راته ګران دی، ستا اصحابو هغه وخت ونیولم چې ما د عمرې نیت کړی وُ، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زیری ورکړ او ورته ویې فرمایل: لاړ شه عمره وکړه.
ثمامه چې کله مکې ته ورسید نو قریشو ورته وویل: بې دینه او ګمراه شوې یا ثمامه! ده وویل: نه قسم په الله زه نه یم بې لارې شوی، بلکه زه د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په دین مشرف شوم، اې قریشو دا هم واورئ چې لدینه وروسته به تر هغې پورې له یمامه نه یوه دانه غنم هم درته رانشي تر څو یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اجازه نه وي کړې. یمامه هغه وخت د مکې لپاره د ځمکې او پټې حیثیت درلود. ثمامه عمره ادا کړه او خپل کورته ستون شو.
مکې ته یې غله استول بند کړل، قریش ډیر په تکلیف شول، او مجبور شول رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته خط ولیکي او د خپلې خپلوۍ په روی یې ورنه وغوښتل چې ثمامه ته امر وکړي غله او غنم مکې ته خوشې کړي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دوی غوښتنه ومنله او ثمامه ته یې ولیکل چې مکې ته خوراکي مواد لیږل بیرته پیل کړي.[1]

۳- د بني لحیان غزا

[1]. زاد المعاد ۲/ ۱۱۹ز مختصر سیره الرسول للشیخ النجدي ص ۲۹۲- ۲۹۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنو لحيان هغه قبيله ده چې د رجيع په سيمه کې يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له اصحابو (رضي الله عنهم) سره غدر او خيانت کړی وُ، لس تنه يې په شهادت رسولي وو، او دوه نور يې د مکې په مشرکينو پلورلي وو. د بنو لحيان مېنه د مکې له پولو سره او په حجاز کې د ننه وه. هغه وخت د مسلمانانو او قريشو او نورو اعرابو تر مينځ سخت کشمکش روان و، نو پداسې وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مناسبه نه ګڼله چې د لوی دښمن سره خوا کې په کوم جنګي اقدام لاس پورې کړي، خو کله چې د احزاب په غزا کې مشرکينو ماتې وخوړه، ارادې يې کمزورې او حوصلې يې تر ډېره حده پرېوتې، نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اراده وکړه چې له بني لحيان نه د رجيع په پېښه کې د شهيد شويو اصحابو (رضي الله عنهم) غچ واخلي.

همدا وه چې د شپږم هجري کال د ربيع الاول او يا جمادي الاولی په مياشت کې په بنو لحيان د حملې په نيت ووت، عبدالله بن ام مکتوم يې په مدينه کې خليفه وټاکه، خلکو ته يې داسې وښوله چې ګويا د شام په لور روان دی. مخکې لاړ د امج او عسفان تر مينځ د غران نومې وادۍ مينځ ته ورسيد. دا هغه ځای وُ چيرته چې درسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اصحاب (رضي الله عنهم) په شهادت رسيدلي وو، د هغوی لپاره يې دعا وکړه. بنو لحيان چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د راتګ خبر واوريد، ټول وتښتيدل، د غرونو سرونو ته لاړل. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دوې ورځې همدلته پاتې شو، خو يو کس هم په لاس ورنغی، يوې خوا بلې خوا ته يې جنګي ګروپونه وليږل خو بنو لحيان ترې تښتيدلي وو. وروسته د عسفان په لور ورغی لس سواره يې کراع الغميم ته وليږل تر څو قريش هم دده په راتګ خبر شي، بالاخره له ۱۴ شپو وروسته بيرته مدينې ته ستون شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سرایاوو او جنګي ګروپونو استول

لدینه وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مختلفې سریې او جنګي ګروپونه واستول، چې ددې پېښو لنډیز دا دی:

۱- د عکاشه بن محصن (رضي الله عنه) **سریه:** دا د ۶ هجري کال د ربیع الاول یا ربیع الاخر په میاشت کې وه. عکاشه د ۴۰ کسیز ګروپ په مشرۍ د غمر سیمې ته روان شو. الغمر د بني اسد قبیلې یوه چینه وه مخکې لدینه چې عکاشه ورورسیږي د هغه ځای مشرکین وتښتیدل، مسلمانان ورغلل، دوه سوه اوښان یې ونیول او مدینې ته یې راوستل.

۲- د محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) **سریه:** دا هم د شپږم هجري کال د ربیع الاول یا ربیع الاخر په میاشت کې وه. محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) له لسو کسانو سره د بني ثعلبه په سیمه کې د ذي القصه په لور روان شو، هلته د دښمن سلو کسانو کمین ورته نیولی ؤ، کله چې مسلمانان ویده شول هغوی حمله ورباندې وکړه او له محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) نه پرته ټول یې شهیدان کړ، یوازې محمد په ټپي حالت کې ورنه خلاص شو.

۳- د ابو عبیده بن الجراح (رضي الله عنه) **سریه:** دا هم د ۶ هجري کال د ربیع الاخر په میاشت کې د ذي القصه په لور وه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) د ملګرو له شهادت نه وروسته ابو عبیده (رضي الله عنه) ته وظیفه ورکړه چې د بني ثعلبه مقابلې ته لاړ شي. هغه له ۴۰ کسانو سره د اصحابو (رضي الله عنهم) د شهادت ځای ته ورغی، د شپې یې پیاده سفر وکړ او سهار وختي یې پر بني ثعلبه برید وکړ، خو هغوی بیا هم ورنه وتښتیدل، یوازې یو کس په لاس ورغی هغه هم اسلام راوړ. مسلمانانو یو شمیر څاروي او پسونه په غنیمت ونیول.

۴- د زید بن حارثه (رضي الله عنه) **سریه:** د ۶ هجري کال د ربیع الاخر په میاشت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې وه. دا د مرالظهران په سيمه کې د بني سليم په يوه چينه کې چې جموم نوميده پيښه شويده. زيد (رضي الله عنه) لاړ او هلته يې د مزينه قبيلې يوه ښځه چې حليمه نوميده ونيوله، دې ښځې د بني سليم يوه محله وروښوده چيرته چې مسلمانانو ډېر پسونه، څاروي او بنديان ونيول. کله چې زيد (رضي الله عنه) بيرته راستون شو او غنيمتونه يې له ځان سره راوړل، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نوموړې ښځې ته ددې خپل ځان او ميړه دواړه وروبښل يعنې دواړه يې آزاد کړل.

۵- عيص ته د زيد بن حارثه (رضي الله عنه) **سريه:** دا د ۶ هجري کال په جمادي الاولی کې وه. زيد له ۱۷۰ سوارو سره د عيص په لور وخوځيد، هلته يې د قريشو هغه قافله په لاس کې پريوته چې مشر يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) زوم ابو العاص وُ. ابو العاص پخپله نجات وموند، لاړ، سيده مدينې ته راغی او له زينب (رضي الله عنها) نه يې پناه وغوښتله، او ورته ويې ويل چې له خپل مهربان پلار (حضرت محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)) نه سوال وکړې چې ددې قافلې مالونه بيرته ده ته ورکړي. زينب (رضي الله عنها) همداسې وکړل، له خپل پلار (صلی الله عليه وسلم) نه يې همدا سوال وکړ! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خلکو ته وويل، که مو خوښه وي نو دا مالونه بيرته ورکړئ! اصحابو (رضي الله عنهم) ټولو په خپله خوښه هر څه بيرته ورکړل. ابو العاص له خپلو مالونو سره مکې ته ستون شو، ټول شيان يې خپلو خاوندانو ته وسپارل بيا يې ايمان راوړ او مدينې ته يې هجرت وکړ، او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپله لور زينب (رضي الله عنها) چې تقريباً درې نيم کال مخکې يې هجرت کړی وُ بيرته په هماغه لومړنۍ نکاح سره ابو العاص ته ورکړه او دا خبره په صحيح حديث سره ثابته ده[1]. او په اولنۍ نکاح يې ځکه بيرته ورکړه چې هغه وخت له مشرکينو سره د مسلمانو ښځو د نکاح د تحريم آيت شريف نه و نازل شوی. او هغه حديث او روايت صحيح ندی چې وايي رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) زينب په نوې نکاح سره ابو العاص ته ورکړه او يا يې شپږ کاله وروسته ورکړه. دا د معنی او سند دواړو له لارې سيې ندی.[2]

تعجب دی هغو کسانو ته چې پدې ضعيف حديث استناد کوي او وايي: ابو العاص د

---

[1] . سنن ابي داود مع شرحه عون المعبود باب الى متى ترد عليه المراة اذا اسلم بعدها.

[2]. تحفه الاحوذي ۱۹۵/۲ – ۱۹۶ ته مراجعه وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې له فتحې نه مخکې د اتم هجري کال په وروستیو کې ایمان راوړی، بیا د همدې خبرې مخالفه خبره کوي او وایي: زینب (رضي الله عنها) د اتم هجري کال په لومړیو کې وفات شویده. پدې هکله مو پر بلوغ المرام باندې پخپل تعلیق کې مفصلې خبرې کړې، موسې بن عقبه عقیده لري چې دغه پیښه د ابي بصیر او ملګرو له خوا یې په اووم هجري کال کې پیښه شویده، خو دا خبره نه له صحیح او نه هم له ضعیف حدیث سره تطابق لري.

۶- د زید (رضي الله عنه) **سریه**: دا هم د ۶ هجري کال په جمادي الاخره میاشت کې وه. زید (رضي الله عنه) له ۱۵ کسانو سره د بني ثعلبه په لور ووت، طرف یا طرق نومې سیمې ته ورغی، اعراب ورنه وتښتیدل او فکر یې کاوه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله پر دوی باندې د برید په نیت راوتلی دی. زید او ملګرو یې له مشرکینو نه شل اوښان په غنیمت ونیول، اوڅلور ورځې له مدینې نه غایب ؤ.

۷- بیا هم وادي القری ته د زید (رضي الله عنه) **سریه**: زید د ۶ هجري کال د رجب په میاشت کې له ۱۲ کسانو سره د قری په وادي کې د دښمن د تحرکاتو د معلوملو پخاطر ووت. هلته د قری اوسیدونکو حمله ورباندې وکړه، ۹ کسان یې ورنه شهیدان کړل او د زید په شمول دری نور ژوندي پاتې شول.[1]

۸- د خبط سریه: دا د آتم هجري کال په رجب میاشت کې وه، خو د پیښې له بهیر نه داسې ښکاري چې دا باید له صلح حدیبیه نه مخکې واقع شوې وي. جابر (رضي الله عنه) وایي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مونږ دری کسانو ته چې مشر مو ابو عبیده بن الجراح ؤ امر وکړ چې لاړ شو او د قریشو د کاروان څارنه وکړو، په لاره کې سخت وږي شوو له ډیرې لوږې مو خبط (یو ډول بوټی دی) وخوړل، او له همدې وجې دغه لښکر ته د خبط لښکر نوم ورکړل شو.
وروسته یوه سړي دری اوښان راته حلال کړل، بیایې دری نور راته حلال کړل، دریم ځل یې بیا درې اوښان راته حلال کړل، بیا ابو عبیده (رضي الله عنه) هغه لدې کار نه منع

(1). رحمه للعالمین ۲/ ۲۲۶.زاد المعاد ۲/۱۲۰ – ۱۲۲. حواشي تلقیح فهوم اهل الاثر ص ۲۸،۲۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ. پدې وخت کې له بحر نه یو ماهي چې عنبر ورته ویل کیده راته را واچول شو او هغه مو پوره نیمه میاشت خواړه، غوړي مو یې هم استعمالول، تر څو بیرته په پښو ودریدو او خپل اولني حالته ورسیدو. ابو عبیده ددې ماهي د پوښتیو یو هډوکی واخیست، بیا یې په لښکر کې تر ټولو دنګ سړي ته وویل چې په تر ټولو لوړ اوښ باندې سپور شي، بیا همدا دواړه تر دې هډوکي لاندې تیر شول. مطلب دا چې د ماهي د پوښتۍ هډوکی ډیر اوږد وُ. جابر (رضي الله عنه) زیاتوي مونږ ددې ماهي له غوښې نه یوه اندازه د توښې په دود راسره واخیستله او کله چې مدینې ته ورسیدو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته مو دا کیسه تیره کړه، هغه وفرمایل: (**هو رزق أخرجه الله لكم، فهل معكم من لحمة شيء تطعمونا؟**).دا د الله تعالی له لوري د ستاسې رزق او روزي وه، ایا له هغې غوښې نه څه اندازه درسره شته چې مونږ ته یې را کړئ؟ نو مونږ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته له هغې غوښې نه یوه اندازه ورولیږله.[1]

مونږ مخکې وویل چې د کیسې سیاق پدې دلالت کوي چې دا سریه باید له صلح حدیبیه نه مخکې واقع شوې وي، ځکه چې له حدیبیې نه وروسته خو مسلمانان د قریشو د کاروانو مخې ته نه ورتلل، او پر هغوی یې حمله نه کوله.

---

[1]. صحیح البخاري ۲/ ۶۲۵. صحیح مسلم ۲/ ۱۴۵ - ۱۴۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بني المصطلق او یا مریسیع غزا

۶ هجري کال، د شعبان میاشت

دغه غزا که څه هم له عسکري پلوه دومره لویه او مهمه غزا نده، خو پدې دوران کې داسې پیښې شوې دي چې په اسلامي ټولنه کې یې داسې اړ دوړ او جنجالونه راولاړ کړل چې په ترڅ کې یې د منافقانو له مخ نه پردې پورته شوې، او داسې تعزیراتي قوانین رانازل شول چې اسلامي ټولنې ته یې د عظمت، سپیڅلتیا، کرامت او پاک نفسۍ نوی رنګ ورکړ. مونږ به لومړی د غزا په هکله خبرې وکړو، وروسته به له نورو پیښنو نه وغږیږو.

د صحیح روایت په اساس سره ویلی شو چې دغه غزا د شپږم هجري کال د شعبان په میاشت کې وه.[1] ددې غزا سبب هم دا ؤ: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته خبر راغی چې د بني مصطلق رئیس حارث بن ابي ضرار له خپل قوم او نورو

---

[1]. دلیل یې دا دی چې د افک په حدیث شریف کې دا ثابته ده چې دغه پیښنه د حجاب د حکم له نازلیدو نه وروسته وه د حجاب آیت خو د زینب (رضي الله عنها) په هکله نازل شوی ؤ، او زینب (رضي الله عنها) خو دغه وخت یعنې د حجاب د حکم د نزول په وخت کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په نکاح کې وه ځکه له زینب (رضي الله عنها) سره د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) واده د پنځم هجري کال په ذي القعده او یا ذي الحجه کې شوی و، او دغه غزا خو د شعبان په میاشت کې وه نو دا به د ۶ هجري کال شعبان وي نه د پنځم کال او د افک له پیښې وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عایشی په هکله پوښتنه ترې وکړې وه چې دې ورته وویل: زه خپلې سترګې او غوږونه ساتم، حضرت عایشه (رضي الله عنها) فرمایي: چې زینب (رضي الله عنها) یوازینی بی بی وه چې له ما سره یې سیالي کوله.

بناء دا د شپږم کال د شعبان میاشت شوه. او دا روایت چې وایي سعد بن معاذ او سعد بن عباده (رضي الله عنهما) د افک د اصحابو په هکله یو له بل سره مناقشه او منازعه وکړه، یعنې دا چې دا غزا باید د سعد بن معاذ (رضي الله عنه) له وفات نه مخکې پیښه شوې وی، معلومه ده چې سعد بن معاذ (رضي الله عنه) د ۵ هجري کال په اخرو کې له بني قریظه غزا نه وروسته وفات شویدی، نو پدې اساس د بني مصطلق غزا هم باید په پنځم هجري کال کې شوی وي، ددې اشکال صحیح ځواب دا دی چې ددې روایت راوي سهوه شوی او سهوا یې له سعد بن عباده (رضي الله عنه) سره د سعد بن معاذ (رضي الله عنه) نوم راوړی دی، ابن اسحاق له زهري له عبیدالله بن عبدالله بن عتبه او هغه له عائشه (رضي الله عنها) نه روایت کړی او په هغه روایت کې د سعد بن معاذ (رضي الله عنه) نوم نشته بلکه هلته دا سید بن حضیر نوم راغلی دی ابو محمد بن حزم وایي چې همدا خبره صحیح ده. (زاد المعاد ۱۱۵/۲) پدې هکله د محمد الغزالي خبره هم د حیرانتیا وړ ده هغه ابن قیم ته دا خبره منسوبوي چې ګویا هغه هم وایي دغه غزا په پنځم هجري کال کې شویده (فقه السیره ص ۲۲۳). حال دا چې په الهدي (۱۱۵/۲)کې چې هغه څه ویلي هغه بالکل ددې خبرې مخالف دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عربانو سره له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره د جګړې لپاره راوتلی دی. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې خبر په اوريدو سره بريده بن حصيب اسلمي ته امر وکړ چې لاړ شي او د خبر تحقيق وکړي. هغه لاړ او له حارث بن ابي ضرار سره يې خبرې وکړې، او بيا يې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته خبر راوړ.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې د خبر له صحت نه ډاډه شو، نو اصحابو (رضي الله عنهم) ته يې د تلو قومانده ورکړه او په بيړه سره روان شو. دغه وخت د شعبان د مياشتې دوې ورځې پاتې وې، له رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره دا ځل يو شمير هغه منافقين هم روان شول چې په مخکينو غزا ګانو کې يې برخه نه وه اخيستې.

دا ځل يې زيد بن حارثه (رضي الله عنه) او په بل روايت ابوذر (رضي الله عنه) او په دريم روايت سره نميله بن عبدالله ليثي (رضي الله عنه) په مدينه کې خليفه وټاکه. حارث بن ابي ضرار هم يوه جاسوس ته وظيفه ورکړې وه چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د لښکر څارنه وکړي، مسلمانانو هغه جاسوس ونيو او ويې واژه.

کله چې حارث ته د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د راتګ او د خپل جاسوس د ژولو خبر ورسيد ډير وويريد، ملګري يې هم وارخطا شول، يو شمير عربان ورنه لاړل. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د بحر ساحل ته نژدې د قديد خوا ته د دوی يوې چينې ته چې مريسيع نوميده ورسيد. هغوی هم د جنګ تياري ونيوله. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل اصحاب (رضي الله عنهم) په ليکو برابر کړل، بيرغ له ابوبکر (رضي الله عنه) سره وُ، د انصارو جنډه يې سعد بن عباده (رضي الله عنه) ته ورکړې وه. دواړه لښکرې سره مخامخ شولې، څه وخت يې يو بل په غشو سره وويشتل، بيا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د بريد امر ورکړ، ټولو اصحابو (رضي الله عنهم) په يوه حرکت حمله وکړه، دښمن ته يې ماتې ورکړه او بريالي شول. يو شمير مشرکين ووژل شول، ښځې او اولادونه يې د مسلمانانو په اسارت کې ولويدل، ډير پسونه او څاروي يې هم په غنيمت ونيول له مسلمانانو نه يوازې يو کس شهيد شو، هغه هم سهوا د يوه انصاري له لاسه مړ شو، هغه و نه پيژانده د دښمن ګمان يې ورباندې وکړ او ويې واژه.

دا د اهل مغازي او اهل السير رايه ده. ابن قيم وايي چې دا ګمان او وهم دی، ځکه حقيقت دا دی چې پدې غزا کې جګړه نده پيښه شوې، مسلمانانو پر دوی حمله وکړه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې اولادونه او مالونه يې ورنه ونيول. په بخاري کې راځي چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بني مصطلق غافلګير کړل يعنې ناڅاپي بريد يې ورباندې وکړ.[۱]

په اسارت نيول شويو ښځو کې جويريه بنت حارث هم وه، لومړی هغه د ثابت بن قيس په برخه ورسيده، هغه ورسره مکاتبه وکړه يعنې د يوه اندازه مال په بدل کې يې د آزادۍ وعده وکړه، دواړه پدې راضي شول چې جويريه په څه پيسې ورکوي او هغه به يې آزادوي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) همدغه ټاکلی مبلغ ابن قيس ته ورکړ او جويريه يې پخپله نکاح کړه. جويريه (رضي الله عنها) د قوم د رئيس حارث لور وه، او کله چې دې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د نکاح شرف تر لاسه کړ نو اصحابو (رضي الله عنهم) ټولو خپل غلامان او وينځې آزادې کړې، ځکه دوی ويل چې دا قوم خو اوس د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خسرګنۍ ده، نو بايد قدر يې وشي. همدا وه چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خپلوۍ د احترام په دود کې يې هغوی ټول آزاد کړل، هغوی هم له آزادۍ نه وروسته ټولو چې سل کورنۍ وو ايمان راوړ او په اسلام مشرف شول.[۲]

پدې غزا کې د ټولو پيښو اصلي او اساسي عامل د منافقينو رئيس عبدالله بن ابي وُ، نو مخکې لدينه چې ددې پيښو په اړه څه ووايو، غوره ګڼو لومړی د منافقينو د رول او په اسلامي ټولنه کې د دوی د منفي کړو وړو په هکله هم څه خبرې وکړو.

له بني مصطلق غزا نه مخکې د منافقينو رول او دريځ

څو ځله مو دا خبره کړيده چې عبدالله بن ابي له اسلام او مسلمانانو په ځانګړې توګه له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره سخته کينه او دښمني لرله ځکه اوس او خزرج دده په مشرۍ سلا شوي وو، لګيا وو ده ته يې تاج جوړاوه، مرۍ او غمي يې ورته برابرول. په همدې حال کې هلته د اسلام لمر راوخوت، اوس او خزرج يې دده له پاچايۍ نه بلې خوا ته واړول، او له همدې ځايه عبدالله بن ابي دا فکر کاوه چې دده پاچايي رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورانه او خاورې کړه.

له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره د عبدالله بن ابي دښمني د

(1). صحيح بخاري ۱/ ۳۴۵. فتح الباري ۷/ ۴۳۱

(2). زاد المعاد ۲/۱۱۲، ۱۱۳، ابن هشام ۲/ ۲۸۹_۲۹۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هجريت له پیل نه څرګنده وه، یوه ورځ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خره سپور د سعد بن عباده (رضي الله عنه) پوښتنې ته ور روان و او په هغه مجلس ورغی چې عبدالله بن ابي هم پکې ؤ کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ور ورسید د منافقینو رئیس خپله پزه پټه کړه او ویې ویل دلته دوړې مه راته کوئ! بیا چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د قرآنکریم آیتونه تلاوت کړل ده ورته وویل: په کور کې دې کینه، زمونږ مجلس مه را خرابوه.[1]

دا د هغه وخت خبره ده چې عبدالله بن ابي لا په اسلام سره تظاهر نه ؤ کړی، او کله یې چې له بدر نه وروسته په اسلام تظاهر هم وکړ خپله دښمني یې پرې نښودله، له الله (جل جلاله) او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې خپلې دښمنۍ ته ادامه ورکړه، تل یې هڅه کوله چې د مسلمانانو تر مینځ نفاق واچوي.

د اسلام د ذلت کوشش یې کاوه، له مشرکینو سره یې مرستې کولې، د بني قینقاع په پېښه کې یې چې کوم رول ادا کړی هغه خو مو مخکې ذکر کړی. همدا راز د احد په غزا کې یې مسلمانانو ته لوی غم، شر او مصیبت راولاړ کړ، د هغوی په مینځ کې یې ګډوډي، نفاق او خلاف واچاوه.

دغه منافق د مسلمانانو په حق کې له بې حده مکر و فریب نه کار اخیست، وروسته له هغه چې په اسلام سره یې تظاهر وکړ، هره جمعه به چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خطبې ویلو لپاره کیناسته نو هغه به پاڅید او خلکو ته به یې ویل: اې خلکو! دا دی رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ستاسې په وړاندې تشریف لري، الله تعالی پده سره تاسو ته عزت او منزلت در په برخه کړ، نو تاسې دده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مرسته وکړئ. خبرې یې واورئ او اطاعت یې وکړئ، بیا به کیناست، ورپسې به رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پاڅید او خطبه به یې وویله.

د منافقینو دغه رئیس دومره سپین سترګی و چې سره لدې چې د احد په غزا کې یې هغه غدر او خیانت وکړ، خو له غزا وروسته د لومړۍ جمعې په ورځ پاڅید او غوښتل یې هماغه څه ووایي کوم چې هره جمعه به یې له خطبې نه مخکې ویل، خو دا ځل مسلمانانو له جامو راونیو او ورته ویې ویل: د خدای دښمنه! کینه، ته ددې وړ نه یې چې دا خبرې وکړې، تا چې څه وکړل هغه ټولو ولیدل. پدې خبرو سره هغه خفه شو او له جومات نه روان شو، د خلکو له غاړو نه یې قدمونه اوچتول او په وتو وتو کې یې ویل:

---

[1]. ابن هشام ۱/ ۵۸۴ - ۵۸۷ بخاري ۲/ ۹۲۴ ، مسلم ۲/ ۱۰۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه خو ددې جناب د ملاتړ لپاره پورته شوی وم، خو داسې ښکاري لکه چې ما کومه د جرم خبره کړې وي! له دروازې سره يو انصاري مخې ته ورته راغی او ورته ويې ويل: هلاک شې، بيرته وګرزه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به درته د مغفرت دعا وکړي. ده وويل: زه نه غواړم چې هغه راته د مغفرت دعا وکړي.[1]

همدا راز عبدالله بن ابي له بنو نضير سره مسلسله رابطه درلوده، له دوی سره په ګډه يې د مسلمانانو په خلاف توطيې جوړولې، ان تر دې چې ورته ويلي يې وو چې: که چيرې تاسې د مسلمانانو خلاف جګړې ته راووتئ نو مونږ به هم درسره وو، او که ستاسې په خلاف جګړه وشوه نو مونږ به ستاسې مرسته کوو.

همدا راز د احزاب په غزا کې ددې منافق او ملګرو کار يې دا وُ چې د مسلمانانوپه مينځ کې ويره، پريشاني او ګډوډي را پيدا کړي، الله تعالی همدې مطلب ته د احزاب په سورت کې داسې اشاره فرمايي: ((وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلاَّ غُرُوراً)) (الاحزاب: ۱۲).تر دې ايته چې فرمايي: ((يَحْسَبُونَ الأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا وَإِنْ يَأْتِ الأَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ أَنَّهُمْ بَادُونَ فِي الأَعْرَابِ يَسْأَلُونَ عَنْ أَنْبَائِكُمْ وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ مَا قَاتَلُوا إِلاَّ قَلِيلاً)) (الاحزاب: ۲۰)

[او (ياد کړه هغه وخت) کله چې وويل (ابن ابي، ابن قيشر او نورو) منافقانو او (وويل) هغو کسانو چې په زړونو د دوی کې مرض (د نفاق) و چې نه ده وعده کړې له مونږ سره الله او رسول ددغه (الله په فتح د شام، يمن، فارس) مګر په غرور او تيرايستو سره.]

[هغوی (له ويرې) داسې ګمان کوي چې د کفر لښکرې ندي تللې که چيرته بيا راشي لښکر د (مشرکينو جنګ ته) نو دوست ګڼي (منافقان) دا چې کاشکې دوی اوسيدونکي وی په (ليرو کليو د) اعرابو کې (له ښاره) چې پوښتنې به يې کولې (له ليرې) له (احوالو) خبرو ستاسې او که چيرې وی (دغه منافقان) په تاسې کې نو جنګ به يې نه وو کړی دوی مګر لږ (د پاره د رياء).]

پداسې حال کې چې د يهودو، منافقينو او مشرکينو په شمول ټول دښمنان پدې ښه پوهيدل چې د اسلام د بري او غلبې راز مادي تفوق، د وسلو، عسکرو او وسايلو ډيرښت ندی بلکه ددې بري راز هغه اخلاق او معنوي پياوړتيا ده چې مسلمانان پرې سينګار شويدي. او دا هم ټولو ته په ډاګه وه چې ددې عظمت او کرامت منبع هغه

[1]. ابن هشام ۲/ ۱۰۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دي چې په نيکۍ، معنوي او اخلاقي لوړتيا او سپيڅلتيا کې تر ټولو لوړ مثال او قدوه دی. همدا راز ټول يدې ښه متيقن شوي وو او د پنځه کلنو جګړو په دوران کې ټولو ته ثابته شوې وه چې د وسلې په زور سره پر اسلام او مسلمانانو باندې غلبه ناممکنه ده. همدا وه چې دوی د اسلام او مسلمانانو په خلاف د ساړه يا تبليغاتي جنګ فيصله کړې وه، دوی هڅه کوله د عاداتو، اخلاقو او کړو وړو له مخې د مسلمانانو په خلاف تشويشونه راولاړ کړي، پدې تبليغاتي جګړه کې د مشرکينو لومړنی هدف پخپله رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وُ.

څرنګه چې منافقين په مدينه کې د ننه اسلامي ټولنه کې اوسيدل او دا ورته آسانه وه چې د مسلمانانو احساسات راوپاروي، او له هغوی سره له تماس نه په استفادې سره د دوی په زړونو کې کار وکړي، نو د اسلام په خلاف په تبليغاتي جنګ کې زيات مهم رول د همدې منافقانو او د دوی د رئيس عبدالله بن ابي و.

د دوی دغه توطئه او پلان له احزاب غزا نه وروسته په ډاګه شو، کله چې حضرت رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له زينب بنت جحش (رضي الله عنها) سره چې زيد طلاقه کړې وه نکاح وکړه. منافقينو همدا پيښه د حربې يا تبليغاتي وسيلې په شکل استعمال کړه. ځکه د عربانو عادت او رواج دا وُ چې هغوی به خپل فرزندي اولاد هم لکه خپل اصلي اولاد داسې باله، او د دا ډول زوی طلاقه شوې ښځه به يې د هغه چا لپاره ناروا بلله کوم چې دغه کس به يې خپل زوی نيولی و.

کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له زينب (رضي الله عنها) سره واده وکړ، نو منافقينو ګمان وکړ لکه چې اوس دوی ته د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خلاف د پروپاګند او تهمت ښه دلايل په لاس ورغلي دي او پدې هکله يې دوه ټکي د ځان په ګټه بلل:

لومړې دا چې دا د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پنځم واده وُ، او قرآنکريم خو له څلورو نه د زياتو ودونو د جواز حکم نلري، نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په کوم دليل دا پنځم واده وکړ؟

دوهم دا چې زينب (رضي الله عنها) خو د زيد (رضي الله عنه) ښځه وه او زيد خو هغه څوک وُ چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل زوی نيولی وُ، او د خپل زوی (فرزندي) له ښځې سره خو نکاح د عربو په نزد يوه لويه ګناه وه. منافقينو پدې هکله ډير تبليغات وکړل له ځانه يې ډيرې کيسې او دروغ جوړ کړل. ددې دروغو په ترڅ کې به يې ويل چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يو ځل زينب

(c) ketabton.com: The Digital Library

(رضي الله عنها) په ناڅاپي توګه ولیده خوښه یې شوه، د هغې حسن يې زړه یووړ، ډیره مینه یې ورسره پیدا شوه او کله چې دده زوی زید (رضي الله عنه) پدې پوه شو، نو زینب یې دده لپاره خوښه کړه. دغه پروپاګند دومره عام او پداسې طریقې سره خور شو چې تر نن و رځې پورې یې د تفسیر او احادیثو په کتابو کې آثار تر سترګو کیږي. څرګنده ده چې دې تبلیغاتو به حتماً په کمزوریو زړونو اثر او اغیزه هم درلوده، همدا وه چې د الله تعالی له لوري د قرآنکریم شفا ورکوونکي آیتونه نازل شول، او په غوڅه توګه یې د منافقینو د دروغو او پوچو تبلیغاتو بطلان اعلان کړ. الله تعالی د احزاب سورت په لومړي آیت کې فرمایي:

((يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلا تُطِعْ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيماً حَكِيماً)).
(الاحزاب: ۱)

[اې نبي (محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! وویریږه (تل) له الله څخه او مه منه (حکم) د کافرانو او (نه) د منافقانو، بیشکه چې الله دی ښه عالم پر هر شي ښه حکمت والا.]

دا له بني مصطلق غزا نه مخکې د منافقینو د توطئو او منفي دریزونو یو څو وړې نمونې وې. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په پوره صبر او حوصلې سره ددې حالاتو مقابله کوله. د منافقینو دا ټول حالات یې ښه لیدل خو بیایې هم له دوی سره له مهربانۍ او نرمۍ نه ډک معامله کوله. همدا راز نورو مسلمانانو هم دا کوشش کاوه چې د منافقینو له شر نه ځان وساتي، او د هغوی په وړاندې یې له ډیرې حوصلې نه کار اخیست ځکه لیدل یې چې د منافقینو فتنه یوه نده، هغوی هره ورځ نوې نوې فتنې راولاړوي نو باید له زغم او صبر نه کار واخستل شي.
الله تعالی دې مطلب ته اشاره کوي فرمایي:

((أَوَلا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لا يَتُوبُونَ وَلا هُمْ يَذَّكَّرُونَ))
(التوبة: ۱۲٦)

[آیا (فکر نه کوي) او نه ګوري دوی چې بیشکه دوی مبتلا کولی شي (په ډول ډول) قسم قسم مصائبو په هر یوه کال کې یو کرت یا دوه کرته بیا له سره هغوی نه کوي توبه (له نفاقه) او نه دوی پند اخلي (په دې ابتلاء).]

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بني مصطلق غزا کې د منافقینو رول

د بنې مصطلق په غزا کې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د منافقینو ګډون د الله تعالی ددې قول عملي مصداق دی چې فرمايي: ((لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلاَّ خَبَالاً وَلأَوْضَعُوا خِلالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ)) (التوبة: ٤٧)

[نو که وتلي وی دغه (منافقان) په (لښکر د) تاسې کې نو نه به و زیات کړی دوی تاسې ته (هیڅ شی) مګر شر، خرابي، فساد او چغلي اوخامخاه چابکي به کړې وه دوی په منځ ستاسې کې (په چغلۍ او نورو بدیو کې) حال دا چې غوښتله به دوی تاسې ته فتنه (ستاسې په منځ کې د دښمنۍ په اچولو او له کافرانو څخه ستاسې په ویرولو کې).]

د نفاق لښکرو همدلته له خپل شر او شیطنت نه ښه ګټه پورته کړه. او دوه داسې فرصتونه په لاس ورغلل چې له امله یې پدې وتوانیدل د مسلمانانو په لیکو کې درز او تشویش پیدا کړي. او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خلاف دومره لوی تهمت جوړ کړي چې څواب یې پخپله الله تعالی ووایه. ددې دواړو پیښو تفصیل دا ډول دی:

١- له مدینې نه د ذلیل سړي شړلو خبره:

د منافقینو دا قول چې ویل به یې: ((لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الأَعَزُّ مِنْهَا الأَذَلَّ)) . (المنافقون: ٨)

[که چیرې بیرته وګرځو مونږ طرف د مدینې ته نو خامخا به وباسي ډیر عزتمن (کافر خلک له دغه مدینې نه) ډیر خوار کمزور خلک.]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له غزا نه وروسته له مریسیع چینې سره تشریف درلود او هملته یې اړولي و، خلک لاړل تر څو له چینې نه او به راوړي، د عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) یو غلام یا مزدور ؤ چې جهجاه الغفاري نومیده، دده او سنان بن وبر جهني تر مینځ د اوبو په سر جنجال او جنګ پیښ شو. جهني چیغه وکړه اې انصارو او جهجاه مهاجرینو ته غږ کړ. په همدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (أبدعوي الجاهلية وأنا بين أظهركم؟ دعوها فإنها مُنْتِنَة). پداسې حال کې چې زه ستاسې په مینځ کې وجود لرم تاسې د جاهلیت نارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وهئ؟ دا د جاهليت نارې پرېږدئ، دا ډېرې بدبويه نارې دي! عبدالله بن ابي بن سلول ته چې دا خبره ورسيده ډېر په غوسه شو، له ده سره يې د قوم يوه ډله خلک هم وو. زيد بن ارقم چې دغه وخت کشر ځوان ؤ هم پدې ځای کې موجود و، عبدالله بن ابي وويل: آيا دوی همداسې وکړل، دوی زمونږ سيمې ته راغلل اوس ځانونه له مونږ سره په تله کې اچوي او مقابله راسره کوي! قسم په خدای پر مونږ او دوی دا متل صدق کوي چې وايي: سپی دې چې چاغ کړ، نو خوري به دې! قسم په الله چې مدينې ته له رسيدو وروسته به د هغه ځای عزيز او سرلوړي خلک دغه ذليل او خوار خلک له مدينې نه باسي. بيا يې خپلو ملګرو ته مخ کړ او ورته ويې ويل: دا ټول ستاسې له خپله لاسه، تاسې پخپل وطن کې ځای ورکړ، خپل مالونه مو ورسره وويشل، که تاسې دوی ته څه نه وای ورکړي نو چيرته بلې سيمې ته به تللي وای.

زيد بن ارقم (رضي الله عنه) دا خبر خپل تره ته ورساوه، تره يې لاړ او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې چې عمر (رضي الله عنه) هم ورسره ؤ له واقعې خبر کړ. عمر (رضي الله عنه) وويل: عباد بن بشر (رضي الله عنه) ته امر وکړه چې دا منافق (عبدالله بن ابي) ووژني. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل:(**فكيف يا عمر إذا تحدث الناس أن محمداً يقتل أصحابه؟ لا ولكن أَذِّنْ بالرحيل**). اې عمره! که داسې وکړم نو بيا به خلک وايي چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل اصحاب وژني، نه داسې نه کوم، خلکو ته د تللو امر وکړه. دا داسې ساعت او وخت ؤ چې عادتاً به رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)، پکې کوچ نه کاوه. په هر حال حکم وشو، خلک روان شول، اسيد بن حضير (رضي الله عنه) له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره مخامخ شو له سلام نه وروسته يې عرض وکړ چې په نا مناسب وخت کې دې د تګ او کوچ امر وکړ. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ځواب کې ورته وويل:(**أو ما بلغك ما قال صاحبكم؟**). ته نه يې خبر چې ستاسې آشنا (عبدالله بن ابي) څه ويلي دي؟ ده وويل: نه زه نه يم خبر، څه يې ويلي دي؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل:(**زعم أنه إن رجع إلى المدينة ليخرجن الأعز منها الأذل**). هغه دا ګمان او خيال کړی چې مدينې ته له رسيدو نه وروسته به د عزت خاوندان پاځيږي او هغه ذليل او خوار کسان به له مدينې نه شړي! اسيد (رضي الله عنه) عرض وکړ، که وغواړې نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته به هغه له مديني نه شړي، قسم په الله چې ته عزيز او هغه ذليل دی. او زياته يې کړه: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! له هغه (عبدالله بن ابي) سره ډيره نرمي وکړه، ته الله مونږ ته پداسې حال کې را وستی چې د هغه قوم دده لپاره مری او غمي برابرول تر څو تاج ورته جوړ کړي او پاچا يې وټاکي، هغه اوس دا گمان کوي چې پاچايي يې تا ور نه اخيستې ده!

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دغه ورځ ان تر لماسختن پورې او وروسته ټوله شپه مسلسل سفر وکړ، سهار هم روان و تر څو لمر ښه گرم شو خلک يې په تکليف کړل، نو يو ځای يې واړول. خلک ټول ډير ستړي شوي وو څنگه چې ځمکې ته ورسيدل فوراً ټول ويده شول. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا کار او دا دومره اوږد مزل ددې پخاطر وکړ تر څو د خلکو توجه بلې خواته واړوي، او له خبرو نه يې په بل څه مصروف کړي.

د منافقانو مشر (ابن ابي) چې کله خبر شو چې زيد بن ارقم دده خبره رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته رسولې ده، نو فوراً د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر شو، قسم يې ياد کړ چې ما دا ډول خبرې ندي کړي، او نه مې ديخوا ته اشاره کړيده. موجودو انصارو هم ويل يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) کيدای شي هغه هلک زيد (رضي الله عنه) په خبره نه وي پوه شوی. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دده خبره ومنله. زيد (رضي الله عنه) وايي: قسم په خدای پدې سره زه دومره خفه شوم چې په ټول ژوند کې دومره نه وم خفه شوی، لاړم په کور کې کيناستم. تر څو الله تعالی دا ايتونه رانازل کړل.

((إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ)) تر دې پورې چې فرمايي: (هُمْ الَّذِينَ يَقُولُونَ لا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْفَضُّوا)) (المنافقون:٧) [دوی (منافقان) هغه کسان دي چې وايي د رسول الله په ملگرو مصرف مه کوئ (مرسته مه ورسره کوئ) تر څو تيت او ورنه جدا شي] ((لَيُخْرِجَنَّ الأَعَزُّ مِنْهَا الأَذَلَّ)) (المنافقون:٨) [د عزت خاوندان به ذليل او خوار کسان له مديني نه وباسي]

زيد وايي: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) څوک راپسې راوليږل ورغلم او همدا آيتونه يې راته ولوستل او ويې فرمايل: زيده! (إن الله قد صدقك). الله تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

رينبتونی کړي.[۱]
د منافق عبدالله بن ابي زوی چې هغه هم عبد الله نوميده، يو صالح او غوره صحابي ؤ له خپل پلار نه يې برائت اعلان کړ، لاړ او د مدينې په دروازه کې د خپل پلار مخې ته ودريد، توره يې په لاس کې وه او کله يې چې پلار راغی غږ يې ورته وکړ ودريږه! قسم په الله تر هغې پورې به لدې ځاې نه مخکې لاړ نه شې تر څو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اجازه نه وي درته کړې، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) عزيز او ته ذليل يې. کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تشريف راوړ د تلو اجازه يې ورکړه، نو هغه هم پرينبود چې مدينې ته داخل شي. عبدالله بن عبدالله بن ابي (رضي الله عنه) دا هم ويلي و، يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! که غواړې پلارمې ووژنې نو امر راته وکړه قسم په الله چې سر به يې درته حاضر کړم.[۱]

۲- د افک پيښه

د افک (تور) پيښه په همدې غزا کې واقع شويده، ددې پيښې لنډيز داسې دی: پدې غزا کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خپلو بيبيانو (رضي الله عنهن) نه د پچې په اساس حضرت عائشه (رضي الله عنها) له ځان سره بوولې وه. له غزا نه د بيرته ستنيدو په دوران کې يو ځای تم شول، حضرت عائشه (رضي الله عنها) د حاجت رفع کولو پخاطر ووتله، هلته هغه اميل ورنه ورک شو کوم چې له خپلې خور نه يې په عاريت اخيستې ؤ، بيرته ورپسې ورغله او په هغه ځای کې يې لټاوه چيرته چې ورنه ورک شوی ؤ. په همدې وخت کې د تللو امر وشو، هغه کسان چې ددې کجاوه يې باروله راغلل، فکر يې کاوه چې عائشه (رضي الله عنها) پکې شته، کجاوه يې پورته کړه، په اوښ يې بار کړه، پوه نه شول چې په کجاوه کې عائشه (رضي الله عنها) نشته.
عائشې (رضي الله عنها) خپل اميل وموند او بيرته خپل ځای ته راغله، خو هلته هيڅوک هم نه وو پاتې شوي ټول تللي وو، هملته ځای په ځای کيناستله. فکر يې وکړ چې دوی به بيرته ورپسې راوګرزي.

---

[1]. صحيح بخاري ۱/ ۴۹۹. ۲/۷۲۷-۷۲۹ ابن هشام ۲/ ۲۹۰ - ۲۹۲
[1]. ابن هشام . مختصر سيره الرسول ص ۲۷۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله تعالی د واک خاوند دی، څه یې چې اراده وي همغه کیږي. عائشه (رضي الله عنها) همدلته خوب یووړه ویده شوه. یو وخت د صفوان بن معطل په دې آواز سره راویښه شوه چې ویې ویل: ((انا لله و انا الیه راجعون)) دا خو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بي بي ده؟ صفوان له لښکر نه وروسته پاتې شوی و، ځکه هغه ډیر خوب درلود او کله یې چې عائشه (رضي الله عنها) ولیده، ویې پیژندله ځکه د حجاب له حکم نه مخکې یې لیدلې وه، (انا لله . . . . .) یې وویل اوښه یې چو کړه پدې وخت کې عائشه (رضي الله عنها) راویښه شوه، نو صفوان خپله اوښه ورلنډه کړه او عائشه (رضي الله عنها) ورباندې سپره شوه. صفوان یوه کلمه خبره هم ورسره ونکړه، او له (انا لله و انا الیه راجعون) نه پرته یې بل حرف هم ورنه وانه وریده. صفوان د اوښې تر مخ روان شو مخکې لاړ او لښکر ته چې د غرمې په وخت کې یې لنګر اچولی و ورسید. خلکو چې دا حالت ولید هر یوه له خپل شان او حال سره برابر یو څه وویل. خو د خدای دښمن د منافقانو رئیس عبدالله بن ابي د خپلې دښمنۍ، کینې او خبث د اظهارولو لپاره ښه فرصت وموند، د افک (تور یا تهمت) کیسه یې جوړه کړه. پیل یې وکړ همدا یې خورول په یوه او بله لاره یې زیار یوست دا تهمت د هر چا غوږونو ته ورسوي. ډله یې ټوله ورنه راټوله وه، همدا خبرې یې سره زمزمه کولې. او کله چې مدینې ته ولاړل افک (تهمت) جوړونکو کیسه اوږده کړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چپ او ساکت و هیڅ یې نه ویل. خو کله چې پدې هکله وحي وځنډیده، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عائشه (رضي الله عنها) د سرنوشت په هکله له خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) سره مشوره وکړه، علي (رضي الله عنه) اشارتاً داسې مشوره ورکړه چې عائشه (رضي الله عنها) پریږدي یعنې طلاق ورکړي، د اسامه (رضي الله عنه) او نورو مشوره دا وه چې پدې هکله د دښمنانو خبرو ته اهمیت ورنکړي او عائشه (رضي الله عنها) له ځان سره وساتي. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) منبر ته پورته شو او له عبدالله بن ابي او دده له اذیتونو نه یې شکایت وکړ. په همدې وخت کې د اوس مشر اسید بن حضیر خپله تیاري څرګنده کړه او ویې ویل که اجازه وي زه دا منافق وژنم. سعد بن عباده (رضي الله عنه) چې د خزرج قبیلې سردار و په احساساتو راغی د خپل قوم پلوي یې وکړه، په همدې سره دده او اسید (رضي الله عنه) تر مینځ خبرې هسکې تیتې شوې، په نتیجه کې دواړه قبیلې پخپل منځ کې سره ببرې شوې، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په ډیر مشکل سره هغوی آرام کړل او پخپله هم چپ شو.

عائشه (رضي الله عنها) مدینې ته له ستنیدو وروسته پوره یوه میاشت رنځوره وه، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

افک (تهمت) له کیسې نه خبره نه وه، خو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه مهرباني يې نه ليدله کومه چې پخوا به يې د بيمارۍ او مرض په وخت کې وربانديې درلوده. کله چې جوړه شوه يوه شپه له ام مسطح سره د قضاء حاجت لپاره بيرون ته ووتله. د ام مسطح پښه په ټکري کې بنده شوه ولويده او په همدې وخت کې يې خپل زوی ته ښيره وکړه. عائشې (رضي الله عنها) پدې ښيرو سره هغې ته وويل دا کار دې سيې ندی! ام مسطح په ځواب کې عائشې (رضي الله عنها) لـه پـېښـې نـه خبره کړه ورتـه وويل: چې زما زوی هم پدې تهمت کې شريک دی چې په تا پسې ويل شويدي. کيسه يې ورته وکړه. عائشه (رضي الله عنها) کورته راغله او له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه يې اجازه وغوښتله چې د خپل پلار کورته لاړه شي تر څو له پيښې نه پوره ځان خبر کړي.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اجازه ورکړه او هغه د خپل مور و پلار کره لاړه هلته يې د کيسې په تفصيلاتو ځان خبر کړ او کله چې په خبر پوه شوه نو ډير زيات يې وژړل، دوې شپې او يوه ورځ يې مسلسل ژړل. خوب يې ورک شو، اوښکې يې همداسې روانې وې، نژدې وه چې له ډيرې ژړا نه يې زړه وچوي. په همدې وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تشريف راوړ، د شهادت کلمه يې ولوستله او ويې فرمايل: (أما بعد يا عائشة، فإنه قد بلغني عنك كذا وكذا، فإن كنت بريئة فسيبرئك الله، وإن كنت ألممت بذنب فاستغفري الله وتوبي إليه، فإن العبد إذا اعترف بذنبه، ثم تاب إلى الله تاب الله عليه). اې عـا ئـشې (رضي الله عنها)! ستا په هکله دا او هغه خبرې راته شويدي، که چيرې ته بې ګناه او پاکه وې، نو الله (ج) به ستا برائت او پاکي اعلانوي، او که خدای نا خواسته ګناه درنه شوې وي نو توبه وباسه، ځکه بنده چې پخپله ګناه اعتراف وکړي او توبه وباسي، الله تعالی يې توبه قبلوي.

همدلته د عائشې (رضي الله عنها) اوښکې وچې شوې، خپل مور و پلار ته يې مخ واړاوه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ځواب ووايي. خو هغوی حيران وو چې څه ووايي؟ نو عائشې (رضي الله عنها) پخپله وويل: قسم په الله دی چې تاسې زما په هکله دا خبرې اوريدلې دي او ستاسې زړه هم منلې ده، هغه مو رښتيا بللې که زه درته ووايم چې زه بري او پاکه يم، الله تعالی خبر دی چې زه بري يم. تاسې زما دا خبره نه منئ او که زه په هغه څه اقرار وکړم چې الله تعالی پرې عالم دی چې زه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورنه بري یم، نو تاسې به یې ومنئ، زه دلته د ځان او تاسې لپاره د یوسف (علیه السلام) د پلار دا قول وایم چې فرمایي: ((**فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ**)) (یوسف: ۱۸). [نو کار زما صبر جمیل دی (چې پکې هیڅ شکایت ونکړم خلکو ته) او (له هم دغه) الله ښځه مدد غوښتلی شي په (تحمل د) هغې (خبرې) کې چې تاسې یې بیانوئ (له هلاکه د یوسف).]

دا خبره یې وکړه بلې خوا ته لاړه او څملاسته، په همدغه وخت کې همدلته پر رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د الله تعالی له لوري وحې رانازله شوه. کله چې د وحي کیفیت ختم شو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خندا شو او لومړنۍ کلمه یې دا وه: (**یا عائشة، أما الله فقد برأك**). [یا عائشه (رضي الله عنها)! قسم په الله چې الله تعالی ستا برائت اعلان کړ.]

مور یې ورته وویل: پاځه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته ورشه، شکر یې په ځای کړه. عائشې (رضي الله عنها) پداسې حال کې چې له خپل برائت او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له محبت او اعتماد نه به بې حده خوشاله شوې او مطمئنه وه په ناز سره وویل: زه رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته نه ورځم، زه یوازې د الله تعالی حمد او شکرانه وایم.

الله تعالی د افک د حادثې په هکله لس آیتونه نازل کړي چې په پیل کې یې فرمایي: ((**إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ**)) (النور: ۱۱ تر ۲۰) [بیشکه هغه کسان چې راوړي یې دې غټ دروغ (په شان د عائشې (رضي الله عنها) کې) یو ټولی دی له تاسې (مسلمانانو نه).]

پدې تهمت او جرم کې له شریکو کسانو نه مسطح بن اثاثه، حسان بن ثابت او حمنه بنت جحش (رضي الله عنهم) اتیا اتیا درې (متروکې) ووهل شول، خو ددې جرم لوی مجرم او د منافقینو رئیس عبدالله بن ابي ته جزا ورنکړل شوه، حد وربانديې جاري نه شو. دا هم ځکه چې حد خو د مجرمینو لپاره یو ډول تخفیف دی، دغه منافق خو د تخفیف مستحق ندی، الله تعالی هغه ته په آخرت کې د سخت عذاب وعید کړیدی. او یا کیدای شي چې د هغه مصلحت پخاطر حد نه وي وربانديې جاري شوی د کوم پخاطر چې هغه وژل شوی نه وئ.[1]

پدې ترتیب سره له یوې میاشتې پریشانۍ وروسته له مدینې نه د شک، پریشانۍ او

---

[1]. صحیح بخاري ۱/ ۲/۶۹۶-۶۹۸ .. زاد المعاد ۲/ ۱۱۳- ۱۱۵. ابن هشام ۲/ ۲۹۷- ۳۰۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

تشویشونو وریځې والوتلې. د منافقانو رئیس داسې وشرمید چې نور یې هسک نه شوی کتلی. ابن اسحاق وایي: لدې پیښې نه وروسته عبدالله بن ابي دومره سپک او رسوا شو چې که کومه خبره او پیښه به یې جوړه هم کړه، نو تر ټولو لومړی به یې خپل قوم خبره ردوله، ورباندې په غوسه کیدل به، او راټه به یې.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عمر (رضي الله عنه) ته وفرمایل: (**کیف تری یا عمر؟ أما والله لوقتلته یوم قلت لي: اقتله، لأرعدت له آنف، ولو أمرتها الیوم بقتله لقتلته**). {څه فکر کوې یا عمره! که هغه ورځ دې وژلی وئ، په کومه ورځ دې چې ماته وویل چې اجازه را کړه ویې وژنم، نو که هغه وخت دې وژلی وئ ډېر همدردان او ملاتړي به یې پیدا کړي وو، خو که نن یې همغوی ته د وژلو حکم وشي، نو و به یې وژني.}

عمر (رضي الله عنه) عرض وکړ: زه پوه شوم چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر او معامله زما له کار او معاملې نه ډېره برکتي او غوره ده.[1]

---

[1]. ابن هشام ۲/ ۲۹۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مريسيع غزا وروسته پوځي عمليات

۱- د عبدالرحمن بن عوف سريه:

د شپږم هجري کال د شعبان په مياشت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) عبدالرحمن بن عوف (رضي الله عنه) په دومه الجندل کې ميشته بني کلب ته واستاوه، له خوځيدو نه مخکې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ور ته وويل: راځه دلته زما مخ ته کينه. هغه راغی د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخې ته کيناست، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپل مبارک لاس لنګۍ ور وتړله، او د جګړې په هکله يې په زړه پورې لارښوونې وکړې، ورته ويې فرمايل: (**إن أطاعوك فتزوج ابنة ملكهم**).که هغوی ستا امر ومانه، نو د پاچا د لور سره يې واده وکړه. عبدالرحمن بن عوف (رضي الله عنه) لاړ او درې ورځې يې هغه قوم اسلام ته راباله، تر څو هغوی په اسلام مشرف شول، بيا عبدالرحمن بن عوف د قبيلې د سردار يا پاچا (اصبغ) له لور (تماضر) سره واده وکړ. او همدا تماضر په ام ابي سلمه سره شهرت لري.

۲- د علي بن ابي طالب سريه: په ۶ هجري کال د شعبان په مياشت کې وه، هدف يې په فدک کې ميشته د بني سعد بن بکر قبيله وه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته خبر راغی چې دلته څه کسان له يهودانو سره د مرستې لپاره راټول شويدي، نو فوراً يې علي (رضي الله عنه) د دوه سوه کسيز لښکر په مشرۍ هغه سيمې ته واستاوه. علي (رضي الله عنه) به د شپې سفر کاوه او د ورځې له مخې به يې چيرته کمين نيوه، يوه ورځ يې د مشرکينو يو جاسوس ونيو هغه اقرار وکړ چې د بني سعد قبيلې له خوا يې د خيبر يهودانو ته دا خبر رسولی و که يهودان دوی ته د خيبر خرماوې ورکړي، نو دوی به ورسره مرسته وکړي. همدې جاسوس د بني سعد د غونډيدو ځای هم په ګوته کړ. علي (رضي الله عنه) پر هماغه ځای يرغل وکړ، پنځه سوه اوښان، او دوه زره پسونه يې په غنيمت ونيول. بنو سعد له خپلو ښځو، اولادونو او له خپل مشر وبر بن عليم سره يو ځای وتښتيدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د ابوبکر الصدیق (رضي الله عنه) په بل روایت د زید بن حارثه (رضي الله عنه) سریه: د ۶ هجري کال د رمضان په میاشت کې د وادي القرى په سیمه کې پیښه شوې وه. فزاره قبیلې د رسول الله (صلى الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ترور نیت کړی وُ، نو رسول الله (صلى الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې د مقابلې لپاره ابوبکر الصدیق (رضي الله عنه) ورولیږه. سلمه بن اکوع وایي: زه هم ورسره وم او کله مو چې د سهار لمونځ ادا کړ، امر راته وشو، برید مو پرې وکړ، د هغوی د اوبو چینې ته ورسیدو یو شمیر مو ورنه ووژل. ما لـه دوی نـه یوه ډلـه ولیـده چې ښځې او ماشومان هم پکې وو، وویریدم هسې نه له مانه مخکې غره ته ورسیږي، ورپسې ورغلم د دوی او غره تر مینځ مې د غشي وار وکړ کله چې دوی غشی ولید، ودریدل، پدې ډلـه کې ام قرفه نومې یوه ښځه هم وه چې یو زوړ پوستین یې اغوستی وُ لـه دې سره یې لور چې د زیاتې ښکلا درلودونکې وه هم ملګرې وه، ما ټول ونیول او د ابوبکر (رضي الله عنه) حضور ته مې راوستل. هغه همد ا ښکلې نجلۍ ما ته حواله کړه، ما د هغې جامې هم نه وې پرانیستې چې رسول الله (صلى الله علیه و اله و صحبه و سلم) رانه وغوښتله، مکې ته یې ولیږله او په بدل کې یې د مسلمانانو ډیر اسیران وربانديې را خوشې کړل.[1]

ام قرفه یوه شیطان صفته ښځه وه، د رسول الله (صلى الله علیه و اله و صحبه و سلم) د په شهادت رسولو لپاره یې ډیرې توطئې جوړولې، او د همدې هدف لپاره یې د خپلې کورنۍ دیرش کسه تیار کړي هم وو، او بالاخره هغه پخپله سزا ورسیده اوپوره دیرش کسان یې ووژل شول.

۴- د کرز بن جابر الفهري سریه: دا هماغه صحابي دی چې له بدر نه وړاندې یې د سفوان په غزا کې د مدینې په پنډ غالي حمله کړې وه، وروسته په اسلام مشرف شو او د مکې د فتحې په غزا کې په شهادت ورسید.

کیسه داسې وه چې د عکل او عرینه یوې ډلې (چې رنځوران وو) په ظاهره اسلام راوړ، په مدینه کې میشته شول، خو ددې ځای هوا د دوی لپاره مناسبه نه وه. رسول الله (صلى الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغوی لـه یوه څړ ځای او هلتـه لـه څارویو نـه د دفاع پخاطر واستول، امر یې ورته وکړ چې ددې څارویو (اوښانو) ساتنه به کوئ او د هغې شیدې او متیازې به څښئ. کله چې دغه خلک له ناروغۍ نه جوړ شول، نو د

---

[1]. صحیح مسلم ۸۹/۲ ویل کیږي دغه سریه په اووم هجري کال وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) شپون یې وواژه، اوښان یې له ځان سره وتښتول او بیرته مرتد او کافر شول. بناء رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ۶ هجري کال په شوال میاشت کې کرز بن جابر (رضي الله عنه) له یوه ګروپ سره په هغوی پسې ورولیږه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پدې وخت کې دا دعا هم وکړه: (**اللّهم أعم علیهم الطریق، واجعلها علیهم أضیق من مَسَك**).اې خدایه! ته په عرنیینو لاره بنده کړې، لاره یې له وښې نه هم زیاته ورته تنګه کړې. الله تعالی همدا دعا قبوله کړه، له هغوی نه لاره ورکه شوه او ټول د مسلمانانو په اسارت کې ولویدل. بیا د خپل جرم (قتل او شوکو) په بدل کې حد وربانديې جاري شو، لاسونه او پښې یې پرې شوې، سترګې یې ورنه وایستلې شوې، او بیا هملته یو ځای وغورځول شول او ټول مړه شول[1]. دا کیسه په صحیح بخاري کې له انس (رضي الله عنه) نه هم روایت شویده[2].

سیرت لیکونکي پدې سریه پسې له سلمه بن ابي سلمه سره د عمرو بن امیه الضمري د سریې ذکر هم کوي. دا هم د ۶ هجري کال په شوال کې وه. کیسه یې داسې ده چې نوموړی د ابوسفیان د ترور لپاره مکې ته لاړ ځکه ابو سفیان لدې نه مخکې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ترور لپاره یو کوچی مدینې ته رالیږلی وٌ، خو دا یو هم پخپل هدف کې بریالی نه شو. داسې روایت هم شته چې عمرو د لارې په اوږدو کې درې کسان وژلي وو، او بل روایت وایې چې عمرو په همدې سفر کې د شهید خبیب (رضي الله عنه) جسد هم له ځان سره اخیستې وٌ. مشهوره خو دا ده چې خبیب له رجیع حادثې نه څو ورځې یا میاشتې وروسته شهید شوی دې. د رجیع پیښه په څلورم هجري کال د صفر په میاشت کې وه، نه پوهیږم تاریخ لیکونکي سهوه شویدي او که همدا دواړه پیښې په یوه سفر او څلورم هجري کال کې شویدې! علامه منصور پوري دا نه مني چې پدې سریه کې دې جګړه او مقابله شوې وي. والله اعلم.

دا له احزاب او بني قریظه غزا ګانو نه وروسته پیښې شوې سریې دي چې په یوه کې یې هم سخته جګړه نده شوې، نو پدې اساس ویلی شو چې دا ټول یو ډول اکتشافي ګزمې او عملیات وو چې هدف یې د هغو اعرابو ویرول او آرامول وو چې لا تر اوسه یې سد سرته نه وٌ ورغلی. که پیښو ته ژوره کتنه وشي نو داسې ښکاري چې له احزاب غزا نه وروسته د پیښو مسیر بدل شوی او دښمنان د ماتې په لور روان وو، حوصلې یې ټیټې شوې، د اسلامي حکومت او ځواک له ماتولو نه بالکل مایوسه او نا امیده

---

[1]. زاد المعاد ۱۲۲/۲

[2]. صحیح البخاري ۶۰۲/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي وو. دا حقيقت هغه وخت ښه څرګند شو کله چې د حديبيې سوله وشوه، او پدې سولې سره مشرکينو د اسلام په ځواک او عظمت اعتراف وکړ، او اسلام يې د يوه ځواک په توګه په عربي جزيره کې ومانه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدیبیې صلح

شپږم هجري کال د ذي القعدې میاشت

د حدیبیې عمرې سبب:

وروسته له هغې چې په عربي جزیره کې حالات تر ډیره حده د مسلمانانو په ګټه شول، د اسلامي بلنې د بري رڼا ورو ورو را ښکاره کیدله، او په مسجد حرام چې پوره شپږ کاله د مشرکانو له خوا د مسلمانانو په مخ تړل شوی و، اوس د مسلمانان د عبادت په حق د اعتراف مقدمه پیل کیدونکې وه.

رسول رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په مدینه منوره کې خوب ولید چې دی او اصحاب (رضي الله عنهم) یې مسجد حرام ته داخل شوي د کعبې شریفې کلیانې یې اخیستې او ټولو طواف او عمره ادا کړې، وروسته ځینو د سر ویښتان کم او نورو بالکل پاک خریيلي دي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل دا خوب اصحابو (رضي الله عنهم) ته ووایه، هغوی ډیر خوشاله شول، ګمان یې وکړ چې دوې به همدا کال مکې ته داخلیږي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا هم ورته وویل چې زه به عمره ادا کوم، نو همدا وه چې اصحابو (رضي الله عنهم) د سفر تیاري ونیوله.

مسلمانانو ته د سفر امر

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مدینې او شا و خوا سیمو اوسیدونکو ته اعلان وکړ چې له ده مبارک سره د سفر لپاره تیار شي. ډیرو اعرابو (کوچیانو) سستي کوله، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله خپلې مینځل شوې جامې واغوستلې، عبدالله بن ام مکتوم او په بل روایت نمیله لیثي یې د مدینې خلیفه وټاکه، او په خپله قصواء نومې اوښه سپور شو.

د ۶ هجري کال د ذي القعدې په لومړۍ نیټه د دوشنبې په ورځ یې له مدینې نه حرکت وکړ، ام المؤمنین ام سلمه (رضي الله عنها) هم ورسره ملګرې وه. د لښکر شمیره یې ۱۴۰۰ او په بل روایت ۱۵۰۰ کسانو ته رسیده. پدې سفر کې له رسول الله (صلی الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

عليه و اله و صحبه و سلم) او لښکر سره يې له تورو پرته چې هغه هم په تکيو کې وې نوره هيڅ ډول وسله نه وه.

مسلمانان د مکې په لور خوځيږي

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او ورسره اصحاب (رضي الله عنهم) د مکې په لور روان شول.کله چې ذي الحليفه سيمې ته ورسيدل، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپلې هدی (د قربانۍ څارويو،ميږو او پسونو) ته قلادې ور واچولې، او ښې يې په بوکام کې څيرې او په نښه کړې. د عمرې لپاره يې احرام وتاړه تر څو خلک پدې پوه شي چې د جنګ اراده نلري. يو کس ته يې وظيفه ورکړه چې لاړ شي او د قريشو حال احوال ورته راوړي، او کله چې عسفان ته نژدې کيده همدا څاری ورته راغی، عرض يې وکړ چې کعب بن لوئ خپل حليف قبائل (احابيش) راغونډ کړي او ستا سره د مقابلې نيت لري، نور خلک يې هم د جګړې لپاره راټول کړيدي، تصميم يې نيولی تاسو ته اجازه درنکړي مکې ته داخل شئ! پدې وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) سره مشوره وکړه او ويې فرمايل: (**أترون نميل إلى ذراري هؤلاء الذين أعانوهم فنصيبهم؟ فإن قعدوا قعدوا موتورين محزونين، وإن نجوا يكن عنق قطعها الله، أم تريدون أن نؤم هذا البيت فمن صدنا عنه قاتلناه؟**). تاسې پدې کې څه نظر لرئ چې لاړ شو او د هغو خلکو په کورونو حمله وکړو کوم چې له قريشو سره د مرستې لپاره وتلي دي؟ او د هغوی پر هر څه قبضه وکړو، وروسته که هغوی غلي کيني، نو دا به داسې وخت وي چې د جنګ خوند به يې څکلی وي، لوی غم به ورباندې راغلی وي، او که راځي نو دا به هم پداسې حالت کې وي چې الله به يې ورميږونه ورمات کړي وي، او که نه دا غواړئ چې د بيت الله شريف په لور مخ په وړاندې لاړ شو، که څوک مو مخې ته ودريدل جګړه به ورسره کوو؟ په ځواب کې ابوبکر (رضي الله عنه) ورته وويل: الله او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له ټولو نه ښه پوهيږي، مونږ خو د عمرې په نيت راغلي يوو. له هيچا سره د جګړې نيت نلرو، خو که څوک زمونږ او بيت الله تر مينځ حايل واقع کيږي يعنې مونږ ته د عمرې اجازه نه راکوي، نو له هغوی سره به حتماً جنګيږو. پدې پسې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ

چي: (فروحوا). ځئ، روان شئ، همدا وه چې ټول د مکې په لور وخوځېدل.

قريش هڅه کوي مسلمانان له بيت الله شريف نه منع کړي

قريشو چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د راتګ خبر واورېد، غونډه يې وکړه او ټول پدې سره متفق شول چې په هيڅصورت کې به رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته مکې ته د داخليدو اجازه نه ورکوي. پداسې حال کې چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له احابيشو نه په څنګ کې تير شوی وُ، د بني کعب يوه سړي خبر ورته راوړ چې قريش ذي طوی ته راغلي او د کراع الغميم په سيمه کې د خالد بن وليد په مشرۍ دوه سوه سواره ځاې په ځای شويدي.
کراع الغميم د مکې په عمومي لاره واقع يوه سيمه وه، خالد د مسلمانانو د منع کولو هڅه کوله او خپل لښکر يې پداسې ځای کې اچولی و چې دواړو لښکرو (مسلمانانو او مشرکينو) يو بل سره ليدل. مسلمانان چې د ماسپښين په لمانځه وو، چې خالد وليدل ورته پام يې شو چې رکوع او سجده کوي، نو له ځان سره يې وويل دوی خو پدې وخت کې ښه مصروف وو، مونږ ته يې پام نه وو که حمله مو وربانديې کړې وای، نو ښه تاوان به مو ور اړولې وای، بيا يې فيصله وکړه چې د مازديګر د لمانځه په وخت کې ناڅاپي حمله وربانديې وکړي. نو په همدې وخت کې الله تعالی د ويرې د لمانځه (صلاه خوف) حکم نازل کړ او د خالد پلان شنډ شو.

د لارې بدلول او له خونړۍ جګړې نه ډډه کول

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د کراع الغميم لاره پرېښوده او د درو په مينځ کې يې يوه بله سخته لاره ونيوله، ښۍ خوا ته له حمش نه تيره شوې لاره کومه چې ثنيه المرار ته وتله، باندې روان وو. او له ثنيه المرار نه ښکته خوا د مکې لاندينۍ برخه کې يې د حديبيې له سيمې نه تيره شوې لاره ونيوله، هغه عمومي لاره يې خوشې کړه کومه چې په تنعيم باندې حرم شريف ته وتله. هغه لار يې چپې خواته پرېښوده. او کله چې خالد د اسلامي لښکر د پښو ګرد وليد او پوه شو چې پردوی باندې ورغلی لاره يې بدله کړېده، نو فوراً يې قريشو ته خبر وليږه.
رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) همداسې مخکې روان و تر څو ثنيه المرار ته ورسيد هملته يې اوښه چو شوه. خلک په هـ، هـ سره کوشش کاوه اوښه پاڅيږي خو نه پاڅيدله، نو دوی سره وويل چې قصواء ودريده، نوره د تګ نده! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ځواب کې وفرمايل: (ما خلأت القصواء، وما

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذاك لها بخلق، ولكن حبسها حابس الفيل). قصواء نده دريدلې او نه يې دا عادت دی، خو دلته هغه چا ايساره کړه کوم چې د ابرهه فيل يې ايسار کړی وُ. بيا يې زياته کړه: **(والذي نفسي بيده لا يسألوني خطة يعظمون فيها حرمـــات الله إلا أعطيتـــهم إياها)**. قسم په هغه ذات چې زما نفس يې په واک کې دی چې د قريشو ټول هغه وړانديزونه به منم کوم چې د الله تعالی د حرماتو احترام او درناوی وي پکې. بيا يې اوښه په زور سره اوچته کړه، روانه شوه لاره يې بدله کړه او هلته د حديبيه په سر کې يې له هغې چينې سره واړول چې لږ کمې اوبه يې لرلې. خلکو لږ لږ اوبه ورنه اخيستلې او په لږ ساعت کې هغه اوبه هم وچې شوې، لاړل او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يې له تندې نه شکايت وکړ. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خپلې توبرې نه يو غشی راويوست، اصحابو (رضي الله عنهم) ته يې امر وکړ چې دا غشی په هغه چينه کې کيږدي. هغوی چې کله غشی په چينه کې واچاوه، فوراً اوبه ورنه را په خوټيدو شوې، ټولو وچښلې او ماړه شول.

بديل د رسول الله (ﷺ) او قريشو تر مينځ مينځګړيتوب کوي

وروسته له هغه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مطمئن او ډاډه شو د خزاعه قبيلې بديل بن ورقاء له څو کسانو سره ورته راغی. د تهامه په اوسيدونکو کې خزاعه قبيله يوازينۍ قبيله وه چې د مسلمانانو او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خير يې غوښت او له دوی سره يې همدردي درلوده. بديل عرض وکړ چې کعب بن لوئ د حديبيې له زياتو اوبو سره خوا کې اړولي دي، ښځې او اولادونه يې هم ورسره دي، له ستا سره د جګړې او له بيت الله شريف نه د منع کولو اراده يې کړيده. په ځواب کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: **(إنـــا لم نجئ لقتال أحد، ولكنا جئنا معتمرين، وإن قريشاً قد نهكتهم الحرب وأضرت بهـــم، فإن شاءوا ماددتهم، ويخلوا بيني وبين الناس، وإن شاءوا أن يدخلوا فيما دخل فيـــه الناس فعلوا، وإلا فقد جَمُّوا ، وإن هم أبوا إلا القتال فوالذي نفسي بيده لأقاتلنهم على أمري هذا حتى تنفرد سالفتي، أو لينفذن الله أمره)**.مونږ د عمرې په نيت راغلي يوو، له هيچا سره د جګړې اراده نلرو، قريش خو جګړو تباه کړي له جګړو نه زيات

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیانمن شویدي، که غواړي نو تر یوه وخته دې زما او نورو خلکو تر مینځ غرض نلري، څه وخت به ورکړم، مونږ او نور دې سره پریږدي، وروسته که خلک زما امر ته تسلیم شول، نو دوی هم همدا کار کولی شي او زما اطاعت غوره کولی شي. او که بیا یې نه غوښتل ما ته تسلیم شي، نو تر هغې پورې به یې یو څه دمه کړې وي، لږ په حال به راغلي وي، خو که دوی یوازې په جګړه اصرار کوي، نو قسم په الله چې د خپل دین په لار کې به تر هغې پورې ورسره جنګیږم تر څو مې سر نه وي پرې شوی او یا د الله تعالی امر نه وي نافذ شوی.

بدیل وویل: زه به ستا خبره قریشو ته ورسوم. روان شو قریشو ته ورغی او ورته ویې ویل: اې قریشو زه د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له طرفه درته راغلی یم، هغه څه خبره راته کړیده که خوښه مو وي درته و به یې کړم؟ ځینو کم عقلانو وویل: نه، مونږ د هغه خبرو ته اړتیا نلرو، خو هوښیارانو یې وویل: وایه هغه څه یې درته ویلي دي؟ بدیل د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبره ورته وکړه، نو قریشو مکرز بن حفص ور واستاوه.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې کله مکرز ولید نو ویې وفرمایل دغه یو غدار او خائن سړی دی. په هر حال مکرز راغی، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) همغه خبره ورته وکړه کومه یې چې بدیل ته کړې وه، او مکرز بیرته قریشو ته ورغی.

د قریشو سفیران

هلته د کنانه قبیلې حلیس بن علقمه نومي سړي وویل: اجازه راکړئ چې زه هم محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورشم. هغوی ورته وویل: ورشه، کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورلنډ شو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**هذا فلان، وهو من قوم يعظمون البدن، فابعثوهـــا**).دا د فلانۍ قبیلې غړی دی، د دوی خلک له حج نه وروسته قربانۍ ته د ځانګړیو شویو څارویو (بدن) قدر او درناوی کوي. بیا یې اصحابو (رضي الله عنهم) ته امر وکړ چې د قربانۍ خپل څاروي ددې سړي مخې ته واستوي تر څو هغه یې وګوري. اصحابو (رضي الله عنهم) همداسې وکړل او له هغه نه یې پداسې حال کې استقبال وکړ چې ټولو تلبیه ویله.

حلیس چې دا حالت ولید نو ویې ویل: سبحان الله! دا خلک خو باید له بیت الله شریف

نه منع نه کړای شي. بيرته خپل قوم ته ورغی او ورته ويې ويل: چې ما د قربانۍ لپاره تيار شوي څاروي وليدل، لازمه نده چې دا خلک (مسلمانان) له مکې نه منع کړای شي.

دلته دده او قريشو تر مينځ داسې خبرې وشوې چې حليس يې وپاراوه، عروه بن مسعود ثقفي وويل: دې سړي د عقلمندۍ خبره وکړه، اجازه راکړئ زه هم يو ځل محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورشم. قريشو اجازه ورکړه، هغه لاړ او له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يې خبرې پيل کړې.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) همغه خبرې ته نژدې يوه خبره ورته وکړه کومه يې چې بديل ته کړې وه. پدې وخت کې عروه ورته وويل: يا محمده! (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) که چيرې ته خپل وځپې او ټول له مينځه يوسې نو څه به تر لاسه کړې؟ او راته ووايه چې آيا تا تر اوسه داسې اوريدلي دي چې په عربو کې دې له تا پرته بل چا خپل ټول قوم له مينځه وړی وي؟ او که حالت بدل وي جګړه ستا په ګټه نه وي، نو زه دلته داسې اوباش کسان او مخونه وينم چې بيا به تا پريږدي او درنه تښتي به. ددې خبرې په اوريدو سره ابوبکر (رضي الله عنه) ورته وويل: د لات عورت وخورې! فکر کوې مونږ به له خپل رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) څخه تښتو؟ عروه وويل: دا څوک دی؟ ځواب ورکړ شو چې دا ابوبکر (رضي الله عنه) دی.

عروه وويل: که چيرې دې هغه احسان نه وی راباندې کوم چې ما يې لا تر اوسه بدله نه درکړې، نو حتما به م ې ددې خبرې ځواب درکاوه. په هر حال عروه له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره خپلو خبرو ته ادامه ورکړه، هر ځل به يې چې خبره کوله، نو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مبارکه ږيره به يې رانيوله.

مغيره بن شعبه مغيره چ ې د عروه وراره ؤ.د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر و لاړ ؤ په لاس کې يې توره او په سر يې خول ؤ. کله به چې عروه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مبارکې ږيرې ته لاس اوږد ک ړ ، نو مغيره به د تورې په لاستي د هغه لاس وواهه او ورته ويل به يې: لاس دې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له ږيرې نه ليرې کړه. عروه سر پورته کړ او ويې ويل: دا څوک دی؟ دوې ورته وويل: دا مغيره دی. ده وويل: دا څه حالت دی؟ دا څه خيانت دی؟ اې غداره! آيا دا زه تر اوسه پورې ستا د غدر له لاسه منډې نه وهم؟ ستا پخاطر هلې ځلې نه کوم؟ آيا ستا د جرم له امله مې ديت نه و ورکړی؟ مغيره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جاهلیت په دوران کې له څو کسانو سره ملګری شوی وُ، بیا یې هغوی وژلي او مالونه یې ورنه اخیستي وو، له هغې نه وروسته راغلی او په اسلام مشرف شوی وُ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته فرمایلي و: (**أما الإسلام فأقبلُ، وأما المـــال فلست منـــه فـــي شـــيء**). اسلام دې منم، خو له مال سره دې څه کار نلرم، دا مسئولیت نه منم.

عروه کتل او له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې د اصحابو (رضي الله عنهم) اړیکې او معامله څارله، بیا قریشو ته ستون شو او ورته ویې ویل: اې زما قومه! قسم په خدای چې زه د ډیرو پاچایانو دربار ته ورغلی یم، قیصر، کسری، نجاشي او نور مې لیدلي، قسم په خدای چې هیڅ یو هم د خپلو افرادو په وړاندې د دومره قدر درلودونکی ندی لکه محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې چې د خپل قوم په وړاندې لري، د هغه اصحاب (رضي الله عنهم) له ده سره دومره مینه لري چې یو رعیت یې هم له خپل پاچا سره نه لري. اصحاب (رضي الله عنهم) له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره تر دې حده مینه لري چې هغه که پزه هم سغ کړي، نو د پزې اوبه یې هم ځمکې ته نه پریږدي یو کس یې اخلي پخپل مخ او بدن یې موښي، کله چې امر وکړي ټول یې تعمیل ته ولاړیږي، کله چې اودس کوي نو د اوداسه په اوبو یې سره جنګ وي هر یو هڅه کوي هغه واخلي، او کله چې هغه خبرې کوي ټول چپ شي، د ډیر احترام له وجې پورته هم نه ورته ګوري، هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ډیر معقول وړاندیز کړیدی ویې منئ.

هغه ذات چې د دوی لاسونه یې له تاسې نه لنډ کړل

کله چې د قریشو مستو، احساساتي او جنګ ته تږو ځوانانو ولیدل چې مشران یې سوله غواړي، نو د داسې یوه پلان جوړولو په فکر کې شول چې د سولې هڅې ورباندې شنډې کړي. فیصله یې وکړه چې د شپې له خوا د مسلمانانو پر مرکز برید وکړي، او داسې څه ترسره کړي چې د جګړې سبب شي. دا پلان یې جوړ او د عمل په ډګر کې یې پلی کړ ۷۰ یا ۸۰ ځوانان د تنعیم له غره نه د شپې روان شول غوښتل یې د مسلمانانو مرکز ته لار پیدا کړي، خو هلته د مسلمانانو د امنیتي چارو قوماندان محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) ټول اسیران کړل. وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عفوه ورته وکړه او د سولې پخاطر یې ټول پریښودل. پدې اړه دا آیت شریف نازل شو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ)).(الفتح– ٢٤)

[او دغه الله هغه (ذات دی) چې بند یې کړل لاسونه د هغو (مشرکینو) له تاسې څخه او لاسونه ستاسې له هغوی څخه په منځ د مکې کې پس له هغې څخه چې غالب یې کړئ تاسې په هغوی باندې.]

عثمان بن عفان (رضي الله عنه) قریشو ته د مسلمانانو د سفیر په توګه

پدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فیصله وکړه چې د خپل دریځ او له سفر نه د هدف د توضیح او څرګندولو پخاطر قریشو ته یو استازی واستوي. لومړی یې عمر (رضي الله عنه) ته وویل چې ته لاړ شه او قریشو ته زمونږ دریځ او هدف بیان کړه. عمر (رضي الله عنه) خپل عذر داسې وړاندې کړ: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! په مکه کې د بني کعب له کورنۍ نه داسې څوک نشته چې که ما ته څه زیان او ضرر راورسیږي، هغه مې ملاتړ وکړي، غوره دا ده چې عثمان (رضي الله عنه) واستول شي، ځکه دده قوم هملته مکه کې دی، هغه به ستا خبره په سیي توګه ورسوي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په عثمان (رضي الله عنه) پسې احوال ولیږه، هغه راغی او قریشو ته یې د خپل استازي په توګه واستاوه او ورته ویې فرمایل: قریشو ته ووایه چې مونږ د جګړې په نیت نه یوو راغلي، مونږ عمره ادا کول غواړو. هغوی ته د اسلام بلنه هم ورکړه، او بیا لاړ شه په مکه کې میشته مسلمانانو (ښځو او نارینه) ټولو ته د فتحې او بري زیری ورکړه، او ورته ووایه چې الله تعالی به حتماً خپل دین ته غلبه ورکوي، او داسې وخت راتلونکی دی چې اسلام به غالب وي او مسلمانان به هغه وخت خپل دین نه پټوي.

عثمان (رضي الله عنه) روان شو او په بلدح نومې سیمه کې له قریشو سره مخامخ شو، قریشو ورته وویل: چیرته ځې؟ ده په ځواب کې ورته وویل: زه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې خبرې لپاره رالیږلی یم، او د هغه خبره یې ورته وکړه. قریشو وویل: مونږ ستا خبرې واوریدلې، ځه لاړ شه خپله وظیفه اجرا کړه. ابان بن سعید بن العاص ورپاڅید، هر کلی یې ورته ووایه. خپل آس یې زین کړ، عثمان (رضي الله عنه) یې له ځان سره سپور کړ او پخپله پناه کې یې مکې ته یووړ. هلته یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پیغام د قریشو مشرانو ته ورساوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قریشـو ورتـه وویـل: لاړ شـه د بیت الله شریف طـواف وکـړه. عثمـان (رضـي الله عنـه) دا وړاندیز ونه مانـه او ویـې ویـل: تـر څـو چې رسـول الله (صـلی الله علیـه و الـه و صـحبه و سلم) طواف نه وي کړی زه طواف نه کوم.

د عثمان (رضي الله عنه) د شهادت خبر او د رضوان بیعت

قریشو عثمان (رضي الله عنه) له ځان سره ایسار کړ، کیدای شي دوی به د حالاتو په اړه پخپلو کې سلا او مشوره کوله او د فیصلې کوشش به یې کاوه، بیا به یې همدا فیصله د عثمان (رضي الله عنه) په لاس رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته لیږله. عثمان (رضي الله عنه) پدې ترتیب سره وځنډید، د مسلمانانو په مینځ کې دا شایعه خوره شوه چې هغه شهید کړی شویدی. کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته دا خبره ورسیده، نو ویې فرمایل: (**لا نبرح حتی نناجز القوم**).اوس به تر هغې پورې نه ځو تر څو مو له قریشو سره جګړه نه وي کړې. بیا یې اصحاب (رضي الله عنهم) د بیعت لپاره راټول کړل.

ټول راغلل او پدې خبره یې بیعت ورسره کاوه چې له جګړې نه به تیښته نـه کـوي. یـوې ډلې د مرګ بیعت هم ورسره وکړه. لومړنی صحابي (رضـي الله عنـه) چې لـه رسـول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې بیعت وکړ ابـو سـنان اسـدي ؤ. سـلمه بـن اکوع (رضي الله عنه) درې ځله په مرګ بیعت ورسره وکړ، یو ځل د بیعت په شروع کې بیا په مینځ کې او دریم ځل په آخر کې. بیا رسول الله (صلی الله علیـه و الـه و صـحبه و سلم) خپل لاس په بل لاس کې ونیو او ویـې فرمایـل: (**هذه عن عثمـــان**). دا د عثمـان (رضـي الله عنـه) لپـاره. او کله چې بیعـت پـای تـه ورسـید ، عثمـان (رضـي الله عنـه) هم راورسید او له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې بیعت وکړ. ټولـو اصحابو (رضي الله عنهم) بیعت وکړ، یوازې یو منافق چې جد بـن قـیس نومیـده بیعـت ته حاضر نه شو.

رسـول الله (صـلی الله علیـه و الـه و صـحبه و سـلم) دغـه بیعـت تـر یـوې ونـې لانـدې واخیسـت. عمـر (رضـي الله عنـه) یـې مبـارک لاس نیـولی ؤ او معقـل بـن یسـار د ونـې شاخونه ورنه پورته نیولي وو. همدا د رضوان بیعت دی، او د همدې رضـوان بیعـت پـه هکله دا آیت شریف نازل شویدی:

((**لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنْ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ**)) (الفتح: ۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خامخا راضي او خوښ شوی دی الله تعالی له مؤمنانو نه هغه وخت چې بیعت یې کاوه له تا سره د لاندې د ونې.]

د سولې تړون

قریشو د وضعې حساسیت درک کړ، فوراً یې سهیل بن عمرو د سولې لپاره د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ولیږه، خو دا یې ورته په ډاګه کړه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب (رضي الله عنهم) به سږ کال بیرته مدینې ته ستنیږي. ځکه مونږ نه غواړو چې نور عرب داسې څه خبرې وکړي چې ګویا محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په زور مکې ته داخل شو. سهیل د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضورته ورسید او کله یې چې سترګې مبارکې پرې ولګیدلې نو ویې فرمایل: (**قد سهل لکم أمرکم**).کار مو آسانه شو، دوی (قریشو) چې دا شخص رالیږلئ، نو حتماً سوله غواړي. سهیل راغی، اوږدې خبرې یې وکړې، تر څو دواړه په سوله راضي شول، او پدې ټکو یې تړون سره لاسلیک کړ:

۱- رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به سږ کال بیرته ستنیږي او مکې ته به نه داخلیږي. په راتلونکي کال کې به مسلمانان راځي او درې ورځې به په مکه کې پاتې کیږي، له دوی سره به یوازې یوه یوه توره یعنې د هغه وخت د عادي سواره وسله وي، تورې به هم په تیکیو کې د ننه وي. او دوی ته به هیڅ ډول ضرر او اذیت نه رسول کیږي.

۲- د دواړو لوریو تر مینځ به لس کال اور بند وي، پدې موده کې به خلک په امن وي، او یو پر بل به د تعرض هڅه نه کیږي.

۳- هر څوک کولی شي پخپله خوښه له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره او یا هم له قریشو سره د دوستۍ تړون وکړي. هر هغه قبیله چې له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او یا قریشو سره یې عهد وکړ، نو دا د همغه طرف یوه برخه شمیرل کیږي، او پر هغې باندې برید او تعرض د عهد لرونکي په خلاف تعرض بلل کیږي. ددې مطلب دا چې قبایل آزاد دي چې له چا سره د دوستۍ تړون کوي، کولی شي. او که فرضا یوې قبیلې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د دوستۍ تړون وکړ، بیا قریشو پر همدې قبیله باندې حمله وکړه نو دا حمله

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حقیقت پر مسلمانانو حمله بلل کیږي. او همداسې د قریشو په هکله هم همدا خبره نافذه ده.
۴- که څوک له قریشو نه د خپل ولي له اجازې پرته راوتښتیدل او محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته راغلل، نو هغه به یې بیرته قریشو ته سپاري او که له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه څوک قریشو ته وروتښتیدل، نو قریش به یې بیرته محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته نه سپاري.
کله چې د تړون په موادو اتفاق وشو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) علي (رضي الله عنه) راوغوښت، امر یې ورته وکړ چې د تړون متن ولیکي او ورته ویې فرمایل ولیکه: ((**بسم الله الرحمن الرحیم**)) پدې وخت کې سهیل وویل: الرحمن خو مونږ نه پیژنو؟ داسې ولیکه: **باسمك اللهم**. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) علي (رضي الله عنه) ته امر وکړ چې همداسې ولیکي. بیا یې ورته وویل: ولیکه چې: (**هذا ما صالح علیه محمد رسول الله**). دا هغه څه دي چې محمد رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سوله او مصالحه ورباندې کړې ده. سهیل بیا وویل: که مونږ پدې باور او ایمان درلودلئ چې ته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې، نو بیا به مو نه له بیت الله شریف څخه منع کړی وای، او نه به مو جګړې درسره کولی، نو داسې ولیکه چې محمد بن عبدالله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم). رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**إني رســـول الله وإن کذبتموني**). زه د الله (جل جلاله) رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یم که څه هم تاسې مې نه منئ، علي (رضي الله عنه) ته یې امر وکړ چې همداسې ولیکي (محمد بن عبدالله) او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لفظ حذف کړي. علي (رضي الله عنه) وویل زه خو دا نه شم حذفولی او زړه مې دا نه مني چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لفظ حذف کړم. بیا محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپل لاس سره هغه لفظ حذف کړ. او پدې ترتیب سره د تړون متن ولیکل شو.
د تړون له لاسلیک نه وروسته خزاعه قبیله د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خوا ته ودریده او تړون یې ورسره وکړ. خزاعه له مخکې نه ان د عبدالمطلب له زمانې نه د بني هاشم حلیفه وه او له هغوی سره یې تړون درلود. له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره دا تړون د هماغه پخواني تړون تجدید او تاکید ؤ. او د بنوبکر قبیلې له قریشو سره تړون وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ابو جندل بیرته سپارل

پداسې حال کې چې د تړون لیکل لا پای ته نه وو رسیدلي، د سهیل زوی ابو جندل چې زولنې یې راکشولې راورسید. له مکې نه راتښتیدلی ؤ، راغی او ځان یې مسلمانانو ته راورساوه. پدې وخت کې سهیل وویل: دا به لومړنی کس وي چې په اړه به یې معامله درسره کوم، ته به دغه شخص بیرته راته سپارې! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**إنا لم نقض الکتاب بعد**). مونږ خو تر اوسه لیکل ندي تکمیل کړي. سهیل وویل: قسم په خدای که دا نه منې، نو هیڅ د سولې معامله نه درسره کوم. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (**فأجزه لي**). نو دا زما پخاطر پریږده. ده ورته وویل: نه تا ته یې هم نه درکوم. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**بلی فافعل**).پریږده، دا زما لپاره پریږده، ما ته یې راکړه. سهیل وایي، نه، تا ته یې هم نه درکوم. سهیل پاڅید ابو جندل یې په مخ وواهه، له جاغې نه یې راونیو کش یې کړ تر څو مشرکینو ته یې وسپاري. ابو جندل په چیغو، چیغو سره ویل: اې مسلمانانو! آیا بیرته ددې پخاطر مشرکینو ته سپارل کیږم چې هغوی مې دین ته زیان ورسوي؟ له فتنې او امتحان سره مې مخ کړي؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (**یا أبا جندل، اصبر واحتسب، فإن الله جاعل لك ولمن معك من المستضعفین فرجاً ومخرجا، إنا قد عقدنا بیننا وبین القوم صلحاً، وأعطیناهم علی ذلك، وأعطونا عهد الله فلا نغدر بهم**). ابا جندله!، صبرکوه، له خدایه اجر غواړه، الله تعالی به تا او ستا په شان نورو بې وسه کسانو ته لاره برابروي، مخه به مو آزاده وي، مونږ له دوی (قریشو) سره تړون کړی، همدا مو ورسره منلي، هغوی د الله په نامه وعده او عهد راسره کړې، خیانت نه شو ورسره کولی .

عمر (رضي الله عنه) پاڅید د ابو جندل خوا ته ورغی، خوا خوا کې ورسره روان ؤ او ورته ویل یې: صبر کوه اې ابو جندله! دوی خو مشرکین دي، د مشرک وینې خو لکه د سپي داسې دي، همدا ورته وایي او د خپلې تورې لاستی هم ورنژدې کوي. عمر (رضي الله عنه) وایي: هیله مې دا وه چې ابو جندل به زما توره واخلي او خپل پلار به ورباندې ووهي، خو هغه د خپل پلار په هکله له بخل نه کار واخیست یعنې ویې نه غوښتل ویې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وژني. همدا وه چې د سولې تړون نافذ شو.

له عمرې نه د خلاصون لپاره قرباني او د ویښتانو خریيل

وروسته له هغې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د تړون له لیکلو فارغ شو ویې فرمایل: (قوموا فانحروا). پاڅئ، او قرباني وکړئ (د قربانۍ څاروي مو ذبح کړئ)! خو اصحاب (رضي الله عنهم) یو هم نه پاڅید. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپله خبره دری ځله تکرار کړه، خو ټول پخپلو ځایونو ناست وو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې دا عکس العمل ولید، روان شو او ام سلمه (رضي الله عنها) ته ورغی، دا کیسه یې ورته وکړه. هغې ورته وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! که ته همدا غواړې چې هغوی لاړ شي او قرباني وکړي، نو لاړ شه، له هیچا سره خبرې مه کوه خپله قرباني پخپله وکړه او خپل نایي راوغواړه او مبارک سر دې کل کړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې خبرې په اوریدو سره پاڅید، هیچا ته یې هم څه نه ویل. خپل د قربانۍ څاروي یې حلال کړ، نایي یې راوغوښت او خپل مبارک سر یې کل کړ. اصحابو (رضي الله عنهم) چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ولید، ټول پاڅیدل خپل څاروي یې حلال کړل، ورپسې یې یو د بل سرونه سره کل کړل، او داسې ازدحام جوړ شو او په دومره بیړه یې خپل سرونه کلول چې نژدې وه یو بل سره ووژني (یعنې یو د بل سرونه او غاړې په چړو پرې کړي). اصحابو (رضي الله عنهم) په هرو اوو کسانو سره یوه اوښه حلاله کړه، همدا راز غوا هم په اوو کسانو یوه وه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله هغه اوښه حلاله کړه چې یو وخت له ابوجهل سره وه، او په پزه کې یې د سپینو زرو یوه حلقه هم وه، لدې کار نه یې هدف دا ؤ چې مشرکین ورباندې وځوروي. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هغو کسانو لپاره چې سرونه یې پوره کل کړي وو درې ځله دعا وکړه او د هغه چا لپاره چې ویښتان یې لنډ کړي وو یوځل د عا وفرمایله. په همدې سفر کې الله تعالی د کعب بن عجره په هکله هغه آیت شریف را نازل کړ چې حکم یې دا دی: که چا عذر درلود او د احرام په دوران کې یې سر کل کړ، نو کولی شي فدیه یې ورکړي، فدیه یې یا صدقه ده او یا روژه او یا هم قرباني (د څاروي حلالول).

مهاجرې میرمنې بیرته نه سپارل کیږي

پدې پسې یو شمیر مهاجرې میرمنې راغلی، ورپسې یې خپلوان او مشران راغلل،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانانو ته يې وويل چې د شوي تړون په اساس دا مسلمانې مؤمنې مهاجرينې بيرته دوى ته وسپاري. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مشركينو دا غوښتنه رد كړه ځكه په تړون كې داسې ليكل شوي وو: ((هغه نارينه چې زمونږ له خوا تا ته درځي كه څه هم هغه ستا په دين وي بيرته به يې راته سپاري[1])) دلته پدې ماده كې د ښځې ذكر نشته او پدې حكم كې ندي شاملې. په همدې رابطه الله تعالى دا آيت نازل كړ: ((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمْ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ)) تر دې قول پورې چې فرمايي: ((بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ)) (الممتحنة: ۱۰)

[اې مؤمنانو كله چې راشي تاسې ته مؤمناني (ښځې) هجرت كوونكې نو واړئ ازمويئ تاسې هغوى، الله ته ښه معلوم دى ايمان د دوى، نو كه وپيژنئ تاسې دوې (په قسم سره) مؤمناني نو بيرته مه ليږئ هغوى طرف د مشركينو ته، نه دي دغه (مؤمناني ښځې) حلالې هغو (كفارو سړيو) لره او نه دي هغه (كافران) حلال (دې ښځو مؤمنانو) لره. او وركړئ تاسې (هغوى كافرانو) (ته چې خاوندان د هغو ښځو دي) هغه څه چې لګولي يې دي له (مهره) او نشته هيڅ ګناه پر تاسې باندې چې نكاح وتړئ تاسې له دې ښځو سره په شرطددې كله چې وركړئ تاسې هغه ښځو ته مهرونه د دوى، او منګولې مه نښلوئ په عصمتونو د ښځو كافرانو (په نكاح يې مه اخلئ).]

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) به دا ډول مؤمني ميرمنې د الله تعالى پدې ارشاد سره ازمويلې چې فرمايي: ((يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئاً)) الاية:(الممتحنة: ۱۲) [اې نبي كله چې راشي تا ته مؤمنانې ښځې چې بيعت كوي له تا سره پردې شرط چې نه به شريكوي دوى له الله سره هيڅ شى . . . . .]

چا به چې په همدې شرايطو اعتراف او اقرار وكړ، رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) به ورته وفرمايل: ځه همدا دې بيعت دى، په همدې ټكو مې بيعت درنه واخيست. او بيا به يې دا ډول ميرمنې مشركينو ته نه سپارلې. او د همدې حكم په اساس مسلمانانو خپلې كافرې ښځې طلاقې كړې. په همدې ورځ عمر (رضي الله عنه) خپلې دوې ښځې چې د شرك له زمانې ورسره وې طلاقې كړې، بيا وروسته له يوې سره معاويه واده وكړه او بله يې صفوان بن اميه نكاح كړه.

[1]. صحيح بخاري ۱/ ۳۸۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې تړون پـا يـلې

که د حديبيې د سولې د تړون په هکله ژور فکر وشي، نتائجو او لاسته راوړنو ته يې په خير وکتل شي، نو دا به په ډاګه شي چې ربتيا هم دغه تړون د مسلمانانو لپاره لويه فتحه وه. لدينه وړاندې قريشو د مسلمانانو په وجود اعتراف نه درلود، هميشه يې د دوی د کاملې تباهۍ او لـه مينځه وړلو هخـګې کـولې او د هغې ورځې راتلو تـه منتظر وو چې مسـلمانان پکې بالکل ختم شـوي وي. لـه اسلامي دعـوت سره يې د سختې مقابلې لاره نيولې وه، اجازه يې نه ورکوله د اسلامي بلنې غږ د عربانو غوږونو ته ورسيږي. او نـه يې غوښتل اسلامي دعـوت پـه عربي جزيره کې د ديني او دنيـوي مشرتابه په حيث تبارز وکړي.

له مسلمانانو سره د سولې د تړون لاسليکول په حقيقت کې د مسـلمانانو پـه وجـود او ځواک اعتراف دی. او دې تړون ته غاړه ايښودل يعنې دا چې قريش نـور لـدې اسلامي ځواک سره د مقابلې توان نلري. او د تړون دريمه ماده پدې دلالت کوي چې قريشو نور له خپل دنيوي او ديني مشرتابه نه لاس مينځلی دی. هغوی نور پدې فکر کې ندي، له دوی سره يوازې د خپل ژوند فکر دی، نـور عربـان او نـورې قبيلې کـه ټولې هم اسلام راوړي، د دوی ورسره کـار نشـته، دوی لدينـه وروسـته پـدې مسـايلو کـې مداخلـه نـه کوي، دوی يوازې د ځان خير غـواړي او بس، نو آيـا دا د قريشـو لپـاره څرګنده مـاتې نده؟ او آيا همدا د مسلمانانو لپاره لويه فتحه نده؟ د مسلمانانو او مشرکينو تر مينځ چې ځومره خونړۍ جګړې شوې وې له هغو نه د مسلمانانو هدف دا نـه و چـې د خلکو مالونه واخلي او سرونه يې قلم کړي، او يا په زور خلک په اسلام راوړلو مجبور کـړي، بلکه لدې جګړو نه د مسلمانانو هدف دا و چې د خلکو لپاره ددين او عقيدې په هکله پوره آزادي وي. ددې جنګونو هدف د انسان مکمله آزادي وه، او هدف يې دا و چې هر څوک پخپله خوښه خپله لاره وټاکي او د ځان لپاره خپل دين پخپله غوره کړي.

الله تعالی فرمايي:

((فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ)). (الكهف:۲۹). ترجمه: [د چـا چې زړه وي ايمان دې راوړي او د چا چې خوښه وي کـافـر دې شي.]

ددې سولې او تړون پواسطه همدغه هدف لاسته راغی، او همدا هيله پداسې شکل سره سرته ورسيده چې کيدای شوای د ډيرو جګړو له لارې هم نه وای ترسره شوې. خلکـو تـه پوره آزادي ورکړل شوه چې خپـل ديـن پخپلـه غـوره کـړي، او د همـدې آزادۍ لـه برکتـه مسلمانانو ته ډيرې ګټې ورسيدې. اسلامي دعوت ډيـر برياليتوبونـه تـر لاسـه کـړل، لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي ترون نه مخکې د مسلمانانو شميره درې زره تنو ته رسيده خو دوه کاله وروسته د مکې د فتحې په کال همدا شميره لس زرو ته پورته شوه.
دوهمه ماده د لويې فتحې دوهمه برخه ده، د جګړې پيل د مسلمانانو له خوا و نه شو بلکه لومړی قريشو د جنګ اور بل کړ، الله تعالی فرمايي: ((وَهُــمْ بَــدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ)).(التوبة:۱۳)[لومړی هغوی جګړه پيل کړه.]
د مسلمانانو له جنګي تحرکاتو او ګزمو نه هدف دا و چې قريش لږ له کبر او غرور نه راکوز کړي، او له هغوی سره د عدالت او تساوي په بناء معامله وکړي، دواړه خواوې پخپل حال آزادې پريښودل شي. د لسو کلو لپاره د ژبندي او اوربند يعنې د قريشو د کبر ماتول، د هغوی له غرور سره ټکر او مقابله کول. او د اور بند بله معنې دا وه هغه چا چې لومړی جنګ پيل کړی اوس دې مرحلې ته رارسيدلي چې نور د جګړې توان نلري، هغوی اوس کمزوري شوي مجبور دي اوربند ته غاړه کيږدي، او که بې وسي او کمزوري نه وای نو ولې پخپل لاس پيل شوی جنګ ودروي؟ د ترون لومړنۍ مادې پر مسجد حرام د قريشو واکمني پای ته ورسوله، دا د دوی يوه بله ناکامي وه، ځکه هغوی خو مسلمانان له مسجد حرام نه منع کول غوښتل، خو پدې مادې سره له يوه کال پرته نور هغوی ددې حق نلري چې مسلمانان د مسجد حرام له زيارت نه منع کړي، کيدای شي د هغوی زړونه په همدې يوه کال منع کولو سره تسکين شوي وي.
پدې ترون قريشو مسلمانانو ته دا درې پورته ياد شوي امتيازات ورکړل، په مقابل کې يې له مسلمانانو څخه يوازې يو امتياز لاسته راوړ، کوم چې په څلورمه ماده کې ذکر شويدی. (**وعلى أنه لا يأتيك منا رجل، وإن كان على دينــك إلا رددتــه علينا**). دا هم ډير مهم امتياز ځکه ندی چې د مسلمانانو لپاره يې هيڅ ډول زيان نه درلود، څرګنده ده چې مؤمن له الله او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) څخه تيښته نه کوي، هغه د اسلام ښار او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مدينه نه پريږدي، او تر څو يې چې دين نه وي بدل کړی، مرتد شوی نه وي تر هغې پورې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه تيښتې ته زړه نه ښه کوي. او که چيرې کوم مسلمان له خپل دين نه اوړي، نو بيا خو مسلمانان ورته هيڅ ضرورت نلري، او له اسلامي ټولنې نه يې تيښته له بقا نه غوره ده. همدې مطلب ته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اشاره کړې او فرمايلي يې دي: (**إنه من**

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذهب منا إليهم فأبعده الله[1]). څوک چې له مونږ نه لاړل په حقيقت کې الله تعالى هغوى له مونږ نه ليرې کړل. خو هغه کسان چې په مکه کې اسلام راوړي، که څه هم ددې مادې په اساس مدينې ته د هجرت اجازه نلري، خو د الله تعالى ځمکه پراخه ده، کولى شي بل کوم ځاى ته هجرت وکړي، لکه چې له مدينې نه مخکې مسلمانانو حبشې ته هجرت کړى و.

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) همدې مسئلې ته په اشارې سره فرمايي: (**ومن جاءنا منهم سيجعل الله له فرجاً ومخرجاً**[2]). (څوک چې له دوى نه مونږ ته راتلل غواړي، الله تعالى ورته لاره برابروي او مخه يې خلاصوي.))

دا تحفظات او شرط که څه هم په ظاهر کې د قريشو په وياړ او عزت دلالت کوي، خو په حقيقت کې داهم د دوى د معنوي ماتې، ويرې او پريشانۍ لوى دليل دى. د دوى زړونه دې ويرې اخيستي وو چې هسې نه جاهلي او په شرک ولاړه ټولنه يې نوره ختمه نه شي. او لکه چې پوهيدلي به وو چې دوې او ټولنه يې د نيستۍ او فنا کيدو په څنډه ولاړ دي، او له حتمي سقوط نه د ژغورنې پخاطر يې همدا ډول ضمانتونو ته پناه وړله. او دا چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا اجازه ورکوي چې قريش به هغه کسان بيرته نه ورته سپاري کوم چې له مدينې نه مکې ته تبنتي، دا پدې دلالت کوي چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خپلې ټولنې په قوت او عظمت پوره باوري دى، د سقوط او له مينځه تللو ويره يې ورسره نشته.

د مسلمانانو خفګان او له رسول (ﷺ) سره د عمر (رضي الله عنه) مناقشه

ددې سولې حقيقت دا ؤ چې مخکې بيان شو. خو هلته دوه داسې ټکي هم وو چې د مسلمانانو د غم او خفګان سبب شول. لومړى دا چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مدينه کې ورته ويلي و چې ځو به او د بيت الله شريف طواف به کوو. پداسې حال کې چې دا خبر يې ورکړى ؤ نو اوس ولې له طواف نه مخکې او بيله دې چې عمره ادا کړي بيرته مدينې ته ستنيږي؟ دوهمه خبره دا وه چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) خو په حق دى، د الله رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) دى. الله تعالى خو د خپل دين د غلبې وعده هم کړيده، نو رسول الله (صلى الله

---

(1). صحيح مسلم باب صلح الحديبية ۲/ ۱۰۵

(2). صحيح مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

علیه و اله و صحبه و سلم) ولې د قریشو فشار قبلوي؟ او ولې په داسې څه راضي کیږي چې دده د عزت له مقام سره مناسب ندي؟
په همدې دوو خبرو مسلمانان خفه وو، تشویشونه او شبهات ورسره پیدا شوي وو. ډیر ځوریدل تر دې حده چې د سولې د تړون د موادو او نتایجو په هکله ورسره زیاتې پوښتنې پیدا شوې. کیداې شي چې عمر (رضي الله عنه) له ټولو نه زیات خفه شوی وي، صبر یې ونه شو راغی، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې عرض وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! آیا مونږ په حق او هغوی په باطل ندي؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**بلـــی**). هو، مونږ په حقه او هغوی په ناروا دي. عمر (رضي الله عنه) وویل: آیا زمونږ مړي به په جنت کې او د دوی مړي به په دوزخ کې نه وي؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (بلی). هو زمونږ د مړیو ځای جنت او د دوی د مړیو ځای دوزخ دی. عمر (رضي الله عنه) وویل: نو ولې دا ذلت ورسره منو، او ولې بیرته ګرځو؟ تر اوسه خو الله تعالی زمونږ ترمینځ د ماتې او برې فیصله نده کړې، نو ولې بیرته ستنیږو؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (**یـــا ابـــن الخطاب، إني رسول الله ولست أعصيه، وهو ناصري ولن يضيعني أبداً**).اې د خطاب زویه! زه د الله تعالی رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یم، هیڅ نافرماني نه کوم، الله زما مددګار دی، هغه مې بې اسرې نه پریږدي. عمر (رضي الله عنه) ورته وایي: آیا تا نه و راته ویلي چې ځو او د بیت الله طواف کوو؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمایي: هو ما دا خبره کړې وه. (**فأخبرتك أنا نأتيه العـــام؟**) خو آیا دا مې درته ویلي وو چې همدا سږکال به طواف کوو؟ عمر (رضي الله عنه) وایي: نه، دا کال خو دي نه و یاد کړی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمایي: (**فإنك آتيه ومطوف به**).نو چې داسې ده زما خبره سپې ده، ته به حتماً بیت الله ته ځې او طواف به یې کوې. پدې خبره عمر (رضي الله عنه) پاڅید، همداسې د غوسې په حالت کې ابوبکر (رضي الله عنه) ته ورغی، او هغه ته یې هغه خبرې وکړې کومې یې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته کړې وې. او د ابوبکر (رضي الله عنه) ځوابونه هم لکه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ځوابونو په شان وو. یوازې دا خبره یې ورته زیاته کړې وه چې عمره! تر مرګه د رسول

الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبره ټینګه نیسه، قسم په خدای چې هغه په حق دی. وروسته دا آیتونه را نازل شول: ((إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحاً مُبِيناً)) (الفتح:۱) [مونږ تاته څرګند بری در په برخه کړ.] رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عمر (رضي الله عنه) را وغوښت او همدا مبارک آیتونه یې ورته تلاوت کړل، کله یې چې دا واوریدل نو ویې ویل: آیا همدا فتحه ده؟ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: هو همدا فتحه ده. پدې خبرې سره یې زړه خوشاله شو، طبیعت یې وغوړید او لاړ.

وروسته عمر (رضي الله عنه) له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره پدې مناقشه سخت پښیمانه و. عمر (رضي الله عنه) وایي: د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په مقابل کې د همدې تفریط او سختې مناقشې پخاطر مې ډیر کارونه وکړل، ددې سهوې د جبیره کولو پخاطر تر اوسه پورې روژه نیسم، نفلونه کوم، صدقه ورکوم، او غلامان آزادوم، د همدې غلطۍ د کفارې پخاطر مې ډیرې نیکۍ کړې، هیله لرم چې اوس به خدای خیر راکړي.[1]

د بیوزلانو د کشالې پای

وروسته لدینه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مدینې ته ورسید، او هلته ځای په ځای شو، له مکې نه یو مسلمان له مشرکینو نه خوشې شو، د هغوی له بند او شکنجو نه یې نجات وموند او مدینې ته راغی. ددغه صحابي نوم ابو بصیر وُ، نوموړی د قریشو له حلیفې قبیلې ثقیف څخه وُ. هغوی دده په لټه پسې دوه کسان مدینې ته واستول، او هلته یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته وویل چې تړون باید مات نه شي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ابو بصیر همدې دوو کسانو ته وسپاره.

هغوی روان شول او کله چې ذو الحلیفه ته ورسیدل، دمه یې جوړوله، کیناستل خرماوې یې خوړلې، ابو بصیر له دوی نه یوه ته وویل: اې فلانیه څه ښه توره لرې! هغه توره پورته کړه او ویې ویل، هو ډیره ښه توره مې ده، دا مې ډیر ځایه په کار راغلې. ابو بصیر ورته وویل ته یې راکړه چې ویې ګورم! هغه توره ورکړه، ابو بصیر توره

---

[1]. ددې غزا او سولې د زیات تفصیل لپاره فتح الباري۷/۴۳۹تر۴۵۸، صحیح بخاري ۱/۳۷۸تر۲،۷۱۷/۳۸۱،۶۰۰،۵۹۸، صحیح مسلم۲/۱۰۴_۱۰۶، ابن هشام ۲/۳۰۸تر۳۲۲ زاد المعاد ۲/۱۲۲تر۱۲۷، مختصر سیرة الرسول ۲۰۷تر ۳۰۵،تاریخ عمر بن الخطاب ۳۹_۴۰وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

واخسته او په یوه کلک ګوزار سره یې هغه مړ کړ، دوهم کس وتښتید مدینې ته یې ځان ورساوه، په منډه مسجد ته داخل شو. کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ولید ویې فرمایل: (**لقد رأى هذا ذعراً**). دا سړې ویریدلی دی. او چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورسید ویې ویل: زما ملګری یې وواژه، ما هم وژني. په همدې وخت کې ابو بصیر هم راغی عرض یې وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! الله تعالی خو ستا غاړه خلاصه کړه، تا خپله وعده پوره کړه، زه دې ورته وسپارلم، اوس الله تعالی زه ورنه وژغورلم. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**ویل أمه، مِسْعَر حَرْبٍ لو كان له أحد**). مور یې بوره شه، که دې سړي څوک درلودی، نو د جنګ اورونه به یې بل کړی وای. ابو بصیر چې دا خبره واوریدله پوه شو چې بیرته مشرکینو ته سپارل کیږي، همدا وه چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له حضور نه لاړ او له مدینې نه هم ووت، ځان یې د بحر ساحلي برخې ته ورساوه.

هلته ابو جندل هم له قریشو نه په تیښته بریالی کیږي، او ابو بصیر ته ځان رارسوي. په همدې ترتیب سره د مکې مسلمانان یو په بل پسې له قریشو نه راتښتي او ابو بصیر ته راځي، چې پدې ترتیب له دوی نه یو ښه ګروپ جوړ شو او هر کله به چې خبر شول د قریشو کاروان شام ته روان دی، ورتلل به حمله به یې ورباندې کوله، خلک به یې وژل او مالونه به یې ورنه اخیستل.

بالاخره قریش مجبور شول چې له رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه د مرستې او مهربانۍ سوال وکړي، او پدې راضي شول چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ووایې د خدای لپاره هغه کسان چې تا ته راځي، مونږ ته یې مه سپاره له ځان سره یې وساته. هغوی ته پناه ورکړه. پدې ترتیب سره قریشو پخپله دا ومنله چې هغه مسلمانان چې مدینې ته لاړل هغوی نور په امن دي، له همدې موافقې نه وروسته رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ابو بصیر او ملګرو (رضي الله عنهم) ته یې احوال ولیږه چې مدینې ته راشي، هغوی هم راغلل او په مدینه کې میشته شول.[۱]

---

[1] مخکیني مصدرونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قریشو د اتلانو اسلام

د اووم هجري کال په لومړیو کې په همدې تړون پسې عمرو بن العاص، خالد بن ولید، عثمان بن طلحه (رضي الله عنهم) په اسلام مشرف شول. هغوی چې کله د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغلل، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**إن مکـــة قد ألقت إلینا أفلاذ کبـــدها**).مکې مونږ ته د خپل زړه کټرې رالیږلې دي[1].

که څه هم ددې دریو قهرمانانو د اسلام راوړلو د تاریخ په هکله څه اختلاف شته، خو ثابته دا ده چې دوی په اووم هجري کال کې مسلمان شویدي.

---

[1]. د اسماء الرجال عام کتابونه وایي چې دې اتلانو په آتم هجري کال ایمان راوړی دی، خو د نجاشي په وړاندې د عمرو بن العاص د اسلام کیسه مشهوره ده. خالد او عثمان بن طلحه هغه وخت اسلام راوړې چې عمرو بن العاص له نجاشي نه بیرته راستون شو. او د مدینې په لور روان و چې دوی دواړه ورسره یو ځای شول، او پدې ترتیب سره درې واړه یو ځای د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته حاضر شول او اسلام یې راوړ او دا پدې دلالت کوي چې دوی د اووم هجري کال په لومړیو کې مسلمان شویدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه مرحله

نوی بدلون

د حدیبیې تړون په اسلامي تاریخ کې د نوي بدلون پیلامه وه. قریش د اسلام او مسلمانانو تر ټولو سخت دښمنان وو د جګړې له ډګر نه ددې لوی دښمن په شا تګ سره د مسلمانانو د مخالف مثلث (قریش، غطفان، یهود) یو مهم وزر مات شو. او څرنګه چې قریش د بت پرستانو او مشرکانو مشران او نمایندګان وو، د دوی پدې شا تګ سره د ټولو مشرکانو احساسات مړاوي او روحیات یې کمزوري شول، حوصلې یې پریوتی. ګورو چې لدینه وروسته د بنو غطفان قبیلې د اسلام په مقابل کې هیڅ د توجه وړ اقدام ندی کړی، او که څه یې کړي هم دي، هغه یې د یهودانو د تحریک او لمسونې په سبب کړیدي.

یهودانو له مدینې نه له شړلو وروسته خیبر خپل مرکز وټاکه، همدلته یې د اسلام په خلاف توطئې کولې. خیبر د یهودي مکر او فتنې په اډه بدل شوی ؤ، یهودانو نه یوازې پخپله د مسلمانانو په خلاف توطئې کولې بلکه نور عربان یې هم د هغوی په خلاف هڅول. زیار یې یوست مسلمانان له مینځه یوسي او زیان ور واړوي. همدا وجه وه چې له حدیبیې نه وروسته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لومړنی کار د یهودي مرکز او د فساد دا اډه له مینځه وړل و. د حدیبیې له تړون نه وروسته مسلمانانو دا فرصت وموند چې خلکو ته د اسلام دعوت ورسوي، دعوتي پروګرام یې لا پسې ګړندی او پیاوړي شو، او پدې مرحله کې د دوی دعوتي پروګرام د پوځي پروګرام په نسبت مخکې و. په همدې اساس دغه مرحله په دوو برخو ویشلی شو:

۱- د دعوت او بلنې پروګرام یا مشرانو او پاچایانو ته لیکونه استول.

۲- پوځي تحرکات.

مخکې لدینه چې پدې مرحله کې له پوځي تحرکاتو او عملیاتو نه خبرې وکړو، غواړو مشرانو او پاچایانو ته د لیکونو استولو په اړه معلومات وړاندې کړو، ځکه دعوت او بلنه د اولیت حق لري. او همدا دعوت او بلنه هغه هدف دی چې مسلمانانو یې په لار کې ډیرې ستونزې لیدلی او راز راز کړاوونه یې ګاللي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرانو او پاچایانو ته لیکونه

وروسته له هغې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هجرت په شپږم کال کې له حدیبیې نه راستون شو، مختلفو مشرانو او پاچایانو ته یې لیکونه واستول، او هغوی یې اسلام ته راوبلل.
کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اراده وکړه پاچایانو ته لیکونه واستوي ورته وویل شول چې د پاچایانو عادت دا دی چې بې مهره لیکونه نه مني. همدا وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ځان لپاره د سپینو زرو یو مهر جوړ کړ او پرې ولیکل شول ((محمد رسول الله)) دغه مبارکه کلمه په دریو کرښو کې لیکل شوې وه، له لاندې خوا نه لومړنۍ کرښه ((محمد))، دوهمه ((رسول)) او دریمه ((الله)) وه.[1]
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له اصحابو (رضي الله عنهم) نه یو څو هوښیار او با تجربه اصحاب (رضي الله عنهم) انتخاب کړل، پاچایانو او مشرانو ته یې واستول. علامه منصور پوري وایي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل استازي خیبر ته له تللو نه څو ورځې مخکې د (۷) هجري کال د محرم په لومړۍ ورځ لیږلي دي.[2]
راځئ اوس ځینې دا لیکونه وګورو او د پایلو په هکله یې خبرې وکړو.

۱- د حبشې پاچا نجاشي ته لیک

ددغه نجاشي نوم اصحمه بن ابجر ؤ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د شپږم هجري کال په وروستیو او یا د اووم هجري کال په محرم میاشت کې د عمرو بن

(1). صحیح بخاري ۲/ ۸۷۲ - ۸۷۳
(2). رحمه للعالمین ۱۷۱/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیه الضمري په لاس لیک ورواستاوه. طبري ددې لیک متن رانقل کړیدی، خو که دقت وشي نو دا په ډاګه کیږي چې دا هماغه لیک ندی کوم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له حدیبیې نه وروسته ورته لیکلی دی. کیدای شي دا د هغه لیک متن وي کوم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به له مکې نه د جعفر (رضي الله عنه) په لاس حبشې ته د هجرت په وخت استولی وي، ددې لیک په وروستۍ برخه کې حبشې ته د مهاجرینو ذکر داسې راغلی دی: (**وقد بعثت إليكم ابن عمي جعفراً ومعه نفر من المسلمين، فإذا جاءك فأقرهم ودع التجبر**).

[تا ته مې خپل د تره زوی جعفر در واستاوه، له ده سره یو شمیر نور مسلمانان هم ملګري دي، کله چې دوی در ورسیدل نو درناوی یې وکړه او زیاتی مه ورسره کوه].
بیهقي له ابن اسحاق نه د هغه لیک متن رانقل کړیدی کوم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نجاشي ته استولی ؤ او د هغه متن دادی: (**بسم الله الرحمن الرحيم. هذا كتاب من محمد رسول الله إلى النجاشي، الأصحم عظيم الحبشة، سلام على من اتبع الهدي، وآمن بالله ورسوله، وشهد أن لا إله إلاالله وحده لا شريك له، لم يتخذ صاحبه ولا ولداً، وأن محمدًا عبده ورسوله، وأدعوك بدعاية الإسلام، فـإني أنا رسوله فأسلم تسلم، {يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْاْ إِلَى كَلَمَةٍ سَوَاء بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلاَّ نَعْبُدَ إِلاَّ اللّهَ وَلاَ نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلاَ يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضاً أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللّهِ فَـإِن تَوَلَّـوْاْ فَقُولُواْ اشْهَدُواْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ} فإن أبيت فعليك إثم النصارى من قومك**).((بسم الله الرحمن الرحيم، دا لیک د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خوا د حبشې مشر نجاشي اصحمه ته دی. په هغه چا دې سلام وي چې د هدایت لاره یې نیولې، په الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې ایمان راوړی، شاهدي وایم چې له الله پرته بل د عبادت مستحق نشته، الله واحد دی، شریک نلري، ښځه او اولاد نلري، محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د الله بنده او رسول دی، زه تا ته بلنه در کوم چې اسلام ومنې، زه د الله رسول یم، ایمان راوړه او ځان خوندي وساته، [اې د کتاب خاوندانو! راځئ هغه خبره ومنئ چې زمونږ او تاسې تر مینځ شریکه ده، راځئ دا ومنو چې له یوه الله تعالی پرته د بل چا عبادت نه کوو، له هغه سره به شریک نه نیسو، یو بل په خدایی نه نیسو، که دا خبره یې ونه منله، نو ورته ووایئ چې مونږ مسلمانان یو] که تا دا بلنه قبوله نکړه نو د خپل قوم د ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نصرانیانو ګناه ستا پر غاړه ده.))
لوی او مشهور څیړونکي دکتور حمید الله پدې وروستیو کې د همدې لیک اصلي متن لاسته راوړی دی، دغه متن هغه ته ورته دی کوم چې ابن قیم رانقل کړیدی. دوکتور حمیدالله د لیک د متن په توضیح، تحقیق او برابرولو کې زیات کوشش کړیدی، له نویو وسایلو نه یې ګټه اخیستې ده، او د لیک متن دا دی:

(بسم الله الرحمن الرحيم. من محمد رسول الله إلى النجاشي عظيم الحبشة، سلام على من اتبع الهدى، أما بعد: فإني أحمد إليك الله الذي لا إله إلا هو الملك القدوس السلام المؤمن المهيمن، وأشهد أن عيسى بن مريم روح الله وكلمته ألقاها إلى مريم البتول الطيبة الحصينة، فحملت بعيسى من روحه ونفخه، كما خلق آدم بيده، وإني أدعو إلى الله وحده لا شريك له، والموالاة على طاعته، وأن تتبعني، وتؤمن بالذي جاءني، فإني رسول الله صلى الله عليه وسلم، وإني أدعوك وجنودك إلى الله عز وجل، وقد بلغت ونصحت، فاقبل نصيحتي، والسلام على من اتبع الهدى).

[د محمد رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خوا د حبشې مشر نجاشي ته! په هغه چا دې سلام وي چې د هدایت لاره یې نیولې ده. زه د هغه الله ثنا وایم چې له هغه پرته بل الله نشته، هغه الملک، القدوس، السلام، المؤمن، المهیمن دی او شاهدي وایم چې عیسی بن مریم د الله تعالی روح او هغه کلمه ده چې سپیڅلې، پاک لمنې او بتول (پیغلې) مریم ته یې القاء کړې یا اچولې ده. د همدې روح او القاء له امله (عیسی (علیه السلام) د مریم په نس شو او الله تعالی هغه داسې پیدا کړ لکه څرنګه یې چې آدم پخپل لاس سره پیدا کړیدی. زه د هغه یوه الله تعالی لوري ته بلنه کوم چې هیڅ شریک نلري. زه بلنه درکوم چې د الله تعالی په اطاعت سره دوستي وکړو. زه بلنه درکوم چې زما اطاعت او پیروي وکړئ، او په هغه الله ایمان راوړئ چې زه یې غوره کړی یم. زه د الله رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یم. زه تا او ستا لښکرې ټول د الله لور ته رابولم ما خپله خبره درته وکړه، نصیحت مې

در ورساوه، زما نصيحت قبول کړه. په هغه چا دې سلام وي چې په حق روان دی.][1]

دوکتور حميدالله وايي چې دا د هغه ليک متن دی چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له حديبيې نه وروسته نجاشي ته استولی دی. پدې کې هيڅ شک نشته چې دا متن بالکل سيي دی، خو دا ثابته نده چې دا دې حتماً د همغه ليک متن وي چې له حديبيې نه وروسته ليکل شويدی. بيهقي چې له ابن اسحاق نه کوم متن رانقل کړيدی، له هغه ليکونو سره ورته والی لري کوم چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له حديبيې نه وروسته پاچايانو او مشرانو ته استولي دي. پدې ليک کې دا آيت شريف ليکل شوی: ((يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ))الايــة. د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) عادت همدا وٙ چې پدې ليکونو کې يې همدا آيت شريف ليکه. په همدې ليک کې د اصحمه نوم هم ليکل شويدی، خو هغه متن چې دوکتور حميدالله راوړی دی فکر کوم چې دا د هغه ليک متن وي کوم چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د اصحمه له مرګ نه وروسته د هغه قايم مقام ته ليکلی وٙ همدا وجه ده چې پدې متن کې د اصحمه نوم هم ندی راغلی.

د ليکونو د ترتيب په هکله هم څه دليل نلرم، يوازې د ليکونو له محتوی نه دا راته ښکاره شويده چې کيدای شي په همدې ترتيب سره استول شوي وي. د تعجب خبره خو دا ده چې دکتور حميدالله د هغه ليک په هکله چې بيهقي رانقل کړيدی وايي چې دا د هغه ليک متن دی کوم چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د اصحمه له مرګ نه وروسته د هغه خليفه ته استولی دی، پداسې حال کې چې پدې متن کې د اصحمه نوم ليکل شويدی.[1] و الله اعلم

کله چې عمرو بن اميه الضمري (رضي الله عنه) نجاشي ته د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ليک وسپاره، نجاشي ليک واخيست په سترګو يې وموښه، له خپل تخت نه راکوز شو، د جعفر بن ابي طالب په لاس يې ايمان راوړ او په اسلام مشرف شو، او په ځواب کې يې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته دا ليک وليکه: **بسم الله الرحمن الرحيم**، د نجاشي اصحمه له خوا د محمد رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته! **سلام عليك يا نبي الله من الله و رحمة**

---

(١) . رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) کې سياسي زندګي ص ١٠٨_١٠٩_١٢٢_١٢٣_١٢٤_١٢٥.
په زاد المعاد کې د والسلام على من اتبع الهدى په ځای اسلم انت جمله راغلې ده ٣/٦٠.

[1]. رسول اکرم کې سياسي زندګي ص ١٠٨ تر ١١٤ او ١٢١ تر ١٣١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله و برکاته، و الله الذي لا الله الا هو، اما بعد:اې د الله رسوله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! ستا لیک راورسید، تاسو د عیسی (علیه السلام) یادونه کړې وه، د ځمکې او آسمان په رب مې دې قسم وي چې عیسی (علیه السلام) له هغه څه سره چې تا ورنه یادونه کړې د یوه ویښته په اندازه هم توپیر نلري. څه دې چې مونږ ته رالیږلي وو په هغه پوه شوو، ستا د تره د زوی او ستا د نورو اصحابو (رضي الله عنهم) قدر او عزت مو وکړ. زه شاهدي وایم چې ته په رښتیا سره د الله تعالی رسول یې، ما له تا سره بیعت وکړ، ستا د تره له زوی سره مې بیعت وکړ. او دده په لاس مې د الله تعالی دین ومانه او په اسلام مشرف شوم.[۱]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له نجاشي نه دا غوښتنه کړې وه چې جعفر او په حبشه کې میشته نور مهاجرین ده ته ورواستوي، نجاشي د همدې غوښتنې په اساس ټول مهاجرین په دوو کښتیو کې له عمرو بن امیه الضمري سره ورولیږل.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خیبر کې تشریف درلود چې دا مهاجرین ور ورسیدل.[۲] همدغه نجاشي په نهم هجري کال کې له تبوک غزا نه وروسته وفات شو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) يې د وفات په ورځ خپله خواشیني څرګنده کړه او په غیابت کې یې د جنازې لمونځ ادا کړ.

د اصحمه له وفات نه وروسته بل څوک دده په ځای وټاکل شو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه ته هم لیک ولیږه او د اسلام بلنه یې ورکړه، خو دا ثابته نده چې دې نجاشي یا پاچا ایمان راوړی ؤ او که نه.[۳]

۲- د مصر پاچا مقوقس ته لیک

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مصر او اسکندریې پاچا چې د منصور پوري په قول یې نوم جریج بن متی او د داکتر حمید الله په قول یې نوم مقوقس ؤ لیک واستاوه. ددغه مبارک لیک متن په لاندې ډول دی:

(**بسم الله الرحمن الرحیم من محمد عبد الله ورسوله إلی المقوقس عظیم القبط، سلام**

(1). زاد المعاد ۳/ ۶۱
(2). ابن هشام ۲/ ۳۵۹
(3). مسلم ۲/ ۹۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

على من اتبع الهدى، أما بعد، فإني أدعوك بدعاية الإسلام، أسلم تسلم، وأسلم يؤتك الله أجرك مرتين، فإن توليت فإن عليك إثم أهل القبط، {يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْاْ إِلَى كَلَمَةٍ سَوَاء بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلاَّ نَعْبُدَ إِلاَّ اللّهَ وَلاَ نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلاَ يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضاً أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللّهِ فَإِن تَوَلَّوْاْ فَقُولُواْ اشْهَدُواْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ}.

د الله د بنده او رسول محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خوا د قبطیاتو (مصر) مشر مقوقس ته. په هغه چا دې سلام وي چې د هدایت په لار روان دی. اما بعد: زه دې اسلام ته رابولم. اسلام راوړه تر څو په امن وې، ایمان راوړه الله تعالی به دوه اجرونه درکړي، که دې زما بلنه ونه منله نو د قبطیانو ګناه به هم ستا پر غاړه وي، [ووایه اې محمده! چې اې اهل کتابو راځئ تاسې په طرف د یوې کلمې (خبرې) چې برابره ده په منځ زمونږ او ستاسې کې (او هغه دا ده) چې عبادت به نه کوو مګر یوازې د الله او شریک به نه نیسو په الله پورې هیڅ شی او نه به نیسي ځینې زمونږ ځینې نور خدایان غیر له الله (جل جلاله) (لکه چې تاسې کتابیان احبار او رهبان نیسئ) نو که وګرځېدل دوی (له توحیده) او اسلامي احکامو ته یې شا واړوله پس ووایئ تاسې (اې مؤمنانو کتابیانو ته چې) شاهدان یئ تاسې پدې چې په تحقیق مونږ مسلمانان یوو (او تاسې نه یئ).] [1]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دغه لیک حاطب بن ابي بلتعه ته ورکړ، هغه چې کله مقوقس ته ورغی ورته ویې ویل: له تانه مخکې دلته مصرکې یوه سړي د خدایی دعوه کړې وه او ځانته یې لوی رب وایه. خو الله تعالی هغه ته په دنیا او اخرت کې سخته سزا ورکړه، انتقام یې ورنه واخیست. ته له نورو نه پند واخله، هسې نه چې نور بیا له تا نه پند واخلي.

په ځواب کې مقوقس ورته وویل چې مونږ دین لرو او یوازې هغه وخت به یې بدلوو چې لدینه غوره دین ومومو. حاطب ورته وویل: مونږ تا د هغه دین قبلولو ته رابولو کوم چې الله تعالی غوره کړیدی، او د نورو ټولو ادیانو په ځای یې خپلو بندګانو ته انتخاب کړیدی، د الله رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ټول خلک اسلام ته رابللي، ډیر کلک مخالفت یې له قریشو نه لیدلی، او تر ټولو نه زیاته دښمني یهودانو

---

[1] . دا د زادالمعاد عبارت دی ۳/۶۱، خو دکتور حمیدالله چې کوم عبارت ذکر کړی هغه د هغه لیک متن دی چې پدې وروستیو کې تر لاسه شوی او ځنې کلمې یې لدې متن سره توپیر لري، په هغه متن کې لیکل شوي: "فاسلم تسلم یؤتک الله" همدا راز په هغه کې د "اثم القبط" لفظ د اثم اهل القبط په عوض راغلی، رسول اکرم کې سیاسي زندګي ص ۱۳۷،۱۳۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورسره کړیده، له دوی تولو نه نصرانیان ورته لنډ دي، قسم په خدای چې موسی (علیه السلام) د عیسی (علیه السلام) په هکله داسې زیری ورکړی دی لکه څرنګه چې عیسې (علیه السلام) د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په هکله ورکړی دی، مونږ تا د قرآنکریم لور ته رابولو لکه څرنګه چې تاسې د تورات خاوندان د انجیل لوري ته رابولئ، هر نبي (علیه السلام) چې له هر قوم سره ژوند کوي هغه یې امت وي، د خلکو مسؤلیت دا دی چې په همدې نبي (علیه السلام) ایمان راوړي، تاسې هم د همدې نبي (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په زمانه کې ژوند کوئ، د مسیح (علیه السلام) له دین نه دې هم نه منع کوو، بلکه په همغه دین د عمل او منلو امر درته کوو.

مقوقس وویل: ما ددې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په هکله فکر وکړ، دې نتیجې ته ورسیدم چې په کم ارزښته څیز امر نه کوي، له ښه او ګټور کار نه نهي هم نه کوي، ګمراه او شاعر هم ندی، کاهن او دروغجن هم ندی، د هغه د نبوت نښانې مې هم لیدلې هغه د پټو شیانو ښودنه کوي، او د پټو او څانګړیو خبرو په هکله هم معلومات ورکوي، خو پدې هکله نور فکر هم کوم.

بیا مقوقس د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لیک واخیست او په صندوق کې یې چې د فیل له غاښ نه جوړ شوی و کیښود، مهر یې پرې ولګاوه او یوې خادمې ته یې ورکړ. ورپسې یې یو کاتب چې عربي یې زده وه راوغوښت او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې داسې ولیکل:

بسم الله الرحمن الرحیم. د مصر د مشر مقوقس له خوا محمد بن عبدالله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته! سلام علیک اما بعد ستا لیک مې ولوست، په مطلب یې پوه شوم. پوه شوم چې کومې خوا ته مې بولې. پدې هم خبر وم چې یو نبي (علیه السلام) پاتې دی، ما ګمان کاوه چې دغه نبي (علیه السلام) به په شام کې ظهور کوي، ما ستا د قاصد درناوی وکړ، او تا ته مې دوې خادمانې درولیږلې. دا دواړه زموږ په وړاندې د ډیر قدر درلودونکې دي، تا ته مې یوه جوړه جامې هم درواستولې، همدا راز یوه قاطره (قچره) مې هم درته اهداء کړه، و السلام علیک. یوازې همدا یې ولیکل، خو ایمان یې را نه ووړ، او دغه دوې خادمانې یوه ماریه نومیده او بله سیرین، او د قاطرې نوم دلدل ؤ. او همدا قاطره د معاویه (رضي الله عنه) د خلافت تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمانې ژوندی وه.[۱]
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ماریه خپل ځان سره وساتله او له همدې نه يې ابراهيم نومی زوی پيدا شو، او سيرين يې حسان بن ثابت (رضي الله عنه) ته ورکړه.

۳- د فارس پاچا کسری ته ليک

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د فارس پاچا کسری ته داسې ليک واستاوه: (**بسم الله الرحمن الرحيم. من محمد رسول الله إلى كسرى عظيم فارس، سلام على من اتبع الهدى، وآمن بالله ورسوله، وشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، وأن محمداً عبده و رسوله، وأدعوك بدعاية الله، فإني أنا رسول الله إلى الناس كافة، لينذر من كان حياً ويحق القول على الكافرين، فأسلم تسلم، فإن أبيت فإن إثم المجوس عليك**). **بسم الله الرحمن الرحيم**، د محمد رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خوا د فارس مشر کسری ته په هغه چا دې سلام وي چې د هدايت په لار روان، په الله او رسول يې ايمان راوړی وي، او دا شاهدي وايي چې له يوه الله پرته بل (د عبادت وړ) نشته. الله شريک نلري، او محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د الله بنده او رسول دی. زه تا د الله لوري ته رابولم، زه د ټولو خلکو لپاره رسول رالېږل شوي يم، تر څو ژوندي کسان له بد انجام نه وويرول شي، او په کفارو حقه خبره دليل وګرځي. اسلام راوړه تر څو په امن شې، که دې اسلام رانهووړ نو د فارسيانو ګناه به هم پر تا وي.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې ليک د وړلو دنده عبدالله بن حذافه السهمي ته وسپارله. سهمي لاړ او دغه ليک يې د بحرين مشر ته وسپاره، معلومه نده چې د بحرين مشر د بل چا په لاس دا ليک وليږه او که خپله عبدالله سهمي يووړ. په هر حال کله چې ليک کسری ته ورسيد او ورته ولوستل شو، نو هغه ليک څيرې کړ او په ډېر کبر سره يې وويل: زما د رعيت يو عادي او حقير شخص خپل نوم زما له نامه نه مخکې ليکي!! کله چې دغه خبره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورسيده نو ويې فرمايل: (**مزق الله ملكه**). الله تعالی د هغه پاچايي خرابه کړه. او همداسې وشول لکه څرنګه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمايلي و. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له ليک نه

[1]. زاد المعاد ۳/ ۶۱

وروسته کسری د يمن والي باذان ته وليکل: دغه شخص ته چې په حجاز کې دی دوه چالاک سړي وليږه تر څو ما ته يې راولي. باذان هم دوه کسان غوره کړل او له يوه ليک سره يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضورته وليږل، په ليک کې يې دا ورته ليکلي و چې لدې کسانو سره کسری ته ورشه. دا کسان چې کله مدينې ته ورسيدل او له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يې ملاقات وکړ، يوه يې ويل: باذان پاچا د کسری شاهنشاه په امر مونږ تا ته رالېږلي يوو چې تا له ځان سره کسری ته بوزو، پدې ترڅ کې يې څه ګواښ هم وکړ. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: چې سبا بيا له ما سره وګورئ.

په همدې وخت کې د کسرې په کور کې د ننه کودتا شوې وه. دا وروسته له هغه چې لښکرو يې د قيصر د سپايانو په وړاندې رسوا ماتې خوړلې وه، د کسری زوی شيرويه پاڅيدلی وُ، خپل پلار يې وژلی وُ او پخپله يې پاچايي اعلان کړې وه. دا کودتا د اووم هجري کال د سه شنبې په شپه د جمادي الاولی په لسمه شوې وه[1].

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د وحي له لارې پدې پيښه خبر شو، سهار يې چې تشريف راوړ، د باذان عسکرو ته يې کيسه وکړه، هغوی ورته وويل: ته پوهيږې چې څه وايې؟ مونږ خو لدينه په وړه خبره باندې درته په غصه يوو، آيا ستا دا خبرې هم وليکو او پاچا ته يې وليږو؟ ده ورته وفرمايل: (**نعم أخبراه ذلك عني، وقولا له: إن ديني وسلطاني سيبلغ ما بلغ كسرى ! وينتهي إلى منتهي الخف والحافر، وقولا له: إن أسلمت أعطيتك ما تحت يدك، وملكتك على قومك من الأبناء**).

هو، ويې ليکئ او پرې خبر يې کړئ، او دا هم ورته ورسوئ چې زما دين او واکمني به تر هغه ځايه پورې رسيږي چيرته چې اوس د کسری واکمني ده، او زما واکمني به تر هغه ځايه رسيږي چيرته چې ستاسې د آس او اوښه پښه هلته نه شي رسيدلی، دا هم ورته ورسوي چې: که اسلام دې راوړ نو ستا واکمني به تا ته وسپارم، او د خپل قوم مشر به دې غوره کړم.

دا دواړه کسان روان شول او خبر يې باذان ته يووړ. په همدې وخت کې لږ شيبه وروسته باذان ته دا خبر هم راورسيد چې شيرويه خپل پلار کسری وژلی دی، په همدې ليک

---

[1]. فتح الباري ٨/ ١٢٧

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې شيرويه باذان ته ليکلي وُ: د هغه کس د هڅونې هڅه مه کوه کوم چې په هکله يې زما پلار درته ليکلي و اوس تر دوهم امر پورې انتظار باسه. همدا کارددې سبب شو چې باذان او په يمن کې ميشته ټول فارسيان په اسلام مشرف شي.(۲)

۴- د روم پاچا (قيصر) ته ليک

امام بخاري د يوه اوږده حديث د را نقلولو په ترڅ کې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د هغه ليک متن راوړی دی کوم چې د روم پاچا هرقل ته يې ليږلی وُ، ددغه ليک متن څه داسې دی:

(**بسم الله الرحمن الرحيم. من محمد عبد الله ورسوله إلى هرقل عظيم الروم، سلام على من اتبع الهدي، أسلم تسلم، أسلم يؤتك الله أجرك مرتين، فإن توليت فإن عليك إثم الأريسيين { يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْاْ إِلَى كَلَمَةٍ سَوَاء بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلاَّ نَعْبُدَ إِلاَّ اللّهَ وَلاَ نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلاَ يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضاً أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللّهِ فَإِن تَوَلَّوْاْ فَقُولُواْ اشْهَدُواْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ}**) [آل عمران:٦٤][1].

[د محمد بن عبدالله چې د الله تعالی رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) او بنده دی له خوا د روم واکمن هر قل ته. په هغه چا دې سلام وي چې د هدايت په لاره روان وي، اسلام راوړه تر څو په امن شې، په اسلام مشرف شه، الله تعالی به دوه اجرونه درکړي، که د اسلام رانه وو نو د ټولو اريسيونو (پيروانو) ګناه به ستا په غاړه وي (د ايت ترجمه مخکې شويده).]

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) دغه ليک د دحيه بن خليفه الکلبي په لاس وليږه او امر يې ورته وکړ چې ليک د بصری مشر ته وسپاري تر څو هغه يې قيصر ته ورسوي. بخاري له ابن عباس (رضي الله عنهما) نه په روايت سره وايي چې ابو سفيان بن حرب وايي: هر قل د قريشو له يو شمير مشرانو سره وغوښتلم، مونږ شام ته د تجارت لپاره تللي وو. دا هغه وخت وُ چې له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره د حديبيې تړون لاسليک شوی وُ. ابو سفيان وايي: مونږ هرقل ته ورغللو هغه په ايلياء (بيت المقدس) کې وُ(۲) خپل دربار ته يې وبللو. ورسره د روم

---

(2). محاضرات تاريخ الامم – ۱/ ۱۴۷. فتح الباري ۸/ ۱۲۷، ۱۲۸

[1]. صحيح البخاري ٥٠٤/١.

(۲). دغه وخت قيصر له حمص نه بيت المقدس ته راغلی و، تر څو د الله تعالی د هغه احسان شکرانه ادا کړي چې پر دوی يې کړی و او فارسيانو ته يې ماتې ورکړې وه (صحيح مسلم : ۲/ ۹۹). فارسيانو خپل مشر خسرو پرويز وژلی وُ او له روميانو سره يې سوله کړې وه او دايې منلې وه چې د روم اشغال شوې ځمکې به بيرته روميانو ته سپاري، او هغه صليب يې هم ورسپارلی و

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشران هم ناست وو ترجمان يې راوباله او راته ويې ويل له تاسې نه کوم يو له دې شخص سره چې د نبوت دعوه يې کړيده نسبي نژديوالی لري؟ کوم يو يې ډير نژدې خپل دی؟ ابو سفيان وايي: ما ورته وويل: زه ډير ورلنډ يم. هرقل وويل: دا سړی او ملګري يې زما خوا ته رالنډ کړئ، ملګري يې دده شاته کينوئ، بيا يې خپل ترجمان ته وويل: زه لدې سړي نه د نبوت د مدعي يعنې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په هکله پوښتنې کوم، زما ملګرو ته يې وويل که دې سړي دروغ راته وويل، نو تاسې يې راته په ګوته کړئ. ابو سفيان وايي که له خپلو ملګرو څخه نه وی شرميدلی چې بيا به وايي دروغجن دی، نو په محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پسې به مې دروغ ويلي وای.

ابو سفيان زياتوي، د هرقل لومړنی سوال دا وٌ چې د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د نسب په هکله څه وايئ؟ ما ورته وويل: هغه د ډير لوړ او شريف نسب خاوند دی. بيا يې وويل: له ده نه مخکې له تاسو نه چا دا ډول خبره او دعوه کړيده؟ ورته ومې ويل: نه. راته ويې ويل: له پلرونو نه يې کوم يو د واک او قدرت خاوند وٌ؟ ومې ويل: نه. پوښتنه يې وکړه چې اوس يې پيروان کمزوري خلک دي او که د مال او واک خاوندان؟ ورته ومې ويل: کمزوري خلک يې ملګري دي. ويې ويل: د پيروانو شميره يې زياتيږي که کميږي؟ ما ورته وويل: شميره خو يې مخ په زياتيدو ده. سوال يې وکړ چې له پيروانو نه يې څوک له خپل دين نه د کرکې له امله بيرته له خپل دين نه ګرزي (مرتد کيږي) ؟ ومې ويل: نه. راته ويې ويل: د نبوت له دعوی نه مخکې مو له هغه نه دروغ اوريدلي؟ ومې ويل: نه. ويې ويل: ايا غدر او خيانت کوي؟ ومې ويل: نه، خو اوس مو ورسره يو تړون کړيدی وګورو چې څه کوي؟ ابو سفيان وايي لدې خبرې پرته ما ته بل هيڅ داسې مجال په لاس رانغی چې د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په هکله له ځانه څه ووايم. بيايې راته وويل: ايا تاسو جګړه ورسره کړيده؟ ومې ويل: هو. ويې ويل: د جګړو نتيجې يې څه ډول وي؟ ورته ومې ويل: جنګ زمونږ او ده تر منځ داسې وٌ چې کله به مونږ او کله به هغه برلاسی و. پوښتنه يې وکړه چې په کومو څيزونو امر درته کوي؟ ورته ومې ويل: راته وايي: د يوه الله عبادت وکړئ، هيڅ شريک مه ورسره نيسئ، د خپلو پلرونو خبرې پريږدئ، همدا راز د لمانځه، رښتيا ، خپلوۍ، دوستۍ او پاکۍ امر راته کوي.

چې نصرانيان ګومان کوي چې عيسې (ع) وربانديې اعدام شوی و، قيصر په ۶۲۹م (۷هـ) کال بيت المقدس ته راغی چې صليب پخپل ځای کيږدي او ددې بري شکر په ځای کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا یې خپل ترجمان ته وویل: دې قریشي ته ووایه چې د نسب په هکله مې پوښتنه درنه وکړه تا وویل هغه د شریف نسب درلودونکی دی، رسولان همداسې وي هغوی د نسب له پلوه هم له نورو نه لوړ وي. پوښتنه مې درنه وکړه چې له ده نه مخکې يې د قوم کوم فرد دا ډول دعوه کړیده ؟ تا راته وویل: نه، که داسې وای چې لدینه وړاندې کوم شخص داسې دعوه کړې وای، نو ما به ویل چې کیدی شي ده به د هغه په پیروۍ سره دا ډول دعوه کړې وي. درته ومې ویل چې له پلرونو نه یې کوم یو واکمن او پاچا وو؟ تا وویل: نه ، که فرضاً له پلرونو نه یې کوم یو پاچا او مشر تیر شوی وای، نو ما به ویل چې د خپل پلار پاچایي غواړي. دا مې درته وویل چې له نبوت نه مخکې مو دروغ ورنه اوریدلي؟ تا وویل نه، نو زه په یقین سره دا ویلی شم داسې نه شي کیدای چې څوک دې انسانانو ته دروغ نه وایي خو په الله پسې دې دروغو ته زړه ښه کړي. بله مې دا خبره درته وکړه چې پیروان یې کمزوري خلک دي او که د مال او مقام خاوندان؟ تا راته وویل: چې کمزوري خلک یې پیروان دي، حقیقت هم همداسې دی چې د رسولانو (علیهم السلام) پیروان کمزوري خلک وي. دده د پیروانو د شمیر په هکله مې پوښتنه درنه وکړه، تا راته وویل چې د پیروانو شمیره یې مخ په زیاتیدو ده، د ایمان خاوندان همداسې وي. درته ومې ویل چې څوک چې یو ځل مسلمان شي آیا بیا بیرته له خپل دین نه د کرکې له امله له دین نه ګرزي؟ تا وویل: نه. همداسې ده ایمان چې یو ځل په زړه کې ځای ونیسي بیا په زور هم نه شي ورنه ایستل کیدلی. پوښتنه مې درنه وکړه چې آیا هغه غدر او خیانت کوي؟ تا وویل: نه غدر نه کوي، رسولان (علیهم السلام) همداسې وي غدر او خیانت نه کوي. ددې پوښتنه مې وکړه چې په څه امر درته کوي؟ تا راته وویل: هغه امر راته کوي چې د یوه الله عبادت وکړو، شریک ورسره ونه نیسو، او د بتانو له عبادت نه مو منع کوي، د لمانځه، رښتیا ویلو او پاکۍ امر راته کوي. که دا ستا خبرې رښتیا وي نو همدا پیغمبر (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به ان دا زما تر پښو لاندې ځای هم نیسي، زه خبر وم چې هغه به په همدې وخت کې مبعوثیږي، خو پدې نه پوهیدم چې هغه به له تاسې څخه وي، که زه پدې پوهیدلی چې ده ته ورسیدی شم نو د لیدلو تکلیف به مې یې ګاللی وای. او که زه دده په حضور کې وای، نو دواړه پښې به مې یې ور مینځلې وای. بیا یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کتاب(لیک) راوغوښت او ویې ولوست. کله چې د لیک له لوستلو نه فارغ شو، ګڼه ګونه جوړه شوه خلکو شورکاوه، نو مونږ ته د وتلو امر وشو. ابو سفیان وایي کله چې مونږ ته د بیرون وتلو امر وشو، ما خپلو ملګرو ته وویل: د ابو کبشه (محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د زوی کار جوړ شو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ده نه خو د رومیانو (ژیړ پوټکو) پاچا هم ویریږي. لدې نه وروسته زما پوخ یقین و چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دین به حتماً بریالی کیږي، په همدې فکر کې وم تر څو په اسلام مشرف شوم.[۱]

په قیصر باندې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د لیک دا اثر خو ابو سفیان ولید. پر هغه باندې ددې خط بل اثر دا و چې قیصر د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) قاصد دحیه کلبي ته جامې او تحفې ورکړې، خو کله چې دحیه بیرته مدینې ته روان و په حسمی نومې سیمه کې د جذام قبیلې څو کسانو ډاکه ورباندې واچوله او ټول شیان یې ورنه یووړل، مدینې ته له رسیدو وروسته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر شو د خپل سفر راپور یې ورکړ. وریسې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زید بن حارثه (رضي الله عنه) حسمی ته واستاوه، چې ورسره پنځه سوه وسله وال نور هم وو، لاړ او په حسمی کې یې چې د وادي قری شا ته پرته وه په جذام قبیله برید وکړ، ډیر کسان یې ورنه ووژل، سل ښځې او ماشومان یې اسیران کړل، زر اوښان او پنځه زره پسونه یې هم په غنیمت ونیول. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او جذام قبیلې تر منځ اور بند هم شوی و لدې پیښې نه وروسته د جذام یوه مشر زید بن رافعه راغی او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې احتجاج وکړ. نوموړې په اسلام مشرف شوی و، له دحیه سره یې مرسته هم کړې وه، په همدې اساس رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دده احتجاج قبول کړ او امر یې وکړ چې اولادونه، ښځې او مالونه یې بیرته ورکړل شي.

زیاتره سیرت لیکونکي دا سریه له حدیبیې نه مخکې ذکر کوي، پداسې حال کې چې دا سیې نده ځکه قیصر ته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لیک له حدیبیې نه وروسته استول شوی و. ابن قیم هم وایي دغه سریه له حدیبیې نه وروسته واقع شویده.[۲]

۵- منذر بن ساوی ته لیک

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د بحرین والي یا پاچا منذر بن ساوی

(1). صحیح بخاري ۴/۱. صحیح مسلم ۲/ ۹۸ - ۹۹

(2). زاد المعاد ۲/ ۱۲۲. حاشیة تلقیح فهوم الاثر ص ۲۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته لیک ولیکه، او د علاء بن الحضرمي په لاس یې ورولیږه. منذر یې اسلام ته را دعوت کړ. په ځواب کې منذر ورته ولیکل: اما بعد، یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! ستاسې لیک مې ولوست، خپل قوم ته مې واوراوه، ځینې داسې وو چې اسلام یې خوښ کړ، او ځینو نورو اسلام و نه مانه، زما په ملک کې یهود او مجوس هم اوسیږي، پدې هکله لارښوونه راته وکړه. د همدې په ځواب کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته ولیکل: (**بسم الله الرحمن الرحيم. من محمد رسول الله إلى المنذر بن ساوي، سلام عليك، فإني أحمد إليك الله الذي لا إله إلا هو، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله، أما بعد، فإني أذكرك الله عز وجل، فإنه من ينصح فإنما ينصح لنفسه، وإنه من يطيع رسلي ويتبع أمرهم فقد أطاعني، ومن نصح لهم فقد نصح لي، وإن رسلي قد أثنوا عليك خيراً، وإني قد شفعتك في قومك، فاترك للمسلمين ما أسلموا عليه، وعفوت عن أهل الذنوب، فاقبل منهم، وإنك مهما تصلح فلم نعزلك عن عملك. ومن أقام على يهودية أو مجوسية فعليه الجزية**).

[**بسم الله الرحمن الرحيم**، له محمد رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه منذر بن ساوی ته! سلام علیک. زه د هغه الله حمد او ثنا وایم چې له هغه پرته بل د عبادت وړ څوک نشته، شاهدي وایم چې محمد د الله بنده او رسول دی. اما بعد زه الله تعالی دریادوم، څوک چې نیکي کوي، خیر غواړي هغه یې په خپله ګټه دی، څوک چې زما د قاصدانو اطاعت وکړي، امر یې ومنې هغوی په حقیقت کې زما اطاعت کړیدی، چا که زما له رسولانو سره نیکي وکړه دا نیکي یې له ما سره ده. زما قاصدانو ستا صفت وکړ، ما ستا د قوم په رابطه ستا شفاعت قبول کړ، مسلمانان په خپل حال پریږده کنهګارانو ته مې عفوه وکړه، عفوه یې قبوله کړه، او تر څو پورې چې ته په صلاح او خیر وې له چوکۍ څخه دې نه عزل کوو، که څوک په یهودیت او مجوسیت باندې قایم پاتې کیږي پر هغه جزیه ده، جزیه ورنه اخله.[1]]

۶- د یمامه پاچا هوذه بن علي ته لیک

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د یمامه مشر هوذه بن علي ته پدې

---

(1). زاد المعاد ۳/ ٦١. دکتور حمید الله چې کوم عبارت راوړی په هغه کې د [لا اله الا هو] په ځای [لا اله غیره] لیکل شوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

متن يو ليک وليږه: (**بسم الله الرحمن الرحيم. من محمد رسول الله إلى هـــوذة بـــن علي، سلام على من اتبع الهدى، واعلم أن ديني سيظهر إلى منتهى الخف والحـــافر، فأسلم تسلم، وأجعل لك ما تحت يديك**).

[**بسم الله الرحمن الرحيم**، د الله د رسول محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خوا هوذه بن علي ته! سلام دې په هغه چا وي چې د هدايت په لار روان وي، پوه شه چې زما دين به پر ټولو هغو سيمو برلاسی کيږي چيرته چې پياده او سپور رسيدلی شي، اسلام راوړه تر څو په امن شې، که په اسلام مشرف شوې چوکۍ به دې درسره پاتې وي.

دا ليک سليط بن عمرو العامري يووړ.]

کله چې سليط هوذه ته ورغی، هغه هرکلی ورته ووايه، عزت يې ورکړ، او رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يې داسې وليکل: رښتيا هم چې تاسې ډير غوره شي ته بلنه کوئ، همدا راز زما د پاچايۍ رعب هم په عربانو پروت دی. ما پخپل امرکې درسره شريک کړه تر څو پيروي دې وکړم. سليط ته يې جايزه او په هجرکې جوړې شوې جامې هم ورکړې.

سليط ټولې تحفې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته وړاندې کړې، او د خپل سفر راپور يې هم ورکړ.

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د هوذه خط ولوست او ويې ويل: (**لو سألني قطعة من الأرض ما فعلت، باد، وباد ما في يديـــه**). که يوه ټوټه ځمکه رانه وغواړي هم وربه يې نکړم، هغه هم تباه شو او څه چې ورسره دي هغه هم تباه شول.

او کله چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مکې له فتحې نه راستون شو جبريل (عليه السلام) خبر ورکړ چې هوذه مړ شو. پدې وخت کې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل:

(**أما إن اليمامة سيخرج بها كذاب يتنبي، يقتل بعدي**). په يمامه کې به داسې کذاب پيدا کيږي چې د نبوت دعوه به وکړي، خو له ما نه وروسته به ووژل شي.

چا سوال وکړ چې قاتل به يې څوک وي يا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم)؟ ده وفرمايل: (**أنت وأصـــحابك**). ته او ستا ملګري به يې وژني. وروسته بيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

همداسې وشول.[1]

۷- د دمشق مشر حارث بن ابي شمر غساني ته لیک

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) داسې لیک ورته لیکلی و: (**بسم الله الرحمن الرحيم. من محمد رسول الله إلى الحارث بن أبي شمر، سلام على مـــن اتبـــع الهدى، وآمن بالله وصدق، وإني أدعوك إلى أن تؤمن بالله وحده لا شريك له، يبقي لك ملكك**).

[**بسم الله الرحمن الرحيم**، د الله درسول **محمد** (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لـه خوا حارث بن ابي شمر ته. په هغه چا دې سلام وي چې په حقه لار روان وي، په حق يې ايمان راوړې وي، ريښتونی وي. زه بلنه درکوم چې پـه يوه الله ايمان راوړې، شريک ورسره ونه نيسې که داسې وکړې نو پاچايي به دې درسره وي.]

دا ليک يې د شجاع بن وهب چې له بني اسد قبيلې څخه ؤ پـه لاس وليـږه. کلـه چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خط ور ورسيد نـو ويـې ويـل: څوک بـه زما نه پاچايي اخلي؟ زه ورپسې ورځم. پدې توګه مسلمان نه شو.[1]

۸- د عمان پاچا ته لیک

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عمان پاچا جيفر بن جلندي او ورور ته يې چې عبد نوميده داسې ليک وليکه: (**بسم الله الرحمن الرحيم. من محمد رسول الله إلى جيفر وعبد ابني الجلندي، سلام على من اتبع الهدي، أما بعد:**

فإني أدعوكما بدعاية الإسلام، أسلما تسلما، فإني رسول الله صلى الله عليه وســـلم إلى الناس كافة، لأنذر من كان حياً ويحق القول على الكافرين، فإنكما إن أقررتمـــا بالإسلام وليتكما، وإن أبيتما [أن تقرا بالإسلام] فإن ملككما زائل، وخيلي تحـــل

---

[1] زاد المعاد ۳/ ۶۳

[1]. زاد المعاد ۳/ ۶۳. محاضرات تاریخ الامم الاسلامیة : ۱/۱۴۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

بساحتکما، وتظهر نبوتي على ملککما).

بسم الله الرحمن الرحیم، د الله تعالی د رسول محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خوا د جلندي زامنو جیفر او عبد ته! په هدایت او نیغه لار برابرو باندې دې سلام وي. اما بعد زه مو اسلام ته رابولم، اسلام راوړئ تر څو دواړه په امن شئ. زه د الله تعالی له لوري ټولو انسانانو ته رسول رالیږل شوی یم. زه خلک د کفر او بدۍ له عواقبو نه ویروم، حق ورته بیانوم تر څو په کفارو باندې دلیل قایم شي. که تاسې اسلام ومانه، هملته به مو پخپله چوکۍ پریږدم، او که اسلام و نه منۍ نو پاچایي مو ختمیدونکې ده، ستاسې په پاچايۍ به زما د آسونو برید او یلغار جوړ شي، زما نبوت به حتماً ستاسې پر پاچايۍ غلبه مومي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دغه لیک د عمرو بن العاص (رضي الله عنه) په لاس ولیږه. عمرو وايي: روان شوم تر څو عمان ته ورسیدم، لومړی عبد ته ورغلم، هغه یې له ورور نه زیات هوښیار او نرم سړی ؤ ورته ومې ویل چې زه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تاسې ته رالیږلي یم. ده راته وویل: ورور مې د عمر او مقام له پلوه له ما نه مخکې دی، راځه زه به دې هغه ته ورولم تر څو ستا لیک ولولي. او بیایې زیاته کړه: ته څه غواړې؟ ما ورته وویل: زه د یوه الله لور ته بلنه درکوم. له الله نه پرته د نورو ټولو عبادت پریږده، پدې سره شاهدي ووایه چې محمد د الله بنده او رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دی. عبد وویل: اې عمرو! ته د خپل قوم د سردار زوی یې، دا راته ووایه چې ستا پلار پدې هکله څه کړي؟ د هغه عقیده څه وه؟ هغه زمونږ لپاره نمونه دی.

ما ورته وویل: پلار مې پداسې حال کې مړ شو چې په محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې ایمان نه درلود. زما هیله دا وه چې هغه په اسلام مشرف شي، او د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تصدیق وکړي. زه هم لکه پلار مې مشرک وم تر څو الله تعالی د اسلام لارښوونه راته وکړه. عبد راته وویل: څومره وخت کیږي چې د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پیروي دې غوره کړیده؟ ځواب مې ورکړ، لږ وخت کیږي چې په اسلام مشرف شوی یم.

راته ویې ویل چیرته مسلمان شوې؟ ما ورته وویل: په حبشه کې د نجاشي په وړاندې. او دا مې هم ورته وویل چې نجاشي پخپله هم په اسلام مشرف شویدی. عبد راته وویل نو رعیت یې څه ورسره وکړل؟ ما ورته وویل: هغوی یې امر ومانه او پیروي یې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويې ويل: آيا ديني او مذهبي مشرانو يې هم پيروي وکړه؟ ما ورته وويل: هو. عبد راته وويل: اې عمرو! پوه شه چې دروغ سړی ډېر ژر رسوا کوي. ما ورته وويل:زه خو دورغ نه وايم، زمونږ دين د دروغ ويلو اجازه نه ورکوي. بيا يې وويل: فکر کوم چې هرقل به د نجاشي په اسلام نه وي خبر؟ ما ورته وويل: نه، هرقل پدې ښه خبر دی چې نجاشي اسلام راوړيدی. ده راته وويل: ته پدې خبر څنګه خبر شوی؟ ما وويل: نجاشي به هرقل ته خراج ورکاوه، خو کله چې په اسلام مشرف شو، نو ويې ويل قسم په خدای که لدينه وروسته يو درهم هم ورکړم. او کله چې هرقل پدې کيسه خبر شو، نو ورور يې چې نياق نوميده ورته وويل: آيا خپل هغه غلام همداسې پرېږدې چې خراج ورنکړي؟ او دا اجازه ورکوې چې د بل چا دين ومني؟ هرقل ورته وويل: دا يو شخص دی چې د ځان لپاره يې يو دين غوره کړيدی، نو زه څه ورسره کولی شم؟ په خدای قسم که د پاچايۍ غم نه وای راسره نو ما به هم لکه نجاشي دا دين مانه.

عبد وويل: اې عمرو! دا ته څه وايې؟ ما ورته وويل: قسم په خدای چې زه رښتيا وايم .

هغه راته وويل: ښه، اوس دا راته ووايه چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په څه شيانو امر او له کومو شيانو څخه نهي کوي؟ په ځواب کې مې ورته وويل: هغه امر کوي چې مونږ د الله تعالی اطاعت وکړو، او نافرماني يې ونکړو. هغه د صله رحمۍ امر کوي، او له هر ډول ظلم، زنا، شرابو، بت پرستۍ نه نهي کوي. عبد وويل: دا څومره ښه او غوره خبره ده، څومره غوره شيانو ته بلنه کوي. که زما ورور زما خبره ومني نو مونږ به ټول سواره درسره روان شو او د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضورته به حاضر شو، ايمان به ورباندې راوړو، او تصديق به يې کړو، خو ورور مې په پاچايۍ ډير ويريږي، د واک ډير حريص دی، هغه خپلواک نه شي پريښودئ، هغه ته ګرانه ده چې د بل چا پيروي وکړي.

ما ورته وويل: که هغه اسلام راوړي، نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به يې بيرته د خپل قوم مشر وټاکي. د هغه دنده به بيا دا وي چې له بډايانو نه صدقې واخلي او په غريبانو يې وويشي. عبد وويل: دا هم څومره نيک عمل دی، بيا يې وويل: صدقه څه ته وايې؟ شروع مې وکړه هغه ته مې صدقه او زکات تشريح کړ، د هر شي د زکات اندازه مې ورته بيان کړه او په اوښانو مې ورته خلاصه کړه. راته ويې ويل: يا عمرو! هغه حيوانات چې د باندې څري ونې او بوټې خوري او اوبه څښي آيا پدې ډول څارويو کې هم صدقه شته؟ په ځواب کې مې وويل: هو. هغه وويل: فکر نکوم چې زما قوم به د وطن لدې ليرې والي او شميرې له زياتوالي سره دې خبرې ته غاړه کيږدي. عمرو وايي څو ورځې هملته ورته انتظار وم. عبد به زما خبرې خپل ورور

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته رسولې. تر څو یوه ورځ یې زه وغوښتلم. ورد ننه شوم پیره دارانو له متهو نه ونیولم، ده ورته وویل: خوشئ یې کړئ. خوشې یې کړم، ما غوښتل چې کینم. پیره دارانو د کیناستلو اجازه رانکړه پاچا ته مې وکتل. هغه راته وویل: وایه څه ویل غواړې؟ ما د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مهر شوی لیک ور وړاندې کړ، مهر یې مات کړ، لیک یې پرانیست او تر پایه یې ولوست. بیایې خپل ورور ته ورکړ، هغه هم ولوست. خو ما لیدل چې ورور یې له ده نه نرم دی، بیا یې راته وویل: وایه د قریشو دریځ څه دی؟ ما ورته وویل: هغوی د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پیروي غوره کړیده. ځینې له زړه نه او له دین سره د مینې په بناء په اسلام مشرف شویدي، او ځینې نور بیا په زور سره مغلوب شوي. پاچا راته وویل: نور څوک له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره دي؟

ما وویل: خلکو دا دین خوښ کړیدی، هغوی د الله تعالی په فضل سره دا درک کړیده چې دوی په ګمرا ه ی کې وو او اوس حق ته راغلي دي. فکر کوم دلته له تا نه پرته نور څوک ګمراه ندي پاتې. که ته هم نن اسلام رانه وړې او پیروي یې ونکړې، نو لښکرې درپسې راځی له رینښو نه به دې باسي هر څه به دې ختمیږي، نو اسلام راوړه تر څو په امن شې، که اسلام راوړې نو محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به دې بیرته د خپل قوم مشر وټاکي، هیڅوک پلي او سواره به نه درته راځي. هغه راته وویل: یوه ورځ مهلت راکړه. ته سبا بیا راشه.

زه لاړم او ورور ته یې ورغلم. هغه راته وویل: یا عمرو! هیله من یم چې ایمان راوړي او د واکمنۍ حرص پریږدي. سهار ورغلم، خو اجازه یې را نکړه چې ورسره وګورم. ورور ته یې ورغلم ورتهومې ویل چې ما ته خو له پاچا سره د لیدو اجازه رانکړل شوه. هغه وروستلم. پاچا راته وویل ستا په خبرو کې مې فکر وکړ، که زه اوس پاچایي داسې چا ته پریږدم چې شهسواران یې لا تر اوسه دلته ندي رارسیدلي، نو دا زما لپاره مناسبه نه ده او عربان به مې ډیر کمزوری وشمیري، او که د هغه سواره دلته راورسیدل نو له داسې یوه مقاومت سره به مخ شي چې مخکې به یې لیدلی هم نه وي.

په ځواب کې مې ورته وویل: ستا خوښه، زه نو سبا بیرته روانیږم. کله چې هغه زما له ستنیدو نه ډاډه شو، نو خپل ورور یې ګوښه کړ او ورته ویې ویل: دغه پیغمبر (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې په کومو خلک غالب او بریالی شوی، مونږ د هغوی په نسبت په هیڅ حساب یوو، ده چې هر چا ته پیغام استولی، ټولو یې دعوت منلی.

په همدې اساس یې بل سهار زه ورغوښتلم، او هملته پاچا او ورور یې دواړو اسلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړ او د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تصدیق یې اعلان کړ. دواړه په اسلام مشرف شول، او ما ته یې اجازه راکړه چې له خلکو نه صدقې راټولې کړم او په غریبانو یې وویشم او د خلکو تر مینځ فیصلې وکړم. که چا به مخالفت راسره وکړ هغوی دواړو به مې عملي مرسته کوله.[1]

ددې پیښې له سیاق نه داسې ښکاري چې دغه لیک د نورو په نسبت وروسته استول شوی، او گمان کیږي چې د مکې له فتحې نه وروسته لیکل او استول شوی وي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پدې لیکونو سره خپل دعوت د هغه وخت زیاترو پاچایانو ته ورساوه. په ځواب کې ځینې پاچایان په اسلام مشرف شول او یو شمیر همداسې کافر پاتې شول. خو دومره خبره ده چې د هغو کفارو توجه هم همدې خوا ته را واوښتله. او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له مبارک نامه او اسلام سره څه نا څه آشناشول.

---

(1). زاد المعاد ۳/ ۶۲- ۶۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

له حدیبیه صلحې نه وروسته پوځي تحرکات

د غابه یا ذي قرد غزا

د بني فزاره قبیلې یوې ډلې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خلاف د یوه اقدام په نتیجه کې د مسلمانانو په یو شمیر څارویو ډاکه واچوله، غلا یې کړل. همدې ډاکوانو ته د سزا ورکولو پخاطر دا غزا پیښه شوې وه. له حدیبیې نه وروسته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لومړنۍ غزا همدا وه، که څه هم ځینې روایتونه وایي چې لومړنۍ غزا یې خیبر وه. امام بخاري ددې باب په مقدمه کې وایي چې د غابه غزا له خیبر نه دری ورځې مخکې واقع شویده. مسلم هم همدا خبره له سلمه بن اکوع نه په روایت سره نقل کړیده. د سیرت لیکونکو زیاترو دا ویلي چې دغه غزا له حدیبیه سولې نه مخکې وه، خو د بخاري روایت د تاریخ لیکونو له قول نه زیات صحیح دی.[1]

ددې غزا قهرمان سلمه بن اکوع دی. سیرت لیکونکي روایتونه ټول له ده نه نقلوي او وایي چې: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپلې شیدې ورکونکې اوښانې له خپل شپانه او غلام رباح سره څر ځای ته لیږلې وې، سلمه وایي زه هم ورسره وم او د طلحه آس مې له ځان سره بوولی و، سهار ناڅاپه عبدالرحمن فزاري پر اوښانو حمله وکړه، ټول یې وتښتول، شپون یې په قتل ورساوه. ما رباح ته وویل چې لاړ شه، دا آس طلحه ته ورسوه، او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له پیښې خبر کړه. زه په یوه هسک ځای ودریدم مخ مې د مدینې په لور کړ او درې ځلې مې په لوړ آواز چیغه وکړه یا صباحاه!! بیا په غلو پسې روان شوم، په غشو مې ویشتل

[1]. صحیح البخاري باب غزوه ذات قرد ۲/ ۶۰۳ . صحیح مسلم باب غزوه ذي قرد ۱۱۳/۲تر ۱۱۵. فتح الباري ۴۶۰/۷ تر ۴۶۳، زاد المعاد ۲/ ۱۲۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا شعر مې زمزمه کاوه:

انـــا ابـــن الاکـــوع   والیـــوم یـــوم الرضـــع

زه د اکوع زوی یم، نن ورځ د شیدو رودلو ورځ ده. یعنې نن به معلوم شي چې چا د خپلې مور شیدې رودلي دي.

ابن اکوع وایي ما په مسلسله توګه کفار په غشو ویشتل، که له هغوی نه به یو راپسې راغی نو زه به د ونې بیخ ته ورته کیناستلم او له همغه ځای نه به مې وویشت او ټپي به شو، تر څو هغوی د غرونو په منځ کې تنګې درې ته ننوتل. زه غره ته وختلم او د غره له سر نه مې تیږې پرې راغورځولې همداسې په هغوی پسې وم، تر څو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ټول اوښان مې شاته پاتې شول. هغوی دا ټول را ته خوشي کړل او لاړل. که څه هم هغوی د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ټول اوښان راته خوشي کړل، خو بیا هم زه ورپسې وم په غشو مې ویشتل، چې مجبور شول دیرش چادر او دیرش نیزې ورغورځوي، دا د دې پخاطر چې بار یې سپک شي. دوی به چې هر څه پریښودل ما به د نښانې په توګه تیږې ورباندې اچولې تر څو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب (رضي الله عنهم) ورته متوجه شي او ویې پیژني. زه ورپسې وم هغوی د یوې غونډۍ په یوه تنګه لاره کې د غرمې ډوډۍ ته کیناستل، زه له دوی نه پاس وختلم او ورته ګورم له دوی نه څلور کسان ماته راوختل. ما ورته وویل: آیا ما پیژنئ چې زه څوک یم؟ دوی دومره را لنډ شوي وو چې زما غږ یې ښه اوریده، ما ورته وویل زه سلمه بن اکوع یم، زه چې په چا پسې روان شوم هغه به حتماً رانیسم، او که څوک ما پسې شي او زما د نیولو هڅه وکړي نو کله به مې هم ونه نیسي، هغوی چې زما خبرې واوریدلې څلور واړه بیرته ستانه شول.

زه پخپل ځای ناست وم، په همدې وخت کې مې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پوځیان ولیدل چې د ونو په مینځ کې راروان دي، مخکې یې اخرم روان وُ، ورپسې ابو قتاده، ورپسې مقداد بن اسود وُ. حضرت اخرم له عبدالرحمن سره مخامخ شو، سره ونښتل د عبدالرحمن آس زخمي شو، خو عبدالرحمن وتوانید اخرم په شهادت ورسوي ، بیا یې آس ورنه واخیست ورباندې سپور شو، خو قتاده ورپسې راورسید او عبدالرحمن یې همدلته وواژه، نو مشرکین په تیښته شول. زه هم ورپسې په منډه شوم، لمانښام ته نژدې هغوی ډیر وږي وو غوښتل یې لږ اوبه وڅښي خو ما اجازه ورنکړه چې له چینې نه اوبه وڅښي، یو څاڅکی یې هم ترخولې نکړ. رسول الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او لښکر يې لماسختن راپسې راورسید ما عرض وکړ يا رسول الله ! دا خلک تږي دي، که له ماسره سل کسان وليږې ،نو زه به د دوی ټول آسونه ورنه واخلم، او دوی به هم ټول لاس تړلي درته راولم. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: : (**يا بن الأكوع. ملكت فأسجح**). اې د اکوع زويه! برلاسی شوې يې، نو لږ نرمي وکړه. بيايې وفرمايل: (**إنهم ليقرون الآن في غطفان**). چې اوس دوی ته په بنو غطفان کې ميلمستيا کيږي يعنې دوی به اوس د هغوی ميلمانه وي.

بيا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**خير فرساننا اليوم أبو قتادة، وخير رجالتنا سلمة**). نن ورځ زمونږ تر ټولو غوره شهسوار ابو قتاده دی، او له ټولو نه غوره پلی مو سلمه دی. سلمه وايي چې بيا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دوې برخې راته راکړې يوه برخه د پلي او بله د سواره، او بيا يې زه پخپله عضباء نومې اوښه ورسره سپوره کړم او مدينې ته راستانه شوو. پدې غزا کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ابن ام مکتوم خليفه ټاکلی ؤ، او د غزا بيرغ يې مقداد بن عمرو ته ورکړی ؤ.[۱]

---

[1]. زاد المعاد ۲/ ۱۲۰. او دوه وروستي مصدرونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خيبر غزا

د ۷ کال د محرم مياشت

خيبر لوی ښار وُ، ښه فصلونه او مضبوط برجونه يې درلودل، د مدينې منورې شمال ته ۶۰ يا ۸۰ ميله ليرې پروت وُ. اوس د يوه کلي حيثيت لري، هوا يې هم ډېره ښه نده.

د خيبر غزا سبب

د حديبيې له سولې نه وروسته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مخالف مثلث له لوی قوت (قريشو) نه بې غمه شو، د هغوی له اړخه يې زړه جمع شو، نو نيت يې وکړ چې ددې مثلث له دوو نورو اضلاعو يا برخو سره حساب تصفيه کړي.
او دايې ضروري وګڼله چې په سيمه کې د امن او امنيت ټينګولو پخاطر د يهودو او نجد د نورو قبايلو خطر هم له مينځه يوړل شي، ترڅو مسلمانانو له جګړې نه فارغ او د الهي دين دعوت ته وزګار شي.
څرنګه چې خيبر د مسلمانانو په خلاف د ټولو توطئو، او سازشونو داسې مرکز وُ چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ضد ټول جنګونه او فعاليتونه له همدې ځايه تنظيميدل نو مسلمانانو ته په کار وه چې لومړی همدا شيطاني ځاله ورانه کړي.
د يادونې وړ ده چې د خيبر يهودانو د احزاب په غزا کې د مسلمانانو په خلاف ټول ې عربي قبيلې راوپارلې، بني قريظه يې ديته اړ کړل چې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره غدر او خيانت وکړي. هغوی پدې هم بسنه ونکړه بلکه په مدينه کې د ننه يې هم له منافقينو سره اړيکې ټينګې کړې، له غطفان او په صحرا کې ميشته کوچيانو سره يې تماسونه ونيول، پخپله يې هم د جګړې تياري نيوله، په همدې اساس مسلمانان له سختو مشکلاتو سره مخ وو. يهودانو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ترور توطئه جوړه کړه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مجبور شو ددې شرارتونو د مخنيوي پخاطر پوځي تحرکات ولري، او د يهودي لښکر ځينې شيطان مشران لکه سلام بن ابي حقيق، او اسير بن رزام له مينځه يوسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو خبره پدې هم پای ته نه رسيدله، د يهودانو خطر لوی ؤ، او ددې خطر له مينځه وړلو يوه لوی او جدي اقدام ته ضرورت درلود. مسلمانانو تر هغې پورې ددې فرصت نه درلود چې له يهودانو سره مقابله وکړي تر څو پورې يې چې له لوي دښمن (قريشو) سره د سولې تړون نه ؤ کړی، او کله چې مسلمانان د قريشو له شر نه بې غمه شول نو د يهودانو مقابلې ته يې وخت وموند.

د خيبر په لور

ابن اسحاق وايي: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له حديبيې نه راستون شو، ذي الحجه او د محرم مياشتې څو ورځې يې همدلته مدينه کې تيرې کړې، او بيا په همدې محرم مياشت کې د خيبر په لور روان شو. مفسرين وايي چې خيبر هغه وعده وه چې الله تعالی پدې آيت کې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره کړې وه:

((**وَعَدَكُمْ اللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هَذِهِ**)) (الفتح: ٢٠)

[الله تعالی له تاسو سره د ډيرو غنائمو او ولجو وعده کړيده چې وا به يې خلئ تاسې، نو الله تعالی ژر درکړل دا غنائم.**]**

اسلامي لښکر

منافقان او د کمزوري ايمان خاوندان د حديبيې په غزا کې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره نه وو تللي، سستي يې کړې وه، الله تعالی د دوی په هکله خپل رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته داسې امر وفرمايه:

((**سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انطَلَقْتُمْ إِلَى مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلامَ اللَّهِ قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا كَذَلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ فَسَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا بَلْ كَانُوا لا يَفْقَهُونَ إِلاَّ قَلِيلاً**)) (٤٨:١٥)

[ژر به ووايي (تاته وروسته پاتې کيدونکي (خلک) کله چې روان شئ تاسې غنيمتونو (د خيبر ته) د پاره ددې) چې واخلئ تاسې هغه غنائم، پرېږدئ مونږ چې په تاسې پسې درشو اراده لري دوی چې بدل کړي حکم د الله. ووايه اې محمده! چې له سره به متابعت ونکړئ تاسې زمونږ، همداسې فرمايلي وو الله پخوا بيا به ووايي چې کينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوئ ستاسې له مونږ سره بلکه دوی نه پوهیدل مگر لږ.]
همدا وه کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خیبر په لور روانیده، نو اعلان یې وکړ چې یوازې هغه کسان به ورسره ځي چې په جهاد کې برخه اخیستل غواړي. پدې ترتیب سره له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یوازې تر ونې لاندې بیعت کوونکي چې شمیره یې ۱۴۰۰ تنه وو روان شول.
په مدینه کې یې سباع بن عرفطه غفاري خلیفه وټاکه. ابن اسحاق وایي چې نمیله بن عبدالله لیثي یې خلیفه ټاکلی وُ، خو محققین وایي چې لومړنی روایت قوي دی.[1]
په همدې وخت کې ابوهریره (رضي الله عنه) په داسې حال کې مدینې ته هجرت وکړ چې په اسلام مشرف شوی وُ، د سهار په لمانځه کې یې په سباع بن عرفطه پسې اقتدا وکړه. او کله چې له لمانځه نه فارغ شو سباع ته ورغی، هغه څه توښه ورکړه او روان شو په رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پسې ور ورسید.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې په هکله له مسلمانانو سره خبره وکړه او هغوی پخپلو غنیمتونو کې هغه (ابو هریره) او ملګري یې ورسره شریک کړل.

له یهودانو سره د منافقانو تماس

منافقانو د یهودانو په ګټه کار کاوه، د منافقانو رئیس عبدالله بن ابي بن سلول د خیبر یهودانو ته احوال ولیږه چې متوجه اوسئ محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ستاسې په لور در روان شویدی، متوجه اوسئ، خپل تدابیر ونیسئ، ګورئ همت له لاسه ورنکړئ، ورنه ونه ویریږئ، تاسې د شمیر او وسایلو له پلوه له هغه نه پیاوړي یاست، د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) قوم ډیر لږ دی، هغوی تش لاسي هم دي، وسلې نلري.
یهودانو ته چې د ابن ابي خبر ورسید کنانه بن ابي حقیق او هوذه بن قیس یې غطفان قبیلې ته واستول او د کمک غوښتنه یې ورنه وکړه.
بني غطفان قبیله د یهودانو ملګرې وه او د مسلمانانو په خلاف یې له دوی سره مرسته کوله. پدې غوښتنې سره یهودانو دا وړاندیز هم وکړ که دوی پر مسلمانانو بریالي شول نو د خیبر د میوو نیمه برخه به بنو غطفان ته ورکوي.

[1]. فتح الباري ۷/ ۴۶۵. زاد المعاد ۲/ ۱۳۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خیبر لار

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خیبر ته د رسیدو پخاطر لومړی د عصر نومي غره په لور لاړ، بیا له صهباء نومي سیمې نه تیر شو، ورپسې رجیع ته ورسید هغه چې له غطفان نه یې د یوې شپې، ورځې مزل درلود. د غطفان قبیلې خلکو تیاري نیولې وه او د خیبر په لور وخوځیدل تر څو د یهودانو مرسته وکړي، دوی لا خیبر ته نه وو رسیدلي چې له شا نه یې شور او ځوږ تر غوږو شو، ګمان یې وکړ لکه چې مسلمانانو یې پر اولادونو او مالونو حمله کړې، همدا وه چې بیرته ستانه شول، او د خیبر یهودان یې یوازې پریښودل. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه دوه لارښوونکي راوغوښتل کوم چې مسلمانانو ته یې لاره ښووله، له دوی نه د یوه نوم حسیل ؤ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل چې داسې لار راوښیې چې خیبر ته د شمال یعنې شام له لوري ورتاو شو، تر څو شام ته د یهودانو د تیښتې لاره بند کړو، او همدا راز د دوی او غطفان تر مینځ لاره هم غوڅه شي.

له لارښوونکو نه یوه وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا لار زه درته ښیم! روان شو تر څو یوې څلور لارې ته ورسید هلته یې عرض وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! له دې ټولو لارو نه خپل مقصد ته رسیدلی شو، اوس ستا خوښه په کومه لاړ شو؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر ورته وکړ چې د هرې یوې لارې نوم ورته واخلي. هغه وویل: دا لار حزن نومیږي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: دا دې وي، پدې نه ځو. هغه بیا وویل ددې بلې لارې نوم شاش دی. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا هم خوښه نه شوه. هغه وویل دریمه لار د حاطب په نامه یادیږي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه هم خوښه نکړه. پدې وخت کې حسیل وویل: چې اوس یوازې یوه لاره پاتې ده: عمر (رضي الله عنه) وویل: د هغې نوم څه دی؟ هغه وویل: نوم یې مرحب دی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په همدې مرحب نومې لار باندې تګ خوښ کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لارې په اوږدو کې واقع شوې ځنې پیښې

۱- سلمه بن اکوع (رضي الله عنه) وايي: له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د خیبر په لور روان وو، د شپې مو مزل کاوه چې یوه کس عامر ته وویل: څه خو راته واوروه، عامر شاعر ؤ، راکوز شو پیل یې وکړ داسې بدلې یې بللې:

اللهم لولا انت ما اهتدینا و لا تصـــدقنا ولا صلینا

فاغفر فداء لـــك ما اتقینا و ثبت الاقدام ان لاقینا

والـــقین ســــكینة علینا انا اذا صیح بنــــا ابینا

و بالصـــیاح عــولوا علینا

[اې الله! که ته نه وای نو مونږ به هدایت نه وای موندلی، نه بـه مـو صـدقه ورکړی وای او نه به مو لمونځ ادا کړی وای، خدایه! مونږ له تا قربان، بښنه راتـه وکـړې، چې تقـوی غوره کړو او که له دښمن سره مخامخ شوو ثبات را پـه برخه کړې او سکون رابانـدې نازل کړې مونږ ته چې آواز وشي نو مونږ ځواب نه وایو، غرور کوو، او د چیغو پـه ډګـر کې خلک باور راباندې لري.]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د آواز په اوریدو سره وویل : (من هذا السائق). دا آواز ویونکی څوک دی؟ ورته وویل شول چې دا عامر بن اکوع دی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (یرحمه الله).[الله تعالی دې رحم پرې وکړي.]

له اصحابو (رضي الله عنهم) نه یوه کس وویل: ستاسو دعا د هغه په حق کې لازمه شوه، اوس د هغه شهادت واجب شو، تاسو ولې مونږ د هغه له وجود نه لا زیات نه برخمن کولو؟! یعني کاشکې د عمر د اوږدوالي دعا مو ورته کړې وای[6].

اصحاب (رضي الله عنهم) پدې پوهیدل چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د جنګ په وخت کې چاته په ځانګړې توګه دعا وکړي نو هغه حتماً په شهادت رسیدونکی دی.[(۲)]

د خیبر په غزا کې هم همداسې وشول او حضرت عامر (رضي الله عنه) شهید شو. همدا وجه وه چې اصحابو (رضي الله عنهم) رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)

---

[6]. صحیح بخاري باب غزوه خیبر۲/۶۰۳. صحیح مسلم باب غزوه دي قرد و غیرها ۲/ ۱۱۵.

[(2)]. صحیح مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته عرض وکړ چې ولې يې هغه ته د اوږده عمر دعا ونکړه تر څو دوی له ده نه نور هم مستفید شوی وای.

۲- رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خیبر سره نژدې د صهباء په وادي کې د لمازدیګر لمونځ ادا کړ. بیا یې توښې راوغوښتلې، ټولو خپلې خپلې توښې راوړې چې ټول میده شوي غنم وو، امر یې وکړ چې ټول دلته واچوي، واچول شول. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو (رضي الله عنهم) ورنه وخوړل. بیا د ماښام لمانځه ته پورته شو، مبارکه خوله یې ومینځله، اصحابو (رضي الله عنهم) هم خپلې خولې ومینځلې او په زاړه اوداسه یې لمونځ ادا کړ، ورپسې یې د ماخستن لمونځ هم وکړ.[۱]

اسلامي لښکر د خیبر په لمنو کې

هغه شپه چې په سهار یې جګړه پیل شوه مسلمانانو خیبر ته نژدې تیره کړه، یهودان نه وو ورباندې خبر. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عادت ؤ چې کوم قوم ته به د شپې ورسید، نو تر سهاره به نه ورنژدې کیده، حمله به یې نه ورباندې کوله، دا شپه یې هم همداسې وکړل. سهار وختي پاڅید د سهار لمونځ یې په تیاره کې ادا کړ مسلمانان روان شول د خیبر په لور یې مخه کړه، هلته یهودان د ناخبرۍ په حالت کې له بیلچو، ټسکورو او تبرونو سره د خپلو ځمکو او پټیو په لور روان وو، کله یې چې اسلامي لښکر ولید ویې ویل: قسم په خدای چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راغلی، منډې یې کړل بیرته خپل ښارته ننوتل. په همدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**الله أكبر، خربت خيبر، الله أكبر، خربت خيبر، إنا إذا نزلنا بساحة قوم فساء صباح المنـــذرين**). الله اکبر، خیبر وران شو، الله اکبر خیبر وران شو، مونږ چې د کوم قوم ساحې ته ورشو نو د ګواښل شویو خلکو سهار خراب وي.[۲]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خپل لښکر لپاره یو ځای غوره کړ. حباب بن منذر (رضي الله عنه) ورته راغی عرض یې وکړ: یا رسول الله (صلی الله علیه

---

[۱]. مغازي الواقدي غزوه خیبر ص ۱۱۲..

[۲]. صحیح بخاري باب غزوه خیبر۲/ ۶۰۳-۶۰۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و اله و صحبه و سلم) دا ځای دې د الله په امر غوره کړیدی، او که تا خپله د جنګي تاکتیک په توګه انتخاب کړیدی؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: دا زما شخصي نظر دی. منذر ورته وویل: دغه ځای له نطاه برجونو سره ډیر نژدې دی د یهودانو ټول جنګیالي په همدې برج کې دي، هغوی زمونږ په احوال خبر دي، مونږ ګوري، پداسې حال کې چې مونږ نه دوی وینو او نه یې په هکله پوره معلومات لرو. د هغوی غشي مونږ ته رارسیږي، خو زمونږ غشي دوی ته نه رسیږي، دلته مونږ د هغوی له شبخون نه هم په امن نه یو. بله دا چې دا ځای د خرما د ونو په منځ کې واقع دی، ژور هم دی، ځمکه یې هم خرابه ده، غوره به وي چې بل مناسب ځای وټاکې. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: سیې خبره دې وکړه، ورپسې یې د لښکر لپاره بل ځای غوره کړ.

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خیبر ته نژدی شو ویې فرمایل: (قفوا). **فوقف الجیش، فقال: (اللهم رب السموات السبع وما أظللن، ورب الأرضین السبع وما أقللن، ورب الشیاطین وما أضللن، ورب الریاح وما أذرین، فإنا نسألك خیر هذه القریة، وخیر أهلها، وخیر ما فیها، ونعوذ بك من شر هذه القریة، وشر أهلها، وشر ما فیها، أقدموا، بسم الله)**. ودریږئ، ټول لښکر ودرید، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: اې د اوو آسمانونو او تر آسمانو لاندې د ټولو مخلوقاتو لویه ربه! اې د اوو ځمکو او پکې د ټولو موجوداتو ربه! اې د شیطانانو او د دوی له خوا د ګمراه شویو ربه! مونږ له تا نه ددې کلي خیر غواړو، ددې کلي د اوسیدونکو او ټولو له شر نه تا ته پناه در وړو. بیا یې وفرمایل: روان شئ، مخ په وړاندې د خدای په نامه سره.[1]

د جنګ تیاري او د خیبر برجونه

پر خیبر له حملې نه مخکې شپه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**لأعطین الرایة غدًا رجلاً یحب الله ورسوله ویحبه الله ورسوله، [یفتح الله علی یدیه]) فلما أصبح الناس غدوا علی رسول الله صلی الله علیه وسلم، کلهم یرجو أن یعطاها، فقال: (أین علي بن أبي طالب؟) فقالوا: یا رسول الله، هو یشتکي**

[1]. ابن هشام ۲/ ۳۲۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عينيه، قال: (فأرسلوا إليه)، فأتي به فبصق رسول الله صلى الله عليه وسلم في عينيه، ودعا له، فبرئ، كأن لم يكن به وجع، فأعطاه الراية، فقال: يا رسول الله، أقاتلهم حتى يكونوا مثلنا، قال: (انفذ على رسلك، حتى تنزل بساحتهم، ثم ادعهم إلى الإسلام، وأخبرهم بما يجب عليهم من حق الله فيه، فوالله، لأن يهدي الله بك رجلا واحدًا خير لك من أن يكون لك حمر النعم).

سهار به بيرغ داسې شخص ته ورکوم چې لـه الله تعالی او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره محبت لري، الله او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هم ورسره مينه لري. کله چې سهار شو، اصحاب (رضي الله عنهم) ټول د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورتلل هر يوه دا تمه لرله چې بيرغ به ده ته ورکړل شي. پدې وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: علي (رضي الله عنه) چيرته دی؟ اصحابو (رضي الله عنهم) ورته وويل: هغه خو د سترګو تکليف لري.[1] ويې فرمايل: را ويې غواړئ. ځوک لاړل او علي (رضي الله عنه) يې راووست. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې سترګې پخپلو مبارکو لاړو ورلمدې کړې، دعا يې ورته وکړه او سترګې يې داسې جوړې شوې لکه چې هيڅ مرض نه وو پکې، بيايې بيرغ ورکړ. علي (رضي الله عنه) عرض وکړ يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! تر هغې پورې به ورسره جنګيږم تر څو هغوی زمونږ په شان مسلمانان شي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: په اطمينان سره لاړ شه تر څو د دوی ساحې ته ورسيږې، هلته هغوی ته د اسلام بلنه ورکړه، د الله تعالی حقوق ورته بيان کړه، قسم په خدای که الله تعالی ستا په لاس يوه سړي ته هدايت وکړي، نو دا له سرو اوښانو نه درته غوره دی.[2]

خيبر په دوو برخو ويشل شوی و

په لومړنۍ برخه کې يې دا پنځه برجونه وو:

---

[1]. د همدې رنځ له کبله علي (رضي الله عنه) په سر کې لـه لښکر نـه پـاتې شوی و، خو وروسته ورپسې راغلی ؤ.

[2]. صحيح بخاري ۲/ ۵۰۵-۶۰۶. ځينې روايات وايي چې علي (رضي الله عنه) ته بيرغ د برجونو د فتحې لپاره د څو هڅو له ناکامۍ نه وروسته ورکړل شو، خو د محققينو رايه هغه ده کومه چې مونږ ذکر کړېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- د ناعم برج. ۲- د صعب بن معاذ برج. ۳- د قلعه زبیر برج. ۴- د ابي برج. ۵- د نزار برج.
لومړي درې برجونه په نطاه نومې سیمه او دوه نور په شق نومې سیمه کې پراته وو.
د خیبر په دوهمه برخه کې چې په کتیبه سره یې شهرت درلود درې برجونه پراته وو چې نومونه یې دا دي:
۱- د قموص برج دا د بني نضیر د مشر ابي حقیق برج ؤ. ۲- د وطیح برج. ۳ – د سلالم برج. په خیبر کې لدې آتو برجونو نه علاوه نور برجونه او کلا ګانې هم وې، خو هغه نورې ددې آتو په شان لویې او مضبوطې نه وې.
د جګړې زیات شدت د خیبر په لومړنۍ برخه کې ؤ، دوهمه برخه که څه هم جنګیالان پکې ډیر وو خو ټول بیله جګړې تسلیم شول.

د جګړې پیل او د ناعم برج فتح کیدل

مسلمانانو لومړی پر ناعم برج حمله وکړه، همدلته د یهودو لومړنۍ دفاعي کرښه هم وه. دې برج که له یوې خوا زیات استراتیژیک اهمیت درلود له بل پلوه د یهودانو مشهور قهرمان مرحب هغه چې په زرو شمار ؤ هم همدلته اوسیده.
علي (رضي الله عنه) مسلمانان د همدې برج په لوري مرش کړل، هلته یې یهودانو ته د اسلام بلنه ورکړه خو هغوی اسلام و نه مانه، د خپل مشر مرحب تر مشرۍ لاندې د مسلمانانو مقابلې ته راووتل. مرحب را وړاندې شو او مسلمانانو ته یې د مقابلې چیلنج ورکړ. سلمه بن اکوع وایي: په خیبر کې د هغوی مشر مرحب د جګړې میدان ته راوړاندې شو، توره یې په لاس کې وه او دا شعر یې وایه:

قد علمت خیبر اني مرحب شاکي السلاح بطل مجرب
اذا الحروب اقبلت تلهب

[د خیبر خلک پدې پوه دي چې زه مرحب یم، مسلح یم، د جنګ او جګړې په دوران کې تجربه کار اتل یم.
سلمه وایي دده مقابلې ته زما تره (عامر) ورووت او ویې ویل:

قد علمت خیبر اني عامر شاکي السلاح بطل مغامر

(c) ketabton.com: The Digital Library

[خيبر وال پدې خبر دي چې زه عامر يم، بيباکه، وسله په لاس اتل يم.]
دواړو يو پر بل د ګوزار هڅه وکړه، د مرحب توره زما د تره عامر په ډال ولګيده، عامر هڅه وکړه چې له لاندې نه په مرحب ګوزار وکړي، خو توره يې لنډه وه، که څه هم غوښتل يې د يهودي په پنډۍ ګوزار وکړي خو توره يې پخپله ګونډه برابره شوه، سخت زخمي شو، او بيا له همدې ټپ نه وفات شو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دده په هکله فرمايلي: (إن له لأجرين ــ وجمع بين إصــبعيه ــ إنــه لَجَاهِــدٌ مُجَاهِد، قَلَّ عربي مَشَىٰ بها مِثْلَــه). دده (عامر) لپاره دوه اجرونه دي او پخپلو دوو مبارکو ګوتو يې اشاره وکړه، ده داسې جهاد وکړ چې په عربو کې به دده په شان مجاهد کم وموندل شي[1].
داسې ښکاري چې مرحب به بيا د مقابلې غږ کړی وي، او هماغه خپل شعر به يې وايه او په ميدان کې به تاويده. همدا وه چې دا ځل يې د مقابلې لپاره علي (رضي الله عنه) ووت، او دا شعر يې ووايه:

انا الذي سمتني امي حيدره — كليث غابات كريه المنظره
اوفيهم بالصاع كيل السندره

[زه هغه څوک يم چې مور مې حيدر (زمری) نوم راباندې اېښی دی، زه لکه د ځنګل د پاچا (زمري) په شان هيبتناک يم. زه د ټولو د نيزو پوره حساب ورکوم.]
علي (رضي الله عنه) دا شعر زمزمه کړ او په مرحب يې داسې ګوزار وکړ چې ځای په ځای يې نسکور کړ، ورپسې د همده په لاس خيبر فتح شو.[2]
کله چې علي (رضي الله عنه) د يهودانو برجونو ته ورلنډ شو، يوه يهودي له برج نه راوکتل او ويې ويل: ته څوک يې؟ ده ځواب ورکړ چې زه علي بن ابي طالب (کرم الله وجهه) يم. يهودي ووېل: قسم په هغه کتاب چې پر موسی (عليه السلام) نازل شويدی چې تاسې برلاسي شوئ. بيا د مرحب ورور ياسر راووت او ويې ويل: څوک راسره مقابله کوي؟ له مسلمانانو نه زبير (رضي الله عنه) مقابلې ته ور وړاندې شو، مور يې صفيه (رضي الله عنها) ووېل: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! هسې نه چې زوی مې مړ نه شي؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)

---

[1]. مسلم باب غزوه خيبر ۱۲۲/۲،باب غزوه دي قرد ۱۱۵/۲ . صحيح البخاري باب غزوه خيبر ۲/ ۶۰۳
[2]. د مرحب د قاتل، د قتل د نېټې او د دغه برج د فتحې په اړه د مصادرو تر منځ لوی اختلاف وجود لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفرمایل: (**بل ابنك يقتله**).نه، بلکه ستا زوی به هغه وژني. همغه وه چې زبیر (رضي الله عنه) پدې وتوانید چې یهودی (یاسر) ووژني.
د ناعم برج په شاو خوا کې سختې جګړې وشوې، یو شمیر وتلي یهودان پکې مړه شول، د نورو یهودانو روحیات کمزوري شول، د مسلمانانو د مقابلې توان یې له لاسه ورکړ. ځینې مصادر وایي چې دا جګړه څو ورځې روانه وه، مسلمانان له سخت مقاومت سره مخ وو، په پای کې یهودان بې وسه شول، د مقابلې توان یې بایلود، او له همدې برج نه صعب نومي برج ته واوښتل، او مسلمانانو د ناعم برج فتحه کړ.

د صعب بن معاذ د برج فتحه کول

په ناعم نومي برج پسې دوهم مهم برج د صعب په نامه یادیده. پر دې برج د برید قومانده د حباب بن منذر انصاري په غاړه وه، مسلمانانو برج درې ورځې کلا بند کړ، په دریمه ورځ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې برج د فتحې لپاره خاصه دعا وکړه.
ابن اسحاق روایت کوي چې د اسلم قبیلې بني سهم کورنۍ مسلمانان د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغلل عرض یې وکړ: مونږ ستړي شوي یوو، هیڅ مو په لاس کې نشته. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**اللهم إنك قد عرفت حالهم، وأن ليست بهم قوة، وأن ليس بيدي شيء أعطيهم إياه، فافتح عليهم أعظم حصونها عنهم غَنَاء، وأكثرها طعامًا ووَدَكًا**).خدایه ته د دوی په حال خبر یې، دوی وس نلري، زه هم څه نلرم چې ورېې کړم، خدایه! ته د دوی په لاس تر ټولو لوی برج فتحه کړې تر څو څه شی یې لاسته ورشي، هغه برج د دوی په لاس فتح کړې چې ډیره غله او ډیر غوړي وي پکې. کله چې سهار شو، الله تعالی د دوی په لاس د صعب بن معاذ برج فتحه کړ. او پدې برج کې له ټولو برجو نه زیات خواړه او وازدې یعني غوړي وو.[1]
کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اصحاب (رضي الله عنهم) پر برج باندې د حملې لپاره استول، نو د بني اسلم قبیلې کسان له نورو نه مخکې وو. د برج مخې ته مقابله او جګړه وشوه، په پای کې په همدې ورځ له لمر لویدو نه مخکې برج فتحه شو. مسلمانانو پدې لوی برج کې د هغه زماني یو شمیر توپونه او ټانکونه

[1]. ابن هشام ۲/ ۳۳۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم په غنیمت ونیول.

د ابن اسحاق په روایت پدې ورځو کې مسلمانان له سختې لوږې سره مخ شوي وو، او له ډیرې لوږې یې خره ذبح کړي وو او د همدې خرو غوښې یې په دیګونو کې بار کړې وې. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې له مسئلې خبر شو د اهلي خره د غوښې له خوړولو نه یې نهي وکړه، او دادیګونه واړول شول.

د زبیر د کلا فتح

د ناعم او صعب برجونو له فتح کولو وروسته یهودان ټول د زبیر کلا ته لاړل. دغه یوه ډیره مضبوط کلا وه، موقعیت یې هم داسې و چې آسونه او پیاده ځواکونه نه شوای ورباندې ورختلی. همدا وجه وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) محاصره کړه، محاصره درې ورځې اوږده شوه. یو یهودي راغی او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې عرض وکړ چې یا ابا القاسم! که ته یوه میاشت هم محاصرې ته ادامه ورکړې یهودانو ته څه مشکل نشته ځکه چې له دوی سره خواړه شته د اوبو مشکل یې هم نشته، د شپې له خوا د خپل ضرورت وړ اوبه اخلي او بیرته پخپله کلا کې ځای نیسي، خو که تا اوبه ورباندې بندې کړې، نو دوی به مجبور شي چې بیرون ته راووزي. همدا وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اوبه ورباندې بندې کړې، دوی راووتل او سخته جګړه یې وکړه. یو شمیر مسلمانان شهیدان شول، لس کسه یهودان هم ولګیدل، بالاخره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بریالی شو او دا کلا یې هم فتحه کړه.

د اُبي د کلا فتحه

کله چې د زبیر کلا هم د مسلمانانو په لاس فتحه شوه، یهودان د ابي کلا ته لاړل او هلته یې سنګر ونیو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا کلا هم محاصره کړه، د محاصرې په دوران کې دوه یهودي اتلان یو په بل پسې راووتل او د مقابلې ټګر یې وواهه. مقابله وشوه دواړه د مسلمانانو په لاس ووژل شول. لدې دوو یهودی جنګیالیو نه یو د مشهور مسلمان اتل د سرې لنګۍ خاوند ابو دجانه سماک بن خرشه انصاري په لاس ووژل شو. کله چې ابو دجانه دغه یهودی ووژه نو د کلا په لور یې مخه کړه، مسلمانان هم ورپسې ورغلل ګرمه جګړه ونښته، مسلمانان کلا ته ورد ننه شول، یهودان په تیښته بریالي شول او ځانونه یې د نزار برج ته ورسول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نزار برج فتحه

د خیبر پدې برخه کې نزار تر ټولو زیات مضبوط برج ؤ، یهودانو باور درلود چې مسلمانان به په هیڅصورت کې هم دغه برج ونه شي نیولی، دوی پدې برج دومره زړه تړلی و چې خپل اولادونه او ښځې یې هم همدلته ورسره ساتلي وو.

مسلمانانو هم دغه برج کلک کلا بند کړ، په یهودو یې سخت فشار راووست، خو څرنګه چې برج د غره په څوکه کې پروت ؤ، ورننوتل ګران وو. یهودانو هم دا جرائت نه درلود چې له برج نه د باندې راووزي، خو د برج له درز نه یې د غشو او ډبرو په ویشتلو سره سخت مقاومت وکړ. کله چې د نزار برج محاصره اوږده شوه، مسلمانان ونه توانیدل برج ونیسي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې د هغه وخت توپونه ورته نصب شي، داسې ښکاري چې مسلمانانو به هم د توپ څه ډزې کړې وي او په همدې ګولیو سره یې د برج په دیوالونو کې درزونه پیدا کړل، او له همدې لارې نه د ننه ور داخل شول. په برج کې د ننه سخته جګړه ونښته چې په نتیجه کې یې یهودانو ماتې وخوړه، ډیر تلفات یې ورکړل پدې هم ونه توانیدل چې د پخوا په شان بل برج ته پناه یوسي، بلکه څوک چې په تیښته بریالي شول هغوی خپل اولادونه او ښځې مسلمانانو ته پریښودلی. او پدې ترتیب او ددې برج په فتحې سره د خیبر د لومړنۍ برخې (نطاه او شق) ټول برجونه فتحه شول، که څه هم پدې برخه کې یو شمیر نور واړه برجونه هم وو، خو د نزار برج له سقوط نه وروسته یهودانو پخپله هغه واړه برجونه خوشي کړل او ټول د خیبر دوهمې برخې ته منتقل شول.

د خیبر د دوهمې برخې فتحه

د نطاه او شق له فتحې نه وروسته، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د بني نضیر قبیلې د نورو برجونو چې په کتیبه کې پراته او وطیح، قموص او سلالم نومیدل، په لور توجه وکړه، چیرته چې ټول یهودان راټول شوي وو.

سیرت لیکونکي پدې برجونو کې د جګړې د پیښیدو په هکله اختلاف لري. د ابن اسحاق له روایت نه داسې ښکاري چې د قموص برج د فتح کیدو په وخت کې جګړه شوې وي، او دا برج په جګړې سره فتحه شوی نه د خبرو له لارې[1].

واقدي وایي چې: د خیبر دغه برخه د خبرو له لارې فتحه شوې، خو دا هم کیدای شي

---

[1]. ابن هشام ۲/ ۳۳۱- ۳۳۶- ۳۳۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د قموص برج په شاو خوا کې لومړی جګړه شوې وي او بیا د خبرو له لارې تسلیم شوې وي. او پاته دوه نور برجونه بیله جګړې تسلیم شویدي. په هر حال رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دې برخې (کتیبه) ته له راتګ نه وروسته یهودان کلا بند کړل، چې پوره ۱۴ ورځې محاصره وو. په پای کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اراده وکړه چې دا برجونه هم په توپونو وولي، خو کله چې یهودان پوه شول چې نور وژل کیږي نو د سولې او خبرو وړاندیز یې وکړ.

خبرې او مذاکرات

ابن ابي حقیق د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته څوک واستول او ورته ویې ویل: آیا خوښه دې ده چې خبرې سره وکړو؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا وړاندیز ومانه، هغه راغی خبرې پیل شوې، او پدې سره جوړ شول چې په برجونو کې موجود یهودي جنګیالان به ټول په امن وي، د یهودانو اولادونه به د دوی وي، اسیران کیږي به نه، خو هغوی به ټول له خیبر نه وزي، خپلې ځمکې، مالونه، سره او سپین به ټول رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته سپاري، خپل آسونه، وسلې، نیزې او نور ټول به پریږدي، یوازې هغه څه به ورسره وړی شي چې په غاړه یې وي لکه جامې. خو د ابو داود په یوه روایت کې راځي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا ورسره ومنله چې یهودان به له خیبر نه د وتلو په وخت د دومره مال د وړلو اجازه لري چې اوښ یې وړی شي.[1] په همدې اتفاق وشو او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وویل: **(وبرئت منکم ذمة الله وذمة رسوله إن کتمتموني شیئا)**[2].

که څه مو پټ کړل، نو الله ته به یې ځواب ورکوئ. د الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ذمه درنه خلاصه ده. پدې ترتیب سره تړون وشو او خیبر د مسلمانانو په لاس فتحه شو. او برجونه ورته وسپارل شول.

د ابي حقیق د دوو زامنو وژل کیدل

سره لدې چې دا تړون وشو، خو د حقیق زامنو ډیر مالونه پټ کړل، هغه ژې یې هم پټ

---

[1] . سنن ابي داؤد، باب ما جاء في حکم خیبر ۷٦/۲.
[2] . زاد المعاد ۱۳٦/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړل چې د حیي بن اخطب بې شمیره دارایي او ګاڼې وې پکې کوم ې چې د بني نضیر د شړلو په وخت یې له ځان سره خیبر ته راوړې وې.

ابن اسحاق روایت کوي: کنانه بن ابي حقیق (الربیع) چې د بني نضیر خزانې وې ورسره، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راوستل شو، پوښتنه یې ورنه وکړه چې د بنو نضیر خزانې چیرته دي؟ ده سره لدې چې د خزانې ساتونکی ؤ انکار وکړ، پدې وخت کې یو بل یهودی راغی او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې وویل چې ما به هر سهار کنانه لیده چې د غ ې مخروبې ځمکې ته به راته. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کنانه ته وویل: (أرأیت إن وجدناه عندك أأقتلك؟)ګوره که چیرته دغه خزانه له تاسره پیدا شوه نو آیا بیا دې ووژنو؟ کنانه وویل: هو، که له ما سره وموندل شوه نو ومې وژنئ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې دغه خرابه وکیندل شي. له کیندلو وروسته څه اندازه مالونه لاسته راغلل، بیا له کنانه نه پوښتنه وشوه چې نور مالونه چیرته دي؟ هغه بیا هم انکار وکړ، همدا وه چې زبیر (رضي الله عنه) ته وظیفه ورکړل شوه چې کنانه تعذیب کړي تر څو د خزانې ځای په ګوته کړي.

زبیر (رضي الله عنه) په چقماق باندې په سینه سینه کې واهه تر څو مرګ حال شو، وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) ته وسپاره، او هغه یې د خپل ورور محمود په بدل کې سر پرې کړ. (محمود د مسلمه زوی چې د محمد ورور ؤ د ناعم برج تر څنګ ناست ؤ چې یهودانو د میچنې تیږهورباندې غورځولې او په شهادت یې رسولی ؤ.)

ابن قیم وایي چې: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ابي حقیق د دواړو زامنو د وژلو امرکړی ؤ، او په دوی باندې د کنانه د تره زوی شاهدي ویلې وه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د حیي بن اخطب لور صفیه هم په اسارت ونیوله، صفیه پدغه وخت کې د کنانه بن ابي حقیق په نکاح کې وه.

د غنیمتونو ویش

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فیصله وکړه چې یهودان له خیبر نه وشړي، خو هغوی ورته راغلل عرض یې وکړ چې مونږ ددې ځمکې په هکله له تاسې نه زیات معلومات او تجربه لرو، مونږ همدلته پریږدئ دا ځمکې به درته کاله کوو. له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو (رضي الله عنهم) سره نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دومره وخت او فرصت و او نه هم دومره کسان وو ورسره چې دلته په ځمکه کار وکړي، همدا وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فیصله وکړه چې یهودان به پدې ځمکو کار کوي په بدل کې به یې د ټولو حاصلاتو او میوو نیمه برخه دوی ته ورکول کیږي. او دا فیصله به تر هغې پورې عملي وي تر څو پورې چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خوښه وي. یهودان همدلته پاتې شول او عبدالله بن رواحه (رضي الله عنه) به د حاصلاتو په اړه د تخمین په اساس فیصله کوله یعنې تخمیني اندازه به یې معلوموله. همدا راز رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خیبر ځمکې په ۳۶ برخو وویشلې، بیا هره برخه په سلو برخو مشتمله وه پدې حساب سره ټولې درې زره شپږ سوه بـــرخې وې. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او مسلمانانو حصه نیمه یعنی ۱۸۰۰ برخې وې، شخصاً د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یوه برخه وه او هغه هم لکه د بل هر مسلمان د بـرخې په اندازه، او پاتې نیمه بله برخه چې (۱۸۰۰) نورې برخې کېدلې هغه یې د خاصو حالاتو، ځان او مسلمانانو د مشکلاتو یا ټولنیزو ستونزو لپاره وساتله. او دا نیمه برخه ځمکه یې لدې امله په ۱۸۰۰ برخو وویشله چې دا په حقیقت کې د الله له طرفه د حدیبیې د ټولو غازیانو حاضر وو که غائب لپاره یو نعمت، روزي او بدله وه. د حدیبیې غازیان ۱۴۰۰کسان وو، دوه سوه آسونه هم ورسره وو، د هر آس لپاره دوې برخې وې، پدې حساب ټولې برخې یو زر اته سوه شوې چې د سواره لپاره دری او د پلي لپاره یوازې یوه برخه وه.[۱]

د خیبر غنیمتونه بې حسابه وو، بخاري له ابن عمر (رضي الله عنهما) نه روایت کوي چې وایي: د خیبر تر فتحې پورې مونږ په نس نه وو ماړه شوي، همدا راز عائشه (رضي الله عنها) وایي: کله چې خیبر فتحه شو نو مونږ وویل اوس به په خرماوو ماړه شو.[۲]

او کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خیبر نه بیرته مدینې ته تشریف راوړ، نو ټولو مهاجرینو هغه باغونه بیرته خپلو انصارو ورونو ته ورکړل چې دوی ته یې د مرستې په دود ورکړي وو، ځکه اوس خو مهاجرین هم په خیبر کې د مال، باغ اوخرما خاوندان شوي وو.[۳]

[1]. زاد المعاد ۲/ ۱۳۷ – ۱۳۸.

[2]. ، صحیح بخاري ۲/ ۶۰۹.

[3]. زاد المعاد ۲/ ۱۳۷، صحیح مسلم ۲/ ۹۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جعفر بن ابي طالب او اشعريانو(رضي الله عنهم) راتگ

د خيبر د غزا په دوران کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د تره زوی جعفر بن ابي طالب (رضي الله عنه) او ملگري يې له ابو موسی اشعري او ملگرو سره يې راورسيدل. ابو موسی (رضي الله عنه) وايي: مونږ په يمن کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د وتلو خبر واوريد، همدا وه چې زه او دوه ورونه مې له څو پنځوس کسانو سره يو ځای د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په لور د هجرت سفر پيل کړ، په کښتۍ کې سپاره شوو، خو کښتۍ د حبشې په لور يوووړو، هلته مو له جعفر او ملگرو سره يې ملاقات وشو، هغوی راته وويل: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مونږ دلته راليږلي يوو او همدلته يې د پاتې کيدو امر راته کړيدی، تاسی هم راسره پاتې شئ، نو ورسره پاتې شوو. تر څو وروسته روان شوو او پداسې وخت کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورسيدو چې خيبر يې فتحه کړی و، مونږ چې ور ورسيدو نو مونږ ته يې هم په غنيمت کې برخه راکړه. غايبانو ته يې(هغه چې په غزا کې نه وو ورسره) د خيبر له غنيمتونو نه څه ورنکړل، يوازې مونږ د جعفر ملگرو ته يې برخه راکړه او بس [1].

کله چې جعفر (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورسيد هرکلی يې ورته ووايه، ښکل يې کړ او ويې فرمايل: (**والله ما أدري بأيهما أفرح؟ بفتح خيبر أم بقدوم جعفر**). والله که پوهيږم په کومه خوشالي‌خوښي وکړم، د خيبر په فتحه او که د جعفر په راتگ[2]؟

جعفر (رضي الله عنه) او ملگري يې وروسته له هغې راغلي وو چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نجاشي ته عمرو بن اميه الضمري ليږلئ او د مسلمانانو د بيرته ليږلو خبره يې ورته کړې وه، نو نجاشي هغوی په دوو کښتيو کې ورواستول. د جعفر (رضي الله عنه) ملگري ۱۶ نارينه وو، ښځې او اولادونه يې هم ورسره وو. او نور مسلمانان مخکې له حبشې نه مدينې ته راغلي وو.[3]

---

(1). صحیح بخاري ۱/ ۴۴۳. فتح الباري ۴۸۴/۷تر ۴۸۷.

(2). زاد المعاد ۲/ ۱۳۹ .

(3). محاضرات تاریخ الامم الاسلامیه للخضري ۱۲۸/۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

له صفیه (رضي الله عنها) سره د رسول الله (ﷺ) واده

مخکې مو وویل چې د صفیه (رضي الله عنها) میړه کنانه بن ابي حقیق د غدر په سزا کې ووژل شو، نو صفیه (رضي الله عنها) په اسارت ونیول شوه. کله چې اسیرانې ښځې ټولې راغونډې شوې، دحیه بن خلیفه کلبي راغی او له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه یې د یوې وینځې سوال وکړ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: لاړ شه او له اسیرو ښځو نه یوه واخله. دحیه لاړ او په صفیه بنت حیي یې لاس کیښود، پدې وخت کې یو صحابي د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغی او ورته ویې ویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! تا دحیه ته د بنو نضیر او بنو قریظه قبیلې سرداره یعنی صفیه ورکړه! دغه میرمن خویوازې ستاسې له شان سره ښایي! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: احوال ورکړئ چې هغه راولي. دحیه سره له صفیې راغی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وکتل او ویې ویل: ددې په بدل کې بله اسیره واخله. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) صفیه (رضي الله عنها) اسلام ته راوبلله، هغې اسلام ومانه، په اسلام مشرف شوه، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) آزاده کړه او په نکاح یې کړه، او مهر یې همدا آزادي وه. د مدینې په لار چې د سد صهباء سیمې ته ورسیدل صفیه (رضي الله عنها) له حیض نه پاکه شوه، نو ام سلیم ورته جوړه کړه، د شپې یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته واستوله، او پدې ترتیب سره دا واده تر سره شو. سهار یې د خرما، میده شویو اوړو او غوړیو نه تیاره شوې شوروا ولیمه ورکړه، درې ورځې یې د لارې په اوږدو کې د واده د شپو په توګه ورسره تیرې کړې.[1]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د صفیه (رضي الله عنها) په مخ کې شین والی ولید ورته ویې ویل چې دا څه دي؟ دې وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! ما ستا له راتګ نه مخکې خوب ولید چې سپوږمی له خپل ځای نه بېځایه شوه او زما په غیږ کې راولویده. پدې وخت کې م ې ستا په هکله هیڅ معلومات نه درلودل، دغه کیسه او خوب مې خپل میړه ته ووایه، هغه په مخ ووهلم او راته ویې ویل لکه چې د هغه پاچا هیله لرې چې په مدینه کې دی.[2]

---

[1]. صحیح بخاري ۱/ ۲،۵۴/۶۰۴ـ۶۰۶، زاد المعاد ۲/ ۱۳۷.

[2]. ابن هشام ۲/ ۲۳۶، زاد المعاد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په زهرو ککړ پسه

د خيبر له فتحې نه وروسته پداسې حال کې چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د فاتح لاربنود په حيث دلته ځای په ځای شوی وُ د سلام بن مشکم ښځې زينب بنت حارث يو کباب شوی پسه ورته راوړ. نوموړې پوښتنه کړې وه چې د پسه کوم غړی د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ډير خوښيږي، ورته ويلی شوي وُ چې لاس يا څکيڼی پښې. نو په همدې پښه کې يې ډير زهر ورته واچول بيا يې ټول پسه په زهروککړکړ، بيا يې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته راووړ او مخې ته يې ورته کيښود. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) همدا پښه چې ډير زهر پکې وُ راونيوله، غوښه يې ورنه بيله کړه ويې ژووله خو تيره يې نه شوه، بيرته يې تپ کړه. ويې فرمايل: (**إن هذا العظم ليخبرني أنه مســـموم**).دا هډوکی راته وايي چې زهر پکې ګډ شويدي. بيا يې هغه ښځه راوغوښتله ،ورته ووېې ويل : (**ما حملك على ذلـــك؟**) ولې دې دا کار کړئ؟ ښځې اعتراف وکړ ويې ويل: ما ويل که محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پاچا وي، نو پدې سره به ورنه بې غمه شو، او که رسول وي، نو حتماً به خبر ورکړل شي او دا غوښه به ونه خوري. وروسته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) عفوه ورته وکړه. د غوښې خوړلو په وخت کې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره بشر بن البراء بن معرور هم وُ هغه يوه اندازه غوښه وخوړله چې له امله يې مړ شو.

دې ښځې ته د عفوې په اړه مختلف روايتونه رانقل شويدي، ځينې وايي عفوه ورته وشوه او نور وايي چې ووژل شوه، خو اتفاق بيا پدې شويدی چې لومړی رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) عفوه ورته وکړه، خو کله چې بشر مړ شو، نو دغه ښځه يې ورباندې قصاص کړه.[1]

د خيبر په غزا کې د شهيدانو او مشرکينو د مړيو شميره

په خيبر غزا کې ۱۶ مسلمانان په شهادت ورسيدل، څلور قريشان، يو له اشجع قبيلې، يو له اسلم قبيلې يو د خيبر له خلکو او نور انصار (رضي الله عنهم) وو.

بل روايت وايي چې ددې غزا د شهيدانو شميره ۱۸ تنه وه. منصور پوري دغه شمير

---

[1] زاد المعاد ۲/ ۱۳۹ . فتح الباري: ۷/ ۴۹۷. اصله کيسه په بخاري ۱/۴٤۹، ۲/۸٦۰،٦۲۰ او ابن هشام ۲/۳۳۷_۳۳۸ کې ذکر شويده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹ تنه ښوودلی او وايي : سيرت ليکونکو د خيبر شهيدانو شميره پنځلس ښودلې ده، خو ما له ډيرې څيړنې وروسته ۲۳ نومونه موندلي، چې يو نوم رنيف بن حبيب يوازې په طبري کې، بل رنيف بن وائله يوازې په واقدي کې راغلی دی، يو (بشر بن براء) په زهرو لړلي پسه له امله مړ شو، يو بل کس (بشر بن عبدالمنذر) داسې دی چې څنې وايي په خيبر کې شهيد شوی او نور وايي چې په بدر کې په شهادت رسيدلی دی، خو صحيح روايت دا دی چې په بدر کې شهيد شويدی.[1] له يهودانو نه پدې غزا کې۹۳ کسه وژل شويدي.

فدک

خيبر ته له رسيدو نه وروسته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) محيصه بن مسعود (رضي الله عنه) د فدک يهودانو ته واستاوه، تر څو هغوی اسلام ته راوبولي، خو هغوی خبره اوريده کړه.
خو کله چې خيبر فتح شو، نو الله تعالی يې په زړونو کې رعب واچاوه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يې د سولې وړانديز وکړ او ويې ويل چې: د خيبر د يهودانو په شان دوی هم د فدک په نيمايي حاصلاتو سره سولې ته تيار دي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د دوی وړانديز ومانه، د فدک سيمه ټوله خاص د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لپاره وه. ځکه دلته مسلمانانو هيڅ ډول جنګ او جدل نه و کړی.[2]

وادي القِرى

کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خيبر له فتحې نه فارغ شو، نو د وادي القرى په لور يې مخه کړه، هلته يو شمير يهودان چې څه عربان هم ورسره وو اوسيدل.
دې سيمې ته له رسيدو سره سم د يهودانو له لوري پر مسلمانانو د غشو باران وشو، د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يو غلام (مدعم) هم ووژل شو. خلکو وويل: جنت يې دې مبارک وي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)

---
[1]. رحمه للعالمين ۲/ ۲۶۸ تر ۲۷۰.
[2]. ابن هشام ۲/ ۳۳۷ – ۳۵۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفرمايـل: (كلا، والذي نفسي بيده، إن الشَّمْلَة التي أخذها يوم خيبر من المغـــانم، لم تصبها المقاسم، لتشتعل عليه نارًا)، فلما سمع بذلك الناس جاء رجل إلى النبي صلى الله عليه وسلم بشِرَاك أو شراكين، فقال النبي صلى الله عليه وسلم: (شراك من نار أو شراكان من نار). نه داسې نده، قسم پـه هغـه ذات چې زما ژونـد يې پـه واک کې دی، هغه شمله (يو ډول پراخه جامه ده) به چې له ويش نه مخکې يې د خيبر له ولجو نه اخيستې وه په ده باندې اور بلوي. اصحابو (رضي الله عـنهم) چې دا خبره واوريدلـه، نو هر يو لاړ چا يوه او چا به دوې تسمې رانيـولې وې راوړلې بـه يې. رسـول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) فرمايل: د اور يوه تسمه د اور دوې تسمې.[1]

بيا رسول الله (صلى الله عليـه و الـه و صحبه و سلم) خپـل لښکـر د مقـابلې لپـاره تيـار کړ، په ليکو يې برابر کړل، عمومي بيـرغ يې سعد بـن عبـاده تـه ورکـړ. يـو جنډه يې حباب بن منذر، بله يې سهل بن حنيف، دريمه يې عباد بن بشر تـه ورکړه. ورپسې يې يهودانو ته د اسلام بلنه ورکړه خو هغوی اسلام ونـه مانـه، يـو کس يې مقـابـلې تـه راووت، مخې ته زبير بن عوام ورغی او هغه يې رانسکور کړ. ورپسې بل راوړاندې شو هغه يې هم وواژه. ورپسې دريم د مقابلې ميدان تـه راغـی، د مسلمانانو لـه اړخـه علي (رضي الله عنه) ورمخې ته شو او هغه يې ځای په ځای کړ. پدې ترتيب سره مقابله روانه وه تر څو لـه يهودانـو نـه ١١ تنـه ووژل شـول. هر کلـه بـه چې يـو ورنـه وژل کيـده نـور بـه اسلام ته رابلل کيدل. پدې ورځ به د لمانځه پـه وخت کې رسـول الله (صلى الله عليـه و الـه و صحبه و سـلم) لمـونځ پـه جماعـت ادا کـړ، بيـا بـه يې يهودانـو تـه د اسـلام بلنـه ورکوله، هغوی به اسلام نه مانه، پدې ترتيب سره تر لماسختن پورې جګړه روانـه وه، ورپسې سهار شو، لمر د نيزې په اندازه هسک شوی وُ چې يهـودان پـه زور سـره تسـليم شول مالونه يې ټول ولجه شول. مسلمانانو ته ډير مالونـه او سـامانونه پـه لاس ورغلـل، رسـول الله (صلى الله عليـه و الـه و صحبه و سلم) همدلتـه د قـری پـه وادي (سيمه) کې څلور ورځې پاتې شو، غنيمتونه يې په اصحابو وويشل، خو ونې، ځمکې او باغـونه يې لکه د خيبر د ځمکو په شان له يهودانو سره پريښودل.[2]

---

[1]. صحيح بخاري ٢/ ٦٠٨

[2].زاد المعاد ٢/ ١٤٦ . ١٤٧

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیماء

د تیماء یهودان چې د خیبر، فدک او وادي قری له فتحې نه خبر شول، فورا یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته د سولې وړاندیز وکړ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم د دوی وړاندیز ومانه سوله یې ورسره وکړه، او خپل مالونه یې همدوی ته پرېښودل[۱].

او داسې تړون یې ورسره ولیکه: دا د بني عادیا لپاره د محمد رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تړون دی، دوی به محفوظ او خوندي وي، جزیه به ورکوي، دښمني به نه ورسره کیږي او نه به له خپلې خاورې نه شړل کیږي، دا تړون به همیشنی وي. تړون لیک د خالد بن سعید په لاس ولیکل شو[۲].

د مدینې په لور

پدې پسې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مدینې په لور روان شو. د سفر په جریان کې خلک یوې درې ته ورسیدل په لوړ آواز یې الله الکبر، الله اکبر، لا اله الا الله، ویل، رسول (صلی الله علیه وسلم) ورته وفرمایل: (**أربعوا علـــى أنفســـكم، إنكـــم لا تدعون أصَمَّ ولا غائبا، إنكم تدعون سميعا قريبا**).

[له ځان سره لږ نرمي وکړئ، تاسو خو کوم کاڼه یا غائب ته دعا نه کوئ، بلکه تاسو هغه ذات ته فریاد کوئ چې اوریدونکی او نژدې دی.]

یوه شپه یې مزل وکړ، د شپې په وروستۍ برخه کې یې د لارې په اوږدو کې واړول، ویده شو، خو له ویده کیدو نه مخکې یې بلال ته وویل: بیدار اوسه، چې د سهار لمانځه ته مو راویښ کړې.

بلال (رضي الله عنه) خپل پیټې ته ډډه وهلې او خوب وړی و. او کله چې لمر ښه تود شو، راویښ شول. لومړی او تر ټولو د مخه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راویښ شو. بیا لدې وادي (درې) نه ووت، لږ مخکې لاړ، او هلته یې د سهار لمونځ په جماعت سره ادا کړ. په بل روایت کې راغلي چې دغه کیسه په بل سفر کې

---

[۱]. زاد المعاد ۲/ ۱۴۷.

[۲].ابن سعد ۲۷۹/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیښنه شوې وه.[۳]
د خیبر غزا له حوادثو نه دا څرګندیږي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ۷ هـ کال د صفر په وروستۍ برخه او یا ربیع الاول په میاشت کې مدینې ته ستون شویدی.

د ابان بن سعید سریه

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د یوه ماهر قوماندان په حیث پدې ښه پوهیده چې له حرامو میاشتو نه اخوا د مدینې خوشي او خالي پریښودل په ځای عمل ندی، ځکه د مدینې شا و خوا پراته اعراب د مناسب فرصت انتظار باسي، او پدې تمه دي چې په غلچکي برید سره مسلمانانو ته زیان واړوي مالونه یې لوټ او غلا کړي.
همدا وجه وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ابان بن سعید په مشرۍ یوه سریه نجد ته ولیږله تر څو اعراب وویروي. ددې سریې سره همزمان خپله رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خیبر په لور روان شو. ابان بن سعید د خپلې دندې له سرته رسولو نه وروسته بیرته راستون، او په خیبر کې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره پداسې وخت کې یو ځای شو چې خیبر فتحه شوی و. موثق روایت دا دی چې دغه سریه د ۷ هـ کال د صفر په میاشت کې وه، ددې سریې کیسه بخاري هم رانقل کړیده.[۱]
ابن حجر وایي: زه ددې سریې په هکله معلومات نلرم.[۲]

---

[۳]. ابن هشام ۲/ ۳۴۰. زاد المعاد ۱۴۷/۲.
(1). صحیح البخاري ۲/ ۶۰۸ -٦٠٩.
(2). فتح الباري ۷/ ۴۹۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اووم هجري کال کې

د ذات الرقاع غزا

وروسته له هغې چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) پدې وتوانيد د کفر د مثلث دوې (ضلعې) برخې درې ورې کړي، نو د دريمې برخې ماتولو ته يې پام شو. دغه دريمه ډله د نجد په دښتو او ميرو کې پراته سخت زړي اعراب او کوچيان وو چې وخت نا وخت به يې شوکې او ډاکې اچولې. څرنګه چې دا کوچيان په کوم ښار يا کلي کې نه اوسيدل، د کلاګانو او برجونو خاوندان نه وو چې کلا بند، او له مينځه يوړل شي بلکه په پراخو سيمو کې تيت او پرک پراته وو، نو برى ورباندې ګران وُ. د دوى مشکل د مکې او خيبر له خلکو نه ډير لوى وُ، د دې ډول شر او فساد په وړاندې يوازې تاديبي عمليات کيدلى شواى او بس.

پرکوچيانو باندې د فشار اچولو، او د مدينې په شاو خوا کې د بريد لپاره راټولو شويو اعرابو د ماتولو په نيت رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ديو لړ تاديبي پوځي عملياتو پيل وکړ، غزا ته لاړ، او دغه غزا په تاريخ کې د ذات الرقاع په نوم شهرت لري.

زياتره سيرت ليکونکي عقيده لري چې دغه غزا په څلورم هجري کال کې پيښه شويده، خو د ابو موسىا شعري او ابو هريره (رضي الله عنهما) ګډون پکې دا څرګندوي چې بايد دا غزا د خيبر له فتحې نه وروسته شوې وي، همدا وجه ده چې سيې روايت دا ښيي چې دغه غزا د ۷ هـ کال په ربيع الاول کې شويده.

ددې غزا کيسه داسې ده: رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته خبر راغى چې د غطفان قبيلې د انمار يا بني ثعلبه او بني محارب کورنۍ پر مدينه د بريد لپاره راټولې شويدي، نو د دوى د مقابلې لپاره د ۴۰۰ يا ۷۰۰ کسه غازيانو په ملګرتيا له مدينې نه ووت.

ابوذر (رضي الله عنه) او په بل روايت يې عثمان بن عفان (رضي الله عنه) په مدينه کې خپل خليفه وټاکه، مخکې لاړ، او له مدينې نه د دوو ورځو په مزل ليرې نخل نومې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سيمې ته ورسيد ، هلته د غطفان قبيلې له يو شمير کسانو سره مخ شو خو جګړه ونه شوه، مګر رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په همدې ورځ د خوف لمونځ ادا کړ.

امام بخاري له ابو موسى اشعري (رضي الله عنه) نه روايت کوي وايي: مونږ له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره په يوه غزا کې روان وو، مونږ ۶ کسان وو چې په نوبت سره به په يوه اوښ سپريدو. پښې مو ټپاکې او زخمي شوې، وپړسيدې، زما پښې هم زخمي شوې نوکان مې ولويدل، نو مونږ به خپلې پښې په ټوټو کې پټولې، او له همدې وجې نه دې غزا ته ذات الرقاع يعنى د ټوټو او پيوندونو جګړه ويل کيږي.[1]

بخاري بل روايت له جابر (رضي الله عنه) نه رانقل کړی وايي: په ذات الرقاع غزا کې له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره ملګري وو، هر چيرته به چې ښه سيوره لرونکې ونه راغله هغه به مو رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته پريښوده. يو ځل رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) تر ونې لاندې تشريف کيښود ، نور اصحاب (رضي الله عنهم) په اغزي لرونکو ونو کې سره تيت شول هر چا ځانته سيوره لټوله، رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپله توره په ونه کې راوځړوله. جابر (رضي الله عنه) وايي: مونږ ټول ويده شو، په همدې وخت کې يو مشرک راغی، د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) توره يې واخيستله په رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې غږ وکړ چې اوس رانه ويريږې که نه؟ رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (لا) نه. هغه ورته وويل: نو څوک به دې رانه خلاص کړي؟ رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وويل: (الله). الله به مې ساتي.

جابر زياتوي: رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) مونږ ته آواز وکړ، ورغلو که وينو چې يو اعرابي ورسره ناست دی. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) راته وفرمايل: (**إن هذا اخترط سيفي وأنا نائم، فاستيقظت وهو في يده صَـلْتًا. فقال لي: من يمنعك مني؟ قلت: الله، فها هو ذا جالس**). زه ويده وم او دې سړي مې توره اخيستې وه، زه پداسې حال کې راويښ شوم چې توره يې په لاس کې راته نيولې وه، راته ويې ويل: څوک به دې رانه ژغوري؟ ما ورته وويل: الله تعالى. دا دی تاسې

[1]. صحيح البخاري ۲/ ۵۹۲. مسلم ۲/ ۱۱۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې وينئ چې اوس لـه مـا سره ناست دی. رسول الله (صلی الله عليـه و الـه و صحبه و سلم) هغه اعرابي ته هيڅ هم ونه ويل، معاف يې کړ.
په بل روايت کې راځي چې: لمونځ ادا شو، رسول الله (صلی الله عليـه و الـه و صحبه و سلم) يوې ډلې اصحابو (رضي الله عنهم) تـه دوه رکعتـه لمونځ ورکـړ، بيـا دا ډلـه لاړه، نور پاتې اصحاب (رضي الله عنهم) راغلل او دوه رکعتـه پـاتې لمـونځ يې ورپسې ادا کړ، او پدې ترتيب رسول الله (صلی الله عليـه و الـه و صحبه و سلم) پخپلـه څلور رکعته لمونځ ادا کړ، خو اصحابو دوه دوه رکعته لمونځ ورپسې وکړ.[١]
د اعرابي کيسه ابو عوانه هم راوړيده په هغې کې راځي چې: تـوره د اعرابي لـه لاسه پريوته. او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) واخيسته ورته ويې فرمايل: (**من يمنعك مني؟**) څوک به دې رانه ژغوري؟ اعرابي ورته وويل: تر ټولو غـوره نيـونکی اوسـه، رحـم رابانـدې وکـړه! رسـول الله (صـلی الله عليـه و الـه و صـحبه و سـلم) ورتـه وفرمايل: (**تشهد أن لا إله إلا الله وأني رسول الله؟**) د شـهادت کلمـه ووايـه. اعرابي وويل: عهد درسره کوم چې په خلاف بـه دې جګـړه ونکـړم، او نـه بـه لـه هغـه قـوم سره ملګرتيا وکړم چې ستا په خلاف جنګيږي. راوي وايي: نـو رسول الله (صلی الله عليـه و اله و صحبه و سلم) عفوه ورتـه وکـړه او پـرې يـې ښـود، هغـه لاړ خپـل قـوم تـه ورغـی او ورته ويې ويل: زه تاسې ته له ټولو انسانانو نه د غوره شخصيت له لوري راغلی يم.[٢]
بخاري وايي چې مسدد له ابو عوانه هغه له ابي بشر نه روايت کوي چې: ددغه اعرابي نوم غورث بن حارث و[٣]. ابن حجر وايي: د واقدي د روايت پـه اساس د دغـه اعرابي نوم دعثور و او اسلام يې هم راوړی و، خو داسې ښکاري لکه چې دا دواړه دوې بيلې بيلې کيسې وي چې په دوو غزاګانو کې واقع شويدي.[۴]
له دې غزا نه د بيرته ستنيدو په وخت کې د مشرکانو يوه ښځه د مسلمانانو په اسارت کې راغله، ددې ښځې ميړه قسم وکړ چې تر هغې پورې به بيرته نـه ګـرزي تـر څـو يـې د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له اصحابو (رضي الله عـنهم) نـه د کـوم چـا وينه نه وي تويې کړې، په همدې اساس د شپې لـه مخې راغـی، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دوو کسانو ته د پيرې امر کړی و، دا دواړه چې يو يې عباد

(1). صحيح بخاري ۱/ ۴۰۷ – ۴۰۸، ۲/ ۵۹۳
(2). مختصر سيره الرسول. ۲/ ۲۶۴ . فتح الباري ۴۱۶/۷.
(3). صحيح بخاري ۲/ ۵۹۳.
(4). فتح الباري ۷/ ۴۲۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بن بشر او بل يې عمار بن ياسر ؤ د پيرې په دوران کې هغه وخت د نوموړي مشرک تر بريد لاندې راغلل چې عباد لمونځ کاوه په لمانځه ولاړ ؤ، مشرک په غشي وويشت. هغه غشی له بدن نه ويوست خو لمونځ يې پرې نه ښود بيا يې په دريو نورو غشو وويشت، خو بيا يې هم لمونځ پرې نه ښود، کله يې چې پای ته ورساوه سلام يې وګرزاوه خپل ملګری يې راويښ کړ، هغه چې دده دا حالت وليد ورته ويې ويل: سبحان الله، ولې دې زه نه راويښولم؟ عباد ورته وويل: ما داسې سورت تلاوت کاوه، چې زړه مې ونه منله تلاوت نيمګړی پريږدم.[1]

ددې غزا له برکته د سخت زړو عربانو په زړونو کې ويره وليده، او لدينه وروسته د غطفان قبيلې دغه کورنيو د سر پورته کولو جرات ونکړ، ورور ورو يې ځواک اوبه کيده تر څو ټولې سلامي شوې او افراد يې ټول په اسلام مشر شول. ځينو خو يې بيا د مکې په فتحه کې برخه درلوده د حنين په غزا کې شريک وو، او د غنيمت له مالونو نه يې خپله برخه تر لاسه کړه. د مکې له فتحې نه وروسته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ځينو کورنيو ته زکات راټولونکي واستول، دوی ورته زکاتونه ورکړل، پدې ډول سره د کفر مثلث مات شو، او په ټوله سيمه کې امن او آرامي حاکمه شوه، نور مسلمانانو دا توان درلود چې يو ځای بل ځای له پيښيدونکو وړو مشکلاتو سره په ډيره اسانۍ مقابله وکړی شي. ويلی شو چې ددې غزا په نتيجه کې د لويو لويو ښارونو او سيمو فتحه کيدلو ته لاره اواره شوه.

د همدې کال نور عسکري عمليات

له غزا نه وروسته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د اووم هجري کال تر شوال مياشتې پورې په مدينه کې پاتې شو پدې مدت کې يې دا عسکري عمليات تر سره کړيدي:

۱-د غالب بن عبدالله ليثي سريه: د ۷ هجري کال د صفر يا ربيع الاول په مياشت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) غالب په قديد سيمه کې د بني ملوح مقابلې ته وليږه. ځکه دې قوم د بشير بن سويد ملګري په شهادت رسولي وو. نو دغه ډله اصحاب يې له هغوی نه د انتقام پخاطر ور واستول. هغوی ورغلل د

[1]. زاد المعاد ۱۱۲/۲. د تفصيلاتو لپاره ابن هشام ۲/ ۲۰۳ – ۲۰۹ ، زاد المعاد ۲/ ۱۱۰ او فتح الباري ۷/ ۴۱۷ تر ۴۲۸ وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپې لـه مخې يې بريـد وربانـدې وکړ، يـو شـمير يې ورنـه ووژل او څـاروي يې ورنـه راوستل. پدې وخت کې د دښمن زيات شمير لښکر ورپسې راغی، او پداسې حال کې چې مسلمانانو ته ډير ورلنډ شوی ؤ باران وشو او لـوی سيل راغـی د دواړو لښکرو تر مينځ حايل واقع شو، او مسلمانان وتوانيدل په بريالیتوب سره شاتګ وکړي.

۲- د ۷ هـ کـال پـه جمـادي الثانيـه کـې د حسـمی سـريه: ددې پـيښې تفصيلات مخکې پاچايانو ته د ليکونو په فصل کې تير شويدي.

۳- د ۷ ه کال د شعبان په مياشت کې تربـه تـه د عمر بـن خطاب (رضـي الله عنه) سريه: پدې سريه کې له عمر (رضي الله عنه) سره **۳۰** مجاهدين وو، د شپې به يې مزل کاوه او د ورځې له خوا به پټيدل، خو بيا هم د هوازن قبيلې خلک ورباندې خبر شول او د د دوی له رسيدو نه مخکې وتښتيدل، کله چې عمر (رضي الله عنـه) ورغـی هيڅوک هم په ګوتو ورنه غلل.

۴- د ۷ ه کال د شعبان په مياشت کې د بشير بن سعد انصاري سريه: ده تـه وظيفه ورکړل شوه چې د فدک سره خوا کې بني مره باندې حمله وکړي. لـه ده سـره هـم (۳۰) کسان وو، ورغی له بريد نه وروسـته يې يـو شـمير څـاروي او پسـونه او نـور ورنـه ولجه کړل بيرته را روان شول، خو د دښمن له خوا تعقيب او تر بريد لاندې ونيول شول، جګړه وشوه تر څو د بشير او ملګرو يې ټول غشـي تمـام شـول، او پـدې ترتيـب سـره لـه بشير نه پرته ټول اصحاب (رضي الله عنهم) په شهادت ورسيدل، بشـير پخپلـه پـه ټپـي حالت کې فدک ته ځان ويوست او هلته ترهغې پورې لـه يهودانـو سره پـاتې شـو تـر څـو زخمونه يې جوړ شول بيا مدينې ته ستون شو.

۵- د ۷ ه کال په رمضان مياشت کې د غالب بن عبدالله ليثي سريه: دا سريه د بني عوال، او په ميفعه کې د بني عبد بن ثعلبه په خلاف وه. يو بل روايت وايي چې دا د جهينه قبيلې د حرقات کورنۍ په خلاف وه. پدې سريه کې لـه اسـامه بـن زيـد (رضـي الله عنهما) سره يو سل ديرش مجاهدين وو، د دښمن له افرادو نه يې څوکسـان ووژل او يو شمير څاروي يې ورنه په غنيمت ونيول. پـه همـدې سريه کې اسـامه (رضـي الله عنـه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو تن چې نوم یې نهیک بن مرداس ؤ وروسته له هغې وواژه چې په خوله یې لا اله الا الله کلمه وویله. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اسامه ته وویل: (**أقتلته بعد ما قال: لا إله إلا الله؟**) آیا د لا اله الا الله ویلو وروسته دې وواژه؟! اسامه وویل: کلمه یې د ځان ژغورلو په خاطر وویله! رسول (صلی الله علیه وسلم) ورته وفرمایل: (**فهلا شققت عن قلبه فتعلم أصادق هو أم كاذب؟**). آیا تا یې سینه چاک کړې وه چې رښتیا او دروغ یې درته څرګند شوي وي.

۶- د عبدالله بن رواحه سریه: نوموړی له ۳۰ کسانو سره د ۷ هـ کال د شوال په میاشت کې د خیبر په لور واستول شو. سبب یې دا ؤ چې اسیر او یا بشیر بن رزام د غطفان قبیلې خلک د مسلمانانو په خلاف راټولول، مسلمانانو اسیر له دیرشو کسانو سره راویوست او دا تمه یې ورکړه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به د خیبر ولایت ده ته ورکوي، هماغه وه چې هغه له ۳۰ ملګرو سره راووت او ورسره روان شو، خو کله چې د قرقره نیار سیمې ته ورسیدل د دواړو ډلو تر مینځ سوءِ تفاهم را مینځته شو او په نتیجه کې اسیر سره له ټولو ملګرو یې ووژل شو.

۷ - د بشیر بن سعد انصاري سریه: د ۷ هـ کال په شوال میاشت کې په یمن او جبار کې د میشته اعرابو په خلاف چې د غطفان قبیلې سیمه وه ۳۰۰ مسلمانان واستول شول. ددې لښکر وظیفه دا وه چې له هغې ډلې سره مقابله وکړي کومه چې د مدینې پر څنډو یې د حملې لپاره تیاري نیوله. مسلمانانو به د شپې مزل کاوه د ورځې به یې کمین نیوه، کله چې مشرکین د بشیر له راتګ نه خبر شول وتښتیدل، مسلمانانو ډیرې ولجې ونیولې، دوه کسان یې هم ورنه اسیران کړل، مدینې ته یې راوستل، او هلته دواړو اسلام راوړ.

۸- د ابي حدرد اسلمي سریه: ابن قیم وایي چې دا په اووم هجري کال له عمره القضاء نه مخکې کې وه. لنډیز یې داسې دی چې د جشم بن معاویه قبیلې یو سړی له ډیر شمیر لښکرو سره غابه ته راغی او غوښتل یې قیس قبیله د مسلمانانو په خلاف راوپاروي. همدا وه چې رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې مقابلې ته ابو حدرد واستاوه، له ده سره دوه کسان وو. ابو حدرد له ډیرې حکیمانه استراتیژۍ نه کار واخیست، دښمن ته کلکه ماتې ورکړه، ډیر اوښان او پسونه یې ورنه ولجه کړل.[1]

[1]. زاد المعاد ۲/ ۱۴۹ – ۱۵۰ (تفصیل لپاره رحمه للعالمین، زاد المعاد، تلقیح فهوم الاثر او مختصر سیره الرسول وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قضاء عمره

حاکم وایي: دا خبره په تواتر سره ثابته ده چې کله د ذي القعدې میاشت رابره شوه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) ته امر وکړ چې د قضاء شوې عمرې د ادا لپاره ځانونه تیار کړي، چا چې په حدیبیه کې برخه درلوده هغه ټول به ځي. همدا وه چې ټول روان شول، په حدیبیې کې له ګډون کوونکو سربېره څه نور اصحاب هم د عمرې په نیت ووتل، د ټولو شمیره په ښځو او ماشومانو سربېره دوه زره کسان وو.[1]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په مدینه کې عویف ابا رهم غفاري خلیفه وټاکه. شپیته ځاروي یې ورسره روان کړل او ناجیه بن جندب اسلمی یې پدې وګماره چې ددې اوښانو پالنه او ساتنه وکړي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له ذي الحلیفه نه احرام وتاړه، تلبیه یې ویله، مسلمانانو هم دده مبارک پیروي کوله، تلبیه ویونکي ورپسې روان وو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د جګړې لپاره تیاري نیولې وه، وسله یې ورسره اخیستې وه، ځکه د قریشو له خیانت نه یې ویره درلوده، خو کله چې یاجج نومې سیمې ته ورسید ټولې وسلې لکه ډالونه، نیزې، غشي یې همدلته کېښودل، د اوس بن خولي انصاري تر مشرۍ لاندې یوه دوه سوه کسیزه ډله یې د وسلو په ساتنه مکلفه کړه او خپله له نورو مسلمانانو سره چې یوازې تورې ورسره وې هغه هم په تیکیو کې مخ په وړاندې لاړ.[2]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مکې ته د داخلیدو په وخت کې په خپله قصواء نومې اوښه سپور ؤ، مسلمانان تورې په لاس د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) شاو خوا ته روان وو، ټولو تلبیه ویله او مکې ته داخل شول.

مکې ته د مسلمانانو د داخلیدو په وخت کې مشرکان د کعبې شریفې شمال ته پراته قعیقعان نومي غره ته لاړل او له هغه ځای نه یې مسلمانانو ته کتل، یو بل ته یې

(1). فتح الباري ۷/ ۷۰۰.

(2) .نفس المصدر، زاد المعاد ۲/۱۵۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویل چې: اوس به داسې کسان راځي چې د یثرب تبې یې زور ایستلی دی. همدا وجه وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له مخکې نه خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) ته امر کړی وُ چې د طواف په لومړیو دریو دورو کې به اوږې اچوي، د قوت مظاهره دې وکړي او په چستۍ او چالاکۍ سره دې طواف ادا کړي. ددې امر حکمت دا وُ تر څو مشرکان وګوري چې مسلمانان د دوی د تصور خلاف زور او قوت لري[1]. همدا راز رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر کړی وُ چې د احرام په دوران کې ټول ښۍ اوږی لوڅې پریږدي او د څادر دواړه خواوې په چپې اوږې واچوي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مکې ته له هغه کنډو نه داخل شو چې لار یې حجون ته رسیده. مشرکان په لیکو ولاړ وو او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې کتل، چې تلبیه یې ویله راغی پخپلې نیزې سره یې حجر اسود لمس کړه، طواف یې وکړ، مسلمانانو هم طواف کاوه، عبدالله بن رواحه (رضي الله عنه) پداسې حال کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخې مخې ته روان وُ چې توره یې په لاس کې وه او لاندیني اشعار یې زمزمه کول:

خــلوا بني المشركين عن سبيله ... خــلوا فكل الخير في رسوله
قــد انزل الرحمن في تــنزيله ... في صحف تتلى على رسوله
يــا رب اني مــؤمن بقيـــله ... اني رايت الـــحق في قبـــوله
بان خير القتـــل في سبيـــله ... اليـــوم نضربكم على تنزيله
ضربا يزيل الـــهام عن مقيله ... و يذهل الخليل عن خليله [2]

[اې د مشرکینو زوزاته! دده لاره پریږدئ، لاره یې پریږدئ چې ټول خیر د الله په رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کې دی. رحمن رب پخپل کتاب کې نازل کړی، پداسې صحیفو کې چې دده پر رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې تلاوت کیږي. اې ربه! زه د هغه په قول ایمان لرم، او ددې خبرې منل حق بولم، چې بهترین مرګ هغه دی چې د الله په لار کې وي. نن به مونږ په تاسو د هغه کتاب مطابق ګوزارونه کوو، داسې ګوزار چې ککرۍ پرې کوي او داسې ګوزار چې دوست له دوست نه غافل او بې خبر ګرزوي.]

---

[1] صحیح البخاري ۱/ ۲۱۸- ۲/ ۶۱۱، ۶۱۰ . صحیح مسلم ۱/ ۴۱۲

[2]. د اشعارو ترتیب مونږ پدې ترتیب برابر کړیدی، خو په کتابونو کې په مختلف ډول راوړل شویدی..

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انس (رضي الله عنه) په روایت کې راځي چې عمر (رضي الله عنه) وویل: اې ابن رواحه! د رسول الله (صلى الله علیه و اله و صحبه و سلم) په وړاندې او په حرم شریف کې شعر وایې؟ رسول الله (صلى الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (**خَلِّ عنه یا عمر، فلهو أسرع فیهم من نضح النبل**).پرېږده اې عمره! پر مشرکینو ددې شعر اغېزه تر غشو هم زیاته ده.[١]

د طواف په درېو لومړیو دورو کې رسول الله (صلى الله علیه و اله و صحبه و سلم) او مسلمانانو په قوت او چالاکۍ سره اوږې اچولې، کله چې مشرکینو پدې حالت کې ولیدل نو یو بل ته یې وویل: زمونږ خو ګمان و چې دا خلک به تبې وهلي او کمزوري شوي به وي، ګورئ دوی له هر چا نه پیاوړي او چالاک دي!![٢]

په طواف پسې یې د صفا او مروه تر منځ سعي وکړه، بیا یې هغه ځای ته وکتل چیرته چې د ذبحې اوښان درول شوي وو، ویې فرمایل: (**هذا المنحر، وکل فجاج مکة منحر**). دا د نحر (قربانۍ) ځای دی، د مکې هره کنده د نحر ځای دی. په همدې ترتیب سره یې له مروه سره خوا کې قرباني وکړه او هملته یې سر وخراوه. مسلمانانو هم د خپل رهبر پوره متابعت او پیروي کوله. بیایې یوه ډله خلک یاجج ته ولیږل تر څو هلته د وسلې ساتنه وکړي، او په هغه ځای کې توظیف شوي خلک مکې ته راشي او خپل د عمرې مناسک ادا کړي.

رسول الله (صلى الله علیه و اله و صحبه و سلم) درې ورځې په مکه کې پاتې شو، په څلورمه ورځ سهار مشرکین ورته راغلل، او اصحابو (رضي الله عنهم) ته یې وویل: خپل رهبر ته ووایاست چې وخت مو پوره شوی. همدا وه چې رسول الله (صلى الله علیه و اله و صحبه و سلم) له مکې نه وخوځید او لاړ په سرف نومې سیمه کې یې واړول.

هغه وخت چې رسول الله (صلى الله علیه و اله و صحبه و سلم) له مکې نه روان شو د حمزه (رضي الله عنه) لور وریسې را روانه شوه چیغې یې پسې وهلې اې زما کاکا! اې کاکا! علي (رضي الله عنه) په غیږ کې راونیوله. بیا د علي، جعفر او زید (رضي الله عنهم) تر مینځ ورباندې دعوه شوه، هر یوه غوښتل چې له ځان سره یې بوزي او کفالت بې په غاړه واخلي، خو رسول الله (صلى الله علیه و اله و صحبه و سلم) داسې فیصله او

---

[1]. الترمذي، ابواب الاستئذان والادب، باب ما جاء في انشاد الشعر ١٠٧/٢.

(2). مسلم ١/ ٤١٢.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امر يې وکړ چې دا نجلۍ به له جعفر (رضي الله عنه) سره وي ځکه چې نجلۍ خاله د جعفر (رضي الله عنه) ښځه وه.

په همدې سفر کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له ميمونه بنت حارث عامريه (رضي الله عنها) سره واده وکړ. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مکې ته له داخليدو نه مخکې جعفر بن ابي طالب (رضي الله عنه) حضرت ميمونه (رضي الله عنها) ته ورلیږلی وُ، هغې خپل صلاحيت او اختيار عباس (رضي الله عنه) ته سپارلی وُ، ځکه خور يې ام الفضل (رضي الله عنها) د حضرت عباس (رضي الله عنه) ښځه وه. عباس (رضي الله عنه) فيصله وکړه چې ميمونه (رضي الله عنها) رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته نکاح کړي. او کله چې له مکې نه روان شو نو ابو رافع ته يې وظيفه ورکړه چې ميمونه (رضي الله عنها) ورته راولي، همدا وه چې نکاح وشوه او په سرف سيمه کې مبارک واده تر سره شو[١].

دغې عمرې ته ځکه د قضاء عمره وايي چې دا د حديبيې د عمرې قضاء و او يا دا چې دا عمره د حديبيې د سولې د تړون او مصالحې چې په عربي کې ورته قضا او مقاضاه ويل کيږي، مطابق ترسره شوه، زياترو همدا دوهمه وجه تاييد کړيده[٢] ددې عمرې څلور نومونه دي: قضاء، قضيه، قصاص او صلح[٣].

لدې عمرې نه وروسته څو نورې سريې

١- د ابن ابي عوجاء سريه: د ٧ هـ کال په ذي الحجه مياشت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ابن ابي عوجاء د ٥٠ کسانو په مشرۍ بني سليم ته وليږه، تر څو هغوی اسلام ته راوبولي. هغوی په ځواب کې ورته وويل: مونږ اسلام ته ضرورت نلرو، په نتيجه کې سخته جګړه وشوه، ابو عوجاء ټپي شو، او له دښمن نه دوه کسان په اسارت ونيول شول.

٢- د غالب بن عبدالله سريه: د ٧ هجري کال په صفر مياشت کې غالب بن عبدالله د ٢٠٠ کسانو په مشرۍ د فدک هغې سيمې ته واستول شو چيرته چې د بشير

---

[١]. زاد المعاد ٢/ ١٥٢ .
[٢]. زاد المعاد – ١/ ١٧٢ فتح الباری ٧/ ٥٠٠ .
[٣]. فتح الباري ٧/٥٠٠.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بـن سـعد ملګـري پـه شـهادت رسـيدلي وو. دوی د دښمـن څـه افـراد ووژل او يـو شـمير حيوانات يې ورنه ولجه کړل.

۳- د ذات اطلـح سـريه: د آتـم هجـري پـه ربيـع الاول مياشـت کـې بنـو قضـاعه پـر مسلمانانو د بريد لپاره زيات شمير کسان راغونډ کړي وو. رسـول الله (صـلی الله عليـه و الـه و صـحبه و سـلم) د کعـب بـن عميـر انصـاري پـه مشـرۍ (**۱۵**) کسـان ورواسـتول. هغوی له دښمن سره له مخامخ کيدو وروسته لومړی د اسلام بلنه ورکړه، خو هغـوی د دوی دعوت ونه مانه، جګړه پيل شوه په نتيجه کې ټول مسلمانان په شهادت ورسيدل، يوازې يو کس د شهيدانو له مينځ نه ژوندی راووت او يا را وايستل شو او بس.[۱]

۴- د ذات عرق سريه: د ۸ هـ کال په ربيع الاول مياشت کې د بنو هـوازن پـه خلاف وه. بني هوازن به وخت نا وخت د مسلمانانو له دښمنانو سره مـرستې کـولې، همـدا وه چې رسول الله (صلی الله عليه و الـه و صـحبه و سـلم) شـجاع بـن وهـب اسـدي لـه **۲۵** کسـانو سره د دوی مقابلې ته واستاوه، هغوی لاړل او له دښمنانو نـه يـې زيـات څـاروي ولجه کړل او سالم بيرته راستانه شول.[۲]

---

(1). رحمه للعالمين ۲۳۱/۲

(2). رحمه للعالمين، تلقيح فهوم اهل الاثر لابن الجوزي ص ۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موته جګړه

د موته جګړه تر ټولو سخته او خونړۍ جګړه ده چې مسلمانانو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په ژوند کې کړېده. همدا جګړه د نصرانیانو د سیمو او هیوادونو د فتحې او نیولو پیلامه وه. داجګړه د ۸ هـ کال په جمادي الاولی چې د ۶۲۹ کال د سپتمبر یا اګست میاشتې سره سمون خوري واقع شویده.
موته چې د میم په پیښ او همزه په سکون ویل کیږي د شام په لاندینۍ برخه بلقاء کې پرته یوه سیمه ده چې له بیت المقدس نه ډیره فاصله نلري تقریبا دوه منزله ورنه لیرې ده.

د جګړې سبب

ددې جګړې سبب دا دی چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د حارث بن عمیر ازدي په لاس د بصری واکمن ته لیک واستاوه. د لارې په اوږدو کې د قیصر له لوري د شام د بلقاء حاکم شرحبیل بن عمرو غساني لاره ورته ونیوه، هغه یې ونیو او بیا یې په شهادت ورساوه.
د سفیرانو وژل نه یوازې ډیر لوی جرم بلکه د جنګ د اعلان په معنی وۀ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پدې سره ډیر په غوسه شو فوراً یې درې زره کسیز لښکر تیار کړ.[1] چې له احزاب غزا نه پرته په هیڅ یوه غزا کې همدومره زیات شمیر غازیانو برخه نه ده اخیستې.

د لښکر مشران او د رسول الله (ﷺ) لارښوونې

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې لښکر مشري زید بن حارثه (رضي الله عنه) ته وسپارله، او ویې فرمایل: (**إن قتل زید فجعفر، وإن قتل جعفر فعبد الله**

---

[1] زاد المعاد ۲. ۱۵۵ فتح الباري ۷ / ۵۱۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بن رواحة). که زيد شهيد شو، نو په ځای به يې جعفر (رضي الله عنه) قوماندان وي، که هغه هم شهيد شو، نو عبدالله بن رواحه به دغه دنده په غاړه اخلي[1]. دوی ته يې سپينه جنډه ورکړه چې زيد بن حارثه ته يې وسپارله.[2]

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لښکر او مشرانو ته يې هدايت وکړ چې لومړی به د حارث بن عمير د شهادت ځای ته ورشي، له همغه ځای نه به خلک اسلام ته راوبولي، که اسلام يې راووړ نو ښه او که نه نو د الله په توکل سره به برید وربانديې وکړي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**اغزوا بسم الله، في سبيل الله، مَنْ كفر بالله، لا تغدروا، ولا تغلوا، ولا تقتلوا وليداً ولا امرأة، ولا كبيراً فانياً، ولا منعزلاً بصومعة، ولا تقطعوا نخلاً ولا شجرة، ولا تهدموا بناء**). د الله په نامه سره د الله په لار کې د کفارو په خلاف وجنګيږئ، غدر او خيانت مه کوئ، عهد مه ماتوئ، واړه، ښځې، زاړه او په عبادت بوخت راهبان مه وژنئ، ونې او بوټي مه پرې کوئ، کلي او کورونه مه ورانوئ. [3]

له لښکر سره په مخه ښه او د عبدالله بن رواحه (رضي الله عنه) ژړا

لښکر تيار شو، خلک راټول شول، د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خوا ټاکل شويو قوماندانانو سره يې په مخه ښه وکړه. پدې وخت کې عبدالله بن رواحه (رضي الله عنه) خپلی اوښکې کنترول نه شوای کړی، په ژړا شو. سوال ورنه وشو ولې ژاړې؟ عبدالله وويل: قسم په خدای په دنيا پسې نه ژاړم، له تاسې نه د جدايی په سبب هم ژړا نه کوم. د ژړا سبب مې دا دی چې ما له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه د قرآنکريم تلاوت اوريدلی چې په يوه آيت کې يې د دوزخ ياد راغلی او داسې فرمايي: ((**وَإِنْ مِنْكُمْ إِلاَّ وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْماً مَقْضِيّاً**)) (مريم: ٧١) [د تاسې هر يو به دوزخ ته داخليږي، دا د الله حکم او فيصله ده.] نه پوهيږم چې يو ځل دې اورته داخل شم بيا به څنګه ور نه وزم؟ مسلمانانو ورته وويل: الله تعالی مو مل شه. الله مو ساتندوی شه، الله مو بيرته سالم او غانم راوله. په ځواب

[1]. صحيح البخاري باب غزوه موته من ارض الشام ٢/ ٦١١ .
[2]. مختصر سيره الرسول للشيخ عبد الله النجدي ص ٣٢٧ .
[3].نفس المصدر، رحمه للعالمين ٢/ ٢٧١ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې عبدالله بن رواحه (رضي الله عنه) دا شعر ووايه.

لکنني اســـال الرحمن مغفرة	وضربة ذات قرغ تقذف الزبدا
او طعنة بيدي حران مجهزة	بحربة تنفذ الاحشاء و الکبدا
حتی يقال اذا مروا علی جدثي	ارشده الله من غاز و قد رشدا

[خو زه لـه رحمـن رب نـه د مغفرت سوال کوم، ورنـه غـوارم چې هډوکي ماتونکی او ماغزه شيندونکی ګوزار مې په برخه کړي، يا د داسې نيزه باز د لاس ګوزار غوارم چې ينه او کولمې مې پرې کړي، تر څو چې کله مې خلک په قبر تيريږي نو وايي دا د هغه غازي قبر دی چې الله هدايت ورته کړی او په نيغه لاره برابر ؤ.

پدې پسې لښکر روان شو، رسول الله (صلی الله عليـه و الـه و صحبه و سلم) پخپلـه تـر وداع نـــومې غونډۍ پـورې ورسـره ملګـرې ؤ هلتـه ودريـد او پـه مخـه ښـه يـې ورتـه وويله.(۱)

اسلامي لښکر او ترينګلي حالات

د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د اصحابو (رضي الله عنهم) دا لښکر روان شو، د شمال په لور تر معان پورې مخکې لاړ، دغـه سيمه لـه شـمالي حجاز سره خوا کې پرته ده. هلته استخباراتو خبر ورته راوړ چې هرقل د بلقاء په مآب نومې منطقه کې له يو لک لښکر سره ځـای پـه ځـای شـويدی، او يـو لـک نـور کسـان د نـورو قبـايلو لکه لخم، جذام، بلقين، بهراء او يلي هم ورسره يو ځای شويدی.

په معان کې مشورتي غونډه

مسلمانانو لـه دومره لـوی لښـکر سره د مقـابلې لپـاره تيـاري نـه درلـوده، هغـوی تـه دا حالت ناڅاپي او نابېره پيښ شوی ؤ حيران وو چې دا درې زره کسيز لښـکر بـه څـه ډول پر دوه لکه لښکر باندې حمله کوي؟ دوه ورځـې پـه معـان کـې پـاتې شـول، مشـورې يـې کولې، يو ځل يې وويل: راځئ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ليـک وليږو د دښمن د لښکر په هکله خبر ورکړو، هغه به يا نور کسان راوليږي، او يا بـه بـل څه هدايت راکړي چې مونږ به يې عملي کړو.

---

(1). ابن هشام ۳۷۳/۲ ، ۳۷۴ . زادالمعاد ۱۵۶/۲. مختصر سيره الرسول للشيخ النجدي ص ۳۲۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالله بن رواحه (رضي الله عنه) ددې نظريې مخالفت وکړ، خلک يې وهڅول ويې ويل: اې ملګرو! تاسې چې له څه نه ويره لرئ هغه هماغه شهادت دی چې په لټه کې يې تردې ځايه راغلي ياست، جګړه خو د افرادو په ډيرښت او قوت نده، مونږ خو له دښمنانو سره په ځواک او ډيرښت نه جنګيږو بلکه مونږ په هغه دين ورسره جنګيږو چې الله تعالى عزت پرې راکړئ، توکل په خدای وکړئ، ملاوې وتړئ، يا به بريالي شئ او يا به مو شهادت په برخه شي! په پای کې ټولو همدا د عبدالله (رضي الله عنه) رايه ومنله او د مقابلې فيصله يې وکړه.

اسلامي لښکر پر دښمن ناتار جوړوي

اسلامي لښکر دوې ورځې په معان کې پاتې شو، وروسته د دښمن په لور وخوځيد، او د بلقاء سيمې په مشارف نومي کلي کې د هرقل له سپايانو سره مخ شو. دښمن مخکې راغی، مسلمانان د موته خوا ته کاږه شول او هلته يې سنګر ونيو، د جګړې تياري يې ونيوله، د ميمنې (ښي اړخ) مشري يې قطبه بن قتاده عذري او د کيڼې خوا قومانده يې عباده بن مالک انصاري ته ورکړه.

د جګړې پيل او اتلو مجاهدينو شهادت

په موته کې دواړې لښکرې سره مخامخ شوې، سخت جنګ ونښت، دری زره مسلمانانو د دوه لکو جګړه مارانو مقابله کوله. عجيبه صحنه او سخته جګړه وه، خو د ايمان قوت تاريخونه جوړوي جنډه د زيد بن حارثه (رضي الله عنه) په لاس کې وه، په ډيره ميړانه جنګيده، تر هغې پورې يې پر دښمن حملې کولې تر څو د دښمن په نيزو سره سوری سوری شو او د شهادت جام يې په سر واړاوه.

پده پسې جعفر بن ابي طالب (رضي الله عنه) جنډه پورته کړه، په بې ساري توګه جنګيده، کله چې جګړه ډيره تنده شوه، ستړی شو، نو له خپل سره تور بخون آس نه کوز شو د هغه پښې يې ووهلې جګړې ته يې ادامه ورکړه تر څو ښی لاس يې پرې شو، جنډه يې په چپ لاس کې ونيوه، همداسې جنګيده تر څو چپ لاس يې هم پرې شو، بيا يې جنډه په دواړو مټو په غيږ کې ونيوه او همداسې اوچته يې نيولې وه تر څو په شهادت ورسيد. په يوه روايت کې راځي چې يوه رومي داسې ګوزار پرې وکړ چې په نيمايي سره دوې ټوټې شو. الله تعالى دده د دواړو لاسونو په بدل کې په جنت کې دوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزرونه ورکړل، چيرته يې چې زړه وې هلته پرې الوزي او همدا وجه ده چې په جعفر طيار يا جعفر ذي جناحين سره شهرت لري. امام بخاري له نافع نه روايت کوي چې ابن عمر (رضي الله عنهما) ورته ويلي چې د جعفر (رضي الله عنه) له شهادت نه وروسته زه دده جسد ته ودريدم، پنځوس د نيزو، تورو او غشو ټپونه يې خوړلي وُو، يو ټپ يې هم په شا نه وُ لګيدلی ټول يې په مخ او سينه خوړلي وو.[1]

په بل روايت کې راځي چې ابن عمر (رضي الله عنهما) وايي: زه پدې غزا کې حاضر وم، د جعفر (رضي الله عنه) په لټون کې وو چې د شهيدانو په مينځ کې مو وموند ،ومو ليدل چې له نوي (۹۰) نه زيات د تورې، نيزې او غشو ګوزارونه يې خوړلي دي.[2]

او له نافع نه د العمري په روايت کې دا هم شته چې دا ټول ټپونه يې په سينه وو.[3]

کله چې جعفر بن ابي طالب (رضي الله عنه) لدې بې ساري او اتلانه جګړې نه وروسته په شهادت ورسيد ، نو جنډه عبدالله بن رواحه (رضي الله عنه) پورته کړه، پخپل آس سپور وُ، د دښمن په لور ورغی. د حملې تياري يې کوله پدې وخت کې څه مترددد غوندې شو، آس يې لږ کوږ هم شو، خو فوراً يې دا شعر ووايه:

اقســـمت يـــا نفس لتنزلنه	كــــارهة او لتـــطاوعنه
ان اجلب الناس وشدوا الرنه	مالي اراك تكرهين الجنه

[اې نفسه! قسم دی چې حتماً به مقابلې ته وردانګې، په خفګان وې که په خوشالۍ دا به کيږي، که خلکو جنګ پيل کړی او نيزې يې نيولې دي نو زه ولې تا له جنت نه په تيښته کې وينم؟]

بيايې د مقابلې ميدان ته وردانګل، پدې وخت کې يې د تره زوی‌يو له غوښې ډک هډوکی ورته راوړ، ورته ويې ويل دا واخله او ځان څه ناڅه ورباندې تقويه کړه، دا څو ورځې خو ډير کړيدلی يې! ورنه وايي خيست يو کپ يې ورنه وکړ نور يې ايسته واچاوه، توره يې واخيستله په جګړه يې پيل وکړ او د ژوند تر وروستۍ لحظې پورې په پوره ميړانه وجنګيد ترڅو په شهادت ورسيد.

---

[1]. بخاري ۲ / ۶۱۱

(2). بخاري ۲/ ۶۱۱

[3]. فتح الباري ۵۱۲/۷ . لدې احاديثو نه په ظاهر دا معلوميږي چې دواړه يې د ټپونو په هکله اختلاف لر، خو دا داسې جمع کيدلی شي چې د ټپونو زياتوالی يې د غشو د لګيدو له امله ياد شويدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي جنډه د سيف الله په لاس کې

پدې وخت کې د بني عجلان قبيلې يو کس چې ثابت بن ارقم نوميده رامخې ته شو، جنډه يې پورته کړه، غږ يې وکړ، اې مسلمانانو! يو کس خپل مشر وټاکئ. دوی ورته وويل: همدا ته مو مشر. ده وويل نه، زه دا کار نه کوم، بالاخره ټول په خالد بن وليد (رضي الله عنه) باندې راضي او سلا شول. خالد (رضي الله عنه) جنډه پورته کړه سخته جګړه يې وکړه. بخاري ورنه روايت کوي چې وايي: د موته په ورځ زما په لاس کې نهه (۹) تورې ماتې شوې، په پاې کې يوازې يوه يماني وړه غونډې توره راسره پاتې شوه. په بل لفظ کې راځي چې وايي: د موته په ورځ مې نهه (۹) تورې په لاس کې کړې شوې يوازې زما يمني توري تاب راوړ او راسره پاتې شوه.[۱]

د موته په ورځ مخکې لدينه چې څه خبر راشي رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته د وحي په واسطه خبر ورکړ شو او هغه داسې وفرمايل: (أخذ الراية زيد فأصيب، ثم أخذ جعفر فأصيب، ثم أخذ ابن رواحة فأصيب ـــ وعيناه تذرفان ـــ حتى أخذ الراية سيف من سيوف الله، حتى فتح الله عليهم).د جګړې په ميدان کې زيد په شهادت ورسيد، بيا جنډه جعفر پورته کړه هغه هم شهيد شو، بيا عبدالله بن رواحه جنډه پورته کړه هغه هم په شهادت ورسيد. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا خبرې کولې او له مبارکو سترګو نه يې اوښکې روانې وې، زياته يې کړه بيا جنډه سيف الله پورته کړه او د همده په لاس د مسلمانانو برى په برخه شو.[۲]

د جګړې پای

که څه هم مسلمانانو بې ساري مقاومت کاوه، او په بې ساري ميړانه جنګيدل، خو بيا هم دا تصور کمزوری ښکاريده چې بری به هم د دوی په برخه وي، ځکه د دښمن په مقابله کې د دوی شمير ډير کم او وسايل يې هم لږ وو، خو خالد بن وليد (رضي الله عنه) خپل مهارت او حکمت په کار واچاوه او مسلمانانو ته يې نجات ورکړ.

---

(1). صحيح بخاري باب غزوه موته من ارض الشام۲/ ۶۱۱

(2). صحيح بخاري ۲/ ۶۱۱ -۳. نفس المصدر ٦۱۱/۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې جګړې د پايلې په اړه مختلف روايتونه راغلي دي، له صحيح روايتو نه دا ثرګندېږي چې خالد (رضي الله عنه) ټوله ورځ د دښمن مقابله وکړه، خو دا یې ضروري ګڼله چې بايد له يوې کاميابې استراتيژۍ نه ګټه واخيستله شي تر څو مسلمانان نجات ومومي او مشرکين داسې وويرول شي چې د مسلمانانو د تعقيب جرات ونه شي کړی، ځکه هغه پوهيده که چيرې مسلمانان د عقب نشينۍ په وخت کې د دوی تر ګوزار لاندې راشي نو بيا به يې ژغورل ممکن نه وي. همدا وه چې د جګړې په دوهمه ورځ يې جنګي استراتيژي بدله کړه، د لښکر ترتيب يې بدل کړ، له سره يې ځايونه ورته وټاکل، مقدمه يې د ساقې په ځای ودروله او ميمنه يې د ميسرې په ځای او ميسره د ميمنې په ځای توظيف کړه،کله چې د دښمن له لښکرو سره مخامخ شول نو دکفارو ټوليو هر يوه له خپل مخ سره نوي کسان وليدل، فکر وکړ لکه چيګ مدد او کومک ورته راغلی دی، يو ځل يې په زړونو کې ويره پيدا شوه، دښمنان د ويرې او تشويش په حالت کې وو چې خالد (رضي الله عنه) د ورو ورو عقب نشينۍ يا په شاتګ امر وکړ. دوی داسې په شاتګ کاوه چې د لښکر په تنظيم کې هيڅ بدلون نه ليدل کيده روميان هم نه ورپسې راتلل ځکه هغوی دا ګمان کاوه لکه چې مسلمانان چل ورسره کوي غواړي روميان د صحرا په لوري بوزي او هلته يې حساب تصفيه کړي.
پدې ترتيب سره دښمن په شا شو، او د مسلمانانو په تعقيب پسې يې هيڅ هڅه ونکړه، او مسلمانان پدې وتوانيدل چې روغ رمټ مدينې ته ستانه شي.[1]

د دواړو خواوو مړي

پدې جګړه کې ۱۲ مسلمانان په شهادت ورسيدل، د کفارو د مړيو شميره پوره نده معلومه خو داسې ښکاري چې له هغوی نه به زيات کسان وژل شوي وي.

د جګړې اغيزې

که څه هم مسلمانانو لدې جګړې نه مطلوب هدف تر لاسه نه شوای کړای او خپل کسات يې وا نه شوی اخيستلی، خو بيا يې هم د دوی لپاره ګټورې اغيزې درلودې. پدې سره ټول عرب ويرې او ډار ونيول، د مسلمانانو رعب پرې ولويد، هغه وخت روميان زبر ځواک وو او عربانو ګمان کاوه چې لدوی سره ټکر يعنې بربادي او خودکشي، نو پدې جګړې سره دا ګمان هم غلط ثابت شو.

[1]. فتح الباري ۷/ ۵۱۳. زاد المعاد ۲/ ۱۵۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـه دوه لکـه عسـکرو سـره د دری زره مسـلمانو سـپايانو مقابلـه داسـې يـوه بـې سـاري مقابلـه وه چـې د تـاريخ لـه عجـايبو نـه شـميرل کيـږي. دې جګـړې دا ثابتـه کـړه چـې مسلمانان هسې ندي لکه څرنګه چې عربانو او روميانو تصور کاوه، له دوی سره د الله تعالی مرستې دي. همـدا وجـه وه چـې ددې جګـړې نـه وروسـته ډيـرې سـر کشـې قبيلـې اسـلام تـه سـلامي شـوې، بنـو سـليم، اشـجع، غطفـان، فـزاره او ذبيـان قبيلـې پـه اسـلام مشرفې شوې.

همدغه جګړه له بـلـې خوا له روميانو سره د لويو خونړيو جګړو پيلامـه وه، او پـه پـای کې د همدې جګړې له برکته د روميانو ډير ښارونه فتح شول.

د ذات السلاسل سريه

کلـه چـې رسـول الله (صلـی الله عليـه و الـه و صحبه و سلم) د شـام پـه غـاړو کـې د پرتـو عربي قبايلو په اهدافو او دريـځ پوه شو او ويـې ليـدل چـې دغـه قبيلـې پـه جګـړه کـې د مسلمانانو په خلاف د روميانو خواته ودريدلې، نو دا ضروري ورته ښکـاره شـوه چـې د روميـانو او دې عربـانو تـر ميـنځ بيلتـون راوسـتل شـي تـر څـو پـه راتلـونکې کـې د مسلمانانو په خلاف دومره لوی ائتلاف جوړ نه شي.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې کار د عملي کولو لپـاره عمـرو بـن العاص غوره کړ، ځکه د ده انا يعنې د پلار مور له "بلي" قبيلې څخه وه. د ۸ هـ کـال پـه جمادي الاخره کې يې دوی ته واستاوه تر څو همکاري يې ترلاسـه کـړي. پـه يـوه روايـت کې خو لا دا راځي چې دوی ته خبر را ورسيد چې د قضاعه قبيلې خلـک راټـول شـوي او د مدينې په لور راتلل غـواړي، نـو رسـول الله (صلـی الله عليـه و الـه و صحبه و سلم) عمرو ته وظيفه ورکړه چې هغـوی تـه ورشـي او خبـرې ورسـره وکـړي. کيـدای شـي همـدا دواړه سببونه سره يو ځای شوي وي.

رسول الله (صلی الله عليـه و الـه و صحبه و سـلم) عمـرو بـن العـاص (رضـي الله عنـه) تـه سپينه جنډه ورکـړه، يـوه بلـه يـې تـوره هـم ورسـره ورکـړه، دری سـوه مخـور مهـاجرين او انصار يې دده تـر قومانـدی لانـدې ورکـړل. لـه دوی سـره ديـرش آسـونه هـم وو. امـر يـې ورته وکړ چې له بلي، عذره او بلقين قبيلـو نـه مرسـته وغـواړي. عمـرو (رضـي الله عنـه) روان شو د شپې به يې مزل کاوه او د ورځې له مخې بـه يـې چيرتـه کمـين نيـوه، او کلـه چې هغوی ته ورلنډ شو نو خبر شو چې د دښمن شميره ډيره زياتـه ده. رسـول الله (صلـی

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يې د رافع بن مکيث جهيني په لاس احوال وليږه، او د نورې مرستې غوښتنه يې ورنه وکړه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ځواب کې ابو عبيده بن الجراح (رضي الله عنه) له دوو سوو کسانو سره د هغه مرستې ته ورولیږه، جنډه يې ورکړه. پدې ډله کې مشهور اصحاب لکه ابوبکر او عمر هم شامل وو، دوی ته يې امر وکړ چې لاړ شي او له عمرو سره يو ځای شي. دواړه به يو موټی وي، اختلاف به نه کوي. کله چې دوی هلته ورسيدل ابو عبيده اراده وکړه چې په لمانځه کې د خلکو امامت وکړي، خو عمرو (رضي الله عنه) ورته وويل: چې امير زه يم، ته خو مې مرستې ته راغلی يې. همدا وه چې ابو عبيده (رضي الله عنه) هم دده خبر ومنله، اطاعت يې ورنه وکړ، او عمرو به په لمانځه کې د خلکو امامت کاوه. اسلامي لښکر د قضاعه تر سيمې پورې مخکې لاړ، د هغوی د سيمې ليرې ليرې ځايونو ته ورغلل، هلته له يو شمير کسانو سره مخ شول، بريد يې ورباندې وکړ خو د دښمن ټول افراد وتښتيدل او تيت و پرک شول. وروسته عمرو بن العاص عوف بن مالک اشجعي له خپل اړخه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته له مکمل احوال سره وليږه، او هغه يې پخپل بري او په ټولو تفصيلاتو آګاه کړ.

ذات السلاسل د لومړني سين په پيښې يا زور سره لوستل کيږي، دا د يوې سيمې نوم دی چې د قری وادي شا ته او له مدينې نه د لسو ورځو مزل په اندازه ليرې پرته ده. ابن اسحاق وايي چې مسلمانانو د جذام په سيمه کې له سلسل نومې چينې سره واړول او له همدې کبله دې جګړې ته ذات السلاسل وايي.[١]

د ابو قتاده سريه

دا د ۸ هـ کال د شعبان په مياشت کې وه، سبب يې دا ؤ چې بني غطفان په خضره نومې سيمه کې چې په نجد کې پرته او په محارب قبيلې پورې مربوطه وه را ټول شوي وو، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د هغوی مقابلې ته اباقتاده (رضي الله عنه) له (۱۵) کسانو سره واستاوه. دوې لاړل له دښمن نه يې يو شمير کسان ووژل، څه يې ورنه اسيران کړل، ولجې يې لاسته راوړلې. او له پنځلسو ورځو سفر نه وروسته بيرته ستانه شول.[٢]

---

[1]. ابن هشام ۲/ ۶۲۳ تر ۶۲۶ – زاد المعاد ۲/ ۱۵۷

[٢]. رحمه للعالمين ۲/ ۲۴۴. تلقيح فهوم اهل الاثر ص ۳۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مکې فتحه

ابن قیم وایي: د مکې فتحه هغه لویه سوبه ده چې الله تعالی د خپل دین، رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او مؤمنو بندګانو د عزت او له کفارو او مشرکانو نه د خپلې خونې او وطن د آزادۍ سبب وګرزوله. دا هغه سوبه ده چې د آسمان اوسیدونکي پرې خوښ شول، د عزت د ځلې څوکه یې پاس له آسمان سره ولګیده ، له برکته یې ډلې ډلې، خلک په اسلام مشرف شول، او د ځمکې مخ یې په نور روښانه او سوکاله کړ.[۱]

د غزا سبب

مخکې مو وویل چې د حدیبیې د سولې یوه ماده دا وه چې عربي قبایل اجازه لري، کولی شي پخپله خوښه له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او یا قریشو سره تړون او ائتلاف وکړي، له تړون نه وروسته همدا قبیله د همغه اړخ یوه برخه بلل کیږي، او تیری وربانديې د سولې له تړون نه مخالفت او پر همغه بله ډله تیری شمیرل کیږي.د همدې مادې په اساس خزاعه له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او بنوبکر له قریشو سره تړون او ائتلاف لاسلیک کړ، او پدې ترتیب دا دواړه قبیلې یوه د بلې له تیري او جګړې نه په امن شوه. د دوی تر منځ زړه دښمني وه چې د اسلام له برکته یې تر مینځ اوربند وشو. پدې وخت کې بنوبکر یو ځل بیا د کسات په فکر کې شول. د ۸ هـ کال د شعبان په میاشت کې نوفل بن معاویه د یلې د بنوبکر له یو شمیر کسانو سره د شپې له مخې پر خزاعه بانديې شبخون وکړ، له "وتیر" نومې چینې سره یې د هغوی یو شمیر کسان ورووژل، او پدې ترتیب د جګړې اوربل شو. د جګړې په جریان کې قریشو له بنوبکر سره مرسته وکړه، وسلې یې ورکړې، د شپې یې ځه جنګیالان هم ور واستول په نتیجه کې بنو خزاعه مجبور شول حرم ته پناه یوسي.
هلته د بنوبکر خلکو نوفل ته وویل: دا دی مونږ حرم ته داخل شوو، د خدای روی ومنه، د خپل رب حرمت وساته وویریږه! خو نوفل ډیره غټه او د کفر خبره وکړه ویې

---

(1). زاد المعاد ۲/ ۱۶۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويل: اې بنوبکر! نن اله "خدای" نشته، خپل وار او کسات واخلئ، قسم چې تاسې په حرم کې د ننه غلا کوئ، نو خپل انتقام ولې نه پکې اخلئ؟
خزاعه چې مکې ته پناه يووړه هلته يې د بديل بن ورقاء خزاعي او خپل مولی (ملګري) رافع کورته مخه کړه، هلته ننوتل. عمرو بن سالم خزاعي په منډه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورغی، مدينې ته له رسيدو وروسته د رسول الله (صلی الله عليـه و الـه و صحبه و سلم) پـه حضور کې ودريد، هغه (صلی الله عليـه و الـه و صحبه و سلم) له اصحابو (رضي الله عنهم) سره په جومات کې تشريف درلود، عمرو دا شعرونه ورته وويل:

يـــا رب اني ناشـــد محمدا — حلفنا و حـــلف ابيه الاتلدا
قدکنتم ولدا و کـــنا والدا — ثـــمة اسلمنا ولم نـــترغ يدا
فانصر هداك الله نصرا ايدا — وادع عبـــادالله يـــاتوا مددا
فيـــهم رسول الله قد تجردا — ابيض مثل البدر يسمو صعدا
ان سيم خسفا وجهه تر بدا — في فيلق کالبحريجري مزبـــدا
ان قريشـــا اخلفوك الموعدا — و نقضـــوا ميثاقـــك الموکدا
و جعلوا لي في کداء رصدا — و زعموا ان لست ادعو احدا
و هم اذل، و اقـــل عددا — هم بيـــتونا بالـــوتير هـــجدا
و قتلـــونا رکعـــا و ســـجدا

[اې ربه! زه محمد (صلی الله عليـه و الـه و صحبه و سلم) تـه دده عهد او دده د پلار پخوانی عهد وريادوم، تاسې اولادونه وئ او مونږ پلرونه وو (دا ځکه د قصي ښځه چې د عبد مناف مور وه او حبی نوميدله له بنو خزاعه قبيلې ځخه وه نو بنو خزاعه د بني مطلب ماماخيل کيدل). بيا مونږ ستاسې اطاعت وکړ او هيڅ سرغړونه مو نده کړې، الله دې تاسې ته هدايت وکړي، کلک مدد مو وکړئ، خلک هم مدد او مرستې ته راوغواړه هغوی مرستې ته راځي د دوی په مينځ کې وسله په لاس د سپوږمۍ په شان سپين او ګلالی رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دی چې د کمال په لور

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوچتيږي. که پر هغوی ظلم وشي په سپکه ورته وکتل شي نو د مخ يې رنګ يې بدل شي، او د خروشان سمندر په شان د لښکر په منځ کې تشريف راوړي، په رښتيا سره چې قريشو ستاسې د عهد مخالفت کړيدی، او کلک تړون يې مات کړيدی هغوی ما ته په کداء کې کنده او کمين نيولی و، او ګمان يې کاوه چې زه به څوک خبر نه شم کړای پداسې حال کې چې هغوی ډير کم، ذليل او خوار دي. هغوی "وتير" کې پر مونږ حمله وکړه او مونږ يې د رکوع او سجدې په حالت کې ووژلو.]

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ځواب کې ورته وفرمايل: (**نصرت يا عمرو بن سالم**). اې عمرو بن سالم! ستا سره مرسته وشوه. پدې پسې په آسمان کې يوه ټوکره وريځ راښکاره شوه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**إن هذه السحابة لتستهل بنصر بني كعب**). دې وريځې د بنو کعب د بري زيری راوړی. بيا بديل بن ورقاء خزاعی د خپلې قبيلې له څو کسانو سره ووت، روان شو او ځان يې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورساوه، له حالاتو يې خبر کړ، دا يې ورته وويل چې له دوی نه څو کسان مړه شوي او قريشو پدې جګړه کې د بنو بکر مرسته کړې، دا احوال يې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورساوه او بيرته مکې ته ستون شو.

ابوسفيان د تړون د تجديد هڅه کوي

قريشو چې څه وکړل هغه له تړون نه څرګنده خلاف ورزي، لوی غدر او خيانت وُ، ددې خيانت لپاره يې هيڅ دليل او بهانه نه درلوده. همدا وه چې هغوی هم ډير ژر پخپل غدر پوه شول. د وضعې نزاکت يې درک کړ، مشورتي شوری يې راوبلله. غونډې فيصله وکړه چې ابو سفيان مدينې ته لاړ شي او هلته له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره تړون نوی او تجديد کړي.
رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له مخکې نه خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) ته ويلي وو چې قريش به له خپل غدر او خيانت نه وروسته څه ډول اقدام کوي؟ هغه (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فرمايلي وو: (**كأنكم بأبي سفيان قد جاءكم ليشد العَقْدَ، ويزيد في المدة**). کيدای شي ابو سفيان د تړون د نوي کيدو او مودې د تمديد لپاره درته راشي. ابو سفيان د قريشو د فيصلې مطابق روان شو، په عسفان سيمه کې له بديل بن ورقاء سره مخ شو چې له مدينې نه مکې ته روان وُ. ګمان يې وکړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه چې رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورغلی، نو ورته ویې ویل: بدیله! له کوم ځای نه ر ا غلی ؟ هغه ورته وویل: له خزاعه سره پدې دره او دې ساحل کې وګرزیدم. ابو سفیان ورته وویل: د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضورته نه وې ورغلی؟ ده ورته وویل: نه. بدیل چې مکې ته لاړ ابو سفیان وویل: که مدینې ته تللی وي نو اوښې ته به یې (نوی) یعنې د خرما د دانو کنجاړه ورکړې وي، لاړ او د بدیل د ا وښې ځای یې وکوت، پچه یې راوخیستله او ماته یې کړه ویې لیدل چې د خرماوو د دانو اثار پکې شته، دا یې چې ولیده نو ویې ویل قسم په خدای چې بدیل د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورغلی دی.

په هر حال ابوسفیان مدینې ته ورسید ، د خپلې لور ام حبیبه (رضي الله عنها) کورته ورغی، هلته یې اراده وکړه چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په فرش کیني، خو ام حبیبه (رضي الله عنها) هغه فرش ورنه ټول کړ. ده ورته وویل: لورې! دا فرش دې زما لپاره مناسب و نه باله، او که دې زه ددې وړ ونه بللم چې وربانـدې کینم؟ دې وفرمایل: دا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرش دی، ته مشرک یې او ددې وړ نه یې چې وربانـدې کینې. ده ورته وویل: قسم په خدای چې له ما نه وروسته په شر او بدۍ اخته شوې یې. بیا ابوسفیان ووت او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورغی، خبرې یې ورته وکړې، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هیڅ ځواب ورنکړ. ورپسې ابوبکر (رضي الله عنه) ته ورغی هغه ته یې وویل چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې شفاعت وکړې. ابوبکر (رضي الله عنه) د نه ځواب ورکړ. بیا عمر (رضي الله عنه) ته ورغی، او همدا غوښتنه یې ورنه وکړه. هغه ورته وویل: زه به رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ستاسې شفاعت کوم؟ قسم په خدای که لـه وړو لرګیو پرته بـل هیڅ ونلرم هم له تاسې سره به جهاد کوم. بیا د علي (رضي الله عنه) کره ورغی، هلته فاطمه (رضي الله عنها) هم وه، حسن (رضي الله عنه) وړوکی ؤ او د دوی په غیږ کې لوبیده. ابو سفیان وویل: یا علي (رضي الله عنه)! ته لـه نـورو نـه د نسب او خپلوۍ لـه پلوه ډیر را نژدې یې، زه د یوه ضرورت پخاطر راغلی یم، نه غواړم تش لاس او نامراده بیرتـه ستون شم، هیلـه ده رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تـه زمـا شفاعت وکړې! ده ورته وویل: افسوس ستا په حال اې ابو سفیانه! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اوس داسې فیصله کړیده، چې مونږ نه شو کولی پدې رابطه خبرې ورسره وکړو. ابو سفیان د فـــا طم ې (رضي الله عنها) لوري تـه وکتـل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته ويې ويل: کيداى شي چې خپل زوى حسن ته امر وکړې چې هغه د خلکو په مينځ کې مونږ ته د پناه راکولو غږ وکړي، هغه به پدې سره تر پايه د عربانو سردار وي؟ فاطمي (رضي الله عنها) وويل: زما زوى اوس پدې موقف کې ندى چې چا ته پناه ورکړي، هغه به څوک وي چې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په حضور کې چا ته پناه ورکړاى شي ؟! يعنې هيڅوک د هغه د ارادې خلاف چا ته پناه نه ورکوي.

ددې خبرو په اوريدو سره د ابو سفيان په سترګو تياره شوه، علي (رضي الله عنه) ته يې په ډيره مايوسۍ، ناهيلۍ او خفګان کې وويل: فکر کوم چې حالات ډير راباندې تنګ شول، مشکل زيات شو، اوس مشوره راکړه څه وکړم؟علي (رضي الله عنه) ورته وويل: زما په فکر خو هيڅ چاره نه ده درته پاتې، خو څرنګه چې ته د بني کنانه مشر يې، نو لاړ شه د خلکو په مينځ کې پناه وغواړه، او بيا لاړ شه خپل کور ته ستون شه. ابو سفيان وويل: دا به مې څه په درد وخوري؟ علي (رضي الله عنه) وويل: فکر نه کوم چې ګټه درته ولري، خو بله چاره نشته. همدا وه چې ابو سفيان جومات ته لاړ، هلته ودريد ويې ويل: اې خلکو! ما تاسې ته پناه راوړې ده، دا خبره يې وکړه لاړ او پخپل اوښ سپور شو. هلته چې قريشو ته ورسيد هغوى ورته وويل: څه دې راوړي؟ ده وويل: لاړم له محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره مې خبرې وکړې، خو هغه هيڅ ځواب را نکړ، بيا ابوبکر ته ورغلم له هغه نه مې هم خير و نه ليد. بيا عمر ته ورغلم د هغه موقف خو ډير تند وُ، بيا علي (رضي الله عنه) ته ورغلم هغه مې له ټولو نه نرم وموند ، بيا يې څه مشوره راکړه هغه مې عملي کړه، خو نه پوهيږم چې څه ګټه به ولري او که نه؟ دوى ورته وويل: د څه مشوره يې درکړه؟ ده وويل: راته ويې ويل چې د خلکو په وړاندې پناه غوښتنه اعلان کړم، ما همداسې وکړل. دوى وويل: آيا محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ستا پناه قبوله کړه؟ ده وويل: نه. دوى ورته وويل: علي (رضي الله عنه) خو ملنډې درباندې وهلې دي. ده وويل نه: بله هيڅ چاره نه وه، همدا يوازينۍ لاره او چاره وه.

د جګړې تياري

د طبراني د روايت په اساس مخکې لدينه چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته د قريشو له خوا د تړون د ماتيدو خبر راشي، رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) عائشې (رضي الله عنها) ته امر کړى وُ چې د سفر تياري ونيسي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

سامان یې ورته برابر کړي، هیڅوک هم نه وو خبر. ابوبکر (رضي الله عنه) یوه ورځ د عائشه (رضي الله عنها) کورته ورغی ورته ویې ویل دا څه سامان دی تیار کړی زما لورې! دې ورته وویل: و الله که خبره یم. ابوبکر وویل: " دا وخت خو له رومیانو سره د جګړې هم ندی، نه پوهیږم رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کومې خوا ته ځي؟ عائشې وویل: زه هم نه یم خبره. له همدې نه درې ورځې وروسته سهار عمرو بن سالم خزاعي له ۴۰ سپرو کسانو سره راورسید ، او هغه مخکې تیر شوي اشعار یې وویل. همدلته خلک پوه شول چې قریشو عهدمات کړیدی، په عمرو پسې بدیل بیا ابو سفیان راغی، نو اصحاب پوه شول، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د تیارۍ امر ورته وکړ، او پدې یې خبر کړل چې د مکې په لور روانیږي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا دعا هم وکړه: (**اللّهم خذ العیون والأخبار عن قریش حتی نبغتها في بلادها**). اې ربه! ته د قریشو سترګې پټې کړې، جاسوسان یې غافل کړې تر هغې پورې خبر مه ورکوې تر څو مونږ ناڅاپي برید ورباندې وکړو.

ددې لپاره چې خبر یې پټ ساتلی وي رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ۸ ه کال د روژې په لومړۍنیټه د ابو قتاده بن ربعي په مشرۍ یو آته کسیز ګروپ د اضم درې ته واستاوه. دغه سیمه له مدینې نه ۳۶ میله لیرې د ذي خشب او ذي مروه تر مینځ پرته وه. دا ددې لپاره تر څو خلک داسې ګمان وکړي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دې خوا ته حرکت کوي. دا ګروپ لاړ تر ټاکل شوې نقطې پورې ورسید او همدلته مکې ته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له تګ نه خبر شول، او مکې ته وریسې ورغلل. دا ګروپ له عامر بن اضبط سره مخامخ شو ، هغه د مسلمانۍ سلام ورباندې واچاوه ، خو محلم بن جثامه چې له پخوا نه یې څه ستونزه ورسره درلوده هغه وواژه اوښ او سامان یې ورنه واخیستل، همغه وه چې الله تعالی دا آیت را نازل کړ: (**ولا تقولوا لمن القی الیکم السلام لست مومنا**)) **الایــه**. [مه وایئ هغه چاته چې سلام یې درباندې واچاوه چې مومن نه یې] بیا یې محلم د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضورته وړاندې کړ چې مغفرت ورته وغواړي ، خو کله چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په وړاندې ودرید ، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: خدایه! محلم مه بښې ! بښنه مه ورته کوې! دا دعا یې درې ځله تکرار کړه. محلم ورنه روان شو او اوښکې یې په څادر یا کمیس پاکولې. ابن اسحاق وایي: د محلم قوم ګمان کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې وروسته رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مغفرت ورته وغوښت. (زاد المعاد ۲/ ۱۵۰ ابن هشام ۲/ ۶۲۶ تر ۶۲۸).

□ پدې وخت کې حاطب بن ابي بلتعه یو لیک ولیکه قریشو ته یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د تیارۍ او ارادې په هکله خبر پکې لیکلی و ، یوې ښځې ته یې ورکړ تر څو د اجرت په بدل کې یې قریشو ته ورسوي. نوموړې ښځې دغه لیک پخپلو کوڅیو کې پټ کړ او روانه شوه.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته غیبي خبر ورکړ شو چې حاطب لیک لیږلی دی، فوراً یې علي او مقداد (رضي الله عنهما) ته وظیفه ورکړه چې پدې ښځې پسې ورشي، امر یې ورته وکړ : (**انطلقوا حتى تأتوا رَوْضَةَ خَاخٍ، فإن بها ظعينة معها كتاب إلى قريش**). لاړ شئ د روضه خاخ سیمې ته ورشئ هلته یوه مسافره ده او ورسره د قریشو لپاره یو لیک دی. هغوی په ډیره بیړه ورپسې ورغلل، آسونه یې ځغلول چې په هماغه ځای کې یې همغه ښځه ولیده، ورته ویې ویل: له تا سره یو لیک دی؟ دې ورته وویل: نه، له ماسره لیک نشته. دوی یې بار تلاشي کړ، خو لیک په لاس ور نه غی.

علي (رضي الله عنه) ورته وویل: په خدای قسم رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دروغ نه وایي، مونږ هم دروغ نه وایو، یا به لیک راکوې او یا به دې جامې هم تلاشي کوو لوڅوو به دې!! ښځې چې دا حالت او جدیت ولید، نو ویې ویل: لږ اخوا شئ، هغوی بلې خوا ته لاړل، دې خپلې کوڅۍ خلاصې کړې،لیک یې ورنه راویوست او دوی ته یې ورکړ. هغوی بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته راوړ. پدې لیک کې داسې لیکل شوي و: د حاطب بن ابي بلتعه له خوا قریشو! ته وروسته پکې لیکل شوي و چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ستاسې په لور دروانیږي، خبر اوسئ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حاطب راوغوښت ورته ویې ویل چې دا ولې؟ ده وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! حوصله وکړه، زه مسلمان یم، نه مرتد شوی یم او نه مې دین بدل کړی دی، څرنګه چې زه قریشي نه یم، خو ورسره تړلی یم، زما اولادونه او کورنۍ هلته له دوی سره دي، ورسره داسې اړیکې او خپلوي هم نلرم چې زما د اولادونو حمایت وکړي، د نورو اصحابو خو هلته خپلوان شته چې دفاع ورنه وکړي، په همدې خاطر ما وغوښتل چې د دوی داسې ملاتړ حاصل کړم چې زما د اهل او اولاد ساتنه وکړي. عمر (رضي الله عنه) وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! اجازه راکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې سر یې غوڅ کړم، ده له الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره خیانت کړیدی، دا منافق شویدی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**إنه قد شهد بدراً، وما یدریك یا عمر لعل الله قد اطلع علی أهل بدر فقال: اعملوا ما شئتم فقد غفرت لکم**). نه یې خبر چې حاطب په بدر غزا کې برخه اخیستې ده، او نه یې خبر اې عمره! چې الله تعالی د بدر ټولو غازیانو ته خبر ورکړیدی فرمایلي يې دي: هر څه چې کوئ ویې کړئ، ما (الله تعالی) عفوه درته کړې ده. ددې فرمودې په اوریدو سره د عمر (رضي الله عنه) له سترګو اوښکې روانې شوې، او ویې ویل الله او رسول ښه پوهیږي[7].

پدې ترتیب سره الله تعالی د مسلمانانو راز پټ وساته، د قریشو غوږونه کاڼه او سترګې یې پټې شوې، جاوسوسان ټول غافل شول او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د جنګي تیاري په هکله هیڅ خبر نه شول.

اسلامي لښکر د مکې په لور

د آتم هجري کال د روژې په لسمه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مدینه د مکې په نیت پریښوده، لس زره اصحاب (رضي الله عنهم) ورسره ملګري وو، ابو رهم غفاري یې د مدینې خلیفه وټاکه او پخپله مکې ته روان شو.

د لارې په اوږدو کې په جحفه یا لږ اخوا سیمه کې یې تره عباس (رضي الله عنه) په مخه ورته راغی، هغه له اسلام راوړلو نه وروسته له خپل اهل و عیال سره د هجرت لاره نیولې وه چې همدلته له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره مخامخ شو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې ابواء ته ورسید د تره زوی یې ابو سفیان بن حارث او د عمه زوی یې عبدالله بن ابي امیه هم په مخه ورته راغلل، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخ ترې واړاوه ځکه له دوی نه یې ډیر تکلیفونه او اذیتونه لیدلي وو. ام سلمه (رضي الله عنها) ورته وویل: دا نه ښایي چې د تره او ترور زوی دې د ستا په حضور کې تر ټولو بدبخت وي. علي (رضي الله عنه) ابو سفیان بن حارث ته وویل: ځان د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخ ته ورسوه او هغه خبره ورته وکړه چې د یوسف (علیه السلام) وروڼو یوسف

[7] صحیح البخاري ۲/ ۴۲۲- ۲/ ۶۱۲۱۶۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

(عليه السلام) تـه کـړې وه ((قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ آثَرَكَ اللَّهُ عَلَيْنَـــا وَإِنْ كُنَّـــا لَخَـــاطِئِينَ)) (يوسف: ۹۱)[قسم خورو چې الله تا ته پر مونږ فضيلت در کړيدی. او مونږ پـه غلطـه او خطا کاران وو.]

ځکه رسول الله (صلی الله عليه و الـه و صحبه و سلم) نـه خوښوي څوك لـه ده نـه زياتـه غوره خبره وکړي، هيڅوك هـم لـه ده نـه زيات د ښـې خبـرې خاوند ندی. ابو سفيان همداسې وکړل د رسول الله (صلی الله عليـه و الـه و صحبه و سلم) مخې ته ورغی او همدا خبره يې ورتـه وکړه. پـه ځواب کـې رسـول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل:

((لا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمْ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ)) (يوسف: ۹۲)

[ترجمه: نن هيڅ ملامتيا نشته درباندې، الله بـه ښـنـه درتـه کوي او هغه لـه ټولو نـه زيات مهربان دی.]

بيا ابو سفيان دا شعرونه وويل:

لعمـــرك اني حين احمل راية	لتغلب خيل اللات خيل محمد
لكالمـــدلج الحيران اظلم ليله	فهذا اواني حين اهدی فاهتدي
هداني هاد غير نفسي و دلني	علی الله من طـــردته کل مطرد

[ستا پـه عمر قسم! هغه وخت چې ما ددې لپاره جنډه پورتـه کړې وه چې د لات لښکرې بـه د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پر لښکرو غلبـه مومي، زمـا مثـال د هغـه مسـافر ؤ چې د شپې پـه تيـاره کې حيـران او سرګردان وي، خـو اوس هغـه وخت راغلی دی چې د هدايت لاره ومومم او پـه سمه روان شم، مـا تـه يوه لارښـود هدايت وکړ، همدې هادي د الله لور ته بوتلم، که څه هم مـا هغـه تـه ډير تکليف رسولی او لـه ځان نه مې شړلی ؤ.]

پدې سره رسول الله (صلی الله عليه و الـه و صحبه و سلم) هغـه پـه سينه وواهـه او ورتـه ويې فرمايل: (أنتَ طَرَّدْتَني كل مُطَرَّد؟)[1] . [تا زه له ځان او وطن نه شړلی وم].

ابو سفيان ښه مسلمان شو، او ويل شوي پخپـل ژوند کـې يـې د حيا لـه مخـې د رسـول (صلی الله عليه و الـه و صحبه و سلم) پـه وړانـدې سر پورتـه نکـړ. رسـول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هم مينه ورسره لرله د جنت زيری يـې ورکـړی و، او فرمايـل بـه يې: هيله لرم د حمزه خليفه شي. کله چې د ابوسفيـان ځنکدن ؤ خلکـو ورباندې ژړل.

[1] . زاد المعاد ۱٦۲/۲_۱٦۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده ويل: مه ژاړئ قسم په خدای چې له اسلام نه وروسته مې هيڅ د ګناه خبره په ژبه نده راوړې.

اسلامي لښکر له مرالظهران سره اړوي

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) سره روان ؤ، ټولو روژه نيولې وه، مخکې لاړل تر څو د عسفان او قديد تر مينځ پرتې کديد نومې چينې ته ورسيدل، هلته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) روژه ماته کړه، مسلمانانو هم دده اطاعت وکړ، ټولو روژه ماته کړه[1].

بيا روان شول، ماښام يې په مرالظهران (وادي فاطمه) کې يې واړول. اصحابو ته يې امر وکړ هغوی ټولو اورونه بل کړل، لس زره اورونه بل شول. عمر (رضي الله عنه) ته يې وظيفه ورکړه چې د پيرې د امورو مشري په غاړه واخلي.

ابو سفيان د رسول الله (ﷺ) په حضور کې

عباس (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په سپينه قاطره (کچره) سپور شو، لاړ کتل يې تر څو کوم بوټوه او يا بل څوک پيدا کړي چې قريشو ته خبر يوسي او ورته ووايي چې راشي او له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه مکې ته له داخليدو نه مخکې د امن سوال وکړي. ځکه د الله په کرم سره قريش هيڅ خبر نه وو د ويرې او خوف په حالت کې وو. ابو سفيان به له مکې نه د باندې ووت حالات او لارې به يې څارلې. پدې ورځ هم چې حکيم بن حزام او بديل بن ورقاء هم ورسره ملګري وو راوتلی و خبرونه يې تعقيبول. عباس (رضي الله عنه) وايي: زه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په قاطره سپور وم چې د ابو سفيان آواز مې واوريد، له بديل سره يې خبرې کولې.دواړه د بيرته ستنيدو په حال کې وو. ابوسفيان ورته وايي: ما د ننني شپې په شان دومره زيات اورونه او لښکرې کله هم ندي ليدلې. بديل ورته ويل: کيدای شي دا به د خزاعه قبيلې خلک وي، چې جګړې سورولي دي. ابو سفيان ورته وايي: خزاعه لدينه ډيرکم او کمزوري دي، هغوی دومره عسکر له کومه کړل چې دومره اورونه بل کړي! عباس (رضي الله عنه) زياتوي: ما غږ

---

[1]. صحيح البخاري ۶۱۳/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وربانديږ وکړ اې ابو حنظله! ابو سفيان وپيژندلم ويې ويل: ابو الفضل يې؟ ما وويل: هو. ده راته وويل: مور او پلار مې درنه جار، څه کوې؟ ما ورته وويل: دا دی رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خپل لښکر سره راغلی، سهار دې قريشو ته خير وي، د قريشو تباهي ده. ابو سفيان وويل: وايه، چاره څه ده؟ مور او پلار مې له تا قربان؟ ما ورته وويل: قسم په خدای که د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لاس دربانديې بر شو نو سر به دې قلم کړي، راځه له ما سره پدې قاطره سپور شه تر څو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته دې ورولم او امن درته وغواړم. ابو سفيان راغی او را سره سپور شو، او دواړه نور ملګري يې بيرته ستانه شول.

عباس وايي: ابو سفيان مې چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راوست، له هر اور ځای نه به چې تيريدو هغوی به راته ويل چې دا څوک دی؟ خو کله به يې چې زه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پر قاطره وليدم، نو يو بل ته به يې وويل د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تره دی. همداسې روان وو تر څو د عمر (رضي الله عنه) ځای ته ورسيدو، مونږ يې چې وليدو، را پاڅيد ويل يې دا څوک دی؟ راغی او چې ابوسفيان يې له ما سره وليد ويې ويل: دا د خدای دښمن ابو سفيان. الحمد لله چې بې له کوم تړون او عهد نه په لاس راغی، بيا په منډه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په لور روان شو، ما قاطره ورپسې وځغلوله، ترينه مخکې شوم، هلته له قاطرې نه کوز شوم فوراً د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته ورغلم، عمر (رضي الله عنه) هم راغی ويې ويل: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ابو سفيان راغلی، اجازه راکړه چې سر يې پرې کړم. عباس وايي: ما ورته وويل: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ما هغه ته پناه ورکړيده. بيا د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خوا ته کيناستم خبرې مې ورسره پيل کړې او له ځان سره مې ويل چې نن شپه به له ما پرته بل څوک ورسره مجلس ونکړي. عمر (رضي الله عنه) چې ډير اصرار وکړ نو ما ورته وويل: عمره! لږ حوصله وکړه. که ابو سفيان ستا له قبيلې بني عدي بن کعب څخه وای، نو بيا به دې دا خبرې نه کولې. عمر وويل: پريږده عباسه! قسم په خدای چې ستا په اسلام د خپل پلار خطاب له اسلام نه زيات خوشاله شوم، دا ځکه چې زه پوهيږم چې ستا په اسلام راوړلو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خطاب له مسلمانيدو نه زيات خوشاله دی. پدې پسې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (اذهب به يا عباس إلى

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحلك، فإذا أصبحت فأتني به). اي عباسه! ابوسفیان خپلې مېنې ته درسره بوزه، سهار يې راته راوله. سهار مې ورووست. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: **(ويحك يا أبا سفيان، ألم يأن لك أن تعلم أن لا إله إلا الله؟)** افسوس ستا په حال اې ابو سفيانه، آیا اوس هم پدې اعتراف نه کوې چې الله يو دی، او نه غواړې ووايې: لا اله الا الله. ابو سفيان وويل: مور او پلار مې له تا قربان. ته څومره مهربان، كريم او نژدې دوست يې. زه فکر کوم که له الله (جل جلاله) پرته بل خدای موجود وای نو زما به يې څه مدد کړی وای! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: **(ويحك يا أبا سفيان، ألم يأن لك أن تعلم أني رسول الله؟)**افسوس ستا په حال اې ابو سفيانه! آیا اوس پدې باور نلرې چې زه (محمد) د الله رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یم؟ ابو سفيان وويل: مور او پلار مې درنه قربان، ته بې حده زيات مهربان، کريم او نژدې دوست يې، پدې اړه (ستا د رسالت) مې لا تر اوسه په زړه کې څه خو شته. عباس ورته وويل: خوار شې، اسلام راوړه او د شهادت کلمه ووايه، مخکې لدينه چې سر دې قلم شي د **(لا اله الا الله محمد رسول الله)** مبارکه کلمه ووايه. همغه وه چې ابو سفيان په اسلام مشرف شو او د شهادت کلمه يې وويله. عباس وويل: يا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! ابو سفيان داسې شخص دی چې فخر او وياړ يې ډير خوښيږي ده ته يو څه ورکړه! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: **(نعم، من دخل دار أبي سفيان فهو آمن، ومن أغلق عليه بابه فهو آمن، ومن دخل المسجد الحرام فهو آمن)**.څوک چې د ابو سفيان کور ته داخل شو هغه په امن دی، چا چې د خپل کور دروازه ورپسې بنده کړه هغه هم په امن دی، څوک چې مسجد حرام ته داخل شو هغه هم په امن دی. يعنې دا درې ډوله خلک په امن دي.

اسلامي لښکر له مرالظهران نه د مکې په لور

د اتم هجري کال د رمضان مياشتې په اوولسمه د سه شنبې ورځې په سهار رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)، مرالظهران د مکې په لور پريښود. عباس (رضي الله عنه) ته يې امر وکړ چې ابو سفيان د درې په تنګۍ کې د غره له پزې سره ودروي تر څو د الله تعالی لښکرې پخپلو سترګو وګوري. عباس (رضي الله عنه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

همداسې وکړل د درې په تنګه برخه کې یې ابو سفیان ودراوه، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لښکرې تیریدلې، هرې قبیلې بیل بیرغ درلود، هر یوه به چې لدې ځای نه تیریدله ابو سفیان به پوښتنه کوله دا څوک دي؟ عباس (رضي الله عنه) به ورته معرفي کوله مثلاً ورته ویل به یې چې دا سلیم قبیله ده. ابو سفیان به ویل چې: له سلیم سره زما څه کار. بیا به یې بله ورته معرفي کوله چې دا مزینه قبیله ده، ده به همدغه خبره کوله چې له دوی سره زما څه. تر څو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خپل شنه ګروپ سره راښکاره شو، انصار او مهاجرین ورسره ملګري وو، ټول وسله بند وو ابو سفیان چې دا مؤمن لښکر ولید پوښتنه یې وکړه وې ویل سبحان الله، دا څوک دي اې عباسه ؟ عباس (رضي الله عنه) ورته وویل: دا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دی چې د انصارو او مهاجرینو په منځ کې روان دی. ابو سفیان وویل: هیڅوک هم د دوی مقابله نه شي کولی، او زیاته یې کړه، ابو فضله! ستا د وراره پاچایي ډیره لویه شوه. ابو الفضل عباس ورته وویل: دا نبوت دی زما وراره د الله رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دی. ابو سفیان وویل بې شکه چې دا عظمت د نبوت دی، اوس همدا ویل سیي دی. د انصارو جنډه له سعد بن عباده (رضي الله عنه) سره وه، کله چې له ابو سفیان سره مخ شو ورته ویې ویل: نن د جنګ ورځ ده، نن به دا حرمت له مینځه ځي، الله به نن قریش خوار او ذلیل کړي.

خو کله چې ابو سفیان له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره مخامخ شو عرض یې وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! آیا د سعد خبره دې واوریدله؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: څه یې وویل. خبره یې ورته وکړه، پدې ترڅ کې عثمان او عبدالرحمن بن عوف وویل: مونږ هم ویره لرو هسې نه سعد په قریشو کې څه مرګ ژوبله ونکړي! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: **(بل اليوم يوم تُعَظَّم فيه الكعبة، اليوم يوم أعــز الله فيــه قريشاً)**. نن د کعبې د درناوي او احترام ورځ ده، نن د قریشو د عزت او سر لوړۍ ورځ ده. بیا یې له سعد (رضي الله عنه) نه د جنډې اخستلو حکم وکړ، او دده زوی قیس بن سعد (رضي الله عنه) ته یې وسپارله. ددې معنی دا ده چې ګویا جنډه له سعد نه وانه خستله شوه ځکه قومانده ورسره پاتې شوه. او په بل روایت سره جنډه زبیر (رضي الله عنه) ته ورکړل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قريش په ناڅاپي توګه د اسلامي لښکر په وړاندې

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ابو سفيان د دريدو له ځای نه تير شو، نو عباس (رضي الله عنه) ورته وويل: ابو سفيانه! زركوه خپل قوم ته نجات ورکړه، ويې ژغوره. ابو سفيان په منډه ځان مکې ته ورساوه او په لوړ آواز سره يې چيغه وکړه: اې قريشو! دا دی محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راورسيد، له هغه سره دومره لښکر دی چې هيڅوک يې هم مقابله نه شي کولی، واورئ! څوک چې د ابوسفيان کور ته داخل شو هغه په امن دی. ددې خبرې په اوريدو سره يې ښځه هند بنت عتبه راغلله او خپل ميړه (ابوسفيان) يې له بريتونو راونيو او ويې ويل: مړ کړئ دا له غوړيو نه ډک ژی، مړ کړئ دا د نريو پنډيو خاوند، بدي دې وي دې مخکښ خبر راوړونکي ته. ابو سفيان بيا وويل: افسوس ستاسې په حال، دا به هيڅ ستاسې په درد و نه خوري، ګورئ غره نه شئ دا ښځه مو تير نه باسي له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره دومره لښکر دی چې حساب يې نشته، څوک چې د ابو سفيان کورته داخل شو هغه په امن دی. قريشو ورته وويل: الله دې خوار کړه، ستا کور به مونږ ته څه ګټه راورسوي؟ ده ورته وويل: څوک چې پخپل کور ننوزي او دروازه ورپسې بنده کړي هغه هم په امن دی، چا چې جومات ته پناه يووړه هغه هم په امن دی. همدا وه چې خلک تيت شول څوک خپلو کورونو او څوک جوماتونو ته ننوتل، خو ځينې اوباشان يې وهڅول، او د مقابلې خبره يې ورته وکړه، ويل يې که دوی غالب شول نو مونږ به ورسره وو، او که ووژل شول، نو څه چې غواړي هغه به ورکړو. پدې ترتيب سره يو شمير جاهل او لويدلي خلک، له عکرمه بن ابي جهل سره راغونډ شول، له دوی سره صفوان بن اميه او سهيل بن عمرو هم وو، په خندمه کې يې له مسلمانانو سره د مقابلې لپاره سنګر ونيو. پدې ډله کې د بني بکر قبيلې يو کس چې حماس بن قيس نوميده هم ملګری و، ده چې کله وسلې برابرولې ښځې يې ورته وويل: دا وسلې د څه لپاره تياروې؟ ده وويل: له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو سره د مقابلې لپاره. ښځې يې وويل: قسم په خدای چې هيڅوک د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مقابله نه شي کولی. ده ورته وويل: زه غواړم چې د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ځينې ملګري ستا خادمان کړم بيا يې دا شعر ووايه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ان يقبلوا اليوم فما لي عله هذا سلاح كامل و اله

و ذو غرارين سريع السله

[كه هغوی نن مقابلې ته راغلل نو زه به هيڅ عذر ونلرم، ټوله وسله، نيزې، او دوه تيغه لرونکې توري هر څه پوره دي، يعني بالکل مقابلې ته تياريم.]

په خندمه نومي ځای کې مقابلې ته راټولو شويو کسانو کې همدغه کس هم و چې له محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره د جګړې لپاره راغلی و.

اسلامي لښکر په ذي طوی کې

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخکې روان ؤ تر څو ذي طوی ته ورسيد، د الهي لوی نعمت يعنی مکې د فتحې د شکرانې په دود يې خپل مبارک سر د الله تعالی د عظمت، رحمت او کرم په وړاندې له ډيرې تواضع نه دومره خم کړی ؤ چې د مبارکې ږيرې ويښتان يې نژدې د اوښې له ځل سره لګيدل. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په همدې ځای کې خپل لښکر تقسيم کړ: خالد بن وليد (رضي الله عنه) ته يې د ښي اړخ قومانده وسپارله پدې طرف کې د اسلم، سليم، غفار، مزينه، جهينه او ځينې نورې عربي قبيلې وې. هغه ته يې امر وکړ چې د مکې له لاندينۍ برخې نه داخل شي، او ورته ويې ويل: (إن عرض لكم أحد من قريش فاحصدوهم حصداً، حتى توافوني على الصفا). ((كه څوک مو مخې او مقابلې ته راغلل نو له مينځه يې يوسئ او پدې ترتيب سره به صفا کې له ما سره يوځای شئ)). د کيڼې خوا قومانده له زبير بن عوام (رضي الله عنه) سره وه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بيرغ هم له ده سره ؤ. هغه يې مامور کړ چې د مکې له پورتنۍ برخې (کداء) نه داخل شي، او په حجون کې دې له خپل بيرغ سره د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د رسيدو انتظار کوي. ابو عبيده (رضي الله عنه) له پليو او بې وسلې سپايانو سره ؤ، هغه ته يې امر وکړ چې د مکې وسطې لار په مخکې ونيسي او له همغې لارې نه په مکه کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضورته حاضر شي.

اسلامي لښکر په مکه مکرمه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول لښکر روان و، هر ګروپ په ټاکل شوي لار د مکې په لور وخوځید. خالد (رضي الله عنه) له خپلو ملګریو سره مخکې لاړ ځوک یې چې مخې ته ودرید له مینځه یې یووړ، دده له ملګرو نه هم دوه کسان کرز بن جابر فهري او خنیس بن خالد بن ربیعه په شهادت ورسیدل. دوی دواړه له لښکر نه ګوښي په بیله لار روان وو چې د مشرکینو تر برید لاندې راغلل او شهیدان شول.

خالد (رضي الله عنه) په خندمه کې د مشرکینو له اوباشانو او کم عقلانو سره مخ شو، څه نښته وشوه چې په ترځ کې یې ۱۲ تنه مشرکین ووژل شول او نور وتښتیدل. حماس بن قیس هغه چې له ډیر پخوا نه یې مقابلې ته وسلې تیـــا روله هم لـه جګړې نه وتښتید، کور ته لاړ او خپلې ښځې ته یې وویل: دروازه راپسې بنده کړه. ښځې یې ورته وویل: هغه ستا غورې څه شوې؟!، ده په ځواب کې دا شعر ورته وواېه:

انك لوشهـــدت يوم الخندمه	اذ فر صفوان و فر عكرمه
و استقبلتنا بالسيوف المسلمه	يقطعن كل ساعد و جمجمه
ضربا فلا يسمع الا غـــمغمه	لـــهم نهيت خلفنا و همهمه

لم تنـــطقي في اللوم ادنى كلمه

[که تا د خندمه صحنه لیـــدلې وای چې صفوان او عکرمه وتښتیدل، مونږ ته د (مسلمانانو) له خوا نه په تورو سره هرکلی وویل شو داسې تورې چې سرونه او پښې یې ریـبلې، د تورې ګوزارونه به یې کول او د زمریانو په شان آوازونه به یې کول په مونږ پسې وو، که تا دا لیدلي وای نو د ملامتیا یوه خبره به دې هم نه وای کړې.]

خالد (رضي الله عنه) مکې ته داخل شو او ځان یې په صفا کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورساوه. زبیر (رضي الله عنه) هم مخکې لاړ د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بیرغ یې په حجون کې له فتح جومات سره پورته کړ، او ورباندې یې د پوستکي (چرم) یوه خیمه ودروله او هملته انتظار ئ تر څو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تشریف راوړ.

رسول الله (ﷺ) مسجد حرام ته داخلیږي او بتان نسکوروي

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حرکت وکړ مهاجرین او انصار چار چاپیر ورنه روان وو مسجد حرام ته یې تشریف یووړ حجر اسود ته ورغی لمس یې کړه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

طواف یې وکړ، نیزه یې په لاس کې وه، پدې وخت کې په بیت الله او شاو خوا کې (۳۶۰) بتان وو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به بتان پخپله نیزه وهل او فرمایل به یې: ((وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقاً)) (الاسراء: ۸۱) [وواېه چې حق راغی او باطل له مینځه لاړ، بیشکه باطل له مینځه تلونکی دی.] (قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ)) (سبا: ٤٩) [ووایه حق راغی باطل نه د نوي کار توان لري او نه تېر شوی کار بېرته را ګرځولی شي.] رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا ویل او بتان به پرمخې رانسکوریدل.

بتان ټول نسکور شول

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله اوښه سپور ؤ طواف یې کاوه، احرام یې هم نه و تړلی، کله یې چې طواف وکړ، نو عثمان بن طلحه یې راوغوښت د کعبې شریفې کلیانې یې ورنه واخیستلې امر یې وکړ چې دروازه دې خلاصه شي. دروازه خلاصه شوه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ور داخل شو هلته یې عکسونه ولیدل، د عکسونو په منځ کې یې د ابراهیم (علیه السلام) او اسماعیل (علیه السلام) عکسونه هم ولیدل چې دواړه په غشو څه سره ویشي. پدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (قاتلهم الله، والله ما استقسما بها قط). ((الله تعالی دې مشرکان خوار او تباه کړي، قسم په خدای ابراهیم او اسماعیل (علیهما السلام) کله هم به غشو سره تقسیم ندی کړی)). هلته له لرګي نه جوړه شوې یوه کوتره هم وه هغه یې پخپل مبارک لاس ماته کړه او امر یې وفرمایه چې دلته موجود ټول عکسونه دې له مینځه یوړل شي.

رسول (ﷺ) په کعبه کې لمونځ کوي او قریشو ته خطبه اوروي

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کعبې شریفې ته له داخلیدو نه وروسته دروازه ورپسې بنده کړه، اسامه او بلال (رضي الله عنهما) هم ورسره وو. د دروازې دیوال ته مخامخ ودرید، په داسې ځای کې ولاړ ؤ چې له دیوال نه یې درې ګزه فاصله درلوده، دوې ستنې یې چپې او یوه ستنه یې ښۍ خوا ته او درې ستنې یې شا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته وي. هغه وخت د کعبې شریفې چت په شپږو ستنو ولاړ وُ، بیا يې هملته لمونځ ادا کړ. ورپسې په بیت الله کې وګرزید، تکبیر يې وایه، د توحید نعره يې په ژبه وه، دروازه يې پرانیستله، قریش په زیات شمیر کې جومات ته راغلي وو، لـيـکـې لـیـکـې ناست وو، انتظار یې یوست چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به څه معامله ورسره کوي؟ پداسې حال کې چې قریش ټول د لاندې ناست وو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د کعبې د دروازې دواړه څنګ درې. ونیولې ویې فرمایل: (**لا إله إلا الله وحده لا شريك له، صدق وعده، ونصر عبده، وهزم الأحزاب وحده، ألا كل مأثُرَة أو مال أو دم فهو تحت قدمي هاتين، إلا سِدَانَة البيت وسِقاية الحاج، ألاوقتيل الخطأ شبه العمد ــ السوط والعصا ــ ففيه الدية مغلظة، مائة من الإبل أربعون منها في بطونها أولاد.**

يا معشر قريش إن الله قد أذهب عنكم نخوة الجاهلية وتعظمها بالآباء، الناس من آدم، وآدم من تراب ثم تلا هذه الآية: {يا أيها الناس إنا خلقناكم من ذكر وأنثى وجعلناكم شعوبا وقبائل لتعارفوا إن أكرمكم عند الله أتقاكم إن الله عليم خبير}(الحجرات : ۱۳). له یوه الله پرته بل څوک د عبادت وړ ندي، الله یو دی شریک نلري، الله خپله وعده ریښتونې کړه، له خپل بنده سره يې مرسته وکړه، ټولو احزابو ته يې ماتې ورکړه، واورئ! د بیت الله شریـفـې د کلیانو له ساتنې، او حاجیانو ته له اوبو ورکولو نه پرته نورې ټولې ویاړنې، کمالات، خون او مال ټول زما تر پښو لاندې دي، یعنې دا ټول ملغی اعلانوم، واورئ! په سهوه سره قتل، شبه عمد چې په متروکه (دره) یا ډنډه سره وي، پدې ډول قتل سره مغلظ یا سخت دیت لازمیږي ددې دیت اندازه سل اوښان دي چې څلویښت به يې حمل (بار لرونکې) اوښانې وي.

اې قریشو! الله تعالی له تاسې نه د جاهلیت د زمـانـې بیځایـه غیـرت، غـرور پـه پـلار او نیکونو ویاړ له مینځه یووړ، ټول انسانان له آدم (علیه السلام) نه او آدم (علیه السـلام) له خاورو نه پیدا شویدی.

[اې خلکو تاسې مو له یوه نارینه او ښځې نه پیدا کړي یاست، بیـا مـو پـه څـانګو او قبیلو ددې پخاطر سره ویشـلي یاسـتئ چې یـو بـل سره وپیژنـئ، د الله پـه نـزد تـر ټولـو زیات د قدر او منزلت خاوند هغه دی چې د زیاتې تقوی خاوند وي، الله تعالی په هرڅه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عالم او خبر دی.]

نن په تاسې ملامتیا نشته

بیایې زیاته کړه: (يا معشر قريش ما ترون أني فاعل بكم؟) قالوا: خيرًا، أخ كريم وابن أخ كريم، قال: (فإني أقول لكم كما قال يوسف لإخوته: {لاَ تَثْرَيبَ عَلَيْكُمُ} اذهبوا فأنتم الطلقاء).اې قریشو! څه فکر کوئ زه به څه ډول معامله درسره وکړم؟ دوی وویل: حتماً به ښه معامله راسره کوې، ته مهربان ورور او مهربان ورارہ یې. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: زه نن هغه خبره درته کوم کومه چې یوسف (علیه السلام) خپلو ورونو ته کړې وه [نن په تاسې باندې ملامتیا نشته] ورځئ تاسې آزاد یاست.

د بیت الله شریف کلیانې بیرته خپل اهل ته سپارل

پدې پسې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په جومات کې کیناست، علي (رضي الله عنه) ورغی د بیت الله کلیانۍ یې په لاس کې وې، ویې ویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! حجاجو ته د اوبو ورکولو له دندې سره د حجابت (کلیانو ساتلو) دنده هم راوسپاره. په بل روایت کې راځي چې دا خبره عباس (رضي الله عنه) ورته کړې وه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (أين عثمان بن طلحة؟). عثمان بن طلحه چیرته دی؟ هغه راوغوښتل شو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (هاك مفتاحك يا عثمان، اليوم يوم بر ووفاء). واخله عثمانه دا کلیانۍ بیرته واخله، نن د وفا او نیکۍ ورځ ده. ابن سعد په طبقات کې روایت کوي چې د کلیانو ورکولو په وخت کې یې داسې ورته وفرمایل: (خذوها خالدة تالدة، لا ينزعها منكم إلا ظالم، يا عثمان إن الله استأمنكم على بيته، فكلوا مما يصل إليكم من هذا البيت بالمعروف).واخلئ دا کلیانې واخلئ، د تل لپاره یې واخلئ، دا به له ظالم نه پرته بل څوک نه درنه اخلي، اې عثمانه! الله تعالی خپله خونه تاسې ته امانت در کړیده، د الله تعالی لدې خونې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه په لاس درځي له هغې نه په حلاله او شرعي توګه استفاده وکړئ.

بلال (رضي الله عنه) د کعبې معظمې په بام آذان کوي

د لمانځه وخت شو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل موذن بلال (رضي الله عنه) ته امر وکړ چې د کعبې بام ته وخیژي او آذان وکړي. پدې وخت کې ابو سفیان بن حرب، عتاب بن اسید او حارث بن هشام د کعبې په صحن کې ناست وو، عتاب وویل: زما پلار اسید بختور ؤ چې دا حالت یې ونه لید، ددې شخص آواز یې وانه ورید او هغه څه یې وا نه وریدل چې د غوسې سبب یې کیدل.حارث وویل: که زه پدې پوه شم چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په حق دی، نو حتماً به یې پیروي کوم. ابو سفیان ورته وایي: زه خو هیڅ نه وایم، ځکه که هر څه ووایم دا شګې به راباندې شاهدي ووایي، دغه کاڼي به مې احوال افشا کړي. همدا وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تشریف راوړ ورته ویې فرمایل: زه پوه شوم چې تاسې څه ویلي، او دوی چې څه ویلي وو هماغه خبرې یې ورته تکرار کړې.
حارث او عتاب وویل: مونږ شاهدي وایو چې ته د الله رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې، قسم په خدای که زمونږ خبرې هیچا هم اوریدلې وي، یعنې هیڅوک داسې نه وو چې مونږ ووایو هغه به درته دا خبرې رسولې وي.

د فتحې یا شکرانې لمونځ

په همدې ورځ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ام هانئ بنت ابي طالب (رضي الله عنها) کور ته تشریف یووړ، غسل یې وکړ او هملته یې اته رکعته لمونځ ادا کړ، دا د ضحی (غرمې) وخت ؤ.
ځینې ګمان کوي چې دغه لمونځ د څاښت(ضحی) لمونځ ؤ، خو صحیح دا ده چې دا د څاښت نه، بلکه د فتحې یا شکرانې لمونځ ؤ. ام هانئ په خپل کور کې خپلو دوو لیورو ته پناه ورکړې وه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (**قد أجرنا من أجرت یا أم هانئ**).چا ته چې تا پناه ورکړیده زمونږ قبوله ده، مونږ هم پناه ورکوو یا ام هانئ! که څه هم علي (رضي الله عنه) غوښتل چې هغه دواړه ووژني، خو ام هانئ دروازهورپسې بنده کړه، او له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه یې دا وغوښتل چې ددې پناه قبوله کړي، چې هغه همداسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړل.

د څو لويو مجرمينو د وژلو حکم

د فتحې په ورځ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د نهو لويو مجرمينو د قتل امر صادر کړ، هغوی يې مباح الدم او بلل او امر يې وکړ چې که د کعبې تر پردو لاندې هم په لاس راشي بايد ووژل شي. ددغه مجرمينو نومونه دا وو: عبدالعزی بن خطل، عبدالله بن ابي سرح، عکرمه بن ابي جهل، حارث بن نفيل بن وهب، مقيس بن صبابه، هبار بن اسود، د ابن خطل دوې ډمانې چې دواړو به تل د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هجوه کوله، ساره چې د بني مطلب خادمه وه دا همغه ښځه ده چې قريشو ته يې د حاطب ليک راوړه او ورسره ونيول شو.

ابن ابي سرح خو نجات وموند ځکه عثمان (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راووست، د هغه شفاعت يې وکړ تر څو چې اسلام يې ومنل شو، لومړی رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) څه شيبه پدې خاطر سکوت غوره کړ چې ګوندې اصحاب ورپاڅيږي او ابن ابي سرح ووژني، خو داسې و نه شول نو عفوه يې ورته وکړه، او له مرګ نه وژغورل شو. ابن ابي سرح مخکې اسلام راوړی او هجرت يې کړی وُ، خو بيا بيرته مرتد شوی او مکې ته ستون شوی وُ.

عکرمه يمن ته وتښتيد، ښځې يې دده لپاره له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه امن وغوښت، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امن ورته اعلان کړ. ښځه يې ورپسې ورغله رايې ووست په اسلام مشرف او ښه مسلمان شو. ابن خطل د کعبې په پردو کې پټ شوی وُ، ځان يې ورپورې نښلولی و، پدې وخت کې يو صحابي (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغی او خبر يې ورکړ، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل مړ يې کړئ، هغه لاړ او همله يې وواژه.

مقيس بن صبابه د نميله بن عبدالله له لاسه ووژل شو. مقيس مخکې اسلام راوړی وُ، مدينې ته تللی او هلته يې يو انصاري وژلی وو بيا بيرته مرتد شوی او مکې ته راستون شوی وُ. حارث چې په مکه کې به يې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ډير زيان او اذيت رساوه د علي (رضي الله عنه) په لاس جهنم ته واستول شو.

هبار بن اسود هغه څوک وُ چې د زينب (رضي الله عنها) د هجرت په وخت کې يې د هغې اوښه تريولې وه چې په نتيجه کې زينب (رضي الله عنها) له اوښ نه پر يوه تيږه لويدلې او خپل ماشوم يې ضايع کړی وُ. همدغه هبار چې مباح الدم اعلان شوی وُ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

فتحې په ورځ وتښتيد وروسته په اسلام مشرف شو او ريښتونی مسلمان ورنه جوړ شو. هغه دوې وينځې دماني چې د وژلو امر يې شوی ؤ يوه يې ووژل شوه او بلې ته يې امن وغوښتل شو، پناه ورکړل شوه په اسلام مشرفه او نجات يې وموند. همدا راز ساره هم مسلمانه شوه او امان ورکړل شو.
ابن حجر وايي: ابو معشر وايي: د مباح الدم اعلان شويو په ډله کې حارث بن طلاطل خزاعي هم شامل ؤ چې د علي (رضي الله عنه) په لاس په هلاکت ورسيد. حاکم په همدې ډله کې د کعب بن زهير نوم هم راوړی دی. دده کيسه مشهوره ده، خو هغه وروسته راغی، اسلام يې راوړ. او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ډيره مدحه يې وکړه. همدا راز حاکم پدې جمله کې د وحشي بن حرب، هند بنت عتبه چې د ابو سفيان ښځه وه او مسلمانه شوه، ارنب چې د ابن خطل وينځه وه او ووژل شوه او ام اسعد چې هغه هم په قتل ورسيده نومونه هم راوړيدي. (لدې جملې نه يوازې دوې وروستۍ ښځې (ارنب – ام سعد) وژل شوې دي دا د ابن اسحاق روايت دی) او پدې ترتيب هغه کسان چې د وژلو حکم يې شوی و ۱۴ تنه وو چې ۸ يې نارينه او ۶ يې ښځې وې امکان لري چې ام سعد او ارنب هماغه د ابن خطل وينځې وي، په نومونو، او يا لقبونو او کنيه نومونو کې به يې اختلاف پيدا شوی وي.[1]

صفوان بن اميه او فضاله بن عمير اسلام راوړي

که څه هم رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د صفوان د وژلو حکم نه ؤ کړی او هغه يې مباح الدم نه ؤ بللی، خو څرنګه چې د قريشو د مخورو مشرانو له ډلې څخه و، وويريد او له مکې نه وتښتيد.
عمير بن وهب جمحي له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه امن ورته وغوښت، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې غوښتنه ومنله، امن يې ورکړ او خپله هغه مبارکه لنګۍ (دستار) يې ورولېږله چې مکې ته ورسره راغلی و.
عمير ورپسې ورغی هغه په جده کې ؤ پداسې حال کې يې ونيو چې په کښتۍ کې د يمن په لور روانيدونکی ؤ، د امن خبر يې ور ورساوه او بيرته يې راوګرځاوه. د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغی او ورته ويې ويل: دوې مياشتې مهلت راکړه چې په مسئله کې ښه غور وکړم. رسول الله (صلی الله عليه و اله

---

[1]. فتح الباري ۸/ ۱۱_۱۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (أنت بالخيار أربعـــة أشـــهر). څلور مياشتې مهلت درکوم.
هماغه وه چې وروسته صفوان په اسلام مشرف شو، ښځه يې له ده نه مخکې مسلمانه شوی وه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په هماغه زړه نکاح دوی ته د ګډ ژوند اجازه ورکړه. فضاله چې ډېر ميړنی شخص وُ، کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) طواف کاوه، هغه راغی نيت يې درلود رسول الله (صلی الله عليـه و الـه و صـحبه و سـلم) پـه قتـل ورسـوي، خـو رسـول الله (صـلی الله عليـه و الـه و صحبه و سلم) هغه ته دده د بدې ارادې په هکله خبر ورکړ، پدې ترتيب سره هغه هم په ايمان مشرف شو.

د فتحې په دوهمه ورځ د رسول الله (ﷺ) خطبه

د فـتحې په دوهمه ورځ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خطبې لپاره پورته شو، خلک ورته ناست وو. خطبه يې په حمد او ثنا سره پيل کړه ويې فرمايل: (أيها الناس، إن الله حرم مكة يوم خلق السموات والأرض، فهي حرام بحرمة الله إلى يوم القيامة، فلا يحل لامرئ يؤمن بالله واليوم الآخر أن يسفك فيها دماً، أو يعضد بها شجرة، فإن أحد ترخص لقتال رسول الله صلى الله عليه وسلم فقولوا: إن الله أذن لرسولة ولم يأذن لكم، وإنما حلت لي ساعة من نهار، وقد عادت حرمتها اليوم كحرمتها بالأمس، فليبلغ الشاهد الغائب).

اې خلکو! الله تعالی له هغې ورځې نه چې ځمکه او آسمان يې پيدا کړيدي مکې ته حرمت ورکړيدی او تر قيامته پورې د الله تعالی په حکم د همدې حرمت درلودونکې ده، هيڅ مؤمن ته هغه چې په الله او آخرت ايمان لري نده روا چې په مکه کې د چا وينه تويې کړي، يا د مکې ونه پرې کړي. که چا په مکه کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په جنګ استدلال کاوه، نو ورته ووايئ چې الله تعالی خپل رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته اجازه ورکړې وه خو تاسې ته يې اجازه نده درکړې، ما ته د ورځې يوه برخه حلاله وګرزول شوه، خو نن بيرته د پرون په شان د مکې حرمت اعاده شو. موجود کسان دې دغه لارښوونې غايبينو ته ورسوي. په بل

روايت کې راځي چې وي فرمايل: (**لا يعضد شوكه، ولا ينفر صيده ولا تلتقط ساقطته إلا من عرفها، ولا يختلى خلاه)، فقال العباس: يا رسول الله، إلا الإذخر، فإنه لقينهم وبيوتهم، فقال:** (إلا الإذخر). د مکې اغزي پرې کول هم ندي روا، ښکار يې له ځايه نه پورته کول کيږي، په ځمکه پراته بې مالکه شيان يې نه اخيستل کيږي، يعنې چا ته نده روا چې په لارو کې موندل شوي شيان واخلي، خو هغه کسان چې دا شيان و پيژني يعنې خپل يې وي او يا يې مالک ته ورسولی شي نو بيا ورته روا ده چې پورته يې کړي. او نه ده روا چې ښوک ددې ځای واښه پرې کړي يعنې د وښو پرې کول هم جواز نلري. عباس (رضي الله عنه) عرض وکړ يا رسول الله! له اذخر (يو ډول بوټی دی) پرته ځکه دا يې د کورونو او وينځو لپاره دی. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: بيله اذخر څخه. مطلب دا چې دا بوټی مستثنی شو، پرې کول يې جواز لري.

پدې ورځ خزاعه قبيلې له بني ليث قبيلې نه يو کس د خپل مړي په بدل کې چې د جاهليت په دوران کې بني ليث وژلی ؤ وواژه. پدې هکله رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) داسې وفرمايل: (**يا معشر خزاعة، ارفعو أيديكم عن القتل، فلقد كثر القتل إن نفع، ولقد قتلتم قتيلا لأدينه، فمن قتل بعد مقامي هذا فأهله بخير النظرين، إن شاءوا فدم قاتله، وإن شاءوا فعقله**).

اې خزاعه والو! له وژلو نه ډډه وکړئ که په وژلو کې ګټه وي، نو بس دي ډير مو وژلي دي، تاسې داسې څوک وواژه چې بايد زه يې ديت ورکړم که چا لدينه وروسته څوک ووژل، نو د مقتول کورنۍ کولی شي په خپله خوښه يا قاتل ووژني (قصاص شي) او يا دا چې د مقتول ديت تر لاسه کړي. په بل روايت کې راغلي، د يمن يو اوسيدونکی چې ابو شاه نوميده پورته شو او عرض يې وکړ يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! ماته څه وليکه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**اکتبوا لابي شاه**). ابو شاه ته وليکئ[1].

د انصارو انديښنه

[1] . صحيح البخاري ۱/۲۲، ۲۱۶_۲۴۷_۳۲۸_۳۲۹+۲/۶۱۵_۶۱۷. صحيح مسلم۱/۴۳۷_۴۳۹. ابن هشام ۲/۴۱۵تر ۴۱۶. ابو داود ۱/۲۷۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خوا مکه مکرمه فتحه شوه، هغه مکه چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کور، وطن، اصلي ټاټوبی ؤ. انصارو پخپل مینځ کې سره وویل: اوس چې الله تعالی خپل رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مکې په فتحې سره ونازاوه، او خپل ټاټوبی یې ورته فتح کړ، نو آیا فکر نه کوئ چې دې به همدلته پاتې شي؟! دا خبرې یې پداسې وخت کې کولې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په صفا ولاړ ؤ لاسونه یې په دعا پورته نیولي و. کله چې له دعا نه فارغ شو، انصارو ته یې وویل: (**ماذا قلتم؟**) څه مو سره وویل؟ دوی ځواب ورکړ هیڅ مو هم ندي ویلي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اصرار وکړ تر څو هغوی خپله خبره ورته وکړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (**معاذ الله، المحیا محیاکم، والممات مماتکم**). الله ته پناه وړم، مرګ به مې له تاسې سره وي، او ژوند به مې هم له تاسې سره وي.

بیعت

وروسته له هغې چې د الله په کرم سره مکه فتحه شوه، د مکې خلکو ته حقیقت څرګند شو، په حق پوه شول باوري شول چې له اسلام پرته بله د نجات او بري لاره نشته، نو په اسلام مشرف شول او له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د بیعت لپاره راټول شول. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په صفا ناست و خلک ورته راتلل او بیعت یې ورسره کاوه، عمر (رضي الله عنه) لاندې ولاړ ؤ خلک یې تنظیمول. خلکو ټول پدې بیعت ورسره وکړ چې د توان په اندازه به د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر مني او پیروي به یې کوي.
په تفسیر مدارک کې راځي[1]: وروسته له هغې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د نارینه وو له بیعت نه فارغ شو، نو ښځو ورسره بیعت پیل کړ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هملته صفا کې تشریف درلود عمر لاندې ورنه ناست و. ښځې به راتللې او عمر به د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په امر بیعت ورنه اخیست، او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبره به یې ورته رسوله. په همدې وخت هند بنت عتبه راغله ځان یې پیچلی او

[1] . تفسیر المدارک د بیعت آیت ته دی مراجعه وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پټ کړی وُ، له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه ويريدله چې ويې نه پيژني ځکه له حمزه (رضي الله عنه) سره يې ډير ظلم کړی وُ، همدا وجه وه چې پداسې حال کې بيعت ته راغله چې ځان يې ښه پيچلی وُ.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ښځو ته وفرمايل: (**أبايعكن علـــى ألا تشركن بالله شيئا**).

پدې بيعت درنه اخلم چې له الله تعالی سره به هيڅ شريک نه نيسئ، عمر (رضي الله عنه) په همدې سره چې له الله سره به شريک نه نيسئ له ښځو نه بيعت واخيست. بيا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**ولا تسرقن**) پدې به بيعت کوئ چې غلا به نه کوئ، پدې وخت کې هندې وويل: ابو سفيان ډير سخت او بخيل سړی دی، که فرضا زه د هغه له مال نه څه اندازه واخلم، نو آيا دا هم غلا شميرل کيږي؟ ابو سفيان وويل: ځه، څه دې چې زما له مال نه واخيستل يا دې اخيستي هغه درته حلال دي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وخندل، هنده يې وپيژندله او ويې فرمايل: (**وإنك لهند؟**) ته هنده يې؟ دې وويل: هو، زه هنده يم عفوه راته وکړه، يا نبي الله، الله تعالی دې تا ته عفوه وکړي!

بيا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**ولا يـــزنين**). پدې به بيعت کوئ چې زنا به نه کوئ، هند وويل: آيا اصيله ښځه هم زنا کوي؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**ولا يقتلن أولادهـــن**). د بيعت بل ټکی به دا وي چې خپل اولاد به نه وژنئ. هند وويل: مونږ خو هغوی واړه لوی کړل، خو تـا سږ راته ووژل، تاسې پوه شه او دوی، د بدر په ورځ ددې زوی حنظله بن ابي سفيان وژل شوی وُ. پدې سره عمر (رضي الله عنه) دومره وخندل چې پريوت، او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم مسکی شو. بيا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**ولا يأتين ببهتان**) پدې به بيعت کوئ چې بهتان به نه کوئ، هند وويل: بهتان ډير بد کار دی، يا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! ستا ټول امرونه ډير نيک او غوره دي.

بيا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**ولا يعصـــينك في معروف**) پدې به بيعت راسره کوئ چې په نيکۍ کې به سرغړونه نه کوئ، هميشه به

(c) ketabton.com: The Digital Library

مې امر منئ، هند وويل: دلته چې درته راغلي يوو، نو دا مو په زړه کې نشته چې بيا به دې نافرماني کوو. هند چې کله ستنه شوه، د خپل بت په ماتولو يې شروع وکړه او ويل يې مونږ په تا غوليدلي او تيروتلي وو.

په مکه کې د رسول الله (ﷺ)هستوګنه

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) نولس (۱۹) ورځې په مکه کې پاتې شو، خلک يې اسلام ته رابلل، د هدايت او تقوی لارښوونې يې ورته کولې. په همدې ورځو کې يې اسيد خزاعي ته وظيفه ورکړه چې د حرم شريف پولې تازه او نوې کړي، نوي بريدونه يې ورته کېښودل. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د اسلامي بلنې لپاره يوه خوا بله خوا دعوتي ګروپونه واستول، دې ګروپونو ته يې همدارنګه امر کړی ؤ چې د مکې په شاو خوا کې موجود بتان مات کړي. همدا وه چې ټول بتان مات شول. د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له اړخه په مکه کې اعلان وشو: څوک چې په الله او آخرت ايمان لري بايد پخپل کور کې بت ونه ساتي که له چا سره بت وي بايد فوراً يې مات کړي.

جنګي ګروپونه او پلاوي

۱- له فتحې نه وروسته چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ډاډه شو، د آتم هجري کال د رمضان په ۲۵ مه يې خالد بن وليد (رضي الله عنه) ته وظيفه ورکړه چې عزی نومي بت ته ورشي او دړې وړې يې کړي. دغه بت په نخله نومه سيمه کې ؤ دا د قريشو او ټولو بني کنانه تر ټولو لوی معبود ؤ، منجوري يې له بني شيبان قبيلې سره وه. خالد له ۳۰ سپرلو سره ورغی او دړې وړې يې کړ. کله چې بيرته راغی رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) پوښتنه ورنه وکړه : (**هل رأيت شيئا؟**) **قال : لا قال:** (**فإنك لم تهدمها فارجع إليها فاهدمها**) **فرجع خالد متغيظًا قد جرد سيفه فخرجت إليه امرأة عريانة سوداء ناشرة الرأس فجعل السادن يصيح بها، فضربها خالد فجزلها باثنتين، ثم رجع إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فأخبره، فقال:** (**نعم، تلك العزى، وقد أيست أن تعبد في بلادكم أبدا**)څه دې وليدل؟ ده وويل: هيڅ مې هم و نه ليدل. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: نو بيا دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مات کړې ندی، ورشه او مات یې کړه.
خالد (رضي الله عنه) بیا ور روان شو ښه په غوسه ۍ توره یې په لاس کې نیولې وه، که ګوري چې یوه لوڅه لغړه توره ببر سرې ښځه یې مخې ته راووتله، منجور چیغې پسې و هلې، خو خالد د تورې په ګوزار سره دوې ټوټې کړه بیا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر شو او کیسه یې ورته وکړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: هو، همدا ښځه عزی بت ۍ، هغه به نور تر قیامته دلته ونه نمانځل شي.

۲- په همدې میاشت کې یې عمرو بن عاص (رضي الله عنه) ته وظیفه ورکړه چې لاړ شي او سواع نومی بت ونړوي. دغه بت له مکې نه دری میله لیرې د رهاط په سیمه کې ۍ او هذیل قبیلې به یې عبادت کاوه. کله چې عمرو هلته ور ورسید منجور یې ورته وویل: څه غواړې؟ ده وویل: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر راته کړی چې دغه بت ونړوم. منجور ورته وویل: دا کار نه شې کولی. ده ورته وویل: ولې؟ هغه وویل: ددې کار اجازه نه درکول کیږي، یعنې لاس به دې نیول کیږي. عمرو ورته وویل: ته لا تر اوسه هم په غلطه روان یې، ستا په حال صد افسوس، آیا دغه بت ویني او اوري؟ چې ته یې په هکله دا تصور لرې؟ بیا ورنږدې شو او بت یې ټوټې کړ، خپلو ملګرو ته یې امر وکړ چې د بت د خزانو کوټې هم ونړوي، هغه یې ړنګې کړې خو هیڅ یې پکې ونه موندل، بیا یې منجور ته وویل: ودې لیدل څنګه شو؟ هغه وویل: الله ته تسلیم یم.

۳- په همدې میاشت کې یې سعد بن زید اشهلي (رضي الله عنه) ته امر وکړ چې له ۲۰ سپرو سره لاړ شي او منات بت ړنګ کړي. دغه بت په مشلل سیمه کې له قدید سره نژدې پروت وۍ اوس، خزرج او غسان قبیلو به یې عبادت کاوه. کله چې سعد ورغی منجور یې ورته وویل: څه غواړې؟ ده ورته وویل: منات نړوم. ده ورته وویل: دا ته او دا منات. سعد ورمخکې شو، دلته هم یوه توره بربنډه ببرسرې ښځه راووتله، ښیرې او نالې کوي، سینه ډبوي، منجور ورته وویل: اې مناته! پام دا له تا نه باغیان دي، نیسه یې! سعد ګوزار پرې وکړ او ویې وژله. بیا بت ته ورغی درې ورې یې کړ، دلته یې هم په خزانه کې هیڅ و نه موندل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- خالد چې د عزی له ماتولو نه بیرته راستون شو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د همدې کال په شعبان میاشت کې بني جذیمه ته ولیږه تر څو هغوی اسلام ته رادعوت کړي. همدا وه چې له (۳۵۰) مهاجرو او انصارو او د بني سلیم له کسانو سره روان شو ورغی هغه خلک یې اسلام ته راوبلل. دوی ددې پر ځای چې ووایي اسلمنا یعني اسلام مو راوړیدی ویې ویل صبانا، صبانا یعني دین موبدل کړ، دین موبدل کړ، پدې خبرې سره خالد پیل وربانديې وکړ وژل یې او نیول يې، دومره اسیران یې ورنه ونیول چې هر کس ته یې یو اسیر ورکړ، یوه ورځ یې بیاخپلو ملګرو ته امر وکړ چې هر څوک دې خپل اسیر ووژني، ابن عمر او ملګرو یې دا امر ونه مانه. او کله چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغلل دا کیسه یې ورته وکړه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل لاسونه پورته کړل او ویې فرمایل: (**اللهم إني أبرأ إليك مما صنع خالدًا**). اې ربه! زه د خالد له کړو نه برائت اعلانوم، دا خبره یې دوه ځله تکرار کړه.[1]

د خالد له ملګرو نه یوازې د بني سلیم کسانو خپل بندیان وژلي وو، مهاجرینو او انصارو دا امر نه ؤ منلی. پدې پسې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) علي (رضي الله عنه) واستاوه تر څو د هغې قبیلې د مړیو دیت ورکړي او د تاوان معاوضه یې ادا کړي. ددې پیښې په اړه د خالد او عبدالرحمن بن عوف تر مینځ سخت جنال را پیدا شوی ؤ، خبره ان رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورسیده چې بیایې خالد ته وفرمایل: (**مهلا یا خالد، دع عنك أصحابي، فوالله لو كان أحد ذهبا، ثم أنفقته في سبيل الله ما أدركت غدوة رجل من أصحابي ولا روحته**). پام کوه خالده! زما له اصحابو سره غرض مه لره، قسم په خدای که د احد غره په اندازه سره زر د خدای په لار کې خیرات ورکړې، زما د یوه صحابي د سهار او یا ماښام قدرې اجر به هم ونه موم ی.[2]

دا وه د مکې فتحه، همدا سرنوشت ټاکونکې غزا او لویه سوبه وه، په همدې سوبې سره شرک له منځه لاړ، له عربي جزیره نه د شرک تږغر ټول شو. مخکې زیاترو قبیلو د اسلام او کفر تر منځ د جګړې پایلې او نتیجې ته انتظار یوست. دوی دا باور

---

(1). صحیح بخاري ۱/ ۴۵۰ . ۲/ ۶۲۲

(2). ددې غزا تفصیلات مو لدې کتابونو څخه اخستی دي: ابن هشام ۲/ ۲۸۹ تر۴۳۷. بخاري(کتاب الجهاد و کتاب المناسك او ۲/۶۱۲ تر ۶۲۲، فتح الباري ۳/۸تر ۲۷، مسلم۱/۴۳۷_۴۳۹، ۲/۱۰۲_۱۰۳_۱۳۰ زاد المعاد۲/۱۶۰تر۱۶۸، مختصره سیره الرسول۳۲۲_۳۵۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلود چې په حرم شريف کې به حتماً د حق غلبه وي. دوی ته دا باور هغه وخت پيدا شوی ؤ او ورنه په اثبات رسيدلی و چې نيمه پيړۍ مخکې اصحاب الفيل مات او هلاک شوي وو، و ېئ نه شوای کړای بيت الله شريف او حرم ونيسي. دوی ايمان درلود چې په حرم به د حق حاکميت وي. د حديبيې تړون ددې لوېئ فتحې سريزه او پيلامه وه. د هغه تړون له برکته خلک په امن شول يو له بل سره يې د اسلام په هکله مناقشې وکړې، په مکه کې پټ مسلمانان را ښکاره شول، او له همدې امله ډير خلک په اسلام مشرف شول، ومو ليدل چې د فتحې په ورځ د اسلامي لښکر شميره لس زرو ته رسيدلې وه.

د مکې په فتحې سره له ټولو حقايقو نه پردې پورته شوې، په ټوله عربي جزيره کې د اسلام او مسلمانانو سياسي او ديني حاکميت ثابت شو، په ديني او د نيوي لحاظ دواړو سره مشرتابه د دوی په لاس کې ولويده حالاتو د مسلمانانو په ګټه بدلون وموند، روښانه او ځلانده سوبه وشوه، پدې پسې نور حالات له هر پلوه د مسلمانانو په ګټه ځرخيدل. هر څه د دوی په واک کې وو. نورو اقوامو او قبايلو بله چاره نه درلوده، مجبور وو ټول د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر شي پخپله په اسلام مشرف او نور خلک ورته راوبولي. په دې ډول سره په دوو راتلونکو کلونو کې ټول خلک د اسلام دعوت منلو او نورو ته رسولو لپاره تيار او چمتو شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه مرحله

دا مرحله د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ژوند وروستنۍ مرحله ده په همدې دوره کې د اسلامي دعوت ونې بار راوړ جهاد او کړاونو نتیجه ورکړه. او عربي جزیرې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او مسلمانانو د نه ستړویدونکو هلو ځلو، منډو ترړو او مشکلاتو په نتیجه کې پخه شوې میوه وخوړه. د مکې فتحه هغه لویه کامیابي او ګټاوړ ؤ چې په لاسته راوړو سره یې د تاریخ مسیر بدل شو، په دغه سوبې سره ماضي له راتلونکې نه بیله شوه، د جاهلیت په زمانه کې قریش د دیني زعامت د سمبول په حیث پیژندل کیدل، خلکو ټولو هغوی د دین انصار بلل، ټولو د دوی دیني زعامت منلی ؤ، خو اوس د همدې دیني مشرانو (قریشو) تسلیمي او له اسلام نه پیروي په حقیقت کې په ټوله عربي جزیره کې د بت پرستۍ د له مینځ تللو په معنی وه، حقیقت هم همداسې ؤ په همدې فتحې سره له جزیرې نه د بت پرستۍ ټغر ټول شو.

دا مرحله په دوو برخو ویشلی شو:

۱- د جهاد او قتال برخه.

۲- اسلام ته د ولسونو او قبایلو تسلیمي.

دا دواړه برخې یو له بل سره اوبدل شوې، یو له بل سره تړل شوې او یو په بل کې ننوتلې دي، خو مونږ زیار ایستلی هره برخه بیله تر نظر تیره کړو، څرنګه چې جهاد او قتال په مخکیني دور پورې ډیر تړلی دی، نو ځکه مو لومړی د جهاد او قتال برخې ته ځای ورکړیدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حنين غزا

مکه مکرمه د ناڅاپي او داسې حملې په ترڅ کې فتحه شوه چې عربان يې حيران کړل، شاو خوا پرتې قبيلې له فتحې نه وروسته د داسې واقعيت په وړاندې ولاړې وې چې د بدلون او تغيير وس يې نه درلود. همدا وجه وه چې له ځو زورورو، شريرو او کبرجنو پرته نورې ټولې قبيلې په اسلام مشرفې شوې. له هغې جملې نه چې کبر او سرکشي يې وکړه د هوازن او ثقيف قبيلې وې. دوی اسلام و نه مانه د مقابلې لاره يې خپله کړه، ورسره د قيس عيلان قبيلې ځينې کورنۍ لکه نصر، جشم، سعد بن بکر او د بني هلال ځينې کسان هم ملګري وو. دوی د ځان لپاره دا مناسبه و نه بلله چې اسلام ته سر کيږدي، فيصله يې وکړه چې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره به ټکر کوي. لاړل خپل مشر مالک بن عوف نضري ته ورغلل له هغه نه راټول شول او د جګړې لپاره يې ملا وتړله.

د دښمن لښکرې په اوطاس کې

د دښمن ځواکونو عمومي قوماندان مالک بن عوف له خپلو لښکرو سره روان شو، له ټولو سره يې اولادونه ښځې او مالونه هم وو، مخکې تر اوطاس پورې ورسيدل. اوطاس حنين ته نژدې د هوازن قبيلې يوه دره وه. حنين او اوطاس دوې بيلې بيلې درې دي، حنين د ذي مجاز خوا ته پرته ده چې ددې ځای او عرفات د غره تر مينځ څه باندې لس ميله مسافه ده .[1]

د پوځي امورو ماهر بوډا د خپل مشر غلطي په ګوته کوي

کله چې مالک بن عوف په اوطاس کې واړول. د خلکو په مينځ کې درید بن صمه هم و، نوموړی ډير زوړ، خو غيرتي، په جنګي امورو کې ماهر او تجربه کار سپين ږيری و. دريد له خپلو ملګرو نه پوښتنه وکړه اوس مونږ په کومه دره کې پراته يوو؟ دوی

[1]. فتح الباري ۸/ ۲۷ - ۴۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته وويل: په اوطاس دره کې يوو. دغه زاړه تجربه کار جنګي ماهر وويل: دا د آسونو د جنګ لپاره ډيره مناسبه دره ده، نه تيږې شته پکې نه ډيره نشيبه او ځوړه ده، نه ډيره کلکه ده او نه ډيره نرمه، ښه آس ځغلولو ته برابره ده.

بيا يې وويل دا څه دي د اوښ آواز مې تر غوږو شو، د خرو او پسونو آوازونه هم اوريدل کيږي، د ماشومانو ژړاګانې هم اورم دا څه دي؟ خلکو ورته وويل چې مالک بن عوف امر کړی چې ټول خلک بايد له ځان سره ښځې، اولادونه او مالونه ټول راولي. مالک يې راوغوښت او ددې کار د علت په هکله يې پوښتنه ترې وکړه. مالک ورته وويل زما هدف دا دی چې له خلکو سره چې مالونه او اولادونه وي، نو دوی به سخته جګړه او مقاومت وکړي، له خپل اولاد او مال نه د دفاع پخاطر به هر څه کوي. دريد ورته وويل: رښتيا چې شپون يې يعنې د مشرتابه وړ نه يې، څوک چې يو ځل ماتې وخوري بيا يې څه شی راټينګولی شي؟! که بری ستا وي نو يوازې وسله وال کسان به دې په درد وخوري او که ماتې درباندې ګډه شوه نو د مال، اولاد او ښځو تاوان به هم در اوښتی وي، رسوا او شرميدلی به وې. بيا يې د ځينو سردارانو او قبيلو نه پوښتنه وکړه بيا يې ورته وويل: اې مالکه! تا د بني هوازن ماشومان او ښځې د سپرو تورزنو مقابلې ته راوستلې دي، دا مناسب کار ندی. دوی محفوظو، خوندي او د قوم هسکو مينو ته وليږه، د دوی له ليږلو نه وروسته په آسونو پښه واړوئ او له بې دينانو سره وجنګيږئ، که بريالي شوئ نو وروسته پاتې شوي به درسره يو ځای شي، او که ماتې مو وخوړه، نو ستاسې اولاد، ښځې او مالونه خو به خوندي پاتې شوي وي! مالک ددې زاړه خبره ونه منله، د هغه نصيحت ته يې غوږ ونه نيو، او ويې ويل: زه داسې نه شم کولی ته زوړ شوی يې، عقل دې هم زوړ شويدی، قسم په خدای چې هوازن به يا زما اطاعت کوي او يا به دا توره پخپله خيټه منډم تر څو له شا مې ووزي. حقيقت دا دی چې اصلاً مالک نه غوښتل د دريد نوم لوړ شي، او پدې جګړه کې دده رول وي، پدې خبرې سره د هوازن خلکو وويل: مونږ ستا پيروي کوو. دريد وويل چې: دا داسې جګړه ده چې نه پوره ونډه پکې لرم او نه پوره ورنه بيل يم بيا يې دا شعر ووايه:

يا ليتني فيها جذع	اخب فيها و اضع
اقود وطفاء الدمع	كأنها شاة صدع

[کاشکی زه پدې ورځ ځوان وای، بريد، حمله او منډه تر ړه مې کولی، هغه آس مې ځغلولی چې د متوسط يا برابر پسه په شان اوږده ويښتان لري.]

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دښمن جاسوسان

په همدې وخت کې هغه جاسوسان هم بیرته راورسیدل کوم چې مالک د مسلمانانو د حالاتو معلومولو پخاطر لیږلي وو. هغوی په ډیر بد حالت کې راغلي وو، ټوک ټوک وو، روحیات یې لویدلي وو، مالک ورته وویل: خوار شئ دا څه دربانديې شوي؟ هغوی ورته وویل: مونږ ولیدل چې سپین سپین خلک په تور بخونو آسونو سپاره دي، ددې منظر په لیدو سره له واکه ووتلو نور ټینګ نه شوو او پدې حالت ګرفتار شو.

د رسول الله (ﷺ)استخبارات

وروسته له هغې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دښمن ځواکونو له تحرکاتو نه خبر شو، ابو حدرد اسلمي ته یې وظیفه ورکړه چې لاړ شي د دښمن په مینځ کې ځای ونیسي او مکمل احوال یې راوړي.

رسول الله (ﷺ)د حنین په لور

د آتم هجري کال د شوال په شپږمه د شنبې په ورځ مکې ته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د راتګ په نولسمه ورځ، اسلامي لښکر چې شمیره یې دولس زره تنه وه له مکې نه د حنین په لور روان شو. په اسلامي لښکر کې لس زره هغه مسلمانان وو چې د مکې په فتحه کې یې برخه درلوده او پاتې دوه زره نور د مکې خلک وو چې زیاتره یې تازه په اسلام مشرف شوي وو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عتاب بن اسید په مکه کې خلیفه وټاکه، له صفوان بن امیه نه یې چې لا مشرک ؤ سل زغرې عاریت واخیستلې او روان شو.

د شپې له خوا یو سپور راغی خبر یې راوړ چې: زه فلانې غره ته تللی وم، ومې لیدل چې هوازن قبیله ټوله له اولادونو، ښځو او مالونو سره راوتلې ده. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تبسم وکړ او ویې فرمایل: (**تلك غنيمة المسلمين غدًا إن شاء اللّه**). ان شاء الله سبا ته به دا ټول شیان د مسلمانانو له خوا ولجه نیول کیږي. په همغه شپه انس بن ابي مرثد غنوي[1] په رضا کارانه توګه پیره کوله.

---

[1]. سنن ابي داود و شرحه عون المعبود ۲/ ۳۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانانو د لارې په اوږدو کې یوه لویه شنه ونه ولیدله چې ذات انواط بلل کیدله. عربانو به په هغې باندې خپلې وسلې را ځړولې او همدلته به یې ذبحه کوله او څه وخت به ورسره پاتې کیدل. له مسلمانانو نه هم ځینو وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! مونږ ته هم لکه د مشرکینو په شان یوه ذات انواط جوړه کړه! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (**اللّه أكبر، قلتم والذي نفس محمد بيده كما قال قوم موسي: اجعل لنا إلها كما لهم آلهة، قال: إنكم قوم تجهلون، إنها السَّنَنُ، لتركبن سُنَنَ من كان قبلكم**)[1].

الله اکبر، تاسې خو داسې خبره وکړه لکه څرنګه چې د موسی قوم موسی (علیه السلام) ته کړې وه. ورته ویلي یې وو، مونږ ته هم د دوی د خدایانو په شان خدای جوړ کړه! په ځواب کې موسی (علیه السلام) ورته ویلي وو چې تاسې نه پوهیږئ، رښتیا ده چې دا هماغه طریقه ده تاسې به حتما د پخوانیو قومونو لارې او طریقې تعقیبوئ.

ځینو مسلمانانو چې د لښکر دا دومره زیات شمیر لیدلی و، نو ویل یې نن خو به بالکل ماتې ونه خورو، خو دا خبره په رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ډیره سخته تمامه شوې وه.

اسلامي لښکر تر غلچکي برید لاندې

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لښکر د چارشنبې په شپه د شوال په لسمه حنین ته ورسید. خو مالک بن عوف له مسلمانانو نه مخکې هلته رسیدلی و، خپل عسکر یې د درې په مهمو ځایونو، لارو او تنګیو کې ځای په ځای کړي وو، امر یې ورته کړی و چې دې ځای ته د مسلمانانو په رسیدو سره سم باید برید ورباندې وشي او په غشو وویشتل شي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سهار وختي خپل لښکر تیار کړ، جنډې او بیرغونه یې وتړل په مسلمانانو یې وویشل، او په دره کې مخ په وړاندې روان شول. په همدې وخت کې په کمین کې ناست دښمن د غشو باران پرې جوړ کړ، سخته حمله یې ورباندې وکړه، مسلمانان مجبور شول شا تګ وکړي، خو منظم شاتګ نه، بلکه ماتې ورباندې ګډه شوه هر چا خپله مخه ونیوه، یو په بل خبر نه و، ابو سفیان

---

[1] . ۲- الترمذي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې نوی مسلمان شوی ؤ ددې حالت په ليدو سره وويل اوس يې والله که څوک په سره بحيره کې هم راټينګ کړای شي!

جبله يا کلده چې د جنيد زوی ؤ وويل: خبردار! دا دی نن جادو او سحر باطل او مات شو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ښې طرف ته مخ واړاوه او فرمايل يې: (هَلُمُّوا إلى أيها الناس، أنا رسول الله، أنا محمد بن عبد اللّه) اې خلکو! زما خوا ته راشئ، زه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يم، زه محمد بن عبدالله يم. پدې شيبو کې يوازې کم شميره مهاجرين او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د کورنۍ غړي ورسره پاتې وو. همدلته يو ځل بيا د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بې مثله غيرت او ميړانه په اثبات ورسيدله په پوره جرات او شجاعت سره يې مقابله کوله او فرمايل به يې: (أنـــــا النبي لا كَذِبْ ** أنا ابـــن عبد المطلب) زه رېښتونی پيغمبر يم، زه د عبدالمطلب زوی يم.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د غره په شان ولاړ ؤ ابو سفيان بن حارث يې د قاطرې واګې نيولې وې، عباس (رضي الله عنه) يې رکاب ته ولاړ ؤ د جګړې په همدې سختو لحظاتو کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) راکوز شو او له خپل رب نه يې د برې سوال وکړ، ويې ويل: (اللّهم أنزل نصرك). يا ربه! بری راکړې، نصرت را په برخه کړې!

مسلمانان بيرته راګرځي

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل تره عباس (رضي الله عنه) ته چې ښه لوړ غږ يې درلود امر وکړ چې خلکو ته چيغه وکړي. عباس (رضي الله عنه) وايي: ما په لوړ آواز غږ وکړ: چيرته دي د بيعه الرضوان ياران؟ وايي: ددې آواز په اوريدو سره هغوی داسې را تاو شول او دومره په بيړه راغلل لکه چې غوا پخپل خوسي پسې ورځي، ټولو وويل: لبيک، لبيک[1]. ځينو به کوشش کاوه چې د خپل اوښ مخه راواړوي خو نه به يې شوای کولی، نو له اوښ نه به راکوزيده، هغه به يې پرېښود، له خپلې زغرې او تورې سره به د آواز په لور راته، پدې ترتيب سره تقريبا سل تنه راټول شول او په دښمن يې ورودانګل.

[1] صحيح مسلم ۱۰۰/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیایې انصارو ته بلنه ورکړه، غږ یې وکړ اې انصارو! اې انصارو! بیا یې یوه یوه قبیله یادوله پدې ترتیب سره خبره بني حارث بن خزرج ته ورسیده.

مسلمانان ټول یو په بل پسې راتلل، ټول ګروپ ګروپ بیرته د جګړې میدان ته راغلل، سخته جګړه پیل شوه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې د جګړې حالت ولید ویې فرمایل:

(الآن حَمِي الوَطِيسُ) اوس د جګړې تنور ګرم شو.

بیا یې یو موټی خاورې واخیستلې او د مشرکانو پر مخونو یې وروشیندلې او ویې فرمایل (شاهت الوجوه) [بد دې وي دا مخونه.] دا خاورې د مشرکینو په سترګو کې ولویدلې د ټولو سترګې ډکې شوې او په همدې ډول ورو ورو د کفر په لښکر کې ماتې ګډه شوه او د مقابلې توان یې له لاسه ورکړ.

د دښمن ماتې

د همدې یو موټي خاورو له شیندلو نه لږ وروسته په دښمنانو کې ماتې ګډه شوه، یوازې له ثقیف قبیلې نه ۷۰ تنه ووژل شول. مسلمانانو د هغوی مال، وسله، اهل اولاد ټول غنیمت کړل.

دې حالت ته الله تعالی داسې اشاره فرمایي:

((لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئاً وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ (۲۵) ثُمَّ أَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنزَلَ جُنُوداً لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ)) (التوبة: ۲۵ – ۲۶)

[الله تعالی له تاسې سره په ډیرو ځایونو کې مدد کړیدی، او خصوصا د حنین په ورځ چې غره کړی تاسې ډیروالي ستاسې، دغه ډیروالي ستاسې هیڅ درد دوا نه کړ، له ویرې نه دا ارته ځمکه دربانديې تنګه شوه، بیا مو شا کړه دښمن ته بیا الله خپل تسکین نازل کړ پر رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او مؤمنانو باندې، او داسې لښکرې یې راولیږلې چې نه وې لیدلې تاسې او کافرانو ته یې عذاب او جزا ورکړه، د کافرانو سزا همدا ده.]

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانان په دښمنانو پسې

دښمن ماتې وخوړه، ځینې يې طائف، نور يې نخله او يوه ډله يې اوطاس ته وتښتيدل. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ابو عامر اشعري د يوه ګروپ په مشرۍ اوطاس ته وليږه. هلته څه کمه جګړه وشوه مشرکينو بيا ماتې وخوړه، خو ابو عامر (رضي الله عنه) هم په شهادت ورسيد.

د سپرو مسلمانانو يو بل ګروپ په هغو مشرکينو پسې ورغی چې نخلې ته تښتيدلي وو. هلته ربيعه بن رفيع هغه زوړ درید بن صمه وواژه. زيات شمير مشرکان طائف ته وتښتيدل چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د غنيمتونو له ټولولو وروسته هلته ورپسې ورغی.

غنيمتونه یا ولجې

ددې غزا ولجې ډيرې زياتې وې، پدې ولجو کې ۶۰۰۰ اسيرانې (وينځې) ۲۴۰۰۰ اوښان، له څلويښت زرو نه زيات پسونه، ۴۰۰۰ اوقيه نقره يا سپين زر(اوقيه هغه وخت د زرو د اندازې يو مقياس ؤ چې تقريبا له ۷ مثقالو سره برابره ده) چې ټول ۱۶۰ زره درهم کيدل. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې ټول غنيمتونه په جعرانه کې راټول شي، مسعود بن عمرو غفاري ته يې وظيفه ورکړه چې د هغې ساتنه وکړي، او د طائف له غزا نه مخکې يې د ويشلو حکم نه وکړی.

د اسيرو ښځو په ډله کې شيماء بنت حارث السعديه چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) رضاعي خور کيدله هم وه کله چې هغه راوستل شوه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل چادر ورته وغوړاوه، شيماء وربانديې کيناستله، نيکي يې ورسره وکړه او خپل قوم ته يې وليږله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د طائف غزا

د طائف غزا په حقیقت کې د حنین د غزا ادامه ده، ځکه د هوازن او ثقیف ماتې خوړلې لښکرې له خپل قوماندان مالک بن عوف نضري سره یو ځای لاړې، او ټول په طائف کې میشته شول، هملته یې په کلاګانو کې ځایونه ونیول. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې په جعرانه کې د ولجو له ټولولو نه فارغ شو د همدې آتم کال په شوال میاشت کې د طائف په لور وخوځید.

خالد (رضي الله عنه) یې له زرو مخکښانو سره مخکې ولیږه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم ورپسې روان شو له نخله یماني، قرن المنازل ورپسې له لیه نه تیر شو، هلته د مالک یوه کلا وه هغه یې ړنګه کړه، مخکې لاړ طائف ته له رسیدو سره سم یې د طائف کلا محاصره کړه، نږدې یې سنګر ورته ونیو. ددغه کلابندۍموده لنډه نه وه. مسلم له انس (رضي الله عنه) نه په روایت سره دا موده څلویښت (۴۰) ورځې ښودلې ده، خو سیرت لیکونکو دغه موده د روایاتو په خلاف سره شل ورځې، یا ۱۸ ورځې او یا ۱۵ ورځې ښودلې ده.[۱]

د محاصرې په دوران کې دواړو خواوو یو پر بل د تیرو او غشو وارونه کول، په لومړي سر کې مسلمانان د محاصره شویو کفارو له خوا د غشو تر سخت برید لاندې راغلل. یو شمیر ورنه ټپیان او ۱۲ تنه شهیدان شول، په پای کې مجبور شول خپل سنګر بدل کړي او په هغه ځای کې یې نوې قرارګاه جوړه کړه چیرته چې اوس د طائف جومات دی.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) منجنیق یا د هغه وخت توپ نصب کړ په مشرکینو یې ګوزارونه وکړل، کلا درز وکړ، او څو تنو مسلمانانو د هغه وخت له ټانک نه په استفادې سره له همدې درز نه کلا ته د ننوتلو هڅه وکړه ترڅو اور ورته کړي، خو کفارو په اور سرې شوې اوسپنې پرې واچولې، هغوی له ټ ا نګ ونـــو نه راووتل او کفارو په غشو سره څو تنه ورنه په شهادت ورسول.[۲]

---

(1). فتح الباري ۴۵/۸ .

(2). د هغه وخت ټانک د اوسني وخت د ټانک په شان نه و، بلکه دا به له لرګي نه جوړیده خلک به پکې ننوتل، بیا به د کلا بیخ ته ورټیل وهل کیده چې هلته پداسې حال کې چې پکې ناست کسان دیوال سوری کړي او یا له شته سوریو نه کلا ته د ننه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له نوي جنګي تاکتیک نه کارواخیست او داسې اقدام یې وکړ چې کفار دې ته اړ باسي تسلیم شي. پدې لړ کې یې د هغوی د انګورو د ونو او تاکونو قطع کولو او سیځلو امر وکړ، تاکونه پرې او وسوځول شول، همدا وه چې ثقیف غوښتنه وکړه چې د خدای پخاطر او د خپلوۍ په اساس دغه سلسله نوره بنده کړئ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دوی غوښتنه ومنله. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خوا آواز وشو هر غلام چې له کلا نه راووزي او زمونږ لوري ته راشي هغه آزاد دی. پدې اعلان پسې ۲۳ تنه راغلل[1]. پدې ډله کې یو هم ابوبکره ؤ، هغه د طائف له کلا نه راکوز شوی ؤ، او د لاندې د یوه څاه په څرخ باندې ناست ؤ پښې. یې ځوړندې کړې وې، له همدې امله رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ابو بکره نوم ورباندې کېښود. دا ټول غلامان یې آزاد کړل، هر یو یې یوه یوه مسلمان ته وسپاره تر څو د دوی خرخ و خوراک ورکړي، پدې کار سره کفار په غوسه شول، او دا ډیر سخت ورباندې تمام شو.

محاصره اوږده شوه، د کلا فتحه کول سخت او مشکل ؤ، د کفارو په غشو او سرو شویو اوسپنو سره یو شمیر مسلمانان زخمیان او شهیدان شول، په کلا کې د ننه له کفارو سره د یوه کال آذوقه هم وه، له بیرون نه هم لاره موندل ورته ګران و. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له نوفل بن معاویه سره مشوره وکړه، نوفل ورته وویل: هغوی لکه ګیدړې په غارونو کې د ننه دي، که همدلته انتظار وباسې نو وبه یې نیسې، او که خوشي یې کړې نو زیان نه شي در رسولئ. همدا وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د محاصرې پای ته رسولو فیصله وکړه، عمر (رضي الله عنه) ته یې امر وکړ چې خلکو ته غږ وکړي چې: ((ان شاء الله سبا به روانیږو)). دا اعلان مسلمانانو ته عجیب ښکاره شو، سخت ورباندې تمام شو، ویې ویل: ځو به خو مخکې لدینه چې دا کلا فتحه کړو!! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**اغدوا علی القتال**).ځئ، سبا هم جنګ وکړئ.

مسلمانان سهار جنګ ته لاړل، یو شمیر ورنه ټپیان شول. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله اعلان وکړ: (**إنا قافلون غداً إن شاء اللّه**).[ان شاء الله سبا به ستنیږو] مسلمانان دا ځل خوښ شول او ټول روان شول. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تبسم کاوه، او کله یې چې کوچ کاوه امر یې وکړ چې داسې وایې :

[1] . بخاري۲/۶۲۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

(آیبون تائبون عابدون، لربنا حامدون). یعنې په داسې حال کې بیرته ځو چې توبه ګار یوو، عبادت کوونکي او د خپل رب ثنا ویونکي یوو. چا عرض وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! ثقیف ته ښیرې وفرمایه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (اللّهم اهد ثقیفا، وائت بهـــم).اې ربه ثقیف ته هدایت وکړې، او زما حضور ته یې راولې.

په جعرانه کې د ولجو ویشل

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له طائف نه ستون شو او څه د پاسه لس ورځې په جعرانه کې پاتې شو، غنیمت شوي مالونه یې نه ویشل انتظار یې یوست چې کیدای شي د هوازن نمایندګان راشي او خپل مالونه بیرته ور وسپاري، خو څوک را معلوم نه شول. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د غنیمتونو ویشل پیل کړل، تر څو د مکې مشران د قبایلو سرداران او نور مخور چې ډیر حریص وو، پدې مالونو سره خوښ چوپ او قانع کړي. لومړی یې هغو کسانو ته چې نوي مسلمان شوي وو او ددې ضرورت لیدل کیده چې زړونه یې راجلب شي، تشویق او ترغیب شي، ښه برخه ورکړه، دې ډول خلکو ته مؤلفت القلوب ویل کیږي، همدوی ته یې له نورو نه مخکې ښه لویه برخه وربیله کړه.

ابو سفیان ته یې څلویښت اوقیې نقره (سپین زر) او سل اوښان ورکړل، خو لدې سره هم ابو سفیان وویل: زوی مې یزید ؟ یعنې زوی ته مې هم برخه ورکړه! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې زوی ته هم همدومره برخه ورکړه. ابو سفیان بیا وویل: هغه بل زوی مې معاویه؟ هغه ته هم څه ورکړه! هغه ته یې همدومره برخه ورکړه. وروسته یې حکیم بن حزام ته سل اوښان ورکړل، هغه د نورې برخې سوال وکړ، نور هم همدومره اوښان ورکړل شول. صفوان بن امیه ته یې هم درې ځله سل، سل، اوښان یعنې ټول ۳۰۰ اوښان ورکړل. دا په شفاء نومي کتاب کې راغلي[1].

او حارث بن کلده ته یې هم سل اوښان ورکړل، همدا راز د قریشو او نورو قبایلو سردارانو ته یې سل، سل اوښان ورکړل، نورو ته یې پنځوس، پنځوس اوښان، وروسته څلویښت، څلویښت اوښان ورکول، خلکو به ویل محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دومره بخشش ورکوي لکه چې له فقر نه بالکل ویره نلري.

په همدې وخت کې کوچیانو یو ځل چور جوړ کړ، په رسول الله (صلی الله علیه و اله و

---

[1] . الشفاء بتعریف حقوق المصطفی للقاضي عیاض ۸۶/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحبه و سلم) ورتېول شول هر یوه مال ورنـه غوښت، رسـول الله (صلی الله علیـه و الـه و صحبه و سلم) مجبور شو د یوې ونې خوا تـه ودریـد ، چـادر یـې پـه زور ورنـه کـش شـو ، ویې فرمایل: (**أیها الناس، ردوا علي ردائي، فو الذي نفسي بیده لو كـــان عنـــدي عدد شجر تهامة نعماً لقسمته علیكم، ثم ما ألفیتموني بخیلاً ولا جباناً ولا كـــذاباً**).

[اې خلکو! چادر مې پرېږدئ، چادر مې راکړئ، قسم پـه هغـه ذات چې زمـا مـرګ او ژوند یې په لاس کې دی، که د تهامې د ونو په اندازه څاروي م ې لـرلـئ تېول بـه مې درباندې ویشلي وای، بله دا چې تاسې خـو زه کلـه هـم بخیـل، ډارن او دروغجـن نـه یـم لیدلئ.]

ورپسې د خپلې اوښې خوا ته ودرید ، له بوکام نه یې یو ویښته راویوست په ګوتو کې یې نیولی و فرمایل يې:(**أیها الناس، واللّه مالي من فیئکم ولا هذه الوبرة إلا الخمس، والخمس مردود علیكم**).

[اې خلکو! په خدای قسم که مې لدې غنیمتونو نه ددې ویښتـه پـه انـدازه هـم څـه شـی اخیستي وي، یوازې خمس (پنځمه برخه) زما حق ده، ګورئ چې هغه هم بیرته تاسې تـه درکول کیږي.]

مؤلفه القلوب ته لدې لویو لویو برخو ورکولو نه وروسته یـې زیـد بـن ثابت تـه امـر وکـړ چې غنیمتونه او خلک را حاضر کړي، ټول مالونـه یـې وویشـل، چې هر پلـي کـس تـه څلور اوښان، څلویښت پسـونه ورسیدل، د سپرو برخـه دوولـس اوښـان او ۱۲۰ پسـونه وو. رسول الله (صلی الله علیه و الـه و صـحبه و سلم) پـه ډیـره حکیمانـه توګـه دا مالونـه وویشـل، ځکه ډیر داسې کسان شته چې د خیټې له لارې اسلام ته راوستل کیدی شي، یعنې له مادي لارو نـه د حق پـه لـور رابلـل کیـدی شـي، لـدې ډول کسـانو سـره عقـل او منطق کارنه کوي، لومړی به یې خیټه ور ډکوې بیـا بـه یـې حق تـه رابـول ې، دا کسـان هغو څارویو ته پاتې کیږي چې په شنو وښـو یـا شـفتلې سـره یـې پـه لاره بـوولی شـې، دا ډله انسانان هم همداسې مادي تشویقونو او اسبابو ته ضرورت لري تـر څـو ورو ورو لـه اسلام سره الفت او مینه پیدا کړي او په حق اعتراف وکړي.[1]

---

[1]. فقه السیره ص ۲۹۸ – ۲۹۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله (ﷺ)لدې ويش نه د انصاروخفګان

په پيل کې اصحاب (رضي الله عنهم) د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې حکيمانه ويش او مدبرانه سياست په راز او ګټو پوه نه شول ددې ويش تر شا پټ اهداف يې درک نه شوای کړی، نو همدا وه چې ځينې اعتراضونه او انتقادات راولاړ شول. پدې ويش کې انصارو د زيات تاوان احساس کاوه، ځکه هغوی ته د حنين له بخششونو نه هيڅ ونه رسيدل. دوی خو هغه کسان وو چې د سختی او ماتې په وخت غړ پرې وشو او دوی په ډيره بيړه دجګړې ډګر ته راودانګل، جهاد يې کاوه او له رسول (صلی الله عليه وسلم) نه کلکه دفاع وکړه. او د همدوی دمقاومت له برکته ماتې په بري بدله شوه، خو اوس چې د ولجو د ويشلو وخت شو د همغو فراريانو او له جګړې نه په شا شويو کسانو لاسونه ډک دي، ډير بخششونه ورکړل شول، خو دوی (انصارو) ته هيڅ هم په برخه ونه رسيدل.[۲] دا تصور ددې سبب شو چې ناراضه شي.

ابن اسحاق له ابو سعيد خدري (رضي الله عنه) نه روايت کوي وايي: کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا بخششونه په قريشو او نورو عربي قبيلو وويشل، او انصارو ته يې هيڅ برخه ورنکړه، دوی خفه شول او پدې هکله خبرې او پوښتنې راولاړې شوې. ځينو وويل: اوس خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خپل قوم سره يو ځای شو. سعد بن عباده (رضي الله عنه) رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورغی او عرض يې وکړ:يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! ستا لدې ويش نه انصار خفه شويدي، تا بخششونه خپل قوم ته ورکړل، نورو عربانو ته دې هم لويې برخې ورکړې، خو انصارو ته دې هيڅ ورنکړل! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل :

(**فأين أنت من ذلك يا سعد؟**) ستا څه نظر دی اې سعده! ده وويل: زه خو هم د همدې قوم يو غړی يم. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**فاجمع لي قومك في هذه الحظيرة**). لاړ شه او خپل قوم دې پدې پنډ غالي کې را ته راغونډ کړه. سعد لاړ او انصار يې په يوه پنډ غالي کې راټول کړل، يو شمير مهاجرين

---

(2). فقه السيره ص ۲۹۸_۲۹۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم راغلل هغوی ته یې اجازه ورکړه ورسره کیناستل، وریسې نور راغلل، خو هغوی ته یې اجازه ورنکړه. کله چې ټول راغونډ شول، سعد ورغی او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې وویل چې انصار را ټول شویدي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تشریف راووړ حمد او ثنا یې وویله بیایې وفرمایل: (یا معشر الأنصار، ما قَالَةٌ بلغتني عنكم، وَجِدَةٌ وجدتموها علی في أنفسكم؟ ألم آتكم ضلالاً فهداكم اللّه؟ وعالة فأغناكم اللّه؟ وأعداء فألف اللّه بين قلوبكم؟) قالــوا: بلـــى، اللّه ورسولـــه أَمَنُّ وأَفْضَلُ . اې انصارو! ستاسې یوه خبره راته رارسیدلې ده، لکه چې تاسې له ما خفه شوي یاستئ؟ آیا داسې نده چې زه تاسې ته پداسې حالت کې درغلم چې تاسې ګمراهان وئ الله تعالی هدایت درته وکړ، تاسې بې وسه وئ الله تعالی وس او دارایي در کړه، یو د بل دښمنان وئ الله تعالی سره دوستان کړئ؟ انصارو وویل هو همداسې ده، پر مونږ باندې د الله تعالی او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زیاته مهرباني او کرم دی او لــه هر څه نـه راتـه غوره دي. بیا یې زیاته کړه: (ألا تجيبوني يا معشر الأنصار؟) اې انصارو ولې ځواب نه را کوئ؟ دوی وویل: د څه ځواب در کړو یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)؟! پر مونږ د الله او رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لوی فضل شویدی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (أما واللّه لو شئتم لقلتم، فصَدَقْتُمْ ولصُدِّقْتُمْ: أتيتنا مُكَذَّبًا فصدقناك، ومخذولاً فنصرناك، وطريداً فآويناك، وعائلاً فآسَيْنَاك).

قسم په الله که غواړئ چې وواییئ او که وواییئ ریښتوني به هم وئ، وواییئ چې یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! تـه مونږ تـه پداسې حالت کې راغلې چې خلکو دروغ در پورې تړل او مونږ دې تصدیق وکړ، چا مرسته نه درسره کوله مونږ دې مدد وکړ، چا ځای نه درکاوه او مونږ ځای درکړ، محتاج وې مونږ دې مرسته وکړه. بیا یې زیاته کړه : (أوَجَدْتُمْ يا معشر الأنصار في أنفســـكم في لَعَاعَةٍ من الدنيا تَألَّفْتُ بها قوماً ليُسْلِمُوا، ووَكَلْتُكم إلى إسلامكم؟ ألا ترضـــون يـــا معشر الأنصار أن يذهب الناس بالشاة والبعير، وترجعوا برسول اللّه صلى الله عليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسلم إلى رحالكم؟ فوالذي نفس محمد بيده، لولا الهجرة لكنت امرأ من الأنصار، ولو سلك الناس شِعْبًا، وسلكت الأنصار شعباً لسلكت شعب الأنصار، اللّهم ارحم الأنصار، وأبناء الأنصار، وأبناء أبناء الأنصار). [اې انصارو د ناچیزې مادي متاع په سبب له ما خفه نه شئ. ما غوښتل پدې بې ارزښته متاع سره د خلکو زړونه واخلم تر څو اسلام راوړي ستاسې په اسلام ډاډ څرګند شوی. اې انصارو! آیا دا مو نده خوښه چې خلک له اوښانو او پسونو سره روان وي او تاسې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره خپلې مېنې ته ستانه شئ؟ قسم په هغه ذات چې زما نفس د هغه په واک کې دی، که هجرت نه وی نو زه به له انصارو نه یو فرد وای، که ټول خلک په یوه لاره روان شي او انصار په بله زه به د انصارو په لاره ځم. اې الله ته په انصارو رحم وکړه، د انصارو په زامنو رحم وکړه او د انصارو په لمسیانو رحم وکړه.] پدې خبرو سره ټولو دومره وژړل چې ږیرې یې په اوښکو لمدې شوې، ټولو وویل: زمونږ لپاره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کافي دی، همدا عظیمه برخه راته بس ده. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تشریف یوور. او دوی هم سره تیت شول[1].

د هوازن پلاوی

وروسته له هغې چې غنیمتونه وویشل شول، د هوازن قبیلې نماینده‌ګان پداسې حال کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغلل چې په اسلام مشرف شوي وو. دوی ۱۴ کسان وو، مشر یې زهیر بن صُرَد وُ، ابو بُرقان چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) رضاعي تره کیده هم ورسره وُ. د نوموړي د نوم په هکله څه اختلاف شته ځینو یې نوم ابومروان او ابو ثروان هم بللی دی. هغوی له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه سوال وکړ چې احسان ورسره وکړي بندیان او مالونه یې بیرته ورکړي، او داسې خبرې یې وکړې چې د ټولو زړونه پرې وسوځیدل. ابن اسحاق وایي: پدې ډله کې نهه سرداران وو، چې اسلام یې راوړ،بیعت یې وکړ، بیا یې‌عرض وکړ: یا رسول الله (صلی الله علیه وسلم)! د تاسو له خوا په نیول شویو کسانو کې میندې، خویندې، ترورياني(عمه ګانې او خاله ګانې دي،چې دا ټولې د قومونو ناموس او غیرت شمیرل کیږي.

[1] . ابن هشام ۲/٤۹۹_٥۰۰. په بخاري کی هم دیته ورته روایت ذکر شویدی ۲/٦۲۰_٦۲۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فامنن علينا رسول اللّه في كـــرم ** فإنـــك المرء نرجـــوه وننتظر

امنن على نسوة قد كنت ترضعها ** إذ فوك تملؤه من محضها الدرر

[يا رسول الله(عليه السلام) د خپل کرم له مخې پر مونږ منت کيږده، ته هسې شخصيت يې چې مونږ تمه او هيله درته لرو، پر هغو ميرمنو احسان وکړه چې تا يې شيدې خوړلې او رضاعي اړيکې ورسره لرې.]

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: : (**إن معي من تـــرون، وإن أحب الحديث إلى أصدقه، فأبناؤكم ونساؤكم أحب إليكم أم أمـــوالكم؟**) له ماسره خو دغه کسان شته چې تاسې يې وينئ، ربنتيا خبرې ډيرې غوره گڼم، دا راته ووايئ چې خپل اولادونه او ښځې ډيرې دربانديې گرانې دي او که خپل مالونه؟ دوی وويل: مونږ هيڅ شی له خپل نسب،ا ولاد، حسب او شرف سره نه برابره وو. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**إذا صليت الغداة ــ أي صلاة الظهر ــ فقوموا فقولوا: إنا نستشفع برسول اللّه صلى الله عليـــه وســـلم إلى المـــؤمنين، ونستشفع بالمؤمنين إلى رسول اللّه صلى الله عليه وسلم أن يرد إلينا سبينا**).کله مو چې د ماسپښين لمونځ ادا کړ پورته شئ او ووايئ چې مونږ رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) مسلمانانو ته او مسلمانان رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته شفيع وراندې کوو چې زمونږ بنديان راته آزاد کړي. د ماسپښين لمونځ چې وشو، هغوی پورته شول او همدا خبرې يې وکړې، رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: : (**أما ما كان لي ولبني عبد المطلـــب فهـــو لكـــم، وسأسأل لكم النـــاس**).کوم شی چې په ما او بني مطلب پورې اړه لري هغه ټول ستاسې، او ستاسې لپاره له نورو خلکو نه همداسې غوښتنه کوم. مهاجرينو او انصارو وويل: له مونږ سره چې څه شيان شته هغه ټول د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) دي، خو الأَقْرَع بن حابس وويل: زه او بنو تميم دا مالونه او شيان بيرته نه ورکوو. عُيَيْنَة بن حِصْن هم وويل: زه او بنو فزاره هم دا کار نه کوو. عباس بن مِرْدَاس هم همدا ډول خبره وکړه ويې ويل: زه او بنو سُلَيْم هم دا شيان نه ستردوو، خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنو سليم وويل: زمونږ شيان د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دي. عباس ورته وويل: تاسې زه توهين کړم. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**إن هؤلاء القوم قد جاءوا مسلمين، وقد كنت استأنيت سَبْيَهُمْ، وقد خيرتهم فلم يعدلوا بالأبناء والنساء شيئاً، فمن كان عنده منهن شيء فطابت نفسه بأن يرده فسبيل ذلك، ومن أحب أن يستمسك بحقه فليرد عليهم، وله بكل فريضة ست فرائض من أول ما يفيء اللّه علينا**). دا خلک پداسې وخت مونږ ته راغلي چې اسلام يې راوړيدی، ما خو د دوی د بنديانو په هکله څه انتظار هم ويوست اوس مې هم دوی ته اختيار ورکړ چې مالونه غواړي او که اولادونه، خو هغوی وويل هيڅ شی هم له خپلو اولادونو او ښځو سره نه برابروي، نو له چا سره چې د دوی اسير شته که خوښه يې وي هغه دې بيرته دوی ته ورکړي، او که څوک نه غواړي له خپل حق نه تير شي، نو غوره ورته دا ده چې اسير بيرته ورکړي زه به د دوی د هرې برخې په عوض کې له راتلونکي غنيمت نه شپږ برخې ورکړم. خلکوپه ځواب کې وويل: مونږ ته د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خوښه له هرڅه نه غوره ده، يعنې دده پخاطر ټول اسيران بيرته دوی ته ورکوو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**إنا لا نعرف من رضي منكم ممن لم يرض، فارجعوا حتى يرفع إلينا عُرَفَاؤكم أمركم**). تاسې لاړ شئ تر څو ستاسې مشران او قومندانان گزارش راکړي، ځکه اوس ما ته ستاسې راضي او ناراضي معلوم نه شو. بيا ټولو د هوازن قبيلې بنديان ځوانان وو که ماشومان او که ښځې ټول يې بيرته ورکړل، يوازې عيينه چې يوه زړه ښځه يې په برخه رسيدلې وه نه ورکوله، په پای کې يې له څه بحث نه وروسته هغه هم ورکړه. رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هرې اسيرې ښځې ته يو يو جوړه قبطي جامې هم ورکړې.

عمره او مدينې ته ستنيدل

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په جعرانه کې د ولجو له ويش نه وروسته عمره ادا کړه او بيا يې مدينې منورې ته تشريف يووړ. عتاب بن اسيد يې په مکه مکرمه کې خپل خليفه وټاکه د کائناتو سردار د هجرت د اتم کال د ذي القعدې په ۲۴ مه بيرته مدينې ته ستون شو.

محمد غزالي وايي: د الله تعالی له لوري د ځرگندې فتحې له پيرزوينې وروسته مدينې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته د ستنیدلو او لدینه آته کاله وړاندې هجرت تر منځ څومره فاصله او څومره توپیر موجود دی؟! وګورئ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پداسې حال کې مدینې ته هجرت کړی ؤ چې له مکې نه شړل شوی، تر تعقیب او څارنې لاندې ؤ، ګوښی ؤ، مسافر ؤ، د انس، الفت، ځای او ځای ګیر په لټه کې ؤ چې د مدینې اوسیدونکو ښه راغلاست ورته ووایه، دده راتګ یې نیکمرغي وبلله، ځای یې ورکړ، تود هرکلی یې ورته ووایه، اطاعت یې ورنه وکړ، ورته تسلیم شول، مرستې یې ورسره وکړې، له لاربښوونو څخه یې ګټه پورته کړه، دده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د حضور او موجودیت په بدل کې یې د ډیرو دښمنی ته تن ورکړ، خو دا دی اوس آته کاله وروسته بیرته همغه مدینې ته چې مخکې بې پناه پکې لټوله پداسې حال کې روان دی چې مکه یې فتحه کړې، د جاهلیت واکمني یې نسکوره او غرور یې ورمات کړی، د کفر او شرک زور اوبه شوی، د جاهلیت غرور تر پښو لاندې شوی، همغه جاهل او ګمراه خلک په اسلام مشرف او عزتمن شوي، اسلام ورته له هر څه محترم او مقدم شوی، همدا وجه ده چې مخکینی ګناوې یې ورته ښښل شوې الله تعالی فرمایي:

((**إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ**)). (یوسف: ۹۰)

[ترجمه: چا چې تقوی او صبر وکړ نو الله تعالی د نیکو کارانو اجر نه ضایع کوي[1].]

---

[1] . فقه السیرة ۳۰۳. ددی غزواتو ـ دمکې فتحه، حنین او طائف ـ د تفصیل لپاره دا کتابونه وګورئ:زاد المعاد ۲/ ۱۲۰تر ۲۰۱. ابن هشام ۲/۳۸۹ تر ۵۰۱. صحیح البخاري ۲/۲۱۲ تر ۲۲۲. فتح الباري ۸/۳تر۵۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مکې له فتحې وروسته
پلاوي او سرايا

لدې اوږده او برياليي سفر څخه له راتګ نه وروسته د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ډير پلاوي او وفدونه راغلل، همدا راز رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مختلفو سيمو ته واليان، موظفين او بلونکي واستول. او د هغو قوتونو په خلاف يې عسکري اجرآت وکړل کوم چې اسلام ته يې سر نه ايښود، کبر يې کاوه او په واقعيت يې اعتراف نه کاوه، په لاندې کرښو کې لدې وضعې نه په لنډه توګه داسې يادونه کوو:

د زکات راټولونکي

مخکې مو وويل چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د آتم هجري کال په وروستيو کې له مکې نه راستون شو، لږه موده وروسته د ۹ (نهم) هجري کال د محرم مياشت رابره شوه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لانديني کسان مختلفو قبايلو ته وليږل تر څو له هغوی نه د زکات مالونه راټول کړي:

۱- عيينه بن حصن بني تميم قبيلې ته
۲- يزيد بن حصين اسلم او غفار قبيلو ته.
۳- عباد بن بشر اشهلي سليم او مزينه قبيلو ته.
۴- رافع بن مکيث جهينه قبيلې ته.
۵- عمرو بن العاص بني فزاره ته.
۶- ضحاک بن سفيان بني کلاب ته.
۷- بشير بن سفيان بني کعب ته.
۸- ابن لتبيه ازدي بني ذبيان ته.
۹- مهاجر بن ابي اميه صنعاء ته. (نوموړی هملته وُ چې اسود عنسي بغاوت او د نبوت دعوه وکړه).
۱۰- زياد بن لبيد حضر موت ته.
۱۱- عدي بن حاتم طيئ او بنو اسد ته.
۱۲- مالک بن نويره بني حنظله ته.
۱۳- زبر قان بن بدر د بني سعد يوی برخې ته.
۱۴- قيس بن عاصم د بني سعد بلې برخې ته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵- علاء بن حضرمي بحرين ته.
۱۶- علي بن ابي طالب نجران ته (د صدقې او جزيې را ټولولو لپاره).
دا کسان ټول د نهم هجري کال په محرم مياشت کې نـدي اسـتول شـوي، بلکـه ځيـنې يې لـدې نيټې نه وروسته هغه وخت ليږل شويدي چې مربوط قبايل په اسلام مشرف شوي.
خو ددې عاملينو يا د زکات راټولونکو موظفينو د ليږلو پيل د نهم کـال پـه محـرم مياشت کې وې، دا هـم د حـديبيې تـړون لـه مثبتـو نتـايجو څخه دی، او پـدې دلالـت کـوي چې لـدې تـړون نـه وروسته اسلام او مسلمانان ډير ځواکمن شويدي. د مکې لـه فـتحې نـه وروسـته خـو خلـک ډلـه ډله په اسلام مشرف شوي او ډيرو خلکو د اسلام امر ته غاړه ايښې ده.

سرايا (جنګي ګروپونه)

رسـول الله (صـلی الله عليـه و الـه و صـحبه و سـلم) کـه لـه يـوې خـوا مختلفـو قبـايلو تـه زکـات راټولونکي وليږل، له بلې خوا دا هم يو ضرورت وې چې بايد د عربـي جزيـرې امنيـت پـه ځـانګړې توګه د لارو ساتلو تـه هم پاملرنـه شـوی وای. لـه همـدې املـه رسـول الله (صـلی الله عليـه و الـه و صحبه و سلم) دا لاندې سرايا (واړه جنګي ګروپونه) يوې او بلې خوا ته واستول:

۱- د عيينه بن حصن فزاري سريه: د نهم هجري کال د محرم په مياشت کې يې د ۵۰ سپرو په مشرۍ بني تميم ته وليږه. پدې ډله کې لـه انصـارو او مهـاجرينو څخـه هيڅـوک نـه وو. ددې سريې سبب دا وې چې بنو تميم ځينې کورنۍ له زکات ورکولو نه مـنعې کـــولې، او د مسلمانانو په خلاف يې راپارولې. عيينه ورپسې ورغی، د شپې به يې مزل کـاوه او د ورځې به يې کمين نيوه، تر څو ور ورسيد او په دښته کې يې حملـه وربانـدې وکـړه هغـوی وتښتيـدل. عيينه وتوانيد يوولس سړي، يوويشت ښځې او ديرش ماشومان په اسارت ونيسي، هغوی يې له ځان سره مدينې ته راوستل، هلته يې د رملة بنت حارث پـه کـور کې واچول. همدا وه چې د هغـوی لـس تنـه مشـران مـدينې تـه ورپسـې راغلـل د رسـول (صـلی الله عليـه وسلم) دروازې تـه ودريدل، چيغې يې وهلې اې محمده (صلی الله عليه وسلم)! زمونږ فرياد واوره! رسـول (صـلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورتـه تشـريف راوړ، دوی لـه لمـنې ونيـو، خبـرې يې ورسـره پيـل کړې. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) څه وخت ورسره ولاړ وې، بيـا يـې تشـريف يووړ د ماسپښين لمونځ يې ادا کړ او بيا په جومات کې کيناست. هغـه خلـک راغلـل خپـل څـه وياړونه يې ياد کړل، خپل خطيب (وياند) عطارد بـن حاجب يې رامخې تـه کـړ هغـه څـه خبـرې وکړې. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د اسـلام خطيـب (ويانـد) ثابـت بـن قـيس بن شماس ته امر وکړ چې د دوی د وياند ځواب ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيا د هغوی شاعر زبرقان بن بدر شعر ووايه مدح او ستاينه يې وکړه خپل وياړونه يې ياد کړل، په ځواب کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) شاعر حسان بن ثابت (رضي الله عنه) شعر ورته ووايه.
پدې پسې اقرع بن حابس وويل: بيشکه چې د دوی (مسلمانانو) وياند زمونږ له وياند نه غوره دی، او شاعر يې زمونږ له شاعر نه ډير مخکی دی، آواز يې له مونږ نه لوړ او خبرې يې زمونږ له خبرو نه ډيرې درنې دي، دايې وويل بيا ټول په اسلام مشرف شول.
رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته ښې تحفې او سوغاتونه ورکړل، د دوی ښځې او اولادونه يې ورته وسپارل. سيرت ليکونکي عقيده لري چې دغه سريه د نهم هجري کال په محرم کې شويده، خو دا خبره د نقد او اعتراض وړ ده، ځکه لدې نه خو داسې څرګنديږي چې اقرع بن حابس لدې تاريخ نه مخکې اسلام ندی راوړی پداسې حال کې چې همدې اقرع خو د هوازن د اسيرانو د بيرته ورکولو په وخت کې ويلي و چې زه او بنو تميم خپل بنديان بيرته نه ورکوو! دا ددې معنی لري چې بايد اقرع له هوازن نه مخکې مسلمان شوی وي.

۲- د قطبه بن عامر سريه: د نهم هجري کال په صفر مياشت کې د خثعم يوې کورنۍ ته چې تربه ته نژدې (تباله) کې يې اړولي ؤ واستول شو. له قطبه سره شل کسان او لس اوښان وو چې په نوبت سره به پرې سپريدل. لاړل او پر هغوی يې بريد وکړ، سخته جګړه ونښتله، دواړو خواوو ډير تلفات ورکړل، قطبه له څو ملګرو سره يو ځای په شهادت ورسيد، خو په پای کې مسلمانان پدې بريالي شول چې له کفارو نه څو ښځې په اسارت ونيسي، پسونه او اوښان ورنه غنيمت کړي.

۳- د ضحاک بن سفيان کلابي سريه: د نهم هجري کال د ربيع الاول په مياشت کې د کلاب قبيلې په لور. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا ګروپ ددې پخاطر وليږه تر څو کلاب قبيله اسلام ته راوبولي، خو هغوی اسلام و نه مانه او له مسلمانانو سره په جنګ شول، په پای کې يې ماتې وخوړه، د سر تلفات يې هم ورکړل، او مسلمانان بيرته ستانه شول.

۴- د علقمه بن مجزز مدلجي سريه: د نهم هجري کال په ربيع الآخر مياشت کې د جدې د ساحلي برخو په لور وه. له علقمه سره دری سوه جنګيالان وو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وظيفه ورکړه چې د هغو حبشيانو مقابلې ته ورشي کوم چې په مکه او د جدې په شا و خوا ساحلی برخو کې د چور و چپاول لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

راتېول شوي وو. علقمه د بحر له لارې مخکې لاړ تر څو جزیرې ته ورسید، حبشیان خبر شول او تېول وتښتیدل[1].

۵ – د علي بن ابي طالب سریه: د نهم هجري کال په ربیع الاول میاشت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه ته وظیفه ورکړه چې لاړ شي او د طيئ قبیلې قلس نومی بت ویجاړ کړي. له ده سره (**۱۵۰**) تنه مجاهدین ملګري وو، چې سل اوښان او پنځوس آسان هم ورسره وو دوه بیرغونه چې یو لوی او رنګ یې سپین او بل وړوکی تور رنګی ؤ.
د سهار په وخت کې یې د حاتم پر کلي حمله وکړه، بت یې مات کړ، زیات شمیر پسونه او اوښان یې غنیمت کړل، زیات کسان یې بندیان کړل، د بندیانو په جمله کې د عدي بن حاتم خور هم وه. عدي پخپله شام ته وتښتید، مسلمانانو د بت په خزانو کې دری توري، دری زغرې او څه نور شیان وموندل، غنیمتونه یې سره وویشل، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) برخه یې ورنه جدا کړه، خو د حاتم کورنۍ یې و نه ویشله، کله چې مدینې ته ستانه شول د حاتم لور له رسول الله (صلی الله علیه وسلم) نه د احسان سوال وکړ او ویې ویل: یا رسول الله (صلی الله علیه وسلم) پلار مې مړ شو، وروڼه مې ورک شول، سرپرست نه لرم، زه یوه زړه ښځه یم د چا خدمت نه شم کولی، احسان راباندې وکړه! رسول (صلی الله علیه وسلم) ورته وفرمایل: (**من وافدك؟**) سرپرست مو څوک دی؟ دې وویل: عدي بن حاتم. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**الذي فر من اللّه ورســـوله؟**). هغه چې له الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه یې فرار کړیدی؟ دا ېئ وویل او ورنه لاړ.

د عدي خور بله ورځ بیا همداسې عرض وکړ، دریمه ورځ یې بیا تکرار کړ، همدا وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) احسان پرې وکړ، او هغه یې آزاده کړه. دلته یو صحابي چې په اغلب ګمان سره علي (رضي الله عنه) ؤ ورته وویل: له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه د ځان لپاره سورلۍ هم وغواړه! هغې د مرکب سوال وکړ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مرکب هم ورکړ. بیا د حاتم لور لاړه او شام ته ورسیده هلته یې خپل ورور عدي ته وویل. دې

[1] . فتح الباري ۵۹/۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخص (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دومره احسان راباندې وکړ چې ستا پلار به هم نه وي راباندې کړی، ويريږې او که تمه ورته لرې که هر څه وي حتماً به ورځې! هماغه وه چې عدي هم بې له امانه او بې ضمانته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه خپل کور ته بوته، هلته يې ورته وويل: **ما يُفرِّكَ؟ أيُفرُّك أن تقول: (لا إله إلا اللّه؟ فهل تعلم من إله سوى اللّه؟) قال: لا. ثم تكلم ساعة ثم قال: (إنما تفر أن يقال: اللّه أكبر، فهل تعلم شيئاً أكبر من الله؟) قال: لا. قال: (فإن اليهود مغضوب عليهم، وإن النصاري ضالون). قال: فإني حَنيف مسلم، فانبسط وجهه فرحاً، وأمر به فنزل عند رجل من الأنصار، وجعل يأتي النبي صلى الله عليه وسلم طرفي النهار.**

ولې تښتېدلی وې، آيا د کلمې ((**لا اله الا الله**)) نه دې فرار کړی؟ آيا له الله پرته بل حق معبود پېژنې؟ عدي وويل: نه. بيا څه نورې خبرې وشوې. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: آيا لدې تښتې چې وويل شي (**الله اکبر**). آيا له خدای نه پرته بل لوړ او غوره څيز پېژنې؟ عدي وويل: نه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: په يهودو د خدای قهر شوی، او نصرانيان بې لارې شويدي. عدي وويل: زه يو ريښتونی مسلمان يم. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تندی له ډيرې خوشالۍ نه وغوړيده امر يې وکړ چې عدي ته دې د يوه انصاري په کور کې ځای ورکړل شي، پدې ترتيب سره به عدي سهار او ماښام د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر يده.[1]

ابن اسحاق روايت کوي چې عدي وايي: زه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپل کور کې کينولم راته ويې فرمايل: **(إيه يا عدي بن حاتم، ألم تكن رَكُوسيّا؟) قال: قلت: بلي، قال: قال: قلت: بلي. قال: قال: قلت أجل واللّه. قال: وعرفت أنه نبي مرسل، يعرف ما يُجْهَل.**

ايگ عدي! آيا ته رکوسي (هغه وخت د نصرانيت او صائبيت تر منځ د مشرکانو يو

[1]. زاد المعاد ۲/ ۲۰۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم مروج مذهب ؤ) نه وې؟ ما وويل: هو. ده وفرمايل: (**أو لم تكن تسير في قومــك بالمِرْبَا ع؟**).آيا د غنيمت څلورمه برخه به دې نه اخيستله؟ وايي: ورته ومې ويل: هو. راته ويې فرمايل: (**فإن ذلك لم يحل لك في دينك**). پداسې حال کې چې دې کار ستا په دين کې جواز نه درلود. ما ورته وويل: هو، په خدای قسم چې همداسې ده. عدي زياتوي: همدلته پوه شوم چې دا د الله رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دی، ځکه له داسې څه نه معلومات لري چې ورته ويل شوي ندي[1].

احمد روايت کوي وايي چې: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**يا عدي، أسلم تسلم**). يا عدي! مسلمان شه تر څو په امن شې. عدي ورته وايي: زه خو دين لرم. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**أنــا أعلــم بدينك منك**). زه ستا د دين په هکله له تا نه ډير معلومات لرم. عدي وايي: ته زما د دين په هکله له ما نه ډير معلومات لرې؟ ويې فرمايل: (**نعم، ألست من الركوســية، وأنت تأكل مربا ع قومك؟**). هو. آيا ته رکوسي نه يې؟ بيا يې راته وفرمايل: آيا د خپل قوم د غنيمت څلورمه برخه به دې نه خوړله؟ ما وويل : هو. همداسې ده. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**فإن هذا لا يحل لك في دينــك**). ستا په دين کې خو دا کار جواز نلري. عدي وايي چې دا خبره يې وفرمايله نو ورته تسليم شوم[2].

بخاري هم له عدي نه په روايت سره وايي: **قال: بينا أنا عند النبي صلى الله عليه وسلم إذ أتاه رجل فشكا إليه الفاقة، ثم أتاه آخر فشكا إليه قطع السبيل، فقال: (يا عدي، هل رأيت الحيرة؟ فإن طالت بك حياة فلترين الظعينة ترتحل من الحيرة حتى تطوف بالكعبة، لا تخاف أحداً إلا اللّه، ولئن طالت بك حياة لتفتحن كنوز كسري، ولئن طالت بك حياة لترين الرجل يخرج ملء كفه من ذهب أو فضة، ويطلب من يقبله فلا يجد أحداً يقبله منه...) الحديث وفي آخره: قال عدي: فرأيت الظعينة ترتحل من**

---

[1]. ابن هشام **۵۸۱/۲**.

[2] . مسند الامام احمد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الحيرة حتى تطوف بالكعبة لا تخاف إلا اللّه. وكنت فيمن افتتح كنوز كسري بن هرمز، ولئن طالت بكم حياة لترون ما قال النبي أبو القاسم صلى الله عليه وسلم: (يخرج ملء كفه[1]).

کله چې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره ناست وم، یو سړی راغی له لوږې نه یې شکایت وکړ، وروسته بل څوک راغی چې له غلو نه یې شکایت درلود. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: اې عدي! حیره دې لیدلې ده؟ که ژوندی وې و به یې وینې، یوه ښځه به له حیره نه راځي، د کعبې طواف به کوي، او له الله پرته به د بل هیچا ویره ورسره نه وي. که دې عمر یاري درسره وکړه نو د کسری خزانې به فتحه کړې او که عمر دې اوږد و نو و به ګورې چې خلک به طلا او یا نقره په لاس کې ګرزوي، پدې لټه کې به وي چې څوک فقیر پیدا کړي او خیرات ورکړي، خو داسې غریب به نه مومي چې دده خیرات واخلي. دا حدیث شریف ډیر اوږد دی چې په وروستۍ برخه کې یې راځي: عدي وایي: ما پخپلو سترګو یوه ښځه ولیدله چې له حیره نه راغلې او د کعبې طواف یې کاوه او له الله پرته د بل هیچا ویره ورسره نه وه. زیاتوي: همدارنګه زه د هغو کسانو په ډله کې شامل وم چې د کسری بن هرمز خزانې مو فتحه کړې، که تاسو ژوندی وئ حتماً به همداسې حالت وګورئ لکه څرنګه چې ابو القاسم محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمایلي چې غني به پداسې حال کې چې لاس به یې له طلا او نقرې ډک وي، غریب به لټوي چې خیرات ورکړي، خو فقیر به نه مومي.

---

[1] . صحيح البخاري، مشكاة المصابيح ٥٢٤/٢ ته دی مراجعه وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تبوک غزا

۹ هجري کال د رجب میاشت

د مکې فتحه ډېره لويه کارنامه او د حق او باطل تر منځ پريکنده غزا وه. لدې سوبې نه وروسته مشرکينو ته د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په رسالت کې د شک ځای پاتې نه شو، د تاريخ مسير بدلون ومونـد، خلک ډلې ډلې پـه اسلام مشرف شول. مخکې مو وليدل چې ځومره وفدونه او نمايندګان د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت تـه حاضر شول، او دا بـه هم وګورو چې پـه حجـه الوداع کې د مسلمانانو شميره څو ته لوړېږي، دا ټول د مکې د فـتحې لـه برکتـه. پـدې ترتيب سره د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د حکومت داخلي ستونزې حل شوې، نور مسلمانانو دا فرصت درلـود چې پـه پـوره ډاډ سره د الله د ديـن زده کړه او تبليغ وکړي او خلکو ته اسلام ورسوي.

ددې غزا سبب

مسلمانانو په جزيره کې د ننه مشکلات نه درلودل، خو دغه وخت بې موجبه د روميانو له مخالفت او تهديد سره مخ شول، روميان د هغه وخت زبر ځواک وُ.

په تيرو پاڼو کې مو ولوستل چې د بصری والي تـه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) قاصد حارث بن عمير ازدي (رضي الله عنه) د شرحبيل بن عمرو غساني له خوا په شهادت ورسيد او همدا د تيري پيل و. د همدې تيري په ځواب کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د زيد بن حارثه (رضي الله عنه) پـه مشری يـو لښکر وليږه چې په موته کې له روميانو سره ونښت، سخته جګړه يې وکړه خو ويې نـه شواى کولی له خپل ظالم او کبرجن دښمـن نـه پـوره انتقـام واخلي. خو د ليـرو او نـژدې عربانو پر زړونو يې ډېره غوره اغيـزه وکړه. د روم مشر قيصر ديتـه متوجه و، او پـدې پوهيده چې د جګړې پايله څومره د مسلمانانو په ګټه وه او لـه مسلمانانو سره يې د ځينو عربي قبايلو هم غړي او لـه روم نـه د استقلال هڅې لـه پامـه نـه وې اچولې. او پـه ربښتيا سره چې دا هغه خطر و چې ګام په ګام د روم پولو ته ورنژدې کيده، له عربو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګاونډ کې د شام پولې يې تهديدولې.
همدې ته په توجه سره قيصر تصميم ونيو چې بايد مخکې لدينه چې مسلمانان په نه ماتيدونکي ځواک او خطر بدل شي، او مخکې لدينه چې د روم په خوا کې پرتو عربي برخو کې پاڅونونه او انقلابونه پيل شي بايد د اسلامي دولت جرړې له بيخه وايستل او د مسلمانانو ځواک اوبه شي.
له همدې کبله له موته جګړې نه وروسته پوره يو کال قيصر د جنګ تياري نيوله، له روميانو او تر خپل کنټرول لاندې عربانو لکه آل غسان او نورو نه يې لوی لښکر جوړ کړ، او د فيصله کوونکي جنګ ټول وسايل يې برابر کړل.

د روميانو د تيارۍ خبر په مدينه کې

مدينې ته دا خبرونه رارسيدل چې روميانو له مسلمانانو سره د پريکنده جګړې تياري نيولې ده. په مدينه کې د ننه له مسلمانانو سره تشويشونه پيدا شوي وو، حتی چې د يوه پردي او نا آشنا آواز په اوريدو سره به ډيرو داسې تصور کاوه چې ګويا روميانو پر مدينه بريد وکړ.
ددې حالت اندازه له هغه حالت نه ښه څرګنديدای شي چې عمر (رضي الله عنه) ورسره مخ شويدی. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په نهم هجري کال کې له خپلو بيبيانو سره ايلاء وکړه، (ايلاء ديته وايي چې څوک قسم وکړي چې زه به له خپلې ښځې سره جماع نه کوم نه به ورسره يوځای کيږم، که دا موده له څلورو مياشتو نه کمه وي پروا نلري يعنې له څلور مياشتو نه مخکې هر وخت کولی شي له خپلې ښځې سره يو ځای شي خو د قسم کفاره به ورکوي، او که څلور مياشتې تيرې شوې او نوموړې خپلې ښځې ته ورنژدې نه شو نو بيا به قاضي او محکمه مداخله کوي چې هغه دې يا ښځې ته رجوع وکړي يا دې طلاق ورکړي).
د يو شمير اصحابو (رضي الله عنهم) په رايه د څلورو مياشتو له تيريدو وروسته طلاق واقع کيږي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په همدې کال له خپلو ميرمنو نه خفه شوی او يوه مياشت يې ايلاء وکړه، د خپل کور په بالاخانه کې اوسيده، په پيل کې مسلمانان (اصحاب) نه وو خبر، پدې حکم نه پوهيدل بلکه فکر يې کاوه لکه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپلو ميرمنو ته طلاق ورکړيدی او پدې سره ټول له حده زيات خفه شوي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمر (رضي الله عنه) **دا كيسه داسې بيانوي:**

زما يو انصاري ملګری وُ، هغه به چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مجلس کې حاضريده او زه به نه وم، نو د مجلس احوال به يې ماته راوړ، او که به زه موجود وم او هغه به نه وُ بيا به ما د مبارک مجلس ګزارش ورکاوه. مونږ دواړو په يوه سيمه کې ژوند کاوه، په نوبت به د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مجلس ته حاضريدو د غسان قبيلې د يوه پاچا دا خبر هم راته رسيدلی وُ چې پر مدينه د حملې نيت لري، نو لدې پلوه ويريدو او تشويش راسره وُ. يوه ورځ ناڅاپي زما انصاري دوست راغی دروازه يې ووهله او غږ يې وکړ: خلاصه کړه، خلاصه کړه! عمر (رضي الله عنه) وايي: ما ورته وويل: څه چل دی؟ آيا غساني حمله وکړه؟ هغه راته وويل: نه لدينه هم لويه پيښه شويده، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خپلو ميرمنو نه بېل شويدی... د حديث تر پايه.[1]

په بل روايت کې راغلي چې عمر (رضي الله عنه) وايي: ما او انصاري دوست به خبرې سره کولې او ويل به مو چې غسانيان آسونه راته نعل کوي او د بريد تياري نيسي. ملګری مې يوه ورځ د خپل نوبت په اساس د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مجلس ته تللی وُ چې د شپې بيرته راغی دروازه يې په شدت سره وټکوله غږ يې وکړ چې عمر ويده دی؟ زه وويريدم فوراً ور ووتلم. هغه راته وويل: ډيره لويه پيښه شويده. ما ويل: څه دي؟ آيا غسانيان را ورسيدل؟ ويل يې نه، له دې نه هم لويه او مهمه پيښه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپلو ميرمنو ته طلاق ورکړيدی.[2]

دا کيسه پخپله دا ښيي چې مسلمانانو د روميانو له لوري څومره ويره او تشويش درلود. د روميانو خطر او لدې طرفه متوجه تهديد دومره لوی وُ چې منافقان يو ځل بيا را ژوندي او اميدوار شوي وو، که څه هم د سر په سترګو يې ليدل چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) څومره برياليتوبونه تر لاسه کړل، څومره قوت لري. د مسلمانانو همت او غيرت هم ورته ثابت وُ خو بيا هم پدې تمه وو چې کيدای شي روميان حمله وکړي او مسلمانان نابود کړي. د مسلمانانو کمزوري او تباهي د دوی هيله وه، پدې وخت کې دوی خپل شوم هدف لنډ ليدلو او له همدې امله يې د شر

---

[1]. صحيح البخاري ۲/ ۷۳۰ .

(2). صحيح البخاري ۱/ ۳۳۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او توطئو يوه اډه جوړه کړه. د شر دغه اډه يې د جومات په نوم ونوموله چې په اسلامي تاريخ کې ورته مسجد الضرار ويل کيږي. منافقانو هيله درلوده له همدې مرکز نه په استفادې سره د مسلمانانو تر مينځ نفاق واچوي، همدا به د کفر او کفارو لپاره مرکز او اډه وي. دوی چې دا جومات جوړ کړ له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه يې وغوښتل چې تشريف راوړي او لمونځ پکې ادا کړي، لدې کار نه يې هدف دا وُ تر څو مسلمانان پرې وغولوي، او متوجه نه شي چې دوی دلته د اسلام په خلاف څه توطئې جوړوي. دوی لدې ځای نه د فساد او توطئې جوړونې مطمئنه او آرامه اډه جوړوله، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دلته لمونځ کول له غزا نه تر بيرته راتګ پورې وځنډاوه، ځکه پدې وخت کې غزا ته تياری باندې مصروف وُ. پدې ترتيب سره منافقان پخپل هدف کې ناکام شول، الله تعالی وشرمول، او کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له غزا نه بيرته راستون شو د همدې مسجد د نړولو حکم يې وکړ، او مسجد وران شو.

د روميانو او غسان قبيلې د تياری خاص رپوټونه

دا و هغه حالت او خبرونه چې مسلمانان ورسره مخامخ وو، په همدې ډول حالاتو کې نبطيونو هغه چې له شام نه يې مدينې ته تيل يا غوړي راوړل خبر راوړ چې هرقل ځلويښت زره کسيزه لښکر تيار کړيدی، مشر يې يو مخور رومي ټاکلی، لخم، جذام او نورې عربي قبيلې هم ورسره دي. د همدې لښکر لومړنی ټولګی (مقدمه) د بلقا سيمې ته رارسيدلې ده. پدې سره مسلمانان له لوی خطر او تهديد سره مواجه شول. يادونه بايد وکړو چې نبطيان د اسماعيل (ع) د زوی نابت اولاده وه، يو وخت يې په شمالي حجاز کې ښه برم درلود، خو ورو ورو مخ په ځوړ لاړل او عادي سوداګران او بزګران شول.

حالات نور هم ترينګلي شول

حالات ډير خراب او ترينګلي شول، د سختۍ او شديدې ګرمۍ موسم وُ. مسلمانان له نورو ستونزو علاوه د وچکالۍ، بې وسۍ او د سوارۍ لپاره د څارويو له کمبود سره لاس او ګريوان وو. بله دا چې ميوې هم پخې شوې وې، د هر چا زړه دا غوښتل چې پخپل باغ کې تر سيوري لاندې وي پداسې وخت کې له کور نه وتل ډير ګران و، ګرمي هم وه، لاره ډيره اوږده او سخته وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله ﷺ پریکنده اقدام

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حالاتو او د شرایطو بدلون ته په ډیر دقت کتل، د پیښو اسباب او عواقب یې څیړل، باور یې درلود که په موجوده حالاتو کې له رومیانو سره له جګړې نه ډډه وشي، سستي وشي، دښمن فرصت ومومي د اسلامي دولت له پولو نه تیری وکړي د مدینې په لور مخکې راشي، دا به د مسلمانانو لپاره ډیرې ناوړې اغیزې ولري. جنګي ځواک، شهرت او حیثیت به یې صدمه وموميې، تشویشونه به راولاړ شي، او کیدای شي هغه مشرکان چې له حنین غزا نه وروسته د بشپړې نابودۍ په مورګه ولاړ وو بیرته ځانونه منظم کړي او هڅه وکړي چې بیا د ژوند او ځواک خاوندان شي. بل خطر دا ؤ چې منافقانو هم پر مسلمانانو د پریکنده برید لپاره مناسب فرصت لټاوه، د فاسق ابو عامر له لارې یې د رومیانو له پاچا سره اړیکې ټینګې کړې وې. پلان یې جوړ کړی ؤ چې د رومیانو د حملې په صورت کې به دوی له شا نه پر مسلمانانو د تورې ګوزار کوي. او که داسې شوي واې نو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو (رضي الله عنهم) د اوږدو او سختو هلو ځلو، جنګونو او کوششونو نتیجه به اوبو وړې واې! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا ټول واقعیتونه درک کړي ؤ، همدا وه چې له زیاتو مشکلاتو سره سره یې له رومیانو سره د دوی له پولو نه اخوا د جګړې او ټکر فیصله وکړه، امر یې وکړ چې باید رومیان فرصت و نه مومي د اسلامي حکومت د پولو او سرحدونو په لوري وړاندې تګ وکړي.

له رومیانو سره د جګړې لپاره د تیارۍ امر

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل تصمیم اصحابو (رضي الله عنهم) ته ورساوه، هغوی یې خبر کړل چې باید له رومیانو سره د جګړې تیاري ونیسي. د مکې او شاوخوا نورو سیمو قبایلو ته یې هم د تیارۍ فرمان صادر کړ. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سنت او عادت داسې ؤ چې د جګړې په وخت کې به یې خپله لاره او خپل هدف پټ ساته له توریې نه به یې کار اخیست پدې معنی که غوښتل به یې د شمال په لوري لاړشي نو اعلان به یې داسې کاوه چې جنوب ته ځي، او یا بر عکس، خو دا ځل څرنګه چې شرایط ډیر سخت، تنګ او خطرناک وو نو په څرګنده توګه یې اعلان وکړ چې له رومیانو سره یې د جګړې پریکړه کړیده، ټول یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبر کړل تر څو د جګړې تيارئ ونيسي او جهاد ته يې تشويق کړل. په همدې ورځو کې د سوره برائت څو مبارک آيتونه نازل شول، چې مسلمانان هاند او جګړې ته هڅوي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپلو اصحابو ته د الله په لار کې د مالي قربانۍ اهميت هم بيان کړ او ديته يې وهڅول چې هر يو د خدای په لار کې خپل غوره مال په مصرف ورسوي.

جهاد ته په تيارۍ کې سيالي

له روميانو سره د جګړې لپاره د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له فرمان نه وروسته مسلمانانو يو له بل سره د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د امر په تعيمل کې سيالي کوله. هر چا په ډيره بيړه د جګړې تياري نيوله، مختلفې قبيلې او کورنۍ له هر لوري نه د مدينې په خوا را ماتې وې. ټول مسلمانان آماده شول، له منافقانو پرته ټولو د جګړې اراده کړې وه. ټول جګړې ته روان شول، يوازې درې کسه ريښتوني مسلمانان ورنه پاتې شول نور ټول وخوځيدل.
جګړې ته له روانيدو نه مخکې بې وسه، محتاج او فقير مسلمانان د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته راتلل د جګړې لپاره يې د سپرلۍ او وسايلو سوال کاوه خو کله به يې چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا لاندينی ځواب اوريده نو پداسې حال کې به بيرته ورنه تلل چې سترګې به يې له اوښکو ډکې وې: ((**لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنْ الدَّمْعِ حَزَناً أَلاَّ يَجِدُوا مَا يُنفِقُونَ**)). (التوبة: **۹۲**)
[ترجمه: نو ويل تا دوی ته چې ستاسې د سپرلۍ لپاره څه نلرم، نو بيرته تلل دوی پداسې حال کې چې سترګې يې له اوښکو ډکې وې، او پدې خفه دي چې د جهاد په لارکې د نفقې لپاره څه نلري.**]**
مسلمانانو د الله په لار کې د مال او دارايۍ په خرڅولو کې هم يو له بل سره سيالي کوله د هر يوه هيله دا وه چې زيات اجر وګټي. عثمان (رضي الله عنه) هغه تجارتي کاروان چې د شام د تجارت لپاره يې تيار کړی وُ ټول رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورکړ، پدې کاروان کې دوه سوه اوښان سره له ځلونو او کجاوو، دوه سوه اوقيې يعنې **۵/ ۲۹** کيلو ګرامه نقره دا ټول يې د الله په لار کې صدقه کړل. دا ټول مجهز کاروان يې صدقه کړ، سل اوښان سره له ټولو لوازمو او زر ديناره (پنځه نيم کيلو سره زر) نور يې هم د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړل عرض یې وکړ چې دا هم د الله په لار کې په خرڅ ورسوئ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پداسې حال کې چې دغه دینارونه یې په لاس کې اړول را اړول فرمایل یې: (ما ضَرَّ عثمان ما عمل بعد الیــوم)[1] . لدې ورځې نه وروسته چې عثمان هر عمل وکړي هیڅ زیان نه ورسوي. عثمان (رضي الله عنه) پدې هم اکتفا ونکړه، نور مالونه یې هم خیرات کړل، ټول نهه سوه اوښان او سل آسونه یې صدقه کړل، البته د طلا او نقرې حساب خو یې لا بیل وُ.

عبدالرحمن بن عوف (رضي الله عنه) دوه سوه اوقیې نقره راوړه. ابوبکر (رضي الله عنه) خپل ټول مال چې څلور زره درهمه وو راوړل، د خپل اولاد لپاره یې الله او رسول کافي وبلل. عمر (رضي الله عنه) هم خپل نیم مال راوړ. عباس (رضي الله عنه) هم ډیر څه راوړل. طلحه، سعد بن عباده، محمد بن مسلمه (رضي الله عنهم) هر یوه ډیر څه حاضر کړل. عاصم بن عدي (رضي الله عنه) نوي وسقه خرما (یو وسق ۶۰ صاع کیږي او پدې حساب ټول دیارلس نیم زره کیلو یا دیارلس نیم ټنه خرما) راوړه. اصحابو (رضي الله عنهم) یو په بل پسې د خپل توان په اندازه مالونه راوړل، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په حضور کې یې ایښودل، داسې کسان هم وو چې یوازې یو مُد یا دوه مُده یا کمې او زیاتې خرماوې یې راوړلې.[یو مُد ۶۷۵ گرامه وزن لري] ښځو هم چې څه درلودل رایې وړل، چا به مشک راوړل، چا پایزیب، بنګړي، لښتۍ، ګوتیې او، ټول یې حاضر کړل. له منافقانو پرته هیچا هم بخل ونکړ، ډیر څه جمع شول. ((الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنْ الْمُؤْمِنِينَ فِــي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لا يَجِدُونَ إِلاَّ جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ....))). (التوبه: ۷۹)

[ترجمه: هغه منافقان چې عیب وایي په خیرات کوونکو مؤمنانو باندې په ادا د صدقاتوکې او بل د هغو بې وزلو عیب وایي چې هیڅ نه مومي مګر په اندازه د توان او زیار خپل، پس مسخرې کوي دغه منافقان په دوی پورې...]

اسلامي لښکر د تبوک په لور

لښکر تیار شو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) محمد بن مسلمه او په بل روایت سباع بن عرفطه په مدینه کې خپل خلیفه وټاکه. علي (رضي الله عنه) ته یې

[1] . جامع الترمذي،مناقب عثمان بن عفان ۲۱۱/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وظیفه ورکړه چې دده د کورنۍ سر پرستي وکړي. کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) روان شو منافقانو داسې خبرې وکړې چې علي (رضي الله عنه) هغه تحمل نه شوی کړی، روان شو له مدینې نه ووت او ځان یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورساوه، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بیرته امر ورته وکړ چې لاړ شي او د خپلې کورنۍ سر پرستي وکړي او ورته ویې فرمایل: (**ألا ترضى أن تكون مني بمنزلة هارون من موسي، إلا أنه لا نبي بعـــدي**). اې علي! آیا دا دې نده خوښه چې زما په وړاندې داسې مقام ولرې لکه چې هارون یې د موسی (علیه السلام) په وړاندې لري. خو له ما نه وروسته بل هیڅ پیغمبر نشته.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د پنجشنبې په ورځ د شمال په لور مدینه د تبوک په قصد پرېښوده، د مجاهدینو شمیره ډېره زیاته وه، دیرش زره کسان جګړې ته روان وو، که څه هم ډېر مالونه راټول شول خو بیا هم ددې دومره لوی شمیر عسکرو لپاره کافي نه وو.

لښکر د سورلۍ او توښې له پلوه له مشکلاتو سره مخ و، هرو اتلسو کسانو ته یوه سورلي وه په نوبت به ورباندې سپریدل. غازیانو به له ډېرې لوږې د ونو پاڼې خوړلې د اکثرو کسانو شونډې وپړسیدلې، که څه هم اوښانو ته ډېره اړتیا وه خو بیا هم له ډېرې تندې او لوږې نه دیته مجبور شول څه اوښان حلال کړي، دومره تږي وو چې باید د اوښانو د خیټې اوبه یې څښلې وای. او څرنګه چې لښکر ډېرې سختۍ لیدلې نو دې لښکر ته جیش العسره یعنې د سختیو لښکر هم ویل کیږي.

اسلامي لښکر د لارې په اوږدو کې د ثمودیانو له سیمې (حجر) نه تیر شو، ثمودیانو هلته وادي قری کې له تیږو نه لویې لویې خونې جوړې کړې وې. اصحابو(رضي الله عنهم) اراده وکړه ددې ځای له اوبو نه څه وڅښي، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې: (**لا تشربوا من مائها ولا تتوضأوا منه للصلاة، وما كان من عجين عجنتموه فاعلفوه الإبل، ولا تأكلوا منه شـــيئاً**). دا اوبه مه څښئ او مه اودس وربانديې کوئ او کوم اوړه مو چې پدې اوبو خوشته کړي هغه خپلو اوښانو ته ورکړئ خپله یې مه خورئ. او زیاته یې کړه چې یوازې له هغې چینې نه اوبه وڅښئ له کومې نه به چې د صالح (علیه السلام) اوښې اوبه څښلې.

بخاري او مسلم له ابن عمر (رضي الله عنهما) نه روایت کوي وایي: کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له حجر نومې سیمې نه تیریده ویې فرمایل: (**لا تدخلوا مساكن الذين ظلموا أنفسهم أن يصيبكم ما أصابهم إلا أن تكونوا باكين**). د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه چا کورونو ته مه داخلیږئ چې پخپلو نفسونو یې ظلم کړیدی، هسې نه چې د دوی عذاب تاسې ته هم در ورسیږي، دلته پداسې حالت کې داخل شئ چې د الله له ویرې نه ژړا کوونکي وئ. بیا رسول (صلی الله علیه وسلم) خپل مبارک سر پټ کړ او په بیړه ، بیړه لدې درې نه ووت.[1]

د لارې په اوږدو کې غازیان سخت تږي شول، اوبو ته زیات اړ وو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې شکایت وکړ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د باران سوال وکړ، یو ځل وریځې رابښکاره شوې ښه باران وشو. خلکو اوبه وڅښلې او د ضرورت په اندازه یې ورسره واخیستلې. کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تبوک ته نژدې شو ویې فرمایل: (**إنكم ستأتون غداً إن شاء اللّه تعالى عين تبوك، وإنكم لن تأتوها حتى يَضْحَي النهار، فمن جاءها فلا يمس من مائها شيئاً حتى آتي**). [تاسې به سبا د تبوک چینې ته ورسیږئ (ان شاء الله) خو تر نیمې ورځې پورې به ور ونه رسیږئ، که له ما نه مخکې ور ورسیدئ نو ترهغې پورې اوبه مه ورنه څښئ تر څو زه نه وم راغلی.]

معاذ (رضي الله عنه) وایي مونږ پداسې حال کې چینې ته ورسیدو چې له مونږ نه مخکې دوه کسان ورسیدلي وو، د چینې اوبه لږ لږ روانې وې، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له هغو دوو کسانو نه پوښتنه وکړه : (**هل مسستما من مائها شيئاً؟**) آیا د چینې اوبو ته مو لاس وروړی دی؟ هغوی وویل: هو. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته د خدای د ارادې او خپلې خوښې مطابق خبره وکړه. بیا یې په مبارکو لاسونو اوبه رابندې کړې تر څو یوه اندازه جمع شوې، مبارک مخ او لاسونه یې ورباندې پرې مینځل، نورې یې بیرته په چینه کې واچولې پدې سره یو ځل له چینې نه زیاتې اوبه روانې شولې، خلکو وڅښلې او د ضرورت په اندازه یې ورسره واخیستلې. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**يوشك يا معاذ، إن طالت بك حياة أن ترى ماهاهنا قد ملئ جناناً**). اې معاذه! که عمر یاري درسره وکړي، نو و به وینې چې یو وخت به دا سیمه ټوله د میوو له باغونو ډکه وي.[2]

همدا راز رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د تبوک په لاره کې او په بل

---

(1). صحیح بخاري ۲/ ۶۳۷.
(2). مسلم ۲/ ۲۴۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

روایت تبوک ته له رسیدو وروسته وفرمایل: (**تهب علیکم اللیلة ریح شدیدة، فلا یقم أحد منکم، فمن کان له بعیر فلیشد عقَالَه**). نن شپه به سخت باد دربانديږ راوالوزي، هیڅوک به نه دریږي، د اوښانو څاوندان دې د اوښانو ګونډې وتړي.

هماغه وه چې د شپې سخت باد راغی، یو سړی د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د امر په خلاف پاڅید ودرید، چې باد پورته کړ او ان د طيء په غره يې وغورځاوه[1].

همدارنګه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عادت داسې وُ چې د لارې په اوږدو کې به يې د ماسپښین او لمازدیګر، ماښام او لماسختن لمونځونه یو ځای ادا کول یعنې د لمازدیګر لمونځ به يې د ماسپښین او لماسختن به يې د ماښام په وخت کې یو ځای ادا کاوه چې دیته جمع تقدیم وایي، او یا به يې د ماسپښین لمونځ د لمازدیګر او ماښام د لماسختن په وخت کې یو ځای ادا کول چې دیته جمع تاخیر وایي.

اسلامي لښکر په تبوک کې

اسلامي لښکر تبوك ته ورسید، له دښمن سره د مقابلې پوره تیاري يې درلوده، مرکز يې جوړ کړ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ډیره مهمه خطبه وویله، په لنډو ټکو کې يې لوی مفاهیم ادا کړل، مسلمانان يې د دنیا او آخرت ښېګڼو ته راوبلل، د بدو اعمالو او شر له عواقبو نه يې وویرول، ويې ګواښل. همدا راز د خوښۍ ځرګندونه يې وکړه، او دوې ته يې هم د خوښۍ او برې زیری ورکړ. پدې ترتیب سره يې د هغوی روحیات دومره لوړ کړل چې د وسایلو د کمبود او موادو د نشتوالي جبران پرې وشو. رومیانو چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د لښکر کشۍ خبر واورید ویرې واخیستل، د وړاندې تګ او مقابلې جرات يې نه شوی کولی، له پولو نه اخوا ښارونو کې سره تیت شول. دې کار د مسلمانانو لپاره په زړه پورې نتیجې درلودې، او مسلمانانو داسې سیاسي بریاوې لاسته راوړې چې د جنګ او وسلوالې مقابلې په حالت کې يې لاسته نه شوای راوړی. د ایله مشر یحنه بن روبه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغی او د جزیې په منلو سره يې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره سوله وکړه. د جرباء او اذرح خلک هم حاضر شول جزیه ورکول يې ومنل، رسول الله (صلی الله علیه و

[1]. صحیح مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اله و صحبه و سلم) هغوی ته یو لیک ولیکه. د ایله واکمن ته د لیکل شوي لیک متن داسې و:

(بسم اللّه الرحمن الرحیم، هذه أمنة من اللّه ومحمد النبي رسول اللّه لیحنة بن رؤبة وأهل أیلة، سفنهم وسیاراتهم في البر والبحر لهم ذمة اللّه وذمة محمد النبي، ومن کان معه من أهل الشام وأهل البحر، فمن أحدث منهم حدثاً، فإنه لا یحول ماله دون نفسه، وإنه طیب لمن أخذه من الناس، وأنه لا یحل أن یمنعوا ماء یردونه، ولا طریقاً یریدونه من بر أو بحر). [بسم الله الرحمن الرحیم، دا د مهربان الله او محمد رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خوا د یحنه بن روبه او ایله د خلکو لپاره امان لیک دی. د دوی کښتۍ او ځمکني کاروانونه به ټول محفوظ او خوندي وي، الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې ذمه وار دي. دا تړون او عهد د دوی او د شام او سمندر ټولو هغو خلکو لپاره دی چې له دوی سره همکاري لري، او دیته ورته نظر ولري. که له دوی نه څوک د بد او نا مناسب کار مرتکب کیږي، نو مال یې د مجازاتو مخه نشي نیولی، او د جرم د ارتکاب په صورت کې د هغه مال نورو ته روا دی چې وایې خلي. همدا راز دوی اجازه لري له هرې چینې نه گټه واخلي او له هرې بحري او ځمکنۍ لارې نه استفاده وکړي.] رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یو څلور سوه شل کسیز سپور گروپ د خالد بن ولید (رضي الله عنه) په مشرۍ د دومه الجندل مشر اکیدر ته ولیږه، ورته ویې فرمایل: (إنك ستجده یصید البقر).اکیدر به پداسې حال کې ووینئ چې د غوایانو ښکار به کوي. خالد (رضي الله عنه) لاړ او کله چې د هغوی برجونه ورته ښکاره شول، یو نیلي رنگه غویی یې د قصر له دروازې سره ولیدل شو چې د قصر دروازه یې په ښکرو موښله، اکیدر هم ورپسې راغی او د هغه د ښکار هڅه یې کوله، شپه وه خو سپوږمۍ رڼا کوله، خالد (رضي الله عنه) اوملگري یې پدې وتوانیدل چې اکیدر ونیسي او بیا یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضورته راووست.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم د هغه دمرگ حکم ونکړ، بلکه سوله یې ورسره وکړه او هغه دا ومنله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته به له جزیې سره سره دوه زره اوښان، اته سوه وزې، څلور سوه زغرې او څلور سوه نیزې ورکوي، او پدې ترتیب سره یې له هغه سره هم د یحنه، دومه،تبوک، تیماء

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ايله په شان تړون وکړ.
د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د بريالي سياست په نتيجه کې هغه عربي قبايل چې له روميانو سره يې همکاري درلوده په بله و ا وښتې، په روميانو يې باور کم شو د مسلمانانو خوا ته نژدې شوې.
او پدې سره د مسلمانانو د حکومت دايره پراخه شوه، او د روم تر اصلي پولو پورې وغزيده د روميانو نوکران نور ختم شول خپله ماتې يې وليده او خبره مستقيماً په روميانو پورې مربوطه شوه.

بيرته د مدينې په لور

د مسلمانانو بريالی لښکر پداسې حال کې بيرته مدينې ته روان شو چې الله تعالی له جګړې او وسله والې نښتې پرته ډير برياليتوب ورپه برخه کړي وُ.
د لارې په اوږدو کې له يوې کږ ليچې غونډۍ سره دوولسو منافقانو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د شهادت توطئه جوړه کړه. کيسه داسې وه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لدې نقطې نه پداسې حال کې تيريده چې نور لښکر په دښته کې روان و، له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يوازې دوه کسان موجود وو، عمار (رضي الله عنه) چې د اوښې واګې نيولې وې، او حذيفه (رضي الله عنه) چې ورپسې روان وُ.
منافقانو پدې وخت کې هڅه وکړه لدې فرصت نه ناوړه ګټه پورته کړي، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خپلو دوو ملګرو سره روان و چې د پښو څپا او آواز يې واوريد پوه شو چې څوک ورپسې په منډه را روان دي ويې کتل چې څو نقاب پوشان په تيزۍ سره د دوی په لور راځي، فوراً يې حذيفه (رضي الله عنه) ته وظيفه ورکړه چې د هغوی مخه ونيسي. حذيفه هم د دوی د سورليو پر مخونو د ورسره موجود ډال ګوزارونه وکړل، پدې سره منافقان وډار شول او وتښتيدل. او د نور لښکر سره يو ځای شول. وروسته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د همدې منافقانو نومونه حذيفه (رضي الله عنه) ته وښودل، او دا يې هم ورته وويل چې هغوی کوم شوم نيت او هدف درلود، خو ورته ويې فرمايل چې افشا کوه يې مه. له همدې وجې نه حذيفه (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) صاحب السر يعنې د راز يار بلل کيږي.
الله تعالی د منافقانو ددې بدې ارادې په هکله فرمايي: ((وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا))

(c) ketabton.com: The Digital Library

(التوبة: ٧٤) [دوی د داسې کار هڅه وکړه چې پکې بريالي نه شول] يعنې هغوی غوښتل رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په شهادت ورسوي خو ويې نه شوی کولی خپل هدف تر لاسه کړي. کله چې مدينه را ښکاره شوه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**هذه طَابَةُ، وهذا أحُدٌ، جبل يحبنا ونحبه**).دا طابه ده، هغه د احد غر دی، هغه احد چې له مونږ سره مينه لري او مونږ هم ورسره مينه لرو.

د مدينې اوسيدونکي چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له راتګ نه خبر شول، ښځې او ماشومان يې مخې ته را ووتل، په ډير احترام او درناوي يې هرکلی کاوه، او دا شعرونه يې ويل:

طلــع البــــدرعلينا	**من ثنيات الودا ع**
وجب الشـــكرعلينا	**مادعــالله دا ع** [1]

[د څورلسم سپوږمۍ راوختله، د وداع له غونډيو نه يې رابانديې رڼا واچوله، تر څو پورې چې د الله لوري ته دعوت روان دی تر هغې پورې پر مونږ شکر لازم دی.]

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د رجب په مياشت کې د تبوک په لور روان شوی ؤ او د رمضان په مياشت کې بيرته راستون شو. ددې غزا ټوله موده پنځوس ورځې وه چې ديرش يې په تبوک او نورې يې په سفر کې تيرې شوې. د تبوک غزا د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وروستۍ غزا وه.

له غزا نه د پاتې شويو کيسه

بيرته پاتې شوي هغه چې بې عذره له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه پاتې شوي وو، غزا ته نه وو ورسره تللي. د دوی په هکله خاص حکم وشو چې بايد له ټولنې ګوښې کړی شي تر څو توبه يې قبوله شوه او بيرته په اسلامي ټولنه کې ومنل شول. د تبوک غزا د ځانګړو شرايطو درلودونکې وه، د مسلمانانو لپاره يې له هر پلوه د سخت امتحان حيثيت درلود په همدې جګړې سره مؤمنان له نورو نه بيل او وپيژندل شول. الله تعالی تل په سختيو سره رينښتوني له دروغجنو نه بيلوي، الله

---

[1]. دا د ابن قيم نظر دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعالی فرمایي: ((مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنْ الطَّيِّبِ)) (آل عمران: ۱۷۹)

[ترجمه: ندی الله چې پرېږدي مؤمنان مختلط ستاسې په شان، تر څو جلا کړي ناپاکه له پاکه څنې.]

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د تبوک د غزا حکم صادر کړ، ټول مؤمنان روان شول، څوک چې پاتې شول مطلب یې دا ؤ چې په زړه کې یې نفاق دی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته به چې وویل شول چې فلانی ندی راغلی په مدینه کې پاتی شویدی نو ده به فرمایل: (**دعوه، فإن یکن فیه خیر فسیلحقه اللّه بکم، وإن یکن غیر ذلك فقد أراحکم منه**). [پرې یې ږدئ، که خیر پکې وي نو الله تعالی به یې حتماً راولي، او که خیر نه وي پکې نو ښه ده خدای یې له شر نه وژغورلئ.]

له همدي کبله له رینبتینو مومنانو نه هیچا هم لدې غزا نه سر و نه غړاوه، یوازې د عذر خاوندان پاتې شول او هغه منافقان و نه وتل کوم چې په الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې ایمان نه ؤ. ځینو په دروغو سره بهانې جوړې کړې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه یې د پاتې کیدو اجازه واخیستله. لنډه دا چې یوازې منافقان او د عذر خاوندان پاتې شول، نور ټول لاړل، دلته دری کسان داسې هم وو چې له یوې خوا رینبتوني مؤمنان وو، عذر یې هم نه درلود، او له بلې خوا له غزا نه هم پاتې شوي وو همدغو کسانو ته پاتې شوي وایي په همدوی الهي ازموینه راغله تر څو بریالي ورنه ووتل.

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له تبوک نه بیرته مدینې ته تشریف راوړ، لومړی جومات ته لاړ، دوه رکعته لمونځ یې ادا کړ بیا یې له خلکو سره خبرې شروع کړې. منافقان چې شمیره یې له اتیا[1] نه زیاته وه راغلل ډول ډول عذرونه یې وړاندې کول، قسمونه یې خوړل، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به هم د دوی عذر مانه، د دوی ظاهري اعتراف به یې قبلاوه بیعت به یې ورنه اخیست د مغفرت دعا به یې ورته کوله او نور به یې خدای ته سپارل.

پدې ډله کې چې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره غزا ته نه وو

[1]. واقدي ویلي چې دغه د انصارو د منافقانو وه، او د اعرابو(بدویانو) لکه بني غفار او نورو د عذر وړاندې کوونکو تعداد هم ۸۲ کسان وو.او عبد الله بن ابي او پیروان یې لدینه جدا وو او د هغوی شمیره هم زیاته وه. فتح الباري ۱۱۹/۸ وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تللي، دري کسه داسې وو چې د کلک ایمان خاوندان وو، اوس یې هم د رښتیا لاره غوره کړه، دروغ یې ونه ویل اعتراف یې وکړ چې بې عذره لدې غزا نه پاتې شوي وو. دغه دری کسان کعب بن مالک، مراره بن ربیع او هلال بن امیه نومیدل. دوی ومنل چې هیڅ عذر یې نه درلود خو په غزا کې یې ګډون ونکړ، همدا وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې باید دوی له ټولنې نه ګوښې شي، مسلمانانو ته یې وویل چې له دوی سره اړیکې وشلوي او خبرې کول ورسره بند کړي.
دوی له ټولنې نه داسې پرې او بیل شول چې دا دومره لویه ځمکه وربانديې تنګه شوه، له ژوند نه ماړه شول له څلویښتو ورځو نه وروسته امر ورته وشو چې له خپلو ښځو نه هم جدا شي، لس ورځې نورې هم له ټولو نه پردي وو، تر څو له پنځوس ورځې بیلتون نه وروسته الله تعالی رحم پرې وکړ توبه یې قبوله شوه او دا آیت شریف نازل شو:((وَعَلَى الثَّلاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمْ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لا مَلْجَأَ مِنْ اللَّهِ إِلاَّ إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ.))(التوبة: ۱۱۸)
[په هغو دریو کسانو چې بیرته پاتې شوي وو تر هغه پورې چې تنګه شوه پر دوی دا ارته ځمکه او تنګ شول پر دوی زړونه د دوی او یقین یې وکړ چې نشته ځای د پناه له قهره د الله، پناه یوازې له الله سره ده، بیا الله دوی ته د توبې توفیق ورکړ بیشکه چې الله ښه توبه قبلونکی ډیر رحم والا دی.]
پر دوی الهي رحم وشو، مسلمانان زیات خوشاله شول، دوی هم له ډیرې خوشالۍ نه صدقې ورکړې او دا یې د ژوند تر ټولو نیکمرغه ورځ وه.
د هغو مؤمنانو په هکله چې د عذر په اساس یې په دې غزا کې ګډون نه و کړی، دا آیتونه را نازل شول: ((لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلا عَلَى الْمَرْضَى وَلا عَلَى الَّذِينَ لا يَجِدُونَ مَا يُنفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (۹۱) وَلا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنْ الدَّمْعِ حَزَناً أَلاَّ يَجِدُوا مَا يُنفِقُونَ)) (التوبة: ۹۱– ۹۲)
[نشته هیڅ ګناه په کمزورېو او نه په رنځورانو او نه په هغو کسانو چې نه مومي دوی هغه مال چې ولګوي یې په غزا کې کله چې اخلاص کوي له الله او رسول سره او نشته پر محسنانو ملامتیا. او نشته ګناه په هغو کسانو چې تا ته راغلل تر څو د سورلۍ

لپاره څه ورکړې، تا ورته وويل ستاسې د سورلۍ لپاره څه نلرم، او دوی پداسې حال بيرته ستانه شول چې سترګې يې له اوښکو ډکې وې پدې غمجن وو چې د خدای په لار کې د لګښت لپاره څه نلري]

همدا راز رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې کله د بيرته ستنيدو په وخت کې مدينې ته را لنډ شو نو ويې فرمايل: **(إن بالمدينة رجالاً ما سرتم مَسِيراً، ولا قطعتم وادياً إلا كانوا معكم، حبسهم العُذْرُ)، قالوا: يا رسول اللّه، وهم بالمدينة؟ قال: (وهم بالمدينة)**. په مدينه کې داسې کسان شته چې ناست هلته دي خو ستاسې ټول ثواب يې ګټلی دی، په هره دښته او هره لاره چې تاسې تللي ياست د هغې ثواب دوی ته هم ور رسيدلی دی، ځکه دوی عذر درلود او عذر يې ددې مانع شو چې له تاسې نه پاتې شي. اصحابو (رضي الله عنهم) ورته وويل يا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! دوی ته ثواب په مدينه کې ورکول کيږي؟ ده وفرمايل: هو همدا ثواب يې پداسې حال کې په برخه دی چې دوی په مدينه کې ناست دي.

د تبوک غزا پايلې او اغېزې

دې غزا په عربي جزيره کې د مسلمانانو د نفوذ د پراختيا او پياوړتيا په لار کې لويه اغيزه درلوده خلکو ته ثابته شوه چې دلته يوازې اسلام هغه ځواک دی چې د بقا او دوام چانس لري او مسلمانان له ټولو نه ځواکمن او د زيات نفوذ خاوندان دي.

پدې غزا سره د منافقانو او جاهلانو هيلې له خاورو سره خاورې شوې. دوی تمه درلوده چې ګوندې روميان به مسلمانان له مينځه يوسي خو هسې ونه شول، همدا وه چې دوی هم مجبور شول د ځوا ته مخه کړي، نورې لارې ورباندې بندې شوې، نو واقعيت ته تسليم شول. او لدينه وروسته نور داسې دليل نه و پاتې چې مسلمانان نرمې ورسره وکړي. الله تعالی امر وکړ چې سختي ورسره وشي، صدقې يې ونه منل شي د جنازې لمونځ يې ادا نه شي، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بايد نور د دوی لپاره مغفرت و نه غواړي او په قبرونو يې ونه دريږي. امر وشو چې د مسجد ضرار په نامه جوړ شوی د شر مرکز ونړول شي. د قرانکريم آيتونه نازل شول منافقان يې د اسې معرفي کړل لکه چې نومونه يې ياد کړي وي، ډير سپک او رسوا شول، نور ټولو پيژندل، پردې يې له مخونو پورته شوې. ددې غزا اغيزه دا وه چې د عربي پلاويو شميره ډيره شوه، که څه هم د مکې له فتحې نه وړاندې او وروسته د عربي قبايلو نمايندګان د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته راتلل خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

له تبوک نه وروسته ددې ډول وفدونو شمير نور هم زيات شو.[۱]

ددې غزا په هکله د قرآنکريم لارښوونې

د برائت سورت زيات آيتونه د همدې غزا د حالاتو او احکامو په هکله نازل شول. پدې آيتونو کې ځينې داسې دي چې غزا ته له روانيدو نه مخکې نـازل شـوي، ځيـنې د سفر په دوران کې او نور له غزا نه له بيرته ستنيدو نه وروسته نازل شويدي. ددې آيتونـو پـه واسطه الله تعالی ددې غزا حالات او شرايط بيـان کړي، د منافقـانو حقيقت يې پکـې څرګند او په ګوته کړيدی. د ريښتينو مجاهدينو مقام او فضيلت تـه يـې اشـاره کړيـده، د هغو دريو کسانو توبه پکې قبوله شوې چې بې عذره پاتې شوي وو او داسې نور.

ددې کال ځينې مهمې پيښې

پدې کال کې څه داسې پيښې شوې چې په تاريخ کې د ډير اهميت درلودونکې دي:

۱- لـه تبـوک څخـه د رسـول الله (صـلی الله عليـه و الـه و صـحبه و سـلم) لـه سـتنيدو نـه وروسته د عويمر عجلاني او ميرمنې تر مينځ يې لعان واقع شو. لعان يعنې د ښځې او ميړه له خوا يو پر بل لعنت ويل.

ددې حکم تفصيل د نور سورت په نهم آيت کې راغلی دی چې لنډيز يې داسې دی: کوم کسان چې خپلو ښځو ته د زنا نسبت کوي او پدې هکلـه شـاهدان ونلـري، نـو بايـد لومړی ميړه څلور ځلې قسم وخوري او په قسم سره ووايي چې پخپلـه خبـره کـې صـادق دی او پنځم ځل ووايي که دروغ يې ويلي وي نو د خدای لعنت دې وربانـدې وي، لدينـه وروستـه حد په ښځه راځي، خو که ښځې هم لعان ووايـه يعنـې څلـور ځلـې پـه قسـم سـره يې د ميړه خبره دروغ وبلله او پنځم ځـل يـې وويـل چـې کـه دروغ وايـي نـو د الله غضـب دې پرې وي پدې سره له حد نه نجات مومي خو دواړه سره جدا کيږي.

---

[1]. ددې غزا تفصيلات مو لدې کتابونونه اخيستي دي: ابن هشام ۲/۵۱۵تر۵۳۷.. زاد المعاد۳/۲تر۱۳، بخاري ۶۳۳/۲تر ۶۳۷، صحيح مسلم مه شرحه للنووي۲۴۶/۲، فتح الباري ۸/۱۱۰تر۱۲۶، مختصر سيره الرسول ۳۹۱تر۴۰۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- له غامدي قبيلې نه يوه ښځه راغله د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په حضور کې يې په زنا اعتراف وکړ هغه وخت يې وړوکی ماشوم درلود ، خو کله يې چې ماشوم له شيدو نه جدا شو ، ډوډۍ خوړل يې شروع کړل نو هغه ښځه سنګساره شوه.

۳- د حبشې پاچا اصحمه وفات شو ، او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) يې د جنازې غائبانه لمونځ ادا کړ.

۴- د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لور ام کلثوم (رضي الله عنها) چې د عثمان (رضي الله عنه) ميرمن وه وفات شوه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ډير غمګين شو او عثمان (رضي الله عنه) ته يې وفرمايل: (**لو كانت عنـــدي ثالثة لزوجتكها**). که دريمه لور مې درلودی هغه به مې هم تا ته په نکاح درکړې وای.

۵- د منافقانو رئيس عبدالله بن ابي مړ شو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) يې د جنازې لمونځ وکړ او د مغفرت دعا يې ورته وکړه. عمر (رضي الله عنه) مخالفت کاوه چې بايد جنازه يې ونه شي، له جنازې نه وروسته هغه آيتونه را نازل شول چې د عمر (رضي الله عنه) دريځ او خبره پکې تاييد شويده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ابوبکر (رضي الله عنه) حج

(نهم هجري کال)

د همدې نهم هجري کال په ذي القعده يا ذي الحجه مياشت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل يار ابوبکر (رضي الله عنه) د حاجيانو امير وټاکه. امر يې ورته وکړ چې لاړ شي او د حج په دوران کې د مسلمانانو لارښوونه وکړي او مناسک ورباندې ادا کړي. وروسته د برائت سورت هغه آيتونه نازل شول چې د تساوي او برابرۍ په بنسټ يې له مشرکينو سره د شويو تړونونو ما تول اعلان کړل.

له همدې کبله رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) علي (رضي الله عنه) ته وظيفه ورکړه چې لاړ شي او په مکه کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خوا دا فرمان خلکو ته اعلان کړي. دغه کار د مالونو او نفسونو په اړه تړونونو کې د عربو د عاداتو مطابق و (د دوی دا دستور ؤ چې دا ډول اعلان به سړی يا پخپله کاوه او يا به يې د کورنۍ د کوم غړي په واسطه اعلاناوه، د کورنۍ له غړو پرته د بل چا له خوا به اعلان نه منل کيده).

علي (رضي الله عنه) روان شو او په عرج او يا په ضجنان کې يې له ابوبکر (رضي الله عنه) سره ملاقات وشو. ابوبکر (رضي الله عنه) پوښتنه ورنه وکړه چې امير يې او که مامور؟ علي (رضي الله عنه) په ځواب کې وويل: نه، زه مامور يم.

بيا دواړه روان شول، ابوبکر (رضي الله عنه) د حج د مناسکو مشري وکړه، د اختر په ورځ علي (رضي الله عنه) له جمرې سره ودريد او خلکو ته يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فرمان او پيغام ولوست.

پدې فرمان سره له ټولو مشرکينو سره تړونونه مات او لغوه شول، هغوی ته يې څلور مياشتې وخت ورکړ چې له سره فکر وکړي، له کومو مشرکينو سره چې تړون نه و شوی هغوی ته همدا مهلت وټاکل شو، خو هغه مشرکين چې مسلمانانو ته يې اذيت نه و رسولی او د مسلمانانو په خلاف يې له چاسره مرسته نه وه کړې هغوی ته اعلان وشو چې له دوی سره به تړون تر ټاکلې مودې پورې نافذ، د اعتبار وړ او عملي وي. ابوبکر (رضي الله عنه) ځينی کسان توظيف کړل چې اعلان وکړي لدې کال نه وروسته هيڅ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرک نه شي کولی د حج په مراسمو کې ګډون وکړي، هيچا تـه اجـازه نشـتـه پـه بربنـډ حالت کې طواف وکړي. ددې فرمان په اعلان سره په حقيقت کې لـه عربي جزيـرې نـه د بت او بت پرستۍ ټغر په کلي توګه ټول شو، دا اعـلان شـوه چې نـور شـرک ختم شـو، د بت پرستۍ تاريخ پای ته ورسيد، او بيا به دلته بت پرستي رواج ونه مومي.[1]

[1]. صحيح بخاري ١/٢٢٠_٤٥١. ٢/٦٢٦_٦٢٧، زاد المعاد ٣/٢٥_٢٦، ابن هشام ٢/٥٤٣_٥٤٤_٥٤٥_٥٤٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله ﷺ غزاګانو ته يو نظر

که د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) غزاګانو او دده له لوري استول شويو جنګي ګروپونو او پلاويو ته نظر وکړو، په نتايجو کې يې غور او دقت وکړو، نو دا به راته په ډاګه شي چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د تاريخ تر ټولو لوی او بې سياله قوماندان و، په شجاعت او حکمت، تدبر او پوهه کې يې ساری نه درلود. او هغه لکه څرنګه چې د نبيانو سردار او سالار دی همداسې د جنګ په ډګر کې هم د با تدبيره، زړورو او بريالیو جنګ سالارانو سردار دی.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بې وختـه او بې ضرورته جګړه نده کړې، او کله چې د جګړې ضرورت پيښ شوی، نو په پوره شجاعت، تدبير او قاطعيت سره يې د جګړې امور ترتيب او عملي کړيدي. کله هم داسې نده شوې چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لښکر دې د جنګي استراتيژی، پلان او تګلارې د کمزورۍ له امله ماتې خوړلې وي، د مناسب ځای انتخاب، د لښکر تنظيم، مناسبه استراتيژي او نورو برخو کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا په اثبات رسولې ده چې هغه د نړۍ له هر بل جنګي قوماندان نه پوه او مخکې دی.

د احد او حنين د پيښو او ماتې سبب د يو شمير غازيانو کمزوري او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د اوامرو مخالفت او هغه څه نه پلي کول و چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له پوځي اړخه لازمي بللي و. او پدې دواړو غزاګانو کې د مسلمانانو لـه ماتې نـه وروستـه د رسـول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نبوغ، شجاعت او حکمت په اثبات رسيږي. د احد په ورځ د جګړې په ډګر کې دومره استقامت او مقاومت کوي چې له املـه يې د جګړې مخه په بله اوړي، ماتې بيرته په بري بدليږي، همدا راز د حنين په غزا کې هم په پوره حکمت او دقت سره ماتې خوړلی لښکر مقاومت ته رابولي، او داسې يې تنظيموي چې دښمن يې نور په وړاندې مقاومت نه شي کولی، د دښمن روحيات ماتوي، حوصلې يې پريوزي او ماتې خوري. پدې ډول حالاتو کې ډير لوی او زړور قوماندانان خپله روحيه له لاسه ورکوي، هر څه ورنه شړيږي او د ځان له ژغورنې پرته د بل څه په فکر کې نه وي، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه يوازې مقاومت کوي بلکه د دښمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

بری په ماتې بدلوي. مطلب دا چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) جنګي پوهه او حکمت دومره ؤ چې تاریخ یې ساری نلري.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خپل حکیمانه جنګي تاکتیک او بریالی ستراتیژۍ پواسطه وکولی شوای په عربي جزیره کې امنیت ټینګ کړي. د اسلام او سولې دښمنان له مینځه یوسي، مشرکان سولې ته اړ کړي او د اسلامي دعوت په وړاندې ټول خنډونه لیرې کړي هغه پخپل حکمت سره منافقان هم تجرید کړل، ریښتوني مومنان له دروغجنو او منافقانو نه بیل شول.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه یوازې پخپله عظیم لارښود او قوماندان ؤ، بلکه هغه ډیر نور نومیالي قوماندانان هم روزلي دي. او همدا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په لاس روزل شوي قوماندانان وو چې د خپل لارښود له وفات نه وروسته یې د فارس او روم په مقابل کې جګړې وکړې، د شام او عراق په دښتو کې یې د مقابلې په ډګر کې پر دښمن غلبه ومونده، خپله برلاسي یې په اثبات ورسوله، او پخپل تدبر او حکمت سره یې وکولای شوای دښمنان مات کړي، او د وخت دوې امپراطورۍ دړې وړې کړي.
د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د جګړو او غزاګانو بله ګټه دا وه چې د مسلمانانو لپاره کور، ځمکه او کار پیدا شو، د بې وسه مهاجرینو مشکلات حل شول، هغوی هم جنګي وسایل او مصارف پیدا کړل. دا ټول مشکلات پداسې حال او داسې طریقې سره حل شول چې په هیڅا هم یوه ذره ظلم و نه شو.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د جاهلیت د زمانې ټول دودونه بدل کړل، د هغې تورې دورې د جنګ اسباب او اهداف یې هم له مینځه یوورل. په جاهلیت کې د جنګ معنی او هدف چور، چپاول، ظلم، تیری، انتقام، د نورو حقوق تر پښو لاندې کول، د کلیو او کورونو ورانول، د بې ګناه خلکو بې ځایه وژل، د ښځو په عفت تیری، د ماشومانو، ښځو، زړو او بې وسانو پر حقوقو تیری، د فصلونو او ونو له مینځه وړل او په ځمکه کې هر ډول فساد خورول ؤ. هو جنګ د اسم او معنی دواړو له مخې بدل شو، جنګ په جهاد بدل شو چې هدف یې مقدس او سپیڅلی ؤ دا داسې جنګ و چې انسانیت پرې ویاړي، ددې جنګ هدف له ظلم او وحشت نه د انسان آزادي وه. پدې سره بې وسانو خپل حقوق تر لاسه کړل، د زورورو زور اوبه شو، د زور او ظلم دوره تیره شوه، حق او انصاف قایم شو. ددې جهاد هدف د هغو ښځو، ماشومانو او بو ډاګانو آزادي وه چې ویل به یې: اې ربه! مونږ لدې ظالمانو نه خلاص کړې، مونږ لدې کلي نه چې اوسیدونکي یې ظالمان دي وباسې، ربه! زمونږ چاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي، زمونږ سره مرسته وکړي، او مونږ ته ولي او سرپرست پيدا کړي.
د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د جګړو هدف دا ؤ چې ځمکه له فريب، چل، غدر، خيانت، تيري او فساد نه پاکه کړي. ځای يې انصاف، وفا، عدل، او پاکي ونيسي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د جنګ لپاره شريفانه او سپيڅلي قواعد وضع کړل او کله به يې چې کوم صحابي د لښکر قوماندان ټاکه نو د تقوی، عدل او انصاف توصيه به يې ورته کوله، امر به يې ورته کاوه چې له خلکو سره ښه معامله وکړي. سليمان بن بريده له خپل پلار نه روايت کوي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به چې څوک د لښکر قوماندان وټاکه نو د تقوی او له مسلمانانو سره د نيکۍ امر به يې ورته کاوه او فرمايل به يې: (**اغزوا بسم اللّــه، في سبيل اللّه، قاتلوا من كفر باللّه، اغزوا، فلا تغلوا، ولاتغدروا، ولا تمثلوا، ولا تقتلوا وليداً...**) **الحديث**.[د الله په لار کې د الله په نامه جنګيږئ، له کافرانو سره جګړه وکړئ، جنګ وکړئ خو خيانت، غدر، فريب او چل مه کوئ، څوک مه مثله کوئ (اندامونه يې مه پرې کوئ) ماشومان مه وژنئ....] همدا راز د نرمۍ امر به يې ورته کاوه فرمايل به يې: (**يسروا ولا تعسروا، وسكنوا ولا تنفروا**). آساني کوئ، سختي پريږدئ، خلک خپل کړئ او له ځان نه يې مه بيزاروئ.[1]
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به د شپې له خوا پر دښمن بريد نه کاوه، په اور د سوځيدو اجازه يې نه ورکوله د ماشومانو، ښځو او زړو له وژلو، او چور چپاول نه يې په کلکه سره نهي کوله، فرمايل به يې: (**إن النُّهْبَى ليست بأحــل مــن الميتة**).غلا او لوټ شوی مال د مردارې غوښې په شان مردار دی. د فصلونو له تباه کولو، ونو، بوټو له قطع کولو نه يې منع فرمايلې. او له خاصو ضروري شرايطو پرته يې کله هم د ونو د پرې کولو اجازه نده ورکړې. دمکې د فتحې په وخت کې يې فرمايلي: (**لا تجهزن على جريح، ولا تتبعن مدبراً، ولا تقتلن أســيراً**). زخمي مه وژنئ، او څوک چې درنه تښتي هغه پسې مه ورځئ، او اسير مه وژنئ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمان صادر کړی ؤ چې سفير او قاصد به نه وژل کيږي، د ذمي (هغه مشرک چې له مسلمانانو سره عهد او تړون ولري) مرګ ندی روا.

---

[1]. صحيح مسلم ۲/ ۸۲-۸۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمایي:

(من قتل معاهداً لم يُرِحْ رائحة الجنة، وإن ريحها لتوجد من مسيرة أربعين عاماً). چا چې ذمي وواژه د جنت بوی به و نه مومي، پداسې حال کې چې د جنت بوی د څلویښتو کلو سفر په مسافه لیرې محسوسیږي.

دا او دیته نورې هغه اساسي لارښوونې دي چې د جاهلیت د زماني جنګ یې په مقدس جهاد بدل کړ.[1]

---

[1]. د تفصیلاتو لپاره : زاد المعاد ۲/ ۶۳ تر ۶۸ و الجهاد في الاسلام للاستاذ ابي الاعلی المودودي ص ۲۱۶ تر ۲۶۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک ډلې ډلې اسلام راوړي

لکه مخکې مو چې وويل د مکې فتحه هغه لويه سوبه وه چې پواسطه يې د بت پرستۍ ستنه له بيخه ووته. عربانو حق او باطل وپيژندل، شک او شبهې له زړونو نه ووتلې، ټولو د اسلام خوا ته رجوع وکړه، او ډلې ډلې خلک اسلام ته راتلل.
عمرو بن سلمه وايي: مونږ له يوې داسې چينې سره اوسيدلو چې د خلکو لار وه را باندې پدې وخت کې ډير کاروانونه زمونږ له خوا سره تيريدل، پوښتنه به مو کوله په خلکو څه شوي؟ او دا محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) څوک او څه کاره دی؟ په ځواب کې به يې را ته ويل: محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وايي چې: هغه د الله (جل جلاله) رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دی او وحي ورته راځي او الله داسې او هسې وحي ورته کړيده، ما به دا خبره داسې په ذهن کې ساتله لکه په زړه مې چې ليکل شوې وي.
عربان د مکې تر فتحې پورې په انتظار کې وو ويل به يې پريږدئ محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او قوم يې چې سره معلومه يې کړي، هر وخت که محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) برلاسی شو، نو دا به ثابته شي چې هغه په حق دی، او رښتونی رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دی.
کله چې مکې فتحه شوه نو هرې قبيلې به هڅه کوله له نورو نه مخکې په اسلام مشرفه شي. عمرو زياتوي زما پلار هم له نورو نه مخکې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر او په اسلام مشرف شو، کله چې بيرته راغی مونږ ته يې وويل: زه د هغه رښتوني پيغمبر (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له لوري تاسې ته راغلی يم چې فرمايي: دا لمونځ پدې وخت او دا پدې وخت کې ادا کړئ، کله چې د لمانځه وخت شي، نو يو کس بايد آذان وکړي، او بيادې هغه څوک امامت وکړي چې ډير قرآن کريم يې حفظ وي[1]. د حديث تر پايه.
لدې حديث نه دا څرګنديږي چې د مکې فتحې د اسلام او مسلمانانو په قوت او د

[1] . صحيح البخاري۲/۲۱۵_۲۱۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرک په له مينځه وړلو کې زيات اثر درلود. لدې فتحې نه وروسته عربان اسلام ته تسليم شول. تاريخ شاهد دی چې په نهم او لسم هجري کال کې مختلفې قبيلې ډلې ډلې مدينې منورې ته راغلې او په اسلام مشرفې شويدي. د خدای بندګانو ډلې ډلې اسلام راوړی، او پدې مرحله کې د مسلمانانو شميره دومره زياتيږي چې د مکې په فتحه کې لس زره کسيز لښکر د تبوک په غزا کې په ديرش زره کسيز لښکر بدليږي. په ډيره لنډه موده کې د لښکر شميره دومره زياتيږي، لدې نه يو کال وروسته د حجة الوداع په دوران کې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يو لک يا يو لک او څلويښت زره تنه برخه اخلي، او ټول د الله له رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يو ځای تکبير، تهليل او تلبيه وايي.

پلاوي او استازي

هغه پلاوي چې د قومونو په نمايندګۍ د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته راغلي، سيرت ليکونکو يې شميره اويا (۷۰) ښودلې ده، خو دلته د ټولو په هکله خبرې نه شو کولی. او څرنګه چې په مفصله کيسه کې يې ډيره ګنه نشته، نو په اختصار سره له هغو پلاويو نه يادونه کوو چې زيات تاريخي ارزښت لري، خو دا بايد په ياد ولرو چې که څه هم د اکثرو قبيلو پلاوي د مکې له فتحې نه وروسته راغلي، خو د مکې له فتحې نه مخکې هم د ځينو قبايلو يو شمير پلاوي د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغلي دي.

۱- عبدالقيس پلاوی: د دې قبيلې دوه هيئتونه استولي وو، چې لومړی يې په پنځم هجري کال يا له هغه نه هم مخکې ؤ.
ددې قوم يو کس چې منقذ بن حيان نوميده هر وخت به د تجارت لپاره مدينې ته راته، د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له هجرت نه وروسته هم مدينې ته راغی د اسلام په هکله يې معلومات تر لاسه کړل او مسلمان شو. بيايې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ليک او پيغام خپل قوم ته يووړ هغوی هم ټول په اسلام مشرف شول. وروسته يې د حرام په مياشت کې يو ۱۳ يا ۱۴ کسيز پلاوی مدينې ته وليږه، دوی د همدې سفر په دوران کې د ايمان او هغو لوښو په هکله پوښتنه وکړه کوم چې شراب به يې پکې ساتل. ددې پلاوي مشر اشج عصري ؤ چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې په هکله فرمايلي: (**إن فيك خصلتين يحبهما**

(c) ketabton.com: The Digital Library

اللّه: الحلم والأناة.په تا کې دوه داسې صفتونه شته چې د الله او رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) خوښ دي دا صفتونه يو حلم دې او بل تاني (دقت).
ددې قبيلې دوهم هيئت له فتحې نه وروسته په هغه کال کې مدينې ته راغلى چې د عام الوفود په نامه يادېږي. پدې پلاوي کې څلويښت تنه راغلي وو، له دوى سره جارود بن علاء عبدي هم وٶ، نوموړى لدينه مخکې مسيحي وٶ چې بيا په اسلام مشرف شو.[1]

۲- د دَوس قبيلې پلاوى: پداسې وخت کې چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خيبر کې تشريف درلود، ددې قبيلې پلاوى راغى، مخکې پاڼو کې مو وويل چې طفيل بن عمرو الدوسي له هجرت نه مخکې مسلمان شو، مکې ته راغلى وٶ او هملته يې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په لاس ايمان راوړ، بيا خپلى قبيلې ته ستون شو، هغوى ته يې د اسلام بلنه ورکړه، خو قوم يې مثبت ځواب نه ورکاوه، طفيل ورنه ناهيلى شو بيرته د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضورته راغى، عرض يې وکړ: يا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم)! دوس قبيلې ته ښيرې وکړه. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**اللهم اهد دوساً**). اې ربه! ته دوس قبيلې ته هدايت وکړې. وروسته يې اسلام راوړ په اووم هجري کال کې چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خيبر کې تشريف درلود طفيل د خپل قوم له ۷۰ يا ۸۰ کورنيو سره يو ځاى مدينې ته راغى او ټول په اسلام مشرف شوي وو.

۳- د فروه بن عمرو جذامي استازى: فروه د روميانو تر حکم لاندې يو عربي قوماندان وٶ له روم سره د نژدې پرتو عربي قبايلو قومانده يې په غاړه درلوده. مرکز يې په معان نومې سيمه کې وٶ چې اوس د اردن په جنوب کې پرته ده. فروه چې په اتم هجري کال کې د موته غزا په ترڅ کې د مسلمانانو شجاعت، مقاومت، صبر او تدبير وليد په اسلام مشرف شو او يو نماينده يې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته واستاوه، د خپل اسلام خبر يې ورکړ او يوه سپينه کچره يا قاطره يې هم ورته د تحفې په شکل وليږله.

---

[1]. شرح مسلم نووي ۱/ ۳۳ .فتح الباري ۸/۸۵_۸۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رومیان چې د فروه په اسلام خبر شول بندې یې کړ او ورته ویې ویل یا به اسلام پرېږدې او یا به دې سر پرې کوو، هغه په اسلام قایم پاتې شو، همغه وه چې رومیانو په فلسطین کې له عفراء نومې چینې سره په دار وځړاوه او سر یې پرې کړ.[1]

۴- د صُدَاء پلاوی: دا پلاوی هغه وخت راغی چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په اتم هجري کال کې له جعرانه څخه راستون شو. کیسه داسې وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یو څلور سوه کسیز جنګي ګروپ ته وظیفه ورکړه چې لاړ شي او د یمن هغه سیمه تر پښو لاندې کړي چېرته چې د صداء قبیله میشته وه. کله چې دغه ګروپ غازیان د قناه درې په پاسنۍ برخه کې ځای په ځای شول، زیاد بن حارث صدایي خبر شو چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سپایان د دوی سیمې ته راغلي، هماغه وه چې سیخ د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورغی عرض یې وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! ((زه د خپل قوم د نماینده په صفت درته راغلی یم. هیله ده خپل لښکر ته د بیرته ستنیدو امر وکړې، زه د خپل قوم ضامن یم، ضمانت یې کوم)). رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل سپایان له قناه درې نه راوغوښتل، زیاد هم لاړ خپل قوم یې تشویق کړ چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورشي، په نتیجه کې **۱۵** کسه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته راغلل په اسلام مشرف شول. بیا بیرته ستانه شول خپل قوم یې اسلام ته راوباله، او پدې توګه ددوی په منځ کې اسلام خور شو، د حجه الوداع په وخت کې له همدې قبیلې نه سل کسان د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته راغلل.

۵- کعب بن زهیر ابي سلمی د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په حضور کې: کعب د شاعرانو له کورنۍ او ډیر مشهور او معروف شاعر وُ. ده به د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هجوه کوله، په آتم هجري کال کې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له طائف نه ستون شو د کعب ورور بجیر بن زهیر خپل ورور کعب ته لیک ولیکه چې پکې لیکلي یې و: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د قریشو یو شمیر هغه کسان ووژل کوم چې دده هجوه

---

[1]. زاد المعاد ۳/ ۴۵، تفهیم القران ۲/ ۱۶۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې کړې وه او زيان يې ورسولی و او نور يې له مکې نه تښتيدلي دي، که خپل ژوند درته ګران وي نو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته ورشه، ځکه که څوک توبه وباسي او خدمت ته يې حاضر شي هغه نه وژني، که دا نه کوې نو د خپل ژوند څه چاره دې کوه.

کعب هم خپل ورور ته ځواب وليکه، د دواړو تر منځ خطونه تبادله شول، په پای کې په کعب باندې ځمکه تنګه شوه، تيکان يې ورک شو، وويريد او مجبور شو مدينې تـه لاړ شي. هلته د جهينه قبيلې د يوه تن کره ورغی د سهار لمونځ يې له هغه سره ادا کړ بيا هغـه سـړي اشـاره ورتـه وکـړه، نـو د رسـول الله (صلی الله عليـه و الـه و صـحبه و سـلم) حضور ته ورپاڅيد خپل لاسونه يې د هغه په مبارکو لاسونو کې کيښـودل. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لا نه و پيژندلی چې دا کعب دی، کعب وويل : يا رسـول الله (صـلی الله عليـه و الـه و صـحبه و سـلم)! کعـب پنـاه درتـه راوړي، اسـلام يـې راوړی، ستا حضور تـه راتلل غـواړي امـان درنـه غـواړي، کـه زه يـې درتـه راولـم، خپـل حضور ته يې منې، توبه يې قبلوې؟! رسول الله (صلی الله عليـه و الـه و صـحبه و سـلم) وفرمايل: هو. کعب وويل: زه پخپله کعب يم. يو انصاري پورته شـو اجازه يـې وغوښتـه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر ورته وکړي چې د کعب سر پرې کړي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**دعه عنك، فإنه قـد جاء تائباً نازعاً عما كان عليه**).پريږده هغه توبه ايسـتلی اسلام يـې راوړی او تيـره لاره يې بدله کړيده.

کعب پدې وخت کې خپله مشهوره قصيده وويله چې پيل يې داسې و:

بانت سعاد فقلبي اليوم متبول — متيم اثرها لم يفد مكبول

[سعاد را نـه ليـرې شـوې زړه مـې وريـسې نـا آرام دی، زړه مـې وريـسې کـشال دی، د هغې د عشق په زنجير تړل شوی دی خو هغې يې هيڅ بدل او عوض ندی ورکړی.]

په همدې قصيده کې يې د رسول الله (صلی الله عليه و الـه و صـحبه و سـلم) مـدح کـړی او د خپلې پخوانۍ خطا ښښنه يې غوښتې، وايي:

نبئــت ان رســـول الله اوعـــدني — و العفو عند رسول الله مامول

مهلا هداك الذي اعطاك نافلةال — قران فيـــها مواعيظ وتفصيــــل

لا تاخـــذني باقـــوال الوشاة و لم — اذنب ولـــو كثرت في الاقاويل

(c) ketabton.com: The Digital Library

لقـــد اقـــوم مقاما لو يقـــوم به ارى و اسمع ما لو يسمع الفيـــل
لظل يرعد الا ان يكـــون له من الـــرســـول باذن الله تنويل
حتى وضعـــت يميني ما انازعه في كـــف ذي نقمات قيله القيل
فلهو اخوف عندي اذا اكلمه و قيل انـــك منسوب و مسئول
من ضيغم بضراء الارض مخدره في بطـــن عثـــر غيل دونه غيل
ا ن الرســـول لنور يستضاء به مهـــند من سيوف الله مسلول

[خبر شوم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راته ګواښ کړیدی، خو عفوه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مامول ده، احتیاط، هغه خدای دې هدایت درته وکړي، چې قرآنکریم يې درته هدیه کړیدی، چې پکې نصیحتونه او د مسایلو تفصیلات دي، ما د چغلګرو په خبرو مه نیسه، زه بې ګناه یم که څه هم په هکله مې خبرې ډیرې شوې، زه پداسې ځای کې ولاړ یم داسې څه اورم او وینم که هلته فیل ولاړ وای او دا يې اوریدلي وای نو لړزیدلی به وای، او تر هغې پورې به نه ؤ آرام شوی تر څو چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د الله په امر ورته عفوه او مهرباني وکړي تر دې پورې چې لاس مې بې له کوم مخالفته د هغه چا په مبارکو لاسونو کیښودل، چې د انتقام پوره توان لري او خبرې يې پوره مردانه او په ځای دي، په هغه شیبو کې چې زه ورسره خبرې کوم، هغه وخت چې راته ویل کیږي دغه او هغه خبره دې را رسیدلې او پدې هکله پوښتنه درنه کیږي، په همدې وخت کې هغه د عثر نومې سیمې له زمري نه ډیر ویرونکی راته ښکاري، پدې سیمه کې یوې خوا بلې خوا ته ګڼې ونې دي. او زیات ځننور لري بیشکه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) داسې نُور دی چې نور ورنه ګټه اخلي، نور ورنه رڼا اخلي، او هغه د الله په تورو کې د هغه هندي تورې په شان دی چې د دښمن د مقابلې لپاره له تیکي نه ایستل شوې وي.]

ورپسې يې د قریشو مهاجرینو صفت او ستاینه وکړه، ځکه چې دده د راتګ په وخت کې له دوی نه یوه هم دده په هکله نا مناسبه خبره ونکړه، د انصارو مدحه يې ونکړه بلکه طنز يې پرې وکړ ځکه له دوی نه یوه تن دده د مرګ اجازه غوښتې وه، ویلي يې دي:

يمشون مشي الجمال الزهر يعصمهم ضرب اذا عرد السود التنابيل

[قریش لکه د ښکلیو سپینو اوښانو په شان روان وي تورې وهونکي يې ساتنه کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې هغوی را مخکې شي نو تور او کمزوري خلک لاره پرېږدي او تښتي.]
کعب له اسلام راوړلو نه وروسته، هغه وخت چې ايمان يې ښه په زړه کې ځای ونيو د انصارو صفت هم وکړ او د دوی په هکله يې تيره غلطي جبران کړه، هغه په يوه قصيده کې وايي:

من سره كرم الحياة فلا يزل — في مقنب من صالحي الانصار

ورثوا المكارم كابرا عن كابر — ان الخيـــار هم بنو الاخيار

[څوک چې شرافتمندانه او محترم ژوند غواړي هغه به د انصارو په يوه ځانګه کې اوسيږي انصار پشت په پشت بزرګان او قدرمن دي، دوی غوره دي د غوره بندګانو زامن دي.]

۶- د عذره قبيلې نمايندګان: ددې قبيلې دوولس کسيز پلاوی د حمزه بن نعمان په ګډون د نهم هجري کال د صفر په مياشت کې حاضر شو. کله چې پوښتنه ترې وشوه تاسې د کومې قبيلې ياستئ؟ وياند يې وويل: مونږ له بنو عذره قبيلې څخه يو، مونږ د قصي مادري ورونه يو، مونږ هغه څوک يوو چې د قصي ملاتړ مو کړی، خزاعه او بنو بکر مو له مکې نه ايستلي، مونږ د صله رحمۍ او خپلوۍ خاوندان يوو. نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تود هرکلی ورته ووايه، او د شام د فتحې زيری يې ورکړ، او له کاهنو (کوډګرو) ښځو نه له سوال کولو او د جاهليت د زمانې په شان قربانۍ (ذبح) کولو نه يې منـــع کړل. د پلاوي غړي ټول په اسلام مشرف شول، څو ورځې يې په مدينه کې تيرې کړې، بيا خپلې مېنې ته ستانه شول.

۷- د بلي پلاوی: دغه هيات د نهم هجري کال په ربيع الاول مياشت کې مدينې ته راغی اسلام يې قبول کړ، درې شپې يې په مدينه کې تيرې کړې. د پلاوي مشر ابو الضبيب سوال وکړ چې آيا ميلمه پالنه ثواب لري که نه؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**نعم، وكل معروف صنعته إلى غني أو فقـــير فهـــو صدقة**). هره نيکي له غني سره وي که له فقير سره صدقه ده. نوموړي د ميلمستيا د مودې په هکله پوښتنه وکړه؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**ثلاثة أيام**). ميلمستيا درې ورځې وي. ابو الضبيب سوال وکړ: ورک شوی پسه د چا

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**هي لك أو لأخيك أو للذنب**). هغه یا ستا دی، یا ستا د ورور او یا د لیوه. د ورک شوي اوښ په هکله یې هم پوښتنه وکړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ځواب ورکړ: (**مالك وله؟ دعه حتی يجده صـــاحبه**). ته ورک شوې اوښ څه کوې، خوشې یې کړه تر څو مالک یې پیدا شي.

۸- د ثقیف نمایندګان: دا پلاوی د نهم هجري کال په رمضان میاشت کې له تبوک غزا نه وروسته مدینې ته راغی. ددې پلاوي د اسلام کیسه داسې ده: د ثقیف سردار عروه بن مسعود ثقفي د آتم هجري کال په ذي القعده کې له طائف غزا نه وروسته او مدینې ته له رسیدو نه مخکې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغلی ؤ اسلام یې راوړ، بیرته خپل قوم ته ستون شو او هغوی یې هم اسلام ته راوبلل. دده تمه دا وه چې قوم به یې ایمان راوړي، ځکه د خپل قوم په منځ کې یې زیات محبوبیت درلود یو منل شوی سردار ؤ، خلکو ته له خپلو ښځو او اولادونو نه هم زیات ګران ؤ، نو ځکه یې دا ګمان و چې قوم به یې بلنه او خبره مني، خو هغوی دا ځل دده د اسلامي بلنې په ځواب کې نه یوازې منفي ځواب ورکړ بلکه د غشو باران یې پرې جوړ کړ تر څو د اسلام په ګناه شهید شو.

لدینه وروسته ثقیف قبیله څو میاشتې همداسې سر ګردانه وه، بالاخره یې مشورې سره وکړې او پوه شول چې د مسلمانانو مقابله نه شي کولی، تصمیم یې ونیو یو کس د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ولیږي. لومړی یې عبدیالیل بن عمرو غوره کړ تر څو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته ورشي، خو هغه وویرید او ویې ویل هسې نه له ده سره هم لکه د عروه په شان معامله وشي همدا وه چې د خپل قوم دا غوښتنه یې و نه منله او ورته ویې ویل: زه دا کار هغه وخت کولی شم چې څو نور کسان هم راسره ملګري کړئ! قوم دوه کسان له ثقیف او درې تنه له بني مالک نه ورسره ملګري کړل، پدې ترتیب سره شپږ کسان چې عثمان بن ابي العاص ثقفي هم ورسره ؤ د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته لاړل.

دوی چې مدینې ته ورسیدل، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې په جومات کې د ننه ورته یو ځای تیار شي تر څو هملته د قرآنکریم تلاوت واوري او مسلمانان د لمانځه په حالت کې وګوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پلاوي غړي څه موده همدلته پاتې شول، وخت نا وخت به د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زیارت ته راتلل، هغه به اسلام ته رابلل. په پای کې د هیئت مشر له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه د امن او سولې د داسې تړون سوال او غوښتنه وکړه چې پکې دوي ته د زنا، شراب څښلو، سود خوړلو، او لمونځ نه کولو اجازه وي، لوی بت (لات) یې مات نشي او نور بتان به هم دوی پخپل لاس نه ماتوي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دوی دا یوه غوښتنه هم قبوله نکړه. هغوی بیا مشورې سره وکړې، بالاخره دې نتیجې ته ورسیدل چې له اسلام او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له پیروی او اطاعت نه پرته بله لاره او چاره نلري. همدا وه چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغلل او مسلمانان شول، خو یوه غوښتنه یې وکړه چې لات بت دې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مات کړي ثقیف ته دې دا کار نه سپاري، دا غوښتنه یې ومنل شوه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لیک ورته ولیکه، عثمان بن ابي العاص یې امیر ورته وټاکه ځکه هغه له نورو نه زیات د اسلام او قرآنکریم له زده کړې سره مینه لرله. د وفد غړي به هر سهار د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راتلل او عثمان به یې له خپل سامان سره پرېښوده، خو کله به چې دوی د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له حضور نه بیرته راتلل د غرمې له مخې به ویده کیدل، عثمان به د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راته او ورته ویل به یې د قرآنکریم تلاوت راته واوروه! د دین د احکامو په هکله به یې هم سوالونه کول او که به یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ونه موند نو بیا به د همدې غرض لپاره د ابوبکر (رضي الله عنه) خدمت ته ورته. دا همغه برکتي او مؤمن شخص ؤ چې د ارتداد په زمانه کې د خپل قوم لپاره لوی رحمت ثابت شو، ځکه هغه وخت چې دې قوم اراده وکړه له اسلام نه واوړي ده ورته وویل: اې د ثقیف خلکو! تاسې وروستی قوم یاستئ چې اسلام مو راوړ، اوس په کفر کې له نورو نه مه مخکې کیږئ! قوم یې خبره ومنله او په اسلام ثابت پاتې شول.

پلاوی له مدینې نه ستون شو، کله چې خپل قوم ته ورسیدل حقیقت یې ورنه پټ کړ، څو ورځې یې د خپل اسلام خبره ورته ونه کړه، خو دا مشوره یې ورکړه چې جنګ ته زړه ښه نکړي ځانونه یې غمجن او خفه ښکارول او دا یې ورته وویل چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له دوی نه د اسلام راوړلو غوښتنه کړیده، او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته ویلي یې دي چې زنا، شراب، سود او نور ناروا کارونه به پرېږدي، که نه نو جنګ به ورسره کوي.
ثقیفیان چې ډیر کبرجن خلک وو مغرور شول، دوې درې ورځې یې د جنګ اراده درلوده، خو وروسته یې په زړونو کې ویره پیدا شوه او د پلاوي غړو ته یې وویل: لاړ شئ او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د امر مطابق عمل وکړئ غوښتني یې ومنئ. همدلته وه چې هغوی حقیقت ورته بیان کړ او هغه مطالب یې ورته وویل چې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې منلي وو. پدې ترتیب سره ثقیف قبیله هم په اسلام مشرفه شوه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خالد (رضي الله عنه) ته وظیفه ورکړه چې د یوه ګروپ په مشرۍ لاړ شي او لات دړې وړې کړي. مغیره بن شعبه ګرز یا یو غټ تبر واخیست او خپلو ملګرو ته یې وویل: تاسې به د ثقیف په باره کې خندوم، هماغه وه چې یو ځل یې تبر پورته کړ پر لات یې وار وکړ بیا یې ځان وغورځاوه او منډه یې کړه، د طائف خلکو پداسې حال کې چې لړزیدل وویل: خدای د مغیره ورک کړي، دا دی د لات منجورې وواژه.
مغیره راسم شو او وې ویل: خوار شئ، دا بت خو له خټو او تیږو نه جوړ شوی، بل څه ندی، وروسې یې په دروازه ګوزار وکړ ماته یې کړه، بیا یې په لوړ دیوال ور پورته شو، خلکو هم ورسره شروع وکړه دیوال یې ونړاوه، بت یې مات کړ، تهداب یې را لوځ کړ هلته چې څه کالي، زیورات وو ټول یې را وایستل د ثقیف قبیلې خلک حیران دریان ولاړ وو.
خالد (رضي الله عنه) دا کالي او زیورات ټول د رسول (صلی الله علیه وسلم) حضور ته راوړل، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په همغه ورځ وویشل. د الله تعالی د نعمت او نصرت شکر یې ووایه، حمد او ثنا یې وویله.(۱)

۹- د یمن د پاچایانو لیک: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې له تبوک نه راستون شو د حِمیر د پاچایانو لیک ورته راغی. دغه مشران چې لیک یې راستولی و عبارت وو له: الحارث بن عبدکُلال، نعیم بن عبدکلال، النعمان، قَیل ذي رعین، هَمدان، او مُعافر وو. دوی مالک بن مره الرهاوي خپل نماینده وټاکه او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې ولیږه چې خبر ورکړي دوی په اسلام مشرف شوي او شرک یې پرې ایښی دی.

---

(1). زاد المعاد ۲/۲۶ تر ۲۸ ابن هشام ۲/ ۵۳۷ تر۵۴۲.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) **دوی ته اسلامي لارښوونې وکړې، د مومنانو مسووليتونه او حقوق يې ورته په ګوته کړل.** او په همدې ليک کې يې دا ورته ځرګنده کړه که معاهده کوونکي ټاکلی جزيه ورکړي، نو د دوی لپاره د الله تعالی او رسول الله (صلی الله عليه وسلم) عهد او ژمنه ده. **يو ګروپ اصحاب يې د معاذ بن جبل** (رضي الله عنهم) **په مشرۍ د هغوی د رهنمايۍ او لارښوونې لپاره وليږل.** معاذ (رضي الله عنه) يې د الکورة العليا چې د عدن له خوا د السکون او سکاسک تر منځ واقع ده، مسئول وټاکه چې د قاضي، د جنګ د قوماندان، جزيې او صدقاتو راټولولو او امامت دنده يې لرله. او ابو موسی الاشعري (رضي الله عنه) يې الکورة السفلی ته واستاوه چېرته چې زُبيد، مارب، زمع او الساحل قبيلې ميشته وې. او دواړو ته يې داسې امر وکړ: **(يسرا ولا تعسرا، وبشرا ولا تنفرا، وتطاوعا ولا تختلفا).** [آساني کوئ او له سختۍ نه ډډه کوئ، زيری ورکوئ، تشويقوئ يې او زړونه يې مه بدوئ، يو له بل سره مرسته کوئ او اختلاف مه کوئ.]

معاذ (رضي الله عنه) تر هغې په يمن کې پاتې و، تر څو رسول (صلی الله عليه وسلم) رحلت وکړ. او ابو موسی الاشعري (رضي الله عنه) په حجة الوداع کې د رسول اکرم (صلی الله عليه وسلم) خدمت ته ورسيد.

۱۰- د همدان پلاوی: دا پلاوی په نهم هجري کال کې له تبوک غزا نه وروسته را ورسيد. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ليک ورته وليکه او څه شيان يې چې دوی غوښتي وو ورکړل. مالک بن نمط يې د خپل قوم د مسلمانانو امير وټاکه، او د نورو لپاره يې خالد بن وليد (رضي الله عنه) ورولیږه، چې اسلام ته يې را وبولي. هغه هلته شپږ مياشتې پاتې شو، هغوی يې اسلام ته رابلل، خو دوی اسلام ونه مانه، بيا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خالد په ځای علي (رضي الله عنه) مقرر کړ، خالد (رضي الله عنه) را ستون شو. علي (رضي الله عنه) د همدان خلکو ته ورغی د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ليک يې ورته ولوست، اسلام ته يې را دعوت کړل، په همدې سره هغوی ټول په اسلام مشرف شول.
علی (رضي الله عنه) د خپلې کاميابۍ او همدان قبيلې د اسلام زيری رسول الله (صلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ولیږه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته چې دا لیک ورسید له خوشالۍ نه په سجده پریوت او کله یې چې مبارک سر له سجدې نه پورته کړ ویې فرمایل: (**السلام علی همدان، السلام علی همدان**).سلام پر همدان، همدان دې سلامت وي.

۱۱- د بني فزاره نماینده ګان: دغه پلاوی په نهم هجري کال کې له تبوک نه له راستنیدو وروسته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر شو، شمیره یې څه د پاسه لس تنه وو چې راغلل په اسلام یې اعتراف وکړ او ورسره جوخت یې د خپلې بدې ورځې، قحطۍ او وچکالۍ نه شکایتونه وکړل. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) منبر ته پورته شو لاسونه یې پورته کړل، د باران دعا یې وکړه ویې فرمایل: (**اللهم اسق بلادك وبهائمك، وانشر رحمتك، وأحْي بلدك الميت، اللهم اسقنا غَيْثاً مُغيثاً، مريئًا مَرِيعاً، طَبَقاً واسعاً، عاجلاً غير آجل، نافعاً غير ضار، اللّهم سقيا رحمة، لا سقيا عذاب، ولاهَدْم ولا غَرَق ولا مَحْق، اللّهم اســقنا الغيث، وانصرنا على الأعداء**). یا لویه خدایه! خپل ښارونه او چارپایان سیراب کړه! رحمتونه دې نازل کړه، دا مړ (وچ) ملک بیرته ژوندی کړه، خدایه! داسې باران راباندې وکړه چې درد مو دوا کړي، آرامي راته راوړي، ګټه را ورسوي، ډیر پراخ وي، زر وي وروسته نه، ګټور وي، تاوان ونلري! لویه خدایه! د رحمت باران غواړو، نه د عذاب باران او نه داسې باران چې نړوونکی، ډوبونکی او له مینځه وړونکی وي! لویه خدایه! پر مونږ باران وکړې، او پر دښمن برلاسي او نصرت را په برخه کړې! [1]

۱۲- د نجران پلاوی: نجران د مکې جنوب د یمن لور ته اوه منزله لیرې پروت لوی ښار دی. نجران دري اویا (۷۳) کلي درلودل، سپور په تیز رفتار سره په یوه ورځ کې ورسیدلی شوای.[2]
دلته یو لک مسیحي جنګیالان هم وو. د نجران هیئت په نهم هجري کال کې مدینې ته راغی. پدې پلاوي کې ۶۰ کسان وو، چې ۲۴ یې سرداران وو، دری یې هغه وو چې د نجران مشرتابه یې په غاړه وه:

[1]. زاد المعاد ۳/ ۴۸

[2]. فتح الباري ۸/ ۹۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: عاقب چې نوم یې عبدالمسیح ؤ، نوموړي د حکومت مشري په غاړه درلوده.
ب : سید چې نوم یې ایهم یا شرحبیل ؤ، ده د سیاسي او فرهنګي چارو مسئوولیت درلود.
ج: اسقف چې نوم یې ابو حارثه بن علقمه ؤ او د دیني چارو ریاست یا دیني مشرتابه ورسره وه.
دغه نمایندګان چې مدینې ته راغلل له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې وکتل، یو له بل نه یې څه پوښتنې وکړې. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اسلام ته راوبلل، قرآنکریم یې ورته تلاوت کړ، دوی د اسلام له منلو نه معذرت وغوښت، د عیسی (علیه السلام) په هکله یې دده نظر وغوښت.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پدې ورځ ځواب ورنکړ تر څو دا مبارک آیاتونه نازل شول: ((إِنَّ مَثَلَ عِيسَى عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ (٥٩) الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ (٦٠) فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ)). (آل عمران: ٥٩- ٦١)
[بیشکه صفت د عیسی په نزد د الله د آدم د صفت او مثال په شان دی. الله پیدا کړ آدم له خاورو څخه بیا یې وویل ده ته بشر شه پسې بشر شو. حق هغه دی چې راغلی دی له جانب د رب ستا، نو مه کیږئ له شک کوونکو نه، نو هر څوک چې جګړه او مناقشه کوي له تا سره په باره د عیسی (علیه السلام) کې وروسته له هغه چې حاصل شو تا ته صحیح علم د عیسی په بندګۍ او نبوت کې نو ووایه اې محمده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راځئ چې راوبولو زامن زمونږ او زامن ستاسې او ښځې زمونږ او ښځې ستاسې او ځانونه خپل او ځانونه ستاسې بیا به التجا وکړو په دعا کې نو و به ګرځوو مونږ (وبه وایو) لعنت د الله په دروغجنو باندې.]
چې سهار شو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د همدې آیتونو په رڼا کې د عیسی (علیه السلام) په هکله خپل نظر وړاندې کړ بیا یې هغوی (نمایندګانو) ته یوه ورځ وخت ورکړ چې فکر او غور وکړي. وروسته دې کسانو د عیسی (علیه السلام) په هکله د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) رایه او نظریه ونه منله، اسلام یې هم را نه ووړ.
بل سهار رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پداسې حال کې چې حسن او

(c) ketabton.com: The Digital Library

حسين (رضي الله عنهما) يې پخپل چادر کې پټ کړي، فاطمه (رضي الله عنها) ورپسې شا ته روانه وه، راغی او له دې نصرانيانو نه يې وغوښتل چې راځئ اوس مباهله وکړو! (مباهله دې ته ويل کيږي چې ټول حاضر شي او بيا دعا او التجا وکړي چې الله دې دروغجن هلاک کړي).

هغوی چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) جديت وليد، سره ګوښه شول خبرې يې سره وکړې، عاقب او سيد ورته وويل چې مباهله نه کوو، ځکه که دا کار مو وکړ او هغه رښتونی رسول وي، نو بيا به نه مونږ خير وګورو او نه زمونږ راتلونکي نسلونه، ټول به هلاک شو، هيڅ به راته پاتې نه شي ټول به هلاک شو، بالاخره يې دا خبره سره غوټه کړه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به حکم ګرزوي. راغلل او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يې عرض وکړ د فيصلې واک تا ته درکوو ته چې څه غواړې همغه به درکوو.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) جزيه ورباندې وټاکله. جزيه دوه زره جوړې (جامې او کالي) وې چې زر به يې په رجب او زر نورې به يې په صفر مياشت کې ورکوي. دا شرط يې هم ورباندې کيښود چې له هرو دوو حلو (جامو) سره به يوه اوقيه (۱۵۲ ګرامه سپين زر) هم ورکوي. ددې جزيې په مقابل کې يې دوی ته پوره ديني آزادي او د الله او رسول ذمه او ضمانت ورکړ او ليک يې ورته وليکه.

دې نمايندګانو سوال وکړ چې يو امين شخص دوی ته واستوي. هماغه وه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې امت امين يعنې ابو عبيده بن جراح (رضي الله عنه) ورولیږه تر څو جزيه ورنه راوړي.

وروسته بيا د اسلام نور په نجران کې هم خور شو. سيرت ليکونکي وايي چې:

عاقب او سيد هم نجران ته له رسيدو نه وروسته په اسلام مشرف شول.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دوهم ځل علي (رضي الله عنه) ته وظيفه ورکړه چې له دوی نه صدقې او جزيه راوړي، څرګنده ده چې صدقه له مسلمان څخه اخستل کيږي[1].

۱۳- د بني حنيفه قبيلې پلاوی: دا اوولس کسيز پلاوی چې مسيلمه الکذاب بن ثمامه بن کبير بن حبيب بن الحارث هم ورسره ؤ په نهم هجري کال کې مدينې ته

---

[1]. فتح الباري ۸/ ۹۴_۹۵. زاد المعاد ۳۹/۳تر ۴۱د نجران د پلاوي د څرنګوالي په اړه مختلف روايات راغلي، تردې چې ځنې محققين وايي چې د نجران پلاوی دوه ځله راغلی و. او مونږ پدې هکله هغه نظر وړاندې کړ چې راجح راته معلوم شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلی[۱].
د پلاوي غړي لومړی د یوه انصاري کره ورغلل، بیا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر شول او اسلام یې راوړ. د مسیلمه الکذاب د اسلام په هکله مختلف روایتونه راغلي دي خو که دقت وشي دا څرګندیږي چې نوموړي اسلام نه و منلی، د تکبر، غرور، سرغړوني او قدرت غوښتنې څرګندونه یې کړې وه او د هیئت له نورو غړو سره د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته نه ؤ حاضر شوی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په لومړي سر کې هڅه وکړه په قولي او فعلي نیکۍ او شفقت سره هغه راجلب کړي، خو کله یې چې ولیدل چې نیکي اثر نه پرې کوي نو پخپل فراست سره یې د شر اثرات او نښانې پکې ولیدلې.
لدینه مخکې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خوب لیدلی ؤ چې د ځمکې ټولې خزانې دده حضور ته راوړل شي او دوې کړې (د لاس حلقې) ورنه دده په مبارک لاس کې ولویږي. پدې سره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ډیر خفه شي او دا ډیرې ګرانې ورباندې تمامې شي، پدې وخت کې وحي ورته وشي چې پف یې کړه، کله یې چې پف کړي دواړه ورکې او ایسته شي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې خوب تعبیر داسې وکړ چې دا دواړه (کړې یا بنګړي) به دوه دروغجن وي چې له ده نه وروسته به ظهور کوي.
او کله چې مسیلمه الکذاب دا تکبر او انکار وکړ او ویې ویل: که محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له ده نه وروسته واک ما ته راسپاري نو پیروي به یې وکړم پدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پداسې حال کې هلته تشریف یووړ چې د خرما ونې یوه څانګه یې په لاس کې وه، شاعر یا خطیب یې ثابت بن قیس بن شماس هم ورسره و، له مسیلمه الکذاب او ملګرو سره یې ودرید خبرې یې ورته وکړې. په ځواب کې مسیلمه ورته وویل: که دې خوښه وي اوس به اختیار تا ته پریږدو، خو پدې شرط چې له تا نه وروسته واک زمونږ شي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**لو سألتني هذه القطعة ما أعطيتكها، ولن تعدو أمر اللّه فيك، ولئن أدبرتَ ليعقرنك اللّه، واللّه إني لأراك الذي أرِيتُ فيه ما رأيتُ، وهذا ثابت يجيبك عني**). که دغه د خرما څانګه یا پوستکی را نه وغواړې هم در به یې

[۱]. فتح الباري ۸۷/۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نکړم، ته د خپل ځان په هکله د الله تعالی امر نه ﷺ بدلولی، که د شا واړوله، انکار دې وکړ الله تعالی به دې مات کړي، قسم په خدای چې زه تا هغه شخص ګڼم د کوم په هکله چې ما خوب ليدلی، نور به دا ثابت زما په عوض ستا پوښتنې ځوابوي. دا خبره يې وفرمايله او ورنه لاړ.[1]

په پای کې همغه څه وشول چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې وړاند وينه کړې وه. مسيلمه چې بيرته يمامه ته ستون شو، سوچونه يې کول او بالاخره يې دعوه وکړه چې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره په نبوت کې شريک کړی شويدی. په دروغو يې د نبوت دعوه وکړه، څه سجع ويل يې پيل کړل د خپل قوم لپاره يې د شرابو او زنا جواز ورکړ، لدې شر سره به يې دا شاهدي هم ويله چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د الله رسول دی. د بني حنيفه ځينې خلک پرې وغوليدل ددې دروغجن اطاعت يې وکړ، ورسره ملګري شول، خبره يې لويه شوه، تر دې حده چې د يمامه په رحمان مشهور شو.

مسيلمه لږ موده وروسته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ليک واستاوه چې پکې ليکلي يې وو: زه له تا سره په نبوت کې شريک کړای شوی يم، نيم واک زمونږ لپاره دی، او پاته نيم د قريشو لپاره. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې په ځواب کې ليک ورته وليکه چې دا آيت يې هم پکې ليکلی و: ((**إِنَّ الأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُـــتَّقِينَ**)) (الاعــراف: ۱۲۸) [ځمکه د الله تعالی ده، چا ته يې چې زړه وي همغه ته يې ورکوي عاقبت د متقيانو دی.][2]

له ابن مسعود نه روايت دی وايي چې: ابن نواحه او ابن اثال د مسيلمه الکذاب د قاصدانو په توګه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغلل، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**أتشهدان أني رسول اللّه؟**) آيا پدې شاهدي وايئ او ايمان لرئ چې زه د الله رسول يم؟ دوی وويل: مونږ شاهدي وايو چې مسيلمه د الله رسول دی. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**آمنت باللّه ورسوله، لو کنت قاتلاً رسولاً لقتلتکما**). په الله او

---

[1] صحيح البخاري باب وفد بني حنيفة، و باب قصة الاسود العنسي۲/۶۲۷_۶۲۸. فتح الباري ۸/۸۷ تر۹۳.

[2] زاد المعاد ۳/ ۳۱- ۳۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مې ایمان راوړی، که قاصد او نماینده مې وژلی، نو تاسې به مې حتماً وژلي وای.[1]

مسیلمه الکذاب د هجرت په لسم کال د نبوت دعوه وکړه او په ۱۲ هجري کال د ربیع الاول پـه میاشـت کـې د ابـوبکر (رضـي الله عنـه) د خلافـت پـه وخـت کـې د یمامـه پـه مشهوره جګړه کې د حمزه (رضي الله عنه) د قاتل وحشي په لاس ووژل شو.
دوهم دروغجن او د نبوت مدعي اسود عنسي وُ، چې په یمن کې را پیدا او بیا د فیروز له لاسه ووژل شو. فیروز د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له وفات نه یوه شپه او ورځ مخکې د اسود سر غوڅ کړ، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته د وحي په واسطه خبر راغی او بیا دغه خبر له یمن نه د ابوبکر (رضي الله عنه) دخلافت په دوران کې راورسید[2].

۱۴- د بني عامر بن صعصعه نمایندګان: پدې ډله کې د خدای دښمن عامر بن طفیل او اربد بن قیس چې د لبید میرنی ورور کیده، خالد بن جعفر، جبار بن اسلم او نور شیطانان شامل وو. عامر هغه وحشي ظالم وُ چې د بئر معونه له اصحابو (رضي الله عنهم) سره یې غدر او خیانت کړی و او ۷۰ کسان یې په شهادت رسولي وو.
کله چې دې هیئت مدینې ته د تګ اراده وکړه لوی شیطان عامر بن طفیل او اربد توطئه جوړه کړه او پدې سره متفق شول چې په چل او فریب سره به رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په قتل رسوي مدینې ته چې ورسیدل، عامر له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره خبرې شروع کړې، اربد د شا له لوري را تاو شو او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) شا ته ودرید توره یې له تیکي را ایستله، لږ یې چې را وایستله نور یې لاس وچ شو او توره یې ونه شوای را ایستلی، او پدې ترتیب سره الله تعالی خپل رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وساته.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دواړو ته ښیرې وکړې، کله چې ستانه شول الله تعالی په اربد او اوښ یې تندر را نازل کړ دواړه یې وسیځل، عامر د یوې سلولي ښځې کره ورغی هلته یې په ستوني کې یوه غده (دانه) را پیدا شوه، او ویل به

[1]. امام احمد، مشکاه المصابیح ۲/ ۳۴۷ .
[2] . فتح الباري ۹۳/۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې: آیا د اوښ د غدې په شان غده؟! د سلولي ښځې په کور کې مرګ!!
بخاري روایت کوي چې عامر د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغی ویې ویل: د دریو شیانو وړاندیز کوم خوښه ستا کوم غوره کوې؟
لومړی دا چې د دښتې خلک به ستا او د کلیو ښارونو ا وسیدونکي به زما وي، یا دا چې له تا نه وروسته به واک زما وي، او که نه نو د غطفان لښکرې چې زر آسونه او زر آسپې به وي پکې درباندې راولم.
لدینه وروسته هغه د یوې ښځې په کورکې په طاعون مرض اخته شو، او هلته به یې ویل: دا غده خو لکه د اوښ د غدې په شان ده، اوس به د همدې ښځې په کور کې مرم، آس مې راولئ، آس یې راغی پرې سپور شو او د آس په شا یې ساه ورکړه.

۱۵- د تُجیب پلاوی: دا وفد چې ۱۳ کسان وو پکې د خپل قوم له صدقو سره یو ځای راغی. د قرآنکریم او احادیثو زده کړه به یې کوله، له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه یې ډیر شیان وغوښتل او ډیرې پوښتنې یې ورنه وکړې.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه ټول ورته ولیکل، ډیر پاتې نه شول، کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د تګ اجازه ورکړه، دوی لاړل او هغه ځوان یې ورته راولیږه چې له خپل سامان سره یې پرې ایښې وُ.
ځوان راغی عرض یې وکړ: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! صرف ددې لپاره راغلی یم چې له الله نه راته مغفرت او رحمت وغواړې، دا دعا راته وکړې چې الله د زړه غنا را کړي.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) همدا دعا ورته وکړه. لدینه وروسته دا ځوان د بې حده زیات قناعت خاوند وُ.
د ارتداد په وخت کې په اسلام ثابت او قایم پاتې شو، خپل قوم ته یې لارښوونه کوله هغوی هم په اسلام ثابت پاتې شول.
ددې پلاوي غړي په لسم هجري کال د حجه الوداع په وخت کې هم له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره مخامخ او په زیارت یې مشرف شویدي.

۱۶- د طیئ وفد: دا پلاوی چې زید الخیل هم پکې وُ د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته راغلل اسلام یې ومانه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د زید په هکله فرمایي: **(ما ذکر لي رجل من العرب بفضل، ثم جاءني**

(c) ketabton.com: The Digital Library

إلا رأيته دون ما يقال فيه ، إلا زيد الخيل، فإنه لم يبلغ كل ما فيه). ما ته چې تر اوسه د عربانو د کوم شخص ښیګڼې یادې شوې بیا چې هغه راته راغلی نو لیدلي مې دي چې په هغه کې بیا دومره ښیګڼې نه وي لکه څومره چې ما اوریدلې وي، یوازې زید الخیل داسې شخصیت دی چې ښیګڼې یې ډیرې زیـــاتې دي او ټولې ماته نه وې بیان شوې. او له همدې امله یې د زید الخیر نوم ورباندې کیښود.

پدې ترتیب سره په نهم او لسم هجري کال زیات پلاوي او نمایندګان مدینې ته راغلل. تاریخ او سیرت لیکونکو پدې لړ کې د یمن، ازد، د قضاعه له بني سعد نه هذیم، بني عامر بن قیس، بني اسد، بهراء، خولان، محارب، بني حارث بن کعب، غامد، بني منتفق، سلامان، بني عبس، مزینه، مراد، زبید، کنده، ذي مره، غسان، بني عیش او نخع چې تر ټولو وروستی هیئت ؤ یاد کړیدی. د نخع پلاوی چې دوه سوه کسان وو د ۱۱ هجري کال د محرم په میاشت کې راغلی ؤ. نور زیاتره هیئتونه په ۹ او ۱۰ کال کې راغلي وو، ددې هیئتونو مسلسل راتلل پدې دلالت کوي چې اسلامي دعوت په عربي جزیره باندې تسلط موندلی ؤ، د جزیرې ټولو اوسیدونکو مسلمانانو ته د قدر او احترام په سترګه کتل، هغوی پدې واقعیت باوري شوي وو چې د اسلام له اطاعت نه پرته بله لاره په مخکې نلري. مدینه منوره د عربي جزیرې په پایتخت او مرکز بدله شوې وه، خو دا هم نه شو ویلی چې اسلام په حقیقي معنی سره ددې ټولو خلکو په زړونو کې ځای نیولی و. ډیر داسې کسان وو چې له خپلو مشرانو نه د پیروۍ په اساس یې اسلام منلی ؤ، زړونه یې د جاهلیت، قتل او غارت له میکروبونو نه بالکل نه وو صفا شوي، په بشپړه توګه د اسلام په قالب کې نه وو جوړ شوي، قرانکریم دې مطلب ته داسې اشاره فرمایي:

((الأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْراً وَنِفَاقاً وَأَجْدَرُ أَلاَّ يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (۹۷) وَمِنْ الأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ مَغْرَماً وَيَتَرَبَّصُ بِكُمْ الدَّوَائِرَ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ)) (التوبة: ۹۷– ۹۸).

[ترجمه: دغه بانده چیان عرب (کوچیان) په کفر او نفاق کې ډیر کلک او د هغوی په هکله ددې خبرې امکانات زیات دي چې د هغه دین له حدودو نه بې خبره پاتې شي چې الله پخپل رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نازل کړیدی پدې باندچیانوکې داسې کسان شته چې د خدای په لار کې چې څه لګوي نو هغه پر خپل ځان باندې د زور قلنګ ګڼي او ستاسې په باب د زمانې د څرخ انتظار باسي، پداسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

حال کې چې د بدئ څرخ پخپله پر دوی مسلط دی، الله اوریدونکی او عالم دی.]

وریسې بیا د نورو مدح او توصیف کوي فرمایي: ((**وَمِنْ الأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ قُرُبَاتٍ عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ أَلا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ سَيُدْخِلُهُمْ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ**)) (التوبة: **۹۹**) **[**ترجمه: او له همدې بانډه چیانو څخه ځنې داسې دي چې په الله او ورځ د آخرت ایمان لري. او څه چې لګوي هغه الله ته د نژدې کیدو او له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه د رحمت د دعا ګانو اخیستلو وسیله ګرځوي، هو هغه د هغو لپاره د نژدیوالي وسیله ده، الله به هغوی په رحمت کې داخل کړي الله غفور او رحم کوونکی دی.**]**

خو هغه ښاریان چې په مدینه، مکه، ثقیف، همدا راز زیات شمیر چې په یمن او بحرین کې وو د هغوی ایمان قوي و او د همدوی له ډلې نه د مسلمانانو سرداران، مشران او لوی صحابیان (رضي الله عنهم) دي[1].

---

[1]. دا د خضري خبرې دي محاضرات في تاريخ الامم الاسلامية ۱/۱٤٤. د یاد شویو پلاویو د تفصیلاتو لپاره دې کتابونو ته مراجعه وکړه: صحیح البخاري۱/۲،۱۳/٦۲٦تر٦۳۰. ابن هشام۲/٥۰۱تر٦۰۱. زاد المعاد۳/۲٦تر ٦۰. فتح الباري ۸۳/۸ تر ۱۰۳. رحمة للعالمین۱/۱۸٤ تر ۲۱۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي دعوت بری
او
اغيزې يې

مخکې له دينه چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ژوند د وروستنيو ورځو څيړنې او مطالعې ته يو ګام نور هم ورلنډ شو، غواړو په هغې وياړمنې، عظيمې او بې ساري کارنامې څه نا څه رڼا واچوو کومه چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په لاس تر سره شوې. هغه يې د ژوند ثمره ده او په همغې سره يې له نورو رسولانو (عليهم السلام) نه امتياز او برتري موندلې ده. او د همغې عظيمې کارنامې په وجه الله تعالی د دواړو کونينو سردار بللی، او د ړومبنيو او وروستنيو د سيادت تاج يې ور په سر کړی دی.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته د الله تعالی له لوري امر وشو:

((يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ (١) قُمْ اللَّيْلَ إِلاَّ قَلِيلاً)) (المزمل: ١– ٢) [اې نغښتونکيه د ځان په جامه کې! ودرېږه لمانځه ته په شپه کې مګر خو په لږه شپه کې.]

((يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ (١) قُمْ فَأَنذِرْ)) (المــدثر: ١–٢) [ترجمه: اې جامه کې نغښتونکيه! درېږه پورته شه او وويروه.]

د همدې الهي حکم د تعميل لپاره رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) کلکه ملاوتړله، او له ٢٠ کلونو نه زياته موده يې د ځمکې په مخ ددې عظيم امانت د ادا کولو په لار کې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې وکړې. د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په غاړه د ټول بشريت مسؤوليت پروت وُ، د عقيدې او په بيلابيلو ډګرونو کې د جهاد دروند مسؤوليت يې درلود.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وظيفه درلوده د هغه ويده ضميرونو په خلاف جهاد وکړي چې د جاهليت په خرافاتو او باطلو تصوراتو کې ډوب شوي وو، د مادي شهواتو، هوسونو او غوښتنو په ځنځيرونو تړل شوي وو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې پدې وتوانيد د څو غوره اشخاصو ضميرونه د جاهليت

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ډنډ او ځنځیرونو نه آزاد کړي، په خپل صف کې یې ودروي، او د اصحابو مقام ته یې ورسوي، نو د بل ډول جهاد ډګر ته داخل شو. دا داسې جهاد ؤ چې یو په بل پسې یې مختلفې مرحلې درلودې. دا جهاد د بې شمیره او سوګند خوړلو دښمنانو په خلاف جهاد او مبارزه وه، هغه دښمنان چې په پوره توان سره یې ددې هڅه کوله د خیر، راحت، هدایت او برکت دغه نوې ونه له بیخه وباسي او پرینږدي په ځمکه کې ریښې وغزوي او سیوري یې هرې خوا ته خواره شي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لا په عربي جزیره کې له جګړې نه بې غمه شوی نه و چې رومیانو یې په خلاف د جګړې اور بل کړ، او د مقابلې لپاره یې تیاري ونیوله.

دا باید له یاده و نه باسو چې د جهاد او مبارزې پدې ټولو مراحلو کې د ویده ضمیر په خلاف جګړه روانه وه. له ویده ضمیر سره جګړه پای نلري، دا طولاني او همیشنۍ جګړه ده، ځکه د دې جګړې مقابل لوری شیطان دی. شیطان هیڅکله هم د انسان له اغوا، منحرف کولو څخه لاس نه اخلي، هغه تل هڅه کوي په انساني ضمیر خپل واک قایم وساتي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د الهي دعوت په میدان کې د غره په شان ثابت ولاړ ؤ، د جهاد او مقاومت لاره یې نیولې وه، د ژوند سختیو ته یې اوږه ورکړې وه. د مادي امکاناتو د شتون او موجودیت په صورت کې یې هم د زهد او تقوی لاره خپله کړې وه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپلو اصحابو (رضي الله عنهم) او نورو انسانانو د رحمت، امن، برکت، او سکون سیوره غوړولې وه. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لاره د زحمت، کړاو، تکلیف، صبر او مقاومت لار وه. هغه به د شپې د خپل رب عبادت کاوه د قرآنکریم تلاوت به یې کاوه، او د خپل رب په وړاندې به یې د عجز او تسلیمۍ سر په سجده اینښود.[1] او د همدې عظیم عمل، صبر، ستړیا له برکته یې نور خلک له امن او سوکالۍ نه برخمن کړي وو.

پدې ترتیب سره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له شل کاله نه زیاته موده جهاد او جګړه وکړه. هیڅ ډول خنډ یې مخه ډب نه شوای کړی، په پای کې دعوت بریالی شو. دا یو بې ساري بریالیتوب ؤ، خلک ورته حیران شول. ټوله عربي جزیره د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر واک لاندې راغله، د جاهلیت جرړې له بیخه ووتلې، رنځور عقلونه روغ شول د بتانو عبادت یې پرینښود. هرې خوا ته د توحید نور خور شو په هره سیمه او هره دښته کې د توحید او آذان انګازې پورته

---

[1]. دا د سید قطب خبرې دي، فی ظلال القران ۲۹ /۱۶۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوې، د قرآن داعیان او قاریان شمال او جنوب ته لاړل قران به یې لوست او الهي احکام به یې پلي کول او پدې توګه هر چیرته د توحید مدرسې جوړې شوې.
بیلابیلې او ګډې وډې قبیلې سره یو شوې، انسان د انسان له بندګی نه آزاد شو، ټول د الله بندګان وګرزیدل. طبقاتي نظام ختم شو، هلته نور بادار او غلام، ظالم او مظلوم، حاکم او محکوم نه و، ټول خلک برابر او د یوه الله بندګان وو، ټول سره ورورنه وو، د جاهلیت ټولې نښانې له مینځه لاړې. داسې یوه ټولنه جوړه شوه چې پکې عربي په عجمي، عجمي په عربي، تور په سره، سور په تور برتري نه درلوده، د برتری معیار تقوی او دینداري وه ځکه انسانان ټول د آدم (علیه السلام) اولاده ده او آدم له خاورو نه پیدا شوی.
د اسلامي دعوت له برکته بې ساري عربي او انساني یووالی مینځته راغی، اجتماعي عدالت حاکم شو. بشریت نیکمرغه او سوکاله شو، د تاریخ مسیر بدل شو، د ځمکې مخ بدلون وموند، فکر او افکار نوي شول. د اسلامي دعوت له پیل نه مخکې هر چیرته جاهلیت حاکم ؤ، ضمیرونه ویده وو، آرزوګانې ملوثې شوې وې، معیارونه لویدلي وو، د ظلم او جبر بازار ګرم ؤ. په ځینې ځایونو کې به عیاشي او اسراف و، بل ځای به خلک له محرومیت، فقر او لوږې نه ځوریدل. د کفر، طاغوت، او ګمراه ئ پاچایي وه. که څه هم د آسماني ادیانو ځینې نښانې وې، خو هر څه تحریف شوي وو او دینداري ډیره کمزورې او له زړونو نه وتلې وه. کله چې د اسلامي بلنې رول پیل شو، اسلام د ژوند په ډګر کې خپل ځای ونیو، بشریت او بشري دماغ له وهم، خرافاتو، بندګۍ، غلامۍ، فساد، انحلال، ګمراهۍ او بې لارۍ نه پاک شو، ظلم، سرکشي، بې نظمي، استبداد او طبقاتي نظام پای ته ورسید، د عفت، پاکۍ، آزادۍ، ابتکار، نوښت، پوهې، یقین، باور، اعتماد عدالت، کرامت دایمي او مخلصانه کار، ترقۍ او ایمان نوې دنیا آباده شوه.[1]
د همدې لوی او ژور بدلون له برکته په عربي جزیره کې د تاریخ او انساني ژوند نوی باب پرانیستل شو، او دا د جزیرې په تاریخ کې زرین باب او داسې خوځښت و چې تاریخ یې مثال نلري.

[1]. دا هم د سید قطب خبرې دي، چې د ما ذا خسر العالم بانحطاط المسلمین کتاب په مقدمه کې یې لیکلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حجة الوداع
د رسول الله (ﷺ) وروستی حج

د اسلامي بلنې کاروانه پای ته ورسیدل، رسالت ادا شو، د الهي دین په اساس او د قرآنکریم د هدایاتو په رڼا کې نوې ټولنه جوړه شوه. په عملي توګه عبادت یوازې د الله حق جوړ شو، د دروغجنو، بې وسه، او بې روحه خدایانو پاچایي رنګه شوه، اسلام حاکمیت وموند. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپله دنده په پوره توګه ادا کړه. په همدې وخت کې د غیبي خبر په اساس د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په زړه کې دې خبرې ځای ونیو لکه چې نور یې په دنیا کې وخت مخ په پوره کیدو دی.

په لسم هجري کال یې چې معاذ (رضي الله عنه) یمن ته استوه ورته ویې فرمایل: (**یـا معاذ، إنك عسى ألا تلقاني بعد عامي هذا، ولعلك أن تمر بمسجدي هذا وقبري**).اې معاذه! کیدای شي راتلونکی کال ما و نه وینې، ښایي ته به راتلونکی کال زما په جومات او زما په قبر تیر شې! ددې خبرې په اوریدو سره د معاذ (رضي الله عنه) اوښکې روانې شوې، او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په فراق کې یې په زار زار وژړل.

د الله تعالی اراده داسې وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خپل ۲۳ کلن دعوت، نه ستړي کیدونکو هلو ځلو، کړاوونو او زحمتونو میوه وخوري. هغه ونې بار راوړ چې له ۲۰ کلونو زیاته موده په وینو، اوښکو او خولو خړوبه شوې وه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل هدف ته ورسید، د مکې په څنډو کې د عربي قبایلو له نمایندګانو او مشرانو سره ګوري، هغوی ټول ورته راغلي الهي احکام او لارښوونې ورنه زده کوي، په مقابل کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له هغوی نه دا اعتراف اخلي چې ده ورته دین او رسالت رسولی، الهي امانت یې په مکمله توګه دوی ته سپارلی، او امت ته یې نصیحت کړی او د ټولو خیر یې غوښتی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د حج اراده وفرمایله. اعلان وشو، بې شمیره خلک مدینې ته راغلل. ټولو دا تمه درلوده چې په رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پسې اقتدا وکړي، او یو ځای حج ورسره ادا کړي.[۱]

همدا وه چې د شنبې په ورځ چې دذي القعدې میاشتې څلور ورځې لا پاتې وې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د سفر تیاري ونیوله.[۲] خپل مبارک ویښتان یې ږومنځ کړل، تیل یې ووهل، لنګ او څادر یې واغوستل، د قربانۍ څاروي ته یې قلاده (غاړه کۍ) واچاوله، او له ماسپښېن نه وروسته یې حرکت وکړ، چې له لمازدیګر نه مخکې ذي الحلیفه ته ورسید، هلته یې د لمازدیګر لمونځ قصر(دوه رکعته) وکړ. شپه یې هملته تیره کړه سهار یې اصحابو (رضي الله عنهم) ته وفرمایل: (أتاني اللیلة آت من ربي فقال: صَلِّ في هذا الوادي المبارك وقل: عمرة في حجة). د شپې د الله له لوري راتلونکی راته راغی او راته ویې ویل چې پدې مبارکه دره کې لمونځ وکړه او ووایه: حج او عمره.[۳]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له ماسپښین لمانځه نه مخکې غسل وکړ، بیا عائشې (رضي الله عنها) پخپل لاس خوشبویي ورباندې ووهله په مبارک بدن او سر یې داسې خوشبویي ور ووهله چې ذریره او مشک پکې ګډ و. په مبارکه ږیره یې د خوشبویۍ آثار له ورایه ښکاریدل چې ویې هم نه مینځل، بیا یې خپل لنګ او چادر واغوست بیا یې د ماسپښین لمونځ وکړ ورپسې یې د لمانځه په ځای د حج او عمرې دواړو په نیت احرام وتاړه تلبیه یې وویله. بیا د باندې ووت په قصوا نومې اوښه سپور شو تلبیه یې وویله، روان شو چې آزاد میدان ته ورسید هلته یې هم تلبیه وویله.

روان وُ تر څو مکې ته ورلنډ شو، شپه یې په ذي طوی کې وکړه د سهار له لمانځه نه وروسته یې غسل وکړ او مکې ته داخل شو. دا د لسم کال د ذي الحجې څلورمه د یکشنبې ورځ وه. په لارو کې یې اته ورځې تیرې شوې وې.

، کله چې مسجد حرام ته داخل شو د بیت الله شریف طواف یې وکړ، د صفا او مروه تر مینځ یې سعي وکړه، احرام یې خلاص نکړ ځکه چې د حج قران نیت یې کړی وُ او د قربانۍ څاروي یې ورسره راوستلی و. له سعي نه وروسته یې د مکې په پورتنۍ سیمه

---

[1]. مسلم عن جابر باب حجی النبي ۱/ ۳۹۴

[2]. فتح الباري ۸/ ۱۰۴

[3]. بخاري عن عمر ۱/ ۲۰۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

(حجون) کې واړول، او بیا یې د حج له طواف نه پرته د بیت الله بل طواف ونکړ. او له کومو کسانو سره چې د قربانۍ څاروي نه وو، هغوی ته يې امر وکړ چې لومړنی احرام یې یوازې د عمرې لپاره وګرزوي، یعنې له طواف او سعې نه وروسته باید احرام خلاص کړي، ځانونه له احرام نه وباسي، خو څرنګه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله احرام نه ؤ خلاص کړی، نو اصحاب (رضي الله عنهم) په شک کې ولویدل متردد شول. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (لو استقبلت من أمري ما استدبرت ما أهديت، ولولا أن معي الهدي لأحللت).که زه د خپلې معاملې په رابطه په هغه څه چې اوس ورباندې پوه یم مخکې پوه شوی وای، نو د قربانۍ څاروی به مې نه ؤ راسره راوستلی، که دا څاروی نه وای راسره، نو له احرام نه به مې ځان حلالاوه. په همدې امر سره هغو اصحابو (رضي الله عنهم) چې د قربانۍ څاروي نه وو ورسره ټولو اطاعت وکړ او احرام یې خلاص کړ.

د ترویه یعنې د ذي الحجې په اتمه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د منی په طرف روان شو، هلته یې د ماسپښین، لمازدیګر، ماښام، لماخستن او سهار لمونځونه ادا کړل. د سهار له لمانځه وروسته یې لږ ځنډ وکړ تر څو لمر څوک وواهه بیا د عرفات په لور روان شو، هلته ورته خیمه وهل شوې وه، نو هملته یې تشریف یوورړ، تر څو زوال وشو. امر یې وفرمایه چې او ښه یې (قصواء) آماده کړای شي، د میدان منځ ته راغی، شا و خوا ته یې یو لک څلویښت یا یو لک څلور څلویښت زره خلک را غونډ شوي وو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پدې وخت کې دا خطبه ولوستله:

(أيها الناس، اسمعوا قولي، فإني لا أدري لعلى لا ألقاكم بعد عامي هذا بهذا الموقف أبداً)[1]. (إن دماءكم وأموالكم حرام عليكم كحرمة يومكم هذا، في شهركم هذا، في بلدكم هذا. ألا كل شيء من أمر الجاهلية تحت قدمي موضوع، ودماء الجاهلية موضوعة، وإن أول دم أضع من دمائنا دم ابن ربيعة بن الحارث ـــ وكان مسترضعاً في بني سعد فقتلته هُذَيْل ـــ وربا الجاهلية موضوع، وأول ربا أضع من ربانا ربا عباس بن عبد المطلب، فإنه موضوع كله).(فاتقوا اللّه في النساء، فإنكم أخذتموهن بأمانة اللّه، واستحللتم فروجهن بكلمة اللّه، ولكم عليهن ألا يوطئن فرشكم أحداً

[1]. ابن هشام۲/۲۰۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تكرهونه، فإن فعلن ذلك فاضربوهن ضرباً غير مُبَرِّح، ولهن عليكم رزقهن وكسوتهن بالمعروف).

(وقد تركت فيكم ما لن تضلوا بعده إن اعتصمتم به، كتاب اللّه[1]).

(أيها الناس، إنه لا نبي بعدي، ولا أمة بعدكم، ألا فاعبدوا ربكم، وصلوا خمسكم، وصوموا شهركم، وأدوا زكاة أموالكم، طيبة بها أنفسكم، وتحجون بيت ربكم، وأطيعوا أولات أمركم، تدخلوا جنة ربكم[2]). (وأنتم تسألون عني، فما أنتم قائلون؟) قالوا: نشهد أنك قد بلغت وأديت ونصحت. فقال بأصبعه السبابة يرفعها إلى السماء، وينكتها إلى الناس: (اللهم اشهد) ثلاث مرات[3]. وكان الذي يصرخ في الناس بقول رسول اللّه صلى الله عليه وسلم ــ وهو بعرفة ــ ربيعة بن أمية ابن خَلَف[4].

اې خلکو! زما خبره واورئ، نه پوهيږم، ښايي له سږ کال نه وروسته نور تاسې پدې ځای کې د تل لپاره و نه وينم. ستاسې وينې او مالونه په تاسې باندې د تاسې پدې ښار کې د تاسې ددې مياشتې ددې ورځې د حرمت په شان حرام دي. خبر اوسئ چې د جاهليت ټول امور او شيان زما تر پښو لاندې ايښودل شوي، د جاهليت د زمانې وينې هدر او لغوه دي. لومړنۍ وينې چې زه يې له خپلو وينو نه هدر اعلانوم هغه د ابن ربيعه بن حارث وينې دي. (ابن ربيعه په بني سعد قبيله کې يوې دايې ته د شيدو خوړلو لپاره ورکړل شوی ؤ او د هذيل قبيلې له لاسه په قتل رسيدلی ؤ). د جاهليت د زمانې د سود معاملې هم لغوه دي، او لومړنۍ د سود معامله چې زه يې ملغی اعلانوم هغه د عباس د سود معامله ده، هغه معامله ټوله لغوه او بې اعتباره ده. د ښځو په حق کې له الله نه وويريږئ، ځکه تاسې هغوی د الهي امانت په اساس خپلې کړيدي، او د خدای په امر او کلمې سره مو د جنسي استفادې لپاره حلال ګرزولې دي،

---

[1]. مسلم ۳۹۷/۱.
[2]. معدن الاعمال، رواه ابن ماجة و ابن عساكر، رحمة للعالمين۲۶۳/۱.
[3]. مسلم۳۹۷/۱.
[4]. ابن هشام ۶۰۵/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر هغوی ستاسې حق دا دی چې ستاسې په کور او فرش کې داسې چا ته اجازه ورنکړي چې ستاسې نه خوښیږي، که دا کار يې وکړ، نو تاديبا يې ووهئ داسې وهل چې کلک او ډير دردوونکي نه وي. او پر تاسې باندي د هغوی حق دا دی چې په ښه او مناسبه طريقه ورته خوراک او لباس برابر کړئ. ما تاسې ته داسې څه پرې ايښې دي چې که منګولې پرې ونښلوئ نو کله به هم ګمراه او بې لارې نه شئ، او هغه قرآنکريم دی.

اې خلکو! له ما نه وروسته نبي نشته، او له تاسې نه وروسته بل امت نشته. خبردار اوسئ، د خپل رب عبادت کوئ، پنځه وخته لمونځ ادا کوئ، د رمضان مياشت روژه نيسئ، پخپله خوښه د خپلو مالونو زکات ورکوئ. د بيت الله حج کوئ، د خپلو آمرينو اطاعت کوئ نو د خپل رب جنت ته به داخل شئ.

له تاسې نه زما په هکله پوښتنه کيږي، تاسې به څه وايئ؟ حاضرينو وويل: مونږ شاهدي وايو چې تا د الله دين مونږ ته رارسولی دی، خپل رسالت دې ادا کړيدی، نصيحت دې کړی او خير دې غوښتی دی. بيا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپله ښه يعني د شهادت ګوته چې د آسمان لوري ته يې نيولې وه او د خلکو خوا ته يې کږوله اشاره وکړه، او ويې فرمايل: اې خدايه! شاهد اوسه، اې خدايه شاهد اوسه! اې خدايه شاهد اوسه! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې دا خبرې کولې، ربيعه بن اميه بن خلف هغه په لوړ آواز نورو خلکو ته رسولې.

د الله رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې خطبه ولوستله، دا آيت شريف نازل شو: {الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الإِسْلاَمَ دِينًا}. (المائده: ۳)

[ما خپل دين ستاسې لپاره بشپړ کړ، او خپل نعمت مې درباندې تمام کړ او اسلام مې د دين په حيث درته غوره کړ.] عمر (رضي الله عنه) چې دا آيت شريف واورید ويې ژړل، رسول (عليه السلام) پوښتنه ترې وکړه ولې ژاړې؟ ده وويل: په کمال پسې نقصان وي. ورته ويې فرمايل: (صدقت) رښتيا دې وويل.[۱]

له خطبې وروسته بلال (رضي الله عنه) آذان او اقامت ووايه، د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په امامت د ماسپښين لمونځ ادا شو، ورپسې اقامت وويل شو او د لمازديګر لمونځ ادا شو. ددې دواړو لمونځونو تر منځ يې بل هيڅ لمونځ

---

[۱]. بخاري عن ابن عمر، رحمه للعالمين ۱/ ۲۶۵.

ونکړ. بيا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپله اوښه سپور شو او موقف (په عرفات د دريدو ځای) ته راغی د ا وښې (قصواء) خيټه يې د پرښو (تيرو) خوا ته کړه، حبل مشاه (د پليو لارې) ته مخامخ داسې ودريد چې مخ يې قبلې ته وٶ او تر لمر پريوتو پورې لاس په دعا ولاړ وٶ. له لمر لويدو وروسته د مزدلفې په لور روان شو، اسامه (رضي الله عنه) يې له ځان سره سپور کړې وٶ، په مزدلفه کې يې د ماښام او لماسختن لمونځونه په يوه آذان او دوو اقامتونو ادا کړل، او د دواړو تر منځ يې بل لمونځ ونکړ. بيايې استراحت وکړ او تر سهاره ويده وٶ. د سهار لمونځ يې ښه په رڼا کې له آذان او اقامت وروسته ادا کړ، بيا پخپله اوښه سپور شو او مشعر الحرام ته يې تشريف يووړ، هلته مخ په قبله ودريد، د الله ذکر يې کاوه ((**الله اکبر، لا الـــه الا الله وحده لا شريك له**)) کلمه يې ويله، تر څو ښه رڼا شوه. بيايې له لمر ختو نه مخکې د منی په طرف حرکت وکړ، فضل بن عباس (رضي الله عنه) يې له ځان سره په اوښه سپور کړی وٶ. د محسر درې ته چې ورسيدل، اوښه يې لږ تيره کړه، لږ مخکې لاړ، بيا يې لويې جمرې ته وتلې منځنۍ لاره ونيوله او جمره الاولی يا جمره العقبه ته چې هغه وخت يوه ونه هم ورسره وه ورسيد. جمره يې په اوو وړو شګو وويشتله هر ځل به يې تکبير وايه، او د درې له منځ نه به يې داسې ويشتله لکه څوک چې نښه ولي. بيا د ذبحې ځای ته راغی ۶۳ اوښان يې پخپل مبارک لاس ذبح کړل، نور يې علي (رضي الله عنه) ته وسپارل چې دده په نمايندګۍ يې ذبح او حلال کړي. پدې ترتيب سره علي (رضي الله عنه) ۳۷ اوښان حلال کړل او ټول ۱۰۰ اوښان برابر شول. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپله قربانۍ کې علي (رضي الله عنه) هم ورسره شريک کړ، بيا يې امر وکړ چې له هر اوښ نه يوه يوه ټوټه غوښه واخيستل شي، يو ځای پخه شي. همداسې وشول غوښه پخه شوه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او علي (رضي الله عنه) غوښه وخوړله او شوربا يې وڅښله. وروسته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپله اوښه سپور شو او د طواف افاضه (د حج د وروستي طواف) پخاطر مکې ته روان شو. د بيت الله شريف طواف يې ورکړ د ماسپښين لمونځ يې وکړ. بيا د زمزم اوبو ته ورغی، هلته يې وليدل چې د عبدالمطلب اولاده خلکو ته اوبه ورکوي، ده ورته وفرمايل: (**انزعوا بني عبد المطلب، فلولا أن يغلبكم الناس على سقايتكم لنزعت معكـــم**). اې د عبدالمطلب زامنو او اولادې! اوبه راوکاږئ، که ددې ويره نه وئ چې خلک به را ډير شي ټول به اوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوباسي نو ما به هم اوبه درسره را ایستلې واى! یعنې که زه اوبه را ایستل پیل کړم، نو اصحاب (رضي الله عنهم) به تهول همدې کار ته را وړاندې شي، بنو عبدالمطلب به نظم و نه شي ساتلئ او حاجیانو ته د اوبو ورکولو په شرف کټلو کې به خلل واقع شي. هغوی یوه ډولچه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته هم ورکړه چې اوبه یې ورنه وڅښلې.[1]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عید یعنې د ذي الحجې په لسمه ورځ له لمر ختلو نه وروسته پداسې حال کې چې پخپله شهباء نومې کچره سپور ؤ خطبه وویله، علي (رضي الله عنه) یې خبرې په لوړ آواز تکرارولې او خلکو ته یې رسولې خلک څوک ناست او څوک ولاړ وو.[2]

پدې خطبه کې یې هم د عرفات د خطبې ځنې مطالب بیان کړل.

بخاري او مسلم له ابوبکر (رضي الله عنه) نه روایت کوي وایي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عید په ورځ په خطبه کې داسې وفرمایل: (**إن الزمان قد استدار کهیئته یوم خلق الله السموات والأرض، السنة اثنا عشر شهراً، منها أربعة حرم، ثلاث متوالیات، ذو القعدة وذو الحجة والمحرم، ورجب مُضَر الذي بین جمادي وشعبان**). زمانه خپل لومړني شکل ته اوښتې ده، د هغې ورځې په شان ده په کومه چې آسمانونه او ځمکه پیدا شول. کال دولس میاشتې دی، څلور میاشتې یې حرامې دي، دا څلور حرامې میاشتې درې مسلسلې یوه په بله پسې دي او هغه ذي العقده، ذي الحجه او محرم دي، څلورمه یې رجب مضر ده چې د جمادي او شعبان تر منځ ده.

بیایې وفرمایل: (**أي شهر هذا؟**) دا کومه میاشت ده؟ ابوبکر وایي مونږ وویل: الله او رسول ښه پوهیږي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم چپ پاتې شو مونږ ګمان وکړ لکه چې دا میاشت په بل نوم نوموي، بیا یې وفرمایل: (**ألـیس ذا الحجة؟**) آیا دا د ذي الحجې میاشت نده؟ مونږ وویل: بلې همدا ذي الحجه ده. ویې فرمایل: (**أي بلد هذا؟**) دا کوم ښار دی؟ مونږ عرض وکړ الله او رسول ښه عالم دی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چپ شو، مونږ ګمان وکړ لکه چې بل نوم ورباندې ږدي. بیایې وفرمایل: (**ألیست البلدة؟**) آیا دا مکه نده؟ مونږ وویل: هو

---

[1]. مسلم عن جابر ۱/ ۳۹۷تر ۴۰۰.

[2]. ابو داود ۱باب اي وقت یخطب یوم النحر/ ۲۷۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا مکه ده. بیا یې وفرمایل: (**فأي یوم هذا؟**) نن کومه ورځ ده؟ مونږ وویل: الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ښه پوهیږي. چپ و، گمان مو کاوه لکه چې کوم نوم ورته لټوي. بیا یې وفرمایل: (**ألیس یوم النحر؟**) دا د نحر (قربانۍ) ورځ نده؟ مونږ وویل: هو، همدا د قربانۍ ورځ ده. بیا يې وفرمایل: (**فـإن دمـاءکم وأموالکم وأعراضکم علیکم حرام کحرمة یومکم هذا، في بلدکم هذا، في شهرکم هذا،** (**وستلقون ربکم، فیسألکم عن أعمالکم، ألا فلا ترجعوا بعدي ضلالاً یضرب بعضکم رقاب بعض، ألا هل بلغت؟**) **قالوا: نعم، قال:** (**اللهم اشهد، فلیبلغ الشاهد الغائب، فَرُبَّ مُبَلَّغ أوعي من سـامع**[1])**.** خبر اوسئ چې ستاسې وینې، مالونه، عزت او آبرو په تاسې باندې پدې ښار کې ددې میاشتې ددې ورځې د حرمت په شان حرام دي. تاسې به له خپل رب سره مخ کیږئ، هغه به ستا سې د عملونو پوښتنه کوي، خبر اوسئ! له ما نه وروسته بې لارې نه شئ داسې نه شئ چې یو د بل غاړې به پرې کوئ. خبر اوسئ آیا ما خپل امانت ادا کړ خبره مې ورسوله؟ دوی (اصحابو) وویل: هو تا تبلیغ وکړ، امانت دې ادا کړ. ویې فرمایل: اې الله ته شاهد اوسه، حاضرین دې دا خبره غائبو ته ورسوي، ډیر هغه کسان چې تبلیغ ورته رسول کیږي له اوریدونکو نه پوه او زیرک وي.

په بل روایت کې راځي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پدې خطبه کې وفرمایل: (**ألا لا یجني جَانٍ إلا علی نفسه، ألا لا یجني جان علی ولده، ولا مولود علی والده، ألا إن الشیطان قد یئس أن یُعْبَد في بلدکم هذا أبداً، ولکن ستکون له طاعة فیما تحتقرون من أعمالکم، فسیرضی به**[2]).

خبردار! جاني (مجرم) یوازې د خپل ځان په حقه کې جنایت کوي (یعنې سزا د هغه چا لپاره ده چې جرم او گناه وکړي) خبر اوسئ چې هیڅ جنایتکار پخپل زوی تجاوز او تیری نه کوي، او نه زوی په پلار ظلم او تیری کوي (ددې مطلب دا دی چې پلار د زوی او زوی د پلار په گناه نه مجازات کیږي). خبر اوسئ ! شیطان لدینه بالکل نا امیده شوی چې بیا به یې ستاسې په دې ښار کې عبادت وشي، خو په هغه کارونو او

---

[1]. صحیح بخاري باب الخطبة ایام منی ۱/ ۲۳۴.

[2]. تر مذي ۲/ ۳۸_۱۳۵. ابن ماجه في الحج، مشکاة المصابیح ۲۳۴/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امورو کې به چې تاسې يې واړه او بې ارزښته شميرئ د شيطان پيروي کيږي، او هغه به پدې هم خوشاله وي.
رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د تشريق ورځې (د ذي الحجې ۱۱-۱۲-۱۳) په منی کې تيرې کړې، خپل مناسک يې ادا کړل، خلکو ته يې د حج احکام وښودل. تل به يې د الله ذکر کاوه، د ابراهيم (عليه السلام) سنت يې را ژوندي کړل، د شرک نښانې يې له مينځه يوړې په ځينې ورځو کې يې خطبې هم وويلې.
ابو داود له سراء بنت نبهان نه روايت کوي وايي: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ذي الحجې په دوولسم خطبه وويله او ويې فرمايل: (أليس هذا أوسط أيام التشريق[1]).آيا نن د تشريق د ورځو منځنۍ ورځ نده؟ دغه خطبه هم لکه دعيد د ورځې خطبې په شان وه چې د نصر سورت له نازليدو وروسته يې وويله. د عيد په ځلورمه يعنې د ذي الحجې په ۱۳ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له منی نه روان شو، له ابطح نه لاندې را کوز شو او د بني کنانه په خيف کې يې واړول. د ورځې پاتې برخه او شپه يې هملته تيره کړه، د ماسپښين، لمازديگر، ماښام او لماسختن لمونځونه يې هملته ادا کړل. بيا لږه ويده شو، بيا په اوښه سپور شو مکې ته راغی د بيت الله طواف يعنې طواف وداع يې وکړ، اصحابو ته يې هم ددې طواف امر وکړ.
د حج د مناسکو د بشپړيدو وروسته يې خپلو سپرو يارانو ته د تګ حکم وکړ، او هغوی يې د مدينې په لور د تګ لپاره تشويق کړل، خو دا ددې لپاره نه چې لاړ شي او هلته آرام وکړي بلکه ددې لپاره چې لاړ شي او د الله په لار کې د جهاد او مبارزې لړۍ جاري او دوامداره وساتي.[2]

---

[1]. ابو داوُد ۱ باب اي يوم يخطب بمنی/ ۲۲۹.
[2]. د نبي (عليه السلام) د حج د تفصيلاتو لپاره دا کتابونه وګوره: البخاري کتاب المناسک ۲۳۱/۱. مسلم باب حجة النبي. فتح الباري ج ۳ و ۱۰۳/۸تر ۱۱۰. ابن هشام ۲/ ۲۰۱ تر۲۰۵. زاد المعاد ۱۹۲/۱_۲۱۸ تر ۲۴۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستی پوځي تحرک

د رومیانو طاغوت همداسې د ناروا لاره نیولې وه، له کبر نه یې حق ته غاړه نه ایښوده، د اسلام او مسلمان د ژوندي پاتې کیدو په حق یې اعتراف نه کاوه. بلکه ځوک به چې په اسلام مشرفیدل هغه به یې وژل. لکه چې فروه بن عمرو الجذامي چې د رومیانو له خوا د معان والی ؤ او د اسلام په ګناه د رومیانو له خوا ووژل شو.

د رومیانو د دې کبر او غرور د ماتولو په نیت رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ۱۱ هجري کال په صفر میاشت کې یو لوی لښکر تیار کړ، اسامه بن زید بن حارثه یې د لښکر قوماندان وټاکه . امر یې ورته وکړ چې د فلسطین داروم او بلقاء سیمو ته به ځې، تر څو رومیان وویریږي، او هلته پولو کې پراته عربان جرات او حوصله پیدا کړي، او دا ورته ثابته شي چې د کلیسا د واکدارانو مقابله ممکنه ده او داسې نده چې ځوک یې د ظلم مخه نشي نیولی. او تر څو له خلکو سره دا تصور پیدا نه شي چې اسلام منل یعنې مرګ او ځان وژنه یعنې دا چې مسلمانان ځان په خطر کې و نه شمیري بلکه مطمئن شي چې ددوی د دفاع لپاره اقدامات کیږي.

اصحابو د اسامه د قیادت په هکله څه خبرې وکړې ځکه هغه ډیر کشر ؤ خبره څه نا څه وځنډیده خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**إن تطعنوا في إمارته، فقد كنتم تطعنون في إمارة أبيه من قبل، وايم الله، إن كان لخليقاً للإمـــارة، وإن كان من أحب الناس إلى، و إن هذا من أحب الناس إلي بعـــده**[1]).[تاسې که اوس دده د امارت په هکله اعتراض کوئ، لدینه مخکې مو دده د پلار د امارت په هکله هم نیوکې درلودې، پداسې حال کې چې قسم په خدای هغه د قیادت اهلیت درلود، او زما ډیر خوږ دوست ؤ له ټولو نه راته ګران ؤ، اوس همدا (اسامه) له ټولو نه راته نژدی او ګران دی.]

همدا وه چې خلک ټول راضي شول له اسامه نه راتاو شول، په لښکر کې یې راټول شول، تر څو جرف نومې سیمې ته ورسیدل. دغه ځای درې میله د مدینې نه لیرې ؤ

---

[1]. صحیح بخاري باب بعث النبي (ص) اسامه۲/ ۶۱۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلته يې واړول، خو څرنګه چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) رنځور وُ، د دوی زړونه د هغه خوا ته کشال وو له ډیره غمه مخکې لاړ نه شول، هملته یې الهي فیصلې ته انتظار یوست. بیا د الله اراده داسې وه چې همدا لښکر د ابوبکر (رضي الله عنه) د خلافت لومړنی لښکر و چې له مدینې نه د باندې واستول شو.[1]

---

[1]. ابن هشام ۲/ ۶۰۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

له فاني دنيا نه رحلت

د رحلت نښانې

کله چې دعوت بشپړ شو، اسلام حاکم او مسلط شو، د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په زړه کې له ژوند او فاني دنيا نه د رحلت آثار او احساس پيدا شو، دغه احساس دده مبارک په قول او عمل کې ښه څرګند و.

د لسم هجري کال د رمضان په مياشت کې يې شل ورځې په اعتکاف کې تيرې کړې، پداسې حال کې چې نور کلونه به يې يوازې لس ورځې اعتکاف کاوه. په همدې کال او همدې مياشت کې جبريل (عليه السلام) دوه ځله قرآنکريم ورته تکرار کړ او د حجه الوداع په مراسمو کې يې وفرمايل: (**إني لا أدري لعلى لا ألقاكم بعد عامي هذا بهذا الموقف أبداً**). ښايي له سږني کال نه وروسته د تل لپاره تاسې پدې ځاې کې و نه وينم. له جمره العقبه سره يې هم وفرمايل: (**خذوا عني مناسككم، فلعلي لا أحج بعد عامي هذا**). د حج مناسک له ما نه زده کړئ، ښايي زه بيا کله هم حج ونکړم. د تشريق په ورځو کې د ((النصر)) سورت ورباندې نازل شو، د همدې سورت له نازليدو نه هغه پوه شوچې ژوند يې پای ته رسيدلی دی، نور د رخصتۍ وخت دی.

د ۱۱ هجري کال په صفر مياشت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) احد ته تشريف يووړ، شهيدانو ته يې داسې دعا وکړه لکه له ژونديو او مړيو نه چې بيليدونکی او تلونکی وي. بيا خپل منبر ته راغی ويې فرمايل: (**إني فرط لكم، وأنا شهيد عليكم، وإني والله لأنظر إلى حوضي الآن، وإني أعطيت مفاتيح خزائن الأرض، أو مفاتيح الأرض، وإني والله ما أخاف عليكم أن تشركوا بعدي، ولكني أخاف عليكم أن تنافسوا فيها**). ز ه ستاسې د کاراوان مشر او پر تاسې ګواه يم، قسم په خدای چې زه همدا اوس خپل حوض ته ګورم، ما ته د دنيا د ټولو خزانو کليانې راکړل شويدي، (او يا د ځمکې کلياني را کړل شويدي) زه لدينه ويره نلرم چې تاسې به

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ما نه وروسته مشرکان شئ، زما ویره لدینه ده چې په دنیا کې به یو له بل سره په سیالۍ او مقابله اخته شئ.[1]

یوه شپه نا وخته له کور نه ووت، بقیع ته یې تشریف یوړ هلته ښخو شویو مسلمانانو ته یې د مغفرت دعا وکړه ویې فرمایل: (السلام علیکم یا أهل المقابر، لِیَهْنَ لکم ما أصبحتم فیه بما أصبح الناس فیه، أقبلت الفتن کقطع اللیل المظلم، یتبع آخرها أولها، والآخرة شر من الأولي)، وبشرهم قائلاً: (إنا بکم للاحقون). اې د قبرونو خاوندانو، سلام دې درباندې وي! په کوم حالت کې چې خلک دي د هغوی په نسبت ستاسې دا خپل حال مبارک شه، فتنې او فساد لکه د شپې د تیارو په شان داسې راغلې دي، یو په بل پسې را روانې دي، وروستۍ یې له لومړنۍ نه ډیره بده او خرابه ده. او همدلته یې هغوی ته د خپل ورتګ زیری هم ورکړ ویې فرمایل: موږ تاسې ته درتلونکي یوو.

د ناروغتیا پیل

د ۱۱ هجري کال د صفر میاشتې په ۲۹ مه د دوشنبې په ورځ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په بقیع کې په یوه جنازه کې برخه درلوده. کور ته د ستنیدو په لار کې یې په مبارک سر درد شو، سختې تبې ونیو، دومره ګرم ؤ چې د لمدې شوې پټۍ په سر به یې هم حرارت محسوسیده. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ۱۱ ورځې د بیمارۍ په حالت کې خلکو ته لمونځ ورکاوه، د بیمارۍ ټوله موده یې ۱۳ یا ۱۴ ورځې وه.

وروستۍ اونۍ

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مرض زیات شو، زیات په تکلیف شو، له خپلو میرمنو نه به یې پوښتنه کوله : (أین أنا غداً؟ أین أنا غداً؟) سبا مې له چاسره نوبت دی؟ زه سبا له چا سره یم؟ درنې میرمنې یې په هدف پوه شوې اجازه یې ورکړه هر چیرته یې چې زړه وي هملته دې پاتې شي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پداسې حال کې چې د فضل بن عباس او علي (رضي الله عنهم) په اوږو

---

[1]. متفق علیه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې تکيه کړې وه د عائشې (رضي الله عنها) کور ته ورغی، مبارک سر يې ترلی و، مبارکې پښې يې پر ځمکه ښښيدلې او د عائشې (رضي الله عنها) کور ته ننوت او هملته يې د مبارک ژوند وروستۍ اونۍ تيره کړه.
عائشې (رضي الله عنها) به معوذتين (الفلق، الناس سورتونه) وربانديې لوستل او په هغه دعاګانو به يې دماوه کومې يې چې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه زده کړې وې. دا سورتونه به يې لوستل په رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به يې چپول او کوفول، او د برکت په نيت به يې مبارک بدن دده په خپل مبارک لاس مسح کاوه.

له رحلت نه پنځه ورځې وړاندې

له وفات نه پنځه ورځې وړاندې د چارشنبې په ورځ د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مبارک بدن سخت دردونه راغلل، مرض يې دومره ډير شو چې د الله حبيب (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پرکاله شو، بيهوشي پرې راغله ويې فرمايل: (**هريقوا علي سبع قِرَب من آبار شتي، حتى أخرج إلى الناس، فأعهد إليهم**). اوبه راباندې واچوئ! له بيلابيلو څاه ګانو نه اوه ژيه اوبه راباندې تويې کړئ، تر څو وکولی شم خلکو ته ورشم وصيت ورته وکړم. دهمدې امر په اساس په يوه لګن کې کينول شو، اوبه وربانديې واچول شوې تر څو په خود راغی، ويې فرمايل: (**حسبكم، حسبكم**). بس دي، بس دي.

پدې سره يې لږ آرامي وشوه مرض يې کم شو، جومات ته يې پداسې حال کې تشريف يووړ چې مبارک سر يې ترلی وُ، په منبر کيناست، دا يې وروستی مجلس و، له حمد او ثنا وروسته يې خلکو ته وفرمايل: (**أيها الناس، إلي**). اې خلکو دلته راشئ! خلک تول ورته راټول شول، بيا يې پخپلو خبرو کې وفرمايل: (**لعنة الله على اليهود والنصارى، اتخذوا قبور أنبيائهم مساجد**) ـــ **وفي رواية: (قاتل الله اليهود والنصارى، اتخذوا قبور أنبيائهم مساجد)** ـــ **وقال: (لا تتخذوا قبري وثناً يعبد)**.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یهودو او نصرانیانو دې د الله لعنت وي، چې د خپلو رسولانو له قبرونوڅخه يې جوماتونه جوړ کړیدي.[1] په بل روایت کې راغلي چې ویې فرمایل: الله تعالی دې یهود او نصاری هلاک کړي، دوی د خپلو رسولانو له قبرونو نه جوماتونه جوړ کړیدي. بیا يې زیاته کړه: زما له قبر نه بت مه جوړوئ چې عبادت يې وشي.[2] یعنې زما د قبر عبادت ونکړئ.

بیايې خپل مبارک نفس یا ځان د محاکمې او انتقام (قصاص) لپاره مخ کې کړ ویې فرمایل: (من كنت جلدت له ظَهْرًا فهذا ظهري فليستقد منه، ومن كنت شتمت له عِرْضاً فهذا عرضي فليستقد منه). که څوک مې په شا وهلي وي دا ده زما شا، زه حاضر یم انتقام دې واخلي، که چا ته مې بده خبره کړې وي، د هغه آبرو مې تویې کړې وي، دا دی زه حاضر یم له ما نه دې خپل وار واخلي. بیا له منبر نه راکوز شو د ماسپښین لمونځ يې وکړ. بیا بیرته منبر ته پورته شو، کیناست او خپله خبره يې تکرار کړه. د دښمنۍ او نورو په هکله يې خبره وکړه، پدې وخت کې یوه شخص وویل: زما په تا باندې درې درهمه دي! رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (أعطه يا فضل). اې فضل! درې درهمه ورکړه. بیا يې د انصارو په هکله وصیت وکړ ویې فرمایل: (أوصيكم بالأنصار، فإنهم كِرْشِي وعَيْبَتِي، وقد قضوا الذي عليهم وبقي الذي لهم، فاقبلوا من مُحْسِنهم، وتجاوزوا عن مسيئهم)، وفي رواية أنه قال: (إن الناس يكثرون، وتَقِلُّ الأنصار حتى يكونوا كالملح في الطعام، فمن ولي منكم أمراً يضر فيه أحداً أو ينفعه فليقبل من محسنهم، ويتجاوز عن مسيئهم). زه تاسې ته د انصارو په هکله د نیکۍ وصیت کوم، هغوی زما زړه او جګر دي، هغوی خپل مسوولیت ادا کړیدی، خو حقوق يې پاتې دي، د هغوی د نیکو کارانو نیکۍ ومنئ او د ګنهګارانو له ګناه نه تیر شئ. په بل روایت کې راغلي چې ویې فرمایل: د خلکو شمیره زیاتیږي، خو انصار کمیږي، بالاخره به دومره کم شي لکه مالګه په طعام کې. که له تاسو نه چا ته داسې دنده او کار وسپارل شو چې د ګټې او زیان رسولو توان يې درلود، نو د انصارو نیکي دې ومني او د مقصرینو له ګناه نه يې دې تیر شي[3].

---

(1). بخاري ۱/ ۲۲ - موطا الامام مالک ص ۳۲۰

(2). موطا الامام مالک ص ۲۵.

(3). بخاري ۱/ ۵۳۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيا يې وفرمايل: (**إن عبداً خيره الله بين أن يؤتيه من زهرة الدنيا ما شاء، وبين ما عنده، فاختار ما عنده**). الله تعالى خپل يوه بنده ته اختيار ورکړيدی چې خوښه يې د دنيا له شان، شوکت، زيب او زينت نه چې څه غواړي اخلي او که هغه څه اخلي چې له الله سره دي، همدې بنده د دنيا په مقابل کې هغه څه خوښ کړل چې له الله تعالى سره دي.

ابو سعيد الخدري وايي ددې خبرې په اوريدو سره ابوبکر (رضي الله عنه) په ژړا شو ويې ويل: يا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم)! زمونږ مور او پلار له تا قربان شه، ټول دې له تا قربانوي. راوي وايي مونږ د ابوبکر ژړا ته حيران شوو، ځينو وويل: دې شيخ ته وګورئ، رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د هغه بنده په هکله خبرې کوي چې الله تعالى د دنيا او آخرت په مينځ کې اختيار من کړيدی، خو دا شيخ يعنې ابوبکر (رضي الله عنه) رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وايي ميندې او پلرونه درنه قربانوو! ابو سعيد (رضي الله عنه) وايي مونږ هغه وخت نه وو پوه شوي، وروسته پوه شوو چې همدا اختيار من شوی بنده پخپله رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وُ، او ابوبکر (رضي الله عنه) له مونږ نه ډير پوهيده.[1]

بيا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**إن من أمنّ الناس علي في صحبته وماله أبو بكر، ولو كنت متخذاً خليلاً غير ربي لا تخذت أبا بكر خليلاً، ولكن أخوة الإسلام ومودته، لا يبقين في المسجد باب إلا سد، إلا باب أبي بكر**).

له ما سره د ملګرتيا او مالي همکارۍ له وجې نه تر ټولو زيات احسان او نيکي ابوبکر (رضي الله عنه) کړيده، که له الله پرته مې خليل (دوست) نيولی، نو ابوبکر به مې خليل وای، خو له هغه سره مې د ورورۍ او اسلام اړيکې دي، ددې جومات ټولې دروازې دې بندې شي، يوازې د ابوبکر (رضي الله عنه) دروازه دې خلاصه وي او نه دې بنديږي.[2]

---

(1). متفق عليه
(2). متفق عليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلور ورځې له رحلت نه مخکې

له رحلت نه څلور ورځې وړاندې د پنجشنبې په ورځ د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مرض ډېر سخت شوی ؤ، په همدې حالت کې یې وفرمایل: **(هلمــوا أكتب لكم كتاباً لن تضلوا بعده).** زرکوئ، راشئ چې یو لیک درته ولیکم، تر څو وروسته هیڅ ګمراه او بې لارې نه شئ. په خونه کې څو کسه اصحاب ناست وو چې عمر (رضي الله عنه) هم پکې و، هغه وویل: په رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مرض زیات شوی، سخت په تکلیف دی، ستاسې سره قرآنکریم شته، همغه درته کافي دی. پدې سره د حاضرو اصحابو (رضي الله عنهم) تر مینځ اختلاف پیدا شو، غالمغال جوړ شو،ځینو ویل راوړئ چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) څه درته ولیکي، نورو د عمر (رضي الله عنه) قول تاییداوه، په همدې ترتیب شور جوړ شو او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: **(قوموا عــني).** لاړ شئ، رانه لاړ شئ.[1]

وأوصى ذلك اليوم بثلاث: أوصى بإخراج اليهود والنصاري والمشركين من جزيرة العرب، وأوصى بإجازة الوفود بنحو ما كان يجيزهم، أما الثالث فنســيه الــراوي. ولعله الوصية بالاعتصام بالكتاب والسنة، أو تنفيذ جيش أسامة، أو هي: (الصــلاة وما ملكت أيمانكم).

په همدې ورځ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) درې اوامر صادر کړل یعنې د دریو شیانو توصیه یې وکړه : امر یې وکړ چې یهود ، نصرانیان او مشرکان دې له عربي جزیرې نه اخراج شي، بل امر یې دا ؤ چې له نمایندګانو سره دې دده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د سنت مطابق نیکه معامله کیږي او په ښې طریقې سره دې رخصتیږي، خو دریم امر یې د راوي هیر شویدی کیدای شي دریم امر په قرآنکریم او سنتو د عمل کولو په هکله وي او یا د اسامه د لښکر په هکله دده د حکم د تعمیل په اړه وي او یا د لمانځه د پابندۍ او غلامانو سره د نیکۍ په هکله وي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د همدې پنجشنبې تر ورځې که څه هم ډېر په تکلیف ؤ خو د لمونځونو امامت یې کاوه پدې ورځ یې هم خلکو ته د ماښام لمونځ ورکړ، د والمرسلات عرفا سورت یې پکې تلاوت کړ.[1]

---

[1]. بخاري عن ام الفضل باب مرض النبي ٠ علیه السلام، ٢/ ٦٣٧

[1]. متفق علیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو لماسختن يې بيماري ډېره زياته شوه ونه توانيد جومات ته تشريف يوسي. عائشه (رضي الله عنها) وايي: لماسختن رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) پوښتنه وکړه : (أصلى الناس؟) آيا خلکو لمونځ کړی؟ مونږ ورته وويل: نه، يا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم)! هغوی ستا انتظار باسي، ويې فرمايل: (ضعوا لي ماء في المِخْضَب). په لګن کې لږ اوبه راته واچوئ، مونږ اوبه ورته واچولې، رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) غسل وکړ او غوښتل يې لاړ شي خو بيهوشه شو، او کله چې په حال راغی ويې فرمايل: (أصَلَّى الناس؟) آيا خلکو لمونځ ادا کړی؟ دوهم او دريم ځل يې همداسې فرمايل، زمونږ ځواب به داسې وُ چې نه يا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغوی ستا په انتظار ناست دي، ده به غسل وکړ هڅه به يې وکړه لاړ شي خو بيهوشي به ورباندې راغله، نو بالاخره يې ابوبکر (رضي الله عنه) ته خبر وليږه چې امامت وکړي او په خلکو لمونځ ادا کړي. د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مريضۍ په ورځو کې حضرت ابوبکر (رضي الله عنه) د ۱۷ لمونځونو امامت کړيدی.[۲]

عائشې (رضي الله عنها) درې، څلور ځلې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته عرض وکړ چې امامت له ابوبکر (رضي الله عنه) نه واخلې ځکه ويريده هسې نه خلک يې پلار په بدفالۍ او بدشګونۍ ونيسي، خو رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (إنكن لأنتن صواحب يوسف، مروا أبا بكر فليصل بالناس). تاسې د يوسف (عليه السلام) ملګرې ياستئ، يعنې په زړه کې مو يو څه دي او په خوله بل څه وايئ، ابوبکر ته امر وکړئ چې خلکو ته لمونځ ورکړي. عائشې (رضي الله عنها) په خوله عرض وکړ، يا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم)! ابوبکر چې ستا په ځای ودريږي له ډېرې ژړا نه خلکو ته قرآنکريم نه شي اورولئ، دا يې د خولې خبره وه خو په زړه کې يې دا هم وه چې که رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) لدې مرض نه وفات شي هسې نه چې خلک د ابوبکر (رضي الله عنه) امامت په بدفالۍ ونيسي او همدا عقيده يې په زړه کې پخه شي، خو رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ ابوبکر ته ووايئ چې د خلکو امامت وکړي.

---

[۲]. بخاري ۹۹/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـه رحلـت نـه دری ورځې وړانـدې

جابر (رضي الله عنه) وايي:له رحلت نه دری ورځې وړاندې مې له نبي (صلی الله عليه و سلم) نه واوريدل چې فرمايل يې: (ألا لا يموت أحد منكم إلا وهو يحسن الظن بالله).د تاسو هر يوه ته ښايي پداسې حال کې ومري چې په الله تعالی يې ګمان نيک وي.

له رحلت نه يوه يا دوې ورځې وړاندې

د شنبې يا يکشنبې په ورځ د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) صحت څه نا څه ښه ؤ، د دوو کسانو په مرسته يې جومات ته تشريف يووړ، پدې وخت کې ابوبکر (رضي الله عنه) خلکو ته د ماسپښين لمونځ ورکاوه، خو کله چې ابوبکر وليدل رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تشريف راوړ کوښښ يې وکړ په شا شي، ولې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اشاره ورته وکړه چې په شا نه شي او ويې فرمايل: ما د ابوبکر څنګ ته کېنوئ، همغه وه چې د ابوبکر چپې خوا ته کېنول شو، ابوبکر (رضي الله عنه) به د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په لمانځه پسې اقتدا وکړه او دده مبارک تکبير به يې تکراراوه او خلکو ته به يې رساوه[1].

له رحلت نه يوه ورځ مخکې

د يکشنبې په ورځ يعنې له رحلت نه يوه ورځ مخکې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل ټول غلامان آزاد کړل، اوه (۷) ديناره يې درلودل هغه يې هم صدقه کړل، خپله وسله يې هم مسلمانانو ته ورکړه. د شپې له خوا عائشې (رضي الله عنها) د چراغ لپاره تيل له کومې ګاونډۍ نه پور واخيستل، او په همدې وخت کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) زغره د ۳۰ صاعه تقريباً ۷۵ کيلو ګرامه وربشو په بدل کې له يوه يهودي سره ګرو وه.

د رسول الله ﷺ د مبارک ژوند آخرينۍ ورځ

[1]. صحيح البخاري ۹۸/۱_۹۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انس بن مالک (رضي الله عنه) روايت کوي چې د دوشنبې په سهار ابوبکر خلکو ته لمونځ ورکاوه، ناڅاپه خلک متوجه شول چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د عائشې (رضي الله عنها) د کوټې پرده پورته کړې او دوی ته ګوري، دوی په لمانځه ولاړ وو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې حالت په ليدو سره تبسم وکړ، ابوبکر (رضي الله عنه) فکر وکړ چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تشريف راوړي نو له خپل ځای نه په شا شو چې صف ته ورسيږي.

انس (رضي الله عنه) وايي: د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ليدو سره مسلمانان دومره خوشاله شول چې نژدې وه لمونځ پريږدي، او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت او پوښتنې ته ورشي، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپل مبارک لاس اشاره وفرمايله چې خپل لمونځ پوره کړي، بيا يې خپلې حجرې ته تشريف يووړ او پرده يې را کوزه کړه.[1]

لدينه وروسته په رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د بل لمانځه وخت رانغی. چې غرمه شوه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپله ګرانه لور فاطمه (رضي الله عنها) راوغوښتله پټ په غوږ کې يې څه ورته وويل: فاطمه (رضي الله عنها) په ژړا شوه، بيا يې بله خبره پټه ورته وکړه په هغې سره فاطمه (رضي الله عنها) په خندا شوه.

عائشه (رضي الله عنها) وايي: وروسته مې له فاطمې (رضي الله عنها) نه ددې موضوع په هکله وپوښتل، هغې راته وويل: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پټ راته وويل: زه رحلت کوم، له همدې مرض نه وفات کيږم، ما ددې خبرې په اوريدو سره وژړل، بيا يې راته وويل چې زما په کورنۍ کې به ته له ټولو نه لومړۍ په ما پسې راځې، زه پدې سره خوشاله شوم او ومې خندل.[2]

همدا راز رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فاطمې (رضي الله عنها) ته زيری ورکړ چې ته د ټولې دنيا د ښځو سرداره يې[1] ځنې روايتونه پدې دلالت کوي چې له فاطمې (رضي الله عنها) سره د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا خبرې او دا زيری د ژوند په وروستۍ ورځ نه بلکه وروستۍ اونۍ اواز کې و.

---

[1]. صحيح بخاري باب مرض النبي (عليه السلام) ۲/ ۶۴۰

[2]. بخاري ۲/ ۶۳۸

[1]. رحمة للعالمين ۱/ ۲۸۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاطمی (رضي الله عنها) چې د خپل محبوب پلار دا مرض او درد ولید، چیغه یې کړه، وای، په پلار مې څه حال دی، څومره په تکلیف دی؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**لیس علی أبیك کرب بعد الیوم**). ستا پلار به له نن نه وروسته هیڅ غم او درد ونه ویني.[٢]

بیا یې حسن او حسین (رضي الله عنهما) راوغوښتل دواړه یې مچي کړل او د دوی په هکله یې د نیکۍ وصیت وکړ، بیا یې خپلې میرمنې راوغوښتلې ټولو ته یې وعظ او نصیحت وکړ، هماغه وه چې درد او مرض یې زیات شو، په بدن کې یې د هغو زهرو اثر ښکاره شو چې په خیبر کې یې خوړلي وُ، فرمایل به یې: (**یا عائشة، ما أزال أجد ألم الطعام الذي أکلت بخیبر، فهذا أوان وجدت انقطاع أبْهَرِي من ذلك السم**). اې عائشه! د هغه طعام درد احساسوم کوم مې چې په خیبرکې خوړلی وُ، فکر کوم چې د ملا رګ مې له هغه زهرو نه پرې شویدی.[٣]

پر مبارک مخ یې څادر پروت و، چې په تنګ شو څادر یې ایسته کړ او خلکو ته یې د وصیت او نصیحت په توګه چې همدا یې وروستی نصیحت و، وفرمایل: (**لعنة الله علی الیهود والنصاری، اتخذوا قبور أنبیائهم مساجد - یحذر ما صنعوا - لا یبقین دینان بأرض العرب**). پر یهودو او نصرانیانودې د الله لعنت وي، د خپلو نبیانو قبرونه یې په عبادتخانو بدل کړي، ـ لدینه مطلب د خلکو منع کول و ـ په عربي سیمه کې دوه دینونه نه پاتې کیږي. او خلکو ته یې د نصیحت په توګه فرمایل: (**الصلاة، الصلاة، وما ملکت أیمانکم**[٤]). د لمانځه او هغو غلامانو خیال ساتئ چې تر لاس لاندې مو دي. همدا فرموده یې د ځان کندن په وخت کې څو ځله تکرار کړه.

ځنکدن

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ځنکدن را لنډ شو، عائشې (رضي الله عنها) ځانته را تکیه کړ، تکیه یې وربانديې کړې وه. له همدې امله به عائشې

---

[٢]. صحیح بخاري ٢/ ٦٤١ .
[٣]. صحیح بخاري ٢/ ٦٣٧ .
[٤] . نفس المصدر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(رضي الله عنها) هميشه ويل: پر ما باندې د الله تعالی له رحمتونو او نعمتونو څخه يو دا دی چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) زما په کور کې، زما د نوبت په ورځ او زما د غاړې او لمنې تر مينځ وفات شوی، او الله تعالی د ده(صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د وفات په وخت زما د خولې لاړې د هغه له مبارکو لاړو سره ګډې کړې. عبدالرحمن بن ابوبکر (رضي الله عنهما) زما کور ته راغی، په لاس کې يې مسواک و، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ما باندې تکيه کړې وه، متوجه شوم چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د هغه د مسواک په لور ګوري، پوه شوم چې مسواک غواړي، عرض مې وکړ: مسواک درته واخلم؟ ده په اشاره سره پوه کړم چې هو. ما هغه مسواک ورنه واخيست، د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لپاره کلک ؤ عرض مې وکړ درته نرم يې کړم؟ په مبارک سر يې اشاره وکړه، چې هو. ما ورته نرم کړ او ورمې کړ هغه ډير ښه استعمال کړ.

په يوه روايت کې دا هم راغلي چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ډيره ښه طريقه مسواک وواهه، له خوا سره يې د اوبو منګی ايښې و، دواړه لاسونه به يې پکې غوټه کړل او پر مبارک مخ به يې راکش کړل او فرمايل به يې: (**لا إله إلا الله، إن للموت سكرات...**) **الحديث.** [**له يوه الله پرته بل د عبادت وړ نشته، بيشکه چې مرګ سختۍ لري.**][1] کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مسواک استعمال کړ، مبارک لاس يا ګوته يې پورته کړه سترګې يې چت ته ونيولې مبارکې شونډې يې وخوځيدې، عائشې (رضي الله عنها) غوږ ورته ونيو او وايي وريدل چې فرمايې: ((**مع الذين انعمت عليهم من النبيين و الصديقين و الشهداء و الصالحين و حسن اولئك رفيقا اللهم اغفر لي و ارحمني و الحقني بالرفيق الاعلى اللهم الرفيق الاعلى**)) [2] [**له هغو کسانو سره چې نعمت دې ورکړی له انبياوو (عليهم السلام)، صديقانو، شهيدانو او صالحينو نه، هغوی ډير غوره ملګري دي اې خدايه! عفوه راته وکړې، رحم راباندې وکړې او ما له رفيق اعلی سره يو ځای کړې، اې خدايه رفيق اعلی درنه غواړم.**] دا وروستۍ کلمه يې درې ځله تکرار کړله مبارک لاس يې په اړخ ولويد او له رفيق اعلی سره يو ځای شو. ((**انا لله و انا اليه راجعون**))

---

(1). بخاري باب مرض النبي ٠ عليه السلام) ۶۴/۲.

(2) بخاري همغه باب .او اخر ما تكلم به النبي (عليه السلام)۲۳۸/۲تر ۲۴۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه وخت د د وشنبې ورځ غرمه مهال د سختې ګرمۍ وخت وُ، د هجرت يوولسم کال د ربيع الاول ۱۲ نيټه وه. د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مبارک عمر ۶۳ کاله او څلور ورځې و.

پر اصحابو (رضي الله عنهم) د غمونو انبارونه

د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د رحلت دردونکی خبرخور شو د مدينې په اوسيدونکو قيامت جوړ شو، په سترګو يې تپه تياره شوه. انس (رضي الله عنه) وايي: ما مدينې ته د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د راتګ له ورځې نه بله زياته روښانه او نيکمرغه ورځ نده ليدلې، او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د وفات له ورځې نه مې بله زياته تياره او د ر د ونکې ورځ نده ليدلې.[۱]

کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) رحلت وکړ فاطمې (رضي الله عنها) وويل: وای پلار جانه! ستا غم جبريل (عليه السلام) ته ژاړو![۲]

د عمر (رضي الله عنه) دريځ

عمر (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د وفات د خبر په اوريدو سره له خود نه ووت دا يې نه شوای منلی، حيران وُ، دهشت اخيستی وُ.

ويل به يې: ځينې منافقان ګمان کوي چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) رحلت کړيدی، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) رحلت ندی کړی، بلکه خپل رب ته ورغلی لکه موسی بن عمران (عليه السلام) چې خپل رب ته ورغلی و او ۴۰ ورځې له خپل قوم نه غايب شوی و، دا وروسته له هغې چې وويل شول مړشويدی خو هغه بيرته ورته راغی، قسم په خدای چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هم بيرته راځي، او د هغو کسانو لاسونه او پښې به پرې کوي چې ګمان کوي او وايي وفات شويدی[۱].

---

(1). الدارمي. مشکاة المصابيح ۵۴۷/۲.

(2). بخاري باب مرض النبي (عليه السلام) ۲/ ۲۴۱

[۱] . ابن هشام ٦٥٥/٢.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ابوبکر (رضي الله عنه) دریځ

ابوبکر (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د رحلت په وخت کې له مدینې نه د باندې په سنح نومې کلي کې ؤ، په آس سپور راغی مخامخ جومات ته داخل شو له چا سره یې خبرې نه کولې، د عائشې (رضي الله عنها) کور ته ورغی او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له مبارک سر سره ودرید. پر هغه مبارک یمني لیکه دار چادر غوړول شوی و، چادر یې له مبارک مخ نه پورته کړ، مبارک مخ یې مچې کړ، ویې ژړل او ویې ویل: مور او پلار مې له تا قربان، الله تعالی تا ته دوه ځله مرګ نه درکوي، کوم مرګ یې چې درته ټاکلی ؤ هغه درته راغی. بیا د باندې راووت. هلته عمر (رضي الله عنه) له خلکو سره په مناقشه بوخت ؤ ابوبکر وویل: اې عمره! کینه. عمر نه کیناست خلک ټول له عمر نه ابوبکر ته راغلل، ابوبکر وویل: اما بعد: چا چې د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عبادت کاوه هغه دې پوه شي چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفات شو، او څوک چې د الله عبادت کوي هغه دې پوه شي چې الله د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدای ژوندی دی مرګ نه لري. الله تعالی فرمایي: ((وَمَا مُحَمَّدٌ إِلاَّ رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِيْن مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئاً وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ)) (آل عمران: ۱٤٤)

[نه دی محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مګر یو رسول د الله په تحقیق سره له ده نه مخکې ډیر رسولان تیر شویدي آیا نو که مړ شي محمد یا شهید کړی شي نو بیرته به وګرځئ تاسې به پوندو خپلو (کفر ته) او هر څوک چې بیرته وګرځیده په پوندو خپلو (کفر ته) نو الله ته به هیڅ زیان ونه رسوي او ژر به جزا ورکړي الله شکر ګزارو ته.]

ابن عباس (رضي الله عنهما) وایي: کله چې ابوبکر دا آیت تلاوت کړ خلک داسې شول لکه چې دا آیت همدا اوس نازل شوی وي، او پدې سره ټولو همدا آیت شریف تلاوت کاوه. ابن مسیب وایي: عمر (رضي الله عنه) وویل: په خدای قسم کله چې ابوبکر دا آیت تلاوت کړ، بالکل بې حسه شوم، په لاره نه شوای تلی، پښې مې بې سیکه شوې او دا آیت مې چې ولوست په ځمکه ولویدم او پوه شوم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفات شوی دی.[1]

---

[1]. بخاري ۲/ ۶۴۰_۶۴۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجهیز، تکفین او تدفین

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له تجهیز او تدفین نه مخکې د خلافت په اړه اختلاف پیدا شو، د انصارو او مهاجرینو تر مینځ بحث او مناقشه پیل شوه. دوی په سقیفه بني ساعده کې راټول شوي وو، د خلافت په هکله یې ډیر بحث وکړ په پای کې یې په اتفاق سره ابوبکر (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خلیفه وټاکه. د خلافت په هکله دا بحث او مناقشه د دوشنبې تر ماښام پورې جاري وه، پدې شپه هم د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تجهیز او تدفین و نه شو.

سهار شو پر رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) باندې هماغه یمني چادر غوړیدلی و، کورنۍ یې دروازې ورپسې بندې کړې وې، د سه شنبې په ورځ یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته غسل ورکړ، خو جامې یې همداسې په غاړه کې وې. عباس. علي، د عباس زامنو فضل او قثم (رضي الله عنهم) رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته غسل ورکړ. له دوی سره شقران چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ازاد شوی غلام و، اسامه بن زید، اوس بن خولي(رضي الله عنهم) هم ملګري وو. عباس، قثم او فضل به په یوه اړخ او بل اړخ اړاوه، اسامه او شقران اوبه ورباندې اچولی او علي (رضي الله عنهم) به غسل ورکاوه، اوس (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مبارک جسد په خپله سینه تکیه کړی و.

وروسته یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په دریو یمني کتاني جامو کې ونغښت، پدې کې کمیس او عمامه (لنګي) نه وه[٢] دا جامې یې کفن وې.

بیا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دفن کولو په هکله سره مخالف شول، تر څو ابوبکر (رضي الله عنه) وویل: ما له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه اوریدلي چې فرمایي: (**ما قبض نبي إلا دفن حيث يقبض**).هر پیغمبر په هغه ځای کې دفن کیږي چیرته چې وفات شوی وي. په همدې اساس ابو طلحه انصاري (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه بستره چې پرې وفات شوی و پورته کړه او ترینه لاندې ځای ژور شو او قبر ورته جوړ

---

[٢]. متفق علیه. بخاري ١٢٩/١. مسلم ٢٠٢/١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو. قبر يې لحد وُ، خلک به لس لس تنه راتلل او په رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به يې لمونځ کاوه، د لمانځه امام يې نه وُ. لومړی د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) کورنۍ او خپلوانو لمونځ پرې وکړ، ورپسې مهاجرينو، بيا انصارو، له نارينه و نه وروسته ښځو، ورپسې ماشومانو په رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لمونځ ادا کړ. پدې ډول د سه شنبې ورځ هم تيره شوه او د چارشنبې شپه را داخله شوه. عائشه (رضي الله عنها) وايي: مونږ تر هغې پورې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له دفن کولو نه خبر نه وو تر څو د چارشنبې په نيمايي شپه کې مو د بيلچو آواز واوريد.[1]

---

[1]. مختصر سيره الرسول للشيخ عبدالله النجدي ص ۴۷۱. د نبي (عليه السلام) د رحلت په هکله دا کتابونه وګوره: بخاري باب مرض النبي (عليه السلام)، فتح الباري، صحيح مسلم، مشکاة المصابيح باب وفاة النبي (عليه السلام). ابن هشام ۲۴۹/۲ تر ۲۲۵. تلقيح فهوم اهل الاثر ص ۳۸_۳۹. رحمة للعالمين ۲۷۷/۱ تر ۲۸۲. مونږ عام تاريخونه له وروستي مصدر نه اخستي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مبارکه نبوي کورنۍ

١ - له هجرت نه مخکې په مکه کې نبوي کورنۍ عبارت وه له: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او خدیجه (رضي الله عنها) . د واده په وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) **٢٥** کلن او خدیجه (رضي الله عنها) **٤٠** کلنه وه، او تر څو چې ژوندۍ وه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بل واده ونکړ.
له خدیجې (رضي الله عنها) نه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لونې او زامن پیدا شول، خو زامن یې یو هم ژوندی پاتې نه شو. او لونې یې عبارت دي له: زینب، رقیه، ام کلثوم او فاطمه (رضي الله عنهن). زینب (رضي الله عنها) له هجرت نه مخکې د خپلې ترور (خاله) له زوی ابو العاص بن الربیع سره واده کړی ؤ. رقیه او ام کلثوم یې یوه په بله پسې عثمان (رضي الله عنهم) ته په نکاح ورکړې وې، فاطمه چې له علي (رضي الله عنه) سره یې د بدر او احد په مینځ کې واده کړې ؤ. د فاطمې (رضي الله عنها) اولادونه حسن، حسین، زینب او ام کلثوم (رضي الله عنهم) وو.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خپل امت په نسبت له نورو امتیازاتو او ځانګړتیاوو نه علاوه یو امتیاز دا درلود چې له ځلور نه له زیاتو ښځو سره نکاح ورته روا وه. ددې امر تر شا ډیر حکمتونه او رازونه پټ وو. نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له **١٣** ښځو سره نکاح کړې وه، د رحلت په وخت کې یې نهه (**٩**) میرمنې ژوندۍ وې. دوې دده مبارک په ژوند کې وفات شوې وې چې یوه خدیجه او بله ام المساکین زینب بنت خزیمه (رضي الله عنهما) وه، او دوې میرمنې یې داسې وې چې ورسره یو ځای شوی نه و.
دلته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د نورو بیبیانو نومونه او ژوند په لاندې ډول وړاندې کوو:

٢ - سوده بنت زمعه (رضي الله عنها): رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د بعثت په لسم کال د خدیجې (رضي الله عنها) له وفات نه څو ورځې وروسته واده ورسره کړی ؤ. سوده مخکې د خپل تره له زوی سکران سره واده کړی ؤ، وروسته هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات شو، کونډه شوه او بیا یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د ګډ ژوند شرف تر لاسه کړ.

۳- عائشه بنت ابی بکر (رضي الله عنهما): رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورسره د بعثت په یوولسم کال له سوده سره له واده نه یو کال وروسته د شوال په میاشت کې یعنې له هجرت نه دوه کاله او پنځه میاشتې مخکې نکاح کړې وه، چې دغه وخت عائشه (رضي الله عنها) (۶) کلنه وه، بیا له هجرت نه اوه میاشتې وروسته کله چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عمر **۵۶** کاله او د عائشې (رضي الله عنها) عمر (۹) کاله وُ په مدینه کې د لومړي هجري کال د شوال په میاشت کې واده وکړ. عائشه یوازینۍ پېغله ده چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورسره واده کړی، نورې میرمنې یې ټولې کونډې وې. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له عائشې سره ډېره مینه درلوده، عائشه (رضي الله عنها) له نورو نه ډیره هوښیاره، فقیهه او عالمه میرمن وه.

۴- حفصه بنت عمر (رضي الله عنهما): د نوموړې میړه خنیس بن حذافه سهمي د بدر او احد تر مینځ مړ شو، نو وروسته په دریم هجري کال کې یې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د نکاح شرف وګاټه.

۵- زینب بنت خزیمه (رضي الله عنها): دغه بي بي له بني هلال بن عامر بن صعصعه کورنۍ ښځه وه. له فقیرانو او بیوزلانو سره یې ډیره همدردي لرله، نیکي به یې ورسره کوله او له همدې کبله په ام المساکین د مسکینانو په نوم مشهور وه. لومړی یې له عبدالله بن جحش (رضي الله عنه) سره واده کړی و، هغه د احد په غزا کې په شهادت ورسید، او د هجرت په څلورم کال رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نکاح ورسره وکړه، خو له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره له واده نه دوې یا درې میاشتې وروسته وفات شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- ام سلمه هند بنت ابي اميه (رضي الله عنها): لومړنۍ ميړه يې ابو سلمه (رضي الله عنه) ؤ، هغه د څلورم هجري کال په جمادي الاخر کې وفات شو، نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په همدې کال د شوال په مياشت کې واده ورسره وکړ.

۷- زينب بنت جحش (رضي الله عنها) بن رئاب چې له بني اسد بن خزيمه قبيلې څخه وه. د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د عمه لور هم کيدله، لومړی يې له زيد بن حارثه (رضي الله عنه) سره واده وکړ. وروسته زيد طلاقه کړه، او الله تعالی رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته داسې حکم وکړ: ((**فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَراً زَوَّجْنَاكَهَا**)) [وروسته له دينه چې زيد ورسره يو ځای شو مونږ هغه تا ته په نکاح در کړه.]
پدې هکله د احزاب سورت څو آيتونه نازل شول، پدې آيتونو کې د نسبتي زوی (پسر خواندگی) مسئله ښه توضيح شويده چې وروسته به اشاره ورته وکړو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د پنځم هجري کال په ذي القعده کې له زينب سره واده وکړ.

۸- جويريه بنت حارث (رضي الله عنها): حارث د بني مصطلق کورنۍ سردار ؤ، جويريه له غزا نه وروسته اسيره شوه، لومړی د ثابت بن قيس بن شماس په برخه ورسيده، هغه مکاتبه ورسره وکړه يعنې د پيسو په مقابل کې يې د آزادۍ موافقه ورسره وکړه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پيسې ورکړې آزاده شوه او د شپږم هجري کال په شعبان مياشت کې يې واده ورسره وکړ.

۹- ام حبيبه رمله بنت ابي سفيان (رضي الله عنها): نوموړې د عبيدالله بن جحش ښځه وه. دواړو حبشې ته هجرت وکړ، خو ميړه يې هلته مرتد شو، مسيحي شو او هلته مړ شو، ام حبيبه پخپل دين قايمه وه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په اووم هجري کال د محرم په مياشت کې د عمرو بن اميه ضمري په لاس نجاشي ته ليک وليږه چې له ام حبيبه سره يې د واده هيله پکې څرګنده کړې وه، نو هغه يې هلته د نکاح عقد وتاړه او له شرحبيل بن حسنه (رضي الله عنه) سره يې ورته راوليږله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- صفيه بنت حيي بن اخطب (رضي الله عنها): صفيه په خيبر کې د مسلمانانو په اسارت کې ولويده، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغه د ځان لپاره غوره کړه، آزاده يې کړه او په ۷ هجري کال کې د خيبر له فتحې وروسته نکاح ورسره وکړه.

۱۱- ميمونه بنت حارث (رضي الله عنها): دا د عباس (رضي الله عنه) د ښځې ام الفضل لبابه بنت حارث (رضي الله عنها) خور وه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په عمره القضاء کې يعنې د اووم هجري کال په ذي القعده کې له احرام نه له حلاليدو وروسته نکاح ورسره وکړه.

دا وې هغه يوولس ميرمنې چې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يې د نکاح او واده شرف حاصل کړی ؤ. خديجه او ام المساکين (رضي الله عنهما) د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ژوند وفات شوې، خو نهه (۹) نورې ميرمنې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د رحلت په وخت کې ژوندۍ وې او دوې ښځې داسې وې چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د نکاح عقد ورسره تړلی و، خو واده يې ورسره و نه شو، هغه يوه له بني کلاب او بله له کنده کورنۍ ځخه وه چې په جونيه سره يې شهرت درلود. پدې هکله د روايتونو تر مينځ څه اختلاف شته چې د تفصيلاتو بيانول يې ضروري نه شميرو.

د وينځو په هکله ويلی شو چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له دوو وينځو سره يو ځای شوی و چې يوه يې ماريه قبطي (رضي الله عنها) وه چې د مصر مقوقس ورکړې وه او له هغې څخه يې يو زوی درلود چې نوم يې ابراهيم ؤ. ابراهيم ماشوم ؤ چې وفات شو، د وفات نيټه يې د لسم هجري کال د شوال ۲۸ يا ۲۹ تاريخ ؤ چې د ۶۲۲م کال د جنوري له ۲۷ مې سره سمون خوري. بله وينځه يې ريحانه بنت زيد نضري يا قرظي (رضي الله عنها) وه چې د بني قريظه په غزا کې په اسارت ونيول شوه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغه د ځان لپاره غوره کړه. ځينې روايتونه وايي چې ريحانه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ميرمن وه چې له اسارت نه وروسته يې آزاده او په نکاح کړې وه، خو ابن قيم لومړنۍ خبرې او روايت ته ترجيح ورکوي. ابو عبيده دوې نورې ميرمنې هم د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ميرمنو په ډله کې شاملوي چې يوه يې جميله وه چې په اسارت

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیول شوې وه او بله هغه وینځه وه چې زینب بنت جحش (رضي الله عنها) رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورکړې وه.[١]

که د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مبارک ژوند ته په ځیر وکتل شي، نو دا به له ورایه ښکاره شي چې لدې دومره ودونو نه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هدف د جنسي غریزې اشباع کول نه ؤ ځکه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ځوانۍ لومړني تقریبا دیرش کاله له یوې څلویښت کلنې ښځې (خدیجه (رضي الله عنها)) او بیا سوده (رضي الله عنها) سره تیر کړیدي.

د ځوانې عمر یې له همدې زړو میرمنو سره تیر شویدی، نو آیا دا معقوله ده چې له ځوانۍ نه وروسته د پخوالي په عمر کې دې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) جنسي قوت دومره زیات شوې وي چې یو بل پسې (٩) نهه ودونه وکړي؟ که واقعیت ته وکتل شي او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ژوند مراحل تر نظر تیر شي، نو دا په ډاګه شي چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هر واده شا ته هغه لوی مقاصد وو چې د عامو ودونو له مقاصدو نه ډیر لوی وو، دا ودونه د مادي غرض لپاره نه بلکه د ډیرو سترو اهدافو پخاطر وو.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پرخپلو څلورو یارانو کوم چې د الله او اسلام په لار کې یې ډیر مشکلات ګاللي او په آزموینه کې بریالي وتلي وو ډیر عنایت او شفقت کړی له هغوی سره یې خپلې اړیکې ډیرې ټینګې ساتلې، او د همدې اړیکو د لا زیات ټینګیدو پخاطر یې له عائشه بنت ابوبکر (رضي الله عنهما) او حفصه بنت عمر (رضي الله عنهما) سره واده وکړ، رقیه او وروسته ام کلثوم یې عثمان، او فاطمه یې علي (رضي الله عنهم) ته په نکاح ورکړې.

هغه وخت عربانو خپلوي او دوستي ډیره پالله، خپلوانو ته یې زیات احترام درلود، په دوستۍ سره د قبایلو تر مینځ اړیکې مضبوطیدلې، دښمنۍ او جګړې ورباندې پای ته رسیدلې، او له خپلوانو سره دښمني او جګړه د شرم او بې ننګۍ خبره بلل کیدله.

له همدې امله رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وغوښتل د خپلوۍ او ودونو له لارې ځینې قبیلې د ځان کړي، له همدې لارې له اسلام سره د هغوی دښمني او عداوت ختم کړي. ام سلمه (رضي الله عنها) له بني مخزوم قبیلې څخه وه، ابوجهل او خالد هم له همدې قبیلې څخه وو، له ام سلمه (رضي الله عنها) سره له واده نه وروسته خالد د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خلاف د احد د غزا

[1]. زاد المعاد ١/ ٢٩

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شان سخته دښمني او کلک دريغ نه درلود ، بلکه څه وخت وروسته پخپله خوښه مسلمان شو. همدا راز ابو سفيان له هغې نه وروسته چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې لور ام حبيبه نکاح کړه د مسلمانانو په خلاف جګړه ونکړه. له جويريه او صفيه سره له واده نه وروسته د يهودانو دوې قبيلې بني مصطلق او بني نضير هم پداسې عمل لاس ندی پورې کړی چې په دښمنۍ دلالت وکړي بلکه جويريه خو د خپل قوم لپاره تر ټولو نه زياته برکتي ښځه وه ځکه لدې سره له واده نه وروسته اصحابو (رضي الله عنهم) د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خپلوۍ د درناوي په خاطر د هغې د قوم سل کورنۍ آزادې کړې او ټولو به ويل: دوی د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپلوان دي بايد آزاد شي، څرګنده ده چې دې احسان او نيکۍ د هغوی پر زړونو ډيره مثبته اغيزه درلوده.

د اسلام او مسلمانانو په خلاف د دښمنۍ د کمولو او له مختلفو قبايلو سره د دوستۍ له ټينګولو نه علاوه د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ودونو ستر هدف دا ؤ چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) غوښتل له خپلو ميرمنو نه د داعيانو او معلمانو کار واخلي، ځکه هغه (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) پدې مکلف ؤ چې دا له تمدن، فرهنګ او ثقافت نه ليرې او پردی قوم داسې وروزي چې د ژوند په ټولو آدابو او اخلاقو سمبال وي. هغه (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) نوې ټولنه جوړوله، او د ټولنې حاکمو اصولو دا اجازه نه ورکوله چې نارينه او ښځينه دې سره ګډ وي، او دا ممکنه نه وه چې د عربي ټولنې ښځې دې خپل نوي اسلامي فرهنګ او ثقافت مخامخ له نارينه وو نه زده کړي. ښځې د ټولنې يوه مهمه برخه وه او د هغوی پوهه، روزنه او ښوونه لکه د نارينه وو په شان ضروري او لازمي وه، بناءً رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) مجبور وو ددې لوی عمل د ادا کولو پخاطر د ښځو د روزنې او ښوونې پخاطر د مختلفو عمرونو درلودونکې ښځې غوره کړي، د مختلفو عمرونو او مختلفو صلاحيتونو خاوندانې ښځې په نکاح کړي، هغوی په اسلام او اسلامي اخلاقو وروزي، د دين احکام ور زده کړي او داسې معلمانې ورنه جوړې کړې چې وکولې شي په برياليتوب سره ښارې او بانډه والې ميرمنې وروزي، هغوی ته د اسلام پيغام ورسوي، زړو او ځوانو ښځو ته اسلامي آداب او اخلاق په عملي توګه ور زده کړي او ښځو ته د تبليغ دنده ادا کړي. د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) قدرمنو ميرمنو (رضي الله عنهن) د اسلام د مبلغانو رول ادا کړی، هغوی په ډيره ښه توګه د رسول الله (صلى الله عليه و اله و

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحبه و سلم) کورني او ژوندني حالات ښځو ته انتقالول، هغوی به په ټولو امورو کې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه زده کړه کوله او بیا به یې نورو ښځو ته ښوونه کوله. دا دنده هغو بیبیانو ډیره ښه ادا کړیده چې ډیر عمر ژوندۍ وې لکه عائشه (رضي الله عنها)، نوموړې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زیات شمیر مبارک اقوال او سپیڅلي اعمال نورو ته رسولي دي.

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یو واده داسې ؤ چې په هغه سره د جاهلي دور یو زوړ عادت او رواج مات شو، په عربانو کې زوې نیول (پسر خواندګی) رواج درلود. پسر خوانده به د اصلي او نسبي زوی په شان ټول حقوق درلودل او په هر څه کې به د نسبي زوی په شان معامله ورسره کیدله. دا رواج دومره خور شوی و چې له مینځه وړل یې آسانه او ساده کار نه ؤ، څرګنده ده چې دې رواج د طلاق، نکاح، میراث او نورو معاملاتو په برخه کې له اسلامي احکامو سره تعارض درلود، پدې عادت او رواج کې نور ډیر داسې مفاسد او فتنې پټې وې چې اسلام د هغو د له مینځه وړلو لپاره راغلي و. د همدې جاهلي عادت د ابطال او له مینځه وړلو لپاره الله تعالی خپل رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته امر وکړ چې له زینب بنت جحش سره نکاح وکړي. زینب (رضي الله عنها) د زید ښځه وه، زید د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پسر خوانده ؤ یعنې هغه یې په فرزندۍ یا زوی توب نیولی ؤ. زید چې له زینب سره واده وکړ، له واده نه وروسته د دواړو تر مینځ د ګډ ژوند شرایط نه وو برابر، اختلاف یې سره درلود، نو زید اراده وکړه طلاقه یې کړي.

دا داسې وخت ؤ چې کافران له هرې خوا نه پر مسلمانانو د حملې په حال کې وو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مشرکانو، یهودانو او منافقانو له تبلیغاتو نه ویریده، او دا تشویش یې درلود چې هسې نه دښمنان لدینه هم دده په خلاف د یوې تبلیغاتي وسیلې په توګه کار واخلي، نو خوښه یې نه وه چې زید خپله ښځه زینب طلاقه کړي. متردد ؤ او څرګنده ده چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا تردد او تمایل له هغه عزم او عزیمت سره پوره برابري نه درلوده، کوم چې له امله یې د الله تعالی له خوا را استول شوی و. الله تعالی پدې مساله کې عتاب ورته وکړ او ویې فرمایل: (وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ)) (الاحزاب: ۳۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

[او کله چې تا وویل هغه (زید) ته چې انعام کړی ؤ الله پر هغه او انعام کړی ؤ تا پر هغه (په آزادولو سره) چې خپله ښځه وساته او وویریږه له الله ته حال دا چې پټوله تا په زړه کې هغه خبره چې الله یې ښکاره کوونکی ؤ او ته ویریدې له خلکو نه او الله ډیر لایق دی چې ویره ورنه ولرې.]

په پای کې زید هغه طلاقه کړه او له عدت نه وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) واده ورسره وکړ. دا نکاح هغه وخت وشوه چې بني قریظه محاصره شوي وو. دا نکاح د الله په امر وشوه او الله دا وربانديې واجبه کړې وه هیڅ اختیار او مجال یې نه ؤ ورکړی، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پدې هکله هیڅ بله لاره او اختیار نه درلود. الله تعالی فرمایي: ((فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَراً زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَراً وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولاً)) (الاحزاب: ۳۷) [کله چې پوره کړ زید له هغې (زینب) نه خپل غرض (او طلاقه یې کړه او عدت یې پوره شو) نو په نکاح درکړه مونږ تا ته دغه (زینب) د پاره ددې چې نه وي پر مؤمنانو سختي او ویال په نکاح کولو د ښځو د ادعیاوو کې کله چې تمام کړي دوی خپل غرض ورنه او د الله امر نافذ دی.]

ددې حکم تر شا دا حکمت پروت ؤ تر څو پدې سره د فرزندی او پسر خواندګی په نامه مشهور شوی جاهلي دود له مینځه یوسي، الله تعالی دې ته اشاره فرمایي: (ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ)) (الاحزاب: ۵)

[وبولئ تاسې دغه ادعیاء (پسر خواندګان) پلرونو د دوی ته دغه ډیر غوره دی په نزد د الله.]

((مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ))

(الاحزاب:٤٠) [ندی محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حقیقي پلار د هیڅ یو تن له سړیو ستاسې نه، لیکن رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او خاتم د رسولانو دی.]

ډیر عادتونه او رواجونه داسې وي چې په تشه خبره او قول سره نه پرېښودل کیږي، بلکه د هغه له مینځه وړل له قول سره عملي مثال ته هم ضرورت لري. همدیته ورته یوه پیښه د عمرة الحدیبیه په وخت کې هم وشوه هغه مسلمانان او اصحاب (رضي الله عنهم) چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د پزې اوبه هم ځمکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته نه پریږدي بلکه د عروه بن مسعود ثقفي په خوله هغه را اخلي او په بدن يې موښي، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د اوداسه د اوبو په را اخیستلو کې یو له بل سره مقابله کوي، همدوی وو چې له خپل ګران رهبر سره يې د مرګ بیعت کړی، په همدې ډله کې ابوبکر، عمر او نور یاران وو، همدغو اصحابو (رضي الله عنهم) ته چې له تړون نه وروسته امر کیږي لاړ شئ خپل د قربانۍ څاروي حلال کړئ، ځانونه له احرام نه خلاص کړئ، وینو چې په قولي امر سره یو هم د حکم تعمیل نه کوي، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې صحنې په لیدو سره غمګین او خوابدی کیږي، خو کله چې ام سلمه (رضي الله عنها) مشوره ورکړه چې لومړی خپله قرباني ذبح کړي، له هیچا سره څه خبره ونکړي، نو بیا به ټول همدا کار عملي کوي. همداسې وشول رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې خپله د قربانۍ څاروی حلال کړ، اصحاب (رضي الله عنهم) ټول پاڅیدل د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) متابعت يې وکړ. د همدې مثال په رڼا کې د قولي او عملي حکم تر مینځ توپیر معلوملی شو، او وینو چې عملي حکم څه ډول اغیزه او اثر لري.

له زینب بنت جحش (رضي الله عنها) سره د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له نکاح نه وروسته منافقانو ډیر زهرجن تبلیغات وکړل، ډیرې شبهې يې را ولاړې کړې، تردې حده چې ځینې کمزوري مسلمانان ترې متاثر هم شول، پدې وخت کې یو بل مشکل دا ؤ چې له زینب سره واده د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پنځم واده کیده، او مسلمانانو ته خو له څلورو نه د زیاتو ودونو جواز نه و، نو دلته دوه مشکله وو: لومړی دا چې دا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پنځم واده کیده، بله دا چې زید د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پسر خوانده ؤ چې د جاهلي عادت مطابق د هغه له طلاقې شوې ښځې سره واده نه ؤ ورته روا. د همدې مشکلاتو د حل لپاره الله تعالی د احزاب سورت څو آیتونه را نازل کړل دا موضوع ګانې يې ښې وڅیړلې او مسلمانانو ته يې وښودله چې پسر خواندګي په اسلام کې اصل نلري او بله دا چې الله تعالی خپل رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته د ودونو په هکله داسې امتیاز ورکړیدی چې بل چا ته نشته، دده لپاره له څلورو نه زیات ودونه روا دي، او د لوړو اهدافو پخاطر الله تعالی خپل رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته دا ځانګړتیا ورکړیده.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له امهات المؤمنین (رضي الله عنهن) سره ډیر د شرف، عزت اطمینان، احسان او نیکۍ ژوند وکړ. ټولې بیبیانې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرف، قناعت، صبر، تواضع، خدمت او حق پیژندنې نمونه وې، که څه هم رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ډیر د محرومیت ژوند تیراوه. انس (رضي الله عنه) وایي: فکر نه کوم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به تر وفاته نرمه ډوډۍ خوړلې وي او یا یې دې پخپلو سترګوکباب شوی پسه لیدلی وي[1].

عائشه (رضي الله عنها) وایي: ډیر ځله داسې کیدله چې دوې، دوې میاشتې به مسلسل او د دریمې میاشتې تر رابره کیدو پورې به د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په کور کې اور نه بلیده. عروه ورته وویل: ژوند مو په څه تیراوه؟ عائشه وفرمایل: په اوبو او خرما[2]. پدې هکله ډیر روایات را نقل شویدي.

لدې اقتصادي مشکلاتو سره سره د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) میرمنو هیڅ اعتراض نه درلود، قانع وې، یوازې یو ځل یې له خپل ژوند او سخت حالت نه شکایت وکړ، خو پدې کې هم لوی حکمت پروت و دا د احکامو د تشریع علت شو، او په همدې مناسبت دا آیت نازل شو:

((يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لأَزْوَاجِكَ إِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحاً جَميلاً (٢٨) وَإِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْراً عَظِيماً). (الاحزاب: ٢٨- ٢٩)

[اې نبي! ووایه ته ښځو خپلو ته که چیرې تاسې غواړئ همدغه ژوندون د دنیا او ښایست ددې بې ارزښته ژوندون، نو راشئ چې فایده درسوم او خوشې کړم تاسې په نیکۍ سره او که اراده لرئ د الله او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او د آخرت پس بیشکه الله تیار کړی دی د صالحینو د تاسې لپاره ډیر لوی اجر.]

دې عظیمو میرمنو د شرف او عزت په حکم ټولو دنیا ته شا کړه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې له هر څه نه غوره وباله یوې هم دا خوښه نکړه چې د دنیا مال او متاع دې وغواړي.

ددې میرمنو تر مینځ سره لدې چې شمیره یې ډیره وه، داسې څه مشکل ندې پیښ شوی کوم چې معمولاً د بنو تر مینځ واقع کیږي، خو کله نا کله به د انساني کمزورۍ له امله څه ستونزې پیښیدلې. او چې کله څه غلطي ور نه شوې الله تعالی عتاب

[1]. صحیح البخاري ٩٥٢/٢.

[2]. نفس المصدر والصفحة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته کړی او دوی بیا هغه ندی تکرار کړی. الله تعالی فرمایي: (**يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ**)). (التحريم:۱) د پنځم ايت تر پايه [اې رسوله ولې حراموې هغه څه چې الله درته حلال کړي دي.]

په پای کې وایم چې د میرمنو د تعدد په هکله بحث ته ضرورت نشته ځکه ددې مسئلې یعنې د ښځو د تعدد زیات مخالفین هغه کسان دي چې د غربي تمدن نمایندګي کوي، خو که د اروپا او غربي نړۍ ژوند ته وګورو د هغوی هغه مشکلات او ستونزې تر نظر تیرې کړو، هلته کیدونکي هغه جرایم او جنایات وګورو چې وربانديې راغلي، هغه بدبختۍ او مصیبتونه وشمیرو کوم چې له همدې اصل (تعدد) نه د انحراف او انکار له امله وربانديې رالویدلي دي، نو بیا ددې ضرورت نه پاتی کیږي چې ددې نظر د ابطال په هکله نور استدلال وشي، د اروپایانو او ټولو غربیانو عملي ژوند ددې لپاره ښه دلیل دی چې تعدد مشکل او نقص نه بلکه ضرورت او حل دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله (ﷺ) صفات او اخلاق

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د داسې جسماني او اخلاقي کمال، جمال او ښکلا خاوند و چې په ژبه یې وصف او بیان نه شي کېدلی. زړونه دده په محبت او دوستۍ ودان و، هره سینه یې له قدر او درناوي ډکه وه، خلکو دده له عظمت او کرم نه ځانونه قربانول. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په شان قدر او منزلت د هیچا نه و او نه دی او نه به په راتلونکي کې شي، چا چې ژوند ورسره کړی دده د مینې او محبت بندیوان شوی، اصحابو (رضي الله عنهم) دومره مینه ورسره درلوده چې پخپله یې مرګ قبلاوه خو دا یې نه غوښتل د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یو نوک خوږ شي.

له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د خلکو د مینې او محبت یو علت دا و چې هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دومره کمال خاوند و چې هر څوک یې خپلولی شوای. په راتلونکو کرښو کې به په مختصره توګه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د جمال او کمال په هکله را نقل شوي روایات تر نظر تیر کړو، خو مخکې لدینه چې ددې عظیم لاربنود د کمال او ښکلا په هکله څه ووایو پدې اعتراف کوو چې مونږ په هیڅ صورت هم د هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حق په قلم او ژبه سره نه شو ادا کولی.

د رسول الله ﷺ اخلاقي کمال او شمایل

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هجرت په سفر کې د ام معبد خزاعي له خیمې نه تیر شو، له ام معبد سره یې ملاقات وشو، نوموړې خپل میړه ته دده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) صفات بیان کړل او پدې هکله یې داسې وویل: یو شخص مې ولید چې ډیر ښکلی او باوقاره ؤ، ځلیدونکی مخ او غوره اخلاق یې درلودل، نه مریض ؤ او نه یې اندامونه غیر متناسب وو، ډیر ښکلی او برابر ؤ. زړه راښکونکی سر او مخ یې درلودل، تورې سترګې، لوړ آواز، اوږده غاړه، ګڼه ږیره،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوږده باڼه، نښتې نرۍ وروځې او اوږده تور ویښتان یې درلودل، چې چپ به وُ ځانګړی وقار یې درلود او که خبرې به یې کولې عظمت او لوړوالی به یې له واریه ښکاریده. له لیرې نه ډیر با هیبته او دروند ښکاریده او له نږدې نه ډیر خوږ، شیرین زبانه وُ، خبرې یې لنډې او مقبولې وې، نه یې زیاتې خبرې کولې او نه له اندازې نه کمې، خبرې یې لکه ملغلرې وې. د متوسطې ونې خاوند وُ نه ډیر لوړ او نه ډیر ټیټ وُ، د داسې یوې څانګې په شان وُ لکه چې د دوو څانګو تر مینځ واقع شي او له دواړو نه وتلې او غوره وي، ملګرو یې ډیره مینه ورسره درلوده، چې ده به خبرې کولې ملګري به یې چوپ وو، امر به یې چې وکړ ټول به یې تعمیل ته ولاړیدل، امر یې منل کیده، نه بد خوی وُ او نه ظالم . (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)[1]

علي بن ابي طالب (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په وصف کې وایې: نه ډیر بې اندازې لوړ او نه ډیر ټیټ وُ، متوسطه ښکلې ونه یې درلوده، ښه چار شانه وُ، ویښتان یې نه ډیر نرم وُ او نه ډیر تاو تاو، مبارک مخ یې غوښن نه وُ ګرد او سور رنګه وُ، سترګې یې غټې بادامي، باڼه یې اوږده او ګڼ، اوږې یې پلنې، له ټیر نه تر ګیډې یا نامه پورې یې نري ویښان وو، نور جسم یې ویښتان نه درلودل د لاسونو او پښو ګوتې یې غوښنې وې، د تګ په وخت کې به د مخې لور ته مایل وُ تا به ویل چې په ځوړ کوزیږي، که چا ته به یې التفات او توجه کوله نو په ټول بدن سره به ورته ملتف کیده.

د دواړو اوږو تر مینځ یې د نبوت مهر وُ، له ټولو نه زیات مهربان او ښنونکی وُ، د زیاتې حوصلې درلودونکی وُ چا به چې ژوند ورسره تیر کړ، معرفت به یې ورسره حاصل شو، نو ډیره مینه به یې ورسره پیدا کیدله، چا به یې چې صفت کاوه ویل به یې: دده په شان شخص مې نه مخکې لیدلی او نه وروسته.[2]

په بل روایت کې له علي (رضي الله عنه) نه رانقل شوي چې وایې: د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مبارک سر لوی او په غوښو ډک وُ له ټیر نه ترنامه پورې یې ویښتان وو، د تګ په وخت کې به د مخې خوا ته مایل وُ ته به وایې لکه چې په ځوړ کوزیږي.[3] جابر بن سمره (رضي الله عنه) وایې: د رسول الله (صلی الله علیه و

(1). زاد المعاد ۲/ ۴۵

(2). ابن هشام ۱/ ۴۰۱_۴۰۲. جامع الترمذي مع شرحه تحفة الاحوذي ۳۰۳/۴.

(3). المصدر الاخیر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اله و صحبه و سلم) مبارکه خوله لویه وه، په سترګو کې یې لږ څه سوروالی وُ، پونډې یې ډنګرې او بې غوښې وې.[۴]

ابو طفیل (رضي الله عنه) وایي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سپین، نمکین، ښکلی او د متوسط قامت او معتدل بدن خاوند وُ[۱].

انس بن مالک (رضي الله عنه) وایي: د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لاسونه غټ او پلن وو، رنګ یې ښکلی وُ نه ډېر بې نمکه سپین او نه ډېر ګندمي (غنم رنګه) وُ، پداسې حال کې وفات شو چې په سر او ږیره کې یې له شلو نه زیات سپین ویښتان نه وو.[۲] او وایي: په مبارکو شقیقو کې یې سپین والی و. او په بل روایت کې وایي: په مبارک سر کې یې ځای ځای سپین ویښتان وو[۳].

ابو جحیفه وایي: ما یې تر لاندینۍ شونډې لاندې سپین والی لیدلی[۴]. عبدالله بن بسر (رضي الله عنه) وایي: په مبارکه زنۍ یې څو تاره سپین ویښتان وو[۵].

براء (رضي الله عنه) وایي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چار شانه وُ، اوږې یې پلنې وې، ویښتان یې د غوږو تر نرمیو پورې اوږده وو، ما هغه په سرو جامو کې لیدلی، چې دده د ښکلا په شان ښکلا مې نده لیدلې. [۶]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په لومړیو کې له اهل کتابو سره د موافقت پخاطر خپل مبارک ویښتان له مخې نه شا ته ږومنځول، خو وروسته یې ویښتان په دوو برخو ویشل.[۷]

براء وایي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له ټولو نه زیات خوش اخلاقه او ښکلی و.[۸] پوښتنه ترې وشوه چې آیا مخ یې لکه د توري په شان داسې ځلیده؟ ویې ویل: نه، د توري په شان نه بلکه مخ یې لکه د سپوږمۍ په شان ځلیده. په بل روایت کې راځي چې مخ یې ګردی وُ[۹].

---

[٤]. صحیح مسلم ۲/ ۲۵۸.

[١]. صحیح مسلم ۲۵۸/۲..

[٢]. صحیح بخاري ۱/ ۵۰۲.

[٣]. بخاري، مسلم ۲۵۹/۲.

[٤]. بخاري ۵۰۱_۵۰۲.

[٥] .نفس المصدر ۵۰۲/۱.

[٦]. نفس المصدر.

[٧]. صحیح بخاری ۵۰۳/۱.

[٨]. نفس المصدر ۵۰۲/۱. مسلم ۲۵۸/۲..

[٩]. بخاري ۵۰۲/۱. صحیح مسلم ۲۵۹/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الرُبيع بنت معوذ (رضي الله عنها) وايي: د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخ ته به دې چې وكتل تا به ويل لمر ته گورم.[۱۰]

جابر بن سمره (رضي الله عنه) وايي: يوه شپه مې چې سپوږمۍ بره راختلې وه رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وكتل، بيا مې سپوږمۍ ته وكتل، رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سرې جامې اغوستې وې، ومې كتل چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) مې په سترگو كې له سپوږمۍ نه زيات ښكلى او ځليدونكى ښكاريده[۱].

ابو هريره (رضي الله عنه) وايي: له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه زيات ښكلى شى مې ندى ليدلې، تا به ويل لمر يې په مخ كې شعلې وهي، څوک مې هم په تگ كې له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه تيز ندى ليدلې، داسې به روان و تا به ويل لكه چې ځمكه يې تر پښو لاندې منډې وهي، مونږ به ورپسې ستړې شوو خو هغه به نه ستړى كيده.[۲]

كعب بن مالک (رضي الله عنه) وايي: د خوشالۍ په وخت كې به د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخ داسې شعلې وهلې تا به ويل د سپوږمۍ ټوټه ده[۳].

يو ځل د عائشې (رضي الله عنها) په كور كې خولې شو، مبارک مخ يې داسې په ځلا شو چې عائشې (رضي الله عنها) يې په هكله د ابو كبير هذيلي دا شعر ووايه:

و اذا نظرت الى اسرة وجهه برقت كبرق العارض المتهلل[۴]

[چې د مخ ليكو ته يې وگورې نو داسې ځليږي لكه ځليدونكې وريځ چې د آسمان په څنډو كې ځليږي.] ابوبكر (رضي الله عنه) به چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وكتل نو ويل به يې:

امين مصطفى بالخـير يدعو كضوء البـدر زايله الظلام[۵]

[امين دى مصطفى (غوره شوى) د نيكۍ لور ته بلنه كوي، لكه د څوارلسم سپوږمۍ داسې ځليږي چې هيڅ تياره پكې نشته.]

---

(۱۰). رواه الدارمي. مشكاة المصابيح ۵۱۷/۲.

[۱]. ترمذي في الشمائل ص ۲. الدارمي. مشكاة المصابيح ۵۱۸/۲.

(13) جامع الترمذي مع شرحه تحفة الاحوذي ۳۰۲/۴. مشكاة المصابيح ۵۱۸/۲.

[۲]. ترمذي

[۳]. بخارى ۱/ ۵۰۲.

[۴]. رحمه للعالمين. ۱/ ۱۷۲.

[۵]. خلاصه السير ص ۲۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمر (رضي الله عنه) به يې په وصف کې د مثال په توګه د زهير هغه شعر وايه چې د هرم بن سنان په هکله يې ويلی و:

لوكنت من شئ سوی البشر كنـــت المضئ ليـــلة البدر

[که ته له بشر نه پرته بل څه وای، نو پخپله رڼا به د څوارلسم سپوږمۍ په شان شپه رڼا کوله] بيا به يې ويل رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) همداسې ؤ[1].

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به چې په قهر شو مخ به يې رنګين شو تا به ويل په مخ يې د انار دانې ماتې شوې دي[2].

جابر بن سمره (رضي الله عنه) وايي: پونډې يې نرۍ وې، له تبسم نه لوړه خندا يې نکوله که به مو ورته کتل ګمان به مو کاوه چې سترګې يې په رنجو تورې کړيدي پداسې حال کې چې په حقيقت کې به يې رانجه نه واستعمال کړي.[3]

ابن عباس (رضي الله عنهما) وايي: د مخې د دواړو غاښونو تر مينځ يې کمه فاصله وه، خبرې به يې چې کولې تا به ويل د غاښونو له منځ نه يې نور راوځي[4].

ښکلې غاړه يې درلوده لکه سپين زر داسې به ځليده، ګڼ باڼه او ګڼه ږيره يې درلوده، تنده يې پراخه وه، وروځې يې سره وصل وې، لوړه پزه، او ګلالی مخ يې درلود. له ټټر نه تر نامه پورې يې ويښتان وو، دا ويښتان لکه د يوې څانګې په شان وو، په بدن يې نور ويښتان نه وو، يوازې متې او اوږې يې له ويښتانو ډکې وې. سينه او خيټه يې برابره، پراخه سينه، غټ غټ بندونه او پلن لاسونه يې درلودل، مناسب قامت يې درلود، خيټه يې له لوړې نه ډيره وړه وه، پښې يې له ځمکې نه لوړې وې (موزه پای ؤ) اندامونه يې موزون او قوي وو، په ډيره تواضع او وقار به روان ؤ.[5]

انس (رضي الله عنه) وايي: داسې ابريشمي او وريښمينه ټوټه مې نده ليدلې چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له لاسونو نه زياته نرمه وي، او نه مې دده (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مبارک بدن د ښکلي بوی په شان خوشبويي ليدلې. په بل روايت کې راځي چې: داسې مشک او عنبر مې ندي بوی کړي

---

[1]. خلاصة السير ص ۲۰.

[2]. مشكاة المصابيح ۲۲/۱. الترمذي ابواب القدر ۳۵/۲.

(۳). الترمذي. مع شرحه تحفة الاحوذي ۳۰۲/۴.

[4]. رواه الدارمي. مشكاة المصابيح ۵۱۸/۲.

(۵). خلاصه السير ۱۹ – ۲۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د بدن له مبارک بوی نه زیاته خوشبویي ولري.[۶]

ابو جحیفه (رضي الله عنه) وایي: د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دواړه لاسونه مې ونیول په خپل مخ مې کیښودل ومې لیدل چې له واورې نه یخ او له مشکو نه زیات خوشبودار وو.[۱]

جابر بن سمره (رضي الله عنه) وایي: د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خولې له ټولو عطرو نه زیاتې خوشبوداره وې. جابر (رضي الله عنه) وایي: زه ماشوم وم، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مې غومبوري ته لاس راووړ، د شقفت لاس یې پرې راکاږه، ومې ولیدل چې مبارک لاسونه یې یخ او داسې خوشبودار وو تا به ویل همدا اوس یې د عطار له خلتې نه را ایستلي دي.[۲]

انس وایي: خولې يې لکه ملغرلې داسې وې .ام سلیم (رضي الله عنها) وایي: د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مطهر بدن ښکلی بوی یا خولې له غوره عطرو نه هم غوره وې[۳].

جابر (رضي الله عنه) وایي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به چې په کومه لاره لاړ، که بل څوک به په همدې لاره لاړل، نو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له مبارک بوی نه به پدې پوهیده چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په همدې لاره تللی دی یعنی دد ه له خوشبویی نه پدې پوهیده چې هغه پدې لاره تللی دی، دده خوشبویې او یا دده د خولو خوشبویي به د دوی د لارې رهنما وه.[۴]

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دواړو اوږو تر منځ د کوترې د هګۍ په اندازه د نبوت مهر لګیدلی ؤ رنګ یې د مبارک بدن د رنګ په شان ؤ، د چېچې اوږې خوا ته پدې نرم هډوکي ؤ، او د نخود په اندازه دانې غوندې وربانديې شګکاریدلې[۵].

---

(۶). صحیح بخاري ۱/ ۵۰۳. صحیح مسلم ۲/۲۵۷.

(۱). صحیح بخاري ۱/ ۵۰۲

(۲). مسلم ۲/ ۲۵۶

۳ . نفس المصدر.

(٤)الدارمي، مشکاه المصابیح ۵۱۷/۲ .

۵ . صحیح مسلم ۲/۲۵۹_۲٦۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوره اخلاق او روحاني کمال

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د بې ساري فصاحت او بلاغت خاوند وۍ سليسې، رواني، لنډې، با معنى او بې تکلفه خبرې يې ځانګړتيا وه.
رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته جوامع الکلم و الحکم ورکړل شوي و، يعنې د داسې بياني کمال در لودونکی و چې زيات مفاهيم به يې په ډيرو لنډو ټکو کې بيانول او د ډير زيات حکمت او کمال خاوند وۍ.
د عربانو په مختلفو لهجو ښه پوهيده او له هرې قبيلې سره به يې به د همغې قبيلې پخپله لهجه خبرې کولې، په حاضر جوابۍ کې لکه د کوچيانو (بانډه والو) په شان وۍ، د کلماتو په نظم، غوراوي او استعمال کې لکه د ښار اوسيدونکی داسې وۍ په الهي مرستې سره چې د وحي په صورت کې ورته راتله د زيات حلم، حوصلې، مهربانۍ او ښېنې خاوند وۍ د قدرت په وخت کې عفوه، د مشکلاتو په وړاندې صبر او مقاومت هغه صفتونه وو چې الله تعالى ور باندې لورولي وو. انسان که هر څومره حليم او برده بار شي خو بيا هم کله نا کله له سختۍ نه کار اخلي، خو رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) داسې حليم وۍ چې که هر څومره به اذيت او زيان به ورواوښت د صبر او حوصلې لمن يې نه پريښوده، د هر جاهل په وړاندې يې له حلم نه کار اخيست.
عائشه (رضي الله عنها) وايي: رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) به کـــه د دوو کارونو تر مينځ د اختيار او واک حق درلود، نو هغه کار به يې غوره کاوه چې آسانه به وۍ، خو دا په هغه صورت کې چې آسانه کار به ګناه نه وه، ځکه هغه (صلى الله عليه وسلم) له ګناه نه تر ټولو زيات پاک او ليرې وۍ. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) کله هم خپل انتقام له چا نه ندی اخيستی، خو د شريعت مخالفت يې نه شواى زغملی، او پدې صورت کې به يې د الله لپاره انتقام اخيست[1]. هغه له قهر نه ډير ليرې، رضا او نــرمۍ ته ډير نژدې وۍ.
رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له ټولو نه زيات سخي او کريم وۍ، داسې بخششونه به يې ورکول تا به ويل لکه چې له فقر نه بالکل ويره نلري. ابن عباس (رضي الله عنهما) وايي: رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له ټولو نه

---

[1]. صحيح بخاري ۱/ ۵۰۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

زيات سخي و، په رمضان کې به چې جبريل ورته راتـه سـخاوت يې نـور هـم زياتيـده. د رمضان په مياشت کې به هره شپه جبريل ورته راته قرآنکريم بـه يـې ورتـه تـلاوت کـاوه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خير او نيکۍ په کـارونو کـې د سـهار له نسيم نه زيات مهربانه لطيف او خوځنده وُ. [1]

جابر (رضي الله عنه) وايي: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هيڅکله هـم د چا د سوال په ځواب کې (لا) نه ندي ويلي. [2]

په شجاعت، له نورو سره مرسته، همکارۍ او تعـاون کـې سـاری نلـري. د عمـل پـه ډګـر کې يې په اثبات رسولې چې له هر چا نه د زيات غيـرت او شـجاعت خاونـد و، پداسـې مواقعو کې يې مقاومت کړی چې بل چا هلته د مقاومت وس نه درلود، په ډيرو سـختو حالاتو او شيبو کې به د غره په شان په ځای ولاړ وُ، نه يوازې په شا تګ به يې نـه کـاوه بلکه مخ په وړاندې به روان وُ. داسې قهرمان او پهلوان بـه نـه وي چې يـو او يـا څـو ځلـه يې له ميدان نه عقب نشيني نه وي کړې، خو رسول الله (صـلی الله عليـه و الـه و صـحبه و سلم) پخپـل ژونـد کـې عقب نشـيني او پـه شـا تـګ نـدی کـړی. علي (رضـي الله عنـه) وايي: کله بـه چې جګـړه ښـه ګرمـه شـوه، سـترګې بـه سـرې شـوې، مونـږ بـه د رسـول الله (صلی الله عليـه و الـه و صحبه و سلم) خوا ته ورتلو او دده په حمايت کـې بـه مـو ځانونـه ساتل، هيڅوک به هم له رسول الله (صلی الله عليـه و الـه و صـحبه و سـلم) نـه دښـمن تـه زيات ورلنډ نه وُ. [3]

انس (رضي الله عنه) وايي: يـوه شـپه د مـدينې خلکـو د خطـر احسـاس وکـړ، غـږ يـې تـر غوږو شو، يوه ډله خلک په غږ پسې ووتـل، د لارې پـه اوږدو کـې يـې رسـول الله (صـلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وليد چې بيرته را روان دی، د ابو طلحه په شا توري آس سپور دی، له ټولو نه مخکې په هغه غږ پسې وروتلی وُ، توره يې په غاړه کې پرته وه او فرمايل يې: ((مه ويريږئ، مه ويريږئ)). [4]

په حيا او چشم پوشۍ کې له ټولو نه لوړ او مخکې وُ، ابو سعيد خدري (رضي الله عنه) وايي: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له مستورې پيغلې نـه زياتـه حيـا

---

[1]. بخاري ۱/ ۵۰۲ .

[2]. بخاری ۱/ ۵۰۲ .

[3]. الشفا ۱ للقاضي عياض ۱/ ۸۹ .

[4]. مسلم ۲/ ۲۵۲ ، بخاري ۴۰۷/۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلوده. له کوم شي نه به يې چې نفرت کيده او بد به يې ورنه راغلل نو د کراهت نښانې به يې په مخ کې ښکاره کيدلې.[٥]

چا ته به يې مخامخ ډير نه کتل، بلکه مبارکې سترګې به يې يوې او بلې خوا ته اړولې، ځمکې ته به يې له آسمان نه ډير کتل، ډير غور، تدبر او تفکر به يې کاوه، کوم څه به چې د چا نه خوښيدل هغه به يې نه يادول، چا ته به يې چې نصيحت کاوه او يا به يې چې د چا عيب بياناوه، نو نوم به يې نه ورته اخيست بلکه ويل به يې: د هغه چا حال به څه وي چې داسې او هسې کارونه کوي. د فرزذق د لاندينې قول تر ټولو غوره مصداق و:

يغضي حياء و يغضى من مهابته   فـــلا يكلـــم الا حين يبتسم

[خپلې سترګې له حيا نه پټوي پداسې حال کې چې له هيبت نه يې د نورو سترګې پټيږي، يوازې هغه وخت خبرې ورسره کيږي چې په شونډو يې تبسم وي.**]**

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د زيات عدل، عفت، صدق، امانت او استقامت درلودونکی و.

دښمنان له دوستانو نه مخکې دده په امانت، صداقت او عفت اعتراف کوي، له اسلام نه مخکې په امين مشهور شوی و ټولو به خپل امانتونه له ده سره ايښودل. او ټولو به د حکم په توګه مراجعه ورته کوله.

امام ترمذي روايت کوي چې ابو جهل رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وويل: مونږ تا دروغجن نه شميرو بلکه دا څه دې چې راوړي هغه دروغ بولو، همدا وه چې الله تعالى دا آيت نازل کړ[١]:

((**فَإِنَّهُمْ لا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ**)) (الانعام: ٣٣) **[**هغوی تا دروغجن نه ګڼي بلکه دا ظالمان د الله آيتونه نه مني.**]**

هرقل (هيراکليوس) له ابوسفيان نه پوښتنه وکړه: آيا تاسو له محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه مخکې لدينه چې د نبوت دعوه وکړي دروغ اوريدلي؟ ابو سفيان ځواب ورکړ: نه.

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ډير متواضع او بې کبره شخص و، دا يې نه خوښيدل چې خلک لکه د شاهانو په شان معامله ورسره وکړي او ورته پورته

(٥). صحيح بخاري ١/ ٥٠۴ .

(١). مشکاه المصابيح٢/ ٥٢١ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي. د فقیرانو پوښتنه به یې کوله، مرسته به یې ورسره کوله، د غلامانو دعوت او بلنه به یې قبلوله او د اصحابو (رضي الله عنهم) په مینځ کې به د عادي شخص په توګه ناست وُ.
عائشه (رضي الله عنها) وايي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به خپلې (پڼې) بوټونه پخپله ګنډل (پیوندول)، جامې به یې هم ګنډلې او پیوندولې، پخپل کور کې به یې پخپل لاس کار کاوه. هغه لکه د نورو انسانانو په شان یو انسان وُ جامې به یې ګنډلې، میږې به یې لوشلې او خپل خدمت به یې پخپله کاوه.[۱]
حضرت نبي (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ډېر با وفا، د زیات صله رحم خاوند، مشفق، مهربانه او رحیم انسان وُ له هر چا نه په غوره اخلاقو کې وړاندې وُ. بده خبره یې نده کړې، په چا یې لعنت ندی ویلی په بازار کې یې هم غالمغال ندی جوړ کړی. په هره نیکۍ کې د کمال درجې ته رسیدلی وُ. د بدۍ ځواب یې په بدۍ نه ورکاوه، تل به یې نورو ته عفوه، بښنه کوله، دا یې هم نه وُ خوښ چې نور خلک دې شا ته ورپسې روان وي. په خوراک، جامه او پوښاک کې به یې د خپل ځان او غلامانو تر مینځ توپیر نه کاوه، اوف قدرې یې هم نه ویل. د غلام او خادم کارونه به یې هم پخپله کول، کله یې هم خادم او غلام ته سخته خبره نده کړې ورباندې په غوسه شوی ندی، په تقصیر یې رټلی ندی. مسکینان یې خوښیدل ناسته ولاړه یې ورسره درلوده، جنازې ته به یې حاضریده، او فقیرانو ته یې په کمه سترګه نه کتل.
یو ځل رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د یوه سفر په دوران کې امر وکړ چې یو پسه دې حلال او پوخ شي! یو کس پسه راونیو ذبح کاوه یې، بل د پخولو بند و بست وکړ، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: **(وعلـي جمـع الحطب)، فقالوا: نحن نكفيك. فقال: (قد علمت أنكم تكفوني ولكني أكره أن أتميز عليكم، فإن الله يكره من عبده أن يراه متميزاً بين أصحابه)، وقام وجمع الحطب.** زه به خس او خاشاک راټول کړم. اصحابو (رضي الله عنهم) ورته وویل: مونږ یې ستا په ځای راټولوو. ده ورته وفرمایل: زه پوهیږم چې تاسې زما په عوض دا کار کوئ، خو زه دا نه خوښوم، چې ځانته دا امتیاز ورکړم، ځکه الله تعالی دا نه خوښوي چې یو بنده دې د نورو په مینځ کې ځانته په امتیاز قایل وي. دا یې وفرمایل پاڅید او خس یې راټول کړل.[۲]

---

[۱]. مشکاه ۲ المصابیح/ ۵۲۰ .

[۲]. خلاصه السیر ص ۲۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوره به وي دلته د هند بن ابي هاله له خولې نه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) صفت واورو:
هغې به ویل: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به همیشه غمګین ښکاریده، ډیر تفکر او تدبر به یې کاوه، څه خاص آسایش او سهولیات یې نه درلودل، بې ضرورته به یې خبرې نه کولې، زیات به خاموش ؤ، خبره به یې چې پیل کړه پای ته به یې رسوله، بې تکلفه خبرې به یې کولې، خوله به یې دې خوا اخوا نه کوله زیات مفاهیم به یې په لنډو ټکو کې بیانول، خبره به یې مکمله او بشپړه وه، ډیر نرم او شیرین ؤ، بدخویه او سخت معامله نه ؤ. نعمت به که هر څومره وړوکی و لوی یې شمیره. د هیڅ شي (خوراک) یې بد نه ګڼل، څه به یې چې خوړل نه به یې ستایل او نه به یې بدي بیانوله، که به حق تر پښو لاندې شو دومره به په غوسه شو چې هیڅوک یې مخې ته نه شوی دریدلای. د حق لپاره به یې انتقام اخیست، د خپل ځان لپاره نه په غوسه کیده او نه یې شخصي انتقام اخیست. اشاره به یې چې کوله نو په ټول لاس سره به یې کوله د تعجب په وخت کې به یې مخ بل خوا ته اړاوه که به خوشاله و نو سترګې به یې ښکته وې، خندا یې یوازې تبسم وه، او غاښونه به یې لکه ملغلرې داسې ځلیدل.
یوازې هغه خبرې به یې کولې چې ضروري به وې، اصحاب به یې سره یو کول، نه دا چې هغوی سره بیل او تیت کړي. د هر قوم مشر ته به یې د مشر په سترګه کتل او هغه به یې د خپل قوم مسوول ټاکه. ځان به یې د نورو له شر نه محفوظ ساته. د خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) خوښه به یې مراعاتوله، د خلکو د حالاتو په هکله به یې له خلکو نه پوښتنې کولې، تل به یې له اعتدال نه کار اخیست او اختلاف یې نه کاوه.
ددې له امله چې نور څوک غفلت ونکړي د هیڅ غفلت اجازه یې نه ورکوله، د هر ډول حالاتو د مقابلې لپاره پوره تیار ؤ د حق په لار کې یې هیڅ کوتاهي نه کوله او د نورو په حق یې کله هم تجاوز ندی کړی.
ملګری یې هغه ؤ چې غوره خیر غوښتونکی به ؤ، د نورو غمخور او مرستندوی دده په وړاندې ډیر محترم او د لوړ مقام خاوند و. تل به یې د الله ذکر کاوه د ځان لپاره یې ځانګړی ځای نه و غوره کړی، مجلس ته به چې ورغی هلته به کیناست چیرته به چې ځای خالي ؤ، او همدا یې امر هم ؤ. ټولو ته یې په یوه سترګه کتل د هر چا د حقوقو رعایت یې کاوه چا به چې د ضرورت په وخت کې کیناوه، او یا به یې ودراوه نو تر هغې پورې به ورسره ناست او یا ولاړ ؤ تر څو به د هغه ضرورت رفع شو، د هغه سوال

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته به یې په پوره صبر غوږ نیوه او په ډیره ښه طریقه به یې ځواب ورکاوه. اصحاب (رضي الله عنهم) نورو سترګې یې په ورانديې برابر وو، هغه ډیر ورته نژدی ؤ چې د زیاتې تقوی درلودونکی به ؤ، مجلس یې د حلم، صبر، حیا، امانت او صداقت مجلس ؤ، هلته به غالمغال نه ؤ، یو له بل سره به همکاري او نرمي کیدله. د لوی او مشر درناوی به کیده او په فقیر او محتاج به رحم کیده، د بې وسه لاس نیوی به کیده. تل به خوښ و، خوش اخلاقه او مهربانه ؤ، هیڅ بدخویه، بدګفتاره، سخت زړی او غالمغالي نه ؤ، له دریو شیانو نه یې ځان پاک ساتلی ؤ: له ریا نه، بل له زیات خوراک، زیاتو خبرو، او دریم له بې هدفه کار نه.

د چا بدي یې نه بیانوله، بد یې نه ورته ویل، عیبونه یې نه پسې راپلټل، بې ثوابه خبره یې نه کوله، خبرې به یې چې کولې د مجلس ملګري به یې ټول متوجه کیدل غوږ به یې ورته نیوه، خبره به یې نه اخلالوله، بل چا به چې خبره ورته کوله غوږ به یې ورته ایښود او تر هغې پورې به چوپ ؤ تر څو به د هغه خبره خلاصه شوه. د خندا په خبره به یې خندل د تعجب په وخت کې به یې تعجب کاوه د نورو د نامناسبې خبرې په مقابل کې به یې له زغم او صبر نه کار اخیست. فرمایل به یې: د حاجتمند حاجت پوره کړئ. د نیکۍ په بدل کې به یې له چا نه د شکرانې تمه نه کوله.[1]

خارجه بن زید (رضي الله عنه) وايي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له ټولو نه د زیات وقار درلودونکی ؤ، په آسانۍ او بې ضرورته به یې خبره نه کوله. زیاتره به خاموش ؤ، د نا مناسبې خبرې په اوریدو سره به یې مخ ګرزاوه. خندا یې د تبسم تر حده وه. خبرې یې په اندازه برابرې وې، نه به یې زیاتې کولې او نه له حده کمې، دده په ورانديې به اصحابو (رضي الله عنهم) هم یوازې تبسم کاوه، او دده په درناوي کې به یې په زوره نه خندل[2].

لنډه دا چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه کامل انسان ؤ چې مثال نه لري، الله تعالی هغه ته ادب ورکړی ؤ او الله تعالی د هغه د غوره او لوړو اخلاقو په اړه فرمایي: ((وَإِنَّكَ لَعَلى خُلُقٍ عَظِيمٍ)) (القلم: ٤) [ته د لویو اخلاقو خاوند یې.]

همدا د کمال صفات او ځانګړتیاوې وې چې خلک یې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره نژدې کړي وو، د همدې صفاتو له برکته یې د هر چا په زړه کې

(1).الشفا للقاضي عیاض ١/ ١٢١تر ١٢۶. - شمائل الترمذي .

٢ . نفس المصدر ١٠٧/١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای او لوړ مقام درلود. د همدې غوره اخلاقو په وجه هغه داسې يو رهبر ؤ چې زړونه ورپورې تړلي وو، د همدې کمالاتو په سبب هغه خپل مغرور، خود خواه او سرکش قوم د ځان کړ، او همغه جاهل خلک داسې شول چې ډله ډله د الله تعالی په دين مشرفيدل او اسلام ته يې غاړه ايښودله.
دا صفتونه مو چې ياد کړل دا د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د کمالاتو او غوره اخلاقو يوه ډېره کوچنۍ نمونه ده، د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په عظمت او حقيقت پوهيدل او د هغه بيانول يو ناممکن کار دی. د داسې يو انسان صفت به څوک وکړای شي چې اخلاق يې قرآن کريم وي. بيشکه چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د عظمت حقيقت بيانول د چا له وسه ندي پوره.

اللهم صل على سيدنا محمد و على آل سيدنا محمد كما صليت على سيدنا ابراهيم و على آل سيدنا ابراهيم انك حميد مجيد. اللهم بارك على سيدنا محمد و على آل سيدنا محمد كما باركت على سيدنا ابراهيم و على آل سيدنا ابراهيم انك حميد مجيد.

سلطان محمود صلاح
پېښور – حيات آباد
۲۰۰۲/۷/۱م = ۱۳۸۱/۴/۱۰ هـ ش

د مراجعې پای
د جمعې ورځ ۲۰۰۶/۸/۴ م.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب مراجع

۱. اخبار الكرام باخبار المسجد الحرام، شهاب الدين احمد بن محمد الاسدي المكي (۱۹۲۲هـ) المطبعة ا لسلفية بنارس الهند ۱۳۹۲هـ/۱۹۷۲م.
۲. الادب المفرد، محمد بن اسماعيل البخاري (۲۵۲هـ) طبع استنابول ۱۳۰۴هـ.
۳. الاعلام، خير الدين الزركلي. الطبعة الثانية القاهرة ۱۹۴۵م.
۴. البداية والنهاية، اسماعيل بن كثير الدمشقي مطبعة السعادة مصر ۱۹۳۲م.
۵. بلوغ المرام من ادلة الاحكام، احمد بن حجر العسقلاني (۷۷۳_۸۵۲هـ) المطبع القيومي كانفور الهند۱۳۲۳ هـ.
۶. تاريخ ارض القرآن، السيد سليمان الندوي (۱۳۷۳ هـ) معارف پريس اعظم كده، الهند ۱۹۵۵م (الطبعة الرابعة).
۷. تاريخ اسلام، شاه اكبر خان نجيب آبادي مكتبة رحمت يوبند يوبي الهند.
۸. تاريخ الامم و الملوك، ابن جرير الطبري المطبعة الحسينية المصرية.
۹. تاريخ عمر بن الخطاب، ابو الفرج عبدالرحمن بن الجوزي مطبعة التوفيق الادبية بمصر.
۱۰.تحفة الاحوذي، ابو العلى عبدالرحمن الماركفوري (۱۳۳۵هـ_۱۹۳۵م) جيد برقي پريس دهلي الهند ۱۳۴۲_۱۳۵۳هـ.
۱۱.تفسير ابن كثير، اسماعيل بن كثير الدمشقي دار الاندلس بيروت.
۱۲.تفهيم القرآن، الاستاذ السيد ابو الاعلى المودودي ، مركزي مكتبة جماعت اسلامي الهند.
۱۳.تلقيح فهوم الاثر، ابو الفرج عبد الرحمن بن الجوزي (۵۹۷ هـ) جيد برقي پريس دهلي الهند.
۱۴.جامع الترمذي ، ابو عيسى محمد بن عيسى بن سورة الترمذي (۲۰۹_۲۷۹هـ) المكتبة الرشيدية دهلي الهند.
۱۵.الجهاد في الاسلام، (اردو)، الاستاذ السيد ابو الاعلى المودودي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامک پبليکشنز لميتد لاهور باکستان.
۱۶.خلاصة السير، محب الدين ابو جعفر احمد بن عبدالله الطبري ۶۷۴هـ دهلي پرنټنګ پريس دهلي الهند ۱۳۴۳هـ.
۱۷.رحمة للعالمين، محمد سليمان المنصور فوري (م ۱۹۳۰م) حنيف بک ډيپو دهلي.
۱۸.رسول اکرم کي سياسي زندګي (اردو) الدکتور حميد ال،له پاريس سالم کمپني ديوبنديو- بي الهند ۱۹۶۳م.
۱۹.الروض الانف، ابو القاسم عبد الرحمن بن عبد الله السهيلي (۵۰۸- ۵۸۱ هـ) المطبعة الجمالية بمصر ۱۳۳۲هـ-۱۹۱۴م.
۲۰.زاد المعاد، شمس الدين ابو عبد الله محمد بن بکر بن ايوب المعروف بابن القيم (۶۹۱_ ۷۵۱) المطبعة المصرية الطبعة الاولى ۱۳۴۷_ ۱۹۲۸م.
۲۱.سفر التکوين.
۲۲.سنن ابن ماجة، ابو عبد الله محمد بن يزيد بن ماجة القزويني، (۲۰۹_۲۷۳هـ).
۲۳.سنن ابي داؤد، ابو داؤد سليمان بن الاشعث السجستاني (۲۰۲_۲۷۵هـ) ج ا المطبع المجيدي کانفور الهند ۱۳۷۵هـ، ۲ المکتبة الرحيمية ديوبند يو بي الهند.
۲۴. سنن النسائي، ابو عبدالرحمن احمد بن شعيب النسائي (۲۱۵_۳۰۳ هـ) المکتبة السلفية لاهور باکستان.
۲۵.السيرة الحلبية، ابن برهان الدين.
۲۶.السيرة النبوية، ابو محمد عبدالملک بن هشام بن ايوب الحميري، ۲۱۳ او ۲۱۸هـ) شرکة مکتبة و مطبعة مصطفى البابي الحلبي و اولاده بمصر المطبعة الثانية ۱۳۷۵ هـ_۱۹۵۵م.
۲۷. شرح شذور الذهب، ابو محمد عبد الله جمال الدين بن يوسف المعروف بابن هشام الانصاري (۷۰۸_۷۶۱) مطبعة السعادة بمصر.
۲۸. شرح صحيح مسلم، ابو زکريا محيي الدين يحيى بن شرف النووي (۶۷۶ هـ) المکتبة الرشيدية دهلي الهند ۱۳۷۶هـ.
۲۹. شرح المواهب اللدنية، الزرقاني نسخة عتيقة مخرومة الاوائل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۰. الشفا بتعريف حقوق المصطفى، القاضي عياض، مطبعة عثمانية استانبول ۱۳۱۲هـ.

۳۱.صحيح البخاري، محمد بن اسماعيل البخاري (۲۵۲ هـ) المكتبة الرحيمية (ديوبند الهند) ۱۳۸۴ _۱۳۸۷هـ).

۳۲. صحيح مسلم، مسلم بن الحجاج القشيري المكتبة الرشيدية دهلي الهند ۱۳۷۲هـ.

۳۳.صحيفة حبقوق.

۳۴. صلح الحديبية، محمد احمد باشميل (الطبعة الثانية) دار الفكر ۱۳۹۱هـ _۱۹۷۱م.

۳۵.الطبقات الكبرى، محمد بن سعد مطبعة بريل ليدن ۱۳۲۲ هـ.

۳۶.عون المعبود شرح ابي داؤد، ابو الطيب شمس الحق العظيم آبادي (الطبعة الاولى الهندية).

۳۷. غزوة احد، محمد احمد باشميل (الطبعة الثانية).

۳۸. غزوة بدر الكبرى، محمد احمد باشميل (الطبعة الثانية) ۱۳۷۲ هـ _ ۱۹۷۲م.

۳۹. غزوة خيبر، محمد احمد باشميل (الطبعة الثانية) دار الفكر ۱۳۹۱_۱۹۷۱.

۴۰. غزوة بني قريظة، محمد احمد باشميل (الطبعة الاولى) ۱۳۷۲ هـ_۱۹۶۲م.

۴۱.فتح الباري، احمد بن علي بن حجر العسقلاني (۷۷۳_۸۵۲) المطبعة السلفية و مكتبتها الروضة القاهرة.

۴۲. فقه السيرة، محمد الغزالي، دار الكتاب العربي بمصر الطبعة الثانية ۱۳۷۵ هـ=۱۹۵۵م.

۴۳. في ظلال القرآن، سيد قطب، دار احياء العربي بيروت لبنان الطبعة الثالثة.

۴۴. القرآن الكريم.

۴۵. قلب جزيرة العرب، فؤاد حمزة ، المطبعة السلفية و مكتبتها، الروضة بمصر۱۳۵۲ هـ_۱۹۲۳م.

۴۶.ما ذا خسر العالم بانحطاط المسلمين، السيد ابو الحسن علي الحسني الندوي، الطبعة الرابعة مكتبة دار العروبة القاهرة ۱۳۸۱ هـ_۱۹۶۱م.

۴۷.محاضرات تاريخ الامم الاسلامية، الشيخ محمد الخضري بک، المكتبة

(c) ketabton.com: The Digital Library

التجارية الكبرى بمصر، الطبعة الثامنة ۱۳۸۲ هـ.
۴۸. مختصر سيرة الرسول، شيخ الاسلام محمد بن عبد الوهاب التميمي النجدي (م ۱۲۲۰) مطبعة السنة المحمدية القاهرة الطبعة الاولى ۱۳۷۵ هـ _۱۹۵۶م.
۴۹.مختصر سيرة الرسول، الشيخ عبد الله بن محمد النجدي آل الشيخ (م بمصر ۱۲۴۲هـ
۵۰. مدارک التنزيل، النسفي.
۵۱. مرقاة المفاتيح ج۲، الشيخ ابو الحسن عبيد الله الرحماني المباركفوري نامي پريس لكنهو الهند ۱۳۷۸ هـ _۱۹۵۸م.
۵۲.مروج الذهب، ابو الحسن علي المسعودي مطبعة الشرق الاسلامية القاهرة.
۵۳. المستدرک، ابو عبد الله محمد الحاكم النيسابوري دائرة المعارف العثمانية حيدر آباد الهند.
۵۴. مسند احمد، الامام احمد بن محمد حنبل الشيباني ۲۲۴ هـ.
۵۵. مسند الدارمي، ابو محمد عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي ۱۸۱_ ۲۵۵ هـ.
۵۶. معجم البلدان، ياقوت الحموي.
۵۷.مشكاة المصابيح، ولي الدين محمد بن عبد الله التبريزي، المكتبة الرحيمية ديوبند يوبي الهند.
۵۸.المواهب اللدنية، القسطلاني المطبعة الشرفية ۱۳۳۶ هـ، ۱۹۰۷م.
۵۹. موطا الامام مالک، الامام مالک بن انس الاصبحي (م۱۷۹هـ) المكتبة الرحيمية ديوبند يوبي الهند.
۶۰.وفاء الوفا، علي بن احمد السمهودي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library